

સુપરસ્ટાર

સને

સાહિત્યોપદેશ

વત્રી: જયકૃષ્ણ ના. વર્મા
વપત્રી: યજ્ઞેશ ઠ. શુક્લ

વત્રી, આલભિમાન: સોમભાઈ પટેલ
આયોજક: ૧૧૪, નીરગામ બેઠ રોડ, મુંબાઈ, ૪

“ હુણમુન્દરી ” કાર્યાલયમાં મળતાં સુંદર પુસ્તકો.

હાસ્યરસિક અને વાર્તા સાહિત્ય

१. वर्मानि विविधवाताग्निः "गुणसुन्दरी" ना तंत्री १२ सामाज्य-दास्परसिद्ध भू. ३. २-
१०. १५५५५ वर्मानि वाताग्नि-सुन्दरी चित्रो साधे पै. ३. ०-१

૨ લક્ષ્મીની સાડી

३ संसार विभव
 गुजरातना जगतीता कवि- सभाजना-भास करीने श्री- म. ३. १-
 सभाज श्री. देवच द. रोड पत्रेना जगता प्रमो पै. ३. ०-
 रचित क देवती न प द क या

४ सोण सुंदर वार्ताओ (भाग बीजे)

પ ઈશ્વરની આજ કંપની સરકારના સમયના શ્રી. પીયૂષની કબજેથી મ. ર. ૧-૦-૧૯૬૦ થી ચિતાર આપતી અ હ ભુ ત પ્રે મ ક થા પો. ર. ૦-૦-૧૯૬૦

੬ ਟੂਟੇਲਾਂ ਅੰਬਨ

૭ રાસ-ચંદ્રિકા

૮ હાથીના દાંત

૬ ન્યાય

१० श्लोक लाभनं धनाम श्री. नभःशयनं पदसल । शिष्टादीव वाताग्निना भू. ३. ०-८
द्विवेदी श्वित भुङ्गा रसमथो संभट पो. ३. ०-९

ખાસ લાભ: " ગુણસુન્દરી "ના માદકોને આ પુસ્તકો ૨૦ ટકા વળતરથી અપાશે.

મળવાનાં ઠેકાણાં

●વ્યવસ્થાપક “ગુણગુ-દરી”, ૧૧૪, ગીરગામ બેઠક રોડ, મુંબાઈ, ૪;

અને જાણીતા સુખસેવરો પાસેથી.

ગુણસુન્દરી અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

લવાનમ : ૩. ૪-૬-૦] (સ્ત્રી-ઉપયોગી સચિત્ર માસિક) [હિન્દ બંદાર : ૧૦ શાલાવ

તંત્રી : જયકૃષ્ણ ના. વર્મા. કાર્યકર્તા : ૧૯૩૪

ઉપતંત્રી : યજ્ઞેશ હ. શુક્લ ૧૧૪, ગીરગામ બેકરોડ, મુંબાઈ, ૪.

પુસ્તક રૂ ૩ મું] અનુક્રમણિકા [અંક ૧૯૦

કોસુદી : ચિત્રકાર : શ્રી. સદ્રા દેસાઈ...	મુખપૃષ્ઠ ચિત્ર
અનન્તને આદે : શ્રી જ્ઞાનદેવ પ્રભાસકર	૧
કાંન બસી : શ્રી. ભોળાશંકર વ્યાસ	૨
મલિયાદે : શ્રી. સુનીલાલ વર્ધમાન શાહ	૩
સવર્ણ હિન્દુઓનો હૃદય પલટો : શ્રી દિવ્યુચ બ. દિવાનજી	૭
મોર મોર ટહુકી જળે : શ્રી. રમણલાલ સોની	૧૧
પસંદગી : શ્રી. " અરોહ "	૧૨
મુંઝવણ : શ્રી. વમાશંકર જોષી	૧૭
ફણ-જયંતી : સી. દીપકબા દેસાઈ	૨૧
પુનર્વિવાહ : શ્રી. શાંતાબાઈ કથાવકર	૨૨
સુવાન વિધવાનું હાલરડું : શ્રી. " પતિવ "	૨૩
મીલીમા : શ્રી. યજ્ઞેશ હ. શુક્લ	૨૪
વીરપૂજન : શ્રી. અંબાલાલ વૃ. શાહ	૨૭
તાજ વિરૂદ્ધ દાન્તાગૌરી : શ્રી. " દેવાસગૌરી "	૩૦
એક અજાણી સ્ત્રીનો પત્ર : શ્રી. ચન્દ્રકાન્ત સુતરિયા	૩૪
હિન્દુસુવાનોની લગ્ન લાવના : શ્રી. કથનલાલ ત્રિ. મરચન્ટ...	૪૫
સમાલોચના :	૫૦
પેદલાદનું કન્યા વ્યાયામ મંદિર :	૫૫
શ્રી ગુજરાત હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ :	૫૭
શ્રી ગીણલાલ મુંબાઈમાં :	૫૯
સ્ત્રીજગત :	૬૨
નોંધ :	૭૦

બાલવિભાગ

તંત્રી : સોમલાલ પટેલ

શ્રાંત અને : શ્રી. મૂળજીલાલ પી. શાહ	૧૧૭
પાંચ રૂપીઆની નોટ : શ્રી. " પ્રેમયોગી "	૧૧૮
વરદાન અને શાપ : ચિ. અરવિંદ પટેલ	૧૧૯
બાર પાળીયા : શ્રી. હમેદલાલ પટેલ	૧૨૦
વાણીયા : ચિ. કમુ પટેલ...	૧૨૧
દેવ દેસાવરમાંથી : શ્રી વરધલાલ પટેલ	૧૨૨
ન્યુટ મીલ : ચિ. યોગીન્દ્ર પટેલ	૧૨૩
હું ગાય હોઉં તો ? : ચિ. બંસરી મજી	૧૨૪
લખી મોકલશે ? : શ્રી. સોમલાલ પટેલ	૧૨૪
હરિશ્ચંદ્ર પરિણામ :	૧૨૪

ગરવી ગુજરાતની ગુણસુંદરી

ગઈ કાલના સમાજના સીતમે સામે બંદ ઉઠાવશે
આજના સુધારા પાછળની પાપક્ષીલા ઉઘેડી નાખશે

આવતી કાલના નવા આદર્શોને સહુઈ વધાવશે

રૂઢી શૃંખલાનાં બંધન

સમાજસીતમની ચક્ષી

સુધારાનાં ઉછળતાં પૂર

જમાનાના ઝંઝાવાત સામે

અડગ ઉભી ગુણિયલ

ગૃહિણી

બની રહેશે,

ઐતું શસ્ત્ર

આત્મમંથન

નહિ થયું

આત્મસંયમ

હશે

નવા આદર્શોને નવિન સ્વરૂપમાં

રજ્યું કરતું ભાવનામય

ગુજરાતી

પહેલું જ કળામય સામાજિક બોલપટ

સંસાર લીલા

ગુજરાતની પ્રત્યેક ગુણસુંદરી જરૂર જુએ.

❧

પત્તા, ગુલાબ, કાશીનાથ, લલ્લુભાઈ,

ઉમાકાંત, રાજકુમારી

વિગેરે જગરજીત કામ કલ્પ કરે છે.

પ્રકાશ

પીકચર્સ

મુંબઈ પ્રદાશના એજન્ટસઃ—

સુપર શીલ્પ સરકીટ, ૧૬ ન્યુ કવીન્સ રોડ, મુંબઈ, ૪.

“ હણશે યૌવનમહિં સૌભાગ્ય એ નહોતી ખબર,
અમારાં આવાં હશે દુર્ભાગ્ય એ નહોતી ખબર;
નહોતી ખબર કે સીતમના વરસાદ આવા વરસશે,
નહોતી ખબર દુનિયા અમારાં આંસુ પર હસશે. ”

ચિત્રકાર :]

કૌમુદી

[સો. ભદ્ર દેસાઈ, પીએ.

ગુણસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

પુસ્તક ૨૩ મું

સપ્ટેમ્બર : ૧૯૭૪

અંક ૧ લો

અનન્તને આરે

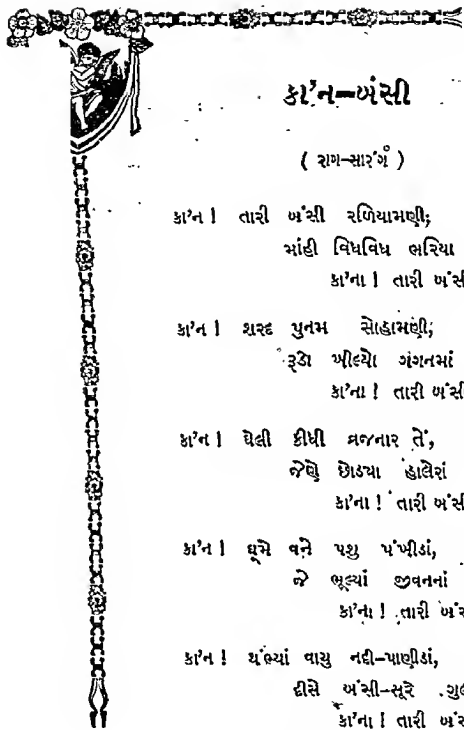
હો તો ઉભી ને આકને આરે,
અનન્તને આરે
નિસ્સીમનાં ગીત સુણવાઃ
હો તો ઉભી પૃથ્વીને પગથારે,
કે કુલ્લોને ક્યારે,
કુસુમનાં ગીત સુણવા !

હો તો બેસીને બાઈળીને બાલે,
ચંદ્ર ચંદ્રોળે,
નિસ્સીમનાં ગીત સુણવાઃ
હો તો જુહુ અમરવેલ-જોડે
સમીરણે ઢોલે,
કુસુમનાં ગીત સુણવા !

હો તો તારાના મંડળમાં ધ્રુવ
તેજ લધને ઉછીલું,
નિસ્સીમનાં ગીત સુણવાઃ
હો તો પુષ્પોતા પડળમાં ધ્રુવ
ને પાંખડીઓ વૃથા,
કુસુમનાં ગીત સુણવા !

તમે આવો એ આત્મને આરે
અનન્તને કારે,
નિસ્સીમનાં ગીત સુણવાઃ
તમે આવો પૃથ્વીને પગથારે
વસન્તની સ્વવારે,
કુસુમનાં ગીત સુણવા !

જનાર્દન પ્રભાસ્કર

કા'ન-ખંસી

(રાગ-સારંગ)

કા'ન । તારી ખંસી રળિયામણી;
માંહી વિધવિધ ભરિયા નાદઃ
કા'ના । તારી ખંસી રળિયામણી.

કા'ન । શરદ પુનમ સોહામણી;
રૂઝો ખીલ્યો ગંગનમાં ચાંદઃ
કા'ના ! તારી ખંસી રળિયામણી.

કા'ન । ઘેલી કીધી મજનાર તેં,
જેણે છોડ્યા હાલેરાં ખાળઃ
કા'ના ! તારી ખંસી રળિયામણી.

કા'ન । ઘૂમે વને પશુ પંખીડાં,
જે જૂલ્યાં જીવનનાં ભાનઃ
કા'ના ! તારી ખંસી રળિયામણી.

કા'ન ! ચંલ્યાં વાયુ નદી-ખાણીડાં,
દીસે ખંસી-સૂરે શુભતાનઃ
કા'ના ! તારી ખંસી રળિયામણી.

કા'ન । જોવાને દેવ ટોળે મહત્યા,
જેણે છોડ્યાં યુનિવર ધ્યાનઃ
કા'ના ! તારી ખંસી રળિયામણી.

ભોળાશંકર વ્યાસ

જનથી તૃપ્ત થએલાઓને પણ તપાવીને વ્યાકુળ કરી મૂકે તેવો ગ્રીષ્મનો મધ્યાહ્ન હતો. લૂ વાતી અને શરીરે પ્રસ્વેદની ધારાઓ ચાલતી. એ ધારાઓ અમડીને ક્ષણિક શીતળતા અપાતી, અરકતું પાણી કંઠને ક્ષણિક શીતળતાથી તૃપ્ત કરતું, પરંતુ કંઠ અને ઉદરની વચ્ચેના અંતરમાં શીતળતા તો કાંઈ વિરલ આત્માઓ જ અનુભવતા.

કલ્યાણચંદ અવેરીનું અંતર ઉત્તપ્ત હતું. આઠેક દિવસથી તેમને પોતાનું શરીર વધારે અસ્વસ્થ જણાતું હતું. તેમને સીંચેતેરમું વર્ષ જવું હતું. શરીર પરની કરચોલી તેમના કાનમાં રોજ ગણગણવા કરતી હતી કે પાકું પાન ખરી પડતાં હવે બહુ દિવસો જશે નહિ.

અત્યારે તેમણે પોતાના પલંગની પાસે બેઠ દીકરા, તેમની વહુઓ, તેમનાં દીકરા-દીકરીઓને એકઠાં કર્યાં હતાં. ડૉસાનો ઇરાદો આજે બેઠ પુરોને મજિયારો વહેંચી આપવાનો હતો. છેલ્લા ચારેક દિવસથી તો ડૉસાએ પોતાને હાથે જ બેઠ લાંબાઓને મજિયારો વહેંચી આપવાનો આગ્રહ પકડ્યો હતો. “પિતાશી! તમે શાને ચિંતા કરો છો? અમે બેઠ લાંબ સંપ મેંપીને સાથે રહીશું, અને નહિ તો રાહ ખુશીથી કાઢને જાણુવા પણ દીકા ચિના સરખે ભાગે મિલકત વહેંચી લઈશું, પણ તમે તે આખતની ચિંતા શાને રાખ્યા કરો છો?” એમ મોટા દીકરા રાનચંદે એકવાર પિતાને કહ્યું હતું, નાના દીકરા નવલચંદે પાસે જાણ રહી મોટા ભાઈના એ કથનને મૌન સંમતિ આપી હતી,

મ જિ યા રો

જતાં ડૉસાએ પોતાની હાં છોડી જ નહિ. તેમણે કહ્યું! “નાં ભાઈ, ના! મારે તો તમે બેઠ લાંબાઓને મારે હાથે જ સરખે ભાગે મજિયારો વહેંચી આપવો છે. પાછળથી તમે લડો-વડો એવું મારે રાખવું જ નથી ને!”

કલ્યાણચંદ અવેરી મોટા શ્રીમંત તો નહિ, પણ ધરના મુખી લેખાતા. અવેરાતની પેઢી ચાલતી હતી અને બેઠ દીકરા પેઢીના કામમાં પાવરધા યજ્ઞ ગયા હતા. ધરનાં ઘર હતાં, દીકરાને ઘેર દીકરા-દીકરી હતાં, દુકાનમાં એક લાખની મૂડી રોકાયેલી હતી તે ઉપરાંત ઘરમાં બીજું પચીસ-પચાસ હજારનું કામ હતું.

ડૉસા પોતાના જીવનના છેલ્લા દિવસો ધર્મ બ્યાનમાં ગાળતા. હોરે જઈ પૂજા કરતા, ઉપાશ્રયે જઈ સાધુનું વ્યાખ્યાન સાંભળતા, રોજ સાંજે પ્રતિક્રમણ કરતા, અને પવિત્ર તિથિઓ પર વ્રત ઉપવાસ પણ કરતા. અતિ વૃદ્ધ અવસ્થાને લીધે દીકા લઈ રોકાય નહિ, નહિ તો પોતાને સાધુધર્મની દીક્ષા લેવાનો સંપૂર્ણ ભાવ હતો એમ પણ તે કાંઈ કાંઈ ને કહેતા.

રોજ પેઢી પર પણ તે હાંજરી આપતા. જ્યારે પોતે પેઢી પર હોય, ત્યારે દેણ-દેણીનો દરેક સોદો પોતે જ કરતા. પોતાની નજરે છાકરા કાંઈ મોદો ઉતારે તો તેથી તેમને સંતોષ થતો નહિ. પીરતાળીસ અને પાંત્રીસ વર્ષના દીકરાઓ પણ વેપારમાં કદાચ દગાઈ જશે, કે ખોટ કરશે, અથવા નકાનો ગાળો નહિ રાખી શકે, એવી ચિંતા તેમના અંતરમાં તે વખતે જરૂર જન્મતી. અ-

અર્થ :

શ્રી-ચુનીલાલ વર્ધમાન શાહ

શક્તિને લીધે બિઝાને પડ્યા તે દિવસથી જ તે પેટી પર જતા અટક્યા હતા.

કસ્યાણચંદ ઝવેરી વિધુર હતા. જ્ઞાનચંદ અને નવલચંદની માતાઓ જૂદી જૂદી હતી. અને નાના નવલચંદ ઉપર ડોસાની વિશેષ લાગણી હતી. ઝોઘી વધુ લાગણીના દેખાવોને કારણે કોઈ કોઈવાર ઝોઘોમાં ખટપટ બગતી, પણ પિતાની હયાતીમાં બેઠે ભાઈઓએ જૂદા થયું જ નહિ, એવી મોટા જ્ઞાનચંદની લાગણીને કારણે આજ સુધી એ કુટુંબ હજી સંયુક્ત રહી શક્યું હતું.

[૨]

પહેલેલી બંદીના ગજવામાંથી ડોસાએ એક ચાવી કાઢી અને નવલચંદના હાથમાં આપી કહ્યું: “તીન્નેરી ઉપાડ અને તેમાંથી ખત-પત્ર, રસીદા, ધરણાના દાખલ, બધું મારી સામે લાવીને મૂક.”

નવલચંદે પિતાની આજ્ઞા પ્રમાણે બધું લાવીને પલંગની પાસે એક મેજ મૂકી તે ઉપર ગોઠવ્યું. પછી પુત્રના ખલાસો ટેકા ત્રાપને ડોસા બિઝાનામાં બેસ થયા. પોતે જીવનમાં કરેલી કમાણી ઉપર તેમણે દૃષ્ટિ પાતે કર્યો. મકાનોના ખતપત્રો હતાં, એક મોટા પરખીડિયામાં પોસ્ટ ઝોરીસનાં ‘કેચ-મર્ફીફિકેટ’ હતાં, ધરણાના આર દાખલ હતાં: સાડેક હજાર ઉપરાંતની એ મિલકત હતી. કસ્યાણચંદ ઝવેરી કંઈ સિકંદર વોજ જ હતા !

ક્યા લાપાયા સિકંદરી ? હુન્યાએ લે ગયા ક્યા ? યે દોનો હાથ પાતી, બાદિર કુનસે નિઠ્યે !

આ નવર સંસારમાં બાંધી મૂકીએ આપ્યો, પણ ખાલી હાથે જતરા, એવો ઉપદેશ સમુદ્ર-આના અપખ્યાન દ્વારા તેમના જ્ઞાનના પડદા મુધી જ પહોંચીને પાછો વળ્યો હતો; એટલે પોતાની કમાણીની એ બાંધી મિલકત સિકંદરી ત્યાગ-

લાવનાથી નહિ, પણ જીવનમુદ્ધમાં વિજયશાક્તિ-તાની કરેલી આંખથી તે નેષ્ટ રહ્યા.

જ્ઞાનચંદની અને નવલચંદની આંખો તીચી દળી રહી હતી અને કાન પિતાના મુખમાંથી નીકળતાં વચ્ચો સાંભળવાને તૈયાર થઈ રહ્યા હતા.

દેરાણી—ઝોઘાણીની આંખો મેજ ઉપર પડેલા ધરણાના દાખલ ઉપર લાગી રહી હતી. જ્ઞાનચંદના મોળ વર્ધના ચંપક તથા નવલચંદની તેર વર્ધની મેનાની આંખો ડોસાની કીકડી પણ તજતમતી આંખો ઉપર મીટ માંડી રહી હતી.

અને બેઠે ભાઈનાં બીજાં બે બાળકો પોતપોતાની માતાઓની- ગોદમાં કાઠિબજ શાહુકારને પણ અલગ્ય એવી લાખેણી નિંદર લઈ રહ્યાં હતાં.

અધમડી મુધી ડોસા કશું બોલ્યા નહિ. સૌ સ્તબ્ધ, બનીને ડોસા શું બોલે છે તે સાંભળવાને ટાંપીને બેઠાં ડોસાની ક્ષિયર દૃષ્ટિ ઉપરથી એમજ લામણું કે જાણે. મનની ગોઠવણીમાં તે ગુંથાયા હશે. પછી વાર પછી તે બોલ્યા: “પેટી તો તમે બેઠે ભાઈઓ બેગીજ ચલાવો અને સામે રહો તો કોંકર નથી, પણ જૂઠા જૂઠા રહો તો બેઠે ભાઈ મરખચ માટે વાર્ષિક બખ્ખે હજાર રૂપિયા પેટીમાંથી ઉપાડોને. વખત જતાં પેટીની વહેંચણુ કરવી હોય તો અર્ધે ભાગે વહેંચી લેને.”

બેઠે ભાઈ બોલ્યા: “હા, પિનાજી !” સ્વરમાં આતંકિતતાનો રણુકાર હતો.

“લુઓ, મારે તો તમે બેઠે ભાઈ ગખી-જમણી આંખોની પેટે સરખા ભો. મારે તમને સરખે ભાગે મિલકત વહેંચી આપવી છે.” એમ કહી ડોસાએ જ્ઞાનચંદની સામે દૃષ્ટિ ફેરવી.

જ્ઞાનચંદે ઉતર આપ્યો: “હા, બાપાજી.”

“ ત્યારે જુઓ, આપણે રહીએ છીએ તે ધર નવલચંદ્ર રાખે અને નાણાવટનું ધર છે તે જ્ઞાનંદ રાખે. જેલ ધર સરખી કીમતનાં છે. નવલચંદ્ર ! હું કહું છું તે પ્રમાણે કાગળ ઉપર જરા નોંધ કરી લે. ”

નવલચંદ્રે કાગળમાં લખવા માંડ્યું જ્ઞાનંદ નીમીનજરે પિતાનાં વચન સાંભળી રહેા.

નવલચંદ્રના બાગે જતું ધર ત્રીસ વર્ષ પહેલાં પંદર હજાર રૂપિયામાં ખરીદેલું હતું; જ્ઞાનંદના બાગે જતું ધર બે વર્ષ પહેલાંજ પંદર હજારે ખરીદેલું હતું. જેલ ધરની મૂળ કિંમત સરખી હતી. પરંતુ જેલ ધરની ખરીદીના સમય વચ્ચેનો અઠવાવીસ વર્ષનો ગાળો જેલના વાસ્તવિક મૂલ્યમાં મોટો ભેદ ઉપજાવતો હતો. નવલચંદ્રના ધરને ત્રણ માળ અને ૨૦૦ વાર જમીન હતી, જ્ઞાનંદના ધરને બે માળ અને ૧૨૫ વાર જમીન હતી.

પોસ્ટલ કેશ સર્ટીફિકેટોનું પરખીડિયું હાથમાં લઈને ડોસા બોલ્યા; “ જુઓ આ વીસ હજારનાં કેશ-સર્ટીફિકેટ છે; દસ હજારનાં સર્ટીફિકેટો નવલચંદ્રની બા અને મારા નામ પર હતાં તે નવલચંદ્રને આપું છું; અને બીજા દસ હજારનાં સર્ટીફિકેટો મારા એકલાના નામ પર છે તે જ્ઞાનંદ, તને આપું છું. જેલ ઉપર મેં સહીઓ કરેલી છે. ”

એમ કહી ઝવેરીએ જેલ પુત્રોને દસ-દસ હજારનાં કેશ સર્ટીફિકેટો આપ્યાં; પણ નવલચંદ્રનાં કેશ સર્ટીફિકેટો એક અઠવાડિયાની અંદર પાકતાં હતાં એટલે તુરતમાંજ તેના રૂપિયા દસ હજાર મળે તેમ હતું; જ્ઞાનંદનાં કેશ સર્ટીફિકેટ તાજા બાધેલાં હોવાથી તુરતમાં આડેકે હજારથી વધુ રૂપિયા ઉપજે તેમ નહોતું !

ચંપકે પૂછ્યું: “ દાદાજી ! જેલ સર્ટીફિકેટ કયારે લીધેલાં ? ”

ડોસાએ કરડી આંખે ચંપક તરફ જોયું;

પણ કશો જવાબ ન આપ્યો. મેના ભવચકિત આંખે દાદાને જોઈ રહી. થોડીવાર ચુપડી પ્રસરી રહી.

ડોસા મંદ સ્વરે બોલ્યા: “ આ બે દાખલામાં ધરેણું છે, તે તો જેલ વહુઓના હાથ-પગના માપ પ્રમાણે કરાવેલું છે, અને જેલને માટે સરખી જણ્યો છે, તે જેલ વહુઓ લઈ લે. ”

પોતાનાં ધરેણુનો દાખલો દેરાણીએ ઉઠવ્યો એટલે બાપી રહેલો દાખલો જોડાણીએ લીધો. બેસલેટ, બંચડીઓ, હાર, વગેરે બધી ચીજો દેરાણીને માટે નવી કરાવેલી અને વળનદાર હતી એ સૌ બાપુતાંજ હતાં.

“ અને ” બાપીના બે દાખલાનો તોડ કાઢતાં ઝવેરી બોલ્યા: “ જ્ઞાનંદ ! તારો બાપુ ધરેણું વું લે, અને નવલચંદ્ર તારી બાપુ ધરેણું વું લે. ”

જ્ઞાનંદની માતાનું ધરેણું જુનું પણ તોલદાર હતું એટલે તેને કાંઈક વધારે પડતો ભાગ મળવાનો સંભવ હતો; પરંતુ એટલામાં ડોસા બોલ્યા: “ જ્ઞાનંદ, તારી બાપા દાખલામાં એક મોતીની માળા હતી તે જડતી નથી, શી ખબર કયાં ગઈ ! ”

જ્ઞાનંદની છાતી દબાઈ ચૂકી; મળ્યા આશરે હજારેક રૂપિયાની કીમતની હતી.

ડોસા બોલ્યા: “ બસ, હવે કશું ખાસ વહેંચવા જેવું રહેતું નથી. ધરવાખરો સાધારણ છે, પણ તેમાં બે વસ્તુઓ અંગતની છે. એક મારાં કપડાં રહે, છે તે સીસમનો કપાટ અને એક તીજેરી. તીજેરી ચંપકની અને કપાટ મેનાનો. ”

ચંપક દાદાને તીવ આંખે જોઈ રહ્યો.

સંઝિયારો વહેંચાઈ ચૂક્યો. પિતાએ કલા પ્રમાણે નવલચંદ્રે લખીને તૈયાર કરી હતી તે તેણે પિતાના હાથમાં મૂકી. પિતાએ તે જ્ઞાનંદના હાથમાં આપી કહ્યું: “ લે લાઇ, વું

સહી કર, એટલે પછી નવલચંદ પણ
સહી કરે.”

જ્ઞાનચંદે કાગળ હાથમાં લીધો કે તુરત
પંકે પિતાનો હાથ પકડ્યો અને કહ્યું
“સહી કરશો નહિ બાપુજી ! મજિયારાનો
મેલો ભાગ આપણને ન જોઈએ, ભલે અંધ
કાકાને મળે !”

“ચંપક ! !” જ્ઞાનચંદે આંખ કાઢી;
પેતાની આંખોના તાપમાં ચંપકનું ઘેર
લીગળી ગયું. તે બોલતાં શું બોલ્યો, પણ
તુરતજ તે ઠંડો બની ગયો.

હાથુભર સૌ સ્તબ્ધ બની ગયાં. અધી
આંખો ચંપકને જોઈ રહી. જ્ઞાનચંદે સહી કરી.
હવે કાગળ નવલચંદના હાથમાં આવ્યો. તેણે
સહી કરવા માંડી અને મેનાએ પિતાના હાથ-
માંથી કાગળ છુંટવી લીધો.

“અરે મેના !” નવલચંદ આંખ કાઢી
પુત્રીને ધમકાવી રહ્યો. તગતગતી આંખે અને
ગંભીર વદને મેના બોલી; “ચંપકભાઈ સાચું
કહે છે, બાપુજી, વહેંચણી બરાબર નથી.”

નવલચંદ સ્તબ્ધ બની ગયો. તે કશું
બોલે તે પહેલાં મેનાની માતાએ ત્રાડ મારી:
“દોડ ગઈ ! નાને મ્હેંચે મોટી વાત ! તેમાં
તું શું સમજે ?”

એ નવયુગની બાળાએ નિડરતાથી જવાબ
આપ્યો “હું સમજું છું, બા ! દાદાજીએ
વહેંચણીમાં મોટા કાકાને અન્યાય કર્યો છે.
વહેંચણું હાથ તો બરાબર વહેંચે; પણ ધર્મિજી
દાદાજીની છેલ્લી ધડીએ તેમને હાથે આવી
અન્યાયી ‘વહેંચણીનું’ પાપ આપણે ન યત્ન
દેવું જોઈએ !”

અને વિજયી મહારાણીના જેવી અરિમ-
તાપૂર્વક મેનાએ કાગળ કાઢી નાંખ્યો !

ચંપકને જોઈ રહેલી અધી આંખો હવે

મેનાને જોઈ રહી હતી. વહારે ચડેલી બહેન
તરફ ચંપક મમત્વભીની આંખે જોઈ રહ્યો હતો.
મેનાની માતા તેને એકદમ તમાચો લગાવી દેવા
ઉઠતી હતી, પરંતુ આ બાળુએ ડોસા ગંભીર
ગયા હતા. આજ સુધીમાં મોટી વયના પુત્રોએ
જે વાત ડોસાને સંભળાવવાની હિંમત કરી
નહોતી, તે વાત નાની પૌત્રીના મુખમાંથી
સંભળીને ડોસાનું વદન શીકું પડી ગયું
હતું અને છાતીમાં બોલવાનું પણ જોર રહ્યું
નહોતું. જ્ઞાનચંદે તેમની બગડતી તબીયત
જોઈને તેમને તુરત મુલાકી દીધા અને થોડી
ખોમામાં પ્રાણપંખી પણ ઉડી ગયું !

[૩]

તે વખતે મજિયારા જે અણુવહેંચાએલો
રહ્યો, તે ડોસાના મૃત્યુ પછી પાંચ વર્ષ સુધી
તેમ ને તેમ જ રહ્યો. બેઠ બાઈએએ પણ
તેટલો વખત સંયુક્ત કુટુંબ નિભાવ્યું.
ત્યાર પછી એકએ સંપત્તિને મજિયારા
વહેંચી લીધો અને કોષ્ટને અસંતોષ થાય
તેમ રહેવા દીધું નહિ. એ વહેંચણીમાં પણ
દાદાની તીજેરી ચંપકને અને કબાટ મેનાને
મળ્યાં. ત્યારપછી મેના પરણીને સાસરે ગઈ
અને કબાટ પણ સાસરે લેતી ગઈ.

એક દિવસ મેના જ્ઞાનચંદને મળવા
આવી. મોટાકાકાના કુશળ વર્તમાન પૂછ્યા
પછી તેણે તેમની સમીપે મોતીની એક માળા
મૂકીને કહ્યું “લ્યો આ તમારી માળા !”

“ક્યાંથી. જડી બહેન ?” જ્ઞાનચંદે
સાશ્વર્થાનંદથી પૂછ્યું. મેનાએ જવાબ દીધો:
“દાદાજીવાળા કબાટના ચોરખાનામાંથી.”

બહારથી વાગ્ગના સૂર સંભળાવા લાગ્યા.
કોષ્ટની દીકાને વરધોડો ભારે ધામધૂમથી
ચડ્યો હતો

સવર્ણ હિન્દુઓનો હૃદયપલટો

કેમ થઈ શકે તે શ્રી. દિલ્હીશ્રી બ. દિવાનજી આ લેખમાં સમજાવે છે

[આ લેખના લેખક શ્રી. દિલ્હીશ્રી બ. દિવાનજી સત્યાગ્રહી કાર્યકર હોઈ મ. ગાંધીજીના ચૂસ્ત અનુયાયી છે. પૂ. ગાંધીજીની અનેક પ્રવૃત્તિઓમાં તેઓ ઠીક ઠીક રીતે ભાગ લે છે અને તેને પરિણામે મળેલા પ્રત્યક્ષ અનુભવ અને અભ્યાસમાંથી પ્રકટેલા વિચારો તેઓ વ્યવસ્થિત રીતે 'ગુણસુન્દરી' દ્વારા ગુજરાતની બહુનેા સમક્ષ મુકતા રહેશે. પૂ. ગાંધીજી બહુનેા પાસે જે પવિત્ર લોકસેવાનું કાર્ય માંગી રહ્યા છે તે સમજવામાં આ લેખો બહુનેાને ઘણા જ ઉપયોગી થશે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ. -ઉપતન્ત્રી]

અસ્પૃશ્યતા નિવારણના કાર્યના એ મુખ્ય અંગો છે. (૧) સર્વર્ણ હિન્દુઓમાં રહેલું અસ્પૃશ્યતાનું પાપ ઘોષ નાંખવું અને (૨) હરિજનોની સર્વ પ્રકારની ઉન્નતિ કરવી.

હમરો વર્ષોથી હિન્દુ ધર્મને અસ્પૃશ્યતાનું કલંક દેતી રહ્યું છે અને એ કામ પ્રતિ આ-ભાંડેટની ભાવના આપણે પોષી રહ્યા છીએ. પૂ. ગાંધીજીએ જે પ્રયત્ન હરિજન પ્રવૃત્તિ ઉપાડી છે તેમાં આભાંડેટનું પાપ ઘોષ નાંખવું એ મુખ્ય છે. આથી જ સર્વર્ણના હૃદયપલટા પર પૂ. ગાંધીજી આટલો બધો ભાર મૂકે છે. પરંતુ એ હૃદયપલટો એટલે શું? સર્વર્ણ હિન્દુઓમાંથી અસ્પૃશ્યતાનું પાપ ઘોષ નાંખવાનું છે એનો અર્થ શું? આ પ્રશ્ન આપણે બહુ સ્પષ્ટતાથી સમજી લેવાની જરૂર છે કારણ કે એ વિષેના આપણા અસ્પષ્ટ ખ્યાલોથી અસ્પૃશ્યતા નિવારણની પવિત્ર ચળવળ પાંગળી જ રહેશે.

(૧) પ્રથમ તો સર્વર્ણ હિન્દુઓએ સમજી લેવું જોઈએ કે હરિજનો કંઈ હિન્દુ-ઓથી જુદા નથી. એમનો ધર્મ પણ હિન્દુ ધર્મ છે, અને એમની સાથે સ્પર્શસ્પર્શનો બેદ રાખી આપણે એને નોખા ગણવાનું પાપ આચરી રહ્યા છીએ. વૈશ્ય, બ્રાહ્મણો કે ક્ષત્રિઓના વર્ણોને જેમ આપણે એકજ દ્રષ્ટિ-

એ લેખીએ છીએ તેમ સ્વચ્છતાનું કાર્ય ઉપાડી લેનાર આપણા હરિજનોને પણ આ-પણે સમાન દ્રષ્ટિએ જ ઓળખવા જોઈએ. ન્યાં સુધી સર્વર્ણ હિન્દુઓ એમને સર્વર્ણ સમભાવથી હિન્દુઓ તરીકે અપનાવતા નહિ થાય ત્યાં સુધી એમનામાંથી અસ્પૃશ્યતાનું કલંક જવાનું નથી. અસ્પૃશ્યતા નિવારણના કાર્યમાં સર્વર્ણ હિન્દુઓના હૃદયપલટાની પ્રથમ નિશાની એ હોવી જોઈએ કે હરિજનોને તેઓ હિન્દુ ધર્મના એક આવિભક્ત અંશ તરીકે જ ઓળખે.

(૨) હરિજનોનો ધંધો સામાજિક સ્વ-ચ્છતાનું રક્ષણ કરવાનો છે, પરંતુ આપણે એ ધંધાને મેલો ગણી કાઢી હરિજનોને હઠ-ધુત કરીએ છીએ. સર્વર્ણ હિન્દુઓ હરિજનો પ્રત્યે કેવળ આભાંડેટનો ખ્યાલ ફર કરીને જ સંતોષ માનશે તો એમના હૃદય હજી સ્વચ્છ નહિ થાય. ન્યાં સુધી આપણે હરિજ-નોને આપણાથી હલકા અને નીચ ગણીશું ત્યાં સુધી આપણા હૃદયપલટો અધુરો જ રહેવાનો.

(૩) ન્યારે એ જૂઠાપણું-એ તુચ્છભાવ આપણે આપણા હૃદયમાંથી કાઢી નાંખીશું. ત્યારે આપણે હરિજનોને આપણા ભાઈ જેવા ગણતા શીખીશું. ખાનો અર્થ એ છે કે એ મલિન ભાવો નીકળી જાય એટલું ખસ નથી. એ ભાવો

નીકળી જતા આપણામાં એમના પ્રતિ કેવળ ઉદાસીનતા રહે તો આપણો હૃદયપલટો ખચકાતો છે. એ ભાષ્યોને આપણે હિન્દુ તરીકે સ્વીકારીએ, એમને હલકા ન ગણીએ, હૃદયુત ન કરીએ. છતાં એમાં તો આપણા સુદ્ધિ પ્રયોગો માત્ર થાય. એ સુદ્ધિએ માન્ય કરેલા સમભાવ હૃદયમાં તો ત્યારે જ ઉતરે. ન્યારે આપણા હૃદયમાં એ તરછોડાયેલા, બૂલી જવાયેલા આપણા ભાષ્યો માટે સાચો સક્રિય પ્રેમ ઉભરાવા લાગે. ધણી વર્ષોથી છૂટા પડેલા બૂલાધ ગયેલા આપણા ભાષ્ય ન્યારે આપણને મળે છે ત્યારે જે પ્રેમ આપણામાં ઉભરાઈ આવે છે તેવો પ્રેમ આપણામાં ઉત્પન્ન થવો જોઈએ. હિન્દુઓ માટે હરિજનો આવા જ એક વખત તરછોડાયેલા અને હવે પાછા મળી આવતા ભાષ્યો છે, એ વાત આપણે સંમત લેવી જોઈએ. હરિજનો માટેનો સ્વજન પ્રેમ એજ હૃદય નીચના બેદલાવના વિસ્મરણનું સાચું સ્વરૂપ છે. એ પ્રેમ તદ્દન શુદ્ધ, નિસ્વાર્થ અને નિષ્કામ હોવો જોઈએ. હરિજનોની ઉન્નતિથી હિન્દુ સમાજને પણ લાભ છે, એમાં આપણું રાજકીય હિત રહેતું છે. આવા સ્વાર્થ અને સકામ હેતુથી આપણે હરિજનોને અપનાવી નહિ શકીએ.

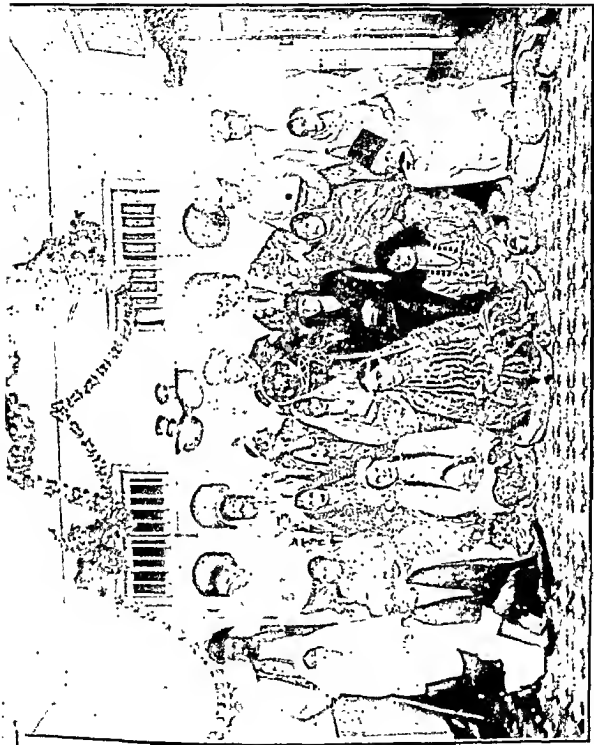
(૪) હરિજનો માટે આલો સ્વજન પ્રેમ સવર્ણ હિન્દુઓમાં નગૃત યાંચ એટલે એમની સ્થિતિ સુધારવા સેવાપ્રવૃત્તિ તેઓ ઉપાડે એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ એમાં પણ જો વૃત્તિઓ શુદ્ધ ન રહે, સેવાકાંચમાં અહંભાવ રહી જાય તો હૃદયપલટો કાચો થયેલો જ ગણાય.

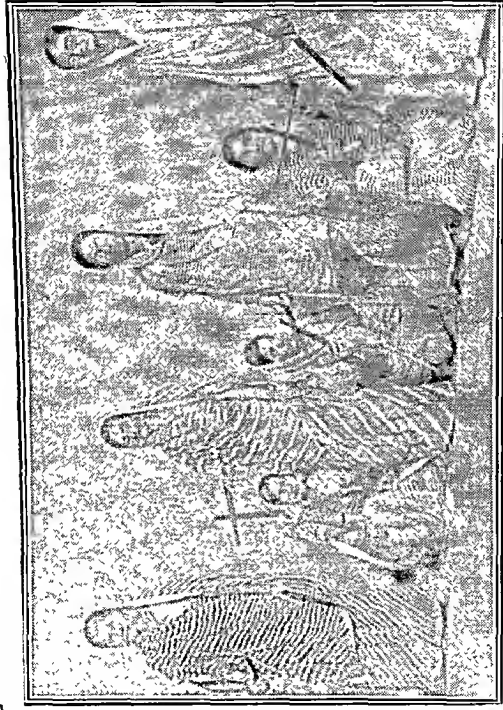
હરિજન સેવકો હરિજનોની ઉન્નતિ કરતી કરતી વખતે એવો અહંભાવ યોષે કે અમે એમને ઉદાર કરીએ છીએ-એમના પર ઉપકાર કરીએ છીએ-તો એમાં આપણું પ્રાપ્તિ અર્થ રહે છે. સવર્ણ હિન્દુઓએ સમજ લેવું જોઈએ કે હજારો વર્ષો પછી જો હવે એઓ

હરિજનોને સાધ તરીકે અપનાવે છે તો તેમાં કંઈ તેઓ એમના પર મહેરબાની કે ઉપકાર નથી કરતા. એ તો એ વર્ગ પ્રતિનું આપણું વર્ષો થયેલા ચંદ્રનું ઝલ્લુ માત્ર આપણે ફેલાવું છે. હરિજનોની જેટલી સેવા આપણે કરીશું એમાં આપણે આપણા પ્રેમનું દેવું જ ફેડીએ છીએ.

હજારો વર્ષોની આપણી ભયંકર કંટાળા-ખેડતાને પરિણામે એ વર્ગની સ્થિતિ પર કાટ ચડી ગયો છે. એ કાટ કાઢી નાંખવામાં આપણે ખુબ બારે મહેનત ઉઠાવવી પડશે. એમની ઉન્નતિની પ્રવૃત્તિ આજે અતિશય પ્રચંડ લાગશે. પરંતુ એથી કંઈ આપણે મોટી ધાડ મારી નથી દેતા. જો આજે હરિજનોની દશા ખુબ બગડી ગયેલી છે અને એમને સુધારવા ભગીરથ પ્રયાસો કરવા પડે એમ છે તો એ આપણી બધી મુશ્કેલીઓને આપણે કરેલા પાપોના પ્રાપ્તિ તરીકે ગણી લેવી જોઈએ. આમ હરિજનોની સેવામાં જો નિઃસ્વાર્થતા રહેલી હશે તો જ આપણો હૃદયપલટો સાચો થશે. આજે જો હરિજનો માટે આપણે કુવાઓ, મંદિરો અને શાળાઓ ખુલ્લા કરી દેએ છીએ તો એમાં પણ કંઈ આપણે એમની બારે સેવા નથી કરી નાંખતા. હજારો વર્ષોથી જે વર્ગનો એ સંસ્થાઓને વિષેનો અધિકાર આપણે પચાવી બેઠા હતા તે હવે એમને પાછી સોંપીએ છીએ-લૂંટારો લૂંટના માલ લૂંટાયેલાને પાછો આપી દે છે-એમાં કંઈ એ લૂંટાયેલાની સેવા નથી કરતા.

(૫) હરિજન પ્રતિના આપણા વર્તનમાં ન્યારે આ પ્રકારની નગૃતિ આવે અને આપણી સેવાપ્રવૃત્તિ નમ્ર અને પવિત્ર વૃત્તિઓથી પ્રેરાય ત્યારે સવર્ણ હિન્દુઓનો હૃદયપલટો ચમ્પ રહ્યો છે એમ કહી શકાય. પરંતુ એ હૃદયપલટો આદર્શ હરિજન સેવકમાં તો ઉત્કટ અને તીવ્રતમ રૂપ લાભ શકે છે. જનતામાં

શ્રી. નાથીજીના દાગોદર હાકરની મહિલા પાઠશાળાના પ્રવેશ-દિનનો ઉત્સવ
ગરબાનું એક દ્રશ્ય

ચાલી રહેલા ધોર અન્યાયથી જેનું હૃદય સદા સંતપ્ત રહે છે. જે મનુષ્ય તેમજ પશુ પક્ષી-વનસ્પતી સર્વ જીવ પ્રતિ સમભાવ દેખવી રહ્યો છે, જેના અંતરમાં દેવળ પ્રેમજ્વલણી રહ્યો છે, એ પુરુષ અથવા બહેન જો દિલ્લુ હોય તો હરિજન પ્રતિના સર્વજ્ઞ હિન્દુના વર્તનથી એનું હૃદય સળગી ઉઠે. હજારો વર્ષથી જે ધર્મે

આખી દુનિયામાં સમભાવ અને ઉદારતા માટે અપ્રતિમ યશ મેળવ્યો છે તે ધર્મમાં જ્યારે અસ્પૃશ્યો પ્રતિ ચાલી રહેલો ધોર અન્યાય, એવો જાગૃત હરિજન સેવક જુએ છે ત્યારે એનું અંતર એ ધોર અન્યાય પ્રતિ કંઈકાંટકરી મૂકે છે. આવા હરિજન સેવકનો હૃદયપલટો એટલો તીવ્રતમ હોય છે કે એનાથી આ અન્યાયને સહન કરી લેવાંતો જ નથી, એ અન્યાય દૂર કરવા સાર-હિન્દુ ધર્મના એકલ-

કને ધોષ નાખવા સાર એ પોતાનું જીવન એ માધમાં ઝુકાવી દે છે. રાતદિવસ અને હરદમેશ એ અન્યાયના ડંખ એના પ્રેમાળ અંતરને વીધી ગયા હોય છે. એ અન્યાય દૂર કરવાની એની તમન્ના અસ્પૃશ્યતા નિવારણની વિધિવિધ પ્રતિજ્ઞામાં એને લાઇ જાય છે. હરિજનો પ્રતિજ્ઞા

એનો પ્રેમ એટલો બધો તીવ્ર બને છે, એમની સેવા કરવામાં એ એટલો બધો નમ્ર બની જાય છે કે ઋણ ચૂકવવા જનાર દેવાદાર માટે તે હરિજનોના જીવનમાં ચાલ્યો જાય છે. હરિજનો પ્રતિ યશ રહેલો અન્યાય એને એટલો બધો સાધ્યા કરે છે કે દિલ્લુધર્મનું એ મહાકલંક ધોષ નાખવા એ પોતાના શરીરને

પણ હોડમાં મૂકવા તૈયાર થઇ જાય છે-એ કલંક નિવારણ માટે દીધાકાળ માટે બીપંથ તપશ્ચર્યા કરવાને પણ એ તત્પર થાય છે. હૃદય પલટાની આ પરાકાષ્ટા છે. હૃદય પલટાની એ જગ-હગતી જ્યોતિ આગળ આખી માનના હરિજનો પ્રતિના પાપો બળીને આખા ધર્મા મોડે છે. આવા હૃદયપલટાની ખુબી એ હોય છે કે એવો સેવક અસ્પૃશ્યતાના કોઈપણ સ્વરૂપને સહન કરવા તૈયાર નથી હોતો. “ એટલે

મોર...મોર...ટહુકી જળે

મોર મારે બારણિયે ટહુકી જળે
ટહુકી જળે ને જરી ગહેકી જળે...મોર

મોર મારે આંગણિયે નાચી જળે
નાચી જળે ને ઉર ખોલી જળે... ”

મોર ખીટા ચાંદરણાં વેરી જળે
વેરી જળે ને પીંછ ખેરી જળે... ”

મોર તારી ઢેલડને સંગે લેને
સંગે લેને ને ઉઠાં આંચુ દેને... ”

મોર પેલી વાદળાને કહેતો જળે
કહેતો જળે કે જરી વરસી જળે... ”

મોર મારાં ખોલીડાં ચણતો જળે,
ચણતો જળે ને રંગ દેતો જળે... ”

મોર મારે હથે તું ગહેકી જળે
ગહેકી જળે ને ઉડું ગહેકી જળે... ”

રમણલાલ સોની

અસ્પૃશ્યતા નિવારણ કરનાર દેક બંનીને અપનાવનિ સંતોષ નહિ માને, તે જીવમાત્રને પોતાનામાં નહિ જુએ, અને પોતાને જીવમાત્રમાં નહિ દેખી દે ત્યાં લગી શાંત થશે નહિ. અસ્પૃશ્યતા નિવારણ એટલે જગત માનની સાથે મૈત્રી ગામવી, તેના સેવક થવું.

અસ્પૃશ્યતા નિવારણ એટલે જીવ માત્ર સાથેનો ભેદ મટાડવો. ”

આવી રીતે અસ્પૃશ્યતા નિવારણના કાર્યમાં. હૃદયપલટાની વાતો થાય છે તેનો અર્થ એ હોય છે કે,

(૧) સર્વજ્ઞ હિન્દુઓ હરિજનોને હિન્દુઓથી ભુલ નહિ ગણે.

(૨) તેઓ એમને તુચ્છ, હલકા ગણી હસ્યુત નહિ કરે.

(૩) હમરો વર્ણોથી ખોવાયેલા અને હવે

મળી આવેલા પોતાના ભાષ તરીકે જ એમને અપનાવી એમના પ્રતિ એવો જ પ્રેમ રાખે.

(૪) હરિજનો પ્રતિ થયેલી પોતાની ધર્મ નગૃતિને અથવા એમની સેવાને પોતે એમના પર થતા ઉપકાર તરીકે નહિ ગણે પરંતુ ચોક્કસ ઋણને અદા કરવાની રીતે એને પ્રાચિત સમજે.

(૫) સર્વસ્વ હોતી દેવા જેટલી એની લાગણી પ્રજ્વલિત થાય તો એ હૃદયપલટો પૂર્ણ થયેલો ગણાય.

‘ગુણસુન્દરી’ નું ભેટ પુસ્તક

અર્ધું અંગ

કિંમત ૦-૨૨-૦

લેખક : રા. યજ્ઞેશ હ. શુક્લ

પ્રકાશક : ગુણસુન્દરી કાર્યાલય,

૧૧૪ ગીરગામ બેકરોડ, મુંબઈ ૪.

ગુણસુન્દરીના ઉપતંત્રી રા. યજ્ઞેશ હ. શુક્લની મૌલિક દૃઢી વાતચિતોના સંગ્રહ ‘ગુણસુન્દરી’ નાં પ્રાદકોને ૧૯૩૪-૩૫ ની ભેટ તરીકે અપાયો છે. ગયે વર્ષે એજ લેખકની અનુવાદિત સોળ વાર્તાઓ પોરણીના નામથી ભેટ અપાઈ હતી. આ બાર વાર્તાઓ લેખકની પોતાની કલ્પના-શક્તિનું કૃત્ય હોઈને ગુજરાતી દૃઢી વાતચિતોના સાહિત્યમાં સારો ઉમેરો કરે છે. બારે વાર્તાઓમાં સ્ત્રીજીવનના પ્રશ્નો જ ચર્ચા છે, અને દરેક વાર્તામાં સ્ત્રીજીવનનું એકએક અંગ લઈ લેખકે તેને સમાજ આગળ સીધી રીતે રજૂ કર્યું છે. સ્ત્રીને સમાજવ્યવસ્થામાં, પત્ની તરીકે જે સમાન અને સ્વતંત્ર સ્થાન મળતું નેહ્યે તે નથી મળતું અને ખાસ કરીને અસમાન લગ્નોથી સ્ત્રીને અત્યંત સદુન કરતું પડે છે, વગેરે મુદ્દાઓ ઉપર આ દૃઢી વાતચિતો બહુતર થયું છે.

લેખકનું મનન્ય વાતચિતોમાં લગ્નજન્ય સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે, અને તે સ્ત્રીમતિને સમાજ નરક્ષી, અન્યુચિત થયેલ છે એવી ભૂમિકા ઉપર સ્પષ્ટ દેખાઈ રહે. સ્પષ્ટતા, સ્વચ્છતા, સ્વાતંત્ર્ય આપવાની વિભાવત કરનાર દેખાઈ છે. ‘નથી પરજુતું’ નામની છેલ્લી વાર્તામાં લેખકના આ વિચારો વધારે સ્પષ્ટતાથી રજૂ થયા છે અને મેટ્રીક બાણી જ્યાં પરજુવાની ઇચ્છા રાખતી નહોતી, છતાં તેનાં મરણપર તેને પરજુવવા માગતાં હતાં, તેથી તે માવપિતાના ધરને ત્યાજ કરી નાસી ન્ય છે અને અદ્યતનમાં એવા પ્રકારને એકરાર કરી માવપિતાના આશ્રયમાંથી મુક્ત બની સ્વતંત્ર થાય છે, તે ઉપરથી સમજી શકાય છે. પતિપત્નીની વાર્તામાં પણ લેખકે પુરૂષની ભેગ સ્ત્રીને ખુલ્લો બાણી મળી નોકરી કરવાનો અને તે પણ પતિથી અલગ રહી દૂર દેશમાં કરવાનો હક્ક હોવાનું પ્રતિપાલ કર્યું છે. ‘કાકી સમન્ધા’ ની વાર્તામાં પણ એક યુવક તેની કાકીની પડદાની કન્યાને ન પરજુવાં ગ્રામ રીને પર દોમની સદાધ્યાયિની સાથે લગ્ન કરે છે. X X X X ‘વિમાતા’, ‘દાતાજીવાળી’, ‘બંને સરખાં’, ‘દેવાસુત્રી’ વગેરે વાર્તાઓ વધારે ભાવવાળી અને કલાત્મક દ્રષ્ટિએ પણ વધારે આકર્ષક લાગે છે. લેખકની વાર્તા લખવાની શૈલી સારી, સરળ, છતાં આનંદપ્રદ છે.

[‘ગુજરાતી’ તા. ૫-૮-૩૪]

ઇગ્લાંડથી એન્ગલીયર બનીને પાછા ફરેલા યુવાને
સફર બેરેજ ખાતે શુધ્ધ હવનથી કંટાળ્યા પછી પત્નીની

પ * સં * દ * ગી

કેમ કરી તેનો રસિક પ્રસંગ “શ્રી અશોક” આમાં આલેખે છે

રસિક ઇગ્લાંડથી પાછો ફરે તેની રાહ આવું-
રતાથી ભેગાલી હતી. એની શાંતિમાં
કન્યાઓની બહુ હતી નહોતી, પરંતુ સાથે
સાથે ‘મારા’ વરની પણ અછત હતી. રસિક
જેવો કેળવાયેલો વર પોતાની દીકરીને મળે, એવી
પ્રતિષ્ઠાથી ફેરલાક માઆપોએ દીકરીઓને મોટી
મથા દીધી હતી અને તેમને બંને તેટલી કેળ-
વણી આપવાનો પણ પ્રયત્ન કર્યો હતો. એક યા
બીજા કારણે એ બંધાયેને આશા હતી કે
રસિક તેમની દીકરીને જ પસંદ કરશે.

કેવલલાલ શેઠની દીકરી વિલાસ અમેશ
ભાગ્ય ધોરણે મુખી બણી હતી, પરંતુ કેવલ-
લાલ માનના કે સારી પહેરામણીની લાલમે
રસિકને પોતાનો જમાણ બતાવી રાકશે.

રસિક લંડન યુનીવર્સિટીની એન્ગલીઅ-
રોગની ડીગ્રી અને એ. બી. સી. ડી. નાં
બીજા ફેરલાક અશોક પોતાના નામ પાછળ
લગાડવાના પૂંછડા તરીકે સાથે લઇને પાછો
આવ્યો. સદબાબે ઇગ્લાંડમાં અભ્યાસ કરવા
સિવાય બીજી પ્રવૃત્તિ કરી તેણે બાપના પૈસા
બગાડ્યા ન હતા અને પરિણામે ટાઇ ‘લાર્ડ’
તેને વગરનું ન હતું.

રસિક પાછો ફરતાં કન્યાઓના માઆપોએ
તેના કુટુંબ સાથેનો સંબંધ વધારવાની દોડ-
દોડી કરવા માંડી. એક યા બીજા બદલે
પોતાની દીકરીઓ રસિકને બતાવવાની તેમણે
દરિદ્રાઈ માંડી. ટાઇએ જન્મવાનું આમંત્રણ
આપ્યું; કાંઈએ ન્દા પીચા નોનરોં અને

પત્ની તરફ કંઈક કરવાની એણે ધસીને ના પાડી. પ્રેમ થયા વિના એ કેવી રીતે પરણી શકે ? અને એવું લગ્ન સુખી પણ કેમ થાય ? એને હમણું પરણવું જ નથી. આગળ ઉપર એક લેવાશે. વખત થતાં નોકરી સંભાળવા રસિક આશ્વા ગયો.

શાન્તિલાલે બધાંય આશાએ માથાપોને જવાબ આપી દીધો : “ હમણું રસિકનો લગ્ન કરવાનો વિચાર નથી.” પરિણામે સારાનરસા જે મળ્યા તે વર શોધી માથાપોએ પોતાની દીકરીએને ઠેકાણે પાડી દીધી. તેમના લગ્નની કંઠાનીઓ આવવા લાગી ત્યારે શાન્તિલાલ અને તેમની પત્નીનો જીવ બળીને ખાખ થઈ જવા લાગ્યો. પૌત્રને રમાડવાની તેમની આશા પડી ભાંગી હતી !

[૨]

સતનથી દૂર સિંધમાં સફર બેઠેજના ધિક્કામ પર અનેક ઇજનેરોમાંના એક તરિકે રસિકની નીમણૂક થઈ હતી. એને ખ્યાલ સારો મળતો; રહેવાને નાનો પણ સુંદર બંગ્લો હતો; નોકર-ચાકર હતા. પરંતુ જેમનો સહવાસ એને અનુકુળ થઈ પડે એવા કુટુંબો બહુ ઓછા હતા અને તેમાંય ગુજરાતી કુટુંબ તો એક જ હતું. એના હાથ નીચે કામ કરતો આથેડ વયનો એક કાદિ-આવાડો આવરસીયર તેની પત્ની સાથે રહેતો હતો. પોતાની જમવા ખાવાની ગોઠવણ એણે એ કુટુંબ સાથેજ રાખી હતી. આવરસીયર ગોવિંદજી અને તેની પત્ની સતોક એને ખાવાપીવાનું દુઃખ ન પડે લેની ખાસ કાળજી રાખતાં. બિચારી સતોક નાના માહેબની માની ખોટ પૂરવાનો બનતો મરવ પ્રયત્ન કરતી.

પરંતુ ગોવિંદજી અને સતોકના સહવાસથી રસિકની માનસિક ક્ષુબ્ધ લાંગતી નહિ, આજો દિવસ સખત તાપમાં મહેનત કરીને એ યાકો હતો અને કાંઈ લોચણેય થઈને ઘેર આવતો.

વારંવાર એને વિચાર આવતો કે પિતાની સચના સ્વીકારી લગ્ન કરી, નાંખ્યું હોત તો પત્ની સહવાસનું સુખ તે મેળવી શક્યો હોત. પરંતુ એ આખત હવે જીવ બળાવે નકામો હતો.

એના પિતાના નિયમિત પત્રો આવતા અને તેમાં ઘરની તેમજ ગામની બધી બબરો આવતી. એને માટેની ઉમેદવાર છોકરીઓ એક પછી એક બધી મંડાઈ ગઈ, એ સમાચાર પણ શાન્તિલાલે આડકતરી રીતે એને આપ્યા હતા.

છ મહિના એકઠાઈ કામ કર્યા પછી એને લાગ્યું કે થોડાક વખત આરામ લેવાની જરૂર હતી. પરંતુ રજા લઈને આરામ માટે ક્યાં જવું તે તે નક્કી કરી શક્યો ન હતો. એનો બાળપણનો સહાધ્યાયી મિત્ર અને દૂરનો સગો ચીમનલાલ અમદાવાદની એક શ્રીલમાં મેનેજર હતો. પાંચ વર્ષ પહેલાં રસિક વિદ્યાલય ગયો ત્યારે ચીમનલાલને છેલ્લો મળ્યો હતો. વિદ્યાલયના નિયાસ દરમિયાન ચીમનલાલના પત્રો અવાર નવાર એને મળતા. એ દરમિયાન ચીમનલાલ પરણ્યો હતો. અને અત્યારે તે બે વર્ષનો બાળક પણ તેને ત્યાં રમતો હતો. ચીમનલાલના પત્રોમાં તેના પરિચિત જીવન વિષેના વર્ણનો રસિક વાંચતો ત્યારે લગ્ન માટે આટલી બધી ઉતાવળ કરનાર એ મિત્ર તરફનું એનું માન કંઈક ધરી જતું.

સફર ગયા પછી પણ ચીમનલાલના પત્રો એને મળતા. રસિક વિદ્યાલયથી આવ્યા પછી મળ્યો નહિ અને સફર જવા માટે બારેબાર મુંબાઈથી સ્ટીમરમાં કરાંચી ગયો, તે માટે તેણે ઇષ્ટો લખ્યો હતો. અમદાવાદને રસ્તે ત્રેનમાં ગયો હોત તો મળી શકાત, એની પત્નીને અને બાળકને પણ રસિક નોંધ

શકત, એવી એવી ધણી બાબતો. ચીમનલાલે પત્રમાં લખી હતી અને હવે પછી રત્ન મળે ત્યારે અમદાવાદ પોતાને ત્યાં આવવા તેણે રસિકને ખાસ આગ્રહ કર્યો હતો.

આ આગ્રહનો થોડો ધણો લાભ લેવા રસિકે વિચાર કર્યો. રસ્તામાં થોડાક દિવસ અમદાવાદમાં ચીમનલાલને ત્યાં રોકાઈ, બાકીની રત્ન માથેન જઈ ગાળવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો અને રત્ન મેળવવા માટે અરજ કરી. રત્ન મળતાં જ તે અમદાવાદ આવવા નીકળ્યો.

ચીમનલાલને અગાઉથી પત્ર લખી પોતે કરાંચીથી ક્યારે નીકળશે તે રસિકે જણાવી ચક્યો ન હતો; કારણ કે રસ્તામાં આયુરોગ થોડોક વખત એને રોકાવું પડે એમ હતું. એનો ઉપરી અમલદાર—મી. એન્ડ્રીઅર મી. આર્મસ્ટ્રોંગ ક્વાર્ટર માટે થોડોક વખત યયાં આજુ ગયા હતા, તેને કામકાજ સંબંધી રીપોર્ટ આપવાનો હતો, એટલે આજુથી અમદાવાદ જવા ક્યારે નીકળી શકશે તે ચોક્કસ ન હતું. પરંતુ પોતે એ ચાર દિવસમાં અમદાવાદ આવશે એવા સમાચાર, તેણે ચીમનલાલને આપી દીધા હતા.

[૩]

આજુમાં મી. આર્મસ્ટ્રોંગને મળી રસિકે બીજા દિવસે સવારે જ અમદાવાદ જવા નીકળ્યો, અને બપોરે અમદાવાદ સ્ટેશને ઉતર્યો. ચીમનલાલનું મરનાનું ગાડીવાલાને આપી એ સંધ્યા તેને ઘેર પહોંચ્યો.

ગાડીમાંથી ઉતરી રસિકે બદારમી જ શ્રુમ મારી: “ ચીમનલાલ ! ”

અંદરથી મી. મોહક મુરમાં અવાજ આવતો હતો: “ પારણીએ હું લાવું, હો વીરને પારણીએ હું લાવું ” હાલરડાના ગાનમાં ગાતારે રસિકની શ્રુમ માંમળા નહિ હોય. તેણે ફરી શ્રુમ મારી.

જવાબમાં અંદરથી રૂપાની ઘંટડીના રણકાર સમો અવાજ આવ્યો: “ એ કોણ ? ” અને રસિકે જવાબ દે તે પહેલાં એક ૧૭-૧૮ વર્ષની યુવતી બારણામાં આવી ઉભી. એની પાછળ જ એ અઢી વર્ષની જણાતો એક બાળક આવ્યો.

“ મારું નામ રસિકલાલ. હું કરાંચીથી આજુ છું. ચીમનલાલ ઘરમાં નથી ? ” રસિકે પોતાનો પરિચય આપી પ્રશ્ન પૂછ્યો.

“ ના. એ જરા શેકને બંગલે ગયા છે. હમણાં પાછા આવશે. તમે અંદર આવોને ! ” યુવતીએ કહ્યું. પેલો બાળક એનો સાથ એની એને અંદર લઈ જવા મથી રહ્યો હતો. “ ચાલોને ! હુંલા પારણીઆ ગાઓને. ” હાલરડાના ગાનમાં ખસલ પડી તે એને ગમણું ન હતું.

રસિકે મુંઝતો હતો. સામાન ગાડીમાંથી ઉતારવા માટે શું કરવું તેનો એ નિર્ણય કરી શક્યો નહિ. યુનીવર્સિટીની કેળવણી એવી નત મહેનત માટે જીવાને નાલાયક બનાવી મૂકે છે. યુવતી એની મુંઝવણ પાતી ગઈ.

“ જો એમ નોશાન ન કરીએ. આ કાકાને તું જોગબે છે ? એમને ‘ જે જે ’ કર. ” યુવતીએ પહેલાં એ જુદી બાળરાત્રને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો. અત્યયા માણસને ‘ જે જે ’ કરવાનો દુકમ બાળકને રૂચ્યો નહિ. એ મોઢું ફેરવીને ઉભો.

“ બહુ તોફાની છે ” એણે રસિકને બાળક માટે વણ માથો અભિપ્રાય આપ્યો. “ તમે અંદર આવો; હું સામાન ઉતારી લેવા માણસને કહું છું. ” યુવતીએ ઉમેર્યું અને માણસને શ્રુમ મારી: “ બાહુ ! ”

“ ઓ. ” જવાબ આપતો માણસ અંદરથી દોડીને આવ્યો.

“ ગાડીમાંથી સામાન ઉતારી લે. ”

યુવતીએ તેને સૂચના આપી; અને પોતે બાળક સાથે ઘરમાં પાછી આવી. રસિક પણ સામાન ઉતરાવી ગાડીવાળાને પૈસા ચૂકવી તેની પાછળ અંદર આવ્યો.

રસિક આ યુવતીનું નામ હજી જાણી શક્યો ન હતો. તેણે માની લીધું કે તે ચીમનલાલની પત્ની હશે અને બાળક પણ ચીમનલાલનો જ હશે. પોતે વિલાયત હતો ત્યારે ચીમનલાલના લગ્ન થયેલાં એટલે તેની પત્નીને રસિકે જોષ ન હતી.

યુવતીએ તેને દીવાનખાનામાં લઇ જઈને બેસાડ્યો. બાલુ પાણીનો લોટો ખાસો મૂકી ગયો.

“તમે હજી જમ્યા નહિ હો.” યુવતીએ પૂછ્યું. “તમે થોડી વાર બેસો એટલે હું રસોઇ કરી નાંખું.”

“નાના ખટપટ કરવાની જરૂર નથી. મેં રસ્તામાં નાર્સ્ટો કરેલો છે.” રસિકે જરા ભાવ આપ્યો. તેણે નાર્સ્ટો કર્યો હતો એ વાત સાચી પણ તે નહિ જાણે. અત્યારે તો એના પેટમાં કંડીને ભૂખ લાગી હતી.

“એમાં ખટપટ શાની ? એમ કાંઈ નાર્સ્ટોથી ચાલે ?” યુવતીએ કહ્યું અને તેની આનાકાનીની દરકાર કર્યા વિના તે અંદર ચાલી ગઈ. બાળક પણ તેની પાછલ પાછલ ગયો. લાલચ માટેનો તેનો આગ્રહ ચાલુજ હતો.

યુવતીએ બાળકને સમજાવી પટાવી પોતાની પાસે રસોડામાં બેસાડ્યો અને તેણે રસોઇ કરવા માંડી. રસિક દિવાનખાનામાં નવરો પડ્યો. ટેબલ પર પડેલા બે ત્રણ માસિક તેણે ઉઘાલવાવા માંડ્યા.

થોડીવાર બાલુએ આવીને કહ્યું: “શેઠ ! હાવાનું પાણી તૈયાર છે.”

રસિકે ઉઠ્યો. પોતાનો સામાન ક્યાં મૂક્યો છે તે તેણે બાલુને પૂછ્યું. બાલુ મહેમાન માટેના ઓરડામાં તેને લઈ ગયો. ત્યાં કપડાં

બદલી રસિકે સ્નાન કરવા ગયો. સ્નાન કરી આવી તે કપડાં બદલતો હતો ત્યાં બાલુએ આવીને કહ્યું: “જમવા આવો.”

રસોઇ આટલી જલ્દી તૈયાર થશે એમ રસિકે ઘાણું ન હતું. તે અભયળ થતો રસોડામાં ગયો અને પાટલા ઉપર બેઠો. થાળીમાં પૂરી, શાક, અંચાણું, પાપડ વગેરે મૂક્યાં હતા. પાસે કંદેલા દુધનો કંટોરો હતો. આટલી બધી તકલીફ આપવા માટે તે જરા શરમીદો થયો. તેણે યુવતીને કહ્યું: “તમને મેં ઘણી તરદી આપી.”

“એમાં તરદી શાની ?” પૂરી તળતાં તળતાં યુવતીએ જવાબ આપ્યો. “બાળક પણ આનંદથી એક પાટલા પર બેસી પૂરી ખાઈ રહ્યો હતો.”

વધુ શું વાતચીત કરવી તે રસિકને સમજાયું નહિ. તે યુગે મોટે જમવા લાગ્યો. પણ એની યુગ્વણુ લાંબો વખત ટકી નહિ. થોડી વારમાંજ બારણું ખખડ્યું અને ચીમનલાલ અંદર આવ્યો. બાલુએ બખર આપવાથી તે સીધો રસોડા તરફજ આવ્યો: “હલ્લો, રસિક ! ક્યારે આવ્યો ? લલાં માણસ, બખર તો આપવીતી ? સ્ટેશન પર તને લેવા આવત.”

“મારે રસ્તામાં ચાલુ ઉતરવાનું હતું એટલે ચોક્કસ ટાઇમ જણાવી શક્યો નહિ.” રસિકે ખુલાસો કર્યો.

“વિલાયત જઈને તું ઠીક શક્યો લાગે છે !” ચીમનલાલે કહ્યું.

“એ ત્યાંના હવા પાણીનો દોષ છે, મારો નહિ.” રસિકે જવાબ દીધો.

“કેમ કેટલી રળ લીધી છે ? હમણાં તો અહિં શેઠશોને.” ચીમનલાલે પૂછ્યું.

“બે ત્રણ દહાડા. પછી માથેસન જવાનો

વિચાર છે. માંડ પંદર દહાડાની રજા મળી છે." રસિકે પોતાનો કાર્યક્રમ જણાવ્યો.

" હવે ગયા; માથેરાનમાં શું બન્યું છે ? અહિંજ રહી જા. અમને પણ બધાને મઆ આવશે. કેમ ખરેને સુધા ? " ચીમનલાલે રસિકને આગ્રહ કરતાં યુવતીની મદદ માગી.

" બરેબર છે " યુવતીએ કહ્યું.

[૪]

રસિક જમી ઉઠ્યો એટલે બન્ને મિત્રો દિવાનખાનામાં મથા અને વાતોએ વળગ્યા.

થોડીવાર અંદરથી બાગકનો અવાજ આવ્યો: " કુંદા પારણીઆ ગા-એતિ ! "

" શું છે સુધા ? કિરણ કેમ હેરાન કરે છે ? " ચીમનલાલે પૂછ્યું.

" એ તો જરાં ઉંધમાં આવ્યો છે એટલે. " સુધાએ જવાબ દીધો. " ચાલ દાસો ગાઉ. તારે

ઉંધો જતું છે ને ? " બાગકને તેણે કહ્યું, અને રસિકના આગમનથી અટકેલું જાન ફરી આશુ ધણ: " પારણીએ કુંદાતું, હો વીરને .. "

" કિરણ જરેરો તોધાની છે. સુધાને બિચારીને હેરાન કરી નાંખે છે. એ આવીજ ત્યારથી મારો કે એની બાતો બાર પણ પૂછતો નથી. સુધાની પાછળ પાછળ જ ફર્યા કરે. " ચીમનલાલે રસિકને કહ્યું.

રસિક આ સાંભળી શુંચવાગમાં પડ્યો. તે અચાર સુધી માનતો હતો કે સુધા ચીમનલાલની પત્ની છે. " ત્યારે તારી પત્ની ક્યાં

છે ? સુધા કાણુ છે ? " એણે આતેથી પૂછ્યું.

ચીમનલાલ સમજી ગયો કે રસિકે આંધળે ખહેરું કુટ્યું હતું. તે હરતો હરતો બોલ્યો: " સુમતિ એની એક ખેનપણી માંદી છે તેને જેવા ગધ છે. સુધા તો એની નાની ખેન થાય ! " તેણે ખુલાસો કર્યો.

" તે સુધા અહિં રહે છે ? " રસિક પૂછ્યું.

" હા એ અહિં મહિલા પાઠશાળામાં બેસે છે, સ્ત્રી-વિદ્યાપીઠના જ. એ, કલાસમાં છે. રતનપુરમાં પ્રાવેશિક પરીક્ષા પસાર કર્યા પછી ત્યાં પાઠશાળા નહિ હોવાથી એની મોટી ખેનને એને અહિં રાખી છે. " ચીમનલાલે ખુલાસો કર્યો.

સુંઝવણ

મારે ધરઆંગણિયે વેસડી
એની કાયા લણી લણી લય,
એને અંગે કળી શરમાય,
સખી ! ક્યાંથી આપું એને આંબલિયો ?

મારાં ધર પર દાળી રાતડી
એના ઉરમાં ઉડે રસછોળ,
એનાં નવલખ હોયન હોલ;
સખી ! ક્યાંથી આપું એને આંદલિયો ?

ઉમાશંકર જેઠી

" એમ ? મેં તો ધાર્યું કે એ કિરણની બા છે. એ એટલો દળી ગયો લાગે છે કે અનવસાને ખખર જ ન પડે. " રસિકે કહ્યું.

" હા-હા-હા. " ચીમનલાલ હસ્યો. " બધાં નવાં આવનાર એમજ માની બેસે છે. જન્મ્યો ત્યારથીજ કિરણ એના દાયમાં ઉછર્યો છે એમ કહું તો ચાલે વળી પાઠશાળામાં એનો ઐશ્વિક વિગય સંગીત છે એટલે એ એવાં મુદ્દર ગીત ગાય છે કે કિરણ એની પાસેથી ખસતો જ નથી. " ચીમનલાલે કહ્યું. " સુધા મદેમાનને તારા એક બે ગીતતો સંભળાય " છેલ્લું વાક્ય બોલાતું હતું ત્યારે કિરણને ઉધાડી સુધા દિવાનખાના તરફ આવી હતી, તેને જોઈને ચીમનલાલે બલામણ કરી.

સુધાને - ગાલે શરમના શરડા પડ્યા.
 “એમાં એમને મત્રા નહિ આવે. એમને તો
 વિલાયતમાં ધણું સુંદર સંગીત સાંભળ્યું
 હશે.” સુધાએ જરા હિંમત લાવીને કહ્યું.

“સંભળાવો તો ખબર પડે કે એમાં
 કયું સારું !” રસિકે પણ ચીમનલાલની માં-
 ગણીમાં પોતાનો આગ્રહ ઉમેર્યો. સુધાએ
 કારમોનીઅમ બોલી પોતાના સંગીત-સાનનો
 પરિચય કરાવ્યો.

“વિલાયતનું સંગીત આ સંગીત આ-
 ગલ રહે છે.” રસિકે વણુમાઓ અભિપ્રાય
 આપ્યો. સુધા શરમથી નીચું જોઇ ગઈ; તેના
 ગાલ પર સુરખી ચઢી આવી. “કિરણ ઉઠેયો,
 તો નથી ?” એ બોલું કાઢી તે અંદર
 ચાલી ગઈ.

“કેમ મીસ્તર ! શું વિચાર છે ! કંઈ

બહુ વખાણે ચડ્યો છે !” ચીમનલાલે ટોળ
 કરી.

“શાનો ?” રસિકે પોતાના મનના લાવ
 છુપાવવાનો નિષ્ફળ પ્રયત્ન કરતાં કહ્યું.

“શાનો તે વળી પરણવાનો ?” ચીમ-
 નલાલે એના મનના લાવ કહી નાંખ્યા. રસિકે
 જવાબ દેતાં શરમાયો.

“એમાં શરમાય છે શાનો ?” ચીમ-
 નલાલે ઉમેર્યું.

રસિકે માથેનાં જવાનો વિચાર માંડી
 વાળ્યો. ચીમનલાલ અને સુમતિના પ્રયાસથી
 બંનેના માથાપોની સંમતિ મેળવી લેવાઈ અને
 આવતા ઉઠાળામાં સુધા છ. એ. ની પરી-
 ક્ષામાંથી નિવૃત્ત થાય પછી લગ્ન કરવાનું
 દેરની રસિકે પાછો સકર એરેજની સંભાળ
 લેવા આજ્ઞા થયો.

બાળકો અને રજા

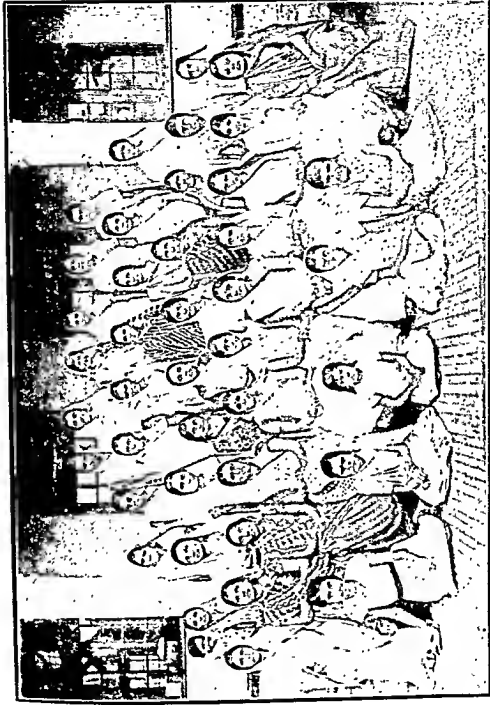
છેલ્લી પત્રિકાથી બાળકોને ખરેખરી ખબર પડી કે હવે રજાઓ પડે છે. પરમ દહાડે એક
 બાળકનો એકએક પત્ર મળ્યો.

“...બાહ ! તમે રજાઓ પાડવાના છો. એમ સાંભળ્યું છે. રજાઓ ન પાડશો; કારણકે રજા-
 ઓમાં એમને ઘેર જોઈ રમવા દેતાં નથી. તમારે રજાઓ શાખી હોય તો સુંદર દહાડામાં શાખી. સિ...”

આ પત્રને ઇચ્છવાની જરૂર નથી. અમે વાલીઓને પૂછીએ છીએ કે બાળકને ઘર કરતાં બાલ-
 મંદિર વધારે શા મઠિ ગમે છે ? તમે કહેશો કે તમારે ત્યાં રમવાનું મળે છે મઠિ. પરંતુ હિંમત તેમ નથી.

અહીં તો બાળક કલાકોના કલાક સુધી કામ કરે છે છતાં પોતે રમ્યું છે એમ જ માને છે.
 તેને દિલપસંદ કામ કરવું હોય તેટલો વખત તે કરી શકે છે, અને છાડવું હોય ત્યારે તે છાડી શકે છે,
 માટે કામને તે રમત સમજે છે. અહીં જે રીતે તેની સાથે વર્તવા થાય છે તે જ વર્તવા તેને ઘર પણ
 મળે તો બાલમંદિર ભેટવું જ તેને ઘર પણ વહાવું લાગે.

રજાઓમાં બાળકને જરૂરી પ્રવૃત્તિ આપવાની તરફી સૌએ લેવી જોઈએ. કંઠાળાને આપણે
 તેને કેવળ બાલુવાનું સોંપીએ તો બાળકને ઘર તરફ આકર્ષણ પેદા થાય એ સ્વાભાવિક છે. રજાઓ
 પાંડવી તે બાળકો તેમ જ શિક્ષકોના લાભ માટે અનેક દષ્ટિએ જો જરૂરું છે, તો તે સમય દરમિયાન
 બાલમંદિરના વાતાવરણને અનુકુળ વાતાવરણ ધરમાં કેવી રીતે રચી શકાય તે વાલીઓએ વિચારવું જોઈએ.

શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ (સોનપીઠ)
શિશુવર્ગોમાં આભ્યાસ કરતાં બહેનો

શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ ક્ષી મંડલ (સાપ્તાહિક) : સ્નેહ-સંમેલન : ૧૯૭૪
પ્રમુખ : શ્રી તારાભાઈ ભાલુકલાલ યેમચંદ

‘કૃષ્ણ-જયન્તી’

લેખિકા: સૌ દીપકબા દેસાઈ

(ઢાળ— ‘ નાગરવેલીઓ રોપાવ ત્હારા રાજમહેલોમાં ’)

જ્યારે વિન્ધ-પ્રલય થાય, મુન્દર જ્યોત અગમગતી !
વટપત્રે સાગર માંહ્ય, હરિની જ્યોત અગમગતી !

બ્યાપે અધર્મ વિશ્વે, સદ્ધર્મ સ્થાપવા કાળે;
તે જગદિન્ધર અવતાર.....મુન્દર૦

અકટે દશાવતારી, શત્રુ હેતા સંહારી;
એ અકળ કળા ન કળાય.....મુન્દર૦

દેવદી હૃદયે ત્રાસે, ખટખાલ હણ્યા હુર બ્રાતે;
રે ! હંણશે સપ્તમ ખાલ.....મુન્દર૦

કરે સ્તવન હરિનું ભાવે, પ્રભુ ! સાદ્ય કરો આ વારે;
છો ભક્ત તણા પ્રતિપાલ.....મુન્દર૦

શ્રાવણવદી અષ્ટમીએ, દીધું દર્શન ચતુર્ભુજ દેવે;
‘કહું’ ચિન્તા ન કરો માત !’.....મુન્દર૦

કૂર કંસ કાળ વિદારુ, કારાગૃહથી હું તારૂ;
ધારો હૈયામાં હામ.....મુન્દર૦

મુકો ગોકુલમાં અમને, ત્યાંથી લાવો કન્યાને;
છે નંદ—યશોદા ધામ.....મુન્દર૦

ધયું ખાલસ્વરુપ રદીઆળું, લાગ્યું જનનીને બહાળું;
તે સુખન વારંવાર.....મુન્દર૦

ભગવદ્ગીતામૃત પાયું અર્જુન તિમિર નિવારું;
એ અગમ્ય ગીતારાન.....મુન્દર૦

અગણિત સુકાર્યો કીધાં, વરદાન ભક્તને દીધાં;
મહિમા છે અપરંપાર.....મુન્દર૦

ઉજવો શ્રીકૃષ્ણ-જયન્તી, એજસ ઉર-ઉર ભરન્તી;
કુલદીપક ઠમલાકાન્ત.....મુન્દર૦

પુનર્વિવાહ

લેખક :

શ્રીમતી શાંતાબાઈ કર્શાજી, બી. એ.

આ હુ માસ (જુલાઈ)માં પુનર્વિવાહના એક્ટ સને ૧૮૫૪ નો વિધવા વિવાહનો એક્ટ ૧૫ માંનો દિન એક જયંતીની જેમ ઉજવવામાં આવ્યો. તે વેળા સમાજ સુધારકોએ-સુધારનાં હિમાયતી પ્રતિષ્ઠિત સ્ત્રી પુરુષોએ અન્ય બ્યવસાય કારે, મૂકી આ વિષય પર ભાષણો કર્યા અને આ મહત્વના પ્રશ્નને જુદી જુદી દૃષ્ટિએ ઠીક ઠીક છપ્પો.

પુરુષોએ આ પ્રશ્નના બારામાં હવે વિશેષ ઠાંધ ન કરતાં માત્ર સ્ત્રીઓએ એને લગતું કામ કરવાની જવાબદારી લેવી જોઈએ. પોતાની અસહાય લગિનીઓ પ્રત્યે કુદરતી રીતે સહાનુભૂતિ હોવાથી-તેજ તેમના ભલા માટે યત્ન કરી શકે. નિરાધાર બાળવિધવા સારી સ્થિતિમાં મૂકાય, તેને કાષ્ટનો પથુ આધાર મળે, કસાવનાર લોકોનાં સંસર્ગથી તે દૂર રહે એમ સૌની ઇચ્છા હોય; મરજી મેળાઈ મદદ કરવાનો સખ આજે તો તે રીતે કરવી, કયા પ્રકારની મદદ કરવી, વગેરે બાબતોની ચુંચવણુ ઉભી થાય છે. આમ યવાથી પુનર્વિવાહ કરાવવાના કામમાં વિશેષ પ્રયત્નો તેમનાથી થતા નથી. આમ લખીને જીહેનેને મહેલું મારવાનો મારો ધરદો નથી, પરંતુ આ લેખથી જાગૃતિ આવે અને આ પ્રશ્નની સિદ્ધિ અર્થે ચળવળ ચાલુ રહે એ જોવાની આ લેખિકાની ઉત્કંઠા છે.

પુનર્વિવાહનો ઇતિહાસ તપાસીએ તો જણાશે કે મહારાષ્ટ્રમાં આ વિષયનો બહુ મોટો ફેલાવો થયો નથી અને યતો નથી એમ

કહીએ તોપણ ચાલે. તેથી એમ સમજવાનું નથી કે મહારાષ્ટ્રમાં ઉદાર મતની અને સુધારણાપ્રિય વ્યક્તિઓ નથી. સ્ત્રી વર્ગમાં પણ એવી વ્યક્તિઓ છે કે જેમના અંતરમાં વિધવાઓ માટે દયા છે અને મુખે મીઠાશ છે. તેઓ વિધવાઓનું અધઃપતન દેખે એવા પ્રયત્નો નિરાકર રીતે કરે છે. પણ તેમના પ્રયત્નોમાં દિશાભૂલ યવાથી ફતેહમંદી મળતી નથી. માર્ગમાં અડચણો ઉભી કરવી એ કંઈ સુધારણા ન કહેવાય. માત્ર કે એક વિધવા બાઈનું મન કાષ્ટ એક પુરુષ વિષે આકર્ષાય છે અને બેને એમ કે તે પુરુષ પણ પડોશમાં ક્યાંક રહેતો હોય એટલે પાણીના નળ પર, દૂધ પર, દેવળમાં કે એવાજ કાષ્ટ સાવજનિક સ્થળે તે બંનેનો મેળાપ થાય તો સ્ત્રી એને સ્વભાવ પડી ગયો છે કે તે પહેલાં તો પેલી વિધવા બેનને અને જોના પ્રત્યે તેને એમ રહે છે તે પુરુષને જોઈ શકે તેમ જોલશે, ધીમે ધીમે નાહી તેવી વાતો ફેલાવશે અને પછી આસપોસા કાપશે તેમને માથે ઠાલવશે. આ એક જૂની રીત છે. પરંતુ યાદ રાખવું જોઈએ કે છેટથી મગા જોઈ મદદ કરવાને બદલે વિરૂદ્ધ વર્તન કરવું એ કામ લાંબો વખત થયું છે. સમાજદાર સ્ત્રીએ પોતાની સામેની વિધવાને જોઈને તે પોતાની જાહેન છે એવી લાગણી લાવી તે બેનને કષ્ટ રીતે સહાય કરી શકાય તેના વિચાર કરવાનો હવે વખત આવી પહોંચ્યો છે.

કાષ્ટ એક વિધવા બાઈ સાસરે રહે છે, તેનાં સાસુ સસરા જૂના વિચારનાં માણસો

છે. તેમની માન્યતા એવી છે કે વિધવા વધુએ એવીસે કલાક ધરમાં ભરાઈ રહી ધરનું કામકાજ કરવું ને તે તેમ કરે માટે તેના પર એકી કર્યા કરવી. આવા સંજોગમાં તક સાધી પેલી વિધવા બેનને પોતે મદદ કરશે એમ મિત્રભાવે આશ્વાસન આપવું, તેને ધીરજ આપવી, શિક્ષણ, શીખામણ આપવી, તેની સાથે વાતલાપ કરતાં કરતાં સુછિના નિયમોનું, મનુષ્યની ભાવનાઓનું ગાન તેને આપવું. દુનિયાની ઓળખાણ, કયા માણસથી સમજ પૂર્વક દૂર રહેવું વગેરે સર્વ આવશ્યક બાબતોની તેને ખબર પડે તેવી વ્યવસ્થા દેખાવ ન કરતાં મદદ રીતે કરી આપવી. આજુ-આજુ ફરતા ફરતા કોઈ એક પુરુષને તે બાધમાં

પોતાની દૃષ્ટિ સામે દેખતી આંખે કોઈ એક વિધવાબેનના જીવનનું સત્યાનાશ થાય. એમ રાહ જોતા બેસી રહેવું એ કંઈ માણસાઈ નથી ! આ કુખની સુધારણાને અંગે જો સ્ત્રીઓ અગાડી આવે તો તેમને સુધારણા કરવાના માર્ગ અને તેને આવશ્યક સાધનો જરૂર મળી રહે એવી હાલની સમાજ રચના છે. દરેક મોટા ગામમાં બહુ પ્રસિદ્ધ એવું એકાદ મંદીર, અગર એકાદ સલા, સંસ્થા યા મંડળ આ પરાપકારના કામમાં બને તે

યુવાન વિધવાનું

: હાલરકં :

ચોટો મારી પેટીના રાત રે ! પારણિએ ચોટો મારા બાલ :
એંચે દોરી માતા તમારી રે ! આંસુએ બીંભાયેલાં ગાલ.
રેવા તીરે બાપ તમારા રે ! વસે માડી નગર મોહાર ;
વસે મોત વચ્ચે અમારી રે ! રહેંચાવું નહિ પેલે પાર !
ચોટો મારી રહેલી તે વયના રે ! સ્વામીના છાનેરા પ્રસાદ,
પૂજા મારા પડદાની સઘળી રે ! આખી જિંદગીની એલાદ !
જોઈ નથી પ્રેમની ભરતી રે ! જોઈ ત્યાં હંમેશાંની એટ :
ખબર શી તને એ વહાતા રે ! ખબી કેવી રહી છું હું ખોટ ?
ચોટો મારા કુંવર કોરિલા રે ! નિદ્રાની પાંખામાં લપાઈ,
નિદ્રા સાથ રહી છે ગહારે રે ! નહિ મેંત્રી કે ન સગાઈ !

પતિલ

ખબી અભિલાષા (ઉત્પત્ત) યદ્યપિ તો ખરી, પરંતુ જો તે લાયક ન હોય તો તે પુરુષથી એ વિધવા બેન સંપૂર્ણપણે ચેતતાં રહેવા તેને સમજાવવું. બીજા હાથ પર જો કોઈ પુરુષ તે બેનને સાચો થવાને લાયક જણાય તો તેની સાથે એ વિધવાબેન પુનર્વિવાહ કરે અને મરણ રીતે સંસાર વ્યવહાર ચલાવે એટલી મદદ અને તૈયારી કરી આપવી જોઈએ. 'શું કરવા જોઈએ આપણને પારકી પંગાત' એમ ત્રિચરી ઉદામીન રહેવું અને

આપી રહી છે. આરથજે એ સંસ્થાને અલિન નંદન આપ્યા વગર રહેવાનું નથી. લાહોર, પંજાબ વગેરે પ્રદેશોમાં પુનર્વિવાહ હમરોની સંખ્યામાં થાય છે !

મહારાષ્ટ્રમાં ગત દશગર વર્ષમાં દસગર જેટલાય પુનર્વિવાહ થયા નથી તેનાં કારણો નીચે બતાવેલાં છે:—

૧. એક તો સ્ત્રીઓ સ્વભાવતઃ બંદીકીયુ હોય છે. પોતાની શી જરૂરીઆતો છે, દિત શોમાં સમાવતું છે તે અને પોતાનું અર્થન

મદદ કરવા તત્પર હોય છે: સદ્લા-એ લાહોરની સર. ગંગાશામ ટ્રસ્ટે સો સા પ દી વિધવા વિવાહની બાબતમાં ગા-બેગામ મા-જુસો રોડી ખર્ચ કરી આ પવિત્ર કાર્યને કેટ-લોય રોકે

પ્રત્યક્ષ થાય ત્યાં સુધી તેમને ખબર પડતી નથી.

૨ સમાજ અને આજુબાજુનાં માણસો વિધવા બેનને નેરજખરીથી સંન્યાસ વળગાડે છે.

૩ ધરમાં ગરીબાઇ, આર્થિક સંકેત, સંતતિ પરિવાર મોટા, વિવાહિત સ્ત્રીની ગર્ભવસ્થા, સુવાવડ અને દર્દ, વગેરે મુશ્કેલીઓને લીધે ધરમાંની વિધવા બેનને પોતાને ધરમાં રહેવા અને જીવવા પૂરતો આધાર મળે છે, માટે સંસારનો રંગડો વગર મૂલ્યે કરવો પડે છે. ધરના કામકાજનો ભાર એને માથેજ પડે છે. વિધવા બેનનું આયુ ઉપયોગીપણું ધરનાં માણસોને સ્વાર્થ બનાવે છે અને પુનર્વિવાહનો વિચાર તેના બેનમાં ન લરાય તેની વહેદારી લેવાય છે.

૪ ખુદ વિધવા બેનને પણ પોતાના ભાવિ બાબે અવિશ્વાસ હોય છે. પોતાના નસીબમાં એક વખત સુખ હતું તે પ્રભુએ લઇ લીધું તો હવે બીજાવાર સંબંધ કરવાથી શોગણેમ મળશે તની ખાતરી શી ?

૫ વળી એવો પણ ખોટો વિચાર વિધવા બેનના મનમાં આવે છે કે કુટુંબમાં આજમુધી કોઇએ પુનર્વિવાહ કરી વંશને કલંક લગાડ્યું નથી તો મારે શા માટે કરવું ને સૌની બોલીઓ સાંભળવી. આ વિચારથી વિધવાબેન પોતાની જાવનાને દાખી દે છે; પોતાને માતૃવૃત્ત્ય સમજી આયુષ્યને કુટિત કરે છે; અને આમ છેલ્લે શરીરને ક્ષીણ કરી લઇ મૃત્યુને શરણે થાય છે.

૬ પુનર્વિવાહ એ એક વસ્તુરિચિત છે, એવી ખાતરી થયા પછી પણ પુનર્વિવાહને લીધે પોતાનું તેમજ અન્યનું સર્વ પ્રકારે બહુ શી રીતે ચક્ર શકે છે એની પૂર્ણ માહિતી હોતી નથી.

૭ સમાજમાંની અનીતિ, બાળકત્યા અને ગર્ભપાત વગેરે પાપ પુનર્વિવાહના સંબંધથી દૂર થાય છે એવી ખાતરી થએલી હોતી નથી.

૮ સ્ત્રી વિધવા થાય તોપણ તે સમાજની એક આવશ્યક વ્યક્તિ છે. મનુષ્ય તરીકે તેને યોગ્ય સગવડો અને હક્ક મળવાજ નેપ્રત્યે એ વસ્તુ મન પર બરોબર ઠસેલી હોતી નથી.

આ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે વિધવા બેનને શિક્ષણ, આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય વગેરે મળે નહિ. ત્યાં સુધી તેમની નબળાઇ જશે નહિ. પુનર્વિવાહને વાસ્તે હાલમાં થયેા પુરોષો તૈયાર છે; એ વાત તેમની મોટાઈ અને સુધારણા માટેના તેમના પ્રયત્ન બતાવે છે; પરંતુ તેમની મોટાઈને ટેકા આપવાની અને ઉપયોગી કરી લેવાની પ્રીતિ સ્ત્રીઓમાં નથી. તેઓ દીર્ઘ વિચાર કરતી નથી. જેમ તેમ જીવન ટકાવવું એટલેજ એમનો વિચાર હોય છે. આથી નબળાઈને લીધે વિધવાવિવાહનું પગલું આગળ વધતું નથી. માત્ર જીવનકામ બહુ તીવ્ર છે. આર્થિક આપત્તિને લીધે બધાં-એજ પોતે શું કરીએ છીએ એનો વિચાર કરવા ધણ છે એવો સંભેગ આવી ઉભો છે; છતાં વિધવાઓ પોતાના દિવસો વિચાર ક્યારે કરશે ?

કલ્પક (સેકને) : શેઠ સાહેબ, તમારે ત્યાં મોઢરી કરતાં મને પંજાઆં આવ્યાં. મારે માટે બાપે કંઈક વિચાર કરવો નેપ્રત્યે.

શેઠ : જ્વર, આજની ૯ ટપાઈમાં આ કલકની બોટથી આવી છે, તે અજમાવી જુઓ !

નીલી મા

“કુમ્, આવી ? ખાલી હાથેજ આવીને ?”

પાંચ માસના ગલગોટા જેવા બાળકને લઇને પીયરથી આવેલી નીલીમા હજી ઘરના ઉંચરા પર પગ મૂકે તે પહેલાંજ, પતિદેવે ઉપલા પ્રખેતથી તેનો સત્કાર કર્યો । પોતાનાં બાળકની, કે જીવનની અત્યંત કટોકટી ભરી સ્થિતિ વટાવીને નવો અવતાર પામેલી પંતીની તખીયત કેમ છે તે જાણવાની તેને કાંઇ પડી ન હતી, તેને તો છેલ્લા પત્રમાં કરેલી મંગ-ણીએનો અસ્વીકાર ચપાથી રોષ ચડ્યો હતો.

કાંઇ પૃથુ બોલ્યા વિના નીલીમા ત્યાંથી ચાલી ગઇ. પતિનો તેમજ સસરાજીનો તેના પિતા ઉપર આવેલો છેલ્લો પત્ર વાંચ્યા પ્રછી, સાસરામાં તેનો સત્કાર યશો એવી આશા તેણે રાખીજ ન હતી. પૃથુ પતિ તરફથી ઉંચરામાં પગ મૂકતાં જ આવેા તિરસ્કાર યશો એવી આશા તેણે રાખી ન હતી. ઉંચરા વટાવતાંજ તેની આંખોમાં જગજગીયાં આવ્યાં પછી, આજના, નવજન્મ બાળક સાથે પતિના ગૃહપ્રવેશના દિવસે, આંસુ સારવાં સારાં નહિ એમ સમજીને તેણે એ આંસુ આંખમાંજ પાછાં સમાવી દીધાં.

અંદરનાં ઓરડામાં દેવ મંદિર આમળ જઈ તેણે પોતે ગૃહદેવતાને વંદન કયું. બાળકને પછી ત્યાં વંદન કરાવ્યું. અને પછી, બાલુનાં ખંડમાં બેઠેલાં સાસુજી નજીક જઈ, તેમને પ્રણામ કર્યા. પ્રણામના બદલામાં મળવો જોઈતો આશીર્વાદ ન મળ્યો. બલે; તેણે ગુન્હો કર્યો હતો. પછી પેલા બાળકનો શો વાંક ? તેના તરફ પછી માત્રી નજર કરવાનું

આ કયા કાંઈ કાલ્પનીક નથી. હિન્દુ સમાજમાં આ અને આવા નિર્દોષ પત્નીઓ પરના હુલ્મના બનાવો હંમેશાં બનતાં આવ્યા છે. આ કયાનો પ્રસંગ બંગાળનાં એક ગામડામાં બનેલી તદ્દન સાચી ઘટનાના આધાર પરથી લેવામાં આવેલો છે. અદા-લતમાં એને લગતો મુકદ્દમો હતો એના ઉપરથી આ વાર્તા રજુ કરનાર

શ્રી યજ્ઞેશ શુક્લ

સાસુજીને ન ગમ્યું. પોતાને વાંકે આ કુમળાં પ્રજુનાં પયગમ્બર સમાં બાળકને પછી તર છોડવામાં આવે તે બ્હાલસોષ માતાથી સહન ન થયું. તેની આંખો સજળ થઇ ગઇ. હવે આખમાં આંસુ ખાળી ન રખાયાં. એ આંસુ જોતાં સાસુજીનું મોહું વધારે ચડ્યું.

ત્યાંથી નીકળી તે સસરાજીને પ્રણામ કરવા ગઇ. દીવાનખાનામાં તેઓ બેઠા હતા. તેમનો ચહેરો પછી ઉગ્ર હતો. મૂળમાંજ તેમનો મિત્તજ તેજ હતો. તેમા હાલમાં તો તેમને પૂરતો રોષ કરવાનું કારણ મળ્યું હતું. એટલે, તેમની નજીક જઈ પ્રણામ કરી, તે ઝડપથી પાછી ફરી. એટલામાં તેના કાને સસરાજીનો ઘોષરો સૂર અચડાયો:

“વહ !”

નીલીમા ચંલી ગઇ. તેના મુખમાંથી બણો પ્રયત્ન કરવા છતાં “હ” એવો ઉત્તર ન નીકળ્યો.

“વહ ! તારો બાપ-એના મનમાં શું સમજે છે? મારા છેલ્લા કાગળનો બવાબ સીધી રીતે આપવાને બદલે, ગમે તેમ કાકડુદી કરે છે ? પછી હું એનો ઢોંગ બરાબર સમજી છું. હું તેને બરાબર જાણ્યુ છું.”

નીલીમાં મુંગી મુંગી સાંભળી રહી તેણે ઉતારે આપવા જરા સરખો પણ પ્રયત્ન કર્યો નહિ.

“હા, હું એ બદમાશને બરાબર ઓળખું છું. મારી માંગણી મંજુર ન થાય ત્યાં સુધી હું તેને છોડનાર નથી.” સસરાજીનો રોષ મર્યાદા મૂકતો હતો. પિતાતુલ્ય ગણાતા સસરાને એટિથી સગા બાપને બદમાશ સંજોગો ધોતો સાંભળી નીલીમાની રૂંવાડી ખડી થઇ ગઇ. હવે તેની જીભ ખુલી ગઇ.

“પિતાજી, મારા બાપુએ આપને લખ્યું છે તે સંપૂર્ણ સત્ય છે. તેઓ ટોંગ નથી કરતા. મારાં લખ પછી, એક મહિનામાં જ તેમની નોકરી છૂટી ગઇ હતી. અને ત્યારના હજી સુધી તેઓ બેકાર છે.”

“તારા બાપનો બચાવ કરે છે? અને તેનું જીકાંથું મારી આગળ સાચું ફેરાવવા પ્રયત્ન કરે છે? પણ એમ કાંઈ હું નમવું મૂકનાર નથી.”

“પિતાજી, હું સાચું જ કહું છું. હું જીકું નથી બોલતી. મારા બાપુ, મારે ખાતર કાંઈ પણ કરવા તૈયાર છે. પણ સાચે જ તેઓ લાયકાર છે. મારી સુચવણ પણ તેમણે પોતીકું ધર વેચીને કરી છે. હવે તો સોગંદ ખાનાં પૂરતો પૈસો પણ તેમની પાસે નથી.”

“બાપે બરાબર શીખવીને મોકલી દાગે છે. પણ તે આ કાલીઘસને ઓળખતો નથી. તે એમ સહેજે સમજી જાય એવો નથી. પણ જો, હજી હું એક છેલ્લી તક આપું છું. વહુ, આજે જ તારા બાપને કાગળ લખી દે. એક મુંદર છેલ્લામાં છેલ્લા ઘાટનો છત્રપલંગ, તેના માપમાં બરાબર આવે એવાં બરડાં રૂના મુલાયમ ગાદલાં, તકીયા, અને રેશમી ચાદર; અને બાબા માટે સોનાની કડલી, અને તારે હાથે પાંચ પાંચ સોનાની સોનાની બંગીઓ;

બસ, હાલમાં આટલાંની જ ગોઠવણ કરી દે. એક મહિનામાં આટલી વસ્તુ અહીં નહિ આવી જાય તો આ ઘરમાંથી લઇ જાય તેની દીકરીને.....”

સસરાએ જોઇતી વસ્તુઓની માત્ર યાદી ગણાવી. એ વસ્તુઓ મેળવવા માટે કેટલી રકમની જરૂર હતી, તે જાણવાની કે તેનો વિચાર કરવાની તેને જરૂર ન હતી. નીલીમા સ્તબ્ધ થઇને એ સાંભળી જ રહી. બાળુના ખંડમાંથી, તેની સાસુ અને પતિદેવ આ ઉદગારો સાંભળી રહ્યા હતા. તેનું નીલીમાને લાગ ન હતું.

નીલીમા બાલકને લઇને ત્યાંથી પોતાના આગારમાં ગઇ. બાલક હંધમાં આવ્યો હતો. હજી થોડીયું ઘરમાં વસાવવાનું હતું એટલે, તેને સાદડી ઉપર મુલાકાતે. અને દુનિયાની કોઇ પણ ચિંતાનો સ્પર્શ પણ થઇ શકે નહિ એવું એ નિર્દોષ ભુલકું તરત જ ભર નિદ્રામાં પડી ગયું. અત્યાર. સુધી આંખમાં ઘેરાઇ રહેલાં આંસુઓનો પ્રવાહ છૂટી પડ્યો. નીલીમા ધ્રુસ્કે ધ્રુસ્કે રડવા લાગી. તેને જાની રાખનાર ત્યાં કોઇ ન હતું.

એમને એમ સાંજ પડવા આવી. ટપાલનો વખત નજીક આવતો હતો. પિતાને પત્ર લખવાનો તેનો વિચાર જ ન હતો. પણ એમ કાંઈ છટકાપ એવું થોડું જ હતું? પતિદેવ ત્યાં આવી પહોંચ્યાં. કાંઈક આત્માસન મળશે એવી આશાથી, દયામણી આંખે, નીલીમાએ સુરેશ તરફ જોયું. પણ, સામી આર્દ્રતા તેને ન દેખાઇ. ઉલટો ધવાયલાં હૈયાં ઉપર એક વંધુ લા પડ્યો.

“કેમ પત્ર લખ્યો? ટપાલનો વખત થઇ ગયો છે.”

તેને પત્ર લખવો જ ન હતો. એટલે આ પ્રશ્નનો જવાબ પણ તેણે ન આપ્યો. પણ એથી પતિદેવ ચીકાયા.

“કેમ સંભળાવું નથી? જવાબ આપતાં શું થાય છે?”

જેના તરફથી થોડું ઘણું પણ આવ્યા-

સન મેળવવા-

નો પત્નીનો

સનાતન હક્ક

છે, તે પોતે

ય-આમ રહે

પછી, પત્નીને

માટે ધર કે

સંસારમાં શું

રચાન રહે?

પત્નીને જીવતાં

બળી મરવા-

નો જ વિચાર

આવે ને?

“મારે પત્ર

નથી લખવો.

બિચારને ન-

કામા શા માટે

સંતાપવા?”

અનંત ધીમા

રહે નીલીમા

બોલી.

“ નથી

લખવો? મારા

પિતાએ આ-

ચા કરી છતાં

નથી લખ-

વો?” પતિ-

દેવ વધારે ચી-

દાયા. “ એ

નહિ ચાલે;

લખવો જ પડશે.”

“ પછી તેને

તમારે જે કહેવું

કરવું થતે તે તમે કરો; પણ મારા પિતાને

શા દોષ છે કે તમે તેની પાછળ આમ મંડ્યા

છો? નીલીમાથી વધુ ન ખમાયું એટલે તે

પણ શેષ કે

રીતે બોલી.

પત્ની પ-

તિની સાંકુ

બોલે? હાથ

હાથ! એ કેમ

સહન થાય?

પતિ દેવ નો

મિળજ હા-

થથી ગયો

તેમની આંખો

કોધથી લાલ

લાલ થઇ ગઇ.

કાંઈ પણ પ્ર-

કારનાં વિચાર

ક્યાં વિના તેણે

એક તમાચો

ખેંચી કાઢ્યો.

નીલીમા ત-

સ્મર બાંધને

નીચે પડકાઇ

પડી.

“ સાલી

સાંકુ બોલે

છે.....એના

બાપનો કાંઈ

ગુલામ છું કે

હું સાંખી

રહું...” પણ

પતિદેવના એ

રાખેલા સાંભળવા જેટલું નીલીમાને ભાન ન હતું.

સુરેશ ત્યાંથી ચાલી ગયો. નીલીમા પત્ર

નહિ લખે એમ તેને લાગ્યું. પણ પિતાની

વીરપૂજન

ધન્ય એ મંગળમય અવતાર!

જુગ જુગ જૂનાં વીરપૂજનનાં સ્મરણો તાજાં થાય :

પ્રેમામૃતભર દુર્લભ દર્શનથી લોચન હોરાય :

—અને કે પ્રેરક જોમ પમાય !

અંતરે ભક્તિભાવ ઉભરાય !

ધન્ય એ મંગળમય અવતાર !

શુધિવંરની એ અમર ભાવના—અવનીભર આદેશ :

તપ્તદુર્લભ વીરસેવનપૂજન જ એ શેષ—મહેશ :

ધન્ય એ વીરતણી જનસેવ !

સેવને સદા વધાવે દેવ !

ધન્ય એ મંગળમય અવતાર !

કૃતકર્મોથી શાતા માણે અજોડ સેવક વીર :

વિશ્વગીતા શા ઉર ઉર વહજો સેવાભાવ સમીર :

ગણાઇ સેવા અદ્ભુત નૂર !

પૂજ્યની પૂજા જગમશાહૂર !

ધન્ય એ મંગળમય અવતાર !

ભલે બીષજી કે મૃદુમતિ હો, સુખદ સેવમંજિલ :

અજુશૂક એવી વીરસેવાનાં મૂલ્યોંકન સુરિક્ક :

વીરનાં મરજવાં જ શરીર !

નથી કંઈ અન્ય વિચાર લગીર !

ધન્ય એ મંગળમય અવતાર !

પુરાણજૂનો વીરપૂજનનો રસભર એ ઇતિહાસ :

નવયુગે નવસર્જન જન્મે ઉપજે હૃદયઉદ્ધાસ :

સનાતન ઉન્નવલ એ દીપમાળ !

અમર ને ભવ્ય આકાશમાળ !

ધન્ય એ મંગળમય અવતાર !

અંબાલાલ ત. શાહ

આતાનો લોપ કેમ થાય ? એટલે તેણે પોતે જ નીલીમાને નામે પત્ર લખી દીધો. એ પત્રના ઉત્તરની રાહ ન જોતાં નીલીમા પ્રત્યે ત્રાસ રૂપ વર્તન શરૂ થઈ ગયું.

ધર કામનું બધું વૈતરું કરવા છતાં વધેલું થોડું ખાવાનું તેને મળતું. કોઈ વાર એ મહેમાન અચાનક આવી પહોંચે તો એકાદશી કરવાને પણ નીલીમા ટેવાઈ ગઈ હતી. સુવા માટે પણ એકાદી સાદડી પૂરતી હતી. શરૂઆતમાં બાલક પણ તેની સાથે રહેતો. પણ પાંછળથી, બાળકને પણ તેની પાસેથી લઈને એક ધાવને સોંપ્યો. માતાના હાથનો સ્પર્શ પણ એ બાળકને ન થાય એવું ધાવને સમ્પત્ત કરમાન હતું. છતાં, ધાવને કોઈ વાર પોતાને ખાનગી કામે જવું હોય તો છુપી રીતે નીલીમા બાળકની સંભાળ રાખતી. નહિ તરે દરથી બાળકને નિરખી લેવામાંજ તેણે સંતોષ માની લેવો પડતો. અને આટલુંજ પૂરતું ન હોય તેમ વખતોવખત પતિદેવ અને સાસુ તરફથી તેને માર પણ પડતો. એ બધું નીલીમા યુગે મોટું સહન કરી લેતી.

પત્રમાં લખેલી મુદત વીતી ગઈ પણ નીલીમાના પિતા તરફથી કંઈ પણ જવાબ મળ્યો નહિ. ચાર પાંચ દિવસ વધારે રાહ જોઈ છતાં પત્ર ન આવ્યો એટલે, સુરેશને શેષ કાશુમાં ન રહ્યો. તેનાં માતા પિતા નો કેટલાક દિવસથી નીલીમાને પોષવામાં નકામો બોલે સહન કરવો પડે છે એમ માનતાં હતાં. સુરેશની પણ ધીરજ ખૂટી બપોરનું ધર કામ પૂરું થયા પછી, તેણે નીલીમાને બોલાવી. નીલીમાને હવે કોઈ જાતનો ભય રહ્યો ન હતો. તે આવી. પતિની સામેજ ઉભી રહી.

“ તારો આપ જવાબ સરખો પણ લખતો નથી. એટલી બધી તે તુમાખી શાના પર રાખે છે ? ”

નીલીમા કંઈ ન બોલી.

“ પણ હવે મને તેના જવાબની પરવા નથી. આ ધરમાં મારે તારું કામ નથી. જ અત્યારે જ અહીંથી ચાલી જા.”

એક દિવસ આવી રીતે જ આ ધરમાંથી બહારો મળશે એવી નીલીમાની ચોક્કસ માન્યતા હતી એટલે, પતિદેવના આ કરમાનથી તેને જરા પણ આશ્ચર્ય ઉપજ્યું નહિ. તેમ તેનાં મોઢાં ઉપર, બીજા કોઈ ભાવો પણ પ્રકટયા નહિ. આ શબ્દોથી કંઈ પણ અસર થઈ ન હોય તેમ, તે હતી તેમની તેમ ઉભી રહી.

થોડી વાર મૌન ફેલાઈ રહ્યું. પણ એ ઝાઝો વખત ટક્યું હદિ.

“ કેમ, સંભળાયું નહિ ? ચાલતી - ચા અહીંથી. આ ધરમાં તારું કામ નથી.” બીજી વાર એકનું એક કરમાન થયું. છતાં, નીલીમા ત્યાંથી ડગી નહિ.

“ કેમ ખેડેરી છે ? નીકળ અહીંથી ? ”

ધરમાં પેટેલા કુતરાંને મળ્યું ત્યાંથી હાંકી કાઢવામાં ન બતાવાય એટલો તિરસ્કાર સુરેશે બતાવ્યો.

હવે નીલીમા યુગી ન રહી શકી. તેનામાં અનજન હિંમત આવી. તે બોલી “ હા, જમણ. આ ધરમાં હવે મારે પણ રહેવું નથી. પણ મારો બાળક લાવો. મારો બાળક મને મળશે એટલે તેને લઈ અહીંથી ચાલતી થઈશ.”

એટલી બધી હિંમત તેનામાં ક્યાંથી આવી ગઈ ? સુરેશને આશ્ચર્ય થયું.

“ બાળક જોઈએ છે ? જા-જા, હવે. તને બિખારિયુંને હું બાળક સોંપું ? બાળક તો મારો છે. તે અહીંજ રહેશે. હું તારે ચાલતી યા.”

“ બાળકને લીધા વિના હું અહીંથી ખસવાની નથી. તેમ આ ધર પણ છોડવાની નથી. મારા બાળક વિના હું નહિ જીવી શકું.”

“ નહિ, તને બાળક આપવાનો નથી. જા, ચાલતી - ચા, અહીંથી.”

આ છેલ્લા નિષ્ક્રમ જતાં નીલીમા ત્યાંથી હટી નહિ એટલે સુરેશ તેને હાથ પકડીને ઓટલા ઉપરથી બહાર ઉતારી મૂકી. પણ નીલીમા છેલ્લે પગથીએ ખેંચી ગઇ. કેને કરી તે ત્યાંથી ખસી નહિ. ગામમાં ભવાડો થવાની ખબરે, આ નાટક તરત માટે તે ત્યાંજ અટકી પડ્યું.

રાત પડી આંખો મહોલ્લો શાન્ત થઇ ગયો. સર્વ નિદ્રાધીન થઇ ગયાં. નીલીમા, કીચેથી ઉઠીને ઓટલા ઉપર ચડી, આરણ્ય આગળ બેઠી.

મધરાત થઇ અને આરણ્ય ઉપડ્યું. સુરેશ અને તેની માતા બહાર નીકળ્યાં. આરણ્ય ઉપડતાં જ નીલીમા ખેંચેલી જણાઇ. અને સુરેશ એક પાટું લગાવ્યું.

“ રહ હજી અહીં ખેંચી રહી છે ! ” પણ નીલીમા કંઈ ન બોલી. તેણે મૌન ધારણ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો. પાટુના પ્રહાર તેણે ઝીલી લીધા.

સુરેશના હાથમાં લાકડી પણ હતી. થથા થથા પ્રપત્તે પણ નીલીમા જ્યારે લાચી હતી નહિ હારે લાકડી ઉપાડી અને માતાનો અણ-મારો યતાંજ તેણે લાકડીને એક પ્રહાર શરીરમાં હતો તેટલાં જોરથી કર્યો. લમણામાં ધા પડતાંજ નીલીમા તમ્મર ખાઇ નીચે પડી ગઇ. લોહીની ધાર વહેવા માંડી. એક તીણી ચીસ પડ્યા પછી, કાંઈ પણ અવાજ સંભળાયો નહિ.

મા દિકરો ઘરમાં ચાલી ગયાં પણ થોડીવારે શપ ઉતરતાં તેઓ બહાર આવ્યાં. લોહીનું આખોચીયું વરાયું હતું. માતાએ નીલીમાને જોઇ. તે મરણ પામી હતી.

“ હાથ હાથ ! આ તે મરી ગઇ ! ”

તેનાથી અંતની મારી ખૂમ પડી.

“ હું ! ” સુરેશ પણ ચમકી ઉઠ્યો.

અને એ અવાજ સાંભળી સુરેશના પિતા આવી પહોંચ્યા. તેઓ બધી પરિસ્થિતિ પામી ગયા. હવે શું કરવું તેનો વિચાર તેમણે કરવા માંડ્યો. અને તરત જ બધા બનાવની વાર્તા ધરી કહી.

ઘરમાં રડા રોડ થઇ ગઇ. બાલુબાણના લોકો જાગી ઉઠ્યાં.

નીલીમા મરણ પામ્યાની ખબર આખાં ગામમાં ફેલાઇ ગઇ.

કાલિદાસ બધાને નીલીમા કેમ મરણ પામી તે કહેતા હતા :

“ રાત્રે નીલીમા બહાર નીકળી હતી. ઉંઘમાં ને ઉંઘમાં તે ઓટલા ઉપરથી પડી ગઇ. અને નીચેનો પથર લમણામાં પેંચી જતાં તે એક ચીસ પાડી મરણ પામી. બિચારી ! ”

એ વાર્તામાં રહેલી દુઃખિતા બધા જાણતા હતા. પરંતુ આ કુટુંબ સામે એક શબ્દ સરખો ઉચ્ચારવાની કોઇની હિંમત ન હતી.

જુરી ભરાઇ, અંકરમાત પડી જન્વાથી મરણ નીપજવાનો અભિપ્રાય પણ અપાયો. અને નીલીમાનો દેહ અગ્નિની જ્વાળાઓમાં ભસ્મીભૂત થયો.

પણ કોણ જાણે કોણ કોણ દુઃખન પાક્યો. નીલીમા અંકરમાતથી મરણ પામી ન હતી તેનું ખૂન કરવામાં આવ્યું હતું, એવી પોલીસ કમીશનરને બાતમી મળી અને એ માહિતીને આધારે, નીલીમાના પતિ, મસરા અને મામુને ગિરફતાર કરવામાં આવ્યાં છે.

પેસેન્જર : એ કંડકાર ! એ માણસ બસમાંથી પડી ગયો.

કંડકાર : કીકર ન કરો સાહેબ ! એને કીકરના વેસા આવ્યા છે !

લેખિકા : શ્રીમતી “ દેવાસગૌરી ”

[શ્રીયુત્તમ તંત્રીજી, “ ગુણસુન્દરી ”, આપના માસિકના ગયા મે ૧૯૩૪ માસના અંકમાં ૬ ઉગતા વકીત્રે લખેલો “ આનંદગૌરી વિરૂદ્ધ ભગવાનદાસ ” નામે એક કેસનો ચૂકાદો આપે છે કયો છે. એ ઉમતા વકીલ મહારાજે પોતાનું નામ ગુપ્ત રાખ્યું છે, એટલું જ નહિ, પરંતુ કોર્ટમાં એ કેસ ચાલ્યાનું કહેવાય છે તે કોર્ટનું નામ પણ ગુપ્ત રાખ્યું છે. કદાચ પક્ષકારોનાં નામ જ તેમણે બદલ્યા હશે એટલે એમની વાત સાચી છે કે કેમ તે જાણવાને કશું સાધન નથી. મને તો જાણ છે કે એ મહેરબાને સ્વીકૃતિ ઉતારી પાડવાને અને પુરવઠાની કીમત વધારવાને એ ચૂકાદો તાત્કાલિક કલ્પનામાંથી જ ઉપજ્યો છે. પતિને ગાંડો કરાવી, તેને ગાંડાની ઇસ્પીતાલમાં મોકલ્યા, તો મોક્ષત પર તાગડધિન્ના કરવાની ઇચ્છા પશ્ચિમની સ્ત્રીઓને કદાચ થતી હશે, પરંતુ એક આર્થિકી પર એ જાતનું દોષારોપણ કરવું, તે આખી આર્થિકી સ્ત્રી જાતિને માથે આસેપ કરવા જેવું છે. જે સંજોગમાં એ કેસની પક્ષકાર બાઈ આનંદગૌરીએ પતિને ગાંડાની ઇસ્પીતાલમાં મોકલવા અરજ કરી કે, તે સંજોગમાં સાચી આર્થિકી સ્ત્રી પતિની તનતોડ સેવા કરી તેને સાજા કરવાનો જ પ્રયત્ન કરે. બલખત હું એમ કહેવા નથી ઇચ્છતી કે હિન્દમાં યા ગુજરાતમાં કઈશા સ્ત્રીઓ નથી જ. એવી સ્ત્રીઓ જરૂર છે અને સારી સંખ્યામાં હશે, પરંતુ ખીજ તરફ જોડુકમી કરનારા અને પત્નીને ડાબા ખજું બાસકું ગણનારા પતિદેવોની પણ ખામી નથી. મને લાગે છે કે ગણતરી કરવામાં આવે તો એવી કઈશા સ્ત્રીઓના પ્રમાણમાં જોડુકમી પતિદેવોની સંખ્યા ગુજરાતમાં તો અંબેકજાણી વંધી નથ. માંડી પોતાની બહેનના સંબંધમાં એવા જોડુકમી પતિદેવો મને અનુભવ થયો છે અને એ મામલો દુર્ભાગ્યે કોર્ટ પહોંચી ચડ્યો હતો. એ અનુભવનું વર્ણન મેં આ સાથે મોકલેલા ચૂકાદામાંથી તમને મળશે. એ ચૂકાદો આપને લખી મોકલતાં મારે મારું તેમજ મારા બહેન અનેવીનાં નામો બદલવા પડે છે, તે માટે આપ દયા કરશો, એવી આશા છે. હિન્દુ સંસારની આંત્રીપુરી અને પ્રતિકા માટેની ચિંતાથી આપ વાકેફ છો. પશ્ચિમની જેમ છુટાછેડા આપણે ત્યાં થતાં નથી, અને આર્થિક સ્ત્રી એક ભવમાં બે ભવ કરવા બાજબી માનતી નથી. પરિણામે અમે એવી આશા રાખીએ છીએ કે આજે નહિ તો કાલે વર્ષે પણ મારા અનેવીને ઇશ્વર સદ્ગુણિ આપશે અને એ જન્મેના સંસાર સુખી થશે. આ આશાથી પ્રેરાઈને હું બધાં જરૂરી નામ બદલીને આ અહેવાલ આપને મોકલું છું. સ્ત્રીઓનાં દુઃખોના આપ સહલાગી છો અને તેમના સુખ માટે આપના માસિક દ્વારા આપ પ્રયત્નો કરો છો, એટલે એ નામ બદલેલા હોવા છતાં આપ આ અહેવાલ જરૂર પ્રકટ કરશો. એવી આશા હું રાખું છું. આપ એ અહેવાલ ઉપરથી જોઈ શકશો કે હિન્દુ સંસારમાં સ્ત્રીઓની દયા કેટલી કષ્ટી છે. “ આનંદગૌરી ” એ કરતાં “ કાન્તાગૌરી ” એની સંખ્યા વધારે માંડી છે, એમ તો આપનો અનુભવ પણ આપને કહેશે. બલખત, ન્યાયને ખાતર મારે એક વાત કહી શકું કરવી જોઈએ અને તે એ કે હિન્દુ પતિદેવોમાં પણ અપવાદ રૂપ પતિદેવ હોય છે. મારા સદ્ભાગ્યે મને એવા અપવાદ રૂપ પતિદેવ મળ્યા છે. નામદાર કોર્ટે આપેલા ચૂકાદામાંથી જ એ વાત કેટલેક અંશે સ્પષ્ટ થતી હોવાથી અહિં તેનું વિષયપણ કરવાની જરૂર હું જોતી નથી. —લેખિકા]

સુ. આમની... પોલીસ કોર્ટમાં પોલીસે મારી બહેન કાન્તાગૌરી ઉપર આપઘાતનો પ્રયત્ન કરવા માટેની ફરિયાદ માંડી હતી. એ ફરિયાદની સુનાવણીમાં મારી બહેનના પતિ

કેસવાલાની તેમજ તેના પડોશીઓની અને ડાકટરની તથા મારી અને મારા પતિની જુગાની લેવામાં આવી હતી. એ જુગાનીઓને પરિણામે મેજસ્ટ્રેટ સાહેબે જે નિર્ણય

આખો હતો તે નીચે મુજબ:—

મેલરેટ્ટ સાહેબ: “આખ કાન્તાગૌરીએ તારીખ ૧૯ મી મે ૧૯... ના રોજ આપઘાત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો, એવી ફરિયાદ પોલીસે કરી છે. એ ફરિયાદની મુજબ વણીમાં આખ કાન્તાગૌરીના પતિ કેશવલાલે તેમજ તેના ડોક્ટર મી. અમલાણીએ જુઓની આપી છે. ઉપરાંત કેશવલાલના પાડોશીઓની તેમજ આખ કાન્તાગૌરીના બહેન અને બહેનીની પણ જુઓનીઓ લેવાઈ છે. આખ કાન્તાગૌરીને પણ મેં ખાતરી કરવા માટે કેટલાક સવાલો પૂછી જોયા છે.”

કેશવલાલ પોતાની જુઓનીમાં જણાવે છે કે તેની પત્નીનું મગજ કેટલાક વખતથી ચરબી ગયું છે અને દિવસે દિવસે સ્થિતિ બંધબારી થતી જાય છે. ઘરમાં તે મારફાડ કરે છે અને આગ લગાડે છે અને એવી સ્થિતિમાં તેને ઘરમાં છૂટી રાખવી સલામત નથી. આ કારણે આખ કાન્તાગૌરીને એક ઓરડામાં પૂરી રાખવાનો અખતરો પણ તેણે કરી જોયો છે. પરંતુ એ ઓરડાની પાછલી ખારી વાટે ઉતરી તે ઘરમાં પાછી આવી હતી, એમ તે જણાવે છે. તેની વાતને સમર્થન કરે એવું સરકારી ડોક્ટર મી. અમલાણીએ આપ્યું છે અને તેની જ મતલબની તેમજે અહિં જુઓની પણ આપી છે.

“આખ કાન્તાગૌરી અને તેની નાની બહેન કૈલાસગૌરી, જેણે અહિં જુઓની આપી છે, તે બંને કાર્યાવાડના... શહેરના મૂળ વતની છે. તેમના પિતાને સંતાનમાં એ બે પુત્રીઓ જ હોવાથી તેમને સારી કેળવણી આપવામાં આવી છે. લગભગ દશ વર્ષ પહેલાં કાન્તાગૌરીનું લગ્ન કેશવલાલ સાથે થયું હતું. તેની નાની બહેન કૈલાસગૌરીનું લગ્ન તે પછી બે વર્ષે થયું હતું. કેશવલાલ અહિંના મુલજી જેઠા કાપડ મારફીટમાં કાપડનો વેપાર કરે છે, બપોરે કૈલાસગૌરીના પતિ આ ઠાટમાં વડીલાત કરે છે. બંને બહેનો લગ્ન પછી તેમના પતિ સાથે મુંબઈ આવીને રહી છે,

આંહાં જે જુઓની પડી છે તેના સાર કાદતાં મને પોપટના પેલા બે બચ્ચાં વાળી વાત યાદ આપે છે. કેશવલાલ માંડ મેટ્રીક મુધી બજેલો છે અને બાપદાદાની કાપડ મારફીટમાં દુકાન છે એટલે સાર રળી ખાય છે. પરંતુ તેના સરકાર બહુ ઉંચા હોય એમ લાગતું નથી. એના સોગતીઓ પણ એના જેવાજ છે. પિતાના મરણ પછી કેશવલાલ કુચ્છદે પણ ચડ્યો અને આંકડાં મુખ્યત્વે એ કુચ્છદનું પરિણામ છે. જે જુઓની મારી સમજ પડી છે તે જોતાં મને એમ સમજાય છે કે રાત મધરાત બહાર રખડવાનો તેના નિપજ થઈ ગયો છે. તે દારૂ પણ પીએ છે. આટલેથીજ વાત અટકતી નથી. તે અચર

લયોં ભાગ લે છે. એ બંને પતિ પત્ની
આદર્શ અને સુખી જીવન ગાળી રહ્યાં છે,

કેશવલાલે પણ એજ માર્ગ લીધો હોત
તો આ કેસ આ કોર્ટ સમક્ષ આવત નહિ.
પોતાની પત્નીને વધુ અભ્યાસ માટે ઉત્તેજન
આપવાને બદલે તેણે એવી બાબત તરફ
ના-પસંદગી બતાવી અયોગ્ય અંકુશ મૂક્યો
છે. તેણે પત્નીને ધરતી બહાર પોતાની પરવા-
નગી વિના નીકળવાની મનાઈ કરી હતી.
એટલે સુધી કે બાઈ કાન્તાગૌરી પોતાની
સગી બહેનને પણ મળવા જમ શકતી નહિ.
કેશવલાલ પોતે અર્ધ રાત જાગ ત્યાં સુધી
બહાર રખડતો, નાટક સીનેમાઓ જોતો,
અને રાતના ઘરમાં ચક્રચર ચંદ્ર ઘેર આવતો.
૧૪ દિવસ તે પોતાની પત્નીને પોતાની સાથે
નાટક સીનેમા જોવા કે ફરવા લાઇ ગયો નથી.
તે ઘરમાં ચક્રચર ચંદ્રને આવતો ત્યારે પત્નીને
મારશાહ કરતો અને પાંડેશાઓ પણ તેના
એ ધાંધલથી જાગી ઉઠતા અને કંપકા આપતા.
બાઈ કાન્તાગૌરીએ આ બધું મુઝે મોટે
સહન કરી લીધું હતું. પરંતુ તેની સહનશી-
લતાને હદ આવે એવું વર્તન છેલ્લા દોઢેક
વર્ષથી કેશવલાલે કરવા માંડ્યું. તે પોતાની
રખાતોને ઘેરે લાવવા લાગ્યો અને તેમની
સેવા ઉઠવવાની તેણે પોતાની પત્નીને તાકીદ
કરી. પરિણામે બાઈ કાન્તાગૌરીએ પોતાના
ચિત્તજન ઉપરનો કાચુ યુમાવ્યો અને તેણે સામા-
ન્યતઃ આપવા માંડ્યા એટલું જ નહિ પણ
હાથ પણ બતાવવા માંડ્યો. તેના આ વર્તન
માટે તેને હોપ દેવાને બદલે હું તો ખરેખર
એ બાઈને ધન્યવાદજ આપું છું.

બાઈ કાન્તાગૌરી કમુદ્ર કરે છે કે તેણે એ
બનાવો બનવા માંડ્યા પછી ક્રિના પતિની
તેમજ તેની રખાતોની અનેકવાર ખબર
લીધી હતી અને કડછી તવેથાથી તેમના
હાર્ડકોં ખોખરાં કર્યોં હતાં. અર્થાત બદલામાં

એણે પણ તેમના હાથનો ધણો માર બાધો
હતો. પત્નીની આ વર્તણુક કેશવલાલથી સ્વે-
વાઈ નહિં એટલે તેણે બાઈ કાન્તાગૌરીને
ઝારડીમાં પુરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. પરંતુ
એ બાઈ ઝારડની પાછલી બારી જે ઘરમાં
પડતી હતી, તેમાં ચંદ્રને નળવાટે ઉતરી પાછી
ઘરમાં આવી હતી.

આ બધું સાંભળું હતું તેવામાં એક દિવ-
સ-તારીખ ૧૯ મી મે ૧૯... ના રોજ-કેશ-
વલાલે પત્નીના કાટો દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો
હોય તો તેમાં નવાઈ જેવું નથી. બાઈ કાન્તા-
ગૌરી કહે છે કે તેના પતિએ તેને બાળી
મુકવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. કેશવલાલે સ્વયં
મળગાવી કાન્તાગૌરીની સાડીને ઝાળ લગાડી
હતી, પરંતુ કાન્તાગૌરીએ તેના હાથમાંથી
છટકી સાડી કાઢી નાંખી હતી અને જુમાણુમ
કરી હતી. કેશવલાલ મામલો ચેતી ગયો અને
તેણે પણ પોતાની નિર્દોષતા સાબીત કરવા
અને આપઘાત માટે પ્રયત્ન કરવાનો આરોપ
પત્ની પર દોળવા જુમાણુમ કરી હતી. પત્નીને
પકડી રાખવાનો પ્રયત્ન કરતાં તેના હાથે પણ
ઝાળ લાગી છે. અબબત, તે આ કોર્ટને
એમ મનાવવા માર્ગ છે કે તેની પત્નીએ આ-
પઘાત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો તેમાંથી તેને જાન-
આવવા જતાં એ દાખ્યો છે. હું એની એ
વાત બિસ્ફલ માનતો નથી, મને લાગે છે કે
એણે પોલીસને ઉધે રસ્તે દોરવી છે અને
ખરેખર તો પોતાની પત્નીનું કાસળ કાઢવાનો
પ્રયત્ન કર્યો છે. એમ કરવા માટે એને સળ
કારણ હતું, એમ એનું જીવન તપાસતાં
સ્વેજે સમજાય છે. બાઈ કાન્તાગૌરી ન હોય
તો પોતાની રખાતો સાથે એ યથેચ્છ બહાર
શકે, એવો એનો આશય હોવો જોઈએ.

આ બધી જુબાની ધ્યાનમાં લેતાં મારી
ખાત્રી થાય છે કે બાઈ કાન્તાગૌરીએ આપઘાત
માટેનો પ્રયત્ન કર્યો નથી અને તેથી તેને

નિર્દોષ ફાવી હું છોડી મૂકું છું. બાક કાન્તા-
ગૌરી પોતાને મળતી સલાહ મુજબ પગલા
પોતાના પતિ સામે લઈ શકે છે."

આ ચૂકો અપાયા પછી અમે કાન્તાને
સલાહ આપી છે કે તેણે પતિથી જુદા રહેવા
માટે અને અલગ ભરણપોષણ માટે માંગણી
કરવા હાઇકોર્ટમાં દાવો કરવો. એવું પગલું
લેવાશે તો જ કેશવલાલ જેવો પતિ ઠેકાણે
આવશે. અને પીત્ત પતિદેવેને પણ કંઈક
આનંદ મળશે. મારા પતિ કહે છે કે મેજસ્ટ્રેટ-

ડોના ચૂકો અને આ કેસમાં પોલીસ જુલા-
નીઓ હાઇકોર્ટના દાવામાં ધણું ઉપયોગી અને
મદદકર્તા થશે. ભરણપોષણ માટે મેજસ્ટ્રેટ
પાસે પણ અરજ કરી રાકાય પરંતુ મેજસ્ટ્રેટ
માસિક રૂ. ૧૦૦ થી વધુ ભરણપોષણ
અપાવી શકે નહિ. કેશવલાલની આવક બાર
મહિને લગભગ ૮-૧૦ હજારની છે. એટલે
હાઇકોર્ટ સ્ટેજે ૨૫૦-૩૦૦ રૂપિયા માસિક
અપાવશે, એમ અમને લાગે છે. એમ થાય
તો એના ખોટા મોજ શોષ પાછળ ખર્ચાતી
રકમમાં સારું જેવું માળખું પાડી રાકાય.

[નોંધ: શ્રી. ખડેન "કૈલાસગૌરી" ના આ લેખ અમે સહૃદય પ્રકટ કરીએ છીએ. શ્રી.
"વળતા પંકજે" સ્ત્રીઓને ઉતારી પાડવા જ "આનંદગૌરી" ના કેસનો ચૂકો પ્રકટ કરાવ્યો છે,
એમ માનવાને અમે તૈયાર નથી. લેખિકા ખડેન પોતે કબુલ કરે છે કે હિન્દુ સંસારમાં "આનંદગૌરી"
જેવી સ્ત્રીઓ પણ હશે. અલબત્ત, એ ખડેન કહે છે તેમ એની "આનંદગૌરી" એની સંખ્યા પ્રમા-
ણમાં બોધી છે અને વધુ મોટી સંખ્યા મુજે મોઢે સામુ-નણુંદ કે પતિના જુદા સહન કરતી સ્ત્રીઓની
છે. એ સ્થિતિમાં ફેરફાર ત્યારે જ થાય ત્યારે આપણી સ્ત્રીઓ ગાય મરી સિંહણુ બને. ત્યાં સુધી
સ્ત્રીઓ એમનાં પર થતા જુદા જુદા સહન કરશે, ત્યાં સુધી જુદા કરનારા તે ચાકુ જ રાખવાના
છે. વાલ્મીકીને સુધારવા નેમ પ્રભને બંડ કણું પડે છે. તેમ હિન્દુ સંસારના એ રાજવીઓના જુદા
નાયક કરવા પ્રભ રૂપ સ્ત્રીઓએ બંડ ક્યાં વિના છૂટકો નથી. તં. ગુ.]

વખાણવાનું જ મન થાય છે

અર્ધું અંગ

કિંમત : ૦-૧૨-૦

લેખક : શ્રી. ચન્દ્રેશ હ. શુક્લ

પ્રકાશક : 'સુલુસુ-કરી' કાર્યાલય,
મુંબઈ.

સન ૧૯૩૪-૩૫ નાં મેટ્રસ્ટક તરીકે આ પુસ્તક પ્રકટ થયું છે. બધી મળીને
બાર વાર્તાઓ છે. એની ચૂંથણી, પ્રત્યક્ષ અનુભવ અને બહોળા વાચનની અસરો ઝીલાઈને
ગણેલી છે. બાક અહોરા, એક કાળે કેવળ બાધાન્તર અથવા ચતુર્વાટોની પંચમી પર ચાલતા
દત્તા; તે વખતથી જ આ લખનાર તેમને મિટી છતાં ચમચમતી ટકારશે, મોલિક સર્જનની
દિશામાં વળવા કલેજતા હશે, એ પછી તેમને પ્રવેશ આ દિશામાં સુખ થતા બેઠ, ખીન
કોઈને પણ થાય તે કરતાં અમને વધુ સતોષ થાય તે સ્વાભાવિક છે. વાર્તાઓ પર તેમની
હથેલી સારી બેઠી છે. વજ્ર વિનાયુ અંજ વરસું લાગે; તેમ કલા સિવાય વાર્તાકેવર જેવો
દિગમ્બર પ્રતિમા જેવું જ દેખાય; બાક ચહેરા આ મુદ્દે સમન્વયા છે અને ક્યાં-સી રીતે
આ સંમત કહી આપે છે. x x x x વાર્તાઓને વખાણવાનું સદસ્ય મન વાય છે.

('અદાયતામિત્ર' શ્રાવણ ૧૯૬૦)

સુવિખ્યાત ઓસ્ટ્રીયન લેખક ફ્રીડ્રીચ અવેગની એક કથાનો ભાવાનુવાદ

ક અજણી સ્ત્રીનો પત્ર

—૧—

રજી કરનાર :

શ્રી ચન્દ્રકાન્ત સુતરીયા

[ઘોડા દિવસો પર એક મિત્રે મને એક નાની સુંદર ચોપડી વાંચવા આપી. એ ચોપડી વાંચવા માંડતાં જ મને તેમાં એવો રસ પડ્યો કે એકાએક મેં તે વાંચી નાંખી. ઓસ્ટ્રીયાના સુવિખ્યાત લેખક ફ્રીડ્રીચ અવેગે 'એક અજણી સ્ત્રીનો પત્ર' એ મધાળા ફેડળ એ પુસ્તક લખ્યું છે; ને તે આશુપ એટલું રસદાયક છે કે જેમ મને તેમ બીજાંઓને પણ એ ગમશે. એ પુસ્તકનો ભાવાનુવાદ આ નીચે આપું છું. —ચન્દ્રકાન્ત સુતરીયા]

એ એક અજણીતો નવલકથાકાર હતો; એક સવારે એક મોટા રેલ્વે સ્ટેશન પર તે હટાર મારતો હતો એવામાં એક છાપાં વેચનાર પાસેથી તેણે છાપું ખરીદ્યું. છાપા પર તારીખ જોતાં જ તેના મગજમાં એક વિચાર આવ્યો. 'આજે તો મારો જન્મગાંઠ' એમ તે ઉત્સાહથી બપોડી ઉઠ્યો અને તરતજ ત્યાંથી ટેકરી કરી તે ઘેર આવ્યો. તેનું ઘર સાચું ને સુશોભિત હતું; પુસ્તકો અને ગિત્રોથી તેનું દીવાનખાનું ને અગ્ન્યાસગૃહ ચણગારપલાં હતાં; તે ઘેર આવ્યો એટલે તેના નોકરે તેને જણાવ્યું કે: "સાહેબ, આજે સવારે તો ધણી ખાજીઓ આપને મળવા આવ્યા હતા પણ આપ નહોતા એટલે તેઓ ચાલી ગયા કેટલોક તો ચીટીઓ પણ મૂકતા ગયા છે." અને વધુમાં તેણે ઉમેર્યું કે: "આજે તો ટપાલમાં પણ અનેક પત્રો આવ્યા છે."

લેખક દેખત તરફ ફર્યો. શોકબદ્ધ કાગળ-પત્રો જોઈ તે નવાઈ પામ્યો; વર્તમાનના અભિનંદન નિમિત્તે આ બધા કાગળો આવ્યા છે એમ તે તરતજ સમજી ગયો. છાપું ને રોખી આશુએ મૂકી તેણે પત્રો જોવા માંડ્યા કે-

લાક પરિચિત અક્ષરવાળા પત્રો તેણે જોયા ને વાંચ્યા, ને તે આનંદ પામ્યો. બીજા ફેડલાંક તેનાં પ્રશંસકોના પત્રો હતા પણ તેમાંથી કંઈ ખાસ નવું નહોતું પરંતુ એક એકું બંડલ તેણે જોયું; તે પર અપરિચિત કક્ષા મધી લખાયલું ચિરનામું નિરખ્યું. 'આ મોટા લેખ જેનું શું હશે?' એવા વિચારમાં તે પગવાર પડ્યો. અને પંડી, સાતિયા પપનની મંદ હલરીઓ ખારીમાંથી આવતી હતી તેની હંદેર માથાતાં આરામ પુરશીમાં જોશી તેણે તે બંડલ ખોલ્યું. કોઈ સ્ત્રીએ એ કાગળ લખ્યો હોય એમ અક્ષરો પરથી સ્પષ્ટ જણાતું હતું. એટલે તેણે ફરીવાર પરખિડિયું જોયું પણ પર્ચીકોનો દનો ને કળી ચકાપું નહિ; પત્રની નીચે સૂઝી ન હતી તેમ ઉપર કે નીચે ક્યાંય મોકલનારનું ચિરનામું પણ ન હતું; 'આ લખનાર પણ કોઈ અજાણ મુર્તિ' લાગે છે' એમ તેણે વિચાર્યું અને પત્ર વાંચવાની શરૂઆત કરી—

"મને નહિ ઓળખનારને—

મારો પુત્ર મધ કાસે મરી ગયો; એ જાગ્યું કુમળું જીવન અચાનક મારું તો મેં

ત્રણ દિવસ ને ત્રણ રાત ભારે જહેમત ઉઠાવી છે, તાવથી ન્યારે મારા બાળકનું શરીર ધીબી રહ્યું હતું ત્યારે એ બધાય દિવસો હું તેના બીજાના પાસે બેસી રહી હતી; તેના કપાળ પર બરફ મૂક્યા હોયો; ને તેનાં કુસમસમા કુમળા હાથ મારા હાથમાં લઇ મેં પંખાબ્યા; કાંઈ પણ રીતે એ બાળક બચે તે માટે હું બધા પ્રયત્નો કરી છુટી; પણ ખેર; ત્રીજે દિવસે તો મારી શ્વાહી ગઇ; એ બચે એવી આશા ન રહી. એટલે મેં આંખ મીંચી - એમને એમ, ઉત્તગરાગ્નિને લીધે ઘેરાયેલી આંખોમાં નિદ્રા આવી. અને લાકડાના નાના પાટીઆ પર હું ઘસઘસાટ ઉઠી ગઇ; મને લાગે છે કે ત્રણ ચાર કલાક એ રીતે હું ઉઠી હજી; ને દરમિયાનમાં મારા બાળકનો આત્મા ગયો; હું જાગી ત્યારે મેં એનું શબ્દ જોયું. હજી એ શબ્દ એનાં નાના ખાટલા પર એમનું એમ પડ્યું છે; ને પુત્ર મરી નહિ ગયો હોય એમ લાગે છે! માત્ર તેની કાળી આંખ ઘડીવાર માટે બંધ થઇ હોય, એ બાળક મુખેથી મુઠું હોય એવું જ જાણે જણાય છે. બાલુના ખુણા પર ઝાંખો દીવો બળે છે ખરો; પણ તેની દીવેટ મોટી કરવા જવા માટે કે બાળક પાસે ફરી એકવાર જવા માટે હવે મારી હિંમત રહી નથી. કદાચ દીવેટ મોટી કરે અને એ બાળા બાળકનું શુભ નિરખું તો તે પર કરચડીઓ જણાશે; તે શબ્દ છે એનો મને સાદાકદાર થશે એટલે મારું દેયું હાથમાં નહિ રહે; એનાં કરતાં આ દીક છે; એ સુષ્ક ગયો છે એવી જ્ઞાતિ બને રહે; દરજ્જા મને એમ જ લાગે છે કે, ઘોડીવારે એ જાગશે અને રિમતભર્યા વસ્ત્રે કાંઈ કાંઈ બોલીને મને રીઝવશે. અરે અરે પણ એ તો સાવ ખોટી વાત છે! પુત્ર તો મરી ગયો છે; ખરેખર મારી આશા વ્યર્થ છે; તેનું અસ્માન તો રાતે થયું એ હું જાણું છું અને હવે, મારે તો આ અસાર સંસારમાં માત્ર તમેજ રહ્યા છો; ખરી વાત છે કે તમે મને જાણતા નથી-પીછાનતા નથી; તમે મહેથી હરો કરો છો, આનંદ કરો છો ને વિલાસવૈભવ ભોગવો છો પણ મને તમે જાણખતા નથી. ને જાણખશોએ નહિ. છતાં હું સાચેજ કહું છું કે તમારા સિવાય મારે આ દુનિયામાં બીજું કાંઈ નથી. તમારા પ્રત્યે-મારો પ્રેમ કદિએ ઓછો થયો નથી.

આજે હું તમને આ પત્ર લખું છું તેનું કારણ એકજ છે. મારા મૃત પુત્રની પાસે હું એકલી બેસી રહી શકતી નથી; હૈયાની વરાળ મારે કાઢવી જોઈએ એમ લાગે છે, અને આવી કારખી પજા જેને મેં જીવનભર મારા ગણ્યા તેમની પાસે હૈયાનો ભાર હલકો ન કરું તો કેાની પાસે જાઉં? તમને કદાચ નવાજ લાગશે ખરી; અને હુંયે મારી વાત સાવ સ્પષ્ટ રીતે કહી શકું એમ મને લાગતું નથી એટલે, મારી વાતમાં તમને સમજણ નહિ પડે. પણ હું નિરપાય છું. મારું માથું દુખે છે; શરીરમાં વેદના છે, હૃદયમાં કારી ધા છે. મારા પગ પણ મને ગરમ લાગે છે; ખરેખર મને પણ તાવ આવ્યો છે. આ બાલુ હમણાં તાવની બીમારી લાગીને છે અને મારો છોડ્યો પણ એમાંજ મરી ગયો; કદાચ મારો દેહ પણ તાવથી ખૂલ ધોખે, પડી હું મરી જાઉં, મારા પુત્ર પાસે જાઉં, તો મને આનંદજ થશે.

કદાચ એમજ થશે. અન્યારેજ મારી આંખો સામે રાતા પીળાં ચકરડાં દેખાય છે; દીવાનો પ્રકાશ પણ આંખો થતો જાય છે કદાચ પણ ડુંગ્રે છે અને જેમ તેમ લખાય છે. આ પત્ર કદાચ પૂરો લખાઈ પણ નહિ રહે એમ હવે લાગે છે. છતાં આ પત્ર પૂરો લખી નાંખવા માટે હું બંધનું કરી છૂટીશ. ગમે તેમ થાય તોયે આટલો કાગળ તો પૂરો

કરીશ. જીંદગી ભર મેં જોને આસા એ પ્રીત-
મને મારા આ પહેલો પત્ર લખી મારે હૃદય
ખાલી કરીશ.

મારે માત્ર તમને જ મારી જીવનકથા
જણાવવી છે. મેં હજી કાઢીને મેં મારી આત્મ
કથા કહી નથી. માત્ર તમને જ આ પહેલી
વાર તે જણાવું છું. કેમકે અત્યાર લગી આ
જીંદગી તમારે માટે મેં ગાળી છે ને છતાં
તે વિશે તમને કંઈકે કંઈ ખબર પડી નથી.
મારી જીંદગીની ખાનગી વાત, હું મરી
જાઉં તે પછી જ, તમે જાણી શકશો
એટલે તે સંબંધી કંઈ જવાબ આપવાની
ઉપાધિ પશુ તમને રહેવાની નથી. ને ધારે
કે કદાચ હું મરી ન જાઉં તો-તો શું ? તો,
આ પત્ર હું કાઢી નાંખીશ-તેની ઝીણી કચ્ચરો
કરી હું ફેંકી દઉં-અને જેમ આટલા બધાં
વર્ષો સુધી હું મુંઝી રહી તેમ મૈત્ર સેવીશ.
એટલે, ખાતરી માનજો કે, જ્યારે આ પત્ર
તમારા હાથમાં આવે ત્યારે તેની લખનાર
તો મૃત્યુની ગાદમાં લપાઈ ગઈ છે. જે
થરથરતા હાથે આ વાક્યો લખાયાં છે તે હાથ,
તમે આ પત્ર વાંચતાં હશે ત્યારે, અચેતન
બની ગયા છે. આ જીવન આરંભથી તે
અંત લગી તમારે રહ્યું છે અને તેથીજ તે
યે ચિરંજીવિ અનુભવે ત્યારે એ જીવનની
જાંખી તમને થાય એજ ખ્યાલથી આટલું
લખું છું. બાકી એના બદલામાં તો હું
કંઈક જાંખતી નથી. મેં તેમને પ્રીતમ
મર્યા છે પણ હવે મારા પ્રેમ કે લાગણી-
કાંઈજ મારે જોઈતું નથી. એક મરવા પડેલી
અબળા છેલ્લી ધડીએ તેના પ્રીતમ પાસે
કાંઈજ માગતા કરવા માંગતી નથી-માત્ર
એટલુંજ માંગુ છું કે, મારા હૃદયમાં થયેલી
તીવ્ર વેદનાને પરિણામે, ચીરાતે દીરે, આ
પત્ર હું આપને લખું છું એટલે તેમનો
એક એક શબ્દ સાચોજ છે એમ માનજો:

પોતાના જીવસોખા બાળકનાશબની પાસે
એસીને એક માતા જુઠી વાત લખે નહિ
એટલું જાણજો.

બસ: એથી મને સંતોષ થશે. ખુલ્લા
દિલે મારી વાત માનશે એટલે મારી બધી
આપત્રોતી હું આપને હવે કહીશ નહિ. તમને
મેં પહેલ વહેલા જોયા ત્યારથીજ મારા ખરા
જીવનની ચર્યાઆત થઈ એમ મને લાગે છે.
તે પહેલાં મારા કુમેળા હૃદયમાં પ્રેમનાં
અંકુર ફૂટ્યા ન હતાં. પણ જ્યારથી મેં
તમને નિરખ્યા ત્યારથી મારા હૃદયમાં આનંદ
અને ઉત્સાહ, લાગણી અને પ્રેમનાં પૂર
ઉછળ્યાં.

તે વખતે હું ૧૩ વર્ષની કાઠબરી
બાલિકા હતી; હા, એજ વર્ષ મેં તમને
પહેલીવાર જોયા હતા. અલગત મેં તમને
જોયા ત્યારે સાંજ પડી ગઈ હતી, ખૂબ પવન વાતો
હતો અને દિવસ ખરાબ હતો. પણ જતાં
એ દિવસ હું ભૂલી નથી. જે ઓરડામાં બેસી
તમે આ પત્ર વાંચતા હશે એજ ઓરડામાં
મેં તમને પ્રથમ નિરખ્યા એમ લખું તો
તમને નવાઈ લાગશે. પણ એ વાત સાચી
છે. કેમકે તમે જે મકાનમાં-ને જે માળ પર
રહો છો ત્યાં જ-અમે રહેતા હતા. તમારા
ધરના દરવાજાની સામે અમારા ધરનો દર-
વાજો હતો. અલગત, વર્ષો પહેલાં અમે ત્યાં
રહેતા હતા ને તે વખતે તો હું નાની હતી
એટલે આજે તો એ વાત તમે જરૂર ભૂલી
ગયા હશે: મારી કે મારા કુટુંબની યાદ
તમને નહિ હોય. મારી આ તો ખીચારી
વિધવા હતી ને હું તેની નાની ભાડકવાઈ.
પુત્રી હતી એટલે અમારી જોડે તમને ગાંઠ
સંબંધ તો શું-પણ ઝાળખાણનો પ્રસંગ
પણ નહોતો માંપડયો એટલે અમે: યાદ સાચા
આવીએ ? અમે પણ જાણું બોલતા નહિ,
કાંઈ જોડે ઝાળખાણ પાડતા નહિ. લોકોનાં

ALEMBIC ALETRIS ELIXIR

અલેમ્બિક

અલેટ્રિસ એલિક્ઝીર

અભિયંત્ર, અભિયંત્રી અને પેલાની બીજી રચનાઓના વરમમાં અને પ્રસવ અને અર્જપાત
પછીનાં દરદમાંથી મુક્ત કરી તેઓને અસહ સ્થિતિથી લાવવામાં
આ કૌશલ્ય રામબાલુ દલાલ છે.

THE ALEMBIC CHEMICALS
WORKS CO. LTD.

BOMBAY — BARODA.

સ્વદેશી કાપડનાં

ટકાઉ: પાકા રંગનાં: દરરોજ વાપરવા લાયક અપ-ટુ-ડેટ ફેશનથી શીવેલા

બાળકોના ક્રેકસ : વર્ષ ૧ થી ૧૨ માટે: સુતરાઉ: કી. રૂ. ૦ ૧૦-૦ થી રૂ. ૧-૧૨-૦

બાબાનાં સુટ : વર્ષ ૧ થી ૬ માટે: સુતરાઉ: કી. રૂ. ૧-૪-૦ થી રૂ. ૨- ૦-૦

શ્રીઓનાં બ્લાઉઝ : બમ્પર : વેસ્ટ : સુતરાઉ: કી. રૂ. ૧-૦-૦ થી રૂ. ૧-૧૨-૦

બહારગામના ઓર્ડરોને માલ વી. પી. થી મોકલાય છે.

સી. માસ્તર ઓન્ટ કંપની, ન્યુ ચર્ચ રોડ, હરકીશનદાસ મુંબાઇ,
હોસ્પીટલની કુકાન નં. ૧૩

— સંતતિ વિના સંપત્તિ નકામી છે —
શ્રીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી અને વંધ્યત્વ વિનાશક

[ખદિરાદિ ધૃત-ખેરનું ધી.]

આ ધી શ્રીઓના દર્દો જેવા કે, માસીક રૂઢી અનિમમિતતા, ખોટી ગરમી લોહી વિહાર, કમ્બાવડ, રતવાથી બગાડતાં બચ્ચાં, પ્રદર, લોહીવા, અધુરા માસે બાળકોના થતો જન્મ, સગર્ભાવસ્થામાં તાવ, અક્રિતિ, કેડનો દુઃખાવો, ગર્ભાશયનો સોજો વિગેરે દરદોને મટાડી ગર્ભનું પોષણ કરે છે. છોડ હોય તે પાલવે છે અને ગર્ભાશયને ગર્ભધારણ ચોખ્ખી બનાવે છે. કીમત રતલ ૧ ના ડબ્બાના રૂપીયા બે, અરધા રતલનો રૂપીઆ એક વી. પી. પો. જુદું.

વેદ. એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી ડીપો-હાવનગર. (કાઠીયાવાડ)

ગાંધીના વંદેમાતરમ

શિકાકઠ સાબુ

(રજીસ્ટર્ડ)

માયાના વાળ ખરી જતા અટકાવે છે. વાળને વધારી મુંવાળા અને કાળા બનાવે છે તેમજ શરીરે ન્હાવાથી ચામડી મુલાયમ થાય છે દરેક પ્રાદેશી વાપરી પોતાનો મુંબુજ સંતોષ જાહેર કર્યો છે ઉપરાંત વડોદરા સ્વદેશી બજાર પ્રદર્શન તરફથી સોનાનો ચાંદ આપવામાં આવ્યો છે. કીમત ત્રણ ગોટીની પેટીના તેર આના ટ. ખ. જુદું.

બનાવનાર:-એમ. એસ. ગાંધી

કઠી (ઉ. ગુજરાત)

મજવાનાં ડેકાણું.

મે. હરિલાલ ધૃતરદાસની કંપની,
૧૨૦, ગીરગામ બેક રોડ, મુંબાઇ, ૪.

કાયમી સ્વદેશી બજાર

મુંબાઇ અને અમદાવાદ તેમજ દવાવાગાને ત્યાં અને દરેક સ્વદેશી રોરખાંથી મળે.

પૈસાની ધુળધાણી અટકાવો

નકલી દવાઓ કે પેન્ટ વીટિશી સંતતી નિયમનનાં સાધનોનો ઉપયોગ નીધળ નીવડે છે, અને પૈસા ખરબાદ થાય છે.

અ રૂ બ (રજીસ્ટર્ડ) પીલ્સ

દરજા દીવસ લાઇ લેવાથી કુદરતી ઉપા-યેજ પછી દર્દોશના માટે ગર્ભ અટકાવે છે ગારીક ચાલુ શરીર નીરોગી રહે છે.

કીમત રૂ. દશ પચદશ રૂી. ૨૦

—જ્યાં જાણીતા દવાવાગાના ત્યાં મળે છે—

ન મળે તો લખો:—

મીસીસ કુમ્ભકુમારી મહેતા
નસીરાબાદ (રાજપુતાના)

કપડાં શિવવા માટે મારી બા ઘેર લાવતી અને એમ અમારા જીવન ગુનરો ચાલતો. એટલે અમારા ગરીબ કુટુંબને મલવા પથુ કોષ આવડું નહિ; તમારે મન તો, સામે પડોશમાં કોષ ગરીબ બાપ ને તેની ચીંધરેલા દીકરી રહે છે એવો કંઈક ઝાંખો ખ્યાલ તે વખતે હશે-અને આજે તો ૧૫-૧૬ વર્ષ વીતી ગયા છે ત્યારે-હવે તમને કોંઈ યાદ ન રહે એ બનવા ભગ છે. પથુ મને તો, એ બધું બાપે હમણાં બની ચુકું હોય એમ બરાબર યાદ છે. મેં તમારે વિષે પહેલાં સાંભળ્યું ક્યારે ને તમને પહેલાં જોયા ક્યારે એ બધું એવું સરસ રીતે યાદ આવે છે કે એ બધો ચિતાર હું અહીં કરી ચકીશ. તમે ધીરજથી એ વિગતો પર ધ્યાન આપો. જીંદગીભર મેં તમને આજા છે એટલે તમારા પ્રત્યે મારા હૃદયમાં પ્રેમનો અમી કેમ પ્રેમવલિત થયો તે સંભજા.

તમે જે ફોટોમાં રહેલા આવ્યા તે ફોટોમાં, તમારા આવતાં પહેલાં, જે લોકો રહેતા હતા તેઓ ખૂબ લડકણાં હતા. રાત દિવસ તેઓ લડતા. તેઓ ગરીબ હતા એટલે પૈસા માટે અંદર અંદર કંકાસ કરતા. અને છતાં, એમ ગરીબ હતા એટલે અમારી ઉપેક્ષા કરતા, અમારા પ્રત્યે તિરસ્કારની વૃત્તિથી નેતાં. તેઓ અમારી સાથે બસતા નહિ કે વાતચીત કરતાં નહિ. એ કુટુંબમાં જે પુરૂષ કમાતો હતો તેને દારૂ પીવાની ટેવ હતી; અને રાતે નાચમાં ચકચૂર બની તે ઘેર આવે ત્યારે નાની સરખી બૂલ માટે કે વગર વાંકે પથુ પોતાની પત્નીને એ ખૂબ મારતો; ઘરમાં બાળકો આથી ચોક્કસ કરતાં અને બીજાં પુરૂષો પથુ ચાલકી ઉડતાં. ઘણીય વાર ખુર-સીઓ કે લાકડી છત્રીઓથી કે ખાલા રકબી-ઓથી મારામારી ચાલતી. પહેલી રાતની શાંતિમાં આમ ધણીવાર ઈંગ પડતો મેં અનુભવ્યો છે.

એકવાર અમારા એ પાડોશીએ પોતાની સ્ત્રી સખ્ત મારી. તેના માથામાંથી લોહી વહેવા માંડ્યું અને મોં પર ઉઠરડા પડ્યા. તે બાપડી ચોક્કસ કરતી એરડા બહાર નીકળી. તેના વીખરાયલા વાળ ને ચીંધરેલા દશા દયા ઉપજાવે તેવા હતા; તેની પાછળ તેના દારૂડિયો પતિ રાત્રિઓ આંખો કરી હાથમાં લાકડાનો દુકડો રાખી તેને ગાળો દેતો બહાર આવ્યો. બાપ ચીસો પાડતી હતી એટલે કોંઈ ધીંગાણુ મચ્યું છે એમ લાગતાં ઉપર નીચેથી બધાં ભાકુતો અમારી એરડી આગળ ભેગાં થઈ ગયા. બાપ તો 'બચાવો' એવી વાચના કરતી હતી અને ઘણી મારજુડ કરતો હતો. લોકોએ ત્યારે પેલા દારૂડિયાને, 'પોલીસને બોલાવવા મોકલીશું' એમ ધમકી આપી ત્યારે જ મામલો શાંત પડ્યો ને લોકો વીખરાયા. મારી બા તો તે વખતે કોંઈ બોલી નહોતી. બારણાની અંદર ઉભી રહી કાઠમાંથી બધું જોતી એટલું જ. પથુ તે પછી તેણે મને સાદુ ચેતવણી આપી દીધી કે એ ઘરનાં બાળકો સાથે તું કંઈયે રમીશ નહિ. આ વાતની ત્યારે એ બાળકોને ખબર પડી ત્યારે તેઓ મને સતાવવા લાગ્યા. કોષ આજા પાડે, કોષ મરકશે કરે અથવા થુંકે એવું બનવા માંડ્યું. એક દિવસ તો એક બાળકે મને મોટો પત્થર માર્યો, મારા માથામાં તે વાગવાથી લોહી નીકળવા માંડ્યું. હું રોતી ઘેર આવી તો પથુ મારી બા એ બાળકોને વઢી નહિ. એમાંથી ભારે તોફાન મચે એવો એને ભય નજીકો હતો.

પથુ ચોક્કસ દિવસોમાં કંઈક એવી બીના બની કે જેથી તે બધાં એ ઘર છોડી ગયાં. હું ઘાર છું કે પેલો દારૂડિયો ચોરીના આરોપસર પકડાયો હતો ને તેથી એ બધાને ત્યાંથી નીકળી જવું પડ્યું હતું. એટલે, તે પછી થોડા દિવસો સુધી અમારા મકાનના કુખ્ય દરવાજા પર, 'અહીં જગ્યા ભાડે આપવાની'

છે. એવું પાટીયું લાગ્યું. પણ એકએક એક દિવસ સવારે એ પાટીયું કાઢી નાંખવામાં આવ્યું. મકાનની સાંભળી રાખનાર નોકરે મને જણાવ્યું કે આ ફ્લેટ એક જાણીતા લેખકે ભાડે રાખ્યો છે; અને કુંવારો છે એટલે ઘરમાં શાંતિ રહેશે. હવે તમે ગલ-રાશો નહિ.

“કયા લેખકે જગ્યા ભાડે રાખી છે?” એમ મેં પૂછ્યું. તે જવાબમાં તેણે તમારું નામ આપ્યું. તે દિવસેજ મેં પહેલ વ્હેલું તમારું નામ સાંભળ્યું.

વળી થોડા દિવસો દરમ્યાન તો ફ્લેટ સાફસુક થયો ને ચુનાથી ઘોળાયો, બારી બારણાં સમારનાર આવ્યા ને સમારકામ ચાલ્યું. અલખત તેઓ ઘોંઘાટ તો કરતા પણ મારી બા મને કહેતી કે આ લોકો બધું સાફસુક કરી જશે ને નવો ભાડુત રહેવા આવશે પછી જરીયે અવાજ નહિ થાય; સંવેદા શાંતિમય વાતાવરણ રહેશે. એ ફ્લેટ સાફસુક થયો તે દરમ્યાન મેં તમને ન જોયાં. તમારો એક છુટ્ટો નોકર બધાં પાસે કામ લેતો હતો. એ માણસ આમ તો બહો દેખાતો પણ બધાં પાસે કામ લેવામાં પાવરો હતો. તેણે સાદી શેતરંજીઓ મંગાવી ને રાચરચીયું ગોઠવાવ્યું અને છબીઓ ટીંગાવડાવી. એ બધું કામ તેણે એવી સદાધરમી રીતે ને સુંદર રીતે કર્યું કે હું તો તાબુજન થઈ. એ ઘર મને હવે મનોહર જણાયું. એવું ઘર મેં કદિ ચે કયાંય પણ જોયું ન હતું. મારી બા જોડે પણ એ છુટ્ટો નોકર માનભરી રીતે વર્તતો, ને મારા પ્રત્યે પ્રેમભરી નજર રાખતો. તમારે વિષે જ્યારે તે બોલતો ત્યારે તમને શું ગમે છે, તમે ક્યારે શું જાઓ છો એની બધી વિગતવાર વાતો કરતો; ને તમારી સાથે એને ખૂબ ધરવટ જેવું હોય એવું દેખાડવાનો પ્રયત્ન કરતો. મને તે સાંભળી

આનંદ તો યતો. પણ તે સાથે વળી એની અદેખાઈ આવતી. કેમકે તમને વારંવાર મળવાનો ને તમારી સચનાઓ ઉપાડી લેવાનો માન એને જ અધિકાર હતો એ મારાથી સહ્યું જણું નહિ.

આ ઝીણી ઝીણી વાતો, હું શા માટે લખું છું તે જણો છો? હું નાની ને શરમાળ છોકરી હતી ત્યારથી જ તમે મારા જીવનમાં વણાઈ ગયા હતા. તમારી મૂર્તિ મારા મનોમંદિરમાં વસી ગઈ હતી એનો તમને ખ્યાલ આવે એટલા માટે આ બધું લખું છું. અલખત, મેં તમને તે વેળા જોયા પણ નહોતાં છતાં તમારે માટે માન ને પ્રેમની લાગણી મેં અનુભવી હતી. મેં તમને જોયાં તે પહેલાંથી તમે ધનવાન હતા, કીર્તિમાન હતા. તમે અનેકને ઓળખતા હતા, અનેક તમને ઓળખતા હતા. એ બધું અમારા જેવા માટે તો સાવ નવું નવું હતું. તમારા જેવા માણસો પડારા પંથુ અમારું એક સદ્ભાવ્ય ગણાવું ને તેથી જ તમે ક્યારે રહેવા આવશો એની અમે આગુર નંખે. સહ જોઈ રહ્યાં હતા.

અલખત, તમારો બધો સરસામાન હજી આવ્યો ન હતો. પણ એક દિવસ સાંજે હું નિશાળેથી આવી ત્યારે મકાન પાસે એક મોટી લોરી ઉભેલી મેં જોઈ. તેમાંનું મોટું રાચરચીયું તો ઉપર લઈ જવાયું હતું. પંથુ એ ત્રણ મનુષ્યો હજી નાની નાની વસ્તુઓ સાંભાળી ઉપર લઈ જતાં હતાં. નીચેના દરવાજા પાસે ઉભા રહીને મેં એ બધી વસ્તુઓ જોઈ; કારણ કે એ બધી ચીજો મને નવાઈભરી જણાઈ. હિંદી દેવમૂર્તિઓ, ઇટાલીયન શિલ્પ-કલાના નમુનાઓ, સુશોભિત અને મનોહર રંગીન ચિત્રો એ બધું એવું સરસ હતું કે હું તો જોઈ જ રહી ને પછી, પુસ્તકોની કારમાળા જેવામાં આવી; મેં ધ્યાન દતાં તે

કરતાં એટલા મોટા નંદ્યામાં મેં એ પુસ્તકો
જેવાં કે મને ધડીલર તો એમજ યયું કે,
અહીં મોટી લાખચેરી તો ચંવાની નથી ને ?
તે બધાંયે રહેલાં તો દરવાજા પાસે જ ખડ-
કવામાં આવ્યા; પછી એક નોકર તે પરની
ધૂળ ઝાટકી નાંખતો અને બીજાને તે થોડી
થોડી થોડકડીઓમાં ઉપર લઈ જતો હતો. એ
ચોપડીઓ દરવાજા પાસે મેં જોઈ; નીચા વળી
કેટલાંકનાં નામ વાંચ્યા; કેટલી ચોપડીઓ
હશે એ ગંજીવાનો પણ મિથ્યા પ્રયાસ કર્યો.
તમારા પેલા છુટ્ટો નોકરે મને જોઈ. પણ
એણે મને ત્યાંથી દૂર જવાનું કહ્યું નહિ; તેમ
ચોપડી જોવી હોય તો જોવાનું પણ કહ્યું
નહિ એટલે ચોપડીઓ હાથમાં લઈ જોવાની
લાલચ જેમ તેમ રોકી રાખી. પણ મેં ચોપ-
ડીઓના નામો વાંચ્યા; માટે હોડો ફફડાવ્યા
માં. કેટલીક ફેન્ય ચોપડીઓ હતી, વળી
તેમાંકે મોટાં અંગ્રેજી પુસ્તકો પણ હતાં.
અને કેટલીએક ચોપડીઓ તો નામ પણ ન
વાંચ્યા એવી લાખામાં હતી. કલાકો સુધી
ઉભા રહીને એ બધી ચોપડીઓ જોવાનું મને
મન તો યયું, પણ ઉપલી ગારીમાંથી મારી
બાજે મને જોઈ ને તેણે હાંક મારી મને
બોલાવી લીધી.

તે સાંજે મેં તમને જોયા તો નહિ પણ
મારે કહી દેવું જોઈએ કે રાતભર મેં તમારા
વિષે જ વિચારો કર્યાં કર્યાં. મારે ઘેર દર
બાર સપ્તીને રેડી ચોપડીઓ હતી. તે મેં
વાંચી હતી. વારંવાર વાંચી હતી. અને તે
મેં ખૂબ ગમી ગઈ હતી પણ જ્યારે મેં
તમારી ચોપડીઓ જોઈ ત્યારે તો હું હેબતાઈ
જ ગઈ. આટલી બધી ચોપડીઓ ત્રાંચવાર
અને આટલી બધી લાખાઓ જાણનાર બેખક
કોણ જણે કેમ જોઈ એમ મને યયું. વળી
તમે ધનિક હતા, જીવાન હતા અને મળતા-
વગર સ્વભાવના કનાએમ પણ મેં સાંભળ્યું.

એટલે સાચેજ તમારો પડોશ અમને મનો-
રંજક નિવડશે એમ મને લાગ્યા કયું.
તમારે વિષે એ વાતો મેં સાંભળી નહોતી
ત્યાં સુધી તો મને એમજ લાગતું હતું કે,
તમે કોઈ છુટ્ટો એકલવાયા માણસ હશો-પોથી-
પડિત જેવા આખો દિવસ વાંચ વાંચ કર્યો
કરે એવા પુરૂષ હશો. અમને જુગોળ શીખ-
વનાર માસ્તર એવાજ હતા; ને મેં તમને
પણ કંઈ એવાજ કહેલા: માથે તાલ પડી
હશે; નોકે જરા નીચા ચરમા રહેવો હશે, ને
જૂની ઢપનો પોપાક રહેરી હાથમાં લાકડી
રાખી ફરવા જતા હશે, એવું એવું લાગ્યા
કરતું. પણ તમારા નોકરે જ્યારે જણાવ્યું
કે લેખકે સાહેબ તો સાવ જીવાન છે ત્યારે
વળી મારી કુતુહલતા વધી; લેખક ને તે
જીવાન ! મને નવાજ લાગી; પણ પછી તો
તમારે માટે મને પ્રેમ વધ્યો તમે દેખાવડ
પણ હશે એવી કલ્પના મેં કરી નાંખી. એ
રાતે સાંજે જ તમારાં અનેક સ્વપ્નાંઓ
મેં સેવ્યા.

બીજી મુજારે તમે આવ્યા. તમને જેવ
માટે હું બારીએ ઉભી રહી હતી; પણ જર
અંદર ગઈ તે વેળાજ તમે દરવાજામાં પે
એટલે તમને હું જોઈ ચકી નહિ. છેવું
ત્રીજે દિવસે મેં તમને જોયા. ખરેખર તે
વેળા તમે કેના સુંદર લાગતા હતા તે હું જ
જાણું છું. તમે બહારથી આવ્યા ને, તોફાન
છોડરા માફકે. ઉતાવળે દાદર પરના બગી-
ચામાં આવ્યા અને સામટા કુદાવી તમારા ધરમ
તમે ઝડપથી પેલા તમારી ટોપી તમારા હાથમ
હતી એટલે તમારું હસમુખ વળ, મનોહ
કપાળ અને સફાઈદાર એલેલા વાગની નાન
લટ એ બધું મેં નિરખી લીધું. તમારું
દેખાવડ એકવગ બાંધાનું શરીર જોઈ
તરત જ મોહી પડી. તમને એ વેળા જો
પછી મને એમજ લાગ્યું કે તમે ખરેખ

અન્ય છો; રમતગમત અને તોફાનમાં રસ લેતા કાંકડા જીવાંન પણુ છો અને કલા ને સાહિત્યમાં ઉડે રસ લેનાર પ્રતિભાશાળી ને વિદ્વાન લેખક પણુ છો. આમ બે જાતના જીવન તમે જીવતા હશે એવી મારી કલ્પના પછી તો દૃઢ પણુ થવા માંડી. તમારું લેખક તરીકેનું જવાબદાર જીવન તો સુપ્રસિદ્ધ હતું; આખી દુનિયા તે વાત જાણતી હતી. પણ ખાનગી જીવનમાં તમે વધારે મજાના જણાતા હતા કેમકે તમને મળવા આવનાર સાથે તમે રસિલી વાતો કરતા, તેમની સાથે કલાકો સુધી ગપ્પાં મારતા, પાનાં રમતા, રમત ગંભીરતામાં રસ લેતા, મોટરમાં કે ઘોડા પર ફરવા જતા, નાટક સીનેમાઓ નોંતેતા એટલે, એવી વખતે તો કોઈ ભાગ્યેજ ધારે કે આ હોરી જીવાન ઉંડું ચિંતન કરીને સરસ પુસ્તકો પણુ લખતો હશે.

મેં તમને આ રીતે જોળખ્યા એટલે મારા જેવી ૧૩ વર્ષની બાળકોને તમે કેવી અજબ કરી હોધી હશે એનો ખ્યાલ હવે તમને આવશે ? લેકો તમને માન આપતા કેમકે તમે સાહિત્યકાર હતા પણ હું તમારા જીવનમાં રસ લેતી થઈ કારણકે ૨૫ વર્ષનું હોરી જીવાન તરીકે મેં તમને જોયા. હું તમને તે પછી જોયા કરતી, તમારી ટેવો ને પ્રવૃત્તિઓ પર લક્ષ દોડાવતી, તમને મળવા આવનારાઓ કોણુ અને કેવા છે તે વિશે વિચાર કરતી. તમને મળવા આવનારાઓનો વર્ગ બે પ્રકારનો હતો; એક વર્ગ જીવાન સ્ત્રી-પુરોનો હતો; તેઓ તમારા મિત્રો હોય એમ રપષ્ટ લાગતું. કેમકે કોઈ જાણીતા મોટા માણસને મળવા તેઓ જાન્ય છે એમ તેમના કપડા પરથી, ચાલ પરથી કે રીતચાત પરથી કંદિયે જણાતું નહિ. તેઓ સાથે વાત કરતાં પણ તમે મોટેથી હસતા કે એકબીજાને ટપટપ મારતા; તોફાન કે ટીપગ કરતાં. કોઈ કોઈ

સુંદરીઓ મોટરોમાં તમારે ત્યાં આવતી ને તેમની સાથે તમે રહેલગાહે પણ જતા. ખીજા પ્રકારનાં જે માણસો આવતાં તેઓ ભારેખમ જણાતાં. તમારા જેવા લેખક નેકે ગંભીર વાત કરવાને કે પરિચય કેળવવાને તેઓ પધારતા. અથવા તો કોઈ પુસ્તક પ્રકાશક કે નાટકમંડળીના મેનેજર ધધાદારી વાતો કરવા તમારી પાસે આવતા.

એક વાર મને યાદ છે કે, વહેલી સવારે હું નિઠાબે જતી હતી ત્યારે, એક જીવાન સ્ત્રી તમારા ફ્લેટમાંથી બહાર નીકળી; તે વખતે પણ મને એમજ લાગ્યું કે, એ તમારી કોઈ મિત્ર હશે ને રાત્રે કે સવારે મળવા આવી હશે; મને ન્હાની છોકરીને તે વખતે ખીજે કાંઈ ખ્યાલ શેનોજ આવે ?

મેં તમને મારું હૃદય ક્યારે મમમ્યું. એ પણ મને બરાબર યાદ છે. મારી નિઠાજાની એક બહેનપણી સાથે, આપણા મકાનની નીચેના દરવાજા પર હું વાત કરતી હતી; એટલામાં તમે નીચે ઉતર્યા. તમારી ઉતાવળી ને મનોહર ચાલ, નેના પર હું પ્લેથાજ દિવંસથી મોહ પામી હતી તે ચાલ-ફરીવાર મેં જોઈ. તમે દરવાજામાં આવી ઉભા; બેએક સેકન્ડમાં એક રોકકદારે મોટરકાર આવી, અને અંદર બેસવા માટે તમે આગળ ધસ્યા. તેજ પહે મોટરનું બારણું ઉઘાડી આપવાનો ખ્યાલ મને આવ્યો. અને હું પણ આગળ ધસી. આપણે રહેજ અથડાયા પણ તરતજ મેં બારણું ઉઘાડ્યું એટલે મમતાથી અને વેધક નજરે મારી સામે જોઈ. તમે બોલી ઉઠ્યા: “ બાળા, તારો આભાર માનું છું. ” તમે બેઠા અને મોઢર ગાંઠ; મારી દ્રષ્ટિ એ દિશા તરફજ રહી.

એ સુખદ પળ પછી હું તમારી જાની રહી. તે વખતના તમારા પ્રેમાગ શબ્દો મારા હૃદયમાં આજ લગી કોતરાઈ રહ્યા છે. હું તે

વખતે ક્યાંથી જાણું કે લગભગ બધી જ સ્ત્રીઓ સધે વાત કરતાં આવી સ્વાભાવિક માયા તમે દર્શાવો છો. અને નાની મોટી દુકાનો પર કામ કરતી નોકરડીઓથી માંડીને અમીર ઉમરાવોની પુત્રીઓ તરફ તમે એવી એક જ દષ્ટિથી જુવો છો ? અલબત્ત, એ બધી સ્ત્રીઓને તમારી કરી સેવાની વૃત્તિ નહિ હોય પણ છતાં તમે સ્ત્રી જાતિ તરફ વધારે પડતા આકર્ષાતા એ તો. એક્કસ. તમારા પ્રેમાળ હૃદયમાંથી માયાભાવ ઉદ્ભવ સાંભળ્યા ત્યારે મેં એવું કહ્યું પણ નહોતું. ઉલટું એ ઉદ્ભવ સાંભળીને મારા દિલમાં વીજળી ફેલાઈ હતી. મેં એમજ માન્યું કે મારા ને તમારા ક્યારે તાર એકી માથે ઝળુઝણી ઉડ્યા હોવા શક્ય. ખરેખર એ એક જ પ્રસંગ બાદ હું બાળકી મરી મુઘ્ધા બની અને તમારી ભાવિ કચેરી જનવા માટે સ્વપ્ના સેવી રહી.

તમારી મોટર ગંધ ને તે તરફની દષ્ટિ વચ્ચે તે પહેલાંજ મારી બહેનપણીએ કહ્યું : ' એ કાણ હતું ? ' પણ હું જવાબ ન દઈ શકી. તમારું નામ જોલતાં પણ મારી મની ધરે એમ હતું. એ શબ્દોચ્ચાર કરવા અશક્ય હતો એ નામ. મારે માટે પ્રવિત્ર બની રહ્યું ને તે માત્ર હું જ જાણું એવી ઇચ્છા પણ જન્મી. પણ બહેનપણીને જવાબ દીધા વિના કેમ ચાલે ? એટલે મેં કહ્યું : " એ તો અમારા મકાનમાં રહે છે ને, તે..."

" પણ ત્યારે, એને કાંઈ તને કહ્યું ત્યારે તારા માથે પર રતાય કેમ આવી ? તારી આંખો કેમ હસુ હસુ થઈ રહી ? " કંઈક અતુરતાથી ને કંઈક દીખાડ કરવાં મારી બહેનપણીએ પૂછ્યું. તે મારી મરકરી કરવા માંડતી હતી. એમ લાગ્યું. એટલે રહેજ શરૂઆતમાં મોં ફેરવી મેં કહ્યું : ' મુરખ, વાત કરતાં આંખો ને કે નહિ ?... મારું ચક્ષુ તો

ત્યાં ને ત્યાં એને બપડાક જેવું કાઢત. મારા ચુસ્તાની તેણે પરવા કરી નહિ; તે તો જોરથી હતી પડી; અને હું ચેતલ બની ગઈ. તરતજ એને છોડી હું ઉપર ઘરમાં દોડી ગઈ.

બસ, એજ દિવસથી હું તમને સ્કાતી આવી છું. મને ખબર છે, ને મારી પેટે ખબર છે કે ' હું તમને સ્કાઉં છું ' એવા શબ્દો ઉચ્ચારનારી અનેક સ્ત્રીઓના મહવાસથી તમે ટેવાઈ ગયા છો. મને ખાતરી છે કે, જે ભક્તિથી, જે વફાદારીથી, જે પ્રેમથી ને જે માનથી મેં તમને મારા માન્યા છે તેવા કોઈ સુંદરીએ નહિ માન્યા હોય. એક મુઘ્ધાના પરોક્ષ પ્રેમની સરખામણી શી રીતે થાય ? એનાં મૂલ કેમ અંકાય ? એ પ્રેમનો ધોધ તો સતત વહો જાય અને પ્રીતમના હૃદયમાં શમાય ત્યારેજ શાંત થાય. બીજાઓનો પ્રેમ ક્ષણિક હોય છે; તેઓ મિત્રો બને, સાથીઓ બને-ને નમે, પણ જીવનભરના સંગાથીઓ તો ન થઈ શકે. મારા પ્રેમની સરિતામાં પૂર આવ્યા હતા; જે પુરપૂરું હૈયું તે શમાવી શકે એ પુરખ મળતાં મારી પ્રેમ સરિતા એના હૃદય તરફ ધસી હતી. હવે તો, મારું હૈયું હાથ રહે એમ હતું જ નહિ.

મારા પિતા તો વર્ષો થયાં મરી ગયા હતા. અને મારી માને જે યોડું ધણું પેન્શન મળતું તેમાંથી જીવન ગુજારે કેમ કરવો તેનોજ તે નિરંતર વિચાર કરતી; પોતાની અનેક મુશ્કેલીઓ વિશે ને ચિંતા કરતી. આથી, પોતાની યુત્રીને ઉછેરવી, ભણાવવી, કે તેના આત્માને સંસ્કાર ને શિક્ષણથી પોષવો એ ખ્યાલજ તેને આવી શકતો નહિ. આમ માતા પિતાના લાડથી હું વંચિત હતી. મારે નિશાળની બહેનપણીઓ હતી ખરી; પણ તેમાંની ઘણી તો ખરાબ વિચારો કરતી; સ્વચ્છંદી જીવન ગાળતી અને એમાંજ આનંદ માનતી. એમની સાથે રહેવું

કે હરતું કરતું, હલકા વિચાર કરવા કે એટલા કરવી એ બધું મને પસંદ પડતું નહિ. એ બધી સખીઓ મારી મરકરી કરતી; ને તેથી મારે મુનસામ બની એકલવાયું જીવન વીતાવવું પડતું. જેમ માતા પિતાની માયા નહોતી તેમ મમ્મિઓનો મહવાસ પણ નહોતો. આવા સંજોગોમાં તમે મને મળ્યા-ને હું તમારી ચર્ચા, જીવનભર હું તમારીજ રહી મને હવે બીજા વાતોમાં મગ્ન પણ પડતી નહિ. તમે મારું જીવન પરિવર્તન કરી નાંખ્યું એમ કહું તો ચાલે. પ્રથમ તો, તમે વિદ્વાન રહ્યા એટલે મને એજ વિચાર આવ્યો કે તમારી પાસે રહેવું કે તમારો મહવાસ કેળવવો હોય તો ભણીગણી તૈયાર થવું જોઈએ. એટલે, મેં અભ્યાસમાં ખૂબ મન પડેલું. અત્યાર સુધી નિશાળે જતી ત્યારે ત્યાં રસભ્યા કરતી. હવે એકાગ્રતાથી અધ્યયન કરવા માંડ્યું એટલે નીશાળમાં પણ મારા નજર પડેલો આવવા લાગ્યો. તમને પુસ્તકો પર ભારે પ્રેમ હતો એટલે મેં પણ પુસ્તકો વાંચવાની વૃત્તિ કેળવી. બહેનપણીઓ પાસેથી કે શિક્ષિકાઓ પાસેથી કે બીજા ક્યાંકથી માંગી તાગીને હું ચોપડાં ભેગા કરતી અને વાંચી નાંખતી. મોટે સુધી આમ પુસ્તકો વાંચતાં મેં અનેક રાત વીતાવી છે, તમને સંગીત ગમતું એ પણ હું જાણતી હતી એટલે, મારા ઘરમાં ધૂળ ખાતા પીવાનો પર પણ મેં મારી કામગીરી આંગળીઓ ફેરવવા માંડી. વળી, સ્વચ્છ ને સફાઈદાર વસ્તો પહેરવા માટે પણ મેં અપાર કાળજી રાખી કે જેથી કોઈ વાર ફરી પાછા મને તમે જુઓ ત્યારે હું તમને ગર્વ. પણ તમે મને ભાંગ્યોજ જોતા ને તેથી હું નિરાશ થતી.

આમ, મારા જીવનને સુધારવામાં, તેનું પરિવર્તન કરવામાં તે યાદગાર પ્રસંગ અચ્છેદ્ય હિસ્સો આપ્યો.

તમે મને જોતા ન હતા. પણ હું તમને નિરખ્યા વિના કેમ રહું ? અમારા દરવાજામાં એક મોટી ફાટ હતી અને તેમાંથી તમારી રમતું વાતાવરણ દેખાતું. હું, તમને એવી રીતે રોજ જોતી. એ સાંભળી તમે હસીશો નહિ, આજે આટલાં ગંધાં વર્ષો પછીયે હું એ માટે લગીરે શરમાતી નથી. કોઈ વાર બપોરે મારી બા જમીને રહેજ સુતી હોય ત્યારે વાંછી વળી એ, ફાટમાંથી હું તમને જોવા કરતી. અને જાણે તમારી પાસે જ હોઈ એવો અનુભવ કરતી. છતાં હું તમારી છું, તમને જોઈ છું, એની વેશ માત્ર જાણુ તમને નહોતી તમે. રૂમમાં વાંચતા હો ત્યારે કેમ બેસો છો, લખો છો ત્યારે કેવી રીતે લખો છો એની રજેરજ માહિતી મને છે. તમારાં કપડાં કેનાં છે તે પંથુ હું જાણું છું. ને તે વખતે, કયા કપડાં ધોવાઈને આવ્યા, ને કયાં મેલાં યયા, કષ નેકટાઈ તમે વારંવાર બાંધી-ને છોડી, કયાં મોજાં ફાટ્યા ને કયાં નવા આવ્યાં, એ બધું મને બહુ સરસ રીતે યાદ છે. પછી તો તમને મળવા આવનારાઓને પણ એ રીતે હું પીજીનતી થઈ. તેમાંના કોઈક મને ગમતા, ને કોઈક નહોતાં ગમતા. એ બધાં તમારી સાથે કેવી રીતે વર્તતા તે હું જોતી ને. અદે આછવી બગી મરતી. ૧૩ થી ૧૬ વર્ષ સુધીમાં-કસોટીના એ ત્રણ વર્ષના કાળમાં-મારા બધાં કલાકો તમને અર્પણ થઈ ચૂક્યા હતા; હું તમારે માટે જ જીવતી હતી. અને કંઈક બાલિશતામાં ને કંઈક પ્રેમવશ બનીને મેં કેવી નાદાની પણ કરી હતી ? જે બાર-છાની સાંકળને તમે અડક્યા હો તેને હું ચૂમતી, જે સીગરેટ તમે પી નાંખી હોય તેના ટુકડાને ઉપાડી સાચવી રાખતી-તમારા મનોહર હોઠ એને અડક્યા હતા એ ખ્યાલે એ સીગરેટ પંથુ મારે મન પવિત્ર હતી ! રાતે પંથુ અનેકવાર એક જ બીજા બંધાના

હૃદય નીચે ઉતરતી અને તમારી કંઈ ઓર-
ડીમાં દોવો બળે છે તે જોઈ આવતી. તમે
વારંવાર આઠ પંદર દિવસ માટે રહેલગાઠે કે
કામસર પહારગામ ઉપડી જતા ત્યારે મારું
જીવન નિરસ બનતું; મને કોઈ વાતની ગમ
પડતી નહિ-મગજ ખેંચે, મારેલું ને હૃદયમાં
તીવ્ર વેદના યતી કાંઈ મૂક ન પડે એટલે
આંટા મારું કે વાંચવા બેસું. પણ તેમણે ચિત્ત
ઝેરે નહિ અને રોડી રાખેલા આંસુ રળે
ખરે એ ભયે મોં સંતાડી; મુંઝ જવાનો
પ્રપત્ત કરે.

મને ખબર છે કે, મારી આ બધી વાતો
એક ગાડી છોકરીની ઘેલજાભરી વિગતો
જેવી તમને લાગશે. એવી વાતો લખતાં
મને પણ શરમ આવવી જોઈએ. પણ
હું લગીર શરમાતી નથી. કેમકે તે વેળા
મારા પ્રેમ જેવા પત્રિકા હોત તેનો કદિએ
નહોતો. તે વેળા, તમે મને પૂરા જોળખતાએ
ન હતા. છતાં હું તમારી સાથે કેવી રીતે
રહેતી તે કહેતાં કલાકો ને દિવસો સુધી મારી
જાંઘ યાદ નહિ, એ જૂના દિવસો તમે જુદી
ગયા હશે પણ મને યાદ છે. અનેક વાર
ઘર પર તમે સામા મળતાં ત્યારે માથું
નીચું ઢાળી હું સપાટા બંધ ઘર ઉતરી જતી;
હું તમારાથી એટલી બધી શરમાતી કે
પડીમર તમારું મનોહર મુંખડું, જોઈ લેવાની
ઉત્કટ ઇચ્છા તમ કરી શકતી નહિ. છતાં
એ વર્ષો દરમ્યાન તમારી બધી પ્રવૃત્તિઓ હું
નિહાળતી એ બધી જોતી મને યાદ છે
તેટલી તમને પ નહિ હોય એ બધું અહીં
કેવી રીતે આલેખું? એટલે સમય પણ
રહ્યો નથી છતાં એક પ્રસંગ ને બધું... મારે
માટે તો એ શ્રેષ્ઠ અનુભવ હતો. તે બધી
તમે મને હમરો નહિ એવી વાચના કરે છું.

એ સંવાદનો દિવસ હતો તમે બહાર
ગયા હતા અને તમારો પેસો છુટ્ટો નોકર

દિવાલખાનાનો ગાલીચો ઉપાડી, તે પરની ધૂળ
ખંખેરતો હતો. તે કામ તેનાથી બરાબર થતું
નહિ કેમકે ગાલીચો ભારી હતો; એ જોઈ
મને એને મદદ કરવાનું મને થયું, 'લાવ,
તને મદદ કર' કહી હું તેની પાસે ગયો.
એને નવાઈ લાગી પણ મેં ગાલીચો ઉંચક્યો
તે ધૂળ ખંખેરવામાં મદદ કરી તેથી તે રાજ
થયો; એ પ્રસંગે પહેલીજ વાર હું તમારા
ઘરમાં દાખલ થઈ અને કેવા ગૌરવથી, પ્રેમથી
તે અભિમાનથી તમારું ઘર મેં જોયું, તમારા
રાયરચીલા પર નજર ફેરવીને પુસ્તકોના
કળાસો નિરખ્યાં તે કેવી રીતે વર્ણવું? રા
દિવસ તમારા ઘરમાં રહેવાના મારા સ્વપ્નાં
બળે સાચાં પડતાં હોય એમ મને લાગ્યું.
હું ત્યાં વધારે વાર રહેવાની ઇચ્છા દર્શાવત કે
તમારા બધા ઓરડાઓ જોવાની રૂચિ રાખત
તો પેસો છુટ્ટો નોકર મને ના ન પાડત. પણ
મને એમ લાગ્યું કે તમે મને જાળવો નહિ,
જાણી નહિ ને તમારા ઘરમાં હું આમ
વખત વીતાવું તે શોખ કહેવાય નહિ. એટલે
હું તરત પાછી ફરી.

પણ એ સુખી સમય હજી જૂલાય તેમ
નથી. મારે તમને એ વાત કરવી હતી જેથી
તમારા પર મારી જીવનવેલનો કેવો આધાર
છે તેનો જાણો. આમ પણ તમને આવી
ચક્રે તે પછીના યોગ દિવસો સુધી મેં બારે
હૃદયવેદના સહી લીધી. એ વાતો પણ તમને
હું તે વેળા કહેવા માગતી હતી. પણ ખેર,
એ નજર બંધું.

જે અરસામાં હું આમ તમારા તરફ
જેગ્યાતી હતી ને અરસામાં મારો જીવ ધર-
કામમાં પણ પરાવતો નહિ. મારી આ એ
બધું ફરતી; એને મળવા કોણ આવતા ને
તેઓ થી વાત કરતા તે તરફ પણ હું ધ્યાન
આપતી નહિ. પરગમનો એક નાનો વેપારી
મારી બાનો સગો થતો હતો તે પછીના

આવતો ને કલાકો સુધી એસી વાતો કરતો. મારી બાને એ બહાર લઇ જતો હતો. મને એ વખતે પોતાની સાથે કરવા આવવાનું નાં બહુધિય વાર કહેતી; પણ મને જવું ગમતું નહિ. એનાં કરતાં તો ઘેર તમારા વિચારો કરવા કે બારણાની કાટમાંથી તમને નિહાળવા એમાં મજા હતી, આવડ હતો. થોડા દિવસો પીત્યા એકવાર મારી બાએ મને કહ્યું કે મારી પાસે આવ. મારે તારી સાથે કાંઈ ગંભીર વાત કરવી છે.

હું તો ચમકી, મારું હૃદય ધબકી ઉઠ્યું. શું બાને કાંઈ વહેમ આવ્યો? શું મેં કાંઈ ગ્રુન્હો કર્યો? કે પછી કાંઈ અમંગળ શંકાને કારણે બા સુઝાઈ? સૌથી પહેલાં તો મને તમારોજ વિચાર આવ્યો; છેલ્લા કેટલાક મારાથી તમારી પાછળ હું ધસડાતી હતી, ખીજું કાંઈ મને સુગતું ન હતું એટલે એ ખાનગી વાત મારી બા બહુ ગંધ દરો

એમ મને રહેજે થયું. પણ એ સંશય ખોલો હતો. મારી બાએ મને પ્રેમથી પોતાની પાસે બેસાડી મને બરડે હાથ ફેરવી તેણે મને બહુવિધ કહે: 'અહીં વારંવાર પેલા સંજ્ઞા આવે છે એને ઓળખે છે ને? એ વેપારી છે અને વિધુર છે; મારી સાથે પુનર્જન્ન કરવાનો એમનો વિચાર છે. મેં પણ એ માટે સંમતિ દર્શાવી છે. ખુદેન, હું પરણીશ એટલે આપણે બેય સુખી થઈશું.' હું તો સુઝાઈ. પણ બાને ખીજું તે શું કહ્યું? મેં કહ્યું: 'પણ બા, આપણે રહેશું તો અહીંજ ને?' 'ના ના' બાએ કહ્યું; 'આપણે એને ગામ જશું. એ કાંઈ અહીંથી બહુ દૂર નથી. એનો નાનો પણ મજાને ખગલે છે. ઘેર નોકર ને રસોઇયણ છે.' કાશ્ય જાણે પોતે અને પોતાની પુત્રી કેવાં સુખી થશે એવા ખ્યાલથી બા કુલાઈ.

(અપૂર્ણ).

ફ્રાન્સના રાજ સુધ ૧૧માની રખાત માદામ ડી પોમ્પાદુર જેવી લખણુટ ખર્ચ કરનારી કોઈ સ્ત્રી હજી ઇતિહાસમાં દેખાઈ નથી. એની ગામીના પેડાઓ માટે ૬૦૦૦૦ પાઉંડ ખર્ચાયા હતા. તે વખતે વીજળીની રેશની ન હતી, એટલે માણુબત્તીઓ બાળવામાં આવતી. એ માણુબત્તીઓનો એના ધરનો વાર્ષિક ખર્ચ ૬૩૦૦૦ પાઉંડનો હતો. રાજ્યે એના ખર્ચ માટે એક આખા પ્રાન્તની રાજ-મહેસુલ એને લખી આપી હતી. એના રસોડાનો વાર્ષિક ખર્ચ ૧,૭૫,૨૫૦ પાઉંડનો હતો. એના પલંગની કીમત ૩૦૦૦૦ પાઉંડ હતી! રાજ્યેના આવા ધોતાળ ખર્ચને કારણે જ પ્રજાએ બળવો કર્યો હતો!

*

*

*

*

એક અત્યંત જીજ્ઞાસુરત નસ એચ. ઓ. એચ. ફેટમાં કુલ વેચી હોસ્પિટલોના લાભાર્થે ફરજી કરતી હતી. એક બાપ-કમાઈવાળા યુવાને તેની પાસે આવીને કહ્યું: "હું મોટો પડીને કોઈ વાર તમારી હોસ્પિટલમાં આવું તે વખતે તમે જાતે મારી સારવાર કરવાની કસુલાત આપો તો એક કુલ માટે હું ૧૦ રૂપિયા આપું!"

"જરૂર નસોં હસીને કહું. યુવાને, રૂ. ૧૦ નોટ આપી એક કુલ લીધું."

"તમારી હોસ્પિટલ કયી?" તેણે પૂછ્યું.

"સુવાવડ માટેની કામા હોસ્પિટલ!" નસોં કહ્યું.

ખિનારાએ પાણી પીને ઘર પૂછ્યું!

૧૯૩૪નો નવો મોડલ

તારતુ' ઠેકાણું Notecase] બેવાની લલામણુ છે [૨. નં. ૨૬૪૭૦

ફેનસી લેડીઝ શુટ. સુઝ, અને ચંપલ લીગેરે ખરીદવા માટે
બાણીપુત્ર મથક

ગોલ્ડ શીલ્ડ લેધર વર્કસ,

ધ્યાંચ નં. ૪ પીરમાઈ બીલ્ડીંગ, સેન્ડરર્ટ રોડ, મુંબઈ-૪
ફેનસી લેધર ગુડસ, ડરેસીંગ ક્રેસ, સુટ ક્રેસ, ડાક્યુમેન્ટ ક્રેસ,
કેબીન ટ્રંક, કીટબેગ, ડાકટરોની ખાસ બેગ. જુવેલ બોક્સ
હોલકોલ, મનીપસ બેલ્ટ બેગ સ્ટ્રેપ, વોચ સ્ટ્રેપ વગેરે.

શોરૂમ-૨૫૮-૬૦, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૨.
સ્વદેશી મારકેટ, નં. ૬-૭ શમી ગાલી મુંબઈ નં. ૨.
હેડ ઓફીસ: ભાંગવાડી, કાલખાદેવી રોડ, મુંબઈ નં. ૨.

**સ્વદેશી રેશમી
કાપડ**

માઇસોર, મુરશીરાબાદ, કાશ્મીર તથા
મુંબાઈમાં બનેલું ક્રેપ, બ્લોન્ડ, સાટીન વગેરે.....

બાપેલી સાડીઓ, પોલકા તથા ઝકલા, આરી કસબ, શુક-ટીકીના, બીડીંગ
વર્કના ખરા કારેલાં ઝકલાં, સાડી, બ્લાઉઝ વિ.

ગાથીઅર, ખનારસ, અમદાવાદ, સુરત વગેરેના રેશમ-કસબના પટા, ગોટા, લેસ,
ધસ્તમબોલી કારો, શુકની મુશલાઈ વિ.

મળવાનું ભરોસાપાત્ર
પચાસ વર્ષનું જીવું ઠેકાણું—

શા. વિકલદાસ ચુનીલાલ જરીવાલા;

૧૦૪-૧૦૬, ત્રીજે ભોમવાડા, જીલ્લેથર

મુંબાઈ; ૨

રેકૉર્ડિંગ : ૨૩૧૨૬

ગુણસુન્દરીના વાચકો !

આટલી નોંધ કરી લેજો !

શ્રી. કનૈયાલાલ મા. મુનશી

પોતાની આત્મકથા

અર્ધે રસ્તે

એ મથાળા નીચે એમની લાક્ષણિક રસિક શૈલીમાં

કૌમુદી

માસિકમાં એપ્રિલ અંકથી નિયમિત લખે છે

તમે કૌમુદીના ગ્રાહક છો ?

ન હો તો આજે જ ડૉ. પુ. મ. ઓ. થી

ગોઠવી ગ્રાહક થઈ જાઓ.

‘કૌમુદી’ કાર્યાલય, વડોદરા.

હિન્દુ યુવાનોની લગ્ન ભાવના*

આધુનિક હિન્દુ યુવા-

નોનાં લગ્ન અને કુટુંબને
લગતા વિચારો હાલના
રીતિવિધીઓનાં વિચારો ક-
રતાં તફાવત બહુ પ્રકારનાં
છે. પહેલાં લગ્નને ધાર્-

લેખક :

કચ્છનલાલ ત્રિલોચનદાસ મસ્થાદ,
એમ. એ., એલએલ. બી.

માનતા થયો છે કે વ્ય-
ક્તિત્વનાં અને સર્વ દેશીય
વિકાસથી સમાજનું બ-
ધારણું સુંદર અને સંગીન
બની શકશે.

આપણને ઈંગ્લેન્ડમાં કહે-
વામાં આવ્યું છે કે લગ્ન એ હિન્દુઓ માટે એક
ધાર્મિક સંસ્કાર છે. હિન્દુ શાસ્ત્રોના આદેશ પ્રમાણે
સંસ્કાર ૧૬ સંસ્કારોમાંના એ મુખ્ય છે. આપણી
બહેનો માટે તો એ કૃત્ત એકલો સંસ્કાર
છે પરંતુ સદીઓ બુનો આ વિચાર આપણા
યુવાનોનાં મગજમાંથી ધણા નેગતી નાબૂદ થતો
જાય છે અને આપણી યુવતીઓ પણ તેમાં પાછળ
નથી પાતી એ આનંદની વાત છે.

વ્યક્તિગત સ્વરૂપ સાથે ધણા યુવાનો હવે લગ્નને
'સહચાર' ની દૃષ્ટિએ જુએ છે, એટલે તેઓ
આજીવન ભાગીદારની વરણી પોતે જ કરવાનો
દક્ષ મણે છે એ કહી શકાય છે. પરંતુ એ સમય સાથે
તેટલા માટે પસંદગીનું ક્ષેત્ર ધણું બેઠાણું હોય
જેમકે. બહિષ્કારનાં પતિ પત્ની વચ્ચે અંગત પરિ-
ચય વધે તે માટે જોઈતી છૂટ અને તક મળવી
જેમકે-તેઓનો સ્વતંત્ર પરિચય-થવો જોઈએ,
એને માટે ન્યાતિનાં બંધનો દૂર કરવાની અને
સદસિદ્ધાંતની પ્રયા વધારવાની યુવાનો માગણી
કરે છે.

સ્વયંનિર્ણયની વાત સાથે એક બીજી વાત
પણ જુલાની રહ્યે. ધણાં યુવાનોનાં સમાજિક ડીકલેન્ડ
ઉપર લગ્ન સંબંધ રચવાની ના કહે છે. તેઓ
તો લગ્ન એટલે "બુદ્ધિ અને અંતઃકરણની સદા-
નુભૂતિથી થતો આજીવન સંયોગ" એવું માનતા
થયા છે-એટલે લગ્નમાં ભાવના, આદર્શો અને
સંસ્કારની સમાવેશનું તત્વ પ્રધાનપણે હોય જોઈએ
એ ઉપરાંત શ્રી પુરુષની શારીરિક યોગ્યતા ઉપર
પણ પૂરતો ભાર મૂકાય છે. એક બહેને તો જણાવ્યું
છે કે "હું જોને ચાહું, તે જો સારી નિર્બળ
હોય, તો હું એને પસંદ ન જુનું. પરંતુ મારી
પ્રેમભૂતિ બંધાવી અંતરમાં સ્થાયી."

લગ્નને કુટુંબ ભાવનામાં વિચાર પરિ-
વર્તન એ શારીરિક હોય 'ગ્રુપ્સુન્દરી' ના ગયા વ-
ર્ષમાં પ્રકટ થયેલી લેખમાળાના ઉપસંહાર રૂપે
કપલે લેખ લખાયો છે.

લગ્ન અને કુટુંબ ભાવનામાં વિચાર પરિ-
વર્તન એ શારીરિક હોય 'ગ્રુપ્સુન્દરી' ના ગયા વ-
ર્ષમાં પ્રકટ થયેલી લેખમાળાના ઉપસંહાર રૂપે
કપલે લેખ લખાયો છે.

આ છતાંય હજી અમને લાગે છે કે યુવાનોમાંથી ધણીનાં મગજમાંથી લગ્નમાંનું “માલીક” પશ્ચાત્ તત્વ બૂસાયું નથી. તેઓને લગભગ ૨૫% જેટલો ભાગ પોતાની પત્નીમાં ‘પત્નીવ્રત’ તથા ‘પવિત્ર નૈતિક આચર્ય’ હોયું જોઈએ એવું જણાવે છે. આ હોકા બનાઈ શો જણાવે છે તેમ “બીજા મનુષ્યનાં શરીર ઉપરની-માલીકીને લગ્નમાં અગત્યતા આપે છે. આ વિચારતત્વ પૃથ્વીનાં બધા દેશોમાં દેખા દે છે. વ્યભિચારને લીધે મંડાતા ઘટાછેડાનાં દાવાઓ એને જ આભારી છે.” કૃત સામાજિક અને આર્થિક પ્રયોગો, માટેની વિશાળ માનવ રસાયણશાળા જેવા રસિયામાં જ લગ્નમાંનું માલિકીપણાતું તત્વ તદ્દન નાશુદ્ધ થઈ શકે.

હિંદ તો પ્રમાણમાં પછાત પડેલા દેશ છે. અને તે પણ ધર્મશુદ્ધિઓની વહેમી રૂપલાઓમાં જમાનાઓથી ચળવેલા રહેશે; એટલે આપણા યુવાનોને આ વિચાર જરાય વિરમય પમાડનારો નથીજ. છતાં પ્રમાણમાં આપણી યુવતીઓ એ તત્વને ધણું ચોક્કસ મહત્ત્વ આપે છે તે કુદરતી જ છે. રાજઆતથી જ તેઓ નીતીનાં બેધારાં મૂલ્ય આંકતા રીખી છે. અનેક યત્નીવ્રત તો હિન્દુ ધર્મ અને કાયદાની સમર્થિત મેળવી ચૂક્યું છે. ન્યારે પત્ની પાસે તો એકપતિવ્રતનું સખ્તમાં સખ્ત પાલન કરાવવામાં આવે છે. આ વસ્તુસ્થિતિ હવેની બહેલી સ્ત્રીઓ સાંખી શકે એમ નથી. તેઓ પુરૂષ છે કે ન કાયદા અમારે માટે છે તેજ પુરૂષો માટે પણ હોવા જોઈએ.

લગ્નમાં સ્વયંનિર્ણયનો વિચાર જેમ વધારે દૃઢ થતો જાય છે તેમ લગ્નની વય પણ વધેજ જશે. વળી યુવાનો આર્થિક સ્વતંત્રતાને લગ્ન પહેલાં જરૂરી માનતાં હોઈ, બાળલગ્ન દુક સમયમાં અટકી જશે એવું અમારું માનવું છે.

યુવાનોને મોટો ભાગ “શુદ્ધ” ને સ્ત્રીઓનું કર્તવ્યસ્રેત્ર માને છે. પરંતુ બાઈનાં યુવાનો સ્ત્રીને ધરની ચાર દિવાલોની બહાર નીકળી સકીય સામાજિક સેવા તરફ નજર કરવાની ધોષણા કરે છે. લગ્ન સાથે સહચારનું તત્વ જોઈતું હોઈ, ઘણાં યુવાનોને સ્વતંત્ર વ્યક્તિત્વવાળી પત્ની જોઈએ છે. એટલે સ્ત્રીનું કર્તવ્યસ્રેત્ર વિસ્તાર પામવું જ જોઈએ કોઈક જણાવે છે તેમ બાલિયમાં એવો

સંજ્ઞેત્ર નહિં આવી પડે કે ધરતું કમકાળ પતિ કરે અને પત્નીશ્રી કમાવા નીકળી પડે !

હવેનો યુવાનો અને યુવતીઓનો ઘણો મોટા ભાગ સંતતિ-નિયમનમાં માનતો થયો છે. તેનાંથી માતા અને બાળકની તદ્દુરસ્તી યોગ્ય રીતે જળવાય, અને જીવનનાં અને સમાજનાં-મૂલ્ય લક્ષ્ય કક્ષાએ આવે એ નિઃસંદેહ વાત છે. આથી એટલું તો સાબીત થાય છે કે યુવાનોમાં સામાજિક જોખમદારીનો ખ્યાલ બરાબર આવ્યો છે.

સંયુક્ત સંસ્થાનો વિરોધ પણ યુવાનો કરતાં યુવતીઓ ઘણાં પ્રયત્ન બળથી કરે છે.

અત્યારની લગ્ન સંસ્થાથી યુવાનો અને યુવતીઓ પૂરેપૂરા અસંતોષી થઈ ગયા છે. તેઓ એને કૂર-અમાનુષી-જોડકામી-તરીકે વર્ણવે છે. અને તેમાં તદ્દન પરિવર્તન કરવાની આવશ્યકતા જણાવે છે હાલમાં વાંકડો, હુંડો, દેજ વીગેરે રીવાજો લગ્નને ખતરો સીજની તોલે મૂકે છે તેનું વર્ણન એક ખબરનાં કશ્ચુ શબ્દોમાં નીચે મુજબ છે:

“લગ્ન એ બહાર સિવાય, બીજું કંઈ નથી. તેમાં છાંડરીઓને જાણે વેચવા માટે મૂંછી છે અને પસંદ પડે તો તે ખરીદવા માટે છેડારા (કે તેમના વડીલો) આવે છે. એ લગ્નનાં બહારમાં માફ પ્રદર્શન અવારનવાર થાય છે. ” આધુનિક યુગનો નવપુત્રાન એ વસ્તુસ્થિતિ જરાય લાંબો વખત ચાલવા દેવા તૈયાર નથી. લગ્નમાંથી પૈસાનું તત્વ દૂર કરવાની તેમની સતત ધોષણા છે. તેઓને તો હૃદયનાં મીલન સમાં સાદાં લગ્નો જોઈએ છે.

બાઈનાં બાગીદાર સાથે અંગત પરિચય કેળવવાની યુવાનોની ઇચ્છા હોઈ તેઓ ‘વિવાહ’ ની પ્રયાને પણ ઉત્તેજન આપવાનું જણાવે છે-પણ તેમાં ઘણું એક શરત મૂકે છે. જો વિવાહ દરમ્યાન બન્ને એકબીજા માટે અયોગ્ય લાગે તો એ વિવાહ તોડવાની સ્વતંત્રતા હોતી જોઈએ. અને તેમ ન થાય તો પછી કેટલાકો આગે મૂલ્ય કરી લગ્નમાં ઘટાછેડાનાં દહને આણવા માંગે છે !

આમ આધુનિક યુવાનોનાં વિચારોનો અંત્યાસ બાલિય માટે તદ્દન નવુંજ ચિત્ર ખડું કરે છે. એમાં બાળલગ્નોનું અસ્તિત્વ નહવું રહેશે. લગ્ન મોટી ઉમરે અને સ્વેચ્છાપૂર્વક થઈ શકેલા વિભક્ત રીતે રહેશે અને તેમાં નવી વૈદ્યકીય રીતોઓનો સંતતિ-નિયમન માટે વધારે ઘટ્ટી બહેનો ઉપયોગ થશે.

વળી લગ્નમાં
‘વ્યક્તિ’નાં દષ્ટિ-
બિન્દુને પ્રાધાન્ય
મળતાં, તેમાં સહ-
ચાર અને સંસ્કા-
રનાં ઐક્યનું તત્ત્વ
ધણી સુંદર રીતે
નજીવવાના પ્રયત્નો
યશો. પરંતુ એવાં
લગ્ન માટે પ્રથમ
આર્થિક સ્વતંત્રતા-
ની જરૂર રહેશે.
અને ઘર સંસ્કારનું
ગાહું પણ પતિ
તેમજ પત્ની બંને-
ની ભેગી કમાણીથી
ચાલશે એમ અ-
મારી આગાહી છે.
એ કદપના ચિ-
ત્રને વધુ ને વધુ છ-
વના બનાવવા માટે
અને તે દ્વારા
‘સામાજિક વ્યવ’
(Social Justice)
જેટલો અને તે-
ટલો ઓછો કરવા
માટે, હાલમાં પ્રય-
ત્નન એવી લગ્ન-
પ્રથાએ કામચલાઉ રી-
તે મુશ્કેલીનું
આજ્ઞે. જલદીથી
નિરાકરણ શોધવું
જોઈએ.
તે સિવાય ન-
તિનાં યુવાનોને
પરિચય વધે એવા
ઉદ્દેશથી વિવાહ (ક-
પર અથવા જાનૂ-
વેલી રીતેન સારો)
(Betrothal) તથા
મંદિરપૂજાની મં-

શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ

રાસની પરીક્ષા

રાસ-ગરબા ગુજરાતી સ્ત્રીઓનું અણુમોહનું ધન છે. એ આનંદ-
દાયક નૃત્ય-સંગીતના સાહિત્યનો ખૂબો હોડો અભ્યાસ કરવા પ્રેરણા
એ હેતુથી રાસની પરીક્ષા યોજવાનું નક્કી કર્યું છે. એ પરીક્ષાના
અભ્યાસ માટે નીચે જણવેલા પુસ્તકની પસંદગી કરવામાં આવી છે:-

કવિ બોટાદકર રચિત : રાસતરંગિણી : કી. દશ આના.

એ પરીક્ષામાં દેશ પરદેશ વસતી કોઇ પણ ગુજરાતી જાણનાર
ખેલન બેસી શકશે. એ માટે નીચેના નિયમો કરવામાં આવ્યા છે:-

નિયમો

૧. પરીક્ષા બનતાં મુધી કારતક શુદ્ધ પૂનમના અરસામાં એક
દિવસ નક્કી કરી લેવાશે અને તે માટે અગાઉથી ખબર અપાશે.

૨. મુખ્યાલયમાં વસતાં ખેલનારો માટે શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી
મંડળના હાલમાં પરીક્ષા લેવાશે. બહારગામ વસતાં ખેલનારો માટે
તેમના ગામ કે શહેરની કન્યાશાળામાં પરીક્ષા લેવાની ગોઠવણ થશે.

૩. પરીક્ષામાં બેસવા ઇચ્છનાર ખેલને તા. ૧ લી ઓક્ટોબર
૧૯૪૪ મુધીમાં પોતાનું નામ અને સરનામું મોકલી આપવું.
બહારગામના ખેલને સાથે સાથે પોતાના ગામ કે શહેરની કન્યાશાળા
યા હાઇસ્કૂલ અને તેનાં હેડમીસ્ટ્રેસ, હેડમાસ્ટર કે પ્રીન્સીપાલનું નામ
અને સરનામું પણ મોકલવું.

૪. પરીક્ષામાં બેસનાર ખેલનોની સંખ્યા મુજબ એક યા વધુ
પરીક્ષકો નીમાશે. પ્રથમ પત્ર એક થી દોઢ કલાકમાં જવાબ આપી
શકાય એવો હશે. પાસ થવા માટે ઓછામાં ઓછા ૩૦ ટકા માર્ક્સ
મેળવવા જોઈએ.

ધનામો

આ પરીક્ષામાં અનુક્રમે ખેલે, ખીજે અને ત્રીજે નંબરે આવ-
નાર ખેલને ૨૦, ૧૦ અને ૫૦ રૂ.નું સ્વ. પદ્મા ચૈતન્યલાલ સેવકરામ દેસર સ્મારક ફંડમાંથી
રૂ. ૧૫) રૂ. ૧૦) અને રૂ. ૭)નાં ધનામો અપાશે. તે પછી ચારથી
દસ નંબર મુધીનાં ખેલને આયાસન તરીકે ધનામો અપાશે.
બાકીનાં પાસ થયેલાં ખેલને પ્રમાણપત્ર અપાશે.

અભ્યાસનું પુસ્તક

અભ્યાસનું પુસ્તક જાણીતા લોકસેવકો પાસેથી મળી શકશે
અથવા મંડળમાંથી રૂ. ૦-૧૦-૦ ની કીમતે મળશે. પોસ્ટથી
મંગાવનારે રૂ. ૦-૧૧-૦ ની દીકરિ મોકલવી.

સ્થાને સંક્રિય ઉત્તેજન આપતું થઈ. કેટલાકે એ સૂચન કર્યું છે કે બધી પેદા જ્ઞાતિઓને એકન કરવી જેવી પસંદગીનું ક્ષેત્ર વિસ્તારવાનું યાત્ર. પરંતુ અમારા નંદ્ર મત અનુસાર એવું પગલું આપણા સમાજ અને દેશનાં હિત માટે લાભદાયી નથી. કારણ તેને લીધે (Caste spirit) વંધારે તીવ્ર બનવાનો સંભેગ છે. આપણે તો આપણા રાષ્ટ્રીય વિકાસને માટે એ જ્ઞાતિઓને દફનાવી દઈ, આપણે ભારતવાસી છીએ એ પ્રથમ શીખવું થઈ.

સહશિક્ષણ વિરૂદ્ધ ધણા વિસંવાદી સૂરો સંભળાય છે એટલે તે અંગે બે અક્ષર લખવાની મનોરજિત અમો થોભાવી રાકતા નથી-તેને લીધે અંગત પરિચય અને પસંદગીનાં પ્રશ્ન સહેલા યદ્દ નથી છે એટલું જ નહિ પરંતુ મનુષ્યનાં યાદરિચ દ્યુતરમાં એની માનસિક (Psychological) છાપ સુંદર પડે છે, એવો ધણા નિષ્ક્રાંત શિક્ષણ-સાક્ષીઓનો મત છે. આધુનિક યુગમાં સારાથ વિશ્વમાં પ્રસંગેલા નતિ સંકેતોનાં જેવું ખરું કારણ તો યુવાનો અને યુવતીઓને જુદા 'વાડા' માં ગોંધી 'રાખવાની પ્રથા છે. આ બાબતમાં એકવર્ડ નામનાં એક વિદ્વાન નીચે પ્રમાણે યુવાન માનસનું પ્રયમરણ ધણી સુંદર રીતે કરે છે:- "આવા 'વાડા' એનાં લીધે યુવાનો અને યુવતીઓ એક નતના જોડા આદર્શ મૂર્તિઓનાં સ્વર્ણનાં સરજે છે. આ કાર્યનિક સર્જન ધણું ભયંકર છે." યુવાનીનાં નસામાં એનાં જરે એવાં દવડેણ અને છે કે અસંખ્ય યુવાનો એનાં ભોગ બની, અહર્નિશ પોતાની નૈતિક તેમજ યાદરિચ બરબાદી કરી રહ્યા છે. એ દૂર કરવા માટે તો સહશિક્ષણ જેવી પ્રથા લાખલ કરી, એ સંબંધ-પરિચયને કુનહલ વિહોણો કરી નાંખવાની ખાસ જરૂર છે.

વિવાદની બાબતમાં આપણે જ્યેષ્ઠ તેમ ઘણાં એની ઇચ્છા એની પણ છે કે એમાં એ સંબંધ તોડવાની પણ પૂરેપૂરી છુટ હોવી જોઈએ. પરંતુ તેમ કરતાં કોઈ વખત એકાદ સૂરી કન્યાની પણ છુટી છાપ પડી જવાનો સંભવ રહે છે પરંતુ જો સહશિક્ષણની પ્રથા ચાલુ યાય તો અંગત પરિચય અને પસંદગીની શું ચલણું આપોઆપ નિરતરજી મળે નથી એવું અમારું માનવું છે.

અલબત્ત એ સહશિક્ષણ પ્રાથમિક વર્ગોથી જ શરૂ કરવું જોઈએ-કેટલાકેને દહેરાત છે કે એમાંથી નતિય અનર્થ (Sexual Evil) હલાં યવાનાં સંભવ છે. કદાચ દહેરો. પરંતુ એ અનર્થ દૂર કરવા માટે 'વાડા' હલા કરવાની નહિ પરંતુ યુવાનોને કોઈપણ પ્રકારની રામ કે સંકેતિય વિના નિદોષ નતિય જ્ઞાન (Sexual Knowledge) આપવાની ખાસ અગત્ય છે.

ઉપર જ્યેષ્ઠ તેમ યુવાનોને સામાંછક જોખમલ-રીતું વંધારે લાન યતું આવે છે. યુવાનો સંતતિ નિયમનની ધણી તરફદારી કરે છે એ તે બીનાને ટેકો આપે છે. જો સ્ત્રીને એક પછી એક ઉપરાજપત્ની સુવાવડો આવતી ભય તો, તેની તંબિયતનો પ્રથ બાજુએ રાખીએ તોયે બાળકોરની તેને જરા પણ ધગરા રહેતી નથી. પરંતુ એનાંથી પતિ અને પત્ની વચ્ચે એક નતવું ન સંધાય એવું અંતર આવી નથી છે અને તેમનાં મન હયાં કરે છે. ડો. વાન ડ વેલ્ડે કહે છે તેમ "અતિસંતતિનો ભય નતિય ઉપજોગમાં અવરોધકતાં છે અને તેની માનસિક અસર ધણી જ છુટી યાય છે. આ બધને લીધે જ કેટલાંય કુટુંબોમાં સંત્યાનારા વળ્યું છે."

વૈદકીય સંતતિનિયમનની યોગ્યાયોગ્યતાનો પ્રશ્ન બાજુએ મુકીએ તો પણ એક વાત તો નિરાક છે છે કે હાલનાં યુવાનો એને ઉત્તેજન આપવાની તરફેણમાં છે અને પ્રસંગ આવ્યે તેઓ તેઓ ઉપયોગ કરશે. માટે ખરો સાગ તો એ છે કે યુવાનોમાં સંતતિ નિયમનના સાક્ષીય જ્ઞાનનો યોગ્ય રીતે પ્રચાર કરવો.

બીજો એક મદલનો પ્રશ્ન આર્થિક પ્રશ્ન છે. લગ્ન મનુષ્યનાં છવનમાં ધણો અગત્યનો અને આનંદનો પ્રસંગ મનાય છે. બધાય દેશોમાં શું મરીખ કે શું તવંજર બધાય લગ્નક્રિયાને ધામધૂમથી ઉજવે છે. પરંતુ દાલની-આર્થિક સંકટામલુ એટલી તો દવડેણ બની ગઈ છે કે આધુનિક યુવાન તો લગ્નપ્રધાને તદ્દન સાદી અને ઓછામાં ઓછી ખર-ચાજ બનાવવા માગે છે. હિંદુ લગ્નમાં ધાર્મિક રીતરિવાજે એટલા બધા વધુ પ્રમાણમાં ખૂસી ગણેલા છે કે કેટલીક વખત તો આપખુને ડો. મેકડોનલ્ડનાં ગાંઠોમાં કડીએ તો એવું લાગી આવે છે કે "એ બધું હિંદુઓનાં મજાને એક નતની

ધાર્મિક ગુલામીમાં જકડી લેવા માટે બહુશુચને આજમું પુનરીઓએ શોધેલું હતું. " પણ હાલનો યુવાન એ બેહુકમી સામે મોરચા માંડવા ધુધવાઈ રહ્યો છે. તે કહે છે કે લગ્ન એ રાષ્ટ્રવિધિ કે મંત્રોચ્ચાર નથી, પરંતુ હૃદયોત્તુ મીઠવન છે. તેમાં સમરપદી અને વાગ્દાન સિવાય બીજી બધી રીતો કેવળ નકામાં ધર્તગિ છે. બ્યથા દ્રવ્યબ્યથ છે. બીજું લગ્નને લગતા બીજા ખર્ચો જેવા કે વાંકડો, ફડો, પહેરામાણી, વિગેરે તરફ પણ યુવાનવર્ગ યોતાનો વિરોધ બઢેર કરે છે કારણ કે એસા ખર્ચાળ રીત-રીવાજોને કીધે કુટુંબોને દેવામાં ફૂપી-સત્યાનારની તરફ વળવું પડે છે.

એ ઉપરાંત ઘણાં યુવાનો આર્થિક સ્વતંત્રતા હોય તો જ લગ્ન કરવાનું યોગ્ય ધારે છે. એટલે આર્થિક તેમજ સામાજિક વિકાસનો ગૃહ સંબંધ છે, એવું આપણે અભ્યાસ ખતલાવી આપે છે. આપણા આર્થિક પ્રશ્નોનાં યોગ્ય નિરાકરણ વિના આપણી સામાજિક પ્રગતિ યવી ઘણી મુશ્કેલ છે. ત્યાં સુધી દેહ અને આત્માનો સંબંધ ટકાવી રાખવા પડે તો ખોરાક ન મળતા હોય ત્યાં સુધી સમાજ અને સંસારનાં ગઢન પ્રશ્નો પર વિચાર કરવાની ફરસદ કે પ્રેરણા મળે એ આકારાકુમુખવત્ છે. અને છેહી પ્રથમ જે હાલ વિશ્વાપતમાં ખૂબ રસ-પૂર્વક ચર્ચાઈ રહ્યો છે તે છટાછેડાનો છે. આ પ્રશ્ન તરફ હાલની પરિસ્થિતિ ભેલાં. આપણે છેક આખા આઝાદી કરી બેસી રહીએ એ આપણને પાલવે એમ નથી જ. પશ્ચિમનાં દેશોમાં ત્યાં લગ્નમાં પસંદગી વિગેરેની ઘણી છટ છે ત્યાં પણ આ પ્રશ્ને પણ મંલીર સ્વરૂપ પકડ્યું છે. ક્રમત રશિયામાંજ છટાછેડાને લગતું આવરણક અંગ ગણવામાં આવે

છે. કારણે તેઓ માનવતાની અપૂર્ણતાઓ ભેઢ તેની સંપૂર્ણ પસંદગી ન કરી શકવાની અરાક્તિ ભેઢ રહ્યાં છે. એટલે ત્યાં સ્કેલી અને સસ્તી રીતે છટાછેડા કાયદેસર મળી શકે છે. પશ્ચિમનાં બીજા દેશો પણ રશિયાને મળેલાં યાલી એવીજ રીત અખ્યત્યાર કરશે એવું નવઢીકતું જ અવિધ્ય ભારો છે.

આપણા હિંદમાં લગ્નને લગતા બીજા સુધારાઓ સાથે એ સુધારો દાખલ કરવો કે કેમ ? એ પ્રશ્ન છે. એ બાબતમાં શ્રી બર્ટન્ડ રસલવું નીચેનું બ્યક્તબ્ય આપણને કંદાય ઉચયોગી યદ્ય પડશે. એઓશી Marraige and Morals નામનાં એમનાં પ્રખ્યાત ગ્રન્થમાં લખે છે:—

“ જે પ્રલમાં છટાછેડાને લગતા સ્કેલા કાયદાઓ અન્તિતલમાં હોય તેમાં કાંઈ વધારે છટાછેડાનાં કેસો ધરો એવું કાંઈ નથી. ઉલટું, પતિપત્ની એક બીજાની લાગણીને વધારે માન આપતા ધરો. જેઓનું પરિણીત જીવન સુખી નીવડ્યું હોય તેઓ વિના કારણે કોઈમાં દોડી જવાનો શોખ તો નજ કળેજ ! પરન્તુ સ્કેલા છટાછેડાનાં ગમે તેટલાં છુરાં પરિણામ હોય છતાં પણ જીવનને એનનવિદોણું કરનારાં-અપાત્રનાં ખૂન રેવાવનારાં-કેવળ ધારાવ-ટુલિનાં સંતોષ ખાતર જ ટકી રહેલાં કહેવાતાં લગ્નો કરતાં છુરી સ્થિતિ તો છટાછેડા નજ આવે. ”

અંતમાં હાલ હુસ્તે તો લગ્નને ધાર્મિક કાખાં-માંથી મુક્ત કરવું-એકા ધાર્મિક બેઢોને વેડી દેવા-સેઓને સમાન હક આપવા અને ફૂળવણીને પ્રચાર કરવો એ આપણું પ્રગતિ તરફ પ્રેરનાર પ્રથમ પગથિયું છે.

કામગરો માખાપા

કોણ બહે કેટલાયે માખાપો પોતે ઘણા જ કામમાં હોય છે એવી માન્યતા પોતાનાં બાળકોના મનજ ઉપર ઠસાવતાં ઢરો ? પછી બહેને એ કામ છાપાં વાંચવાનું હોય કે બીજી બેનપણીઓ સાથે મામજપાટા મારવાનું હોય ! બિચારાં બાળકોને બા, બાપા સાથે બેસીને અલકમલકની વાતો કરવાનું કે પોતાની કેટલીયે મૂંઝવણો અને મુશ્કેલીઓ વિષે પૂછવાનું મન હોય. ફપણ બા બાપા નવરાં યોય ત્યારે એ વાતો કરી શકેને ? એ તો ખૂબ કામમાં હોય અથવા વધારે સાચી રીતે કહીએ તો બાળકોને એમ ખત્રાવતાં હોય છે કે પોતે ખૂબ કામમાં હોય છે. એટલે પંજી બાળક બિચારાં પોતાનું કામ તો કંઈ ચાંધી શકે જ નહિને ! એણે તો બા, બાપાને ખૂબ કામ હોય તેમાં મલ્લ કરાવવી જ રહી.

શં. (શિશુલુ પત્રિકા)

સમાલોચના

અરુણુતું અહુતુત સ્વપ્નઃ લેખિકા તથા પ્રકાશકઃ 'સો.' હંસા મહેતા, ખંભાતા હોલ, અહ-મંદરોડ, મુંબાઈ, ૬ કિંમત રૂ. ૧-૮-૦.

'કુમાર' માં લેખમાળા રૂપે આ પુસ્તકનું પ્રકરણ પ્રકટ થવા માંડ્યાં ત્યારથી જ અમે એને પુસ્તક રૂપે જોવાની રાહ જોઈ રહ્યા હતા. કારણ કે એ આખાં પુસ્તકમાં, દુનિયાના નુદા નુદા દેશોની ઐતિહાસિક તેમજ ભૌગોલિક પરિસ્થિતિ વિષે સૌ, હંસાબહેને કરેલા પ્રવાસ તેમજ કરેલાં વિશાળ વાચનના ફળ રૂપે આ પુસ્તક માત્ર કુમારને જ નહિ પણ યુવાનોને તેમજ જુઓને પણ સાચું જ્ઞાન આપે એવું છે. બાલપુસ્તકોની આગળ વધીને, તેમણે આ પુસ્તક પ્રકટ કર્યું છે એ યોગ્ય જ કર્યું છે.

પુસ્તકમાં ભપાન, અમેરિકા, લંડન, ઇંગ્લેંડ, યુરોપ, શેમ, મિસર અને મધ્ય એશિયાનું દર્શન કરાવ્યા પછી, આર્યભટ્ટનું ગૌરવ પણ ઉચિત રીતે દર્શાવ્યું છે. રોમ વિષે જરા વિસ્તાર થયો છે. પણ એ વિસ્તાર ઉપયોગી છે એમ અમને લાગ્યું છે. ભપાનના કુસુમોત્સવનું વર્ણન, અહીં બેકાં બેકાં પણ એ હસવ માણતા હોહમ્ એવું તાદરા થયું છે. અમેરિકાનું વર્ણન કરતાં અમેરિકાના સ્વાતંત્ર્ય યુદ્ધને તેઓ બૂઝ્યાં નથી. લગભગ દરેક પ્રદેશના પુષ્કળ ઉપયોગી ચિત્રો આપવાની એની ઉપયોગીતા ખચીત વધી છે.

પુસ્તકની શૈલી એક નવલકથા નેટલી જ રસિક છે. અને વાચનારને રહેજ પછુ કંઠાળો આપતી નથી. પુસ્તકનું મુદ્રણ તથા ઉપરંગ, 'કુમાર' કાર્યાલયની કલાને આભારી હોવાથી, એ વિષે કંઈ કહેવાપણું રહેતું નથી. કુમાર વાચનથી આગળ વધીને સૌ, હંસાબહેન હવે તેમના નાટકો પુસ્તકરૂપે

પ્રકટ કરશે તો શુભરાતની, નાટ્ય-સાહિત્યમાં તેથી આવકારદાયક હશે! થશે એમ અમને લાગે છે.

લોખામુદ્રા: (વિભાગ ચોથા) લેખક: શ્રી કનેલાલાલ માલિકલાલ મુનશી, પ્રકાશક: મે. જીવનલાલ અમરશી મહેતા, અમદાવાદ. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦.

શ્રી. મુનશીનાં આ પૌરાણિક કથા-નાટકની આ વિભાગ સાથે સમાપ્તિ થાય છે. પહેલો વિભાગ નવલકથાના રૂપમાં પ્રકટ થયા બાદ બાકીના ત્રણ વિભાગો નાટકના રૂપમાં પ્રકટ થયા છે. આ ચોથા વિભાગમાં શ્રી. મુનશીએ વિશ્વરથને 'વિશ્વામિત્ર ઋષિ' ની કોટિએ પહોંચાડ્યો છે. અને આ રીતે પ્રસંગને પૂર્ણ કર્યો છે. શ્રી. 'મુનશીની' સિદ્ધદંત કલમે વેદકાળને પણ તાદરા અને શ્ચિર વાતાવરણમાં રચ્યું-કર્યો છે અને એ સમયના પાત્રો-પ્રસંગો વગેરે વાસ્તવ સ્વરૂપમાં આલેખ્યાં છે. લોખામુદ્રા, અગત્ય, વિશ્વરથ, અને શાંતિણી આ પાત્રોને પણજ પ્રભાવશાળી આલેખ્યાં છે. આ 'લોખામુદ્રા' શ્રી. મુનશીની પૌરાણિક કૃતિઓમાં અગ્રસ્થાન લે એવી છે.

ભોગીન્દ્રરાવ દીવેદીઆ (જીવન, સમય અને સાહિત્ય): લેખક: શ્રી. શાંતિલાલ ગુલાબદાસ તોલાઈ, પ્રકાશક: મે. દીવેદીઆ એન્ડ સન્સ, પાનકાર નાકા, અમદાવાદ. મૂલ્ય રૂ. ૨.૦૦.

શુભશતી નવલકથાઓના સાહિત્યના વિકાસમાં સ્વ. ભોગીન્દ્રરાવ દીવેદીઆનો ફાળો ઘણો મોટો છે. તેઓ એકલા નવલકથાકાર કે સાહિત્યકાર જ ન હતા, એક સુધારક અને સેવાભાવિ સંસ્થાન પણ હતા અને તેમના સમયમાં બન્યું સમાજ દ્વારા તેમણે સુધારાનું એ કાર્ય કરેલું છે તે આપણા સમાજ સુધારાના ઇતિહાસમાં સાંકે સ્થાન ધરાવે છે. આથી, સ્વ. ભોગીન્દ્રરાવ

નાં છવન, તેમનાં સમય, તેમજ તેમની સાહિત્ય સેવાનું સર્વિસ્તર નિરૂપણ કરતું આ છવનચરિત્ર અભ્યાસીઓને ઉપયોગી થઈ પડે એવું છે. સ્વ. ભોગીન્દ્રરાવનાં પુત્રે આ પુસ્તક પ્રકટ કરીને સાચેજ પિતા પ્રત્યેનું ઋણ અદા કર્યું છે.

લેખક ભાઈ શાન્તિલાલ તોલાર્ટે, સકલ તેજસા સાધનોનો ઉપયોગ કરીને આ પુસ્તક લેખક કરવામાં ધણીજ શ્રમ લીધો છે એમ વાંચનારને સહજજ પ્રતીત થશે. સ્વ. ભોગીન્દ્રરાવની નવલકથાએ તેમજ ઇતર સાહિત્યસેવાનું તેમણે એક વિવેચની દષ્ટિએ ધણીજ સુંદર વિવેચન કર્યું છે. સ્વ. ભોગીન્દ્રરાવ જ્યાર ટોલસ્ટોયની કેટલી જાણ અસર હતી તે પણ એક જુદાં પ્રકરણ દ્વારા યોગ્ય રીતે બતાવ્યું છે.

આપણા છવનકથાનાં સાહિત્યમાં આ પુસ્તક દ્વારા લેખક-પ્રકાશકે એક 'આવકારદાયક' ઉમેરો કર્યો છે, એમ અમારે કહેવું જાય છે.

નસીબની બલિહાસી: લેખક: શ્રી. ચાંપશી વિ. હટ્ટેશી, 'નવચેતન' કાર્યાલય, ૧૦, પોલાક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા, કિંમત બાર આના.

Blonde Venus નામની માર્કેટિંગ કંપની દિલ્હીમાંથી કથાસ્તુ લઈને શ્રી. ચાંપશીભાઈએ તેમની હુકા વાકપેલાળા મનોરંજન શેઠીમાં આ સુંદર નાની નવલકથા છાપી છે. પૂર્વ અને પશ્ચિમનાં સાંસ્કારિક ઇલ્લજનનો ભેદ સમજીને શ્રી. ચાંપશીભાઈએ મૂળ કથામાં યોગ્ય ફેરફાર કર્યા છે. 'નિરંજન' ના પાત્રમાં તેમણે આધુનિક યુવાનનું માનસ સફળ રીતે ચિત્રવું છે. મનોરંજનાના પાત્રનું આલેખન પણ એક આર્થ કરીને છાપે એવું છે. આખીય વાતોની પ્રવાહ ક્ષતિ વિના આગળ વહેજ નહીં છે. ખાસ કરીને નવમાં અને દસમાં પ્રકરણનો ફરજી ભાવ હજી પણ અમારાથી ભૂલકો નથી. બીજી નવલકથાઓની જેમ શ્રી. ચાંપશીભાઈની આ નવલકથા પણ સત્કારશે એવી અમને આશા છે.

સાહિત્ય દર્શન: પહેલું અને બીજું: સંપાદક: શ્રી અબ્દુલ ન. શાહ. પ્રકાશક: શ્રી મોહનલાલ શ્રી. તલાઈ, પોપુલર લાઇટરેટ્સ, અમલવાદ, કિંમત: દસ આના અને ચૌદ આના.

માધ્યમિક શાળાઓમાં ગુજરાતી ભાષા અને સાહિત્યની દષ્ટિએ પાઠ્ય પુસ્તકો તરીકે ઉપયોગી

થાય એવા મધ્યમ સાહિત્ય સંગ્રહો આપણે કીક કીક પ્રમાણમાં છે, તેમાં આ સંગ્રહ ઉમેરો કરે છે. એમાં પ્રાચીન કવિઓથી માંડીને અર્વાચીન યુવાન કવિઓ સુધીની કૃતિઓમાંથી પદ્ય વિકાસની અને નવલકથાની માંડીને અર્વાચીન મધ્ય લેખકો સુધીની કૃતિઓમાંથી મધ્ય કૃતિઓની યોગ્ય રીતે પસંદગી કરવામાં આવી છે. સાથે કવિ કે લેખકનો હુકા પરિચય તેમજ કૃતિઓનો પણ આપવામાં આવેલાં છે. જે હેતુ મંદિ આવું પ્રકાશન થયું છે તે હેતુ એનાથી સિદ્ધ થાય એમ છે.

(૧) નૂતન રસિયામાં ડોકિયું (૨)

છવનચરિત્ર: પ્રકાશક: પ્રસ્થાન કાર્યાલય, અમલવાદ. કિંમત: અનુક્રમે આઠ આના અને દસ આના.

પ્રસ્થાન કાર્યાલય તરફથી આલેખી સરસ્વતી ત્રયમાળાના પાંચમા વર્ષનાં પુસ્તક ૪-૫ અને ૫, ૬-૭ તરીકે ઉપરનાં બંને પુસ્તકો પ્રકટ થયાં છે. તેમાં પ્રથમ સુવિખ્યાત લેખક મેરીસ લિન્ડસની Broken Earth ઉપરથી લખવામાં આવેલું છે. રસિયા વિષે પ્રમાણભૂત લખનારા લેખક તરીકે મેરીસ લિન્ડસ જાણીતા છે અને તેના પુસ્તક ઉપરથી શ્રી. ગોવિંદરાવ ભાગવતે આ પુસ્તક ધણી સારી રીતે લખ્યું છે. અર્વાચીન રસિયા વિષે એમાંથી પુષ્કળ માહિતી મળી રહે એમ છે. રસિયા વિષે જે ખોટી ખોટી માન્યતાઓ પ્રચલિત થયેલી તેવામાં આવે છે તેનો આમાંથી જવાબ મળી રહે છે.

'છવન ચરિત્ર' ૧૯૨૬ ની સાલમાં વિલાપીમાં (સ્વપાયેલા નવચરિત્ર મંડળના ઉપક્રમથી યોજાવતા) ખાસ વ્યાખ્યાનોને પુસ્તક રૂપે સંગ્રહ છે. એ વ્યાખ્યાનાઓમાં આચાર્ય કૃપલાની, કાકા કાલેલકર, શ્રી. કિશોરલાલ મહારાજા, શ્રી. નાનાભાઈ, શ્રી. નરહરિ પરીખ અને શ્રી. રામનાથજી પાઠક એવા વિદ્વાનો અને અભ્યાસીઓનો સમાવેશ થઈ જતો હોવાથી એની ઉપયોગીતા સહજ સમજી શકાય.

હૃદય રંગ: લેખક: શ્રી. હરિદર ભટ્ટ, અમલવાદ. કિંમત ચાર આના.

એક જ દેશિનગરી અને ભવ્ય ડોસા એ બે કાવ્યોથી ગુજરાત ભરમાં જાણીતા થઈ ગયેલા શ્રી. હરિદર ભટ્ટની કાવ્ય કૃતિઓનો આ સંગ્રહ નાનો છતાં આર્થિક પાત્ર છે, શ્રી. રામ

નારાયણબાઇએ ઉપોદ્ધાત... જમીને એમની કૃતિ...
ઓનો વિસ્તૃત પરિચય કરાવ્યો છે એટલે હવે અહીં
કહેવા જેવું કંઈએ બાકી રહેતું નથી, એમ
જણાવી આ નાના સંગ્રહને ગુજરાત વધાવી લેશે
એવી આશા દર્શાવવાની રહે છે.

સંવાદમાલા: સંપાદક: શ્રી. શાન્તિલાલ કાકર,
પ્રેમ. એ. અરવિંદ કાર્યાલય, આણંદ. કિંમત
૧. આના.

સંદેહત સાહિત્યનાં પાંચ મહાકાવ્યોમાંથી, છુટક
કવાદો મૂળ સંદેહત સાથે ગુજરાતી બાષા-
ત્તર સંહિત આમાં સંગ્રહાયા છે. સંદેહત પ્રત્યે
પ્રેમ ઉપજાવવામાં ઉપયોગી કરશે.

અંબલતું યુદ્ધ: પ્રકાશક: શ્રી. જીવનલાલ
અમરશી મહેતા, અમદાવાદ કિંમત: એ રૂપિયા.

‘શ્રી ગ્રાધ’ ની ૧૯૩૪ ની લેટ તરીકે મેગલ
ઘતિદાસના પ્રસંગને આલેખતી આ નવલકથા
પ્રકટે કરવામાં આવી છે. શાહજહાં બીમાર પડ્યા
પછી તેના ચાર પુત્રો રાજસિંહાસન પચાવી પાડ-
વાની લોહપતાથી ને કાવાદવાઓ કરે છે તેનું
એમાં આલેખન કરવામાં આવ્યું છે. કેટલેક સ્થળે
નવલકથામાં રસક્ષતિ થાય છે.

રામનગરનો રાજવી: લેખક: શ્રી. બાળક-
રામ દરિનારાયણ પાક, ધરમપુર. કિંમત: રૂ. ૨.

સુરત જીલ્લામાં આવેલાં ધરમપુર પ્રાંત રામ-
નગરના ઇતિહાસમાંથી આ નવલકથાનું વસ્તુ લેવામાં
આવ્યું છે. અને રામનગરના સૂર્યવંશી સીસોદિ-
યાના ઇતિહાસનો પ્રસંગ લઈ તેને નવલકથાના
રૂપમાં ગૂંથ્યો છે. કથાને રસિક બનાવવા માટે લેખકે
સારો પ્રયત્ન કર્યો છે. ઐતિહાસિક નવલકથાના
શોખિનોને આ કથા રૂચિ જશે.

મહિલા: સંપાદિકા: શ્રી ગ્રાધ વરેકર, હાઇ
કાસમ વાડી, મુંબાઈ ૭.

આ મરાઠી સ્ત્રી ઉપયોગી માસિકે મધ્ય જુલાઈ
માસથી બીજા વર્ષમાં પ્રવેશ કર્યો છે. પહેલાં વર્ષ
દરમ્યાન એણે બહેનોને હાથે જ લખાવડું ઉપયોગી
અને પ્રેરક સાહિત્ય પૂરું પાડ્યું હતું. બીજા વર્ષના
જુલાઈ-ઓગસ્ટના એ અંકે પ્રકટ થયા છે. તે
ઉપરથી આગલા વર્ષની ઠારગીદિ પૂરેપૂરી જળવાઈ
રહેશે એમ સ્પષ્ટ જણાય છે. પહેલા વર્ષ દરમ્યાન
‘મહિલા’ની બધવસ્યા અને આર્થિક જવાબદા-

રીનો સાર અન્યના માથે હતો; બીજા વર્ષથી એ સાર
પણ સંપાદિકા બહેને પોતાને માથે લીધો છે. ‘મહિ-
લા’માં બહેનોને હાથેજ લખેલા વિવિધ વિષયો થયેલા
લેખો, વાર્તાઓ, કવિતાઓ પ્રકટ થાય છે. અને
‘મહિલા’ ને દીર્ઘાયુષ્ય ઇચ્છીએ છીએ. અને
એક વર્ષ પર્વત સફળતાથી માસિક ચલાવી એને
આગળ ધપાવવા માટે સંપાદિકા બહેનને અખિન-
દન આપીએ છીએ.

સ્ત્રી: સંપાદક. શ્રી. શ. વા. કિલેસ્કર, કિલેસ્કર
વાડી, (જ. સતારા)

કિલેસ્કર બ્રધર્સ લીમીટેડ તરફથી પ્રકટ થતું
આ ‘સ્ત્રી’ માસિક પણ બહેનોને ઉપયોગી થઈ
પડે એવું છે. ઓગસ્ટ માસના અંકથી એ પાંચમા
વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. એમાં સ્ત્રીઓની સામાજિક
સ્થિતિ, ચૂડબ્ધવસ્યા તેમજ બીજા ઉપયોગી વિષ-
યોની ચર્ચા ઉપરાંત, નવલિકાઓ વગેરેનું વાચન
પૂરું પાડવામાં આવે છે. ઓગસ્ટનો અંક
આણંદ ધણું ઉપયોગી, વાંચન પૂરું પાડે છે. માર્ચીસ
ડૉ. બાળકૃષ્ણની મુલાકાત, પાશ્ચાત્ય સ્ત્રીઓનાં
જીવન ઉપર ધણું સુંદર પ્રકાર પાડે છે, ‘સ્ત્રી
અને તેનું વૈશિષ્ટ્ય’ એ શીર્ષક હેઠળનો સી. ચંદ્ર-
કલા હાટેનો લેખ પણ અભ્યાસપૂર્ણ છે. અને આ
માસિકને સફળતા ઇચ્છીએ છીએ.

હ નવી વાર્તા (બીજી આવૃત્તિ): લેખક:
શ્રી. જુહારા ડી. ખંધડીયા. પ્રકાશક: ધી જનરલ
બુક ડીપો, મુંબાઈ, ૨. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૮-૦.

શ્રી. ખંધડીયાનો આ વાર્તાસંગ્રહ ૧૯૨૭ માં
પહેલીવાર પ્રકટ થયો હતો; અને વાચકવર્ગનો
સારો આદર પામ્યો હતો. બીજી આવૃત્તિની માંગ
૧૯૨૬ ની સાલથી થતી હતી છતાં પાંચ વર્ષે તે
પ્રકટ કરી શકાય છે. આ હ વાર્તાઓમાંની સૌથી
પહેલી અને અત્યંત લોકપ્રિય હાર્થરસિક વાર્તા
“ રસોદામાં રણસંગ્રામ ” નો રસસ્વાદ “ ગુણસુન્દરી ”
ના વાચકોએજ પહેલો ચાખ્યો હતો. બીજી વાર્તાઓ
પણ રસવરી છે અને સારો લોકાદર પામી છે.
પ્રથમ આવૃત્તિની જેમ આ આવૃત્તિ પણ વાચકો
જલદી ઉપાડી લેશે, એવી આશા સદૃજ રાખી
શકાય.

શ્રી સયાજી આલ્પજ્ઞાનમાળા: શ્રીમંત
ગુજ્જર નરેશ મંદારાલ સાહેબ સર સયાજીરાવ

હિંદના જંદગીના વીમાનાં ઇતિહાસમાં એક મહાન સંરક્ષણની યોજનાઓ.

હિંદના વીમાના ઇતિહાસમાં કદી પણ ન જોઈ હોય તેવી નફાકારક યોજના કાઉન લાઇફની પોલીસીઓમાં જ જોઈ શકાય છે. પ્રિમિયમનાં ભરણા પૂરાં વર્ષો સુધી ભરવા અશકત થવાના ભયથી હજારો મનુષ્યોએ આજ સુધીમાં વીમાના પૂરેપૂરા લાભો અને સલામતી મેળવ્યા નથી એટલે તેઓ કાઉન લાઇફની વીમાની પોલીસી ઉતારાવે તો ત્રણ વર્ષ પછી મુદ્દલ પ્રિમિયમ ન ભરાય તો પણ ચાલી શકે એવો અન્યેક લાભ મેળવી શકે છે.

૩ વરસના પ્રિમિયમથી ૨૦ વરસ માટેનું અખંડ રક્ષણ

કાઉન લાઇફની ખાસ એજન્ટમેંટ પોલીસીઓ કોઈ પણ ઉમરના મનુષ્યથી લઈ શકાય છે. દ્રષ્ટાંત તરીકે ૩૦ વર્ષની ઉમરે તમે વીમા ઉતારાવો, અને ધારો કે કોઈ પણ કારણસર ૩ વર્ષ પછી પ્રિમિયમો ન ભરાય તો તમો તરફથી તેને લગતી ખર્ચર આપવાથી કંપની તમોને આંખીના ૧૭ વર્ષ માટે નહિ ભરાયલા નાણાં અને તે ઉપરના વ્યાજમાંથી મુક્તિ આપે છે. દર વર્ષે માત્ર રૂ. ૫૨૦ (દર અઠવાડિયે રૂ. ૧૦) ૨૦ વરસની આખરે રોકડ રકમ રૂ. ૧૦,૦૦૦ અને નફો આપે છે અને વચમાં જો મૃત્યુ થાય તો માત્ર ત્રણ વરસના ભરણાથી પણ આખી વીમાની રકમ તેના બેનસ સાથે મરનારના વારસેને આપવામાં આવે છે.

આ યોજનાના અદ્વિતીય લાભોનો વિચાર કરી જુઓ.

ખીજ અનેક આકર્ષક યોજનાઓની વિગતો માટે પુછો,
ટેલીફોન કરો અથવા રૂબરૂ મળો.

કંપનીનું લંડાળ ડોલર ૧૮,૮૯૩,૦૮૧,૦૦

ચાલુ વીમા ડોલર ૧૩૮,૮૨૧,૯૧૫,૦૦

ધી કાઉન લાઇફ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની,

૧૨, રામપાર્ટ રો, ક્રાંટ, મુંબઈ.

હેડ ઓફીસ : ટોરોન્ટો, કેનેડા.

ટેલીફોન નંબર :

૨૪૦૭૬

૩૪ વર્ષનું જૂનું અને જાણીતું

ગુજરાતી પંચ

માંધીરોડ અમદાવાદ

દર રવિવારે પ્રગટ થાય છે.

સ્થાનિક રૂા. ૩)

પરદેશના રૂા. ૮૧

દિંડમાં રૂા. ૪)

છુટક નકલ ૦-૧-૦

ફક્ત રવિવારે

ગુજરાતી પંચ

દર અઠવાડિયે સરેરાશ ૪૦ થી ૪૪ પૃષ્ઠમાં રસમય વિવિધ વિષયોનું વાંચન આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

દર અઠવાડિયે આઠ રહેતી એક લાંબી રસમય વાર્તા પ્રગટ કરે છે.

ગુજરાતી પંચ

દર અઠવાડિયે એક સંપૂર્ણ દુઃકી વાર્તા આપે છે. ઉપરાંત પંચનાદ, અવનવું જગત, જરા રમુજ, પ્રસ્તુત પરિચય, સામાયિક-વિચાર-દોહન વિગેરે વિષયો પણ આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

દેશવેદેશના સમાચારો, વિવિધ સંમેલનોના અહેવાલો, રાજકીય, ધાર્મિક, સાંસારિક, શિક્ષણ વિષયક, ખેતી, હુન્નર ઉદ્યોગ, વ્યાપાર, કલા, વિજ્ઞાન આદિ અનેક વિષયોની માહિતીઓ મુન્યવસ્થિત અને સંકલિત રીતે આપે છે.

ગુજરાતી પંચ

દર વર્ષે પોતાના વાર્ષિક ગ્રાહકોને ૨૫૦ પૃષ્ઠની એક મુન્દર-નવલકથા વિના મૂલ્યે ભેટ આપે છે.

આજે જ ગ્રાહક તરીકે નામ નોંધાવો.

ગાયકવાડે ગુજરાતી બાપા-સાહિત્યની અંભિવૃદ્ધિ સર્વે જુદા કાંઠેલા બે લાખના વ્યાજમાંથી આ માળાના પુસ્તકો તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરાવવામાં આવે છે. એ માળાના અત્યાર સુધીમાં ૧૦૦ ઉપર પુસ્તકો પ્રકટ થઇ ગયાં છે અને આપણા બાલ-સાહિત્યમાં એ પુસ્તકોથી અત્યંત ઉપયોગી ઉમેરો થયો છે. એ પુસ્તકોમાંય ખાસ કરીને આપણા પ્રાચીન ગ્રંથોના સારસ્વ-આપણી મહાન ઐકિત-ઓના જીવનના દોહનરૂપ પ્રકરે થયેલાં પુસ્તકો અમને વધુ આવકારદાયક લાગે છે. આપણી આર્થિક સંસ્કૃતિ સંબંધી જ્ઞાન અને સંસ્કારો બાળકોને જે પુસ્તકોદ્વારા આપણે સહેલાઈથી આપી શકીએ એવાં વધુ છ પુસ્તકો અમને સમાલોચના માટે મળ્યાં છે:

પાર્વતી: પુષ્પ ૧૦૨: લેખક: ડૉ. દેવેન્દ્ર ર. મજમુદાર, એલ. સી. પી. એન્ડ એસ. મૂલ્ય: ૦-૬-૦. આ પુસ્તકમાં ડૉ. મજમુદાર ભગવતી પાર્વતીની કથા સાદી સુંદર બાપામાં આવેલી છે. સ્ત્રીઓનાં ગારહતિની એ અધિકારી-ગૌરીમાની કથા આપણી બાળાઓને ખાસ ઉપયોગી થશે. શ્રી દેવેન્દ્ર ધર્મે ડોક્ટર હોવા છતાં સાહિત્ય એમણે ગળપુથીમાં પીધું છે. એમણે આપેલો 'પરિચય' એ સંબંધી સ્પષ્ટ ખાત્રી આપે છે.

જુદા ભગવાનની વાતો: પુષ્પ ૧૦૬:

કર્ણ: પુષ્પ ૧૧૧: લેખક: પ્રો. ડોલરરાય રં. માંકડ, એમ. એ. મૂલ્ય: ૦-૬-૦. મહાભારતના આ મહારથીની કથા તો સર્વત્ર જાણીતી છે. એ પરમ શરણીર અને દાનેશ્વરી વિભૂતિની જીવનકથા મહા-ભારત ઉપરથી તારવી સાદી અને સરળ બાપામાં શ્રી માંકડે આ પુસ્તકમાં આપી છે. જીવનું જી-ખમ જોડેલી લઇને પણ દાન આપવાની પ્રતિજ્ઞા પાળનાર આ વીરનું જીવન કુમારોને જરૂર પ્રેરણા પાશે.

બલિરાજ: પુષ્પ ૧૧૨: લેખક: શ્રી. કલિપ્ર-સાદ ધનેશ્વર દેસાઈ, એમ. એ. મૂલ્ય: ૦-૬-૦. જેને માટે ભગવાન વિષ્ણુને વામનાવતાર લેવા પડ્યો એવા સમર્થ દાનેશ્વરીની આ કથા છે. પરમ ભક્ત પ્રહલાદના પૌત્ર બલિને ઇદ્રાસન લેતો અટકાવવા વામનજીએ ત્રણ ડગલાં પૃથ્વી માગી, એ ત્રણ ડગલામાં આખું બ્રહ્માંડ રોષી લીધું હતું અને બલિને પાતાળમાં આપી દીધો હતો. એ આખીયે કથા સુંદર સરળ બાપામાં શ્રી. દેસાઈએ શ્રીમદ્ ભાગવત અને અન્ય પુસ્તકો ઉપરથી તારવીને આપી છે.

ભગીરથ: પુષ્પ ૧૧૩: લેખક: શ્રી. ભગીરથ મજમુદાર. મૂલ્ય: ૦-૬-૦. સૂર્યવંશના પ્રતાપી રાજ ભગીરથનું નામ આજે કહેવત રૂપ છે. એ પિતૃભક્ત રાજ્યીએ કઠિણ તપ કરી પિતૃઓને

એમ આપ્યો છે. પરિણામ સુદર જ આવે એમાં નવાઈ નથી. ૧૯૩૨ ની સરખાતમાં એમણે ધંધા-માંથી-ધીકતા વેપારમાંથી-નિવૃત્તિ લીધી અને કા-ઠિયાવાંડમાં ખાસી-પ્રવૃત્તિ સંજવન કરવા બેસી ગયા. એમણે અને એમને સાથ આપનારાઓએ ૧૯૩૩ ના વર્ષમાં કરેલી પ્રવૃત્તિનો રસિક અહેવાલ આ રીપોર્ટમાં છે. ૧૧૧ ગામોમાં આ પ્રવૃત્તિ પહેંચી ગઈ છે; ૨૦૦૦ હુદ્દાઓએ ૬૦૦૦ મણ કપાસ સંઘરી ન્તે લેઈયે છે. કુલ રૂ. ૨૧૬૫૫ નું કામ થયું છે. આ રીતે પાયા ન'ખાંયો છે. એ પાયા ઉપર વસ્ત્ર-વર્ણનની ધંધારતના એક પછી એક મળવા હવેના વર્ષોમાં ચણાતા જરો એમાં શંકા નથી. આ પ્રવૃત્તિ માટે અને શ્રી. રામજીભાઈને અને તેમના સહ-કાર્યકર્તાઓને તેમની નિઃસ્વાર્થ સેવા માટે ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

ગાંધીવ' તંત્રીઓ: શ્રી. નરહર વીમાવાળા અને સી. સુમતિ વીમાવાળા. પુ. ૯; અંક ૧-૨. વાર્ષિક લગ્નગ્રન્થ: રૂ. ૫-૦-૦.

વીમાવાળા દંપતિએ તા. ૧લી ઓગસ્ટથી જુના "ગાંધીવ" પત્રને બાલ-પખવારિકનું સ્વરૂપ આપ્યું છે. એ બાલપત્રને આખા ગુજરાતના બાલકોના બંડા દોસ્ત શ્રી. ગિનુભાઈએ આશીર્વાદ દીધા છે. પહેલા બે અંકો ભેટમાં ખાત્રી થાય છે કે બાલકોને આ પત્ર રહેજે ગમી જરો. ભેટકણા, સાદસકથાઓ બાળકો બજવી શકે એકું નારક, રોમાંચક અને પ્રેરક ચરિત્રો, વિજ્ઞાનના લેખો, રમુજ વાતો વગેરે સામગ્રી બાળકોને એક થા બીજ દિધીએ આનંદ સાથે જ્ઞાન આપે છે, રમતા અને ઉપજાણને પણ નેટો નથી. બાલકો જરૂર એ પત્ર અપનાવી લેશે.

ભરતગુપ્તધણ: લેખિકા: શ્રી. પરીનબહેન માસી પ્રકાશક: શ્રી સી-સાહિત્ય મંદિર, સુરત. મૂલ્ય: દસ આના.

ગુજરાતી સાહિત્યમાં ભરતગુપ્તધણના પુસ્તકો આંગળીને વેટે ગણાય એટલા જ છે. આ પુસ્તક તેમાં ઉપયોગી હમેશા કરે છે. સામાન્ય: ગુજરાતમાં એ કલા પારસી બહેનોએ વધારે સારી રીતે હસ્તગત

કરી છે અને તેવાં એક બહેનના હાથે આ પુસ્તક રચાયું છે. એ કલાકુશલ બહેને આ પુસ્તકમાં ચિત્રો અને આકૃતિઓ સાથે વિષય પરત્વે ચોગ્ય સમજૂતિ સાદી અને સરળ ભાષામાં આપી છે. ગુજરાતની બહેનોને આ પુસ્તક ઉપયોગી થશે. એમાં શંકા નથી.

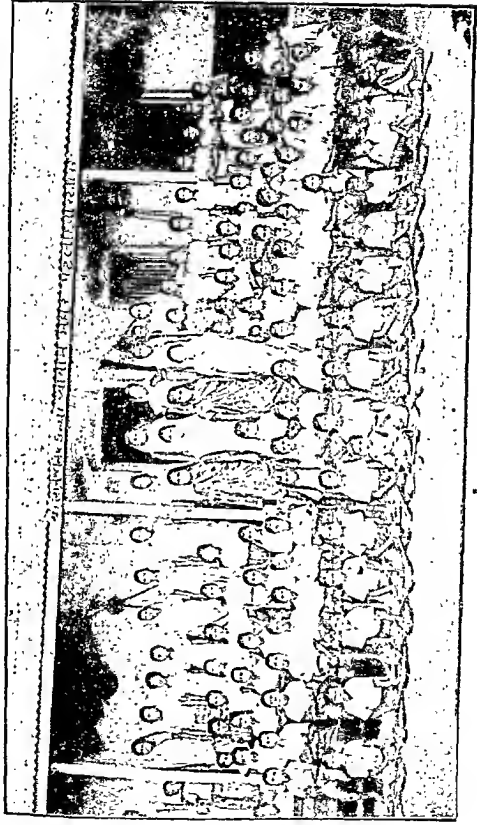
રજીયા. એગ્રમ: પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય: ૦-૩-૦

આ પુસ્તકના લેખકનું નામ પ્રકાશકોએ નથી આપ્યું. એ પુસ્તકમાંની હકીકત લેખ સ્વરૂપે "સી શક્તિ" માં પ્રકટ થઈ ચૂકી છે. હિંદના તખ્ત પર બેસનાર એ મુસ્લીમ વીરગતના જીવન ચરિત્ર ઉપર ઇતિહાસકારોએ અનેક આજ્ઞા પાતળાં, મડ ચઢાવી દીધાં છે. આ પુસ્તક એ વીર સમજીવું જીવન સરળ રીતે આલેખવાનો પ્રયાત્ન કરે છે. સુલ્તાન અસ્તમેશને દીકરાઓ હોવા છતાં દીકરીના ગુણથી આકર્ષાઈ તેણે રજીયાને સુલતાના બનાવવાની ઇચ્છા રાખી હતી, પરંતુ પુરુષ કારભારીઓએ તેમ થવા દીધું નહિ. છતાં આખરે તેમને નમસ્તું પડે છે. એ કથા ત્રીખેને જરૂર પ્રેરક અને બોધક લાગશે.

સાભાર સ્વીકાર: (૧) આચાર્યજીવોતિ: તંત્રી: શ્રી. વલ્લભદાસ ર. મહેતા. પુ. ૧; અંક ૨૭ થી ૩૫. (૨) સાગર: તંત્રી: શ્રી હરગોવિન્દ દાસ હરગોવિન્દદાસ. પુ. ૧; અંક ૨૬ (૩) મલ્લ મંડળ: તંત્રી: શ્રી. પ્રાણલાલ ઠા. મુનશી. પુ. ૧; અંક ૧૦. (૪) પુષ્ટિ પીયૂષ: તંત્રી: શ્રી. શાસ્ત્રી હરિશંકર ઓકારજી. વ. ૩; અંક ૩. (૫) જૈન: તંત્રી: શ્રી. દેવચંદ દા. રોઠા. પુ. ૩૨; અંક ૨૫. (૬) મલ્લપતિ પત્રિકા: તંત્રી: શ્રી. મગનલાલ ચો-વીલાલ પુ. ૩; અંક ૮-૯, (૭) જ્યોતિર્ચિન્મય: તંત્રી: શ્રી. ગણેશ શાસ્ત્રી દેરાગિર. વ. ૧; અંક ૧. (૮) અઢારમા વર્ષને અહેવાલ શ્રી. જૈન વીસા બોસવાળ કલખનો. ઇ. સ. ૧૯૩૩-૩૪. (૯) વાર્ષિક રીપોર્ટ-શ્રી સવાળ વૈભવ પુસ્તકાલય નવસારીનો. ઇ. સ. ૧૯૩૩-૩૪.

ટોકટર (દારી) : તમે ખારી સરના ગુજળ રાને બન્ને ખારી ઉપાધી મૂળને મુના દના ?

દરદી : ખારી એક જ છે, એટલે તે મેં એ વાર ઉપાધી દની !

અંસ્થામાં તાલીમ લેતી કન્યાઓ

પેટલાદનું કન્યા વ્યાયામમંદિર

“ પ્રમદાઓ માટેની કમરતો નેમને પુરૂષ સમાન બનાવશે નહિ પરંતુ બાહ્યાકૃતિ તેમજ શારીરિક સંગઠનમાં વધુ નૈસર્ગિક બનાવશે. એતો ફક્ત બીન કવાયતી શરીર તેમજ શક્તિહીન સ્ત્રીની આકૃતિ જ કવાયત-હીન મનુષ્યાકૃતિને મળતી આવે છે. શારીરિક સંગઠન તેમજ આરોગ્ય સ્ત્રીના નૈસર્ગિક શુણ્ણને બાહ્યરૂપા વડે દિપાવશે. આમ પોતાની જાતિના વિશિષ્ટ અંગ શૌંદ્યોકૃતિને તે પ્રાપ્ત કરશે. તેની દેહલતાને મહેજ પથ્થુ વિચિત્ર કે અપકવ કરવાને બદલે વ્યાયામ તેના સર્વ અંગોને સુદૃઢ રીતે સંગઠિત બનાવશે અને તેની સાખીતી પુરાણકાળના શ્રીક લોકના કલાકૌશલ્યના નમૂનાઓ જે અત્યારે પણ હયાતી ધરાવે છે તેમાં આલેખાયલી છે, જે ભૂતના સુવર્ણયુગમાં વ્યાયામ મંદિરોમાં કેળવાયલી સ્ત્રીત્વની પ્રતિભાને અમરત્વ અર્પીત વા ધરાયલી છે. ”

અમેરિકાના સુવિખ્યાત વ્યાયામશાસ્ત્રી બીર મેકફેડનની ઉપરોક્ત ભાવનાને જીવનમાં તાદૃશ કરવાની શુભ ભાવના સાથે પેટલાદનમાં લગભગ ૭ વર્ષથી સાર્વજનિક કન્યા વ્યાયામ મંદિર સફળ રીતે ચાલે છે. આપણા સમાજમાં યુવાનો કે છોકરાઓના શારીરિક વ્યાયામ તરફ હજી હમણાં જ કાંઈકે હીક રીક પ્રમાણમાં લક્ષ આપવામાં આવે છે. છોકરીઓના વ્યાયામ તરફ તો હજી આજેય દુર્લક્ષ જોવાય છે. એવી પરિસ્થિતિમાં પેટ-

લાદનમાં આ કન્યા વ્યાયામમંદિરની ૭ વર્ષનું કારકીર્દિ સંસ્થાના સંચાલકોને અમિત ગૌરવ આપે એવી છે એમ કહેવામાં અમે જોરાવ અતિશયોક્તિ કરતા નથી. સંસ્થાના પ્રકટ થએલા ૧૯૨૯ ના ઓગસ્ટથી ૧૯૩૩ ના સપ્ટેમ્બર સુધીના અહેવાલમાં જાણવા શ્રીમતી રેઢાનાબહેન તૈયબજી, શ્રી મોતીલાલ અમીન અને સી. શારદાબહેનું મહેતાના અભિપ્રાયો અમારાં આ કથનની સાખીતી માટે પૂરતા છે એમ અમને લાગે છે.

૧૯૨૯ ના ઓગસ્ટની તા. ૬ મીએ આ સંસ્થાની સ્થાપના થઈ. એની એ સ્થાપના અને વિકાસનો યશ મોટે ભાગે શ્રી. કંચનબહેન નાનાલાલ દેસાઈને લાગે જાય છે. નાનકડા વ્યાયામવર્ગથી શરૂ થએલી આ સંસ્થા આજે હીકે હીક વિકાસ પામી છે. અહિંસક સ્વાતંત્ર્ય યુદ્ધની શરૂઆતમાં સંચાલિકાબહેન શ્રી. કંચનબહેન જ્વલનિવાસી થયાથી થોડાક વાર આ વર્ગ બંધ થયો હતો પણ તેઓ જ્વલમાંથી પાછા ફર્યા બાદ એ સંસ્થા વિકાસ પામી.

આ સંસ્થાની પ્રવૃત્તિઓમાં જોખો, હુલુ-હુલુ, લાંગડી, આટાપાટ, પુટખોલ વગેરે રમતોના સમાવેશ થાય છે. સ્વરક્ષણ માટે જરૂરની એવી સર્વ કસરતો ખાસ કરીને મગદળ, લેડીમ, લાડી, લકડીપટા, ભાલા, બાંબિયા, નિશાન તાકવું, તલવાર, સાઇકલિંગ, ડ્રિલ, તરવું વગેરેનું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે.

ખાળાઓનાં સ્વાસ્થ્ય સુધારણાથે તેમજ સ્વચ્છતા જાળવવા તરફ પણ પૂરતું ધ્યાન અપાય છે.

ઉત્સવો તેમજ હરિશ્ચંદ્રો પણ યોગ્ય છે, તેમજ પ્રચારાર્થે વા શિક્ષણદૃષ્ટિએ પ્રચાર-પ્રવાસો પણ યોગ્ય છે. ભરતગુપ્તજીનું શિક્ષણ, જુદા જુદા ઉપયોગી વિષયો પરત્વે ચર્ચાસભા, નવલિકા-કથન તેમજ સંગીતની પણ તાલીમ અપાય છે. વાચનાલય પણ ચલાવાય છે: આલેખ, વાણીઆ, કાઠીઆ,

પાટીદાર તેમજ અન્ય કામો સારા પ્રમાણ સંસ્થાનો લાભ લે છે.

સંસ્થાનો છેલ્લો વાર્ષિકાસવ ગાંધી ૧૧ મી જુન ૧૯૩૪ ને રા. ૪ ગુજરાત સમર્થ નવલકથાકાર શ્રી. રમણલાલ વસ્ત્રલાલ દેસાઈના પ્રમુખપદે ઉજવાયો હતો. તેમ પ્રમુખસ્થાનેથી પ્રેરક ઉદ્બોધન કર્યું હતું. કન્યાઓના વ્યાયામ પ્રયોગો પણ થયા હતા અને આ સંસ્થાને સફળ કારકીર્દિ ધારી છે.

ધમકાવવાનું પરિણામ

ધમકાવવાથી, મારવાથી કે કોઈ પણ જાતની શિક્ષા કરવાથી વિદ્યાર્થી સુધારતો નથી; એક જ નહિ પરંતુ તે બગડે છે. મારવાથી તે શુદ્ધ બને છે. કોઈ પણ જાતનો દડ-શિક્ષા કરવાથી ધાતકી બને છે અને ધમકાવવાથી તે 'જુલો' અર્થાત્ ધમકાવનાર બને છે.

સીધી કે આડકતરી કોઈ પણ જાતની શિક્ષા વિદ્યાર્થીઓને કરવી નહિ. પરંતુ તેમને પ્રેમના વાતાવરણમાં રાખવા, એ મત સંપૂર્ણ સાચો છે. પ્રેમ એ માનવ હૃદય ઉપર અદ્ભુત અસર કરે છે અને પ્રેમથી પોષાતો વિદ્યાર્થી શિક્ષકને અનુકૂળ વર્તી શિક્ષણને ગ્રહણ કરે છે.

ગિજુભાઈ (શિક્ષણપત્રિકા)

એક બાઈ કાપડીઆની દુકાને ગરમ કાપડ લેવા ગયાં. “ આવો બહેન ! શું લેશો ? ” કાપડીઆએ આવકાર દીધો.

“ છાકરાંઓ માટે ગરમ કાપડ લેશો છે. ” બાઈએ કહ્યું. કાપડીઆએ એક તાકો કાંઠી બાઈ ખોરો મૂક્યો.

“ આ કાપડ ગરમ છે ? આના પર તો ‘સાડીન’નું લેબલ મારેલું છે. ” બાઈએ પૂછ્યું.

“ એ તો બહેન, ઉધાઈને છેતરવા માટે છે ! ” ફલાઈન ” કે એક કોઈ લેબલ મારીએ તો ઉધાઈ બાઈ નય તેથી ! ” કાપડીઆએ જવાબ દીધો.

શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ

(૧) ધનાઢી નિબંધની માંગણી: શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ તરફથી મંડળનાં સભા-સદોને તેમજ દેશ પરદેશોમાં વસતી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીઓને નિવેદન કરવાનું કે જે બહેનો " હિન્દુ લક્ષ્મી ભાવના " વિષેનો નિબંધ લખીને મોકલવા માંગતા હોય તેમણે તારીખ ૧લી નવન્યુઆરી ૧૯૩૫ ની અંદર પોતાનો નિબંધ મીરગામ બેક રોડ મંડળના સરનામે સેક્રેટરીઓ ઉપર મોકલી આપવો.

નિબંધનું લખાણ કુલરકેપ કાગળ ઉપર એક બાજુ ચોદથી સોળ પાનામાં સમાવેશ થાય તેમજ જ રાહીથી સ્વચ્છ દસ્કતે લખાએલું હોવું જોઈએ. નિબંધના લખાણ નીચે છેલ્લે પોતાનું નામ નહીં લખતાં પોતે ધારણ કરેલી સંજ્ઞા ફક્ત લખવી અને જુદા કાગળ ઉપર અમુક સંજ્ઞાવાળો લેખ મારો છે એમ લખી પોતાનું આશુ નામ તથા ઉચ્ચર યોગ્ય ઠેકાણા સાથે લખી કવર બંધ કરી મોકલવું જોઈએ.

અનુક્રમે ત્રણ ધનામે ૩. ૩૦, ૨૦, ૧૦ નાં સ્વ. જયાવંતી હુલેરાય હજનલાલ સ્મારક ફંડમાંથી અપારો.

(૨) માંદાની માવજત અને તાત્કાલિક ઉપાયોનો વર્ગ: પરીક્ષામાં પાસ થયેલાં બહેનો: ધી યોગ્યે સીટી એમ્પ્લુલન્સ કોર તરફથી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળમાં ઉપલો વર્ગ ચાલે છે. નીચેનાં બહેનોએ પરીક્ષા આપી હતી: મીસ કુમર બાલુભાઈ ઝવેરી, શ્રીમતી પુષ્પાવંતી રંગીલ: દાસ પારેખ, સૌ. લક્ષ્મીબહેન પ્રાગજી મરચંદ, મીસીસ રામદા પુરુષોત્તમ દાંત્રા, મીસ મુદુલા ગા. મહેતા, મીસ કાન્તા ગોપાલદાસ શ્રોફ, મીસીસ કુસુમબહેન મંગલદાસ મુનશી, મીસીસ દામીની જયપ્રસાદ ઝાલા, મીસીસ પુષ્પાવંતી હસમુખલાલ નગીરદાર. પરીક્ષામાં સવળાં ફોટોગ્રાફ થયાં છે. તેમને પ્રમાણપત્ર અપારો.

(૩) મંડળને મળેલી ભેટ: ૩. ૮૦) સૌ. રામકુંવર ચુનીલાલ દેવકરજી દેસાઈ તરફથી એક સોળ મશીન ખરીદવાને મળ્યા છે. તે માટે હેમને આભાર માનીએ છીએ.

(૪) મંડળ તરફથી આપેલી મદદ: ૩. ૧૫૦) બેટુત રાહત ફંડમાં 'જન્મભૂમિ' મારફતે મોકલ્યાં, ૩. ૧૦૦) આસામની સ્ત્રીઓ માટે કપડાં સાર મોકલ્યા.

(૫) વક્તૃત્વકળાની હરિકાષ્ઠનું પરિણામ: મંડળ તરફથી તા. ૧૮ મી ઓગસ્ટને રોજ મંડળના હોલમાં બપોરે ૩ા વાગે " શહેરમાં સ્ત્રીઓનું આરોગ્ય " વિષે વક્તૃત્વકળાની હરિકાષ્ઠ થઈ હતી. હરિકાષ્ઠમાં ૧૧ બહેનોએ ભાગ લીધો હતો. પરીક્ષક તરીકે સૌ. લેડી તારાબેન ચુનીલાલ મહેતા, ડૉ. મીસ કુમર મહેતા અને ડૉ. મીસ મુલકદાસેન ગેસલીઆ હતાં. તેઓએ નીચે મુજબ પરિણામ જાહેર કર્યું હતું.

૧૬) ધનામ ૩. ૨૫) ૩. ઉપા હરિપ્રસાદ મહેતા; ૨જી ૩. ૧૫) સૌ. મનોરમા હર્લમજી દવે;

કનુ ૩. ૧૦) શ્રીમતી હીરાબેન હરિદાસ તાના અને કુ. કુમુદ બાહુભાઈ એવીને એકસરખા માફસ મળવાથી અડધો અડધ-આ ધનામી સ્વ. લેડી પરસનબાઈ ગોકળદાસ પારેખ સ્મારક ફંડમાંથી અપાયો.

(૬) નવરાત્રિમાં ગરબાનો મેળાવડો: દર વર્ષની માફક મંડળ તરફથી નવરાત્રિમાં ગરબા ગાવાનો એક મેળાવડો તા. ૧૫ મી ઓક્ટોબરે રાત્રે ૭ થી ૧૦ મુખી માધવબાગમાં થયો. ગરબામાં હતરવાની ઇચ્છા રાખનાર બહેનોએ પોતાના નામ અગાડથી મંડળની ઓફિસમાં રોકેટરીઓને નોંધાવવા વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

(૭) ગરબા ફંડ: મંડળનાં રોકેટરીઓ સભાસદોને વિનંતિ કરે છે કે નવરાત્રિ ગરબા ફંડમાં દરેક બહેને મંડળની ઓફિસમાં પોતાની સકિત મુજબ રકમ ભરી નવરાત્રિ ગરબાનો પાસ મેળવી લેવો.

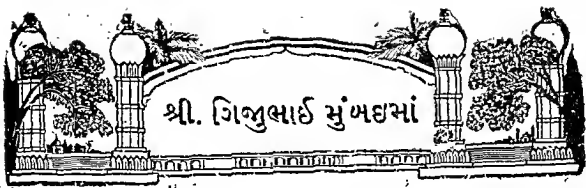
(૮) મેળાવડા અને વ્યાખ્યાનો: ૧. દેરાભક્ત દાદાભાઈની જયંતિ: સ્ત્રી કેળવણીના હિમાયતી દેરાભક્ત દાદાભાઈ નવચેત્તની જયંતિ હજીવવાને જુદી જુદી સંસ્થાઓના આશ્રય હેઠળ કોંઈમાં સર કાવસજી જહાંગીર હોલમાં તા. ૪ થી સપ્ટેમ્બરે સાંજે ચાર વાગ્યે (સ્ટેં. ડા.) એક જાહેર મેળાવડો થયો, મંડળ તેમની સાથે જોડાયું હોવાથી મંડળના સભાસદોને તે દિવસે ઉપરે ઠેકાણે પધારવાને વિનંતિ કરીએ છીએ. ૨. ' સ્ત્રી પ્રગતિ: ' તા. ૨૪ મી સપ્ટેમ્બરે સોમવારે મંડળના હોલમાં સહિ સાડા ચાર વાગે શ્રીમતી બચુબાઈ ધર્મસિંહ ઠક્કર ' સ્ત્રી પ્રગતિ ' વિષે વિવેચન કરશે. ૩. ' સીતાજીની પ્રેમભક્તિ: ' તા. ૬ ઠી ઓક્ટોબર રાત્રિવારે સાંજે સાડા ચાર વાગે (સ્ટેં. ડા.) મંડળના હોલમાં શ્રીમતી અંબાબેન નગીનદાસ ' સીતાજીની પ્રેમભક્તિ રાક્ષિત્યુ' પ્રત્યક્ષ દર્શન ' વિષે વિવેચન કરશે.

મહત્વના પ્રશ્નોનો સુંદર ઉકેલ

અધુ અંગ :

“ શુભસુન્દરી ” માસિકના ચાલુ વર્ષના ભેટ પુસ્તક તરીકે ઉપર્યુક્ત પુસ્તક પ્રગટ થયું છે. પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં શ્રી. યજ્ઞેશ શુક્લની લખેલી બાર વાર્તાઓ છે અને તે સર્વ સાધારણ રીતે સ્ત્રી જીવનને લગતી છે. પુસ્તકમાંની પ્રથમ વાર્તા “ વિમાતા ” અત્યાર પહેલાં બે ત્રણ સામાયીકોમાં પ્રગટ થઈ ચુકી છે. લગભગ દરેક વાર્તામાં લેખકે સ્ત્રી જીવનને લગતા વિવિધ પ્રશ્નો ચર્ચ્યા છે અને એકંદરે જોતા દરેક મહત્વના પ્રશ્નો સુંદર ઉકેલ લેખકે કર્યા છે. ખાસ કરીને ‘ દેયાની લુપ્ત ’, ‘ હું કેમ ન પરણી ’, ‘ દેયામુની ’, ‘ બન્ને સરખા ’ વગેરે વાર્તાઓ હૃદયગમ છે. X X X X એકંદરે જોતા પુસ્તક વચલા વર્ગમાં ખુશીથી મુજી રાકાય તેવું છે. અને શ્રી. યજ્ઞેશ શુક્લના સફળ પ્રયાસ માટે તેઓ અભીનંદનને પાત્ર છે.

[ગુજરાતમિત્ર તથા ગુજરાત દર્પણ : તા. ૧૨-૮-૩૪]

આજથી અગિયાર વર્ષો પહેલાં ૧૯૨૩માં સાહિત્ય સંસદનાં વાર્ષિકોત્સવ વખતે શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશીએ 'ગુજરાત-એક સાંસ્કારિક બંધિત' એ વિષય પર બોલતાં ગાંધીજીનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો. એમની અનેક પ્રવૃત્તિઓ વર્ણવતાં કેળવણી વિશે બોલતાં એમણે કહ્યું હતું, "એમણે (ગાંધીજીએ) બ્રાહ્મણોને જન્મે નહિ, પણ સેવા ને ત્યાગ સિદ્ધ કરી રહેલા સંસ્કારસેવી અર્વાચીન બ્રાહ્મણોને કેળવણીનો ધન્યેશ પાછો આપ્યો. ગીરજાશંકર બચૈસં ને છાટાલાલ પુરાણી જેવાના નાના ને છુટા છવાયા કેળવણીના પ્રયોગોને એક મળ્યો *** પરસંસ્કારનું મહાપ્રબલ તત્વ, અંગ્રેજ કેળવણીનો પાસ્ટીમાઇ આત્મા, ને નિર્બળ થઇ રહ્યો તેણે દેહ ઊડ્યો."

અને ત્યાર પછી તો અગિયાર વર્ષો વીતી ગયાં. તે સમયના ગીરજાશંકર બચૈસં આજે ગિજુભાઈ બન્યા. ગુજરાતનો આપારી આત્મા ગમે તેને આમ હુલામણે નામે બોલાવે એ સંભવિત નથી. પણ શ્રી. ગિજુભાઈએ આવતી કાલના ગુજરાતના ઘડતરમાં એકનિષ્ઠાથી કાચ કરી એ પદ પ્રાપ્ત કર્યું છે.

કેળવણીના ક્ષેત્રમાં ગુજરાતની અયગમ્ય સંસ્થા બની રહેલ બાવનગરની શ્રી. દક્ષિણામૂર્તિ સંસ્થામાં એક એક એ અનેક પ્રવૃત્તિઓ ઉપાડી રહ્યા છે. કેળવણીમાં નવા નવા અખતરઓ એ કર્યે બધા છે. ત્યાંના બાલમંદિરમાં એક ખૂણે એ એક એક બાળકોનો વિકાસ, એમની સ્વચ્છ શક્તિઓને નીરમે છે અને પરિણામે ગુજરાતનાં મહાગુજરાતનાં બાળકોને આપવા જેવું બધું જ આપી રહ્યા છે. વેપાર શોજાગરમાં ધણીની પણ નવરાશ ને મેળવતાં માબાપો બાળકોને પણ

વિસરવા મંડ્યાં ત્યારે એમણે ત્યાં રહે રહે બાલ સાહિત્ય ફેંક્યું; બાળકોને શરીરોમાં નકામો આયડતાં જોયાં ત્યારે ઠેર ઠેર બાલમંદિરો ચલાવી શકે એવા શિક્ષકો ને શિક્ષિકાઓને એ બાણવવા એક અને માબાપોને માટે પણ સાહિત્ય સર્જવા માંડ્યું.

આ વર્ષે એમણે અનેક સ્થળોએ ફરી ફરી બાલમંદિરો શરૂ કરવાની પ્રવૃત્તિ ઉપાડી છે. અને એ પ્રવૃત્તિને અંગે એગરદ માસની રાજઆતમાં એ શ્રેષ્ઠ દિવસ મુંબઈ પણ આવી ગયા. એ દિવસોમાં એમણે ઘણી સંસ્થાઓમાં જઈ બાળકોના વિષય પરલે વ્યાખ્યાનો આપ્યાં. બાળકોનાં વક્રીકે દરેક સંસ્થા સમક્ષ બાળકોનો કેસ રજૂ કર્યો અને બાળકોનું લક્ષ્યબિન્દુ સમજાવ્યું.

ગુજરાતી હિન્દુ શ્રી મંડળમાં એમણે કહ્યું: "બાળકો તરફ આપણું બહુ ઓછું સન્માન છે. બાળકોની અત્યારની સ્થિતિ અતિ ભયંકર છે. કુદરતી રક્ષણના કારણે જ તે આપણા અત્યાચારો-મંદી અને ભયંકરતાઓમાંથી બચી શક્યાં છે. પણ બાળકો માટે નાની દુનિયા વસાવવા હું આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરું છું."

ભગિની સમાજમાં બાળકેળવણી સંબંધી બોલતાં એમણે માતાઓને ઉદ્દેશીને કહ્યું, "ભય, લાલચ અને શિક્ષણ બાળકોને બચાવી લેતે. તમારા પોતાના મત, ધર્મબાવના અને વિચારો એમની પર તો લાદશો. પણ સ્વતંત્રપણે એમને વિકસવા દેજો."

વીરેપાલેની રુપીદસ ઓન સ્કૂલમાં એમણે બાળકોની ટપકળા પર વિચારો દર્શાવ્યા. દાદરમાં શિશુમંદિર ખુલ્લું મૂકતાં, "બાળકો એ ભવિષ્યનાં

નાગરિકો છે; ભવિષ્યની આશાઓ છે. તેમની કેળવણી માટે દરેક માધ્યમ પૂરતી કાળજી રાખે. ”
જેવાં સૂત્રો ઉચ્ચાર્યાં.

વનિતા વિશ્વામભાં પરીક્ષા વિરૂદ્ધ દલિલો કરી અને વિદ્યાર્થીઓની ભુલિને ગ્રંથભાવતી પદ્ધતિઓનો ધનંકાર કરવા ભલામણ કરી.

ખાસ્તા શાસ્ત્રમંદિરમાં બાળકોને વાર્તાઓ સંભળાવી અને મોટિરંગોને પણ બાળકોનો વિકાસ સમજવાની સૂચના કરી.

સાહિત્ય સંસદમાં ‘બાળમાનસ’ ઉપર ભાષણ કરતાં બાળકોને સમજવા અને એમનો યોગ્ય વિકાસ થાય એ જેવા સૂચબું.

શાન્તાકુંઝમાં કુમાર કન્દ સમક્ષ ‘વરદેરાના’ સાહસિક કુમારોની વાર્તા કરી. આપણા કુમારો પણ એવા સાહસિક અને, કુદરતને ઓળે બેસી યથુપક્રી-ઓનું, છવળ-તુઓનું અને કુદરતની અમોલી બક્ષી-સ શૂલજીવન સંબંધીનું જ્ઞાન મેળવે એવી વાર્તા કરી.

વલેપાર્સેના લીબર્ટી લોજમાં બાળકોનાં તોફાનોનો વિષય છેડાયો, “બાળકોને યોગ્ય પ્રવૃત્તિ આપો. તેમને એ ભેદભે છે. પ્રવૃત્તિ વિના એને રસ પડતો નથી. ખરું જોતાં, કોઈ પણ બાળક તોફાની છે એ વાત ખોટી છે. હા, તે પ્રાણુવાન છે અને તે પ્રાણુવાન રહેવા માગે છે. ”

શાન્તાકુંઝના ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ તરફથી બાલમંદિર ખુલ્લું મુકતાં એમણે મંદિરોના પ્રકાર દર્શાવ્યા, “દુનિયાનાં મંદિરોમાં પ્રાણુ નથી રહ્યો. કેટલાય મંદિરો ચણાબ્યાં ને તેમનો લય થયો. પણ મંદિરો, અત્યાર સુધી માત્ર ભૂતિઓનાં જ યથાં છે. મનુષ્યના આત્માનો સ્વતઃ વિકાસ થાય એ માટે આ યુગમાં જ આવાં બાલમંદિરો સ્થપાયાં છે-સ્થપાય છે. અત્યાર સુધી ‘સમાજ ત્રાસથી ગ્રંથ-ભાવેલો બાળકોનો આત્મા તેમાંથી છૂટા થયો. દુનિયાનાં કુઃખર્દઈ ક્રીડાવવાનો ઉપાય બાલમંદિરો છે, ન્યાં પ્રેમ અને સ્વાતંત્ર્યનું વાતાવરણ કાર્યું છે.”

શ્રી ગિતુભાઈએ આમ અનેક સંસ્થાઓમાં ફરી બાળકોના સાચા વર્ગીક જની એમની વર્ગીકતા કરી છે. એમનાં આજનાં આ કાર્યોનાં સ્તુતિ ગીતો આપણે તો શું, પણ ભવિષ્યની પ્રજા ગારો-અને તે સાચી રીતે ગારો, “મુસાફિર”

શાન્તાકુંઝમાં બાલમંદિર

શ્રી શાન્તાકુંઝ ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ તરફથી તા. ૫ મી ઓગસ્ટ ૧૯૩૪ ને સંવિધારે ૮-૩૦ વાગે શ્રી ગિતુભાઈના હસ્તે બાલમંદિરની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા થઈ હતી. આ બાલમંદિરનું કાર્ય દક્ષિણભૂતિ વિદ્યાર્થી ભવનમાં ચલ્યાસ કરી આવેલાં શ્રીમતી લીલાવતી બહેન ખાંડવાળાએ નિષ્કામ ભાવે હાથ ધર્યું છે. બાલમંદિર માટે પ્રવેશ ફી. રૂ. ૧) તથા માસિક ફી રૂ. ૩, દરેક બાળક દીકરા સંખ્યામાં આવશે તે એક ઘરમાંથી ત્રણ બાળકો આવતાં હશે તો ત્રીજા બાળકની ફી અડધી લેવામાં આવશે.

બાલમાનસ શાસ્ત્ર વિશે લાવણ્ય

શ્રીયુત ગીતુભાઈના વક્તવ્યનો શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળના સર્વાસંદ બહેનોને ખાસ લાભ આપવા માટે એક ખાસ સભા તા. ૧-૮-૩૪ ના રાજ સાંજે ૫-૩૦ વાગે શાન્તાકુંઝના પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થ શેઠ ભવાનજી કરસનદાસના બંગલામાં રાખવામાં આવી હતી. તે પ્રસંગે પ્રમુખસ્થાને શ્રીમતિ બચુબહેન કકર ખીરાન્યાં હતી.

શ્રીયુત ગીતુભાઈએ વિષયઃ—બાલમાનસ શાસ્ત્ર જ પસંદ કર્યો હતો કારણ એ તેમનો પ્રિય વિષય છે. એટલું જ નહિ પણ માન્યોને તેઓ તે ખાસ સમજાવવા માગતા હતા. તેનો હુંકાર નીચે પ્રમાણે છે.

બાળક જુદું જોલે છે. જુદાઈની પાછળ કંઈ રહેલો છે. બાળક દોષ કરે તેની પાછળ તેની અણુ આવડત છે. તેને આવડત, બતાવવા પ્રયત્ન કરે. બાળક રડે વહે તેનું કારણ શોધી નિવારણ પ્રયત્ન કરે.

કોઈ કાચનું વાસણ બાળક તોડે ને તમે તેને પુછશો કે ‘કાણે તોડ્યું ? કેમ તોડ્યું ?’ તો બાળક જમને લોધે સાચું નહિ જાણે પણ આ કેવી રીતે તરી ત્રણ એમ પુછશો તો તે તમને બધી હાજીજા કહી દેશે.

બાળક ચોરી કરે છે. જેમકે તેને ભુંજ લાગી હોય. ખાવાની ચીજ તમે ઉઘે મુકી છે. તમે તેને તે મજબા છતાં આપતા નથી એટલે બાળક કોઈ પણ ઉપાયે ઉઘે ચડીને તે લેવાનું અને ખાવાનું વાસ્તવિક રીતે તેને જરૂર લાગે માટે તેણે તે ચીજ

સોને માટે

તાકત-તાજગીથી ભરપૂર

લજ્જતદાર

ઝંડુ દ્રાક્ષા સ વ

વિના વિલંબે વાપરવા માંડો

ખામ્ સ્ત્રીઓને માટે

તનુદરસ્તી-તાકતથી ભરપૂર

પ્રદરાદિ રોગોનો અકસીર ધલાજ

ઝંડુ અશોકારિષ્ઠ

સ્ત્રીઓની નબળાઇમાં આખાદ અસર કરનાર
દરેક ઘરમાં હોવો જોઇએ

ખાળકોનાં પેટનાં દર્દોમાં

....આખાદ કામ કરનાર

ખિલકુલ કેદ વગરનું

ઝંડુ બાલ શૂલાક

—ખાળકોવાળા—

દરેક ઘરમાં રાખવું જોઇએ

—શીશી એકના આના ખાર

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ લી૦-મુંબઇ નં. ૧૪

વડોદરાના એજન્ટ: વેદ ભવાનીશંકર હરિશંકરની કું. થી કાંઠા ટાવર પાસે.

આયુર્વેદિક દવાઓનું સૂચીપત્ર આજેજ મંગાવો

નાગરિકો છે; ભવિષ્યની આરાઓ છે. તેમની કેળવણી માટે દરેક માબાપ પૂરતી કાળજી રાખે. ” જેવાં સૂત્રો ઉચ્ચાર્યાં.

વનિતા વિશ્રામમાં પરીક્ષા વિશ્વ દલિલો કરી અને વિદ્યાર્થીઓની ભુક્ષિતે ગુંગળાવતી પદ્ધતિઓનો ધન્ધાર કરવા બહામણ કરી.

ખારના શાસ્ત્રમંદિરમાં બાળકોને વાતાંઓ સંભળાવી અને મોટેરાંઓને પણ બાળકોનો વિકાસ સમજવાની સૂચના કરી.

સાહિત્ય સંસદમાં ‘બાળમાનસ’ ઉપર ભાષણ કરતાં બાળકોને સમજાવવા અને એમનો ચોખ્ખો વિકાસ થાય એ નેવા સૂચવ્યું.

શાન્તાકુળમાં ડુનાર જન્મ સમયે પરદેશોના સાહસિક કુમોરોની વાતો કરી. આપણા કુમોરો પણ એવા સાહસિક બને, કુદરતને બોળે બેસી પશુપક્ષીઓનું, જીવજંતુઓનું અને કુદરતની અમોક્ષી બક્ષી-સ ક્ષણબદ્ધ સંબંધોનું જ્ઞાન મેળવે એવી વાતો કરી.

વૈદ્યપાર્શ્વના લીબટી હોળમાં બાળકોનાં તોફાનોનો વિષય છેડાયો, “ બાળકોને ચોખ્ખો પ્રવૃત્તિ આપો. તેમને એ નોંધવો છે. પ્રવૃત્તિ વિના એને રસ પડતો નથી. ખરું બેતાં, કોઈ પણ બાળક તોફાની છે એ વાત ખોટી છે. હા, તે પ્રાણવાન છે અને તે પ્રાણવાન રહેવા માગે છે. ”

શાન્તાકુળના શુભ્રાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ તરફથી બાલમંદિર ખુલ્લું મૂકતાં એમણે મંદિરોના પ્રકાર દર્શાવ્યા, “ હુનિયાનાં મંદિરોમાં પ્રાણ નથી રહ્યો. કેટલાંય મંદિરો ચણાઓ ને તેમનો લય ચયો. પણ મંદિરો, અત્યાર સુધી માત્ર મૂર્તિઓનાં જ થયાં છે. મનુષ્યના આત્માનો સ્વતઃ વિકાસ થાય એ માટે આ યુગમાં જ આવાં બાલમંદિરો સ્થાપાં છે-સ્વધાય છે. અત્યાર સુધી ‘સમાજ ત્રાસથી શુભ્રાવેલો બાળકોનો આત્મા તેમાંથી છૂટો ચરો. હુનિયાનાં કુઃખર્દી ફીટાવવાનો ઉપાય બાલમંદિરો છે, જ્યાં પ્રેમ અને સ્વાતંત્ર્યનું વાંતાવરણ ભર્યું છે. ”

શ્રી શિશુભાઈએ આમ અનેક સંસ્થાઓમાં ફરી બાળકોના સાચા વર્ણવ બની-એમની વર્ણવોત કરી છે. એમનાં આજ્ઞાનાં આ કાર્યોનાં સ્તુતિ ગીતો આપણે તો શું, પણ ભવિષ્યની પ્રજા ગારો-અને તે સાચી રીતે ગારો. “સુસાક્ષિ”

શાન્તાકુળમાં બાલમંદિર

શ્રી શાન્તાકુળ શુભ્રાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ તરફથી તા. ૫ મી એપ્રિલ ૧૯૩૪ ને રવિવારે ૮-૩૦ વાગ્યે શ્રી શિશુભાઈના હસ્તે બાલમંદિરની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા થઈ હતી. આ બાલમંદિરનું કાર્ય દક્ષિણમૂર્તિ વિદ્યાર્થી ભવનમાં અભ્યાસ કરી આવેલાં શ્રીમતી લીલાવતી બહેન ખાંડવાળાએ નિષ્કામ ભાવે દાન ધર્યું છે. બાલમંદિર માટે પ્રવેશ ફી. રૂ. ૧) તથા માસિક ફી રૂ. ૩, દરેક બાળક દીઠ રાખવામાં આવશે જે એક ઘરમાંથી ત્રણ બાળકો આવતા હશે તો ત્રીજા બાળકની ફી અડધી લેવામાં આવશે.

બાલમાનસ શાસ્ત્ર વિશે ભાષણ

શ્રીયુત્ત શિશુભાઈના વક્તવ્યનો શ્રી શુભ્રાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળના સભાસદ બહેનોને ખાસ લાભ આપવા માટે એક ખાસ સભા તા. ૬-૮-૩૪ ના રોજ સાંજે ૫-૩૦ વાગે શાન્તાકુળના પ્રતિષ્ઠિત શુદ્ધરથ રોડે ભવાનજી કરસનદાસના ખગલામાં રાખવામાં આવી હતી. તે પ્રસંગે પ્રમુખસ્થાને શ્રીમતિ બનુબહેન કંકર બીરાજ્યાં હતાં.

શ્રીયુત્ત શિશુભાઈએ વિષયઃ—બાલમાનસ શાસ્ત્ર જ પર્યાં કર્યા હતાં કારણ એ તેમનો પ્રિય વિષય છે. એટલું જ નહિ પણ માબાપોને તેઓ તે ખાસ સમજાવવા માગતા હતા. તેનો હુકમ સાર નીચે પ્રમાણે છે.

બાળક જુદું બોલે છે. જુદાઈની પાછળ ભય રહેલો છે. બાળક દોષ કરે તેની પાછળ તેની એણે આવડત છે. તેને આવડત બનાવવા પ્રયત્ન કરો. બાળક રડે વડે તેનું કારણ સોધી નિવારવા પ્રયત્ન કરો.

કોઈ કાચનું વાસણ બાળક તોડે ને તમે તેને પુછો કે ‘કોણે તોડ્યું ? કેમ તોડ્યું ?’ તો બાળક ભયને લીધે સાચું નહિ બોલે પણ આ કેવી રીતે વૃદ્ધી ગયું એમ પુછો તો તે તમને બધી હકીકત કહી દેશે.

બાળક ચોરી કરે છે. જેમકે તેને જીવ લાખી હોય. ખાવાની ચીજ તમે ઉપેક્ષા મુકી છે. તમે તેને તે માગવા છતાં આપતા નથી એટલે બાળક કોઈ ‘પણ’ ઉપાયે ઉપેક્ષા ચઢીને તે લેવાનું અને ખાવાનું. વાસ્તવિક રીતે તેને જરૂર હતી માટે તેણે તે ચીજ

હીધી તે માટે તમે એમ કહો કે આ કોણે ચોરી ખાધી તો તે તરફ આલુપડ્યું છે. કારણ એમ કહેવાથી હલકી અસર થાય છે. એના મગજમાં ચોરનું થત બરાબરું જ નહિ.

એક કોઇ ચીજ બાળક લે છે. તમે તેને પુછો કે આ ચીજ તેં હીધી છે. તો તે હા કહેશે. ત્યારે તમે તેને કપડો આપશો કે વડરો ત્યારે બાળક વિચાર કરશે કે ખરી વાત કહી ત્યારે કપડો મળશે અને જોડી વાત કહું ત્યારે ખબર પડશે ત્યારે જુડો છે, એમ કહેશે માટે કંતિ. ચોર થવું કે જુડું જોડવું.

બાળકને એક ચીજ ભેષ્ય છે તે ખબરમાં મળે છે. તમારી પાસે માગણી કરતાં તમે તેને અપાવતા નથી તે ચીજનાં પૈસા પડે છે એમ તે ભૂલે છે. પૈસા બાણના ખીસામાં રહે છે એમ તેને ખબર છે. એટલે પ્રસંગ પડે તે પૈસા લઇ તેને ભેષ્ય ચીજ ખબરમાંથી લઇ આવવાને ત્યાંથી ચોરી કરવાં શીખે. ખરી રીતે તમેજ તેને ચોર બનાવો છો.

ક્રિયાશક્તિ એ બાળકનો સ્વાભાવિક ગુણ છે. ક્રિયા વગર છવાય જ નહિ. એક હાથપગથી ક્રિયા થાય તે બીજા હાથિયોથી થાય તે.

કેટલાંક બાળકોમાં જરાક ચોળી બુદ્ધિ હોય છે. મારણ તેમાંથી energy leaks out થાય છે. તેવા બાળકને ખરો સ્ત્રોત ન બતાવતાં 'અકલ નથી' એમ કહી ધમકાવો તો તેનામાં હોય તે બુદ્ધિ પણ નષ્ટ થઇ જાય છે.

કેટલાંક બાળકો master mind હોય છે. તેમનામાં grasping power અત્યંત હોય છે. તેથી બાળક તમને પ્રશ્ન પુછે તેના જવાબ તમે

અર્થો ન આપી રહો એટલામાં બીજા પ્રશ્ન પુછશે. આનું કારણ એ છે કે તે તમારા આધા જવાબ ઉપરથી તેની બુદ્ધિના આધારે આખો જવાબ સમજી જાય છે.

મારો એક સહાધ્યાપી હતો. તેની ચોપડીઓ ખોલાય જવાથી તેણે આખું વર્ષ સંસ્કૃત ન વાંચ્યું. પરિક્ષા વખતે સવારમાં તેમને જોવાયા ને સંસ્કૃત વાંચી જવા કહ્યું. બપોરે પરિક્ષામાં અમે બન્ને પાસ થયા ને તે છાત્રો મારા કરતાં બે માઈ વધારે લાભ્યો.

કેટલાંક બાળકોમાં હતાવળીઆપણું હોય છે. એટલે હડપ શક્તિ હોય છે. તેને કામ ઉપરાંત કામ આપો છતાં પણ જલદી પુરું કરી દે ને નવરો ને નવરો જ હોય. બુદ્ધિને પણ ઉમ્મર હોય છે. એક નાનું બાળક મોટી મોટી વાતો કરે (નાને મોઢે મોટી વાતો કરે) ત્યારે આપણે કહીએ આ તો મોટો બાપડો થઇ ગયો. એટલે તેની બુદ્ધિની ઉમ્મર વધી ગઇ હોય છે. એક મોટું બાળક છે. જેની બુદ્ધિ કંઈક ચોળી છે. એટલે કે એ બુદ્ધિની ઉમર ચોળી છે-બુદ્ધિમાં બાળક છે-ગિરો.

આવી રીતે ઘણા દાખલા સ્વીકારી તેમણે બાળમાનસશાસ્ત્ર સમજાવ્યું હતું.

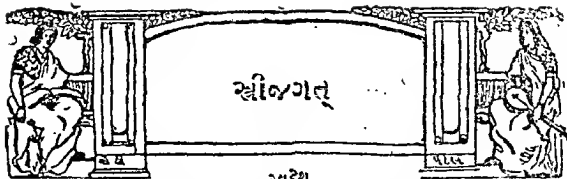
‘રાષ્ટ્રધર્મ’ વિષે બાપણુ

રાનાનુકુલ ગુજરાતી હિન્દુ શ્રી મંડળના આશ્રયે શ્રી. નંદલાલ વિ. કવિ હર્ષે કવિ નંદે ‘રાષ્ટ્રધર્મ’ વિષે બાપણુ કયું હતું. વક્તાએ સર્વ ધર્મમાં રાષ્ટ્રધર્મને શ્રેષ્ઠ જણાવી, એ વિષે પ્રેરક વિવેચન કયું હતું.

અર્ધુ અંગ.

બાપ યજ્ઞેશ શુક્લ ‘પીયૂષ’ ના વખતેજ નીચે ગુજરાતી સાહિત્યની અને તે દ્વારા ગુજરાતી સમાજની ઠીક સેવા બનતી રહ્યા છે. ‘કાકી’ એ નવલિકા દ્વારા જન સંસ્થામાં થવા જેઇતા ફેરફારને ઠીક રીતે બોલે છે. તે ઉપરાંત દરેક વાર્તામાં ગુજરાતના ઐહદ્યને સુશ્મ ને સ્પષ્ટ રીતે પ્રતિબિંબિત કરવાનો ચતુર્તા પ્રયત્ન છે. હજી પણ શ્રી. યજ્ઞેશ પાસેથી ઘણી આરામ રાખી રોકાય.

[મહાગુજરાત: તા. ૧૮-૮-૩૪]

૨૫૬૧

મુંબાઈ પ્રાંતિક મહાસલા સમિતિની ચુકૂલી તા. ૧૨ મી ઓગસ્ટને રોજ થઈ હતી. તેમાં નીચેનાં બહેનો ચુંટાયા છે; (૧) શ્રીમતી કમળા

દેવી ચટ્ટોપાધ્યાય (એ વોર્ડ) (૨) શ્રીમતી હંસા મહેતા, (૩) મીસ સોફિયા સોમજી, (૪) શ્રીમતી ઉર્મિલા મહેતા (બી વોર્ડ) (૫) શ્રીમતી પેરીન બહેન કેપ્ટન (ડી વોર્ડ) (૬) શ્રીમતી સાંતાબાઈ વેંગાસકર (૭) શ્રીમતી કાવેરીબેન દી. વેયા, (૮ વોર્ડ).

મીરઝામ જીવા કોમિસ કમીટીના પ્રમુખ શ્રીમતી પેરીન બહેન કેપ્ટન ચુંટાયા છે. અને એક મંત્રી તરીકે મીસ નાલુબહેન દસ્તુર ચુંટાયા છે. બીજા ૧૭ સભ્યોમાં શ્રીમતી સીતાબાઈ પાંજીડી, મીસ બાટલીવાળા અને મીસીસ કોનરાડબાઈ પંચુ છે.

પારસી બાલુની સંખ્યાવતઃ એક સંખ્યાવતી પારસી બાલુએ પારસી કોમનાલાખમાટે સંખ્યાવતી કરવા શ. ૧૫ લાખ બાલુએ મૂક્યા છે. એમાંથી પાંચ લાખ પારસી દુતરસાળા પાછળ ખચચો.

પુનર્જનના કાયદાની જયંતિઃ મુંબાઈ ઇલાકાની સંસારસુધારા સમાજ તરફથી દિવું વિધવાઓને પુનર્જનની છટ આપતા ૧૮૭૨ ના

કાયદાની જયંતિ તા. ૨૫ મી જુલાઈએ મુંબાઈમાં ઉજવાઈ હતી. તે પ્રસંગે શ્રીમતી સરોજિની મહેતા, શ્રીમતી શાન્તાબાઈ કરાજકર, પ્રો. આલેક્સર અને પ્રમુખ મી. જસીસ પાટકરે પુનર્જનની લક્ષણોમાં વિવેચના કર્યા હતાં.

સંયુક્ત દિવું કુટુંબઃ મુંબાઈના પ્રાર્થના સમાજ હોલમાં આયમીતિ થી હરસિદ્ધબાઈ વલુબાઈ દિવેલીયાના પ્રમુખપદે શ્રીમતી સરોજિની મહેતાએ 'સંયુક્ત દિવું કુટુંબ' વિષે વ્યાખ્યાન આપતાં જણાવ્યું કે દિવંની આર્થિક રિયતિ બદલાઈ છે, તે જોતાં સંયુક્ત કુટુંબની પ્રજા અન્યારે ઉપયોગી નહોતે સંદર્ભ નાનુદ સંવાની દિમાયત કરતાં

ગયા વર્ષમાં 'ગુણસુન્દરી'એ શું આપ્યું ?

આશુ અંકથી 'ગુણસુન્દરી' અગીઆર વર્ષ પૂરાં કરી આરમાં વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. ગયા વર્ષમાં 'ગુણસુન્દરી'એ આપેલી વાચન-સામગ્રીનું સરવાળું નીચે મુજબ છે:

૬૫ ફોટો ચિત્રો

૩૭ નવલિકાઓ અને રેકોર્ડો

૫૩ બી ઉપયોગી લેખો

૫૮ રસભર્યા રસ-કાવ્યો

ઉપરાંત 'જયંતિ જયંતિ' નામનું બી જનગતિનું ગ્રેરક શ્રી. વરેરકરનું નાટક; 'લખ અને કુટુંબજાતનામાં વિચાર-પરિવર્તન' શીર્ષક અગ્રયારી દૃષ્ટિએ લખાયેલી લેખમાળા, જગતભરની બી પ્રશ્નના સમાચાર અને પ્રતીર્ણ માહિતીઓ ઉપરાંત 'આલેક્સાંડર'નું વાચન અને

દીપાવસવી અંક : આખાંક અંક વાર્તા અંક

એ ત્રણ વિશિષ્ટ અંકો

[ગયા છ માસની અનુક્રમણિકા માટે પાછળ જુઓ]

શ્રીમતી સરોજિની મહેતાએ કહ્યું કે સંયુક્ત કુટુંબની અંચિ સંતાના થવી સાચે જ સારી

ખોડી શકતી નથી. સામુના ત્રાસ અને પુરુષોની સગવડ માટે જ બધી મુશ્કેલીઓ રાખવાના દષ્ટિ-બિંદુને ઉદ્દેશ્ય કરી વક્તાએ ધણીની મિલકતમાં કાયદાથી જીને થતા અન્યાયની પણ વાત કરી હતી. સંયુક્ત કુટુંબથી એક સભ્ય બીજાઓના લાભ માટે ભોગ આપે છે એમ કહેવાશે, પણ તે સ્વેચ્છા-પૂર્વક નથી અને ન્યાય સંયુક્ત કુટુંબની પ્રથા નથી ત્યાં પણ એક સભ્યે બીજા સભ્યો માટે ભોગ આપવાના દાખલા મળી આવે છે. શિક્ષણ અને નવું દષ્ટિ-બિંદુ આપવાથી ઔજોર્ન લાભ છે કે તેઓ દરેક રીતે પુરુષોની સમાન છે, અને તેથી તેઓ પુરુષોને તાબે રહેવા માંગતી નથી.

મી. દરબીએ ફેરબાંધ કુટુંબોમાં ત્રાસ દોવાનું કમચ કરવા છતાં સંયુક્ત કુટુંબની પ્રથા ચાલુ રાખવાની હિમાયત કરી હતી.

મી. વકીએ પ્રથા રદ કરવાની હિમાયત કરતાં કહ્યું કે જો તે રદ નહીં કરવામાં આવે તો સામાન્ય પરિવાર જીવનની આર્થિક જાળ બગડે.

આપમૂર્તિ શ્રી દરશિદ્દા બાઈ દિલીવાએ ઉપસંહારમાં જણાવ્યું કે સંયુક્ત કુટુંબની પ્રથા યશસ્વી નથી. એવા પ્રમાણે દાખલામાં અરજીઓ પણ આવે છે. આર્થિક કષ્ટ અને અગ્નિ-વતી રચા-પના કમર ફેગવણી આ ફેરફાર માટે મોટે ભાગે જવાબદાર છે. સંયુક્ત કુટુંબની ઉપયોગિતા લાંબા સમયથી બંધ પડી છે. એ પ્રમાણે ભાવના મારી જાય છે. બ્યારે માત્ર તેનું ઔજોર્ન બાકી રહ્યું છે. આપની વધતી પ્રથા અસર છે અને કાં તો તેમાં મુશ્કેલી કરશે એટલે અગર તો તેનો અંત લાવશે એટલે 'દિલ્હી પરિશીત જીવનનું આવશ્યક તરફ અને પરિવર્તન બાજી રાખીને વ્યક્તિગત

કૌટુંબિક જીવન ચાલવું' રાખ્યું છે.

ભાટીયા શ્રી મંડળ તરફથી લીવાસાના નમસ્ક નિમિત્તે તા. ૯-૮-૩૪ ને રોજ નાટક સંગીત, ગરબા વગેરેનો કાર્યક્રમ યોજવામાં આવ્યો હતો. મંડળના પ્રમુખ શ્રી. જમનાબાઈ ગોવિંદજી એ તેમજ કુ. મણીબહેન કારાએ પ્રોત્સાહનું વિવેચનો કર્યા હતાં તત્કાલા સાડા આડવાળાથી કાર્યક્રમની શરૂઆત થઈ હતી અને સવારના છ વાગ્યા સુધી તે ચાલુ રહ્યો હતો.

ખેડાના બહેનોની ફરિયાદ: મરીમળી ર. ગઝાનવાડી અને કાતમાળી રમકાનબાઈ નામની બે બેંગલ બહેનોએ મુંબાઈના પોલીસ કમિશનર પર પત્ર લખી તેઓને ૧૮ ડિસેમ્બરે ડાનવાડ સ્ટીટમાં આવેલી હાઇ જકરીયા બિ ડીંગના બિન માળે એક જોરડીમાં ગોંધી રાખેલી છે અને તેઓને તબ લયમાં છે એમ જણાવતાં પોલીસે તેઓને કબજે લીધા હતાં. રાકેટરી તપાસમાં પડેલી ની ઉમ્મર ૧૮ થી ૧૯ વર્ષની અને બીજીની ૧૬ વર્ષની જણાઈ હતી. કોર્ટ તેઓને તપાસ દરમ્યાન ચાર્જન્સ હોમમાં રાખવા હુકમ કર્યો છે.

પતિનો આશરો છોડયો: બાઈ જોરડોદ

અરદેસર માદન નાગની પરણેલી પારસી સ્ત્રી સુબળમાં ગીરગામ કોર્ટમાં રહેમેન્ટ નોંધાવી જણાવ્યું હતું કે છ વર્ષ પર તે પરણી હતી. અને તેને છ વર્ષની છોડરી પણ છે. લગ્ન પછીનું તેનું જીવન દુઃખી હતું. ધણી મારેના દનો. આથી ધણીને આશ્રય તેણે છોડી દીધો હતો. રોકડેસાન કાઢત કરવા હુકમ થયો હતો.

માળાપનો આશરો છોડયો: મની પુર

રોદઠ પટેલ અને રૂપી ખુરોદઠ પટેલ નામની અનુક્રમે ૨૧ અને ૧૯ વર્ષની બે પારસી બહેનોએ દાદરની પોલીસ કોર્ટમાં સ્ટેટમેન્ટો નોંધાવ્યા હતાં કે તેઓની પસંદગીના પારસી ગૃહસ્થો સાથે, તેમનાં લગ્ન કરવા ન હેતાં, માંગણી ગમે તેવા પારસી છોકરાઓ સાથે પરણાવવા માંગતા હતા. અને એ કબુલ ન કર્યાથી તેઓ ઉપર બસ્તી ગુનહરવામાં આવતી હતી. આથી તેઓએ રાજપુરીથી માંખાપનો આસારો છોડી દીધો છે. મેટરસ્ટેટ બન્ને સ્ટેટમેન્ટો ફાઇલપર રાખવા કરાવ્યું હતું.

પતિદેવને ફાંસી: પત્ની અને સાસુનું ખૂન કરવાના આરોપસર મુંબાઈની વડી અદાલતના ન્યાયમૂર્તિઓએ કૃષ્ણ સમગ્ર નામના એક દિનદુ યુવાનને ફાંસીની સાજ કરી છે.

આપધાત: (૧) રોક સાથે અવારનવાર બ્રહ્મ યવાને લીધે મુંબાઈમાં રોવંતીબાઈ કૃષ્ણ ખીમગ્ર નામની સ્ત્રીએ અગ્નિશુ બાઈ આપધાત કર્યો. (૨) કુવામાં થડીને આપધાત કરવાનો પ્રયત્ન કરવા માટે શ્રીમતી રવાબાઈ સોનીલાલ નામનાં બહેન પાસે ૬ વર્ષ માટે રૂ. ૨૦૦ના ભાડાના લેવામાં આવ્યા છે. (૩) મુંબાઈમાં રાહીફુલ્લીસા જમાલુદ્દીન નામની ૨૦ વર્ષની મુસ્લીમ સ્ત્રીએ ધરકાસથી કંઠાથી જઈ શરીર પર બાસકેટ છાંડીને સજાગવી આપધાત કર્યો.

બહેનોનું ખાદીમંદિર: મુંબાઈ ઉપનગર જહામમાં વસતી બહેનોમાં ખાદીમ અને પ્રચાર વધારવાના હેતુથી તા. ૨૧-૧-૩૪ થી શ્રીમતી પેરીનબહેન કેપ્ટને હસ્તે વિદ્યપારદેશમાં બનજ રોડ ઉપરનાં ધર્વતી ભુવંશમાં ખાદીમંદિર ખોલવામાં આવેલું છે. એના ૭ માસનો હેવાલ બહાર પડ્યો છે. તે દરમ્યાન મંદિરે કુલ રૂ. ૨૫૫૯-૭-૦ ની ખાદી વેચી છે. બહેનો જ મંદિરનાં સંચાલનનું કાર્ય કરે છે એ ખુશી થવા જેવી વાત છે.

દેવદાસીઓની પ્રથા સામે કાયદો: મુંબાઈની ધારાસભાની પુના ખાતે ચાલતી બેઠકમાં મુંબાઈ ઇલાકાના દિનદુ મંદિરોમાં સ્ત્રીઓને અર્પણ કરવાની દેવદાસીની પ્રથા અટકાવવા માટેના રા. બ. એમ. કે. બોલેના ખરડા ઉપરનો સીવિકટ કમીટીનો હેવાલ રજૂ થયો હતો. અને તે ચર્ચાવા બાદ ૫૪ વિ. ૧૨ મતે પસાર થયો હતો. ખરડાને

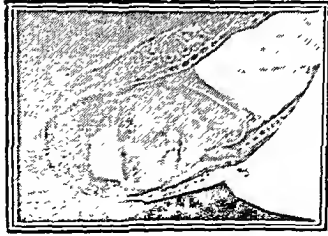
કાયદાત્મક રૂપ આપતી દરખાસ્ત પણ પસાર થઈ ગઈ હતી. આ કાયદો સફળ રીતે પસાર કરાવી જવા માટે પ્રમુખે રા. બ. બોલેને અભિનંદન આપ્યું હતું.

મુંબાઈ ઇલાકાની ગઠ્ઠા બાઈડસના કમીશનરો અને મંત્રીઓની ત્રણ દિવસની પરિવટ પુનામાં બંરાઈ હતી. મીસ રસ્તમજી, મીસ હેકન, મીસ ટેલર, વગેરેએ બાંધણી કરી ચળવળમાં ઉપ-ચોખી યાથ એવી માહિતીઓ આપી હતી.

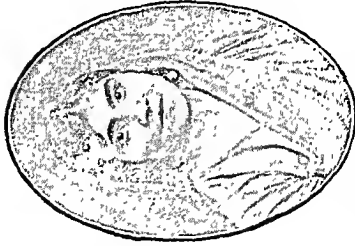
મીસીસ પટવર્ધનને છૂટાછેડા મળ્યા: સાંગલીના રાજસાહેબના ભાઈ શ્રી. પટવર્ધનના પત્ની સી. માલતી પટવર્ધન બી. એ. એ વડોદરાની અદાલત સમક્ષ છૂટાછેડાની માંગણી કરી હતી, જે મંજૂર કરવામાં આવી છે. શ્રી પટવર્ધનની ઉંમર ૪૩ વર્ષની તથા તેમના પત્નીની ઉંમર ૩૪ વર્ષની છે. શ્રી. પટવર્ધન છેલ્લા ૧૩ વર્ષથી બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળે છે ને શ્રી. કૃષ્ણમૂર્તિના મંત્રી તરીકે કામ કરે છે. બ્રિટિશ રાજ્યમાં છૂટાછેડાનો કાયદો નહિ હોવાથી તેમણે વડોદરા રાજ્યમાં ૧૯૩૧માં ધર રાખ્યું હતું ને તે રીતે ત્યાંના રહેવાસી તરીકે આ કાયદાનો આધાર લીધો છે. શ્રી. પટવર્ધને કોર્ટને જવાબ આપતાં ચોતાને વાંધો નથી તેવું જણાવ્યું છે.

બહેન લલિતાનું બંડ: ગોંડલની મહારાજા સોપ ફેક્ટરીના ભાગીદાર બાઈ જેઠાલાલ દસાશ્રીમાળી વાણિયા છે. તેમણે ૧૬ વર્ષની પોનાની પુત્રી બેન લલિતાનો વિવાહ રાજકોટમાં રહેતા ભાઈ શાન્તિલાલ મહેતા સાથે કર્યો. વરકન્યાને એ વિવાહ ગોસ્તાજ આવ્યા હતા; પણ કહેવાય છે કે પિતાની મતિ ફરી ને કોઈ કારણે દીકરીને બીજે પરણાવવાનો વિચાર કર્યો. તેણે લગ્ન કરવામાં છેક દીલ કરવા માંડી. પુત્રી પિતાની મતિ પારખી ગઈ. એણે તો બીજે ન પરણવાની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી. સકેત પ્રમાણે ભાઈ શાન્તિલાલ ચોટર લઈ રાજકોટથી ગોંડલ પહોંચ્યા. ત્યાં માચરસ્ટેટ સામે જઈ બંડીકત બંદેર કરી. બહેન લલિતાએ એડ્રીટેવીટ કરી કે: “મારી ઉંમર ૧૬ વર્ષની છે. મારો નિશ્ચય શાન્તિલાલની સાથે લગ્ન કરવાનો છે, પણ મારા પિતા લાલચને લીધે મને બીજે ક્યાંક પરણાવી દેવા ઇચ્છે છે. હું અહીં શાન્તિલાલ સાથે મારી રાજ પુરાણી આવી છું ને તેમની સાથે જઈ લગ્ન કરવામાં મારા પિતા

સંબંધની પ્રાપ્તિ મહાસભા સમિતિની ચૂંટણીમાં

સૌ. હસાબહેન મહેતા

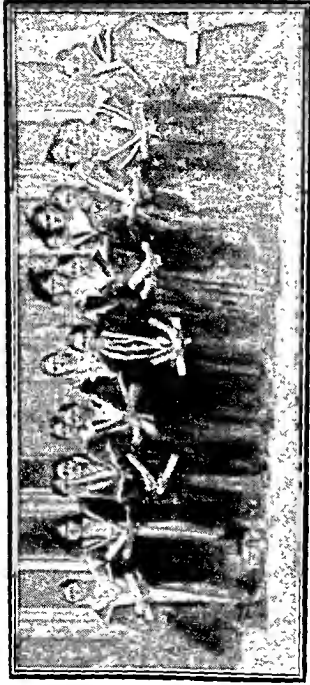

કુમારી સોફીયા સોમણ
સરૂળ થનાર તણ બહેન
[“સન્ન્યસ”ના સ્ત્રોત્રમયો]

સૌ. ઉર્મિલાબહેન મહેતા

નવાં સ્નાતિકાઓ

શ્રી મુન્નાજી યત્રીવરસીદીના તા. ૨૧મી જ્યોતિષના પદનીધાન સમારંભમાં
પદવી સેવનનાર મહિલાઓ
[“જન્મભૂમિ”ના સોન-પદી]

અટકાવ ન કરે એવા બંદોબસ્તની જરૂર છે. ”
માંજરૂરે જરૂરી હુકમો કાઢ્યા. સગાઇ થતાં સાન્નિ-
વાયે જે ઘરેણું આપેલાં તે લઇનેજ બહેન લલિતા
કચેરીમાં આવી હતી. ત્યાંથી બંને મોઢરમાં રાજકોટ
આવ્યાં ત્યાં ને ત્યાં લગ્ન કર્યું.

ત્રીસ લાખની સખાવત: હિંદના પુરોગામી
બળવાંચારમાંના એક સ્વ. સ્વામીજી કૃષ્ણ વર્મા નામના
ગુજરાતી હતાં. તેઓ પુરોગામી હૃદયાર થયા હતા.
યોદ્ધા સમય ઉપરજ તેમનાં
પત્ની પણ અવસાન પામ્યાં.
એ બહેને પોતાનાં લીલમાં
વિદેશમાં હીન્દીઓની કેળવણી
માટે ત્રીસ લાખ રૂપિયા
જેટલી રકમ ખાતુએ કાઢી
છે. આ રકમમાંથી ખાસ કરીને
હીન્દી સ્ત્રીઓને શિક્ષણતિથે
આપવામાં આવશે.

સ્રોચોતું અપહરણ
કરનારાઓને સજા સજા:
સિંધ, પંજાબ, અને બંગા-
ળમાંથી મુસલમાન બદમાશો
હિંદુ સ્રોચોતું અપહરણ
બદ કરે છે, છતાં તે ઉપર
અસર થાય એવા કડક ઉપાયો
સરકાર લેતી નથી. સીમલા
ખાતે થોડા માસ પૂર્વે મુસ-
લમાન મુંદાઓએ રામદેવી
નામની સ્ત્રીને નસાડી જઇને
તેની ઉપર બળાત્કાર કર્યો
હતો. છેવટે તેઓ પકડાયા
હતા અને તેમની ઉપર કેસ
ચાલતાં તેમને સજા સજા
કરવામાં આવી છે એ સંતોષની વાત છે. ખા.
ખા. અઝીઝુદીન અદમટે એ કેસનો સુધારો
આપનાં બહુ મદદાનીને રામદેવીને નસાડી
જવા માટે ૭ વર્ષ કાજા પાણીની સજા અને રૂ.
૨૦૦ દંડ; અબદુલ ગફારને બળાત્કાર કરવા માટે
૭ વર્ષ કાજાપાણીની સજા અને રૂ. ૨૦૦ દંડ તથા
નસાડવાના અપરાધ માટે વધુ ૭ વર્ષની કાજા
પાણીની સજા તથા રૂ. ૨૦૦ દંડ; સુમાનદત નામના

હિંદુને બ્રિટિશ હિંદમાંથી દેશી સમ્પત્તી હદમાં
સીને નસાડી લઇ જવા માટે તથા બળાત્કાર માટે
બેઠ આરોપ માટે ૭ વર્ષની કાજા પાણીની સજા
તથા રૂ. ૨૦૦ દંડ; અને નાઝરુલ્લાને નસાડી લાવેલી
સ્ત્રીને પોતાના ઘરમાં ગેરકાયદેસર રીતે અટકમાં
રાખવા માટે ૫ વર્ષની કેદ તથા રૂ. ૧૦૦ નો
દંડ, એ પ્રમાણે સજા સજાઓ કરવાની છે.

પુનર્લગ્ન: (૧) અમદાવાદના શ્રી. પ્રાણજીવન
વિશ્વનાથ પાઠક, એમ. એ.
એ મુંબાઇ ખાતે શ્રી.
લીલાબેન પરીખ સાથે
પુનર્લગ્ન કર્યું. શ્રી. પાઠક
પ્રાંતેસ બ્રાહ્મણ છે અને
શ્રી. લીલાબેનને જન વણિક
છે. (૨) રાણપુરના પ્રતિ-
ષ્ઠિત રાઢેરી શ્રી. વિક્રમદાસ
દોશીએ રાજકોટમાં સેવા
સમાજના આરથે શ્રી.
પ્રભાવતી પોપટલાલ ના-
મનાં વિધવા બહેન સાથે
લગ્ન કર્યું.

શ્રી. કમળા રોડી, એમ. એ.

અર્ચરાજનાં વિધવામાં પંજાબ પૂની-
વરસીડીની એમ. એ. ડીગ્રી તેમણે
મેળવી છે. લંડનની રાયલ ગ્લોબાલિસ્ટ
સોસાયટીએ તેમને સભ્ય તરીકે ચુંટ્યાં છે.

રત્ન સંધીના
ભોગ: (૧) મુંબાઇમાં
સેમીન્ટન રોડ ઉપર રહેતી
પનબાઇ નાનાબાઇ આ-
ભારમ આઝીયા નામની
સ્ત્રી ગઇ તા. ૨૨ મંત્રી
સવારે બળા બચેલી દાહ-
તમાં જણાતાં તેને દોસ્તી-
દલમાં ખરીડી હતી. ત્યાં
તેનું મરણ તીવ્રત્વે દંડ.
કોરોનરની જરૂરી તપાસ
દરમ્યાન મરનારના બાઇએ તેની બહેનને કોઇ એ
બાળા મુમ્બાઇની શંકા બ્યક્ત કરતાં પોલીસ તપાસ
ચાલે છે. (૨) સુરતમાં રથ ઉપર બેઠા બનાવતા
જવાં શ્રીમતી જરાવતી નારણજી મનત્રાલ નામની
બહેન દાઢી મરણ પામી.
પારસીઓનાં લગ્ન અને હુદાહેદા ના
૧૮૬૫ ના કાયદામાં સુધારો કરતો ખરેખર સીમ-
લામાં અનેલી રાજસભાની બેઠકમાં સર ફરીશ

ત્યાંની હિન્દી સ્ત્રીઓની એસોસીએશનની વાર્ષિક સભાનું પ્રમુખસ્થાન તેમણે લીધું હતું તે પ્રસંગે કરેલાં ભાષણમાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે તમારે દરેકે તમારાં હૃદયને ભારપૂર્વક પૂછવાનું છે કે સ્ત્રીવત્તા વિકાસમાં, દેશની પ્રગતિમાં અને દુનિયાની પ્રગતિમાં તમે શો ફાળો આપ્યો છે ? સામાજિક અનિયંત્રોના આશ્રય લઇને અને જીવનની મર્યાદાઓનો સ્વીકાર કરીને બેસી રહેશો નહિ. માતૃભૂમિની સેવા માટે હૌમતથી આગે કુચ કરજો. એસોસીએશન તરફથી તેમજ મદ્રાસની કોરપોરેશન તરફથી તેમને માનપત્રો પણ આપવામાં આવ્યા હતાં.

મા નાન મીઆંગઃ નામની ગ્રહી સ્ત્રી ખાંના માયેંગમ્વા જીલ્લાના પૈટા ગામની મુખી મુદાઇ છે. તેની સાથે હરિકાઇમાં ત્રણ પુત્રો હતા. તેઓના કરતાં તેને વધુ મત મળ્યા હતા.

વિદેશ.

સીલોનમાં એક પારસી બહેને એલએલ. બી.ની છેલ્લી પરીક્ષા બીજાં વર્ગમાં પસાર કરી છે. સીલોનમાં વકીલ થનાર તેઓ પહેલાં જ જાણુ વકીલ છે.

અંગ્રેજ બાળાઓ શહેનશાહતના પ્રવાસે: હાલથી ૨૫ અંગ્રેજ બાળાઓ હાલના માહલના શહેનશાહતના પ્રવાસે ઉપડી છે. પ્રવાસના કાર્ય-ક્રમમાં પનામા કેનાલ, ફ્રીજ, મેલબોર્ન, સીડની, ઓસ્ટ્રેલિયા, પર્થ, એડેલઇડ, તોસ્માનીયા, હોબાર્ટ અને સીલોનનો સમાવેશ થાય છે. મીસ એડ્રિય થોમસન આ ટુકડીની આગેવાન છે. ઊડારીઓની વય ૧૬ વર્ષથી માંડીને ૨૧ વર્ષ સુધીની છે. એ સર્વ ખાનગી કે બહેર શાળાઓની વિદ્યાર્થીનીઓ છે અને ઉગ્રાંડના જુદા જુદા ભાગની છે. શહેન-શાહતનું હાર્દન કરવાનો તેઓનો હેતુ છે. ગાંધી આગ્રાજી અને વિમાનમાં તેઓ પ્રવાસ કરશે. તા. ૧૪ મી ડીસેમ્બરે એ બાળાઓ પાછી ફરશે.

શિક્ષણ પ્રવાસે હિન્દી બાળાઓ: મીસીસ રેના દત્ત નામની અંગ્રેજ સ્ત્રીની સરકારી ટેકન હિન્દીનું જુદું જુદું યુનિવર્સિટીઓની ૨૦ બેઠકની હિન્દી બાળાઓ શિક્ષણ પ્રવાસે ગઈ છે. તેણે ઉગ્રાંડનો પ્રવાસ ગયા માસ દરમ્યાન પૂરો કર્યો હતો. પશ્ચિમની શિક્ષણ સંસ્થાઓના અધ્યાપક મટે આગ્રી રીતે પહેલી જ વાર હિન્દી વિદ્યાર્થી-

નીઓ નીકળી છે. તેઓએ યુરોપ તેમજ શામનાં શિક્ષણકેન્દ્રોની મુલાકાત લીધી છે. ના. પોપ અને રીંગાર મુસોલીનીને પણ તેઓ મળી હતી. જીને-વામાં તેઓ-મટે ભાષણોની યોજના થઇ છે. ક્રાન્સ નોરવે, સ્વીડન અને જર્મનીની મુલાકાત લઇ તેઓ પાછી ફરશે.

પહેલી સ્ત્રી વિમાની પાયલોટ: મીસીસ એમી મોલીસને ચેનલ બોળંગનારી વિમાની સર્વિસમાં વેપારી વિમાની પાયલોટનો હોદ્દો સ્વીકાર્યો છે. આજે હોદ્દો સ્વીકારનાર તે પહેલીજ સ્ત્રી છે. ઉગ્રાંધી ઓસ્ટ્રેલીયા એકલી ઉડનાર મીસીસ મોલીસન પહેલીજ સ્ત્રી હતી. ૧૯૨૮ના સપ્ટેમ્બરની તા. ૨૫ મીએ સ્ટેગલેન એરોડ્રમમાં તે ઉડ્યનનો પહેલો પાડ રાખી હતી. તે પછી પાયલોટ તરીકે લાયક થઇ તેણે ઇજનેરનું લાયસન્સ મેળવ્યું હતું. ૧૯૩૦ ના મેની તા. ૫ મીએ જીનું ડી. એચ. વિમાન ખરીદી તે ઓસ્ટ્રેલીયા જવા ઉપડી હતી. હિન્દ ઉડવાનો હિંકલેરનો રેકોર્ડ તોડી તે એમાઇર ડેને દિવસે પોર્ટ ડીરવીન પહોંચી હતી. આ સફળતાને કારણે તેને ૧૯૩૦ માં ના. શહેન-શાહના જન્મદિને સી. બી. ઇ. ના ખિતાબની નવાજેશ કરવામાં આવી હતી. ૧૯૩૧ ના બોમ-સ્ટમાં તે વિમાનમાં નપાન ગઇ હતી અને પછી નજીવીતા વિમાની મી. જી. એ. મોલીસનને પરણી હતી. ૧૯૩૨ના નવેમ્બર માસમાં કેપ મુર્સી ઉડવાનો તેના પતિનો રેકોર્ડ તેણે ૪ દિવસ, ૧ કલાક અને ૫૬ મીનીટ તોડ્યો હતો. ડીસેમ્બરમાં ઉગ્રાંડ પાછી ફરી હતી. ૧૯૩૩ ના જુલાઇમાં તે મી. મોલીસન સાથે અમેરિકા હટી હતી.

મીસ લેડી ગ્રેકાટર નામની ૧૭ વર્ષની સમસંગેટની બાળા અંગ્રેજ ચેનલ તરવા માટે ડોવ-રમાં તાકીમ લઇ રહી છે. ૧૯૨૬માં મીસ ગ્રેકાટરે એડેલે સ્થાપેલા રેકોર્ડ મીસ ગ્રેકાટર તોડશે એમ તેને તાકીમ આપનાર આશા ધરાવે છે.

મીસ ચુરીયલ લીસ્ટર અને મીસ ડોરીસ લીસ્ટર તા. ૧૯મી જુલાઇએ મોસ્કોના ૬ દિવસના પ્રવાસે ગયા હતાં. સામાજિક પરિસ્થિતિનો અધ્યાસ કરવાનો મીસ ચુરીયલના પ્રવાસનો હેતુ હતો. તેઓ પાનખર ઋતુમાં ચિનના પ્રવાસે જનાર છે.

શ્રી શોધકને માન: ધરાનમાં શોધ કામ કરવા માટે મીસ ક્રેયા સ્ટાકને રાયલ એશિયાટીક સોસાયટીની કાઉન્સિલે ત્રિવાર્ષિક ખર્ચન સ્મારક ચંદ્રક આપ્યો છે. રાયલ એશિયાટીક સોસાયટીમાં તા. ૨૫મી ઓક્ટોબરે એ ચંદ્રક મીસ સ્ટાકને અપાયો. તે વેળા મીસ સ્ટાકે વ્યાખ્યાન પણ કર્યો. મ્હે વર્ષે ધરાનના એક પ્રાંત હરીત્તાનમાં શોધકામ કરવા માટે રાયલ બ્યોગ્રાફીકલ સોસાયટીએ બેક-ગ્રાન્ટ ચંદ્રક આપ્યો હતો. જીવન સામે લડીને તેમણે કાર્ય સાધુ રાખ્યું હતું.

અન્ય બાહિકા રિપોર્ટ લઈ શકે છે! લંડનની અંદર એક વખત અન્યથાની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરતી વખતે એક અન્ય બાળકીએ તેનો રીપોર્ટ લેવાની દેખાડેલી અસામાન્ય શક્તિથી ના. પુવરાજ ધણી તાબુથ થયા હતા. આ અન્ય બાળકીએ પુવરાજના બાપણનો અક્ષરે અક્ષર રીપોર્ટ લીધો હતો. પુવરાજે આજ્ઞા કરતાં એ છોકરીએ તેમનું બાપણ મોટી વાંચી સંભળાવ્યું હતું. આ છોકરી દર મીનીટે ૨૦૦ રાઉન્ડ લખી શકે છે.

પતિની મોટર કેમ વાપરી? કેમ્બ્રીજના એક સોલિસીટર મી. ચાર્લ્સ હેન્ડરસનની પત્નીને પતિની પરવાનગી વિના તેની મોટર વાપરવા માટે બે પોંડની સજા થઇ છે. બીમાની પોલીસી ન હોવા માટે વધુમાં પાંચ પોંડની સજા થઇ છે.

બધા ધંધામાં સ્ત્રીઓ : એક પણ ધંધો સ્ત્રીઓએ બાકી રાખ્યો નથી. હજાર અને વેલ્સમાં 'ધંધાઓની વસ્તીગણતરી' કરવામાં આવી હતી. ૧૯૩૧ ના એપ્રિલની તા. ૨૬ મીની રાત્રે આ વસ્તીગણતરી થઇ હતી. એનું પરીણામ છેક હમ્બલિંગ પ્રાંતની નજી માટે પ્રકટ થયું છે. અને એ ઉપરથી માલમ પડે છે કે સ્ત્રીઓએ એક પણ ધંધો બાકી રાખ્યો નથી. જે રાત્રે વસ્તીગણતરી કરવામાં આવી તે રાત્રે પણ એક સ્ત્રી ત્રાસ ડરાઇવર તરીકે હતી.

અને દેવા દેવા ધંધાઓમાં સ્ત્રીઓ પડેલી છે! ગોલીમાં કામ કરનારી. પ્લમ્બીંગ કામ કરતી, લુદ્ધારને ત્યાં કામ કરતી, પુસ્તકો બાંધવાનું કામ કરતી સ્ત્રીઓ છે. અને પછી બીજા હંચા ગણાપ એવા ધંધાઓમાં પણ તેઓની સંખ્યા ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં

છે. પોલીસ ખાતામાં સ્ત્રીઓ ચીફ કોન્સ્ટેબલો છે, ઇન્સ્પેક્ટરો અને સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ ઓફ પોલીસ પણ છે. નોકા ખાતાના અમલદારો અને પાયલોટો તરીકે પણ સ્ત્રીઓ છે. બંબાખાતામાં પણ સ્ત્રીઓ છે: ડ્રગપરાંત, સુધાર, લુહાર વગેરે કામોમાં પણ સ્ત્રીઓ છે. વળી ધર્મપિટરો, દાક્તરો સોલિસીટરો, ઇલેક્ટ્રીક, બગીચાખાતાના અધીકારીઓ, બેલીફો, અને એવા એવા ધંધામાં પણ સ્ત્રીઓ છે.

સ્ત્રીઓએ એક પણ ધંધો બાકી રાખેલો નથી. હન્ડન ક્લબરો અને હન્ડનમાં બીજા કામોમાં, ફાયરમેન તરીકે પણ સ્ત્રીઓ છે. શન્ટર, પોઇન્ટ-સમેન અને લેવલ કોસીમેન તરીકે પણ સ્ત્રીઓ છે.

આ બધા ધંધાઓની ગણતરી કરતાં ધંધામાં પડેલી સ્ત્રીઓની સંખ્યા પુરૂષો કરતાં પણ વધારે છે. સ્ત્રીઓની સંખ્યા ૩૮૯૩૫૬ ની છે. ન્યારે પુરૂષોની સંખ્યા ૩૫૬૭૨૬ ની છે.

આ ગણતરી થઇ ત્યારે ૨૧૨૨૬૬ સ્ત્રીઓ તો ટાઇપીસ્ટ તરીકે કામ કરતી હતી. આમાં ૨૬ નેટલી સ્ત્રીઓ તો ૭૫ કે તેથી વધુ વર્ષની વયની હતી. આ પૃથક્કરણ ઉપરથી માલમ પડે છે કે ફુનીયામાં સ્ત્રીઓની પ્રગતિ નાનિસિની નથી. સ્ત્રીઓથીજ બધી જગાઓ પુરવાનું કોઇ રાજ્ય માટે મુશ્કેલ નહીં નીવડે.

બ્રિટનમાં સ્ત્રી પાયલોટો : આ કનાડામાં બીટનમાં સ્ત્રી પાયલોટોની સંખ્યામાં સો ટકાનો વધારો થવાની ફલાઇંગ ક્લબે આગાહી કરે છે. આ વર્ષની રાજ્યાત્તમાં દેરામાં ૧૨૮ સ્ત્રી પાયલોટો હતી. તેમને ખાનગી રીતે ઉડ્ડયન કરવાનું બીમાની પ્રધાન મંડળનું પ્રમાણપત્ર અપાયું હતું પણ પારિતોષિક મટેલા બાટોયી ઉડવાની પરવાનગી આપે એવી સત્તાવાર કરોડીપાંથી પસાર થએલ સ્ત્રી પાયલોટો માત્ર પાંચ હતી.

પણ નન્યુઓરી પછી સ્ત્રી પાયલોટોની સંખ્યા ધણીજ વધવા માંડી છે. દરેક ઉડ્ડયન શીખવતાં રાજામાંથી ચાર કે પાંચ સ્ત્રીઓ પાયલોટ તરીકે પસાર થઇ છે અને કેટલીકમાં તો સ્ત્રી પાયલોટોન સંખ્યા પુરૂષોના નેટલીજ થઇ છે. આ કનાડા-આખરે સ્ત્રીઓમાં ઉડવાનો પરવાનો ધરાવતી ૩૦ નેટલી સ્ત્રી પાયલોટો થશે, એનું એક કલબ

ગુજરાતના માનીતા કવિ ખખરદારનાં કાવ્ય ગ્રંથો.

દર્શનિકા

વનમાં પ્રવેશતા કવિશ્રીએ ગુજરાતને
અર્પેલું છંદન લીટીનું તરુ
દર્શનમુકેન વિચારપ્રધાન મોહું કાવ્ય
પાકું સોનેરી પૂઠું, ઝડર પાનાં
ઉંચા જાડા ફેધર વેધટ કાગળ
કિંમત રૂ. ત્રણ દ. ખ. આ. દ.

કલિકા

શૃંગારરસનું ૨૦૦૦ લીટીનું અપૂર્વ
ખંડ કાવ્ય, જર્મન વિદ્વાનોની
આવૃત્ત પ્રસંશા પામ્યું છે.
રપંથી વધુ પાનાં, ઉંચા એ-
નીક કાગળ, પાકું પૂઠું કિંમત
માત્ર રૂ. બે દ. ખ. ચાર આના

ભજનિકા

ભક્તિ, ગાન અને વેરામના પોષોસો
ભજન કાવ્યો.
પાકું સોનેરી પૂઠું, કિંમત
માત્ર રૂપીઆ સવા દ. ખ.
ત્રણ આના.

રાસ-ચંદ્રિકા

(ભાગ પહેલો)

સુંદર રાસ-અંતરંગી સસ્તી
છતાં આકર્ષક આવૃત્તિ
કિંમત : રૂ. ૦-૮-૦
દ. ખ. : રૂ. ૦-૧-૩

મળવાના
ઠેકાણાં : વ્યવસ્થાપક "ગુણસુન્દરી"; મુંબાઈ; અને જાણીતા છુક-
સેલરો પાસેથી

સખીઓને ભેટ આપો

□ □ ત્રણ સુંદર રાસ સંગ્રહો □ □

રાસતરંગિણી
(૫મી આવૃત્તિ)

૨૨. કવિ જોતાદકરનાં
સ્વેદા ભાવભર્યા સુંદર રાસ

મૂલ્ય : ૦-૧૦-૦
પોષ્ટેજ : ૦-૧-૩

"ગુણસુન્દરી"ના રાસ
(નવો રાસસંગ્રહ)

વિધવિધ જાણીતા કવિઓના
સ્વેદા ૬૦ રાસનો સંગ્રહ

મૂલ્ય : ૦-૪-૦
પોષ્ટેજ : ૦-૧-૩

ઉમા-ગીતાંજલિ
(ત્રીજી આવૃત્તિ)

માસિક પ્રસંગોના ગીતો
અને રાસનો સુંદર સંગ્રહ

મૂલ્ય : ૦-૫-૦
પોષ્ટેજ : ૦-૧-૩

□ □ પચાસથી વધુ નકલો લેનારને ખાસ લાભ □ □

■ ત્રણે પુસ્તકો સાથે લેનારને રૂ. ૧-૩-૦ માં ઘેર બેઠાં મળશે ■

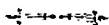
વ્યવસ્થાપક "ગુણસુન્દરી", ૧૧૪, ગીરગામ એક રોડ, મુંબાઈ, ૪

રાયચુરાકૃત :

ગુજરાતમાં ગૃહે-ગૃહે વંચાતું રસિક સાહિત્ય : પ્રેમશૌર્યભયું લોક
ખળવંત સમાજ પીતા અને પુત્રી આથે વાંચી થકે તેણું નિર્દોષ :

રચવામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પંકાય છે

ખખો:

પુ
સ્ત
કા
લ
ય
સ
કા
ય
ક
સ
હ
કા
રી
મ
ક
જ
લિ.

સ્નેહપૂર્ણા : સાચત્ર	શ. ૩-૦-૦
સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ : સચિત્ર	.. ૨-૦-૦
દાસચીવડાની દશ વાર્તાઓ :	.. ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ :	
[બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	.. ૧-૮-૦
કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ :	..
[બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	.. ૧-૮-૦
રાસ મંદિર :	
[બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	.. ૧-૦-૦
કાઠિયાવાડી દુહા : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	.. ૧-૦-૦
રસિયાના રાસ : સચિત્ર	.. ૧-૦-૦
વ્યાસજીની વાર્તાઓ : સચિત્ર	.. ૧-૮-૦
પારેવાં :	.. ૦-૬-૦
નવગીત :	.. ૦-૬-૦
પ્રેમક્લીલા : પદ્યમ શાસ્ત્ર - સચિત્ર	.. ૧-૪-૦
ગાંધીયુગની વાર્તાઓ : સચિત્ર	.. ૦-૧૨-૦
મહીપાળદેવ : સચિત્ર	.. ૨-૮-૦
દાસચીવડાનો દાયરો : સચિત્ર	.. ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસકથાઓ : સચિત્ર	.. ૧-૮-૦
વટોદરા સોરઠી લોકવાર્તાઓ : સચિત્ર	.. ૧-૧૨-૦

અમલદારનું કહેવું છે. આ દિશામાં સ્ત્રીઓ વધારે આકર્ષાય છે એનું કારણ એ જણાવાય છે કે, અર્વાચીન વિમાનો ઉડ્ડયન માટે વધારે સહેલાં અને સલામત બનતાં જાય છે.

ઝડપનો રેકૉર્ડ: એક કલાકમાં ૪૪૪'૮૦૦ કીલોમીટરની ઝડપે ઉડીને મેડમ હેલન બાકર (માર્ગેટ્સ) નામની ફ્રેન્ચ વિમાની બાનુએ સ્ત્રીઓનો દુનિયાનો ઝડપનો રેકૉર્ડ કર્યો છે.

લંડોની વિમાની: મીસ જનબોલ જે હાલમાં એરફ્રેન્ચ ખાતે છે તેની સહીવાળી પી. ૧ ની નેપતું લીલામ થતાં સીડનીમાં પી. ૧૪-૧૪-૦ ઉપન્યા, એની સહીવાળી બે હપેનીઓની કિંમત દરેકની ૧૦ શીર્ષંગ ઉપેજ હતી.

બરફ પર બેઠી: ન્યુયોર્કના એક રેટોરામાં તાજેતરમાં બરફ ઉપર બેસવાની હરિકાથ યદ હતી. છ યુવતીઓએ તેમાં ભાગ લીધો. ચાર શ્રેષ્ઠ ઉંચા બરફના શાસવાંઓ ઉપર તે સર્વ બેઠી. એક કલાક ને ૧૦ મીનિટ બે ચાકીને ઉડી ગઇ. બે કલાક પછી તે બેજ બાકી રહી. તેમાં પણ એક લાલ વાળવાળી ઊઝડી વિજયી નહેર યદ. સાડા પાંચ કલાક સુધી તે બરફ પર બેસી રહી રાકી હતી.

ધરાનના માછ શાહનો વારસો: ધરાનના માછ શાહ અહમદ કાનર ૧૯૩૦ માં પેરીસ ખાતે

મરણ પામ્યા હતા. તેઓ કેટલાય લાખની મિલકત મૂકી ગયા હતા. તેમનાં વીસમાં તેમની માતાને ધરાનમાંની પી. ૨૦૦૦૦ ની કિંમતની મિલકતો, તાજના જ્વેરાતનો અર્થે ભાગ, પી. ૧૫૦૦૦ રોકડા અને પી. ૬૦૦૦૦ ની નમીનગિરિઓનો છઠ્ઠો ભાગ આપવાનું કરાવ્યું છે. શાહની ત્રણ પુત્રીઓ અને પુત્ર જે હાલમાં પેરીસમાં અભ્યાસ કરે છે તેઓને પી. ૪૦૦૦૦ જેટલો દિરસો મળે છે. અને શાહની ૧૦ પત્નીઓમાંથી ત્રણને વાર્ષિક પી. ૨૦૦, અને બેને નામની જ રકમ આપી છે.

આર્થ હન્યા મહાવિદ્યાલય, વડોદરા: પૂર્વ આફ્રિકાનો પોતાનો પ્રવાર પુરો કરીને ત્યાંની દિન્દી તેમજ અન્ય પ્રાંતને ભારતની અગ્રત યતી સ્ત્રી શક્તિનું દર્શન કરાવતી વડોદરાની બહાદુર બાજાઓનું પ્રવાસ મંડળ દક્ષિણ આફ્રિકા પહોંચી ગયું છે. ત્યાં રસબનમાં તેમનો અશ્રૂતપૂર્વ સત્કાર કરવામાં આવેલો. દિન્દી સરકારના એજન્ટ કુંવર સર મહારાજસિંહના પ્રમુખપદે એક જગી સભામાં આ બાજાઓને નહેર માન આપતાં તેઓએ સ્ત્રી શક્તિનો પરચો બતાવેલો જેથી ત્યાંની અંગેજ પ્રજા પણ મુગ્ધ થયેલી. આ બાજાઓના ઉતારે અંગેજ જનતાનાં ટોળેટોળાં જઇને તેમની મુલાકાત લે છે.

મોતી જેવી સરેદ ચામડી
—સાત દિવસમાં !
પેરીસના સૌંદર્યશાસ્ત્રીની અદ્ભૂત શોધ—

પર્લેક્ષ !!!

ફક્ત સાત દિવસમાં ચામડીને ત્રિશુભી ઉજ્જવલતા બંધે છે. આ બનાવટના પરિણામો વિસ્મય પમાડે તેવાં આવ્યાં છે. તમે પોતે જ અજમાવી ખાતી કરો.

વર્ષોનાં તાપ તડકા, પવન, ધુળ વગેરેને લીધે તમારી ચામડીનું બહુ યથ ગમતું પડે, પર્લેક્ષ ફક્ત સાત દિવસમાં કાઢી નાંખે છે.

તમારી બાસ્પારસ્યા જેવી ચામડીની કેમળતા પાછી લાવવાનો એક કુદરતી પ્રવાજ.

સચના મુજબ વાપર્તા પછી, જે તમારા ચહેરામાં મુધારો નહિ લાગે તો એ લોશન અમેને પાછું મોકલો અને તમારા પૈસા પાછા મળશે. એક બાટલીની કીમત : રૂ. ૫.

પરલીન બ્યુટી પ્રોડક્ટ્સ.

Pearlino Beauty Products,
12 Rampart Row, P.O. Box 493,
BOMBAY.

સ્વ. કવિ બોટાદકરે રચેલાં કાવ્યોનાં
ચાર સુંદર સંગ્રહ

૧ કલ્પોલિની : મુલ્ય : ૦-૧૨-૦
પોષ્ટેજ : ૦-૧-૬

૨ નિર્ઝરિણી : ”

૩ સોલિવની : ”

૪ શૈવાલની : મુલ્ય : ૧-૦-૦
પોષ્ટેજ : ૦-૨-૦

ચારે પુસ્તકો સાથે લેનારને રૂ. ૩-૦-૦માં
થેર બેઠાં

વ્યવસ્થાપક **“શુભસુંદરી”**

૧૧૪, ગીરગામ બેંક રોડ, મુંબાઈ, ૪

સુંદર રાસસંગ્રહ

કવિશ્રી અમરદાસ રચિત

રાસચંદ્રિકા

(બાજ પહેલો)

આકર્ષક છતાં સરતી

મુલ્ય : આઠ આના

પોષ્ટેજ : સવા આના

(પોસ્ટની ટીકાગે મોકલી મંભાવો)

વ્યવસ્થાપક **“શુભસુંદરી”**

મુંબાઈ, ૪.

નાંધ

અગતીઆર વર્ષો ઉપરરૂપાથી નિર્વિધને પૂરાં કરીને ચાલુ અંકથી 'ગુણ-મારમા વર્ષમાં' સુન્દરી' બારમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. આઠલાં વર્ષો

સમય 'ગુણસુન્દરી' શુન્નરાતી બહેનોની યતિક્ષિત સેવા કરી રાખ્યું તે માટે અમે પરમ કૃપાળુ હૃદયના આભારી છીએ. અમારાં આ સેવાકાર્યમાં, અમને અમારા સહુદયી લેખક-લેખિકાઓ, ચિત્રકારો, મિત્રો વગેરેએ કાંઈ પણ બદલાની આશા રાખ્યા વિના જે નિસ્વાર્થ સેવા અર્પણ કરી છે તે માટે અમે તેઓના અત્યંત ઝાલુ છીએ. અમારી નજરે દેખાતી યતિક્ષિત નેટશી પણ જે સેવા છે તે, જે સર્વના સહુદયી સદાકારને જ આભારી છે એમ અમારે કહેવું જોઈએ.

અમારી આ સેવામાં અનેક તુટિયો અને ઉણપો છે, એવું અમને ખાત છે. પણ એ ઉપરાંત બીજા કેટલીક તુટિયો અમારી ભવ્યબદારી રહેતી હોવાનો સંભવ છે. આ ઉણપો અને તુટિયો નિવારવા માટે અમારાથી બની શકે તેટલો પ્રયત્ન અમે કર્યો છે અને હજુ પણ કરવા રહીશું. શુન્નરાતી બહેનોને જેમ બને તેમ વધારે ઉપયોગી 'ગુણસુન્દરી' નીવડે તે માટે અમે સતત પ્રયત્ન કરવા રહીએ છીએ અને ભવિષ્યમાં પણ કરવા રહીશું. પણ કેટલીક તુટિયો માત્ર આર્થિક કારણને આભારી છે. માસિકનાં સંચાલનનાં કાર્યમાં શુન્નરાતીનાં કેટલી મુશ્કેલી છે એ આરી રીતે ભણતીની પાત છે. જેમ બીજા માસિકને તેમ અમારે માટે પણ સ્વર્ગ આર્થિક કારણસર માસિકને બદોળા પ્રમાણમાં ચિકિત્સાવાળું માધ્યમ બનવું નથી એટલે, અમારે અમારા વાચનાર વર્ગને-માહરોને એક જ વિનંતિ કરવાની કે, તમે બની શકે તેટલા પ્રમાણમાં 'ગુણસુન્દરી'ના વાચાવર્ષમાં-માહરોની સંખ્યામાં

વધારો કરો અને એનો બદલો 'ગુણસુન્દરી'ને વધારે ચિકિત્સાવાળા રૂપમાં તમને જ મળશે એની અમે ખાત્રી આપીએ છીએ. આ સિવાય અમારી અરાગ્નિબોને કારણે પણ કેટલીક તુટિયો રહી જતી હોવાનો પૂરેપૂરો સંભવ છે અને તેથી તુટિયો તરફ લે અમારું ધ્યાન જે'શવામાં આવશે તે અમારાથી બનતા પ્રયાસે તે દૂર કરવા અમે પ્રયત્ન કરીશું. એ ઉપરાંત બીજા કોઈ સૂચનાઓ પણ કરવાયોગ્ય લાગે તો તે જરૂર કરવા અમે અમારા વાચકવર્ગને વિનંતીએ છીએ.

ગઈ તા. ૪ થી શોગરુને રાજ અમદાવાદમાં

શુન્નરાતીનાં સૌથી વધુ શિક્ષણ અને શિત અને સંસ્કારી બહે. સંસ્કારને લગવ નામાંનાં એક, શ્રીમતી વિનાઈ લગન મોહિતી નીલકંઠે, શ્રી મનુ-જાઈ લાલભાઈ પરીખ ના-

મના, ૨૫ વર્ષની યુવાન પત્ની અને જે બાળકોવાળા યુવાન સાથે ફરેલાં લગને અમે શિક્ષણ અને સંસ્કારને લગવનારું લક્ષ લેખીએ છીએ. અત્યાર સુધીમાં આ લક્ષ પરને ખૂબ ચર્ચા થઈ ચુકી છે. શ્રીમતી વિનોદિની બહેન તેમજ શ્રી મનુભાઈની છામાંઓમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા મુલાકાતોના અહેવાલો, શ્રી મનુભાઈનાં પ્રથમ પત્ની શ્રીમતી સારદાબહેને, આપેલી મુલાકાતોના અહેવાલ અને તે પછી થયેલી અનેક ચર્ચાઓને આભિધ સરવાળો ક્યાં પછી પણ, આ લક્ષ પ્રત્યે કાંઈને સદાનુમતિ હોવાનું ભણવામાં આવ્યું નથી અને આમાં લગ્નપ્રત્યે સદાનુમતિ હોઈ રહેજ નહિ. એ લગ્ન પ્રત્યે સર્વત્ર એક ચરખો વિરોધ દર્શાવવા ચૂક્યો છે. અમે પણ એ વિરોધમાં અમારો સૂર પૂરીએ છીએ. વરોહામાં તેમજ શાન્તાનુકમાં બહેનોએ સખા બરીને આ લગ્ન પ્રત્યે પોતાનો વિરોધ બહેર રીતે છે અને ઘના પતિએ, વિપત્તા કરતા

પણુ યુરી દશાએ પહેંચેલાં શ્રી. મનુભાઈનાં પ્રથમ પત્ની શ્રીમતી શારદા બહેન પ્રત્યે સદાનુભૂતિ દર્શાવી છે એ ઉચિતજ કહ્યું છે. સ્ત્રી સંસ્થાઓએ તો આ લગ્નને વખોડી કાઢવું જ રહ્યું.

શિખવિધિથી આ લગ્ન ચોરી છુપીથી કરવામાં

આવ્યા પછી, શ્રીમતી વિનો-

અંતરનો દિની અને શ્રી. મનુભાઈ

અવાજ ! અમદાવાદમાં જ રહેવા

નેટલી પણ હિંમત દાખવી

ન શક્યાં અને મુંબાઈ આવ્યાં. શ્રીમતી વિનોદની-
એ મુંબાઈના વર્તમાનપત્ર 'નવસારત' ને લખાણ મુલાકાત આપી પોતાનાં લગ્નનો-પોતો કરેલાં આવિ-
ચારી દેખવો બચાવ કર્યો એટલું જ નહિ પણ
બહેને એ પગલું બરીને પોતે કાંઈ બારે સામાજિક
કલ્પિત કરી નાખી દોષ એવા ધમ્મંદ દર્શાવ્યા. વધુમાં
છ છ વર્ષના આત્મમંથન પછી તેમણે આ પગલું
સાચું જાહેર કર્યું. ખરેજ, આ બચાવ એટલો
બધો લૂચો અને પાયા વિનાનો છે કે, લગ્ન કરીને
કરેલી એક બૂલમાં તેમણે, મુલાકાત આપીને બીજી
બૂલનો ઉમેરો કર્યો એમજ અમને લાગે છે. શ્રીમતી
વિનોદિની બહેન આને જો સામાજિક કલ્પિત લેખતાં
દોષ તો તેમાં તેમનો ચોક્કસ ભ્રમ છે. જે
બાલકોની ૨૫ વર્ષની જુવાન માતાને રજા
ળાગીને તેમણે આ લગ્ન કર્યું છે એ વસ્તુ મોદ-
વશ યહને તેઓ બૂઝી નથી છે. વળી, અમદાવાદ-
ની મ્યુનિસિપલ ગર્લ્સ સ્કૂલ કે જેનાં તેઓ પ્રિન્સિ-

પિનોદિની બહેન પોતાના પતિશ્રી. મનુભાઈનો
પ્રથમ પત્ની સાથેનો 'ધરસંસાર' કુખી ન હતો
એમ કહીને પોતાના પગલાંનો બચાવ કરે છે,
ત્યારે તો હજી યાદ છે. સ્ત્રી યહને જ જો
શ્રીમતિનાં હૃદયને પારખવા નેટલી સમયસંચ-
કતા ન બતાવવામાં આવે તો પછી શ્રીમતિનો
ઉદ્ધાર કરવાના બહુમાં કુંકવામાં રો અર્થ હતો,
એમ પૂછવાનું અમને મન થાય છે. એક પણ
હિંસ શ્રીમતી શારદાબહેનની મુલાકાત લીધા વિના,
શ્રીમતી શારદા બહેનને નજરે લેવા વિના, તેમની
સાથેના શ્રી મનુભાઈને સંસાર કુખી ન હતો
એમ શ્રીમતી વિનોદિની બહેન કહે છે, એ શ્રી.
મનુભાઈના કહેવાના આધાર ઉપરજ ને ? અને
શ્રી. મનુભાઈને પોતાનાં પ્રથમ પત્નીથી કુખ ન
હતું એ કારણે તેને કુખી કરવા માટે શ્રીમતી
વિનોદિની બહેને તેમની સાથે લગ્ન કરવાની
તત્પરતા બતાવી એ આશ્ચર્યજનક છે. શ્રીમતી શારદા
બહેનનાં હૃદયની સાચી સ્થિતિ સમજવા પૂરતી
સુજનતા શ્રીમતી વિનોદિની બહેને બતાવવી નોંધતી
હતી, એમ અમે માનીએ છીએ. એક સ્ત્રીનાં હૃદય
ઉપર પણ મૂકતાં પહેલાં તેમણે વિચાર કરવો
જોઈતો હતો.

શ્રી મનુભાઈએ પોતાની મુલાકાતમાં જે વિચારો

દર્શાવ્યા છે તે તેમનાં પત્ર-

ભ્રમરવૃત્તિ લાંબે વાજબી કરાવવાનાં

હરવાની તેને ટેવ છે. આવી સ્થિતિમાં શ્રીમતી શારદાબહેન પ્રત્યે એમને, આલુગમે કષ્ટન્યો હોય અને શ્રીમતી વિનોદિની તરફ તેઓ આકર્ષાયા હોય તો તે સ્વાભાવિક છે. પણ તેમણે પોતાની શારદાબહેનને ખાતર, પોતાની વાસનાને ખાતર, એક પ્રેમભળ પત્નીના હૃદય ઉપર ઘા કરવા તૈયાર થવું બેઠું ન હતું. એમાં ન્યારે તેઓ શ્રીમતી શારદાબહેનને તેમના જેવાજ માર્ગ લેવાની છૂટ આપતા રાખેલાં અંશ કરે છે. યારે તો એમનું ધાય છે કે આટલાં વર્ષોના સહવાસ પછી પણ, સ્ત્રીહૃદયની-પત્નીનાં હૃદયની જરા સરખી પણ નહીં એ ભાધને નથી. ભે સરખાતથી જ શ્રીમતી શારદા પ્રત્યે પ્રેમ ન હતો તો તેમની સાથે સારી સંબંધ બાંધી, “કાષ્ટેસ-સો વ્યભિચાર” કરવાનો તેમને શો હક હતો ? તે સખતે તેમના બધા આદર્શો ક્યાં કંધા વળી ગયા હતા ? એક અપહરણનો બચાવ કરવા માટે માણસ કેવાં નાદાનીપત બની વલખાં મારે છે, એ શ્રીમતી વિનોદિની બહેન અને શ્રી. મનુભાઈની મુશાકાતોના અહેવાલો ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે.

શ્રીમતી શારદા બહેન પણ આ નિવેદનો વિષે પોતાનો વિચારો દર્શાવ્યા સંકાનુભૂતિ છે અને તે દરમ્યાન, આટલાં આટલો અન્યાય ક્યાં છતાં, તેમણે એક સાચી આર્થ જીને છાન્ને એ રીતે પોતાના પતિની સામે એક પણ કાબડ વ્યક્તિયમતો જમાવ્યો નથી. અમે શ્રીમતી શારદાબહેન અને તેમનાં બે બાળકો પ્રત્યે અમારી કંઈ સંકાનુભૂતિ ઘાખીએ છીએ અને એ બહેનને વિનંતિ કરીએ છીએ કે, તમારા જેવી અન્યાય પત્નીઓ અનેક બહેનોની નેમ મુઠા ભેટી ન રહેતા આવ્યા હકકકતા અન્યાય સામે પ્રભમતને, પ્રનમતને જ નહિ, સમસ્ત સ્ત્રીભવિને તેવાજ કરવામાં તમારાથી સારું તેરતા પ્રયત્નો જરૂર કરવે.

શ્રીમતી વિનોદિનીનાં આ લખ પ્રત્યે અટક સુધારક, અને ગુજરાતનાં ઉદ્ભવ આરોપણ આજનાં સ્ત્રી જીવનનાં પુરે-ગામી સમાં તેમનાં માતા શ્રીમતી વિદ્યાબહેનની પણ નાપસંદગી હોય એ સ્વાભાવિક છે. તેમને આ લખ પ્રત્યેનો વિરોધ એક જ કાષ્ટ છે અને તે એ છે કે, શ્રીમતી વિનોદિની

બેની એક પત્ની જીવતી છે એવા પતિ સાથે પરણ્યાં છે. એ લખ આંતર-પ્રાંતીય હોય યા આંતર જાતિય હોય તેની સાથે વિરોધ કરવાને કંઈ કારણ નથી. શ્રીમતી વિદ્યાબહેન બેવાં અનુભવી માતાની સલાહને પણ ન ગણકારવામાં શ્રીમતી વિનોદિનીએ વતસલ માતાનાં હૃદયને આઘાત પહોંચાડ્યો છે. એટલું જ નહિ પણ એ માતાને, ‘જુના વિચારનાં’ કહેવા બેટકી પણ હિંમત શ્રીમતી વિનોદિની દર્શાવે છે ત્યારે ખરેખર એટલેમનું ધાય છે. શ્રીમતી વિદ્યાબહેન કેટલાં હદામ સુધારક છે તે આજે ગુજરાતમાં તો કોઈને કહેવાની જરૂર નથી. પણ પોતાનાં અવિચારી પમલાનો બચાવ કરવાની વૃત્તિમાં માતા પ્રત્યે આટલું ઉદ્ભવ આરોપણ કરતાં પણ શ્રીમતી વિનોદિનીબહેન કેમ લજવાયાં નહિ ? આખી સ્ત્રીભવિને અન્યાય રૂપ માણતી પ્રથાને સમર્થન ન કરવામાં શ્રીમતી વિદ્યાબહેને જરાય જીનો વિચાર દર્શાવ્યો નથી. તેમણે તો સાચો, સુધારકને છાન્ને એવો જ વર્તાવ ક્યાં છે. શ્રીમતી વિનોદિનીનાં આ પચાસાંથી એ વતસલ હૃદયને પણ આઘાત થયો હશે એમાં શંકા નથી. શ્રીમતી વિદ્યાબહેન પ્રત્યે પણ અમે આ પ્રસંગે કંઈ સંકાનુભૂતિ દર્શાવીએ છીએ.

શ્રીમતી વિનોદિનીનાં એમાં બહેન શ્રીમતી સરોજિની મહેતા, એમ. જી. એક સરખો બેટકાં હદામ વિચાર ધરાવનારો ગુજરાતી બહેન અમે બિરોધ નેમાં મળી એ

બહેન તેમજ એમનાં બેવાં જ હદામ વિચારો ધરાવનારાં સી. બહેન ઉર્મિલા મહેતા પણ શ્રીમતી વિનોદિનીનાં પગલાંને વળગી કાઢે છે. એ પણ શું સમને છે ? ને પમણું જ અન્યાયી છે, એ પમણું જ ખોટું છે, એ માર્ગ અયોગ્ય છે, એનો બચાવ જ ન થઈ શકે. એટલે શ્રીમતી વિનોદિનીનાં પગલાંને માફ રીતે બચાવ શક્ય નથી. એનો એકસરખો વિરોધ જ થઈ શકે.

શ્રીમતી વિનોદિનીએ આ લખ કરીને આખા ગુજરાતની સ્ત્રીશિક્ષણની જાણ ક્યાં છે ? પ્રાતિને અને સ્ત્રીભવિને ધોતો પહોંચાડ્યો છે એવું તેમને ખાન ક્યાં છે ? આટલા આરક્ષા શિક્ષણ અને સંસ્કારનું પરિણામ એ સ્વચ્છંદતામાં જ આવે તો તેથી, સ્ત્રીશિક્ષણના પ્રચારમાં અવસ્થ ધોતો

પાંચ રૂપીઆની નોટ

“બા, આજ તું ઉઢાસ કેમ છે ?”
અરવિંદે પોતાની બાના મુખ તરફ જોઈ
પૂછ્યું.

માતાના મુખ પર ચિંતાની રેખાઓ
એણે દીઠી. નિશાળમાં બધી રમતગમ-
તમાં એણે ભાગ બજવ્યાની વાતો કરી
પણ બા કંઈ પણ બોલી નહિ.

મારા ટેબલના ખાતામાં ગઈ કાલે મેં
મૂકી હતી તે પાંચ રૂપીઆની નોટ શુભ
થઈ છે. ખૂબ બોળી પણ જરૂરી નથી.

“બા, તેં બરાબર જોયું નહિ હોય.
આલ, હું તપાસ કરું.”

અરવિંદના મનમાં હતું કે હું
જઈને શોધી કાઢું તો કેવી મજા પડે.

“મેં બધે તપાસ કરી હવે તું
નકામી મહેનત ના કરતો.”

છતાં અરવિંદ તો ઠોઠયો. દાદર પર
ચલી ગયો.

પણ જઈને એણે બાના ટેબલનું
ખાતું ઉઘાડ્યું નહિ. સીધા પોતાના ટેબલ
નજીક ગયો. ખાતું ખોલ્યું. એક પુણે
સંભાળપૂર્વક ગડી વાળી પાકીટમાં મૂકેલી
કોરી ને કઠકરતી પાંચ રૂપીઆની નોટ
કાઢી.

આ નોટ એને એના બાપુએ આફ્રિકા
જતી વખતે આપી હતી. તેમણે કહ્યું

હતું, કે તારે જે જોઈએ તે ખરીદજે
તારી મરજી પડે તેમ વાપરજે.

અરવિંદ ઉભો ઉભો વિચાર કરે છે
કે હજી મેં એને વટાવી નથી. ઠીક થયું
વટાવી હોત તો બધી વાત બગડી જત

દાદર ઉતરી અરવિંદ બા પાસે ગયે
બાએ પૂછ્યું, “કેમ નોટ જડી કે ?”

અરવિંદે બાના હાથમાં નોટ મૂ-
અને કહ્યું, “જો, બા, આ રહી. હું બા
ને ના જડે ?”

માતાની આંખો ચળકવા લાગી :
એક પણ અક્ષર બોલી નહિ.

“બસ, હવે તારી કીકર મટી ગ-
ને ?” અરવિંદે બાના સામે જોઈ પૂછ-
લાગ્યો.

“અરવિંદ કાલે તારા બાપુને કામ
લખવો છે. કામમાં બૂલી જઈ તો હ
ચાક કરાવજે.”

અરવિંદને નવો વિચાર આવ્યો
કદાચ બા પૂછ્યો કે પેલી નોટ ક-
ગઈ તો ? રમવાનું બહાનું કાઢી એ
ચાલ્યો ગયો.

સાંજ થઈ. અરવિંદ વાળુ કરવા બેઠે
ચાળીમાં કંસાર દીઠો. કંસાર અરવિંદ
જન્મ દિવસે જ થતો. અરવિંદે બા
સામે જોયું. બાના મુખ પર આનંદ હતો

અરવિંદ આપણે કાલે બજારમાં જઈશું. તારી પાંચ રૂપીઆની નોટ પણ લઈ લેજે.

અરવિંદ શું અવાયો. “જા, મારે કંઈ ખરીદવું નથી.”

“હીક, પણ એ લાવ.”

અરવિંદ હીલે પગે દાદર ચઢ્યો. એને ખાત્રી હતી કે ખાનામાં નોટ તો નથી. છતાં ટેંગલવું ખાતું ખેંચ્યું. જુએ છે તો અંદર નોટ !

તેણે એકદમ જુમ મારી. “જા, જા,”

અને ધકધકાટ દાદર ઉતરી આવ્યો. “અરે, આ તો બહુ થયું લાગે છે.”

પાછો થંભી ગયો. ખાને આ નહોતું કહેવાતું છતાં આનંદમાં આવી જઈ એણે બોલી નાખ્યું હતું.

માતા આ બધું સમજતી હોય તેમ ઉભી ઉભી હસતી હતી. “બેટા, તારો વિચાર સારો હતો, પણ મારી નોટ જુની હતી ને તારી નવી હતી. એટલે વગર કહ્યે પણ હું બંધતી જ હતી. મારી નોટ મને જડી એટલે મેં તારી નોટ તારા ખાનામાં પાછી મૂકી દીધી.”

પ્રેમયોગી.

વરદાન અને શાપ.

એક હતી ડોશી. તેને બે દીકરી. મોટી દીકરી વહાલી ને નાની અળખામણી. નાની વરતું બધું કામ કરે ને પાણી ભરે. એક દિવસ તે કુવે પાણી ભરવા ગઈ. ત્યાં તેને એક પરી મળી. તેણે થોડું પાણી માગ્યું. નાનીએ રાજી થઈ તેને આપ્યું. પરીએ તેને વરદાન આપ્યું કે તું બોલશે ત્યારે તારા મોંઠામાંથી હીરા, મોતી, ને માણિક્ષ ખરશે. નાની ઘેર આવી. માએ પૂછ્યું, મોટી કેમ આવી ? નાનીએ કહ્યું, પાણી ભરતાં વાર લાગી. બોલતાં તેના મોંઠામાંથી હીરા, મોતી, ને માણિક્ષ અર્થાં. માને આશ્ચર્ય લાગ્યું, તેણી મોટીને મોકલી. મોટીને પણ પરી મળી. પરીએ પાણી માગ્યું. મોટીએ ના આપ્યું. તેથી તેને શાપ આવ્યો કે તું બોલશે ત્યારે સાપ અથવા ઢેડકાં તારા મોંઠામાંથી બહાર આવશે. મોટી ઘેર આવી. માએ પૂછ્યું, તને શું વરદાન આપ્યું ? મોટીએ બધી હકીકત કહી. બોલતાં તેના મોંઠામાંથી સાપ અને ઢેડકાં બહાર પડ્યાં.

અરવિંદ પોલ ઈ. વ ૧૧.

બાર પાળીયા

ગામને માથે સંકટ આવ્યું. રજ-
પૂતો કહે ભાઈ, અમારું કામ નહિ.
ભાયાતો સામે અમે લડીએ તે
અમને ન શોભે. ગામ, ધરબાર, જમીન,
જગીર બધુંય બલેને છુટાઈ જાય, પણ
એમના સામે અમે હાથ ન ઉગામીએ.

ગામના આગેવાનો ગભરાયા. રણ-
શીંગું ફેંકાવ્યું. ગામ આખું પાદરે એકઠું
મળ્યું, અને છું કરવું તેનો વિચાર કરવા
લાગ્યા.

ડાયરાની એક બાજુએ ખુણે, આથે
આથે એક જુદેવ બેઠા હતા. તેમનાથી
આ સહેવાયું નહિ. અને પાસે બેઠેલા
પોતાના દિકરાને બીડું ઝડપવાની આજ્ઞા
કરી. તરત જ છોકરો ઉઠ્યો અને બીડું
ચાવી ગયો.

સર્વ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા.
ક્ષત્રિયોએ મોંમાં આંગળાં નાખ્યાં, બી-
જઓ જમીન ખોતરવા લાગ્યા, અને
વાણીયા તો ડાહીમાના દિકરા
એટલે તેઓ ક્યારના ઉઠી પોતાની મા-
લમતા ધરતી માતાના ઉદરમાં પધરાવ-

વામાં મરાણુલ થઈ ગયા હતા સૌ ઠાઈ
બ્રાહ્મણની હિંમતનાં વખાણુ કરવા
લાગ્યા.

ડાયરા બ્રાહ્મણને ધુર ચઢાવતો
વિખરાયો.

સાંજના છ વાગ્યા. લોઠા નાસભાગ
કરતા ગોતાનાં ધરણાં, પૈસા વગેરે સંતા-
ડવા લાગ્યા.

ઘોથેલાં કડકઠતાં કમઠાં પહેરી,
માથે ક્ષત્રિયને શોભે તેવા ફેંટા બાંધી,
કેડે ચક્રચકતી તલવાર લટકાવી પાંચ
હાથ ઉંચા ઘોડા પર બેસી, બ્રાહ્મણોની
તેર માણસોની ફેજ ગામને પાદરે ચોટ્ટી
કરવા સજ્જ થઈ ઉભી રહી.

ધીમે ધીમે અંધારું થયું અને બં-
દુકાના ભડાકા અને કિલકારીઓ કરતું
બહારવટીયાતું ટોણું ગામ પર ધસી
આવ્યું. બહારવટીયાઓનાં સીતેર-પં-
ચોતેર માણસો સામે માત્ર તેર બ્રાહ્મણોને
ટકવાનું હતું. પણ આ હિંમતવાન બ્રાહ્મ-
ણોએ જરાએ ગભરાયા સિવાય, બહાર-

વટીયાઓના સરદાર પાસે જઈ તેમને
પાછા વળી જવા આજ્ઞા કરી.

સરદારે તેઓને હુસી કાઢ્યા અને
પોતાનાં માણસોને આગળ વધ-
વાની આજ્ઞા કરી. નાસતા, કુદતા, બહો-
રવટીયાઓ આગળ વધ્યા. અલપુત્રોની
આંખોમાંથી દોધનો અગ્નિ વરસવા લાગ્યો.
તલવારો ખેંચી ગામનું નાકું રોકી એ
ઉભા રહ્યા.

બહોરવટીયાઓએ એકસામટા
ધસારો કર્યો. પણ બહોદુર અલપુત્રોનો
તેથી ડરી જાય તેવા ન હતા.

બહોરવટીયાઓનું પચાસ માણસ
મસયું, ત્યારે આઠ અલપુત્રો ખલાસ થઈ
ગયા હતા.

છેવટે બહોરવટીયાઓમાંથી બે કે
ત્રણ જણ જીવતા રહ્યા. એટલે સરદાર
નાહો, પણ આ વખતે બ્રાહ્મણોમાંથી માત્ર
એક જ વીર જીવતો હતો.

સંકટ જતું રહ્યું. ગામ આખું ટોળે
મળ્યું. બ્રાહ્મણ પુત્રને માનપાન સાથે
ગામમાં લાવી, કહ્યા પ્રમાણે જાગીર આપી
અને લઢતાં મરણ પામેલા બ્રાહ્મણોનાં
મહદાં જે જે જગ્યાએથી મળી આવ્યાં
તે તે જગ્યાએ તેઓના પગીયા બનાવી
મૂક્યા.

અત્યારેયે એ બાર પાળીયા વાસદ
ગામની આગળપાગળ પોતાની બહોદુરીની
યાદ આપતા ઉભા છે.

ઉમેદભાઈ પટેલ

એક હતો વાણિયો. તેને બે દીકરી. એકનું નામ જયા અને બીજાનું
નામ બંસરી.

એક દિવસ બન્ને દીકરીઓ બાગમાં ફરવા નીકળી. તેવામાં બંસરી બોલી
હીઠી, કે બહેન, આપણે બો બો રમીશું ? જયા કહે, ચાલો; આપણે રમીએ

એ બન્ને રમે છે ત્યાં બંસરીનો ભાઈ આવ્યો. એટલે બંસરી દોડીને તેને
વળગી પડી. પછી બંસરી ઘેર ગઈ ને ખાધું પીધું ને મજા કરી.

કમ્બુ પટેલ ઉ. વ. ૭.

દેશ દેશાવરમાંથી

ચિલિ

“ ખેડ ખાતર ને પાણી
લાવે નસીબને તાણી. ”

ઉપલો કહેવત શુજરાતના ખેડુતોમાં પ્રચલિત છે. એ સુજબ ખાતરને ખેતીનું આવશ્યક અંગ ગણ્યું છે. નવી દુનિયાના ખેતી કરવાનો જેમ રાહ જુદો તેમ તેનાં ખાતરો પણ જુદાં. નવી પદ્ધતિએ ખેતી કરનારા ખેડુતો ક્ષારોનો ખાતર તરીકે ઉપયોગ કરે છે. આ ક્ષારો ચિલિની ઉત્તરે આવેલા આટાકામાં નામના રણના પ્રદેશમાં જથ્થાબંધ મળી આવે છે. આ રણમાં બિલકુલ વરસાદ વરસતો નથી એટલે હજારે વર્ષો થયાં ધરતીના ક્ષારો ધરતીના પર જ પડી રહ્યા. આ ક્ષારોનો વિજ્ઞાનીઓએ ખાતર તરીકે ઉપયોગ કર્યો. ખૂબી તે એ છે કે સુકા રણમાંથી આ ક્ષારોની મહત્તી દૂર દૂર આવેલા ફળદ્રુપ પ્રદેશોમાં પાક સમૃદ્ધ બને છે.

એન્ડિઝના પ્રદેશો

દેશ દેશનાં હવામાન જુદાં. દેશ દેશના સંયોગો જુદા. તેમ સંયોગો અનુસાર દેશ દેશનાં પ્રાણીઓ પણ જુદાં રણના પ્રદેશમાં ઉંટ જેવું પ્રાણી ઉપયોગી થઈ પડે. જ્યારે ખરફના પ્રદેશમાં એ ઉંટ જીવી જ ન શકે. ત્યાં તે રેન્ડિઅર જ કામ આપી શકે. સપાટ દેશોમાં ઘેડા અને બળદોથી વ્યવહાર ચાલે ત્યારે તિબેટ જેવા

કુંગરાળા ઉચ્ચ પ્રદેશમાં ચાકનો ઉપયોગ થાય.

દક્ષિણ અમેરિકાની ઉત્તર દક્ષિણે આરપાર જતી એન્ડિઝ નામની મિરિ-માળાના કુંગરી પ્રદેશમાં લામા નામનું પ્રાણી થાય છે. ઉંટની માફક એ ઉંચું છે અને શરીર કરતાં એની ડોક લાંબી છે. કુંગરોના ચઢાવ ઉતાર ચઢવા ઉતરવામાં એ એકકું છે. એટલે એન્ડિઝના પ્રદેશોમાં જવા આવવાના સાધન તરીકે લામાનો ઉપયોગ થાય છે. વળી એના આખા ડીલે લાંબા લાંબા વાળ હોય છે. એ વાળનાં વણીને કપડાં બનાવે છે. લામાની ભતનાં આલપકા, વિકુના અને એન્કે નામનાં પ્રાણીઓ એ પ્રદેશોમાં થાય છે. એ પ્રાણીઓનો પણ એન્ડિઝના રહીશોએ લામાની માફક ઉપયોગ કર્યો છે. આમ માણસે સંયોગો અનુસાર દેશદેશાવરમાં મળી આવતાં જુદાં જુદાં પ્રાણીઓનો વ્યવહારના સાધન તરીકે ઉપયોગ કર્યો.

પેરૂ

મરણ પછી સુખી થવાની લાવના દેશદેશાવરના સુધરેલા તેમજ બીન સુધરેલા દેશોમાં જોવામાં આવે છે. આ લોકમાં ભોગવેલાં સુખ સાધનો પરલોકમાં ગળે એ ઇચ્છાએ ઇચ્છતના રાજાઓએ પિરામિડો બાંધાવી તેમાં શબની સાથે મોજવિજ્ઞાસનાં સાધનો દટાવ્યાં. મરણ

પછીથી મળે માટે ગુજરાતના બીલો
શખની સાથે દાતરડી કે કુદાડી બાંધી
દાટે છે કે બાળે છે. આવી જ કોઈ ભાવના
પેરના વતનીઓમાં પ્રચલિત છે. કુટુંબનો
કોઈ માણસ મરી બાથ એટલે કુટુંબનાં
સંબંધોમાં ભાણેસો બુલું ઝુંપડું ખાલી કરી

નહું બાંધે. મરનારના આત્માને રહેવા
સાટે ઝુંપડું મળે એ ઉદ્દેશ બુલું ઝુંપડું
ખાલી કરવામાં રહેલો છે. સુખી ધવાની
ભાવના દેટલી બધી પ્રબળ છે !

વરધભાઈ પટેલ

જ્યુટ મીલ

હું મારા મિત્ર શશીકાન્તને સાથે તેડી જ્યુટ મીલ દેખાડવા લઈ ગયો હતો.
હાવરા સ્ટેશનથી મીલ ૨૦ માઈલ દૂર આવેલી છે. સ્ટેશનથી ઉતરીને જતાં વચ્ચે
હુગલી નદી આવે છે તેને બીજે કાંઠે મીલ છે. અમે આ બાબુથી ઉતરી હોડીમાં બેઠા
ને સામે કાઠિ ગયા. મીલમાં પેસતાં જ એક મોટો ફરવાળો આવે છે. પછી જરાક
ચાલીએ કે ઓફિસ આવે છે. પછી કાચો માલ એટલે ભોંડીનાં વાળેલાં શુચળાં રાખ-
વાનો એક ભાગ આવે છે. એને બીજી બાજુ લઈ જઈ સાફ કરે. એક જાળી નીચે
બધો કચરો ભેગો થઈ નીચે પડે છે. થણ ઉપર રહી જાય છે. પછી એને ઝીણું કરે છે.
પછી તેના તાર ભેગા થઈ તેમાંથી પાતળી દોરી કંતાય છે. વણાટ ખાતામાં જઈ તેના
કેયળા વણાય છે. પછી બીજા મશીનમાં જઈ તે સીવાય છે. પછી તેના ચેલા બધાય
છે. પછી તેને જ્યાં મોકલવા હોય ત્યાં મોકલી આપે છે.

ચોગીન્દ પટેલ ઉ. વ. ૧૦

હું ગાય હોઉં તો ?

મેં એક ગાયને લીલું લીલું ઘાસ ચરતાં જોયું. અને એમ થયું કે હું પણ આ ગાયના જેવી ગાય હોઉં તો ?

હું એલું, સરસ દૂધ આપું કે નાનાં છોકરાં તે દૂધ પીને જડાં જડાં થાય. મારા દૂધમાંથી લોકો દહીં માખણ ધી બનાવે. દૂધમાંથી આવો થાય તે નાનાં છોકરાં ખાધને રાજ થાય.

મારો ગોવાળ મારે ગળે ઘંટડી બાંધે. હું ટનનનન ટનનનન ઘંટડી વગાડું ને નીચે કુંગરા ઉપર લીલું ઘાસ ખાઉં. લોકો મારી પૂજ કરે. ઠેવી મળે ?

ખંસરી કાશ-ઉ. વ. ૭.

લખી મોકલશે ?

તમે કરેલી કેમ મુસાફરોનું વર્ણન.

સોમભાઈ પટેલ

ન્યુ ઇરા સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૭

જુલાઈ માસની હરિકાઈનું પરિણામ.

ખરા જવાળ મોકલનાર બાલમિત્રો :

- (૧) રસિકજીવન અમીન (વસો) (૨) પિનાકિન પટેલ (મુંબઈ)
(૩) રૂપસિંહ મકવાણા (મુંબઈ) (૪) ઉષા હેસાઈ (બારુચ) (૫)
મણિલાલ શાહ (મોડાસા) (૬) પરસનગૌરી (અમદાવાદ) (૭) નાનામીયાં
રંગરેજ (સાકરા.) (૮) રણછોડલાલ જુડાલા (મોડાસા) (૯) જુસબભાઈ
(સાકરા) (૧૦.) વલ્લભ શાહ (મોડાસા)

તાં. ૨, ૪, અને ૬ ને એક એક બાલવાર્તાની જોપડી મોકલવામાં આવશે.

ગુણસુન્દરી અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

લવાજમ : રૂ. ૪-૫-૦] (સ્ત્રી-ઉપયોગી સચિત્ર માસિક) [હિન્દ બહાર : ૧૦ શીર્ષાંગ

વંત્રી : જયકૃષ્ણ ના. વર્મા માસ ૧૯૩૪
 ઉપવંત્રી : યજ્ઞેશ હ. શુક્લ થી
 આગસ્ટ ૧૯૩૪ કાર્યાલય :
 ૧૧૪, ગીરગામ એક રોડ, મુંબાઈ, ૪

વર્ષ ૧૧ મું : પુસ્તક ૨૨ મું

અનુક્રમણિક

ફોટો-ચિત્રો (૪૦)

વિષય	સંખ્યા	પૃ.	વિષય	સંખ્યા
કચુરી, મેકમ	૧	મુખ. આગસ્ટ	જગન્નાથનદાસ, ૨૫. સર	૧
ખાલો પ્રદર્શનમાં ગરબા	૧	૧૭૩	જીવકોર વનિતાવિશ્વમિ,	
ગોસડીયા, ડૉ. મીસ સુસદાબાઈ	૧	૩૦	(અમદાવાદ)	૧

૧૭૪	મીરાંબહેન, શ્રી.	૧	૨૨૭
મુખ. જીન	મુનશી, કુ. હવા	૧	મુખ. એપ્રિલ
મુખ. માર્ચ	મુનશી, શ્રી. કુસુમબહેન	૧	૪૫
૧૬૦	મુનશી, શ્રી. લીલાવતી	૧	૪૪
૪૫	મોરીન, મેડમ	૧	૨૨૭
૨૪-બ	મંગળાબહેન, શ્રી	૧	૪૫
૫૩	ચોધ, શ્રી. શાન્તાબહેન	૧	૧૭
૧૭૪	રાયજી, શ્રી. જયશ્રી	૧	૪૪
મુખ. એપ્રિલ	લીસ્ટર, મીસ મ્યુરીયલ	૧	૨૨૬
મ. મે; ૧૧૨, ૧૧૩	વનિતાવિશ્રામ કલપદ્રેશન	૧	મુખ. મે
૨૮૧	વિચિત્ર વેષપરિધાન	૧	મુખ. જીન
૫૨, ૫૩	વેલીનકર, સો. લીલાવતી	૧	૫૩
મુખ. જુલાઈ	સુબ્બારોયન, મીસીસ	૧	મુખ. ઓગસ્ટ
મુખ. જીન	દરનામકુંવર, શ્રી.	૧	૨૨૭

વાર્તા-રેકૅચ-આ લાઈટ (૧૮)

અકસ્માત	૨૮૫	હેલ્થ ઠાણું	૨૭૫
અન્ધારપિંછાડી	૧૧૭	બગીચોત ૩, ૭૭, ૧૪૪, ૨૦૩, ૨૫૦, ૩૨૦	
આનન્દગૌરી વિ. બાગવાનદાસ	૧૦૭	વારજીદાર	૨૮૦
આબરદાર આશી	૧૧૭	યાકે વણસે કામ	૧૭૮
અતિમ ઇચ્છા	૨૩૪	નાણું મેળવવાનો પ્રિમિયો	૧૭૨
કાંડી કાંડી	૨૬૧	પતિને પાનસ બનાવનાર પત્નીઓ	૩૧૧
કલ્પનાની નારી	૨૬૧	બચકોડો બાણ	૧૯૨
કુરસીઓવાળી	૧૨	બિચારો તંત્રી	૩૯
ચાલાકી	૨૨૧	વલ્લભકાકાની જીભાની	૨૪૧

લેખ (૨૦)

અમેરિકાની પ્રતિનિધાન મહિલાઓ	૧૫૧	બાજનાં આંતુઓ	૧૭૩
આપણી સ્ત્રી-કેળવણીની ખામીઓ	૨૨૭	મેડમ કપૂરી	૩૧૫
એલેક્સાન્ડ્રા કોલનટોપ	૨૨૬	મેડમ એચ. પી. બ્યેવેરેટ્ટી	૧૧૧
શુજરાનમાં શારદા એક્ટનો અમલ	૧૮૭	લખ અને કુટુંબબાવનામાં વિચારપરિવર્તન	૧૦, ૭૪, ૧૩૬, ૧૬૬
ચાંપીયુમની સીરાજી	૧૨૬		
જીવનમાં રસિકતા	૧૩૪	વર્તમાન સ્ત્રી-કેળવણીથી થતા ફાયદા અને	
પાશાપુરીના પ્રવાસે	૧૮૭	મેરુપલ	૧૨૪
નૃત્ય અને અભિનય	૧૫	સી. પ્રાચીન અને અર્વાચીન	૧૬
પૂર્વમાં મુઝીર બ્યાપાર	૨૪૬	સીએને અન્ધાર	૨૬૫
પંડિતા રમાબાઈ	૧૮૮	સંવલિ નિષમન	૨૬૪
બહેનો દલે વિચારો ?	૫૮	સદિતાનું સદિત્ય	૪૩

રાસ-કાવ્ય (૨૨)

અનન્ત પંખીલી	૩૭	ન્હાના ન્હાના ચાંદલીયા અપાવ	૧૨૭
અમીઝીલણ	૧૭૫	પંખા સરોવર	૧૬૬
કપા	૨૧૬	ન્હારે માંડવટે	૧૬૯
એકાશીમે વર્ષે	૨	મીરાનો શુદ્ધચાગ	૧૦૫
કાનાનાં નેનાં	૧	મંગળ ગામડું	૧૩૫
કુંકુમ	૧૦૯	વાચના	૬૫
ગામડે	૧૦૬	રસરાજ	૩૮
ગોમતીનું ગીત	૨૭૪	વીજલરાણીની દડ	૧૮૧
ગોવાલણી	૫૯	વિરાટ બાલ	૨૪૮
જીવનપત્ર	૨૨૦	એલીનાં રમરણી	૨૭૩
કુંગર ચકુ	૧૬૫	સુખાભાર	૧૬૫

પ્રકીર્ણ (૧૫)

અમદાવાદમાં વ્યાયામ-વર્ગો	૧૫૬	ફાલ્ગુની	૨૬
એક રસદર્શન	૨૭	નાવનગરમાં મદિલા છાત્રાલય	૧૭
એક સંકળ હસલ	૧૯૫	સમાલોચના	૮૨, ૧૫૨, ૨૫૭, ૩૩૧
ગુજરાતી સિન્ક્રી સૌ મંડળ સુખાઇ ૨૦, ૯૩, ૨૦૬,	૨૯૩	સૌ અળગા નથી	૩૨૮
ન્યાયનો નાય	૧૩૭, ૨૪૯	સીંગોની હસ્તકલાનું પ્રદર્શન	૩૧૨
નાણું નદિ, અખૂટ શ્રદ્ધા ભેષજો.	૨૯૧	સીંગોને આર્થિક સ્વતંત્રતા મળવી ભેષજો	૨૬૨
મોંચ	૧૦૨, ૨૧૭, ૩૩૯	સીંગોની સાચી ફરજ	૩૨૯
		સી જગત્	૨૬, ૯૬, ૧૬૦, ૨૧૨, ૨૬૭, ૩૩૩

લેખક-લેખિકા યા સંપાદક

અરોહ, શ્રી	૨૨૧, ૨૮૫	દેવે, યો. મૂળમંકર સુ.	૧૩૪
એક ઉપતંત્રી,	૩૯	દિવાનજી, શ્રી. દિલપુરા બ.	૧૭૩
એક તરંગ વધીલ	૧૦૭	દેસાઇ, શ્રી. બટુક	૫૯
કાપડીયા, શ્રી. રંગીલદાસ	૧૮૮	દેસાઇ, શ્રી. સુમનલાલ અ.	૧૬૨
ગિજુભાઈ, શ્રી	૨૬૨	દ્વિવેદી, શ્રી. નારાયણ દો.	૨૬૧
ગાંધીજી, મહાત્મા	૨૬૧, ૩૨૮	ધારાસાગરી, શ્રી.	૧૬૭
જોશી, શ્રી. કમારંકર	૧૬૬	નરેન્દ્ર, શ્રી	૨૪૧
જોશી, શ્રી. જલનન દેવે	૨૪૮	નાયડુ, શ્રી. સરોવરની	૩૨૯
જુલ્હી, શ્રી. એલ. આર.	૨૬૫	પટેલ, શ્રી. ગોકુળનાથ	૨૭
નિખાડી, શ્રી. રસિક ચિ.	૧, ૧૨૭	પટેલ, શ્રી. સુનીલાલ બા.	૨૪૯
નિવેદી, શ્રી. ગિજુભાઈ મો.	૬૫, ૨૨૦, ૨૭૩,	પતીલ, શ્રી	૨૭૪
નિવેદી, શ્રી. લેકાલાલ	૧૮૧	પાઠક, શ્રી. નિરંજન લ.	૮૨, ૨૬૬
નિવેદી, શ્રી. વાસુદેવ દ.	૧૭૮	પારેખ, શ્રી. નર્મદા ર.	૧૦૭
દલાલ, શ્રી. રમણીક વ.	૨૪૬	પુરોહિત, શ્રી. વાસુદેવ	૧૧૧

પડયા, શ્રી. જમિયંતરામ દ.	૧૮૩	ચૌધ, શ્રી. રાન્તાબહેન	૧૭
પ્રભરકર, શ્રી. જનાર્દન	૧૯૫	રાયચુરા, શ્રી. ગો. દા.	૧૦૬
પ્રેમક, એક	૧૩૭, ૧૬૫	રાવળ, શ્રી. જગન્નાથ	૧૦૯, ૧૭૫
વંદેશી, શ્રી. પ્રિયવદન	૧૧૭	વરેરકર, શ્રી. ભા. વિ. ૩, ૭૩, ૧૪૪, ૨૦૩, ૨૫૦, ૩૨૦	
વેરાધ, શ્રી. સુદરભ ગો.	૧૦૫	વાલુકિ	૨૭૫
ભગંત, કે. નવિની	૧૨૨	બ્યાસ, શ્રી. ભોળારા'કર	૧૩૫
મંજુ'દાર, શ્રી. શ્રીમતીબાલા	૪૩	શાહ, શ્રી. અ'બાલાલ ન.	૧૨૯
મંરેયંટ, શ્રી. કંચનલાલ ત્રિ.	૧૨, ૭૪, ૧૩૨, ૧૬૨	શાહ, શ્રી. મુળજીભાઈ પી.	૧૬૯, ૨૧૬
મહેતા, શ્રી. ચન્દ્રવદન	૧૫, ૧૮૩	શિવરાણી દેવી, શ્રી.	૫૮
મહેતા, શ્રી. સૌદામિની	૨૬૪	શિક્ષકગણ, શ્રી. મહિલા વિદ્યાલય	૨૩૪
મુનશી, શ્રી. લીલાવતી	૬૯	શિષ્ય, એક	૧૩૨
મોડી, શ્રી. હીરાબહેન કે.	૨૨૭	શેઠ, શ્રી. કેશવ દ.	૩૮
મોહિનીચન્દ્ર, શ્રી.	૨	શોધરાણી, શ્રી. કૃષ્ણલાલ	૩૭
પા, શ્રી	૮૬	સ્નેહરશ્મિ, શ્રી.	૧૬૫, ૨૮૦

‘ગુણસુન્દરી’ બાળમિલાગ

માર્ચ	૧ થી ૭૬	જૂન	૬૩ થી ૧૦૦
એપ્રિલ	૭૭ થી ૮૪	જુલાઈ	૧૦૧ થી ૧૦૮
મે	૮૫ થી ૯૨	ઓગસ્ટ	૧૦૯ થી ૧૧૬

ગુણસુન્દરી અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

લગ્નમ: ૩. ૪-૬-૦] (સ્ત્રી-ઉપયોગી સચિત્ર માસિક) [દિવસ બદલ: ૧૦ શીર્ષાન
તંત્રી: જયકૃષ્ણ ના. વર્મા

વપતંત્રી: યજ્ઞેશ હ શુક્લ
પુસ્તક ૨૩ મું]

નવેમ્બર: ૧૯૩૪

૧૧૪, ગીરજામ બેરોડા, મુંબાઈ, ૪.
[અંક ૩૭]

અનુક્રમણિકા

દીપોત્સવી-અંક

૧. પહેલી રાષ્ટ્રીય-મહાસભા : મુખપૃષ્ઠ
૨. પૂળવિષ્ણી : ચિત્રકાર: કુ. મધુરી રોડ] ચિત્ર
- એકલી : સો. જયમનગોરી પાઠકલ ... ૧૪૫
- ભીષ્મપ્રતિની : શ્રી. કેશવ દ. રોડ ... ૧૪૬
- શ્રી. સરોજિનિ નાયકુ : શ્રી. ભેસેક
- ઝોરદેવર ... ૧૪૭
- ઝોર : શ્રી. " સુન્દરમ " ... ૧૪૭
- કેટલીક શિક્ષણ-સંસ્થાઓ : સો.
- સરોજપ્રદેન મનનલાલ બ્યાસ ... ૧૫૧
- સાત સાત દરિયા પારે : શ્રી.
- કૃષ્ણલાલ શ્રીધરાણી ... ૧૫૪
- સારત : શ્રી. " અરોહ " ... ૧૫૫
- આયેરી ઓઠ : શ્રી. ઇન્દુલાલ માંધી ... ૧૫૫
- પ્રસૂતિ સમયે સ્ત્રીઓને અન્યાય : ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ ... ૧૬૫
- શાને લીધા છે હો શ્યામ ! : શ્રી. " પ્રસાદ " ... ૧૭૦
- કુલછાબ : શ્રી. " સ્નેહારિમ " ... ૧૭૩
- ભાગપલ્લ : શ્રી. સુન્દરજી ગો વિયલ ... ૧૭૬
- ભાગવતનો નારીસમાજ : શ્રી. યજ્ઞેશ
- દ. શુક્લ ... ૧૭૭
- "એ"ને : શ્રી. જનાર્દન પ્રસારકર ... ૧૮૩
- "અમકતી વિનળી" રંગન : શ્રી.
- ચાન્તિલાલ શુભાંગદાસ તોલાટ ... ૧૮૭
- રક્ષાબંધન : શ્રી. સુરેશ માંધી ... ૧૯૫
- રિંચ લશ : શ્રી. જોદાગીર મણિકજી
- દેસાઈ, એમ. એ. ... ૧૯૬
- એક સ્મરણુ ચિત્ર : શ્રી. કિસનસિંહ
- ચાવડા ... ૨૦૦
- શ્રી નરસિંહરાવભાઈનાં વિધવા-વિધવાક કાવ્યો : શ્રી.
- ભાવુચંદ્ર બા. બ્યાસ, એમ. એ. ૨૦૩

- દીવાળીના ફટાકડા : શ્રી. નિરંજન ... ૨૦૧
- ન્યાયાધીશ મિત્ર : શ્રી. પતીલ ... ૨૦૬
- ધીરમાળા : ... ૨૧૩
- કુળરાણી : શ્રી. જલનન વિધનાય
- જેશી ... ૨૧૫
- માતા ક્રાન્સિસ એવિયર કેથિનિ : શ્રી. જાટલાલ માનસિંચ
- કામદાર ... ૨૨૦
- બહાદુર બાઈબા : શ્રી. તારાચંદ્ર
- ચોપટલાલ અડાલત ... ૨૨૩
- રાસમાલિની : શ્રી. ભાવુચંદ્ર બા.
- બ્યાસ, એમ. એ. ... ૨૨૬
- કુંભકરણને થતા અન્યાય : ... ૨૩૧
- ભાઈબીજ : ૧૯૮૬ (સન ૧૯૩૨)
- જેલમાં વસતા ભાઈની શુભેચ્છા : શ્રી. રતુમાઈ
- ના. દેસાઈ ... ૨૩૨
- આગ્યદિવિષ્ણી : શ્રી. ગોડુલદાસ
- દીરગદાસ રાવચુરા ... ૨૩૪
- ધરતીની છાબડી : શ્રી. વમાચંદ્ર
- જોષી ... ૨૩૭
- એક અભણી સ્ત્રીના પત્ર : શ્રી.
- ચન્દ્રકાન્ત સુવરિયા ... ૨૩૯
- સ્ત્રીઓના કલાપ્રદર્શનમાં : શ્રી.
- વપતંત્રી ... ૨૪૮
- વર્તમાન યુગની નારી સહિત-સ્વરૂપ જગદંબા સમી
- છે : શ્રીમતી સરોજિની નાયકુ ... ૨૫૧
- ન્યાતિ સંધમાંથી ન્યાતિ પ્રકટો : સરદાર વજીરભાઈ પટેલ ... ૨૫૩
- સ્ત્રીજગત : ... ૨૫૪
- નોંધ : ... ૨૫૬

આલવિલાગ

તંત્રી: સોમલાઈ પટેલ

- લીલિલાલીમહા : શ્રી ચન્દ્રવદન મહેતા ... ૧૩૩
- રેશ રશાવરમાંથી : શ્રી. વરપ્રભાઈ પટેલ ... ૧૩૪
- બહાદુર ઊડેશ : મહીપતરામ એમ. બટ ... ૧૩૫

- કિષોર : શ્રી. વમાકાન્ત ... ૧૩૫
- જંગલમાંથી કાઢે : શ્રી. "પુણશિ" ... ૧૩૭
- એક દંતકથા : મિ. અરવિંદ પટેલ ... ૧૪૦

બાળકને દાંત આવવાનો સમય

એમાં જરાય શક નથી કે

બાળકના જીવનમાં બાળકને પોતાને માટે એથી વધુ ભયભરેલો અને માતાને અત્યંત ચીંતા ઉપજાવનારો બીજો કોઈ ઇટોકટીનો કે કસોટી કરે એવો સમય નથી. બાળક પાંચ મહિનાનું થાય ત્યારથી દાંત આવવા માટે છે અને આ સમયની શરૂઆતથી આખર સુધીમાં બાળકના શરીરના અંધાર-છુમાં થોટો ફેરફાર થાય છે, અને તે અરસામાં ઘણા ગંભીર દરદો ઉભરી નીકળે છે.

આ દુઃખ દૂર કરવા માટે ઘણી જાતના ઉપાયોનાં ભલામણ કરવામાં આવે છે, પરંતુ મીરા ટીથીંગ નેકલેસ કરતાં બીજા કોઈ પણ વસ્તુ વધારે અસરકારક સાબીત થઈ નથી. એ નેકલેસ અમારી પોતાની શોધ અને બનાવટ છે અને દુઃખ સમયમાં આખી દુનિયામાં તે લોકપ્રિય થયો છે.

મીરા ટીથીંગ નેકલેસ

મીરા ટીથીંગ નેકલેસ ઉગતા દાંત ઉપર જ નહિ, પરંતુ આખા શરીર ઉપર સાધારણ રીતે કાયદાકારક અસર કરશે અને ઘણા પરિણામો આ માદા ઉપાયથી દૂર કરી શકાયો.

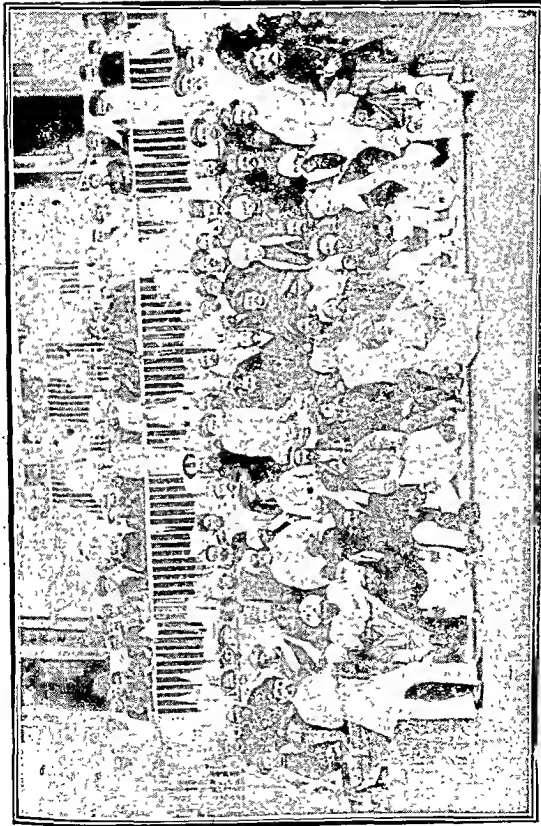
અમારો આ ક્ષીમતી શોધના ઘણી નકલો થવાનો સંભવ હોવાથી પ્રભા ઉતરાય નહિ તે માટે અમારો મીરા ટૂથમાઈ જેવાની ખાસ ભલામણ છે, હિંદ અને પ્રવ્રદેશ માટેના } ટી એમ. ઠાકોર એન્ડ કંપની,

સોલ એજન્ટ

૪૬, અયંગેટ સ્ટ્રીટ, ફાટ, સુબાઈ.

પોષ્ટ ઓફીસ બોક્સ નં. ૨૧૧૧, (કલકત્તા) નં. ૨૪૯ (મદ્રાસ) ૧૧૪ (કરંચી)

૧૩૪ (લાહોર).

મ. સં. ૧૮૮૫માં મુંબાઈમાં મળેલી પહેલી રાષ્ટ્રીય મહાસભા (કોન્ગ્રેસ) ની એકઠના પ્રતિનીધિઓ અને પ્રેક્ષકો

(ચિત્રકાર :]

પૂનારિણી

[ક. મધુરી શાહ

[ચિત્ર : શ્રી ન્યુ ધરા સ્કુલના મોજાન્યથી]

જુહાસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

દીપાલસવી

અંક

પુસ્તક ૨૪ મું

ત્રિવેંચર : ૧૯૩૪

અંક ૩ નો

એકલી

હો'યે વ્યોમ અદોરીએ નિરખતી
ચંદા ઊભી એકલી,
નાયે આ ધપતી, સરિત વહતી
તે યે મુરે એકલી;
પૃથ્વીયે ફરતી પ્રદક્ષિણ અહો-
રાત્રિય ને એકલી,
ને આ વિદ્યુત અણમાં ઝળકતી
તે યે અરે એકલી.

દીપો જન્મ 'જનૂનીએ જગતમાં
ત્યારે હતી એકલી,
જારો શ્રવ જગતપિતા સમીપ હા !
ત્યારે ય હું એકલી;
તો આ અન્તરમાં ધડું અવરની
હું આશ રો' એકલી ?
નિશ્વાસો મુખી આમ હાં ભીજવતી
હું નેત્રને એકલી ?

શું ધડો મનતુલિંગ મમ શિરે
ચંદાસરી એકલી ?
કે માયાતણી કાલિમા હૃદયમાં
હું કે કંઈ એકલી ?
કે લીલા-સરિતા પ્રભુની મુજને
હૂંબાડતી એકલી ?
કે વિદ્યુત સમ ન્યોતિ કે ઝળકતી
હા ! એકલી ! એકલી !

જયમનગૌરી પાકકા

ભીષ્મવ્રતિની

૧

હું તો હરિયાળાં ખેતરે ખીલી,
લજમણી લીલી;
રે કીકીએ કનડશે મા :

મહારા હૈયાની પાંદડી-કુળી,
ખુલી - ના ખુલી;
કે કોઈ મને અડશે મા :

૨

હું દેતો એ તો અણુદીઠો-
અરુણ, હેત મીઠો;
રે વાયુ; ચમ્પર ઢાળે;

કોકે લપ્પાય ખુલખુલ ન્હાતું,
ને ગીત-ગાય છાતું;
અબોલ ઉરબોલ બોલે !

૩

ગલગલીઆં ગુલાબનાં ગમતાં,
કે જેઠ અમે રમતાં;
ને ભ મ રે ભ ડ કા વે !

કીધું :- આધા રહીને ગીત ગાલે,
ગુલાબને જ ચ્હાલે;
રે ખીતું; રખે અલડાવે !

૪

મહારી મધમધ મહેકે ક્યારી,
હું ખાલા કુમારી;
કે અણુવી ધ્યુ મો તી :

હું તો જન્મી જગદગ્ન-દેહે,
ને જીવું વિશ્વસ્નેહે;
કે ઝીલવા પ્રહન્યોતિ-હું તો
કેશવ હ. શેઠ

એ ની એ ધા અને કવિતા એ અને કનાં દેયાની કુંળા લાગણીઓ તે
સતેજ કરી છે એવી ભારત માતાની લાડીલી અને પનોતી પુત્રી

ભારતકેડિલા

શ્રીમતી સરોજિની

નાયકું

પરિચય કરાવનાર :

જોશી આસ્થેન્ડર

હિંદુ માતાની લાડીલી
પુત્રી શ્રીમતી-સરો-
જિની નાયકું ભારતની એક
તેજસ્વી સન્માદી છે. વિજ્ઞ-
ાની ચમક જેવી તેની
આંખો અને પ્રતિભાશાળી
ઓળખ વડે તે જ્યાં જ્યાં
સ્વાતંત્ર્યની જ્યોત પ્રક-
ાશે છે.

અને આવી પ્રતિભા-
શક્તિ છતાં મળે વિશ્વ-
શાંતિનો અવતાર ધર્યો હોય
એવું સમજાવી મળતા-
વાપણું એ એનો સદ્ગુણ છે. પોતાના
હૃદયનું વ્યક્તિત્વ એણે ગીતામાં લતાયું છે.
...ને અંગ્રેજ કવિ રીડમન્ટ જેવી તત્ત્વ-

વેદા અને શેલીના જેવી લાગણીપ્રધાન કવ-
યિત્રી છે. એના હૃદય કાવ્યો આપણા વક્ષ
સોંધરાં ઉતરી ગયાં એવાં ભાવવાદી છે. "

એક કત્રમિત્રિ તરીકેજ એનું જીવન પ્રેરણા-
દાયી છે એમ નથી. પણ એના જીવન વ્યાપાર-
ના પગરણો પણ અનુસરવા યોગ્ય છે. હંમેશા
એક સ્વતંત્ર વ્યક્તિ તરીકેજ એણે જીવી
જવ્યું છે. યુવાનીમાં બ્રાહ્મણત્વના ખોટા જાદુએ
એને સ્પર્શ કર્યો નથી. ચાર બાગકેતી એ
માતા છે. હિંદી-મહાસલાની એકવરની એ
પ્રમુખ છે. પૂ. ગાંધીજીની મીઠું હાંટવાની
લડતમાં એણે મહાકરથી ભાગ લીધો છે. અને
કારાગારની બેઠી દિવાલો પણ એનો જુરસો
આછો કરી શકી નથી. તે હંમેશા કહે છે કે:
" જ્યાં સુધી મારામાં પ્રાણ છે, જ્યાં સુધી
મારાં શરીરમાં રક્ત વહે છે, ત્યાં સુધી આ
સ્વાતંત્ર્યની લડત હું છોડીશ નહિ. " સરઘરો
અને સિપાહીઓને એ પુકારે છે: " હું ફક્ત
એક સ્ત્રી છું; કત્રમિત્રિ છું. પણ સ્ત્રી તરીકે
હું તમને વિશ્વાસ અને હિમતના શસ્ત્ર અને
'અખૂટ સામર્થ્યની દાસ આપું છું. અને
કત્રમિત્રિ તરીકે ગાજતું રણશીર્ષી બનવી
તમને જાગતા રાખું છું. શુભાભોની જાહેરા
માંથી છૂટવા મથતા મારા દેશ બાંધવો માટે
હું શું ન કરું ? "

આજે તો ખરેખરી હિંદ-વિધાનીને શોભે
એવા એના ચબ્દો છે. એક હૃદય સ્પર્શો
પત્રમાં તેના ઉદ્ઘોષ છે કે " હજારો વર્ષો
સુધી મારા પિતૃઓ ગાદ જંગમોચાળા મહાન
પ્રદેશોના વતની હતા. તેઓ મહાન તત્ત્વ-
વિચારક સંતો હતા. આજે મારા પિતા જાતે
પણ એક તત્ત્વ-વિચારક છે. તેઓ જીંદગીના
નિષ્કર્ષ સ્વપ્નાં સેવતા એક મહાપુરુષ છે.
તેઓ તેમની કવિ હોમરના જેવી સ્વેત રંગી
દાદીમાંથી જ્યારે હસે છે, ત્યારે આખો ઓરડો
તેના દારૂ પડવાથી ગાજી રહે છે. તેમણે
પોતાનું સર્વસ્વ ધન માત્ર એજ ઉદ્દેશો પાછળ
ખર્ચ્યું છે. એક તો પરકાને મદદ કરવામાં
અને 'બીજું' નત્વ-શોધનમાં. હા હંમેશ

પોતાના વાતોચાનમાં તેઓ રાગભરી રંગ સુધીના
સર્વ વિદ્વાનોને એક જ ભાવે આશરો આપે
છે. રાત્રે કે દિવસે તેમના તત્ત્વ પ્રયોગો ચાલુ
જ હોય છે. અને જો કોઈ કંઈ નવો નુસખો
શોધી લાવે તો તેને વધારી લેવામાં તત્પર
રહે છે. પણ તમે જાણો છો કે આ તત્ત્વ-
શોધન શાનું ? એ તો જીંદગીનું સાધન સૌંદર્ય
શોધતા એક કવિ હૃદયનું છે ! એક બાળુ
શારીરિક સાદસોથી ખેરવા બનેલા મોતીકદા
અને બીજી બાળુ કાવ્યચુંગનોમાં મચી રહેલા
રહેલા કવિઓ જગતને કેવી કેવી વિચિત્રતા
તરફ ખેંચી શકે છે. કંઈ જાણવાની આતુર-
તામાં જ ખરેખર સૌંદર્ય સમાય્યું છે. "

આટલાથી જ એને આપણે ખરી રીતે
પારખી શકીએ છીએ. એનાં જીવનનું ખરું
સત્ત્વ અહિં પ્રકટ થાય છે. સામ્વત સૌંદર્ય
પ્રાપ્ત કરવાની એની જહેમત અહિંજ સમજાય
છે. જગત બરને પોતાના સાદ અને કાર્યોધી
એ એવાં સામ્વત સૌંદર્ય તરફ દોરી રહી છે.
જગતનું સર્વ રહસ્ય જાણવાની આતુરતા
તેને દોરી રહી છે. વિજળીની જ્યોત જેવા
તેનાં ચળકતા માનસિક પ્રભાવથી તે સૌને
આંજી રાંધે છે. હંમેશાની તેની જીજ્ઞાસાવૃત્તિ
સતેજ છે. કોઈ સમય પર એ બાગક શા જુદા
જુદા મનોરથો ધડતી હોય અને કોઈ વાર
જુદા શી કડાપણુ ભરી શિખામણો દેતી હોય,
એવી એની અનન્ય જ્ઞાતિ છે. સત્ય તે જ
સૌંદર્ય અને સૌંદર્ય તે જ સત્ય એને જાણે
એનો સુદાસેખ બનવી મૂક્યો છે.

અને તેનું હંમેશનું મુકત દારૂ ! એનું
આપણે જગતમાં કોઈનું ન જોયું હોય ! અને
પિતાને નિર્દેશીને લખેલાં એક સોનેટમાં
શ્રીમતી સરોજિની નાયકુ તેમને ખુદાઈ દિરસ્તો,
હસતો દિરસ્તો કહે છે, અને તે પોતે પણ
ત્યાં ખુદાઈ દિરસ્તો નથી ? એક નિર્દોષ

બાળકી જેવી સદાય હસતી, માત્ર બાર વર્ષની વયે મદ્રાસ યુનિવર્સિટીની મેટ્રીક્યુલેશનની પરીક્ષામાં પમાર યતાં આનંદાતિરેકથી હસતી તે પણ ક્યાં ખુદાઇ ફિરસ્તો નથી.

જીવનના એકેએક પ્રસંગોમાં તે હસી શકે છે. માત્ર ભારતમાંતાની સુકિતનો પ્રશ્ન

તેનાં આત્માને ઠેર નાખે છે. એક પત્રમાં તે લખે છે; “મારાં જીવને અથવા મારા સ્વભાવે મને જે કંઈ બક્ષીસો આપી છે એમાં હાસ્યની નવાજેશને હું અમૂલ્ય લેખું છું.” હાસ્ય સૌ કોઈ ઉપર વિજય મેળવે છે. બંધાયે હુખેને બુલાવો દે છે.

અર્ધું અંગ:

સી એ પુરૂષની અર્ધાંગના છે એ વાત દેખાતી છે. બંનેની એકબીજા પ્રત્યેની શી શી ફરતે છે અને બંને કેવા સંબંધથી બંધાય છે એ દુનિયાબરમાં સર્વાધિકી વાત છે. આ પુસ્તક આવી ચર્ચાઓમાં હમેશા કરે છે. ધણીબધી ચર્ચાઓ સામાન્ય અને અસામાન્ય પ્રસંગોપરથી લીધી છે. આ દષ્ટિથી જોતાં-અમને એવું મૂલ્ય વાજબી લાગે છે.

આમાં બધી મળી બાર ન્હી ન્હી નાનીમોટી નવલિકાઓનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. એમાંની “ વિમાતા ” નામની વાર્તા “ સાહિત્ય ” ના જુલાઈ અંકમાં પ્રગટ થઈ ચૂકી છે, “ કાશી સંમત્યા ” અને “ પતિપત્ની ” માં અંગ્રેજ નવલિકાઓની આય જણાય છે.

પ્રસ્તુત પુસ્તક ન્હી ન્હી ભત્તની ગચાઓ કેરે અરો કરે છે તે આપણે જોઈએ. “ દાતણવાળી ” માં લેખકે સામાન્ય વસ્તુ ચોતાના વિષય માટે લીધું છે. વાલકેશ્વર ઉપર રહેતા એક રોડે નિર્દોષ-દાતણવાળીને ફસાવવાડેવો પ્રપંચ કર્યો એ નોંધવા લાયક છે. વાંધરી જેવી દલકા કળની ગણાતી- સી. પાશુ ચોતાના ધર્મને, ચોતાની નીતિને, ચોતાના મોહાને, ચોતાની ધોરણને, અને ચોતાની પ્રતિષ્ઠાને મુદ્દ અને પવિત્ર બોલે છે. એ વાંધરી વાંચક “દલકા હયા” વચ્ચે ગણાતો “મોટા મતમેદ” રોમાં રહ્યો છે એ સમજી રાકે છે. દાતણવાળીની “સંકટ કયા” ખરીઓ પર પડતા હુખનો આખાદ દાખરો છે.

“ હું કેમ ન મરણી ” માં પુરૂષો કેરલી દદ સુધી પહોંચી રાકે છે અને તેમનો પ્રેમ કેવો દાણિક હોય છે એ બતાવ્યું છે. “ આપણો સંબંધ પૂરો થયેલો દેવે ક્યાં કરી પત્ર ન લખેરો. ” આ વાક્યમાં બધું તાત્પર્ય આવી ભય છે.

દલુ એક વધુ વાત દેકે વાવતું દરિજિન્દુ ન્હી છે એ બતાવવા લખ્યો હુદય બોળખ્યા વગર હુદય નેડવાથી આવતા કરણ પરિણામનો “ દેવાચૂની ” માં ખ્યાલ આવે છે. “ પુત્રી ને ત્રાય ત્યાં દોરે ત્યાં ભય ” એ કહેવતને અડો સજળ દેકે મળે છે.

“ નથી પરણતું, ” “ ત્રાસડાંની ગાદમાં, ” “ દેવાંની ભૂખ, ” વગેરે વાતો જુદા લક્ષણિનુબોથી રોમાન્સમાન થઈ છે. પ્રત્યેક વાવતું આકર્ષક પાત્ર, પ્રત્યેક વાવતું વાતાવરણ, પ્રત્યેક વાતની ચર્ચા અને પ્રત્યેક વાતની ભૂખ ને સમજવા પ્રયત્નો કરો તો વાંચકોને એ જરૂર યુવતાનના વિષયો પૂરા પાડેરો.

પુસ્તકની ભાષા મટે અમારે કંઈ ખાસ કહેવાતું નથી. યેટી સાવ સહેલી, સરળ, ત્રાય આડંબર વિનાની અને પ્રવાહી છે. સાધારણ અસરજ્ઞાનવાળી શ્રીઓ લેખકની “ કડપી મોટી ” કલ્પનાઓને જટ સમજી રાકેરો.....લેખકની હૃદયરસથી “ યોગશી ” ની નેમ આનો પ્રચાર થવા સંબંધી અમને શંકા નથી.

સાહિત્ય : સપ્ટેમ્બર

ચોર

ગોઝુળમાં ટહુકે છે ચોર,
હાં રે મખી, કાળો કામણુગારો ચોર.
ચોર્યાં ચોર્યાં એણે મહીનાં મટુકડાં,
છોડી મૂક્યાં મારાં ઢોર,
ચોરી એણે મારી રતનધડાણી,
સૂતો જગાડયો મારો ચોર. હાં રે મખી.

એના તોફાનથી થાકી હું બેનડી,
ઉઘિ પડી ઘનધોર,
જાગીને જોઈ હું આંખે બેબાકળી,
ત્યા તો થયા છે બપોર હાં રે મખી.

મૃતું સૂતું ધામ લણકારા વાગતા,
નક્કી આવ્યો આવ્યો ચોર,
ખીંચેલી જાવરી ઘરમાં ઘૂસું હું,
ઠેરઠેર કરતી ફેફાળ. હાં રે મખી.

ના રે ચોર્યાં એણે મહીના મટુકડાં,
ના રે છેડ્યાં મારાં ઢોર,
ના રે ચોરી મારી રતનધડાણી,
ના રે જગાડયો મારો ચોર. હાં રે મખી

ઉભી હું ઉળરે ચોરી મુંઝામણે,
ચોગી ગયો એ શું ચોર.

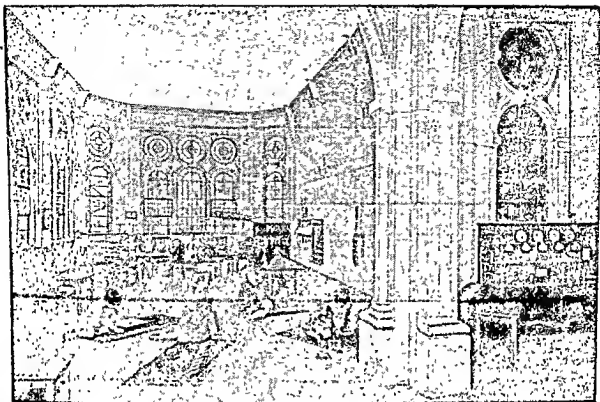
ત્યાં તો મારગડે દીઠે મેં આવતો,
એકે કયું ન એણે ટોળ હાં રે મખી

એને જોયો ને લેશ હું ના બિછળ્યું,
પત્યર શું પડિયું નહોર,

ત્યારે કપટ મેં જાણ્યું એ ચોરનું,
આવ્યો કાં મધગત પહોર હાં રે મખી.

શાનો અડે એ મટકાં ઇંડો છા,
લેવો ત્યાં માલ રસબોળ ?

માઝમ રાતની સૂતી શરણુખા,
ચોગી માગ કાળજની ઢોર. હાં રે મખી

ઇલાકાની 'બીડલ' સુલનો મોન્ટેસોરી વર્ગ

કેટલીક શિક્ષણ સંસ્થાઓ

લેખિકા :

શ્રીમતી સરોજબહેન બ્યાસ,

(મોન્ટેસોરી શિક્ષિકા)

ગુરોપમાં મારા એક વર્ષના પર્ફેક્ટન દરમિયાન એ કેળવણીના નવિન અપ્પતરા કરતી કેટલીક શાળાઓ જોઈ. એ શાળાઓમાં કેવી રીતે ને કેવી જાતનું શિક્ષણ અપાય છે એ સમજવાનો આપણે પ્રયત્ન કરીએ, શક્યતાઓ પ્રમાણે રોકાઈને અનુસરી કેટલુંક અમલમાં મૂકીએ, એ ઉદ્દેશ આ લખવા પ્રેરણા હું.

રેપન:

ત્યાંના રાજ્ય આર્થિક-શૈક્ષિક ગાદી ઊંચા પડી એ રાજ્ય પ્રજાસત્તાક બન્યું નથી. સત્તાએ પ્રથમ લગ્ન દોઢાવ્યું ત્યાંની શિક્ષણ સંસ્થાઓ તરફ. ખેત્રે મોન્ટેસોરી ઝોલી અને ઔદ્યોગિક

સંસ્થાઓ સ્થાપી અને એનો બધો ખર્ચ ઉઠાવ્યો. રેપનના પ્રજાવાત નગર બાસેલોનાની મોન્ટેસોરી શાળામાં તો એકેએક શિક્ષકે ડા. મોન્ટેસોરી પાસે તાલીમ લીધી છે.

નવી સત્તાએ વધુ સુંદર કામ તો એ કયું કે ત્યાંના કેટલાય રાજ્યમંદેરો અને એનાં બીજાં આલિયાં મકાનોને શાળાનાં રૂપમાં ફેરવ્યાં. રાજ્ય આર્થિક-શૈક્ષિક મંદેરમાં કન્યાઓ માટેની હેલ્થ સર કરી.

આ ઉપરાંત પ્રજાને ઔદ્યોગિક શિક્ષણ વધુ પ્રમાણમાં મળી રહે એ જાતની વ્યવસ્થા ત્યાં સુંદર રીતે કરી છે. વિદ્યાર્થીઓ પોતાના

અભ્યાસમાંથી બંધતા વખતે, અને મજુરી પોતાના કામમાંથી પરવારી, ઔદ્યોગિક શિક્ષણ મેળવી શકે એ માટે આખા સ્ટેટમાં ઠેક-ઠેકાણે સંસ્થાઓ સ્થાપી છે. ત્યાં બુદ્ધ બુદ્ધ ઉદ્યોગોનાં પ્રાવિણ્ય મેળવેલા શિક્ષકો અને માનસશાસ્ત્રીઓ એમને પોતાને ગમતી હુન્નર-કળાની તાલિમ આપે છે.

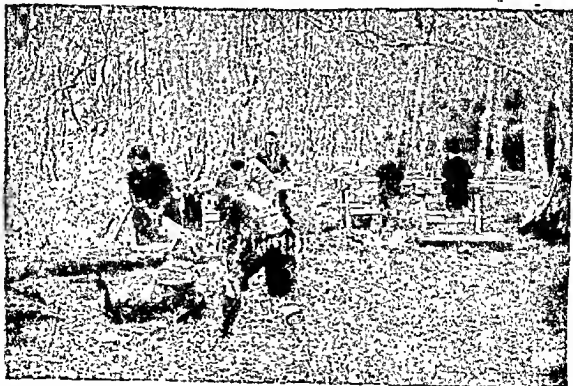
માડ્રિડ પાસે હમણાં જ એક યુનિવર્સિટી સ્થાપી છે. તેને અગે કેળવણીના નવા સિદ્ધાંતોને અમલમાં મૂકતી બુદ્ધી બુદ્ધી ફેદ-લીય સંસ્થાઓ ઉભી કરી છે. એટલુંજ નહિ પણ વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકોને વસવા માટે મકાનો બંધાવ્યાં છે. એ યુનિવર્સિટી એટલા મોટા વિસ્તારમાં આવી છે કે તે જગાનું નામ 'યુનિવર્સિટી નગર' આપ્યું છે.

પ્રદલિ:

ડૉ. મેરિયા મોન્ટેસોરીની જન્મભૂમિ રોમ એટલે જન્મભરમાં આપારે ખુબ ખ્યાતિ

પામેલી મોન્ટેસોરી પદ્ધતિની પણ જન્મભૂમિ રોમ. માયાપોએ બાળકોને એકલાં છોડી આજ-વિકા મેળવવા આખો દિવસ કારખાનાંમાં કામે જવા માંડ્યું એટલે બાળકોનો વિકાસ અટક્યો. ડૉ. મોન્ટેસોરીએ એ ;જેયું અને સ્ખ-કતાં બાળકોને માટે એક શાળા સ્થાપી નવી નવી જાતના કેટલાય અખતરાઓ કર્યા અને પરિણામે મોન્ટેસોરી પદ્ધતિનો ઉદય થયો. સુંઝવતાં બાળકો પર અજમાવેલા અખતરા, એમણે બીજા બાળકો પર અજમાવ્યા અને એમાં સંતોષકારક ફેરફાર મળી.

મોન્ટેસોરી પદ્ધતિ પ્રમાણેની એ પ્રથમ શાળા આજે પણ રોમમાં છે. એનું નામ 'Casa de Bambi. - બાલગૃહ ડૉ. મોન્ટેસોરી એ શાળાનાં સંચાલક છે. આખાય યુરોપમાં સારામાં સારી સંસ્થા તરીકે એ ખુબ પ્રખ્યાત છે. સુંદર મકાનો, રમત ગમત માટેનાં મોટાં મેદાનો. અને પૂરતાં સાધનો

‘જોડેજ’ રુઝનો વાસ્ટકામનો વર્ગ

નાળા એ સંસ્થામાં અઢી વર્ષથી આર વર્ષ સુધીનાં બાળકોને મોન્ટેસોરી પદ્ધતિ પ્રમાણે શિક્ષણ અપાય છે.

બંધો:

હંફેડમાં ખૂબ ખ્યાતિ પામેલી શાળાઓમાં પ્રીકેલ શાળા અગ્રસ્થાને આવે છે ૧૮૯૩ની સાલમાં પીટર્સરીકમાં એ શાળાની સ્થાપના થઈ અને ૧૮૯૮ ની સાલથી એનાં સહશિક્ષણની યોજના થઈ. મોટાં ભાગનાં બાળકો ત્યાં શાળાની હોસ્ટેલમાંજ રહે છે.

એ શાળામાં આર વર્ષથી ઝોગલીમ વર્ષની ઉંમર સુધીનાં બાળકોને દાખલ કરવામાં આવે છે.

શાળાના કેટલાક સિદ્ધાંતો આ રહ્યા:

(૧) મામાન્ય બાળકના સારીરિક માનસિક અને આત્મિક વિકાસ માટેનું સ્વાસ્થ્ય.

(૨) દરેક બાળકની વ્યક્તિગત જરૂરિયાતો તરફ ધ્યાન.

(૩) ચિત્રકળા, હાથકામ, સંગીત અને નાટ્યપ્રયોગો, હાસ્ય દરેક બાળકની સર્જન શક્તિનો વિકાસ.

(૪) પોતા સહોદી સમાજના સુખ માટેનું પરતું બાળ.

શાળાના પ્રાથમિક અને માધ્યમિક એમ બે વિભાગ પાડ્યા છે. શાળાની હોસ્ટેલમાં ૩ થી ૧૦ વર્ષની ઉંમરના બાળકોને દાખલ કરવામાં આવે છે. જે બાળકો માધ્યમિક શાળામાં અભ્યાસ કરતા રહેવાનાં હોય તેમને જ પ્રાથમિક શાળામાં દાખલ કરવાની પ્રથા છે.

અને એ રીત ચિલ્ડ્રેનો પ્રવચન દીધી ઉઠે છે. પ્રાથમિક શાળામાં મોન્ટેસોરી પદ્ધતિ પ્રમાણે શિક્ષણ અપાય છે. ન્યારે માધ્યમિક શાળામાં હોસ્ટેલ પદ્ધતિથી કામ ચાલે છે.

અભ્યાસક્રમના સામાન્ય વિષયો ઉપરાંત દરેક બાળક ભરત, ગુરુત્વ, માટીકામ, વણકામ, સીવણકામ, નેતરકામ, સુતારકામ, કોદેમાંથી એક એક પથ્થર કરી લે છે.

ગાવાં બાળકો પોતાની અને નાટ્યપ્રયોગો દ્વારા કરી બજાવે છે.

આ ઉપરાંત વધુ મુંઝવણ તો બાળકો શાળાની આર દિવાલોની વચ્ચે પુરાઈ રહેવાને બદલે ખુલ્લા મેદાનમાં દિવસનો ધણો સમય વિતાવે છે.

માધ્યમિક શાળામાં ૧૦ થી ૧૮ વર્ષની ઉંમરનાં બાળકો અભ્યાસ કરે છે ૧૬મા વર્ષથી એમના અભ્યાસક્રમના વિષયો તરફ ખાસ લક્ષ્ય અપાય છે. જેથી કરીને તેઓ કેમ્બ્રીજ કે ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટીની પરિક્ષાઓ પસાર કરી શકે.

પણ યુનિવર્સિટીની પરિક્ષાઓ દરેકે પસાર કરીજ નેહ્યો એવું કામ પણ ભાતતું અંધન એ શાળામાં નથી. જે બાળકોને પરિક્ષાઓ પસાર કર્યાં સિવાય પોતાને ગમતી દિશામાં પ્રવિષ્ટ મેળવતું હોય તેમને માટે પણ ત્યાં પૂરતી વ્યવસ્થા રાખવામાં આવી છે.

શાળાની ખાસ ખ્યાલ એવો એવી બાબતોમાં:

(૧) હોસ્ટેલ, ક્રિકેટ, ફુટબોલ વગેરે રમતો માટે ૧૨ એકરનું મેદાન છે.

(૨) બાળકોને નહાવા માટે બાથરૂમો નાનું તળાવ છે.

(૩) શાળાની માસિટીનું ૧૨૦ એકર જમીનનું ડેરીકામ છે ત્યાં બાળકોને એની વાડીનું અને ડેરીનું કામ શીખવાનું મળે છે.

(૪) શાળામાં મોટું પુસ્તકાલય અને આચારાલય છે.

૫. નમૂના તબિયતનાં બાળકો માટે જાખાનું અને આરોગ્યબુવન છે.

(૬) શિક્ષકોને રહેવાને માટેની વ્યવસ્થા પણ મુંઝવણ રીતે ત્યાં કરી છે.

આ ઉપરાંત શાળાની પ્રગતિમાં જુનો વિદ્યાર્થીઓ ખૂબ રસ લે છે. તેઓ અવાનવાર શાળાની સુલકોને આવે છે અને શાળાની જરૂરિયાતો પૂરી કરવામાં મદદ કરે છે. એક એક નિષ્વર વિદ્યાર્થીઓ વિદ્યાર્થીઓ માટે એક સુધર અને મોટું નાટ્યગૃહ પણ બાંધી આપ્યું છે.

આ રીતે યુરોપની લુદી લુદી શાળાઓમાં કેળવણીના અમતરો રહી રહ્યા છે.

સાત સાત દરિયા પારે !

ઓમ ચીરીને વિતલ ઉતરતી,
ચકચકતી વિજળીની રેખ;
એના ભીષણ તાંડવ-ટૂંચે,
વાદળ ગળી આપે ઠેક.
ઝરઝર ઝરઝર મેઘ ઝરે !
સરિત શરીર સેમાન્ય કરે !

સ્ત્રતાની મોખરે ઉભાં;
ઉંચાં ઉંચાં અધિત મકાન;
સઘળી ખારીમાંથી ફૂળે,
પ્રકાશનું ચોખંડું ગાન.
અદારિયે ફુલરોપ હુમે !
અધારે ફુલડાંને ચુમે !

એક પછાડી એક ખુઝાતા,
પ્રકાશતા વિજળીના ગોલ;
ખારીનાયે પડદા ઉતરી,
આવરતા દષ્ટિનો દોલ.
સહુ ચાહે કુમળું એકાન્ત !
પ્રદીપવા શુવનને કલાન્ત !

મારે યે દીવો છે ના'નો,
ખારીના યે સરસ સમાસ;
ખારીને પડદાયે છે, પણ
કેઈ નથી જે મારી પાસ,
સાતઃસાત દરિયા પારે,
એ યે રડતું ચોધારે !

કૃષ્ણલાલ શ્રીધરાણી
[ઇન્ડિયન લેસન ટાચર, ન્યુયોર્ક]

પુના કે મહાલક્ષ્મીની ઘોડદોડની નહિ પણ ક્રિતાને પરણવા માટે
ગ્રા. રમેશે તેના પિતા સાથે શરત લગાવેલી તેની રસિક વાર્તા

રજી કરનાર : "શ્રી "અશોક"

“કુમ લતા, પછી-તારા પપાને તે વાત
કરી કે ?” રમેશે પૂછ્યું.

“ના. મને તો એમની બી'ક લાગે છે.
શરમ મૂકીને પૂછવા જાઉં. અને ના પાડી
દેતો? મારે અપમાન કરે તો ?” લતાએ
શરમાતાં શરમાતાં કહ્યું.

“પણ એમાં એટલી ગભરાય છે શાની ?
તને ખાંધ તો નહિ જાયને ?” રમેશે ટોળ કરી.

“તમે પપાનો સ્વભાવ જાણતા નથી.
એક વાર 'ના' પાડી પછી 'હા' પાડે જ
નહિ અને એમ થાય
તો પછી ..” લતાને
એ પરિસ્થિતિ ઉભી
થાય તો શું થાય,
એ વિચારે કમકમા
આવ્યાં.

“તો, તો પછી
તારી ઉમ્મર અદાર
વર્ષની થાય ત્યાં સુધી
આપણે શોભવું જ
પડે; છુટકો નહિ.”
રમેશને પણ એમ
શોભવું ગમતું ન-
હતું. એમ એના
અવાજ પરથી સ્પષ્ટ
સમજી શકાય એમ
હતું. “અને તે
પછીય એમની મ-
રજી વિરૂદ્ધ આપણે
લગ કરવાં પડે”
તેણે ઉમેર્યું.

“ના, ના. એમ

કરીએ તે ઠીક નહિ. એમની મરજી વિરૂદ્ધ
હું પરણું તો પપા કોઈ દિવસ મને માફ
ન કરે. અને બાને પણ એ વાત ન ગમે.”
લતાએ કહ્યું.

હેન્ડીંગ ગાર્ડનના એક બાંક પર એક
યુવાન અને એક યુવતી ઉપર પ્રમાણે વાત-
ચીત કરી રહ્યાં હતાં. રમેશે નાનપણથી મા-
બાપ ગુમાવી દીધાં હતાં. મામાની મહેરબાનીથી
અને ગાંધીની મોર્ડીંગ હાઉસોના લાભ લઈ
તે એમ. એ. સુધી ભણ્યો હતો અને છેલ્લા
બાર મહિનાથી કોલે-
જમાં પ્રોફેસર ની-
માયો હતો.

આઘેરી મીટ

હેયાં ઉતાવળાં,
જહાવરાં આઘે અલખમાં ઊડવાં
મારાં હેયાં ઉતાવળાં.

પ્રાણની ગંગાના ન્યાં પડછંદા
પ્રેમના પ્રગટે ન્યાં રંગો યુનંદા:
પુણ્યની પ્રાણલરી પાંચે પલાણવા
મારાં હેયાં ઉતાવળાં.

દેવનાં નયણાંના નેહ ન્યાં નમંતા
ઉરનાં ઊધડે ઉલ્લાસ ન્યાં અનંતા:
સ્નેહની યુદ્ધરતાને સોહાવવા
મારાં હેયાં ઉતાવળાં.

આજના ખડકો ને ઊંચે ઉઠાવે
અંદ્રના પ્રાણુતેજ ઘેરા પતંગે:
તારલીની આઘેરી મીટ ઉલેચવા
મારાં હેયાં ઉતાવળાં.

ઈન્દુલાલ ગાંધી

લતાના પિતા
ચીમનલાલ માંડમાંડ
મેટ્રીક પાસ થઈ એક
જાણીતી એક્સપોર્ટ-
ઇમ્પોર્ટની અંગ્રેજ
પેટીમાં ક્લાક તરીકે
જોડાયો હતા. ગરી-
બીમાંથી જીવનની
શરૂઆત તેમણે કરી
હતી. પરંતુ સાહેબને
ખુશ રાખવાની કળા
તેમને સારી આવડતી
હતી અને તેને પરિ-
ણામે તે સામાન્ય
ક્લાકની પાયરીએથી
ચઢીને જનરલ મેને-
જરના ઓફિસ ઉપર
આવ્યા હતા. મોટી
રકમના પગાર ઉપર

શંત તેમને ખાનગી કમીશન-વેપારીઓ તરફથી-
સારું મળતું. પરિણામે તેમની પાસે પાંચ
પૈસાનો છત્ર હતો.

તેમના લગ્ન નાનપણમાં જ થયાં હતાં.
એ જમાનામાં સુધારાનો પવન વાયો ન હતો.
પરિણામે તેમના પત્ની લલિતાગૌરી માંડ વણ
ચાર ચોપડી ગુજરાતી બજાર હતાં. પરંતુ
પતિને અનુકુળ થઈને રહેવાની અને તેનું
ઘર કંઈક સરખી ચલાવવાની તેમનામાં સારી
આવડત હતી. પરિણામે બંનેએ સુખી અને
સંતોષી જીવન આચાર સુધી ગાળ્યું હતું.

એમના લગ્નના કશરખ એક જ છોકરી-
લતા અત્યારે, જીવતી હતી. બીજાં છ સાત
છોકરાં-છોકરી તેમને થયેલાં મળ્યું તે જાણું
જીવતા પામ્યા નહિ. એ બધાંનું અકાલ મર-
ણથી બંનેના હૃદય પર કંઈક શોકની છાયા
જવાબથી રહેતી, પણ “ ઇશ્વરને એમ ગમ્યું
તો એમ ” એવો વિચાર કરી તે મન વાળીને
સંતોષથી સુખી જીવન ગાળવાનો પ્રયત્ન કરતાં.

આટલાં બધાં બાળકોમાં લતાજી જીવી
અને ઉછરી એટલે માતાપિતા બંનેને મન તે
દીકરા કરતાંય વધારે હતી. સ્ત્રીમનલાલ નવા
જમાનાના સંસર્ગમાં આવ્યા હતા. અને
સર્વાંશે તો નહિ પણ કેટલેક અંશે એ જમા-
નાના રંગે રંગાયેલા હતા. એમની ગાંઠમાં
ધણાં માથાપ ચોનાના પુત્ર પુત્રીઓને બહુ-
વચનો પ્રયત્ન કરતા. સ્ત્રીમનલાલે પણ લતાને
બહુવચ માટે ખાસ કાળજી રાખી હતી.
પંદર વર્ષની ઉંમરે મેટ્રિક પાસ થઈ લતા
કોલેજમાં ગઈ હતી અને અત્યારે ઇન્ટરમીડીએટ
વર્ષમાં બહુતી હતી.

કોલેજમાં ગયા પછી તેને રમેશનો પદ્ધિ-
ચય થયો. રમેશ એજ કોલેજમાંથી બી. એ.
પાસ થઈ ફેરો તરિકે કામ કરેના હતા. એના
પ્રીન્સીપાલનો એના ઉપર સારી મદદગામી
હતી. એના અગ્રાહ અને પ્રવિણતાથી વિદ્યાર્થી

ટકા આપી ઉપર ચલાવવામાં પોતે ગૌરવ
માનતા. રમેશ એમ. એ. માં ફર્સ્ટ ક્લાસમાં
પાસ થતાં જ રૂ. ૨૫૦) ના પગારે તેને પ્રોફે-
સર તરીકે તેમણે કોલેજમાં જ રાખી લીધો
હતો.

કોલેજમાં રમેશ સંસ્કૃત ભાષા-સાહિત્યનો
આસીસ્ટન્ટ-પ્રોફેસર હતા અને પ્રીવીઅસ
ઇન્ટરના ક્લોઝમાં બહુવચતા. અવારનવાર અભ્યાસ-
સને લગતી મુશ્કેલીઓના નિવારણ માટે લતા
રમેશની પાસે જતી અને એ રીતે તેઓ એક
બીજાના સહવાસમાં આવ્યાં હતાં. એ
સહવાસે મેનોનું કષ્ટ લીધું અને તેમાંથી
પ્રેમ પરિણમ્યો હતો. બંનેએ એક
બીજાને પરણવાના કાલ દીધા હતા. લગ્ન
જરૂરી થાય એવી એ બંનેની ઇચ્છા હતી,
પરંતુ સ્ત્રીમનલાલને વાત કરી તેમની સંમતિ
હજી લેવાઈ ન હતી, રમેશ લતાને એ માટે
વારંવાર કહેતો પરંતુ લતાની દિંમત આમતી
ન હતી.

“ તો પછી એમ કરે તો ? ” રમેશે શુદ્ધિ
ચલાવવા માંડી.

“ રું ? ” લતાએ જવાબમાં પૂછ્યું.

“ તું તારી જાને વાત કર અને તારી
બા તારા પપાને એ માટે સમજાવે એમ કર.”
રમેશે રહેતો જતાવ્યો.

“ પણ મને તો એમ ગીધિસીધી વાત
કરતાં શરમ લાગે.” લતાએ જરા વિચાર
કરીને કહ્યું. સ્ત્રીમનલાલ અને લલિતાગૌરીના
હૃદય તરે એ ઉછરી હતી. પરંતુ વાતાવરણ
મેટે અંશે જુના જમાનાનું હતું. દીકરીથી
શરમ મૂકીને ચોનાના લગ્નની વાત કેમ
કરાય ? લતાએ એના પ્રકારનું બ્યક્તિ-સ્વાતંત્ર્ય
હદી બોલ્યું ન હતું.

“ એમ શરમ રાખ્યા કરીએ તો પાર
કેમ આવે ? કોઈક દરોહો તો શરમ મૂકીને
પડશે ને ? કદાચ વચર નાન મનની વાત

૪૮ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભા (સુબાઇ)નાં સ્વયંસેવિકા બહેનો
અબરુદ્ધ ગડ્ડર નગર (વર્લી)માં સ્વયંસેવિકાઓની જાવળી થી. સોશિલિની નાથકુએ ખુલ્લી મૂકી હતી.

શ્રી ઝીણા હોલમાં સજામી

તાક્ષીમ લેતી વેળા

તારી બા કે બાપા કેમ જાણી શકે ?" રમેશે દલીલ કરી કરી આગ્રહ કર્યો.

"પણ આપણે બીજને રસ્તો શોધીએ તો ? પપા ઘરમાં ન હોય તે વખતે તમે બાને મળવા આવે. હું કહીશ કે મેં મારા પ્રેફેસરને ચઢા પીવા બોલાવ્યા છે." લતાએ શરમ છાંડવી ન પડે અને કામ ચાપ એવો રસ્તો બતાવ્યો.

"એટલે મારી મારફત કહેવડાવવું છે, એમ ને ? બડી લુચ્ચી છે." રમેશે લતાની બાજુ સમજ પ્રેમ કરી.

"એ તો જેવા સાથે તેવા. હું લુચ્ચી ને તમે ચોર !" લતાએ તેવો જ જવાબ વાળ્યો.

"હું ચોર ?" રમેશે ગુસ્સે થવાનો પ્રેમ કરી પૂછ્યું.

"એક વાર નહિ, સાત વાર. માઆપને પૂછ્યા વિના તેમની છોકરીનું હૃદય લઇ લેવું, એ ચોરી નહિ તો બીજું શું ?" લતાએ ચોરી સિદ્ધ કરી.

"અને એ છોકરી બદલામાં મારું હૃદય ચોરી ગઇ તેનું કાંઈ નહિ ! મારે માઆપ નથી એટલે જાણવે છે કે ?" રમેશે કહ્યું.

"હરતો ન નખણીઆતો માલ ઉપાડવામાં ચોરી શાની ?" લતાએ પોતાનો બચાવ કર્યો.

"હીક બાઇ એમ ! કહે ત્યારે ક્યારે ચઢા પીવા આવું ?" રમેશે આમંત્રણ માંગ્યું.

"તમને એટલી બધી ઉતાવળ છે તો પછી કાલે જ બપોરે આવે." લતાએ કહ્યું.

"જાણે મને એકલાને જ ઉતાવળ છે ! બપોરે કેટલે વાગ્યે ?" રમેશે પૂછ્યું.

"જુઓને, હું કોલેજમાંથી બે વાગ્યે પુરી થઈને ઘેર જઈશ. તમે તે પછી સાંજ ત્રણ-ચાર વાગ્યે આવો. પપા તો જ વાગ્યા પછી આવે છે એટલે આપણને બે કલાક ખાસ મજાશે." લતાએ કહ્યું.

[૨]

"બા ! કાલે સાંજે મારા એક પ્રેફેસરને ચઢા પીવાનું આમંત્રણ મેં આપ્યું છે." લતાએ રાતના એની બાને કહ્યું.

"કાલે આવે, બેટા !" લલિતાએ કહ્યું. "ક્યા પ્રેફેસર આવવાના છે ? શું શીખવે છે ?" વધારામાં તેણે પૂછ્યું.

"એમનું નામ મી. રમેશચંદ્ર મનહરલાલ મહેતા." લતાએ નામ કહ્યું. નામ બોલતાં બોલતાં એના ગાલે સુરખી છવાઇ, તે લલિતા-ગૌરીથી જાની રહી ચકી નહિ. દીકરી હવે મોટી થઇ ગઇ છે અને એના લગ્ન ઝટ કરી નાંખવા બેઠાં, એવી તેની અંતરની ઇચ્છા હતી. પરંતુ સ્ત્રીમનલાલ આગળ તેનું ઝાંઝું નીપજવું નહિ. સ્ત્રીમનલાલ છોકરીને હજી બાણવવા ઇચ્છતા હતા. હવેના જમાનામાં સ્ત્રીઓને આર્થિક સ્વાતંત્ર્યની જરૂર છે, એમ તે માનતા. જરૂર પડે 'બી. એ.' ની ડીગ્રી બવિધ્યમાં કામ લાગે અને લતાને ઓરિયાળાં ન રહેવું પડે, એવી તેમની ઇચ્છા હતી.

"એ એમ. એ. થયલા છે અને કોલેજમાં અમને સંસ્કૃત શીખવે છે." લતાએ માતાના પ્રશ્નનો જવાબ આપ્યો. "આપણી નાનના જ છે." તેણે વધારામાં ઉમેર્યું. લલિતાગૌરીના બેઠમ દર થયો. દીકરીએ પોતાને લાપડનું પાત્ર શોધી લીધું છે, એમ એ અનુભવી નાઇને લાગ્યું.

"સુરતવાળા પેલા મનમુખસાક્ષના બાળે જ તો નહિ !" લલિતાએ ખાતરી કરવા પૂછ્યું. "એની બા ને હું તો સાથે રમેલાં !" તેણે કહ્યું.

"હા, એ જ !" લતાએ કહ્યું.

"બિચારો પ્રજા બહુ નાની ઉંમરે ગુજરી ગઇ. એ ને એનો વર રમેશનો બાપ-મનહરલાલ પ્રેમમાં એક અકાચીઆમાં ઉપરી ગયલાં. રમેશ તે વખતે માંડ ચાર વર્ષનો

હશે. " લલિતાએ જુની વાતો યાદ કરવા માંડી. લતાને આ જુના ઝોગખાણથી કંઈક દિગ્ભ્રમ આવ્યો.

" બહુ સારા માણસ છે ! " લતાએ અભિપ્રાય આપવા માંડ્યો.

" બહે, બહે ! કાલે ક્યારે આવવાના છે ? " લલિતાએ પૂછ્યું.

" ચાર વાગ્યે " લતાએ કહ્યું.

x x x
ખીજે દિવસે બરાબર ચાર વાગ્યે રમેશ ચીમનલાલને ત્યાં પહોંચ્યો. લતા એની રાહ જોઈને બારીમાં જ ઉભી હતી. એને થતો તનમનાટ લલિતાઘોરી છુપી રીતે જોઈ રહ્યાં હતાં.

" આવો બાપ ! " લલિતાએ રમેશને આવકાર આપ્યો. તેને સોદામગ્નો ચહેરે તેમને પથ્થુ ગમી ગયો. " તમને તો ખજર નદિ દોષ પથ્થુ તમારી બા સાથે મારે બહેનપણ્યાં હતાં. અમે નાનપણમાં સાથે રમેલાં. તમે નાના હતા ત્યારે તમને જોયલા, " તેણે રમેશનો સંકેત ટાળવા જુની વાત કહી નાંખી.

" એમ ? મને તો ખજર જ નદિ ! " રમેશે કહ્યું.

" જોને લતા, રામાને કહે કે નારતાની રૂઢાણીઓ લાઇ આવે અને પછી ચલા તેવાર કરે " લલિતાએ સૂચના કરી.

લતા રસોડામાં રામાને સૂચના આપવા ગઇ. લલિતાએ તે દરમિયાન રમેશના પગાર, કુટુંબિક સંજોગો વગેરે જાણવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

" કુટુંબમાં તો કાંઈ રહ્યું નથી. નજીક દીકના સગામાં તો મારા મામા-મામી છે. તમે તો ઝોગખતા હશે. " રમેશે કહ્યું.

" હા. મનમુખલાલને કુંસારી રીતે ઝોગખું. એનું 'મિચારાનું' ગાફું હવે કેમ આવે છે ? " લલિતાએ પૂછ્યું.

" એવું જ. કું મારાથી બનતી મદદ કરે છું. મને તેમણે પેટના દીકરાની જેમ

ઉછેર્યો છે, એટલે મારે પણ એટલી કરજ તો જમવની જોઈએને ! " રમેશે કહ્યું.

" હારતો, જરૂર. " લલિતાએ કહ્યું. બતા રામા પાસે નારતાની રૂઢાણીઓ ઉપડાવી આવી. ત્રણે જણાં નારતો કરવા બેઠાં.

લતા ને રમેશ નારતો કરતાં કરતાં એક ખીજને ઇશારાથી પૂછી રહ્યાં હતાં. લતા પૂછતી કે " તમે વાત કરી ? " રમેશ પૂછતો કે " તેં નથી કરી ? " આ ઇશારા લલિતાથી છાનાં ન રહ્યાં.

" શું છે ? " બંનેનો સંકેત દૂર કરવા તેણે પૂછ્યું.

" તમે બાને વાત કરોને ? " લતાએ ચરમથી નીચું જોઈ રમેશને કહ્યું.

" શું વાત કરવાની છે ? " લલિતાએ પૂછ્યું.

" મને વાત કરતાં સંકેત થાય છે, પથ્થુ..." રમેશે અચકાતાં અચકાતાં કહેવા માંડ્યું.

" એમાં સંકેત પામવાનું શું છે ? કું બધુંમ સમજી ગઈ છું. કાલે લતાએ તમને આમંત્રણ આપ્યાની વાત કરી ત્યારે જ મને બેઠમ પડ્યો હતો. " લલિતાએ એ બંનેનો સંકેત દૂર કર્યો. નજીકે કરેલી ચોરી પકડાઈ ગઈ હોય તેમ બંને ચરમાઈ ગયાં.

" પણ લતા, તારા પપા માનશે ખરા ? " લલિતાએ બંનેને અચાક બેઠેલાં જોઈને પૂછ્યું.

" તેમને મનાવવાનું કામ તમારું ! " લતાએ માતાને ઘિરે બધો બાર નાંખી દીધો.

કું પ્રયત્ન કરી જોઈશ. પણ એમના સ્વાભાવમાં એક મોટી જોડ છે. તમને એ ખજર નદિ દોષ ! " લલિતાએ ખાસ કરીને રમેશને ઉદ્દેશીને કહ્યું.

" શી જોડ ? " રમેશે આતુરતાથી પૂછ્યું.

" એમને લાંબા વખતથી રેસમાં જવાનો આદત પડી છે. અલગજ તેમણે રેસમાં ખાસ

કાંઈ ગુમાવ્યું નથી, એ વાત સાચી; પણ
પણ એ એમના સ્વભાવમાં ઉતરી ગઈ છે. ”
લલિતાએ સીમનશાલના સ્વભાવ વિષે વિગતથી
વાત કરવા માંડી. “ એમનો એક સાહેબ
રેસનો બહુ શીખીન હતો. તેને ખુશ રાખવા
માટે એમને સાથે જુવું પડતું. પછી તો
એમને પોતાને પણ એનો ખુબ નાદ લાગ્યો. ”
તેણે ઉમેર્યું.

“ પણ તેથી શું? એવો નાદ તો ઘણાં-
ને હોય છે. ” રમણને બેરોબર સમજણ પડી
નહિ, એટલે તેણે પૂછ્યું.

“ વાત એમ છે કે વાતની વાતમાં એ
શરત મારે, એવો એમનો સ્વભાવ થઈ ગયો
છે. મને તો બીક રહે છે કે લતાના લગ્નની
બાબતમાં પણ તમારી સાથે એ શરત મારશે
અને તમે હાથો તો તમને પછી ખાસે નહિ
ચક્રવા દે-બીજી કાંઈ વાત જ નહિ સાંભળે ! ”
લલિતાએ કહ્યું.

“ અરે, પણ એમ તે કાંઈ હોય ! આવી
જીંદગીના સુખદુઃખની બાબતમાં શરત પર
આધાર રાખવો કંઈ પાલવે ? ” રમેશને
જખરી ચિંતા થઈ. તેણે દલીલ કરવા માંડી.

“ એ દલીલો એમની આગળ ન ચાલે.
સ્વભાવ પડ્યો તે કાંઈ બદલાય ? એક વખત
એવું બની ગયું છે, એટલે મને તો બીકજ
રહે છે. લતાને તો એ વાતની ખબર પણ
નથી. ” લલિતાએ આમલો અનુભવ અને
પોતાનો ભય પ્રદર્શિત કર્યો.

“ શું બની ગયું છે ? ” લતા અને રમેશ
એક સાથે પ્રશ્ન કર્યો.

“ તું તે વખતે લગ્નમાં બહારગામ ગઈ
હતી. ” લતા તરફ એમને લલિતાએ કહ્યું
“ પેલા નાનાલાલના દીકરા રામલાલને તમે
ઓગખો છો ને ? ” રમેશ તરફ ફરીને તેણે
કહ્યું. “ તમારા કોલેજમાંથી જ. બી. એ.
થયો છે. નાનાલાલે એને માટે લતાનું માંચું
કરેલું. નાનાલાલનું કુળ નાનમાં ઉચું ગણાય

છે, તેનો તેમને મન હિસાબ ન હતો; રામ-
લાલ બી. એ. થયો છે, તેની પણ તેમને
પરવા ન હતી. તેમણે રામલાલને જેવા માટે
એક દિવસ બોલાવ્યો. તે બી. એ. થઈને
એક સરકારી ખાતામાં નોકરી રહ્યો હતો. પેલું
ખાતું છે ને-શું એવું નામ ?-સરજ ક્યારે
ઉગશે કે આયમશે, વરસાદ કેટલો પડશે, વગેરે
બાબતોની ખબર આપે છે તે. ” લલિતાને
નામ યાદ આવતું ન હતું.

“ મીડીએલેન્ડોજીકલ ખાતું. ” રમેશે કહ્યું.

“ હા, એવું જ કંઈ નામ હતું. ”

લલિતાએ કથા આગળ ચાલાવી. “ એમણે
કહ્યું: “ કાલે સુરજ પ્રકાશી તે વખતે તું
અહિં આવશે તો તારે માટે વિચાર કરીશ. ’
બિચારો બીજે દહાડે સવારમાં બરાબર ૬-૫૦
વાગ્યે આવીને હાજર થયો. આખી રાત
ઉંઘ્યો પણ નહિ હોય, એમ એના સ્થેશ ઉપ-
રથી લાગતું હતું. સરજ ઉગવા માટે ગણતરી
કરી એના ખાતાએ એ વખત નક્કી કર્યો
હતો. જેવો એ આવ્યો કે એમણે પૂછ્યું:
‘ મેં કાલે શું કહ્યું ’ ? ” “ સુરજ
પ્રકાશી ત્યારે મારે આવવું. ” રામલાલે કહ્યું.
“ બરાબર છે. ” એમણે કહ્યું. અને એને
બારો આગલ લાઇ ગયા, એના કેમ્બરીએ તે
દિવસે વાદળો હોવાથી સુરજ દેખાતો જ ન
હતો. “ સુરજ કયાં પ્રકાશે છે ? ” એ
તડક્યા. “ વાદળો ધરી એ મેં ગણતરીયાં
નહિ-લીધેલું. ” બીકી-સરજ ઉભરાતો આવ્યો.
બેરોબર સમય છે. ” રામલાલે કહ્યું. “ મેં
સુરજ ઉગવાની વાત કરી હતી. કે પ્રકાશવાની ? ”
એમણે એને ઉધડો લીધો. “ આવી બાબ-
તોમાં ભૂલ કરો છો તે ભવિષ્યમાં શું ઘોળ-
વાના હતા ? ” આમ કહીને એ બિચારાને
પાછીચું આપી દીધું. ” લલિતાએ વાત
પૂરી કરી.

“ એમ હોય તો સુરકેલી ખરી ! ”

રમેશે આખી કયા સાંલણીને કહ્યું. “પણ આપણે એનો કાંઈ રસ્તો કાઢવો જોઈએ.” તેણે લલિતાની સલાહ માંગી.

“રસ્તો તો બીજો શું કાઢીએ ?” સ્વભાવનું કંઈ ઝોમક થાય છે ?” લલિતાએ નિરાશ થઈને કહ્યું.

“હીક, હું વિચાર કરી જોઈશ.” રમેશે કહ્યું.

[૩]

રમેશે લગભગ અર્ધી રાત વિચાર કરવામાં આવી. ચીમનલાલને મદદત કરવા માટે એક પછી એક અનેક યોજનાઓ વિચારી જોઈ પણ એક યોજના સફળ થાય એમ લાગ્યું નહિ. છેવટે તે એક નિશ્ચય પર આવ્યો. ચીમનલાલને શરતનો શોખ છે તો એના પ્રિય ક્ષેત્રમાં જ એને હંકારવો જોઈએ. એ સિવાય બીજો ઉપાય ન હતો. પણ તે કેમ બને ? રમેશે હજી સુધી શરતનું મેદાન કદી જોયું ન હતું. કોઈ દિવસ મળક-મરકરીમાં મિત્રો સાથે પણ એણે શરત મારી ન હતી.

પણ લતાને મેળવરી હોય તો એ મેદાનમાં ઉતર્યા વિના એનો છૂટકો ન હતો. પણ ચીમનલાલ કોઈ એવી શરત મારે જેમાં પોતે નિષ્ફળ જાય તો શું થાય ? લલિતાગૌરીના કહેવા મુજબ, એમ થાય તો ચીમનલાલ દાદ જ આપે નહિ.

તેણે કોઈક પુસ્તકમાં વાંચ્યું યાદ આવ્યું. “શરતને મદદત કરવો હોય તો પ્રથમ આપણે જ તેના ઉપર છાપો મારવો. શરૂ દુગમે કરે ત્યાં સુધી રાહ જોઈને બેસી રહેવું નહિ.” પણ એ છાપો કેવી રીતે મારવો ? એક જ માર્ગ હતો. કોઈ પણ બાંને ચીમનલાલને શરતમાં ઉતારવા એવી શરત તેની પાસે મૂકવી જોઈએ કે જે દેખીતી રહેતી હોય, પણ તેનાથી પૂરો કરી શકાય જ નહિ. એવી શું શરત મારવી ?

આ બધા વિચારો તેના મગજમાં ઘોળાતા હતા તે દરમિયાન ધડીઆળ તેનું કામ કર્યું જતી હતી. અંગીઆરના ટકોરા થયા ત્યારે તેનું ધ્યાન એ ચાલું ન હતું; તે વખત એ વિચારમાં ખુબ મરગુલ હતો. આરના ટકોરા થયા ત્યારે એનું ધ્યાન ધડીઆળ તરફ ગયું. “કાલે રવિવાર છે, એટલું હીક છે; નહિતો ભારી પડી જાય,” તેના મનમાં થયું. “કોઈ પણ રીતે આજે જ આ બાબતનો નીવેડો લાવવો જોઈએ.” એણે મનમાં નિશ્ચય કર્યો. એ ધડીઆળ સામે થોડીવાર ટીકી રહ્યો.

છેવટે એને એક વિચાર સ્પર્ધ્યો. એ વિચાર બીજો દિવસે જ અમલમાં મૂકવાનો ઠરાવ કરી એ સૂતો.

x

x

x

રવિવારનો દિવસ ઉઘ્યો. રમેશ સવારમાં વહેલો નાહી-ધોઈને પરવારી ગયો અને ચીમનલાલના ઉપર છાપો મારવા નીકળી પડ્યો. તેમને ઘેર પહોંચ્યો ત્યારે લગભગ નવ વાગ્યા હતા. ચીમનલાલ દિવાનખાનામાં બેસીને છાપું વાંચી રહ્યા હતા. લલિતાગૌરી રસોડામાં હતાં. રવિવાર હોવાથી લતા પણ તેમને મદદ કરતી હતી.

“કેમ ભાઈ, કોનું કામ છે ?” રમેશને દિવાનખાનામાં પેસતો જોઈ ચીમનલાલે પૂછ્યું.

“આપનું જ.” રમેશે જવાબ દીધો.

“મારું ? ચીમનલાલને આશ્ચર્ય થયું. “તમને અગાઉ મેં જોયા હોય એમ ખ્યાલમાં નથી આવતું. તમારું નામ શું ?” તેમણે પૂછ્યું.

“આપની વાત સાચી છે. આપણો આ પ્રયમજ પરિચય છે, અને હું ધારું છું કે તે જીંદગીભર ટકશે. મારું નામ પ્રેફેસર રમેશચન્દ્ર મહેતા.” રમેશે પોતાનો પરિચય આપ્યો.

“હં. પ્રેફેસર છો ? કયા કોલેજમાં ?” ચીમનલાલને આ માણસ કંઈક વિચિત્ર લાગ્યો.

“આપની દીકરી ભણે છે તેજ કહેજ્યાં.
હું તેની હાથની માંગણી કરવા આવ્યો છું.”
રમેશે સ્પષ્ટ વાત કહી નાંખી.

ચીમનલાલ ચમક્યા. “એટલે ?” તેમને
લાગ્યું કે આ માણસનું બેભૂં ખસી ગયું
છે. શરત મૂકી આવી રીતે સીધી માંગણી
કરનાર હજી કોઇ યુવાન તેમને મળ્યો ન હતો.

“એટલે વાત એમ છે કે મારે
મા આપ નથી, એટલે માગું કરવાની ફરજ
મારેજ ખજાલવવી પડે છે. હું આપની જ
ચાલિતો છું એટલે આપને વાંધા તો ન જ
હેવો જોઇએ.” રમેશે પોતાની માંગણીનું
સમર્થન કર્યું.

“હાં, એમ ? તમારે મા આપ નથી અને
મામમાં ઘર કે સીમમાં ખેતર પણ નહિ હોય,
ખરે ને ?” ચીમનલાલ જરા તણાવ કરતા.

“ઘર કે ખેતરનાં બદલામાં મને સારો
પગાર મળે છે, એટલે એ ખાખતનો વાંધા
રહેતો નથી. વળી લતા પણ રાજી છે.” રમેશે
ધડકા ક્યો.

“એમ કે ? ચીમનલાલ ઉઠાવ્યા. “તમે
પ્રેમરસપણોનાં લાંબ લઇને મારી છોકરીને
બોળી છો, એમને ?”

“એ બધું તો ઠીક. પણ મેં સંભળ્યું
છે કે તમને શરત મારવાનો બહુ શોખ છે.”
રમેશે એમના મીઠાશની દરકાર નહિ કરતાં
એમનો પ્રિય વિષય છેડ્યો.

“તમને કાલે કહ્યું ?” ચીમનલાલે જરા
કેટલા પડામાં પૂછ્યું.

“મને તેજે કહ્યું, પણ એ વાત સાચી
છે. હું તમારી સાથે એક શરત મારવા માંગું
છું.” રમેશે કહ્યું ચીમનલાલ સાત્તે યદને
શરત મેં તે પહેલાં જ તેમને બાંધવાનો
પ્રયત્ન તેજે ક્યો.

“શરત ? શાની શરત ?” ચીમનલાલની
કુતુહલતા વધી જતી હતી.

“તમે હા પાડો પછી કહું. શરત એટલી
જેવુંકે હમ હું તમને બતાવું-તમારો રોકડો

કામ. તમે જો તે કરી શકો તો મારે તમને
૫૦૦ રૂપિયા આપવા અને ગુપ્તગુપ્ત ચાલ્યા
જવું; ન કરી શકો તો અમારા લગ્ન માટે તમારે
સંમતિ આપવી.” રમેશે તેમની કુતુહલતા
ઉત્તેજ, અને રૂપિયા ૧૦૦-૧૦૦ ની પાંચ
નોટો ટેબલ પર મૂકી.

“લલે, લલે, કશું છે.” આવડો છોકરો
એમને બનાવી જાય એ ઠીક ન લાગ્યું. “ચી-
મનલાલે શરત મારવાની ના પાડી” એમ કોઇ
જણે એ વિચાર જ તેમને અસહ્ય હતો.

ત્યારે જુઓ, આ ધડીઆળ છે.” રમેશે
ધડીઆળ તરફ આંગળી કરી. “એના પેન્ડ્યુ
લમના ૧૦૦૦ આંટા તમે મોટેથી ગણી
ખતવો. તેમ કરી શકો તો તમે જીત્યા અને
હું હાર્યો. ખોલો કશું છે ?”

“કશું છે.” ચીમનલાલ ખુરશીમાંથી
ઉઠ્યા. એમને થયું કે આ છોકરો કોઇ ભે-
જાનો ગેપ છે. આવી સ્હેલી શરત તો કોઇ
પણ પાર ઉતારે. એમાં તે શું વાધ મારવાનો
હતો ? રૂપિયા ૫૦૦ પચી જશે અને આ
લપ ગુપ્તગુપ્ત ચાલી જશે, તે નકામાં ધડી-
આળની બરાબર સામે ઉભા રહી તેમણે
પેન્ડ્યુલમના આંટા ગણવા માંડ્યા.

“એક, બે, ત્રણ ચાર, ... પંદર, સોળ,
સત્તર” ચીમનલાલે ગણવા માંડ્યું. એ એમ-
ના કાંઈમાં મરગુલ બની ગયા. રમેશ તેમને
એ કાંઈ કરતા મૂકી આસ્તેથી રસોડા તરફ
મરક્યો.

“કેમ હો ?” તેણે મા દીકરીને ઉદે-
શીને કહ્યું.

“આવો, આવો” લલિતાએ આવકાર
દીધો. “ક્યારના આવ્યા છો ?”

“હમણાં જ આવ્યો.” રમેશ થોડુંક
જુલું બોલ્યો. “ચીમનલાલ શેઠની તબિયત
ઠીક નથી ?” તેણે પ્રશ્ન પૂછ્યો.

“ના, મજામાં છે. કેમ પૂછવું પડ્યું ?
એ તો એ દીવાનખાનામાં બેઠા બેઠા છાપું
વાંચે.” લલિતાએ કહ્યું.

“હું હમણાં જ દીવાનખાનામાં ડાકીઉં કરીને આવ્યો. એમનું મગજ ઠેકણે હોય એમ નથી લાગતું. ધડીઆળ સામે ઉભા રહીને કંઈક બચાવટ કરે છે. મેં ત્રણ વાર છુમ પાડી પણ જવાબ ન આપ્યો.” રમેશ કહ્યું.

“હે, એ વળી શું ?” મા-દીકરીને બનેને ચિંતા થઈ. રસોડાનું કામ પડતું મુશી બને દીવાનખાનામાં આવ્યાં. રમેશ પણ તેમની પાછળ આવ્યો.

“ત્રણસો દમ, ત્રણસો અગીઆર, ત્રણસો બાર...” ચીમનલાલની ગણતરી ચાલુ હતી.

“પપા, પપા, શું કરે છો ?” લતાએ ગભરાઈને તેમને પૂછ્યું. લલિતા પણ તેમની પાસે ગઈ. “આ શું કરે છો ?” તેણે પણ પૂછ્યું. આવી સ્થિતિ તેમણે કદી જોઈ ન હતી.

પરંતુ ચીમનલાલે તેમને જવાબ આપવાની દરકાર ન કરી, કે નહીં તેમની સામે જોયું. “ત્રણસો ઓગણચાલીસ, ત્રણસો ચાલીસ, ત્રણસો એકતાલીસ...” એમની ગણતરી ચાલુ જ રહી. કંઈક ખીજવાટના ચિન્હ તેમના મુખ પર જણાતા હતાં. એક દાય ધડીઆળ સામે ઉભો કરેલો હતો.

મા દીકરી બને મુંઝાયા. જરૂર એમનું મગજ ચરકી ગયું હતું. કોઈ પણ ઉપાયે એમને શાન્ત કરીને સુવચી દેવા જોઈએ. લલિતાએ તેમનો હાથ નીચે કરાવતો પ્રયત્ન કર્યો, પણ તેમણે જટકા મારી દાંધ ઝોમવી દીધો અને ગણતરી ચાલુ રાખી: “ત્રણસો પાંચ, ત્રણસો છાસ, ત્રણસો મગસ...”

શું કરવું તે મા દીકરીને સમજાયું નહિ. લગભગ ૫૦ વર્ષની ઉંમરમાં ચીમનલાલે આવાં ચિન્હ કદી બતાવ્યાં ન હતાં. ચરકેલા મગજના માણસ સાથે કેમ કામ લેવું, તેની લલિતાને કે લતાને ખબર ન હતી. બને બધાં લગભગ રડવા લેવાં થઈ ગયાં. “પપા,

ઓ પપા !” લતાએ રડમસ અવાજે કહ્યું. “જમવાનો વખત થયો, ચાલોને !”

ચીમનલાલે તેના તરફ રહેજે નજર નાંખી અને પાછી ધડીઆળ પર આંખો સ્થિર કરી અને ગણતરી ચાલુ રાખી: “ચારસો તેર, ચારસો ચૌદ, ચારસો પંદર...”

બનેની ધીરજની હદ આવી ગઈ. કોઈ પણ ઉપાયે એમને સુવચી દેવા જોઈએ. ‘ધડીઆળ પાસેથી એમને ખસેડી લેવાય તો જ એ શાંત પડે’ એમ બનેને લાગ્યું. બને જણ્યાં તેમની સામે આવીને ઉભા અને તેમને બાથમાં પેકડી ધસવા માંડ્યા. ચીમનલાલે એ બાથમાંથી છુટવા અનેક કાંધા માર્યા; તેમની ગણતરી ચાલુ રાખવા પ્રયત્ન કર્યો: “ચારસો એકાવન, ચારસો બાવન...” એમની ગણતરી ત્યાંજ અટકી, બને મા દીકરીએ તેમને બળ કરીને ઘસંઘા-લગભગ ઉંચકી લીધા અને આરામ પુરમીમાં સુવાડી દીધા.

“અરે, મરખાઓ. મારી બધી બાહ બગાડી દીધી.” ચીમનલાલ બચવા એકા-એક તેમને ઝાલ્યા થયલા જોઈ મા-દીકરીને અજબપી લાગી.

“શાંતી બાહ ?” લલિતાએ આશ્રયથી પૂછ્યું.

“અમે ઇસત મારી હતી.” ચીમનલાલે રમેશ તરફ આંજલી બતાવીને કહ્યું. ચીમનલાલની ચિંતામાં બને જણ્યાં રમેશનું અસ્તિત્વ બૂલીજ ગયાં હતાં. તે સ્મિતે કરતો એક બાલુ ઉમેા હતો. લલિતાને આગલા દિવસની વાતો યાદ આવી.

“ઠીક ભાઈ, તું જીવો.” ચીમનલાલે પોતાની દાર કમુકી લીધી. “તારી વાત મારે કમુલ રાખવીજ જોઈએ.”

લતા શરમથી નીચું જોઈ ગઈ. લલિતાએ પણ આડું જોયું. બને મા-દીકરી બન્ને સુગમપણે રમેશના મદદગાર બની હતાં.

પ્રસૂતિ સમયે સ્ત્રીઓને અન્યાય

લેખક:

ડૉ. અમૃતલાલ ઉ પટેલ,
ડી. પી. એચ.
હેલ્થ ઓફીસર, મુરત.

હવે આપણે સ્ત્રીઓને પ્રસૂતિ સમયે શું શું અન્યાય થાય છે તે જોઈશું. હિંદુસ્તાનમાં પ્રસૂતિની પ્રથા કેવી છે તે સર્વ કંઈ જાણે છે. હિંદુ લોકો માને છે કે પ્રસૂતિને અને અપવિત્રતા અને અસ્વચ્છતાને કંઈક ગાંઠો સંબંધ છે હિંદુ સ્ત્રીની સુતાવડ સાધારણ રીતે તેના માથાપતે ત્યાં થાય છે. મને કમને મોટી કરી પરણાવી દીધેલી છોકરી પ્રસૂતિ માટે જ્યારે મા બાપને ધરે જાય છે ત્યારે તેને રોડે આવકાર મળે છે, તે સર્વ કંઈ જાણે છે. લોકજ્ઞાનની ખાતર માથાપો પ્રસૂતિ સમયે પુત્રીને પોતાના ઘરે આમંત્રણ આપવાના ફરજ સ્વીકારે છે; પરંતુ તેમના અંતરમાં શું લાગણીઓ વેધ થાય છે તેનું વર્ણન કરવાની જરૂર નથી. થોડાક વરસોથી સ્ત્રીની પ્રસૂતિની ગોઠવણ પતિના ઘરે પણ કેવાનો રીવાજ પડ્યો છે, પરંતુ તેમાં સ્ત્રીના લાગણી કંઈ જાણેલા નેકા તથા રોડે પડ્યા નથી. પ્રસૂતિ માટે ધરતી-અંધારી ઝોરડી પથદ કરવામાં આવે છે. પ્રસૂતિ સમયે વાપરવા માટે ઉતારલા અને ધણી વખત અસ્વચ્છ કપાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. પ્રસૂતિની

અંધારી ઝોરડીને પણ જે કંઈ હવા અને પ્રકાશ મળવાના થોડા સાધનો હોય છે તેને પણ મીઠાશ કે ગુણપાટ બાંધી બંધ કરવામાં આવે છે. પ્રસૂતિ સમયે મહાં માટે દાખલને જોલાવવામાં આવે છે. આ દાખલ કેવા જુના વિચારની, વહેમી, ગંદી અને અણધારે હોય છે તેના ઉપર હવે તો બાળકોનું મર્યાદાઓ પુરતકે પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે અને તેમના જીવનની સીનેમાની શ્રીત્થો ઉતારવામાં આવી છે. આ દેશમાં પ્રસૂતિ સમયમાં સ્ત્રીઓના જે મોટા પ્રમાણમાં મરણ થાય છે તેટલા મરણ સુધરેલા દેશમાં થતા નથી. સુવાતમાં લાગ પડતા દેશોની સંખ્યા આ દેશમાં જેટલી છે તેટલી સુધરેલા દેશોમાં નથી. જન્મ વખતે અથવા જન્મ પછી થોડા જ સમયના બાળકોમાં મરણ આ દેશમાં બહુ મોટા પ્રમાણમાં થાય છે. જન્મના અગાઉ મરણ પામેલા બાળકોની સંખ્યા પણ આ દેશમાં બહુ વધારે છે. આ બધા મરણોનું મુખ્ય કારણ આ દેશની પ્રસૂતિની બાપકર પ્રદતિ અને આ દેશની દાખલો છે.

આ દેશમાં પ્રસૂતિ દરમિયાન દર દિવસ

ઓઝોઝો જેટલા મૃત્યુ થાય છે તેટલા મૃત્યુ યુરોપમાં ફેલસાની ; ખાણમાં કામ કરનાર મજૂરોમાં પણ થતા નથી. દુનિયામાં અનેક જોખમકારક ધંધાઓ છે જેવા કે ખણોમાં કામ કરવાનો કારખાનામાં કામ કરવાનો, ઝેરી પદાર્થો બનાવવાના કારખાનામાં કામ કરવાનો ધંધો, લારકરી ધંધો. વહાણોમાં કામ કરવાનો ધંધો, વગેરે. પરંતુ આ ધંધામાં કામ કરનારા મનુષ્યોમાં, તેમના ધંધામાં થતા અકસ્માતને અંગે અથવા તેમના ધંધાને અંગે તેમની થતી શારિરીક હાનીને લીધે જે મરણો થાય થાય છે તે અંધાંના કરતા આ દેશમાં પ્રમુતિમાં થતા ઓઝોના મરણની સંખ્યાનું સરેરાસ પ્રમાણ વધારે આવે છે. ।

પુરૂષવર્ગે આ આશંતમાંથી આપણા ઓર્ગ અને બાળકોને બચાવવા શું પગલાં લીધા છે તેનું અવલોકન કરવું અસ્થાને નહિ મળ્યા.

આ દેશમાં ઓઝોનું શારિરીક રક્ષણ કરવા માટે લુંગ સંસ્થાઓ છે. યુરોપનું અનુકરણ કરીને આ દેશમાં ઓઝો માટે હોસ્પિટલો ખુલ્લા માંડી છે, પરંતુ તે એટલી બધી લુંગ પ્રમાણમાં છે કે આ દેશની ઓઝોના પાંચ ટકાને જ તેના લાભ મળે છે. ઓઝો માટે હોસ્પિટલો અને પ્રમુતિગૃહો કદાચ મોટા શહેરોમાં જ હોય છે. આમગમાં વસતી ૭૦ ટકા જેટલી ઓઝોના બાળકોમાં આ સંસ્થાઓના લાભ લેવાનું સર્જાયું નથી અને મોટા શહેરોમાં પણ ૧૫ થી ૨૦ ટકા જેટલી જ ઓઝો આ સંસ્થાના લાભ લઇ શકે છે. વળી કહેવાતી ઉચ્ચ દિવું કોમની ઓઝો માટે પ્રમુતિગૃહો ખોલવામાં આવ્યા છે. તેમાં અસ્પર્શ વર્ગની ઓઝોને દાખલ કરવામાં આવતી નથી.

આ ઉપરથી જોઇ શકાશે કે પ્રમુતિ કે જેમાં ઓઝોના જીવન અને મરણનો સ્વાદ ઉઝો

હોય છે તે પ્રસંગમાં જોઇતી ડાકટરી મદદ આ દેશની ઓઝોને બહુ નજીવા પ્રમાણમાં મળે છે. કદાચ પુરૂષો પર આવી કોઇ જાત આશંત જીવનમાં અમુક અમુક વર્ષો બાદ આવ કરતી હોત તો તેનું નિવારણ કરવા મા અનેક સંસ્થાઓ સ્થપાઇ હોત અને તેમ શારિરીક દુર્બો ઓછા કરવા અનેક શોધો પણ થઇ હોત ।

આ દેશમાં સૈકાઓથી ઓઝો કેળવણી પછાત છે. જીવનના અનેક ક્ષેત્રોમાં પુરૂ જેટલા હજી ઓઝોને નથી. આમ થવાથી આ દેશની ઓઝો પોતાના હક્કનું પ્રતિપાદન કરવા માટે સંકેતિત થાન નથી.

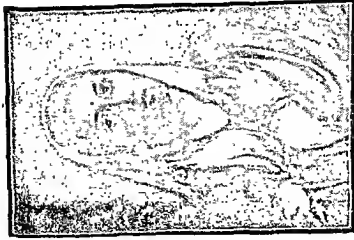
આ દેશમાં જેટલી કન્યા કેળવણીની જરૂ છે તેના કરતાં પણ વધારે ઓઝોની શારિરી સ્થિતિનું રક્ષણ કરવાની જરૂર છે. અયોગ રીતે પ્રમુતિ સમયે માનજત થવાથી ઓઝોને અનેક જીવનશૈલી રોગો લાગુ પડે છે. પ્રમુતિ માંથી, ક્ષયરોગ, સ્ત્રવરોગ, પાંડુરોગ વગેરે બપકર વ્યાધિઓ ઓઝોને વારસામાં મળે છે. આની સીધી અસર આપણા બાળકો પર થાય છે અને આને લીધે આપણી ભવિષ્યની પ્રજા દિન પ્રતિદિન નબળી પડતી જશે. આમ થવાથી દેશને પારાવાર નુકસાન થાય છે.

આ સ્થિતિ સુધારવા માટે આપણે આપણી મનોદશા ફેરવવી પડશે. આપણા સામાજિક રીતરીવાજો સામે બળવો કરવો પડશે અને આપણા કાપડામાં પણ ફેરફાર કરવો પડશે.

સ્ત્રી અને પુરૂષ પ્રત્યે, રાજ્ય, સમાજ અને ધર્મની સમાન દષ્ટિ હોવી જોઇએ. આપણા હમનથીએ આપણા ધર્મશાસ્ત્રોમાં પણ ઓઝોને દરેક બાબતમાં અન્યાય કરવા માટે પૂર્ણ લખાણ છે. પરમાત્માની દષ્ટિમાં સ્ત્રી અને પુરૂષ બન્ને સમાન છે તો ધર્મશાસ્ત્રો તેથી વિરુદ્ધ કેમ જન શકે ?

ગોવિંદસિંહદેવી

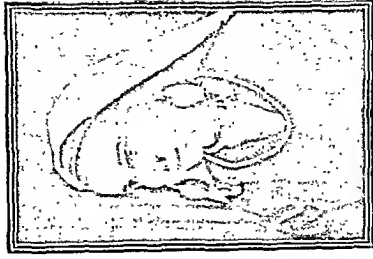
મહિમ હોલના કલા-પ્રદર્શનમાં સ્ત્રીઓની કલા

ગુણવિંદસિંહદેવી ગોવિંદસિંહદેવી ચિત્ર

ગોવિંદસિંહદેવી ગોવિંદસિંહદેવી ચિત્ર

ગોવિંદસિંહદેવી ગોવિંદસિંહદેવી ચિત્ર

ગુણસિન્ધરી

સૌ. કમતા જવાહરલાલ નેહરુ
[ભોવાલી સેનેયારીઅમમાં થઇ જતી વખત]

પશ્ચિમના દેશો આજકાલ અનેક રીતે ઉન્નતિ કરી રહ્યાં છે તેનું મૂળ કારણ નેષ-એ તો માનુષ પશુ કે સ્ત્રીની સ્ત્રીઓને શૈલ્ય, ધર્મ અને સમાજ પુરોગો નેટલા સમાન હક આપે છે. આમ થવાથી સ્ત્રી અને પુરુષ વર્ગના સંયુક્ત બળ અને સહકારથી તે દેશો આગળ વધતા જાય છે.

આપણા દેશમાં સ્ત્રીઓને થતા અન્યાયની ખરેખર તેના જન્મથી શરૂ થાય છે. છોકરી-તોને છોકરાઓથી ભુદી કેળવણી આપવામાં યુક લાગ નરૂર હશે. છતાં એટલું તો ધક્કસ છે કે તેમ કરવાથી આપણે નાનપણથી કન્યાઓની મનોવૃત્તિ દાખી દબાવે છીએ અને તેમને માટે ભુદું અને સંક્રમિત શ્વેત ઇંડું કરીએ છીએ એટલું જ નહિ, પણ તેમના ૧૫:૫૨ એવી છાપ પારીએ. છીએ કે તેમને કુરો સાથે કેષ પણ બાળતમાં હરિદાષ કરવાની છે જ નહિ. પશ્ચિમના દેશોમાં છોકરાઓની સાથે એક જ કક્ષામાં ભણતી નાણક કન્યાને પણ પુરુષવર્ગ સાથે હરિદાષ કરવાનું મન થાય છે અને આવી હરિદાષ કરવાના યત્નમાં તેને ઉત્તેજન મળે છે અને આવી હરિદાષ કરવાનો અવકાશ મળવાથી તેઓ પુરુષજાતિએ અત્યારે મુધી ધનરે રાખેલા અનેક ક્ષેત્રોમાં ઝગડી ઉઠે છે. પુરુષ અને અમેરીકામાં એવા કેષ પણ પંથો નથી કે જેમાં સ્ત્રીઓ પુરુષોની બરાબરી ન કરતી હોય. એ વાત ખરી છે કે સ્ત્રીઓના કુદરતી રીતે નાણક ગાંધાને લીધે તેમને લક્ષ્યમાં દાખલ કરવામાં નથી આવતી. તેમાં પણ ઝાપી ફેરફાર થતો જાય છે. હાલના વિશ્વના જમાનામાં લગ્ન શારિરિક બળથી થતી નથી પણ મંત્રની મદદથી થાય છે. વિમાનની મુસાફરીમાં તો કેટલીક સ્ત્રીઓ

એ પુરુષો કરતાં પણ વધારે સાહસ કરેલ છે અને હવે પુરુષ અને અમેરીકામાં વિમાની ખાતામાં સ્ત્રીઓને જગ્યાઓ મળવા લાગી છે.

સ્ત્રીઓના કુદરતી કામજ સ્વભાવ અને ધીરજના જે શુભો છે તેને લીધે તેઓ બાળ-શિક્ષણ માટે વધારે યોગ્ય ગણાય છે અને પશ્ચિમના દરેક દેશમાં પ્રાથમિક શાળાઓમાં શિક્ષિકા તરીકે સાધારણ રીતે સ્ત્રીઓ જ હોય છે. આપણા દેશમાં પણ જે આતું અનુકરણ કરવામાં આવે તો સ્ત્રીઓ માટે એક વિશાળ ક્ષેત્ર મળે અને તેઓ દેશની ઉન્નતિ કરવામાં ઘણી સારી રીતે સહાયમૂત થાય.

ઉંચડમાં એટલું લખવું જરૂરી છે કે આપણા દેશમાં થતી દરેક પ્રસૂતિ માટે પુરતી ગોઠવણ કરવાની સમાજની ફરજ છે. મોટા શહેરોમાં વધારે સંખ્યામાં પ્રસૂતિગૃહો બોલાવા નેષએ અને શહેરના છુટા છુટા ભાગોમાં બાળહિત સંસ્થાઓ બોલવી નેષએ. શહેરના અને તાલુકાના દરેક શહેરમાં આવી જ ગોઠવણ થવી નેષએ. નાના ગામડામાં કે જ્યાં દરેક ગામડે પ્રસૂતિગૃહ બોલાવા આર્થિક દૃષ્ટિએ અસક્ય છે ત્યાં એક કેળવાયેલી મીઠવાણક રાખવા નેષએ. અત્યારે મોટા શહેરમાં જે બાળસપ્તાહો ઉજવવામાં આવે છે તેની ખરી જરૂર તો ગામડાઓમાં છે.

આપણા દેશમાં કહેવાતા ધાર્મિક કામો માટે નેટલા રૂપીઆ ખર્ચાય છે તેના એક સતાંશ ભાગ પણ જે પ્રસૂતિગૃહો અને બાળહિત સંસ્થાઓ પાછળ ખર્ચવામાં આવે તો દશ વરસમાં આ દેશમાં અવનવા ફેરફારો આપણે નેષ શક્ય.

મારા જીવનનો સૌથી રસુજ
કીરસો હું મયદાને જંગમાંથી
બહાદુરીથી કેવી રીતે પાછો હક્યો
તે વિષે છે. ” સુધીર બોલ્યો.
“તમે કહો તો વારી પ્રમાણે હવે
હું શરૂ કરું. ”

“ જોને બંધુકડી જ પકડતાં
ના આવડતી હોય, તે મયદાને-
જંગમાં જઈ જ કેવી રીતે રહે ?”
અમથાભાઈ બોલ્યા. “ સુધીરભાઈ
ખુદને ખાતર એવાં ગુલામાંનો
કેંક્યા કરતાં તમારા જીવનનો કેાઈ
ખીન્ને રસુજ કીરસો સુણવો. ”

સુધીર હસ્યો.
“ દારૂગોળા અને તોપોના
જંગનો આ કીરસો નથી, અમથા-
ભાઈ ! આ તો કોકિલા સાથે
મારે થયેલા એક ઇમકલાની
વાત છે ! ”

“ ત્યારે ચવાદો ! ” અમથા-
ભાઈ બોલ્યા. સુધીર જરા ટટાર
બેસીને શરૂ કર્યું :

“ વાત જાણે એમ બની કે
એક દિવસ નજીવી બાગતમાં
મારે કોકિલા સાથે અકબક ગરી.
વાતમાં કંઈ જ માલ નહોતો, પણ
વાતમાંથી પતેસર થઈ ગયું અને
મામલાએ ગંબીર રૂપ પકડ્યું. વાત એટલે સુધી
વંદી કે તેણે મેળ ઉપર સપડી લઈ જઈ પોતાને
એકલીને માટે લુદું રાંધવાનો નિશ્ચય કર્યો અને
સેવકે પણ નીચે રસોડામાં પોતાનાં લુદાં તપેલાં
ચણવણની તળનીજ કરી ! આગલી રાતે
આમ સૌ સૌનાં “ લુદાં ધર માંડવાની ”
એક ખીન્નને તાકીદ અપાઈ ગયા પછી ખીન્ને
દિવસે બંધ આઠ વાગે જાગ્યા !

મેં જોયું તો કોકિલા ન્હાઈ ઘોળને મો

શા ને લી ધા છે હો શ્યા મ !

લેખક :
શ્રી. પ્રસાદ

જારી પાસે ચઢા પીતી દેખાઈ !
રોજ તો ઉડતાંની સાથે. ચઢાનો
ખાસો તૈયાર મળતો પણ આજે
તો તેવો સંભવ જ ન હતો, એટલે
આપણે તો ઘાતલુનો દોષો મેં-
દામાં નાખી રટવ સળગાવવા
માંડ્યો અને ચઢા મૂકવાની તૈયારી
કરવા માંડી.

રટવ સળગાવતાં તો ઝાઝી
તકલીફ નડી નહિ, એટલે તેના
ઉપર ચઢાનું પાણી મૂકી દધ મેં
પાણીનો બંબો સળગાવવા માટે
કાકડી કરીને તેમાં મૂકી. કાકડીમાં
દીવાસળી ચાંપી રટવ તરફ જોયું
તો પાણી ઉકળવાં હવું, એટલે
ત્યાંથી પાછો રટવ પાસે ધસ્યો
અને પાણીમાં ખાંડ ચઢા વિગેરે
નાખ્યું. આ બાલુ કાકડી છૂક
દેતીને હોલવાઈ ગઈ ! હવે જ
મારી ગલરામણની શરૂઆત ધીમે
ધીમે થઈ. દાઝમાં ને દાઝમાં મેં
શીયામાં વધેલું આસતેલ હોલસા
ઉપર ફાલવી નાખ્યું અને દીવા-
સળી ચાંપી. અલગત, તરતજ
બલક દળને એક મોટો બડકો તો
થયો, પણ હોલસા બધા સળગવા
લાગ્યા. મારી પોતાની જ શુદ્ધિ

ઉપર આકરીન થતો હું અંગુઠા અને
આંગળી વચ્ચે હડપચીને પકડીને આ કિચા
જોવા કરતો હતો, તેવામાં રટવ તરફથી
છગમમ છમ અવાજ આવ્યો અને ચઢા
બધી ઉભરાઈ ગઈ ! રટવ પણ હોલવાઈ ગયો !
એક છદ્મગ મારી હું રટવ પાસે પહોંચ્યો
અને ચાતી ખોલી નાખી, પણ ચઢા તો અડધો
અડધ ઉભરાઈ ગઈ હતી, હેવટે જે વધી
હતી તે ખાણમાં ગળીને મેં ચોકમાં જ

પાટસો નાંખી એ ઉણ્ણદેકનું પાન કરવા માંડ્યું.

કોકિલા ચોકની બારી પાસે બેઠી બેઠી બધે તાલ બેતી હતી. મારી આ દોડધામ બેઠ તેના મુખ ઉપર વિજયી સ્મિત ફરકી રહ્યું: “ કેમ કપસી બગ્ગમ ! ” એવું બલે કહેવા માગતી ન હોય તેમ તેનું મોંદું હસું હસું ધપ રહ્યું ! ગમે તેમ પણ છેવટે ચક્ષુ તો બ નીને, એટલે હું પણ પરાણે હસવું મોંદું રાખી ચલાવા છુટેડા ગળતો હતો !

ચક્ષુ પીવામ રહી એટલે મેં તો બારણું વાસી કછોટો મારી ખાલા રકાખી અને તપેલી માંછ નાખ્યાં. જો કે મન તો કચવાયું, પણ આદ્યું એટલે અધુરું. મુકાવ તેમ ન હતું. એ તો હવે પાર પાડ્યે જ છૂટકો હતો. વાસણો ધસી નાખી મેં નહાવાની તૈયારી કરવા માંડી. ફમાલ તથા ઘોતીયું ખીંટીએ મૂકી મેં ચોકીમાં પાટસો નાખ્યો, અને ડાલ લપ જમ બંધા આગળ મૂકી બંબાની ચકલી બોલી તો ઓળંગ—!

“ શું, તમે દાંડ્યા ? ” રમણે પૂછ્યું.

“ ના, લાઇ ના. બંબામાં પાણીનું દીપું જ મજે નહિ ત્યાં દાંડવાની વાત કેવી ? બંબામાં પાણી છે કે નહિ તે જોયા વિનાજ મેં તો બંબાને ધીકાવી માર્યો ! ”

શ્રોતાઓમાં હાસ્ય-ફેલાઇ ગયું. થોડીવારે રમણે પ્રશ્ન કર્યો:

“ પંડી તે દિવસે નાંભા-ખરા કે પંડી સોજર બાય ” લખ લીધું ? ”

“ ના—હાથો તો ખરો. પણ કલાક નકામા મોટી થયું પડ્યું એટલું જ નાહીને ઘેલીયું માંછ મુકવી દીધું. એટલામાં સાંસ નવ તો ધપ ગયા. બાકી રહેલા એક કલાકમાં અન્ન-ફરનો યાજ પૂરાય એમ મને લાગ્યું નહિ, એટલે આપણે તો પૂરીઓજ તળી નાખવાનો

વિચાર કર્યો છંદગીમાં પૂરીઓ પણ કઢી કરેલી નહિ, ત્યાં અન્નફરનો યાજ પૂરવાની આવડત જોઇએ ને !

બંબામાંના દેવતા સઘડીમાં નાંખી મેં તેના ઉપર પેણી ચઢાવી દીધી અને ઘીની ખરણીમાંથી ધી તેમાં ઢાલવી નાખ્યું. કોકિલા બધી વસ્તુઓ રસોડામાં જ રાખતી એટલે દરેક ચીજ જોળવાની બહુ તકલીફ પડતી નહિ. દેવતા તો સંગગતો જ હતો એટલે ઘી તો કડકડવા માંડ્યું. મેં ઝટ ઝટ યાળીમાં લોટ કાઢી તેમાં પાણી રેડી લોટ બાંધવા માંડ્યો. પણ “ કીરમત કી કમનસીબી ફરી-આદ કયા કરે ” એ મુજબ પાણી જ ખૂબ પડી ગયું, એટલે લોટ તો ભેડકા જેવો ધર્ષ ગયો ! છેવટે ડાબામાંથી બીજો વધારે લોટ યાળીમાં ઝીકી મેં જેમ તેમ લોટ બાંધ્યો અને પૂરીઓ વણવા માંડી.

કોકિલાની પૂરીઓને ઘણીએ વાર મેં બતગતની ઉપમાઓ આપી હતી. તેની પૂરી પોતાનો ગોળાકાર જરાક પણ ચુકે તો હું ટીકા કરવાનું ચૂકતો નહિ. આજે જ મને ખબર પડી કે પૂરી વણવી એ કંઈ સાધારણ કામ નથી. મારી વણેલી પૂરીઓ કોઇ પીપ-જાના પાનના આકારની, કોઇ છ ખૂણીઆ, કોઇ આઠ ખૂણીઆ તો કોઇ લંબચોરસ હતી ! ટુંકામાં ભૂમિતિની ઘણી ખરી આકૃતિઓ એ પૂરીઓમાં દૃષ્ટિગોચર થતી હતી ! પંદર વીસ પૂરી વણીને હું કંટાળ્યો. એક વખત તો કંકડતા ઘીનો છોટો ઉડ્યો અને મારા હાથ ઉપર તરતજ લીધી ઘણ જેવો ફાટો ઉડ્યો.

છેવટે કંટાળીને મેં પેણી ઉતારી નાખી. એટલી પૂરીઓ મારે માટે બસ હતી, એટલે પેલા જાપવાળાઓ “ વધુ આવતે અં કે ” લખે છે તેમ મેં પણ યાળીમાં પડેલો લોટનો નાનકડો પર્વત “ વધુ આવતી વખતે ” કરીને

તે દિવસે કઢી
બનાવી કાઢિલાનો
તોર ઉતારનાનો. હો-
વાથી મારો પગ જરા
જોરમાં હતો. કઢી
સાથે ભાત અને
વાલની છુટી ઘણ
બનાવવાનો મેં વિ-
ચાર રાખ્યો હતો.
સાચું કહું તો આમાં-
ની એક પશુ ચીજ
મને આવડતી ન
હતી છતાં જરા અ-
કસથી કામ લાઇ
હાંકે ચાખવાનો વિ-
ચાર ક્યો હતો, બાકી
છાંદગીમાં પહેલીજ-
વાર મેં કાઢી પકડી
હતી, તે મારાં અને
કાંઈનાં સદ્ભાગ્ય-
જન.

એક બાલુ ઉપર
ભાત ઓરી મેં
હાંકીનું વાસણ તપા-
સ્યું, પણ ન્યાં
અકસીના પડીઆ
કાંચાનાં દોષ કેને
દેવો ? હાંકી જરાય
અચ્છું ન હતું,
એટલે તે ફેંકી દીધું,
અને પડિયાના છો-
કાને મેં પૈસા આપી
હાંકી લેવા દોડાવ્યો.
ખીજ સધરી ખાલી
બગતી હતી એટલે
તેમાં વાવની ઘણ
ઓરી દીધી

ફૂલછાખ

ફૂલે ભરી હો ! ફૂલે ભરી
ફૂલછાખ આજ મારી ફૂલે ભરી હો !

સરિતાને કાંઠે ને સાગરની પાળે,
ધરતીની પાદે ને આલ કેરી રાળે,
ફૂલડાં ફેરે લે દિવસે ને રાતે,
ધ્યાસી મારી તેણે ગહેડી રહી,
ફૂલછાખ આજ મારી ફૂલે ભરી હો !

કાઢિલાની કીકીએ હહેરે લે સોણકાં,
રતનીની છુટ્ટીએ ચૂલે લે હીરલા,
અંદાની પાંપણે ખીલે લે ફૂલડાં
આબ્યાં છાનાં ફૂલછાખે ઝરી !
ફૂલછાખ આજ મારી ફૂલે ભરી હો !

જીવનનાં તેજ ને મૃત્યુની છાયા,
સ્નેહની મુઠા ને આંસુડાંની ધારા,
ગૂંથા ગૂંથા એ ફૂલડાંની માળા !
ગૂંથા માળા ને ફૂલ વીણે ફરી !
ફૂલછાખ આજ મારી ફૂલે ભરી !

સ્નેહરશ્મિ

કઢીમાં ચણાનો
લોટ નાખવાનો હોય
છે એવી તો મને
સાધારણ ખબર હતી
જ, એટલે હાંકી
આવ્યું કે તરત તેને
ભાગી નાખી તેમાં
પાણી રેડી મેં ભાત
ઉતારી તે સધરી
ઉપર ચઢાવી દીધું,
અને તરતજ ચણા-
નો લોટ તેમાં નાખી
દીધો. લોટના ગઢા
રહી ના જાય મટિ
કાઢી વડે અચ્છી
તરેહથી હલાવ્યું
પણ ખરું.

આ બાલુ ઘ-
ળનો દાણો જરા
દાખી નીચો તો તે
પણ કમખખત એ-
વોને એવોજ સખત !
કહાય દાણ નહિ
ચરે તો ? આ
ખ્યાલે મને કંપારી
આવી ગઇ. મેં તેમાં
ખીલું પાણી ઝીક્યું
અને ઉતારી મહેલા
ભાતની ખબર લીધી.

ભાતને સધરી
ઉપર મૂકે વાર તો
ચમેલી એટલે તે
ચઢીને તૈયાર ચઢને
રહો હશે એમ ધારી
મેં ઉતારી લીધેલો,
પણ દાંકણું ખાલ-

(પૃથ્વી)

અનેક શિશુકાલ સંસ્મરણ હર્ષ-ઉલ્લાસનાં,
ઘડી વિષમ વર્તમાન ક્ષણવાર ભૂલાવતાં;
સ્ફુરે નવલ અંકુરો હૃદયમાં પુરાણ છતાં.

(ઇન્દ્રવંશરય)

સંધ્યા સમે આ જલસિકા વેળુંમાં
અનેક વેળા મુજ પાથ આ કૂંદ્યા;
સમાન મિત્રો અહિં આલખેલને
લડયા વઢયા કેં રડિયા હસ્યા અમે.

(અનુષ્ટુપ)

ઊડો કોણ કુવો જોદે એવી હોડો બકી અમે,
હાથને પાવડે રેતી કાઢતાં હોંસથી પહણે.

(ઉપજ્ઞાતિ)

ત્યાં સિન્ધુની લહેર અનેક આવી
અનેક વેળા બધું દે બગાડી;
લીંબવો દે એ અમ અંગ અંગ;
રેલી રહે ત્યાં અધિકો ઉમંગ.

(અનુષ્ટુપ)

જમને જલથી આવી અમારી શિશુમંડલી
કુવાખેલ તણ પાછી ગૃહસુષ્ટિ રચે નવી.

(ઉપજ્ઞાતિ)

મહેં એકલા મંદિર ત્યાં બનાવી
તેમાંહિ કાળી શિવમૂર્તિ માંડી;
રેતી તણા જોળ અનેક વાળી
ધર્યો મહાલોગ ત્રિલોકનાથને.

(અનુષ્ટુપ)

ચામેર ઊડતા દીકા સિન્ધુના પ્રીણગોટ ત્યાં;
રહ્યાં મંદિર ને મૂર્તિ, લોગે ત્યાં જ ધર્યા રહ્યા.

(ઉપજ્ઞાતિ)

દોડયા અમે સુન્દરપ્રીણલોભ્યાં,
પરંતુ એ તો કયમ રહે જ ઘોભ્યાં ?
પાછા વળ્યા સર્વ, જોભા કિનારે
ને કંક લીધાં જલપ્રીણ હાથે.

(અનુષ્ટુપ)

હર્યોદ્ગાર થતાં સાથે પરપોટા ફૂટી ગયા;
ફૂંકતાં પ્રીણને રંગો રચ સર્વ ઊડી ગયા.

૧	વિનોદ વાટિકા	૨-૦-૦	૦-૪-૩
૨	વર્માની વિવિધ વાર્તાઓ	૨-૦-૦	૦-૩-૩
૩	સોળ મુદર વાર્તાઓ ભાગ ૨જો	૧-૪-૦	૦-૨-૯
૪	લક્ષ્મીની સાડી	૦-૧૨-૦	૦-૨-૩
૫	પોડશી	૧-૦-૦	૦-૨-૯
૬	રાસચંદ્રિકા	૮-૮-૦	૦-૧-૩
૭	ગુણસુન્દરીના રાસ	૦-૪-૦	૦-૧-૩
૮	ઉમા ગીતાંજલિ	૦-૫-૦	૦-૧-૩
૯	સંસાર વિપ્લવ	૧-૦-૦	૦-૨-૩
૧૦	તૂટેલાં બંધન	૦-૮-૦	૦-૧-૯
૧૧	ધર્મ્યાની આગ	૧-૦-૦	૦-૨-૯
૧૨	આવા વાંદરા ન જોધએ	૦-૨-૧	૦-૦-૯
૧૩	વાનર મૈનિક રમેશ	૦-૨-૧	૦-૦-૯
૧૪	વાનરસેનાના ગીતો	૦-૨-૦	૦-૦-૯
		<u>૧૧-૦-૦</u>	<u>૧-૧૨-૦</u>
	રજીષ્ટ્રશન ખર્ચ :		<u>૦-૩-૦</u>
			<u>૧-૧૫-૦</u>

આ યોજનામાં સમાઈ જતાં પુસ્તકોની યાદી નીચે પ્રમાણે છે :—

પુસ્તકનું નામ	મૂળ કીંમત	પોષ્ટેજ
વિનોદ વાર્તિકા (હાસ્યરસિક વાર્તાઓ) :	૨- ૦-૦	૦-૪-૩
વર્માની વિવિધ વાર્તાઓ :	૨- ૦-૦	૦-૩-૩
મોળા સુદર વાર્તાઓ-ભાગ બીજો :	૧- ૪-૦	૦-૩-૩
લક્ષ્મીની સોડી અને બીજી વાર્તાઓ :	૦-૧૨-૦	૦-૨-૩
મોડશી (સોળ દુકા વાર્તાઓ) :	૧- ૦-૦	૦-૨-૬
અધુ અંગ (આર દુકા વાર્તાઓ) :	૦-૧૨-૦	૦-૨-૬
વિકસેલી ગાય અને બીજી ૧૪ વાર્તાઓ :	૧- ૦-૦	૦-૨-૬
ધર્માની જ્ઞાન (નવલકથા) :	૧- ૦-૦	૦-૨-૬
સંસાર વિપ્લવ (") :	૧- ૦-૦	૦-૨-૬
તહેલા બંધન (") :	૦- ૮-૦	૦-૧-૬
બાળહિર	૦- ૮-૦	૦-૧-૩
કલ્પોલિની (સ્વ. બોટાદર ફત) :	૦-૧૨-૦	૦-૨-૩
નિર્ઝરિણી (" " ") :	૦-૧૨-૦	૦-૨-૩
શ્રોતસ્વિની (" " ") :	૦-૧૨-૦	૦-૨-૩
શેવસિની (" " ") :	૧- ૦-૦	૦-૨-૬
રાસતરંગિણી (" " ") :	૦-૧૦-૦	૦-૧-૦
રાસચંદ્રિકા (કવિ ખચરદર ફત) :	૦- ૮-૦	૦-૧-૩
ઉમાગીતાંજલિ (રાસ-ગીત સંગ્રહ) :	૦- ૫-૦	૦-૧-૩
ગુણસુન્દરીના રાસ (રાસસંગ્રહ) :	૦- ૪-૦	૦-૧-૩
ગુણસુન્દરી બાલ વિભાગ : પુસ્તક-૧જી :	૧- ૦-૦	૦-૨-૬
" " " ૨જી :	૧- ૦-૦	૦-૨-૬
" " " ૩જી :	૧- ૦-૦	૦-૨-૬
* " ગુણસુન્દરી " માસિકની કાષ્ઠો		
(સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૩થી ઓગસ્ટ ૧૯૩૪ સુધીની- દરેક ૭ માસના અંકોનું મળજીત કાપડી પૂર્ણનું-પુસ્તક ૧ થી ૨૨-મૂલ્ય દરેકનું) :	૨- ૮-૦	૦-૮-૩
આના વાંદરા ન જોઈએ (બાળકો માટે) :	૦- ૨-૬	૦-૦-૬
વાનર સૈનિક રમેશ (" ") :	૦- ૨-૬	૦-૦-૬
વાનરસેનાના ગીતા (" ") :	૦- ૨-૦	૦-૦-૬
હાથીના દાંત (નાટક) :	૧- ૦-૦	૦-૧-૩
ન્યાય (") :	૦-૧૨-૦	૦-૧-૩

* આ મુજબના ચિન્હવાળા પુસ્તકોની બધી યોડી નકલો થીલકમાં છે. તે નકલો યથે ખરીદનારને તેમજ પસંદ નહિ કર્યા હોય એવાં તેટલીજ કીંમતના અન્ય પુસ્તકો મોકલશે. પુસ્તકો શ્રી. મુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળમાંથી પણ મળી શકશે.

નોંધાવી રહેવું મનીઓર્ડરથી યા. ચેકથી મોકલી શકાશે. પરદેશના ખરીદનારા પોષ્ટ મોકલી શકાશે.

લજો :

વ્યવસ્થાપક, " ગુણસુન્દરી "

૧૧૬, ગીરગામ એક રોડ, સુબાઈ, ૪.

લોન્ડોનું કામ શિખવાય છે

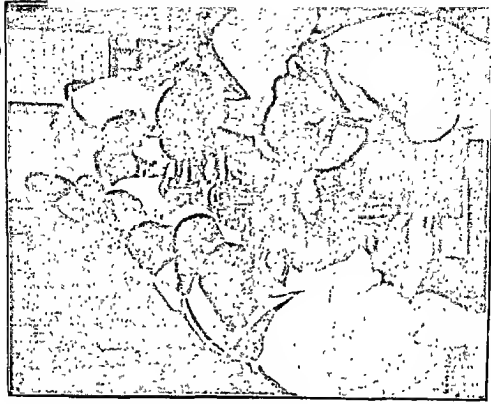
મોઠા મહેમાનને
આવકાર આપવા-
ની સમ્ય રીત
શિખવાય છે

બોલન મટિ ટેબલે ગોઠવી
તેના ઉપર બરાબર રકાબીઓ
કેમ ગોઠવવી તે શિખવાય છે

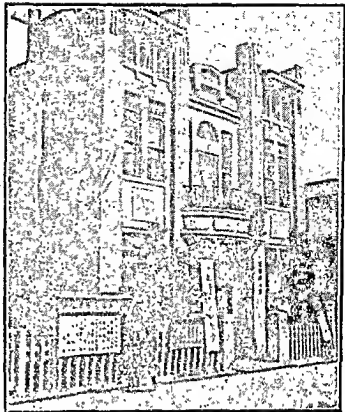
૭ મામલ ધરમારે પાલે પાલે ,

સિવવાના સંચાનો ઉપયોગ કરતાં પાલે આવડવું નોંધવું

જાપાનનો નારીસમાજ

લેખક :
શ્રી. યજ્ઞા હ. શુક્લ

જાપાન એશિયાનો એ સમૃદ્ધિ-
વાન દેશ છે; સ્વતંત્ર છે; પોતાના
પગ ઉપર ઉભો રહેતો સ્વાશ્રયી દેશ
છે. અને સ્વતંત્ર દેશની એ પ્રજામાં
પણ સ્વાશ્રયના એ ગુણો મોલુદ છે.
છતાં એ દેશમાં પણ સ્ત્રીઓ તો
ઉતરની પંક્તિની જ લેખાય છે.
જાપાનની નારી ઉતરતા દરજ્જાની
છે અને એટલે જ અમેરિકા કે યુરોપના
ખીજ સ્વતંત્ર દેશોની સરખામણીમાં જાપા-
નની નારીઓ વધારે સહાનુભૂતિને યોગ્ય છે.

જાપાનની નારી ઘરરખુ ગૃહિણી છે;
બાળકોની જાલસોઠ માતા છે; પતિની વક્ષદાર
પત્ની છે. કુટુંબની કુળરાસી છે. સ્ત્રી અને
પુરુષ વચ્ચે સમાનતા કે આપણે જેની કામ
નીતિ જ નથી. ત્યાં તો સ્ત્રીએ જ સર્વસ્વ
આપવાનું હોય છે. અને આ આત્મત્યાગની
પરિસ્થિતિ હોવા છતાં, હજારે એકાદિ સ્ત્રી
પણ અપરિચિત રહેલી જણાતી નથી. પતિને
પ્રભુ ગણીને પ્રજાનારી જાપાનની સ્ત્રી પતિના
સુખમાં જ પોતાનું સુખ માને છે. રસ્તે
આવતાં પણ પુરૂષનું અનુસરણ કરવામાં જ
તે પોતાનું ગૌરવ માને છે. પતિને, માઆપેને,
બાળકોને તેના જેવી વક્ષદાર રહેનારી લાગ્યે જ

ગૃહિણીઓ તરીકે જાપાનની મહિલાઓને તાલીમ
આપતી નવી સંસ્થા જાપાન પેટ્રીઓલીક વીમિન્સ
એસોસિએશનના આ રેસલમેન્ટ હાલમાં ચાલે છે

કાંઈ ખીજ દેશની સ્ત્રી હશે. કુટુંબની પ્રતિ-
દાને, પોતાની આજરને સંરક્ષવા ખાતર
આપંધાત કરવાની હદ સુધી જાપાનની સ્ત્રી
જાય છે.

જાપાનની સ્ત્રી સારી ઘરરખુ ગૃહિણી છે;
પણ તે કરતાંય વધારે તો વત્સલ માતા છે. તે
ઘરમાં રહે છે. તેના પતિ, બાળકો અને
કુટુંબની સગવડોને તે વિચાર કરે છે, તેની જોગ-
વાઈ કરે છે. કન્યામાગથી જ તે ઘર અને
પતિના વિચારમાં મરણુલ રહે છે. ગૃહિણી
યવા માટે, ઘર કેમ રાખવું તે માટે જાપાનની
મહિલાને તાલીમ આપવામાં આવે છે. એને
માટે તાલીમવર્ગો ચાલે છે. ઘર સાફ કેમ
કરવું ત્યાંથી માંડીને તે ઘર કેમ રાણગારવું,
કેમ રંધવું, કેમ પીરસવું, એ સર્વ બાળકોનું
તેને પદ્ધતિસર શિક્ષણ અપાય છે. તે માટે

આસ વર્ગોમાં જાપાની આજ્ઞાઓની સંખ્યા પણ હવે તો ઉભરાતી જાય છે.

અને જાપાની સ્ત્રીઓ તૈયાર 'કીઓતો' તો હજી હમણાં વાપરતા શીખી છે. નહિતર, જાપાની ગૃહિણીઓ તો પોતાનાં ને કુટુંબનાં કપડાં ધરેજ સીવી લેવાનાં. ધર શણગારની સુંદર રચના, મુખ્ય રચના, અને એવાં એવાં બધા કામો તેણે કરવાનાં હોય છે. જાપાની આજ્ઞાના શિક્ષણ માટે એ આવશ્યક છે. જાપાની આજ્ઞાના શિક્ષણને આ એક ભાગ છે.

જાપાની સ્ત્રીઓનો આ ઉતરતો દરજ્જો કાંઈ અત્યારે નથી થયો. પ્રાચીન જાપાનની સ્ત્રીઓ સમાન સામાજિક દરજ્જે ધરાવતી, એટલુંજ નહિ, કેટલીક વાર તો પુરુષ કરતાં પણ ઉંચો દરજ્જો ધરાવતી જણાય છે. વિશ્વની સર્વેક મુશ્કેલી અથવા તો કોરીયા ગએલ પાની દુકડીની નેતા એમ્મેસ જાગ્રો એ એ નામો આ માન્યતાને પુષ્ટિ આપે છે. પણ સામાજિક દરજ્જામાં જાપાનની સ્ત્રીઓ ઉતરતી ગણાવા માંડી એ તો જાપાનમાં સુદ્ધર્મ દાખલ થયો તે પછીજ. અને તેને કમનસીબે, જાપાનમાં ફ્યુડલ સીસ્ટમ દાખલ થવાથી આ મમતાને પુષ્ટિ મળી. એ ગળ્યપ્રચારમાં કુટુંબને પહેલું સ્થાન મળ્યું અને સ્ત્રીને દરજ્જે હવે તેના કરતાં પણ વધારે ઉતરતો થયો. ટાકુગાવા સમયમાં તો આ સામાજિક પ્રથા પરાકાષ્ટાએ પહોંચી અને જાપાનની નારી કુટુંબની ગુલામ બની બેઠી.

ટાકુગાવા સં

મમતા જાપાનના સેક્સપીયર ગણાતા મોન-ઝાએનોન ચીકામાત્સુએ પોતાની કૃતિમાં જાપાનની દુખી સ્ત્રીઓની સ્થિતિનું આલેખન કરી તેઓ સામેના અન્યાયો વ્યક્ત કર્યા છે.

મેંજી વંશ સત્તા ઉપર આવ્યો પછી, સ્ત્રીઓનો સામાજિક દરજ્જો સુધારવા માટે સખ્ત પ્રયત્નો થવા માંડ્યા અને એવા પ્રયત્નો કરનારાઓમાં કીઓ. યુનિવર્સિટીના સ્થાપક યુકીચી ફુકુઝાવા તેમજ બીજી કેટલીક સ્ત્રીઓનો સમાવેશ થાય છે. મેંજી વંશની સત્તા સાથે મુડીવાદ દાખલ થયો અને તેની પ્રગતિને પરિણામે જાપાનમાં સ્ત્રીઓનો પ્રશ્ન અત્યંત ગુચ્છવણીયો થવા પામ્યો. અને સખ્ત પ્રયત્નો છતાં સ્ત્રીઓની સ્થિતિમાં કાંઈ પણ સુધારો ન થઈ શક્યો એ નોંધવા યોગ્ય છે.

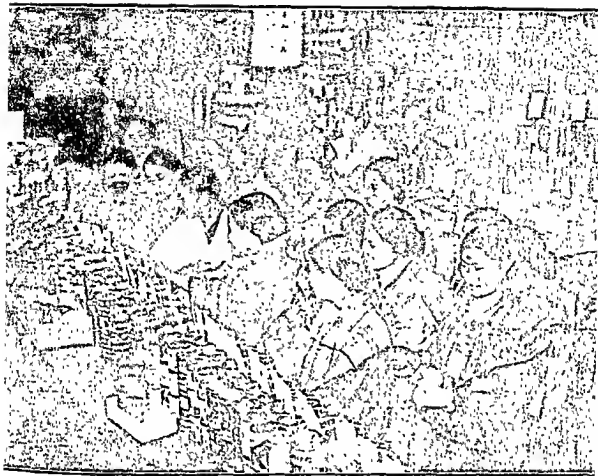
એટલે જાપાનની આજની સ્ત્રીઓ માટે તો અનેક મુશ્કેલ પ્રશ્નોનો સામનો કરવાનો રહેલો છે. સ્ત્રીઓ માટે મતાધિકાર, કેળવણી માટે સમાન તકો, એ ઉપરાંત પ્રેમ, લગ્ન દૂટા-છેડા અને સ્ત્રીઓની મજૂરીને લગતા કેટલાક મુશ્કેલ પ્રશ્નોનો ઉકેલ તેણે મેળવી લેવાનો છે.

જાપાનની સ્ત્રીને રાજકીય સલાહો બરવાડે તેમાં હાજરી આપવા સિવાયનો બીજો કોઈ

ખરીદી કેમ કરવી તેની કળા શિખવાય છે

રાજકીય હક્ક નથી. જાપાનનો 'શાન્તિનો કાયદો' રાજકીય હેતુસર કોઈ પણ સંસ્થા સ્થાપવાની સ્ત્રીને મનાઈ કરે છે એટલે રાજકારણમાં સ્ત્રીઓએ ભાગ લેવાનું તદ્દન અશક્ય બને છે. વળી તેઓને મ-

એક મોટા સ્ટોરનું 'અનાજખાતું' : એની મુલાકાતે જાપાની, મહિલાઓ

તાધિકાર નથી તેમજ રાજસભામાં કે ઘરા-
સભામાં સભ્ય તરીકે ચુંટાવાનો પણ અધિ-
કાર નથી.

ધારાસભામાં સ્ત્રીઓ ભાગ લેતી થાય તો
તેઓની અત્યારની ઉત્તરતી પરિસ્થિતિ માટે
કાંઈક દરી શકાય અને તેઓના પ્રયત્નોના પણ
ફેલ લાગી શકાય એમ માનીને, ઘણી સ્ત્રી
સંસ્થાઓએ સ્ત્રીઓને મતાધિકાર મળે તે માટે
ઘણી ચળવળ કરી છે. ૧૯૨૬માં મહાન
ધરતીકંપ થયો તે સમયે રાહત કાર્ય કરવાને
અંગે જે અનુભવ મળેલો તેમાંથી બોધપાઠ
લઈને તેઓએ ઘણી પ્રવૃત્તિઓ કરી છે અને
જે ચળવળને પરિણામે ધારાસભાની નીચલી
સભામાં ૫૦મી અને ૫૮મી બેઠકમાં સ્થાનિક

સભામાં સ્ત્રીઓને શહેરીપણું આપતો અને
તેઓને રાજકીય સમાજને સ્થાપવાનો હક્ક
આપતો દરાર પસાર થયો તે એ પ્રશ્તિનું જ
પરિણામ છે.

આમ લાંબા કાળથી ચાલેલી પ્રવૃત્તિને
પરિણામે, ૧૯૩૧માં રાજસભાની ૫૯મી બેઠકમાં
હામાગુચી પ્રધાન મંડળે સ્ત્રીઓને સ્થાનિક
સભામાં શહેરીપણુંનો હક્ક આપતો ખરડો
રજી કર્યો. ઉપલી સભાએ એ ખરડો જો કે
૨૬ ક્યોં પરંતુ રાજકોરણમાં સ્ત્રીઓએ ભાગ
લેવાના સિદ્ધાંતનો સ્વીકાર થયો છે અને
હવે સમય જતાં એ સિદ્ધાંત આચારમાં પણ
મુકશે.

મતાધિકારની ચળવળ એ જાપાનની

કે ધરની દરિદ્રતાને કારણે ૬૦ ટકા જેટલી સ્ત્રીઓ આ ધંધાઓમાં પડેલી છે અને એમાંથી માત્ર ૬૦ ટકાએ જ ફરજિયાત શિક્ષણ મેળવેલું છે. લગભગ ૮૫૩૦ ટકા જેટલી સ્ત્રીઓને શરૂઆતમાં ૩૦ ચેન (એક ચેન એટલે આસરે ૧૩ આના) નો પગાર આપ-

વામાં આવે છે. એ પગારમાં વધારો થવાની કોઈ ખાસ તક મળતી હોય એમ લાગતું નથી. કારણ કે સરાસરી વધુમાં વધુ પગાર ૩૫૦૭૫ ચેનનો જ છે,*

* જુદા જુદા લેખકોના અંગ્રેજી-હિન્દી-મરાઠી લેખો ઉપરથી સંકલિત.

શહેરોમાં ઢવે ગેસનો ઉપયોગ થતા હોઈ તે કેમ કરવો તે શિખવવામાં આવે છે

‘ચમકતી વિજળી’ રંજન

લેખક :

શ્રી. શાન્તિલાલ ગુલાબદાસ તોલાલ

“કે” પછી પછુ દેશનાં સાહિત્યકારોએ—
લેખકોએ તેમજ કવિઓએ—ત્યાંનાં
નારીજીવનનું ‘ક્યુ’ નિરૂપણ ક્યુ’ છે તે મને
કહો અને ‘હું’ તે દેશની સંસ્કૃતિ કથી કોટિએ
છે તે તમને કહીશ. ” એક પાઠ્યાત્મ લેખકનું
આ મૂલ જરાય ખોટું નથી. ‘કે’ પછી પછુ દેશનાં
નારીજીવનનો વિકાસ તેના સાહિત્યમાં પ્રતિ-
બિંબિત થયા વિના રહેતો નથી અને જેટલે
દરજાએ સાહિત્યમાં સ્ત્રીત્વની ઉચ્ચ ભાવનાઓ
દરમિયાન યાય છે તેટલે દરજાએ તે દેશની
સમગ્ર સંસ્કૃતિના માપ કાઢી શકાય.

‘સરસ્વતીચંદ્ર’ના પ્રાદેય પછી ગુર્જર-
સ્ત્રીત્વની નવીન ભાવનાએ આપણા સાહિત્યમાં
વેશ કર્યો. એમ કહીએ તો તેમાં જરાયે
મતિશયોક્તિ નહિ ગણાય. સ્વ. ગોવર્ધનરામ
ત્રેપાઠી અને તેમના અનુગામી લેખકોએ આ
નીવની ભાવનાને અવનવા દૃષ્ટિકોણથી નિરૂપી
ખરે સ્ત્રીત્વના ઉચ્ચગ્રાહો વિકસાવી, જ્વલ-
ન્ત સ્ત્રીપાત્રોની એક જેવી સુંદર દારમાળા
મળી છે કે જે ભવિષ્યનાં સાહિત્યકારો અને
સમાજશાસ્ત્રીઓને ગુર્જરાની નારીજીવનના વિક-
સમને યોગ્ય ખ્યાલ આપી રહેશે.

કૌમાર્ય, લગ્ન અને દાંપત્ય એ આપણા
ગૃહસંસારનાં-કેમ પછી ગૃહસંસારનાં-પ્રધાન
પ્રભો છે. આ ત્રણ સાંસારિક ભૂમિકાઓનાં
સુંદર અને યોગ્ય નિરૂપણ તથા રમ્ય વ્યાખે-
પન કેમ પછી નવલકથાકાર તરફથી સ્ત્રીજીવન
પ્રત્યે સઘનબુદ્ધિ ઉપરાંત સ્ત્રીજીવનનું સુકમા-
વશેષન માંગી લે છે. આપણા અગ્રગણ્ય

સાહિત્યકારોએ આ ત્રણેય ભૂમિકાઓના મનો-
રમ ચિત્રો દ્વારા પોતાની સ્ત્રીત્વની ભાવનાને
મૂર્ત સ્વરૂપ ‘અર્પ્યા’ છે. કુસુમ અને કુમુદ
જેવી પ્રતિભાવાન કુમારિકાઓ અને ગુંણસું-
દરી જેવી આદર્શ ગૃહિણીના સર્જન દ્વારા
ગોવર્ધનરામે આ જ્વલન્ત દારમાળાનાં પ્રથમ
પ્રતિનિધિઓ અર્પ્યાં. શ્રી. ન્દાનાલાલ કવિએ
જ્યા આદિ દિવ્ય અને વ્યોમવિહારી સુંદરીઓ
મળી સ્ત્રીત્વને અપાર્થિવ કક્ષાએ પહોંચાડવા
પ્રયત્ન કર્યો. સ્વ. ભોગીન્દ્રરાવ દીવેદીઆએ
મૃદુલા, સરોજ, વીણા અને તરલા દ્વારા તત્કાલીન
સામાજિક સમસ્યાઓનો ઉકેલ કર્યો. શ્રી. કનૈ-
યાલાલ મુન્શીએ તનમન, વિકાસ અને મંજરી
મળી અગ્રમ લલકભરી યુવતીઓ પ્રકટાવી.
આમ સ્વ. ગોવર્ધનરામની કુસુમ અને કુમુ-
દથી માંડી શ્રી. મુન્શીની નિહર યુવતીઓ
સુધીની ગુર્જર સ્ત્રી-પાત્રોની જ્વલન્ત વ્યોતિ
આપણા સાહિત્ય મંદિરે ઝગઝગી રહી છે.

આ સુરોભિત દારમાળામાં શ્રી. રમણુ-
લાલ દેસાઈએ અનેક સુંદર પુણ્યો ઉમેર્યા છે.
શ્રી. રમણુલાલ એટલે અર્વાચીન ગુર્જરાતી
સમાજનાં એક મુક્ત અને સદૃશ નિરીક્ષક-
ગુર્જર સ્ત્રીત્વના એક આદર્શ અભ્યાસી. તેમની
પ્રત્યેક નવલકથાઓમાં ગુર્જરાતરોના જે ભાવ-
નાચવી ચિત્રો દેખાય છે ને તેમની ગુર્જરાત-
પ્રીતિને આભારી છે. અર્વાચીન ગૃહજીવનનો
તેમનો અભ્યાસ તેમનાં સ્ત્રીપાત્રોને અવનન
અનાવે છે; તેમની પાત્ર ચર્ચાની કથા અને
મુલકલિત વ્યાખેપન આ પાત્રોમાં પ્રાણ પૂરો

તેમને જીવન્ત બનાવે છે, તેમની “ જીવન્ત ” થી માંડી “ પત્રલાલસા ” સુધીની સર્વ કૃતિઓ આવા જીવન્ત “ સ્ત્રીપાત્રોથી ” સમૃદ્ધ છે. રમા, જ્યોત્સ્ના, સોહિણી, રૂઢા, ચમેલી, મીનાક્ષી, કેકિલા, કુસુમ, રંજન અને રાજેશ્વરી જેવા પાત્રો ગુર્જર સ્ત્રીત્વના વિકાસના યોગ્ય પ્રતિનિધિઓ છે એટલું જ નહિ પરંતુ સમસ્ત ગુજરાતમાં છેલ્લા બે દસકામાં જે જે મહાન પરિવર્તનો થયા છે તે તાદ્રશ્ય રીતે સાહિત્યમાં પ્રતિબિંબિત કરે છે. સંક્રાન્તિકાળનાં ગુર્જર જીવનનાં એ પ્રતિનિધિઓ અનેક દૃષ્ટિએ અભ્યાસને યોગ્ય છે. પ્રસ્તુત લેખમાળાનો આશય આમાંના પ્રધાન પાત્રોનો પરિચય આપવાનો છે.

શ્રી. રમણલાલની અનેક નવલકથાઓમાં કલા તેમજ પાત્રાલેખન તથા વસ્તુગુચ્છીની દૃષ્ટિએ “ દિવ્ય યજ્ઞ ” અનેક રથાન પ્રાપ્ત કરે છે. ઇસુની વિશ્વમી સદીનાં બીજા તથા ત્રીજા દસકામાં જે રાજકીય આંદોલનનો અપૂર્વ જીવાળ ગુજરાતે નિહાળ્યો-જે “ બીતિનાશન હુતાશન ” પ્રકટાવ્યો-તે “ દિવ્ય યજ્ઞ ” ના વાર્તા-પ્રવાહના કેન્દ્રની આસપાસ વલ્લુયલા છે. પરંતુ “ દિવ્ય યજ્ઞ ” ની મહત્ત્વના અસહકારયુગની વિવિધરંગી પૃષ્ઠાદભૂમિ રજુ કરવા ઉપરાંત મન્યનકાળની ભાવનાઓને મૂર્તિ સ્વરૂપ આપતી પાત્રાવલિઓ સર્જવામાં છે. “ દિવ્ય યજ્ઞ ” ના યુવકો તેમજ યુવતીઓ માત્ર મારીનાં પુતળાંઓ નથી પરંતુ એક અનેક આદર્શને પહોંચવાની ધગશ રાખનારાં હાક, માંસ, ચર્મ અને હૃદયથી બનેલા જીવન્ત પાત્રો છે. અરુણ, રંજન, કંઈપં, જનાર્દન વિગેરે પાત્રો સમકાલીન આત્મચોગી યુવકસૃષ્ટિને સાહિત્યમાં સજીવન બનાવે છે. આ સર્વ પાત્રોમાં કથાનાયિકા રંજનનું એટલું તાદ્રશ્ય અને રંગ્ય નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે કે તે સહૃદયથી વાર્તાપ્રવાહમાં અગ્ર અને

માનવંતુ રથાન પ્રારંભ કરે છે. સ્પષ્ટ અને સુરેખ રેખાઓમાં તથા ઝીણામાં ઝીણી વિગતો સાથે લલકલમાં રંગોમાં આલેખવામાં આવેલા આ જીવન્ત પાત્રનાં સર્જનમાં કતોં એવી સરસ સહૃદયતા અર્પા શક્યા છે કે જેથી પરિણામે “ દિવ્ય યજ્ઞ ” ના આદિથી અંત સુધી રંજન આવેગભરી રીતે અનેક પરિસ્થિતિઓમાં નિરંકુશપણે વિહરે છે અને કથાનાયક અરુણનાં યશસ્વી જીવનનાં ઘડતરમાં સુંદર ક્ષણો આપે છે. રંજનના માર્ગદર્શન અને સહકાર વિનાં અરુણ આટલી મહાન ત્યાગ-પ્રતિ કેળવી શકતે કે કેમ એ પણ એક પ્રશ્ન છે. પરંતુ આગળ ઉપર આ દૃષ્ટિબિંદુ વિસ્તારીને અવલોકન કરવાનું હોવાથી અત્રે આટલો નિર્દેશ ખસ ધરો.

રંજન એટલે ગાંધીયુગના - ગુજરાતની આશા, સેવા, ભાવના, ત્યાગ, સાદસ અને અજબ શૌર્યને મૂર્ત સ્વરૂપમાં રજુ કરતી એક આદર્શ યુવતી. વાર્તાનો વિકાસ થતો જાય છે તેમ તેમ સુંદર કલાગુચ્છન દ્વારા આ સર્વ ગુણો વાચકની દૃષ્ટિ સમક્ષ અવનવી રીતે વ્યક્ત કરવામાં આવ્યા છે. વાર્તાની રાજઆતમાંજ રંજનના પ્રવેશ માટે મુર્વ રીતે રચિકર અને માનસશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ અનુકૂળ ભૂમિકા કતોંએ સર્જી છે..... બાલસૂર્યના રશ્મિઓ જગતને અજવાળી રહ્યા હોય છે ત્યારે ખુરશા મેદાનમાં જનાર્દનની આગેવાની નીચે અરુણ અને આશ્રમવાસીઓ અહિંસાના પ્રતીક સમા પ્રવેત ધ્વજનું વંદન કરવાની તૈયારી કરી રહ્યા હોય છે. એક પછી એક “ યુવકો ” અહિંસાવ્રતની પ્રતિજ્ઞા લેતે વંદન સ્વીકારી રહ્યા હોય છે. અરુણનો વાગે આવે છે ત્યારે તે ડગલા ભરતાં અચકાચ છે અને તેના વંદન પર અનિશ્ચિતતાની રેખાઓ તરી આવે છે. આ અશ્રદ્ધાવાન યુવક વન ક્ષેત્રે કે કેમ? આ પ્રશ્ન સર્વંજ ઉપરિગત થાય છે.

‘કાયાનું’ તત લેવા જેવી તેને અહિંસામાં
અદા ઉપજી નહોતી: જનાઈને તેને સહેજ
ઉત્તેજ્યો પરંતુ પ્રતિજ્ઞા પાળવાની અશક્તિ
તેને સમજાઈ. ” પરંતુ આ અણીને સમજે
જ્યારે સર્વ આપુર નયનો અરુણ તરફ મીટ
રજા હોય છે ત્યારે-રંજનની કમનીય આકૃતિ
અરુણના દષ્ટિપટ પર ખડી થાય છે
અને “ એક અવાજ તેના કાનમાં એક
વખત યુગ્મ્યો હતો તે આ ક્ષણે ફરી યુગ્મ્યો:

‘ એકાદ વર્ષ માટે તેવું’ તત લો તો
કેવું ? ’

રંજને ગદ્ય કાગે રાત્રે જ પૂછ્યું હતું.
આજે ફરીને તે અવાજ તેના કાનમાં પડ્યો.
અરુણ આગળ વધ્યો, રંજને નમ્યો અને
સર્વને સાનંદાશ્વર્ષમાં નાખતી પ્રતિજ્ઞા ઉચ્ચાર્યો:

‘ આ જ્વજ સમક્ષ પ્રતિજ્ઞા લઉં છું કે
ફં એક વર્ષ માટે અહિંસાનું સંપૂર્ણ
પાલન કરીશ. ”

આમ અરુણની આ પ્રતિજ્ઞા રંજનના
આગ્રહને જ આભારી છે. આવી રીતે રાત્ર-
આતથી જ વાતોની વિકાસમાં રંજન સક્રિય
હોવા આપવા માંડે છે.

પરંતુ રંજનના પાત્રાલેખનની ખરેખરી
ખુશી તો તેના પરવે વાતોનાં અન્ય પાત્રોનાં
ભિન્ન ભિન્ન દષ્ટિબિંદુઓ રજુ કરવામાં
લેખકે જે સફળતા પ્રાપ્ત કરી છે તેમાં છે.
આમ નિરનિરાળા દષ્ટિકાણ દ્વારા રંજનના
ચરિત્ર પર જે પ્રકાશ નાખવામાં આવ્યો
છે તેનાથી રંજનના પાત્રનાં મુદ્દોએ મૂલ્યાંકન
થાય છે. રંજનના વિશેષિઓ તેમજ મિત્રો
મી એક સરખાં તેનાથી આકર્ષાય છે. જના-
ઈને જેના માનવ સ્વભાવના સૂક્ષ્મ અભ્યાસી-
કે જે રંજનને “ અમકતી વિજળી ” ના
યોગ્ય વિશેષણો નવાજે છે-તે તરત જ

માલમ પડે છે કે અરુણની પ્રતિજ્ઞા રંજનને
જ આભારી છે અને તેના મનમાં સ્વાભા-
વિક પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે કે આ જ્વનીય
આકર્ષણ કંઈ અનિષ્ટ પરિણામ તો નહિ
લાવેને ? પોલીસ અમલદાર ટુસિંહલાલ-કંઈ-
પંના પિતા-તપાસને માટે અરુણને પોતાની
સાથે લઈ જાય છે. ત્યારે જે બેદિકરાઈ અને
ઉચ્છૃંખલતાં રંજન જેવી યુવતી બતાવે છે
તેનાથી એ પીટ પુરૂષના વિચારોને વ આઘાત
પહોંચે છે. કંઈ પણ સંકાય વિના, પોતાની
જ મોટરમાં બેસતી હોય તેમ, રંજન કહ્યા
કારવા વિના પોલીસની મોટરમાં બેસી ગઈ !
અને “ આમ આવી છૂટથી પારખી પોલીસની
-મોટરમાં જવા માંગણી કરનાર ઉચ્છૃંખલ
દેખાતી યુવતીની ધૂષ્ટતા તરફ ટુસિંહલાલ
જોઈ રહ્યા. ”

રંજનની આ વર્તણૂકને ટુસિંહલાલ
“ ધૂષ્ટતા ” ના સ્વપરમાં નિરજે એમાં
જરાય આશ્ચર્ય તથી. જેમની રંજન પ્રતિ-
નિધિ છે તે યુગરાતી યુવતીઓ આટલા
આગળ પડતાં વિચારની અને દિંમતવાળી આ
યુગમાં જ થઈ. જૂનું જગત નવા જગતની
વર્તણૂકને આવા આવા વિશેષણોથી સઘાય
વધાવતું આવે છે એમાં જરાયે આશ્ચર્ય
પામવાનું નથી. અરુણ જેવો નવયુગનો
શિક્ષિત અને આગળ પડતાં વિચારો ધરાવનાર
યુવક પણ રંજનને પ્રથમ પરિચય વેળાએ
સમજી શકતો નથી. ધૂણકાનતની મોટર તેના
શોકરને બદલે તેની બહેન રંજન સલાવે એ
ઘટના તેને આશ્ચર્યમાં નાખવા બસ છે.
પ્રથમ દષ્ટિએ જ તેને રંજન અનેક રીતે
મુઝવે છે. રંજન જેવી “ અમકતી યુવતી ”-
થી તે સાવ અપરિચિત જ છે. રંજનની
વસ્ત્રો પહેરવાની કળા તેને અગમ્ય લાગે છે.
એના વસ્ત્રો પહેરવાની લઘુ બંગાળી ધાટીની
કહેવાય કે દક્ષિણી ધાટીની ? કે પછી પારસી

શેલીની ? અરુણથી સ્વભાવિક પ્રશ્ન પૂછાઇ
 જાય છે કે “ ગુજરાતી લઘુમાં બધી જાતના
 પોશાકની ઢાંચા રંગને આધી હતી કે શું ? ”
 અરુણ રંગની સાથે-અડાઅડ ખેમવા
 માંગતી રંગન સાથે ખેસતાં પણ તેને બીક
 લાગે છે ।-કાદમાં બેઠેલો હોય છે ત્યારે તેના
 મનમાં જે વિચાર પરંપરા આવી રહે છે તે
 દ્વારા લેખક રંગનનું સુંદર શબ્દચિત્ર દોરે છે
 એટલું જ નહિ પરંતુ ગયા યુગની તથા
 આ યુગની ગુજરાતી વચ્ચે જે ઝડપી પરિ-
 વર્તન થયું છે તેનો તાદરશ ચિતાર રજુ
 કરે છે. કવિશ્રી નાનાલાલની આદર્શ ગુજરા-
 તીયની ભાવનાએ નીચેની સુંદર પંક્તિઓમાં
 મૂર્તિસ્વરૂપ લીધું:—

“ ચોળા અણીયો પાટલીનો થેર,
 સંથલે સાળુની સોનલ સેર;

.....

અંગ આખોયે નિજ અલખેલ,
 સાળુમાં ઢાંકતી રપતી વેલ. ”

રંગનની વસ્ત્રપરિધાન કળા એવી
 શૈલિક છે કે અરુણ જેવા શિક્ષિત યુવકને
 પણ પ્રશ્ન થયો કે એ કળા ક્યાંની ? લેખક
 પૂછે છે કે સો વર્ષ ઉપરની કાષ્ઠ ગુજરાતી
 રંગનને એકાએક મોટર ચલાવતી જુએ તો
 તેને એમ લાગે ખરું કે રંગન એક ગુજરાતી
 છે ? આ બધી શંકાઓના લેખક જે પ્રશ્ના-
 ત્મક પ્રત્યુત્તર આપે છે તે વાસ્તવિક જ છે:
 “ જગત ભરમાં આવી રહેલી ક્રાન્તિનું રંગ-
 નના દેખાવમાં પ્રતિબિંબ તો નહિ પડતું હોય ? ”

રંગનનું અધુરું રિમત અનેકનાં હૈયા
 વિદારે છે; અનેકનાં - હૈયાં પુલકિત કરે છે.
 પુષ્પાને રંગનનું રિમત હરિકાંતો અમોઘ
 શસ્ત્ર જેવું લાગે છે: સાક્ષર વિમોચનને એ
 રિમતમાંથી પુલ ઝરતાં લાગે છે ત્યારે અરુણને
 એ રિમત “ પ્રકાશની રેખા ” સમુદાય લાગે છે.

આમ આ તેજસ્વી યુવતી વાતાંત્રા ભિન્ન
 ભિન્ન પાત્રો પર જે ધારી અસર નીપજતી
 સકે છે તેમાં જ તેના સર્જનની ઉપયોગિતા
 સમાધ છે.

પુષ્પાનો સ્વભાવ રંગનથી તદ્દત જ ભિન્ન
 છે. તે સંકુચિત વાતાવરણમાં ઉછરી છે. તેના
 પિતા ધનસુખલાલ ધર્મચૂરત અને શૃદ્ધિપાત્ર
 છે. લેખકે આ બે સમવયસ્ક યુવતીઓના
 વિરોધી સર્જનથી સંયોજનકંગાના એક આવ-
 રક અંગનો સફળતાપૂર્વક ઉપયોગ કર્યો છે.
 રંગનના કાંઈ તરીકે જ પુષ્પાનું સર્જન
 કરવામાં આવ્યું છે અને પરિણામે પુષ્પાના
 પાત્રનો ક્રમિક વિકાસ રંગનના પાત્રોસખતને
 અજાગ હાલ આપે છે. ‘ પુષ્પાનું હૃદય
 મૃતિઓ ઘડતું ત્યારે રંગનનું હૃદય સંગી-
 તની રૂપેરી આંદનીમાં તથા કરતું... પુષ્પાને
 યુવકોથી અલગ રાખ્યા છતાં તેના હૃદયે યુવ-
 કોની કલ્પનાનાં રંગબેરંગી ચિત્રો ઓઢાં નહોતા
 ચિતર્યા. ” અને સખીઓ લલિતકાળી
 શોખીન છે. પુષ્પાની મોટી બહેન વિધવા સુશી-
 લાએ યુવાનીમાં કરેલી ભયંકર ભૂલના પશ્ચાતાપ
 રૂપી પાવકમાં પવિત્ર યજ્ઞ સંન્યસ્ત માર્ગ
 સ્વીકાર્યો હોય છે. પોતાની નાની બહેનની
 સર્વ રીતે ચોટી કરતી આ સન્નારી સ્વતંત્ર
 રીતે ધૂમતી રંગન માટે જે ઉચ્ચ અભિપ્રાય
 ધરાવે છે તે રંગનના આશિચ્ચની યોગ્ય દંદર
 કરે છે. સુશિલાના અભિપ્રાય પ્રમાણે:—

“ એ બહુ બોલકણી, હસસુખી અને
 વાતોડી છોકરી સ્વતંત્ર વાતાવરણમાં ઉછરેલી
 હતી, છતાં તે વાતાવરણના ભારે દોષથી સુકા
 હતી..... રંગનમાં અભિમાન નહોતું એ તેનું
 ભારેમાં ભારે આકર્ષણ હતું. તે બધાંની સાથે
 છૂટથી જાગતી મગતી. હાસ્યવિનોદ કરતી
 અને પોતાનાં રંગબેરંગી પોશાક અને દીખળી
 સ્વભાવથી સર્વને પ્રિય થઈ પડતી. યુવકોની

માનવમાં જ્યારે મનુષ્યત્વ જાગે છે
ત્યારે એ માનવ બની મહાત્મા બને છે

જીવનના ભરતી ચોટમાં

સેવાની—આહલેક—

જગાવી—ઘર આંગણે

રવકતા—અછુતોને હકધૂતોને

અપનાવતા—માનવ તમે

જોયા છે—?

જીવનની જરૂરીઆતો

જાણવા—જૂઓ

સાચી સેવા ને

આત્મસુધાના

મંત્ર પાવું

પ્રકાશ કૃત

સંસાર લીલા

સળંગ ગુજરાતી ભાષામાં

તમને સમાજરચનાની

ખરી બાબતો બતાવશે—

દિવાળીના તહેવારોમાં ચાલુ છે

સીનમા ડી ક્શન્સ, અમદાવાદ

નવા જ રૂપરંગમાં પ્રકટતા

“ સાહિત્ય ”

માસિકના ત્વમે આહુક છે ?

ન હો તો આજે જ રૂ. ૩-૮-૦ ભરી આહુક બનો.
દરમાસની ૧લી તારીખે એ નિયમિત પ્રકટ થાય છે.
એનું લવાજમ કોઈ પણ શિષ્ટ માસિક કરતાં ઓછું છે.
દર અંકે બે વાર્તાઓ સાથે ૬૪ પાનાનું શુદ્ધ વાંચન આપે છે.
એના ગ્રન્થાવલોકનો માટે એ એક અંને અન્નેક છે.

હિંદમાં લવાજમ રૂ. ૩-૮-૦

શાળા અને પુસ્તકાલયો માટે રૂ. ૩-૦-૦

પરદેશમાં „ રૂ. ૫-૦-૦

છૂટક નકલ રૂ. ૦-૬-૦

લખો:—વ્યવસ્થાપક:

‘ સાહિત્ય ’ કાર્યાલય

પાનકેર નાકા, અમદાવાદ

અમારાં પ્રકાશના

અને

બીજા પુસ્તકો

આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર	રૂ. ૨-૮-૦	પૂર્ણાંક ફલ	રૂ. ૧-૪-૦
સિતારનો શોખ	૧-૪-૦	સ્વપ્નની છાયા	૧-૪-૦
બાલક્રમાર	૦-૮-૦	કુમળ	૦-૧૨-૦
બાલવાડી	૦-૪-૦	માઉન્ટ આશુ	૦-૧-૦
જગદ કાદગ્ગરીઓમાં		મધુબસી	૦-૪-૦
સરસ્વતીચંદ્રનું સ્થાન	૧-૪-૦	પત્રપુષ્પ	૦-૬-૦
વીર નર્મદ	૧-૦-૦	ચાંદાપોળા	૦-૩-૦
નારીહલ્ય (કલાપી)	૧-૪-૦	ફલદની (નાની મોટી)	૦-૭-૦
કેકારવની પરવણી (કલાપી)	૦-૮-૦	બિસીપત્ર	૦-૨-૦
સ્વ. ભોળીન્દરાવ	૨-૦-૦	નવીન સાધિયા રંગોળા	૦-૧૦-૦

આ ઉપરાંત યુગ્મરાત્રી સાહિત્યનાં શેષપણ સંસ્થાનાં પ્રકાશનો અમારે ત્યાંથી મળશે.

લખો:—ટીવેટીઆ એન્ડ સન્સ

પાનકેર નાકા, અમદાવાદ

સાથે ભગવામાં પણ તેને. સંકાયતો અતુલન ન થતો. ”

રંજન—લક્ષ્મીધિપતિ મીલમાલેક કૃષ્ણકાન્તની એક માત્ર નાની બહેન—આત્માવસ્થાથી જ લક્ષ્મીના ખોળામાં મહાલી છે. ઉત્સાહી પિતાએ બાળકીને માટે યુરોપીયન ગવર્નેસ રાખી તેને ઉચ્ચ શિક્ષણ આપ્યું છે અને પરિણામે રંજનમાં શુદ્ધિમત્તા અને તેજસ્વિતાના ચમકારા મારે છે, તેની કાષ્ઠપણ આશાઓ વધુપૂરી રહી નથી. દુઃખની એકેય રથામ વાદળો તેના હૃદયને સ્પર્શી શકી નથી. પરંતુ અસહકારયુગના મંડાણ યતાં જ આ યુવતીમાં સેવાભાવનોના અંકુર પ્રકટે છે. તે જન્માર્દનના આશ્રમમાં જોડાય છે અને આશ્રમની સર્વ નાની મોટી પ્રવૃત્તિઓમાં ઉત્સાહભર્યો ભાગ લે છે. આશ્રમને અંગે પોતાની લાગી સુરભિતા બાધ અરુણ સાથે તેના પરિચય વધે છે અને આ પરિચયમાંથી સમય જતાં પ્રેમના બીજ રોપાય છે.

જન્માર્દન જ્વલંદનના પ્રસંગ થોજે છે. અધિકારીઓ સામે થાય છે અને પછી તો ગળ અસહકારની લડતમાં બન્યા હતા તેવા અનેક પ્રસંગો વિજળીની ઝડપે એક પછી એક રળ થાય છે. આ બધામાં રંજન અગ્ર ભાગ ભજવે છે. સરઘસમાં તે ભાગ લેવા તૈયાર થાય છે. જન્માર્દન સ્ત્રીઓને આમાંથી દૂર રહેવા કહે છે ત્યારે રંજન જે પ્રત્યુત્તર આપે છે તે થોડા જ છે—

“ ત્યારે અમે અમારૂં જીવું સરઘસ કાઢીશું. દેહની સેવા એકલા પુરૂષો જ કરી શકે, ખરું ? ”

જન્માર્દન રંજનને સમજાવવામાં નિષ્ફળ નિવડે છે ત્યારે તે કહે છે કે “ આ રંજન તો બહુ કપરી હોકરી છે. ” પરંતુ આ “ કપરી હોકરી ” તરતજ પ્રત્યુત્તર આપે છે

કે જે પુરૂષો લડતમાં જોડાઈ ન શકે તેમજે ખસી જવું અને જે સ્ત્રીઓ તૈયાર છે તેમને માર્ગ આપવો. આમ પોતાના આગ્રહને મક્કમપણે વળગી રહી રંજન સરઘસમાં ભાગ લે છે અને અરુણ બ્યારે લાઠીમારથી ધામલ થઈને પડે છે ત્યારે તેના હાથમાંથી અહિંસાના ધ્વજ ઉંચકી લઈ દોડતી દોડતી જઈ તેને વિજયપૂર્વક રોપે છે. આમ પુરૂષ જે કાર્ય કરવામાં નિષ્ફળ નિવડે છે તે સ્ત્રી કરી શકે છે. રંજનનું આ કૃત્ય અર્વાચીન યુગરાતણની સાહસચતિનું સુંદર નિદર્શન છે.

પુષ્પાના પિતા ધનસુખલાલને ત્યાં કામચલાઉ હોસ્પિટલ સ્થપાય છે અને અત્યાર મુધી નવલકથામાં પ્રધાનપણે વહેતો વીરરસ કસ્ટુરસમાં પરિણમે છે. અરુણ કંદર્પ આદિ અસ્ત્રયોની સારવારમાં રંજન પોતાની ઉચ્ચ રિયિતિ વિસરી નામ છે અને સર્વની એક પરિચારિકા તેમજ દયાભાગિની તરીકે હૃદયપૂર્વક શુશ્રુષા કરે છે. અહીં જ તેની સેવાભાવનાને પૂરેપૂરો અવકાશ પ્રાપ્ત થાય છે. અહીં જ તેની અને પુષ્પા વચ્ચેની અરુણ પ્રત્યેની તીવ્ર હરિકાષ્ઠનાં મૂળીયાં હડા ઉતરે છે—અને અતિ અદ્યતન આત્મતાગમાં પરિણમે છે. આ બે યુવતીઓ એકજ યુવકને આહે છે અને સૃષ્ટિનાં સર્જનકાળથી બનતું આપ્યું છે તેમ પ્રેમનો સનાતન ત્રિકાળ-*eternal triangle*—રચાય છે.

“ રેનેદરફોટન ” શીર્ષકવાળું કલાત્મક અને કાવ્યમય પ્રકરણ, જે અનેક રીતે આખા પુસ્તકનું મધ્યબિંદુ બની રહે છે તે, રંજનને એક રેનેદવિવરા સુંદરી તરીકે સરસ રીતે ચીતરે છે. રંજન અને અરુણનાં હૃદયો એક-નેક પ્રત્યે આકર્ષાય તેમાં શું નવાઈ છે ? પ્રાતઃકાળે અરુણને લઈ જતા પોલીસપાર્ટી આવે છે ત્યારે આ પ્રેમધેક્ષી પ્રેમદા પ્રેમનાં એક મુકમાર વિશિષ્ટ અને રસમય ઉપચાર-દ્વારા મુડુપત પ્રણયીને આ વાતની ખબર

આપે છે. આ મસ્તીભર્યો પ્રયોગ પુષ્પા નિહાળે છે: તેની છાંયોનો અગ્નિ લાગી જાય છે અને રંજનને બેઠા તેની “આંખમાંથી ખંજરા વરસે છે.” ચાલક રંજન આખીય પરિસ્થિતિ કળા નય છે. પુષ્પાનાં “આંખનાં ખંજરા” નવધાર અશ્રુમાં પરિણમે છે અને તે રંજનને સ્પષ્ટ કહી દે છે કે તેણે તેના “જીવનનું” ચિત્ર “કાઠી નાખ્યું” છે. આ શબ્દોથી રંજનનું નારીહૃદય સહાનુભૂતિ અને અનુકંપાથી ઉભરાય છે અને પોતાની પ્રિય સખીને ખાતર તે એક મહાને આત્મત્યાગ કરે છે. પુષ્પાને સાર્થ સરળ અર્થ તે ખાતર તે અરુણને છોડવા ઉત્તુકત થાય છે, અને અસંદિગ્ધ શબ્દોમાં પોતાનો વિરલ નિઃશ્વસ પુષ્પાને જાહેર કરે છે:

“.....તારી અને અરુણકાંતની વચ્ચેથી કું ખસી જતું છું.....તારો રંગ નહિ મળે ત્યાં મુખી અરુણકાંત સાથે બેસીશ નહિ અને ખનશે ત્યાં લગી તેને મળીશ પણ નહિ.”

આવો અપૂર્વ આત્મત્યાગ આપણા સાહિત્યમાં * વિરલ છે. આ એકજ ઘટના

* રંજન, અરુણ અને પુષ્પાનો આ ‘સનાતન પ્રિયોજી’ અને તેને વિકસાવવાની કળા આપણને શ્રી રમણલાલની કળા તેમના આગ્રહા પુસ્તકો કરનાં આ પુસ્તકમાં કેટલી વિકસી છે તેનો યોગ્ય ખ્યાલ આપે છે. અન્ય પુસ્તકોમાં આવા જ પ્રસંગો બે બ્યક્તિઓ વચ્ચે વેરમાં પરિણમે છે. માનવ-સ્વભાવની આ અધમ બાળુ કલાએ “દિવ્યચતુ”માં પ્રવેશવા દીધી નથી એટલું જ નહિ પરંતુ તેને સ્થાને બે મહાન ત્યાગ આલેખ્યો છે તે એક નોંધવા લાયક ઘટના ગણી શકાય. શ્રી રમણલાલની ખેડેલી કૃતિ “જયન્ત”માં દક્ષા અને જ્યોત્સ્નાએ બેઠેનો જ-જયન્તને સાહે છે અને દક્ષાને પોતાના પ્રેમમાં, પોતાની ન્દાની બેઠેને લીધે, સફળતા ન પ્રાપ્ત થવાથી તે જ્યોત્સ્નાનું ઘરાથી ખૂન કરવા પણ તૈયાર થાય છે ! અહીં રંજન પોતાની સખી ખાતર ભવ્ય આત્મત્યાગ કરે છે. શ્રી રમણલાલની કળાનો આ સુંદર વિકાસ ગણાય.

રંજનના ઉન્નત વ્યક્તિત્વ પ્રત્યે મરતક નમાવવા બસ છે. રંજનને પણ હૃદય હતું: તેને અરુણ પ્રત્યે પ્રેમ નહોતો, એમ નહિ: તેનો પ્રેમ તો સુંદર પરાકાષ્ટાએ પહોંચ્યો હતો. પરંતુ ત્યાગનો પ્રસંગ આવતાં તે પુષ્પાના માર્ગમાંથી દૂર થઈ જાય છે અને સખી-ધર્મની વેદી પર પોતાના પ્રેમનું મેઘિરું બલિ-દાન અર્પે છે. આ ઉદારતા કંઈ જોવી તેવી નથી. ફક્ત રંજન જ એ દાખવી શકે.

આ મહાન ઉદારતા કંઈ આકસ્મિક નથી: તેનાં મૂળીયાં શોધવા જરાયે અધરા નથી. વર્તમાન ડગલે ને યગલે અનેક નાની નાની ઉદારતાઓ રંજન દાખવે છે. આ કથનના સામર્થ્યમાં એકજ ઉદાહરણ બસ થશે. રંજનના વડિલ બંધુ કૃષ્ણકાન્તના હાથેરી અને જોળા સ્વભાવનો લાભ લઈ તેના મીઠા મેને-જર લાખ્યો રૂપીયાનો ઘોટાળો કરીને ચાલ્યો જાય છે ત્યારે રંજન પોતાની સર્વ ખાનગી મીઠકત પોતાના ભાઈની આંખર બચાવવા માટે આપી દેવા તૈયાર થાય છે. આ ત્યાગ બતાવી આપે છે કે બેઠેને પોતાના ભાઈ પ્રત્યે કેટલો પ્રેમ હતો. આ ત્યાગની પાછળ છુપાયેલું “દર્શનીય હૃદય” અરુણ નીરખી શક્યો હતો. આવી નાની નાની ઉદારતાઓ દાખવતું “દર્શનીય હૃદય” જ્યારે સખીના સુખને ખાતર પોતાના હૃદયનાથનો ત્યાગ કરવા તત્પર થાય છે ત્યારે આ દર્શનીયતા સહજગણી વધી જાય છે અને સાહિત્ય-અને જીવનમાં-વિરલ એવું ભવ્ય આત્મસમર્પણ રજુ થાય છે.

કાર્ત્તવ્ય આના પરથી એમ માનવાની ઉતાવળ ન કરે કે રંજનને આ ત્યાગ ક્ષણિક હિમ્મતે વશ થઈને કર્યો હતો. તેણે તો પોતાના પર પડનાર સર્વ દુઃખનો પુરતો વિચાર કર્યો હતો. પુષ્પાને અરુણ સોંપી દેવાથી પોતે એકલવાથી બની જશે એ વિચારે તેને જરાયે મુંઝવી નહોતી. હા, આ ત્યાગ પછી અર-

ને યાદ કરતાં તેની આંખમાંથી અશ્રુધારા ડી રહી. આ અશ્રુધારાને કોઈ અસ્વાભાવિક હેવાની અનુદારતા તો નહિ જ દાખવે. નવહૃદય જે વરતું પર અલિલાપાના મોટા કંદલાઓ બાંધે છે તે તૂટી પડતાં આમ થાય તે સાવ કુદરતી છે. પરંતુ આ ચિત્રમાં હતા અને લખ્યતા એ કારણસર જ છે કે જને પોતે જ સ્વહસ્તે અને હસતે વદન આ પાશાના કિંદલાઓ જમીનદોસ્ત કર્યા.

અને ત્યાર પછી તો હરિજન* બાળક કેસનની માંદગીથી રંજનથી વિદ્યુતવેગી પ્રત્યેકોતે નવો જોક મળે છે. પોતાના કોંઈ પણ પાપ વિના સમાજથી હાંધૂત થયેલો આ નિર્દોષ બાળક ગંભીર માંદગી લઈને : બિજાના વંશ હોમ છે ત્યારે સ્પર્શસ્પર્શનો વિચાર બાળુએ મૂકી રંજન એક રોહાળ દયાલુ-ગિની સમી એ સુકુમાર બાળકની તનતોડ સારવાર કરે છે અને પોતાની શુશ્રૂષાથી અને ધૃત્યુના સુખમાંથી બચાવી લે છે. હાંધૂત થયેલા હરિજનનાં ઘરમાં પ્રવેશતે ધર્મચુરત મનમુખશાલના મનમાં જે ધર્મમંથન ઉપરિચત થાય છે તે રંજનને થતું નથી કારણ કે અનાથ અને પીડિતો પ્રત્યે સહાનુભૂતિ દાખવવામાં તે કોઈ પશુ વ્યક્તિને ત્યાગ્ય કિંવા બહિષ્કૃત લેખતી નથી. દેડવાડો કે ધર્મવાડો બને તેને મન સમાન છે. રંજનના હારવના એક દુકડા પર વારી જતા સાક્ષર વિમોચન રંજનનું રેખાચિત્ર જે શીર્ષક હેઠળ પ્રકટ કરે છે તેમાં જરાયે અતિશયોક્તિ નથી.

“ રાજકીય ઝંઝાવાતમાં ઝંઝૂમતા જીવા-

* કિસનને આ વિરોધાત્મક લગાડનું જરાયે બ્યાજબી લાગતું નથી. હા તે ધનાત્મગતના આશ્રય દોષ ઉઠેલો દોષ અત્યંત બાળક તરીકે લેખાય એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે: પરંતુ આ પ્રસંગની પહેલાં જ કતાએ આર્થિક સુચનદ્વારા સ્પષ્ટ કર્યું છે કે કિસન મનમુખશાલ જેટલો જ હૃદય કાંટિનો દગો.

નોતે જીવનભરની અમરમતી ચીમકી લગાવી ખરી ખુદાઇ ક્યાં કેન્દ્રીત થયેલી છે એ બતાવનાર એક વીર વીરાંગનાનો આ દુકા: પરિચય છે. ”

ખરેખર ! સાક્ષરથી વિમોચન રંજનના આ કૃત્યમાં “ ખરી ખુદાઇ ” નિહાળે છે તે વાસ્તવિક છે. કહેવાતા અત્યંતેની રોહાળરી સારવાર કરવામાં “ ખરી ખુદાઇ ” નથી તો બીજો ક્યાં છે ?

હવે આવે છે વાર્તાનું કર્ણ પશુ ભવ્ય અવસાન. જેલમાં ભયંકર અગ્નિજ્વાળામાંથી યુરોપીય બાળાને બચાવતાં કથાનાયક અરુણ પોતાની આંખો ખુલ્લે છે. જીવનભરમાં કદી ન અકળાયેલો આ વીર યુવક પોતાની નિરાધારતાનો વિચાર કરતાં અકળાય છે. રંજનને માટે તેનું હૃદય ઝંખે છે અને પાસે એકેલી પુષ્પાને તે રંજન કહી સંબોધે છે અને તેને ખબર પડે છે કે તે રંજન નથી ત્યારે તે નિરાશાના મહાસાગરમાં ડૂબે છે. પુષ્પાને હવે સમજ પડે છે કે અરુણનું હૃદય રંજનથી જ સંતોષાયે. પરિણામે રંજનની ઉદારતા તે પાછી વાળે છે અને કહે છે કે “ જેના મને સોંપેલા તેવા હું તને પાછા સોંપું છું. ” પરંતુ પુષ્પાના આ કયનમાં સંપૂર્ણ સત્ય નહોતું. રંજન આ અસત્ય તરતજ શોધી કાઢે છે અને પ્રત્યુત્તર આપે છે: “ એક માત્ર આંખ સિવાય. ” આ વાક્ય દાખવે છે કે રંજને અરુણની ચક્ષુવિદ્યોણી પરિસ્થિતિનો પૂરેપૂરો વિચાર કરીને જ તેને પાછો સ્વીકાર્યો અને આ કૃત્યમાં તેના પ્રેમની જે પરાકાષ્ટા અને હૃદયની દિવ્યતા દર્શિગોચર થાય છે તે વાર્તાના અન્યથા કર્ણ અંતને ઉચ્ચ તથા ઉદાર કાંટિએ લઇ બન્ય છે. જેવો છે તેવો અરુણ રંજનનો હૃદયનાથ જ છે-ચક્ષુવિદીન અરુણ રંજનનો મન જરાયે ઓછો પ્રિય નથી હવેજ અરુણને તે ખરેખરી ઉપયોગી થઇ

શકશે એ વિચાર તેને ઘણું સામાન્ય આપે છે. જીવનથી કંટાળેલો અરુણ આત્મહત્યા કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે અને રંજન તેને બચાવી લે છે ત્યારે આ બે પ્રણયીઓ વચ્ચે જે વાર્તાલાપ થાય છે તે રંજનના ઉચ્ચ ચારિત્ર્યને સુચકથી મટે છે:

“ રંજનગૌરી, મને મરવા ન દીધો તો ભલે. પણ હું અંધ તો જીવતે મરેલો જ છું.”

“ હું તમને મારી આંખો આપું તો ? ”

“ જીવીશ તો કોઈની જ આંખે જોવાનું છે ને ? ”

“ તો પછી મારી જ આંખે જુઓ. ”

પરંતુ અરુણ કહે છે:—

“ મને જીવતો રાખીને શું કરશો ? હું ધરના કામને નથી, કુટુંબના કામને નથી અને દેશના કામને નથી. ”

રંજન જે પ્રત્યુત્તર આપે છે તે લાક્ષણિક છે:—

“ મારે કામના છે તો. ”

આમ પાર્શ્વિક દેખુઓ ખોઈ અરુણ દિવ્ય ચક્ષુઓ પ્રાપ્ત કરે છે તેમાં રંજનનો કાળો જોવા તેવો નથી. રંજનની મહાનુભાવતા સિવાય આણું સુંદર અને મંગળમય અવસાન અશક્ય હતું. રંજનનું આ કૃત્ય સાત્ત્વિક પ્રેમની ભવ્યતા, સમજાવી વાર્તાના નામને સાર્થક કરે છે.

આમ રંજન મન્યતકાળની ગુંગરાતણના સંરંકારિતા અને અસ્થિતા, શૌર્ય અને સાહસ, તેજ અને ભલક, સાત્ત્વિક રસેહ અને અપૂર્વ આત્મત્યાગની જીવંત મૂર્તિ સમી શુર્જર વાહ્મયના સ્ત્રી રત્નોમાં અનેરા અંબારથી ઝળહળી રહે છે.

પ્રભુ હું તારી છું તું મારો થા.

અખિલેશ !

ઘડીબટકામંદિરે આવી પાછો કંઈ ફરે ? કોટી કોટી યંત્રે તને પ્રાપ્ત કર્યો અને મને અટકી મૂકી આમ તારિતગતિથી કાં ચાલ્યો ? અનેક યુગોથી મહા પ્રયત્ને માયામાં ભ્રમતાં દિવને તારા પ્રતિ વાળું. આજે તું મર્યો અને ફાણમાં તજી ક્યાં ચાલ્યો ?

સર્વેશ !

હવે ન જતો. હું તારી છું. તું મારો થા. મારી અસ્થિતા તું પૂર્ણ કર. તું મારી આંખી વૈભવહીન મટ્ટી તને ન ગમી ? આવ વિશ્વવિહારી આવ ! એ ઝગમગતા એરી વૈભવો પાછળ રહેલી મસિનતા તને નજરે દર્શાવું. એ મોહક ભયકામાં કાં ફસાય ?

ઓ દયાનિધિ ! જે સ્વહસ્તે રચેલ આ મારી સ્વચ્છ રંક કુપ્રેમી, એ દુઃખી અને પીડિતનું વિશ્રામસ્થાન છે. નિહાળ આ સુંદર શીલાઓ, તે પર કંઈ સંસ્કૃતિનાં દુઃખોથી નાસેલાં ધણેસર વિરામ લે છે. ને આ માથું જલપાન અનેક ઉચિત પ્રાણીઓના આશીર્વાદ લઈ લઈ પૂર્ણ પવિત્ર બન્યું છે.

તાત !

આ બાહ્યસાજ તારે માણ છે કે કેમ ? હવે આ માનસિક સાધન જે પછી અચોચ લાગે તો ખુશીથી જાણે મારા આત્મધન.

અનેક જન્મોનાં તારા પ્રેમપુનિત સ્મરણથી ઝરેલાં અસુખિન્દુથી સ્નાન કરી કરી શુચિ બનેલ આંખી હૃદયારસન, તારીજ સ્મૃતિમાં રાચતું મન, વચા વારામય અનેશો આ આત્મા, જોલ જોલ દૃષાનિધાન જોલ ! હવે મને છોડી તું ક્યાં જશે ? રસનાએ વાજે મંગલ રણુ છે, ચક્ષુએ તારી અમોલી મૂર્તિ છે, હવે તું મારાથી ફર ક્યાં જશે. પિતા ! પિતા ! હું તારી છું. તું મારો થા !

મનોરમા મંગળજી શાસ્ત્રી

કવિએ આ આલીશાન મકાનમાં એક માંડ ભાડે રાખ્યો હતો. આ ઓરડામાં તેના પુરનકા કોષ ઉન્માદીની ચિત્તવ્યથા જેમ અસ્તવ્યસ્ત દર્શામાં પડેલા. હોય એક ઠંડા પાણીનો ઢૂળે દૂર પાણીયારા ઉપર આનંદથી કોષ સ્થિતપ્રસ પડિતની જેમ આરામમાં પડેલો હોય.

કવિના ઘરમાં કોષ નહોતું. એકાકી માણસના જીવનમાં ઘણીવાર કશું જાણુવા જેવું નથી મળતું, એમ કવિના જીવન પાછળ દટાઈને પડેલા ઇતિહાસની શોધ કોષએ કરી નહોતી. છતાં કવિનું વય વધારે નહોતું. માંડ વીસેક વસંતની આરના એણે પીધી દશે. એથી એના અંગેઅંગમાં પ્રપુલ્સતા જાણાતી હતી. એનું સ્વરૂપ ભગવાન ધુળપધનવાને ધડી-બર લક્ષ્મી પમાડે એવું હતું. એની વિશાળ જાતીમાં એની નીડરનાના ધબકારા સંભળાતા હતા, અને એના પગસે પગસે પ્રથુતા વેરાતી હતી.

પ્રભાનમાં જ્યારે જાણુના જાગમાં શેફાલી પુલો ખીલી ઉઠતા. અને એની ઔરલથી વાનાવરણ મહેકી ઉઠતું, ત્યારે કવિ એની પથારીમાંથી ઉઠતો. પહેલાં તો એ એના ખંડની બારીમાંથી ડાકીયું કરી બહારની સુવર્ણ સંદિને નીરખવા અધિરો બનતો. એની આંખો દૂર સુધી ક્ષોતિજની કિનારીને માપવા મથતી, એના સુવર્ણરંગમાં ચિનરાયેલી કોષ સ્વપ્નમુખીનું દર્શન કરવાની એની અલિપ્સા બગત થતી. પછી એના નિત્યના કાર્યક્રમથી નિરૂપ થઈ એના વાળને એ જરમની દાંતીયા વતી અનેરી છટામાં હોળીવેતો. ત્યારે એનામાં જે સૌંદર્ય ખીલી ઉઠતું એ કોષ પછુ કુમારીકાના અંતરની સ્તેષી ઉમિ-એ જાગવા બસ થાય.

એની ઘોતીયાની પાટલી એ ચીપીચીપીને પાડતો, અને શ્વેતરંગી દુપટ્ટા ઉપર ચિતરેલા મધુરના ચિત્ર ઉપરથી એ બ્રહ્મવતી ચોટેલી રજ કાઢી નાખતો. પછી એ સ્વસ્થ થઈ કશુંક લખવા બેસતો.

કવિને હલુ કોષ જાણુતું નહોતું. એના કૃતિશ્વજનો ક્ષકાટ હલુ કોષએ સાંભળ્યો નહોતો. એના કાવ્યોમાં જે ભાવના એ પાથરતો એમાં વસંતની પ્રપુલ્સતા હતી. શેફાલી પુલના પ્રથમ ઉધાડ સમયે જે માર્દવતા દબ્ધ થાય છે એ એમાં અચૂક હતી.

પણ એના કાવ્યો કોષ વાંચતું નહિ. કારણ એ એકાકી હતો. એનું સ્વજન સંબંધી કોષ નહોતું. એના કાવ્યોનાં ભાવદર્શનમાં કે કલાચિત્રણમાં કોષ પણ રસમુગ્ધ માનવ પ્રાણી આકર્ષણ પામે એ અશક્ય હતું. કારણ એ બધાં આત્મલક્ષી હતા. અને બીજાને સંબોધીને એ લાગ્યે જ લખતો.

છતાં શોભાએ એનામાં કંઈક જોયું હતું. એ તેના સામેજ બરાબર રહેતી હતી. એની બારી અને કવિના દ્વાર વચ્ચે માંડ પચ્ચીસેક પુટનું અંતર હતું.

કવિએ એને ઘણીવાર જોઈ હતી. જ્યારે એ બધા કાર્યથી નિરૂત થઈ કાવ્યલેખનમાં એના મુગ્ધચિતને પરોવવા પ્રયત્ન કરતો ત્યારે એના સામેની બારીમાંથી શોભાનું સ્મિત-ભણું મુખારવીદ જાણે એને સત્કારતું હોય એમ અમૃતવર્ષા વર્ષાવતું.

શોભા સૌંદર્યજ્વાલા હતી. માંડ પંદરેક વસંતની ગુચીકટોરી એણે ગોતાના અંગમાં

દાવવી દશે. એ સર્વોચ્ચ અનુપમ હતી. એની આંખોમાં કોષ લોહ-સુન્દર હતું. એની વાંકી વગેલી બમરોમાં મેધ-ધનુષ ચિનરાયને પચ્યું

રક્ષાબંધન.

લેખક :

શ્રી. સુરેશ ગાંધી

હતું. એના હોઠ ઉપર ઉઘડતા મયકુન્દની પ્રપ્લવતા હતી.

કવિની એ કાવ્યમૂર્તિ હતી. એને જ્યારે એ જોતો ત્યારે એના અંતરની સીતારી રણ-કણી ઉઠતી, અને કોઈ દિવ્ય સંગીત છેડી એના આત્માને મુગ્ધ કરતી.

શોભા એની એક વૃધ્ધ માતા માથે ત્યાં રહેતી હતી. એ અત્યંત સાદી હતી. નવા-પૂગની ફેશનથી એ પર હતી.

એણે કદીયે કૌપ ડી સાધની કે એવા ખીન્ન વસ્ત્રાલંકારોથી એના હેઠને વિભુષીત કર્યો નહોતો. છતાં એની સાદાઈમાં એનું લાવણ્ય કોઈ મુસાબના ગોટા જેમ ખીસી ઉઠતું, અને એના હૃદયની સુકુમારતાનું દબ્ય આપતું.

ધીરે ધીરે કવિની કાવ્યગતિએ ક્રમાંતર ક્યું. પહેલાં એના કાવ્યો આત્મલક્ષી હતા. હવે એ પરલક્ષી બનતાં ગયા. પહેલાં એ પુલ્ક, પતંગીયા, આકાશમાં રાત્રિએ દમટમતાં અસંખ્ય દીપકો, અને ત્યાં અખંડ મૌનમાં ત્રિરાજતા મહાવિશ્વના નિયંતાને ગીતની અર્ધાંજલિ ધરતો, અને તેના અપાર કાર્યો, મહાન ઉપકારો, અને માનવકલ્યાણની પ્રચંડ લાવના માટે, કવિનો પ્રાણ એના મરણમાં દોગાઈ જતો.

પણ હવે કવિ એ બધું બૂલી ગયો. કોઈ કુસુમના સ્વપ્ન જેમ એ બધું. પવનલહરી સાથે ઉડી ગયું. માત્ર શોભાનું સ્મરણ એના હૃદય સાથે જગાઈ ગયું.

એ લખતો:

“ઓ શોભા ! કોઈ સ્વપ્નમૂર્તિ જેમ તું મારા જીવનને સ્પર્શે છે. અને હજી તારો જીવનચરિત્ર મને સ્પર્શ કરતો નથી ત્યાં તું અદ્યાય યજ્ઞ જન્ય છે. છતાં હું તને બૂલી શકતો નથી. શોભા ! મારા હૃદય મંદિરે હું તારું આરાધન કરું છું, અને ત્યાં રાત્રિ દીવસ

સંજગતા શ્રદ્ધાના દીપકમાં તારી સનાતન ઝંખના પ્રગટાવું છું.

તું કોઈક દિવસ અહીં આવીશ એ આશાએ હું બેસું છું. પૂજારી જે શ્રદ્ધા પ્રભુમાં રાખે એવી અચલ શ્રદ્ધાથી, મારા જીવનના ભવ્ય મૌનમાં હું તારા પ્રણયનો પડથો પડવા દઉં છું.”

x x x

પણ શોભાની કલ્પનાસૃષ્ટિ જૂદા પ્રકારની હતી. એ બહુધા આત્મનિમગ્નજનમાં એનો ધણોખરો સમય કાઢતી.

જ્યારે મધ્યરાત્રિએ આકાશનો સૌભાગ્ય-ચંદ્ર અમૃતમય તેજરાશીનો દિવ્યસુકુટ પહેરી કોઈ મસ્તકવિની ભવ્ય કલ્પના જેવી છટાથી મેઘટોચમાં વિહાર કરવા નીકળતો અને સૌંદર્ય-મુખી ધવલ તારસીઓ ગગનના સ્વચ્છ આ-ગણમાં એ રાજરાજેશ્વરના સ્તુતિગાન ગાવા એકડી મળતી ત્યારે કોઈ સ્વપ્નમુદરી જેમ શોભા એની અગાસીમાં એક શરેલી ગોઠડી ઉપર પડી પડી કશુંક ચિંતન કરતી હોય.

એ કલ્પનાની નાની બાળકી હતી. જે કે એની બરાબર સામેજ વસતા પેલા કવિરાજ જેવી કલ્પનાઓ એને ભાગ્યેજ આવતી, અને એનું લાવનારો મર્યાદિતજ હતું. એનું ચિંતન પણ એકજ વ્યક્તિના સંસ્કારસ્પર્શથી ધડાયેલું હતું, અને એમાં નિર્દોષભાવમયતા, શ્રોડીક લાગણીઓ અને ઉર્મિના સંપર્ક સિવાય કશુંયે નહોતું.

એ વર્ષ પહેલાં એણે એક વાઘ ગુમાવ્યો હતો. એનું નામ જ્યોતિ હતું. અને એ સંપૂર્ણ જ્યોતિમય હતો. એના સંસ્કારબળથી શોભાનું જીવન ઉચ્ચ આદર્શોથી ધડાયેલું હતું. એણે શોભાને ધણંધણું શીખવ્યું હતું; અને અદ્વામાં એને જાહેન તરફથી ધણું મળ્યું હતું. સારા સંસારને પારન કરે એવો ઉગ્ગત વલ પ્રેમ. બારતવર્ષમાં વસતી બહેનો આ

સંસારનું નિશિષ્ઠ ભાવનાઅંગ છે એના ભાષના જીવનમાં એ જે ઉલ્લાસ અને આનંદ રેડે છે, એના આરિયમાં જે ઉત્તમવલતા રેડે છે એ અનન્ય છે.

એ વર્ષ પહેલાં જ્યોતિનો સ્વર્ગવાસ થયો હતો. પણ શોભા એને જુલો શરી નહિ, એના મધુરમરણ શિવાય સંસારની કટુતા, સ્વાર્થિલી, ઝેરીલી હુકં કલ્પ્ય એના વિશ્વાસ જગત ઉપરથી ઉઠાડી દેત; એ સન્મારણીની બની જાત.

પણ જ્યોતિના સ્મરણે એને ટકાવી રાખી હતી. એના અંતરના એક લાગણીભીના ખુણામાં એ નિત્ય ખીરાજતો હતો, અને શોભાના જીવનમાં કવિતા ભરતો હતો.

શોભાએ કવિને જોયો હતો. એના ગૃહની સામેજ એ રહેતો હતો. માત્ર પચ્ચીસ ફુટનું અંતર. અને શોભાનું હૃદય એટલા અવકાશમાં નિરંતર તરણું હતું.

એની આંખો સામે કવિની હસતી મુર્તિ ખીરાજતી હતી. એ હાસ્યમાં કોઈનું સ્નેહાંગ, મમતા ભરપૂર, નિર્દોષ મોહું સંતાયેલું હતું. એ મોહું એના ગત આતાનું હતું. બરાબર એજ પ્રતિમિતિ, એનું સ્વરૂપ, સુરેખ પ્રતિબિમ્બ, રેખાએ રેખાએ એ વાત્સલ્ય નીતરણું હતું, અને આંખોમાં લાગણીભીનો સ્નેહ, નિર્દોષ ભર્મિભાવ !

નહોતી. બાળે એ ગૃહદીંગણી હોય, અને આ કુદિત, જકડાયેલા વાતાવરણમાં પડી રહેવા જન્મી હોય એવું તેને લાગતું.

પણ એક દિવસ અચાનક તેનામાં એ સાહસિકતા આવી ગઈ. કોઈ પણ લત્તજીવીય સુવતી એવું કરતાં કલ્પ્ય અવકાશ. પણ એ હજી સુવતી નહોતી બની. એના નિર્દોષ મોઝા ઉપર ગાંઠિમની છટા કદીયે પથરાઈ નહોતી, એની આંખોમાં કદીયે મસ્તી ચમકી નહોતી. એના હૃદયમાં કદીયે વાસના સળગી નહોતી.

હજી એ પંદર વર્ષની હતી, અને એના શૈશવ મુખમાં એની સરળતા અને ઉચ્ચ આરિયનું પ્રતિબિમ્બ પોરેલું હતું.

એ દિવસ નાળાયેરી પૂણિમાનો હતો. આકાશમાં મુવણુંરંગની વાદળોએ સ્વસ્તિકા પૂર્ણાં હતા, અને મધુરોના પીચકંઠાપ જેવી છટાથી કોઈ કોઈ ટેકાણે ભાવનાની કવિતા ઝળકતી હતી.

શોભાએ કવિના શૃદ્ધમાં પગ મૂક્યો. એના નપુર ઝંકારથી ધ્યાનસ્થ કવિ નામતિમાં સરી પડ્યો. બાલુના બાગમાંથી કોઈ ફાકિલનો જ્વનિ બંદીના સ્વર જેમ ઉછળાને યાંત થયો.

‘ શોભા ! ’ કવિએ ઉભા થઈ શોભાને સતકારના મંગલચરણ કયું.

એની વૃત્તિઓ કયળી ગઇ. હૃદય ઉપરનો
પાણી જતો રહ્યો. વામનાની આગથી એ સળગી
કેડ્યો. એની સંસ્કારિતા વણસી ગઇ. શુદ્ધયુધ
મોઢ બેઠેલા કોઇ પામર માનવકીટ જેમ એ
આગળ વધ્યો અને શોભાને એની કટીમાંથી
કુંચકી ઉછળતા હૃદય સાથે દબાવી દીધી.
કોઇ ઉન્માદિ જેમ એ બોલતો હતો :

‘ઓ સ્વરૂપમૂર્તિ ! તારા દર્શને હું ધન્ય
થયો છું. મેઘવૃષ્ટિ યતાં જેમ આતકની તૃષા
છીપાંચ, શશાંક દેખતા જેમ ચંદ્રારીની ઉર્મિ
ઉછળી પડે, એમ તારા સંયોગે, ધન્યમીનપણે
હું આનંદિત થયો છું.’

તારી માર્ગદર્શનામાં હું દિવસ રાત બેઠો
હતો ઓ કાવ્યમંગલા ! હું ગીતો રચતો
હતો એમાં તારા સ્વરૂપનું નિરંતર ચિંતન
તરતું હતું. તારા અમુલ્ય સ્મિતની ભાવના
એમાં હતી. ઓ પ્રણયદેવી ! તારા ઉરના
રસદાર ઉધારી મને અંદર ખેંચી લે. આ
પામરતામાંથી દિવ્યતામાં લઇ લે.

અને એણે શોભાને કચરી નાખી.

શોભા કંઈ પણ બોલી નહિ. મૌનની
ખંડિત પ્રતિમા જેમ એ ત્યાંથી ઉડીને ચાલી
નીકળી. એની આંખોમાં ઘોઘમાર અશ્રુપ્રવાહ
હતો. દિપક હોલવાઇ ગયા પછીનું ધુન્નજાયા
જેવું કલાન્ત વદન લઇને એ કવિના ગૃહમાંથી
બહાર નીકળી.

x x x

રાત્રે જ્યારે સ્વગૃહે કવિ આવ્યો ત્યારે
નીખીડ અંધકાર પથરાઇ ગયો હતો. દીવાસ-
ળીની પેટી કાઢી એણે ‘શિરોરૂપ’ સળગાવ્યો.

અસ્તવ્યવસ્તુદર્શનામાં પડેલી એના ગૃહની
મધ્યમાં કોઈ નિરાશવદની મુંદરી જેવી ચુથા-
ગેલો માદગી પડી હતી. હાથવતી તેનો એક
છેડો પકડી સરખી કરતાં કંઈક ઉછળાને એના
ચરણ પાસે પડ્યું.

એ કેસરી રંગનો નાનકડો દોરો હતો.
વચ્ચમાં બે ત્રણ નીલરંગી કુમતાં ચોટેલા
હતા. એ રક્ષાબંધન હતું. શોભા એના ભાઇને
બાંધવા આ પૂર્ણિમાના શુભ દિવસે, ત્યાં લઇ
આવી હતી.

રક્ષાબંધન હાથમાં લઈ કવિએ દિપક
પાસે ધકુ. ખંડિત કૌમારની આંખોમાંથી
સરેલા થોડાક અશ્રુબિન્દુ ત્યાં ચમકતા હતા.

x x x

એની જરીપૂરાણી આરામપુરથી ઉપર
પડ્યા પડ્યા કવિએ શોભાનું ચિંતન શરૂ કર્યું.

એના એક હાથમાં રક્ષાબંધન હતું.

ખૂબ કદવનાઓ કર્યા પછી એનું મોઢું
પડી ગયું. આકાશના લલાટમાં શોભતો ચંદ્ર
પણ એની તેજસ્વી પીચકલા છુપાવી સૃષ્ટિને
કલાન્તરૂપમાં ચૂકી આલ્યો ગયો. કોઈ કરુણરૂદન
જેવું ગીત ગાઇ એક પંખી માળામાં પોદી
ગયું.

‘ઓ શોભા ! ઓ શોભા ! કહી કવિએ
એનું મસ્તક પુરશીના હાથા ઉપર પછાડ્યું.’
‘હું તને સમજી શક્યો નહિ બહેન ! ઓ
વાત્સલ્યમૂર્તિ ! તું શા માટે મારા સામે હસતી
હતી એ હું નથી જાણી શક્યો ! બહેનો ભાઇ
સામે કેવા ભાવથી હસે છે એ હું બહેન
વગરનો, સ્વપ્નમંત પામર જીવ, શી રીતે જાણી
શકું ? ’

અશ્રુ પ્રવાહથી કવિના વસ્ત્રો બીના બની
ગયા. પછી એ તેના ટેબલ પાસે ગયો. તેમાંથી
નાની વાસરીકા એણે કાઢી જેમાં એ મુંદર
ત્રેરણાથી દીપી ઉડેતા, ભાવનાઓથી લચી
પડતાં કાવ્યો લખતો હતો.

એણે જોયું તો એમાંનું દરેક કાવ્ય એના
સામે તિરસ્કારથી હસી રહ્યું હતું !

સાગરનાં

ચિત્રપટો

એટલે

સમાજની આરસી

કદાચ એમાં

તમારું મુખ

હેબાઈ બાય.....

કદાચ તમારી આસપાસ બનતા

પ્રસંગોજ એમાં ચળકી બાય

હવે અને કદાચ

અલગ રાખવામાં

જળાર, કુલ થાય છે

એ વાત આજે ફરી ફરી

કહેવાની જરૂર રહેતી નથી.

આપણી શીડો

આપણા હવેનની હલ બને

એવું કોણ ઇચ્છતું નથી ?

માટે ભેટા રહેલો

સાગરની કૃતિઓ

—વેરની વસુલાત—

(શ્રી કનેચાલાલ મા. મુનશી કૃત)

—અનોખી મહોબત—

—જળમે.ટ ઓફ અક્ષાહ—

—સીલ્વર કીંગ—

—સતી અંજની—

સાગર

મુવી ટોન,

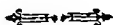
ચોપાટી,

મુંબાઈ.

રાયચુરાકૃત :

ગુજરાતમાં ગૃહે-ગૃહે વંચાણું રસિક સાહિત્ય : પ્રેમશૌર્યભર્યું લોક સાહિત્ય
મળવંત સમાજ પીતા અને પુત્રી સાથે વાંચી શકે તેનું નિર્દોષ સાહિત્ય
રચવામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પંકાય છે

જગા પુ રત કા લ ય સ હા ય ક સ હ કા રી મ ક જ લિ. વડોદરા	સ્નેહપૂર્ણ : સચિત્ર	૧૧. ૩-૦-૦
	સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ : સચિત્ર	.. ૨-૦-૦
	હાલચીવડાની દશ વાર્તાઓ :	.. ૧-૮-૦
	રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ :	.. ૧-૮-૦
	[બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	.. ૧-૮-૦
	કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ :	.. ૧-૮-૦
	[બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	.. ૧-૮-૦
	રાસ મંદિર :	.. ૧-૦-૦
	[બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	.. ૧-૦-૦
	કાઠિયાવાડી દુહા : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	.. ૧-૦-૦
	રસિયાના રાસ : સચિત્ર	.. ૧-૦-૦
	વ્યાસજીની વાર્તાઓ : સચિત્ર	.. ૧-૮-૦
	પારેવાં :	.. ૦-૬-૦
	નવગીત :	.. ૦-૬-૦
	પ્રેમલીલા : પ્રથમ ભાગ : સચિત્ર	.. ૧-૪-૦
	માંધીયુગની વાર્તાઓ : સચિત્ર	.. ૦-૧૨-૦
	મહીપાળદેવ : સચિત્ર	.. ૨-૮-૦
	હાલચીવડાનો હાયરો : સચિત્ર	.. ૧-૮-૦
	રાયચુરાની રસકથાઓ : સચિત્ર	.. ૧-૮-૦
	સોરઠી લોકવાર્તાઓ : સચિત્ર	.. ૧-૧૨-૦

દિવ્ય લક્ષ

અંજની

હસતી રમતી ચાલી આવી,
લટકાળી મટકાળી આવી,
આને તો દીવાળી આવી:
એને તે શો કાઠ !

કુમકુમ પગલાં પૂરતી આવી,
આનંદની એ મૃત્તિ આવી,
ભરતી ઉરઉર સ્ફૂર્તિ આવી:
ભારતમાં રળિયાત ! ૧

દિગેદિશા ડોલાવીને,
રસદાસને યોલાવીને,
દુઃખદાવામ્નિ ડોલાવીને
પાથરતી પ્રકાશ :

દુસ્મનોને દોસ્ત કરંતી,
જગસરમાં ઉલ્લાસ ભરંતી,
લુગલુગળૂના દુઃશેષ હરંતી-
આશા શ્વાસેશ્વાસ ! ૨

એને શા નામે પિછાનો ?
'પ્રથરપુત્રી' 'લક્ષ્મી' માને ?
'શક્તિયુદ્ધરી' કહે વિદાને-
એનાં નામો લાખ :

આભ અને ધરણીનાં લગ્ન,
સુરજનો કેસે મહાયજ્ઞ,
કરી દે જનગણમન મગ્ન
દીવાળી વિખ્યાત ! ૪

મુલગ નવલ વસ્ત્રો પહેરીને,
શીઝે ધત્તિ શીઝાવીને,
થળથળ દીવશઓ અજડીને
અજકાવે સંસાર :

યુવાનો, વૃદ્ધો ને બાળો,
ગણી અવસર નિરનિરાળો,
ઉમિંઓને દે ઉછાળો
ભારતને વિસ્તાર ! ૫

બારે બારે તોરણ સોદે,
આંગણિયામાં સાધિયા મોદે,
સંગીતના આરોહ અવચોદે
રણકે દૃઢપતાર :

બાર માસે આવી એક વારે,
દીવાળી કોયે ઉર કારે,
નવજીવન-ચેતન જગઆરે
પૂરે કરી પાર ! ૬

એક સ્મરણચિત્ર

રજુ કરનાર :

શ્રી. દિનનસિંહ આવડા

નિયાનાં દુઃખ અને દુષ્ટતા ઉપર કુદરત
કે રહી હોય એવો વરસાદ પડતો હતો.
વાતાવરણમાં વિષાદ અને સ્તનકાર હતાં.
કવિઓએ સુંદર અને ભવ્ય કહેલી વર્ષા
અત્યારે તો લય'કર લાગતી હતી. બોરીબંદર
જેવો કાલાહલભર્યો હતો પણ રાત્રે નવ
લાગ્યામાં જાણે મધરાત વિતી હોય એવો
શાંત અને સુતો લાગતો હતો. વિજળીના
ઝંખકતા દીવાના અંધકાર ફેંચના મરણિયા
પ્રયત્નો છતાં અંધારું સ્પષ્ટ લાગતું હતું.
રેનકાટથી વિંટળાયેલો અને છત્રીથી રક્ષાયેલો
હું બોરીબંદર આમળ દ્રામમાંથી ઉતરીને
રેશન તરફ ધસતો હતો ત્યાં વિજળીના
દીવાના ચાંબલાને અડકીને એક ભીંજતો
અને પાણીથી તરબોળ લિખારી માત્ર હાથ
લાંબો કરીને શાંત ઉભો હતો; વરસાદ તરફ
વાતાવરણનાં વિષાદ અને સ્તનકાર તરફ એને
જાણે કંઈ લાગતું વળગતું ન હોય. આમ
તો દયા, કષ્ટ, સહાનુભૂતિ અને બહુએમનાં
ભાવણો કરી કરીને કેળવાયેલી મારી શુદ્ધિ
લિખારીને જોતાં જ કોંઈને જન્મવાતી અને
દેશના આ દગદર તરફ હું ધૂણા અને તિર-
સ્કારથી જોતો. ભાગ્યે જ મેં લિખારીને
પાછપૈસો આપીને અથવા કાંઈ ગરીબનું દુઃખ
પ્રીટાડીને એમની આંતરડી ફારી હતી પણ

બ્યાખ્યાનમાં અને લેખો દ્વારા હું દુનિયાને
ગરીબો તરફ સહાનુભૂતિ અને દયા રાખવા
નીરતિ કહેતો. અને ધીરે ધીરે પછી તો આ
વિરોધભાસો જીવનસ્વભાવ બની ગયો હતો.
એટલે પહેલી દૃષ્ટિએ તો આ લિખારી તરફ
અંછડતી નજર ફેંકીને ચાલવા માંડ્યું, પરંતુ
થોડે જઈને કાંઈ જાણે કેમ પાછું આવવાનું
મન થયું, પગ પાછા વળ્યા અને આવીને
ચેલા લિખારીના હાથમાં એક આંતો મુક્યો.
પાછું ચાલવા માંડ્યું અને પગ પાછા ને
ઉપડ્યા. ફરીથી પાછા આવીને મેં એને
પૂછ્યું, “ તારે કંઈ ખાવું છે ? ” ને જાણે
જાણે વિચિત્ર દૃષ્ટિએ મારી સામે જોયું.
આંખોમાં દુઃખ, તિરસ્કાર અને કંઈ ન સમ-
જાય એવા ભાવ હતા. જાણે હા કહી અને
મેં સામેની હોટલમાંથી થોડું ખાવાનું લાવી
આપ્યું. હું મારે રસ્તે પડ્યો. પછી તો ન્યારે
ન્યારે રાત્રે હું બસ કે દ્રામમાં નીકળું ત્યારે
એ લિખારીને બરાબર એજ સ્થિતિમાં એજ
કેમણે ઉભેલો જોઈ. ધીરે ધીરે સમભાવ
ચાલેલો કે ક્યારેક તો ખાસ એની પાસે જઈને
આંતો બે આંતો મુકી આવું. પછી તો એવું
થયું કે હું ત્યાંથી નીકળું અને જો એને ન
જોઈ તો મને કંઈક ઓછું આવે. બે ત્રણ
વખત ન જોયો એટલે મને જરા લાગ્યું

પણ ખરૂં કે એ ક્યાં ગયો હશે? જુએ તો નહીં મરી ગયો હોય. અથવા આપઘાત તો નહીં કર્યો હોય. એક સંજીવે તો ત્યાં ઘોડીનાર નાંજો બસતી રાહ જોતો હોઈ એવો દેખાવ કરીને મેં એની વાટ જોઈ. પણ એ દીવાની નીચે અંધારામાં લિખારીને બેઠેલું, એક-લોજ ઉભો રહ્યો, લિખારી ન મળ્યો. માન-વતાની ભીનાશ માણસના હૃદય અને મન બંને જીવનમાં ક્યારેક તો ભીનાં બતાવે છે.

[૨]

જેલમાં ન્યુમોનીઆ થઈ ગયો હતો અને રિયલિટી જરા નાણુક બની એટલે મને રહે-રની મોટી હોસ્પિટલમાં લાવવામાં આવ્યો હતો. થોડા દિવસની સારવાર પછી દસ મીનીટ લાંકડીને ટેકે ગેલેરીમાં ફરવાની રજા મળી હતી. હોસ્પિટલમાં સહવાસ કેવો? પાસેના દર્દીના અને મારી દેખરેખ માટે રહેતા પોલિ-સમિત્રોનો. એટલે ખૂબ કંટાળું ત્યારે ગેલે-રીમાં રાખેલી દર્દીની આરામ ખુરશીમાં બેસીને કાં તો આકાશ તરફ અથવા વરસતા વરસાદ તરફ જોઈને મન વાળતો. કારણ ત્યાં સખી સાંજ ખૂબ લયંકર લાગતી. વેદનાયી પીડતા દર્દીઓ ચીસો પાડતા, નર્સો તેમને ઘાંટા પાડીને ધમકાવતી, નોકરો કામની વહેંચણી ખાનર લાડતા અને લગી નીરસિ બિચારા દર્દીઓને ગાળો લાંડી ઘણીવાર પછી મેહું ઉપાડતો. દવાની ગંધ, કોર્મના મેલાની દુર્ગંધ અને દર્દીઓના ચિત્કાર, આ બધી વસ્તુઓ હોસ્પિટલને નરક સમુ જનાવતી. મારા મુલાખે મારી પાસેના ખાટલાનો દર્દી જે હંમેશા જોરથી સૌને ગાળો લાંડતો, જુઓ પાડતો અને દવા પીવડવવા આવનારી નર્સને અતિશય પગલવતો તે આજે પાંચ વાગે હોસ્પિટલ છોડી ગયો હતો. મને એમ હાથ હતી કે આજે રાત્રે જરા નીરાંતે ઉંઘ આવશે. માંજના સાત સાપ્તાહના યયા હશે. એટલામાં એક ડાળી લગીને મારા ખાટલા પાસે મુકાઈ દર્દીને

મારી પડોશના ખાટલામાં સુવાડવામાં આવ્યો. રાત્રે નવેક વાગે ડોક્ટર ચક્કર મારવા આવ્યા. નવો દર્દી એટલે તપાસ્યો. ડોક્ટરે પુછ્યું એટલે નર્સે કહ્યું કે આ માણસ રસ્તામાં પુટ-પાથ પર પડ્યો પડ્યો ખૂબ ચીસો પાડતો હતો; કાંઈ માડીનાળાને દયા આવી તે અહીં લઈ આવ્યો. મેં એણે નિવેદન લેવા માંડ્યું. પણ એણે કંઈ જ કહેવા ના પાડી. નામ. પણ નથી કહેતો. મને જરા કુતુહલ થયું. હું મારા ખાટલામાં બેઠો થયો અને ઝાંખીને જોવા માંડ્યું. મને મોહું પરિચિત લાગ્યું, એવો હું ઉડીને પાસે ગયો. એ તો એ જ પેલો મોરીખંદરવાળો લિખારી. ડોક્ટરને મેં કહ્યું, “ ઉભા રહો હું પુછી જોઈ, હું જાણ્યું છું. ” મેં પાસે જઈને ધીરેથી પુછ્યું, “ લાઈ, જરા ધીરેથી તમારું નામ કહીને તમારી હડીકત લખાવો છો? ” મારો અવાજ એણે પારખ્યો કે કાણ જાણે પણ એણે તરત પોતાની ઇચ્છા દર્શાવી. પાસે ઉભેલી નર્સે લખવા માંડ્યું. મેં તો એને હિંદી બોલતા સાંભળેલો; પરંતુ શુદ્ધ અંગ્રે-જીમાં એણે જ્યારે બોલવા માંડ્યું ત્યારે સૌની જેમ મારાં પણ આશ્ચર્ય અને કુતુહલનો પાર ન રહ્યો.

“ મારું નામ ત્રિસોકનાથ છે. હું રાય-બરેલી જિલ્લાનો એક શ્રીમંત જમીનદાર છું. આખો ઇતિહાસ તો લાંબો છે પણ હું કામાં વાત એવી છે કે હુરાયથી પાછા ફર્યા પછી મને મારી પોતાની જી તરફ અણુગમે થયો. સ્વચ્છંદી અને મુક્ત વાતાવરણમાંથી અને નવાં વિહારી સંસ્કારોના કેન્દ્રમાંથી હું પાછો ફરેલો એટલે મને નવીનતાનો કોઈ અનુભવ મોહ લાગ્યો. સ્વૃક્ષરપતું આકર્ષણ અસહ-યયું. પરદેશ ગયો તે પહેલાં હું મારી જીને દેવીની જેમ પૂજતો અને ચાહતો. લોકોમાં સન્નમ અને મુખી શુદ્ધ તરીકેની મારી પ્રતિષ્ઠા હતી. મારે એક તરફથી આ પ્રતિષ્ઠા

જાળવવી હતી અને બીજી બાજુ મારી કામ-
નાઓની સિદ્ધિ પણ જોઈતી હતી. એટલે મેં
બેવડું જીવન શરૂ કર્યું. દેખાડવાનાં લાવ જુદા
અને આચરણ એનાથી ઉડતાં. આ વિરોધા-
ભાસની સર્વથી પહેલી અસર મારી સ્ત્રી ઉપર
થઈ. એને શંકા ગઈ. એ શંકાનું સમાધાન
કરીને એને સમજાવવાને બદલે મને પહેલાં
આણું આવવા માંડ્યું, પછી ગુસ્સો શરૂ થયો
અને એ તિરસ્કારમાં પરિણમ્યો. ધીરે ધીરે
આ મનદુઃખ વધતું ગયું. મારા અસ્થિર મને
મારી સ્ત્રીની ચાલચલકત ઉપર વહુમ ખાધો.
મારાં એકના એક ભાઈ તરફ અવિશ્વાસની
લાગણી થઈ. આવી મનોદશા કેમ થઈ ગઈ,
શા માટે આવી અશ્રદ્ધા જન્મી, કેમ આ
અંતર વધ્યું, વગેરે વિચારવાની મને ઇચ્છા
ન થઈ. મારી શંકા દિવસે દિવસે વધારે મજબૂત
જનતી ગઈ. મારા ભાઈએ એક રાત્રે આવીને
મને કહ્યું કે ગામમાં બધુ ખરાબ ચાલે ચાલે છે.
મારે જરા ધ્યાન રાખવું જોઈએ. તેજ રાત્રે
મારી સ્ત્રીએ પણ રડતાં રડતાં મને તીવ્ર મ્હેણું
માર્યું. મારા મનમાં ચોક્કસ થયું કે આ બંને
વચ્ચે આડો સંબંધ છે. એજ મધરાતે મેં
મારી સ્ત્રીનું ખૂન કર્યું. ખૂન કરતાં પહેલાં
જે ખુનસ, હિંમત અને તાકાત હતાં તે
ખૂન કર્યા પછી મરી પડ્યાં ! મને લાગ્યું
પોલિસ પકડશે, દેશમાં ગેરઆખર થશે અને
કાંસી મળશે. મૃત્યુ અને બેઆજરથી ડરીને
હું રાતોરાત ધરમાંથી નાહો. નામતી વખતે
કંઈ જ જાન ન રહ્યું. આખર રખડો છુપાતો
મુંબાઈ આવ્યો. વર્તમાનપત્રોમાં સમાચાર
પ્રગટ થયા. મારી શોધ માટે ઇનામ પણ
જાહેર થયું. આ બધું મેં જાણ્યું પણ મને
કશુંજ સુઝતું નહોતું. પેટને ખાતર અને
પોલિસથી ડરીને ગોદી પર મજુરી કરવા
માંડી દાદી વધારી, કપાલે અને ગાંડે બેચાર
વા કરીને સુરત કદરૂપી બનાવી મુઝી કે
તરત એજાખાઈ ન જવાય. મજુરીની ટેવ

નહીં એટલે અતિ શ્રમથી એક દિવસ તાવ
આવ્યો. ચાર પાંચ દિવસ સુધી ખાધાપીધા
વિનાજ પડી રહ્યો. પછી બ્યારે ઠીક થયો
ત્યારે એ સંખત મજુરી કરવા જેટલી તાકાત
નહોતી એટલે મારે નસીબે ભીખ એજ
ધંધો હતો. આપઘાત કરવાની ઇચ્છા થઈ
પણ જીવ ન ચાલ્યો. આખરે ચાકીને બોરી-
બંદર રેશન આગળ રોજ સમીક્ષાથી મોડી
રાત સુધી મુગો મુગો હાથ પસારીને ઉભો
રહેતો. આંખો બંનતા સુધી આંધળી હોવાનો
ડોળ કરતો. ભીખ માગતા આંવડે નહીં
એટલે ભાગ્યેજ બે ચાર પૈસા મળતા. એમાંથી
ખાતો ન ખાતો અને પડી રહેતો. આ ભાઈએ બ્રહ્મી
વખત મને ખવડાવ્યું છે અને પૈસા પણ
આપ્યા છે. પાછો એક દિવસ તાવ આવ્યો.
ભિખ માગવા જેટલી પણ હામ ન રહી.
ભુખે ભુખે અને તાવના દર્દથી અસહ્ય વેદના
થવા માંડી. કુટપાથ પર પડ્યા પડ્યા મારાથી
ચીસો પડાઈ ગઈ. ગાડીવાળાને વળી દયા
આવી તે અહીં લઈ આવ્યો. મને હવે મરવા દો.”

ડૉક્ટર, નર્સ અને આસપાસ ભેગાં
થએલાં અને સૌ આ રહસ્યકથા સાંભળી
રહ્યા. ડૉક્ટરે એક ઇન્જેક્શન આપ્યું, નર્સે
દવા પીવડાવી અને સૌ વિખરાયાં. સર્વના
ગયા પછી હું એની પાસે એક નાનું રટુલ
નાંખીને બેઠો. થોડીવારમાં એને ગભરામણ,
શરૂ થઈ, માથુસ અને મૃત્યુ વચ્ચે જાણે
યુદ્ધ જમ્યું. માથુસ જાણે છે કે મરવાનું
છે જ છતાં તે મૃત્યુ સામે ઝુઝવાના મિથ્યા
વશમાં મારે છે. આ લયંકર જીવનમાં મેં
નહીં જોયેલું અને નહીં કર્યેલું આ મુગું પણ
મહા લયંકર બે તત્ત્વોનું યુદ્ધ જોઈને હું તો
કંપી ઉઠ્યો. મને ભમના રોમાંચ થયાં. એટ-
લામાં નર્સ દવા પીવડાવવા આવી. શું પીવડાવે ?
અકસ્માત મોઢું બિડાયું, ત્રેત્રા બિડાયાં,
યુદ્ધ થંબ્યું અને મૃત્યુના રેહલા કારમાં
ધા એ માથુસ એને ઘરેણે થયો.

❖ ❖ શ્રી. નરસિંહરાવભાઈનાં વિધવાવિષયક કાવ્યો ❖ ❖

લેખક: શ્રી. ભાનુશંકર બા. વ્યાસ, એમ. એ.

ગુજરાતમાં દલપત-નર્મદ યુગમાં સાહિત્યનાં વિવિધ સ્વરૂપ દ્વારા પ્રજાની માનસને શિક્ષણ આપવાના પ્રયાસની શરૂઆત થઈ. એ યુગના સાહિત્યકારોનું પ્રધાન ધ્યેય ગુજરાતને વિશિષ્ટ પ્રકારનું સાહિત્ય આપવું એટલું જ ન હતું. અથવા તો માત્ર અંતરના ઉદ્ગારને કવિતામાં વ્યક્ત કરવામાં. કે કોઈ વિચાર કે તકને શબ્દસ્વરૂપ આપવામાં જ એ સાહિત્યકારો પોતાના પ્રયત્નની સાર્થકતા ગણતા નહિ. તેમની સમક્ષ એ વખતનું લોકજીવન હતું. એ લોકજીવનના અનિષ્ટ અંશો તેમને કંપતા હતા. એ અનિષ્ટ અંશોથી મુક્ત થવાને-તેમાંથી લોકજીવનને મુક્ત કરવાને તેમને ઝંખના હતી. તેમની દૃષ્ટિએ પ્રજાનાં નવ-કિશોરોનાં દર્શન કયાં હતાં, તેમાંથી બળપ્રેરક પ્રકાર મેળવ્યો હતો એટલે તેમણે કવિતા દ્વારા નવા :અંશોનો સ્વીકાર કરવા અને જૂના અનિષ્ટ અંશોનો ત્યાગ કરવા પ્રજાને પ્રેરણા આપી.

આવાં જુનાં અનિષ્ટો વિચાર કરતાં આપણું સામાજિક જીવન આપણી સમક્ષ પ્રથમ રજુ થાય છે. અને તેમાં પણ વિધવાઓનું કંઈ જીવન આપણને વિશેષ વિચાર કરવા પ્રેરે છે. નર્મદે વિધવા પર સામાજિક રૂઢિને અંગે જે જીલ્લમ ગુજારવામાં આવે છે તેનો તાદશ ચિતાર એનાં કાવ્યોમાં આપણને આપ્યો છે. આવાં ચિત્રો દ્વારા વૈધવ્યદશાનો દુઃખદ ચિતાર રજુ કરી સામાજિક સ્થિતિમાં પરિવર્તન થાય એવો જોડો ઉદ્દેશ પણ નર્મદનો ખરો. નર્મદનાં એ ચિત્રો લાગણીના અતિરેકથી અથવા તો ઉચ્ચ કવિદર્શનના અભાવે ધણીવાર ઘટ કાર્ય નથી બદલી

શક્યાં પરંતુ આ દિશામાં પ્રથમ પ્રયાસ તરીકે નર્મદના એ પ્રયત્નો નોંધ લેવા યોગ્ય છે.

આ દિશામાં નર્મદ પછી શ્રીયુત નરસિંહરાવભાઈના પ્રયાસોની ગણના આવે છે. વિધવા-જીવન વિશે એમના કાવ્યોમાં માત્ર સત્ય વસ્તુસ્થિતિનું દર્શન કરાવીને અટકતા નથી. વાસ્તવિક દર્શન કવિત્યમય રીતે રજુ કરવામાં શ્રી. નરસિંહરાવભાઈને સંપૂર્ણ સફળતા મળી છે એમ આપણને જણાય છે. આવાં કાવ્યો જીવનના અમુક અંગને જ સ્પર્શીને લખાયલાં હોય છે અને તેમાં પણ એ અંગમાં સર્વદા લાગણી પ્રેરવાની શક્તિ ન જ હોય એટલે જેટલે અંશે માનવહૃદયના અંશ-ધનકાર એવાં કાવ્યોમાં પ્રતિબિંબીત થયા હોય તેટલે અંશે તેવાં કાવ્યો વિશેષ સમય સુધી લોકપ્રિય થઈ રહે છે. શ્રી. નરસિંહરાવભાઈનાં વિધવાજીવનને સ્પર્શતાં કાવ્યો અત્યારે પણ અપ્રસ્તુત નથી લાગતાં કારણ કે વિધવાઓનાં જીવનમાં આપણાં સમાજમાં થયેલ પરિવર્તન કિંચિત જ છે.

હવે શ્રી. નરસિંહરાવભાઈએ કેવી કુશળતાથી આ વિષયને કાવ્યોમાં જીતાયો છે તેનું દર્શન કરીએ. આ દર્શનમાં પહેલાં આપણે "કશી પડેલી આગવિધવા"નું કાવ્ય લઈએ. પ્રસંગ અહીં જ સામાન્ય છે. કોઈ પૂવાત્રમના જનાદન (ડા. રમણલાલ દેસાઈ દ્વારા 'દિવ્ય-ચક્રમાં') ના વચને કસાઈને કોઈ આગવિધવા રાગળી બની છે. બીજે કાંઈ માર્ગ ન જણાવાયી તે નદીમાં પડી આપઘાત કરવા પ્રયત્ન કરે છે તે વખતનું સ્થિતિ આ કાવ્યમાં છે. પ્રસંગના આકર્ષણથી લુબ્ધ થઈને આપણે પાપ કરીએ તો પણ પાપનું પાપત્વ એણે થવું નથી. આ કાવ્યમાં વિધવાના પાપના ચિતારને

અનુરૂપ ભૂમિકા કવિએ શરૂઆતમાં, સર્જેલા પ્રકૃતિચિત્રમાં છે. સરિતા, તારકગણુ, વૃક્ષો, વાયુ—સર્વે પ્રકૃતિતત્ત્વો આ વાતાવરણને ઊપજાવવામાં નિયુક્ત કરાયાં છે.

માનવની નિર્બળતાનો સ્વીકાર કરીને દોષને હમદો કરવાની વૃત્તિ ધણે સ્થળે અત્યારે આપણને જણાય છે. આવી વૃત્તિ આ કવિમાં જરા પણ જણાતી નથી. આત્મ ધાંતથી વિધવા પોતાના પાપનું વિમર્શન કરવા ઇચ્છતી હોય છે કે તરત કવિ તેને ચેતાવે છે:-

“જો પાપ જોવું તું જને રહું અદૃ હાસે.”

અને એ પાપથી નિવૃત્ત થવાનો ‘માર્ગ’ પણ કવિ દર્શાવે છે. તેમ કરતાં કવિહૃદયમાં રહેલી અડગ શ્રદ્ધા અને ઇશ્વરપરાયણતા, બહાર આવે છે. પવિત્રતાનો દમ્ભ ધરાવતું જગત નહિં પણ ઇશ્વરજ્ઞ માનવનાં પાપનું નિવારણ કરી શકે છે માટે ઇશ્વરને આશ્રયે જવાની સલાહ કવિ બાળવિધવાને આપે છે.

છતાં એ ફરી પોલી બાળવિધવા તરફ કવિ હૃદયમાં અનુકમ્પા પ્રવર્તે છે. અને તેથીજ તેને માટે ‘નિર્દોષ દોષિત’ એવા શબ્દો કવિએ વાપર્યાં છે. પરંતુ અનંતે તો એ વિધવાના પતનનો ધમકાર સંભળાય છે, અને કવિનો પ્રકોપ એ વિધવા પરથી ખસીને એ વિધવાને એવી પરિસ્થિતિમાં લાવી મૂકનાર શક્તિ તરફ પ્રેરણા છે,

“આ સર્વ પાપ તુજ જો શિર ફૂર રૂદિ.”

આના કરતાં જરા જુદા પ્રસંગનું ‘ગીલું’ કાવ્ય તે “કારાગૃહમાંની વિધવા” આ કાવ્યમાં પણ ફરી પોલી વિધવાની કથા વણીવેલી છે. અને બાળકના વધના આરોપથી જેલમાં પોલી વિધવાનું જીવન કવિએ કાવ્યમાં ઊભાવ્યું છે.

કાવ્યની શરૂઆત અને પરિણામપિત કારાગૃહના ચિત્રણ કરવામાં આવી છે. કાવ્યને વધારે રસપૂર્ણ અને હૃદયગમ

બનાવવાને કવિએ સત્ય વસ્તુ-સ્થિતિની ભૂમિકા એક અનુરૂપ સ્વપ્નદર્શન દ્વારા રજૂ કરી છે. સ્વપ્નની ચમત્કૃતિ આપણને અનેક સ્થળે સાહિત્યમાં મળી આવે છે. સ્વપ્ન પછી પણ સ્વપ્નમાં અનુભવેલા ભાવ આપણને પ્રત્યક્ષ થાય છે એટલે સ્વપ્નના ચિત્ર દ્વારા કાવ્યમાં કવિત્વના અંશનું દર્શન વિશેષ થાય છે.

પ્રસંગનું વાતાવરણ સંપૂર્ણ જમાવવા માટે પ્રકૃતિનાં તાદૃશ વર્ણનો શ્રી. નરસિંહ-રાવભાઈનાં કાવ્યોમાં અનેક સ્થળે આવે છે. પ્રકૃતિ અને પ્રસંગના અંશોનો એકાત્મભાવ અનેક વાર આપણે જોઈએ છીએ. આ કાવ્યમાં પણ એવું વર્ણન છે.

તેમજ પાપ થયા પછી પરિસ્થિતિનું ભાન થતાં વિધવાને જે પશ્ચાત્તાપ થાય છે તેનું ચિત્ર કરણતાભર્યું અને હૃદયસ્પર્શી છે. “કર્યાં જાઉં આ વિશ્વ વિશાળ સાંકડું લાગે. રે સ્થામ રહાઈ કર્મ કરાળ ભર્યું સર્વ જાગે રે.”

આ પ્રમાણે પશ્ચાત્તાપથી સળગતી એ સુન્દરીને માનવ-નાય કારાગૃહમાં ધકેલી દે છે. કવિ પાસે તો દમ્ભી જગતમાંથી બચવાનો જે માર્ગ છે તે જ એ ઉચ્ચારે છે. માનવકૃત કારાગૃહ કરતાં માનવહૃદયમાં રહેલું કારાગૃહ વધારે દુઃખદ છે. અને તેમાંથી ઇશ્વર સિવાય કાણ મુક્ત કરે ?

આ જ પ્રકારનું એક ‘ગીલું’ કાવ્ય લખ્યું: “વિધવા બાલાશ્રમની પાસે.” આ કાવ્યમાં માતા બનેલી વિધવા પોતાનું કૃત્ય અત્યંત રહે તે ખાતર જન્મેલા બાળકને આશ્રમની પેટીમાં મૂકવા આવી છે તે મમતનું ચિત્ર છે. આ કાવ્ય કરતાં વિધવાને પોતાનું કર્મ પ્રત્યક્ષ થાય છે અને જે પ્રતોષનોને એ વચ થઈ પડી તે પ્રતોષનો પણ અત્યારે એની રહામાં આવી ઉભાં રહે છે. તે ઉપરાંત બાળકથી વિખુટી પડતી-પણ જીવંત પડતી માતાના હૃદયનો ચિતાર

પણ કવિએ પ્રસંગવશાત્ આપી દીધી છે. અને એ વિધવા જગતને હૃદયેથીને કહે છે:—

“ અરે પણ એ જગત નિહુરા
સુતા માતને કરી વિધુડાં-
પાપભાર શો તું શિર ધારે. ”

આ પ્રમાણે માતાના હૃદયની લાગણીઓનો પ્રવાહ આગળ વહે છે. પણ એવી પરિસ્થિતિમાં એ પ્રવાહ માટે આગળ વધવાનું સ્થળ ક્યાંથી હોય ? એટલે એ પ્રવાહ સદસા અટકે છે અને

“ હેલ્લા ચુમ્બનો અધુરાં જ
લઉં લધુ અધરપુટ પર આજ ”
એમ કહી

“ અધારે ધુવતી ચાલી, જોયું પાછું ફરી નહીં ”.

આ જ કોટિનું એક વિશેષ કાવ્ય લખ્યું છે “ ક્યાયથી વિધવા અને હોનું માંડું બાળક. ” આ કાવ્યમાં એક વૈધવ્યમાં એક વૈધવ્યદશામાં માતા અને પોતાની બાળકોને લઈ જગતથી દૂર એકાંતમાં આવી છે. ત્યાં એની બાળકોને લઈ જવા મુશ્કેલી રાક્ષસ આવ્યો હોય તેવું તે વિધવાને જણાય છે, અને તે એ રાક્ષસના સ્વરૂપથી લાય પામે છે. પરંતુ રાક્ષસ તેને પોતાના ખરા સ્વરૂપનું લાન કરાવે છે અને તે દિવ્ય દૂતના સ્વરૂપનું ખરું લાન થતાં તે વિધવા પોતાનું જીવન સંમર્પણ તેની બહાલી બાળકોના પ્રાણ બચાવવાની ચાલના તેના પાસે કરે છે. પણ એટલામાં તો બધું ચિત્ર ભીડી જાય છે અને પેલી વિધવા તથા શિશુનું શબ એ જ આપણી દૃષ્ટિ સમક્ષ રજુ થાય છે અને કાવ્યનો વિરામ આવે છે.

આ બધાં કાવ્યો શ્રી. નરસિંહરાવભાઈએ

‘હૃદયવીણા’માં પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. આ બધાં કાવ્યોમાં વિધવાની દશા તરફ કવિનો સમભાવ પ્રગટ થાય છે છતાં વિધવાઓના દોષને ન્યાય ગણી એ દોષ તરફ નત્ર વૃત્તિ કવિ કદી પણ ધારણ કરતા નથી. એટલે નૈતિક દૃષ્ટિએ દોષ એ દોષ જ કહેવાય અને તે દોષ માનવની સ્વાભાવિક નિર્બળતાનું પરિણામ ગણી તેમાં ગૌરવ માનવું એવી વૃત્તિ આ કવિમાં નથી.

વળી આ ચાર કાવ્યોમાં વિધવા-ખાસ કરીતે બાળવિધવાના જીવનમાં આપણા સમાજમાં અનેક સ્થળે બન્યા હશે-બનતા હશે એવા સામાન્ય પ્રસંગોનો સમાવેશ થઈ જાય છે. અવિલોકત કુટુંબના જીવનને અંગે કે એવા બીજાં સામાજિક બંધારણને અંગે વિધવાઓને જેટલું સહન કરવું પડે છે તેટલું અનેક રીતે આપણે જાણતા થયા છીએ. એટલે ન્હાની મોટી બધી વિગતોની અહિં અપેક્ષા રાખવી અસાધ્ય છે.

આ ચિત્રો ઉપરિચિત્ કર્યા પછી એ દુઃખ —એ બંધનોમાંથી વિધવાને મુક્ત કરવાનો ઉપાય શો ? આવો પ્રશ્ન સમભાવ નિમિત્ત થયા પછી વાંચનારને સ્વાભાવિક રીતે જ બેઠે. આનો ઉત્તર કવિએ નથી આપ્યો; દોષ પણ કળાકાર ન આપે. આ પ્રશ્નનું નિરાકરણ કરવું એ વ્યવસાય દોષ સમાજશાસ્ત્રીના છે. સમાજનાં બધાં અંગોની તુલા બરાબર રહે એવી સમાજની ધરના થવી જોઈએ અને એ ધરના ન થાય ત્યાં સુધી એક કે બીજા અંગને અન્યાય થતો રહેવાનો. આવો અન્યાય થાય છે એ દુઃખદ વસ્તુચિત્તિનું લાન કરાવવામાં સફળ થવામાં કવિના પ્રયાસની પર્યાપ્તિ છે.

વિરસિ

ગુજરાત સાહિત્ય સભા તરફથી ચાલુ વર્ષ માટે વર્ષ દરમિયાન પ્રકટ થતા સાહિત્યની સમાલોચના કરવાનું કાર્ય શ્રી ન્યોતીન્દ્ર હ. દવે (નર્મદ ચમ્પો, આમલીરાન, મુરત)ને સોંપવામાં આવ્યું છે. તો સર્વે લેખક બધુંએ તથા પ્રકાશકોને આગ્રહસ્પર્ક વિનંતિ છે કે તે બાબતે પોતાના પુસ્તકો સમીક્ષા માટે મોકલી આપવાં.

અમદાવાદ :

શ્રી. મંત્રીજી, ગુજરાત સાહિત્ય સભા.

પૂનમચંદ વિરહ ચીમનલાલ

લેખક : શ્રી. 'નિરંજન'

[નિવૃત્ત થયેલ ન્યાયાધીશ સાહેબ શ્રી. ચીમનલાલ મનમોહનદાસ એફે તેમની પાડોશના ઘરમાં રહેતા રોક પૂનમચંદ રમણલાલ શાહ ઉપર જીલ્લાની કોર્ટમાં દાવો માંડ્યો હતો. પૂનમચંદના ચિદંજીઓએ દીવાળીના દિવસોમાં ફટકડા ફેંડી એફે સાહેબનું મગજ પકવી નાંખ્યું હતું અને તે માટે તેમણે નુકશાની માંગી હતી. જીલ્લા કોર્ટે તેમને એક રૂપીઆ નુકશાની તરીકે આપવાનો પૂનમચંદને હુકમ કર્યો હતો, જેની સામે પૂનમચંદે હાઇકોર્ટમાં અપીલ નોંધાવી હતી. એ અપીલની સુનાવણી નામદાર ન્યાયમૂર્તિઓ મી. જેમ્સ બીગડુલ અને શ્રીયુત ગણપતી શર્મા સમક્ષ થઈ હતી. એ બંને ન્યાયમૂર્તિઓએ એ અપીલના આપેલા બાબવાજેગ ચૂકાદા નીચે મુજબ છે :]

ના. ન્યાયમૂર્તિ મી. જેમ્સ બીગડુલ :
“ આ દાવાને લગતી જે વિગતો મારે પ્યા-
નમાં લેવા જેવી છે, તે બધું જ સાદી છે.
ચીમનલાલ અને પૂનમચંદ એક બીજાના
પાડોશી છે અને બાબુ બાબુના ઘરમાં રહે
છે. ચીમનલાલ નિવૃત્ત થયેલા ન્યાયાધીશ છે;
એમની પત્ની લાંબા સમયથી ગુજરી ગઈ
છે અને એમને કાંઈ ઊંઠરાં નથી. પૂનમ-
ચંદને અષોઢ કડન કચ્ચાંખચ્ચાં છે. ગઈ
દીવાળીના દિવસોમાં આ દાવાનું કારણ બધું
થયું છે. પૂનમચંદના છોકરાઓએ ખુબ ફટકડા
ફેંડવાથી ચીમનલાલની તબિયતને નુકશાન
પહોંચ્યું છે, એમ તે કહે છે. વૃદ્ધાવસ્થાને
કારણે એમની તબિયત નરમ ગરમ ચાલ્યા
કરતી હોય એ સંભવિત છે. ફટકડાના
અવાજે તેમના કાન બહેરા કરી ચૂક્યા છે
અને તેના હુમાણથી તેમના ફેફસાં પર માકી
અસર થઈ છે, એમ તે કહે છે. અને તે વાતના
સમર્થનમાં તેમણે ડોક્ટરોનાં પ્રમાણપત્રો રજુ
કર્યાં છે. પૂનમચંદ તેના જવાબમાં જણાવે
છે કે ફટકડાના અવાજ અને હુમાણથી નહિ
પણ વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે જ તેમના કાન બહેરા
મારી ગયાં છે અને ફેફસાં નબળી સ્થિતિમાં

છે. ફટકડા ફેંડાયા તે પહેલાં એમના કાન
અને ફેફસાંની કેવી સ્થિતિ હતી, તે સંબંધી
ડોક્ટરોના પ્રમાણપત્રો રજુ થયાં નથી, એટલે
કદાચ પૂનમચંદની તકરાર સાચી હોય એમ
લાગે છે. પરંતુ એ બાબત સાથે મારા નિર્ણ-
યને બધું સંબંધ નથી. પૂનમચંદનો સૌથી
સંજીન બચ્ચાવ એ છે કે દીવાળીના દિવસો
હોવાથી છોકરાઓ કુદરતી રીતે જ ફટકડા ફેંડે
અને તેમ કરતાં તેમને અટકાવી શકાય નહિં.

પૂનમચંદનો બીજો બચ્ચાવ એવો છે કે
છોકરાઓના નુકશાનકારક કૃત્ય માટે બાપને
જવાબદાર માની શકાય નહિ. આ બચ્ચાવ
કાયદાની દૃષ્ટિએ સાચો નથી તેમજ દાવાની
વિગતોને લાગુ પડતો નથી. એક માણસ
કરકડોળો કુતરો પામે અને તે કરકડોળો છે એમ
બાણવા છતાં પણ છુટા કરવા દે અને એ
કુતરો પાડોશીના છોકરાને કરડે તો તેવા માણ-
સથી એવો બચ્ચાવ ન કરી શકાય કે “ કુત-
રાના કૃત્ય માટે હું જવાબદાર નથી. ” તે
જવાબદાર છે જ, એવી જ રીતે ન્યારે એક
પિતા પોતાનાં છોકરાં માટે ફટકડા ખરીદે
અને તેમને ફેંડવા માટે આપે, તે પછી
એમન કહી શકે કે છોકરાંના કૃત્યના પરિણામ

ગુણગરવી, રાસપ્રિય
ગુજરાતજી બહેનો માટે

નવીન અપૂર્વ રાસસંગ્રહ

બીજાં બધાં સંગ્રહોને લુપ્તાવે એવો આ

રાસમાલિની

નામનો રાસસંગ્રહ મેળવ્યા વિના છુટકો નથી
એમાં

નરસિંહ મહેતા, નર્મદાશંકર, નવલરામ, ધીરજ, પ્રીતમ,
મીરાંબાઈ, રણજોડ, વલ્લભ, કલાપી, કાન્ત વગેરે જુના
અને પિંદેલ કવિઓ ઉપરાંત

શ્રી. નરસિંહરાવ દીવડિયા, શ્રી. અખરદાર, દિ. બ. દેશવલાલ. કુવ,
શ્રી. રામનારાયણ પાઠક, શ્રી. કેશવ શેઠ, શ્રી. રામચુરા, શ્રી. રામભોજનરાય
દેસાઈ, કવિશ્રી લલિતજી, શ્રી. ત્રિભુવન બાસ, શ્રી. નયોત્તમા શુક્લ,
સૌ. જયમનગૌરી પાઠકજી, સૌ. હસાબહેન, સૌ. શ્રીમતીબાળા અને
શ્રી. મંજુલાલ મજમુદાર, શ્રી. જગુભાઈ રાવળ, શ્રી. જનાર્દન પ્રભાસ્કર,
શ્રી. માંપશી ઉદેશી, શ્રી. રમણીક મહેતા, શ્રી. વાસુદેવ સેલત, શ્રી. સ્નેહરશ્મિ,
શ્રી. સુન્દરમ, શ્રી. મોહિનીચન્દ્ર, શ્રી. દેશજી પરમાર વગેરે અનેક

જાણીતા રાસ-ગીત લેખકોના કુલ ૨૧૪ રાસ-ગીત

આ સંગ્રહમાંથી મળશે. આજે જ તમારી નકલ મેળવી લ્યો.

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૪-૦

પોષ્ટલ : ૦-૪-૦

મળવાનાં ઠેકાણાં :

“ ગુણસુન્દરી ” કાર્યાલય, ૧૧૪, ગીરગામ બેંક રોડ, મુંબાઈ, ૪.
શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ, ગીરગામ બેંક રોડ, મુંબાઈ, ૪.
શ્રી અકાચતા મિત્ર પ્રેસ, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ.
શ્રી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ, ખપાટીઆ ચકલા, સુરત.
અને જાણીતા પુસ્તકો.

ત્રણ સુંદર નવલિકા-સંગ્રહ

લક્ષ્મીની સાંઠી

લેખક: શ્રી. જયકૃષ્ણ વર્મા

યુવાનો અને યુવતીઓને પ્રેરણા પાતી સામાજિક, હાસ્યરસિક નવલિકાઓ.

મૂલ્ય: રૂ. ૦-૧૨-૦ : પોષ્ટેજ: ૦-૨-૩

ષોડશી

સંપાદક: શ્રી. યજ્ઞેશ શુક્લ

હિંદીના વિધિવિધ પ્રતિભા સાહિત્યના શબ્દગાર રૂપ શ્રી-જીવનને રસપ્રાપ્તી પાતાઓ.

મૂલ્ય: રૂ. ૧-૦-૦ : પોષ્ટેજ: ૦-૨-૬

અધુરું અંગ

લેખક: શ્રી. યજ્ઞેશ શુક્લ

ગુજરાતી હિન્દુ સમાજની સ્ત્રીઓના બળતા પ્રશ્નો ઉઠાડતી નવલિકાઓ.

મૂલ્ય: રૂ. ૧-૦-૧૨-૦ : પોષ્ટેજ: ૦-૨-૬

...ત્રણ પુસ્તકો સાથે લેનારને રૂ. ૩-૦-૦ માં ઘેર બેઠા...

વ્યવસ્થાપક "ગુણસુંદરી",

૧૧૪, ગીરગામ બેક રોડ, મુંબાઈ, ૪.

ગુજરાતના માનીતા કવિ ખખરદારનાં કાવ્ય ગ્રંથો.

દર્શનિકા

વનમા પ્રવેશતા કવિશ્રીએ ગુજરાતને અર્પેલું ૭ દગ્ગર લીટીનું તત્ત્વ દર્શનયુક્ત વિચારપ્રધાન-મોડું કાવ્ય પાકું સોનેરી પૂકું, ૪૩૨ પાનાં ઉંચા બાડા દેધર વેછટ કાગળ કિંમત રૂ. ત્રણ ર. ખ. આ. ૬.

કલિકા

મુંગારસનું ૩૦૦૦ લીટીનું અપૂર્વ ખંડ કાવ્ય, જર્મન વિદ્વાનોની અત્યંત પ્રસંશા પામ્યું છે. રપંચી વધુ પાનાં, ઉંચા એન્ડીક-કાગળ, પાકું પૂકું કિંમત માત્ર રૂ. બે. ર. ખ. ચાર આના.

ભજનિકા

ભક્તિ, જ્ઞાન અને વેરામના પોણાસો ભજન કાવ્યો. પાકું સોનેરી પૂકું, કિંમત માત્ર રૂપીઆ સવા ર. ખ. ત્રણ આના.

રાસ-ચંદ્રિકા

(ભાગ પહેલો)

સુંદર રાસ-સંગ્રહની સત્તી છતાં આકર્ષક આદૃતિ કિંમત : રૂ. ૦-૮-૦ ર. ખ. : રૂ. ૦-૧-૩

મળવાના

ટેકાઓ:

વ્યવસ્થાપક "ગુણસુંદરી"; મુંબાઈ; ૪ અને ગાળીતા બુક-સલરો પાસેથી

ઠાટે તે જવાબદાર નથી. ફટકડાથી અચાજ
ભય છે, તેમાંથી ધુમ્મસો નીકળે છે, વગેરે બાબતો
મેંવો પિતા જાણતો હોય છે. વાંદર જેવા હોક-
ના હાથમાં એવો પિતા ફટકડા મૂકે અને પછી
મેમ કહેશે “ મેં ” તે ફેડવાની પરવાનગી કે
પતા હોકરને આપી ન હતી, ” તો તેવો
અચાજ કોઈ પણ કોર્ટ માની શકે નહિ. કાય-
દાની દૃષ્ટિએ પિતાને એ માટેનું જ્ઞાન છે,
એમ માની લેવામાં આવે છે. પૂનમચંદે
પોતાનાં હોકરને ફટકડા ખરીદી આપ્યાં છે,
એ વાત જુઓનીથી સાખીત થઈ ચૂકી છે.
પરિણામે તેની જવાબદારી સંપૂર્ણ રીતે છે.
પરંતુ કાયદાની દૃષ્ટિએ બીજાં કારણો તપા-
સતાં પૂનમચંદની એ જવાબદારી ધણી ઝોઝી
થઈ જાય છે; અર્થે બિલકુલ રહેતી નથી, એવો
મારો અભિપ્રાય છે, એટલે આ અચાજ વિષે
નિર્ણય આપવાની જરૂર મને જણાતી નથી.

અને પક્ષના એડવોકેટો તરફથી એમ
કહ્યું કરવામાં આવ્યું છે કે હિન્દુ પ્રજા
દીવાળીના તહેવારો ધણાં સાંખા સમયથી-
અનેક વર્ષો થયાં ઉજવે છે, મુસ્લિમ પુર-
તત્વવેતાઓના અનેક પુસ્તકો જોઈ મેં નક્કી
કર્યું છે કે ત્રેતાયુગના મંથકાળથી એ તહે-
વારો ઉજવાય છે. હિન્દુ શાસ્ત્રો કાળની ગણતરી
વગેરેથી નહિ પણ યુગથી કરે છે, એ ગણતરી
મને જરાય સમજાતી નથી, એમ મારે કહ્યું
કરવું જોઈએ, પરંતુ પ્રમાણભૂત પુસ્તકો ઉચ-
લ્લાવતાં એ વિષય પરવે મેં ઘણું જ્ઞાન
મેળવ્યું છે, એ જ્ઞાન ઉપરથી હું એમ ખાતરી
પૂર્વક કહી શકું કે દીવાળીના તહેવારો ઉજવ-
વાના રીવાજ હિન્દુસ્થાનમાં લગભગ ૧૮૦૦૦
વર્ષ પહેલાંથી ચાલ્યો આવે છે. અર્થાત એ
રીવાજ ધણો જુનો છે; એ રીવાજ કદી
પણ બંધ રહ્યો નથી અને પરિણામે કાયદાની
દૃષ્ટિએ એ રીવાજ બંધનકારક ગણી શકાય.
હિન્દુ સમાવસંથીઓમાં ફેટલાકની એવી
માન્યતા છે કે વિષ્ણુ ભગવાનના અવતાર

શ્રી કૃષ્ણે નરકાસુરનો વધ કર્યો ત્યારથી આ
રીવાજ ચાલુ થયો છે. બીજી પથ એવી
એક માન્યતા છે કે અયોધ્યાના રાજકુમાર
રામચંદ લંકાના રાજા રાવણને મારી જ્યારે
પોતાની રાજધાની અયોધ્યામાં પાછો ફર્યો
ત્યારે તેની પ્રજાએ આખા શહેરમાં ખુબ દીવા
કરી ઉત્સવ ઉજવ્યો હતો અને ત્યારથી એ
દીવસો તહેવારો તરીકે ઉજવવાનો રીવાજ
ચાલ્યો છે. એ માન્યતાઓમાંથી કયી સાચી
અને કયી ખોટી તેનો નિર્ણય મારે કરવાની
જરૂર નથી. કયા દિવસે યા ફેટલાં વર્ષો પહેલાં
એ રીવાજ ચાલુ થયો તે વિષે નિર્ણય કર-
વાની સદલાએ જરૂર રહેતી નથી. કાયદાને
લાગેવળે છે ત્યાં મુખી એટલી બાબત
જુઓનીથી રપષ્ટ થઈ છે કે આ રીવાજ ધણો
જુનો છે અને તેથી સંગીન બચાવ તરીકે
તે આગ્રહ ધરી શકાય નેમ છે. આ કોર્ટના
હિન્દુ કાયદાને લગતાં અનેક આગ્રહ ચૂકા-
દાઓમાં એમ નિર્ણય કરવામાં આવ્યું છે
કે કાયદાની હક્કો કલમો કરતાં જુનો
રીવાજ વધુ બલવત્તર છે. અલખત, એવો
રીવાજ કોઈ પણ રીતે વધારા પડતો કે
ગેરવાજબી ન હોવો જોઈએ. દીવાળીના
ઉત્સવો ઉજવવાનો રીવાજ કોઈ પણ રીતે
વધારા પડતો કે ગેરવાજબી છે, એમ હું
માની શકતો નથી, પરિણામે બચાવ-પક્ષનો
એ બચાવ હું કબુલ રાખું છું.

બીજું એક કારણ પણ ધ્યાનમાં લેતાં
ચીમનલાલની તકરાર કાયદાની દૃષ્ટિએ ટકી
શકતી નથી. ચીમનલાલ ને ફરિયાદ કરે
છે તે બાબતથી છે કે ગેરવાજબી ?
એ બાબતનો નિર્ણય કરવા માટે હિન્દુ
સમાજના અંગેજો અને તેની રહેણી કરણી
ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ. ચીમનલાલ અને
પૂનમચંદ બંને હિન્દુ છે અને એક
બીજાના પારોડી છે; તેઓ હિન્દુઓથી વસા-
યવા સત્તામાં રહે છે. આજુબાજુ બીજાં અનેક

ધર છે અને તેમાં સ્ત્રીમનલાલ જેવા ખીન જદ્ધ અને માંદલા માણસો રહે છે, તેમ છતાં તેમણે કોષએ પૂનમચંદનાં છોકરાનાં ફટાકડાથી પોતાની તબિયત બગડ્યાની ફરિયાદ કરી નથી; કે તેમની કોષની શાન્તિમાં ખલલ પડી નથી. પરિણામે એમ ન દેરાવી શકાય કે ફટાકડા ફાડવાનું કાર્ય ગેરવ્યાજબી હતું. મને તો લાગે છે આ દાવા માટે સ્ત્રીમનલાલનો પોતાનો સ્વભાવ અને તેના પોતાના સંતોષો વધારે જવાબદાર છે. ન્યાયાધીશ પદપરથી નિવૃત્ત થવા છતાં લોકોને દબાવવાની તેમની આદત હતી ચાલુ છે. તેમને પોતાને કંઈ છોકરાં નથી એટલે છોકરાંઓના મસ્તી તોફાનથી તે ડેક છે. એ વાંદર જેવા પોખંડોને મુખમાં રાખવા-ખાસ કરીને દીવાળી જેવા તોફાનમાં-તે કેટલું બધું મુશ્કેલ કામ છે, તે તો કોષ અનુભવિ પિતાજી સમજી શકે. આ કારણે જ સ્ત્રીમનલાલે આ દાવા માંડ્યો છે. તેમને સલાહ આપનાર વકીલોએ પણ ચોક્કસ સલાહ નથી આપી એમ મારે સંબેદ હતું પડે છે. છેલ્લા ૧૮૦૦૦ વર્ષથી આ રીવાજ ચાલુ છે છતાં એક પણ દાવા એ રીવાજના કારણે આ હાઈકોર્ટમાં કે આખા હિન્દુસ્થાનની કોષ પણ હાઈકોર્ટમાં આવ્યો નથી. એ ઉપરથી સાબીત થાય છે કે સ્ત્રીમનલાલની માંગણી ગેરવ્યાજબી છે. નીચલી કોર્ટ તેમને નુકશાની બદલ રૂપીઓ એક આપવાનો હુકમ કરતી વખત આ બધી બાબતો લક્ષમાં લીધી નથી. એ હુકમ હું રદ કરવાનું છું અને આ અપીલ કચલ રાખું છું. પૂનમચંદને ચપ્પો અત્માર સુધીના બધાય અર્થ સ્ત્રીમનલાલે આપેલા.

શ્રી. ન્યાયમૂર્તિ ગણપતિ શર્મા:
“ મારા વિદ્વાન બંધુએ આપેલા ચૂકાદામાં મારી સંપૂર્ણ સંમતિ છે, જે આ અપીલ અને રદ કરીએ તો મને ભય રહે છે કે દીવાળીના ફટાકડાને કારણે અનેક દાવા આ

કોર્ટમાં આવે. પરિણામે ફટાકડામાં નાણાં પાણી થાય છે તે-કરતાં હનરગણ વધારે પાણી કોર્ટોમાં થાય અને વકીલોના ખીસાં તર થાય. જે કારણો પાનમાં લઈ મારા વિદ્વાન બંધુએ આ અપીલ કચલ રાખી છે, તે કારણો સાથે પણ મારી સંમતિ છે. દીવાળીના તહેવારો ઉજવવાનો રીવાજ જુનો છે; લાંબા વખતથી ચાલે છે અને ગેરવ્યાજબી નથી, એ સદભાવે નીચલી કોર્ટમાં જ સાબીત થયું છે. નહિ તો મારે કદાચ સાક્ષીના પીજ-રામાં જઈને એ વાત સાબીત કરવી પડત. મને એ બાબતનું સારી રીતે જ્ઞાન છે. હું સમજીશો મયો ત્યારથી એ રીવાજ પગાતો મેં અનુભવ્યો છે. મને યાદ છે કે હું નાનો હતો ત્યારે મારા ગામના કુંભારના ગણેડાની પૂંછડીએ મેં અને મારા મિત્રોએ ફટાકડાની લુમ બાંધી સળગાવી હતી, જેને પરિણામે તે કુંભારના હાથનો તેમજ મારા બાપના હાથનો થોડોક પ્રસાદ મારે ચાખવો પડ્યો હતો. એવા બનાવોની યાદી આપવા. એમું તો આણું પ્રસ્તુત કરાય એમ છે, પરંતુ તેમ કરવું જરૂરી નથી મારા વિદ્વાન બંધુએ વધારામાં છોકરાંઓની ફટાકડા ફાડવાની વૃત્તિ વિશે જે કહ્યું છે તે પણ અક્ષરમઃ સાચું છે. તેમને જેમ અનુભવ થયો હશે તેમ મને પણ થયો છે. લગભગ દરેક દીવાળી ટાંકણે મારે મારાં છોકરાંઓ માટે ફટાકડા આપી આપવા પડે છે અને એ દિવસોમાં એ ફટાકડાનો ઉપયોગ ઘરના સોદા પુરશી કે ગાદલાં પર ન થાય તેની ખાસ સંભાળ રાખવી પડે છે. મારા દીવાળી વખતે મારા નાના છોકરાએ હું ઉઘતો હતો તે વખતે મારા પગમાં નીચે આપી લુમ સળગાવીને પૂડી દીધી હતી. પરંતુ એવા દાખલા વધુ આપવાથી કંઈ અર્થ સરે એમ નથી. સ્ત્રીમનલાલ જેવા માણસથી એ વાત નહિ સમજાય એવી છે. આવતે જન્મે કદાચ એમને અનુભવ થશે ત્યારે જ્ઞાન આવશે. ”

ન્યાયાધીશ મિત્ર

:: કહાની ::

ન્યાયાધીશ વાયા, ને કોળ્યા બચ્યા; બચ્યા તે જવલખાના સાહુ હોય :]-

આવકનો છોકરો ને સોનીનો છોકરો
 ગાંઠી એક ખીજા પર મમતા રાખે હોય :
 કરતા તે સાથ તેમ કરતા અભ્યાસ સાથ,
 ભેગ જુદાઈ તથો ન જરા પથ સંખે; હોય :
 કરતા અવલેહના ચહરો કાઠ રખે
 વાત ગણી કાઠીને મુજ આ જુની, હોય :
 'જુના તે લાગમાં આલેખું છું' એક હું
 કિસ્સા-કથની આજ તથા અશુની ! હોય :
 માવધ યદ સાંભળો, મુંઢરીઓ સૌમ્ય હે !
 ગમશે જોએને મુજ આ ગાણું; હોય :
 કોમળ હૈયા તથા મીઠી બે લાગણી
 એથી શું અદેરું હોય લલાણું ? હોય :
 આવકનો છોકરો ને સોનીનો છોકરો,
 કરતો વાત હવે હું મારી ચાલુ; હોય :
 મમતા તે સાથ તેમ કરતા અભ્યાસ સાથ,
 નામે ચપક ને નામે ખાલુ; હોય :
 ચાખે નહિ કાઠ ચીજ એક ખીજાથી એકલા
 સાથ વિના નહિ એલ તમારા ભેતા હોય :
 જીવનના મનના પહેલા તે ભાગના
 સોનેરી મપના યા દિવસો ખોતા ! હોય :
 બોલ્યા કરતૂર શેઠ, પારખ પીતાંખર,
 વાત કહું છું એક મહારા મનની હોય :
 હિપજો વિચાર એક અંતર મુજ ઝંહવો,
 નિરખી આપણી જોડી તનવરતનની હોય :
 " ખાલુને આપતા ને, ચપકને માહત-
 મોકલીએ જન્મેને મેં શ ન ટાપુ હોય :

વાંધો જો આપને સાધનનો હોય તો,
બન્નેનો ખરવો હું ખુશીથી આપું. ” હોય :

૭

ત્યારે તે બોલ્યા પારખ પીતાંખર:-

“ શોભન વાત કરી છે, શેઠ, તમેજો; હોય :

ધ્રુજાથી લાગ્યની, કસબેથી ચાલતા,

રંગત કરી છે સારી સરખી અમેજો ! હોય :

૮

“ વાંધો, કસ્તૂર સા, મારે જો હોય, તો

વાંધો છે એક અને બહુ મોટો, હોય :

તમારી તે બાજુમાં છે નહિ કં, શેઠ ?

આજ અમારી ન્યાત તણો બહુ મોટો ! હોય :

૯

“ જોડ્યો છે હાથ જેઠ સાથે મેં જાણનો,

ગમ છે તે હાલે કન્યાવય કૂદી હોય :

આવે છે પત્ર કેંકે જેના વડવા તણા

દેવા ધટવું થવા અનુસારે રૂઢી ! ” હોય :

૧૦

પૂછે છે મિત્રને બાલેન્દુ તેજ દિન

જે વખતે યમ વાત ઉપરની ત્યારે, હોય :

“ છાયાથી શોકની ચહેરા છવાયસો

કેમ દીસે છે તારો આજ સવારે ? હોય :

૧૧

“ થતા ન ઉપચાર, ચાર, થતા ન ઉપાચ તેમ,

શેઠ તણા, સમજે છે તું, વણ લાખે; હોય :

મારા સમ છે તને-આયુ બસ કૂહે મને,

શીય બિના મુજથી તું જાની રાખે ? ” હોય :

૧૨

“ મારી તે ન્યાતની તારી પાડોશણ

પ્રાણકુંવરની પુત્રી મુજને પૂજે; હોય :

વનવેલી નામની સોનાની દામની,

આંખ મહી જો સત્ય હપીકત સજે ! હોય :

૧૩

“ હશે કરી બૂલ એ, યા સાહસ કયું એ હશે,

સ્થાળમાં તેને મેં ” ચંપક બોલ્યો, હોય :

“ નથી નથી બાણુતો હું, -મળી ન તકે બાણુના, -

તારી આગળ મહુ પડે બોલ્યો ! ” હોય :

૧૪

x x x x
પડ્યા છુટા દેસ્ત એ, પડે છુટા હાથ, જેમ

કાઠી નાખ્યા કાગળના કટકા; હોય :

ગયા વહી દિવસો અને ગમ વહી રાત કેંકે,

રહી ગયા દિવમાં દિવના ખટકા ! હોય :

૧૫

- કહ્યા મુજબ આપના પારખ પીતાંબર,
ખાલેન્દુ ધરસુત રહ્યા નિજ ધારી; હોય :
અંપક ફાલાદની ભૂમિ પર જીતયો,
લાખી સફર કરીને દરિયાની ખારી ! હોય : ૧૬
- બેસીને ખંડમાં પોતાના માળના
વાંચે છે વનવેદી પત્રો છાના; હોય :
ચોપાસે જોતી ને ફરી ફરી રોતી !
ગધ પડેલા દેખી ઉપર રડવાના ! હોય : ૧૭
- પૂર્યો વસવાટ નિજ સ્વામીના વાસમાં
ખાલતણી પત્ની વિજળીએ તીખી, હોય :
લેવાને ઝાટી લઢાવા સંસારના,
એકે જોડ હતી સદ્ગુણ નહિ શીખી ! હોય : ૧૮
- વીધાતા કલેશથી જોવાના મિત્રને
કરતો વલ્લભ જોષ વિચાર બહોળા હોય ;
શંકાઓ સેંકડો વિજળીને આવતી,
આદરતો જોને એ મનથી મોળા; હોય ! ૧૯
- ધર્મની આગથી સળગતા અંતરે
રામા જે ન કરે તે ઓછું ફેંકેલી; હોય :
વનવેદી સાચના તેના સંબંધની
નખળી બહુ વાતો નખરે રેલી ! હોય : ૨૦
- પારખ પીતાંબર ને આવક કસ્તૂર
થોડ થોડ દિવસ તણે તે ગાળે હોય :
જનના દુનિયા મહી દુનિયાની બહારની
સૂતા હેલો શ્વાસ લાઇ પરસાજે ! હોય : ૨૧
- લોકોતું સાંભળી વનવેદી રંકને
રોજ ઉડીને પ્રાણકુંવર બહુ પીડે; હોય :
બોલે નહિ જેમ જેમ વરસાવે રાપ તેમ,
વલ્લી વસમા વેણુ ભરાઇ ચીટે ! હોય : ૨૨
- “ નખળા હેવા તણી, ને નખળા પમલાં તણી
લાજ છું ટાવી રહી છે મારા ધરની; હોય :
ફરતી ફળીયા મહી મંરતી અહીં રોજ રોજ,
તે કરતાં તું એક વખતની મરની ! ” હોય : ૨૩
- સંધરવા તેકને ચયું ને, તૈયાર કોઇ
પાવન પાલવની હા ! વનવેદી ! હોય :
પ્યારના હાયની વસૂતા પરદેશમાં
અટકી ગઇ કેમ દપાસે પેટી ? હોય : ૨૪

મદમાતી વિજળી પડદાની પાછળે
માત યવાનું દર્દ મહેતી સૂતી હોય :
આપીને જન્મ એક મુએલા બાળને
પોતે પણ ત્યહિથી સંકો નહિ જોડી ! હોય :

૨૫

કેડે દિન કેટલાક વનવેલી બાલની
પાસ ગમ મળવાને ધરથી ચાલી, હોય :
તૂટેલી માળ શી, દેરા વિણ પ્રેમનાં !
ભોંય પડી, રસપાત્ર પ્રમાણે ખાલી ! હોય :

૨૬

“ ચારના ચાર ઓ, ” લાગી તે બોલવા
“ લેવા છું રક્ષણ તમ પાસે આવી હોય :
મુકે છું હાથથી મારા, હું આપના
હાથ મહી સંભળું મુજ હાવે ભાવિ : હોય :

૨૭

“ જૂદી છે ત્યાં યમ નિંદા બહુ આપણી
છો નિંદા ત્યાં યામ હવેથી સાચી, હોય :
કંદુ ખરા શબ્દમાં તો, નહિ નહિ ખેદશા-
સ્નેહ રહી છું આજે હું તમ યાચી ! ” હોય :

૨૮

“ હોય જ તમ ને રજા, તો વસીએ આપણે,
એક બીજાનું જીવન દષ્ટને જોડી, હોય :
પરંપરા કલેશની નિજ નિજ જઘએ ભુલી,
ન્યાત તણા જડ બંધન નાખી તોડી ! ” હોય :

૨૯

“ વનિતા! શું હું કહું? શું નહિ, અથવા, કહું?
મેં પણ એક વખત તુજને હતી ચાહી, હોય :
આજે કહું તેમ તો, ” બાલેન્દુ બોલતો,
“ મિત્ર તણા ખૂનમાં છું રહ્યો હું નાહી ! ” હોય :

૩૦

લાવે છે વર્તમાન, મતલબના એકવી
અક તરો કસદ ત્યાં સત્વર ધરમાં, હોય :
આવે છે ક્ષેમમાં આવક અપકલાલ,
ન્યાયાધીશ યદને એજ નગરમાં ! હોય :

૩૧

બોલી શકતાં નથી બેમાંથી એક પણ,
એવી તે શાંતિ સદસા ગમ ફેલી હોય :
જીભી રહી આંમુઓ ભૂમિ પર વેરતી
ગાલ ઉપરથી, તેજ રથને વનવેલી ! હોય :

૩૨

વિદ્યાલયની બાલિકાઓએ લજવા બેવી એક સામાજિક નાટિકા

વીરબાળા શ્રી ભાવનગર મહિલા વિદ્યાલયના શિક્ષણગણ રચ્યું કરે છે.

પાત્ર પરિચય

ચંદ્રકાન્ત :	એમ. એ. તો વિદ્યાર્થી.
જટાશંકર :	સવિતાનો પતિ.
કરુણાશંકર :	સવિતાનો પિતા.
વીરબાળા :	વિદ્યાર્થિની : સ્વયંસેવિકાઓની નેત્રી.
સુકન્યા } ચંદ્રિકા }	વીરબાળાની સખીઓ.
માલતી } અનસૂયા }	શાંતિની પટલાણીઓ.
કન્યકા }	
નર્મદાબહેન :	સવિતાની માતા.

ન્યાયાધીશ, પટાવાળો, સ્વયંસેવિકાઓ, કન્યાઓ વગેરે.

પ્રવેશ ૧ લો

[સ્થળ: કચેરી. ન્યાયાધીશ પ્રવેશ કરે છે સહુ બેસાડ્યા છે.]

ન્યાયાધીશ:—[કારકુન કાગળોના સોચે છે.]
ન્યાયાધીશ ઘંટી વગાડે છે. પટાવાળો આવે છે.]

ચંદ્રકાન્ત દીનાનાથને બોલાવ.

પટાવાળો:—(મોટેથી) ચંદ્રકાન્ત દીનાનાથ, ચંદ્રકાન્ત દીનાનાથ.

(ચંદ્રકાન્ત પ્રવેશ કરે છે)

ન્યાયાધીશ:—બોલો, બોલું બોલું તો પરમેશ્વર પૂછે.

ચંદ્રકાન્ત:—બોલું બોલું તો પરમેશ્વર પૂછે.

ન્યાયાધીશ:—તમારું નામ શું ?

ચંદ્રકાન્ત:—મારું નામ ચંદ્રકાન્ત દીનાનાથ.

ન્યાયાધીશ:—ચંદ્રકાન્ત, તમે શું કરો છો ?

ચંદ્રકાન્ત:—હું એમ. એ. તો અભ્યાસ કરું છું.

ન્યાયાધીશ:—ચંદ્રકાન્ત તમારે શું ફરિયાદ કરવાની છે ?

ચંદ્રકાન્ત:—જટાશંકર પ્રભાશંકરની ૬૫ વર્ષની ઉંમર થયેલી હોવા છતાં પણ તે ચૌદ વર્ષની બાલિકાને પરણવા માગે છે. મારી આ કોર્ટને વિનંતિ છે કે તે આ અયોગ્ય જુદાબેન અટકાવે.

ન્યાયાધીશ:—પટાવાળો, જટાશંકર પ્રભાશંકરને બોલાવો.

પટાવાળો:—જટાશંકર પ્રભાશંકર, જટાશંકર પ્રભાશંકર.

(જટાશંકર પ્રભાશંકર આવે છે)

ન્યાયાધીશ:—બોલો, બોલું બોલું તો પરમેશ્વર પૂછે.

જટાશંકર:—બોલું બોલું તો પરમેશ્વર પૂછે.

ન્યાયાધીશ:—તમારું નામ શું ?

જટાશંકર:—હા, મારું નામ જટાશંકર પ્રભાશંકર.

ન્યાયાધીશ:—જટાશંકર, તમારી ઉંમર ૬૫ વર્ષની હોવા છતાં પણ તમે લગ્ન કરો છો એવા તમારી સામે આક્ષેપ છે. તમારે આ વિષયમાં શું કહેવાનું છે ?

જટાશંકર—હા, મારી ઉંમર ૬૫ વર્ષની નથી, મારી ઉંમર તો ૪૪ વર્ષની છે. જૂઓ આ માફ ઉંમરનું સર્ટિફિકેટ.

ન્યાયાધીશ—હા, આ સર્ટિફિકેટ પ્રમાણે તો તમારી ઉંમર ૪૪ વર્ષની છે.

જટાશંકર—અને માહેબ માડં શરીર તો ઘણું મજબુત છે.

(ઉધરસ ખાય છે) હનતાનની ગોળી મોઢામાં નાંખે છે) વીમા કં. વીમા ઉતારે એવું તે તન્દુરસ્ત છે.

ન્યાયાધીશ—૪૪ વર્ષની ઉંમર નાની ન કહેવાય અને ધામે છે તેવું તમારું શરીર મજબુત દેખાતું નથી. તમે શા વસ્તે આ ઉંમરમાં પરણો છો ?

જટાશંકર—(ઉધરસ ખાય છે) મને કાંઈ પરણવાની હેંશ નથી. પણ હવે મારી ઉંમર વધતી જશે. ઘડપણ આવશે ત્યારે મારી ચાકરી કરનાર કોઈ નેહએ એટલા વાસ્તેજ હું પરણું છું.

અન્નદાતા—સાહેબ એને પૂછો કે એ કેટલાની વાર લગ્ન કરે છે ?

ન્યાયાધીશ—જટાશંકર તમે કેટલી વાર પરણ્યા ?

જટાશંકર—હા, ત્રણ વાર.

ન્યાયાધીશ—ફક્ત ત્રણ વાર ?

જટાશંકર—હા, ત્રણ વાર.

ન્યાયાધીશ—જટાશંકર, તમે ચોથી વાર પરણતા છરો છો એ ખરાબ નથી. તમારી ઉંમર પાંચત્રી છે. અને તમારી વૃદ્ધાવસ્થામાં તમારી સ્ત્રી તમારી ચાકરી કરે એમ તમે ઇચ્છો છો. પરંતુ તમે અત્યારેજ વૃદ્ધ જેવા લાગો છો. (જ. ઉધરસ ખાય છે) તમારી સ્ત્રી ચાકરી કરશે પણ તમારી પછી એવું શું ? એની ઉંમર તો નાની કહેવાય, એનો કોઈ વિચાર કર્યો ?

જટાશંકર—એને નામે દસ હજાર રૂપીયા એકમાં મૂકવાનો છું.

ન્યાયાધીશ—તમે આ લગ્નમાં એ કન્યાની સંમતિ લીધી છે ?

જટાશંકર—હા હા, એ કન્યા તો મારી સાથે જ લગ્ન કરવા ઇચ્છે છે. એ વિશે.....એના પિતા કરણાશંકર લાલજને પૂછી લુઓ.

ન્યાયાધીશ—પટ્ટાવાળા કરણાશંકર લાલજને, બોલાવો.

પટ્ટાવાળો—કરણાશંકર લાલજ, કરણાશંકર લાલજ.

ન્યાયાધીશ—બોલો, બોલો બોલો તો પરમેશ્વર પૂછે. તમારું નામ શું ?

કરણાશંકર—મારું નામ કરણાશંકર લાલજ.

ન્યાયાધીશ—બોલો બોલો બોલો તો પરમેશ્વર પૂછે.

કરણાશંકર—બોલો બોલો તો પરમેશ્વર પૂછે.

ન્યાયાધીશ—તમારી છોકરી ને જટાશંકર સાથે પરણતા ઇચ્છે છે તેની ઉંમર કેટલી છે ?

કરણાશંકર—તેની ઉંમર વર્ષ અઠારની છે.

ન્યાયાધીશ—એની ઉંમર અઠાર વર્ષની છે તેનો પુરાવો શો છે ?

કરણાશંકર—કાશીરામ કન્યાશાળાનું આ સર્ટિફિકેટ છે. એ પ્રમાણે એનો ઉંમર વર્ષ અઠાર થાય છે.

(ન્યાયાધીશ જુએ છે)

અન્નદાતા—એની ઉંમર તો વર્ષ તેરનીજ છે.

ન્યાયાધીશ—જટાશંકર સાથે મનિતા પરણતા ઇચ્છે છે ?

૧૯૩૪નો નવો મોડલ

તારનું ઢેકાણું Notecase] લેવાની લલામણ છે [૨. નં. ૨૬૪૭૦

ફેનથી લેડીઝ શુટ, સુઝ, અને સંપલ વીગેરે ખરીદવા માટે
જાણીતું મથક

ગોલ્ડ શીલ્ડ લેધર વર્કસ,

સાચી નં. ૪ પીરબાઇ બીટલીંગ, સેન્ટ્રલ રોડ, મુંબઇ-૪
ફેનથી લેધર શુટ, કવેર્સીંગ કેસ, સુટ કેસ, ડાકમુમેન્ટ કેસ,
ટેબીન ટ્રંક, ક્રાઇબેગ, ડાકટરોની ખાસ બેગ, જીવેલ બોક્સ
હોલ્ડોલ, મનીપર્સ બેલ્ટ બેગ સ્ટ્રેપ, વોચ સ્ટ્રેપ વગેરે.

શોરૂમ-૧૫૮-૬૦, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઇ નં. ૨.
સ્વદેશી મારકેટ, નં. ૬-૭ શામી ગલી મુંબઇ નં. ૨.
લેડ ઓફીસ: બાંગવાડી, કાલબાદેવી રોડ. મુંબઇ નં. ૨.

**સ્વદેશી રેશમી
કાપડ**

માઇસોર, ગુરુશીરામાદ, કારમીર તથા
મુંબાઇમાં બનેલું કેપ, નૅપોલિટ, સારીન વગેરે.....

જાપેઢી સાડીઓ, પોશકા તથા ઝબલા, બારી કસન, છક-ટીકીના, બીડીઝ
વર્કના ખરા ભરેલાં ઝબલાં, સાડી, બ્રશાઉઝ વિ.

ગ્વાલીઅર, બનારસ, અમદાવાદ, સુરત વગેરેના રેશમ-કસનના પટા, ગોટા, લેસ,
ધરતમખોલી કોરા, છકની મુમસાઇ વિ.

મળવાનું બરોસાખાન
પચાસ વર્ષનું વૃદ્ધ ઢેકાણું—

શા. વિકુલદાસ સુનીલાલ જરીવાલા;

૧૦૪-૧૦૬, ત્રીજો ભોમવાડો, બુલેધર,

મુંબાઇ; ૨

ટેલીફોન : ૨૩૧૨૬

ગુણગુણુન્દરીના વાયકો !

આટલી નોંધ કરી લેજે !

શ્રી. કનૈયાલાલ મા. મુનશી

પોતાની આત્મકથા

અર્ધે રસ્તે

એ મયાળા નીચે એમની લાક્ષણિક રસિક શૈલીમાં

કૌમુદી

માસિકમાં એપ્રિલ અંકથી નિયમિત લાગે છે

તમે કૌમુદીના આહક છો ?

ન હો તો આજે જ રૂ. ૫૫ મ. એ. થી

મોકલી આહકે થઇ જાઓ.

‘કૌમુદી’ કાર્યાલય, વડોદરા.

કરુણારા-

કર:-શ્રી, હા
સવિતા તો એમ
કહે છે કે હું
એની સાથે જ
પરણીય.

ન્યાયાધી-

શ્રી:-આ કોઈ
આ સગપણ રહ
કરાવે અને ખીજે
સયલે સગપણ
કરવાની તમને
કરજ પાડે તો ?
શ્રી સવિતાને તો
વધારે ન ગમે ?

કરુણારા-

કર:-સવિતા તો
કહે છે કે જેની
સાથે મારું સ-
ગપણ પહેલી વાર
યષ્ઠ મુકુન્દ એજ
મારો પતિ છે.
એની સાથે જો
મારાં લગ્ન નહિ
થાય તો હું જોર
ખાધને મરીશ,
પણ ખીજે નહિ
પરણું.

ન્યાયાધી-

શ્રી:-તમે જાણો
છો કે સવિતા
અને જટાશંકર-
ની ઉંમર વચ્ચે
થોડો તફાવત છે.
છતાં તમે એની
સાથે સવિતાને

કુળરાણી

(: હિન્દુ :)

આજ આંગણલુ ઉત્તળાય, લાભી આવે છે !
ઝડાર અંતર આનંદે ઉભરાય, લાભી આવે છે !
શ્વસુરની સાખમાં પુણ્યજીવન ધરું,
વિહયરતા પ્રેમ કોઠાંબ્યા રે,
ખતે કુલજીવનને એકે ઉત્તમાન્યા,
ધન્ય ધન્ય જીવન ધાર્યાં, લાભી આવે છે !
એવાં કુળ ઉત્તળજીહાર ! લાભી આવે છે !
અન્ન-સૂરજનાં તેજ વધારું,
પગલે હો ! ફલપુલ વેડું રે !
દેવાની પ્રેમ દીધી વીરની મુહુરણીને જો,
ધરીએ અકેલી કેમ ધીર ? લાભી આવે છે !
ઝડાર કુળનાં પુણ્યોનો અવતાર, લાભી આવે છે !
હેડે હો ! હેતતલ્લુ કિરકા મહયા ને,
પાંપણીએ પુણ્યો ભરીઆં રે,
વહને કે ઝડારની વેણ વાગે ને,
જીભડીએ અમૃત ભરીઆં, લાભી આવે છે !
ઝડાર પુણ્યભર્યા પગધાર, લાભી આવે છે !
જીવનભર પુણ્યભર્યા ગિતો રેલાવો લાભી !
પ્રિતને પવિત્રતાથી ભરીઆં રે,
અખંડ એવાતણુ આવતક લાભીનાં,
ઉલ્લાસ-કંઠલોલે જડિયાં, લાભી આવે છે !
તમે રાજનીનો હો અવતાર, લાભી આવે છે !
ઝડાર ધરના વિમાર્યા અંધાર, લાભી આવે છે !
એને પગલે વેરાયા પ્રકાશ, લાભી આવે છે !
એ તો પૂર્વજનાં પુણ્યનો પ્રસાદ, લાભી આવે છે !
એના આભ્યાથી ઉત્તળ્યા આવાસ, લાભી આવે છે !
આજ આંગણલુ ઉત્તળાય, લાભી આવે છે.
ઝડાર અંતર આનંદે ઉભરાય, લાભી આવે છે.

ગજનન વિધનાય જોશી

૧. અંજનીના પુત્ર હનુમાન, એટલે આ જાવનાની
અંદર જલવીર, અખંડ અને નેટિક પ્રશંસારી હનુમાન
જેવા વીરપુત્રની તમે જનેલા બનો, એ ધ્વનિ છે. લેખક:

પરણાવવા કેમ
છમ્મો છો ?

કરુણારા-

કર:- અમારી
સાતિમાં તો આ-
વાં લગ્ન થયાં
થાય છે. અને
તેમાંના કેટલાય
લગ્ન સુખી થાય
છે. વિધાતાના
લેખ ન્યાં લખ્યાં
હોય ત્યાંજ કંકુ
ભજને સહાય ?

ન્યાયાધી-

શ્રી:- વિધાતા
આવાં કન્યાં
કરાવે એ વાત
મને સમજાતી
નથી. મારા અ-
ભિપ્રાય મુજબ
આવા કન્યાંનું
ખરું કારણ કો-
ઈ જુદું જોડું
જોઈએ.

કરુણારા-

કર:-સહાય, હું
જે કંકુ છું તે
સાવ સાચું છે.
મામના માણસો
ગમે તે વાત મારા
વિશે કહે, પરંતુ
મારે તો દીકરીનો
પૈસો ગૌમંત્ર બ-
રાવજ છે.

ન્યાયાધી-

શ્રી:- અંજની

તમે આ વિશે કાંઈ જાણો છો ?

ચન્દ્રકાન્ત:—સાહેબ, પૈસા કાંઈ જાહેરમાં દેવાય લેવાય નહિ. એ બધું તો ધરના ખુણામાં ચાય, એટલે એના વિષે કાણુ ખાત્રી પૂરક કહી શકે ? પણ લોકવાયકાતો એવી છે કે કર્ણાશંકરભાઈના ધરમાં હમણાં પાંચ કોચ-ળીઓ આવી છે.

ન્યાયાધીશ:—આ કેસનો મુકાસો કોર્ટ આવતા મંગળવારે આપશે.

પ્રવેશ બીજો

(લક્ષ્મણ આગળ સ્વયંસેવિકાઓ લઈ છે)
(પાછળ લક્ષ્મણ ગીત ગવાય છે.) માલતી, કંચન, અને અનસૂયા આવે છે.

વીરબાળા:—(ગવરાવે છે) “ બાળ-લક્ષ્મણ ને વૃદ્ધ લક્ષ્મણાં દુષ્ટ રીવાજો છોડો. ” માલતીબહેન, આ તરફ ન જવા તમને અમારી પ્રાર્થના છે.

માલતી:—શું છે ? કેમ ન જઈએ ? કોર્ટ રમ આપી ને તારે હવે શું છે ? મોટી જોષ ન હોય તો !

રમા: માલતીબહેન, તમારા જેવા સુશીલ બહેને તો આજે અમારી પડખે ઉભા રહેવું જોઈએ. અને જે ત્યાં જતા હોય તેને તમારે કહેવું જોઈએ કે “ત્યાં જવું એમાં અધર્મ છે.”

માલતી:—નહિ જોષ હોય મોટી ધર્મની પુંછડી !

વીરબાળા: જ્યાં ચૌદ વર્ષની ઊકરીના મગ સાથે મીટળ બધાય છે ત્યાં અમે તમને નહિ જવા દઈએ.

કંચનગૌરી:—એસને ચીખાવશી, આવું બોલતાં લાજતી નથી ?

સુકન્યા: તમારે આવા લક્ષ્મણ ભાગ ન લેવો જોઈએ.

વીરબાળા:—સુકન્યા, આપણે તો તેમને વિનતિ જ કરવાની છે. આપણાથી એમ આકળા ન થવાય,

સુકન્યા:—પણ જીવને તમને એ એવું કહે એ મારાથી ખમાતું નથી.

માલતી:—ન ખમાતું હોય તો પડ મોટી પાટમાં. જેમ પેલા ચંદ્રકાન્તનું માથું રંગાયું તેમ તારાં હાડકાં ભંગાય તો જ તું પાસરી ચા તેમ છે.

વીરબાળા:—ચંદ્રિકા ચલાવ પેલું ગીત. ચંદ્રિકા:—

“બાળલક્ષ્મણને વૃદ્ધલક્ષ્મણના દુષ્ટ રિવાજો છોડો.”
પ્રજા પ્રાણ પ્રજાજનનારા
શક્તિ સકળને સુકારનારા
નરતેજને નિયોવનારા.—દુષ્ટ રિવાજો છોડો.”
ધન્વિકાબ્ધ ઝીંદાબાદ

(સહુ ઝીસે છે.)

અનસૂયા:—આ ઊકરીએને બહુાવી તેમાંજ આમ ફટી હાલી છે. પેલી બિચારી સવિતા કહે છે કે ‘ પરણું તો એને જ પરણું ’ અને આ ચોંપડી કહે છે કે પોતાના વર સાથે પરણવું એ અધર્મ કહેવાય.

કંચન:—બધું તમારું બહુતર; ધર્મ, અધર્મની ખબર પડે છે કે નહિ ?

(ગીત)

જોને પેલો બળી રહ્યો હિંદનો સમાજ
ધેર ધેર હોળી પ્રકટે છે ચોપાસ.

(પોલીસ આવે છે)

માલતી:—આ પોલીસકાકા આવ્યા હવે કેવી નીતરી જાય છે. તે જોવાની મન પડશે.

સુકન્યા:—પોલીસના બાપથી પણ કાણુ બીજો છે ?

રમા:—સુકન્યા, સુકન્યા.

પોલીસ:—વીરબાળા શીવશંકર કાનું નામ ?

રમા:—મારું નામ.

પોલીસ:—વીરબાળાજેન, માછરૂટ સાહેબના હુકમ અનુસાર તમને અને તમારી દુકડીને ગિરફતાર કરવામાં આવે છે. .

વીરબાળા:—અનિદાસ્ય અનિદાસ્ય.

રત્નો:—અનિદાસ્ય અનિદાસ્ય.

વીરબાળા:—ક્યાં છે પુત્ર ?

પાદવીરા:—અંધ રત્નો તે પુત્ર.

(કામળ બાથે છે)

વીરબાળા:—બાપ, મારો અન્યાય બહુ-
કાળે સજા. બેમાં બંને શું જોઈ કહીએ
છીએ ? તમે અમને આ મારે કેમમાં આ
બાથ છે ?

પાદવીરા:—બહેન, તમે એ કહે છે
તે સાચું છે. પણ શું તમે બીજીએ બાકર
રત્નો મારે તો આ જુડા પેદ વારતે આ
કર્યું પડે છે. મને આ કામ કરતાં બહુ
કુશળ થાય છે. હવે તમે બસી ગયો છો.

ચુકન્મા:—એમ લાગ્યું હોય તો નોકરી
જોડી દે ને ?

પાદવીરા:—(અસાધ્ય) મારો મારી સાથે.

વીરબાળા:—મારો આપણે એવી સાથે.

(બધા આચાર્ય નથ છે અને હાથ છે.)

મહેશ સીતે

(પાતળ 'હરિ હમ દને હું હારી'—ગીત સંજ્ઞામાં છે.)

વીરબાળા:—અંધ ગીત મારા લક્ષણ
બાળો અભિપ્રાય પડ્યો પડે છે.

(" હરિ હમ દને હું હારી " સંજ્ઞામાં છે.)

શું સમીચાર દારી.

(વીરબાળા વિચારમાં ગરબા પાતે પડે
છે, પણ અત્યંત-અત્યંત છે, તેની સખી સુન્દરી
આથે છે.)

ચુકન્મા:—વીરબાળા, કેમ આજે આમ
પડ્યા છો ?

વીરબાળા:—આજે સવારનું મારું મારું
પડી ગયું છે.

ચુકન્મા:—મારું કુંડ મારાં પગ આજે
આજે શું છે ? તમે તો અમે લોકોને કાળ
પરે તોમ સમ દસના તે દમના રોડ છે. આજે
કાંઈક બીજું મારું થયું છે.

વીરબાળા:—બીજું શું ?

ચુકન્મા:—હું 'મર' કહું છું. મને તે
બહુ હોય પણ રોજના વીરબાળા બાળે બાળી.

વીરબાળા:—રોજની વીરબાળા બાળે
ક્યાંથી હોય ? કામ કરતાં બાળે શું એક જિ
મેરી તમા તો મારામાં કાંઈક દેર તો પડેવડે ?

ચુકન્મા:—વીરબાળા, બાળે બાળે
બાળે જોડીને તમે બરી પાતે જુઓવા
મળી છે.

વીરબાળા:—વારબી મેં મારી પાત કહિ
જુઓવી છે ? નો બરી પાત તમે કહ્યું.

ચુકન્મા:—જુઓ પેસાં કહ્યું જુઓ મો-
લમાં હતા ?

વીરબાળા:—સુન્દરી, મારા માથે વારે
અપચિ આવી પડી છે. મને મારા માથાપ
બંને બાળાંકાની જુડી જોડીને જ પાત જ પડી
બાળી, આ દસ મારીયા મેં જેવી રીતે કામના
છે તે મેં બોલ્યું છે. મારે મારા વિષે પાતી
કરનામાં કાંઈ મળ્યા સખી વધી.

ચુકન્મા:—બહેન, પાતે શું જોડી છે. એ
તમે જેમ મેસરો તો તમારાની વધે જાણ.

વીરબાળા:—એ તો હું મને લેમ કરીને
દિસો વિચારવી હતી. શું બાળ મેં બાળ માર
નું મને લેમ કરીને મારો અવગણ માર
કરતા પણ મારા માથે એક વારે વિષા
આવ્યું છે ?

ચુકન્મા:—શું ?

ચુકન્મા:—તમે શું બધા પાત લાંબા

બંને વીરબાળા, આ વિષયની તમને સખી
જુઓવામાં બાળે છે કે તમારે આ માર
આજ વિચારમાં આવી કરવાનું છે.

વી. 'અવગણ'

આજે એવી તમારા વિષે લાંબું હશે.
તેથી આજે બહુ દલી.

વીરબાળા:—એમના બહેન તો
જોડીને બાળી તો જુઓવામાં તો પડે બાળ

માયુસ. છે પણ હવે હું શું કરીશ? હવે મને બોડે રહેવા ધર કોણ આપશે? આપણા નાતીલાઓ બધે આ પ્રમાણે મહુને લંબેરશે.

સુકન્યા:—અરે બહેન, એમ તે કાંઈ બનતું હશે? અતે જો એમ બને તો મારી માથે રહેવા આવ્યો.

વીરબાળા:—પણ તમારા માતા પિતાને મારા માટે કેટલું નાતનું સાંભળવું પડે? (એક જણ પ્રવેશ કરે છે)

વીરબાળા:—કેમ?

ચીટ્ટીવાળો:—તમને આ ચીટ્ટી આપવાની છે,

વીરબાળા:—લાવો એ ચીટ્ટી.
(વીરબાળા ચીટ્ટી વાંચે છે)

“બહેન વીરબાળા, તમે આવતી કાલથી મધુને ટયુશન આપવા આવશો નહિ
લિ. ભાઈચંદ્ર”

વીરબાળા:—જે કોઈ બાકી રહ્યું હવે તે હવે પૂર્ણ થયું.

સુકન્યા:—હવે તો દુષ્ટતાની અવધી આવી.

વીરબાળા:—મને તો આમાં એકજ વાતનું બહુ દુઃખ થાય છે. જ્યારે હું મધુને બે દિવસ પહેલાં ટયુશન આપવા ગઈ હતી ત્યારે મધુના બાપાએ મને કહ્યું હવે કે તમારા ટયુશનથી મધુમાં બહુ ઝાંઝા ફેરવાયે છે. અને એટલા દિવસમાં શું ફેર પડી ગયો તે હવેથી ટયુશન માટે ન આવવાનું લખે છે?

સુકન્યા:—બહેન, લોકો તારી પાછળજ બાપ પિતે પડ્યા લાગે છે, હા બહેન તમારા માથે વીતવામાં કાંઈ બાકી રહી નથી.

વીરબાળા:—નાતે કહ્યું કે નાતબંધાર જાવ એટલે હું નાતબંધાર ચાલુ માથાએ કહ્યું કે અમારા ઘરમાં તું નહિ, એટલે હું એમનાથી ભુલી પડી. એકથી અટુલી હું જેવી રીતે દિવસો ગાળું છું તે તો મારા પ્રભુજ જાણે છે. હવે તો દુઃખના આ ઉગરાંજ બાકી રહ્યાં

છે. સુકન્યા, સુકન્યા આ દેશમાં પુરવો સુખી હશે પણ સ્ત્રીઓને માટે કાંઈ સુખજ નથી. કવિએ સાચું જ કહ્યું છે: “નર જાત હશે અહીં મહાલતી સ્વચ્છંદથી, પણ નારીને રોવા વિના નહિ કર્મમાં બીજું કંઈ.” સ્ત્રીઓને મનુષ્ય તરીકે રહેવાનો અધિકાર જ નથી. જ્યાં સુધી તમે હાથ હા લણો ત્યાં સુધી વધી નહિ આવે, પરંતુ તમે જરાક સ્વાધી બનેા એટલે તમારું આવી બન્યું. તમે જરાક સ્વતંત્ર બનેા એટલે તમે અધ-મમાં અધમ ગણાવ અને તમારી નિંદા થવાની. હે પ્રભો! આ દેશનો ઉદ્ધાર ક્યારે થશે? જે દેશમાં સ્ત્રીઓ આંસુ સારતી હોય, જે દેશમાં સ્ત્રીઓ કચરાતી હોય તે દેશનાં બાળકો સુખ કેવી રીતે પામી શકે? મારું માથું ભગી જાય છે. (બેસી જાય છે) આજ સુધી હું ગમે તેમ મારું ગાડું ચલાવતી પણ હવે હું શું કરીશ? પ્રભો, પ્રભો! મારી આંખો ભગી જાય છે (ખૂર્ચી આવે છે)

સુકન્યા:—બેન, વીરબેન.

રમા:—(ખૂર્ચીમાં બેઠે છે) નરી દુષ્ટતા! જેની અધમતા!

(“હરિ રાગ હવે હું હાથો” ગીત સંજાલય છે)

પ્રવેશ ૪ થો

(વીરબાળા મહાવિદ્યાલયમાં ઇચ્છું વાંચે છે.)

એક છોકરી:—વીરબાળાબેન, તમને કોઈ મળવા આવ્યું છે.

વીરબાળા:—તેમને બોલાવો.

(એક બાઈ પ્રવેશ કરે છે.)

નર્મદા:—વીરબાળા બેન, તમે મને બૂલી ગયા દરો.

વીરબાળા:—તમે-નર્મદાબેન, પેલા મવિતાબેનની બાતે?

નર્મદા:—હા, હા. મને તો ખબર પડી

કે તમે કોલેજના આચાર્યા છો એટલે હું તમારી પાસે આવી છું.

વીરબાળા:—મારા સરખું કામ કાજ હોય તો કહે.

નર્મદા:—જેનું. તમે અને ચન્દ્રકાન્તભાઈ સવિતાના લગ્ન અટકાવવા પીકેટીંગ કરતા હતા અને કોર્ટ ચડ્યા હતા તે મારું કરતા હતા. તે લગ્ન તે વખતે અટક્યું હોત તો કેવું સારું થાત? તમે જાણતા હશે કે સવિતાના વર લગ્ન પછી બે વર્ષેજ મરણ પામ્યા. સવિતાને હવે દુખનો પાર નથી.

વીરબાળા:—સવિતાની પાસે પૈસા હતા તેવું શું થયું?

નર્મદા:—સવિતાના પૈસા તો તેના વરે સદામાં ખોજ નાખ્યા. તેના દેરે અને દેરાણીએ સવિતાને મારીને કાઢી મુકી છે.

વીરબાળા:—સવિતા બિચારી ગરીબ છોકરી છે.

નર્મદા:—પણ તમે હવે સવિતાને કાંઈ સારો માર્ગ બતાવો.

વીરબાળા:—મારો બતાવેલો માર્ગ તમને રચશે?

નર્મદા:—જેનું, અત્યારે તો અમારી સંજવણુ આમારો પ્રશ્ન જાણે છે. સવિતા આખી છાંછી કેવી રીતે કાઢશે તેનો મને રાત દિવસ વિચાર આવે છે. અરેરે! હું મા યજ્ઞને તેની દુરમન થઈ. મેં તેને જાણી જુઝીને ખાણમાં ધકેલી (રડે છે)

વીરબાળા:—નર્મદાજી, જે બનવાનું થયું તે બની ગયું.

નર્મદા:—અરે રે વીરબેન, એનું દુઃખ મારાથી જોયું નથી જતું. અધમતો આવેલો

અમારો પૈસો પણ તણાઈ ગયો. જનેતા થઈને હું એની વેરી બની, મારે રોમે રોમ...

વીરબાળા:—નર્મદાજી, તમારું દુઃખ અને પશ્ચાતાપ જોઈને મને પારાવાર વેદના થાય છે. જૂઓ, સવિતાને મારો પાસે મોકલજો. અહિંના મહિલા વિદ્યાલયના આચાર્યા નિવેદીતાજીનેના હાથ નીચે મેં અભ્યાસ કરેલો. એમણે મને મારા દુઃખના દિવસોમાં ખુબ મદદ કરેલી. તે મારા પર અત્યંત રોષ રાખે છે. સવિતાને સ્કોલરશીપ આપીને વિદ્યાલયમાં તે બહુવંશે. હું તેમના ઉપર બહુમથક લખી આપીશ,

નર્મદા:—વીરબેન, પ્રશ્ન તમારું કદ્યાણુ કરશે. ચન્દ્રકાન્ત ભાઈ સાથે તમારા લગ્ન થયાં જાણીને મને બહુ આનંદ થાય છે. પ્રશ્ન, તમારું સૌભાગ્ય અખંડ રાખો. કલે હું સવિતાને તમારી પાસે મોકલીશ.

(નય છે)

વીરબાળા: પ્રશ્નની ગતિ કેવી ગહન છે! છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં મેં કેટકેટલા રંગો જોયા? ધરમાં અનાજનો એકેય દાણો ન હતો તેવા દિવસો પણ મેં વિતાવ્યા. માંદગીનાં દિવસો મેં કેવી રીતે વિતાવ્યા? સારું થયે સુકન્યાનું કે મારા દુઃખી દિવસોમાં તેણે મારી સંભાળ લીધી. અને બિચારી નર્મદાજીનેની કેવી દયા થઈ! સવિતા તો કેવી ગભરૂ બાલા છે! પ્રજો, પ્રજો! તારી સંખિટનો પાર કેવી રીતે પામી રાકીશું? હવે મારે કોલેજના ઉત્સવની તૈયારી માટે થતાં રૂંદવાંદનમાં જવાનો સમય થતો આવે છે.

(વીરબાળા રૂંદવાંદનમાં નય છે, અને તે રૂંદવાંદન સંભળાય છે.)

સંપૂર્ણ.

માતા ફ્રાન્સિસ ઝેવિયર કેપ્રિનિ

એ વિદેશી સાત્તીનો પરિચય કરાવનાર :

શ્રી. છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર

અમુકારે^૧ કોલંબસ મેમોરિયલ હોસ્પિટલમાં બંધ બારણે હમેશાં સવારે ને સાંજે તપાસની સુનાવણી ચાલી રહી છે. તેના પરિણામ પર ટેથોલિક જગતનું ધ્યાન ચિકિત્સા પર કેન્દ્રિત થશે. ચિકિત્સા^૨ શહેરના ઇતિહાસમાં પહેલીજ વખત એક સાધવીને મંતવદ આપવાની અથવા તેટલું ન બને તો તેના નામ પહેલાં Venerable-પૂજ્યનો ખિતાબ લગાવવાની રજા આપવા માટે કોર્ટ લક્ષામણુ કરે તેટલા માટે તપાસ ચાલી રહી છે.

આ બંધ બારણે ચાલતી તપાસનું પરિણામ તાત્કાલિક જાણારો નહિ કેમકે ન્યાયાધીશ તથા સાક્ષીઓ સોગંદથી તે વાત ગુપ્ત રાખવા બધાયેલા છે. તે પુરાવો છેવટના નિર્ણય માટે પોપ પાસે રજુ થયા બાદ નિર્ણય જાણારો.

મિશનરી ભગિની સંસ્થાના સ્થાપક તથા કોલંબસ મેમોરિયલ હોસ્પિટલના સ્થાપક માતા ફ્રાન્સિસ ઝેવિયર કેપ્રિનિનો આ ટુંક પરિચય અંગ્રેજી ઉપરથી તારવીને આપવામાં આવ્યો છે.

મેરી ફ્રાન્સિસ કેપ્રિનિ ઇટલિના લોંબાર્ડ પ્રાંતના લોદી પરગણાના એક ભાગ સેંત એન્જેલો લોદી ગિઆનોમાં ૧૮૫૦ ના જુલાઈમાં જન્મ્યા હતા. તેના માતૃપિતાના તે-

સૌથી નાના-તેરમા સંતાન હતાં. માતૃપિતા બને ધાર્મિક વૃત્તિના તથા મહેનતુ હતાં અને ઓકરોંઓને ધાર્મિક મંસ્કારમાં ઉછેરતા હતાં.

આ પવિત્ર કુટુંબમાં મૌથી નાની પુત્રીનો ધર્મ પ્રત્યેનો પ્રેમ ખાસ તરી આવતો હતો. તેના જન્મને દિવસે તેના ઘર પર ક્યુતર બાજિતા હતાં. પાછળથી તે લગાડને નાની ઓકરીના ભવિષ્યના પ્રતીક તરીકે ગણવામાં આવ્યું હતું. જે ઉમ્મરે બાળકો રમગમતમાં ગુંથાયા હોય તે ઉમ્મરે મેરી ફ્રાન્સિસનું મન એકાંત, પ્રાર્થના અને અભ્યાસમાં પસંવાદ ગયું હતું. ૬ વર્ષની ઉમ્મરે તેણે ધાર્મિક જીવન ગાળવાની ઇચ્છા દર્શાવી અને પોતે પ્રચારક થાય તે દિવસના સ્વપ્ન સેવવાં લાગ્યા.

ઉમ્મરના વધવા સાથે તેમણે બચતા વખતનો ધાર્મિક કાર્યોમાં ઉપયોગ કરવા માંડ્યો. છતાં પોતાનાં ઘરમાં આદર્શ પુત્રીનું સ્થાન ગુમાવ્યું ન હોતું નાનપણમાં પોતાની મોટી બેનના હાથની કેળવણી મળેલ હોવાથી નિશાળની તેમની કારકીર્દી ઉજ્જવળ નીવડી. તેમણે શિક્ષિકા યવાની પદવી મેળવી અને પોતાના ગામની નિશાળમાં શિક્ષિકા તરીકે કાષ્ટ પલ્લ કયું.

દરમિયાન તેમણે ૧૮૫૮ ના ઝાગસ્ટની ૧લી તારીએ અલચર્ચ વ્રત ગ્રહણ કરી ઇશ્વરને જીવન સમર્પણ કરવાનો નિશ્ચય ક્યો. તે પછી ૧૯ મા વર્ષે તેમણે આ વ્રત ફરીથી લીધું અને આજુબોની કોનેજમાં સાહિત્યનો અભ્યાસ શરુ ક્યો.

૨૦મે વર્ષે તેમના માતૃપિતા મરણ પામ્યા અને પોતાના ઉપરી પાદરીની સલાહ

૧. આ લેખ તૈયાર થયો: ત્યારે ઇ. સ. ૧૯૩૩ ના સપ્ટેમ્બરની રાજઆતમાં.

૨ આ તપાસ માટે ચિકિત્સા શહેરને પસંદ કરવાનું કારણ એ છે કે માતા કેપ્રિનિ ૬૭ વર્ષની ઉમ્મરે ઇ. સ. ૧૯૧૭ ના ડિસેમ્બરની ૨૨ મી તારીએ પોતાની ઇસ્પિતાસમાં મૃત્યુ પામ્યા છે.

મુખ્ય વિવાદો. શહેરની મુખ્ય શિક્ષકાનું પદ તેમણે લીધું અને મુખ્ય શિક્ષિકા સાન્ન્યતાં સુધી બે વર્ષ સુધી તેમણે તે પદ વ્યાજી રાખ્યું.

આમ છતાં તેમનો આદર્શ તો ધાર્મિક જીવન ગાળવાનો હતો. તેમણે કેનોસિયન કોલેજ ઓફ મેરીટીમાં દાખલ થવા માટે અરજ કરી પણ તેનો ઉપરી તેમાં સંમત ન થયો કેમકે આદર્શોની મુક્તિ માટે તેની સેવાનો લાભ ખોવા તે ધ્વજ્યતો નહોતો.

ઈ. સ. ૧૮૭૪માં કોલેજન શહેરના પાદરી રેવ. એન્યની સેરરીએ તેને પોતાના 'ક્રમરી ગ્રુહ' માં કામ કરવા માટે બોલાવ્યા. અહીં, પોતાના પાદરીની સંમતિથી તથા લોદીના બિશપની અનુમતિથી ૧૮૭૭ ના પ્રોપ્રિયરી ૧૮મી તારીખે તેમણે ત્રણ ધાર્મિક શપથ લીધા. તેમાં પૂર્ણત્વના ગ્રાંથા સપથ ઉમેર્યા.

તે વખતે તેમણે ઝેવિયર નામ ધારણ કર્યું.

થોડા સમય પછી 'ક્રમરી ગ્રુહ' ના દરમજના થોડા ફેરફારને અંગે લોદીના બિશપે તેને જાણી માટે નવી સંસ્થા સ્થાપવાની પરવાનગી આપી, આ સંસ્થાનેજ "મિશનરી સિસ્ટર્સ ઓફ ધી સેક્રેડ હાર્ટ ઓફ ઇસસ" (ઇસસ પ્રભુના પવિત્ર હૃદયની પાદરી ભાગિનીઓ). થોડા વર્ષમાં આ સંસ્થાએ મુરોપમાં તથા અમેરિકાના પર પોતાનો પ્રકલ્પ પાડ્યો.

આ સંસ્થાનો હેતુ આધ્યાત્મિક તેમજ દેહના શારિરિક કાર્યો કરવાનો હતો. માંદ તથા દુઃખ માટે સંસ્થાઓ, અનાયાસથી તથા ઔષ્ઠોગિક સાધનો સ્થાપવાનો સંસ્થાનો આશય હતો.

૧૯૦૦ની જુલાઈની ૧૨મી તારીખે ઉપરી ધર્માધિકારીએ આ સંસ્થાને મંજૂર કરી અને ઈંગ્લેન્ડમાં તેના પ્રચાર માટે પદ્મમાં સેવામાં આવ્યા. માતા કેચિનિએ અનેક

કંટાળાવદેલી મુસાફરી કરી. તેણે તો વર્ષો પહેલાં પોતાના ધર્મપિતાને ચીન મોકલવા અરજ કરી હતી પરંતુ તેણે તેને કહ્યું કે "ક્રમરી તને પશ્ચિમના જગતમાં કાર્ય કરવા માટે રાખી છે."

ઈ. સ. ૧૮૮૯માં માતા કેચિનિ ન્યુયોર્કમાં આવ્યા. ત્યાં તેમણે પહેલું કાર્ય સંત જોસીમ પરગણામાં છટલિયન વસા હતો માટે રાખા સ્થાપવાનું કર્યું.

જો કે પાસે વૈસા નહોતા પરંતુ કોલંબસની અમેરિકાની શોધની પાંચસોમી સંવત્સરીની ઉજવણીને લાભ લઈને ૧૮૯૨માં ન્યુયોર્કમાં કોલંબસ મેમોરિયલ હોસ્પિટલની તેણે સ્થાપના કરી. શરૂઆતમાં તો તેની પાસે બે નાનાં ઘર હતા અને ફેટલાક વર્ષો સુધી સંસ્થા ડ્યુમય રિયલિટીમાં આવી. પણ થોડાં વર્ષોમાં માતા કેચિનિની બદલે મૂર્ત સ્વરૂપ લીધું અને આજે ન્યુયોર્કમાં એક સારી હોસ્પિટલમાં તે ગણાય છે.

આ સંકળતાથી તેમણે ૧૮૯૫ માં ચિકાગોમાં કોલંબસ મેમોરિયલ હોસ્પિટલ ખોલી. આ હોસ્પિટલ ખોલવામાં આવી ત્યારે પણ પૈસાનો તો અભાવ હતો. થોડા સમય પછી છટલિ પ્રાંતના ગરીબ મનુષ્યોની સંભાળ લેવા માટે હિટલ અને પોલ્ટરસમાં 'કોલંબસ એકસ્ટેન્શન હોસ્પિટલ' સ્થાપવામાં આવી ૧૯૦૫માં આર્યબિશપ કિંગલીના પ્રમુખ પણ નીચે કોલંબસના સમારક સાથે જોડાયેલ પરિચારિક સાધા ખુલ્લી મુકવામાં આવી. દરમિયાન ઈન્ડર, રોન્ટન, ન્યુયોર્ક, હિટલ અને લોસ એન્જલિસમાં હિટલના ખુલ્લી મુકાઈ હતી.

માતા કેચિનિનો સમય નવી કુનિયામાં હતો તથા શિશુ અમેરિકા વચ્ચે વળે આવ્યો ગયો હતો. ન્યુ ઓરલીઅનમાં બાર છટલિયનોને વગર કાયદે મારી નાખવાની તેને ખબર પડી ત્યારે ૧૮૯૧ માં તે ગમ્બ અમેરિકામાં હતાં તેમના પર દવા આવતાં અને તેમના

આત્મા માટે પ્રાર્થના કરવા માટે જે સ્વયં
આ કશું દરમ ખન્યું હતું તેની તેણે મુલા-
કાત લીધી. ન્યુ ઝોરલીન્સના પાદરી જેન્સે-
નોએ તેને ત્યાં રહેવાની તથા થોડી બીજી
બેતોને લાવવાની તેને વિનંતિ કરી. પરિણામે
૧૮૬૨માં ત્યાં એક શાળા જોલવામાં આવી
જ્યાં ૩૦૦ બાળકોને શિક્ષણ આપવામાં
આવતું હતું.

એક વખત દક્ષિણ અમેરિકામાં યુસાફરી
કરતી વખતે તેમને ખચ્ચરની પીઠ પર 'ડોર્ડો-
લરાસ' પસાર કરવાનું હતું. વચ્ચે ખચ્ચર
અદસ્ય થઈ ગયું પણ ચમત્કારને અંગે
ખચ્ચર તથા માતા કેશિનિ ખડક પરથી
પડતા બચી ગયા.

અચાગ મહેનત અને સતત આત્મત્યાગ
ઉપરાંત માતા કેશિનિનું ચારિત્ર્ય સમજવા
માટે તેના થોડા શબ્દો ટાકી બતાવીશું.

કંઈ પણ પૈસા મિના મોટા કાર્યની
શરૂઆત કરવાની તેમની રીત સામાન્ય મનુષ્યની
દૃષ્ટિએ તો સ્વપ્નદષ્ટિ જેવી જણાશે તેના
કેટલાયે સમકાલીનની નજરે તે વધારે પડતા
ઉત્સાહી જણાતા પણ અંતે તેમની યોજના
કાર્યસાધક નીવડતી.

તેમના વિજયનું કારણ તેમના શબ્દોમાં,
એક શેમન માસિકમાંથી સમજાશે :

“તમારે શું જોઈએ છે ? તમે જે લોકો
આ પ્રશ્નો નિહાળો છો તેઓને ધણું કરવાનું
છે અને તે બધું તમે જલદીથી કરવા માગો
છો. દાખલા તરીકે વસાહતોના રક્ષણ માટે
લાંબી ચર્ચાની જરૂર નથી પરંતુ તેમને
રક્ષણ આપવાનું કાર્ય કરવાની જરૂર છે.
કોઈ સકાર્ય કરવાની મને જરૂર જણાય
કે તરતજ હું અને મારી નાની મંદયા તે
કાર્ય કરવા મંડી જઈએ છીએ. તે
કરવા માટે સાધનો મળશે કે કેમ તે બાબત
હું નિરાશા અનુભવતી નથી, મને હંમેશા
આની હોય કે વહેલા મોઝા ગમે તે રીતે મને

સાધનો મળી રહેશે. આ સાધનો શી રીતે
મળી આવે છે તે હું પુરેપુરું બાજીતી નથી.
બીજાઓ પણ બાજીતા નથી. પરંતુ હું એવું
અદ્ય પ્રાણી છું કે મારી કોઈ દરમર કરવું
નથી અને તેથી મારા કાર્યોના કોઈ વિશેષ ન
કરવું હોવાથી, લોકો મને મદદ આપવાને
તૈયાર છે, એમ હું માનું છું.”

પોતાના સાથીઓ સાથે કોઈ યોજનાની
ચર્ચા કરતી વખતે તેમનું પ્રિય વાક્ય એ હતું
કે “જે મને બળ આપે છે તેને અંગે
હું બધાં કાર્ય કરી શકું છું.” આ શબ્દોથી
સંત ટેરેસાની વાત માદ આવે છે. તેણે કહ્યું
કે “જ્યારે મારી પામે ત્રણ કુકેટ થશે ત્યારે
હું ધાર્મિક મંદયાની રચના કરીશ.” તેના
શબ્દોની મરકરી કરવામાં આવતાં તેણે જવાબ
આપ્યો કે “ટેરેસા અને ત્રણ કુકેટ (એક
જાતનો સિક્કો) થી કંઈ થવાનું નથી પણ
ટેરેસા, ત્રણ કુકેટ અને હજાર સર્વ કંઈ કરી
શકે છે.”

તેના પુરોગામીઓ કરતાં માતા કેશિનિ
માટે યુસાફરી ઓછી અગવડભરેલી હતી.
ફક્ત દક્ષિણ અમેરિકામાં અથવા નાના વહાણોને
અંગે યુસાફરી અગવડભરી હતી અને
એકથી વધારે વખત તેમનું વહાણ કુબતાં
બચી ગયું હતું. છતાં જરા પણ આત્મ
લોધા વિના તેમણે અનેક પ્રદેશોમાં યુસાફરી
કરી હતી. તેમના પત્નીમાંથી નીચેનો ઉતારો
તે ઠીક રીતે દર્શાવશે.

“દક્ષિણ અમેરિકામાંથી હું મહિના
ચર્ચા આવી છું. હું ચિંતિતો જવાની તૈયારીમાં
હું. ત્યાં પખવાડિયું રોકાઈને લોસએ-
ન્જલિસ જવા ધારું છું અને સંભવ છે કે
થોડાજ વખતમાં હું પૂર્વના પ્રદેશોમાં પાછી
ફરીશ અને ત્યાંથી છટલિ જવા નીકળીશ.
દરમિયાન મારે વસાહતના કમિશનરને જાહેર
કરવું જોઈએ કે અમારી કાલંબસ પરિપતાલ
છટલિના લોકોને સીધી મદદ આપી રહી છે.

સોને માટે

તાકત-તાજગીથી ભરપૂર

લિખ્યતદાર

મંડુ દ્રાક્ષા સ વ

વિના વિલંબે વાપરવા માંડે

ખાસ સ્ત્રીઓને માટે

તનદુરસ્તી-તાકતથી ભરપૂર

પ્રદરશિ રોગોના અકસીર હલાશ

મંડુ અશોકારિષ્ઠ

સ્ત્રીઓની નબળાઇમાં આખાદ અસર કરનાર
દરેક ઘરમાં હોવો જોઇએ

ખાળકોનાં પેટનાં દરોમાં

આખાદ કામ કરનાર

ખિલકુલ ડેક વગરનું

મંડુ બાલ શૂલાર્ક

—માળકેવાળા—

દરેક ઘરમાં રાખવું જોઇએ

—શીશી એકના આના બાર

મંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ લી૦-મુંબઈ નં. ૨૩

વગાડના એજન્ટ: વેદ ભવાનીશંકર દરિયાકરની કં. પી કોંગ્રા રાયર પાસે

આયુર્વેદિક દવાઓનું સુચીપત્ર આજેજ મંગાવો

સ્વદેશી કાપડનાં

દકાઉ: પાકા રંગનાં: દરરોજ વાપરવા લાયક અપ-કુ-ટેડ ફેશનથી રીવેલા

બાળકોના ક્રોક્સ : વર્ષ ૧ થી ૧૨ માટે: સુતરાઉ: કી. રૂ. ૦ ૧૦-૦ થી રૂ. ૧-૧૨-૦

બાબાનાં મુઠ : વર્ષ ૧ થી ૬ માટે: સુતરાઉ: કી. રૂ. ૧-૪-૦ થી રૂ. ૨-૦-૦

શ્રીઓનાં બ્લાઉઝ : જમ્પર : વેસ્ટ : સુતરાઉ: કી. રૂ. ૧-૦-૦ થી રૂ. ૧-૧૨-૦

ખંદારગામના ઓડરેનો માલ વી. પી. થી મોકલાય છે.

સી. માસ્ટર ઐન્ડ કંપની, ન્યુ ચર્ચ રોડ, હરકોશનદાસ હોસ્પીટલની દુકાન નં. ૧૩ **મુંબાઇ,**

— સંતતિ વિના સંપત્તિ નકામી છે —
શ્રીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી અને વધુત્વ વિનાશક

[ખદિરાદિ ધૃત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી શ્રીઓના દર્દો જેવા કે, માસીક રૂત્તની અનિયમિતતા, બોટી ગરમી લોહી વિકાર, કસુવાવડ, રતવાથી બગડતાં બચ્ચાં, પ્રદર, લોહીવા, અધુરા માસે બાળકનો ચતો જન્મ, સગર્ભાવસ્થામાં તાવ, અશક્તિ, રૂકનો દુખાવો, ગર્ભાશયનો સોજો વિગેરે દરદોને મટાડી ગર્ભનું પોષણ કરે છે. છોડ હોય તો પાલવે છે અને ગર્ભાશયને ગર્ભધારણ યોગ્ય બનાવે છે. કૌંમલ રતલ ૧ ના ડબ્બા રૂપિયા બે. અરધા રતલનો રૂપિયા એક વી. પી. પો. જુદું.

વૈદ્ય. એન. એચ. મહેતા.

ઠાકીયાવાડી બાલામૃત મોગડી રીપો-ભાવનગર. (ઠાકીયાવાડ)

ગાંધીના વંદેમાતરમ

શિકાકઠ સાબુ

(૨૭૨૮૬)

માથાના વાળ ખરી જતા અટકાવે છે. વાળને વધારી સુંવાળા અને કાળા બનાવે છે તેમજ શરીર ન્હાવાથી ચામડી મુલાયમ થાય છે દરેક ગ્રાહકોએ વાપરી પોતાનો સંપૂર્ણ સંતોષ બહેર કર્યો છે ઉપરાંત વડોદરા સ્વદેશી બજાર પ્રદર્શન તરફથી સોનાનો ચર્દિ આપવામાં આવ્યો છે કૌંમલ ત્રણ ગોટીની પેટીના તેર આના ટ. ખ. જુદું.

બનાવનાર:-એમ. એસ. ગાંધી

કડી (ઉ. ગુજરાત)

મળવાના ઠેકાણું.

એ. હરિલાલ ધંધરદાસની કંપની,
૧૨૦, ગીરગામ બેક રોડ, મુંબાઇ, ૪.

કાયમી સ્વદેશી બજાર

મુંબાઇ અને અમદાવાદ તેમજ ધવાવાળાને ત્યાંથી અને દરેક સ્વદેશી સ્ટોરમાંથી મળશે.

—એ સુંદર નવલકથાઓ—

દર્બારીની કંપની સરકારના

આગ સમયની રોમાંચક પ્રેમકથા

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૦-૦ : પો. ૦-૩-૦

તૂટેલાં કવિવર ટાગોરની

બંધન સુંદર સામાજિક નવલકથા

મૂલ્ય : રૂ. ૦-૮-૦ : પો. ૦-૨-૦

લખો

વ્યવસ્થાપક “ ગુણસુન્દરી ”

૧૪, ગીરગામ બેક રોડ, મુંબાઇ, ૪

બહાદુર બાઈબા

લેખક: શ્રી. તારાચંદ્ર પોપટલાલ અઠાલભ,

૧. કીર્તિની કિંમત:

“રામસિંહ, તમે જોડી હક કરો છો. થોડા વળાવીઆ સાથે લાઇ નવર તો સારું. આજે કોઇનો વિશ્વાસ રાખવા જેવું નથી. હું તારાઓ તો વાટ જોઇને જ બેઠા હોય છે.”

“તે ભણેને વાટ જોયા કરે. અમે ક્યાં એમનાથી ડરી જઇએ તેવા છીએ.” પરંતુ સિંહે વચમાંથી વાત ઉપાડી લીધી.

“એ તો હું પણ જાણું છું. બિહોલા રજપુતો એમ કોઇથી ગાંજવા નવ તમ નથી એની તો મને પણ ખાતરી છે. પરંતુ ત્યાં હું તારાના ધાગ કરતા હોય ત્યાં તમે ચાર ભાઇઓ તેમને શી રીતે પુગી વળો?”

“અમે ભણેને ચાર રલા પરંતુ એકે હળશની માફક અમે ચાર જણા ચાલીસ જથ્થેને પુરા પડીશું. વળી અમે તો એકે લોહિયા અને વળી સહોદર.....”

“એ બધુંય સાચું. તમે એકલા હો તેની વાત જુદી, પરંતુ મારા ધરની લક્ષ્મી રૂપ મારી પુત્રવધુ બાઇબા પુરતા રક્ષણ વિના પરગામ નવ એટલે મારો જીવ ઉંચો રહે અને.....”

“આપ જરાય શીકર ન કરો. બાઇબા અમને પ્રાણ માટે છે. એ અમારી બહેન તો અમે ચારે ભાઇઓને પ્રાણથી પણ અધિક

વહાલી છે. અમે જીવતા હજી ત્યાં સુધી તો એને ઉની આંચ પણ નહીં આવવા દઇએ.” બોનજ બિહોલાએ પોતાની નિઃશ્વાસ અને નિઃશ્વજ જણાવ્યો.

વૃદ્ધ રજપુતે માથું ધુણવું: “જીવાનીના જોમમાં તમે આમ બેઠકરા કરો છો. તમને હજી સંસારના કડવા અનુભવો યવા નથી. હર દાગીના કે ધન દોલત એ તો હાથનો મેલ છે. ગરુ ધન પાછું કદાચ મેળવી શકાય પરંતુ ગરુ કીર્તિ પાછી મળતી નથી. આખરને રહેજ પથ બધો લાગ્યો તો નાક કપાઇ નવ. પછી તો જીવતર પણ ખાર અને અકાર યાદ પડે. કહ્યું છે કે:—

‘કાયા જાજે સાંધદી નાકે મ જાજે નખખ.’

એટલા માટે જ હું આગ્રહ કરું છું કે સાથે થોડાક વળાવીઆ લાઇ નવ.”

જોયો ભાઇ કોલોજ હો યાયા: “તમે પણ આવો દુરાગ્રહ કેમ પકડી રલા છો? બિહોલા રજપુત કુળમાં જન્મેલા જીવાન જોધ ચાર ચાર ભાઇઓ બહેનને તેડી જવા આવે અને તે વળાવીઆની મદદ માગે તો તો એમની જીવાની ઉપર અને કાવવટ ઉપર ધૂળ પડી!”

વૃદ્ધ ડોસાએ-બાઇબાના સસરાએ પોતાની હક છોડી દીધી, છતાંય માર્ગમાં પુરતી સાવ-મેતી રાખવા ખાસ ભલામણ કરી,

૨. તીરોતો વરસાદ !

બાપબાનું વેલકું વિદાય થયું. કોડીકા કંથની વિદાય લઇને જેમ બને તેમ જલદી પાછા વળવાનો વાવડો કરીને એ શ્વસુરગૃહેથી રવાના થઇ.

બળદની ડોકમાં લટકતી ધુધરમાળમાંથી પેદા થતો મધુર ધંટારવ અને વેલકાના પૈડામાં નાખેલા ઝાંઝરનો ઝંઘુકાર વાતાવરણમાં મધુરો રણુકાર જગવી રહ્યો હતો. જલદી ધરબેગા થઇ જવાની આશાએ જોરથી પગલા ઉપાડતા બલદ પોતાની સર્વ શક્તિ અજમાવતા વેલને આગળ અને આગળ ધસડી રહ્યા હતા. ચારે બિહોલા બાપબા, વેલની રક્ષા કરતા રખેને કાષ્ટ ગઈલતો લાલ લાલ નાપએ વિચારથી સાવધાન બનીને એ વેલકાની રક્ષા કરી રહ્યા હતા. એમ કરતાં કરતા લંધનપુર-દાલના

શીમ આવી લાગી અને સાલડી મહાદેવના મંદિરના શીખર ઉપર ફરફરતી ધ્વજ નજરે પડી.

ચારે રજપુતોએ એ સ્વયંભૂ મહાદેવને પ્રમાણ કર્યો. બાપબાએ પણ રથમાં બેસી બેઠા તેમનું અનુકરણ કર્યું. મનમાં જ તેણે પ્રાર્થના કરી, “ હે સ્વયંભૂ મહાદેવ, મારી રક્ષા કરજે. મારા પિયર અને સામ્રાજ્યાની કીર્તિ નિષ્કલંક રાખવી એ તારા હાથમાં છે.”

મહેસાણા પ્રાંતમાં આવેલા લાંધણજ ગામથી એકજ ગાઉ દૂર સાલડી આવેલું છે. ત્યાં એક જગદરત શિવાલય છે. કહેવાય છે કે ‘ આ શિવાલયમાંના મહાદેવ સ્વયંભૂ પ્રગટ થયા છે. ચમત્કારભરી વાત એ છે કે ત્યાં શિવલીંગની આસપાસ કાયમ પાણી બરાવકું રહે છે. એવી લોકવાયકા ચાલે છે કે જ્યારે જગન્નાથ શાસ્ત્રી વડોદરામાં દિવાન હતા ત્યારે તેમણે પોતાનો વેદ લીરની દોરી સાથે બાંધીને અંદર ઉતારેલો. તે પાંચમો પુટ જેટલો અંદર ગયો હતો. તેમણે આખું સાલડી

ગામ મહાદેવના ખર્ચ માટે અર્પણ કરવા તબવીજ કરી હતી. ’

આવી ચમત્કારી ઘટનાને લીધે એ વખતે લોકોની આ શિવાલય તરફ અટળ શ્રદ્ધા રહેતી; અને વટેમાર્ગીઓ એ મહાદેવને વંદન કર્યો વિના ભાગ્યે જ આગળ વધતા.

મહાદેવના મંદિરનો આશરો લઇ શકે તે પહેલાં તો તેમના ઉપર એકએક આકતલું વાદળું ચડી આવ્યું. ઝાડીની ઘટાવાળી ફાંફાળમાંથી તેઓ પસાર થતા હતા તેવામાં તીકની મારફક ઉભરાતા બીલો તેમના ઉપર એક સામટા તુટી પડ્યા.

સનન કરતાં તીરો છુટ્યાં અને વેલ હાંક-નાર સારથી “ એ બાપરે ” ની છુમો પાડતો તરતજ ધરતી ઉપર ઢળી પડ્યો.

પોતાના સ્વામીનાં રત્ન-સોણલાં સેવતી અને ‘ એ અસારે શું કરતા હશે ? મને સંભારતા હશે કે નહીં ? ’ એવા વિચારતરંગોમાં તણાતી બાપબા એકદમ ઝબકી ઉઠી. વેલનો પડદો ઉઠ્યો કરીને જુએ તો દૂરથી બીલોનું જંગી ટોણું તીરોતો વરસાદ વરસાવી રહ્યું છે.

૩ રણુશૂરી રજપૂતાણી.

ક્ષણભર પણ વિચાર કર્યો વિના તેણે વેલમાંથી ટૂંકડા માર્યો. વેલના લંડકીઆમાં સંધરી રાખેલાં હથિઆર-તલવાર અને તીર કામકું લીધાં અને કામગાની પથ્થજ બેચીને એક પછી એક તીર ફેંકવા માંડ્યા.

તેના ચારે બાપબાએ પણ એ હુંડારોઓનો જવાબ વાળવાનું શરૂ કરી દીધું હતું.

“ બાપબા, બહેન, તું વેલમાં બેસી જા. મારથી કાયમ થયો છે તો હું પોતે વેલ હાંકીશ. આ ત્રણે બાપબા હુંડારોઓને અહીંજ અટકાવશે અને આપણે ધર બેગા થઇ જઇશું.” કહેણએ સુચના કરી.

“ એ બધી વાત જતા દે, કહેણ. આ

ભુખ્યા વર જેવા સેંકડો બીડોના મુખમાં કળાને કોળીઓ યત્રા માટે મારા ભાઈઓને છોડીને હું મારો પ્રાણ બચાવું ? તો તો મારી જનેતા લાજ મરે ! એવું લગભગજી જીવત-જીવવામાં પણ શો સાર ? જે ભાઈઓ મારી રક્ષા કરવા માટે જીવનું જોખમ ખેડવા તૈયાર થયા તેમને તજીને હું નાસી છુટું ? તો પછી મારા જેવી નયણી બીજા કામ નહીં !”

“ જોન, તારી બહાદુરી માટે મને સંકેત છે એમ ન માનતી. પરંતુ આતો જંગલી બીડા ! એમને સારાસારનો રિયાર નહીં, વિવેક વર્તનનું લાભ નહીં, ધર્મ અધર્મનું માન નહીં. એમની સામે યથાર્થી જન જોખમમાં આવી પડે એવું તો કંઈ નહીં, પરંતુ તે જ બધી જાત કદાચ તારી કાંધ ઉપર કુદાઈ કરે તો...”

“ તો આ ક્ષત્રિયાણીને પોતાના શીપગનું સંરક્ષણ કરતાં સારી રીતે આપડે છે. બીજા મારા મરદનો સ્પર્શ કરી શકે તે પહેલાં કાં તો એની કાપાના કટકા થઈ જશે અથવા તો મારા પ્રાણ સ્વર્ગે સંચરશે.”

બિહોલા બંધુઓએ ‘નેયું’ કે પોતાની બહેન ખરેખર રણરંગે મડી છે. એ કામની વારી વળે તેમ નથી.

સમસિંહે પડકાર કર્યો, “ ભાઈઓ, અત્યારે જીભાજોડ કરવાનો વખત નથી. કાં તો આપણે મરતાં મુઠી લડીને આપણી બહેન બાઈઓને સહીસલામત ગામ ભેગી કરીશું અથવા તો અર્ધજીવ આપણું લોકી રોડોશું.”

“ ખરાબર છે. ભાઈનું કહેવું. ખરાબર છે. અર્ધધી જીવતા જમણું તો અધાણ સાથે જ જમણું. અને જીવવાનું નસીબમાં નહીં હોય તો ભલેને બીડો સાથે. લડતાં કીર્તિ-બધું મર્યુ પાળીએ, ભલેને આપણી ખાંભીઓ અર્ધ જ બોડાય. ” બહાદુર બાઈબાએ પોતાનો નિશ્ચય જણાવ્યો.

અને એ નિશ્ચયને મૂત્ત સ્વરૂપ આપતી હોય તેમ તેણે પોતાના તીરમાંથી એક કતીલ બાણ છોડ્યું.

એ બાણે બીડાના મુખીને હલાલમાં લઈ લીધા.

પરંતુ અણે માત્ર બાવળની રાજા મોંકાઈ હોય તેમ વેલાની દરકાર કર્યા વિના એ મુખીએ પોતાના હાથે જ એ તીર ખેંચી કાઢ્યું અને ખેદરકારીથી દૂર ફેગાળી દબને વેર વાળવાની વૃત્તિથી પ્રેરામણે એ બીજા બાઈબાની સામે ધસ્યો.

બિહોલા બંધુઓએ આ જોયું. સાથે સાથે બીજા સેવકોની મોટી ઢુકડી પોતાના તરફ ધસી આવતી તેઓએ જોઈ, અને હવે શું કરવું એ ચુંચવણ ઉભી થઈ.

“ ભાઈઓ તમે મારી ચિંતા ન કરો. હું બિહોલા રજપૂતનું ખીરદ માંખું નહીં પડવા દઉં. દુરમનને કાંતો મારીશ નહીંતર મરીશ, પરંતુ કુળની કીર્તિને કલંક નહીં જ લાગવા દઉં ! ”

અને પોતાના ભાઈઓ પોતાને અટકાવવાનો પ્રયાસ કરે તે પહેલાં તો એ રણરંગી રજપૂતાણી પોતાનો પ્રાણ લેવા આવતા બીજા મુખીની સામે ધસી ગઈ.

૪ માત્ર કે મરું !

બીડોએ નેયું કે મરણીઆ બનેલા આ રજપૂત ભાઈઓ નવાં મુઠી જીવ નહીં પડે ત્યાં મુઠી પોતાનો કંઈ દહારો વગનાર નથી. બાઈબાને જીવી પડી ગયેલી જોતાં તેમના હૃદયનો પાર ન રહ્યો.

બિહોલા બંધુઓએ નેયું કે બીડો એક વખત પોતાને ઘેરી લેશે તો પછી લપલામ બસોની સંખ્યામાં મુગડો લાવનાર એ બીડો પોતાને બકરાની માફક રહેંચી નાખશે. આમ ક્રોધે મરવાની નેગની ધમ્મકા નહોતી. રજપૂત બંધો સંચુને પોતાનું પાણી

૨. તીરોનો વરસાદ !

બાપમાનું વેલકું વિદાય થયું. ડાડીલા કંથતી વિદાય લખતે જેમ અને તેમ જલદી ખાજા વળવાતો વાપડો કરીને એ ચમુરચુદેથી રવાના થયું.

બળદની ડોકમાં લટકતી ધુધરમાળમાંથી પેદા થતો મધુર ધંટારવ અને વેલગના પૈડામાં નાખેલા ઝાંઝરનો ઝણુકાર વાતાવરણમાં મધુરો રણુકાર જગવી રહ્યો હતો. જલદી ધરભેગા થઈ જવાની આશાએ ત્રેરથી પગલા ઉપાડતા બલદ પોતાની સર્વ શક્તિ અજમાવતા વેલને આગળ અને આગળ પસડી રહ્યા હતા. ચારે બિહોલા ભાઈઓ. વેલની રક્ષા કરતા રખેને કોઈ ગ્રંથક્ષતનો લાભ લઈ નયએ વિચારથી સાવધાન બનીને એ વેલગની રક્ષા કરી રહ્યા હતા. એમ કરતાં કરતા લંધનપુર-હાલના ધંધળુજની સીમ આવી લાગી અને સાલડી મહાદેવના મંદિરના શીખર ઉપર ફરફરતી ધ્વજ નજરે પડી.

ચારે રજપુતોએ એ સ્વયંભૂ મહાદેવને પ્રમાણુ કર્યા. બાપબાએ પણ રથમાં બેઠા બેઠા તેમનું અનુકરણ કર્યું. મનમાં જ તેણે પ્રાર્થના કરી, “ હે સ્વયંભૂ મહાદેવ, મારી રક્ષા કરજે. મારા પિયર અને સાસરીઆની કીર્તિ નિષ્કલંક રાખવી એ તાગ, હાથમાં છે.”

મહેસાણા પ્રાંતમાં આવેલા લાંધણુજ ગામથી એકજ ગાઉ દૂર સાલડી આવેલું છે. ત્યાં એક જળરદસ્ત શિવાલય છે. કહેવાય છે કે ‘ આ શિવાલયમાંના મહાદેવ સ્વયંભૂ પ્રગટ થયા છે. ચમત્કારભરી વાત એ છે કે ત્યાં શિવલીંગની આસપાસ કાયમ પાણી ભરાયલું રહે છે. એવી લોકવાયકા ચાલે છે કે જ્યારે જગન્નાથ શાસ્ત્રી વડોદરામાં દિવાન હતા ત્યારે તેમણે પોતાનો વેદ હીરની દોરી સાથે બાંધીને અંદર ઉતારેલો. તે પાંચસો પુટ

ગામ મહાદેવના ખર્ચ માટે અર્પણ કરવા તજવીજ કરી હતી. ’

આવી ચમત્કારી ઘટનાને લીધે એ વખતે લોકોની આ શિવાલય તરફ અટળ શ્રદ્ધા રહેતી. અને વડેમાશુઆ એ મહાદેવને વંદન કર્યા વિના ભાગ્યે જ આગળ વધતા.

મહાદેવના મંદિરનો આશરો લઈ શકે તે પહેલાં તો તેમના ઉપર એકાએક આક્રમણ વાદળું ચડી આવ્યું. ડાડીની ધટાવાળી કાંધ-ળમાંથી તેઓ પસાર થતા હતા તેવામાં તીડ-ની માફક ઉભરાતા બીડો તેમના ઉપર એક સામટા ઘુરી પડ્યા.

સંભવ કરતાં તીરો છુટકાં અને વેલ હાંક-નાર સારથી “ એ બાપરે ” ની છુમો પાડતો તરતજ ધરતી ઉપર ઢળી પડ્યો.

પોતાના સ્વામીનાં રનેહ-સોણલાં સેવતી અને ‘ એ અસારે શું ’ કરતા હશે ? મને સંભારતા હશે કે નહીં ? ’ એવા વિચારતરંગોમાં તણાતી બાપબા એકદમ ઝબકી ઉઠી. વેલનો પડો હેંચો કરીને જુએ તો દૂરથી બીલોનું જંગી ટોળું તીરોનો વરસાદ વરસાવી રહ્યું છે.

૩ રણુશૂરી રજપૂતાણી.

હજીબર પણ વિચાર કર્યા વિના તેણે વેલમાંથી ટેકડો માર્યો. વેલના લંડકીઆમાં સંધરી રાખેલાં હથિઆર-તલવાર અને તીર કામનું લીધાં અને કામગની પણુજ એનીને એક પંડી એક તીર ફેંકવા માંડ્યા.

તેના ચારે ભાઈઓએ પણ એ લુંટારીઓનો જતાય વાગવાનું શરૂ કરી દીધું હતું.

“ બાપબા, બહેન, તું વેલમાં બેસી જ. સારથી ધાયલ થયો છે તો હું પોતે વેલ હાંકીશ. આ ત્રણે ભાઈઓ લુંટારાઓને અહીંજ અટકાવશે અને આપણે ધર ભેગા થઈ જઈશું.” કાલોજીએ સમજાવી કરી.

ખતાવ્યા વિના જ કમોતે મરે તો તો એની અસહ્યતા થાય. સામી જાતીએ લડતાં બાંહેને પોતાના પ્રાણ જીવ તો પણ હરકત નહોતી. પરંતુ એ હુંદારએને પોતાના હાથ તો જરૂર ખતાવવો જોઈએ એવો નિશ્ચય કરીને એ ચારે ભાઈઓએ જુદી જુદી દિશામાં છુટા પડી જઈને બીલોના સંગઠનને ઢીલું કરી નાખવાનો અને પછી મરતાં મુઠો લડવાનો નિશ્ચય કર્યો.

બીલોએ જોયું કે રજપુતો છુટા પડીને પોતાના ઘોડાએને જુદી જુદી દિશાઓમાં પૂરપાટ દોડાવી જાય છે.

પરંતુ એ બીલોએને પણ આવો અનુભવ ધણીયાર થયો હતો. રજેને એ ભાઈઓ નજીકના ગામમાં જઈ મોટી વ્હાર લઈ આવે અને બીલોને વીણી વીણીને જેર કરી નાખે. વિચારથી તેમને જીવતા પકડીને ખાન તરીકે નહોતો જુદી જુદી ટુકડીમાં વહેંચાઈ જઈને તેમની પાછળ પડ્યા.

અને પછી તો એક રજપૂત અને અનેક બીલોની વચ્ચે ચરત ફાળગી, જંગલમાં વસનાર અને કેતરો કુદાવી જનારા બીલો દોડવાની શરતમાં ઘોડાને પણ હંફાવી નાખે તેવી ટેવવાળા હતા એટલે તેમણે લાંધણુજથી અઢી ગાઉ દૂર મૂળસણુ ગામના પાદરમાં જ ભોળજીને પકડી પાડ્યો.

ભોળજીએ જોયું કે બીલો વહેંચાઈ ગયા છે છતાં પોતે એકલો અને સામે સો જેટલા બીલો હોવા છતાં તે જરાપણુ ગભરાયો નહિ. તેણે પોતાનો અશ્વ ઉભો રાખ્યો અને દૂરથી જ ધનુષ્યનો ટંકાર કરતાં જ તે ગજું ઉઠ્યો, “સાધ્યા આવો, એક પછી એક મારી સામે સાધ્યા આવો! આજે આપણે હંફા યુધ્ધ ખેલીએ.”

પરંતુ બીલોને તો હંફા યુધ્ધ ખેલવાની વાતજ ક્યાંથી હોય ? એ તો દૂર રહ્યા રહ્યા, તીર કામકાથીજ પોતાનું પરાક્રમ ખતાવવામાં

પ્રવીણ. તેમણે ભોળજી ઉપર એક સામરો તરિના વરસાદ વરસાવ્યો. પોતાના અશ્વને ધશારાથી એકદમ નીચો નમાવી દબને ભોળજીએ આ વખતે તો પોતાનો ખચાવ સાધી લીધો. પરંતુ આમ બીલો સપાટામાં નહીં આવે એમ માનીને ખીજ વખત બીલો તીરનું નીશાન સાધે તે પહેલાં તો તે તેઓની સામે ધસ્યો, અને પોતાની તરવારને આડી અને અવળી ધુમાવીને જે કાઈ બીલ સપાટામાં આવી જાય તેને સ્વધામ પહોંચાડવા લાગ્યો.

બીલોની આંખ ફાટી. પોતાના જાત ભાઈઓનો સંહાર કરનાર આ રજપૂતના રાષ્ટ્ર રાષ્ટ્ર જેવુંડા ટુકડા કરી નાખવાનું તેમને મન થઈ આવ્યું. તીર કામકાને ફેંકી દબને તેઓ “માનમાંથી” તરવાર કાઢીને એકદમ તેના ઉપર ધસી આવ્યા. એક પુષ્કો ભોળજી એકલો અને ખીજ પક્ષે પચાસથી વધારે બીલો તકવારની તાળી લેવા લાગ્યા.

ભોળજીએ ધાયું હોત તો શત્રુઓની આંખમાં ધૂળ નાખીને ત્યાંથી નાસી જઈ શકત. પરંતુ એ તો રજપૂત ખચ્યો. ઝેનાથી એમ પાછી પાની શે યાય ?

તેણે મારું કે મરું એવો નિશ્ચય કર્યો. મરતાં મરતાં પણ એ હુંદારએને તેણે પોતાની તીખી તલવારનો સ્વાદ ચખાડ્યો અને અનેકને મરણુ શરણુ તથા કેટલાકને ધાયલ કરીને એ વીરનર આખા અંગે થયેલા ધામાંથી નીકળતા લોહીથી રંગે રંગાયેલો ધરતી ઉપર ઢળી પડ્યો.

૫. બહાદુર બાઈબા:

અને બાઈબા ? એ બિહોલા કુળમાં જન્મેલી બહાદુર બાઈબાએ જોયું કે પોતાના ભાઈઓ હુંદારઓની પાછળ ધસી ગયા છે. હવે શું કરવું ? એને તેને ક્ષણભર વિચાર થઈ આવ્યો.

એને લાગ્યું કે પોતાના ભાઈઓને આવા વિષમ સંજોગમાં સાથ આપવો બેઠકો. પરંતુ પ્રથમ પોતાની સામે ધસી આવતા બીલોના મુખીની સાથે પ્રથમ હીસાગ ચુકવી લીધા વિના બીજો વિચાર કરવો નિરર્થક હતો. કાંઈ દાનવનો સંહાર કરવા સંચરતી રણચંડી સમી એ રમપૂતાણી ખુલ્લી તરવાર સાથે વેગપૂર્વક એ મુખી સામે ધસી.

પરંતુ આ શું ? ઓહ ! આખ્યાના મુખાંથી ચિત્કાર નીકળી પડ્યો. મુખીનું તીર ના તલવારવાળા કાંડામાં ખુંચી ગયું હતું.

વેરની ધુનમાં તેણે એ તીર નેસપૂર્વક મેચી લીધું અને પોતાના ઓઢણનો છેડા ટાંકીને ખુબ કડકડાવાને પટિા બાંધી લઇને કાનપ્રવાહ અટકાવી દીધો. તેણે બીજા કાચમાં તરવાર લીધી અને ફરી મુખી સામે ધસી.

બીલનાયક આ બહાદુર બાળાનો હિંમત અને સહનશક્તિ જોઈ દિંગ બન્યો. એ તો હિંમત બનીને આખ્યા સામે તાકી જ રહ્યો.

“શાખાશ ! નાનો તો પણ રાષ્ટ્રનો ઘણો તે આનું નામ. તારી હિંમત ઉપરથી હું રમપૂતાણી હો એમ લાગે છે. હશે. ગમે તે હો. પરંતુ તારા જેવી રમપૂંછીને હું હેરાન કરવા નથી માંગતો. આ તારા અલંકારો ઉતારી દે એટલે પર્યુ. પછી હું તારા માર્ગે અને હું મારા માર્ગે.”

“ન્યાં સુધી મારા હેઠમાં પ્રાણ છે ત્યાં સુધી તો આ અલંકારોની આશા રાખવી અર્થ છે. ચાલ તારી તલવાર કાઢ અને આવી જ મારી સામે !”

અને નામકના નિર્લજ્જ વર્તનથી છંછે-ગપલી એ સિંહણે પોતાની પાણીદાર તલવાર ફાંચમાં લીધી.

નાયકે જોયું કે આજે પોતાનો કાળ આવી લાગ્યો છે. સંડિકાનું એ બડગ પોતાનું મસ્તક પકેરી નાખે તે પહેલાં તેના ઘર

ચુકાવીને તે ત્યાંથી નાંકે અને ઝાડની ધટામાં છુપાઈ ગયો.

આખ્યા ધસમસતી તેની પાછળ આવી અને એને શોધવાના કાંક મારવા લાગી.

એજ દરે પાછળથી એના ઉપર અણ-ધાયે ધા થયો અને એ અમટી હતી. એ ચમકમાં જ એના હાથમાંથી તરવાર છુટી ગઈ.

આખ્યાએ અમટીને પાછળ જોયું. જુવે તો ખટખટ હાસ્ય કરતો એ બીલનાયક અડીમાંથી બહાર નીકળી આવે છે.

“કેમ, બહાદુરની ભેટી, તારી બહાદુરી કરતાં અમારી કપટકળા ચડે છે, તેની ખાતી થઈ ? ચલાવ ચલાવ, તારી તલવાર !”

અમટીને જાગી હોય તેમ આખ્યા પોતાની તલવાર લેવા જમીન તરફ વળી.

પરંતુ આ શું ? એ કુર બીજે તરવારને પોતાના પગ નીચે ચાંપી રાખી હતી !

“એ તારું હથિયાર હવે તને મળી રહ્યું. હવે તો હું મારી જ્વાને આધીન છે. ચાલ, ઘમીનાનો બહુ મોઢ હોય તો હું તારી પાસે જ રહેવા દેજે. ધનંતી મારી હુખ તારા આ રૂપાળા દેહના દાનથી ભાંગી જશે !”

“ચૂપ કર ચાંડાળ ! કાંઈ એલેલ જોલ્યો તો તારી છાલજ જેવી કાઢીશ. બલે મારા હાથમાં લોહાનું હથિયાર ન હોય, પરંતુ પવિત્રતા રૂપી નૈતિક હથિયાર તો મારી પાસે અખંડ છે. તારી મજલ નથી કે હું મારા ચરેરનો સ્પર્શ કરી શકે.”

બીલનાયકે કોંઈથી અંગારા ઝરતી આખ્યાની અંખિા જોઈ. બીજમપ્રતિજ્ઞા સમે એનો દહ નિશ્ચય જોયો. અને એ વીરે તે પહેલાં તેને વશ કરવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો.

ક. શિયળ સંરક્ષણ :

“ચાલ, હવે બહુ દોડગાડી ન થા. મારી ઇચ્છાને આધીન થઇશ તો તને મારી માનીતી.....”

અને એને પોતાના બાહુપાશમાં જકડી લેવા માટે તે આગળ વધ્યો.

બાપુબાએ જોયું કે આ તો ધનને બદલે શિયણ છુંડાવાનો પ્રસંગ આવી લાગ્યો. પોતાના શરીરને સ્પર્શ કરવા આવતા ભીલને એ વીકરેલી વાંધણે એવાંતો જોરથી તમાચો ખેંચી કાઢ્યો કે એ ભીલ તમ્મર બાપને ધરતી ઉપર ઢળી પડ્યો.

બાપુ આ મુઝાણી. હવે શું થાય ? આ નરપિયાણા લાનમાં આવતાં જ ફરી પાછો પોતાનો પીછો પકડ્યા વિના નહીં રહે.

અત્યારે ધરતી માર્ગ આપે તો તેમાં સમાધ જાઉં એમ એને થયું. પરંતુ બીજીજ પળે તેણે એ વિચારને હસી કાઢ્યો. આવી નિર્બળતા શા માટે ? ત્યાં સુધી રજ-પૂતાણીની જીવનસખી : સમી તલવાર હાથમાં હોય ત્યાં સુધી તેને ડરવાનું શું કારણ ?

જય દધને તેણે તરવાર ઉપાડી લીધી.

ભીલનાયક શુદ્ધિમાં આવ્યો. બાજ સાથે વેર વસુલ કરવાની વૃત્તિથી તેણે તેની તલવાર માથે બાપુબા ઉપર ધસારો કર્યો.

પછી તો બંને પોતપોતાનું પાણી ખતાવવા લાગ્યા. એકના પહેલે ધર્મ અને બીજાના પહેલે અધર્મ હતો. એકના અંતરમાં શિયળ સંરક્ષણની દૈવી ભાવના હતી બીજાને બીજાના મનમાં વિષય લંપટતાની વાસના વસી-રહી હતી.

અંતે ધર્મનો જય થયો. દડ નિશ્ચયી બાપુબાના સંકલ્પ-બળે ભીલ નાયકનો નાશ કર્યો.

પરંતુ બાપુબાનું આખું અંગ ચાળણીની માફક ઢેકેઢેકણે છેદાયું હતું. ધાની અસલ વેદનાથી તે મૂર્છા પામી. એ મૂર્છા ધાતક નીવડી. બાપુબાનું ધ્રાણ પંખેરું ઉડી ગયું. મરતાં મરતાં તેને પોતાના શિયળ સંરક્ષણનો સ્તોત્ર થયો. પોતે રજપુતાણી તરીકે પોતાનો ધર્મ

બરાબર જાળવી શકી એ વિચારથી થતો આનંદ તેના મુખ ઉપર તરવરતો હતો.

૭ ઉપસંહાર :

રામસિંહ તથા પરજતસિંહે ભીલની છુટી પડી ગયેલી ટોળીને છેક જમુદણી સીમમાં તગડી મુકી અને તેમની સાથે લડતા લડતા ત્યાં વીરતાલયુક્ત મૃત્યુ પામ્યા. તેમની દેરી આજે પણ તેમના પરાક્રમનું સ્મરણ કરાવે છે.

કાલોજીએ તો ખુબ પરાક્રમ કર્યું. ભીલો સાથે લડતા લડતા માર્યું કપાયા પછી પણ તેમનું ધડ લડ્યું હતું : એવી લોકમાન્યતા છે. લાંબણજીની પશ્ચિમ ભાગે ગામથી બે ત્રણ ખેનરવા દૂર એક વડ આવેલો છે ત્યાં મામાનું સ્થાનક (દેરી) છે

મૂળસણ (લાંબણજીની અડી ગાઉ દૂર) ગામની ભાગે ભોળાજીની દેરી છે.

કહેવાય છે કે આ બહાદુર રજપૂતો અને તેમની બહેન બાપુબાએ ભીલોનો એવો સોય કાઢી નાખ્યો હતો કે બસો માણસમાંથી ફક્ત બાર ભીલો જીવ બચાવીને નાસી છુટવા પામ્યા હતા.

બાપુબાની લાંબણજીની મીમમાં નાની દેરી છે. એ રજપૂતાણી ધરતીમાં સમાધ ગઈ હતી એવી લોકનાયક છે, પરંતુ એના જેવી વીરાંગના પોતાના પરાક્રમનું પારખું કરાવ્યા પછી જ મરણ શરણ થઈ ધરતીને ખોળે આશરો લે એ સ્વાભાવિક લાગે છે.

આજે પણ આ ધર્મયુધ્ધ આચરનારા રજપૂત વીરો અને વીરાંગનાની દેરી તરફ લોકોને આસ્થા છે અને ત્યાં માનતા માની યોગ ચડાવે છે, અને ઘઉંના ટોશ ધરાવી તેનો તરા શ્રીરંગનો પ્રસાદ લોકોને વહેંચે છે અને એ દેરીમાં તેઓના સ્મરણ રૂપે રહેલા પાળીઆનું પૂજન કરીને પોતાનો પૂજ્યભાવ પ્રદર્શિત કરે છે.

રાસમાલિની *

(એક નવીન રાસસંગ્રહ)

દેખક :

શ્રી. બાનુસંકર બા. વ્યાસ,
એમ. એ.

આ પહેલે ત્યાં રાસના સંગ્રહો તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા છે અને બીજી આવૃત્તિએ પહેલેથી છે ત્યારે આ નવા સંગ્રહના પ્રથમ સંસ્કરણનું દર્શન થયું છે. પાંચ રાસલેખકોના સંયુક્ત પ્રયાસનું ફળ આ સંગ્રહ છે એટલી એની વિશિષ્ટતા છે.

રાસ-નરખાના સંગ્રહમાં એટલી સરળતા છે એટલી જ મુશ્કેલી પણ છે. એકલા કામ્યત્વ ઉપર નજર રાખીને, કે એકલા સંગીતતત્ત્વ ઉપર નજર રાખીને આવા સંગ્રહ કરવામાં આવે તો તે અપૂર્ણ જ બનવાનો. પરંતુ આપણે ત્યાં સંગીત-નૃત્યની ને રીતિ છે અને તે રીતિની પ્રેરણાથી ને રાસ કે ગરબા લખ્યા છે તેવાં ગીતોના સંગ્રહ જ આમાં હોઈ શકે. છતાં કવચિત્ એવાં ગીત પણ પ્રવેશી નહીં ખરાં ને એકની દૃષ્ટિએ ઉપયોગી જણાય અને ખીનની દૃષ્ટિએ નિરૂપયોગી જણાય.

આ સંગ્રહમાં પ્રાચીન, અર્વાચીન અનેક લેખકોનું પ્રતિનિધિત્વ છે. કવિ ન્દાનાલાલ અને સ્વ. બોધાદર આમાં નથી એ ખરું, પરંતુ એ બન્નેના રાસસંગ્રહો ઉપલબ્ધ છે. છતાં આવા સંગ્રહોમાં એ પુસ્તકોમાંથી પણ પસંદગી કરવામાં આવે એ ઠીક છે અને આનંદક પણ છે. કર્તાની પરવાનગી મેળવવામાં મુશ્કેલી નહીં હોય, પરવાનગી ન જ મળતી હોય તો સંગ્રાહક પોતે પસંદ કરેલા રાસનું મથાણું મુકી પાનું કોરું રાખે એટલે પુસ્તક ખરીદનાર એ રાસ ત્યાં જાતોરી લે અને સંગ્રહ સર્વ સંપૂર્ણ બને. અમારી આ સૂચનાનો અમલ ભવિષ્યમાં યરો એવી આશા છે.

* સંપાદક-પ્રકાશક: રામમોહનરાય જ. દેરાણ, જન્મચક્ર મ. શુચ (લલિત), કેશવ હ. રોક, રમણલાલ કી. મહેતા, જગુભાઈ મો. રાવળ. સોલવેજન્ટ: " શુભસુન્દરી " કાર્યાલય, સુભાઈ, ૪,

સંગ્રહનાં બધાં ગીતોની ને ને બાગોમાં વહેંચણી કરવામાં આવી છે તે રસદર્શિને અનુસરીને જ કરવામાં આવી છે. તેમાં પણ રમણ દાસને કયાતમક રાસથી સંગ્રહની સમૃદ્ધિમાં વધારો થયો છે. તે સાથે રાક્ષિણીલાના કેટલાક રાસને સ્થાન આપી સંગ્રાહકએ નવરાત્ર ઉત્સવનું આદિ અંગ પણ સાચવી રાખ્યું છે. બેરાક, શુદ્ધકંજના રાસની સંખ્યા વિપુલ છે અને આપણું રાસસાહિત્ય મુજબ રીતી શુદ્ધકંજમાં ખીલ્યું છે તેનો અચૂક પુરાવો આ વર્ગ-વિભાગના નિરીક્ષણથી આપણને મળી રહે છે. તેમજ આપણા પ્રાચીન ગરબા, ગરબીમાંથી અનેક વિસારે ન પાડી-રાખાય તેવા છે અને તેમાંના કેટલાક આ સંગ્રહમાં દૃષ્ટિએ પડે છે.

આ સંગ્રહમાં કેટલીક એવી વ્યક્તિઓનાં નામનાં દર્શન આપણને થાય છે કે જેમણે કદાચ એકાદ જ રાસ લખ્યો હશે. આનો અર્થ એમ થઈ શકે કે રાસની અસર શુભરાતમાં એટલી બધી વ્યાપક થઈ છે કે કવચિત્ કવિતા લખનારા પાસેથી પણ આપણને રાસ મળ્યા છે. પરંતુ આવી વ્યક્તિઓને પ્રવેશ કરાવવામાં સંગ્રાહકોની વ્યક્તિપ્રધાન દૃષ્ટિ પણ કંઈક અંશે કારણરૂપ છે.

આ સંગ્રહનું એક ખાસ અંગ લાઇ રામમોહનરાય જ. દેરાણએ લખેલો તેનો ઉપોદ્ધાત છે, ને પૃષ્ઠ ૯ થી ૭૦ સુધીમાં ઉપાયેલો છે. આવા સંગ્રહને આવા વિસ્તૃત ઉપોદ્ધાતની જરૂર ખરી કે નહિ, એ એક પ્રશ્ન છે. ને ઉદ્દેશથી આવા સંગ્રહો યોજવામાં આવે છે તે ઉદ્દેશમાં આવા ઉપોદ્ધાતની જરૂર હોય એમ અમને લાગતું નથી. રાસસાહિત્યના અભ્યાસીઓ માટે આ સંગ્રહો કદાચ ઉપયોગી ગણાય પરંતુ તેથી આવા લાગિ ઉપોદ્ધાત સંગ્રહ જોડે જ જોડી દેવાની અગત્ય જણી થતી નથી. તે કરતાં થોડાં વધારે પાનાં રાસ આપવામાં શક્યાં

સી એસ. પટેલ એન્ડ કું.

સર હરકીશનદાસ હોસ્પિટલ, બીલ્ડીંગ, શોય નં. ૭, મુંબાઈ, ૪

—છેલ્લામાં છેલ્લી હબનાં સ્વદેશી—

પ્રચાલિત, જર્પર્સ, ક્રોક્સ, બાબા સુટસ, બેબી બોનેટસ, જરી ભરતની, આરી ભરતની,
બાદલાની સાંડીઓ, પ્રીન્ટ્સ સુંદરીઓ વગેરે માટે

ઝાંક વખત તો જરૂર પધારો

સસ્તાં પુસ્તકો જોઈએ છે ?

શિષ્ટ સાહિત્યનાં, ઉત્તમ વાચન પૂરું પાડતાં,

મિત્રોને જોડેનાં, સખીઓને ભેટ આપવા લાયક

પુસ્તકો સસ્તી કીમતે રાખવા હોય તો

આ અંકમાં રંગીન કાગળ ઉપર આપેલી યોજના જુઓ.

ભારત-ટાઈલ્સ

- (૧) તેમનાં ઘરોને સુશોભિત કરવા માટે આકર્ષક ડીઝાઇનોમાં તથા સુંદર રંગોમાં ભારત ટાઈલ્સ વાપરો. કેટલોગ તથા એસ્ટીમેટ મફત.
- (૨) તેમનાં ઘર, બાગશુમ, રસોડાં, મીનાઈ માટીનાં વાસણ અને બીજા અનેક વસ્તુઓ આછી મહેનતે અને થોડા ખર્ચે સાફ કરવા ભારત ક્લીનર વાપરો. પાંચ રતલની શેલીના શ. ૧-૧૪-૦ ફક્ત.
- (૩) ઉંચા પ્રકારના સફેદ તથા રંગીન મારબલનો ગ્રોટો સ્ટોક તૈયાર છે. અને તેમાંથી મન-મોહક ડીઝાઇનો બનાવવા ભારત ટાઈલ્સ કું. ને મળે અથવા લખો.
- (૪) સફેદ તથા રંગીન દીવાલ અને બાગશુમનાં ટાઈલ્સ માટે પૂછો—

ભારત ટાઈલ્સ કું.

૨૦, એપોલો સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ.

સ્વદેશી સીલક અને જ્યોર્જટમાં

સુંદર છેલ્લામાં છેલ્લી સ્ટાઇલનાં કોક્સ, જંપર, બેબી-સુટ, વગેરે-સેલમાં ધણીજ આછી કીંમતે

છ વર્ષ દરમિયાન પહેલું જ સેલ

માટે એક વખત પધારી ખાની કરે
પુરુષોત્તમ માસ્તર હોસ્પીટલ બીલ્ડીંગ શાપ નં. ૧૧, ન્યુ સર્નરિડ, મુંબઈ, ૪

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને બાળકોની જીવનશાત્રી.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી (૨૭૫૬)

ખૂબ્યાઓને યતા દરેક દરોને મટાડી તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી અને રૂપુષ્ટ બનાવે છે. આ સોગડીનું સેવન કરનારા બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન પામ્યા છે. કીંમત ૩બી ૧ ના બાર આના. વી. પી. પો. જીડુ.

વેધ. એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી ડીપો. લાવનગર (કાઠીયાવાડ)

યુવાન માતાઓ માટે ઉપયોગી પુસ્તકો

લેખક: ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ,

એમ. બી., બી. એસ., ડી. પી. એચ., વિ.
હેલ્થ ઓફીસર, મુરત મ્યુનીસીપાલિટી.

બાળ-ઉછેર:

મૂળ કીંમત: રૂ. ૧-૮-૦
પરંતુ એક બ્લેનની ઉદરતાથી
ફક્ત આઠ આનામાં
મળે છે: પોષ્ટેજ: ૦-૧-૩

સંતતિ-નિયમન

મૂલ્ય: રૂ. ૧-૮-૦
“ગુણસુન્દરી”ના માહકો માટે
મૂલ્ય: રૂ. ૧-૪-૦
પોષ્ટેજ: રૂ. ૦-૩-૦

બાળક ગર્ભમાં આવે ત્યારથી તે
મોટું થાય ત્યાં સુધી તેની માવજત
અને ઉછેર માટે ઉપયોગી માહિતી
આપતું આ પુસ્તક યુવાન માતાઓ
માટે ખાસ જરૂરી અને માર્ગદર્શક છે.

અર્થાદિત સંખ્યામાં બળવાન, આરિ-
ત્ર્યવાન બાળકો મેળવવા માટે માર્ગ
દર્શાવનાર પુસ્તક. વારંવારની સુવા-
વડથી જેમનાં જીવનનું મુર હરાઈ જાય
છે એવી માતાઓને ખાસ ઉપયોગી.

લખા: વ્યવસ્થાપક “ગુણસુન્દરી”, ૧૧૪, ગીરગામ બેંક રોડ, મુંબઈ, ૪

કુંભકરણુને થતો અન્યાય

[મળેલું]

કુંભકરણુ શ્રી રામાયણની એક મહાન વ્યક્તિ છે. એ લોકપ્રિય રાવણનો કનિષ્ઠ પુત્ર થાય. કુંભકરણુ એક મહાન શક્તિમાન રાક્ષસ હતો. એને પણ મારવા માટે શ્રી વિષ્ણુને આસ અવતાર લેવો પડ્યો અને એ અવતાર તે શ્રી રામાવતાર.

કુંભકરણુ આટલો શક્તિમાન અને બળવાન હોવા છતાં હિંદુસમાજમાં એને ધણીજ આજ્ઞા અને તામસી આલેખવામાં આવે છે. કુંભકરણુ એટલે આજ્ઞાની પ્રતિમો, કુંભકરણુ એટલે આજ્ઞા-સની મુર્તિ, કુંભકરણુ એટલે સાક્ષાત આજ્ઞા અને હથેલીસીનું સ્વરૂપ એમ માનવામાં આવે છે. કોઇને આજ્ઞા કે હથેલીસીને ખેતાખ આપવો હોય તો ફક્ત એને 'કુંભકરણુ' કહેવો બસ છે. આમ કુંભકરણુને આજ્ઞાસનું સાક્ષાત સ્વરૂપ જણવાયું કારણ એમ દેખાડવામાં આવે છે શ્રી, કુંભકરણુ મહારાજ એક વર્ષમાં ૭ માસ ગાદ નિંદ્રા લેતા અને એક વખતે નિંદ્રામાં પડ્યા બાદ એમને જગાડવા એ તો એક મહાભારત કાર્ય કરવા સમાન છે. કારણ કે આખી પૃથ્વી હૃદી વળી નય અંચવા તો નેટોકનો નાસ યદ નય તોપણ નિંદ્રાવસ કુંભકરણુને જગાડવો એ તો મૃત્યુલોકના એક સાધારણ માનવીની શક્તિની બદાર મનાવું હતું. ટોલ વાયાં વગાડવામાં આવે, વાન વગાડવામાં આવે, આખું બ્રહ્માંડ ટુટી પડે એવો ધ્વનિ અને ગડગડાટ કરવામાં આવે તો પણ શ્રી કુંભકરણુ મહારાજ નળે એ તો કેવળ અસંભવિત જ કહેવાય.

ઉપર લખ્યા મુજબ શ્રી કુંભકરણુ મહારાજ એક વર્ષમાં ૭ માસ જાગરણ કરતા અને ૭ માસ નિંદ્રાવસ રહેતા, એ પરથી તે આજ્ઞાસનું સાક્ષાત સ્વરૂપ છે એમ માનવામાં આવ્યું છે. હવે આપણે ગણિતને હિસાબે વિચાર કરીશું તો આમાં કંઈ ખાસ વિચિત્રતા માલમ પડશે નહિ, કારણ કે એક વર્ષમાં ૭ માસ નિંદ્રાવસ રહે તો એક દિવસમાં એટલે ૨૪ કલાકમાં ૧૨ કલાક નિંદ્રાવસ રહે એટલે એક દિવસમાં એમો અઢધો અઢધ વખત નિંદ્રાવસ રહે.

હવે આપણે વિચાર કરીશું તો માલમ પડશે કે દરેક મનુષ્ય સાધારણ રીતે જોઝામાં જોઝા ૬ કલાક નિંદ્રા લે છે. ઘણા મનુષ્યો દિવસમાં ૮ કલાક અને કેટલાક જોયો વધારે નિંદ્રા લે છે. આ રીતે ગણતરી કરતાં માલમ પડશે કે દરેક મનુષ્ય ચાહે તે રોક હોય કે રાય, વિદ્વાન હોય કે મૂર્ખ તો પણ વર્ષમાં જોઝામાં જોઝા ત્રણથી ચાર માસ નિંદ્રામાં વિતાવે છે. આમાં માંદગી આવી કે રજા આવી એટલે થોડીક વધારે નિંદ્રા પણ કાઢી લે, એટલે એક વર્ષમાં ખીજ ૧૫ થી ૨૦ દિવસ મુખથી નિંદ્રા લેાયે.

આ રીતે લગભગ દરેક મનુષ્યના ૪ થી ૫ માસ નિંદ્રામાં જ નય છે તો પછી બિચારો કુંભકરણુ ૭ માસ એકીઠસે નિંદ્રા લે તો એને આજ્ઞાસનું સાક્ષાત સ્વરૂપ કે મુર્તિ છે એમ માનવાને કે કહેવાને ક્યાં મનુષ્યને ખરેખરો અધિકાર છે?

ભાઈબીજ: ૧૯૮૯ (સન ૧૯૩૨)

(૧)

ખેડી મહાન નભકોષ અનેક હસ્તે,
ફૂંચી વડે કિરણની પ્રભુપ્રકૃતિએ;
આ ભાઈબીજ તણું પર્વ અપૂર્વ કાઢ્યું,
બ્રાતા અને ભગિની વિશ્વ સમક્ષ રાખ્યું.

આજે અહો, ગૃહ વિષે પ્રતિ ખંડ માંહી,
ખેડેની ફરે ચહુ દિશે, નિજ બંધુ કેરા;
જેતી પથો સિતિજમાં ફર ફર લાંબા,
ઉદ્વિગ્ન, બ્યાકુલ બની મનમાં અતીશ !

તે ભાઈબીજ તણી ભેટ કરે લઇને,
બ્રાતા અનુજ અહિંયાં નથી આવવાનો;
ખેડેની તણા હૃદયલ્હાવની પૂર્તિકાજ,
બંધુ અરે, નથી નથી જ પધારવાનો !

હજારો ખેડેનીના બંધુ, આજે જેલમહી હશે;
સેંકડો બંધુની ખેડેની, કારાગાર મહી વસે.

શુકતારા તણા આજે, બાલેન્દુ નવ હાસશે;
અને ઇન્દુ તણી તારા, આંખુ શુષ્ક ઢાળશે.

બખ્ખે બંધુ છતાં આજે, વીરાવિહીન બેનડી;
બખ્ખે લ્યોતિ છતાં આજે, નિઃપ્રભ ઘર દીવડી !

જેલમાં વસતા ભાઈની શુભેચ્છા

(૨)

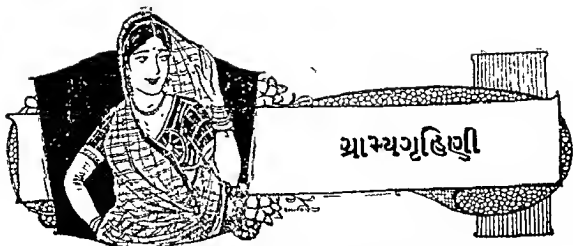
નવું આ વર્ષ આવ્યું તે, લાવ્યું પર્વણી સાથમાં;
આવ્યું વર્ષ નવું કિંતુ, નથી હું તુજ સાથમાં.

જેલની વસી ગૃહવિષે સુજ કાજ નિત્ય,
હોશે અમાપ જલ લોચન સારતી તું.
હૈયે સ્મરી સ્મરી સહુ ગત કાળ રમ્ય;
હોશે અથાગ ઉર તાહરું બાળતી તું !

બંદીવાન પહેલો છું, કાશગાર મહીં અહીં;
હોત ને પાંખ તો જેની, ઊડી આવત હું ત્યહીં.

આવી અચિંત્ય તુજ ગોઠ મહીં ધીમે મેં,
નાખી દીધું સરલ હોત જ રીષં તુમ્હ.
લેવા પવિત્ર ઉરની તવ આશિયો હું;
લાવ્યો ઘણી રસિક હોતજ ભેટ ગુપ્ત.

માનસી સૃષ્ટિમાં આજે, જેની ભેટ તને ધરું;
માનસી પત્ર ને પુષ્પે, અર્ચના તવ હું કરું !

લેખક: શ્રી. ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા

“કાં મણીલાલ, આવતી કાલે કુરલા આવવું છે ?”

“કુરલામાં શું છે ?”

“મ્હારાં કાકી દેશમાંથી આવ્યાં છે એમને મળવા જવું છે.”

“ત્હારા કાકી આવ્યા એમાં મ્હારે આવવાનું શું કામ છે ?”

“જેવાં જેવાં છે. ગામડાની સ્ત્રીઓ કેવી દોષ છે એનો ખ્યાલ કાકીને જોતાં તને ઘરે આવશે.”

ગામડાની સ્ત્રી એટલે જંગલી, અડબટી, વગડામાંનું દોરડું એમાં બીજું જોવાનું તે શું દોષ ! ? ”. મ્હેં ચત્રજી રક્ષાને સહજ કડાકાથી જોઈને મ્હારો અભિપ્રાય આપ્યો.

“મણીલાલ, ત્હારો એ અભિપ્રાય તું કાકીને જોઈશ ત્યારે ત્યારે ફેરવવો પડશે.”

ચત્રજીના આ ચબ્દો સાંભળી દું બંગમાં હસ્યો.

“તું પણ ગામડીઓ જ છે ના ? કાલે જની જોવાણી લીધી એટલે તું ચહેરી યાદ ગયો એમ તું માનતો હો તો એમાં ત્હારી બૂલ થાય છે. એ તો તાણ્યો વેલો યાદ જાય, જાત વિના જાત પડે નહિ.”

મ્હારા આ ચબ્દો સાંભળી ચત્રજી સહેજ ઝાંખો તો પડ્યો પણ એની કાકીને દું જોઈ એ આવરતામાં મ્હારા તરફનું એ અપમાન એ ગળી ગયો.

“હું તો ગામડીઓ જ છું અને પ્રભુ મ્હને ગામડીઓ જ રાખે. એન્યુએટ યાદ હું તો પાઉં ગામડામાં જ જમશ.”

“એ તો હું જાણું છું. ત્હારામાં શહેરનો એક પણ સંસ્કાર હજી પ્રવેશ્યો નથી. જો ઇન્ટરમાં આપણી સાથે બાથુતો પેલો ત્રાંબકલાલ ગમે તેટલી સંકાષ કરે છતાં એના ચબ્દોમાં, એની રહેણીકરણીમાં ગામડીઆપણું સહેજે તરી આવે છે. એ તો જન્મના સંસ્કાર પડ્યા તે પડ્યા. આ પેલો ફક્તમણ, પેલો કરીમખાં, પેલો અવંતિલાલ એ બધા જુદા જુદા શહેરના વતની છે એટલે એમની સંકાષ જ કંઈ એર દેખાય છે.”

ચત્રજી કાઠિયાવાડના એક ન્હાના ગામડાનો રહીય હતો. હું અને એ બંને એક જ માતિના હતા. પણ મ્હારો જન્મ વડોદરામાં થયેલો હોવાથી મ્હારા અને એના સંસ્કારમાં બહુ ફેર ન હતો. ચત્રજી અને હું સીધી પહેલા અમારી માતિની બોર્ડિંગમાં સાથે બાથુતા, માથે મેટ્રીક પાસ થયા અને આજે સાથે એક જ વર્ગમાં ગ્રેડીયર કોલેજમાં અભ્યાસ કરીએ છીએ. પણ મારામાં અને એનામાં ધ્રુવો તફાવત છે. હું ચહેરી જીવન અને ચહેરી સંસ્કારનો બકત છું એ મામ્મ જીવન અને મામ્મ સંસ્કૃતિનો ઉપામક છે. હું મેટ્રીક પાસ થયા પછી મોઝર દાખ

રોજ પહેરું પશુ ચત્રભુજે આજ દીન સુધીમાં એક પશુ વખત કાલર ટાઇ પહેર્યો હોય એવું મ્હારા જોવામાં આવ્યું નથી. મ્હારી અને એની વચ્ચેની ચર્ચામાં ગામડા અને શહેરો એ વિષય હમેશાં પ્રાધાન્યપાદે રહેતો. તેમાં જ ન્યારે પરણવાની વાત નીકળે ત્યારે ચત્રભુજ ગામડાની તંદુરસ્ત, ભણી, ધરરણુ ગૃહિણીની વાત કરે અને હું શહેરની કોઇ કુસુદ કે કુસુમ મળે મળે તોજ પરણું એવા અભિલાષ સેવતો.

ગામડાની સ્ત્રી એટલે અક્ષયતું જારદાન, ગંદું પ્રાણી, સંસ્કારનું નામ નિશાન નહિ, આવડતમાં મીઠું, રહેણીકરણીમાં, વાતચીતમાં સાવ 'થડ' કલાસ', એવી મારી માન્યતા હતી, અને ચત્રભુજને મને ગામડાની સ્ત્રી એટલે બોળી, ભણી, રૂપાળી હાવડી, મીઠી અને હેતભરી સહચરી.

આજે એની કાઠીનાં વખાણુ સાંભળી મહેં આખરે આવતી કાલે રવિવાર હેતવાથી કુરલા જવાની હા પાડી.

[૨]

બોરીબંકર રોડાતેથી અમે બંને મિત્રો રવિવારે સ્થવારની ટ્રેનમાં કુરલા જવા નીકળ્યા.

સ્ત્રીમાં અમારી વચ્ચે આજે પશુ ગામડું અને શહેર એજ વિષય ચર્ચાઓ હતા અને એ ચર્ચામાં શહેર અને ગામડાની સ્ત્રીનાં એક બીજાથી વિરુદ્ધ વર્ણનો અમે બે મિત્રોએ ફાલે તેવી રીતે અને તેટલી છૂટથી ટ્રેનમાં કર્યાં. કુરલા આવ્યું તોપ અમારી એ ચર્ચા પુરી ન થઇ.

ઉતરતી વખતે ચત્રભુજે મ્હારો ખંબો પકડીને મને હલાવ્યો.

" મણીલાલ, આખા ગૃહિણી કેવી હોય એ બતાવવાજ હું તમને આજે અહિં લઇ આવ્યો છું "

રોડાતેથી ટાંગામાં બેસી અમે ચત્રભુજના કાકીની ડુકાને આવી પહોંચ્યા.

ચત્રભુજના કાકા દેવચંદભાઇ કુરલામાં પાન અને તંબાકુનો મોટો વેપાર વર્ષોથી કરતા. પોતે સોરઠમાં આવેલા સાંઝ ગામના રહીશ હતા. પાંચ વર્ષ પહેલાં કુરલા આવી એક તંબાકુની ડુકાને નોકરી રજા અને એજ તો અનુભવ લઇ આજે પોતાના ધરની ડુકાન કરી ચારા વેપારીમાં પોતાની ગણના કરાવી શક્યા હતા.

હું અગાઉ પશુ ચત્રભુજના કાકીની ડુકાને આવી ગયો હતો. એટલે એ આપખબતથી વધેલા પુરૂષ તરફ મને એક પ્રકારે માન હતું. એવુએટ ચઢીને ચાલીસ પચાસની નોકરી મેળવનાર યુવાન કરતાં આવા દેવા-ઉકલતવાળા ચાર ચોપડી ભણેલા પુરૂષો વેપારમાં આગળ શી રીતે વધી જાય છે એનો હું કુરલા જ્યારે જ્યારે આવતો ત્યારે અભ્યાસ કરવાનું ચૂકતો નહિ. પશુ હજુએ મ્હારે મન એ એક પ્રકારનો. કોયડો છે કે આ પ્રકારના લોકો વેપારમાં ભણેલા જુવાન કરતાં વધુ ને વધુ શી રીતે આગળ વધી શકે છે ?

" એ હો આવો મણીલાલ. ચત્રભુજ આવ. હું ત્હમ્હારી આજે વાટ જ જોતો હતો. આ મણીલાલને તેડી આવ્યો એ બહુ સાદું કયું. તારાં કાકી આજે સ્થવારે જતો તને વાદ કરતાં હતાં. "

" કેમ મ્હારાં કાકીની તબીયત તો સારી છે ના ? " મહેં ઉતાવળે કાકા સમક્ષ પ્રશ્ન મૂક્યો.

" એની તબીયતમાં પૂછવાનું શું હોય ? ગામડામાં જ્યારે માસ રહે એટલે તંદુરસ્તીના તો દગલા ને દગલા એને મળે. આપણે અભાગીઆ છીએ એટલે પેટને ખાતર આ શહેરની અંદકીમાં રહેવું પડે છે. "

" પણ તમે તો કુરલામાં રહો છો અને કુરલા એ પશુ એક ગામડું તો ખરું જ ના ? " મહેં વચમાંથી પ્રશ્ન કરી લીધો.

" આપુ કુરલો ક્યાં ને એક પ્રદેશનું

સાંકું ક્યાં, એ બેંસનાં શેડકદાં દૂધ, એ ખુટલી દવા. એ ધરતી માતાનું મીઠું પાણી અને એ સંતાપી અને એ સુખી જીવન ક્યાં અને આ પંખખમેલની ઝડપે દેડતું જન્મળી શહેરી જીવન ક્યાં ? ”

“ પણ તમે અહિં આવીને પૈસાદાર થાઓ છો એનું શું ? ” મહેં ફલીલ કરી.

“ મણીભાઈ, એ તો એક પ્રકારના ઝાંઝવાના જગ જેવી સ્થિતિ છે. ગામડાંમાંથી હજારો ગણસો આવે છે એમાં એકે એકે એ ચાર પૈસાવાળા થતા હોય તો કોણ જાણે આકર્ષિતો અથવા પાપે પેટભરે છે. જવા દોને એ વાત. હું પણ એ ધાંચીની ધાણીમાં નેશાઈ ગયો છું એટલે ખીજા પર ટીકા કરવાને હવે હું પણ લાયક રહ્યો નથી. ” ચતુરજીના કાકાએ સોપારીનો ભૂથ કરી બોલતાં બોલતાં મ્હારી રહામે ધર્યો.

“ કાકા ! હવે તો મ્હારા કાકી અહિં શકારો ના ? ”

“ ઇ વાત બોટી વર્ષમાં બે ચાર મહિના અહિં રહી જાય બાકી એને તો દેશમાં રાખવાનોજ મ્હારો વિચાર છે. દેશમાં રહેવાથી એની તબીયત કેવી સારી રહે છે એ તું નેષશ ત્યારે તને ખબર પડશે. જા ધરમાં જઈને મળી આવ. અને આ મણીભાઈને પણ સાથે લઈ જા. ઇ પણ આપણા દીકરા જેના છે, એટલે કંઈ વાંધો નથી. જાઓ બંને મિત્રો ધરમાં જાઓ. દૂધ તૈયાર હશે એ પીજો અને પછી પાછા અહિં આવજો. ”

[૩]

ફુકાનની પાઠગજ દેવચંદ કાકાનું મકાન હતું.

ચતુરજી મહેને લઈને એ તારક જતા હતા. પાસે એક ન્હાની સરખી ગલીમાંથી મળીને એ મકાનમાં જવાનું હતું.

“ ચતુરજી ! હું ફુકાને એમ તો ? ”

“ હાલ હાલ. જો તો ખરો ગ્રામ્ય ગૃહિણી કેવી હોય છે એનો તો અનુભવ લે ! ”

અમે બંને મિત્રો મકાનના દરવાજા આગળ ઉભા રહ્યા.

“ કાં કાકી ? ” ચતુરજી ખૂસ પાંડી.

“ કોણ ચનાભાઈ, આવો આવો ”

હસતી રમતી પુતળી હોય એવી રીતે દેડતી આવી ચતુરજીની કાકીએ દરવાજો ઉઘાડ્યો.

આજમાં વિજળી ઝળકે અને એને ચમકારે ચમકી જવાય એવી ચમક હું એ વખતે ખાઈ ગયો.

“ આ મારા બેડખંધ મણીલાલભાઈ પણ સાથે આવ્યા છે. ”

“ ભલે ભલે. ભલે, આવ્યા, ભાઈ પધારો. ” મીઠાશથી એણે આવકાર આપ્યો.

હું માનતો હતો કે એ કાઠિયાવાદી રાંધુ મહેને જોઈને અડી કાચનું ચોડણું જેવશે પણ એને બદલે એણે તો રિંગત કાચે મ્હારો મત્કાર કર્યો.

ગંદ કુરસાની એ ગંદી ગલીમાં પણ કાકીએ આંગણું વાળીને માફ અને ચોખ્ખું રાખ્યું હતું.

“ જુઓને ચતાભાઈ આંક મહિને અહિં આવી તેમાં તો અધુર જેમ તેમ આડું અવળું થઈ ગયું છે. માંડ માંડ પંદર દિવસે મર ઠેકણે આવશે. હાં, પણ આ ભાઈ કયા ગામના છે ? ”

“ એ વડોદરાના છે. મ્હારા ભાઈ જેવા મિત્ર છે અને અમે માથે જુરફીએ છીએ. ”

“ પણ આટલા વર્ષમાં અને અગાઉ કેમ કોઈ વખત તેડી આવ્યા નહિ ? ”

“ તમે તો ઉડતાં આવો અને જુઓ એમાં અમને કોલેજમાં ગણનારાને વખત ક્યાંથી મળે ? ”

“ ક્યાં પરજવા છે ? ” કાકાએ નિંદાગદારે હસીને ચતુરજીને મ્હારે માટે પૂછ્યું.

હું તો આ ગામડાની જોડીને જોઈને

તદન રતબ્ધ યથ ગયો હતો. એવું ધાડીકું
શરીર, કપાળપર નગરી ગુંદીયા કંકુનો, ચાંદલો
નમનગરની લીલા રંગની ચટકદાર બાંધણી
અને એ સૌથી પથુ વધુ આકર્ષક લાગતી
એની રતેલાલ વાણી રહેને તો આ સ્ત્રીમાં
જીવતી કવિતા દેખાડતાં હતાં.

“કાકી અને બંને સાથે પરણવાના
છીએ.”

“તમે” તો ચ-
તાબાધ બહુતરમાં
ધેલા થયા છો એટલે
પરણવાની વાત ક-
રીએ છીએ ત્યાં
નકાર બણો છો અને
આ બાધને પથુ
એવા જ રાખવા
માગો છો? હું બાધ
તમારા બહુતરમાં તે
એવું શું છે કે પર-
ણવાની વાત આવે
ત્યાં માખી છાકી
નળ્ય છે!” કાકીએ
મારી સામે ભેષ પ્રશ્ન
કર્યો.

શું ઉત્તર આપું!
કેવી નિખાલસતાથી
પ્રશ્ન પૂછે છે!

“એ તો સદુ-
સદના વિચાર. એમાં
બહુતર શું કરે?”

મહેં આખર ઉત્તર આપવા ખાતર ઉત્તર આપ્યો.

“લ્યો આપણે તો વાતે ચડ્યાં. દૂધના
ખાસા તેમાર રાખ્યા છે એ તો દું આપવાજ
બૂલી ગઇ. બાધ, માફ કરજો હો. ચત્રભુજને
ન્યારે ન્યારે દું મળું છું ત્યારે અમારે બેને
એવો મા દીકરાનો મીઠો મનખ છે કે દું
વાતે જ ચડી નાઉં છું.”

પગના ઇન્કારે કાકી ઉભાં થયાં. એની
આલમાં પથુ ધરતી ધણેજીતી હોય એવો
દસ્સો હતો. જીવાની મૂર્તિમંત જેવી હોય
તો કાકીને અંગેઅંગ એ વિરાજ રહી હતી.
આવાં શરીર હોય તો દવાખાનાને તાળાં
દેવાં ભેષએ.

“ચત્રભુજ! એક વખત તો આ બાધને
સડિ તેડી આવ-
ટલે એને આપણી
બગરી બેસના રોક-
કદો દૂધ પાછાએ. આ
પાણીવાળાં દૂધ આ-
પતાં તો મ્હારો લાય
લગાય છે.”

દૂધના ખાસા મૂ-
કતાં મૂકતાં ઉભિયા
કાકી દફક્યાં.
દૂધનોં દું ખીસ-
કલ બકા નહોતો.
આ પીનારને દૂધ
કાવણું નથી પથુ
આજે તો આ કાકી
સમક્ષ દૂધને બદલે
‘આ’ આપો એમ
કહેવાની પથુ મ્હારી
દિંમત ચાલી નિલિ.

ધરતીની છાખડી

(નિંદર બરીનો દાળ)

ફૂલે બરી રે ફૂલે બરી
ધરતીની છાખડી ફૂલડે બરી રે.
કાચ્યાં આકાશમાં રૂપાનાં ફૂલડાં
રજનીએ એની ઝોલણી કરી-ધ.
આવી’તી આકાશી માલવ્ય ઉપા એક
ગોરાં શુભાબની સાડી ધરી-ધ.
ગૂંથ્યાં એણે એક બે તો અંબોડલે
સારાં ચે ફૂલડાં વીણી ગઇ-ધ.
નાનકડી ઝોઇમાં ન માયાં એ ફૂલડાં
દોડી જતી’તી એ ઉતાવળી-ધ.
ખૂલી ગઇ ઝોઇને જઠાયાં ન હાથમાં
ધરતી પર ફૂલડાં વેરી ગઇ-ધ.
રાતનાં તિમિર પીને અઝડયાં રે ફૂલડાં
દેવાની આંખ નાણે મલકી રહી
ધરતીની છાખડી ફૂલડે બરી રે.

ઉમાશંકર ભેપી

[૪]

ચત્રભુજને આ-
જે દોલેજમાં એક
માથુસ ઉતાવળે તેડવા આવ્યો.
ચત્રભુજ એની સાથે વાત કરી પ્રેરિસરને
મળી કુરથા જવા તેમાર થયો.
“શું છે? મેં બારણે આવી પૂજ્યું”
“કાશ એકદમ ખિમાર થઇ ગયા છે?”
“પથુ શું થયું છે?”
“કહે છે કે મક્ષાખાતનો દુમલો થયો છે”

“ હું આવું ? ”

“ આવે તો સારું. ”

ઉરત હું અને ચત્રજીવ પેલા આવનાર માથુસ સાથે કુરસે જવા ઉપડ્યા.

રસ્તામાં તે દિવસની કાકીની મહેમાની મ્હારી આંખ આગળ તરી આવી.

જમણમાં પૌવાની લાપશી કરી હતી. એ એટલી બધી મ્હને મીઠી લાગી હતી કે એનો સ્વાદ હું હજી જૂલી શક્યો. નહોતો બહુ તો ‘ શીરો ’ કરશે એમ હું માનતો હતો. પણ એણે તો આ ઉત્તમ વાનગી ચખાડી મ્હારા સ્વાદને સતેજ કર્યો હતો.

‘ રસોઇ વખતની સ્વચ્છતા અને સુધ્ધતામાં કંઈ ખામી નહોતી, વિશેષ આકર્ષક એ હતું કે અમને તથા કાકાને એ એવી રીતે જમાડતાં હતાં કે ‘ જોગન વખતે સ્ત્રી માતા સમાન છે ’ એ વાક્ય મ્હને સોએ સો દશ સાચું લાગ્યું.

તેમાં જ ઉમિયા કાકીનો અભાવ તો એટલો બધો મીઠો કે મૌની માથે જાણે જૂનો સખધ હોય એવી મીઠાશથી વર્તે.

રસ્તામાં ટ્રેનમાં મ્હોં ચત્રજીવને એક સવાલ પૂછ્યો.

“ ચત્રજીવ, કાકી કંઈ બધાં છે ખરા ? ”

“ ક્યાંથી બહોળાં સાંકામાં છોકરાઓ માટે નિઘાળ નથી તો છોકરીઓને તો ચિકણ ક્યાંથી જ મળે ! ”

“ ધાર કે કાકાને કંઈ થયું તો કાકી શું કરશે ? હવે તો એક બાલક પણ છે એનું શું ? ”

“ તને ખબર નહિ હોય કે હમણું હમણું કાકી કુકાને પણ બેસે છે. ”

“ કુકાને ? ”

“ હા કાકા બહારગામ જાય છે ત્યારે કાકી પોતે કુકાન ચલાવે છે. ”

“ આપણી સ્ત્રીઓ આમ કુકાને બેસે ખરી ? ”

“ હવે ખબર નથી, આપણી ચાતિમાં ઘણી બહેનો કુકાને ચલાવે છે. ”

“ જી. જી. કુમરો કાકાની સ્ત્રી કુકાન ચલાવે એ કેમ મનાય ? ”

“ નજર દેખાડું. તારે જોવું હોય તો કાકા દિવસે ઉમિયા કાકીને પોતાને હું દેખાડીશ. ”

કુરસા અને પહોંચ્યા અને ઉતાવળે કાકાને ઘેર ગયા. પક્ષાઘાતના કુમરો બહુ બારે હવે ઉતાવળે એક કુશિયાર ડોક્ટરને ચત્રજીવ તેડી આવ્યો.

આવા વિકટ સંજોગમાં કાકી લેશ પણ ગભરાયાં નહોતાં. પોતાથી બનતી દરેક સારવાર ખુબ ચાતિથી એ ગ્રામ્ય ગૃહિણી કરી રહી હતી. ઘરમાં ન્હાવું બાલક હતું એને સાચવે, અમને સાચવે, બિમાર પતિને પણ સાચવે એવી શક્તિ તે દિવસે મ્હોં કાકીમાં નજરો નજર નિહાળી.

x x x

પક્ષાઘાતના કુમરોથી દેવચંદ કાકાનું અધૂરું શરીર ખોટું થઈ પડ્યું. તે હવે કામકાજ કરી શકતા નહિ. ચત્રજીવે જેમ મ્હને કહ્યું હતું એજ રીતે કાકીએ કુકાન સાચવી લીધી અને આપાર ચાલુ રાખ્યો.

x x x

હું બી. એ. પાસ થઈ રહેલોમાં તોકરી રહ્યો. દર રવિવારે ચત્રજીવ ને હું કુરસે આવતા અને કાકી એજ રતેલભાવથી, એજ ચાતિથી પોતાના આ કુખના દિવસોમાં ચાતિ રાખી પતિની સેવા કરતાં. પતિનો ધંધો એણે મવાયો વધાર્યો હતો. બપોર વિના વેપાર કેમ કરી શકશે એ મ્હારી ઇંકા ખોટી પડી અને દેશ ઉકેલતથી આ ગ્રામ્ય ગૃહિણીએ પતિના અપંગ શરીરની સેવા કરતાં કરતાં વ્યાપારમાંથી સારી લક્ષ્મી, મેળવી અને પાંચ વર્ષ પછી કુરસા છોડી સાંકે જઈને વસ્યા.

કાઉન લાઇફ ઓફ કેનેડા.

કેનેડા યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકા, અથવા તો ઇંગ્લેન્ડમાં ત્યાંના વીમાના ધંધામાં પ્રતિષ્ઠા ધરાવતા હોદ્દેદારો “ કાઉન લાઇફ ” કંપનીની જેટલી કદર આંકે છે તેના કરતાં વિશેષ કદર બીજી કોઇ કંપનીની આંકતા નથી.

પ્રિમિયમના દર ઘણાજ સસ્તા અને પોલીસીની શરતો ઘણીજ ઉદાર છે. કંપનીની નફા સહીતની પેઇડ-અપ કરાવેલી પોલીસીઓ ઉપર પણ તેની સુદત પાકતાં સુધી બોનસ ચાલુ રહે છે.

કંપનીની વિના પ્રિમિયમ પુરેપુરી રકમનો વીમો અનેક વર્ષો સુધી ચાલુ રાખવાની શરતો ઘણીજ ઉદાર અને આકર્ષક છે.

અમારી પોલીસીઓ બીજાની સાથે સરખાવો.

ચાલુ વીમો ડોલર ૧૩૮,૮૨૧,૬૧૫.૦૦

અસકયામત ડોલર ૧૮,૮૬૩,૦૮૧.૭૬

ધી કાઉન લાઇફ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની.

હીંદની વડી બ્રાંચીસ

૧૨, રામપાર્ટ રો, કોટ, મુંબઇ.

શ્રી. કેશવ શેઠ રચિત હાસ્ય સાહિત્યનું નવું નવનીત

વિનોદલહરી

હમણાં જ પ્રસિદ્ધ થયું છે.

જેમાં ભજવી શકાય એવા વિનોદ ગરતા સંવાદો છે; મિઠ્ઠા-મર્માળા સ્કેશીઝ છે; “ ગુફાનેવાલા ”ની, “ મહેમાનો ”ની, “ ગણપતિચોથ ”ની....છેલછળીલી વાતો છે. દિલગિરી નામના દર્દને એકદમ દફે કરવા અને હૈયે હરોહાસના કૂવારા ઉછાળવા વિનોદલહરીની ચિકિત્સા રામળાણી નીવડશે.

એંટ્રીક કાગળ; ચિત્રાંકિત બોર્ડપટ્ટી પૂઠું; સોનેરી નામ; એવા દળદાર પુસ્તકનો કિંમત ફક્ત એક રૂપિયો.

મંગાવો :— ખડાયતા પ્રેસ,
ચાર રસ્તા, અમદાવાદ

સિંધમાં એક લાખ ગુજરાતીઓ વસે છે

તેમના માનસિક અને સામાજિક ખ્યાલોનું દર્ષણ.....તે

મહાગુજરાત

ગુજરાતના ઉચ્ચ કોટિના પત્રોની હરોળમાં મુકાય એવું આ આંકનું

એક સાપ્તાહિક

સિંધમાં જાહેરખબર માટે ઉત્તમ સાધન

લખો:— વ્યવસ્થાપક,

મહાગુજરાત કાર્યાલય,

સાઉથનેપીયર રોડ, કરાચી

સુવિખ્યાત ઓસ્ટ્રીયન લેખક સ્ટીફન ઝવેગની એક કથાનો ભાવાનુવાદ

એક અજાણી સ્ત્રીનો પત્ર

— ૦ —

૨જી ફરવાર :

શ્રી. ચન્દ્રકાન્ત સુતરિયા

[ગતારકથી આશુ]

જ્યે શને હું તમારી સાથે રહી. એ પહેલાં કોઈ પુરૂષે મારી દેહવતને સ્પર્શ નહોતો કર્યો, એટલું જ નહિ, પણ મારા દેહ કોઈ પુરૂષે નિરખ્યો પણ નહોતો એમ તમે ભાગ્યે જ માન્યું હશે. તમારા પ્રત્યેના મારા પ્રેમના બેઠને છેક છુપાવી રાખવાના આશયથી જ સંકાય કે શરમ જતી કરી તરતજ મરી જાતને. મેં તમારી હૃદયસરિતામાં બેઠવા દીધી, એટલે તમને મારા પવિત્ર જીવનનો ખ્યાલ ક્યાંથી આવે ? મેં તમારા પ્રત્યેના પવિત્ર પ્રેમ તે વખતે વ્યક્ત કર્યો હોત તો તમે ચોંટી-નવાઈ પામત. કારણ કે તમે તો એના હૃદયે લાલા જેવા છો કે, સામાન્ય રીતે આવા ગંભીર પ્રેમથી તમને અજાણી યથા વિના રહે નહિ. એકદમ બાળા સાથે કાયમ પ્રેમમાં પડવાની, તેના જીવન સાથે નિરંતર તમારા જીવનની ગાંઠ બાંધી રાખવાની તમને ટેવ નથી-એ તમને પસંદ નથી, તમે તમારો પ્રેમ જેને જેઠાએ તેને આપવા રાજી છો પણ એ માટે કાંઈ ત્યાગની કે બલિદાનની વૃત્તિ તમે ધરાવતા નથી. એટલે તમારી, સાથે રહી તે પહેલાં મેં તમનેજ પ્રીતમ મર્યા હતા અને તમારા વિના મેં બીજા કોઈનો વિચાર કર્યો નથી એ વાત અજાણી તમે અકળાઓ-

અચાંખો પામે. એટલે, મેં એ વાત કહી નહિ. મેં મારી મરજીથીજ તમારા સહવાસ શોધ્યો-ને સાધ્યો. તમને ગેરસમજ ન થાય એ માટે આ લખું છું, જેથી તમને ખાતરી થશે કે એક કુમારિકાનું અધઃપતન કરવાનો આરાપ હું તમારા પર મૂકતી નથી. કારણ કે તમે મને ફક્ત નહોતી, ભગાડી લક્ષ્યાવી નહોતી, કે ખોટાં વચન આપી ભરમારી નહોતી. તેથી, તમારી બાથમાં હું લપાઈ ગઈ ત્યારે મારા જીવનને કિસ્મત ગમે ત્યાં લઈ જાય તે માટે હું તૈયાર જ હતી. સાચે જ એ રાત માટે તો હું તમારા જેટલો આશ્વાસ માનું તેટલો ઓછો છે. એ રાતે અંધારું છવાયું અને તમે મારી પાસે મીઠી નિંદ્રા લેતા હતા ત્યારે મેં આંખ ઉઘાડી જોયું તો તમારા સહવાસથી ફરી એક વાર આતંત્રી સુરખી મારા સુખ પર છવાઈ. એ રાતે આંત્રી તો નહોતીજ, પણ તારાઓનો ચમકાર પણ નહોતો. છતાં એ પ્રેમમિલન મધુર હતું. મારી સાથે મીઠી હાલ લેતા મારા પ્રીતમને સ્પર્શ કરી એકવાર મેં પ્રેમના અર્ચું વહેતા કર્યો. આ સુખ કેટલું મધુરતમ હતું, છતાં કેવું ક્ષણિક !...

...કેમકે, જાણે જરા વારમાં પસોટિયું થયું હોય એમ લાગ્યું, એટલે મેં ત્યાંથી ચાલી જવા

માટે તૈયારી કરી. તમારો જુદો નોકર આવે તે પહેલાં મારે ચાલ્યા જવું. હવું હું તૈયાર થઈ એટલે તમે મારી પાસે આવી, તમારા બન્ને હાથ મારે ગળે ભેરવી મારા હોઠ પર ચૂમી કરી મારી સામે તમે નયન ડેરવ્યાં. હું પણ તમને જોઈ રહી. હું વિદાય થતી હતી એવું દુઃખ મને સાલવું હતું, તમને પણ સાલવું હતું. એટલે, રાતના મીઠાનની યાદમાં તમે મને થોડાં પુલ ભેટ આપ્યાં અને પૂછ્યું: 'આવીશ ? આજે રાતે પાછી મને અહીં મળીશ ?'

મેં હરખભેર હા પાડી અને પેલાં પુલો લઈને હું રસ્તે પડી. એ પુલો તે પછી મેં અનેક દિવસ સુધી સાચવીને સુખ્યા હતા એ પણ કહી દઉં.

બીજી રાતે હું પાછી આવી અને કરી માઝમરાત આપણે માણી લીધી. એજ પ્રમાણે ત્રીજી રાતે તમે મને બોલાવી અને આપણે સાથે રહ્યાં. પણ સવારે જ્યારે હું જવા નીકળી ત્યારે તમે મને કહ્યું કે, 'આજે તો મારે બહારગામ જવાનું છે અને એ મહિનાથી જોડેનો નહિ આવી શકું. તારું સિરનામું મને આપતી જા; આવીશ એટલે તને લખીશ અને આપણે પાછા મળશું.' મેં યુક્તિઓ ટપાલ ઓરીસના કેરમાં મારું સિરનામું આપ્યું, પણ મારું ખડું નામ તમને જાણવા નીકળું નહિ. કારણ કે મારે પ્રેમનો બેઠ જુવાની રાખવો હતો. આપણે છુટાં પડ્યાં.

પણ પછી તો, દિવસ પર દિવસ વીતવા માંડ્યા. એ માસ થઈ ગયાં. તમારા પત્રની મેં હરદિન રાહ બાળી પણ તમે એકે રખડ લખ્યો નહિ, એકે પત્ર પાઠવ્યો નહિ. પણ જવા દો, મારે તમારી સામે કાંઈ ફરિયાદ કરતી. નથી તમે મારા પ્રીતમ છો, મારા હૃદયના માલિક છો અને તેથી તમને પહેલી રાતે-ને તેનાથીયે પાંચ વર્ષ પહેલાં-ચાલ્યા હતા

તેવા આજે પણ ચાહું છું. તમે પ્રેમાળ છો એમ ગણું છું. એ માસ માટે તમે બહારગામ જવાના હતા; પણ એ સુદત પહેલાં તમે શહેરમાં પાછા આવી ગયા હતા. કેમકે, તમારા મહાનની બહારના પેલા ચિરપરિચિત સ્થાતેથી મેં જોયું હતું કે, તમારી બારી ઉઘાડી હતી ને દીવો ઝગતો હતો. એમ છતાં પણ તમે મને પત્ર લખ્યો નહિ-એટલે જ, તમારી પ્રિયતમા હોવા છતાં પણ તમારા હસ્તાક્ષરથી લખાયેલી એકે લીટી મારી પાસે નથી; આજે મારો જીવન દીપક જુગારે છતાં હું તો પ્રીતમના કરકમળથી લખાતા મઝાના અક્ષરોથી સદાય વિહોણી જ રહીશ. મેં ખૂબ-ખૂબ રાહ જોઈ. મને તમે બોલાવી નહિ, પત્ર પાઠવ્યો નહિ

મારો જે પુત્ર ગઈ રાતે મરી ગયો તે પુત્ર આપણે હતો, મારો-ને તમારો હતો. પેલી ત્રણ રાતોના સહવાસથી એ બાળક આ અવનીમાં અવતર્યું હતું. એ રાત પછીથી બાળકના જન્મ સુધી તો હું તમારી જ રહી હતી. મેં મારી જીવનવેલ માટે તમારા જીવન વૃક્ષનો આશરો શોધ્યો હતો. એટલે બાળકનો જન્મ થશે એમ લાગ્યું ત્યારે પણ મેં બીજા કોઈનો આશરો શોધ્યો ન હતો. એ રાતોના તમારા મારા પ્રત્યેના પ્રેમના ને તમારી પ્રત્યેની લાગણીના પરિણામે એ સુકુમાર બાળક મારે બોળે રમ્યું. આ બાળકનો જન્મ થયો ત્યારે ને તે પછી આજ સુધી મેં કેમ તમને તે વિશે જણાવ્યું નહિ એવો વિચાર તમને આવશે. કદાચ આ હકીકતથી તમને નવાઈ પણ લાગશે. આટલાં વર્ષો સુધી એ બાળકનું મેં જતન કયું અને તેના પિતાને તેના જન્મની જાણ પણ ન કરી એ જરા અચ્ચે પચાડે એવું તો છે જ; પણ હવે જ્યારે એ સંતાન સદાની શાંતિમાં સુવું છે ત્યારે તમને એના જન્મની ને મરણની વાતથી

વાકે કરવાની જરૂર મેં જોઈ છે. - બાકી અત્યાર સુધી હું એને વિષે તમને જણાવું પણ શી રીતે ? કેાઠ 'રખડેલ' છોકરી તમારી સાથે ત્રણ રાત રહેવા રાજી થઈ તે તમને આવી વાત કેમ કરી શકે ? તમારે મન તો એ અજાણી હતી, એટલે, કદાચ આપણા બાળકના જન્મની વાત કરત-અથવા મેં તમને મારા પ્રીતમ ગણ્યા છે એવું પ્રમાણિકપણે કહેત તો તમે તે બાએજ માનત. આ છોકરો તમારાથી થયો હતો એ વાતનો સ્વીકાર તમે કરત નહિ. અને ધારો કે મારા બોલવા પર બરાસો

રાખી તમે એટલું સ્વીકાર્યું હોત તો પણ તમારા મનમાં એવો સંશય તો રહીજ નત કે, તમારા જેવા શ્રીમંતને લાગમાં લેવા માટે મેં કદાચ આ તાગડો રચ્યો હશે; તમારી પાસે પૈસા કદાવવાની તરફીય હશે. એમ આપણી બે વચ્ચે અણવિશ્વાસ રહેત એ ચોક્કસ હતું. અને એવું રહે એ મને પસંદ ન હતું. વળી, મેં તમને આગળ જણાવ્યું છે તેમ મેં તો તમને પૂરેપૂરા જાણી લીધા હતા. તમે હેરી લાલા જેવા છો; મોજ મચા કરી પણ જાણો અને બીજાઓને મોજ કરાવો પણ ખરા. અને છતાં, કેાઠ બાળાના બંધનમાં કાયમ માટે જકડાવું તો તમને જરૂર પસંદ નથી. એટલે, એક બાળકના પિતા તરીકે તમે બહાર આવો એ વિચારથીજ તમને કમેકમા આવ્યા વિના રહે નહિ. તમે તો સંસારના રંગરાગ ભોગવવા છતાં તેથી દૂર ભાગતા ફરો છો. સ્વતંત્ર જીવન ગાળવા ઇચ્છો છો એટલે એક બાળકના પિતા તરીકેની જવાબદારી તમને તો બારે પડે; હું તમને આંખમાં ખંસુ એટલુંજ નહિ પણ

બાળક પણ તમને ન ગમે. એટલે, તમારી લાગણી રજમાત્ર ન હુખવવા મેં મારાથી બનવું કયું. તમને, બાળકના જન્મની જાણ થયા બાદ, મારું મુખ ન ગમે એ મને ધણું સાહે. તમને કોઈ પણ પ્રકારે હું બારે ન પડું પણ માત્ર તમારા પ્રેમાળ અંતરની પ્રેમમંદિરામાં સ્થાન કરું એજ મારી આકાંક્ષા આજ સુધી રહી છે, ને એટલા માટેજ મારો પોતાનો ને બાળકનો બાર મેં જાતે એવ્યો છે. તમે તો અનેક સુંદરીઓનો સુવાળો સહચાર સાધ્યો છે-એ બધામાંની એક તરીકે તમે તે રાતોએ મારી ગણના

કરી હશે. પણ મારે મન તો તમેજ પ્રીતમ હતા. એટલે, હું તમને જીવન-બર જંખી રહી છું. ન્યારે તમે તો મને સાચ બૂલી ગયા છો.

ગભારાશો નહિ. મને બૂલી ગયા એમ કહી કેાઠ જાતનો આક્ષેપ હું કરવા માગતી નથી. કેાઠ

પ્રકારની ફરિયાદ પણ તમારે ચરણે કરવા માંગતી નથી. પણ ન્યારે આપણે પુનઃ મુલ્ય પામ્યો છે-ને તેનું શબ્દ અહીં મારી પાસે પડ્યું છે ત્યારે આ બધી વાતો સ્વાભાવિક રીતે જ યાદ આવે છે. આપણા બાળકના કુમળાં દેહમાંથી પ્રાણ પરવરી ગયા ત્યારે મને પ્રભુ પર ક્રોધ આવ્યો. શા માટે એણે મારા બાળકને લઈ લીધો ? મને પ્રિતમ-વિહણી તો રાખી હતી, પુનઃવિહણી કેમ કરી ? માફ કરજો, બાલા ! હું જાણું છું કે આ બધો બકવાદ નકામો છે. મને એટલી પણ ખબર છે કે મેં તમને તે વેળા જણાવ્યું હોત-ને આજે પણ મારી સાચારી દર્શાવું તો-તમે મને જરૂર મદદ કરો. તમારી હિંમતમાં મને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે. કેાઠ અન-

રાસમાલિની

નવીન રસસંગ્રહ

મુદ્ર્ય : રૂ. ૧-૪-૦

પોષ્ટલ ચાર આના

‘ગુણસુંદરી’ કાર્યાલય,

મુંબઈ, ૪

જ્યા માણસને તમે મદદ કરો તો મારા જેવીને ન કરો એ કમ બને ? પણ તમારી એ ઉદારતાને લાભ મારે લેવો નથી. કેમકે એ ઉદારતા વિશિષ્ટ પ્રકારની છે. જે 'મગિ' તેને જ તમે આપો છો. 'ભિક્ષાનુદેહિ' કરવું કોઈ આવે તેના તરફ જ તમે હાથ લંબાવો છો, એટલે સાચું પૂછો તો, તમારા સુખમાં સંગાથે રહેનારાં બિરાદરો પ્રત્યે તમે જે સહાનુભૂતિ દર્શાવો છો તે સહાનુભૂતિ દુઃખી ભાઈ બહેનો પ્રત્યે દર્શાવતા નથી. સુખમાં રહેનારની પાછળ વણમાથો ખર્ચ કરો છો; દુઃખીઓ મગિ છે તો જ આપો છો. એટલે મારા જેવી માટે તો મુરકેલી ઉભી થાય છે. મારે તમારી પાસે લેશમાન ચાચના કરવી નથી; સ્વયંજી જે આપો તેજ લેવું છે ! મને યાદ છે કે, હું નાની હતી ત્યારે તમે એક ભિક્ષુકને ચલણી તોડ આપી દીધેલી. તે તમારી પાસે આવ્યો ને તેણે કાંઈ મંચું એટલે ઉતાવળમાં, હાથમાં જે આવ્યું તે તમે આપ્યું. તેને જરૂર હતી માટે એ નાણું નહોતું આપ્યું. પણ 'જલદી પીડા ટળે' એ ખાતર જ તમે એ ઉદારતા દાખવેલી. એજ પ્રમાણે તમે મારું કરો. 'પીડા ટળે' એ ખાતર તમે મારે વિષે વ્યવસ્થા કરો; પણ મારી અંતઃકરણપૂર્વક કાળજી લેવી જોઈએ એવી ભાવના તમારે દિલે કદિ વસે નહિ. એટલેજ, મેં કટોકટીના અનેક પ્રસંગે પણ તમારું દાર ખખડાવ્યું નથી, તમારે ચરણે આવી લગી પડી નથી. મને ખાતરી છે કે એમ કયું હોત તો તમે દરેક રીતે મને મગવડ આપત, મારા જીવન નિભાવ માટે સારાં નાણાં આપત. પણ એ બધા પાછળ જે જ ગૂઢ વિચાર રહેત: 'આ પીડા ટળે, મારા ખાતર આમ કરવું જોઈએ.' મને મા રહેા ત્યારે આવીને મેં જો એ વાત આપેલા સ્થાવી હોત તો મને ખાતરી છે કે તમે એમજ કહેત કે, 'ગર્ભપાત કર'.

એ મારાથી કેમ થાત ? એના જેવું ભયંકર પાપ બીજું શું હોય ? મારે મન તો તમે પ્રીતમ હતા-ને તમારું ને મારું એ સંતાન હતું એટલે જેવા તમે બહાલા તેવું સંતાન બહાણું. એને જોઈ પ્રીતમ મળ્યા એટલે આનંદ એને રમાડું, લગાડું, ખવડાડું, પીવડાડું-એ બધું જાણે પ્રીતમ માટે કરતી હોઈ એમજ લાગે. તમારાથી મને બાળક થયું એથી મને લેશમાન દિલગીરી નથી થઈ; ઉલટો ઉત્સાહ આવ્યો હતો. કેમકે, હવે જીંદગીભર તમે મહારાજ છો એવી ભાવના બાળકના જન્મથી દ્રવિભૂત થઈ.

પણ પ્રસન્નિ પહેલાં ત્રણ ચાર માસ તો ભારે થઈ પડ્યા. એજેની વધતી ગઈ; કામ પર દિલ ચોટે નહિ અને ખાવા પીવાનું ભાવે નહિ. રમવા કુદવાનું તો શું પણ ચાલવાનું પણ કાવે નહિ અને તેથી, ન્યાં હું, કામ કરવા જતી ત્યાં, 'તબીબત સારી નથી રહેતી' એમ કહી હું છૂટી થઈ. ન્યાં હું રહેતી હતી ત્યાં પાસેજ મારા સાવકા બાપના સગા રહેતા હતા; અને તેઓ જો મારી આ અવસ્થા જાણી જાય તો મારે ઘેર ખબર મોકલે. એ બહીકે મેં ત્યાં રહેવાનું પણ માંડી વાળ્યું. હવે, હું નાની પરચુરણ ચીજો વેચી ગુજરાત ચલાવતી અને રાતવાસો ગમે તેવા નિર્જન રથજો ગાળતી. આવી રીતે નિરાધાર અવસ્થામાં ૧૫-૨૦ દિવસ વીતાવ્યા બાદ ન્યારે વેદના વધવા માંડી ત્યારે હું સખાવતી સુવાતડખાનામાં ગઈ. ગરીબો માટેના એ તબીબીગૃહમાં સારવારનું તો શું પણ દવાદ્રશનું ચેકેકાણું ન હતું. અનેક ગેરકાયદેસર બાળકો ત્યાં જન્મતા અને ત્યાંથી એ બાળકો અનાયાચમમાં મોકલાતા, મારું સંતાન-તમારો ને મારો પુત્ર-ત્યાં જન્મેલો એ બાળક એ-એ કરી જીવ ખાઉં અને બેહાલ ને માંદી માતાને પગવડું. એ બાળક પણ સુકમડી કાઢીનું ને માંદકું હતું.

યાદા દિવસે આ બધા જાનસમાં અમે કેમ વીતાવ્યા તે તો હું જ જાણું છું.

આટલું મેં તમને કહી નાખ્યું, એ માટે હું તમારી માફી ચાહું છું. હું તમને મારી ચીંથરેલા દશા વિષે વધુ નહિ કહું. ૧૧ વર્ષ સુધી મેં મૌન રાખ્યું છે ને રાખીશ. મારે માત્ર એટલું જ કહેવાની આકાંક્ષા હતી કે, બહાલા ! આ સંતાન આપણું છે અને જ્યારે હવે એ પુત્ર મરી ગયો છે ત્યારે તમને એ વિષે હું કહું છું. એ પુત્ર મને તો ખૂબજ જાણેલો હતો. તમારાથી ત્યજાયેલી એવી હું, જ્યારે જ્યારે મારા દુઃખી દિવસો સંભારતી ત્યારે ત્યારે એ બાળકના રિમતે ને એનાં તોફાને મને આત્માસન આપ્યું છે. એનાં કાલા ખોલ મારે બધું દુઃખ વીસારી દેતાં. હવે જ્યારે મેં સદાને માટે મુંઝો મુતો છે ત્યારે મારે જુઓ મને સાંભરે છે, જે ચાતનાઓ સહન કરી છે તે યાદ આવે છે. ને તેથી આજે મેં હું ઉભરો કાઢ્યું છું. છતાં એટલું જાણ્યો કે, હું તમારા પર કદિ ગુરસે થઈ નથી. મને ગર્વ રહ્યો ને પુત્ર જન્મ્યો છતાં તમારા પર મને તિરસ્કાર આવ્યો નથી. તમારા પ્રેમની અપૂર્વ મરતી મેં માણી એ માટે મને લગીરે પચાતાપ થયો નથી અને તમારા પ્રત્યેનો મારો પ્રેમ રજામાત્ર ઓછો થયો નથી.

આપણા પુત્રને તમે ઓળખતાએ ન હતા. એ નાના બાળકના સુકુમાર વદન પર તમારી પ્રેમભરી આંખો કદિ ફરી નથી અને એના કુમળા દેહને તમે માયા મમતાથી ખોલે બેસાડ્યો નથી. એનું કારણ એ હતું કે, તેની પીઠાન મેં તમને કદિ કરાવી નહિ. પુત્રજન્મ પછી હું તો તમારાથી અજાણી જ રહેતી-સંતાતી કરતી. તમને મળવાનું કે તમારી સમીપ રહેવાનું મન થયાં કરતું. પણ તમારે બદલે બહાવસોયા બાળકની સોજત મળી એટલે એને લાડ લગવવામાં મારો સમય વીતતો.

મને આનંદ મળતો. મારો પ્રેમ પતિ અને પુત્ર વચ્ચે વહેંચાય એવી લગીરે ધમ્મજા મળે નહોતી. પરંતુ તમે દુઃખાપ્પ થઈ પડ્યા એટલે પુત્ર તરફ મારી પ્રેમસરિતા અવિચ્છિન્ન બહેવા માંડી. એની સાથે રહેવામાં, એને લાડ લગવવામાં કે ઉછેરવામાં પતિવિયોગનું દુઃખ હું ભૂલવા લાગી એમ કહું તો ચાલે. આબેદુજ તમેજ હો એમ તમારો-આપણો પુત્ર મને જણાતો ને તેની પ્રત્યેક હીલચાલમાં રમતગમતમાં, વિચારમાં, ખાવાપીવામાં તમારી જ છાયા મેં અનુભવી. આમ એને જોઈ તમને મળ્યાનો આનંદ અનુભવી મેં દોઢલા દિવસો વીતાવવા માંડ્યા.

હા, તમારા દરેક જન્મદિવસે એક પવિત્ર ફરજ અદા કરતી. આપણા પ્રેમની પ્રથમ શત્રિએ તમે મને જેવા મુંદર પુષ્પો આપેલાં તેવાજ મજાનાં શુલાળનાં મધમધતાં ફુલો હું તમારી જન્મગાંઠને દિવસે તમારે ત્યાં મોકલતી. અલખત તમને કદાચ તે વિષે વિચાર સરખાય નહિ આવ્યો હોય. છેલ્લા અગીઆર વર્ષથી દર જન્મદિવસે આમ નિયમિતપણે આ ફુલોની ભેટ કંપી અજાણી વ્યક્તિ ઓકલે છે એનો ખ્યાલ તમને કદિ આવ્યો છે ખરો ? મને તો લાગે છે કે તમને એનું બાને નહિ રહ્યું હોય. પણ મરે માટે તો આપણા પ્રથમ પ્રેમની યાદી રૂપે એ ફુલોની ભેટ વર્ષભરમાં એક દિવસે તમારે ચરણે ધરવી એ એક પવિત્ર ફરજ હતી.

આપણા પુત્રને મેં તમારાથી અજાણ્યો રાખ્યો એ વાત મને સાલે છે. મને ખાતરી છે કે, મેં તમને એની ઓળખ કરાવી હોત તો તમે એના પ્રત્યે પૂરો પ્રેમ રાખત. આખા તમારી પેઠે એ પોતાના દિવસો ગાળતો હતો. તમે જીવનમાં જેમ અનેક ખેલ કરો છો તેમ એ પણ કરતો. અને ધણીવાર તમે જેમ ગંજીર બની વાચનલેખનમાં પડો છો તેમ એ

પણ કલાઈ સુધી અભ્યાસમાં કે ગંભીર વિચારમાં પડી રહેતો. તે તમારા જેવા જ હસમુખો મળતાવડો અને દેખાવડો હતો. એને કારણે જ તેના પર મારો પ્રેમ અગાધ હતો. તેના અભ્યાસ માટે મારે કાળજી નહોતી રાખવી પડી-એ પોતે જ તેમાં રચ્યો પચ્યો રહેતો આડોશી. પાડોશીઓનાં બાળકો સાથે કે અમે ત્રેવારોના દિવસોમાં રહેલગાહે ઉપડતાં ત્યારે તે ખૂબ મળતાવડો રહેતો. સર્વ સ્થળે બધાં એનાં પર બારે પ્રેમ બતાવતાં. એવી મુશ્કેલી એની બોલવા ચાલવાની ઢબ હતી. હવે એ સ્મિતભર્યા હોઠમાંથી હાસ્ય કરમાઈ ગયું છે ને એતો કુમળો દેહ ઠંડો પડી ગયો છે.

મેં એને બહુ સરસ રીતે ઉછેર્યો હતો. છેલ્લા વર્ષથી તો તે છાત્રાલયમાં રહેતો હતો. તમને કદાચ એમ લાગશે કે એક જ્ઞાનદાન કુટુંબનો છોકરો ઉછેરે એવી રીતે ઉછેરવા માટે હું કેવી રીતે શક્તિમાન થય્યો ? તમારી આ શંકા ખરી છે; અને આજે ત્યારે બધી જ સત્ય હકીકત તમને કહું છું-મારા જીવનનો સાથે સાથે એકરાર કરું છું-ત્યારે, શરમ તજીને મારો જીવનનિભાવ હું શી રીતે કરતી અને બહાલા પુત્રને કેવી રીતે ઉછેરતી તે પણ તમને હું જણાવી દઉં. તમે તે જાણી અચકાશો નહિ; ગલરાશો નહિ. પ્રિયતમ, મેં મારી જાતને વેચીને 'એ બધું કયું', એમ જણાવું તો તમારા દિલને ડંખ તો નહિ લાગે ને ? મારાં મિત્રો, મારો પ્રેમ મેળવવા મથતા લમરાઓ ધનવાનો કે ધનિકોના નખી-રાઓ હતા. પહેલાં તો મેં તેમને અવગણ્યા. પણ તેઓ મારી પાછળ લમતા જ રહ્યા-કેમ કે હું સુંદર લલના હતી; તેમને ગમી જઈ એવી આકર્ષક સુંદરી હતી. એટલે જેના તરફ હું પ્રેમભર્યા નયને જોતી એ મારે ચરણે શિર ઝુકાવતો. એ રીતે એ બધાં

જીવંતો મારા લગત બની રહ્યાં. મને મળતો ને મારો સમાગમ શોધવા તલપાપડ થઈ રહ્યાં. એ સર્વ મારા પ્રેમ માટે આતુર થયા મને મહાત્મા લાગ્યા. માત્ર તમે-જેમને મેં મારું હૃદય આપ્યું હતું તેજ-મારાથી સદા અળગા હતા.

આ વાત ઉધાડી પાડી તેથી તમને મારા તરફ તિરસ્કાર તો નહિ આવે ? મને ખાતરી છે કે મારાં મનની સ્થિતિ સમજી તમે ખોટું નહિ લગાડો. તમને ચોક્કસ લાગશે કે મેં મારી જાત વેચી તે પણ તમારે માટે અને તમારી છાયા રૂપ આપણા પુત્ર ખાતર. સખાવતથી ચાલતા ગંદા સુવાવડખાનામાં ગરીબાઈનું દર્દ કેવું હોય તેની મને પૂરેપૂરી ખબર પડી હતી. અને એવી અસહ્ય ગરીબાઈમાં ગલીય વાતાવરણમાં ને મેલાધેલા સમાજમાં આપણો પુત્ર ઉછેરે એ ખ્યાલથી મને કમકમા આવતાં. એનાં સુકુમાર હોઠો-માંથી ગંદા લોઠો બોલે તેવી ગાળો બોલાય અથવા તેનો સુંદર કામળ દેહ કાટેલા તૂટેલા મેલા વસોથી ઢંકાય એ જોવું મારે માટે અસહ્ય હતું. આપણો-ને ખાસ કરીને તમ રા જેવા ધનિકનો-પુત્ર એવી રીતે ઉછેરે એ કેમ સાંખ્યું જાય ? એને માટે બધી સગવડ થવી જ જોઈએ. તમારા જીવન ધારણ પ્રમાણે એનાં જીવનનું પણ ધારણ હોવું જ જોઈએ એવો મહત્તમ વિચાર મેં કર્યો.

ને તેથીજ, કાયા વેચી મેં કમાણી કરી. મને એમ કરતાં રહેજ પણ આંચકો લાગ્યો નથી. સ્વમાન ગુમાવ્યું એવી લાગણી મને થઈ નથી. કેમકે માન, સ્વમાન કે શરમ એ બધું તો મેં તમારે ચરણે ધરી દીધું હતું. મારો દેહ મેં તમને અર્પણ કર્યો હતો-પણ ત્યારે તમને તેની પરવા નહતી ત્યારે એ દેહનો ઉપયોગ હું ગમે તે કંઈ તે સાથે તમને શી લેવા દેવા હોય ? મને પણ તેની શી અણવા

હોય ? મારા રૂપની ભારોભાર પ્રશંસા કરનારા શ્રીમંત જીવાનો-મારા પ્રત્યે પ્રેમ ધરાવતા, મને મળવાનું પૈસા આપતાં છતાં મારો આત્મા તેમનો થયો નથી, મારું જીવન તેમના જીવન સાથે જોડાયું નથી. એમાંના ધણી તો સંભળત હતા અને મારા તરફ મર્યાદાથી પણ વર્તતા; એવાં કેટલાંકને હું માનથી જોતી. પણ તેમને મારું હૃદય કદિ દષ્ટ શકી નહિ- કેમકે એ હૃદય એકવાર એકને દેવાઈ ચૂક્યું હતું.

એક પ્રૌઢ વિધુરની વાત કહું. એ ખીતા-બધારી ધનવાન ગૃહસ્થે આપણા પુત્રને શાળામાં રખાવ્યો ને છાત્રાલયમાં ધખલ કર્યો.

તે બહુ બહો હોતો. પોતાની સાથે પરજીવાને ત્રણ ચાર ચાર તેણે મને કહ્યું. હું તેને પરણી હોત તો આજે ઉમરાવપત્ની બની હોત. અને તેની અનેક મીઠ્ઠોતોની ભાગીદાર થઈ હોત. મારા કે પુત્રના જીવનનિભાવની ચીંતામાંથી હું મુક્ત થઈ હોત એટલું જ નહિ પણ મારી બાવિ જીંદગી આનંદ પ્રમોદમાં ગાળી હોત. મમ્માજમાં નામના મેળવી હોત અને ‘મોટે ખાંચરે’ ની સન્નારીનું ગિરદ મેળવ્યું હોત. પતિ તરીકે એ પ્રૌઢ ઉમરાવ મારા પ્રત્યે મારી લાગણી દર્શાવત, એ વિષે મને શંકા નહતી; પણ એની નમ્ર માંગણી મેં આભાર સાથે પાછી વાળી; તેમ કરતાં મને દુઃખ તો થયું; હું સુખાંધ કરું છું એમ એને તો શું પણ મને થે લાગ્યું.

મેં ના કેમ પાડી એમ પુછો છો ? મેં એટલા માટેજ ના પાડી કે મારે એની સાથે લગ્ન બંધનમાં નહોતું જડાયું. મારે સ્વતંત્ર-તમારે માટે સ્વતંત્ર-રહેતું હતું. મને લાગતું હતું કે, જીંદગીભરમાં એકવાર-માત્ર એકવાર મને તેમ બોલાવશો ને તમારી કરી રાખશો.

કદાચ એવેના માત્ર એક કલાક માટે પણ તમે મને બોલાવો તોયે એ ધન્ય, અવસર મેળવવા મારે સ્વતંત્ર રહેતું હતું. એટલા માટે જ મેં ના પાડી; તમે બોલાવો ત્યારે તમને મળવા આવવાની સ્વતંત્રતાની ખારી ખુલ્લી રહે એ ખાતર મારે એ અને એવી માંગણીઓની ના પાડવી પડી.

એવે, એ અણુધાર્યો પ્રસંગ આવ્યો પણ ખરો. છતાં તમને તેની ખબર નથી પડી. તે વેળાએ પણ તમે મને નજ ઓળખી વારંવાર મળવા છતાંય તમે મને કદિજ પીછાની શક્યા નહિ. સામાજિક મેળાવડાઓમાં, મીઠ-

દીવાળીમાં ભેટ આપવા
સરતી કીંમતે
પુસ્તકો મેળવવાં હોય તો
આ અંકમાં
રંગીન કાગળ ઉપર આપેલી
જાહેરાત જુઓ

લસોમાં કે નાટક સીનેમાં-ઓમાં અનેકવાર મળવા છતાંય તમે મને ન ઓળખી શક્યા. મારું હૃદય તમને મળવા તલસતું. અને આવા સામાન્ય પ્રસંગોએ તમને જોતાં હું તમારી પાસે આવતી પણ તમારી નજર ખીચે જ રહેતી.

તમે મારી પાસેથી પસાર થઈ જતા ત્યારે કોષ અનુભવી સ્ત્રી સામે હોય એમજ તમને લાગતું. અને એમ લાગે એ પણ બનવાનું હતું. હું કેવી બદલાઈ ગઈ હતી? મુઘ્ધા મટી હું જીવાન સ્ત્રી થઈ હતી. હવે એકલતાઈ નહતી પણ નૈનકદાર શુંદર વસ્ત્રોમાં સજ્જ થઈ અનેક સ્ત્રી પુરુષ સાથીઓ સાથે હરતી હરતી હતી. એટલે તમે મને કેમ ઓળખી શકો ? ‘શુન્યગૃહમાં ઝાંખા દીવાના પ્રકાશમાં એક શરમાળ મુઘ્ધા આવી ઉભી હતી તે આજ’ એવો ખ્યાલ તમને કેમજ આવે ? કોષ વાર મારા મિત્રો તમને બોલાવતાં તો તમે બોલતા; મારી ઓળખ ધરાવતા તો હાથ મીલાવતા. પણ તે બધુંયે જાણે અનુભવા માણસ નેકે વર્તતા હો તે રીતે જ મને તો એ એટલું બધું સાલતું કે વાત જ પુછો ના.

એક વાર તો મને એ ખૂબજ અસહ્ય થઇ પડ્યું. એ વેળાએ, એક થીએટરના બોક્સમાં હું મારા એક મિત્ર સાથે બેઠી હતી. અને તમે અમારી પાસેના બોક્સમાં હતા આપણા બે બોક્સની વચ્ચે આડો ઝીણો પડેલો હતો. સામે નાટકમાં એક મજાતો પ્રેમપ્રસંગ હતો. બધાં એ નિરખી રજા હતા. તમારું ચિત્ત પણ તે વેળા ત્યાં હતું. પણ તમારો હાથ બોક્સના કોરે પર હતો. તેની પાસે મારો હાથ પણ હતો. તે પળે, સામે ભગવંતો પ્રેમપ્રસંગ નિરખી મારું મન તમને બેટવા તલસી રહ્યું. તમારા કરને હાથમાં લઈ ચૂનો કરવાનું મને મન થયું. પણ મેં મારું મન વશ કયું. કેમ કરી એ અસહ્ય પણ વિદ્યારવા મેં બનતું કયું. બાન-માન ભૂલી ન જાઉં તેથી મેં આંખો મીચી દીધી. અને જ્યારે નાટકનો પ્લોટો અંક પૂરો થયો ત્યારે કંઈક ખડાનું કાઢી મેં મારા મિત્રની રજા લીધી. હું ઘેર આવી. મારા પ્રીતમને મારી નોકે જ હું બેઠેલા બેઠું ને છતાં તે મને જાણજે નહિ એ સ્થિતિ મારાથી ચલતી લેવાય તેમ ન હતી.

ફરી એક વાર એવું થયું હતું. તે તો એક વર્ષ પહેલાં જ બન્યું. તમારી છેલ્લી જન્મ-ગાંઠને બીજો દિવસે હું તમારો વિચાર કરતી હતી. આગલે દિવસે તમને ૬૨ વર્ષે મોકલતી તે પ્રમાણે ગુલાબનાં ફુલ મેં મોકલ્યા. અને પછી સાંજે આપણા પુત્રને લઈ ફરવા નીકળ્યા. મોડી સાંજે અમે નાટક જોવા ગયા. એ દિવસ મારે મન કેટલો પવિત્ર હતો તેની એ બાપડને શી ખબર ? પણ બીજો દિવસ મેં મારા એક બીજા જીવાન સાથી સાથે ગાળ્યો. એ એક નાના કારખાનાનો માલિક હતો. અને એની સાથે હું છેલ્લા બે વર્ષથી રહેતી હતી. તે મને ખૂબ મજા કરાવતો અને હું તેની સાથે પરણું એવી તેની ઉત્કટ ઇચ્છા પણ હતી. પણ મેં એનેય ના પાડી. એનું કારણ એ સમજી શક્યો ન હતો. છતાં મોડી

બહેલી હું માનીશ એમ તો એને લાગ્યું. એટલે, એ મને ને મારા પુત્રને ખૂબ બેટ સોગદિ મોકલતો. એ મને ચાહતો એટલુંજ નહિ પણ મારો લગભગ ગુલામ બની રહેતો. અમે ધણી વાર સાથે રહેલાહો જતાં અને નાટક સીનેમાઓમાં અનેક સાંજ વીતાવતાં. ગમે વર્ષે, જન્મગાંઠને બીજો દિવસે હું તેને ત્યાં ગઈ ત્યારે તે અમને ફરવા લઈ ગયો. રાતે એક રેનકદાર રેસ્ટોરામાં અમે બધાં સુંદર બોજન જમ્યાં. અમે ત્યાં જમી રજા એટલે મેં મારા સાથીને કહ્યું: “દેવી મજાની રાત છે; ને કેવું આનંદભર્યું વાતાવરણ! ચાલો, આપણે નૃત્યગૃહમાં જશું? સામાન્ય રીતે નૃત્યગૃહમાં જવું મને પસંદ પડતું નહિ પણ કેને ખબર કેમ તે રાતે ત્યાં જવા દિલ લલચાયું. અને મારા સાથીએ સમતિ દર્શાવી એટલે અમે તરતજ ત્યાં ગયા. બધા મળી પાંચ સાત જથ્થો હતા, બધાં મિત્રોને મારી સૂચના ખૂબ જ ગમી; આવા રંગરાગનું નિમંત્રણ એમને કેમ ના ગમે? પણ મને ત્યાં જવાનું એકએક કેમ યજ્યું તે ન તો મારા સાથીઓ સમજ્યા કે ન તો હું સમજી શકી. મને લાગે છે કે તે રાતે કાંઈ અસાધારણ અનુભવ માટેજ મારું દિલ ત્યાં ખેંચાયું. અમે બધાં ત્યાં ગયા એટલે જાતજાતની મદિરાની પ્યાલીઓ અમારી સમક્ષ ગોઠવાઈ. મારા સાથીઓએ તે હરખબેર લીધી, ને ટુંકે અરસામાં તેની અસરથી તેઓ તાજ થયા, મરત બન્યા. મેં પણ એક નાની પ્યાલી પીધી; અને જાણે કંઈ દેવી દુનિયામાં હાઉં એવું વાતાવરણ મને જણાયું. રંગબેરંગી દીવાઓ આકાશમાં રંગીન તારાઓ હોય એવા લાગ્યા; નાચતી સુંદરીઓ સ્વર્ગની અપ્સરા સમી લાગી; ગાયન વાદન જાણે દેવી સંગીત સમા જણાયા. કદિ ન જોયેલો-અનુભવેલો ઉલ્લાસ મેં અનુભવ્યો. હું રંગરાગમાં ચક્ર્યૂર બની. બીજી પ્યાલીઓ, એક પછી એક, મેં

ગટગટાવી અને સૌની સાથે નાચવા કુદવા લાગી. ઘેરાતી લાલ આંખોમાંથી કાતીલ કટાક્ષ ફેંકી મેં અનેકને વશ કર્યા; અનેકને છક્ક કર્યો. પાસેના એક ટેબલ પર ફેટલાંક મિત્રો સાથે તમે ખેડા હતા. મને ઉલ્લાસમાં આવેલી જોષ, નાચતી, હસતી ને કુદતી જોષ તમે મારા તરફ નયન ફેરવ્યા. અને મારી પ્રશંસા કરતા હોય એવા ઝીણા ઉદ્ગારો તમે તમારા સાથીઓ સમક્ષ કાઢ્યા. દશ વર્ષ પછી, એ રાતે ખેલીજ વાર તમે, ખેલાંની માફક મારા તરફ પ્રેમથી, માયાથી નિરખતા હતા એમ મને લાગ્યું. પશુ તમે મને મારા આ રંગમાં નિરખો છો એવું મને લાન યતાંજ હું ઝોંકી ઉઠી; ગભરાઈ ગઈ. અને જે પુરૂષ સાથે હું નાચતી હતી તેને તરછોડીને હું ખેંસી ગઈ. મારી એ ગભરાયેલી મનોદશા મારા મિત્રોએ જોઈ નહિ એટલું સદ્લાગ્ય. તેઓ તો પોતપોતાની મસ્તીમાં ને મેળ મળહમાં એટલા મસ્ત હતા કે મારી દશા જોવાને તેમને નવરાશ ન હતી.

પશુ તમે તો મને એકીટકે એવા જોષ રહ્યા કે હું થેલી બની. તમે મને ઝાળખી કાઢી કે નહિ તે હું કેમ કહી શકું ? પશુ, તરતજ તમે આંખનો ધસારો કર્યો અને હે-લતી ખંદાર પડખેના એકાંત ઓરડામાં આવવાની સૂચના કરી. થોડીવાર, ખાણીપીણીનું તમારું ખીલ ચૂકવી, તમારા મિત્રોની વિદાય લઈ તમે ખંદાર નીકળ્યા અને ત્યાં ઉભા રહ્યા. મારે નસીબે તરતજ એ હબસીઓએ નાચ સંગીત શરૂ કર્યું અને બધાનાં ચિત્ત એમાં

પરોવાયા એટલે મારા મિત્રોને મેં જણાવ્યું કે, 'હું ધડીવારમાં આવું છું.' એમ કહી હું ત્યાંથી ઉઠી અને ખંદાર આવી.

કોરમાં તમે મારી વાટ જોતા ઉભા હતા. હું આવતી હતી એ જોઈ તમારા મુખ પર આનંદની રેખા પ્રકટી. તમે મને મળવા બે ઝગલા આગળ આવ્યા. તમે જે રીતે હસતા હતા તે જોઈ મને તરતજ લાગ્યું કે, તમે મને હજી ઝાળખી નથી. તમારી પ્રેમપાત્ર ચપલી મુઝાને તમે પીછાતી નથી. તમારે મન તો આ નવી ઝાળખાણ હતી, કાંઈ નવી રંગીલી સ્ત્રીનો નવેસરથીજ પરિચય હતો. 'મારી સાથે એકાદેક કલાક ગાળી શકશો ?' એવા સીધા પ્રશ્ન તમે પૂછ્યો. હું સમજી ગઈ કે, જે અનેક સ્ત્રીઓ પૈસાને લોભે રાત ગાળવા તૈયાર છે તે સ્ત્રીઓમાંની હું એકદલ છું, એવું તમને લાગ્યું છે. મેં તરતજ હા કહી. દશ વર્ષ પહેલાં પેલી નાની શેરીમાં 'ફુટપાથ' પર રાતે જે વિશ્વાસથી ને ઉતાવળથી મેં એવાજ એક પ્રશ્ન માટે 'હા' પાડી હતી તેજ રીતે આ વેળા પશુ મેં તમને 'હા' કહી. 'ત્યારે આપણે ક્યારે મળીએ ?' તમે પૂછ્યું. ને જવાબમાં મેં જણાવ્યું કે, 'ગમે ત્યારે'; કારણ કે, મારે મન તો તમે પરિચિત હતા. ગમે તે સમયે તમારી સાથે ફરવામાં મને કશી ઘરમ ન હતી. મારા તરફ રહેજ અભયથીથી તમે જોઈ રહ્યા. અને પછી: આજે ત્યારે હમણાં જ !" એમ તમે કહ્યું. મેં સંમતિ દર્શાવી. (અપૂર્ણ.)

અધું અંગ:

બાઈ યજ્ઞેશની ટુકી. વાર્તાઓની લખાવટ ગુજરાતી સાહિત્યમાં નાખીની છે. 'વિમાતા' શિર્ષક એક વાર્તા આ સમૃદ્ધાદિકમાં અપાઈ હતી, તે પરથી વાર્તાઓનું તોલન વાચક સંદેહે કરી શકશે. ગુણગુન્દરીના ગ્રાહકોને આ પુસ્તક એટ તરીકે અપાયું છે અને ગ્રાહકબંદેને તેમજ અન્ય વાંચકોને ગમી જાય તેટલું તેમાં પીરસાયું છે. વાર્તાઓમાં મોટે ભાગે સ્ત્રીપ્રેરણની જ રચનાં થઈ છે એ યોગ્ય છે. [૨૫-૮-૩૪ : પ્રતાપ]

શ્રીઓનાં કલાપ્રદર્શનમાં

લેખક :
ઉપતંત્રી

‘શ્રી’ એ કહતી રીતે જ કલાકાર છે અને સારી હુન્નરબાજ છે’ એ શ્રીમતી હંસાબહેન મહેતાના :રાખ્ટો સાચા છે. એ રાખ્ટો સાચા હોવાનો પ્રત્યક્ષ પુરાવા શ્રી ગુજરાતી સી સહકારી મંડળ તરફથી મળે તો, રહમતે રાજ મુબાઇના ટાકન હોલમાં ખુલ્લાં મુખાવડાં શ્રીઓની લલિત એને હસ્તકલાનાં પ્રદર્શનમાંથી મળી આવતો હતો. પ્રદર્શનમાં રજુ થયેલી જુદા જુદા વિભાગોની શ્રીઓની કલાકૃતિઓ શ્રીઓની એ દિશાની પ્રતિ-ભુતાની સચોટ દર્શક હોવા ઉપરાંત, તેઓની સૌન્દર્યભાવનાને પણ વ્યક્ત કરનારી છે.

x x x

પ્રાચીનકાળમાં શ્રીઓએ કલાનાં અનેક ક્ષેત્રોમાં પ્રવીણતા લાખ્યાના પુરાવા ઇતિહાસમાંથી શોધેલા મળી આવે એમ છે. પણ ભારતવર્ષ ગુલામોની સાંકળોમાં જેમ જેમ જડકાતું મથું તેમ તેમ ભારતવર્ષની આખી કલાઓ નામુદ થતી ચાલી અને શ્રીઓ ધરમાં ‘દૂરાદ’ રહેનારી બની ગઇ. તેઓનો વિકાસ રૂંધાઇ ગયો અને પરિણામે શ્રીઓમાંથી આની અનેક કલાઓ પણ અદૃશ્ય થતી ગઇ.

x x x

પણ પાછી હવે સ્વતંત્રતાની પ્રાપ્તિની ભાવના બની છે. તે સાથે ગુમાયેલી સંસ્કૃતિ અને ભાવના, કલા અને વિદ્યા પણ પુનઃ મેળવવાના પ્રયાસો થવા માંડ્યા છે અને તે પ્રયાસોને પરિણામે ફરી પાછી, શ્રીઓમાં કલાની ભાવનાએ વાસ કર્યો છે.

x x x

કલાનાં પ્રદર્શનો અનેક ભરાયાં છે અને ભરાયાં છે. પણ માત્ર શ્રીઓની જ વિવિધદેશીય કલાતું પ્રદર્શન અપવાદ રૂપ જ હોય છે. ગયા માર્ચ માસમાં ‘નેશનલ કૌન્સિલ ઓફ વિમેન ધન

ઇન્ડિયા’ના આશ્રયે મુબાઇના યુનિવર્સિટી હોલમાં શ્રીઓની હસ્તકલા તેમજ લલિતકલાતું પ્રદર્શન બરાણું હતું. તે પછી આ બીજો પ્રયાસ શ્રી ગુજરાતી સી સહકારી મંડળના આશ્રયે થયો છે. પહેલાં પ્રદર્શનમાં રહી ગયેલી કેટલીક હજુપો આ પ્રદર્શને પૂરી પાડી છે. શ્રીઓની કલાનો પ્રતિનિધિરૂપ સંગ્રહ આ પ્રદર્શનમાં રજુ થયેલા જેમ કોઇ પણ કલાપ્રેમી શ્રીપુરુષને આનંદ થયા વિના નહિ રહે. અમને વિશેષ તો એ કારણે આનંદ થાય છે કે ગુજરાતી બહેનોની એક સંસ્થાએ આવું સાહસ કર્યું છે અને એ સાહસ સફળ થયું છે. મહા-ત્માજ અને સરદાર વલ્લભભાઈ ખટેજી આ પ્રદર્શનની મુલાકાત લઇ આપેલા અભિપ્રાય મુજબ “ આ સાહસને માટે બહેનોને અભિનંદન થાઉં છે. ”

x x x

તા. ૧૯ મી ઓક્ટોબરને રાજ શ્રીપુરુષોની એક વિરાજ મેદની સમક્ષ સરં યુગીલાસ થી. મહેતાના હસ્તે આ પ્રદર્શન ખુલ્લું મુકાયું. પ્રદર્શન ખુલ્લું મુકવાની વિનંતિ કરતાં સી. હંસાબહેન મહેતાએ હંકારમાં પ્રદર્શનનો હેતુ સમજાવ્યો. તેમણે કહ્યું: “ પ્રદર્શન ભરવામાં તેઓનો હેતુ પ્રથમ, સ્ત્રી-કલાકારો ને તેઓની કૃતિઓ પ્રત્યે બહેર પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થેથી અને એ રીતે તેઓને માટે બજાર મેળવી આપવામાં સહાય કરી મદદ કરવાનો; અને બીજો કલાની સેવા કરવાનો. ” એ હેતુઓ વાજબી છે. કલા એ અત્યાર મુશ્કેલી શોષણની વસ્તુ રહી છે. એ જીવન નિર્વાહની વસ્તુ પણ બની રાકે: સારી કલાબાજ બહેનો પોતાની કલાકૃતિઓમાંથી જીવનની જરૂરી આતો પૂરી પાડી રાકે, અથવા પોતાના કુટુંબની કુશી આવકમાં પૂર્તિ કરી રાકે:

x x x

આ બાબત, પ્રદર્શનના કેલોગમાં શ્રીમતી

હંસાબડેને સ્પષ્ટ કરી છે તે તેમના જ સંબંધોમાં અને ઉતારી લખ્યે: "ન્યારે જીવન આર્થિક રીતે વધારે ને વધારે ગુચવાડાભર્યું બનતું જાય છે અને ન્યારે વધુ શ્રીઓને તેઓના પોતાના જીવનનિર્વાહ માટે સ્વર્ણ પડે છે, અથવા તો કુટુંબની નાની આવકમાં પુર્તિ કરવી પડે છે ત્યારે ખાસ કરીને, કલા અને ગુન્નર જીવનનિર્વાહનાં સારાં સાધનો બની શકે એ શ્રીઓએ સમજવાને સમય હવે આવી પહોંચ્યા છે."

x x x

મુખાબ યુનિવર્સિટીના અભ્યાસક્રમમાં કલાને અવગણવામાં આવેલી છે એ વિષે સી. હંસાબડેને વાજબી ફરિયાદ કરી છે. અભ્યાસક્રમની નવી રચનામાં કલાને કેવાન મળે એવી તેમણે દર્શાવેલી આસા પાર પડે એવી આપણે અભિલાષા રાખીશું.

x x x

પણ એમણે કદેશી ગંભીર ફરિયાદ તો આપણા રાજ્ય મહાસભાએ અને ધનિકોની વિદેશી કલાને અપનાવવાની મોહરત્તિને લગતી છે. આથી આપણી કેટલીય દેશી કલા સદાય અને ઉત્તેજનને અભાવે મરણુતોલ દશામાં આવી પડે છે અને વિદેશી હંમદગા વગરની કલાકૃતિઓને ન્યારે મોટી સદાય મળતી જોઇએ છીએ ત્યારે એક સાચા હિન્દી વરીકે દેખું બળી ઉઠે છે. હિન્દી કલાને ઉત્તેજન આપવાની સી. હંસાબડેનની વિનંતિ તેઓને કાને પહોંચશે ખરી ?

x x x

સી. હંસાબડેનનું નિવેદન થયા પછી, મર યુનિસાલ મહેતાએ પ્રસ્તાવન પ્રસ્તુત મૂકતાં કેટલુંક વિવેચન કર્યું. સ્વદેશીકલા પ્રતી તેમણે પ્રેમ વ્યક્ત કર્યો. શ્રીઓમાં આવેલી નળતિ, કામ કરવાની ધમરા, ઉત્સાહ વગેરે માંથી અને આભારી હોવાનું જણાવ્યું. છેલ્લી લગતમાં શ્રીઓએ લીધેલા ગૌરવમય બાળનેા પજ તેમણે ઉલ્લેખ કર્યો. છેવટે તેમણે આ પ્રસ્તાવની પોષણ બદલ શ્રી મુન્નરાની શ્રી સહકારી મંડળને અને સી. હંસાબડેન મહેતાને અભિનંદન આપ્યાં.

x x x

ખર્ચ લેતી મહેતાને દાણે સુવર્ણ અને રોષ

ચન્દ્રકો અપાયાં. જુદા જુદા વિભાગોમાં ૧૬ જેટલાં બહેનો અને સંસ્થાઓને સુવર્ણ ચંદ્રક મળ્યા છે. લગભગ ૪૬ જેટલાં બહેનો તેમજ સંસ્થાઓને રોષ ચંદ્રકો મળ્યાં છે. એ બધાંના નામો સ્થળ સંકોચને અંગે આપી નથી શકાતાં, છતાં ચંદ્રકો મેળવનાર ગુજરાતી બહેનોનાં નામ અને આપીએ છીએ:

x x x

સુવર્ણ ચન્દ્રક

કુમારી મૃદુલા કંકર	'પરજ' ના ચિત્ર માટે
કુમારી સુમન રિવેચા	
(જુનીયર વિભાગ)	'નાચવાડી' ના ચિત્ર માટે
શ્રીમતી જયવતી આર. મહેતા ચિત્રોનાં ભરતકામ માટે	
શ્રીમતી માનબાબ	ખાંધણીકામ માટે
શ્રીમતી મોતીબહેન નરવરલાલ દાણે કતિલ ખાત્રી માટે	
શ્રીમતી માનબાબ	કચ્છી કામ માટે
શ્રીમતી મુક્તાબહેન બદ્ધ	દાણગાના ભરતકામ માટે
શ્રીમતી સુમિત્રા ચિમનલાલ	
ચિનાઇ	આસલા કામ માટે

રોષ ચન્દ્રક

કુમારી નંદિની મોરારજી	
(જુનીયર વિભાગ)	'કુલવાડી'ના ચિત્ર માટે
કુમારી મનોરમા દેસાઇ	
(જુનીયર વિભાગ)	'કારમીરી કન્યા'ના ફોટોગ્રાફ માટે
શ્રીમતી વી. પી. દા.	ચિત્રના ભરતકામ માટે
કુમારી વિરમતી દલાલ (જુનીયર)	"
કુમારી ચન્દ્રપ્રભા જી. શાહ	"
શ્રીમતી વજ્રકુમારી પુરુષોત્તમ	'કેધર એન્જોસીંગ' માટે
શ્રીમતી ચંચલબાઇ જી. રોડ	'બીડવડ' માટે
કુમારી સોનુબાઇ શાહ	'કેધર એન્જોસીંગ' માટે
કુમારી ત્રિવેણી બગવાનદાસ	'ચેચવડ' માટે
શ્રીમતી વિદ્યાબહેન દા	આસલા કામ માટે
શ્રીમતી દર્શિંગબાબહેન	આસલા કામ માટે
શ્રીમતી જયાબહેન નાઇક	ભરત કામ માટે
શ્રીમતી મધુરીબાઇ ડી. મુળજી	ફોટો કામ માટે
શ્રીમતી સુનન્દાબાઇ	કશીદ કામ માટે
શ્રીમતી મુક્તાબહેન બદ્ધ	દેશી કામ માટે

કુમારી મેના કાપડીયા

(જીનીયર)

લેધર એમ્બોસીંગ માટે

કુમારી મુશોયના તિલ્લેરીવાળા

કચ્છી કામ માટે

શ્રીમતી માનાબહેન વલ્લભદાસ

ભરત કામ માટે

કુમારી વિજયા ગાંધી

ફેન્સી કામ માટે

કુમારી યશવિવતી ગોરધનદાસ

દોરા કામ માટે

કુમારી કુસુમ તારકરી

ઢાંચ કામ માટે

x

x

x

આમ ૧૯ માંથી ૮ જેટલા ગુજરાતી બહેનો મુખર્જી ચન્દ્રક મેળવવા અને ૪૬ માંથી ૨૧ જેટલાં ગુજરાતી બહેનો રોપ્સ ચન્દ્રક મેળવવા ભાગ્યશાળી થયા, એ ગુજરાતી બહેનો કલાતી વિવિધ દિગ્ગામાં ફેની પ્રગતિ કરે છે તેવું શુભ સંચય કરે છે.

x

x

x

પ્રદર્શનમાં પ્રખ્યાત ચાર વિભાગો હતા. તેલ ચિત્રો, રંગ ચિત્રો, અને બ્લેક એન્ડ વ્હાઇટનો એક વિભાગ; ફોટોગ્રાફીનો બીજો વિભાગ, શિલ્પનો ત્રીજો વિભાગ અને ભરત ગ્રંથાલુ અને હસ્તકલાનો ચોથો વિભાગ. આ ચારે વિભાગો મળીને કુલ ૩૦૦૦ થી વધુ ઉપર કલાકૃતિઓ આ પ્રદર્શનમાં રજુ થઈ હતી. લગભગ ૨૩ જેટલી સંસ્થાઓએ પોતાની કૃતિઓ પ્રદર્શનમાં રજુ કરી હતી. ઉપરાંત કલકત્તા, અમરેલી, ધારવાડ, મુરત કચ્છ, કાઠિયાવાડ અમદાવાદ, વડોદરા, દિલ્લી, રાન્તિ નિકેતન, વિગેરે સ્થળોએથી પ્રદર્શનમાં રજુ કરવા માટે કૃતિઓ આવી હતી. પ્રદર્શનના યોજકોએ પ્રદર્શન માટે કલાકૃતિઓ મેળવવા હીથેયો પરિશ્રમ જરૂર અભિનંદવા યોગ્ય છે.

x

x

x

પ્રદર્શનમાં રજુ થયેલી કૃતિઓનું વિગતવાર વિવેચન રૂપળ સંકોચને અગે અશક્ય છે. છતાં એટલું કહી શકાયું નથી કે, પ્રદર્શનમાં રજુ થયેલા જુદા જુદા વિભાગોના નમુનાઓ જરૂર સારા હતા. કલા અને હસ્તકલા

બંને દિશામાં બહેનો સુન્દર પ્રગતિ કરી રહી છે. હજી આ પ્રદર્શનને વધારે વ્યાપક બનાવવામાં આવે તો એનો વધારે લાભ લેવારો.

x

x

x

એક વાત તરફ કાર્યકરોનું લક્ષ્ય ખેંચ્યા વિના રહી શકાયું નથી. સ્ત્રીઓની કલાતુ પ્રદર્શન ટાંચન હોય એવા સ્થળે રખાય એ વાજબી છે ? એમ હોય તો આપણી સ્ત્રીઓ એનો પૂરતો લાભ ઉઠાવી શકે ખરી ? અમને શંકા છે. માધવ બાગ અથવા એવાં કોઈ શહેરની મચ્છમાં આવેલાં સ્થળે ને એની યોજના થાય તો જરૂર એનો વધારે લાભ ઉઠાવાય અને બહેનોને કલાતી દિશામાં કામ કરવાને વધારે ઉત્તેજન મળે; બીજી બહેનોને એ દિશામાં કામ કરવાની પ્રેરણા મળે.

x

x

x

પ્રદર્શન ખુલ્લું મૂકાયું તે દિવસની કાર્યવાહી અંગ્રેજીમાં જ ચાલી. એની પણ ખાસ જરૂર ન હતી. પ્રદર્શન ખુલ્લું મૂકતી વેળા મેટિ ભાગે હાજર રહેનારી વ્યક્તિઓ ગુજરાતીઓની હતી. તેમાં ઘણી ખરી બહેનો તો કદાચ અંગ્રેજીની નજીકાર પણ નહિ હોય. આવી પરિસ્થિતિમાં ને ગુજરાતીમાં જ કામ ચાલ્યું હોત તો તે વધારે ઉચિત થાત.

x

x

x

ઉપર રજુ કરેલી બંને બાબતો નજીવી છે. છતાં એ તરફ ધ્યાન અવશ્ય આપવા જેવું છે. પણ પ્રદર્શનની આ યોજના બદલ શ્રી ગુજરાતી સ્ત્રી સહકારો મંડળને, તેના આગેવાન કાર્યકરોને, કલાસમિતિના પ્રમુખ સૌ. હંસાબહેન ચહેતા તથા મંત્રીઓ સૌ, લીલાવતી મંગળદાસ દેસાઈ અને સૌ. કેવિલા ઠાકોરને જરૂર અભિનંદન ધટે છે. આવા પ્રદર્શનો દર વર્ષે ભરા એવી અંતિમ અભ્યર્થના સાથે પ્રદર્શનમાં ચંદ્રકો મેળવનારી બહેનોને અભિનંદન આપી વિરમીએ.

વર્તમાન યુગની નારી શક્તિ-સ્વરૂપ જગદંબા સમા છે

બાષ્પાતા :

શ્રીમતી સરોજિની નાયડુ

[અખંડલગદ્ગારનગરમાં સ્વયંસેવિકા દળની છાવણી ખુલ્લી મૂકતાં ઉચ્ચારેલાં પ્રેરણાવચનો]

મારા છંપનની અનેક ધન્યપ્રદ પળોમાં એકનો આજે વધારો થાય છે. માતૃ-ભૂમિની આગ્રાહી માટે યથાશક્તિ સેવા બલવવા આવેલી સૌ પહેનોને જોઇને મારું દેયું આનંદથી પુષ્કલિત બન્યું છે.

નવા યુગના તેજ કીરણો ઝીલી શકે-પથાવી શકે એવા સ્ત્રીત્વનાં તમે સૌ પ્રતિનિધિ છો. અને એ પ્રતિનિધિત્વની ઇચ્છા, સદામત રાખવાની તમારા શિર પર કપડી ફરજ છે. એ ફરજનું જ્ઞાન સદાય લગત રાખવામાં જ તમારા દળની સફળતા છે, એમ હું માનું છું. "

'શ્રી તો માત્ર 'અમળા' છે, 'એમ કહે-નારાઓ ઝાંખા પડી નહીં. એવાં કાર્યો તમારે કરવાનાં છે, એ ધડીબર પણ વીસરશો નહીં. પ્રાચીન ઇતિહાસમાં અને રાજપુતોનાં મહાયુધ્ધાના ઇતિહાસમાં સ્ત્રીઓનું અનેક રૂપો જોવા મળેલાં યથાનાં દ્રશ્યો મળી આવે છે. "

"વર્તમાન યુગની નારી એ 'શક્તિ-સ્વરૂપ' જગદંબા સમ્પન્ન છે એમ હું માનું છું. અને તમારી સૌની પાસે આજા રાષ્ટ્ર' હું કે 'શક્તિ' ના ખીરદને શોભાવે એવાં યથાસ્ત્રી કાર્યો તમે કરજો. "

"મહાસક્તા માટે, માતૃભૂમિ માટે, રાષ્ટ્રની આગ્રાહી અર્થે, તમારા હૃદયમાં તીવ્ર દોષ અને કાતીક 'ધગરા' છે. તમારા હૃદયમાં એ દીવેરી અને તાકાતની સંદેવ અજબ રોશની પ્રગટ એમ હું ધન્ય' છું. "

આગ્રાહીના સંશ્રામ દરમ્યાન એક વસ્તુ હવે સ્પષ્ટ થઇ ગઇ છે. મદ અને ઔરતના બેદો આપણે હવે ટકાવી લીધા છે. એ જાણનાં ત્રણ વર્તમાન ઇતિહાસમાં આપણે નહીં પ્રકરણ લખ્યું છે: મદ અને ઔરત એ બંનેના હૃદયમાં આગ્રાહીની ધગરા એકસરખી છે એમ આપણે સાબિત કરી આપ્યું છે.

"ભારતના નારી સમુદાયની એ જલ્દાંત યશ-ગાથા છે, તમે એ યશગાથા વધુ હીંપાવજો. તમારા રાષ્ટ્રોથી મહાભોગે પ્રાપ્ત કરેલી કીર્તિને વધુ જળકાવજો. "

"મારે-વતનની સેવાના પુનિત આરાધયી તમે સૌ અહીં આવ્યા છો. એ વસ્તુ કપરામાં કપરા સંલેગોમાં પણ બૂલરો નહીં. સૈનિકધર્મનું સાચું સ્વરૂપ બરાબર સમજજો.

વતનપરસ્ત સૈનિક એ છે કે જેનાં હૃદયમાં સાફદીલીના અંશર ભરાં દોષ, દીવેરી દોષ, કુર-ખાનીની ધગરા દોષ, બદાહરીત' જન જેની શીરા-ઓમાં સંદેવ ધબકારા મારેનું દોષ. આવા આદર્શ વતન-પરસ્ત સૈનિક બનવાનો તમારો આદર્શ રાખજો.

મેંયા બારતીને નામે, પવિત્ર જંડાની છાયામાં આજે તમે સૌએ દીક્ષા લીધી છે; કેસરિયા વાપા પરિધાન કર્યા છે, કેસરિયા રંગનો હેતું ચૂદ છે; એ રંગપટ પાછળ ઉત્તત જાવના છે.

"સ્ત્રીરંગી સાડી તમને દરપણે 'આત્મભોગ'નેા ખ્યાલ આપશે, દેહમાં પ્રાણ કાયમ દરો ત્યાં સુધી તમે ફરજનું જ્ઞાન લગત રાખશો, શીરાઓમાં જનનું બિંદુ કાયમ દરો ત્યાં સુધી દેરાની આગ્રાહી માટે મથશો, એવી બાવનાના પ્રતીકરૂપ કેસરિયા રંગ છે, એ યાદ રાખજો. "

સૈનિકનો યુગ્મ ધર્મ શીસ્ત અને આજ્ઞાપાલનનો છે. એ ધર્મ ચુકે તે સૈનિક નહીં. તમે કદક સેવકો માટે પણ આદર્શરૂપ બનો એવી આજ્ઞા હૃદયની મુરાદ છે. શીસ્ત અને વિનય એ સૈનિક માટે ઉમદા આસુષણો સમાન છે. ઉમદા શીસ્ત અને વિનયમાં કષ્ટોષ પણ ફાનિ દેખે તે સૈનિક આજ સુધી લીધેલી તાલીમ લાગે.

સૈનિક છવન એ કંઠાની પદ્ધતી સમ્પન્ન છે. સૈનિકની ફરજ પર દરેક ત્યાં સુધી તમને આજ્ઞા

નહી મળે, અને આરામની હઠ્ઠા પણ તમારે રાખવાની નથી ફરજ પર હો ત્યાં સુધી તમને યાક લાગવોજ ન જોઈએ. ”

વાયુ લક્ષરીઓમાં ફરકતો આ જડો તમને પ્રત્યેક પળે તમારી ફરજતું, તમારા ધર્મતું, જ્ઞાન કરાવે છે. જડો કહે છે કે, ‘હું ભારત માતાની આજ્ઞાદીતું ચિન્હ છું.’ અને એ આજ્ઞાદી પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી તમે સૌ દિનરાત મારી માફક અડગ અને જીવંત રહો.

તમારા દીલમાં ક્યાંય ‘મુદાદીલી’ હોય, ક્યાંય વીરતા હોય, તત નિજવવાની દાનત હોય તે તમે દૈનિક ધર્મની દીક્ષા માટે યોગ્ય નથી એમ અચિત માનવો.

નવા યુગની નારીઓ બનવાનો તમારો આદર્શ છે, તમારામાં નવા પ્રાણ ચમકતા હું દેખું છું. નવાં તેજસ્વિમમાં સ્નાન કરતાં તમને સૌને નીરજીવું છું. મારી દષ્ટિ આજે નારી સમુદાયને નવી રોશની ઝીલતી, અજબ પ્રેરણા પામતી નિદાળી રહી છે, એક વાર મારું એ સ્વપ્ન સિદ્ધ થયેલ, એમાં મને શંકા નથી

“અંતમાં હું તમને સૌને તમારા હૃત્સાદ મઠિ મુખારકળાદી આપું છું, તમારી સેવાની બાવના અમર રહે એમ પ્રજા પાસે યાચું છું, અને તમારી રજેરમમાં ‘ઝીંદગીલી’ તું ખૂત વહે એ પ્રકારે વર્તવાનો તમને આમ્રદ કરું છું. ”

“સંસાર-લીલા”

શ્રી પ્રકાશ પીકચર્સેનું સળંગ ગુજરાતી જોલપટ. વાર્તા-સંવાદ-લેખક: શ્રી. વિજયરાજેન્દ્ર ભટ્ટ. સંગીત-લેખક: શ્રી. રઘુનાથ બક્ષભટ્ટ. ખતાવનાર: મેસર્સ કપુરચંદ એન્ડ કંપની; રોક્ષી સીનેમા, કવીન્સ રોડ, મુંબાઈ.

સીનેમા-ઉદ્યોગના સંચાલકો સામાન્યતઃ હિન્દી ભાષામાં જ પોતાના જોલપટો તૈયાર કરે છે. શ્રી. પ્રકાશ પીકચર્સે આ પ્રથમ સામાજિક જોલપટ સળંગ ગુજરાતી ભાષામાં જોલપટ નવો શીશો પાડ્યો છે. એમાં અભિનય કરનારાં નટ-નટીઓ પર-પ્રાંતિય હોઈ તેમની પાસે શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષા બોલાવવામાં શયેકર શ્રી. બલવંત ભટ્ટને કેટલો શ્રમ પડ્યો હતો તે સહજ કલ્પી શકાય છે. એમનો એ શ્રમ સર્વથા સફળ થયો છે અને એ લાઈ એક સર્વોચ્ચ સુંદર સામાજિક કથા ચિત્રમાં જોલપટ રાક્યા છે તે માટે ધન્યવાદ આપીએ છીએ. ગુજરાતી હિન્દુ સમાજના બળતા પ્રશ્નો. આ જોલપટમાં ચર્ચા છે. શ્રી. વિજયરાજેન્દ્રના સાંસ્કારિક સંવાદો અને શ્રી. રઘુનાથના સંગીતનો સુમેળ એને અત્યંત આકર્ષક બનાવે છે. રાજવી કવિ કલાપીનું “મહાત્મા મૂળદાસ”નું કાવ્ય આ વાર્તાની વસ્તુ માટે આભારી છે. એ વાર્તામાં કલ્પનાના વધુ રંગો પૂરી તેને વધારે આદરણીય બનાવવામાં આવ્યો છે. છ માસના કહેવાતા ધરવાસ પછી પતિ ક્ષયથી ગુજરી જતાં નિરાધાર બનેલી બાળવિધવા મુરશીલાને સમાજના દંભી ધનવાનોની મૂર્તિરૂપ રાવસાહેબ લાલચસ પૂનર્જીવનનું વચન આપી કૃપાવે છે અને તે ગર્ભવતી થતાં તરજાડે છે. સમાજના ભયથી ત્રાસી મુરશીલા આપઘાત કરવા પ્રેરાય છે સાચો સમાજસેવક અને મહાત્મા મૂળદાસ તેના પાપની જવાબદારી માથે ઓઢી લઈ જતને સાચો આદર્શ આપે છે. બીજી તરફ લાલચસનો પુત્ર સતીશ સેવાની દીક્ષા લે છે અને ખતિતનો સાચો ઉદ્ધારક બને છે. પિતાની દોષવતને ઠોકરે મારી તે ગરીબી સ્વીકારે છે. પ્રસંગવશાત સાસુ-નણંદના નુકસાનેનો ચિતાર પણ અપાયો છે. આ જોલપટમાં અભિનય કરતાં નટ-નટીઓ-પન્ના. રાજકુમારી, ચમેલી, હમાકાન્ત દેસાઈ, લાલદાસ અને “મૂળદાસ” પોતપોતાના પાત્રને યોગ્ય ઇનસાફ આપી સુંદર અભિનયથી દીપાવે છે. સમાજ માટેનો આદર્શ રજી કરતાં તેની કાળી ખાંટુ પણ કલાકારને ખતાવવી પડે છે છતાં એક પણ દરય એવું નથી જે નિર્લજ્જ કહી શકાય, જેથી કોઈ પણ સંસ્કારી કુટુંબ તે જોતાં સંકોચ પામે. ગુજરાતી કુટુંબોને આ જોલપટ જોવાની બક્ષામણુ બેધડક રીતે કરી શકાય એમ છે.

જ્યોતિ સંઘ માંથી જ્યોતિ પ્રકટો

બાખ્યાતા : સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ

[અમદાવાદની નવી મહિલાસંસ્થા જ્યોતિસંઘની બહેનો સમક્ષ કરેલું ઉદ્ઘોષન]

હિંદની પ્રગતિ રોકાઈ રહી હોય તો તેનું કારણ એ અપંગ છે. દેશ અધિકારમાં એક પગે ચાલે છે, માત્ર પુરુષધીજ્ઞ આપણી સ્ત્રીઓને તો સમાજોથી એવી સમજ-કેળવણી આપવામાં આવે છે કે તેમણે તો તેમના પર મુકયો હોય એટલોજ ધરતો બોલે ઉપાસવાનો છે. સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય જીવનમાં સ્ત્રીનાં કંઈ હક્ક, જવાબદારી છે એવું માનવામાં આવ્યું જ નથી. એથીજ આપણે પાછળ પડ્યા છીએ. છેલ્લાં દસ પંદર વરસમાં આવી સંસ્થાઓ તો ઘણીજ નીકળી છે, એ હવે માનવા જેવી વાત છે, કારણ કે ધીરે ધીરે સ્ત્રીઓને પોતાની જવાબદારી અને હક્કની ખબર પડતી થાય રે લાગતી છે. ઉદેશ વિશાળ હોવા છતાં ને પહેલની ન વગાય તો કીકર નહિ. ઉદેશ તો ઉચાત્ર જાવા નેહ્યો, ગતિ ધીમી હોય પણ ઉદેશ ઉત્તમ હોય તો કોઈ કાળે પણ તેને આપણે પકડીશી વળી છીએ. તમારું ક્ષેત્ર બહુજ સારું છે. નિરૂતા, સાધ્ય, શારીરિક અને માનસિક તાલિમ સાથે રાષ્ટ્રીય માનવા વગેરે રાખ્યાથી મને ખૂબ આનંદ થાય છે.

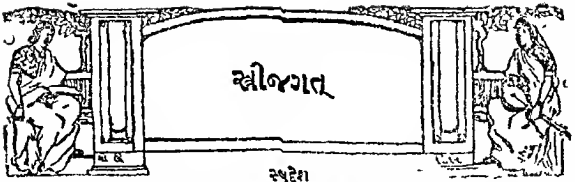
સ્ત્રીઓમાં તો એક રીતે અતિશય હિંમત છે. તેઓ નેહ્યું દુઃખ સહન કરે તેટલું પુરોગા નથી કરતા. સ્ત્રીનાં નસીબમાં જ હિંદમાં દુઃખ લગેલું છે અને તે સહન કરી લે છે. કેટલુંક તો ન છુટકે અને અમોહી રીતે એ સહન કરે છે. એને માતા-પમાનનું ભાન જ નહીં રહ્યું છે. એને પોતાના અધિકારની ખબર નથી. સ્ત્રીને કેળવણી આપવાથી એને અધિકારની સમજ આવશે તો એ મર્યાદા ઠોડી દેશે એવો સમાજને દર લાગે છે. પરંતુ એ દર નિરર્થક છે. પુરુષ મટે ને સારું હોય, તે સ્ત્રી મટે સારું હોય જ. કેળવણીનું પરિણામ તો ઉત્તમજ આવે છે. શિક્ષિત વર્ગની ભૂલથી આંચકો લાગે છે, પુરુષ ભૂલ કરે તો સમાજ પડપાત કરે છે અને સ્ત્રી ભૂલ કરે તો તેનું કાવચનું વગેરેવળું થાય છે. પણ એવા નેખમથી ડરીએ તો આગળ નજ વધાય. સ્ત્રીઓને પુરની કેળવણી ન મળે અને તેમનામાં રાષ્ટ્રીય ભાવના ન આવે ત્યાં સુધી ઉન્નતિ નથી. તમારા સંપર્કમાં ૨૦૦ બહેનો છે. પણ અમદાવાદની વસ્તી તો ૪ લાખની છે એટલે આપણી પાસે કામ તો ઘણું જ છે.

નાણાંની પ્રતીજ્ઞાની અને નવાઈ નથી લાગતી. બધી જ્ઞાની સંસ્થાઓને પણ નાણાંની પ્રતીજ્ઞા છે.

નવી વ્યવસ્થા વ્યવસ્થા સંસ્થાઓમાં વિમાસ એસતાં વાર લાગે છે. તમારા પ્રયાસથી નાણાં તમે સહેલાઈથી મેળવી શકશો. મને રસ પડે તો હું તમારી સાથેજ છું. અમદાવાદની એક બીજી સંસ્થા છે તેનો પણ હક્ક છે. તેની માંગણી પડેલી છે. એને મદદ કરવી એ મારો ધર્મ છે. અમદાવાદની બહાર માગવા જવું પડે એ સરમાવાની વાત કહેવાય મને આવી સ્વાશ્રયમાં માનવાની સંસ્થાઓ ગમે છે કેમકે તે રાષ્ટ્રને મદદ કરવાનું કામ કરે છે. હજી આપણામાં એવી માન્યતા છે કે સ્ત્રીઓએ તો વરજ સાચવવાનું છે. એ અજાન આવી સંસ્થાઓથીજ દર થાય. આ સંસ્થામાંથી જ્યોતિ પ્રગટિ એવી ઇચ્છા ધરાવું છું.

સંસ્થાના બે ભાગ તમારી પરિચય પુસ્તિકામાં લેયા. ખાલી અને સ્વદેશીવાદના આવે છે એ વચ્ચે. પણ સ્વદેશી એટલે શું ? સ્વદેશીની બાખ્યા સ્પષ્ટ નથી. સુદ્ધ સ્વદેશી સિવાયનું આપણને માછળ નાખી દે છે. સ્વદેશીનો અર્થ ખીત કાપ્ય તમે કરો છો એ એક દૃષ્ટિએ ખરું. વિશાળ દૃષ્ટિએ એ મર્યાદા હોય છે. ખીત કાપકનો પ્રચાર કરવાની આપણે જરૂર નથી. કરોડો માણસો હુંપડીમાં વસે છે. તેમને બે પેસા મળશે તો તમે તમારા વર્તનાથી ઉત્તમ કામ કર્યું કહેવાશે. શહેરમાં વજનાર આપણે રાખતો આપણે તો ગામડાંમાં એવું અનુકરણ ધરો. ખાલી પકેરીએ તો ગરીબોને મદદ થાય અને અનેક માણસોને અનુકરણમાં મદદ થાય ! સ્વદેશીની ભાવનાથી મોટો ચાલે છે એટલો લાભ મળે તે બોદું નથી. પણ વિરોધ લાભ તમારા સ્ત્રી સંસ્થાઓએ જ કરવો નેહ્યો. આપણું કામ ગરીબોને મદદ કરવાનું છે.

શહેરમાં ખાલી બતાવીને વેચાય એમ વિચારના દો તો તે ન કરશો. પોતાનું પહેરવા માટે ચોતે કાંતી લેવા માગતા દો તો એ ચોરાય તેવું છે. રાંછીયો સત્તુરી નહિ મળે પણ તમારા નવચરાના વખતમાં, જેની કંઈ કિંમત નથી તેવા વખતમાં, તમારાં કપડાં બતાવી લેવાય. એવું પોતાના કપડાં બતાવી લે છે. તમે ખાલી વેચવા જ્યોત તો ફાવેદો નહિ થાય. અખતો એ કે ઉનમ છે. પણ ઉનને તુકરાન ધરો. એવી માણ તો કહેવું એ કે તમે ખાલી વસ્ત્રો ને પહેરો. પોતાનું કાંતીને પહેરવાનું જાનારો નહીં કરે તો તે ઉત્તમ છે. પણ અપાં મુજ છે. આજે એવા યજ્ઞ કાર્યપ્રાણો નિઃશ્વર કરી શકે તો ખજું રહ્યું કહેવાય.

સ્ત્રીજગત

સ્પેશિયલ

પતિદેવ દશરથ રામચંદ્ર મોરેને, મુંબાઈમાં તેની પત્ની હીરાદેવીનું તે બેવડા હોવાના કારણે ખૂબ કથાથી જન્મીપત્ની સભા થઈ છે.

અમદાવાદનું મહિલા મંડળ સ્વપાયાને ગયા ફેબ્રુઆરી માસમાં ૨૫ વર્ષ થયાં તેને અંગે મંડલને ૧૪૮મહોત્સવ ઉજવવામાં આ-યો હતો. માધવિબાગમાં અરબા, સંગીત, સંવાદ, નૃત્ય વગેરેના મનોરંજક કાર્યક્રમ યોજાને એ ઉત્સવ ઉજવાયો હતો.

ખડાચતા સ્ટ્રીકલા પ્રદર્શન સં. ૧૯૯૧ ના કારતક સુદ ૫-૬ ના રોજ અમદાવાદમાં ખડા-ચતા જ્ઞાતિની બહેનોના સિવાજી, ભરત, કુંથલ અને બીજા હસ્તકામના નમુનાઓનું પ્રદર્શન બસારો. આ સિવાજી જ્ઞાતિની અભ્યાસ કરતી બહેનો “શુદ્ધ-વ્યવસ્થા” ઉપર ઇનામી નિબંધ લખી શકશે. નમુના તથા નિબંધ નીચેના સ્થળે મળતે સુધીમાં મોકલી આપવા ગોઠવણ કરતી. નમુનાઓ તેમજ ઇનામી નિબંધને અંગે ઇનામો વહેંચવાની પણ ગોઠવણ થયેલી છે. ઠે. કેસવ દ. રોક અગર ગોઠવણ-દાસ મહેતા, ખડાચતા મિત્ર કાર્યાલય, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ.

સ્ત્રીને ફ્રાંસીઃ ઉચ્ચકરંજી રાજ્યમાં આવેલાં મારીવડે ગામની અવામી નામની સ્ત્રીને, બીજા બે જણ સાથે તેના પતિનું ખૂબ કરવાના આરોપસર ફ્રાંસીની સભા થઈ છે. મુંબાઈની વડી અદાલતે એ સભા સામે થયેલી અપીલ રદ કરી સભા મંજૂર રાખી છે.

વિધવા પુનર્વિવાહ દેદાબાદની મારાસ-બામાં દેદાબાદ રાજ્યની હિન્દુ વિધવાઓનાં પુન-ર્વિવાહને લગતો ખરડો ૬ વિ. ૭ મને પસાર થયો છે ૨૫ પંડિત કેસારરાવે આ ખરડો દાખલ કર્યો હતો. ખરડો પસાર થતા પહેલાં એની વડેલું કરનારાઓ અને એના વિરોધ કરનારાઓ વચ્ચે

સખ્ત ચર્ચા થઈ હતી. એના વિરોધીઓએ શાસ્ત્રોની દલીલો કરી તો એના અનુયાયીઓએ પારાસર સ્મૃતિ વગેરેની સામી દલીલો કરી હતી.

ફટલ-સાધકીના લોગ (૧) મુંબાઈમાં કાલાચોઈ પર પતિ સાથે રહેતી રાધાબાઈ નામની ૧૮ વર્ષની સ્ત્રી બિછાના આગળનું બળતું ફાનસ ઉપર વળતાં બિછાનું સળગી જવાથી દાહી મરણ પામી. (૨) કાઠીસેવદ ફટ્ટીટમાં રહેતી સાકર-બાઈ એક મોટી રાતે ગરબા ગાઈ આવી સૂઈ ગઈ, બાળનું ફાનસ બળતું હતું. ઉપમાં ઠોકર વાગવાથી ફાનસ ઉપર વળ્યું એટલે સાકી સળગી તેને અંગે દાહી તેનું મરણ નીપજ્યું. (૩) સુર-તમાં અપાટીયા ચક્કા પર રહેતી બ્રાજલુ વિધવા બાઈ બાળનું પોતાના શરીર પર ગ્યાસતેલ છાંટી બળી મરવાનો પ્રયાસ કર્યો કહેવાય છે. એ બહેન હોડપંડલમાં મરણ પામી છે.

સ્કુલબોર્ડના પ્રમુખપદે જલમામના કલે-કટરનાં પત્ની માલેકબાઈ ગોલપ ત્રણ વર્ષ માટે યુનિસિપલ સ્કુલબોર્ડનાં પ્રમુખસ્થાને ચુંટાયા છે. જલમામમાં આખરે ચુંટાનાર તેઓ પહેલાં જ બહેન છે.

શારદા કાયદાનો લોગ: જામલપુરના જલ્લા મેજસ્ટ્રેટ સમક્ષ હાદીજ નસીર અદમદ અને બીજા નવ જણ સામે ૧૩ અને ૧૧ વર્ષની બે પુત્રીઓનાં લગ્ન કરવા સંબંધમાં શારદા કાયદા મુજબ ફરિયાદ મંડાઈ છે.

વિધવા વિવાહ પરિપદ: કરતારપુરમાં તા. ૨૫ મી રાષ્ટ્રેબ્દે પંતબ, જલધરની વિધવા વિવાહ કેદાયક સમાના આશરે વિધવા પુનર્લગ્ન પરિપદ અળી હતી. તેણે કુંવારાઓએ કુમારી કન્યાઓ જોડે લગ્ન કરવું અને વિધુતોએ વિધવાઓ સાથે પરણવું લેખે એવી જરૂર દર્શાવતો ઠરાવ પસાર કર્યો હતો. કરતારપુરની વિધવાઓ સંબંધમાં

હિંદવા વિવાદ સહાયક સભા સ્થાપનાનો હવા નની કેટલીય રીતોએ સોધી કાઢી છે. "

પણ થયો હતો. એક બીજા વર્તમાનપત્રમાં એક બીજા "શિક્ષિત" હિન્દુ બાળાએ નીચે મુજબ લખ્યું હતું.

ઉપવાસ કરી મરીશું: અજમેરમાં પાઠ-શાળા (કન્યાશાળા)ની નજીક નવો સીનેમા અને થીએટર બાંધવાની અજમેર મ્યુનિસિપાલિટીએ મંજૂરી આપી તે સામે વિરોધ દર્શાવી પાંચ શિક્ષિકાઓએ મ્યુનિસિપાલિટીના પ્રમુખને એની ધમકી આપી છે કે જો એ પરવાનગી જોવા લેવામાં ન આવે તો તા. ૧લી નવેમ્બરથી આમરણું ઉપવાસ કરીશું.

ચાંકવનારા વિ. ચારો: લાહોરના એક દેશી બાપાના પત્રમાં એક શિક્ષિત હિન્દુ બાળાના પ્રકટ થયેલા લેખથી ધન્યવાન હિન્દુ, મુસ્લીમ અને શીખ કોમના આગેવાનો ચોંકી ઉઠ્યા છે. એ લેખમાં એ બાળા નીચે મુજબ વિચારો દર્શાવે છે.

"છાકરા છાકરીઓને જુદી જુદી શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં કેળવણી આપવાનું નીચે થયેલું છે. બનને એક જ સ્થળે શીક્ષણ આપવું જોઈએ. તેઓમાં અનીતિ ઉદભવ

પાયે તેથી આપણે બહીષ્ ન જોઈએ. હસી રાખીને તેમજ સાથે રૂડીને છાકરા છાકરીઓ લહેર લહેરે તેમાં કંઈ નુકસાન નથી, વિદ્વાને સંવત્તિ નિયમ-

એ પાપ માટે ગુન્હેગાર કેણુ ?

વેરાવળમાં થોડા દીવસ પહેલાં એક વહિષ્ક વિધવા બહેને ગર્ભપાત કર્યાનો ગુન્હો પોલીસ સમક્ષ નોંધાયેલો. પોલીસે એ ગુન્હાની તપાસ કરી, તે ગુનાના આરોપ નીચે એક જુવાન વહિષ્ક વિધવા અને તેના બાપ બાઈ વગેરેને પરહેજ કરેલા. તેની તપાસ વેરાવળ અદાલતમાં ચાલતાં તે અદાલતે સમાજનો લોભ થઇ પડેલી વિધવાને દોષીત માની સેશન્સ કમીટ કરી, અને બાઈના બાપ તથા બાઈને છોડી મૂક્યા. પછી બાઈ મજકુર ઉપર સદર અદાલતમાં મુકદમો ચાલ્યો. આ મુકદમાનો ફેસલો આપતાં સદર અદાલતના ન્યાયાધીકારીએ હિન્દુસમાજે ઘડો લેવા લાયક વચનો ઉચ્ચાર્યા છે, તે નીચે મુજબ છે:

"મારી નૈતિક ખાત્રી થઇ છે કે: આ કેસમાં તહેામતદારણે દવાઓ લઇ છુલિપૂર્વકે ગર્ભપાત કરેલો છે. પરંતુ રેકર્ડ ઉપર તેમ સાબિત માનવા પુરાવો નથી તેથી કાયદાની દૃષ્ટિએ તેને રાફનો લાભ આપી છોડી મુકવી પડે છે. નૈતિક દૃષ્ટિએ તેની સામે આ કેસ ચાલવાથી તેની પુરતી બદનામી થયેલી છે તેટલી નૈતિક સત્ત તેને માટે બસ છે. તે જુવાન વિધવા છે તેની ઉંમર લગભગ ૧૫-૧૭ ની છે; તેણે આ પાપ કયું" હોય તો તે માટે તે પોતે જવાબદાર છે તેના કરતાં સમાજને તેને પુનર્લક્ષ કરતાં સામાજિક ધોરણે પ્રતિબંધ કરે છે તે વધારે ગુન્હેગાર છે."

"મુઝીવારીઓ જેમ કામદારોનું લોહી ચુસે છે તેમ પુરોષ સ્ત્રીઓનું લોહી ચુસે છે. બીજા રાબ્દોમાં કહીએ તો લગ્નના બંધનમાં બાંધીને પુરોષ સ્ત્રીઓનો વિનાશ કરે છે. બધાં કુટુંબોનાં લગ્ન બંધનનાંજ પરિણામ છે. જો લગ્નની પ્રથા નાબુદ થાય તો દુનિયામાં ક્યાંય કુટુંબોનાં રહે નહીં. લગ્નપ્રથા તદ્દન મુખાંધમરી અને હાનિકારક છે.

સંસ્કૃત અભ્યાસ માટે સુવર્ણ ચંદ્રક: રાંધોના વકીલ બાંજુ આદિત્યનારાયણનાં પુત્રી શ્રી. તારાદેવી જેઓ બિહાર અને ગોરીસલા સંસ્કૃત એન્સોસીએશનની પ્રથમ પરીક્ષામાં બેઠા હતા તેઓ પાસ થયા હતા. પાલીના રામબાજુ તરફથી એમને આર. જગમોહન સુવર્ણ ચંદ્રક આપનામાં આવ્યો છે. સંસ્કૃત એસોસીએશને શ્રી. તારાદેવીને આ ચંદ્રક મોકલી આપ્યો છે. માત્ર ધરનીજ કેળવણી વડે જે

છાકરીને આવું ધનામ મળે તે અભિમાન લેવા જેવું છે. ૧૯૩૧માં તેણે એમ. બી. પરીક્ષા પસાર કરી હતી.

સ્ત્રીઓની વસતિ ઘટે છે: હિંદમાં સ્ત્રીઓની વસતિમાં હતરોતર ઘટાડો થતો ચાલ્યો છે ન્યારે યુરોપમાં સ્ત્રીઓની વસતિ વધતી ચાલી છે. ૧૮૭૨ અને ૧૮૮૧ માં યુરોપ કરતા સ્ત્રીઓની વસતિ ૧૦ લાખ ઓછી હતી, ૧૮૯૧ માં ૧૩ લાખ ઓછી, ૧૯૦૧ માં ૫૫ લાખ, ૧૯૧૧ માં ૭૫ લાખ, ૧૯૨૧ માં ૯૦ લાખ અને ૧૯૩૧ માં ૧૦૮ લાખ ઓછી હતી. હિંદમાં કમાનાર શ્રેણી અને ખાનાર વધારે એટલે એકારીનું પ્રમાણ પણ વધારે છે. યુરોપ અને અમેરિકામાં ૨૦ થી ૩૩ ટકા જેટલી એકારી છે ન્યારે આપણે ત્યાં ૫૪ ટકા છે.

છૂટાછેડા મેળો: ભીંસીસ રોડ દિનરાા બેલગામવાળા નામની પારસી સ્ત્રીએ મદ્રાસ હાઇકોર્ટ પાસેથી કુર વર્તન અને વ્યભિચાર કરવાના કારણે પતિ પાસેથી છૂટાછેડા મેળવ્યા છે. મદ્રાસની પારસી કોમના સામાજિક ઇતિહાસમાં આ પહેલોજ ખનાવ છે. પારસી કોમના ૬ પ્રતિ નિધિઓની ન્યુટ્રીના નિર્ણય પછી આ કુકમ અપાયો હતો.

વિચિત્ર લગ્નપ્રથા: મલબારમાં નમ્મુદિ નામે એક બ્રાહ્મણ જાત છે. એ કોમમાં લગ્નપ્રથા બહુજ વિચિત્ર છે. કુટુંબમાં ફક્ત મોટો દિકરાજ પરણી શકે. બીજા છોકરાઓ લગ્ન ન કરી શકે, પણ તેઓનાથી હતરતી જ્ઞાતિની સ્ત્રી સાથે સંબંધ રાખી શકે. જે નમ્મુદિને એક પત્નીથી સંતાનપ્રાપ્તિ ન થાય તો ત્રણ પત્ની મુધી પરણવાનો હક છે. ચોથી ન પરણી શકે, અને છતાં પણ સંતાન ન થાય તો તેનાથી નાના બાઇને પરણવાનો હક મળે છે. વળી સારા કુટુંબમાં દિકરી કે બહેનને પરણાવવી જોઇએ એવી માન્યતા હોઇને દિકરીના બાપને વર મળશે મુશ્કેલ છે. તેઓ બાળલગ્નમાં કાંઇ પવિત્રતા માનતા નથી. મોટી સ્ત્રીઓ કુંવારી હોય છે, પણ મરણપર્યંત તે કુંવારી ન રહી શકે.

અકીર્ણ: (૧) અમરાવતીની સ્ત્રીઓની પરિષદ બરાઇ તેમાં મુસ્લીમ સ્ત્રીઓએ પકડાને વિલાજિલ્લિ આપી ભાગ લીધો હતો. (૨) મુંબાઇમાં માંડવી લતામાં શ્રીમતી હંસાબહેન મહેતાને હાથે ગુજરાતી હિન્દુ બાળમંદિર ખુલ્લું મૂકાયું છે.

વિદેશ

ગાંધીજી: પ્રભુના પયગમ્બર: લંડનમાં ગાંધીજીયતિ નિમિત્તે ફ્રેન્ડ્સ મીટીંગ - હાજરમાં

શ્રીમતી મીરાંબહેને બાપણ કરતાં જણાવ્યું હતું કે, “ ઇતિહાસકારો મહાત્માજીને પ્રભુના મહાન પયગમ્બરોમાંના એક તરીકે ઓળખાવશે. ગાંધીજી વિષે બોલવું એ મારે માટે મુશ્કેલ છે. કારણ મારા તો તે પિતા સમાન છે. તેઓ મારી માતા સમાન છે. મારું સર્વસ્વ છે. એ મહાપુરુષની હું અદના શિષ્યા છું. ” તે બાદ તેમણે ગાંધીજીનાં જીવન વિષે વિવેચન કર્યું હતું. શ્રી. મીરાંબહેન લંડનથી ન્યુયોર્ક ગયાં છે. ત્યાં તેઓ મીસીસ રૂથવેલ્ટને પણ મળ્યાં હતા.

ગુન્હેગાર છોકરીઓ: ગુન્હેગાર છોકરાઓ કરતાં છોકરીઓ પ્રોવિશન ઓફિસરોને વધારે હેરાન કરે છે. લંડનમાં તાજેતરમાં મળેલી બાળગુન્હેગારો મટિની અદાલતમાં પ્રોવિશન ઓફિસરોની સોસાયટીની વાર્ષિક પરિષદમાં મીસ મેટેલીન સીમન્સે બાપણ કરતાં જણાવ્યું હતું કે ૧૯૩૩ના તરૂણોને લગતો કાયદો અમલમાં મૂકાયા પછી અમારી સમક્ષ જે છોકરાઓ આવતા તેઓમાં અને અલ્લાનાં છોકરાઓમાં કાંઈ ફેર નથી પણ કાયદો અમલમાં આવ્યો તે પહેલાં અમારી સમક્ષ આવનારો છોકરીઓની સંખ્યા નાની હતી પણ હવે તે સંખ્યામાં વધારો થયો છે. ૧૯૩૩ના નવેમ્બરની તા. ૧ લીથી ૧૯૩૪ના સપ્ટેમ્બરની તા. ૩૦ મી મુધીમાં ૧૪ વર્ષની ઉપરની ૧૧૭ છોકરીઓ લંડનની બાળગુન્હેગારોની અદાલત સમક્ષ આવી. તેઓની ઘણીખરીનાં ઘરબાર નથી વા અનુકુળ ઘરવાર નથી. એક દિવસનું વાજબી કામ શું તેનો તેઓને ખ્યાલ નથી. આ છોકરાઓ માટે ઘરગથ્થુ નોમીરી એ સર્વોત્તમ વ્યવસ્થાય છે એમ મને લાગ્યું નથી અથવા તો તેઓને એકા સાથે એકઠા રાખવામાં પણ તેઓનું જરૂર હોય એમ મને લાગતું નથી.

લગ્નના કાયદામાં સુધારાની માંગણી: મેંટાલીટીનની નેશનલ કોન્સીલ ઓફ વીમેન એગ્રીન-બરો ખાતે મળેલી વાર્ષિક બેઠકમાં એવો કારણ પસાર થયો છે કે, “ હાલનો લગ્નને લગતો કાયદો અનીતિને ઉત્તેજન આપે છે, આથી લગ્નના કાયદામાં સ્ત્રીઓ અને પુરૂષો વચ્ચે જે વિષમતાઓ છે તે સર્વ ફર કરવી જોઇએ અને પતિ અને પત્ની બન્નેને તે માટે છૂટાછેડા માટેના કારણોમાં નીચેની બાબતોમાં સમાવેશ થવો જોઇએ:

ગેરવર્તન, ત્રણ વર્ષનો ત્યાગ, ચાલુ કુરતા, દારૂ પીવાની કાયમની ટેવ, અને અસાધ્ય ગાંઠપણ, મધસૂં યુનીયને આ કરાવનો વિરોધ કર્યો હતો. તેની કસીક એવી હતી કે લગભગ બેઘન અવિ-ભાગ્ય છે.

સ્રીઓ અને ક્રિકેટ: ક્રિકેટની રમતમાં હવે સ્રીઓ પણ રસ લેવા લાગી છે અને તે એટલે સુધી કે ચોરટ્રેલીયા સાથે ટેસ્ટ મેચ રમવા માટે ઇંગ્લેન્ડની સ્રીઓની એક ટીમ ગઈ તા. ૧૯ મીએ ઉપડી ચૂકી છે. ઇંગ્લેન્ડની આ ટીમની કેપ્ટન મીસ ઇ. આર્ચર છે. એ ઉપરાંત બીજી એકાદીએ નીચે મુજબ છે. મીસ ઇ. એ. સ્નેગલ (વાઇસ કેપ્ટન અને વીકેટકીપર) મીસ એમ. મેક્લેગન, મીસ એમ. હાઇડ, મી. જે. ઇ. પાર્ટીજ, મીસ એમ. એફ. ટેલર, મીસ ડી. એમ. ટર્નર, મીસ જે. લીબર્ટ, મીસ સી. વેલન્ટાઇન, મીસ ડી. સ્પી-અર, મીસ ઇ. એ. મોરટન, મીસ એન. બરેટ્ટસન, મીસ એમ. ઇ. આઇડ, મીસ એમ. રીચાર્ડ્સ, અને મીસ ઇ. ગ્રીન.

ચિન્હ માટે સ્રી પોલીસ: એક અંગ્રેજ સ્રીના અધિકાર હેઠળ દિવસમાં નિયમસરની સ્રી-પોલીસ સ્થાપવાની સલામતી બ્રિટીશ-સ્રી સહાયકારી પોલીસના વડા કમાન્ડન્ટ મેરી એલન કરે છે. મીસ મેરીએ ૧૯૩૪ થી આજ સુધીમાં બે દબલ સ્રી પોલીસોને તાલીમ આપી છે.

એણે એક અખબારના પ્રતિનિધિને મુલાકાત આપતાં એવી સુચના કરી કે, આ ભતના કામમાં અનુભવી એવી બ્રિટીશ સ્રીઓને આ કામ કરવા માટે નીમવા નેહએ અને એમને દિવસમાં સ્રી પોલીસોને એકઠી કરી એમને તાલીમ આપવા માટે ટિફ મોકલવી નેહએ.

કલકત્તા કે એવા બીબ મોટા શહેરમાં નીસ સ્રી પોલીસોથી આવી રાજ્યાન યાય અને પછી ૧૧મે ધીમે સંખ્યા અને વિસ્તાર વધતાં દિવસ દરેકે દરેક મોટા શહેરમાં સ્રી-પોલીસો નિમાઈ લય.

મીસ એલન માને છે કે ન્યારે દિવસ સ્રીઓને મોટા વર્ષ હવે ધરમાં ભરાઈ રહેતો નથી પણ બહાર ફાટી રી છે, ત્યારે એમની આ કામમાંની શક્તિને પણ વધારે મદદ મળે છે.

મીસ એલને વડુમાં કયું કે, ટેલેક્રાફ્ટને એવી

માન્યતા છે કે સ્રી પોલીસોનું કાર્ય નીતિના ક્ષેત્રમાં જ મર્યાદિત છે, પણ એ ખોટો ખ્યાલ છે. એમને માટે ક્ષેત્ર વિસ્તાર છે. ન્યારે સ્રીઓના ગુન્હાના કેસ આવે ત્યારે જ માત્ર નહીં પણ એમના બાળકો પર હુમલા યાય કે એઓ પોતે જ ચોરી કે એવા બીબ ગુન્હા કરે ત્યારે એ સ્રી સાક્ષીઓને, માતાઓને પ્રાથમીક પ્રશ્નો પુછવામાં પણ આ સ્રી પોલીસો ઉપયોગી કામ કરી શકશે.

મીસ એલન એમ માને છે કે પંદર વરસની નીચિના બધા બાળગુન્હેગારોની તપાસ આ સ્રી પોલીસ દ્વારા જ થવી નેહએ અને આમ નીતિય નીતિના સંબંધમાં નહીં એવા બીબ અનેક પ્રશ્નોની તપાસ તેઓ સારી રીતે કરી શકે.

અને છતાં મીસ એલનના કહેવા પ્રમાણે સ્રી પોલીસો વેરયાના પ્રશ્નમાં ઉકેલમાં ઘણી જ મદદ આપી શકે એમ છે, અને એ સંબંધનું બહુજ પોલીસ કામ એમના જ હાથમાં સોંપવું નેહએ.

મીસ એલને સત્યાગ્રહની ચળવળ વખતે દિવસમાં સ્રી પોલીસો રાખવામાં આવી હતી એ વાત યાદ કરી હતી. આ કાર્ય પણ પોતે કરેલી સુચનાનું જ પરિણામ હતું અને તે સતોષકારક હતું એમ તેઓ માને છે.

સ્રી વૈજ્ઞાનિકોની પરિષદ: પુરોના એવાંજ તક અને સાધનો મળે તો સ્રીઓ એક પણ ક્ષેત્રમાં, તેઓથી નળણી ઉતરે એમ નથી, એ બીના હવે સ્રી ભયતીના જુદા જુદા પ્રસંગો યોગ્ય રીતે સુચવી રહ્યા છે. સાહિત્ય, કલા, અને રાજકારણનાં ક્ષેત્રમાં નામના મેળવનારી સ્રીઓ આજે મોજુદ છે. વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં નામના કરી. જનાર મેડમ ક્યુરીડ નામ પણ તેના અવસાન છતાં અમર રહેવા સમર્થ છે. એજ વિજ્ઞાનના શુભ ક્ષેત્રમાં સ્રીઓ વિશેષ પ્રગતિ કરી રહી છે.

એબરડીન ખાતે બ્રિટીશ એસોસીએશનની આ વર્ષની વાર્ષિક સભામાં આખા દેશભરમાંથી વિજ્ઞાનમાં નિખળાત સ્રીઓએ હાજરી આપી હતી. લગભગ વીસ જેટલી સ્રીઓએ જુદા જુદા વૈજ્ઞાનિક વિષયો ઉપર નિબંધો વાંચ્યા હતા.

ડોઝ માર્શરેટ બીકર સ્ટેચ અને ડોઝ રેસા માટે બાળકોનાં દિશાપોષણ સંબંધમાં નિબંધો વાંચ્યા હતા. બ્રિટિશ એસોસીએશન સમક્ષ આપણું

કરનારી વિદેશી મહિલાઓ ધણીજ થોડી છે. તેમાંનાં એક ડાંગ કાટ્ટ છે. જુદી જુદી ભાષાઓ બોલતાં બાળકોને એકજ શાળામાં ભેગાં કરી દેવામાં આવે તો બાળકો ઉપર જે અસરો થાય તેનો ડાંગ કાટ્ટે ઉડા અભ્યાસ કર્યો છે. એમના નિબંધમાં એ અભ્યાસનું પરિણામ સ્પષ્ટ યથ સકયું છે.

ડાંગબીકર સ્ટેચે માતૃભાષા શીખતો એક બાળક તે સાથેજ બીજી ભાષા પણ શીખવા માંડે ત્યારે તેનાં મન ઉપર કેવી અસરો થાય તેનું ઉડું પરિશીલન થોતાના નિબંધમાં સ્પષ્ટ કહ્યું હતું. અંગ્રેજી ભાષા બોલનારી હોય એવી પ્રાયશીક શાળાઓમાં જતાં પહેલાં ઘરે ગેલીક ભાષાઓ બોલતા હાઇલેન્ડના બાળકોને અભ્યાસ કરીને ડાંગ બીકર સ્ટેચે તેમના નિબંધમાં તેનાં પરિણામો જણાવ્યાં છે.

આ વર્ષની બ્રિટિશ એસોસીએશનની બેઠકમાં બાપલો કરનારી ધણીખરી સ્ત્રીઓ ગણાઈ બાપલો કરી ગયેલી છે. તેઓમાં ડાંગ ગર્ડીસ એન્ડ એસીસ અને ડાંગ થેલીકા બેકજન' છે. ડાંગ ગર્ડીસ એસીસ કેમ્બ્રીજના ભૂતરવિદ્યાશાસ્ત્રી છે. ડાંગ કેથેરીન ન્યુકેસલ ગ્રામ-સાધનની આર્મસ્ટ્રોંગ કોલેજના વનસ્પતીશાસ્ત્રી છે.

એક બીજી નાણીતી અને નિષ્ણાત વ્યક્તિ ઇ. જી. આર. ટેલર છે. તેમનો વિષય ભુગોળનો છે. તેઓનો નિબંધ ૧૬ મા અને ૧૭ મા સદીના હવામાન અને તેના લક્ષણો ઉપર હતો.

એક બીજાં વૈજ્ઞાનિક બહેન મીસીસ એચ. ડબલ્યુ. એલ્જર્સે' યોડ'શાયરમાં પૂર્વ મુરડેન્ડકના 'મેગાલીથીક કલ્ટ' સંબંધમાં નિબંધ વાંચ્યો હતો. ગયે વર્ષ તેમણે વાયથ યોડ'શાયરની પૃથ્વી માતાની સંસ્કૃતિ એ વિષય ઉપર નિબંધ વાંચ્યો હતો.

એક ખાસ વિશેષતા આ સ્ત્રી વૈજ્ઞાનિકોના સંબંધમાં નોંધવા જેવી એ છે કે, તેઓમાં ભુગોળ પ્રત્યેનો પ્રેમ વધતો જતો હોવા છતાં બીજા કોઈ પણ વિષય કરતાં વનસ્પતીશાસ્ત્ર પ્રત્યે તેઓનો પ્રેમ વધારે રહે છે.

એ ઉપરાંત કેમ્બ્રીજી, માનસશાસ્ત્ર, મનુષ્યશાસ્ત્ર માંથી પણ સ્ત્રીઓ થોતાના નિબંધોના વીધે પસંદ કરે છે. અને ખાસ કરીને બાળકોના આનુષંગી વિષયો પરત્વે તેઓના અભ્યાસ ધણે કડો

માલમ પડી આવ્યા વિના રહેતો નથી. કેટલીક વાર તો વિષયની પ્રેરણા બાળકોમાંથી જ મળી આવી હોય એવું બને છે.

મીસીસ એમ. એન. હેસલકે મનુષ્યશાસ્ત્ર વિષેના નિબંધમાં બાળકોમાં પારણ અને તેની ઉત્પત્તિનો પ્રશ્ન ચર્ચી, આદ્યેનીયાના બાળકોનાં માથાં ચપટાં કેમ છે તે પ્રશ્નનો ઉકેલ કરવાનો સફળ પ્રયાસ કર્યો છે.

મીસ ઇ. એફ. સ્વીવન્સને અર્થશાસ્ત્ર વિષે નિબંધ લખી "બેકારોને રાહત આપવામાં આવેલું વિષમતા એ પ્રશ્ન ઉપર ચર્ચા કરી છે.

પ્રાણીવિદ્યા વિષે માત્ર એકજ બહેને નિબંધ લખ્યો છે અને તે ડાંગ એમ. એમ. મેન્ટને. તેણે કેમ્બ્રીજના છે. ડાંગ માર્ગેટ કીનેન્ડને "દેશીયશન ક્રોમ નોનલુમીનસ ગેસીસ" એ વિષે મનનિય નિબંધ વાંચ્યો હતો.

મીસ હેલન કેલર: અંધાણે હોવા છતાં જેણે જગતમાં ખ્યાતિ મેળવી છે અને અખુટ જ્ઞાન ધરાવે છે એ મીસ હેલન કેલરને સ્કોટીશ યુનીવર્સિટીએ સૌથી શ્રેષ્ઠ માનથી નવાજી છે.

મીસ હેલન ધીરે લખતાં "સુદર સ્ત્રી"ના લેખક મી. એ. બી. કુપર કહે છે કે, મને ધણીવાર એમ લાગે છે કે દુનિયા આ હેલન કેલરને થોતાના મરાલથી તરીકે સ્વીકારે તો ધણું સારું થાય. એનું આણું જવલંત વ્યક્તિત્વ, એક ગ્રંથવાચક, વાદળ-દાંડયા દુષિત નિરાશ અને જેણે તારલાઓને ગુમાવ્યાં છે અને માને છે કે એ તારલાઓ એક 'શક્ષિક માણુબતી' માફક હંમેશને માંડે છુત્રાઈ ગયા છે એવા જગતને કરી રહ્યું છે, "

"મારી સામે જુઓ અને હાથ યકડો, આ આંખ અને કાનની નજીવી શક્તિઓ નબળી પડી છે એજ કારણે કોઈ હાસ્ટુ' કે તિરસ્કૃત થતું નથી. પણ જેનામાં પ્રેમ નથી, માન નથી, શ્રદ્ધા, સત્ય અને ફરજનું જ્ઞાન નથી, એજ જગતની બાનુએ પડી નય છે. એ કેળવે અને તમે તમારું શ્રેય સ્થાન મેળવી શકશો. "

અંધ કુમારીની છુપી શક્તિ: ઓલીઓના કલીવેન્ડની કુમારી આલમીડા એડમ્સ જન્મથી જ અંધ છે. તે ઓબરમરગાડ જતી વખતે મ્યુનીચ ખાતેથી પસાર થઈ હતી. કે. એડમ્સે ઘણી લાંબી

નાંધ

વિક્રમ સંવત ૧૯૬૦ નું વર્ષ આ અંક સાથે પૂરું થશે અને ૧૯૬૧ નું વર્ષ બેસરો. સમય વહેનાં સાથે વર્ષો વધી જાય છે. જીવું જાય છે અને નવું આવે છે છતાં પરિસ્થિતિમાં ખાસ ફેર પડતો નથી. પણ નવાં વર્ષ સાથે નવી અભિલાષાઓ જાગે છે; એ વર્ષ-ભરમાં પાર પાડવાના મનોરથો થાય છે; એ દિશામાં પ્રયાસો થાય છે. આટલે અંશે નવું વર્ષ આવકાર-દાયક લેખાય છે. એ નવાં વર્ષે અમે અમારા વાચકો, શ્રાવકો અને શ્રુતશ્રી બહેનોને અક્ષિનંદન પાઠવીએ છીએ. નવું વર્ષ ભારતમાતાને, અને તે સાથે ભારતવર્ષની સકલ સ્ત્રીઓને લાભદાયી અને યશસ્વી નીવડે. એવી પરમકૃપાળુ પરમેશ્વરને પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

આ અંક પ્રકટ થશે ત્યારે તો મુંબાઈમાં ૪૮ રાષ્ટ્રીય મહાસભાનું ૪૮મી રાષ્ટ્રીય મહાસભા ધિવેશન પૂર્ણ થઈ ગયું હશે. પણ આ લખાય છે ત્યારે તો આખું મુંબાઈ મહાસભાના વાતાવરણવાળું બનેલું છે. ગઈ તા. ૨૧ મી એ સવારે કોંગ્રેસના વરાયલા પ્રમુખ બાબુ રાજેન્દ્રપ્રસાદનું આગમન થયું. મુંબાઈ સહેરે, તેમનો ભવ્ય સત્કાર કર્યો. બિહારની પ્રજાની તેમણે કરેલી સેવાઓની કદર પ્રજાએ તેમને માથે કોંગ્રેસનો તાજ પહેરાવીને કરી છે. મુંબાઈમાં તેમના આ સત્કારમાં બહેનો પણ ગાંડી ઘેરી યથ ગઈ હતી. કેસરિયા સાડી ધારી સ્વયંસેવિકાઓ તો સત્કારમાં સામેલ હોય જ.

વરદીને સાગર કિનારે કોંગ્રેસ માટે તો ભવ્ય નગર બંધાયું. અબ્દુલગફર નગરનું દર્શન ન કર્યું હોય એવો મુંબાઈમાં વસતો કયો હશે? ત્યાં કોંગ્રેસનું અધિવેશન સફળતાથી પાર ઉતરી જશે.

આખા હિન્દમાંથી પ્રતિનિધિ બાઈબહેનો કોંગ્રેસમાં ભાગ લેવા આવ્યા છે. આખા દેશના આગેવાનો એકઠા મળ્યા છે મુંબાઈએ લાંબે સમયે આવો ભવ્ય રાષ્ટ્રીય જલસો જોયો. આખા મુંબાઈમાં આજે કોંગ્રેસનું નામ ઉચ્ચારાઈ રહ્યું છે. કોંગ્રેસ સિવાય બીજી કોઈ વાત થતી નથી. છાંપાઓમાં કોંગ્રેસ બીજી કોઈ સમાચાર પ્રકટ થતાં નથી. જાણે જગતમાં એક કોંગ્રેસ સિવાય બીજી કોઈ બનાવ જ બનતો નથી.

કોંગ્રેસ એ ૧૯૬૦ના વર્ષનો એક ભવ્ય પ્રસંગ છે. એ પ્રસંગ પણ કોંગ્રેસના ઇતિહાસમાં અમર થવા સર્જાયેલો છે. પંદર પંદર વર્ષે સુધી દેશની સક્રિય આગેવાની વીધા બાદ, મહાત્માજી એમાંથી નિવૃત્તિ લે છે. વિષયનિર્ણાયક સમિતિમાં મહાત્માજીએ હૃદયસેદક નિવેદન કરી આશીષ માંગી લીધી છે, કોઈ પણ ભોગે ગાંધીજીને નિર્ણય ફરે એમ નથી. એટલે આ કોંગ્રેસની એક પૂરી થયા બાદ તેઓ નિવૃત્તિ લેશે એ નિશ્ચિત છે. પણ એ નિવૃત્તિ લઇને કાંઈ દિમાલખમાં થોડાજ બારાઈ જવાના છે? તેમણે પ્રામાણ્યની નવી યોજના કરવા પારી છે. ગામડાંઓનાં મરી, ગએલા કે મૃતપ્રાણ થયેલા હલોગોને સજીવન કરવા માટે તેમણે આત્મ હલોગ સંધ સ્થાપવાનો ઠરાવ મંજૂર કરાવ્યો અને એના સંબંધમાં તેઓ કાર્ય કરવાના છે. પ્રચાર માટે તેઓ પદયાત્રા પણ કરશે.

શ્રીમતી કમળા નેહેરૂની ગંભીર બિમારી સંબંધમાં કોંગ્રેસે નેહરૂ કુટુંબ સાથે ચિંતા દર્શાવતો અને તેઓની તબિયત જલદી સુધરી જાય એવી અભિલાષા બ્યક્ત કરતો ઠરાવ પણ કરવામાં આવ્યો છે.

ગયા-વર્ષના બીજા મહત્વના બનાવોમાં કોંગ્રેસે સવિનય કાયદાજનની ચળવળ મોકૂફ રાખીને ધારાસભા પ્રવેશની નીતિનો સ્વીકાર કર્યો એ છે,

હિન્દી સ્ત્રીઓની પ્રગતિમાં કોઇ ખાસ અસાધારણ પ્રસંગ બનવા પામ્યો નથી. છતાં પ્રગતિના કોઇ ને કોઇ લક્ષણ ગયા વર્ષ દરમિયાન પણ દેખાયાં વિના રહ્યાં નથી.

શ્રી ગુજરાતી સ્ત્રી સહકારી મંડળ મુંબાઇમાં સેન્ટ્રલરૂં રોડ ઉપર સફ-
સ્ત્રીઓની કક્ષાનું બતાવી રવટેશી સ્ટોર્સ
મદરાસે ચલાવે છે. તેની આ
સહકારી પ્રવૃત્તિને અગ્રે
ગુજરાતમાં તે નાણીતો યજ્ઞેષા છે અને વ્યવહારથી
ગુજરાતજીા વેપાર પણ સફળતાથી કરી ગઈ છે એમ

તેજી અત્યારના મંદીના જમાનામાં પણ નફો કર
બતાવી આપ્યું છે. હવે એ મંડળે ગોતાની પ્રવૃ-
વિસ્તારવા માંડી હોય એમ લાગે છે. એ મં-
વરફથી મુંબાઇના ટાકન હોલમાં ગઈ તા. ૧૯ મ
તા. ૨૬ મી મુઘી બરાવડું સ્ત્રીઓની લલિત
દસ્તકજાનું પ્રદર્શન એતો પુરાવો છે. એ પ્રદર્શ-
લગતો વિસ્તૃત ટીકાત્મક લેખ અમારા ઉપવર્ત-
સહીથી લખાયેલો અન્યત્ર પ્રકટ થયો છે એ
અમારો અભિપ્રાય પણ સમાધાન નથી છે એ
એને વિષે વધારે ન લખતાં અમે ગુજરાતી
સહકારી મંડળને તેમનાં આ સાહસ માટે આ-
નંદન આપીશું.

[અનુસંધાન પાન ૨૫૮ થી ચાલુ]

મુસાફરીઓ કરી છે. તેમજી જણાવ્યું હતું કે
મ્યુનીચની મુવાકાત તેમને બહુજ અસરકારક લાગતી
હતી. અને તેમાં તેને આનંદ પણ થયો પડતો
હતો. જો કે વિરોધાભાસી લાગે તોયે મીસ એડમ્સ
નહેર કરે છે કે જોયો બરાબર જોઇ શકે છે તેના
કરતા વધારે સારી રીતે એ જાતે જોઇ શકે છે,
વધારે સારી રીતે સામગ્રી શકે છે અને વધારે
લાગણીપ્રધાન મ્મની શકે છે.

મને ત્યારે કોઇ અચુક જાતની લાગણી થઇ
આવે છે ત્યારે મને મારી આશ્વાસની બધી
વસ્તુઓ કેવી જાતની છે તે વિષે બાન થાય છે.

સ્ત્રી સિદ્ધીઓ માટે દરિદ્રાર્થઃ સ્ત્રી
શીક્ષણો માટેની સીએડોરા સ્ત્રીશાન સમારક ફંડની
વાર્ષિક દરિદ્રાર્થ નવેમ્બર માસમાં થશે. આ દરિ-
દ્રાર્થમાં ૪૦ વર્ષની અંદરની વયની સ્ત્રી શીક્ષણો
લાગ લઇ શકશે. છતાંનારને પાઉંડ ૧૦૦)નું ઇનામ
મળશે. ચાલુ શીક્ષણતિજ દરિદ્રાર્થમાં દાખલ થઇ
શકશે. પરીક્ષક સમિતિ સર વીલીયમ ગોસ્કેએ
જેન, મી. ગોસ્લર્ડ જેવઝ, મી. રીડીક, લેડી હેલેના
સ્ત્રીશાન, મી. ચાલ્સ' હાઈવેલ, મીસ એકરેન
અને મીસ જ્યુલીયન એલનની બનેલી છે.

ધાયક હૃદય ઉપર મલમપટ્ટો! બધાં
નામની કમારિકા સાથે જહોન કાસલ નામના એક
યુવકનો પ્રેમ બેડાયા એક અદર્શમાં અને લખનું
નકી થયું. તે વખતે જહોને રોજ ૫ ડોલર કમાનો

હતો; પરંતુ ત્યારપણ તે ખૂબ ધન કમાયો
જહોને બધાને પરાણવા ના પાડી, આથી બધ
દિલને આઘાત થયો. તેને ન્યુરીએ એ ધાયલ હ
ઉપર મલમપટ્ટો કરવાને સાડાચાર લાખ નુક
નીના અપાઓ !

ધનિક સ્ત્રીનું અપહરણ: અમેરિકામાં
વીલેની નાણીની ધનિક સ્ત્રી મીસીસ જેરી સ્ટે-
કેટલાક બદમાસોએ અપહરણ કરી બાન
૫૦૦૦૦ ડોલરની માંગણી કરી હતી. એક અક-
ડીએ આ બાનુતો પત્તો લાગ્યો હતો અને
સલામત હોવાનું જણાય છે.

યુરોપીયન સ્ત્રીને સળ: નેરોપીમાં
તોફારનું ખૂન નીપજવવાને કારણે મીસીસ હે-
યુજેનીક સેલ્લીન નામની યુરોપીયન બાનુને
વર્ષની કેદની સજા થઇ છે.

'મમ્મ' 'પરપા' સાથે પ્રતિબંધ: ન
નનાં શાળાઓમાં જતા બાળકોને મમ્મ
એ વિચારમાં પ્રચલિત થઇ ગયેલાં રાખ્દો વ
રવાની મનાઇ થઇ છે. કેળવણી ખાતાના પ્ર-
મી મતમુદાએ પ્રાથમિક અને હાઈક્રાઈન શા-
ઓમાંથી આ રાખ્દોના વપરાશ સામે મનાઇ કરી
છે. નાપાનની ચાલવી આવેલી પરંપરા માટે આ
રાખ્દો નુકસાનકારક હોવાનું તેઓ માને છે. આ
પ્રતિબંધને અગ્રે ડીક ડીક વાદવિવાદ ઉપરિયત
થયો છે.

“ ગુણ સુન્દરી ” બાલવિભાગ

તત્રી : સોમલાલ પટેલ,
C/o ધી ન્યુ ઇરા સ્કૂલ, મુંબઈ, ૭.

વર્ષ ૪ : અંક ૧૧

પુસ્તક ૪

નવેમ્બર : ૧૯૩૪

લીલુડા લીમડા

લીલુડા લીમડા, તારી રે ડાળ,
ઝાલે ઝુલે છે મારો રે બાળ.

લીલુડા લીમડા, રૂડો રખવાળ,
તારે રે છાંયડે મારો છે બાળ.

લીલુડા લીમડા, વાયુ તું ઢાળ,
સુખે પોઢે છે મારો રે બાળ.

લીલુડા લીમડા લેજે સંભાળ,
ડાળે બાંધેલા પારણીએ બાળ.

ચંદ્રવદન મહેતા

#

બહાદુર છોકરો

મંગો નામનો કોઈ એક ખેડુત રંગ-પુરમાં રહેતો હતો. તેને એક છોકરો હતો. તેનું નામ ભીમો હતું. ભીમો ઘણો હો-શિયાર અને સાહસિક હતો.

રંગપુર શહેર નદીને કાંઠે આવેલું હતું. નદી ઉપર રેલ્વેનો મોટો પૂલ બાંધેલો હતો. અને એ પૂલ ઉપરથી ઘરેક ટ્રેઈન પસાર થતી.

એક દિવસ ભીમો ગાયો ચરાવવા ગયો. ગાયો ચરતી હતી અને ભીમો આમતેમ ફરતાં ફરતાં નદીના પૂલ સુધી ગયો. પૂલ સુધી ગયો કે તરત તેણે પૂલને આગથી બળતો દીઠો. તેણે વિચાર્યું કે ગાડી હમણાં પૂરસપાટાથી આવશે તો નદીમાં એકદમ પડી જશે અને હાનિ મારી શકે. માટે કોઈ પથ્થર રીતે બચાવ કરવાનો રસ્તો શોધવો જોઈએ.

આમ વિચાર કરતો તે ત્યાં ભેલો હતો તેવામાં ગાડીની સીસોટી તેણે સાંભળી. ગાડી પૂલથી માઈલ દોઢ માઈલ

દૂર હતો. આ વખતે વિચાર કરવા જેટલો સમય નહોતો. આથી ભીમો બેઉ હાથ પહોળા કરી પૂલ તરફ દોડ્યો.

એન્જીન ડાઇવરે તેને ફરથી ભેચો અને તેણે ભેરથી સીસોટી વગાડી. ગાડીનો વેગ ઓછો કર્યો પણ ગાડી અટકે તે પહેલાં તો ભીમો હતો ન હતો થઈ ગયો. જ્યારે ગાડી પૂલ પાસે આવીને અટકી ત્યારે ડાઇવરે પૂલને બળતો ભેચો.

સઘળા ઉતાડ્યો તથા ડાઇવર મિના કેવી રીતે બચવા પામી તે સમજ્યા. અને સૌ પેલા છોકરાને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા.

જે ભીમો દોડીને સામે આવત નહિ તો ગાડી પૂલ પાસે જ આવીને એકદમ અટકી જત નહિ અને સઘળા ઉતાડ્યો નદીમાં પડી જત. એક પણ માણસ બચી શકત નહિ.

આ પ્રમાણે ભીમાએ પોતાનો જાન આપી હાનિરોના જાન બચાવ્યા.

મહીપતરામ એમ. ભટ્ટ

ક્રિયોન

ક્રિયોન નામનો એક ગ્રીસ શુભામ હતો. મહાન ઈરાની - યુદ્ધ પછી ગ્રીસમાં એક એવો કાયદો પસાર થયો હતો, કે શુભામ બનેલો માણસ કોઈ પણ જાતની કળા શીખી શકે નહિ. પણ આ વખતે તો ક્રિયોન એક મોટો શિલ્પશાસ્ત્રી થઈ ગયો હતો. તેનું મગજ કામ કેવી રીતે સુંદર બનાવવું એ વિચારમાં જ હતું. અને તેની કળા આગળ ને આગળ વધે તે માટે ઘરેજી તે બે હાથ બેઠી ભક્તિ કરતો હતો. તે માનતો હતો કે,

આજ સુધીમાં પોતે જે કરી શક્યો છે તે માત્ર દેવ-દેવીઓની કૃપાથી જ.

ક્રિયોન કાયદો સાંભળી ગભરાયો. પણ જ્યારે તેની બહેન કિલિઓને આ કાયદાની વાત સાંભળી ત્યારે તે ઘુંટણીએ પડી પ્રભુને પ્રાર્થના કરવા લાગી: “હે દેવ અમને આપ આજ સુધી સહાય કરતા આવ્યા છો તો હવે પણ કરશો.” તે હિંમતથી પોતાના ભાઈ પાસે જઈ બોલી:

“ભાઈ ક્રિયોન, આવા કાયદાથી તું જરા પણ ગભરાઈશ નહિ. તું આપણા

ધરના લોંચરામાં બે અને તારૂં કામ બરી રાખ. પ્રકાશ અને ખોરાકની તું જરા પણ ચિન્તા ન કરીશ. હું એ સર્વ તને પુરું પાડીશ. પ્રભુ આપણને સહાય કરશે’

પોતાની બહેનનું કહ્યું મોની કિંચિત્ લોંચરામાં ઉતર્યો. પોતાનું ભોજન અને કીર્તિથી ભરપૂરકામ તેને આગળ ચલાવ્યું. તેની બહેન કિલબોન ખોરાક, પ્રકાશ અને ભોજનમાં સર્વ સાધનો વખતસર પૂરાં પાડવા લાગી.

આ વખતમાં એલોરામાં કળાના નમુનાઓનું એક પ્રદર્શન ભરાયું અને આખા ગ્રીસને તે ભેવા માટે આમંત્રણ હતું. પેરિકલીસ તેનો પ્રમુખ હતો ઘણા પ્રખ્યાત માણસો અને કળાકારો ત્યાં ભરાયા હતા.

કલાકારોમાં મહાન નમુનાનાં ભેદાં એક પછી એક બધાઓને લાવીને બતાવવા માંડ્યા. આ નમુનાઓના એકમાં સર્વજ્ઞ ધ્યાન ખેંચાઈ રહ્યું હતું. તે એક ઉત્તમ કલાનો નમુનો હતો કલાકારોમાં તે બનાવનાર ઉપર અત્યંત ઈર્ષ્યા ઉત્પન્ન થઈ હતી.

પણ આ નમુના તૈયાર કરનાર કોણ ? તે કોઈ પણ માણસ-કહી શકાયું નહિ. સર્વ ફરી ફરીને પ્રશ્નો ઉપર પ્રશ્નો કરવા લાગ્યા પણ કોઈ કંઈ બોલતું જ નહિ.

એટલામાં અરત વ્યસ્ત, લુગડાં ખાળ છુટા, આંખમાં નિશ્ચય, અને ખીડેલા હોઠ વાળી એક કુમારીકાને ત્યાં લાવવામાં આવી. પ્રદર્શનના પ્રમુખે કહ્યું કે આ સ્ત્રી તે કલાકારને જાળવે છે. પણ તેનું નામ આપવા તે ના પાડે છે.

‘તારે એ કલાકારનું નામ આપવું જ પડશે.’ પ્રદર્શનના સત્તાવાળાઓ કુમારીકાને ધમકાવવા લાગ્યા. પણ તે સુંગીજ રહી. ફરીથી તેને કહેવામાં આવ્યું.

‘જો તું તેનું નામ નહિ આપે તો

તને સખત સજા કરવામાં આવશે.’ આમ કહેવા છતાં પણ તે કુમારીકાના ખીડા-એલા હોઠ ન ખુલ્યા. સત્તાવાળાઓ ગુસ્સે થઈ ગયા. તેઓએ તરતજ હુકમ છોકરો:

‘આ છોકરી કાયદાનો ભંગ કરે છે માટે તેને કેદખાનામાં લઈ જાઓ અને....’

વાક્ય પૂર્ણ થાય તે પહેલાં તો એક પાતળા શરીર વાળો, પ્રભાવશાળી અને કાળાં નેત્રો અને વિખરાયેલા ઉડતા વાળ સાથે એક યુવાન ધસી આવ્યો તરતજ તેને હુકમ આપનારને અટકાવ્યો અને બોલ્યો:

‘થેભો. એ ગુન્હેગાર નથી, તેના તરફ આતું વર્તન ન ચલાવો. ખરો ગુન્હેગાર હું છું; મેં તે નમુના બનાવ્યા છે.’

આ યુવાનને જોતાં જ લોકો તેને જાળખી શક્યા હતા કે તે ગુલામ કિંચિત્ હતો. એક અવાજે સર્વ બોલી ઉઠ્યા કે એને શિક્ષા કરો અને કેદમાં પુરો.

‘મારા કેદમાં જીવ છે ત્યાં સુધી તો નહિ જ,’ કુમારી બોલી ઉઠી. ‘એ નમુના તમે ખરાબર તપાસો, આવા અન્યાય યુક્ત કાયદા કરતાં શું ગ્રીસમાં ખીલું કંઈ નથી ? કળાને પોષવી; તેની વૃદ્ધિ કરવી અને સુંદરતા વધારવી એ કાયદાનો હેતુ હોવો જોઈએ; નહિ કે કલાની વૃદ્ધિ કરનારનો નાશ કરવાનો. માટે એ યુવાનને કેદમાં ન લઈ જતાં મારી પાસે લાવો.’

એકઠા થએલા સર્વ માણસોની વચ્ચે પ્રમુખે તેના હાથમાંનો મુગટ કિંચિત્ ના મસ્તક ઉપર ઘોઠવી દીધો, અને બંને લાઈ બહેન રનેહથી ભેટી પડ્યાં.*

ઉમાકાન્ત

* અંગ્રેજી ઉપરથી.

ગંગામૈયાને કાંઠે

આજે તો એ વાતને પાંચ પાંચ હજાર વર્ષો વીતી ગયાં છે. ભારતનો એ જૂની કથા પર ઇતિહાસનાં હજાર હજાર પડખો ચડ્યાં છે. આજે પણ એ પડખો ઉખેળી ઝીણી નજરે નિહાળનારને એમાંથી આર્યોની સંસ્કૃતિ ને પ્રાચીન ભારતની બહોળાસભી, સિંહાસનોના માલિકોની આંખના પલકારા ને પ્રજાજીવનની નાડના ધબકારા બહુવાના મળી રહે છે.

ભારતનાં સિંહાસનોમાં હસ્તિનાપુરનું સિંહાસન મહા પરાક્રમી, મહારાજ શાંતનુ ત્યાંના રાજા, ગિરિરાજ હિમાલયનાં પુત્રી ગંગા સાથે એમણે લગ્ન કર્યાં. લગ્ન પ્રસંગે મહારાજ શાંતનુ અને હિમાપુત્રી ગંગાજી વચ્ચે કરાર થયા: ગંગામૈયા જે કંઈ કરે તેમાં મહારાજે આંડે ન આવડું; એકાદ પ્રશ્ન સરખો પણ ન પૂછવો !

સાંજનો સમય હતો; ધરતી પર ધીમે ધીમે પશ્ચિમનાં અંધારાં ઉતરતાં હતાં. દૂર દૂર ગોરજ ઉડતી હતી, કિલકલાટ કરતાં પંખી માળામાં ગરાતાં હતાં. પવનની મીઠી લહેરો ગંગાના નીરને અડકી અડકીને પસાર થતી હતી.

એ સમયે દૂરથી રેતી ખૂંદતી એક બાઈઉતાવળે ગંગાના પ્રવાહ તરફ આવતી હતી; પગની પાનોએ પહોંચે એવડા સાંભા એના વાળ હવામાં અદ્ધર ઊડતા હતા. એના હાથમાં રેશમી રૂમાલમાં વીંટળેલું તરતનું જન્મેલું એક બાળક હતું.

ગંગાના નીર પાસે આવી એ બાઈએ

પોતાન વસ્ત્રોનો કછોટો માર્યો. પુત્રને જે હાથમાં લઈ એ નીચી વળી. હજી તો બાળકને પાણીમાં ધોળ્યો ન ધોળ્યો ત્યાં તે: પાછળથી અવાજ આવ્યો: “ દેવી, જરા થોભી જાએ ! ”

દેવીએ પાછું જોયું. મહારાજ શાંતનુનો અવાજ પારખ્યો; મહારાજ શાંતનુને પારખ્યા. બાળકને ઝીલી રહેલા એમના હાથ સાંભા થયા અને એ બોલ્યા: “ મહારાજ, આ આપનો પુત્ર ! પણ આજે, આ સ્થળે આપને આપણા લગ્નપ્રસંગની પ્રતિજ્ઞા સાંભરે છે ? મહારાજ, બસ ત્યારે, આજથી આપણું લગ્નજીવન પૂરું થયું ! ”

બોલતાં તો મહારાજ શાંતનુ બોલી ગયા પણ પાછળથી એમને ખુબ પસ્તાવો થયો. પોતાની એક બૂલ માફ કરવા મહારાજે ગંગાને ઘણું ઘણું વીનવ્યાં પણ એ ન માન્યાં. મહારાજને શાંત પાડી એ બોલ્યાં: “ મહારાજ, માફ કરજો પણ આપે મને ન જોળખી. આપ એમ ન માનશો કે પેટના સાત સાત દીકરાઓને આ પંતિતપાવની ગંગાનાં નીરમાં સમાવી દેતાં મારા-એમની માતાના-હૈયાને શાંતિ હતી ! પણ એ બધી વાત આજે નથી સંભારતી ! મહારાજ, સુખેથી આપના આ આઠમા દીકરાને હસ્તિનાપુરના મહેલોનો માલિક બનાવો. આપની ઇચ્છા હશે તો એને ઉછેરીને હું મોટો કરી આ પીય ! એનું નામ દેવવ્રત રાખજો. ”

શાંતનુ રાજાએ એ બાળક દેવીને સોંપ્યો ને બન્નેએ એકબીજાને અંતિમ પ્રણામ કર્યા. ત્યાં તો નદીના પ્રવાહની

મધ્યમાંથી એક મોટું મોઝું બહાર આવ્યું
ને ગંગામૈયાને અને બાળક દેવવ્રતને
પોતાના ઉકરમાં છુપાવી દીધાં ।

મહારાજ શાંતનુ એ જોઇ રહ્યા ।

૨

હસ્તિનાપુરના રાજમહેલમાં આજ
કેટલાય દિવસથી માણસોની આવજા થર
થઇ હતી. મહારાજ શાંતનુની અવસ્થા
રાજ્યમાં ને પ્રજામાં ચિંતા ફેલાવતી હતી.
આજ કેટલાય દિવસથી મહારાજે અનન-
જન ત્યાગ્યાં હતાં. એમની આંખો ઊંઘી
ઉતરી ગઇ હતી. હાથપગ થિથિલ થઇ
ગયા હતા.

કેટકેટલાય વૈદો આવ્યા ને મહારા-
જની નાઠ તપાસી. ભેટીઓએ ટીપણાં
પાથર્યાં ને પંડિતોએ પોતાં ઉપદેશો પછી
મહારાજ શાંતનુનો રોગ ન પરખાયો તે
ન જ પરખાયો ।

મહેલના એક ઓરડામાં બેઠા બેઠા
કુમાર દેવવ્રત મહારાજના રોગનો વિચાર
કરતા હતા. મહારાજની લવારી અને
સ્વપ્નોનો એ ખારીકાઇથી અભ્યાસ કરતા
હતા, એવામાં અંતરનાં ચક્ષુ ઉઘડ્યાં
હોય એમ એકદમ એ ત્યાંથી ઊઠ્યા.
પોતાનો રથ બેઠાવી તેમાં બેઠા ને પર-
ખાયો ગંગામૈયાને કાઢે ગયા. ગંગાને તીરે
બાંધેલી એક જૂંપડી પાસે બેઠા રહી
એમણે બારણું ખેંચાડ્યું.

થોડીવારે જૂંપડીમાંથી એક મચ્છી-
માર બહાર આવ્યો. કુમાર દેવવ્રતને જોઇ
એણે હાથ ભેડ્યા ને બેસવાનું આસન
આપ્યું. કુમારે બેઠા પછી મચ્છીમાર
બોલ્યો: “કુમાર, ફરમાવો; શી આજ્ઞા
છે ?”

“આજ્ઞા તે શી હોય, બાઈ ?”
કુમારે ધીમેથી કહ્યું, “હું તો વિનંતિ
કરવા આવ્યો છું. મહારાજ શાંતનુ માટે
તારી દીકરીનું હું માણું કરું છું !”

“ના રે, બાપ !” મચ્છીમાર બોલી
ઊઠ્યો, “મારી ગરીબની દીકરીને
રાજમહેલ શા ! અમારે તો ભલી
આ જૂંપડી ને ભલી આ ગંગામૈયાનાં
ઉછળતાં મોઝાં સાથે રમતી નાવડી.
રાજ મહેલના હીંડોળાખાટના અવાજે
મારી દીકરી મુંઝાઇ જાય ! કુમાર, પાછા
વળી જાઓ; રાજસિંહાસન સાથે મારે
મારી દીકરી નથી વળાવવી !”

“પછી બાઈ, તારી દીકરી હસ્તિના-
પુરની મહારાણી બનશે તેનો તો ખ્યાલ
કર !” કુમાર દેવવ્રતે કહેવા માંડ્યું,
“રાજા ને પ્રજા સર્વનો તું પૂજ્ય બનશે
એટલું તો વિચાર !”

“મને વિશ્વાસ નથી બેસતો કુમાર !”
મચ્છીમારે જવાબ વાળ્યો, “આજે
મારી દીકરી હસ્તિનાપુરની મહારાણી
બને તો કાલે વળી બીજા કોઇની દીકરી
મહારાણી બનશે.”

“પછી મહારાજ શાંતનુ પછી તારો
ભાણુજ ગાદીનો વારસ બને, એવી તારી
માગણી છે ને ?” કુમાર બોલ્યા, “તો
મહારાજ શાંતનુ અને ગિરિરાજ હિમા-
લયનાં પુત્રો ગંગાજીનો પુત્ર, હું દેવવ્રત,
આજથી હસ્તિનાપુરની ગાદીનો મારો
હાલો ઉઠાવી લેવાનું તને વચન આપું છું !
હવે બસ ?”

ત્યાં તો વળી મચ્છીમાર બોલી
ઊઠ્યો, “ના કુમાર, ના ! એટલું જ
પૂરતું નથી. હસ્તિનાપુરની ગાદી માટે

તમે તો તમારી જિંદગી દરમિયાન લોભ નહિ રાખો એ હું કબૂલ કરું છું, પણ આપની પછી આપના પુત્રો મારાં લાણે-જડાંને એ રાજ્ય ન પચવા દે હોં ! તે સમયે દેશદેશના રાજાઓ તમારા પુત્રો-નોકસત્રિયો નો પક્ષ લઈ એમને પડખે ઊભા થાય ને મારાં-દીમરનાં-લાણેજડાં રખડી બંધ. અરે ! ધરતી પર પગ મૂકવાનું પણ એમને ઠેકાણું ન મળે.”

મચ્છીમારની આ વાતોએ કુમાર દેવવ્રતને ઊંડા વિચારમાં નાખી દીધા. એમની નજર સામે આખાય માનવજીવનના કેટકેટલાય પ્રશ્નો ખડા થઈ પોતપોતાની રીતે વક્રિયાત કરવા લાગ્યા. અને એ બધા જ પ્રશ્નોની સામે પોતાના પિતાની જિંદગીનો પ્રશ્ન ઓછામાં ઓછો લાગ્યો. આખરે એ પ્રશ્ન વિજયી બન્યો. કુમારના કુમંળા ચહેરા પર એ ત્રણ તેજરેખાઓ પથરાઈ ગઈ ને એ ઊભા થયા. પાસે વહેતી ગંગાના નીર તરફ એમણે નજર ઠેરવી ને અંતરના ઊંડાણમાંથી વાણીનો ઘોષ છૂટ્યો: “હું દેવવ્રત, સૂરજ ને ચંદ્રની સાથે, કશેય દિશાઓના દેવોની સાથે, સામે વહેતી પવિત્ર ગંગામેથાની સાથે, અરે ! આખીય આયસંસ્કૃતિની સાથે, પ્રતિજ્ઞા લઉં છું, કે જીવનભર હું કૌમારવ્રત પાળીશ અને પ્રજાને ઉત્પન્ન નહિ કરું ! બેલ લાઈ હવે તો શાંતિ વળી ને ?”

કુમાર દેવવ્રતની પ્રતિજ્ઞા સાંભળી મચ્છીમાર ને તેની દીકરી મત્સ્યગંધા હિંગ થઈ ગયાં. ત્યાં તો બંને દૂર દૂરની દિશાઓ ચીરી એક અવાજ આવ્યો: “આ તો બીખ !” અને એ અવાજ ગંગામેથાનાં ઉછળતાં મોજાં સાથે અથ-

કાધ પડવા પાડતો પાડતો ગિરિગંધરામાં સમાઈ ગયો !

કુમાર દેવવ્રત ત્યારથી બીખ કહેવાયા !

૩

મહારાજ શાંતનુ અને મત્સ્યગંધાનાં લગ્ન થયાં. મચ્છીમારની દીકરી મત્સ્યગંધા હસ્તિનાપુરનાં મહારાણી સત્યવતી થયાં. એ પુત્રોનાં એ માતા થયાં.

નાના કુંવરોને પાછળ મૂકી મહારાજ શાંતનુ મૃત્યુ પામ્યા. મરતી વખતે મહારાજે બીખને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને મહારાણી સત્યવતી અને નાના નાના એ કુમારોની એમને કાળજી સોંપી.

મોટો કુંવર ચિત્રાંગદ ગાંધર્વો સાથે લડતાં લડતાં મરાયો એટલે નાના કુંવર વિચિત્રવીર્યને હસ્તિનાપુરની ગાદી મળી. મોટાભાઈ તરોકે બીખ રાજ્યના સલાહકાર બન્યા.

કાશીરાજને ત્રણ કુંવરોઓ: અંબા, અંબિકા ને અંબાલિકા. એ ત્રણેય કુંવરોઓનો સ્વયંવર હતો. બીખ ત્યાં ગયા હતા.

ઠોણ બેઠે શું સૂઝયું ને બીખે એ ત્રણેય કુંવરોઓનું કરણ કયું. રસ્તે આવતાં અંબા બોલી, “કુમાર, હું તો મનથી શાલ્વ રાજાને વરી ચૂકી છું તો મને ત્યાં જવાની રજા આપો !”

અંબા શાલ્વરાજાને ત્યાં ગઈ પણ એણે એને વરવાની ના પાડી. એટલે વળી પાછી-એ બીખ પાસે ગઈ. બીખ બોલ્યા, “હવે એ ન અને !” અંબા ત્યાંથી બીખના શુર પરાશ્વરામના આશ્રમમાં

ગઈ ને બધી હકીકત કહી સંભળાવી
પરશુરામે ભીષ્મને કહેવડાવ્યું: ભીષ્મ,
કુમાર વિચિત્રવીર્યની સાથે અંગિકા ને
અંબાલિકાનાં લગ્ન કર્યાં તો સાથે સાથે
આ અંબાને પણ એમની સાથે પંચ્યાવ.”
પણ એ તો ભીષ્મ ! વિનયભરી રીતે
ભીષ્મે ગુરુને પાઠવ્યું: “ ગુરુદેવ ! ક્ષમા
કરજો, પણ શાસ્ત્રવ્રતનું અણકું હસ્તિ-
નાપુરના મહેલમાં ન હોય ! ”

ગુરુને ક્રોધ ચઢ્યો. બન્ને વચ્ચે યુદ્ધ
થયું. ભીષ્મ વિજય પામ્યા.

પણ ત્યાં તો વિચિત્રવીર્ય મૃત્યુ
પામ્યા. હસ્તિનાપુરના રાજવીનો વંશવેદો
તૂટ્યો. એટલે રાજમાતા સત્યવતી મુંઝાયાં.
ભીષ્મને બેલાવી એમને પરણાવવાનો

રાજમાતાએ ખૂબ ખૂબ આગ્રહ કર્યો પણ
એ તો ગંગામૈયાનો પુત્ર ! ભલેને આકાશ
ને પાતાળ એક થાય પણ ભીષ્મ પોતાની
પ્રતિજ્ઞામાંથી કદી ચ ન ડગે ! ગંગામૈયાને
કાંઠે લીધેલી પ્રતિજ્ઞા ગંગાપુત્રને જીવનભર
દીવો ધરતી હતી.

પેટના દીકરાના પરાક્રમે ક્રોધ
પણ વહાલસોઈ માતાની છાતી ગજ ગજ
ભીજે તેમ તે દિવસે ગંગાના પેટાળમાંથી
મોળાં ઉછળ્યાં, અને કુમારદેવમતે પ્રતિજ્ઞા
લીધેલા સ્થાનની રજકણોને ચૂમી ચૂમીને
ગંગામાં પાછાં સમાઈ ગયાં !

ભારતના ઇતિહાસમાં ભીષ્મ અમર
થયા.

મુસાફિર

એક દંતકથા

ન્યુઝીલેંડની એક દંતકથા છે. બહુ જુના વખતની એ વાત છે. પૃથ્વી
બની એટલી એ જુની છે. મોઘ દીકી-દીકીના માણસો પાનની ઝુંપડી કરતા હતા.
ઝુંપડી થોડીક બાંધેને સૂર્ય આથમી જાય. મોઘ-દીકી-દીકી આથી ખૂબ ગુસ્સે થયા.
તે દરેકજ વિચાર કરતો અને એનો ઉપાય શોધતો. આખરે તેણે પોતાના સાથી-
ઓને કહ્યું કે ચાલો, આપણે તેને પકડી લાવીએ. સઘળા તેને પકડવા ચાલ્યા.
તેને પકડવા માટે ધાસમાંથી જળ અને દોરડાં બનાવ્યાં. આ રીતે તેઓ ગુંથતાં
શીખ્યા. પછી તેઓ રાત્રે રાત્રે મુસાફરી કરતા અને દિવસે પાનની ઝુંપડીમાં
સૂર્ય દેખે નહિ માટે સંતાઈ રહેતા. આમ ચાલતાં ચાલતાં ઉદ્યાયળે પહોંચ્યા
અને જળ પાથરી. સૂર્ય જોવો ઊંચો તેવો જ તે જળમાં સપડાયો. મોઘ-દીકી-
દીકીએ તેને પોતાના હાથમાંના દંડુલ વતી ખુબ માર્યો તેથી સૂર્ય ધીમે ધીમે
અસ્ત થવા લાગ્યો.

અરવિંદ પટેલ

ઉમર વર્ષ ૧૧

તંત્રી : જયકૃષ્ણ ના. વર્મા
વપતંત્રી : યતેશ ડ. શુક્લ

તંત્રી, ભાવવિભાગ : સોમભાઈ પટેલ
અભિવ્યય : ૧૧૪, ગીરગામ બે રોડ, મુંબાઈ, ૪

વંત્રી : જયકૃષ્ણ ના. વર્મા
વપન્નાવંત્રી : યજ્ઞેશ ડ. શુક્લ

વંત્રી, ભાવવિભાગ : સામબાઇ પટેલ
કાવ્યોચ્ચ : ૧૧૪, ગીરગામ બેઠ રોડ, મુંબાઇ, ૪

ગઇ ને બધી હકીકત કહી સંભળાવી. પરશુરામે ભીષ્મને કહેવડાવ્યું: ભીષ્મ, કુમાર વિચિત્રવીર્યની સાથે અંગિકા ને અંબાલિકાનાં લગ્ન કર્યાં તો સાથે સાથે આ અંબાને પણ એમની સાથે પગણાવ. ” પણ એ તો ભીષ્મ ! વિનયભરી રીતે ભીષ્મે શુરને પાઠવ્યું: “ શુરદેવ ! ક્ષમા કરજો, પણ શાશ્વરાજાનું અજીકું હસ્તિનાપુરના મહેલમાં ન હોય ! ”

શુરને કોષ ચડ્યો. અને વચ્ચે યુદ્ધ થયું. ભીષ્મ વિજય પામ્યા.

પણ ત્યાં તો વિચિત્રવીર્ય મૃત્યુ પામ્યા. હસ્તિનાપુરના રાજવીનો વંશવેલો તૂટ્યો. એટલે રાજમાતા સત્યવતી મુંઝાયાં. ભીષ્મને યોદ્ધાવી એમને પરણાવવાનો

રાજમાતાએ ખૂબ ખૂબ આગ્રહ કર્યો પણ એ તો ગંગામેયાનો પુત્ર ! ભલેને આકાશ ને પાતાળ એક થાય પણ ભીષ્મ પોતાની પ્રતિજ્ઞામાંથી કદી ય ન ડગે ! ગંગામેયાને કાંઠે લીધેલી પ્રતિજ્ઞા ગંગાપુત્રને જીવનભર દીવો ધરતી હતી.

પેટના દીકરાનાં પરાક્રમેએ ક્રોધ પણ વહાલસોઇ માતાની ડુંછાતી ગજ ગજ ઊછળે તેમ તે દિવસે ગંગાના પેટાળમાંથી મોળાં ઉછળ્યાં, અને કુમાર દેવવ્રતે પ્રતિજ્ઞા લીધેલા સ્થાનની રજકણોને ચૂમી ચૂમીને ગંગામાં પાછાં સમાઇ ગયાં !

ભારતના ઇતિહાસમાં ભીષ્મ 'અમર થયા.

મુસાફર

એક દંતકથા

ન્યુઝીલેંડની એક દંતકથા છે. બહુ જુના વખતની એ વાત છે. પૃથ્વી બની એટલી એ જુની છે. મોઘ દીકી-દીકીના માણસો પાનની ઝુંપડી કરતા હતા. ઝુંપડી થોડીક બાંધેને સૂર્ય આપમી જાય. મોઘ-દીકી-દીકી આથી ખૂબ ગુસ્સે થયો. તે દરરોજ વિચાર કરતો અને એનો ઉપાય શોધતો. આખરે તેણે પોતાના સાથી-જાને કહ્યું કે ચાલો, આપણે તેને પકડી લાવીએ. સઘળા તેને પકડવા આટ્યા. તેને પકડવા માટે ઘાસમાંથી જળ અને દોરડાં બનાવ્યાં. આ રીતે તેઓ શુંયતાં શીખ્યા. પછી તેઓ રાત્રે રાત્રે મુસાફરી કરતા અને દિવસે પાનની ઝુંપડીમાં સૂર્ય દેખે નહિ માટે સંતાઈ રહેતા. આમ 'ચાલતાં ચાલતાં ઉઘ્યાયળે પહોંચ્યા અને જળ પાથરી. સૂર્ય જ્યો ઊગ્યો તેવો જ તે જળમાં સપડાયો. મોઘ-દીકી-દીકીએ તેને પોતાના હાથમાંના દંડુકા વતી ખુબ માર્યો તેથી સૂર્ય ધીમે ધીમે અસ્ત થવા લાગ્યો.

અરવિંદ પટેલ

ઉંમર વર્ષ ૧૧

હાથી અને શિયાળ

એક મોટું વન હતું. તેનું નામ પ્રવારણ્ય. તેમાં એક હાથી રહે. તેને કપાળે ઘોળો ચાંદલો. એટલે તેને સૌ કપૂરતિલક કહેતા. એક વખત એ હાથીને ભેળને વનનાં બધાં શિયાળ વિચાર કરવા લાગ્યા કે બે કોઈ પણ ઉપાયે આ હાથી મરી જાય તો ભારે મજા પડે. એના આ પહાડ જેવા શરીરમાં એટલું બધું માંસ ભરેલું છે, કે આપણને બધાંને ચાર મહિના સુધી ચાલે.

એટલે એક ઘરડો શિયાળ હતો તેણે પ્રતિજ્ઞા લીધી કે મારે મારા બુદ્ધિબળથી એ હાથીનું મરણ નિપજાવવું.

પછી તે હુચ્ચો શિયાળ કપૂરતિલકની પાસે ગયો, તેને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કર્યા અને બોલ્યો:—“મહારાજ, કૃપાદષ્ટિ કરો.”

હાથી કહે:—“તું કોણ છે? ક્યાંથી આવ્યો છે?”

શિયાળે કહ્યું:—“હું શિયાળ છું. વનનાં બધાં પશુઓએ મળીને મને આપની પાસે મોકલ્યો છે. રાજા વિનાં રહેવું એ સારું નહિ. એટલે આ વનના રાજા થવાને આપ બધી રીતે લાયક છો. એવું સૌએ નક્કી કર્યું છે. તો મુજૂર્ત

વહી ન જાય માટે આપ જલદી જલદી પધારો.” એમ કહીને તેં જાડીને ચાલવા માંડ્યો.

વેત્તા હાથીને પણ રાજ્યનો લોભ લાગ્યો એટલે તે પણ શિયાળની પાછળ પાછળ જવા લાગ્યો. વનમાં એક ઠેકાણે જાડું કળાણ હતું. શિયાળ તો હલકે પગે તેના ઉપર થઈને ચાલી ગયું. હાથી તો લોભથી આંધળો થયો હતો. તે પણ તેની પૂંઠે દોડ્યો. પણ તરતજ જાડા કાઠવમાં પડ્યો અને કળવાં લાગ્યો. એટલે તે હાથી બોલ્યો:—“ભાઈ શિયાળ, હવે શું કરવું? હું તો કાઠવમાં પડ્યો, અને મરી જવાનો. જરા પાછો ફરીને બે તો ખરો.”

શિયાળે હસીને જવાબ આપ્યો:—
“મહારાજ, મારું પૂછવું પેકડીને ઉપર આવો! મારા જેવાના બોલ ઉપર વિશ્વાસ રાખ્યો તેનાં કડવાં ફળ હવે પેટ ભરીને ચાખો.”

હાથી તો બિચારો કાઠવમાં ને કાઠવમાં કળી ગયો અને શિયાળોએ આવીને તેને ફાડી ખાધો.*

નગીનદાસ પારેખ

* ક્ષિતાપદેશમાંથી.

કોણ કો

સરવરને તીરે

આછા સમીરે

ત્યાં ફરતું કોણ ધીરે ?

જાણે ઘોળાં ધબ ડગલાં

મૂકે ધીરે ધીરે પગલાં.

જાણે જંગલનો જંગી

મહાન તપ કરતા

આંખ મિચી ફરતા

શિકાર

ત્યાં ઝટ ત્રાપ લગાવે.

ચાલ્યું જાય કહી રે તપ

ભાઈસાળ પકડે માછલી ચપ

એવા સરવરને તીરે

આછા સમીરે

ત્યાં કોણ ફરતું ધીરે ?

સોમાભાઈ ભાવસ

દાંત બતાવો

છોકરાં રે !

હો.....રે.....

અહિયાં આવો.

શા માટે !

દાંત બતાવવા.

દોડતાં આવો

ફેફતાં આવો

હસતાં આવો

રમતાં આવો

મોં ઉઘાડી

દાંત બતાવો.

અનુને આઠ દાંત

બંધુને બાર દાંત

સોનુબેનને સોળ છે

વિઝુબેનને વીસ છે

ચિનુને ચોવીસ છે

અંધુને અઢાવીસ

બાપુને બત્રીસ છે.

નાતપણમાં દૂધીઆ દાંત

પછી આવે છાશિયા દાંત

તમારા દાંત દોડમકળી

તમારા દાંત ઉજળા ફૂલ

તમારા દાંત પીળા પચ

તમારા દાંત લાંબા લય

નાનાંને દાંત ગોઠા હોય

ધીમે ધીમે વધતા જાય

જુવાન થયે પૂરા થાય

પુરા દાંત બત્રીસ હોય.

દાંતમાં તથુ જાત:—

આગલા દાંત

પાછલા દાંત

વચલા દાંત.

ઉપર નીચે જડખાં હોય

બન્નેમાં દાંત સરખા હોય.

સાધી છેલ્લે દાંટો હોય

દાંટ આપણી ધંટી છે

એથી ખોરાક ચવાય છે.

દાંટ પછી રક્ષસી

એની કાર ધારદાર

કાપવું હોય તે કાપી દે

આગલા દાંત રૂપાળા

ધારદાર ને સરખા હોય.

દાંત નીચે પેદું હોય

પેદું રાણાણા હોય.

જટલો દાંત બહાર હોય

એથી વધારે અદર હોય

દાંત બારે ઉપયોગી

દાંત સાતે તો શરીર સાડ

દાંત બગડે તો હોજરી બગડે.

રોજ રોજ દાંતણુ કરે

અદર ધસો બહાર ધસો

ઉપર ધસો નીચે ધસો

મીઠું ચાવી કોંગળા કરે.

ઘેર બનાવી તૈયાર કરી

સારો એવો પાઉડર ધસો

ખૂબ ખૂબ કોંગળા કરે

આંગળી વતી પેદાં ધસો.

બરે જટલુ પાણી લઈ

તણવાર કોંગળા કરે

મોઢામાં, પાણી ભરી

આંગળીવતી પેદાં ધસો

પોચાં પેદાં કઠણુ થાય

દાંત બારે મજબુત થાય

ટાઢું હિમ જીવુ ખાય

ઉતુ ફળફળતું ખાય

ખાડું ખાડે તીખું ખાય

મરી મસાલા ખૂબ ખાય

એથી દાંત બગડતા બચ

પોચુ પોચું ખાશે નહિ

ચાવ્યા વિના ખાશે નહિ

દાંત નકામા કરશે નહિ

દૂધથી દાંત મજબુત થાય

ફળથી દાંત મજબુત થાય

શાકભાજીથી મજબુત થાય

દાંતનાં મૂળ ઉંડાં છે

આંખ સાથે ને કાન સાથે

એ નસને સંબધ છે.

જ તે ખાઈને કોંગળા કરે

પાન ચાવીને કોંગળા કરે

સૂતા પહેલાં કોંગળા કરે

ઊઠીને પણ કોંગળા કરે.

દાંત બનાવો ઉજળા દૂધ

દાંત બનાવો મોતી સરખા

દાંત બનાવો દાઢમ કળી

હસો તો અણુ દૂસ ઝર્યા.

હંસુભાઈ

મારે કોઈનું કંઈ પણ ન ખપે

એક હતા મુનિ. તેમનું નામ કણ્ઠાદ. ગરીબમાં ગરીબ. સાદામાં સાદા. કશો ધંધો કરે નહિ. કશું કેમાય નહિ. કોઈનું કંઈ પણ ન લેવાની ઇચ્છાવાળા.

નહોતું એમને ઘર. નહોતી એક ચાસપણ જમીન. ફૂટી બદામ પણ પાસે ન મળે.

કોઈની પરવા એ કરતા નહિ. કોઈની શરમે એ અંભતા નહિ. એમણે જગતને ન્યાયશાસ્ત્ર આપ્યું.

ન્યાય શુદ્ધ નોંધએ. ન્યાયાધીશ કોઈ પણ પક્ષમાં ન ઢળવો નોંધએ. પણ એ ક્યારે બને ? ખેતી કરતો હોય તો તેને પોતાની જમીન હોય. એ જમીન સાચવવા તે મથે. વેંચાર કરતો હોય તો ધન સાચવવા મથે. નોકરી કરતો હોય તો શેઠની કૃપા સાચવવા મથે.

પણ મરજીથી સ્વીકારેલી ગરીબાઈમાં ખોવાનું શું ? સાચવવાનું કંઈ જ નહિ

એટલે કોઈના પણ પક્ષમાં ખેંચાવું પડે નહિ.

કણ્ઠાદ મુનિ આવું જીવન ગાળતા. એમણે જાણીબુજીને ગરીબાઈ વહેંચી લીધી.

એ ખાતા ખેતરમાંથી પાક લેતાં ગરીબેરાઈ ગયલા નકામા દાણા લેવા કરીને પક્ષીની માફક જાણે ચણી લેતા.

કોઈનો પણ ઉપકાર પોતાના ઉપર ચડવા ન દીધો. એ કહેતા, કે જેનું અનાજ ખાઈ તેના પક્ષમાં જોડાવું પડે. હું ન ઇચ્છું. સામો ધણી ન કહે છતાં જાણે અજાણે મારા પેટમાં પડેલું એનું અનાજ મને એની તરફેણમાં જોડાવે જ. માટે મારે કોઈનું કંઈ પણ ન જ ખપે.

મારા વિચાર શુદ્ધ રાખવા, ન્યાયી રાખવા, મારું ન્યાયશાસ્ત્ર શુદ્ધ બનાવવું-મારે કોઈનું કંઈ પણ ન ખપે.

ત્રેમચોગી

કલોલતાં પંખીડાં

સંત તુકારામ હતા. દક્ષિણ દેશમાં રહેતા હતા. એ તો મોટા મહાત્મા થઈ ગયા. એમની આ વાત છે

તુકારામ નાનપણમાં હતા. એ તો બહુ

મોટાચે નહિ ને બહુ નાનાય નહિ. તમારા જ જેવા એ બાળક.

નાનપણમાં જ એ એમનાં માત-પિતાથી છૂટા થએલા. એમની પાસે બહુ

ધન-દોલતે ય નહિ, ને સારો સરસામાને ય નહિ. એ તો કામધંધો કરે મહેનત-મજૂરી કરે ને કંઈક મેળવે. એમાંથી એ એમનું શુભશન ચલાવે.

એકે હતો ખેડુત. લલો ખેડુત. એ ખેડુતને ત્યાં તુકારામ કામધંધે રહેલા. ખેતરમાંનો તૈયાર પાક સાચવવાનું એ કામ કરતા હતા.

એકે દિવસ એ નાનકડા તુકારામ ખેતરમાં માળાનીચે બેઠા હતા. કટ્કોલ કરતાં પંખીડાં એ ઊંલા પાકને ચલુવા આવવા લાગ્યાં. તુકારામે એ બોયાં. એમને થયું, “કેવા મજાનાં પંખીડાં છે ! કેવાં મહેનતુ છે ! કેવાં કટ્કોલ કરે છે ! એમને ય ખાવાનું તો બેઠેએ ને ? એ ય મજુનાં જ ખાંખક છે ને ! મારાથી એમને કેમ ઉઠાડી મૂકાય !”

આમ વિચાર કરતા કરતા તુકારામ બેસી રહ્યા. એમણે પંખીડાંને ચલુવા દીધાં ને ટેવાનું બંધ કર્યું.

અપાર થયા ને ખેડુત આવ્યો. એણે ખેતરમાં ચલુતાં અપાર પંખીડાં બોયાં. તુકારામે એક બાબુ માળા નીચે બેસી

રહેલા બોયાં. છેવટે ખેડુત કહે, “તુકારામે કેમ બેસી રહ્યો છે ? તું તો કાંઈ બોલતો ય નથી, ને ચાલતો ય નથી. આ બધાં પંખીઓ તો મોંઘા દાણા ખાઈ બેઠે છે !”

તુકારામે ખેડુતને સમજાવીને કહે, “આજના બાધામાં મારા ભાગના ચેટલાંને બદલે મને તેટલા દાણા આપજો. ફરી એવું નહિ થાય.”

ખેડુત દયાળુ ને લલો હતો. એણે એમનો શુનો માફ કર્યો ને એમને દાણાં આપ્યા.

પછી તુકારામ તો પોતાની આબુબાબુ દાણા નાખીને બેઠા. પંખીઓ ય એ સંત-મહાત્માને જોખખી ગયાં, ને તેમની આબુબાબુ ફેટલાં ય પંખીઓ એકઠાં થયાં. એ બંધાં આનંદ-કટ્કોલ કરતાં દાણા ચલુવા લાગ્યાં. બૂખ્યા તુકારામને બૂખનું ય ભાન ન રહ્યું. એમનો આનંદ અત્યારે અપાર હતો.

પછી તો પંખીઓ ય સમજી ગયાં, ને ઝીગળ જતાં એ તુકારામ ખેટા સંત-મહાત્મા તરીકે વખણાયા.

ઉમિયાશ કર કાકર

ખજૂરના દેશમાં

કેઈને ખોસખી લાવે, કેઈને કેળાં લાવે તો વળી કેઈને કેળેરાં ખુબ લાવે પણ મને તો ખજૂર બહુ ગમે. ખજૂર ખાવાનું મળે તો ખીજું કંઈ ન બેઠેએ.

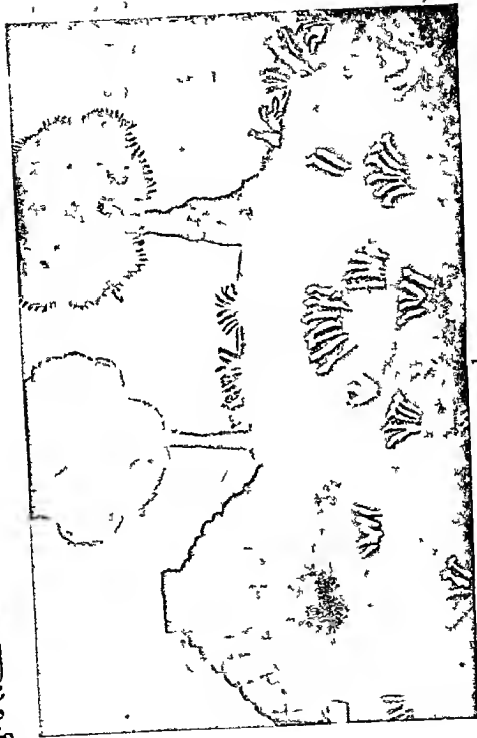
એક દિવસ મારા બાપા ખજૂર લાગ્યા.

હું તો રાજી રાજી થઈ ગઈ ને બંધુ-ખજૂર ખાઈ ગઈ. થોડી વાર પછી હું જાઘી ગઈ.

“તમે મને રાજ રાજ ખાંઓ છો ખરાં, પણ હું કોણ છું અને ક્યાંથી આવું”

This image shows a highly textured, black and white surface, likely a scan of a physical object. The texture is characterized by a dense pattern of small, dark, irregular spots and scratches, giving it a rough, weathered appearance. The overall shape is somewhat rectangular with irregular edges. The lighting is uneven, with some areas appearing brighter than others, highlighting the surface irregularities.

E. v. 12

“હું એ કંઈ જાણું છું ?” મને ખજૂરે પૂછ્યું.

“અરે ના રે ! મને તો કંઈ જ ખજૂર નથી.” એ કહ્યું.

“ત્યારે તમારે મારા દેશમાં આવવું છે ? હું તમને ત્યાં બધું બતાવીશ.” એ હા કહી, એટલે ખજૂર મને એને દેશ લઈ ગયું.

ત્યાં તો એક મોટા મેદાન જેવી જગ્યા હતી. ત્યાં પગ મૂકીએ ત્યાં રેતી, રેતી ને રેતી જ. એકેય ઝાડ ન મળે. તડકો તો એવો પડે કે મારાથી એક ડગલું પણ ચલાય નહિ.

“અરે ભાઈ, હું તો બહુ યાકી ગઈ છું. એક મોટર મંગાવોને !” એ ખજૂરને કહ્યું. ખજૂરભાઈ તો હસવા મંડયા. “અરે, આ રેતીમાં મોટર મોટર ન મળે. પણ તમારાથી ન ચલાતું હોય તો આ ઊંટ પર બેસી જાઓ.”

અમે બન્ને ઊંટ પર બેઠાં. થોડીવારે એ રણમાં ખુબ પવન ફૂંકાયો. એ તો એકદમ આંખો બંધ કરી દીધી. પણ ઊંટની આંખનાં પોપચાં એવાં બનાવેલાં કે એની આંખે પવન ન લાગે અને અંદર રેતી પણ ન પડે !

થોડીવારે મને તરસ લાગી. એ ખજૂરને વાત કરી એટલે એણે મને થોડું પાણી આપ્યું. એટલા પાણીથી મારી તરસ ન છીપી. એટલે એ વધારે માગ્યું. ખજૂર બોલ્યું, “ના, હવે તો વધારે

પાણી અહીં નહિ મળે. કેઈ કેઈ વખત તો ચાર પાંચ દિવસ સુધી પણ પાણી ન મળે. ત્યારે. બહુ તરસ લાગે તો આ ઊંટના પેટમાંથી પાણીની કોથળી કાઢીને તેમાંથી પીએ.”

સાંજ પડતાં અમને થોડાં ઝાડ દેખાયાં. ત્યાં પાણીનો એક વહેણો હતો. ત્યાં ઊંટના વાળમાંથી બનાવેલા થોડા તંબુ પણ હતા. અને થોડે દૂર આરણ લોકોની મસીદ હતી.

આરણોએ સફેદ કપડાં પહેર્યાં હતાં. માથે પણ સફેદ કપડું નાખેલું અને તેને બાડી દોરી વડે બાંધેલું હેતું.

ત્યાં નાનાં નાનાં બાળકો પણ હતાં. તેમની સાથે હું થોડો વખત રમી. એમને માટે ત્યાં કંઈ નિશાળ નહતી. પણ એ બધાં થોડો વખત મસીદમાં જઈ લાણી આવતાં.

થોડી વારે ખજૂર બોલ્યું, “આ રહી ખજૂરી. એની પર હું થયેલું. એક આરણે મને ઝાડ પરથી ઉતારી દાબડામાં પૂરી તમારા દેશમાં મોકલ્યું. પેલા આરણો જુઓ. એ બધા ખજૂર એકઠું કરે છે.”

ત્યાં તો એક ધબકો બોલ્યો ને મારી આંખ બિધી ગઈ. બગીને બેયું તો પેલા આરણો ને રણ, ઊંટ ને ખજૂર કંઈએ ન મળે !

મને સમજ પડી, ઊંઘમાં હું અરબસ્તાન જઈ આવી.

ફેનીબેન

છખીલાં છોકરાં !

વાગે છૂટીનો ધંટ-
ગાળે કિલકિલતા કંઠ :
છૂટાં છકે છખીલાં છોકરાં ! ૧

એના કાલા કલબોલ-
જાળે મયવે કલ્લોલ :
ખેલે તોફાની છોકરાં ! ૨

ધૂમે ગરવાં હેતાળ :
નોચે નરવાં રમતીઆળ
વધે આપસવાયાં છોકરાં ! ૩

કોક કાઢે છે આંખ-
કોક કાઢે છે વાંક-
ધરમાં ગભરાય છુપાં છોકરાં ! ૪

પારકાંને કાં ભળાય ?
ઉગતાંમાં કરમાય :
નિશાળે નિમાણાં છોકરાં ! ૫

હવ રમવામાં જાય-
રમે તે રાજ થાય-
ભણે તે ભીખારી છોકરાં ! ૬

સાવ છુટાં મૂકાય-
જાતે જ્યતર પલટાય :
માગે રમકડાં છોકરાં ! ૭

સૌને રમાડે રસાળ-
એને હેયાં-બળ વ્હાલ
મેળે સમજે બધું છોકરાં ! ૮

રમતાં રમતાં ભણાય-
ભણતાં ભણતાં ન રમાય
જખરાં થઈ જાય બધાં છોકરાં ! ૯

લલિત

દેડકાં અને રાજા

એક સરોવરમાં ઘણાં દેડકાં રહેતાં હતાં. તેમને એક દિવસ એવો વિચાર આવ્યો કે આપણે સર્વે મરણ મુગ્ધ ગમે ત્યાં ભટકીએ છીએ અને મનમાં આવે તેમ વર્તીએ છીએ, એ ઠીક નહિ, માટે આપણા માથા ઉપર કોઈ એક એવો ઘણી હોવો જોઈએ કે જેની બીકથી આપણુ સર્વ મર્યાદામાં રહી શકીએ. આમ વિચાર કરી સર્વે દેડકાંએ પોતાને માટે એક રાજા મળે એવી વિષ્ણુ ભગવાનની પ્રાર્થના કરી. દેડકાંની આવી પ્રાર્થનાથી ભગવાનને હસવું આવ્યું અને “લો તમારો રાજા” એમ કહી આકાશમાંથી એક લાકડું ફેંક્યું. મોટા અવાજ સાથે લાકડું પાણી ઉપર પડ્યું. પાણી ઉછળ્યું તેથી દેડકાં બહુ જ બીધાં. અને કેટલોક વખત મુઠી તો કોઈએ તે લાકડાં પાસે જવાની હિંમત પણ કરી નહિ પરંતુ છેવટે જણાયું કે તે તો સ્થિર છે, હાલતું ચાલતું નથી એવું જોઈને ધીમે ધીમે દેડકાં લાકડાં પાસે જવા લાગ્યાં, પાસે ગયાં, તેના ઉપર ચઢી રમવા ને ફરવા લાગ્યાં. પછી તેમના મનમાં થયું કે આ રાજામાં જીવ નથી; આવો રાજા કામનો નહિ પણ બીજો સારો અને કૃપાળો રાજા હોય તો સારું આમ ધારી તેઓએ ફરીથી વિષ્ણુની પ્રાર્થના કરીને પોતાની ઇચ્છા જણાવી. આ વખતે વિષ્ણુએ શાહમૂળને દેડકાંનો રાજા બનાવી મોકલ્યો, તેણે આવતાંની સાથે જ દેડકાંઓને મારીને ખાવાનો આરંભ કર્યો. દેડકાં તો ગભરાયાં. તેમનાથી નવા રાજાનો ત્રાસ સહન થયો

નહિ. પણ હવે ઉપાય શો? દર વખતે વિષ્ણુ ભગવાનને આમ તસ્લી આપવાથી તેઓ કોપે ભરાય અને એક કરતાં બીજું થાય તેથી આ વખતે દેડકાંઓએ વિષ્ણુ ભગવાનને સીધી વિનંતિ ન કરી પણ ગરૂક મારફત વિષ્ણુને પોતાનું દુઃખ જણાવવા નક્કી કર્યું. દેડકાંએ ગરૂકની પ્રાર્થના કરીને કહ્યું કે “વિષ્ણુ ભગવાનને સમજાવી અમારું દુઃખ ટાળો અને અમને બીજો કોઈ સારો રાજા આપો, અથવા પ્રથમ જેવાં હતાં તેવાં ને તેવાં રાજા વગરનાં રાખો. અમારે રાજાની જરૂર નથી” ગરૂકે દેડકાંની અરજ પહોંચાડી, ત્યારે ભગવાને કહ્યું કે “હવે એ નહિ બને. પ્રથમ આપેલો રાજા તેમને ગમ્યો નહિ, તો હવે તેમણે તેમનાં કર્મ ભોગવવાં જ જોઈએ. આ સર્વની ઉપરા ઉપરી અરજો સાંભળવા બેસું તો મારે આ મુદ્દિને બ્યવહાર ચલાવવો જ ભારે થઈ પડે” દેડકાંનું કાંઈ ન ચાડ્યું અને તેમને માથે કાથમનો શત્રુ જેવો રાજા રહ્યો. તેઓ ગિચારાં હજીએ એ દુષ્ટ રાજાથી પીડાય છે. રાજા માગવા ગયાં તેનાં કૃપા ભોગવે છે. પ્રભુએ તેમને તદ્દન સ્વતંત્ર રાખેલાં તે તેમને પસંદ ન પડ્યું લાકડા જેવો ચાંત રાજા આવ્યો તો તે પશુ ન ગમ્યો અને વધારે સારા રાજાના લોભમાં કાથમની સ્વતંત્રતા ગુમાવી અને ઉપર જતાં રાજાનો જીવન સહિવો. ગિચારાં દેડકાં! કોઈ તેને રાજાના ત્રાસથી બચાવશે? કોઈ શું કરે? હાથમાં કથાં હોયે વાચ્યાં! ગરીબ ગિચારાં દેડકાં! !

મૂળશંકર પ્રેમજી વ્યાસ

હસતાં પાન ને જોલતી સોપારી

તે રોજ સવારે વહેલી ઉઠતી. ન્હાઈ ઘોંઘ પરવારતી અને પૂજનો થાળ લઈ મહાદેવજીને મન્દિરે જતી. મહાદેવજીની આજ્ઞા કરતી અને મહાદેવજી પાસે વરદાન માગતી:

“ઓ લોળા શંભુ ! મ્હને કોઈ મન્દર વર આપો.”

મુન્દર વર વરવાના કોડ બધી જ જાળાઓને હોય છે.

ગામના નગરશેઠની તે એકની એક ડકવાથી પુત્રી હતી. તેનું નામ મંજરી હતું.

એક અમૃત નામનો જીવાન ગોવા-ગેયો હતો. તે પણ રોજ મહાદેવને મન્દિરે જતો અને છૂપાઈ મંજરીને ભેતો.

એક દિવસ એ મન્દિરની અંદર પ્રવેશી ગયો અને દરરોજના નિયમ પ્રમાણે ત્યાં મંજરીએ કહ્યું:

“ઓ લોળા શંભુ ! મ્હને કોઈ મન્દર વર આપજો.”

એટલે પેલો ગોવાળિયો જાણે શંકર શાલતા હોય એમ જોલી ઉઠ્યો.

“ઓ બાલા, હું તારી પૂજથી ખુશ થો છું. હું તને માંગ્યો વર આપું છું. પ્રહીંથી દૂર જતાં તને કોઈ ગોવાળિયો મળશે. એની સાથે મુખેથી તું લગ્ન કરજે.

મંજરીના હર્ષનો તો પાર ન રહ્યો. મહાદેવજી ખરે જ ખુશ થયાં એ તો આનંદમાં ને આનંદમાં મન્દિરમાંથી બહાર નીકળી ચાલવા લાગી.

પેલો ગોવાળિયો ચૂપકીથી મન્દિરમાંથી નીકળી ચોડે દૂર જઈ ગયો.

મંજરી આવી એટલે એને ભેટ જોડ્યો:

“મને તો મહાદેવજીએ મોકલ્યો છે.”

મંજરી સમજી ગઈ કે મહાદેવજીનો આપેલો વર તે આ જ છે. એ તો એને પોતાની સાથે ઘેર લઈ ગઈ. એના બાપને કહ્યું અને મંજરીનાં તો ધામધુમથી લગ્ન થઈ ગયાં. ગોવાળિયાભાઈનો તો આજ્ઞથી કાઠ વધી ગયો.

શેઠે તો હીકરી જમાઈને રહેવાને માટે જીલ્લો બંગલો આપ્યો, નોકર આપ્યા સઘળું આપ્યું.

પણ મંજરીને બાપના આપેલાંથી સતોષ થાય એમ નહતું. એ તો પોતાના પતિ બંતે કમાય અને જાંને મુખમાં રહે એમ ઈચ્છતી.

એણે ગોવાળીઆભાઈને એક દિવસ કહ્યું.

“હવે તમે કંઈ ધંધો કરો તો સાફ.”

“અરે ! પણ હું તે શો ધંધો કરું ?
મને તો કંઈએ આવડતું નથી.”

એના આ શબ્દોથી મંજરી નિરાશ થાય એમ નહોતી. એણે તો કહ્યું :
“જાવ આપણા રાજાજીની પાસે. કહો કે રાજાજી મને નોકરી આપો. રાજાજી પૂછે કે શો પગાર લેશો ? ત્યારે કહેજો કે રાજાજી સવાસો સોનામહોર. રાજાજી પૂછે કે કામ શું કરશો ? ત્યારે કહેજો કે તમે જે કહેશો તે. પણ જરા હિંમત રાખીને વાત કરજો.”

અને અમૃતભાઈ તો રાજાજીના રાજ-
દરબારે ગયા.

રાજાજીએ પૂછ્યું : “કેમ આગ્યા છો ?”

“આપને ત્યાં નોકરી કરવા.”

“હીક. શું પગાર લેશો ?”

“રાજાજી સવાસો સોનામહોર.”

“એટલી ગાંધી ?”

“હા હા !”

“પણ કામ શું કરશો ?”

“સાહેબ ! આપ જે કહેશો તે.”

રાજાજીએ તો એને નોકરીમાં રાખ્યો.

રાજા સાંજ પડે ને સવાસો સોના-
મહોર લઈ એ તો ઘેર આવે. મંજરી અને
અમૃતને આનંદ તો માતો નથી.

શકરા નામનો રાજાનો એક હાલમ
હતો. એના મનમાં ખટક્યા કરતું કે આ

અમૃત રાજા જીઠીને સવાસો સોનામહોર
લે અને કામ તો કંઈ કરતો નથી. આપણે
રાજાકુટુંબના વાળંદ અને આપણને તો
બાર મહિને પચાસ મહોર પણ નથી
મળતી. માટે કંઈ કરામત કરવી જોઈએ
જેથી અમૃતભાઈને પાણીયું મળે.

પાંચેક વરસનો રાજાજીને એક છોકરા
હતો. એક દિવસ શકરા એની હાલમત
કરતો હતો. શકરાએ રાજાકુમારને ચૂંટી
ખણી એટલે એ રહ્યો.

રાજાજીએ પૂછ્યું, “અદ્યા શકરા !
ભાઈ કેમ રહે છે ?”

એટલે શકરાએ જવાબ આપ્યો :

“હા હજુર ! ભાઈને તો હસતાં પાન
જોઈએ છે.”

“અદ્યા ! પણ શકરા ! હસતાં પાન
તે વળી મળતાં હશે ?”

“તે અન્નદાતા ! કેમ ના મળે ?
હુનીઆમાં મહેનત કરનારને તો બધુંય
મળે.”

“પણ લાવશે કેણ ?”

“જેઅંદણી માફ કરજો અન્નદાતા !
પણ આ અમૃતભાઈ રાજાજીની સવાસો
સોનામહોર લે છે તેને આ કામ
સોંપાને !”

રાજાજી વિચાર્યું કે આ હીક છે.
રાજાજી તો ભરદરબારમાં અમૃતને આ
કામ સોંપ્યું.

અમૃતભાઈ તો ઘેર આવ્યા અને કપાળે હાથ દઈ બેઠા. ન ખાય કે ન પીયે. ન બોલે કે ચાલે.

મંજરીએ પૂછ્યું: “આજે કેમ કંઈ આમ ? રાજદરબારે કે કંઈવાં વેણ સંભળાવ્યાં કે ? વાત તો કચે તો કંઈ ઉપાય થાય.”

એટલે અમૃત બોલ્યો: “રાજાજીએ તો હસતાં પાન લાવવાનું સોંપ્યું છે. દુનિયામાં હસતાં પાન કયાં મળતાં હશે ?”

“ઓહો ! એમાં શી મોટી વાત છે ? જુઓ હું બતાવું તેમ કરો. અહીંથી ઘણે દૂર એક મોટું જંગલ છે ત્યાં જાવ. ત્યાં એક રાક્ષસી છે. તે મારી બહેનપણી છે. તેને આવીટી આપજો અને હસતાં પાન માગજો; એટલે એ હસશે અને પાન ખરશે. તે લઈ પાછા આવજો.”

“અરે ! પણ મને ખાઈ નાંચ તો ?”

“જરા હિંમત રાખો. આમઃકાયર થું બને છો ?”

અમૃત તો ઘોડા ઉપર બેસી ગયો. અમૃતને જોઈ રાક્ષસી ખાંડ ખાંડ કરતી આગળ આવી. અમૃતે દૂરથી પેટ્ટી વીંટી નાખી. રાક્ષસીએ તે લઈ લીધી. અને એણે આદર આપ્યો એણે હસતાં પાનની માગણી કરી. તે ખડખડાટ હસી અને પાન ખર્ચાં. તે અમૃતે લઈ લીધાં અને

ચાલતો થયો. રાજાને આખ્યાં અને રાજા ખુશ થયો.

શકરાએ જોયું કે આપણા પાસા પોખાર નથી પડ્યા. એટલે હવે બીજો દાવ અજમાવવો જોઈએ.

એટલે ફરી એણે બીજી વખત હનંમત કરતાં રાજકુમારને ચુંટી ભરી તે રડ્યો. રાજાએ પૂછ્યું: “કુમાર કેમ રડે છે ?”

શકરાએ કહ્યું: “જી હજાર ! કુમાર-ભાઈને તો બોલતી સોપારી જોઈએ છે.”

“અર્યા શકરા ! બોલતી સોપારી તે મળતી હશે.” રાજાજીએ સંવાલ કર્યો.

“અનહાતા ! કેમ ના મળે ? કહો આપણા અમૃતભાઈને.”

રાજાજીએ ધાયું કે શકરાની વાત ખરોખર છે. અને તે જ દિવસે ભરદરબારમાં અમૃતને રાજાજીએ એ કામ સોંપ્યું.

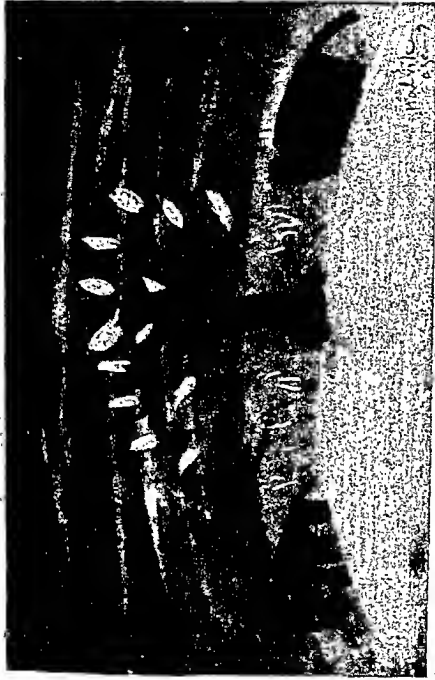
અમૃત તો ઘેર આવ્યો ને કપાળે હાથ દઈ બેઠો. ન ખાય કે પીએ; ન બોલે કે ચાલે.

મંજરીએ પૂછ્યું: “કેમ ! આજે કંઈ રાજદરબારે કંઈવાં વેણ સંભળાવ્યાં છે કે ? થયું છે શું ? વાત તો કરો. ઉપાય કરીએ.”

એટલે અમૃતભાઈએ તો બોલતી સોપારી લાવવાની વાત કહી.

મંજરીએ કહ્યું: “ઓહો ! હા !

ગ્રામીણ

કુ. માલવિકા મહેતા
ઉ. વ. ૯

એમાં તે શી મોટી વાત છે ? બુઝો હું ખતાવું તેમ કરો. તમે જે જંગલમાંથી હસતાં પાન લાવ્યા તેની ખાબુમાં ખીજી એક મોટું જંગલ છે. ત્યાં એક મોટું સરોવર છે. તેને કિનારે એક મહેલ છે. ત્યાં મહારાજા ખીજી એક ખંડેન પથુ રહે છે. તેને આ વીંટી આપજો અને બોલતી સોપારી માટે કહેજો. એ બોલશે એટલે સોપારી પડશે તે વીણી લેવજો. ”

“ અરે ! પથુ તે આવી ખંડેનપણીઓ ક્યાંથી કરી ? ”

“ એ તો હું મહાદેવને મન્દિરે રાજ જતી હતી ને ત્યાં એક દિવસ આ બે જણીઓ આવી હતી. હું જોઈને ગલરાઈ ગઈ એટલે મ્હને કહ્યું કે તું મહાદેવની પૂજા કરે છે તેથી અમને આનન્દ થાય છે. અમે પથુ મહાદેવની ઉપાસિકાઓ છીએ. અમે ખને એ મહાદેવજી પાસે વરદાન માગ્યાં છે. હું હમુ ત્યારે હસતાં પાન ખરે છે અને આ ખીજી ખંડેન બોલે ત્યારે બોલતી સોપારી ખરે છે. સંકટના વખતે સહાય કરવા પથુ કહ્યું હતું. ”

આ સાંભળી અમૃતભાઈ તો ખુશ ખુશ થઈ ગયા અને બોલતી સોપારી લેવા ઉપડી ગયા. એ તો જંગલમાં પેઠા. દરથી વીંટી ફેંકી. રાક્ષસીએ જોઈ અને એ બોલવા મડી એટલે સોપારી ખરવા લાગી. અમૃતભાઈએ એ વીણી લીધી. પછી તો એ ખુશ ખુશ થતો રાજદરબારમાં ગયો. ત્યાં ભરસલામાં

બોલતી સોપારી રજુ કરી. બધા તે આશ્ચર્ય પામ્યા.

શકરો તો સારે મુઝવણમાં પડી ગયો. એણે વિચાર્યું કે હવે એને એવું કામ સોંપાં કે જીવતો પાછો ન જ આવે.

એ એક દિવસ રાજાજીની હાજરમાં કરતો હતો. ત્યારે એણે વાત કાઢી :

રાજાજી ! રાજાજી ! તે આપણા બાપ દાદા સ્વર્ગમાં મુખી હશે કે હાખી ! ”

રાજાજીએ કહ્યું : “ અલ્યા શકરો ! એ આપણે શું જાણીએ ? ”

“ તો કેમ અન્નદાતા ! આપણા અમૃતભાઈને મોકલોને. તે ખંખર કાઢી લાવશે. ”

“ અલ્યા ! પથુ તે ખને ? ”

“ કેમ ન ખને સાહેબ ! સવાસો સોનામહોર કંઈ અમથી આપીએ છીએ ? ”

રાજાજી તો ભરદરબારમાં અમૃતભાઈને એ કહ્યું. દિવસ નક્કી કર્યો.

અમૃતભાઈ તો ઘેર આવ્યા. કપાળે હાથ ઘટ્ટને બેઠા. ન ખાય કે પીએ; ન બોલે કે ચાલે.

મંજરીએ પૂછ્યું : “ અરે પથુ થયું છે શું તે તો કહો ? ”

અમૃતભાઈએ કહ્યું : “ હવે તો ભોગ લાગ્યા છે. કરમ ફૂટી ગયું છે. આ રાજાજીએ તો એમનાં મરેલાં બાપદાદાઓની ખંખર લાવવાનું સોંપ્યું છે. ”

મંજરીએ કહ્યું : “ ઠીક, એમાં શું ? ”

“ અરે ! તને તે કંઈ ભાન છે ? હું

તો મરી જ નહિ. સ્વર્ગમાંથી તે ફાઇ પાછું આપ્યું નહયું છે ? એ તો લાકડાં ભેગાં થઇ જઇએ લાકડાં ભેગાં. ”

“ અરે ! એમ ગલરાયે તે કંઈ ચાલે કે ? જુઓ હું સુક્તિ બતાવું છું. રાત્રીએ કહેજે કે મારા માણસો ચિતા તૈયાર કરે. ”

“ અરે ! પણ મને મારી નાંખવે છે ? ”

“ બાપુ ! પૂરે સાંભળો તો ખરા. જુઓ તમે કે મુરંગ આપણા ઘરથી ચિતાની જગા મુઘી ખોદાવવી. તમારે પહેલાં એમાં ઉતરી પડવાનું અને પછી આપણાં માણસો લાકડાં મીચે અને બહાર નગારાં ઢાલવાગે. કેમ કેવી સુક્તિ ? ”

“ મંજરી તારી સુક્તિ તો ગજબ છે. ”

પછી એણે તો રાત્રીએ કહેવડાવ્યું. રાત્રીએ તે બધું કબૂલ કર્યું. છ માસ પછી ખબર લઇ આવશે એમ જણાવી દીધું. છ માસ મુઘીની ખોરાકી ઘરમાં ભરી લીધી.

આજે તો ચિતાએ ચઢવાનો દિવસ છે. શકરાલાઈના તો હરખ માતો નથી. ગામના લોકો આ જોવા ટોળે મળ્યા છે. કરેલી ગોઠવણ પ્રમાણે અમૃતના માણસોએ કામ કરવા માંડ્યું. અમૃત તો ગોઠવણ પ્રમાણે મુરંગ વાટે વિદાય થયો. લાકડાં સીંચાયાં ચિતા સળગી, ઢાલ નગારાં વાગ્યાં સૌ વિખરાઇ ગયા.

અમૃતને ખબર પડી ગઇ હતી કે આ બધું જીલું કરનાર પેલો શકરો હંતમ હતો. તેણે તો છ માસ મુઘી ખૂબ ખાધું પીધું ને મોજ કરી. મુઠત પૂરી થયે એ તો રાજ દરબારમાં હાજર થયો.

બધા તો એને જોઇને ચકિત થયા. શકરાના પેટમાં તેલ રોડાયું.

રાત્રીએ પૂછ્યું.

“ કેમ ! સ્વર્ગની કેવી ખબર છે ? ”

“ સૌંદર સ્વર્ગની તે હું શું વાત કરું ? એ તો દેવલોકનું ધામ. આપના પૂર્વજે બધા જ પુરી આનંદમાં છે. ખાય છે, પીયે છે ને મોજ માણે છે. માત્ર એમને એક જ દુઃખ છે. ”

“ દુઃખ છે ? શું છે ? જલદી કહો. ”

રાત્રીએ પૂછ્યું.

“ આપ નામદારને હું તે જ કહી રહ્યો છું. આપના ભાષાદાઓની હંતમત ખૂબ વધી ગઇ છે. એટલે એમણે કહાવ્યું છે કે આપણા કુટુંબના હંતમને જલદીથી મોકલી આપે. ”

રાત્રીએ કહ્યું.

“ એટલું જ ને ? જોહો ! હો ! એમાં શું ? મોકલો ત્યારે શકરને. એ બહાને એને સ્વર્ગ જોવાનો લ્હાવો તો મળશે ”

શકરો તો બધું બધું થઇ ગયો. એ તો હાથનાં કર્યા હોયે વાગ્યાં. હવે છુટવાનો આરો નથી

શકરાલાઈને માટે તો ચંદનનાં લાકડાંની ચિતા રચાઇ. શકરાલાઈને જબરજસ્તી સ્વર્ગે મોકલવામાં આવ્યા. ખિચારો અદેખો શકરો બળીને ખાખ થઇ ગયો. બાલમિત્રો ! પેલી કહેવત તો તમે જાણો છો ને ? “ ખાડો જોદે તે પડે ” અથવા “ કરે તેવું થાયે. ”

મૂળજીભાઈ પી. શાહ

* પ્રગટ થનાર ‘ બાલમન્દિર ’ માંથી

કેવો ભિચો પહાડ !

બધા જ દરિયા ભેગા થઈ ને
મેટો એવો દરિયા થાય
બધા જ ઝાડો ભેગાં થઈ ને
મોટું એવું ઝાડ થાય

બધા કુહાડા ભેગા થઈને
મેટો ને કુહાડો થાય
બધા જ મરદો ભેગા થઈ ને
મોટો એવો મરદ થાય

મરદ પછી એ મોટો એવો
મેટો એ કુહાડો લઈ
મોટું એવું ઝાડ કાપે
ઝાડ પડે દરિયામાં જઈ..

મોટા એવા દરિયામાં એ
મોટું એવું ગળડે ઝાડ
કેવું મોટું માનું નંગે
કેવો ભિચો ભિચો પહાડ !

રમણલાલ સોની

ટેલીઓ

રાજરામ ! રાજરામ ! કરતો એક
પણસ વહેલી પરાઈમાં અમારી શેરીમાં
લેકળતો ને 'મારી આંખ ઉઘડી જતી.
ને થતું કે 'આટલી કડકડતી ઠંડીમાં
હોમો પાડતું કોણ નીકળતું હશે ? બારી
ઘાડીને જોઈ તો 'લવાની ટેલીઓ.'

લવાનીપ્રસાદ ઉત્તરહિંદનો રહેવાશી
પણ ટેલ નાખવા માટે અમારા ગામમાં
માવેલો. દીકરી પરણાવવી હોય કે
તાળાપતું શ્રાદ્ધ કરવું હોય ત્યારે બે
સંચ વર્ષે એ અમારા ગામમાં આવતો
ને ટેલ નાખતો. પાંચ સાત મહીને ગામમાં
ઘેરણું થતું ને લવાનીપ્રસાદને સારો
બેધી રકમ મળી જતી. લવાનીપ્રસાદ
ટેલીઓ હતો.

લવાનીપ્રસાદ જાતનો બ્રાહ્મણ પણ
મજ તરફનો રહેવાશી એટલે કપડાં પણ
એવાં પહેરે. તે બોલે પણ હિન્દુસ્થાની.
નાનાં છોકરાં તો એવી બોલીમાં સમજે જ
નહિ. તે એની ટોપી જોઈને હસે. પાછળથી
છોકરાં તાળીઓ પાડે. લવાનીપ્રસાદ ચોખો
હતો.

લવાની રાત દિવસ ટેલ નાખ્યા જ
કરે. ઠંડી હોય ત્યારે લાંબે રાગે વહેલી
સવારે ગાતો ગાતો નીકળે.

ડગલો ડગલો થાય છે

ને શીયાળો વહી જાય છે;

ડગલો ડગલો પીળી પડી,

એ ડગલો ભટે પહેર્યો નથી;

ભટને ભાવે મુખડી

ને ઉત્તરાયણ આવે હુંકડી.

ને એ રીતે ગાય એટલે લોકો એને
સારી મળતી ડગલી શીવડાવી આપે. તે
પણ કસોવાળી, રૂ પાથરીને સરસ બનાવ-
રાયે. લવાની લોકોમાં બહુ માનીતો હતો.
લવાની ભટ હતો.

બપોરે લવાની લોટ લાવીને ટીકડ
બનાવે ને તપેલીમાં દાળ બોરે. જમવા
બેસે ત્યારે વેંતભર દાળ ને મૂંઠાભર રોટી
ખાય. અમને યાદ કે 'આટલું બધું કેમ-
ખૂટશે ? પણ જોતજોતામાં આઈ જાય ને
કાંઈ વધે નહિ. લવાની બંદેખરો પૂર-
ખીઓ હતો.

સાંજ પડે એટલે લવાની હવેલીમાં
દર્શન કરવા જાય, ને કીર્તન ગાય. ધોળ
પણ ગાય ને ભકતોની પાસે ભાગવતની
વાતો પણ કરે. વાર તહેવારે સ્ત્રીધાં લઈ
આવે ને બાધાખરચ બારેબાર કાઢે. લાલ
પાઈતું ખરચ એને માથે ન પડે. ને જાય
ત્યારે ખાસી મળતી રકમ બાંધીને આપ્યો
જાય. લવાની પકડો બ્રાહ્મણ હતો.

લવાની દિવસ આવ્યો ટેલ નાખ્યા કરે
ને ઝોડી રાત્રે કુંભારને ત્યાં જઈ સૂઈ રહે.
એનો ઉતારો કુંભારને ઘેર. સંધી ખાય
પણ ત્યાં ને સૂએ પણ ત્યાં. પણ એને
માથે ન પડે. વહેલો ઉડીને નહાય પૂજા
કરે ને પછી ટેલ નાખવા નીકળી પડે.
બીક જોવું હોય ત્યારે તો રાત બધી ટેલ

નાખ્યા કરે. ચોરનેય એની ખૂંટીક. કદાચ એ રસ્તામાં મંચી જાય તો એની ડાંગ પણ ભારે પડે એવી ચોરનેય ખાત્રી. ભવાની મજબૂત લેશે હંતો.

ભવાની રાત્રે નીકળે ત્યારે બધાના નામ લઈ ખૂંટો મારે ને સાથે કહેતો જાય કે “ મારી ટેલ પૂરી કરજો. નહિ તો સૂવા નહિ દઉં ” પણ એમ કહીનેય ખોખાશ ખાતો જાય, ટેલ નાખતો જાય ને સહુને જાગતા રાખતો જાય. સાથે સાથ ગામની ચોકી પણ કરતો જાય. ભવાની વગર પે-સાનો ગામનો રખેવાળ-ચોકીદાર હંતો.

ભવાની ‘કુંકું’ ધોતીયું પહેરે. કસો-વાળી ડબલ છાતીની ખંડી પહેરે ને માથે ત્રણ પૈસાની મલમલની પંચ ચપોચપ થાય તેવી તસંતસતી ટોપી પહેરે. ખલે

દોરી લોટો ને હાથમાં લાકડી આટલો એનો સામાન. લાંબો પરિચલ રાખે જ નહિ. વાસણ કુંભારના ઘરનાં ને ખાટલો ગોઠકું પણ કુંભારનું જ વાપરે. ભવાનીને લાંબી છદાછટ નહિ. સાવ સાદો માંચુંસ. એટલે કોઈની પાસે એને માંગણું પડે જ નહિ. કોઈ આવે તો લે ને નહિ તો ઇશ્વર ઉપર ભરોસો રાખીને ટેલ નાખ્યા કરે. ભવાની ખહુ સંતોષી હંતો.

પણ એની ટેલ પૂરી થાય જ. ને એ સજી થઈને જાય. એ ગયા પછી ફરી પાછો હમણાં આવ્યો નથી. અમે કોઈને ટેલ નાખતો કેખીએ કે તરત જ ભવાની યાદ આવે છે.

મગુભાઈ બેધાણી

ટર - જ - ટર*

(કેટલાક વધુ શબ્દો)

બેરીન્ટર

મિન્ટર

ક્યુરેટર

સોલીસીટર

પાટર

પ્રોસીક્યુટર

ઓડીટર

પ્રોપ્રાયટર

કંપોઝીટર

એડીટર

ફીટર

વૈવંચન્દ ૨. જુદ

* આવા વધુ શબ્દો માટે ગયા ‘બાળક અંક’ જોવો.

તત્ત્વી:

મને દે

મોર મને દે તારાં પીછાં
રંગ ઘેરંગી લીસાં લીસાં. ૧

કોયલ કંઠ વિષે દે આણી
મીઠી મધુરી તારી વાણી. ૨

ફૂલ મને છે એકજ આશ
મીઠી તારી દેજે વાસ. ૩

બેન અરણીની ઓ ઉષા
છિપાવજે મુજ અંતર તૃષા. ૪

સંધ્યા દેવી મારે અંગ
પૂરજે ભાત ભાતના રંગ. ૫

ચાંદા મામા ખીલજે આભે
ચંદ્ર સુધા ઝીલીશ હું માથે. ૬

સરજ દેવ તમારા કિરણે
ઉષા તણા સોનેરી વરણે. ૭

માંડીશ તેજ તણાં રે પર્વ
ઝીલી લેજે બાળક સર્વ. ૮

સોમાભાઈ ભાવસાર

જુલીકા

નાની જુલીકા સવારમાં વહેલી ઉઠે, તંબુના પકડા ખેંચી લે, ગરમ ધાળકા-ઓની ગડીઓ કરી દે, માતાને હાંસભેર પાણી ભરવા લાગે. બધાંને જમાડીને જમે અને સોયદોરા લઈને બપોરના સીવવા પણ મંડી બંધ. કામગીરી જુલીકા સહુને ગમે.

સહનના વિશાળ રણમાં વસનાર આરણની એ દીકરી જેન આખી એના બાપનું નામ રણમાં વસનારા આરણોની માફક જેન આખી તંબુમાં રહે. ઉંટ પાળે, ઘોડા પાળે, બકરાં પાળે અને જેમ તેમ કરી ઉદર નિર્વાહ ચલાવે.

આરણોના આ દેશ પર મેઘરાજનો કોપ ઉતર્યો છે એટલે અહીંયાં વરસાદ ન વરસે, ઘાસ કે પાણી ન મળે. ખેતીના નામે જ મીંડું એટલે... ફળફૂલ કે ધાન્ય પણ ક્યાંથી હોય? ગાય ભેંસ જેવાં પ્રાણીઓ પણ જવડે જ હોય. ગમે ત્યાં ફરી ગમે તે ચરી ખાનારાં ઉંટ, બકરાં અને ગધેડાં જ અહીંયાં ઉછેરી શકાય. આવા મુકકા રણની જુલીકા રહેનારી છે.

જેન આખી રાત્રી કાલે જ પોતાની વણાર લઈ ગામમાં પાછો ફર્યો હતો. એટલે ઘરનાં સઘળાં માણસો સવારથી સાંજ સુધી બેઠે પડે રહ્યાં હતાં. ખરા બપોરના સહનના તાપમાં એક ઝાડુ ખાધ લેવાની વિશ્રાન્તિ પણ એમને મળી ન હતી. એટલામાં તો સાંજ પડી. આરણ રિવાજ મુજબ બંદગી કરી આખી એકલો

જમવાની તૈયારી કરતો હતો ત્યાં જુલીકાની નજર ફર ફરના રસ્તા પર પડી.

બુએ છે તો એક ઘોડેસ્વાર ઝડપથી એમના તંબુ તરફ દોડી આવે છે. ભેત ભેતામાં તો એ એમના આંગણે આવી ઊભો. ઘરનાં સઘળાંએ ઊભાં થઈ એનું સ્વાગત કર્યું. આવેલા પરોણાને તંબુમાં લઈ આવ્યા. સાંજ પડી હતી એટલે સઘળાં જમવા બેઠાં. જુલીકાએ અને એની માએ સૌને જૂદી જૂદી વાનગીઓ પીરસી. એ વાનગીઓમાં તાંબુ બકરીનું માંસ અને ઉંટડીનું દૂધ મુખ્ય હતાં.

જમતાં જમતાં પરોણાએ વાત કરી. કે શેખ જેન નેડી આપના એક બે દિવસમાં મેમાન થશે. શેખ જેન નેડી આસપાસનાં ગામડાંઓમાં પ્રખ્યાત હતા. એ પોતાને ઘેર પધારશે એ સમાચારથી સઘળાં રાજી રાજી થઈ ગયાં અને એમના સન્માનની તૈયારીઓ કરવા મંડી પડ્યાં. સૌએ એ માનવંતા મેમાનને શી શી ભેટ ધરવી તે પણ નંકકી કર્યું. એકલી જુલીકા કથું નંકકી કરી શકી નહિ. એનું વહાલું ઉંટડું જીવ્યું હોત તો તેની પણ એ ભેટ કરત. પરંતુ કમનસીબે તે પણ મરી ગયેલું. એની પાસે કથું જ રહ્યું ન હતું એટલે એ શેખને શાની ભેટ આપે?

જમ્યા પછી ખાટલા ઢાળી આંગણે સઘળાં બેઠાં હતાં. ચાંદની પુરેપુરી ખીલી હતી. સંત્રીની શાંતિમાં વાતો એક પછી એક

નીકળ્યે જતી હતી, હું શું ભેટ ધરીશ એ પ્રશ્ન ઝુલીકાને મુંઝવી રહ્યો હતો.

રાત્રીના થોડા પહોર વહા ન વહા ત્યાં તો રેતી ઠંડી થઈ ગઈ. આવી ઠંડીમાં ખારણે કેમ બેસાય ? ખારણેથી ખાટલા લેવાયા. તાંબુના પડદા નાંખાયા અને સર્વે ઉંઠનાં વાળના બડા બડા ધાબડાઓ નીચે લેપાઈ ગયાં.

મધરાત લાગી ન લાગી ત્યાં તો ઝુલીકા ઝબકી ઊઠી, એની એ વિચાર શ્રેણી ફરીથી ચાલુ થઈ. એને એક વાત સાંભળી આવી. એની માએ કહ્યું હતું કે સામેના ટેકરા પર એક પરીનાં વાસ છે. એ પરીને ખાળકો બહુ ગમે છે. એ પરીની પાસે બઉં તો 'કેવું' સારું:

ધાયું કરવાની ઝુલીકાને ટેવ હતી. એ ચુપકીથી ઊઠી, પડદામાંથી ધીમે રહી બહારની ચાંદનીમાં સરાં આવી, અને રેતીના એ વિશાળ રણમાં એણે એની પગલીઓ પાડવા માંડી. કશાથી એ ડરી નહિ. ભેતભેતામાં તો પેલા ટેકરા પર આવી પહોંચી. જુએ છે તો ટેકરા ખાલીખમ. એની પર કશું મળે જ નહિ. એ નિરાશ થઈ. આભમાં ચમકતા તારાઓ તરફ એણે મીટ માંડી. એની આંખમાંથી ઢઠ ઢઠ આંખુઓ સરવા માંડ્યાં. આ નિર્દોષ રૂઢન કેને ન પીગળાવે ? દૂર દૂરથી એના તરફ એક પ્રકાશની પ્રતિમા ધસી આવતી જણાઈ. સાક્ષાત્કાર પરી ઝુલીકા પાસે આવી ખડી થઈ. એના વાંસા પર હાથ ફેરવી બોલી કે બેટા તારે

શું ભેધએ ? ધીમે સાહે ઝુલીકાએ માગણી રજુ કરી, પરીએ જવાબ વાળ્યો કે શેખના તરફ આટલો પ્યાર છે એ કાંઈ એધું છે ? ઝુલીકાએ એટલું જ કહ્યું કે શેખ એ કેમ બાણી શકે ? પરી શું જવાબ આપે ? થોડી વાર ચુપ રહી એ બોલી કે સવારમાં સૂર્યના સોનેરી રંગો આકાશને છાઈ દે તે પહેલાં તું અહીં આંખાવજે. ભેટ તને મળી રહેશે. ઝુલીકાને આટલું જ ભેધતું હતું. આવી એ રસ્તેથી એ પાછી ગઈ અને પવનની મંદ મંદ લહરીઓએ પછવાડેથી એની પગલીઓ ભૂંસી નાખી.

આખીએ રાત ઝુલીકા ઊંઘી નહિ. સવારની રાહ ભેતી એ પથારીમાં લપાઈ રહી. પહો દાટતાં એ ઉઠી અને એકલી આશાલરી પેલી ટેકરીએ જઈ પહોંચી. ટેકરા ખાલીખમ રહ્યો ન હતો. એના પર રાતા ખજૂરનાં ઝુમખાંવળાં ખજૂરનાં ઊગી નીકળ્યાં હતાં. લીલાં લીલાં પાંદડાં પંખાકારે એ ખજૂરનાં ઊંચાં વૃક્ષો પર શોભી રહ્યાં હતાં. પહેલી જ વાર ઝુલીકાના આંખુએ સહરાની રેતીમાં ખજૂર ઉગાડ્યાં. એનાં રાતાં ફળ એણે લીધાં, બીજે દિવસે શેખને ચરણે એ ફળોની ભેટ ધરાઈ. આવું સ્વાદિષ્ઠ ખજૂર શેખે કદી ચાખ્યું ન હતું. સારા સહરાના પ્રદેશમાં લીનાશવાળી જગ્યાએ આવે ખજૂર ઊગે એટલું જ નહિ પણ ખજૂર આરબોના મુખ્ય ખોરાક થઈ પડ્યો છે.

વરધભાઈ પટેલ

વસ્ત્રી વસુલાત

વેરની વસુલાત

વેરની વસુલાત

ચમડા-
ગ્રામ. આઈ.
ધરમસી

તમેએ જે પાત્રો
સાથે તમારી લાગણીઓ
મેળવી છે. તમે જે દુનીયા
સાથે દોસ્તી સાધી છે. તમે
જે વાર્તા સાથે હળી મળી ગયા
હો એ બધું જ એક સાથે
તમારી આંખ હેઠળ પસાર
થાય એ હકીકત તમને
આનંદ નથી આપતી ???

જય જય ગરવી

ગુજરાત—

૯૭

—૨૬ સવીતાદેવી

(તનમન)

ગુજરાતી સાહિત્યનું મોતી
સાગરમાંથી ખુદર આવી સારા
હિંદુસ્તાનની નજર ઝડપી લે છે.

ગુજરાતના ઘરો છોડી, નાના નાના
વાડાઓ કુદાવી આ ગ્રંથ લાખોની
નજર સામે જીવંત થાય છે.

કુમાર
(પ્રીતિ)
યાદુબ
(ચુલ્લા)
રમા
(પદ્મ શાલીગ્રામ)
અનસારી
(અનંતાનંદ)
હરીલાલ
(વિદ્યુત)
જમુલા
(અમુક)

....છમ્પીરીઅલ સીનમામાં દુકે સમયમાં....

નીકળ્યે જતી હતી, હું શું ભેટ ધરીશ એ પ્રશ્ન ઝુલીકાને મુંઝવી રહ્યો હતો.

રાત્રીના થોડા પહેાર વહ્યા ન વહ્યા ત્યાં તો રેતી ઠંડી થઇ ગઇ. આવી ઠંડીમાં ખારણે કેમ બેસાય ? ખારણેથી ખાટલા લેવાયા. તંબુના પડદા નખાયા અને સર્વે ઉંટનાં વાળના બડા બડા ધાબડાઓ નીચે લેપાઇ ગયાં.

મધરાત ભાગી ન ભાગી ત્યાં તો ઝુલીકા ઝબડી ઊઠી. એની એ વિચાર શ્રેણી ફરીથી ચાલુ થઇ. એને એક વાત સાંભળી આવી. એની માએ કહ્યું હતું કે સામેના ટેકરા પર એક પરીનો વાસ છે. એ પરીને ખાળકો ખહુ ગમે છે. એ પરીની પાસે બહુ તો 'કેવું' સારું :

ધાર્યું કરવાની ઝુલીકાને ટેવ હતી. એ ચુપકીથી ઊઠી, પડદામાંથી ધીમે રહી બહારની ચાંદનીમાં સરા આવી, અને રેતીના એ વિશાળ રણમાં એણે એની પગલીઓ પાડવા માંડી. કશાથી એ ડરી નહિ. ભેતભેતામાં તો પેલા ટેકરા પર આવી પહોંચી. જુએ છે તો ટેકરા ખાલીખમ. એની પર કશું મળે જ નહિ. એ નિરાશ થઇ. આલમાં ચમકતા તારાઓ તરફ એણે મીટ માંડી. એની આંખમાંથી ઢઢ ઢઢ આંસુઓ સરવા માંડ્યાં

આ નિર્દોષ રૂઢન કેને ન પીગળાવે ? દૂર દૂરથી એના તરફ એક પ્રકાશની પ્રતિમા ધસી આવતી જણાય. સાક્ષાત્કાર પરી ઝુલીકા પાસે આવી ખડી થઇ. એના વાંસા પર હાથ ફેરવી બોલી કે ખેટા તારે

શું બેઠોએ ? ધીમે સાદે ઝુલીકાએ માગણી રજુ કરી, પરીએ જવાબ વાળ્યો કે શેખના તરફ આટલો ખચાર છે એ કંઇ ઝોધું છે ? ઝુલીકાએ એટલું જ કહ્યું કે શેખ એ કેમ બાણી શકે ? પરી શું જવાબ આપે ? થોડી વાર ચુપ રહી એ બોલી કે સવારમાં સૂર્યના સોનેરી રંગો આકાશને છાઇ દે તે પહેલાં તું અહીંયાં આવજે. ભેટ તને મળી રહેશે. ઝુલીકાને આટલું જ બેઠતું હતું. આવી એ રસ્તેથી એ પાછી ગઇ અને પવનની મંદ મંદ લહરીઓએ પછવાડેથી એની પગલીઓ ભૂંસી નાખી.

આખીએ રાત ઝુલીકા ઊંઘી નહિ. સવારની રાહ ભેતી એ પથારીમાં લપાઇ રહી. પહેા ફાટતાં એ ઉઠી અને એકલી આશાભરી પેલી ટેકરીએ જઇ પહોંચી. ટેકરા ખાલીખમ રહ્યો ન હતો. એના પર રાતા ખજૂરનાં ઝુમખાંવળાં ખજૂરનાં ઊગી નીકળ્યાં હતાં. લીલાં લીલાં પાંદડાં પંખાકારે એ ખજૂરનાં જિંચાં વૃક્ષો પર શોભી રહ્યાં હતાં. પહેલીજ વાર ઝુલીકાના આંસુએ સહરાની રેતીમાં ખજૂર ઉગાડ્યાં. એનાં રાતાં ફળ એણે લીધાં. બીજે દિવસે શેખને અરણે એ ફળોની ભેટ ધરાઇ. આપું સ્વાદિષ્ઠ ખજૂર શેખે કહી, ચાખ્યું ન હતું. સાસ સહરાના પ્રદેશમાં લીનાશવાળી જગ્યાએ આજે ખજૂર ઊગે એટલું જ નહિ પણ ખજૂર આરબોના મુખ્ય ખોરાક થઇ પડ્યો છે.

વરધભાઈ પટેલ

વેરની વસુલાત

વેરની વસુલાત

વેરની વસુલાત

૨૩૭૭-
ગ્રામ. આઈ.
ધરમસી

શબ્દકોશ:-
સર્વોત્તમ બદામી
કેરોત્તમ-
કેરોત્તમ એ.
કેરોત્તમ

જય જય ગરવી

ગુજરાત—

તમેએ ને પાત્રે
સાથે તમારી લાગણીઓ
મેળવી છે. તમે ને દુનીયા
સાથે દોસ્તી સાધી છે. તમે
ને વાર્તા સાથે હળી મળી ગયા
હો એ બધું જ એક સાથે
તમારી આંખ હેઠળ પસાર
થાય એ હકીકત તમને
આનંદ નથી આપતી ???

—૧૪— સુવીતાદેવી

(તનમન)

ગુજરાતી સાહિત્યનું મોતી
સાગરમાંથી ખુદાર આવી સારા
હિંદુસ્તાનની નજર ઝડપી લે છે.

ગુજરાતના ધરો છોડી, નાના નાના
વાડાઓ દુદાવી આ ગ્રંથ લાખોની
નજર સામે જ્વલતાં થાય છે.

કુમાર
(શિશુર)

યાદુભ
(ચુસાઈ)

રમા
(પદ્મા શાલીગ્રામ)

અનસારી
(અનંતાનંદ)

હરીલાલ
(વેલ્લુભ)

જમુલા
(વિદ્યુત)

....છમ્પીરીઅલ સીનેમામાં દુકે સમયમાં....

બાલથી છાતી સરસું આંખી તેને બોલી કરી. પછી તેણે રાજકુમારનો સુગટ અને હિરામાણિકનો કમરપટો કાઢી લીધાં અને પોતાના બાલકને પહેરાવ્યાં. દુઃખિત હૃદયે તેણે પોતાના બાલક તરફ એક છેદલી બાલલરી નજર નાંખી અને ખુની લોકો એરડામાં દાખલ થયા તે પહેલાં રાજકુમારને લઇ બીજે દરવાજેથી નાસી ગયા. જ્યારે પેલા ખુની લોકોએ સુગટ અને રત્નજડિત પટો પહેરેલા ધાવપુત્રને જોયો ત્યારે તેમણે માની લીધું કે આ રાજકુમાર જ હશે. તેમાંના એક જણ આનન્દમાં આવી જઇ બોલ્યો, “ભલે, ધાવ નાસી ગઇ. તે પોતાના પુત્રને બચાવે એ તદ્દન કુદરતી છે. આપણે તો રાજકુમાર સાથે જ કામ છે ને ? એ છે એટલે બસ.”

બીજા એક દૂર દેખાતા માણસે રાજપુત્ર ધારી ધાવપુત્રની છાતીમાં હડી કટાર ભોંકી દીધી અને તે સાથે જ નિર્દોષ બિચારા ધાવપુત્રનો પ્રાણ દેહમાંથી ઉડી ગયો.

આ રીતે તે વફાદાર દાસીએ પોતાના પ્રાણથીયે પ્રિય પુત્રનો ભોગ આપી પોતાના રાજકુમારનો અમૂલ્ય પ્રાણ બચાવ્યો. જ્યારે રાણાને આ વાતની જાણ થઇ ત્યારે તે ઘણો જ ખુશ થયો અને મોતી પ્રત્યે એને ઘણું માન ઉપજ્યું. અનેક પ્રકારનાં ધનાચો આપી મોતીતુ મન ખુશ કરવા અને તેની સ્વામીલક્ષ્મિની કદર કરવા રાણાએ ઘણા પ્રયત્ન કર્યા; પણ મોતીને આ બધી ચિત્તેની દરકાર ન હતી. તે જ રાત્રે તેણે છાતીમાં ખંજર ભોંકી આપઘાત કર્યો. મરતાં મરતાં તે બોલી “મેં મારા નાના રાણાનો પ્રાણ બચાવ્યો; હવે હું મારા બાળકને ધવડાવવા નહિ છું.”

તેના મૃત્યુથી આખા જોધપુરમાં શોક ફેલાઇ ગયો. રાણાએ તેની યાદગીરીમાં એક આરસખંડાણની સમાધિ ચણાવી, જે આજે પણ તે વફાદાર ધાવની સ્વામી લક્ષ્મિની યાદ આપે છે.

સૌ. પુષ્પા ૨. વકીલ.

[૧]

અમે રમકડાં*

અમે રમકડાં, અમે રમકડાં, પડધમંચી ને વાનરભાઇ;
ગામની ગાયો, ડાહીનો ઘોડો, બંદુકવાળો ગતું સીપાઇ.
સિંહ ને સસલું, મોરલો મરઘી, બળલો ને વળી બળલી બાઇ,
ધર ધર જશું, ધર ધર ફરશું, રમ્મત ગમ્મત નવી નવાઇ.

મળ મળ છે એવી મળ છે કેવી મળ કે વાત નહીં,
 ધીંગમ ધીંગા કૂદમ કૂદા, આજ દિવસ કે રાત નહિ.
 ખાશું પીશું મળ કરીશું અમને કાંઈ પંચાત નહીં,
 ખાળક સાથે દોસ્તી બાંધી આકાશે નિત ઉડશું ક્યહીં.

અંદવદન મહેતા

[૨]

ઊડયા કરું

પે....લા પેલા પંખીને જોઈ મને થાય,
 એના જેવી જો પાંખ મળી જાય,
 તો આભલે ઊડયા કરું—
 બસ ઊડયા કરું.

ધંડીઆળમાં દસ વાગે,
 ટન ટન ટન ટન ટન
 ટન ટન ટન ટન ટન

ખા મને ખાળવા લાગે,
 બચુ ક્યાં ? બચુ ક્યાં ? બચુ ક્યાં ?
 હું તો આભલે ઊડયા કરું,
 ઉચે ઉચે ઊડયા કરું.

પેલા હુંગરાની ટોચે, મારી પાંખ જઘને પહોંચે
 ખા ઢીંગલી જેવા,
 ખાપા ઢીંગલા જેવા,
 નાનાં નાનાં નાનાં નાનાં
 જોઈ હું તો છાના માનાં
 આભલે ઊડયા કરું;

ઉચે ઉચે ઊડયા કરું. પેલાં

પિનાકિન ત્રિવેદી

* મુ'અમીની ન્યુ ઇસ સ્ટુલના વાર્ષિકોત્સવ સમયે બજવાપેલા નાટકમાંથી આ બે ગીત અહીં લીધાં છે. નાટક જોનાર દરેક બાળકની જીભને ટેરવે. એ રમી રહ્યાં છે એટલું જ નહિ પણ બાળકોએ ધરેધરને 'ઓપેશ હાઉસ' બનાવી દીધું છે.

શુભા અને જાણા

જાંદગી આવી છે !

એવી ગણતરી થઈ છે કે દુનિયામાં દર મીનીટે ૬૮ જણા મરે છે, એક દિવસમાં બધા મળી ૬૭,૬૨૦ જણા મરે છે, અને એક વર્ષમાં ૨૪,૭૦,૦૦૦ જણા મરે છે.

*

નવાઈ જેવો સરવાળો

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯

૯ ૮ ૭ ૬ ૫ ૪ ૩ ૨ ૧

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯

૯ ૮ ૭ ૬ ૫ ૪ ૩ ૨ ૧

..... વત્તા ૨

૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨

*

ઐતિહાસિક ગણ્યું

કહે છે કે રામનો રાજ નીરો એટલો બધો દુષ્ટ અને ઘાતકી હતો કે જ્યારે રામને આગ લાગી ને આખું શહેર લડલકાટ બળવા લાગ્યું ત્યારે નીરો મહેલમાં બેઠો બેઠો સારંગી (શ્રીડલ) વગાડતો હતો. પણ આ વાત એક મોટું ગણ્યું છે. પહેલી વાત તો એ છે કે રાજા નીરો બાજબી આશરે બે હજાર વર્ષ ઉપર થઈ ગયો તે વેળા 'શ્રીડલ' નામના વાણંતની શોધ થઈ જ ન હતી. અને કદાચ એણે બીજું કોઈ વાણંત વગાડ્યું હોયું બેઠે એવી કોઈ ફલીલ કરે તો એ વાત પણ ખોટી છે; કારણ રામને આગ લાગી તે વેળા નીરો રામથી ૫૦ માઇલ દૂર આવેલા અંનિટ્યમ નામના શહેરમાં એના મહેલમાં રહેતો હતો. તે વેળા આગગાડી જેવાં સાધન ન હતાં, એટલે રામ સળગીને આખું શહેર રાખોડી થઈ ગયું તે પછી જ નીરો રામમાં પાછો ફર્યો હતો.

આખું જ એક બીજું ઐતિહાસિક ગણ્યું કલીયોષત્રાના રૂપ સંબંધમાં છે. કલીયોષત્રા મીસરની રાણી હતી અને તે જગતની સૌથી સુંદર સ્ત્રીઓમાંની એક હતી એમ ગણાય છે. પરંતુ છેલ્લી શોધબોળ ઉપરથી જણાયું છે કે એ કાળી હતી ને

કહે છે એવી રૂપાળી ન હતી. વળી જ્યારે રોમનો વિજેતા સરદાર માર્ક એન્ટનીનો એની સાથે મેળાપ થયો તે વેળા એન્ટનીની ઉંમર ૬૦ વર્ષની હતી અને કલીયોપેટ્રાની ઉંમર ૪૬ વર્ષની હતી.

એક ત્રીજા ગરખાની વાત. બંગાળના નવાબ સીરાજ-ઉદ-દૌલાએ એક નાની કોટડીમાં અંગ્રેજોને પૂર્યા અને અનેક જણા ગુંગળાઈને મરી ગયા એવી વાત તમે હિંદના લગભગ દરેક શાળાપર્યોગી ઇતિહાસમાં વાંચી હશે. હાલ થયેલી શોધ ઉપરથી સાબીત થયું છે કે એ આખી વાત-કલકત્તાની કાળી કોટડીનો ક્રીસ્ટો-બિલકુલ ગલત વાત છે, અને એને માટે એકે સાચો ઐતિહાસિક પુરાવો નથી.

*

આ ગુણકાર જોયો ?

$$૧૨૩૪૫૬૭૮૯ \times ૯ + ૧૦ = ૧૧૧૧૧૧૧૧૧૧$$

$$૧૨૩૪૫૬૭૮૯ \times ૧૮ + ૨૦ = ૨૨.૨૨૨૨૨૨૨૨$$

$$૧૨૩૪૫૬૭૮૯ \times ૨૭ + ૩૦ = ૩૩.૩૩૩૩૩૩૩૩$$

*

અજબ ખાજક

અમેરિકાના હાર્વર્ડ યુનીવર્સિટીના પ્રોફેસર ડૉ. બોરિસ સિડિસને એક ઊકરો હતો. એનું નામ હતું સીડીસ.

સીડીસ માત્ર છ મહિનાની ઉંમરનો હતો ત્યારે એને અંગ્રેજ મૂળાક્ષરો મોંએ આવડતા હતા. બે વર્ષની ઉંમરનો થયો ત્યાર લગીમાં તો એને લખતાં ને વાંચતાં આવડી ગયું. ૧૧ વર્ષની ઉંમરે એણે હાર્વર્ડની શાળામાં મેટ્રિકની પરીક્ષા પસાર કરી, અને ગણિતના અઘરા પ્રશ્નોની ચર્ચામાં કોલેજના પ્રોફેસરોની સાથે ભાગ લઈ એમને હચ્ચ કરી મૂક્યા.

*

વિચિત્ર સંજોગો

આયર્લેન્ડના ડૉક્ટર શહેર નજીકના ફુકેવન નામના ગામમાં પેટ્રીક નામનો માણસ અને ઇલીનોર ગ્રેડી નામની સ્ત્રી રહેતા હતાં. એ બંને જણાનો જન્મ સન ૧૭૯૬ માં એક જ ઘરમાં થયો હતો. બંનેનો જન્મ એક જ દિવસે થયો હતો. એ

ખંને એમનો જન્મ થયો એ જ વારે પરણ્યાં. ખંને ૯૬ વર્ષનાં થયાં ત્યારે જે દિવસે જન્મ્યાં અને પરણ્યાં હતાં તે જ વારે માંદાં પડ્યાં, અને તે જ વારે મરણ પામ્યાં. એ ખંને ૯૬ વર્ષની ઉંમરે મરી ગયાં—અને એમનાં બાળબચ્ચાં ને વારસોની સંખ્યા પણ ૯૬ હતી ! *

ટાઢ ?—તાપ ?—આ વાંચો

રશિયાના તાબાના સંઘર્ષીરોયાના મુલકમાં જૅલ્લ નામનું શહેર છે. સન ૧૯૨૮ ડીસાલમાં ત્યાં એટલી બધી ઠંડી પડી કે થર્મોમીટરમાં પાંદો શૂન્યથી પણ ૧૫૪.૪ ડેટલો નીચો ગયો. આ ઠંડી કેટલી ગજબ કરનારી હશે એની કલ્પના કરી લો. આપણે ત્યાં આ વર્ષે આશરે ૩૨ થી ૩૫ ડીગ્રી જેટલી ઠંડી હીમ પડ્યું ત્યારે પડી, અને દેશમાં હાહાકાર થઈ ગયો. તો આ તો ડેઠ શૂન્યથી પણ નીચે ખાસ્સી ૧૫૪ ખંશ (ડગ્રી) જોછી !

નવાઈની વાત એ છે કે એ જ વર્ષમાં ત્યાં ઉનાળામાં પાંદો ઉંચે ચડ્યો તે ૧૦૨.૨ અંશ (ડીગ્રી) જેટલો શૂન્યથી ઉંચે ચડ્યો ! આપણે ત્યાં ઉનાળામાં ૧૧૦ થી ૧૧૩ અંશ ગરમી પડે છે, એટલે આપણાથી માત્ર ૧૦ થી ૧૧ અંશ જોછી ગરમી ! એટલે કે એ મુલકમાં હવામાનમાં ૨૫૬.૬ અંશ જેટલો જંગી ઋતુનો ફેરફાર ત્યાંના હિંમોસીઓને એક વર્ષમાં વેઠવો પડ્યો.

ઉપર વાત કરી કે આપણા દેશમાં ગુજરાતમાં ૧૧૦ થી ૧૧૩ અંશ જેટલો તાપ ઉનાળામાં પડે છે. બેએક વર્ષ ઉપર ૧૧૬ અંશ જેટલો આકરો તાપ પણ પડેલો ને આપણે બધા ગભરાઈ જીઠેલા. જેકોબાબાદ, કવેટા, લગેરે ખૂબ ગરમ મુલકમાં એનાથી પણ વધુ ૪ થી ૬ અંશ જેટલી ગરમી કોઈ કોઈ વાર પડે છે. પરંતુ ઉત્તર આફ્રિકામાં ટુનેઝ (Tonaregs) નામના સ્થળમાં સન ૧૯૨૭ માં ૧૫૮.૮ જેટલી આકરી ગરમી પડી હતી. એ ઉનાળો કેવો વસમો હશે એનો તમે જ વિચાર કરી લો.

રમણલાલ નાનાલાલ શાહ

ફૂલવાડીનાં ફૂલડાં

ચાલો ચાલો સઉ બાળ, ચાલો ચાલો સઉ બાળ;

ફૂલડાં વીણવાને ફૂલવાડીમાં. ૧

ડાં ફૂલડાં દેખાય, રંગે ફૂલડાં દેખાય;

રંગે રંગેલી ફૂલવાડીમાં. ૨

મીઠી ફેરમ ફેલાય, મીઠી ફેરમ ફેલાય;

ફેરમ ફેલી ફૂલવાડીમાં. ૩

ફૂલ ફૂલડે દોરાય, ફૂલ ફૂલડે દોરાય;

સાચાં સૌન્દર્ય ફૂલવાડીમાં. ૪

ફૂલ ફૂલડાં દેખાય, ફૂલ ફૂલડાં દેખાય;

રંગબેરંગી ફૂલવાડીમાં. ૫

કેવા ક્યારા સોહાય ! કેવા ક્યારા સોહાય !

ફૂલ મઝાના ફૂલવાડીમાં. ૬

બાલ ફૂલડાં લેખાય, બાલ ફૂલડાં લેખાય;

ફૂલડાં લેવાને ફૂલવાડીમાં. ૭

સ્ત્રીઓના ગુપ્ત રોગો ઉપર સરલા પેકેટ

—નો ઉપયોગ કરો.

ગુપ્ત ભાગમાંથી વહેતી ધાતુને—બિનાશને દૂર કરી સંકેતન કરે છે.

વારંવાર સુવાવડ, વિલામી ટેવો, કુટેવ, આગસ, મોજશોખ વગેરે કોષ્ટ પશુ કારણથી અવેલ ગુપ્ત ભાગની શીથિલતા, નબળાઈ દૂર કરી, સ્ત્રીઓને મજબુત તંગ કરે છે. કોષ્ટ પશુ જાતનું નુકસાન થતું નથી, તેની ખાત્રી આપવામાં આવે છે.

પેકેટ કીંમત : રૂ. ૧-૦-૦ : સેમ્પલ પેકેટ : ૦-૬-૦ : પોષ્ટ ફ્રી.
નોટ : પત્રવ્યવહાર ખાતરી રહેશે.

લગ્નો : સરલા ગાંધી, ભાવનગર, (B. S. Rly.)

— સંતતિ વિના સંપત્તિ નકામી છે —

સ્ત્રીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી અને વધતવ વિનાશક

[ખદિરાદિ ઘૃત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી સ્ત્રીઓના દર્દો જેવા કે, માસીક રૂતની અનિયમિતતા, ખોટી ગરમી લોહી વિકાર, કસુવાવડ, રતવાથી બગડતી બચ્ચા, પ્રદર, લોહીવા, અધુરા માસે બાળકનો થતો જન્મ, સગર્ભાવસ્થામાં તાવ, અશક્તિ, કેડનો દુઃખાવો, ગર્ભાશયનો સોજો વિગેરે દરદોને મટાડી ગર્ભનું પોષણ કરે છે. છોડ હોય તો પાલવે છે અને ગર્ભાશયને ગર્ભધારણ યોગ્ય બનાવે છે. કીંમત રતલ ૧ ના ડાના રૂપીયા છે. અરધા રતલનો રૂપીઓ એક વી. પી. પો. જુદું

વેદ. એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોયકી ડીપો-ભાવનગર. (કાઠીયાવાડ).

ગાંધીના વહેમાતરમ

શિકાકદ સાબુ

(૨૪૪૨૬)

માથાના વાળ ખરી જતા અટકાવે છે. વાળને વધારી સુંવાળા અને કાઠા બનાવે છે તેમજ શરીરે ન્હાવાથી મામડી મુલાયમ થાય છે દરેક આંદોએ વાપરી પોતાનો મંપુજુ સતોય જાહેર કર્યો છે ઉપરાંત મોદરા સ્વદેશી બજાર પ્રદર્શન તરફથી સોનાનો ચર્દ આપવામાં આવ્યો છે. કીંમત ત્રણ ગોટીની પેટીના તેર આના ૮ ખ. જુદું.

બનાવનોર:-એમ. એસ. ગાંધી

કડી (ઉ. ગુજરાત)

મળવાનાં કેકાણં.

એ. હરિલાલ ઇન્દરદાસની કંપની,

૧૨૦, ગીરગામ બેક રોડ, મુંબાઈ, ૪.

કાયમી સ્વદેશી બજાર

મુંબાઈ અને અમદાવાદ તેમજ દવાવાળાને ત્યાંથી અને દરેક સ્વદેશી સ્ટોરમાંથી મળશે.

અફળ

૨૪૪૬ પીલ્સ.

દર દીવસના સેવનથી પછી સુવોવડન આવતી નથી. કુદરતી ઉપાયેજ કાયમના માટે ગર્ભ અટકાવે છે. માસીક ચાલુ-શરીર નીરોગી રહે છે.

કીંમત રૂ. ૧૦ ફેક્ટા.

સંતતિ નિયમન માટે બીજા બધાં સાધનો જેવા કે:-ફેન્ય સેધર, રબર ટીપ, એક પેસરી, રબરની પીચકારી, સ્પંજ, બી. સી. ટેબલેટ, કીમ, જેલી, બ્રાઇલ વીગેરે પશુ મળશે.

અફળ હાઉસ એજન્સી.

નસીરાબાદ, જી. એફ. (સંજયુતાના).

આ તો કોઇ દેવનું બાળક છે. જન્મ સાથે મળેલું આ કવચ અને આ કુંડળ તો કોઇ રાજવીને હોય !” રાધા ખુબ ખુબ મલકાઇ.

“ત્યારે એનું નામ વસુધેષુ રાખ-
ડું ?” અધિરથે પૂછ્યું.

રાધાએ હકારભર્યું ડોકું નમાવ્યું.

૩

પાંડવ કૌરવોની પંરીક્ષાનો દિવસ હતો. નગર બહાર મોટો સમિયાણો રચ્યો હતો. પુરલોક ટોળે મળ્યાં હતાં.

એક પછી એક કુમારે શસ્ત્રપ્રયોગો કરી બતાવ્યાં. ભીમ અને દુર્યોધનનું ગદા-યુદ્ધ બ્રહ્મચાર્યે. અર્જુનના બાણના ટંકારે સભામાં “વાહ વાહ” પોકારાઇ.

ત્યાં તો કોણ જાણે કેમ પણ સભાના એક ખુલામાંથી એક બાળક ઊઠ્યો. ધીર ગંભીર ચાલે તે મંડપ નીચે પહોંચ્યો ને આખી ય સભા સાંભળે તેમ તે બોલી ઊઠ્યો, “અર્જુને બતાવેલા આ બધા ય પ્રયોગો તો હું કરી બતાવું છું, પણ વધારામાં અર્જુન સાથે સામનો પણ હું માગું છું ! ગુરુદેવ, આજ્ઞા આપો.”

આખી સભા એને ભેંધ રહી. મંત્ર-મુગ્ધ બની હોય તેમ ઘડીક વાર તે શાંત બની ગઇ !

“તારું કુળ તો જણાવ !” એક જણે પ્રશ્ન પૂછ્યો.

ત્યાં તો અધિરથે મંડપમાં પ્રવેશ
૬

કર્યો. બાળકને ખલે હાથ મૂકી એણે એને બહાર લઇ જવા માંડ્યો.

“અરે ! આ તો સૂતપુત્ર ! આ તો અધિરથનો દીકરો ! આ તો દારી પુત્ર !” સભામાંથી સંભળાયું.

“રથ હાંક રથ ! તારા હાથમાં તો આખું શોભે ! અર્જુનનો સામનો તારાથી નહિ થાય !” ભીમ પોકારી ઊઠ્યો.

“વિદ્યામાં આ ઉચ્ચનીચના લેઢલાવ શા ?” દુર્યોધને સાચું ફેંક્યું, “અને કુમાર સામે કુમાર ભેઢતો હોય તો એને હું અંગદેશનો રાજ બનાવું છું !”

આખી સભામાં ઘોંઘાટ ફેલાયો. પુર-જનોએ પોતપોતાને ફાવતું બોલવા માંડ્યું.

અધિરથ અને રાધાએ ગર્વથી નાક ફેલાવ્યાં. કુંતાનું હૈયું વલોવાયું ને મૂછાં ખાઇ એ નીચે પડ્યાં !

૪

“બેટા, એકવીસ એકવીસ વાર આ પૃથ્વી નક્કરી કરી છતાં આ ફગણા તો ફટકા ! જીવનને છેડે આરે ભેસી હું શાંતિ શોધતો હતો પણ માન અંતરમાં જાડો જાડો વસવસો રહી ગયો હતો, ત્યાં તો તું આવી પહોંચ્યો ને એક વાર હું વધુ સખળ બની ગયો. સ્વપ્નોને સિદ્ધ કરનાર એક તું મને મારો વારસ મળ્યો. અને તે દહાડાથી આજસુધી હૈયું નીચોવી નીચોવી મેં તને વિદ્યા દીધી. બેટા, આવતી કાલે તો તું જવાનો છે. પેટના દીકરાની જેમ મેં તને અહીં પાંડવો છે, પોંડવો છે,

એટલે મારું કામ આગળ ધપાવી મારા સળગતા હૈયાને શાંતિ આપજે, બેટા ! ” આજ કેટલેય વરસે પરશુરામ અંતરની વરાળ કાઢતા બેઠા હતા.

“ ગુરુદેવ ! શું વેરની જવાબાઓ આટલી બધી ભૂખાવળી હશે ? ” શિષ્ય બોલ્યો, “ પણ કંઈ નહિ, બાપુ, આપ જરા વિશ્વાંતિ લો. આપનું મન શાંતિ શોધે છે ને ? ”

“ બેટા, શાંતિ ? શાંતિ તો તું આપે ત્યારે ! ” બોલી પરશુરામ શિષ્યના બોળામાં માથું મૂકીને સૂતા. એમના અશાંત મનને નિદ્રાએ ઘેરી લીધું ને આંખો જરા મીંચાઈ. પણ ત્યાં તો થોડી વારે એમનું શરીર ઉન્હા લોહીમાં બિંબાયું ને સફાળા એ બેઠા થયા !

ગુરુ બંધતા હતા તે વખતે એક ભમરો શિષ્યની બાંધે વળગ્યો. ગુરુદેવ બગી ઉઠ્યો, એ બીકે એણે એ ન ઉઠાડ્યો અને ભમરોએ એની બાંધ આરપાર વીધી નાખી ! બાંધમાંથી લોહીનો પ્રવાહ નીકળ્યો ને ગુરુની પીઠ નીચે રહી વહેવા લાગ્યો.

“ ન હોય આ પ્રાણહીનો દીકરો ! ” ગુરુ વિચારમાં પડી ગયા, ‘ હું છેતરાયો ! હું છેતરાયો ! એ સમસમી ઉઠ્યા. “ સાચું બોલજે, તું કેનો દિકરો ? તારું કુળ કયું ? તારું ગોત્ર કયું ? ” એમણે પૂછવા માંડયું.

“ સાચું કહું ગુરુદેવ ! હસ્તિનાપુરના

સારથી અધિરથનો હું દિકરો વસુધેષુ. રાધા મારી જનેતા. ”

“ અરે ! ત્યારે મારાં સ્વપ્નોની સૃષ્ટિ શું સાચે જ આજે ભાંગી પડી ? ” ગુરુએ પરતાવો કરવા માંડ્યો, “ વસુધેષુ, બા, તને-મારા માની લીધેલા સગા દીકરાને બાળી નાખવાની આજે મારી હિંમત નથી રહી ! આલ્યો બા, બેટા, બીજું તો કંઈએ હું કરતો નથી પણ અણીને અવસરે મારી લીધેલી વિદ્યા તારી અંદરથી સરી પડશે ! ”

પરશુરામની વિદ્યા હાથ કરી વસુધેષુ ઘેર પહોંચી ગયો.

અને પછી તો એ કૌરવરાજ દુર્યોધનનો જન્મણા હાથ બન્યો. એના પિતા સૂર્યદેવે એને જન્મથી જ લીધેલાં કંઠથ ને કુંડળ ઇંદ્રરાજને દાનમાં લઈ પોતે દાનેશ્વરી કર્ણ કહેવાયો. છેલ્લે છેલ્લે-મહાભારતના યુદ્ધની આગલી રાતે એણે પોતાની સાથી જનેતા કુંતીને પણ ઓળખી લીધી. તે દહાડે ફરી એકવાર બાળક બની પોતાની સાથી જનેતાનો ગેળો ખૂંદવાતું એણે મન થયું પણ દુર્યોધનની મૈત્રીએ એને આમ કરતાં અટકાવ્યો. મહાભારતના યુદ્ધમાં બે દિવસ કૌરવ સેનાનો સેનાપતિ પણ એ બન્યો.

યુદ્ધના સત્તરમા દિવસની સોજ હતી. દુરુક્ષેત્રના મેદાનમાં કર્ણ પડ્યો હતો.

જીવનના છેલ્લા શ્વાસ એ ખેંચી રહ્યો હતો.

ત્યાં તો ફરથી એને સાંભળ્યું, “હે કહ્યું, હે દનેશ્વરી કહ્યું !” એ અવાજે કહ્યું ઝળકી ઊઠ્યો. અવાજની દિશામાં એણે કાંત માંડયા ને હળવે રહી પોકાર કર્યો, “આમ આવજો, લાઇ ! આ અહીં હું પડ્યો છું.”

ચીંથરેહાલ દશામાં એક બ્રાહ્મણ આંખો ને કંઈની પાસે દાનની ચીંથના કરવા માંડી. એની ફીકરીને કન્યાદાન દેવાનું હતું; એના ફીકરાને જનોઈ દેવાનું હતું.

ઘડીકવાર તો કહ્યું ‘શું આપવું ?’ એ વિચારે મુઝાઈ ગયો. એના આખા જીવન ભરમાં કેઈ પણ બ્રાહ્મણ એને બાર-ભેથી ખાત્રી હાથે પાછો નહોતો વળ્યો તે આજે, એના જીવનની છેલ્લી ઘડીએ ખાત્રી હાથે પાછો વળશે, એ વિચારે એ કમકમી ઊઠ્યો. પણ ત્યાં તો એને પોતાના હાંતે સોનું મળ્યું છે તે યાદ આંખું અને એ હરખાઈ ગયો, “લાઈ, પેલો અધર આપશે ? આપને મારા હાંતે

મહેલું સોનું હું કાઢી દઉં છું.” કહ્યું બ્રાહ્મણને કહ્યું.

“રજા, એમાં દાન શાનું ? એ તો મારી મહેનતનો ખડલો.” બ્રાહ્મણે જવાબ દીધો.

ગળડતો ગળડતો કહ્યું પથ્થર પાસે ગયો અને તરત જ એનાથી પોતાના હાંત તોડી નાખ્યા. હાંતે મહેલું સોનું કાઢી એણે પેલા બ્રાહ્મણને આપવા માંડ્યું.

“એકું દાન, હું બ્રાહ્મણનો ફીકરો શી રીતે સ્વીકારું ?”

કહ્યું ફરીવાર ગળડતો ગળડતો પોતાના રથ પાસે જઈ પહોંચ્યો. ત્યાં પડેલાં પોતાનાં ધનુષ્ય બાણ હાથમાં લીધાં. હળવે રહી એણે પશુછ ચડાવી ટંકાર કર્યો ને એક તીર પાતાળમાં ફેંક્યું ને તેમાંથી પાતાળગંગાનાં ખીર કાઢ્યાં. તેનાથી સોનું પોઈ એણે બ્રાહ્મણને દીધું.

બ્રાહ્મણે દાન લઈ કહ્યુંને આશિર્વાદ દીધા. કહ્યું કૃતાર્થ થયો.

મુસાફિર—

કોયલ

નાનકડી એક છોકરી હતી. તેનું નામ ન્ત. તેની સંભાર લેનાર કોઈ નહોતું. મા તે એ એકદમ નાની હતી રની મરી ગઈ હતી. અને એના પ છોકરીની ' નવી બા 'ની હોંશ પૂરી ક્વામાં છોકરીને ભૂલી જ ગયા હતા. મારામાં વંળી એ બિચારીને એવો રોગ થો હતો કે ઉઠાય જ નહિ. કોઈ વાર તેની માને યાદ કરી છાતું છાતું રડતી. મારે જગતમાં તેના દુઃખમાં ભાગ નાઈ હોય તો એક કોયલ હતી.

આ કોયલ, વસન્તની બાએ પોતાની યાદગીરીની નિશાની તરીકે ખાળી હતી. બાપને અને નવી બાને તો એ બહુ દુઃખ દેનારી થઈ પડી. પણ વસન્તે છુદ કરીને રાખી હતી. નોકર તેને નવડાવતો અને ખવડાવતો; તેને નવડાવવાનું ને ખવડાવવાનું કોયલને બહુયે મન થતું પણ બિચારી લાચાર હતી.

સાચા દિવસ વસન્ત ઓટલે ખુરશી પ. બેસી રહેતી, ને કોયલના મીઠા ટહુકારાનું અમૃત પીયાજ કરતી. કદાચ વસન્ત દુઃખથી રડતી તો કોયલ ધ્રુજું જ બહાલસોયું ટહુકતી. વર્ષો પહેલાં પોતાને રડતી છાની રાખવા બા મીઠાં મધુરાં લાઠ કરતી તે લાઠના સૂર, વસન્તને આ ટહુકામાં સંભળાતા. કોઈક વેળા કોયલ આનંદમાં આવી જઈને ટૂંક ટૂંક કરતી

આથી વસન્ત કોઈવાર ઉભરો આવતાં બોલી ઉકતી:—

મારી બહાલી કોયલ !

મારી મીઠી કોયલ !

ભૂત લણકાર દેતી કોયલ,

માના અવાજ દેતી કોયલ,

મારી મીઠી કોયલ !

મારી બહાલી કોયલ !

ત્યાર પછી તો એનો રોગ મટી ગયો, ને હવે તો તે હાલી આલી શકતી. હવે તો પોતે જ કોયલને ખવડાવતી. ને નવડાવતી. આમાં એને ખૂબ મોજ પડતી

એક દિવસ કોયલ જરા પણ ટહુકી નહિ, ને કોણ જાણે કેમ બેસ જ રહી. વસન્ત આથી બહુ દુઃખી થઈ તેણે કોયલને બહુ ચે બોલાવી પણ તે તે જરા પણ ટહુકી જ નહિ.

બીજે દિવસે વસન્તે ખવડાવવા પાંજ રાતું બારણું ઉઘાડ્યું. તરત પાંખોને ફડફડાટ થયો. કોયલ ઉંચે ઉંચે ઉડી ગઈ વસન્ત એકદમ ગભરાઈ ગઈ. તે આમતો બહાવરી બની જોવા લાગી, પણ કોયલ તો ઉડી ગઈ હતી.

વસન્તે તે દિવસે રડ્યા જ કયું બધાએ એને છાની રાખવા બહુ મહેન કરી પણ તે કેમે કરી શાન્ત રહી નહિ તેને આજે બધું ખાલી ખાલી જ લાગે

પછી તે ઉઠી. ઘરમાંથી બહાર નીકળી. તેણે તેની કોયલ-બહાલી કોયલને લાંબા વિના ઘેર નહિ આવવાનું નક્કી કર્યું હતું.

જે તરફ કોયલ ગઇ હતી તે તરફ તે જવા લાગી. તે ફર ફર ચાલી જતી હતી. મનમાં રડતી અને પેલું ગીત ગાતી.

પણ ત્યાં તો વચ્ચે નદી આવી. તરતાં તો એને નોતું આવડતું ! પાસે હોડી-વાળાનું ઝુપડું હતું. હોડીવાળો કંઈ ગીત લલકારતો હતો. તેની પાસે તે ગઇ, ને હોડી ચલાવવાનું કહ્યું. આવડી ઓકરીને એકલી બેઠને હોડીવાળાને બહુ જ નવાઇ લાગી. હોડીવાળે હોડી ચલાવી. સામે પાર આંચા. હોડીવાળાએ કંઈ પૈસા લીધા નહિ ! વસન્તે આગળ ચાલવા માંડ્યું.

થોડે ફર ગઇ હશે ને એક ડુંગર આંચો. હમણાં યાડા જ વખત પર વરસાદના દહાડા ગયા હતા. એટલે બધાં યાડા લીલાંછમ દેખાતાં. સૂરજનો પ્રકાશ પાંદડાં ઉપર પડતો ને તે ચળકતાં. જુદી જુદી જાતનાં પક્ષીઓનો અવાજ ઘણો જ સરસ લાગતો.

આવી સુંદર જગા, એને તો બહુ ગમી. પણ તેની કોયલ વિના તેને બધું

સૂતું સૂતું લાગ્યું. એ, એની બા અને એની કોયલ. એ બધાં આ ડુંગર પર રહેતાં હોય તો કેવું સારું ?

પણ, એટલામાં એક ઝીણી ચીસ સંભળાઇ. ચીસ જે તરફથી આવી ત્યાં તે દોડી ગઇ. ત્યાં તેણે શું બોલ્યું ?

એક કોયલ તરફડતી પડી હતી. તેની પાંખમાં સડસડાટ કરતું એક તીર પેસી ગયું હતું. વસન્તે વાંકા વળીને બેસ્યું; કોયલે ઉંચું બેસ્યું; ચારે આંખો મળી. વસન્ત ચોંકી, આ તો એની જ કોયલ હતી.

“ઓ મારી કોયલ !” વસન્ત એક દમ બેસી ગઇ. બન્નેનાં મોઢાં દયામણુ હતાં. કોયલને મારનાર શિકારી ત્યાં દોડી આવ્યો. તેની આંખમાં પણ આંસુ હતાં.

“મારી બહાલી કોયલ !
મારી મીઠી કોયલ !”

આવું દયામણું ગીત કેટલીયે વાર ડુંગરના પત્થરો સાથે અથડાયું, ને ગાનારે જ પાછું સાંભળ્યું. એવાં ગીતને આપણી દુનિયામાં જગા નથી લાગતી.

વસન્તને કે કોયલને ફરીથી કોઈએ બોલ્યું નથી.

પ્રસન્ન વકીલ

થોમસ ખાટા (યુરોપના મોચી)

થોમસ ખાટાને તો અત્યારે બધા ઝોળખતા હશે. મધ્ય યુરોપના સૌથી છ સારા માણસ ગણવાનું કહો, તો તેમાં ખાટાનું નામ જરૂર આવે. તે જલ્દીનનો મોચી તેનો ખાપ છુટખાલીસનો ધંધો કરતો. અને ખાટાએ પણ મોરેવીઆના સંસ્થાનમાં આવેલા જલ્દીન ગામમાં મોચીનો ધંધો શરૂ કર્યો.

અત્યારે કોઈપણ ભાગમાં છુટ કે સ્વીપર ખરીદશે તો ખાટાનું નામ નજરે પડશે.

તેને યુરોપનો 'હેન્ડ્રી ફોર્ડ' કહેવામાં આવે છે.

અત્યારે ખાટાની ફેક્ટરીમાં ૨૦,૦૦૦ માણસો કામ કરે છે. જલ્દીનનું ગામ ખાટામય થઈ ગયું છે. ગ્રેગમાં તમે મોટરમાંથી નીચે ઉતરો કે દરેકના મોંઠામાંથી ખાટાનું નામ સંભળાશે. મોરેવીઆનો એ તાજ વગરનો રાત્ર ગણાય છે.

જેવી રીતે અમેરિકામાં વેપાર રોજગારમાં હેન્ડ્રી ફોર્ડ આગળ પડતો છે, તેમ યુરોપમાં ખાટા છે. ખાટાને સ્વદેશ કે પરદેશ જેવું કંઈ નથી. તે આખી દુનિયાને એક ગણે છે. તેને જાત કે નાત, ઉંચાપણું કે નીચાપણું એમ કંઈ નથી. તેની પાસે દશ એરોપ્લેન છે જેમાં પોતે અગર પોતાની ફેક્ટરીના અમલદારો, દેશ

પરદેશ પોતાના માલનાં વેચાણની દેખરેખ રાખવા જાય છે. દલાલોને આગળથી ખબર આપતા નથી. ખાટા એક દિવસ પોલાંડ હોય તો બીજે દિવસે સ્વીટ્ઝરલેંડ ગયો હોય.

ખાટાને પાસપોર્ટની તકલીફ પડતી નથી. છતાં પણ એકવાર પોતે પાસપોર્ટ ભૂલી ગયેલ તેથી સરહદપર તેને રોકવામાં આવ્યો; અને જ્યારે તેનો માણસ એરોપ્લેનમાં જઈ ઘેરથી પાસપોર્ટ લાવ્યો, ત્યારે જ ત્યાંથી આગળ વધવા દેવામાં આવ્યો.

ખાટાનો દિકરા તેની જ ફેક્ટરીમાં એક સાધારણ મજૂર તરીકે કામ કરે છે. તેનામાં તથા બીજા મજૂરમાં કંઈ ભેદભાવ નથી.

ખાટાના દિકરાને અગ્રેજી બોલતાં સાફ આવડે છે. તે એક સત્તર વર્ષનો દેખાવડો જુવાન છે. બે વર્ષ હેમસ્ટેડ (હરફોર્ટ શાયર) માં અભ્યાસ કર્યો છે. તેને કુટુંબોલની રમત ખુબ ગમે છે. અને યુરોપના રાજ્ય મામલામાં સારો રસ લે છે. તેણે ઇંગ્લાંડમાં એરોપ્લેનના પાઇલટની પરીક્ષા હમણાં જ પસાર કરી છે. ખાટાએ (થોમસ) એમ માન્યું કે તેને ધંધા માટે ઉડતાં આવડવાની જરૂર છે, એટલે તેના પુત્રને આવડી નાની ઉંમરમાં ઉડતાં શીખવ્યું છે.

તેની ફેક્ટરીમાં વગ જેવી કાંઈ ચીજ જ નથી. જેને સરસ કામ આવડે તેને વધારે પગાર મળે છે. અને સાધારણ મજૂર પણ મેનેજરની જગ્યા પર આવી શકે છે.

લોર્ડ નોર્થ-કલીફની માફક ખાટા પણ પાંચ દિવસનાં અકવાડિયામાં માને છે. અને તેની ફેક્ટરીમાં દરરોજ નવ કલાક કામ ચાલે છે. બે દિવસ રજા રાખવામાં આવે છે. સવારના સાતઘી ખાર સુધી અને એકઘી પાંચ સુધી કામ ચાલે છે.

ખાટા પોતે અને અમુક અમલદારો શનિવારે પણ કામ કરે છે. ૧૫૦ જુદાં જુદાં ખાતાના અમલદારો તે દિવસે (શનિવારે) મીટીંગ લાવે છે. (પાર્લામેન્ટની માફક) અને ગયા અકવાડિયાતું કામ તથા આવતા અકવાડિયાના કાર્યક્રમ વિષે વાતચીત ચલાવે છે.

પોતે પણ ઘણીવાર ફેક્ટરીમાં કામ કરવા મંડી જાય છે. અને જુદાં જુદાં કામ

જાતે જ તપાસે છે, જે કામ પોતાને આવડતું ન હોય અગર થઈ શકે એમ ન હોય એવું કામ કરવા કોઈ દિવસ તે કોઈ મજૂરને કહેતો નથી.

લગાઈ પહેલાં ખાટાએ થોડાં વર્ષ અમેરીકામાં ગાળ્યાં હતાં અને ત્યાં જગ્યાખંધ માલ (Mass Production) કાઢવાની રીત શીખી લાંબો હતો.

અને અત્યારે જલીનમાં, કેટ્રોઈટ (અમેરિકા) ની ફોર્ડ મોટરની ફેક્ટરીની માફક જ કામ ચાલે છે.

વહાલા ખાળકો, હિન્દુસ્તાનમાં આવા શેઠ સાહેબો ઉત્પન્ન થશે ત્યારે જ આપણા મજૂરનો ઉદ્ધર થશે. ખાકી તો પૈસા એકઠો કરવાની મનોવૃત્તિ જ હોય ત્યાં હાથ સિવાય શું નજરે પડે ?

રમણલાલ ચં. માંકડ

૪ ' અંગ્રેજી પરથી.

વળામણાં

(લાળ: અબોલડા રાના લીધા રે ?)

વગડે તું જય મહારા બાળ !

વળામણાં કેમે દઉં રે ?

લેશે ત્યાં કોણ કહે સંભાળ ?

વળામણાં કેમે દઉં રે ?

દિલકું દુભાય મહારું દેતાં વળામણાં ;

પડે છે પેટ માંડી ફાળ :

હાં રે બાળ !

પડે છે પેટ માંડી ફાળ .

વળામણાં કેમે દઉં રે !

રઢિયાણું રાજ ત્યાગી જંગલમાં જવું ;

લાગે છે ઉર માંડી આળ :

હાં રે બાળ !

લાગે છે ઉર માંડી આળ .

વળામણાં કેમે દઉં રે ?

પુખ્તની પથારિયે તુ પોઢન્તો પ્રેમથી ;

વગાડે છે ભેખડો કરાળ :

હાં રે બાળ !

વગાડે છે ભેખડો કરાળ :

વળામણાં કેમે દઉં રે ?

ગુણગરવી, રાસપ્રિય
ગુજરાતજી બહેના માટે

નવીન અપૂર્વ રાસસંગ્રહ

બીજા બધાં સંગ્રહોને છુટાવે એવો આ

રાસમાસિની

નામનો રાસસંગ્રહ મેળવ્યા વિના છુટકો નથી
એમાં

નરસિંહ મહેતા, નર્મદાચંકર, નવલરામ, ધીરજ, પ્રીતમ,
મીરાંબાઈ, રણછોડ, વલ્લભ, કલાપી, કાન્ત વગેરે જુના
અને વિદેહ કવિઓ ઉપરાંત

શ્રી. નરસિંહરાવ દીવડિયા, શ્રી. ખખરદાર, દિ. બ. કેશવલાલ કુવ,
શ્રી. રામનારાયણ પાઠક, શ્રી. કેશવ સોઠ, શ્રી. રાધચુરા, શ્રી. રામમોહનરાય
દેસાઈ, કવિશ્રી લલિતજી, શ્રી. ત્રિજીવન વ્યાસ, શ્રી. જ્યોત્સ્ના શુક્લ,
સૌ. જયમનગોરી પાઠકજી, સૌ. હસાબહેન, સા. શ્રીમતીબાળા અને
શ્રી. મંજુલાલ મનસુંદર, શ્રી. જગજ્ઞાન રાવળ, શ્રી. જનાર્દન પ્રભાસ્કર,
શ્રી. ચાંપશી હોદશી, શ્રી. રમણીક મહેતા, શ્રી. વાસુદેવ સેલત, શ્રી. સ્નેહરશ્મિ,
શ્રી. સુન્દરમ્, શ્રી. મોહિનીચન્દ, શ્રી. દેશજી પરમાર વગેરે અનેક

જાણીતા રાસ-ગીત લેખકોના કુલ ૨૧૪ રાસ-ગીત

આ સંગ્રહમાંથી મળશે. આજે જ તમારી નકલ મેળવી લ્યો.

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૪-૦

પોષ્ટલ : ૦-૪-૦

મળવાનાં ઠેકાણાં :

“ ગુણસુન્દરી ” કાર્યાલય, ૧૧૪, ગીરગામ બેક રોડ, મુંબાઈ, ૪.
શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ, ગીરગામ બેક રોડ, મુંબાઈ, ૪.
શ્રી ખડાચતા મિત્ર પ્રેસ, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ.
શ્રી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ, ખપાટીઆ ચકલા, સુરત.
અને જાણીતા છુટકેશો.

જરકશીના જમા ને ટોપી તહે ત્યાગી ;

ત્યાગી જરકશીની શાલ :

હાં રે બાળ !

ત્યાગી જરકશીની શાલ :

વળામણાં કેમે દઉં રે ?

એક હાથે લાકડી ને બીજે કમંડલું ;

કઠે છે કાષ્ટ કેરી માળ :

હાં રે બાળ !

કઠે છે કાષ્ટ કેરી માળ :

વળામણાં કેમે દઉં રે ?

રવે છે આંખડી ને કંપે છે કાળજું ;

નથી ત્યાંહી તહારો રખવાળ :

હાં રે બાળ !

નથી ત્યાંહી તહારો રખવાળ :

વળામણાં કેમે દઉં રે ?

ઊરના આરામ મ્હારા લાડકડા મુવજી !

વિસરશે કેમ તહારું વ્હાલ ?

હાં રે બાળ !

વિસરશે કેમ તહારું વ્હાલ ?

વળામણાં કેમે દઉં રે ?

મૂળજીભાઈ ખીતાબચરદાસ શાહ

વીરાંગના

આજ રાત્રે ધારાનગરીમાં ઘેર ઘેર
 હીવા મૂકાયા છે. લોકોનાં ટોળે ટોળાં
 રસ્તા પર ભેગાં મળ્યાં છે. ઘોડા ઉપર
 નિશાન, છાંટ ઉપર ડંકા, અને હાથી ઉપર
 ત્રખાળું ગડગડવા લાગ્યાં છે. આજે રાજ
 ઉદ્યાદિત્યના પાટવી કુંવર વિરધવળના
 લગ્નનો વરઘોડો છે. આ જાન ધારાનગ-
 રીથી નીકળી ગોંડ દેશમાં જતી હતી,
 રસ્તામાં કુંકટોડાના રાજાની ફિરાજધાનીનું
 ટાંક-શહેર આવ્યું. જાને ત્યાં વિસામો
 લીધો. ટાંકના રાજાએ જાનનો ગહુ લાવથી
 આદર સત્કાર કર્યો. શહેર ખહાર તંબુ-
 ઝોમાં જાનને મૂકામ આપવામાં આવ્યો.
 રાત્રે સ્વસ્થ થઈ સૌ સૂતા હતા. એવામાં
 એકએક ધૂમ આવી કે “હાથી છૂટયો,
 હાથી છૂટયો” સાંભળી સ્વારો દોડયા,
 સિપાઈઓ દોડયા, સેનાપતી દોડયા, ને
 છેવટે રાજ પોતે પણ ગયા, છતાં તે
 હાથી કોઈથી પકડાયો નહિ. ખાગના છોડ
 ઉખેડતો, ઝાડ સાથે અથડાતો, પથ્થરની
 દિવાલ સાથે અફળાતો રસ્તામાં કાંઈ અથ-
 ડાય, તેને પણ તોળે કચરતો ઉચ્ચી સૂંઢ
 સાથે મહોન્મત્ત હાથી રાજમાર્ગ ઉપર
 દોડતો ચાલ્યો આવે છે. લોકો ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય
 પોકારી રહ્યા છે. લોકો ઘરમાં ભરાઈ જાય
 છે. ધોરી રસ્તા પર એક ચકલુંએ ફરકતું
 દેખાતું નથી. એટલામાં ખીસકોલીની
 માફક રસ્તાપરની આમલી પર કોઈ ચઢી
 એકએક નેરથી હાથીના કુંભસ્થળ પર
 પડ્યું, ઉંડું ત્રિશુળ લોકાઈ જવાથી ત્રાડ

પાડી હાથી બેસી ગયો, મહાવતો આવ્યો,
 પગે ચીપીઆ ચોડી, સાંકળો નાખી
 હાથીને રહેઠાણ પર લઈ ગયા.

રાજાને અને લોકોને હાથી પકડાયો
 એટલે શાંતિ વળી; પણ તે કોણે પકડયો,
 તેની તપાસ કરવાનું કોઈને ધ્યાન ન
 રહ્યું. એટલામાં અંગરણું, પાયજામો
 કસખી ટોપી ને મોજડી પહેરેલી એક
 સુંદર કન્યા રાજ પાસે આવી, ને બોલી
 “પિતાશ્રી હાથીને કબજે કરનારને
 શોધી કાઢવાની આપને જરૂર નથી
 લાગતી ?” રાજાને તરત પોતાની
 બેઠકારીનું લાન થયું. તેણે પ્રધાનને
 બોલાવ્યા, સેનાપતિને બોલાવ્યા, નગરમાં
 પડે વગડાવ્યો, શેરીએ શેરીએ, અને
 પાદરે પાદરે તપાસ ચાલી. અતે માલમ
 પડ્યું કે હાથી પકડનાર મહેમાન થઈ
 રહેલા રાણા ઉદ્યાદિત્યના બીજા કુમાર
 જગદેવ હતા. જગદેવની અસાધારણ વીર-
 તાથી સુગ્ધ થયેલી રાજકુંવરી પોતાની
 મા પાસે ગઈ અને કુમાર જગદેવ સાથે
 વરવાની ઇચ્છા જણાવી. રાજા રાણીએ
 લાડકી કુંવરીની ઇચ્છા માન્ય કરી અને
 કુમાર જગદેવ તથા રાજકુમારીનાં લગ્ન
 થયાં. જગદેવની ઓરમાન માતા વાઘેલી
 રાણીનું રાજ પાસે બહુ ચંલણ હતું અને
 જગદેવ તથા તેની માતા સોલંકી રાણીને
 તે બહુ ત્રાસ આપતી હતી.

ઓરમાન માતાં મે'ણાં સહન ન

નામાં બાપા પેસવા દેતા નથી. ભાઈ પાસે જઈ છું તો કહે, “વાંચવા દે મને; પરીક્ષા આવી છે.” બચ્ચીને હીંચકાણું તો કહેશે. ‘આથો મર; ઉઠશે ત્હારી સગી.’”

ખંડાર જઈ ને રમું તો કહેશે કે ઘરમાં ઘડીકે યં ટાંટીયો ટકતો નથી; ઘરમાં રહું તો કહેશે કે બાયલો છે; ઘરની ધુશ

ઘરમાં ને ઘરમાં. ગાવા માંડું તો કહેશે કે મોંમાં હેંલ ઘાલતો નથી; મૂંગો બેમું તો કહેશે કે બધોલા જેવો બેસી શું રહે છે.

આમ કઈં તોય માર; તેમ કઈં તોય માર ટાડું સેવાય નહિ; ગરમ સ્હેવાય નહિ. ત્યારે હું તે શું કઈં ?

જમ્મુભાઈ દાણી.

નવી નિશાળ

રોજ રોજ ફૂલડાંની વાડીઓની માંહી
જાડવાંના છાંયડે ભણાવે તો ભાઈ
ભણવાની કેવી મજ ?

રોજ રોજ દરિયા ને નદીઓની માંહી
છીપલી ને કેડીઓ ગણાવે તો ભાઈ
ગણવાની કેવી મજ ?

રોજ રોજ દૂધ જેવી ચાંદનીની માંહી
સારી સારી વાતો સૂણાવે તો ભાઈ
સૂણવાની કેવી મજ ?

રોજ રોજ જંગલ ને જાડીઓની માંહી
પંખીનાં ગીતો ગવરાવે તો ભાઈ
ગાવાની કેવી મજ ?

રોજ રોજ ગામખંડાર ખેતરોની માંહી
ખુશ્ખા મેદાનમાં રમાડે તો ભાઈ
રમવાની કેવી મજ ? *

‘જંગલ’

* બે કવિઓના બેગા મહકારથી રચાએલા નવા જ આગમીતોના “હિ ડાંગો” નામના થોડા વખતમાં પ્રગટ થનાર પુસ્તકમાંથી.

બ મિત્રો

સરોવરની પાળે આંખાતું વન છે. તેમાંના એક આંખા ઉપર એક વાનર રહે છે. એ આંખાની ડાળ સરોવરનાં પાણી ઉપર ઝૂકી રહી હતી.

સરોવરનાં ઊંડાં પાણીમાં એક મગર રહેતો હતો. એકવાર ખેરા મધ્યાહ્ન થયો છે; ધોમ ધમે છે; તે વખતે મગર ભક્ષ મેળવવાને પાણીની બહાર આવ્યો.

કાંઠા ઉપરની સેવાળ ખાવા લાગ્યો.

વાનરે આંખાડાળે બેઠાં બેઠાં મગરને શેવાળ ખાતો દીઠો.

એટલે વાનરે પૂછ્યું: લાઇ, તું શેવાળ શું કામ ખાય છે? બીજું કાંઈ ખાવાતું નથી મળતું? "

મગર ગરીબડો દેખાતો કહેવા લાગ્યો: " શું કરીએ લાઇ, પ્રભુએ મને એવો સન્ન્યો. "

એટલે લલા વાનરને તેના ઉપર ઈયા આવી, એણે મગરને કહ્યું: " હું તને અમૃત સરખાં વનફળ રોજ રોજ આપીશ. તારે હવે શેવાળ નહીં ખાવી પડે. "

એમ કહી મગરને એણે ફળ ખાવાને આપ્યાં.

મગરે થોડાંક ફળ પોતે ખાધાં; અને ખાકીનાં મગરી માટે ઘેર લઇ ગયા.

મગરીએ તો આવાં ફળ કોઇ દિવસ ખાધેલાં નહીં; એટલે ખાધને ખૂબ હરખાઇ.

મગરીએ ફળ ખાધા પછી પૂછ્યું: " એ તમે કયાંથી આવ્યાં? "

મગરે કહ્યું: " મેં એક વાનર મિત્ર કર્યો છે. તેણે મને રોજ રોજ આવાં ફળ આપવાનું કહ્યું છે—"

એમ ફળ ખાતાં ખાતાં ઘણા દિવસ ગયા.

એકવાર વાનરે કોઇ વાડીમાંથી આવેલાં પાકાં કેળાં મગરને ખાવા આપ્યાં. મગરે એમાંથી અડધાં પોતે ખાધાં; અને બીજાં મગરીને લાવીને આપ્યાં.

મગરીએ એ કેળાં ખાધાં; તો એને બહુ મીઠાં લાગ્યાં.

મગરને કહ્યું: " જે આવાં ફળ રોજ ખાતું હશે તેનું કાળજું કેવું મીઠું હશે! "

એણે મગરને ફરીથી કહ્યું: " એનું કાળજું આણી આપો તો ખાઇએ. "

મગરે કહ્યું: " અરેરે! એમ કેમ થાય? મેં એને મિત્ર કર્યો છે; તેને કેમ મરાય? "

એટલે મગરી બોલી: " તમે હમણાંના આટલા બધા ધર્મિષ્ઠ થયા લાગે છે. હું તો જે ખરું છે તે કહીશ. ગમે તેમ કરો, પણ એનું કાળજું મને આણી આપો—"

એટલે ત્રીથી ધક્કેલાઇને મગર સરોવર કાંઠે આવ્યો. પેલા વાનર ત્યાં જ નોતો હતો. તેણે ફળ ફેંક્યાં તે મગરે લઇ લીધાં.

પછી મગરે મનમાં કપટ રાખી, વા-
રે કહ્યું: “લાઈ જો સાંભળ: મારી વહુ તે
મારી ભોળાઈ થાય. એ તને મળવાને માટે
'દહાડાની તેડે છે. આવે તો તું મારી
સાથે આવ. —”

ભોળા વાનરે બધું સાચું જ માન્યું;
એણે મુરકેલી બતાવી: “મારાથી પાણીમાં
થઈને કેવી રીતે અવાશે ?”

મગરે તરત ખુલાસો કર્યો: “કેમ
વળી, તું મારી પીઠ ઉપર બેસજે. ”

વાનરે કહ્યું: “તો સારું. ”

પછી મગરની પીઠ ઉપર, વાનર કાળ
ભરીને ચઢી બેઠો. મગર તરતો તરતો
મરોવરની મધ્યમાં આવ્યો. વાનરે તો
ચોતરફ પાણી પાણી દીઠું, એટલે મનમાંથી
મૂળ ગભરાવા લાગ્યો. ~

વાનરના મનમાં લય પેઠો. અને થયું:
“કહો ન કહો; પણ કંઈક કપટ
જણાય છે. ”

વાનરે મગરને પૂછીને ખાત્રી કરવા
માંડી: “દોસ્ત ! તું સાચેસાચું બોલી
હેજે. તું મને ક્યાં લઈ જાય છે ?”

એટલે મગરે વાનરને નીચેનો ફાંદો
કહ્યો:

* “મિત્ર ! ખરેખર બોલું છું,
કેમ વહું હું આજ ?
મહિલા મારી જીવશે,
માઈ તુજ ઉર આજ. ”

* જુનો ફાંદો નીચે પ્રમાણે છે:

“મિત્ર ! ફાંદો બોલીશ,
કિં અલીધ. જોયે ?
મુજ મહેલા જીવશે,
ખાધ તુજ દિવેઅ. ”

એ સાંભળી વાનર હસવા લાગ્યો.

મગરે તેને આવી પળે હસતો બેઠ
પૂછ્યું: “તું શું હસ્યો ?”

વાનરે કહ્યું: “એ તો આપણે ફેરો
થયો તેથી. મારું કાળજું તો ઉમરડાના
આડ ઉપર છે. તું અહીંથી પાછો વળ:
આપણે ઉમરડા ઉપરથી કાળજું લઈ
આવિયો—”

મગર તત્કાળ પાછો વળ્યો. સરોવરને
કાંઠે બંને જણ આવી પહોંચ્યા.

એટલે વાનરે કાળ ભરીને આંખાની
ડાળે ચઢી બેઠો: અને ત્યાં બેઠો બેઠો રોવા
લાગ્યો.

મગરે પૂછ્યું: “કેમ લાઈ ! રુવે
છે ? મૃત્યુની દાઢમાં હતો ત્યારે તો તું
હસતો હતો: અને હવે તારે ઘેર, આંખાને
ડાળે બેઠો છું છતાં કેમ રુવે છે ?”

વાનરે કહ્યું: “એ જ નવાઈ છે ને.
એ અભણા માણસની સાથે, તેની નાત
જાત એળખ્યા વગર લાઈખંધી ખાંધી
તેથી મને રડવું આવે છે. હવે તો તને
પણ રડવું આવશે કે તારા હાથમાંથી હું
છટકી ગયો. હવે રામ રામ—”

મગર ઘણું એ અકળાયો: અને ઘણું એ
પસ્તાયો.

પણ હવે કાંઈ વાનર તેને ધીરે તેમ
નહોતો. *

મંજુલાલ મજમુદાર

* મોળામાં ચૈકામાં જુના મૂજરાતી
ગદમાં સખાવલા પદ્યાદ્યાનવાર્તિક ઉપરથી.

શ્રી કૃષ્ણ મંજરી

(માળા પહેલી)

ભાવ અને લક્ષિતભર્યા

કાવ્યોનું ઉત્તમ પુસ્તક

(હુંક સમયમાં પ્રકટ થશે)

લેખિકા: શ્રીમંતી ઇન્દુમતિ હ. દેસાઈજી, લણચ.

શ્રી કૃષ્ણલક્ષિતનાં લક્ષિતસંપન્ન સ્ત્રી-પુરુષોએ વાંચવા, વિચારવા અને કંઈક કરવા યોગ્ય સુંદર કાવ્યોનો આ સંગ્રહ લેખિકાના હૃદયભાવનું શુદ્ધ પ્રતિબિંબ પડે છે. જાણીતા ચિત્રકાર રવિશંકર રાવલના શ્રી કૃષ્ણપ્રભુના ત્રિરંગી ચિત્રે પુસ્તકના કુમાર પ્રી-ટરીના અનુપમ છાપકમને પૂર્ણ સુંદરતા બક્ષી છે. દરેક ભજન-કાવ્ય સંગીત શાસ્ત્ર અનુસાર રાગ-તાલથી ગાઈ શકાય તે માટે તેનાં માપ દર્શાવ્યાં છે. એ ભજનોથી અનેરો આનંદ વ્યાપશે-પ્રેમપ્રેમમાં મગ્ન થવાશે.

મૂલ્ય: માત્ર રૂ. ૧-૪-૦ વી. પી. પો. પોસ્ટેજ જુદું.

લખો-વ્યવસ્થાપક " ગુણસુન્દરી ", ૧૧૪, ગીરગામ બેંક રોડ, મુંબઈ, ૪

સ્વદેશી સીલક અને જ્યોર્જટમાં

સુંદર છેલ્લામાં છેલ્લી સ્ટાઇલનાં ક્રાફસ, જંપર, બેબી-સુટ, વગેરે-સેલમાં ઘણીજ ઓછી કીમતે

છ વર્ષ દરમિયાન પહેલું જ સેલ

માટે એક વખત પધારી ખાત્રી કરો

પુરુષોત્તમ માસ્ટર હોસ્પીટલ બીલ્ડીંગ મુંબઈ, ૪

સોપ નં. ૧૧, ન્યુ અર્ચરિડ,

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને બાળકોની જીવનદાત્રી.

ઠાકીયાવાડી બાલામૃત સોગડી (રજીડ)

બચ્ચાંજાને યતા દરેક દર્દોને મટાડી તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી અને રૂઢપુષ્ટ બનાવે છે. આ સોગડીનું સેવન કરનારા બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન પામ્યા છે. કીમત ૩બી. ૧ ના બાર આના. વી. પી. પો. જુદું.

વેધ. ઓન. એચ. મહેતા.

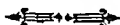
ઠાકીયાવાડી બાલામૃત સોગડી ડીપો. જાવનગર (ઠાકીયાવાડ)

રાયચુરાકૃત :

શુભચત્રમાં ગૃહે-ગૃહે વંચાતું રસિક સાહિત્ય : પ્રેમશોયંબધું લોક સાહિત્ય
ખળવંત સમાજ પીતા અને પુત્રી સાથે વાંચી શકે તેવું નિર્દોષ સાહિત્ય

રચવામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પંકાય છે

બધો: પુ રત કા લ ય સ હા ય ક સુ હ કા સી મં - જ લિ. વડોદરા	રનેહપૂર્ણા . સચિત્ર	શ. ૩-૦-૦
	સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ : સચિત્ર	„ ૨-૦-૦
	દાસચીવડાની દશ વાર્તાઓ :	„ ૧-૮-૦
	રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ :	
	[ખીજ આવૃત્તિ] સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
	કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ :	
	[ખીજ આવૃત્તિ] સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
	રાસ મંદિર :	
	[ખીજ આવૃત્તિ] સચિત્ર	„ ૧-૦-૦
	કાઠિયાવાડી હુલા : [ખીજ આવૃત્તિ] સચિત્ર	„ ૧-૦-૦
	રસિયાના રાસ : સચિત્ર	„ ૧-૦-૦
	વ્યાસજીની વાર્તાઓ : સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
	પારેવાં	„ ૦-૬-૦
	નવગીત .	„ ૦-૬-૦
	પ્રેમલીલા : પ્રથમ ભાગ : સચિત્ર	„ ૧-૪-૦
વડોદરા	ગાંધીયુગની વાર્તાઓ : સચિત્ર	„ ૦-૧૨-૦
	મહીપાળદેવ : સચિત્ર	„ ૨-૮-૦
	દાસચીવડાનો દાયરો : સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
	રાયચુરાની રસકથાઓ : સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
	સોરઠી લોકવાર્તાઓ . સચિત્ર	„ ૧-૧૨-૦

ઇનામી શોધ

પ્રવેશ પહેલો.

[જીતલપતો ઝોરડો. ગમન એક લાંબા, ટેનલ આગળ જિભો જિભો સ્તવ પર ગરમ ચતાં પાણીમાં કાચની નળી મોળી કંઈક તપાસી રહ્યો છે એટલામાં સુમંત પ્રવેશે છે.]

સુમંત—કેમ ગમન ! આ શું મોડયું છે ?

(ગમન સાંભળતો નથી)

સુમંત—(ગમનનો ખલો હલાવી) કેમ રે ? નથી સાંભળાતું શું ? આ શી માથા ફેડ-કર્યા કરે છે ?

ગમન—(નળી હાથમાં જ રાખી સુમંત તરફ જોઈ). કેમ તું નથી જાણતો ? હેડમાસ્તર સાહેબે એક ઇનામ જાહેર કર્યું છે.

સુમંત—હું તો આ હમણાં જ ગાડીમાંથી આવ્યો. દોસ્ત ! કંઈ ખાવાનું તો દે.

ગમન—હીક, તો તું પહેલાં ખાઈ લે. ને, પછે ડાબલામાં ખાવાનું છે.

સુમંત—(ડબો લાવી ઉઘાડી) એહો ! કંઈ સરસ છે ને ? (થોડુંક મોંમાં મૂકે છે) હવે કહે, હેડમાસ્તર સાહેબે શું ઇનામ જાહેર કર્યું છે ? ખાતાં ખાતાં

સાંભળવાનું હીક પડશે. દોસ્ત તું'યે સાથે સાથે ખાતો જાને.

ગમન—(નળી ખામુએ મૂકી; સ્તવ બંધ કરી, હાથ ધોઈ તેની સાથે ખાવામાં ભેડાય છે) ને વાત એમ છે કે થોડા દિવસ ઉપર હેડમાસ્તર સાહેબે એક મોટું ઇનામ આપવાનું જાહેર કર્યું છે. આપણી નિશાળમાં અત્યારે નની નંબી શોધખોળો કરવા તંરફ છોકરોઓનું ઝાઝું ધ્યાન જતું નથી. ઘરમાં થઈ શકે તેવા પ્રસંગો પણ કેઈ કરવા બેસતું નથી. તેથી સાહેબે એવું ઇનામ બહાર પાડ્યું છે કે આ એક માસમાં જે વિદ્યાર્થી સૌથી ઉત્તમ શુદ્ધિ દર્શક અને ઉપયોગી શોધ કરી લાવશે, તેને શાળા તરફથી સોનાનો ચાહ એનાયત કરવામાં આવશે.

સુમંત—એટલે તું આ બધું લઈ મ'ડ્યો છે, એમ ? આ...હો !

ગમન—ને હું કંઈ એવી શોધ કરી શકું તો મને જરૂર એ ચાંદ મળે, અત્યાર સુધીમાં એટલા બધા અખતરા કરી ચૂક્યો છું કે મને લાગે છે કે હું કંઈ સરસ શોધ કરી શકીશ.

સુમંત—શી શોધ કરવા ધારી છે ?

ગમન—અત્યારે તો બે ત્રણ અખતરા ચાલે છે. જે ચૂકળ થાય તે ખરે.

સુમંત—ખીજ કોઈ આ કામમાં
પડ્યા છે ખરા ?

ગમન—વાહ ! સોનાનો ચાંદ કેને
નહિ ગમતો હોય ? જ્યંત, કિશોર,
અરુણ સૌ કંઈ ને કંઈ ગડમથલ કર્યા જ
કરે છે. પેલી મૂઢ જેવી છોકરી રાધાને પણ
શૂર ચડ્યું છે.

સુમંત—રાધા ?

ગમન—હા, પેલે દહાડે કૂટબાલની
મંચમાં જીતી ગઈ, ત્યારની એ બહુ
આગળ આવી ગઈ છે. પણ હોય, એને
ય ઇનામ જીતવાનો હક્ક છે. (બેઠક
પરથી જરા ઊભો થઈ) ઓહ ! પેલી રાધા
જ આવતી લાગે છે. બહુ જખરી છોકરી
છે, હોં ! એની વાતોનો તો પાર જ
ન આવે.

(રાધા વેગથી પ્રવેશ છે.
એની પાછળ અરુણ, કિશોર ને
જ્યંત આવે છે. સુમંત ને ગમન
ઊભા થઈ જાય છે.)

ગમન—આઈએ, આઈએ.

રાધા—આઈએ...પણ બેસાડે છે
ક્યાં ? બે ખુરશી પર કંઈ છ જણાથી
થોડું બેસાવાનું છે ? કંઈ સાઠડી ય ઓર-
ડામાં છે કે નહિ ? (આમ તેમ જુલે છે.
ખુણામાં સાઠડીનો ખીડો દેખે છે તે
ઉપાડી લઈ પાથરે છે. સૌ સાઠડી પર
બેસે છે.)

અરુણ—તું ક્યારે આવ્યો, સુમંત !
નવી ઇનામની વાત બહી ?

કિશોર—એ કંઈ જાણ્યા વગર
હશે ? (સુમંત માથું હલાવી હા કહે)

રાધા—મને લાગે છે કે આ
પહેલાં તો પેલા ડાબલાને ઇન્સાફ
દઈએ. કેમ ગમન, વાંધો તો નથી ને

ગમન—ખાઓને. કહો તો બં
પણ આપું. (ઊભો થઈ ડાબલા લાવી
માંધરે છે.)

સુમંત—મને તો ખાતાં ખાતાં
કરવાનું ગમે છે. (ખાવા મોડે છે.)

રાધા—સાહેબે બુદ્ધિદર્શક
ઉપયોગી શોધનું ઇનામ કાઢ્યું છે.
એ વિષે થોડુંક કહેવાનું છે. મને ધાર
કે આમ છટાછવાયા, કોઈ આમ તો
તેમ અખતરાઓ કરે, તેથી કંઈ
નહિ. એથી એમ પણ બની ગય કે
સાથે બે ચાર જણ...એક જ અખ
કરતા હોય. આવું ધાય તો પછી !
નવીનતા કે વ્યક્તિત્વ જણાય નહિ.

અરુણ—કેમ નહિ જણાય ? જે
પ્રયોગ સાચો ને વધારે સારો હશે
એકદમ દેખાઈ આવશે.

રાધા—મને ત્યાં જ ખીક છે કે જે
પ્રયોગ સાચો ને કદાચ સૌથી સારો
તેનો ઢંકાઈ જશે. બધા જ છાશનું
કરવાના હોય તો પછી દહીંની કિંમત શું

સુમંત—એટલે બધા એકબીજા
મળતા રહી કામ કરે એમ તારું કહેવું ?

રાધા—હા, એ જ. આપણે બ

મિત્રો સહીએ. એક શાળાનાં વિદ્યાર્થીઓ
 હતા. આપણે કંઈ શોધ કરીએ એમાં
 શાળાની જ કીર્તિ છે. પણ અત્યારે આપણે
 હરીદાઈનો ભાવ મનમાં ધારણ કરી એક-
 બીજાથી અલગ પડી જવા જેવું કરીએ
 એ મને નથી ગમતું. લોકો આપણે જુદી
 જુદી શોધો કરીએ, પણ જગતના વૈજ્ઞા-
 નિકોની જેઠે એકેથી જાને અવશ્ય મદદ
 કરતા રહીએ, તેમાં જ આપણી ને શાળાની
 શોભા છે.

અરુણ—એ બધું કેવી રીતે બને ?

રાધા—જુઓ, મારી એવી યોજના
 છે કે આપણે એક શોધક મંડળ સ્થાપવું.
 જે હરીદાઈમાં ભાગ લેવા મગતો હોય.
 તે એનો સભ્ય. મંડળને જે રૂપિયા એડ-
 વાન્સ આપે. દરેક સભ્યે કંઈ અવશ્ય
 શોધ કરવી જોઈએ. જે કંઈ શોધ કરી
 ન શકે ને કેવળ હરીદાઈના રસ ખાતર
 દાખલ થયેલો જણાય તેની એડવાન્સ
 રકમ મંડળમાં જપ્ત થાય. મને લાગે છે
 કે આ યોજના પ્રમાણે આપણે કામ
 કરીએ તો પરિણામ સારું ને ચોક્કસ આવે.
 આપણે એટલું બધું કાર્ય કરી દેખાડી
 શકીએ કે એ જોઈને આપણને ને આખી
 શાળાને ગર્વનું કારણ રહેશે.

કિશોર—પણ સાહેબે તો એક જ
 શોધનું ધનામ આપવાનું જાહેર કર્યું છે.
 કામનું પ્રમાણ એમણે કયાં માગ્યું છે ?

રાધા—આપણે ખોટી હરીદાઈનું
 તત્વ કાઢી નાખીએ તો તેથી બેય હેતુ
 સધાય છે. ઉત્તમ શોધો થશે ને કામનું

પ્રમાણ સારું થશે. તને કેમ લાગે છે,
 ગમન ?

ગમન—તારી વાત ગળે તો ઉતરે
 છે, રાધા ! પણ એમ જાણી સાથે લખી
 જવામાં અમારું વ્યક્તિત્વ શું ?

રાધા—તમે સ્વતંત્રપણે કામ કરશો
 તે કરતાં આમાં વ્યક્તિત્વ વધારે દીપશે.
 તમે ય દીપશો ને સંસ્થાએ દીપશે.

અરુણ—તો સ્થાપો મંડળ :

કિશોર—લખો મારું નામ અને
 જ્યંતિનું પણ લખો (રાધા લખે છે.)

સુમંત—મારું પણ લખો. તમે
 મંડળ કયું છે, એટલે તો મને ય કંઈ
 શોધ કરવાનું સૂઝશે. ગાકી આમ તો
 આપણે માથે ઈધ દીધા હતા.

ગમન—સુમંત ! તું ય શોધ કર-
 વાનો છે ?

સુમંત—હાસ્તો !

ગમન—મારું પણ નામ લખ,
 રાધા ! અને બધું કામ તારે જ કરવાનું
 છે માટે તું જ મંત્રી થા. હેડમાસ્ટરને
 જઈને કહી દેજે, ધનામ ક્યારનું છતાં
 ગયું છે. ગમે તે છતાં તે શોધકમંડળનો
 સભ્ય તો હોવાનો જ છે, એટલે આપણી
 સૌની છત છે.

રાધા—તો અમે હવે જઈએ, પીત્ત
 સભ્યો નોંધવા. ચાલો, અરુણ, કિશોર,
 ચાલ જયંત.

સુમંત—રાધાને કોણ જાણે કયાંથી

આવું સૂઝે છે ! મારા મગજમાં શોધ કરવાનું સ્વપ્ન સરખું નહોતું; આ બ્રહ્માં મને જાણી નીચો કરી દીધો છે. ગમન ! હું એ જરૂર કંઈ શોધ કરવાનો છું કે દોસ્ત !

ગમન—તો ચાલને, હું તને મદદ કરું. સાથીદારો હોય તો તો કામ કરવાનું મને બહુ ગમે. મારે એક તો ધર્મોમિતર બનાવવું છે. આપણે ત્યાં કલાકો સુધી દૂધ ગરમ રાખવા માટે ઘરગોશ વપરાય છે તેવી બતતની એક બાટલી બનાવવી છે. કપડાં રંગવાના પાકા રંગ કરવાનો ચ હું પ્રયોગ કરી રહ્યો છું. તું જો ખુશી હોય તો આમાંથી તને કાંઈ તે સોંપી દેવાં તૈયાર છું.

સુમંત—હું તો દોસ્ત ! તારી સાથે જ રહીને કામ કરીશ. ચાલ ચરૂ કર હવે કામ.

ગમન—તો હું સ્ટવ સળગાવું. (ટેબલ ઉપર મૂકેલા સ્ટવ ચાલુ કરવા પંપ મારે છે એટલામાં પડેલો.)

પ્રવેશ બીજો.

શાંખાના મેળાવડાના દેખાવ.

[હેડ માસ્તર ખુરશીમાં બેઠેલા છે. સામે ટેબલ ઉપર શોધના કેટલાક નમૂના ગોઠવેલા છે, આગળ વિદ્યાર્થીઓ બેઠેલા છે.]

હેડમાસ્તર—મારા નાના ભાઈઓ,

મને જો બેઠેને બહુ આનંદ થાય છે કે ઘણા ઘણા વિદ્યાર્થીઓએ નવીન શોધની આ હરીફાઈમાં ભાગ લીધો છે. કેટલાકે તો બહુ ઉપયોગી શોધો પણ કરી છે. એક ભાઈએ કાર્ડબોર્ડનો પ્લોટીંગ બનાવ્યો છે, બીજાએ નહાવા માટે વાપરી શકાય તેવા મુગાંધ્રીદાર અને નિર્દોષ સાબુ બનાવ્યો છે. ત્રીજા કોઈએ ધાતુપર રાસાયનિક રીતે કોતરકામ કરવાની શરૂઆત તરીકે ઠીક પ્રયત્ન કર્યો છે, કોઈ એક ભાઈએ મોટે લગાડવાનો મઝાનો પાવડર પણ બનાવ્યો છે. કોઈએ હવા ન લાગે એવી શાહી બનાવી છે. આમ મેં નહિ ધારેલી શોધો થઈ છે. આ બધી શોધો પરીક્ષક મંડળે ધ્યાનપૂર્વક જોઈ છે અને પછી તેમણે ઇનામને માટે ઉત્તમ શોધ પણ પસંદ કરી છે.

ભાઈ સુમંતને તો તમે સૌ જાણો છો. રમત ગમતમાં તેણે નામ કાઢ્યું છે, પણ આ શોધની હરીફાઈમાં તે જિત્યો છે, અને તેણે કરેલી શોધ સૌથી ઉત્તમ, ઉપયોગી છે એવું ન્યારે પરીક્ષક મંડળે ઠરાવ્યું ત્યારે બહુ નવાઈ લાગી (તાળીઓ) સુમંતે પાણીની મદદથી ચાલતું ઘડિયાળ બનાવ્યું છે શાળાના પ્રદર્શન ગૃહમાં જો તમે જોયું હશે.

એટલે ઇનામ હું ભાઈ સુમંતને આપવાનું જાહેર કરું છું. અને બીજા જે ભાઈઓએ આ હરીફાઈમાં ભાગ લીધો તેને દરેકને રૂ. બે ખાસ ઇનામ આપું છું; અને તેમની શોધકવૃત્તિને અનુકૂળ સગ-

હો શોખમાં કરી આપવાનું માથે
ઉંધું.

સુમંત—સાહેબ મારે થોડું
હેવું છે.

હેડમાસ્તર—ખુશીથી કહો—આવો,
આ તરફ આવો.

સુમંત—(ટેબલ આગળ આવી)

આ ઇનામ જે મને આપવાનું બહિર
ક્યું છે તે ખરી રીતે ગમતને આપવું
જોઈએ. કારણ કે ગમતને મને આ ઘડિયાળ
કેમ બતાવવું તે વિશે બધી સમજણ
પાડેલી અને તેની સૂચના સુજળ મેં તો
એ માપ બતાવેલું. એમાં હાથ પગ મેં
ખાપ્યાં છે, પણ ખુદિ ને કલ્પના તો ગમ-
તમાં છે. માટે ઇનામ ગમતને જ મળે
એવી મારી અરજ છે.

હેડમાસ્તર—તેં શું આ ઘડિયાળ
નથી બનાવ્યું ?

સુમંત—સાહેબ, બનાવ્યું તો મેં
છે, પણ કેવી રીતે બતાવવું, કેમ જોડવું
એ બધું મને જ નહીં કરી આપેલું.
હું હથિયાર ખરો, પણ કારીગર તો ગમત
છે. હાથ મારા ને મગજ એવું.

હેડમાસ્તર—તો તમારા નામે આ
માટે ઘડિયાળ હરીફાઈમાં આવ્યું ?

ગમત—(ઉભો થઈ) સાહેબ, એ
સવાલનો જવાબ હું આપું છું. સુમંત
મારી સાથે શોધોમાં કામ કરતો જ હતો.
તેથી મને લાગ્યું કે એણે પણ કોઈ નવી

શોધ સ્વતંત્ર રીતે હરીફાઈમાં રજુ કરવી
જોઈએ, જેથી એની શક્તિ જણાય. આ
ઘડિયાળની શોધ મેં મુઝાડેલી એ ખરું,
પણ એની રચના આદિથી અંત સુધી
સુમંતે બાંધે જ કરી છે. મારો ખીલ પણ
શોધોમાં એની મદદ બોલી નથી.

હેડમાસ્તર—ત્યારે તો આપણી
હરીફાઈની મુખ્ય ચરત સુજળ આ
શોધનો ઉત્પાદક તું જ ગણાય. તેં
કલ્પના કરી, યત્ર કેમ ને કેવી રીતે બના-
વવું એ બધું નક્કી કર્યું, અને સુમંતે
તારી દેખરેખ ને સૂચના હેઠળ કામ કર્યું.
મને લાગે છે કે ઇનામ તને જ મળી શકે.
પરીક્ષક સાહેબોને શું લાગે છે ?

(પાસે બેઠેલા બે ત્રણ
ગૃહસ્થોની સામે જુએ છે.)

ગૃહસ્થો—બરાબર છે, ઇનામ ગમ-
તને જ મળી શકે. (તાળીઓ)

ગમત—સાહેબ, મારો પણ થોડો
વાત સાંભળવા જેવો છે. આ ખુદિદર્શક
શોધનું ઇનામ ખરી રીતે રાધાને મળવું
જોઈએ.

હેડમાસ્તર—શી રીતે ? એણે
કરેલી શાહીની શોધ હજી અપૂર્ણ છે.
એણે પ્રયત્ન કર્યો છે, એની તા નહિ.

ગમત—સાહેબ, મારે મતે ને ખીલ
ઘણા વિદ્યાર્થીઓને મતે રાધાએ ખરેખરી
ખુદિદર્શકને ઉપયોગી શોધ કરી છે.
તેણે શોધક મંડળ રચ્યું છે.

હેડમાસ્તર—આ બધા હરિફાઈ
મંડળ છે એ જ કેની ?

ગમન—હા, સાહેબ, પણ એ જ એની ખરી બુદ્ધિદર્શક કીમતી ચોક્કસ એમને બધા હરદીને હરીફાઈના અનુભવ માંગેથી ખેંચી એણે પ્રમાણિક હરીફાઈ કરતાં શીખવ્યું છે. શોધક મંડળ સ્થાપી એણે એમને પરસ્પર મદદકર્તા બનાવ્યા છે, અમારામાંથી ઇર્ષ્યા દૂર કરી છે, ચોતાનું કામ છૂપું રાખવાની ને બીજાનું કામ છૂપી રીતે બેઠા લેવાની કે બગાડી દેવાની હલકી વૃત્તિઓ તેણે આ મંડળ સ્થાપી અમારામાંથી દૂર કરી છે. શોધક મંડળ ન હોત તો આ હરીફાઈમાં કેટલાયે કનિયા થયા હોત, કેટલાયે બૂઠાણાં ને વેરઝેર આડ્યાં હોત. મને તો લાગે છે કે આ ઇનામી ચોજના સાચી શોધકવૃત્તિ વધારનારી યાત તે કરતાં ખોટી બહુખોદ વધારનારી વધારે યાત.

હેડમાસ્તર—એટલે-સાધકો પકડેલી શોધક મંડળની રચનાને ઇનામ માટેની આ બુદ્ધિદર્શક શોધોમાં બહુથી ભેદએ, એમ તારું કહેવું છે? તારા જેવા વિચારના બીજા કોઈ છે?

ગમન—હા-સાહેબ, આ રહ્યા બધા.

કિરીર—(બિચો થઈ) સાહેબ, ગમનની વાત સાચી છે.

અરુણ—ખરી બુદ્ધિદર્શક શોધ તો રાધાની જ છે.

હેડમાસ્તર—આ તો નવાઈ જેવું લાગે છે. સુમતં ઇનામ લેતો નથી, ગમન

પણ ઇનામ લેતો નથી, ત્યારે ઇનામનું શું કરવું?

રાધા—સાહેબ, હું કહું? એ ઇનામ કોઈ એકને આપવા કરતાં સમસ્ત શોધો મંડળને જ આપી દેવું.

હેડમાસ્તર—ઓહ ! ખાસતી વાત નવું ! ત્યારે તો એ ઇનામ લેવાની રાધા પણ ના પાડે છે. પરીક્ષક સાહેબો, ઇનામ કોઈ એકને-એક શોધ માટે આપવાનું આપણી ચોજના છે. હવે કેમ થાય?

૧. ગૃહસ્થ—મને લાગે છે કે ઇનામની ચોજનાના અક્ષરોને વળગી ન રહેતાં તેના લાવને વળગી રહેવું બેઠાએ. ઇનામ કોઈ એક વિદ્યાર્થીને, કોઈ એક શોધ માટે આપવાને બદલે સમસ્ત શોધો મંડળને આપવામાં તેના હેતુ વધારે સારા છે, એમ મને લાગે છે.

૨. ગૃહસ્થ—આપણે તો વિદ્યાર્થીઓમાં ઉત્સાહને શોધકવૃત્તિ વધે એવું કરવાનું છે એટલે શોધક મંડળને ઇનામ આપવામાં કંઈ જ ખોટું નથી.

હેડમાસ્તર—નવી શોધ માટેનું આ ઇનામ. શોધક મંડળને આપવાનું હું બહાર કરું છું. અને વિદ્યાર્થીઓની અસંખ્યવૃત્તિ તથા શોધકવૃત્તિને બળતી મદદ આપવાનું હું વચન આપું છું.

(તાળીઓ)

(પડકાર)

રમણલાલ સોની

દરજી પંખી

મારા બાગમાં દરજી પંખી રહે છે તે વરસાદના દિવસમાં માળો કરે છે. તેનો માળો પાંદડાં વચ્ચે હોય છે. તે બાગમાં પડેલાં નાનાં નાનાં જીવડાં વીણી ખાય છે.

એનાં બચ્ચાં બહુ મળનાં હોય છે. એ મને બહુ વહાલાં લાગે છે.

૨૧૬ ઉ. વ. ૬

નલિનીની હરીણી

વરણા નદીને કિનારે, વડઘટાની નીચે નલીને જૂંપડી બાંધી હતી. એને એક બહેન હતી. તેનું નામ નલિની હતું.

નલિની અને નલીને પાછળ આખું ગામ ગાંડુ હતું. નલિની પાસે એક હરીણી હતી. તેનું નામ મેધા હતું.

નલિનીને મેધા વગર આવું પણ ગમે નહિ અને પીવું ગમે નહિ.

એક દિવસ સવારમાં નલીને શિકાર કરવા ગયો હતો અને એ જ જંગલમાં હરીણી અને નલિની ફરવા ગયાં હતાં.

ધણે વખત થયો પણ નલીને શિકાર મળ્યો નહિ. થોડી વારે એક હરીણીને બેઠ તેણે તેનો શિકાર કર્યો. પણ એ તો મેધા હતી. નલિનીના દુઃખનો પાર ન રહ્યો. એ તો ખાય નહિ ને પીએ નહિ. આ વાત બની ગયા પછી નલિની કોઈ હરીણીને અડકતી નહિ.

બાલો, હું કાણ છું ?

માહું એ જંગલ છે.
તેમાં એક તળાવ છે.
તેને કાંઠે જાંબુનું ઝાડ છે.
તેની પર હું રહું છું.
હું હુપ હુપ બોલું છું.
હું મીઠાં મીઠાં જાંબુ ખાઉં છું

તે તળાવમાં એક મગર રહ છે.
તેની સાથે મેં બાંધબાંધી કરી છે.
હું તેને મીઠાં જાંબુ આપું છું.

હું કોઈ દિવસ જંગલમાં ફરવા જાઉં છું.
ત્યાં જઈને રમું છું.
ને સાંજે પાછો આવું છું.
કોઈ દહાડો તો જંગલમાંથી ફળ પણ લાવું છું.
હું ખાઉં છું ને મગરને ખવરાવું છું.

હું રોજ સવારમાં વહેલો ઊઠું છું.
પછી તળાવમાં નાહું છું.
પછી ડાળે ડાળે ફરું છું.
પછી મીઠાં ફળ ખાઉં છું.
પછી હું ફરવા નીકળું છું.

મારી સાથે મારા મિત્રો પણ હોય છે.
સાંજે હું ઝાડ પર બેસું છું.
બેઠાં બેઠાં ઊંઘું છું.
બાલો હું કાણ છું ?

હું પાત

૧

હું નાની હતી ત્યારે બહુ મસ્તી
રતી હતી. એક વખત હું દાદર પરથી
તરતી હતી ત્યારે નીચે પડી ગઈ. એટલે
માં બા, મારા બાઈ એ બધાં દોડી
આ્યાં ને મને ઊંચકી લીધી. મને ગળા
ર વાગ્યું હતું પણ મારી ખેન તરલાની
ફક હું કાંઈ રડી નહિ. બધાં દોડી
આ્યાં એટલે મને કંઈ સમજ પડી નહિ
રેટલે હું હસવા લાગી. પછી મારાં બાએ
ફરને કહ્યું, કે ચંદુને બાગમાં ફરવા
પ્રજા. નોકર મને બાગમાં લઈ ગયો.
ત્યાં બાંકડા પર બેઠી અને આડનાં પાંદડાં
ફાટતાં હતાં તે જોવા લાગી. હજી પણ
ને આડનાં ફાલતાં પાંદડાં જોવાની મન
રે છે.

ચંદુ ખરાઉ
ઉ. વ. ૬

૨

હું નાનો હતો ત્યારે આફ્રિકા રહેતો
તો. ત્યાં હું એક દિવસ ફરવા ગયો. તે
દિવસે હું બહુ દોડ્યો એટલે મને તાવ

આવ્યો. તો પણ હું ફૂફકા મારતો હતો.
એક દિવસ હું રસ્તા પર દોડી ગયો. ત્યાં
એક મોટર નીચે હું આવી જાત પણ એક
માણસે મને ઊંચકી લીધો. એક દિવસ હું
ઊંધી ગયો હતો ત્યારે મારા બાપા સિનેમા
જોવા ચાલ્યા ગયા. હું જાગ્યો ત્યારે બાપા
નહિ એટલે હું તેમના ટેબલ પર ચડી
ખૂંચે પાડવા લાગ્યો.

જયંતી શાહ
ઉ. વ. ૧૦

૩

હું નાની હતી ત્યારે એક દિવસ
ઉભણીમાં ગઈ હતી. અમે ઉભણી કરીને
આવતાં હતાં ત્યારે મેં કહ્યું કે મારે દર્શન
કરવા જવું છે. તે વખતે રાત પડી ગઈ
હતી એટલે એક પણ મંદિર ઉઘાડું
નહોતું. મેં તો હક કરી એટલે આખા
શહેરમાં મોટર લઈને ફર્યા. સમયે મંદિર
ઉઘાડું જોયું. ત્યાં દર્શન કરી ઘેર ગયાં,
ને કપડાં બદલી ઊંધી ગયાં.

માલવિકા મહેતા
ઉ. વ. ૯

ચકલી

મને ચકલી બહુ ગમે છે. તે અમારે ઘેર રહે છે. અમે એને પાળી
નથી, પણ એ તો રહે છે. એ ચકલી ૩ વર્ષની છે. રાતે એ ઉઘે છે. સવારે
અમે એને ચોખાં નાખીએ છીએ. અમે એણે ચોખાં નાખીએ ત્યારે તે
રાજ થાય છે, એટલે એ અમારી સાથે રમે છે. એક વખત એક માણસ
અમારે ઘેર આવ્યો. એને ચકલી બહુ ગમી. તે ચકલી પકડવા ગયો પણ
એ નહિ પકડાઈ.

બિમલ તોલાલ ઉ. વ. ૮

કેલું સારું !

૧

હું ઘોળી બનું તો કેલું સારું !

બધાંને ઘેર જાઉં ને કપડાં લઈ આવું.
પછી દરિયા પર જઈને કપડાં ધોઈ ને
પથ્થર પર સુકવું. કેઈ વાર નદીએ કપડાં
ધોવા જાઉં તો કેઈ વાર દૂવા પર પથ્થર
જાઉં. ત્યાં એક દોરડું બાંધી કપડાં સુકવું.
કપડાં સુકાઈ જાય ત્યારે ઇચ્છી કરું. પછી
હું બધાંને કપડાં આપી આવું ને પૈસા
લાવું.

કેઈ મોટા શેઠને ઘેર કપડાં આપવા
જાઉં ત્યારે ખાલી ખાલી કહે કે કપડાં
સારાં નથી થયાં. એ મને વડે ત્યારે હું
કહી દઉં કે, જાઓ, તમારાં કપડાં હવે હું
નહિ ધોઉં.

સરલા ચોટી

ઉ. વ. ૯

૨

હું એકૂત બનું તો !

ચોમાસામાં હજી લઈ ખેતરમાં જાઉં.
ત્યાં હું ખેતર ખેડું. પછી દાણા વાવું.

દાણા પાકે ત્યારે એક ગાઉ પર માળો
બાંધું ને ઉપર ચડી હું ખૂમો પાડું, એટલે
પંખી ઊડી જાય. શિયાળા ને વાંદરાં આવે
ત્યારે પથ્થર ખૂમો પાડું એટલે એ નાસી જાય.

મારા ખેતરમાં ડાંગર પાકે, તુવર પાકે,
બાજરી પાકે ને બીજું અનાજ પાકે.

ઉનાળામાં આંખા પર ફેરીઓ ધાય
તે લાવું ને અથાણું કરું.

વરસાદ ન પડે ત્યારે હું દૂવામાંથી
કેસ વડે પાણી કાઢું. કેસ તો ચક્ર ચક્ર
બાલે તે સાંભળવાની મને ખુબ મજા આવે.

હું રાતે પથ્થર ખેતરમાં સૂવા જાઉં.
મને ત્યાં ખુબ મજા પડે.

કમુ પટેલ

ઉ. વ. ૧૦

મોર

મને મોર બહુ ગમે છે. તેનાં કેવાં સુંદર પીછાં હોય ! તેનો રંગ
કેવો સરસ હોય ! મોર બાગમાં હોય છે. તેને દાણા બહુ લાવે છે.
મોર મેઆઉ મેઆઉ બોલે છે. તે થનગન થનગન નોચે છે. તેને માથે
કલગી હોય છે. તે સવારે વહેલો ઊઠે છે. અને ટુંડુક ટુંડુક બોલે છે. તેને
વરસાદ બહુ ગમે છે. વરસાદ પડે ત્યારે તે બોલવાનું શરૂ કરે. તે બોલે
ત્યારે બહુ સુંદર લાગે છે. તે કળા કરે ત્યારે બહુ સુંદર લાગે છે. તે જ્યાં
જાય ત્યાં તેની પાછળ ઢેલ પથ્થર જાય છે.

શાંતિ મરીયાળા ઉ. વ. ૫

ખળનો

એક ઠાસો હતો, તેને સાત છોકરાઓ હતા. એ લોકો સાથે એક ઘરમાં રહેતા હતા. પછી ન્યારે ઠાસો મરણ પથારીએ પડ્યો ત્યારે એણે બધા છોકરાઓને બોલાવી કહ્યું: “જુઓ છોકરાઓ આપણા ખેતરમાં એક ઠેકાણે મેં ખળનો દાટેલો છે. તે તમે બધા વહેંચીને લઈ લેજો.” એટલું કહી ઠાસો મરણ પામ્યો. સાત છોકરાઓ ઉત્તરક્રિયા પુરી કરી ખેતરે ખોદવાના કામમાં પડી ગયા. એ લોકોએ આખું ખેતર એટલી સારી રીતે ખોદ્યું

અને કંઈ મળ્યું નહિ એટલે અંદર દાણા વાવી પાછી જમીન સરખી કરી દીધી. એ વર્ષનો પાક એટલો બધો સારો થયો અને એ લોકો ખુબ કમાયા. એમના બાપનો ખળનો ખરેખરો દાટેલો નહોતો પણ બીજા મહેનતગીર જરૂર હતી. છોકરાઓએ પૈસાને માટે મહેનત કરી ત્યારે પૈસાડૂખી ખળનો મળ્યો.

નિરૂપમાદેવી મહેતા
ઉંમર વર્ષ ૧૨

અક્કલનો ઉપયોગ

ગ્રીસ દેશનો રાજા બહુ ઘાતકી હતો. તેણે પોતાના છોકરાને બહાર કાઢી મૂક્યો. એક ભરવાડ તેને પોતાને ઘેર લઈ ગયો. તે લંગડો હતો. ન્યારે તે મોટો થયો ત્યારે જુદા જુદા દેશોમાં ફરવા નીકળ્યો. ફરતાં ફરતાં તે પોતાના દેશમાં આવી ચઢ્યો. ને પોતાના બાપના ગામમાં ગયો. ત્યાં એક મોટું જનાવર ખેડું હતું. તેનું મોં બાઈ જેવું ને બીજો ભાગ સિંહ જેવો હતો. જે માણસ ત્યાં થઈને જાય તેને એ એક સવાલ પૂછે. જે તે ખોટો પડે તો તે તેને મારી નાખે. આ છોકરો ત્યાં આવી ચઢ્યો. જનાવરે પૂછ્યું, “કયું જનાવર પહેલાં ચાર પગે પછી બે પગે ને છેવટે ત્રણ પગે ચાલે છે?”

છોકરો ખોટો, માણસ ન્યારે તે બાળક હોય છે ત્યારે હાથને પગની મદદથી ચાલે છે. ન્યારે જીવાન હોય છે ત્યારે બે પગે ચાલે. ન્યારે તે ઘરડો થાય છે ત્યારે લાકડીની મદદથી ચાલે છે. આ સાંભળી જ નેરથી જમીન સાથે પછડાયું ને મરી ગયું. ગામના માણસોએ પોતાનો રાજા બનાવ્યો.

રજની મઝા

અમે નાતાલની રજમાં જુહુ રહેવા ગયાં હતાં. એક દિવસ અમે જુહુથી મોટરમાં બેસીને ભેગેશ્વરી ગયાં હતાં. ભેગેશ્વરીમાં મોટી ગુફા છે. એ ગુફા ડુંગરમાંથી ખોદી કાઢેલી છે. ગુફાની અંદર મુર્તિઓ છે. તેમાં એક સોથી મોટી મુર્તિ છે. તે મુર્તિ બુદ્ધદેવની છે. અંદર મહાદેવનું મંદિર છે. ત્યાં કેટલાક પાણીની કુંડા છે. તેમાંનું પાણી બહુ ગંદુ છે.

ત્યાં અમે એક ગુફામાં બેસીને બટાટાપોઆ અને માહીમનો હાલવો

ખાધો. પછી ગુફામાં ખૂબ રૂચ્યાં. ત્યાં એક ખાવો રહેવાળા રહે છે.

ગુફા બંધને અમે ઇસ્લામ કોલેજ જાવા ગયાં. એ કોલેજ ભેગેશ્વરીમાં એક ટંકરી પર આવેલી છે. કોલેજનું મકાન બહુ મોટું છે. કોલેજમાંથી આગગાડી જતી આવતી દેખાય છે. કોલેજ ભેગેશ્વરી પર ગયાં.

બંસરી આ. કા

ઉ. વ. ૭

નાતાલની રજમાં

હમે બધાં નાતાલની રજમાં જુહુ ગયાં હતાં. જુહુ સાન્તાક્રુઝથી જવાય છે. મુંબઈથી મોટરમાં પણ જવાય છે. ત્યાં બધા લોકો સહેલ કરવા જાય છે. કેટલાક લોકો હવાફેર કરવા પણ જાય છે. જુહુમાં એક ગામડું છે, તેનું નામ પણ જુહુ છે. એટલે એ ગામના નામ પરથી આખા કિનારાનું નામ પડ્યું હોય એમ લાગે છે.

આ ગામડામાં ખાસ કરીને ત્યાંના વતનીઓ રહે છે. બીજા લોકો તો કિનારા પર તંબુ કે બંગલા બાંધીને રહે છે. જુહુ ગામડામાં ખાસ કરીને ખ્રીસ્તીઓ જ રહે છે. ત્યાં તેમનાં મોટાં દેવળો પણ છે. આ મકાને છેડે એક સંબ્રહસ્થાન છે. આ

સંબ્રહસ્થાન રાણે નામના ગૃહસ્થનું છે. આ સંબ્રહસ્થાન જુહુ આવનાર સહેલાણીઓના ધ્યાન બહાર હોય એમ લાગે છે કારણ કે બહુ ઘોડા લોકો ત્યાં જત દેખાય છે.

આ સંબ્રહસ્થાનમાં જુહી જુહી બતતન મરેલાં સાપો અને સેંકડો બતતનાં પતંગીઆં છે. આ પતંગીઆંને જુહુમાંથી મ પકડયાં છે અને તે બધાંને પેટીમાં સાચવીને રાખ્યાં છે.

આ સંબ્રહસ્થાનમાં પુરાણા સિક્કાઓ પણ છે તેમાં રામના વખતનો એક સિક્કો છે જેને 'ટંકા' કહે છે. બીજા પુરાણા સિક્કાઓ પણ બેવા બેવા છે. તે ઉપરાંત

જુનાં હથીઆરો પણ છે. જુદી જુદી જાતનાં
પશુઓ અને પંખીઓને દવા ભરીને રાખ્યાં
છે. પશુઓમાં વાઘ, વરૂ, રીંછ વગેરે છે.
પક્ષીઓમાં શહામૃગ, ધુવડ વગેરે છે.
મગર અને નાગ પણ છે. પંખીઓનાં અને
પેટે ચાલનારાં ફરેક પ્રાણીનાં ઈંડાં છે. આ
સંપ્રદશ્યાન જોવા જેવું છે. એમાંથી ઘણું
શીખવાનું મળે છે.

જુહુના દરિઆનું પાણી ઘણું ચોક્કસ
છે. એટલે ઘણા લોકો ન્હાવા જાય છે. પણ
એ દરિઆમાં ન્હાતાં ન્હાતાં બહુ દુર જવું
બહુ જોખમ ભરેલું છે. કેમકે ત્યાં વમળ
છે. અમે દરિઆમાં ખૂબ ન્હાઈ, ખૂબ મજા
કીધી અને રજા પૂરી થતાં પાછાં 'ગામને
છેડે ઘેર' સુખઈ આવ્યાં.

સુધાકર ઝો કાજ

ઉ. વ. ૧૩

હમે માથેરાન ગયા હતા

સવારે બહેલા ઉઠયા. પુના એકસ-
પ્રેસમાં બેઠા. નેરલે ઉતર્યા. નાની ટીચકુડી
ગાડીમાં બેઠા. તેવું એનજીન પણ નાનું
જ હતું. તરસ લાગી તેથી લેમન પીધું.
તાનું ગાડી વાંકીચુકી ચઢતી. છ છ છ છ
અવાજ કરતી. વચ્ચે એક સ્ટેશન આવ્યું.
જુમાપટ્ટી, ત્યાં ઉભી નહિ. ગાડી તે
ઉપર ચડે જ નાય. વાંકીચુકી ગાડીમાં
ચડે જ નાય. એક અંધારૂં જોગડું
આવ્યું. તેમાંથી ગાડી પસાર થઈ. પોટર-
પાઇપનું સ્ટેશન આવ્યું. ગાડી ઉભી,
બધા ઉતર્યા. એનજીનમાં પાણી ભર્યું.
પછી થોડી વારે કુક બોલ્યું, બધા બેસી
ગયા. 'માથેરાન ક્યારે આવશે !' કેટલી
કેટલી વાર છે તેમ બધાં વાતો કરતાં,
ગાડી ચાલી થોડી વારમાં એકાદ જંગલો

ને લીલોતરી દેખાઈ. કોઈ રૂબામાંથી
બોલ્યું "કાકા જુવો, પેટું પોરકયુપાઈન
પોઈન્ટ ને હાઈ પોઈન્ટ." થોડી વારમાં
માથેરાન આવ્યું. ગાડી સ્ટેશને ઉભી.

રીકશાવાળા બૂરો પાડતા. "ઓ સેટ
ચલા અમચી રીકશા મધે ચલા." હમે
ચાર નંબરની રીકશા લીધી. મજા પડી.
પેર જમ્યા ને સૂતા. સાંજે જુલજુલ નામના
ટફું ઉપર બેસી રૂગળી પોઈન્ટ શારલોટ
લેઈક ને એકપોઈન્ટ ગયા. એકપોઈન્ટમાં
પડવો પડતો ત્યાં બહુ જ મજા પડી.
સાંજે ઘેર આવ્યા. બીજે દિવસે પાછા
સુખાઈ આવ્યા. માથેરાન મજાનું છે.
અરે ! ઘણું જ મજાનું છે.

વા. ઇ. કોકોર

પ્રિય દોસ્તો,

આખાય અંક વાંચ્યો ? કેવોક ગમ્યો ?

નાની મોટી વાર્તાઓ અને નાટક, જીવનચરિત્રો અને કાવ્યો, એવું ઘણું ઘણું રોજ ટપાલી આપી જતો. આપી શકાય એટલું બધું આપવાનો મેં પણ પ્રયત્ન કર્યો છે.

અંદરનાં ચિત્રો જોયાં ? એ પણ બાળકોનાં જ છે. અને નાનાં નાનાં બાળકોના લેખો ગમ્યા ?

તમે પણ આવું આવું લખી મોકલશો ?

હજી તો કેટલાંય લખાણ જગ્યાના અભાવે મારી પાસે પડ્યાં છે. એ હવે તો આવતા અંકોમાં.

આવતા વખતથી તમને કેવી જાતનાં લખાણ જોઈએ એ પણ જાણાવશે તો એવી જાતનું વસ્તુ આપવા પ્રયત્ન કરીશ.

ન્યુ ઇસ સ્ટ્રીટ

મુંબઈ ૭

}

સોમભાઈ પટેલ

ગુપ્તસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

પુસ્તક ૨૪મું

માર્ગ : ૧૯૩૫

અંક ૧ લો

ભૂંગળું બોલ્યું શાને રે !

પૂરી થઈ નહીં રાતડી,
નહીં લેવાયો પૂરો આરામ રે:
ભૂંગળું બોલ્યું શાને રે !

ઉડું હું ચોળતી આંખડી,
રહું કરવું બધું ઘરકામ રે:
ભૂંગળું બોલ્યું શાને રે !

મોડી ઉડું તો પૂગાય શેં,
આઘો મીલથી અમારો મુક્કામ રે:
ભૂંગળું બોલ્યું શાને રે !

મોટે શિયાળે ચાલવું,
ખૂબ થંડીમાં ઘઘરે કાય રે:
ભૂંગળું બોલ્યું શાને રે !

અગિયાર કલાક રહેવું ઉભું,
કેમ હજે ને તેથી પાય રે:
ભૂંગળું બોલ્યું શાને રે !

કેવાં છેવાં ને કેવાં છેકરાં,
બાળ ઉછેરનું નહીં નામ રે:
ભૂંગળું બોલ્યું શાને રે !

આવું હું પાછી સાંજે,
ત્યાંસૂધી એ સૂનાં તમામ રે:
ભૂંગળું બોલ્યું શાને રે !

મિલના મળુર તે શાં માનવી,
એ'ને કેળવણીનું ના નામ રે:
ભૂંગળું બોલ્યું શાને રે ।

સંઘા જેવું જીવન ગાળવું,
બની રહેવું સંઘાના શુભામ રે:
ભૂંગળું બોલ્યું શાને રે ।

માંદાં સાજાં શેઠ ના પૂછે,
એ'ને કામ લીધાથી કામ રે:
ભૂંગળું બોલ્યું શાને રે ।

મિલના માલિક મોટરે ફરે,
એ'ને રહેવા મકાન આલીશાન રે:
ભૂંગળું બોલ્યું શાને રે ।

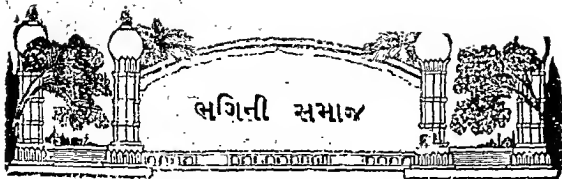
કરીએ પાણી અમે લોહીનાં,
અમને રહેવા ગંદાં રહેઠાણ રે:
ભૂંગળું બોલ્યું શાને રે ।

મુડીવાદી તણે નહીં
કદિ માનવતાનું નામ રે:
ભૂંગળું બોલ્યું શાને રે ।

આયુ કપાય જ્યાં મળુરનાં
ત્યાં મૃત્યુ એ છેલ્લો વિશ્રામ રે:
ભૂંગળું બોલ્યું શાને રે ।

ખેતીપ્રધાન આ દેશને
મિલે ભારે કર્યું નુકશાન રે:
ભૂંગળું બોલ્યું શાને રે ।

યંત્રવાદ સહુ આધારી જાને,
ભાંગી જાને એ ભૂંગળાં તમામ રે:
(પછી) ભૂંગળું કયાંથી - બોલે રે ?

ભગિની સમાજ

લેખિકા: શ્રીમતી ભર્મિલા મહેતા, બી. એ.

ભગિની સમાજની સંસ્થા તો ધણી જુની છે. જેની રચાપના સ્વ. ગોપાલકૃષ્ણ ગોખલેના સ્મારક ચિન્હ તરીકે તા. ૧૯૨-૧૯૨૬ ને દિવસે સ્વ. ગોખલેની પ્રથમ પ્રવૃત્તિય પ્રસંગે થઈ હતી. પણ એ સંસ્થાએ કેટલાક કામ ઉપાડ્યા તેને થોડા જ વરસ થયા છે. તે બધા કામ વિશેની માહિતી ધણી જ થોડા લોકોને છે તેથી એ વિષે પરિચય કરાવવા અત્રે ટૂંકમાં લખું છું.

સ્ત્રીજાતિની ઉન્નતિ દરેક દિશામાં થાય એવા પ્રયાસ કરવા, અને સ્ત્રીજાતિની ઉન્નતિ માટે પ્રવૃત્તિ કરી સંસ્થાઓને યથાશક્તિ સહાયજૂત થવું એ ભગિની સમાજને હેતુ છે. કોઈપણ બહેન આ હેતુ માટે મદદ કરવા માંગતા હોય કે લાભ લેવા માંગતા હોય તે આ સમાજના સભાસદ થઈ શકે છે. સભાસદનું લગાજન વાર્ષિક રૂ. ૨,૪,૬ અને ૧૨ છે ને. આજીવન સભ્યના રૂ. ૧૦૦ ને પેશનના રૂ. ૩૫૦ છે.

ભગિની સમાજ તરફથી એક વસતિગૃહ ચલાવવાનો વિચાર

ભગિનીગૃહ. કેટલાક વર્ષથી હતા તેને દોરેક વર્ષ થયા મૂર્ત

સ્વરૂપ મળ્યું છે. મુંબઈમાં કામ કરતી બહેનો જે અહિં એકલી હોય તેને ધણી વખત રહેવાની અવકાશ પડે છે તે લેખિકા ખ્યાલથી આ ગૃહ શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું. તેમાં બહેનોને માર્ચ ૩. ૨૫ થઈ દરેક જાતની સગવડ સાથે રાખવામાં આવે છે. આ ગૃહ ઇંદિરા નિવાસ ભટ્ટાડીમાં

આવેલું છે. આ ગૃહમાં દરેક બહેનો રહેતી થાય તો જ એનું ખર્ચ ભગિની સમાજને માથે ન પડે. આ ગૃહ માટે ભાટ તથા નોકર હોવાથી બહેનોને નોકરી તથા અભ્યાસ માટે પૂરતો વખત મળે છે. સમાજના પુસ્તકાલયમાંથી પુસ્તકો, માસિકો તથા વર્તમાનપત્રોનો લાભ પણ આ બહેનો લઈ શકે છે.

આમાં પેઈન્ટિંગ, મશીન તથા હાથનું ફેરસી કામ સીવવા

ઉદ્યોગ મંદિર તથા વેતરવાનું તથા આમણ પરનું કામ

શીખવાય છે. આ વર્ગનો લાભ ઠીક લેવાય છે. બીજા સભાસદ માટે આ વર્ગમાં શીખવા માટે માસિક ૦-૮ ૦ શી રાખવામાં આવી છે. અત્યારે એકંદરે આ વર્ગોનો પચીસ ઉપર બહેનો લાભ લે છે. આ વર્ગોની માહિતી સમાજની ઓફિસમાંથી મળી શકશે. આ ઉપરાંત ગરીબ બહેનોને ઉદ્યોગ મળે ને થોડીધણી આર્થિક મદદ મળે તે હેતુથી એવી બહેનો પાસે ઓડરથી પાપડ, સેવ, અચાણા વગેરે કરાવી વેચવામાં આવે છે. મુંબઈમાં જ્યારે ટાઉન હોલમાં સ્ત્રી સદસ્યરી મંડળ તરફથી કલા પ્રદર્શન ભરવામાં આવ્યું હતું ત્યારે ભગિની સમાજના ઉદ્યોગ વર્ગમાં તૈયાર કરવામાં આવેલા લાકડા તથા ભરતકામના નમૂના મૂકવામાં આવ્યા હતા. ભરતકામનું કામ પણ ઓડરથી કરાવી આપવામાં આવે છે.

યોગ મદિનાથી મોટી બહેનો માટે એક અંગ્રેજી

અંગ્રેજી વર્ગ છત્રો વર્ગ પણ શરૂ કરવામાં આવ્યો છે. તેનો પણ લાભ સારો લેવાય છે.

હોય તેમને અક્ષરજ્ઞાન આપે છે. જેની સમાજની આ પ્રવૃત્તિમાં જોને રસ પડે તેને અવશ્ય એક વખત સેવામંદિર જોઈ જવું જોઈએ. જોઈએ તો જોઈએ કરીશ-સુધાકાતનો દિવસ સવાર રાખવામાં આવ્યો છે. આવી સંસ્થા, તે પૈસાની જરૂર હોયજ તેમાં શું કહેવું પડે? આપણામાં ઘણી સ્ત્રીઓ તદ્દન અક્ષરજ્ઞાન વગરની છે, સ્ત્રીઓને અક્ષરજ્ઞાન તો તેઓને અક્ષરજ્ઞાન આપવાનું કામ આપવાનું કામ પણ લગિનીસમાજે ઉપાડ્યું છે. એક ચાલ લેવામાં આવે છે ને ત્યાં રહેતી સ્ત્રી જુદો માટે લગિની સમાજ તરફથી એક જુદોને મોકલવામાં આવે છે જે તેમને અક્ષરજ્ઞાન ને તે માથે થોડું ભરત શીવણ પણ શીખવે છે. હમણાં આ પ્રમાણે દારૂ પાણી ચાલમાં આ કામ ચાલે છે. રવિવાર સેવાય દરરોજ આ જુદો ત્યાં જાય છે.

લગિની સમાજની એક્ઝિસમાં એક પુસ્તકાલય છે. તેના પુસ્તકાલય સભાસદ જુદો સારો લાભ લે છે. પૈસાની મદદ હોય તો પુસ્તકાલયને જરૂર વધારવું હોય તેટલું સધારી શકાય. અત્યારે તો નાનુંજ પુસ્તકાલય છે. તેમાં ચાલવિલાગ પણ છે. થોડા માસિકો ને દરરોજના પત્રો પણ મંગાવવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત ચાલોમાં જરૂર પુસ્તકાલય કરવાની યોજના થઈ ગઈ છે. જે જુદો ચાલોમાંથી અમુક ચાલોને લીધે જરૂરજાર નીકળી ન શકવાને લીધે પુસ્તકાલયનો લાભ ન લઈ શકે તેવી ચાલોમાં, દરેક ચાલમાં પુસ્તકોની જવાબદારી લે એવી જુદો તૈયાર થતાં, એક પેટી ભરીને પુસ્તકો મોકલી આપવામાં આવશે. તે ચાલમાં વંચાઈ રહે એટલે ખીજ ચાલમાં એ પ્રમાણે કરવામાં આવશે. આ પ્રમાણે અત્યારે અલારખીઆ બિટડીંગ, પલાલાલ ટેરેસને મોરારજી ગોક્ષળમની ચાલમાં પુસ્તકોની પેટી મોકલવાની ગોઠવણ ચાલે

છે. વાંચન વગર વિચાર કરવાની શક્તિ આવે જ નહિ, ને વિચાર વગર કંઈ થઈ શકે નહિ. માટે સ્ત્રીઓને વાંચતી કરવી એ જુદો જરૂર છે માટે આ કામ અમે ઉપાડી લીધું છે. ને આને ઘણું આગળ વધારવાની આકાંક્ષા છે.

લગિની સમાજ તરફની પંખવાડિક પત્રિકા કાઢવાનું નકકી થઈ ગયું છે. સભાસદોને આ પત્રિકા એમ ને એમ ને બીજા સભાસદોને વેચાતી આપવામાં આવશે એમ યોજના છે, સ્ત્રીઓને વાંચતી કરાવી અને દુનીયામાં જનતા જાણવાની માહિતી આપવી એ ઉદ્દેશ છે. લગિની સમાજ તરફથી અક્ષરજ્ઞાનનો લાભ લેતી જુદો પણ ત્યાં શકે ને માહિતી મેળવી શકે એવી તેની સરળ ભાષા રાખવાનો વિચાર છે.

લેડી લક્ષ્મીબાઈ તરફથી રૂપિયા આપવામાં આવ્યા હતા તેના લેડી લક્ષ્મીબાઈ બાજમાં આ રોકાલર-રોકાલરશીપ શીપ આપવામાં આવે છે. એક જુદો દિલ્હીની

લેડી અરવીનકોલેજમાં શુદ્ધિગાન વગેરેના અભ્યાસ કરવા ગયા છે તેમને તથા બે હરિજન બાળકોને અભ્યાસ માટે આ રોકાલરશીપ અપાય છે.

સ્ત્રીઓને જ્ઞાન ઉપરાંત આનંદની પણ જરૂર હોય છે. જુદો ગરબા મંડળ દર મહિને એક વખત એકડી મળી ગરબા ગાઈ આનંદ કરે તે ઉદ્દેશથી આ ગરબા મંડળ શરૂ કર્યું છે. જુદો આનો સારો લાભ લે છે.

લગિની સમાજની ઉપર જણાવેલી બધી પ્રવૃત્તિઓ છે. દરેક જણને આમાંની કોઈ નહિં તો કોઈ પ્રવૃત્તિમાં રસ હોયજ. સંખ્યાબંધ જનતા આર્થિક મદદ કરવા માટે તો વિખ્યાત છે. તો તે આ લગિનીસમાજને મદદ કરવામાં પાછી હકો ? ને કોઈ પણ જુદોને સંભાસદ થવા કહેવું પડે તેમ ન હોવું જોઈએ પણ આવું કરતી સંસ્થાના સભાસદ થવામાં તો દરેક જુદોને અભિમાન ગણવું જોઈએ,

ચાંદલા ! ઉગ્યો શાને રે !

ક્યાં છે મરદ ? ક્યાં છે ચાંદની ?
ક્યાં છે બાબા જીવનમાં પ્રાણ ?
ચાંદલા ! ઉગ્યો શાને રે !

ખીક્યાં ક્યાં સ્નેહનાં સોણલાં !
ક્યાં દીલો લૂટાતી રસ-સ્થાણ ?
ચાંદલા ! ઉગ્યો શાને રે !

જીવનને દીવડે તેલ ખૂટ્યાં,
ને સકળ સ્વપ્નારે ઉતરે તિમિર રે !
ચાંદલાં ! ઉગ્યો શાને રે !

બર્ષા બંહાર ધન ધાન્યના,
તોય મળે ન અન્ન કે ચીર રે,
ચાંદલા ! ઉગ્યો શાને રે !

સૂના સગીર, સૂના આંખણ,
આજ સૂના આ ચાંદનીના ચોક રે,
ચાંદલા ! ઉગ્યો શાને રે !

સ્મરણે સજીવ યાય દાવનાઃ
અહીં રમતા'તા મરમે કંઈ લોક રે,
ચાંદલા ! ઉગ્યો શાને રે !

સૂનાયા સ્નેહના સાગરે,
ને કુળા સૂનાઈ આશાની વેલ રે,
ચાંદલા ! ઉગ્યો શાને રે !

સૂના મેરીઓ, સૂના સાંધિયા,
ને સૂના લોક-જીવનના ગહેલ રે,
ચાંદલા ! ઉગ્યો શાને રે !

ઉગ્યા અટારી ને મેરીઓ,
ઉગ્યા આલ, તારા, ચન્દ્ર-વાસ રે,
ચાંદલા ! ઉગ્યો શાને રે !

વસીએ નીચે ગલી કુપડે,
તેમાં આવે ન તારા ઉલ્લાસ રે !
ચાંદલા ! ઉગ્યો શાને રે !

બુટક દેસાઈ

સાત્વિક ખોરાક

લેખક : શ્રી. સુરેશ દીક્ષિત,

એમ. એ., એમ. એસસી.

[૩]

ચરબી અને મેદ (Carbohydrate)

ચરબી (fat) અને મેદને શરીરને કામગાજ કરવા શક્તિ આપનાર અને ગરમી ઉત્પાદક ખોરાકમાં ગણાય. શરીરની સગીરને મળતાં એ બે વસ્તુ જેવાં ખોરાકનાં તત્વો છે. આપણા શરીરમાંથી દરરોજ ૨૭૦૦ ગ્રામ અથવા ૬ ફી. ઓઈલ કાર્બન ઓક્સાઇડ થાય છે. એટલે દરરોજ શ્વાસ અને ખીછ રીતે ઓક્સાઇડ થતા કાર્બનનું પ્રમાણ ૫૩૦ પાડવા ખોરાકમાં આ બે તત્વોની આવશ્યકતા છે. ચરબીમાં ૯૦૦ ટકા કાર્બન અને ખીજા કાર્બોહાઇડ્રેટમાં (ખાંડ, ચોખ્ખા ઇ.) ૪૦૦ ટકા કાર્બન છે. આ ઉપરાંત થોડા પ્રમાણમાં કાર્બન પ્રોટીનમાંથી મળી રહે છે.

આપણું શરીર ૧૬% ટકા ચરબીનું બનેલું છે. માંદગી કે બૂખમરામાં શરીરમાં ભરી રખાયેલી ચરબીનો ઉપયોગ થાય છે. શરીરમાં આમડી નીચે ચરબીનું ૫૩૦ બાકે છે. એથી શરીરનું રક્ષણ થાય છે. શરીરને ભરેલું અને દેખાવડું રાખવાને પણ ચરબીની અગત્ય છે. પરંતુ એકદમ ચરબીથી માથુસ નહીં, કદરૂપુ અને યાંચલ યજ્ઞ નાથ છે.

ચરબીમાં આપણે ઘી, માખણ અને તેલ જેવાં પદાર્થો ગણીએ. આમાંથી કેટલાક પદાર્થો પ્રાણીજન્ય અને કેટલાક વનસ્પતિજન્ય છે. દુધ, ધી માખણ અને કોડલીવર વગેરે પ્રાણીજન્ય ચરબી ગણાય. ન્યારે કોપરેલ, તેલ, દીવેલ વગેરે વનસ્પતિજન્ય છે, ખાંડ, ગ્રાળ,

મધ અને કેટલાંક શાક અને ફળમાં ચરબી નથી પરંતુ દાણામાં તેલ જેવા ચિક્કટ પદાર્થ થોડે પણ અંશે હોય છે. સોયાબીન, દાળ, ચણા, બદામ અને મગફળીમાં તેલનું તત્વ છે. જે પદાર્થમાં તેલીતત્વ હશે તે પદાર્થ પાતળા કાગળ ઉપર ડાબી જેવાથી તરત કાગળ ઉપર ગાંધો પડશે.

આપણે ખોરાકમાં વનસ્પતિજન્ય તેલ અને પ્રાણીજન્ય ચરબી લઈએ છીએ પરંતુ એમાંથી પ્રાણીજન્ય ચરબી શરીરને વધારે ઉપયોગી છે. એથી શરીરને વધારે પોષણ મળે છે. ગુજરાતીઓના ખોરાકમાં પ્રાણીજન્ય ચરબી બહુ જ થોડી આવતી હોવાથી તેઓના ખોરાક અમીવાળો છે. ઘી, કોડલીવર અને ખીછ ચરબીમાં વિટેમીન “એ” (A) વધારે હોવાથી શરીરના ઘડતરમાં અને રોગ સ્થાને રક્ષણ કરવા તે વધારે અગત્યનાં છે. વનસ્પતિના તેલમાં કોતો વિટેમીન હોતાં જ નથી કે બહુજ થોડા પ્રમાણમાં હોય છે. આપણા ખોરાકમાં દુધ, માખણ અને ચોખ્ખા ધીની આથીજ ઘણી અગત્ય છે. અને એ ન મળે તો છીડાં, માછલી ખાઈ તે મેળવી લેવાં જોઈએ. બમરમાં વેચાતાં “વેછટેબલ ઓઈ” તે તદ્દનજ વિટેમીન માટે નિરૂપયોગી છે. ખોરાકમાં ચરબી પુરતા પ્રમાણમાં ન હોય તો ચૂનાક્ષાર (Chalk) ન પચે અને આંતરડાની અંદરનો સુવાળો ભાગ “એસીડ” થી ખરાબ થાય. ખોરાકમાં ચરબી વગર પગે સોળ

(Oedema) થયે છે. અને સાથે વિદેશીન
“ એ ” અને “ બી ” અને આયોડીન વિના,
ચરબી કે તેલ પચે નહિ એ ગણવું જોઈએ.

આ ઉપરથી સ્તંભજનશે કે દાળખાતમાં
ધી અને શેતલી ઉપર ધી ચોપડીને ખાવાના
રીવાજમાં શારીરિક આવરયકતા રહેલી છે.

મેદ (Carbohydrate) :—ખાધાખો-
રાકના પદાર્થોમાં આ બીજો મોટો વર્ગ છે.
આ ભાગમાં ખાંડ સાકર જેવી ગળી ચીજો
અને આખા બટાકા જેવી સ્ટાર્ચ (starch)
જેવી બીજો આવે. શરીરને સાકર અને
સ્ટાર્ચ માટે વનસ્પતિ ઉપર આધાર રાખવો
પડે છે. ઘણાખરા દાણાદુધીમાં સ્ટાર્ચ અને
પાકા ફળમાં સાકર હોય છે. વનસ્પતિમાં
સ્ટાર્ચ ખનાવવાની શક્તિ રહેલી છે.
વનસ્પતિનું એકેએક લીલું પાંદડું સૂર્યના
અજવાળામાં કાર્બોનિક એસીડ (CO₂)
હવામાંથી લાઇને સાકર કે સ્ટાર્ચ ખનાવે છે.
આ શક્તિ પ્રાણીમાં નથી. એટલે માંસ ખા-
નારને આ તત્વ મળતું નથી. વનસ્પતિ આમ
એક રીતે હવા સાફ રાખે છે અને બીજી
રીતે આપણને જોરાક પુરો પાડે છે. ઝાડના
પાંદડામાં ખતેલી માકર કે સ્ટાર્ચ તેના બી,
ફળ, યુગ કે કંદમાં મંદ્રહ કરી રખાય છે.
તેમાંથી શેરડી, ડાંગર, જુવાર અને બાજરી જેવા
ધામની જાતના છોડમાં આ શક્તિ ખાસ છે.

ખાંડ, ગોળ અને મધમાં મંપૂર્ણ સાકર
છે. શેરડી અને બીજાં ગળ્યાં ફળમાં (ફ્રાક્-
ટોસાંબી, ખજુર) પણ એનો ધણે ભાગ
છે. જ્યારે ચોખા, મકકાણ, ધઉ, બટાકા અને
બીજાં કંદમાં સ્ટાર્ચનો વધારે ભાગ છે. જે
વસ્તુમાં પ્રોટીન અને તેલ વધારે હોય છે
તેમાં સ્ટાર્ચ થોડા પ્રમાણમાં હોય છે. સ્ટાર્ચ
અને સાકરનો મુખ્ય ઉપયોગ શરીરને કામ
કરવાની શક્તિ અને ગરમી આપવામાં થાય
છે. સ્ટાર્ચ ખાધા પછી મોટામાં આવતાં અને

આંતરડામાં તે “ગ્લુકોઝ” તેની સાકર થઈ
જાય છે. એટલે ભાત ખાવો એ ધણે અગ્રે
સાકર ખાવા બરાબર છે. શરીરમાં જ્યારે
બહુ સાકર હોય છે ત્યારે “ લીવરમાં ” તે
ઠરી રખાય છે. જેનો ઉપયોગ પાછો જરૂર
પડે થાય છે. માણસ બહુ આલ્સવાથી કે
શારીરિક મહેનતથી થાકી જાય ત્યારે થોડીક
ખાંડથી તેનમાં તેજ આવે છે. શારીરિક
મહેનત કરનારને મેદની વધારે જરૂર છે.

આપણા જોરાકમાં સ્ટાર્ચ અને ખાંડ
બીજાં પ્રોટીન, ચરબી, અને ક્ષાર જેવાં
તત્ત્વો સાથે સાથેન આપવાં જોઈએ. એકથી
ખાંડ ફાટીએ તો માદા પડાય, અતિશય
સ્ટાર્ચ અને ગળ્યો જોરાક ખાવાની ટેવથી
પ્રમેહ (Diabetes) જેવા રોગ થાય છે.
મોટી ઉમરના ધણા હિંદુઓને આ રોગ
હોય છે. ખાંડ અને મીઠું (નિમક) એક
સરખાં ગણાવવાં જોઈએ. આપણે ફ્રાક્સ અને
મેસાંબી જેવાં ગળ્યાં ફળ ખાતા હોઈએ તો
બીજાં ખાંડ ખાવાની ભાગ્યેજ જરૂર છે.
જોરાકમાં લાકડું, ઘરડી અને જલેથી જે
ખાંડના ટેકાં જેવી વસ્તુઓ અતિશય પ્રમા-
ણમાં ઝેરી ગણવી જોઈએ. એથી શરીરને
મેહદ નુકશાન થાય છે. આપણા જોરાકના
ગળ્યા પદાર્થો રહેવાતલ કરવાથી ધણા કાયદા
યશો. આવી વસ્તુઓ બહુ ખાવાથી પેટમાં
પચતી નથી પરંતુ આંતરડામાં સડે છે અને ગેસ
વધારે છે. એથી દાંત પણ બગડે છે. ભાત
અને બટાકા જેવી વસ્તુઓ વધારે પ્રમાણમાં
ખાવાથી જોરાકમાંના બીજાં ધણા અગત્યનાં
તત્ત્વો પ્રોટીન, ચરબી અને ક્ષાર પચતાં નથી.
અને બહુ ખાધું હોવા છતાં શરીર બૂજે મરે
છે. સ્ટાર્ચ અને સાકર પચવાને વિદેશીન
“ બી ” ની જરૂરીઆત છે. આવી જાતનો
બહુ જોરાક ખાનાર માણસ તો જાકું અને
કંદગ પચાય છે. જાક માણસને પાતળા થઈ
હોય તો સ્ટાર્ચ અને સાકર ખાવાનું
ઓછું કરવું જોઈએ.

આંખાને આંખોતો મહાર

આંખાને આંખોતો મહાર

હારે ખેની । આંખાને આંખોતો મહાર.

માઝમને તીર વીર મામાનો માંડવે

રમતાંતાં ભાષખેન મહાર—હાં રે૦

આંખાની ડાળ એક ડોકતી આલમાં

હિંચતો કીચકે હિંચોલ

હાં રે વીર જૂલે-કળાયેલ માર—હાં રે૦

નીચેરી ડાળ ખેની બેસી ટફકતી

કાળુડાં કામણનાં બોલ

હાં રે ખેની ફૂલે-કોયલડી હિંચોલ—હાં રે૦

ફૂળી ફૂંપળ ફંતકળિયાં શી ફૂટતી.

હાસતી નયનાં ચકોર

હાં રે હસે વાસતી દેવી કિશોર—હાં રે૦

મીઠી મંબુલ મૂઢ મંજરીઓ મહેકતી

સોનેરી સાળુની કોર

હાં રે ભડે મધુરાણી કેરો અંચોળ—હાં રે૦

નાબુકડી ડાળ અંગ કમકે ઉછાળતી

નતંતી નારીનો દોર

હાં રે નાચ નાચે વાસતી સુગૌર—હાં રે૦

વીતી વસંત વીતી વર્ષાની વાદળી

વીતી શિશિર કઠોર

હાં રે ખેની-મૂછંતી મૃત્યુની છાળ—હાં રે૦

આજે અભાગી ભાષ એકલ અટૂલડો ।

આંખો વસંત નહોર

હાય । બિચો સતુડો આંસુડો મહાર ।—હાં રે૦

રૂપવાસી

સુપ્રસિદ્ધ મહારાષ્ટ્રીય લેખિકા શ્રીમતી ઇન્દિરા સહસ્રબુદ્ધેકૃત નવલકથા 'બાળુ તાઈ ધડા ઘે' નો ગુજરાતી અવતાર

ઐ પાવળી કોલી ?

રજુ કરનાર :
શ્રી. યજ્ઞેશ ડ. શુક્લ

પ્રકરણ પાંચમું

ભારકરની ઉંચાઈ

‘ભારકરથી યરમાવા જેવું એટલું બધું શું બન્યું ?’ એ કાંઈ તારો વર બર થવાનો છે શું ?’ એમ વેણુએ મને કહ્યું અને એથી મને કેટલો ઝાટકો લાગ્યો તે મેં આગળ લખ્યું જ છે. તે વખતે મને વેણુ ઉપર ધરો શેષ ચડ્યો ખરો પછી હવે હું તે વાતનો વિચાર કરી રહી છું. ‘એ છોકરી કેટલી ચાણુદા હતી ! માઈ’ મન તેણે કેવું બરાબર પારખી લીધું !’ એથી મને ધણું આશ્ચર્ય થાય છે. તે વખતે મને શેષ ચડ્યો નહિ; કારણ કે ખરેખર જ માઈ’; લખ તેની સાથે કરવામાં આવશે અથવા તેમ કરવામાં આવતાં હું સુખી થઈશ એમ મને તે વેળા ટિંકડા લાગ્યું નહિ. એક તો ભારકર બરાબર મારી જ વધતો હતો. અમારી વધમાં ભાએજ એ ત્રણ વર્ષનો ફેર હતો. તે ઉપરાંત ભારકર ધરો જ ગરીબ; તેના પિતા સાઈ’ ભણેલા હતા પરંતુ તેમને ૧૦૦ રૂપિયાથી વધારે પગાર મળતો નહતો અને એમાંથી પત્નિ ચોટીકે રકમ તેમને, તેમને ગામ કાકલમાં તેમના મગાંઓનાં ભરણપોષણ માટે મોકલતી પડતી હતી. એટલે આવા ગરીબ

માણસ સાથે લગ્ન કરીને મારો નિભાવ કાંઈ થોડો જ થવાનો હતો. મને તો બાળપણથી જ સુખ સગવડમાં રહેવાની ટેવ. તેમાં વળી બાપુજીનો હું એકની એક દીકરી. એટલે મારી હોંસ પૂરવા માટે. પ્રત્યેક જણ તૈયાર મારી સ્થિતિ આવી હોવાથી ‘ભારકર સાથે માઈ’ લગ્ન કેમ થઈ શકે !’ એવો વિચાર મારા મનમાં આવ્યા વિના રહી શક્યો નહિ. મને તેના ઉપર પુષ્કળ પ્રેમ હતો પરંતુ એ પ્રેમ આવા પ્રકારનો હતો એવો ધણા દિવસો મુધી તો મને સંશય સરખો આવ્યો નહિ.

એમ ધણા દિવસ મુધી વડગામ રહ્યા મારો અને ભારકરની ઝેંઝો વધુ ને વધુ વધતી ચાલી. મને તેના પ્રત્યે વિલક્ષણ પ્રેમ થતા માંડ્યો.

‘તેને માટે આટલો બધો પ્રેમ થવા જેવું શું હતું ?’ એમ મને કોઈ પૂછે તો તેનો ઉત્તર મારાથી કંઈલ અપાય એમ નથી.

ભારકર દેખાવમાં સાધારણ જ હતો. તેમાં શરીરનો બધો સારો હતો અને વાને તે સામળો હતો. તેનું કપાળ લવ્ય હતું અને આંખો પાણીધર હતી. અત્યારની છેલ્લી પદ્ધતિ પ્રમાણે તે વાળ હોળતો હતો. તેનો પોશાક તો એકદમ સાદો હતો; એક અગીસ, કેટ, ધોતીયું અને દગેરીયન ટોપી. બધાર જતી

વંખતે તે પગમાં ઘણી વાર આઉન રંગના સ્ત્રીપર પહેરતો. કાંઈ ને કાંઈ ગાયન ગણ્ય-ગણ્યા કરવાની તેને ઘણી ટેવ હતી. અને તેના ઉત્તમોત્તમ ગુણ એ હતો કે તે ઘણો જ ઉલોગી અને મહત્વાકાંક્ષી હતો. આખો દિવસ કાંઈ ને કાંઈ તે કરતો જ રહે. નકામી ખંડખંડ કરવાનું તેને જરાય આવડતું નહતું. તેના વિચાર ઉદાર અને સુધારક હતા. સ્ત્રી અને પુરુષ બરાબર સમાનતાથી વર્તે અને પુરુષ પુરુષ સાથે અને સ્ત્રી સ્ત્રી સાથે વર્તે તેવી રીતે તેઓ વર્તે તેમાં કાંઈ હરકત નથી, એવું તે કહેતો. અને તેવા પ્રધારનું વર્તન રાજાવામાં તે પોતે પાછું વાળીને જોતો નહિ.

વેણુ અને કુશી તો પછીથી એક બે દિવસમાં જ, ગઈ અને પંડિત માસ્તર અમારા બંગાલામાં રહેવા આવ્યા.

આપુછ કાંઈ વારંવાર વડગામ આવતા નહિ આ હમેશાં ધરગથુ કામમાં જ ગુંથા-ધકી રહેતી. મોટાભાઈ અને મધુએ કેટલાક નવા મિત્રો કંઠ્યા હતા. ભારકરને અને મોટા-ભાઈને કાંઈ ઝાઝું બનતું નહિ. મોટા-ભાઈ મારી બાનાં વલણ ઉપર પડ્યો હતો. તેને અમારા મત બિલકુલ પસંદ પડતા નહિ. ભારકર સાથેનું માફ આપત જેવું વર્તન તેને તદ્દન જ પસંદ પડતું નહિ. પણ તે કરે શું ? આપુછના બંધને કારણે મારી ભાંજગડમાં પડવાની તેની હિંમત જ ચાલતી નહિ. ગમે તેની સાથે મોકળાશથી વર્તવામાં આપુછ બિલકુલ વાંધો લેતા નહિ, તેની મોટાભાઈને ખચર હતી. ભારકર માટે પણ આપુછનો મત મારો હતો એટલે ભારકર સાથે ગમે ત્યાં જવાની અને ગમે તેટલો વખત તેની સાથે નિખાલસતાથી વાત કરતાં બેસી રહેવામાં મને જરાય બય લાગતો નહિ.

તે દિવસો રમના હતા એટલે અમને એકબેકના મુદવાસમાં પુષ્કળ વખત રહેવાનું

મળતું. ભારકરની સાથે જ રહેવાથી કાંઈ મને દસશે અથવા કાંઈ આંગળી ચિંધશે એમ લાગવાનું પણ કાંઈ કારણ ન હતું. કારણ કે વડગામની આબુખાબુમાં આવા નિંદાખોર ઉંચ વર્ગની વસતી ન હતી. ભાગ્યે જ એવાં બે ચાર ધર હશે. કણખી-માળીઓની વસતી કરતાં તેઓની વસતી ઘણી થોડી હતી.

આવી પરિસ્થિતિમાં મને અને ભારકરને અમારા મન પ્રમાણે વર્તવાનો મારો સમય મળ્યો હતો. કાંઈનો ધાક નહિ, કાંઈનો બય કે કાંઈની શરમ પણ નહિ. માત્ર અંતરના મનોદેવતાની જે થોડી ધણી બીતિ લાગતી તેટલું જ. અને તેય મને પોતાને જ લાગતી. ભારકરને તો અમારા વર્તનમાં કાંઈ જ અયોગ્ય લાગતું ન હતું. મને લોકોની ટીકાનો બય લાગતો પણ તેને તો એનો પણ બય ન હતો.

અમારા નિત્ય કાર્યક્રમ પ્રમાણે એક દિવસ અમે ચારે જણ મળીને ટેનીસ વગેરે રમ્યાં. પછી તેઓ ત્રણે ફરવા જવા નીકળ્યાં. પણ મારે નહાવું હતું એટલે મેં ભારકરને કહ્યું:

‘તું જા. હું આવતી નથી. મારે નહાવું છે.’

એટલે ભારકરે કહ્યું:

‘અમસ્તી નદી પર બેસવા તો ચાલે, ધરે જઈને પણ હમણાં શું કરવું છે ?’ એમ કહીને તેણે મારા હાથમાંથી બેટ લઈને છોડીને આપી દીધું અને તે બંને નદી ઉપર જવા આમ્રક કરવા લાગ્યો.

મનથી એવું મન દુઃખવાય નહિ. હું તેની મથે જવા નીકળી. શરૂરના આઠ વખાનો તે સમય હતો. છાંયનાં ગિરોએ હજી પ્રખર સ્વરૂપ ધારણ કર્યું નહતું. એટલે ટેનીસ માર્ડનું વાતાવરણ શાંતિ અને આદલાદારક લાગતું હતું. ટેનીસનો સામાન લઈને છોડી નીકળી ગયો. એ જ રીતે મધુ

સુપ્રસિદ્ધ મહારાષ્ટ્રીય લેખિકા શ્રીમતી ઇન્દિરા સહસ્રબુદ્ધેકૃત
નવલકથા 'બાળુતાઈ ધડા ઘે' નો ગુજરાતી અવતાર

જે પાવળી ફોજી ?

રજુ કરનાર ;
શ્રી. યજ્ઞેશ ડ. શુક્લ

પ્રકરણ પાંચમું
ભારતરની ઉંચાઈ

‘ભારતરથી શરમાવા જેવું એટલું બધું શું બન્યું? એ કોઈ તારો વર બર થવાનો છે શું?’ એમ વેણુએ મને કહ્યું અને એથી મને કેટલો આટકો :લાગ્યો તે મેં આગળ લખ્યું જ છે, તે વખતે મને વેણુ ઉપર ઘણો શેપ ચડ્યો ખરો પણ હવે હું તે વાતનો વિચાર કરી રહી છું. ‘એ છોકરી કેટલી ચાણીસ હતી! માઈ’ મન તેણે કેવું બરાબર પારખી લીધું!’ એથી મને ઘણું આશ્ચર્ય થાય છે. તે વખતે મને શેપ ચડ્યો નહિ; કારણ કે ખરેખર જ માઈ’ લગ્ન તેની સાથે કરવામાં આવશે અથવા તેમ કરવામાં આવતાં હું સુખી થઈશ એમ મને તે વેળા ચિત્કલ લાગ્યું નહિ. એક તો ભારતર બરાબર મારી જ વળેલો હતો, અમારી વયમાં લાગ્યેજ એ તથા વર્ષનો ફેર હતો. તે ઉપરાંત ભારતર ઘણો જ ગરીબ; તેના પિતા માઈ’ લગ્નલા હતો પરંતુ તેમને ૧૦૦ રૂપિયાથી વધારે પગાર મળતો નહોતો અને એમાથી પણ થોડીક રકમ તેમને, તેમને ગામ કાકલમાં તેમના સગાંઓનાં ભરણપોષણ માટે મોકલવી પડતી હતી. એટલે આવા ગરીબ

માણસ માથે લગ્ન કરીને મારો નિભાવ કાંઈ થોડો જ થવાનો હતો. મને તો બાળપણથી જ મુખ્ય સંગવડમાં રહેવાની ટેવ. તેમાં વળી બાપુજીની હું એકની એક દીકરી, એટલે મારી હોંસ પૂરવા માટે પ્રત્યેક જણ તૈયાર. મારી રિયતિ આવી હોવાથી ‘ભારતર સાથે માઈ’ લગ્ન કેમ થઈ શકે!’ એવો વિચાર મારા મનમાં આવ્યા વિના રહી શક્યો નહિ. મને તેના ઉપર પુષ્કળ પ્રેમ હતો પરંતુ એ પ્રેમ આવા પ્રકારનો હતો એવો ઘણા દિવસો સુધી તો મને સંશય સરખો આવ્યો નહિ.

અમે ઘણા દિવસ સુધી વડગામ રહ્યા. મારો અને ભારતરની મૈત્રી વધુ ને વધુ વધતી ચાલી. મને તેના પ્રત્યે વિશ્વસ્ય પ્રેમ થવા માંડ્યો.

‘તેને માટે આટલો બધો પ્રેમ થવા જેવું શું હતું?’ એમ મને કોઈ પૂછે તો તેના ઉત્તર માગથી મુદ્દલ અપાય એમ નથી.

ભારતર દેખાવમાં માધારણ જ હતો. તેનાં શરીરનો બાપો સારો હતો અને વાને તે મામળો હતો. તેનું કપાળ લગ્ન હતું અને આંખો પાણીદાર હતી. અત્યારની છેલ્લી પદ્ધતિ પ્રમાણે તે વાળ હોળતો હતો. તેના પોશાક તો એકદમ સારો હતો; એક ખમીર, કોટ, પોનીયું અને હાંમેરીયન ટોપી. બદાર જતી

તે દરમ્યાન ઝાડ, ફૂલ અને પક્ષી એ
અમારા વાર્તાલાપના વિષયો હતાં. ભાસ્કરને
પ્રાણી શાસ્ત્ર અને વનસ્પતિ શાસ્ત્રને લગતી
ધણી સારી માહિતી હતી. તે મને એ વિષે
કહેતો હતો. મને ખરેખર જ આ વિષય
સંબંધી કંઈ જ ખબર નહતી, એટલે મનમાં
તે મનમાં હું શરમાતી હતી પરંતુ ભાસ્કરને
એ ન ખતાવતાં, મારી પાસે જ કંઈ થોડો
ધણે માહિતીનો ખજાનો હતો તે વચ્ચે વચ્ચે
ખાલવીને હું મારી આખર સાચવતી હતી.

“ નહિ ભાસ્કર, મારે હજી નહાવું છે.
મોટાભાઈ-મધુ ઘેર જશે અને હું અહીં જ
રહીશ તો બા મારા ઉપર ચીઢશે. ”

‘ હા, હા, મને એ બધું ખબર છે. ’
એમ કહીને તેણે મને પાછળ હટાવી. ‘ હમણાં
બહુ બહુ તો નવતો સુમાર થયો હશે. એટ-
લામાં મધુને મોટાભાઈ ઘરે ક્યાંથી જવાના ?
એસ અહીં આ પથરા પર. ખરું કહે, અહીં
તને મજા નથી પડતી ? ’

હું તેના તરફ જોઈને, કંઈ પણ ન
ખોલતાં હસી
રહી. મારું
મન તે કળી
ગયો. અમા-
રી નાનપણની
વાત કાઢીને
અમે વાત
કરવા માંડી.
મેં કહ્યું:

નૂતન જન્મેલ બાળકને

(શાર્દૂલ)

(૧)

દેહે નગ્ન અને ગુલાબી અધરો અંગે. સુવાળાં વળી,
દે, જન્મ્યાં નવ બાલુડાં જનનીને ખોળે સુવું તું અહીં.
તરા જન્મ પ્રસંગ રંગ ઉપરે આનંદતાં સૌ અતિ.
તે મધ્યે આહ, ‘ તું ’ વિમુક્ત સ્વરથી આકંટિત જોરથી !

(૨)

ફેળે તુષ્ટ અને સદા જીવન આ તારું સુખે જીવને,
રહેજે અંબુ પ્રવાહ આ લવતાણે ફેરે તરી તું જને
ઘેરીને તુજને રડે ત્રિપજનો મૃત્યુ સમે ન્યાહરે;
તારાં શાંત સુધા ભર્યાં વદનથી તું હાસને ત્યાહરે !

રેતુભાઈ ના. દેસાઈ

“ ભાસ્કર,
આપણે પર્વતી
પર ફરવા જ
તાં હતાં તેનું
તને સ્મરણ
થાય છે કે ? ”

ન હતી. તેણે શરીર ઉપર આખી ખાંચની કંઈની
પહેરી હતી અને તેનાં ઘોલીયાનાં છોડાં ડાખી
ખાંધ ઉપર નાંખીને તે હોજમાના બેટ સાથે
રમતો હતો.

મારી મનસ્વિતિ બરાબર નથી એમ
લાગતાં મેં કહ્યું:

“ ભાસ્કર, હવે તું ફરવા જા, હું ઘરે
જાઉં છું. ”

“ હા, જવા લાગી ઘરે ! પણ હું જવા
દુશ ત્યારે ? ” એમ કહીને ભાસ્કરે મારી
આડે બેટ ધકેલ્યું.

‘ હા, હજી બરાબર સ્પષ્ટ સ્મરણ છે.
કેટલા ગમ્મતનાં તે દિવસો હતા ! નહિ ? ’ એમ
અત્યંત આનંદથી તેણે કહ્યું. ‘ એક દિવસ મોટા
ભાઈ તને ચીઢ ચઢે એવું બોલ્યા અને તું તેને
મારીને લાગી ગયો. મોટાભાઈએ તને પક-
ડવા પ્રયત્ન કર્યો પણ તું સપડાઈ જ નહિ
એ પણ મને બરાબર સ્મરણમાં છે. ’

‘ પાછળથી તેમણે મને પકડી પાડી
પણ તે તો મને દેસ વાગી એટલે. મારા
પગમાંથી લોહી વહવા માંડ્યું પરંતુ મોટા

ભાઈએ મને પાટા સુધાં બાંધ્યો નહિ પણ તેં મારી કેટલી બધી કાળજી લીધી? અને ખરેખર, ભાસ્કર, ત્યારથી જ તું મને ધણે ગમે છે. ’

‘ અને તું પણ તે સમયથી જ. ’ એમ કહીને તેણે મારો જમણો હાથ ધરીને આગળ આવ્યો અને તેની છાતી ઉપર તે મૂકીને મારા આંગળા બીડીને ઉઘાડતો બેઠો.

‘ અને એકવાર મેં તને રમતમાં હરાવ્યો હતો તે તને યાદ છે ને ? ’

‘ યાદ યાદ હવે, તું મને શાની હરાવે ’ એમ મરકરીમાં તે બોલ્યો. ‘ હું કાંઈ કોઈ પોરીથી હારી જાઉં એવો રેંછ પેંછ નથી. શું પોતાની હુશીયારીના બળમાં કુંકે છે. ’

‘ હા, હા, હરાવ્યો જ હતો. તને યાદ રહ્યું નથી. જોઈએ તો મોટાભાઈ કે મધુને પૂછીને ખાત્રી કરી આપું. ’

‘ યાદ હવે એમાં મોટાભાઈ મધુને શું પૂછવું હતું? તેઓ પ્રમાણિકપણના પૂતળાં ખરાં ને ! ’

‘ એટલી વાત કહેવામાં પ્રમાણિકપણનાં પૂતળાં હોવાની રી જરૂર છે ? ’

‘ અલબત્ત, તું તેની બહેન, એટલે તેઓ તારો પક્ષ ગમે ત્યારે લેવાના જ. ’

‘...તેના તરફ હાથ લંબાવીને બોલી: નહિ રે ભાઈ, તું અને તે એક જાતિના એટલે તે તારો જ પક્ષ લેવાના. છોકરી છોકરાં કરતાં ચઢી જવા જેવી કોઈ પણ વાત કરતાં જ અમારા મોટાભાઈને ખૂબ લાગી આવે છે એટલે હું કહું છું કે તે ખાત્રીપૂર્વક તારો જ પક્ષ લેશે. ’

‘ હીક, પણ એમાં છે શું? તે મને હરાવી તો શું અને મેં તને હરાવી તો શું? આપણે એકજ છીએ ને? આપણી વચ્ચે ભિન્નભાવ છે ક્યાં? ’

આ-છેવટના વાક્યથી હું ચમકી.

મેં ભાસ્કર પ્રત્યે અર્થપૂર્ણ દૃષ્ટિએ જોયું.

‘ આ કહે છે તે ખરું છે કે? અને ખરેખર એક છીએ કે? ’

આવો વિચાર એક ક્ષણભર મારા મનમાં આવી પસાર થઈ ગયો. -

તેણે મને હલાવીને પૂછ્યું:

‘ કેમ, શા ગૂઢ વિચારમાં પડી ગઈ? ’

‘ કાંઈ નહિ. પણ શું, ફરી તે દિવસો નહિ જ આવે કે? ’ મેં ઉદ્વેગ ભાવે પૂછ્યું.

‘ કેવી રીતે આવે? પણ આગળ ઉપર એના કરતાં પણ વધારે સુખના દિવસો કેમ નહિ આવે? ’

વાત કરતાં કરતાં અમે પત્થર પરથી ઉડીને હોજ આગળ ક્યારે ગયાં તેનું અમને જ ભાન રહ્યું નહિ. અમે બંને હોજના કાંઠા ઉપર બેઠાં હતાં, અમારાં બંનેનાં પ્રતિબિંબ પાણીમાં પડ્યાં હતાં. ત્યાં મારી દૃષ્ટિ સહજ જ ગઈ. મેં તરતજ કહ્યું:

‘ ભાસ્કર, પાણીમાં જોયું? કેવો સુંદર દેખાવ છે એ? જો પેલાં સૂર્યનાં કિરણ, પેલાં ઝાડનાં પાંદડા અને આપણે પણ આમ બેઠેલાં ! ’

ભાસ્કરે મારી ખાંધ ઉપર હાથ મૂક્યો અને પાણીમાંના દેખાવ જોઈને બોલ્યો:

“ વાહવાહ, વાહવાહ ! કેટલો સુંદર દેખાવ છે, નહિ? ખરાખર ફોટો લેવા જેવો. મારો અને તારો આવી રીતે ફોટો લેવાયો હોય તો તને ગમે કે? ”

હું ફરી ચમકી. તેનો હાથ જરા રોપથી દૂર કરીને મેં કહ્યું: ‘ તારો અને મારો આવો ફોટો? કોઈ કદી લઈ શકે નહિ. ’

“ કેમ વાર? ” તને આપણો આવો ફોટો ચિતરતાં નહિ આવડે? ”

“ નહિ, જરાય નહિ. ” મેં જરા તિરસ્કારથી કહ્યું.

ભારકર એકદમ શરમાઇ ગયો. તેને
પણ જ દુઃખ થયું હોય એમ લાગ્યું.

તે સાથેજ હું ઝટ હોજ ઉપરથી નીચે
ઉતરી. તેના હાથ પકડીને તેને પણ મેં નીચે
ઉતાર્યો અને તેને મારી પાસે ઉભા રહેવાનું
જણાવી મેં કહ્યું:

‘જો ભારકર, જો, કાણ મોડું છે ? તું
કે હું ?’

‘આમ ઉભા રહેવાથી બરાબર સમજાય
નહિ. ’ એમ કહીને તેમને એક સીધાં એવાં
ઝાડ આગળ લાઇ ગયો અને મારી બંને
પાંધ ઉપર તેના બંને હાથ મૂકીને અને
મારું મોઢું બરાબર સીધું રાખવાનું જણાવીને
તેણે એક પગરાયી ઝાડ ઉપર નિશાની કરી.
પછી મેં પણ એવી જ રીતે તેની ઉંચાઇ
માપી. તો મારા કરતાં તે વધારે ઉંચો ધ્યો.
તે ઉંચાઇ તરફ આંગળી કરીને મેં તેને કહ્યું:

‘જેવું ભારકર, તું મારા કરતાં મોટો
છે, એટલે તું મને કમી લેખશે, મારા ઉપર
તારું મોટાપણું દાખવશે, ખરું ને ?’

‘છટ ! એમ કહિ નહિ યાય. ’ એમ
ભારકરે બારે અભિમાની કહ્યું.

એટલામાં મધુ અમારી પાસે આવીને
બોલ્યો:

‘આ શું ચાલી રહ્યું છે ? ઝાડ ઉપર
નિશાની ચાની કરો છો ?’

‘કાંઈ નહિ. અમે અમારી ઉંચાઇ
માપી. ’ આમ અમે બંને એકદમ બોલી
ઉઠ્યાં.

‘હીક, નેત્રેએ તું કેટલો ઉંચો છે ?’
એમ કહીને ભારકરે તેની પણ ઉંચાઇ માપી
અને પછી અમે ઘરે ગયાં.

પ્રકરણ છઠું

ચોરને શિક્ષા.

‘વડગામના દિવસો ’ એવો વિચાર માત્ર
મારા મનમાં આવતાં મને કેટલો બધો

આનંદ થતો ! મારું હૃદય આનંદલહરીથી
ઉછાળા મારતું. અને ‘ હથેર તારી કલા
અગાધ છે ! ’ એવા ઉદ્ગાર સહજ જ મારા
ગોઠાંમાંથી બહાર નીકળતા.

તે વખતે હું બરાબર યૌવનમાં હતી. તેથી
ભારકર સિવાય મારાં મનઃચક્ષુ આંગળ બીજાને
કયો વિચાર આવવાનો હતો ?

કાષ્ઠપણ વાત હું સિખવા કે કરવા લાગ્યું
કે તે ભારકર માટે જ કરવી એમ મને લાગતું.
પછી બાલે એ વાત કાષ્ઠપણ પ્રકારની અને કાષ્ઠ
પણ રીતની હોય. મારા પોતાના પોશાકથી માંડીને
તે ગળ પટ્ટા રમાલ સુધી, મારા વિચારભારક-
રને શું પ્રસંદ પડશે એને લગતા હતા. ભારકર
અમારે ઘેર રહે એવી કાષ્ઠને કાષ્ઠ યુક્તિ હું
શોધી કાઢતી. તે અમારે ઘેર રહેવા નહિ
આવ્યો ત્યારે કાષ્ઠને કાષ્ઠ કારણ કાઢીને
હું તેની પાસે જતી. અમે એકમેકની સમીપ
ન હોઇ શકીએ એવા પ્રસંગે હું તેને ગમતું
ગીત ગાઇને આનંદ માણી લેતી.

કુકામાં જ કહીએ તો મને ભારકરનું
ગાંડુ લાગ્યું હતું. ભારકરે તેના મુંઝર સ્વભાવે
મારાં મનને સુગંધ દરી નાંખ્યું હતું. અમારા
એકમેકનો મેળાપ નહિ થાય તો તે બોટેબોટ
મારા ઉપર રોષે ભરાય અને તે માટે હું
તેના ઉપર દોષ દોગીને તેની સાથે બેસવાનું
છોડી દઉં અને છેવટે ભારકર મને મેળાવા
આવે ત્યાં સુધી વાટ જોઉં. ભારકરની સ્થિતિ
પણ મારા જેવી જ થઇ હતી. તેણે પોતે
મારા કેટલાય ફોટા કાઢીને પોતાનાં ટેબલમાં,
ચેરીમાં, પુસ્તકમાં વગેરે જુદે જુદે ઠેકાણે
રાખ્યા હતા અને હું તેની પાસે જતાં જ
તે મને કહેતો:

“ ગમે તેટલી બારીકાઈથી ચાંદની તરફ
જેવા છતાં શુકનો ચાંદનીનું તેજ તેમાં થોડું જ
આપવાનું હતું ! હવે જો, વાકે, મારી ઓરડીમાં
એક જ તારો કેવો પ્રકાશી રહ્યો છે ! હવે તેનાં

હાસ્યરસના જાણીતા લેખક ૨

શ્રી. ધનસુખલાલ કૃ. મહેતા રચિત

સુંદર અને આનંદદાયક સંગ્રહ

શ્રી. કલાબિધના આકર્ષક ચિત્રો સાથે

સા. સુ. જી

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૬-૦

પોષ્ટેજ : રૂ. ૦-૩-૩

ગુજરાતના નાટ્ય-સાહિત્યમાં નવી ભાત પાડતું

શ્રી. શાન્તિલાલ શાહ, બેરીસ્ટર-એટ-લો રચિત

સમાજમાં ખંડ કરવાની દિશા

દાખલું સુંદર નવીન નાટક

બ. બ. વા. ખો. ર

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૦-૦

પોષ્ટેજ : ૦-૨-૩

મળવાનું ટેકાણું : —

વ્યવસ્થાપક “ગુણસુન્દરી”; ૧૧૪, ગીરગામ, મુંબાઇ; ૪

અને બજાઈતા શુક્રેલેશ પાસેથી.

ત્રણ સુંદર નવલિકા-સંગ્રહ

લક્ષ્મીની સાહી

લેખક: શ્રી. જયકૃષ્ણ વર્મા

પ્રેરણા

લેખક: શ્રી. યજ્ઞેશ શુક્લ

અંધું અંગ

લેખક: શ્રી. યજ્ઞેશ શુક્લ

...ત્રણ પુસ્તકો સાથે લેનારને રૂ. ૩-૦-૦ માં ઘેર બેઠા...

યુવાનો અને યુવતીઓને પ્રેરણા પાતી સામાજિક, હાસ્યરસિક નવલિકાઓ

મૂલ્ય: રૂ. ૦-૧૨-૦ : પોષ્ટેજ: ૦-૨-૩

હિંદના વિધિવિધ પ્રાંતોના સાહિત્યના શણગાર તથા સ્ત્રી-જીવનને સ્પર્શતી વાર્તાઓ.

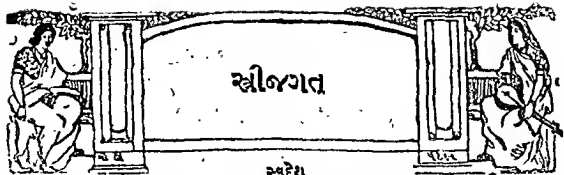
મૂલ્ય: રૂ. ૧-૦-૦ : પોષ્ટેજ: ૦-૨-૬

ગુજરાતી હિન્દુ સમાજની સ્ત્રીઓના બળતા પ્રશ્નો ઉકેલતી નવલિકાઓ

મૂલ્ય: રૂ. ૦-૧૨-૦ : પોષ્ટેજ: ૦-૨-૬

વ્યવસ્થાપક “ગુણસુન્દરી”,

૧૧૪, ગીરગામ બેઠ રોડ, મુંબાઇ, ૪.

સ્પર્શ

મુખર્ષ ઇલાકા સ્ત્રી સભાની ૧૬ મી વાર્ષિક સભા તા. ૨૯ મી નવમ્બરના રોજ મળી હતી. તે વેળા કાંઠાસ્ત્રીવર્ગ પ્રમુખ તરીકે મીસીસ એફ. એસ. તાલ્વારખાન અને ઉપપ્રમુખ તરીકે મીસીસ કાન્તીસ લો ની સુઝલ્લી. યદ્યપિ યત્ન કરવા છતાં પ્રમુખ મીસીસ ફેઝ નેયબલ્ડએ સર્વનો આભાર માન્યો હતો. મંત્રી શ્રીમતી સુમુદ સાહેબ વર્ષ બરની પ્રવૃત્તિના હેતુએ વાંચ્યો હતો અને ક્રેલા કાર્યની વિગતો રજૂ કરી હતી. તે પછી કાર્યવાહક સમિતીની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી.

સ્વપ-સંઘડીના લોગ: (૧) મુખાધમાં સી. ડી. ટેક રોડ ઉપર આવેલી સેન્ટ્રલ ક્લબ-સીના એક બાગીચાર શ્રી મુરેન્દ્ર વડીલનાં ૧૯ વર્ષનાં પત્ની કપિલા રાજે સ્વ ઉપર રહી કરવા જતાં અચાનક સાડી સળગી જવાથી દાહી મરણ પામ્યાં. (૨) મુખાધમાં ગિરગામ એક રોડ ઉપર રહેતા યજ્ઞેશ્વર બારકરની પત્ની કમળાબાઈ સ્વ ઉપર પાણી મરમ કરવા જતાં સાડીનો છેડો સળગી જવાથી દાહી મરણ પામી. (૩) લાલબાગ ઉપર રહેતી મોરમ્મા મુલ્લામ નામની દુધીસ વર્ષની મુસ્લીમ સ્ત્રી સળગી ઉપર પાણી પકાવતાં, સાડીનો છેડો સળગવાથી દાહી મરણ પામી.

આપઘાત: (૧) મુખાધમાં મુસલમાન સ્ટ્રીટમાં રહેતી જયનાબી નામની ત્રીસ વર્ષની મુસ્લીમ સ્ત્રીએ સારીર ઉપર વ્યાસચેટ છાંત્રી તે સળગાવી આપઘાત કર્યો. તે ઘણીથી જુદી રહેતી હતી. (૨) સાન્તાક્રુઝમાં શ્રી કાન્તિલાલ ત્રિવેદી નામનાં શિક્ષકનાં પત્ની સાંતાબાઈએ સારીર પર વ્યાસચેટ છાંત્રી આપઘાત કર્યો. પતિએ તેને બેન

તરીકે રહેવાની ફરજ પાડવાને પરિણામે આ બનાવ બન્યાનું કહેવાય છે. (૩) મુખાધમાં વિમળાબાઈ પાંડુરંગ નામની ત્રીસ વર્ષની સ્ત્રીએ માંદગીથી કંટાળી. યદ્યપે માણેથી ફૂદી થઈ આપઘાત કર્યો. (૪) નાગપુરમાં પેરીન ભર્યા નામની પારસી બાળાએ પંજબી યુવક સાથે લગ્ન થઈ રોકે એમ નથી એવું લાગતાં તળાવમાં ફેળી જઈ યુવક સાથે આપઘાત કર્યો.

લેડી વિદ્યાગૌરીનો હીરક મહોત્સવ

ગુજરાતી મહિલાઓની લગ્નચૂંતિમાં પોતાની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓથી અત્યંત કિંમતી ફાળો આપનાર ગુજરાતનાં આદર્શ સત્કારી શ્રીમતી લેડી વિદ્યાગૌરી નીલકંઠને સાઠ વર્ષ પૂરાં થયાંથી તેમને હિરકમહોત્સવ ઉજવવાનો વિચાર તેમના કેટલાક મિત્રો કરી રહ્યા છે. ખા. બા. માટેવાળાની સૂચનાથી એક સભા અમદાવાદમાં આના સંબંધમાં મળી પછી ચૂકી છે.

પુનવધુને તુક-શાની: એકપાસ તા-લુકાના વેલુક ગામની દેવી નામની વિધવા-બાઈએ તેના સસરા સામે ગાળો દઈ હુમલો કરવાના આરોપસર બ-દનક્ષીની ફરિયાદ માંડતાં સસરાને ત્રણ માસની

સખત કેદ રા. ૭૫ દંડની સજા થઈ છે. સજા સામે ચલેલી અપીલ ૨૬ જતાં દેવીને રા. ૨૫ તુકસાની આપવા હુકમ થયો છે.

બાલકલન માટે સજા: બાલકલન પ્રતિબંધક કાયદાનો ભંગ કરવા માટે અમદાવાદના જિલ્લા મેજસ્ટ્રેટ પ્રાંતિક તાબાના હરસોલતની વતની મુળા-લાલ અને વખારિયા કૃતિયંદને અતુકમે રા. ૪૦૦ અને રા. ૨૦૦ દંડ કર્યો છે.

પારસી બાળાનું અપહરણ કરી, તેના ચર બળાકાર કરી સંભાગ કરવાના તેગજ તેમાં મદદ કરવાના આરોપસર વડોદરાના સેસન્સ જજ ખી. સાહેબલાલએ લીમડાના ઠાકોર રણજીતસિંહને જુદા જુદા આરોપોસર રા. ૫૦૦ ના દંડની સજા કરી છે. તેના નોકર દસનને અને બાવનગરના માછ ફેજાદાર ધનજીરાદને રા. ૫૦૦ ના દંડ કરવામાં આવ્યો છે. મલગ

ઉત્તાદને તથા કાકોરના બે હાથવરોને ૪ વર્ષની સજા અને રૂ. ૧૫૦ નો દંડ કરવામાં આવ્યો છે. આ સજા જુદા જુદા આરોપોસર થઇ છે અને તે ભેગી ભાગવવાની હોઇ બધા આરોપીઓને બે વર્ષ સુધીની સજા ભોગવવી પડશે. સજા સાથે વડી અદાલતને અપીલ થઇ છે.

પુનર્લગ્ન: ઘણાંદમાં શ્રી. કમ્કરબાપાના બાનની મંત્રી શ્રી. વિંવનાથ પંડ્યાએ 'કચોલનાં બ્રાહ્મણ બાળવિધવા શ્રીમતી શશિબાળા સાથે પુનર્લગ્ન કર્યું'.

છૂટાછેડા: મળ્યા: મહેસાણામાં લાંબા વખતથી ચાલતા ચક્રચાર બચાં કેસમાં મી. બોજા મુનસફનાં મળીને કોર્ટ લગ્ન વિચ્છેદનો દંડક આપ્યો છે. છેવટનો ચુકાદો બાર માસ પછી અરજ કરવાથી આપવામાં આવશે.

સાસુનો દુલ્હન: "મારી સાસુ તથા માંસી માસીજીએ અને ધરમાં પુરી, પાટલીએ બાધી, મારા મોમાં હુઆ મારી, મને સજીમાં ધીકતા તવેયાના ડામ દીધા, મારી માસીજીએ મારાં કપડાં ઉંચાં કર્યાં, અને મારી સાસુએ મારા સરીર પરના જુદા જુદા ભાગો પર તેમજ ગુપ્ત ભાગ પર ડામ દીધા, એની અસજ વેદનાથો હું બની રહી છું."

એ બાળાનું નામ શાદી: ઉત્તર દસકોઇના ઉવારસદ ગામના પટેલ જુગાસાઇ છવાભાઇની દીકરી, અડઢ વર્ષની એ ગમદાબાળા ઉત્તર દસકોઇ તાલુકાના ફ. ક. મેઘસેઠ સમક્ષ ચોતાની સાસુ બાઇ સાકર તે શીવાસાઇની વિધવા અને તેની

માસીજી બાઇ તેના સાથે ઇ. પી. કોટની કલમ ૩૨૪-૩૫૨ મુજબ ફરીયાદ મેંધાવતા ઉપરના સબદોમાં ચોતાની કથની જણાવે છે; એ કથનીઆગળ વધે છે. "મારો પુત્રાન પતિ બદાર ગામ બંધવા મર્યો છે. મારી સાસુ અને માસીજી રોજરોજ જુલુમ ગુન્હામાં દત્તાં. મારે ત્યાં રોજ બીલ માણસો આવતા દતા હું એ માણસોને ધરમાં નહીં આવવા દેવા માટે વિનવતી. મારી એ વિનવણીના પરિણામે તેઓ બને ગુરસે થયા અને બન્ને જણાએ તા. ૨૧ મીના રોજ મારી પર પાવડી અભાચાર કર્યો. બાઇ શાદીને તરત જ સીતીલ દોસ્તીદલમાં ખસેડેલી; અને આ સંબંધી સરખાને બાઇ શાદીને થયેલી ઇલખોના રીપોર્ટ કર્યો છે.

વિદ્યાર્થીનીઓ માટે પ્રવાસ: આંતરરાષ્ટ્રીય વિદ્યાર્થીનેવા સંઘે (ઇટાલિયનલ સ્ટુડન્ટસ સરસીસ); શ્રીમતી એસ. કે. દત્તને, ૧૯૩૪ માં ગોઠવાયો હતો.

એસા જ આવતા ઉત્તાદોમાં ટિંદી સી વિદ્યાર્થીઓ અને શીક્ષકો માટે યુરોપનો પ્રવાસ ગોઠવવાની વિનંતી કરી છે, આ વર્ષે આ પ્રવાસ-પાર્ટી મુંબઇ મેની આખરે છાંદશે પ્રવાસ આમરની ૧૦ મી સુધી ચાલશે.

ઓરફીયા, ઝેકોસ્લોવાકીયા, જર્મની, બેલ્જિયમ, હોલંડ, ઇંગ્લાંડ, સ્કોટલેન્ડ, ફ્રાન્સ અને સ્વીટ્ઝરલેન્ડની મુલાકાત લેવારો અને દરેક સ્થળે વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકો સાથે મળવાની, યુનીવર્સિટી છવનનું કંઈક જણાવવાની, શિક્ષણ વિષયક અને અને સામાજિક સંસ્થાઓની યોગાન કરવાની અને આંતરરાષ્ટ્રીય વિદ્યાર્થી પરિષદોમાં દાંજર રહેવાની તક આપવામાં આવશે.

આંતરરાષ્ટ્રીય લગ્ન: (૧) લખની યુનિવર્સિટીના વાઇસ ચાન્સેલર ડૉ. આર. પી. પ્રાંજેનૌ ૨૮ વર્ષનાં પુત્રી કે રાકુંતલા પ્રાંજેએ છનીવામાં સ્લેપજોફ નામના શશિયન સાથે લગ્ન કર્યું છે, કે. રાકુંતલા છનીવામાં આંતરરાષ્ટ્રીય મજુર કચેરીમાં કામ કરે છે. સ્લેપજોફ વર્ધોથી સ્વીટ્ઝરલેન્ડ માંજ રહે છે. તે કલાકાર છે અને ફરોગાત્રોના વિખ્યાત ખેલાડી છે. (૨) લાહોરના પંથિવ બ્રીજલાલ નેહરૂએ મેગડાલના ફીટમેન નામની હર્ગેરિયન યુવતી સાથે લગ્ન કર્યાં છે. હર્ગેરિયન યુવતીએ ચોઆરાણી એલુ નામ રાખ્યું છે.

નરી પટુતા: સાડા ત્રણ વર્ષની બાળા ઉપર બજારકાર કરવા માટે જળણપુરમાં કટનીના ચોપન નામના માણસને ૪ વર્ષ સખ્ત કેદની સજા થઇ છે.

પતિદેવ: ગુજરાતવાળાના વડીલ હરનારાયજીને તેની પત્નીનાં બરણપોષણની રૂ. ૧૫૦૦ની રકમ ન આપવા માટે વધારાના છરલા મેલસ્ટ્રેટે એક વર્ષ કેદની સજા કરી છે, કોર્ટના હુકમોની તેમણે સખ્ત અવગણના કરી હતી.

શ્રીમતી રાધાબાઇ મુખબારાચનને છનેવા બાને સી અને બાજકોના પ્રશ્નો ચર્ચવા માટે મળવારી આંતર રાષ્ટ્રીય પરિષદમાં હિન્દના પ્રતિનિધિ તરીકે બાજ લેવાનું આમંત્રણ મળ્યું છે. ગયે વર્ષે જમ્મૂ મીસીસ મુખબારાચનને આમંત્રણ મળ્યું હતું.

કોણ કહે છે હું વિધવા છું? મોહતાબાબના બબીના બેરીમટર અને જમીનદાર શ્રી. મંજાપ્રસાદ મિત્રની આંખિ સંસ્કાર ક્રિયા જમને તેમનાં પત્ની રમયાન બુઝિ પર દાંજર રવા હતા

પતિ સાથે જ જીવનનો અંત લાવવાનો તેમનો ઇરાદો હતો ત્યાં હાજર રહેલાઓએ મીસીસ મિશનને ઘણાં ઘણાં સમજાવ્યાં અને આત્માસન આપતાં કેટલું કે ઇશ્વરે તમને વિધવા બનાવ્યા છે તો પછી તેના પર વિલાપ કરવાનો કોઈ અર્થ નથી. આ સમ્બંધથી તેઓ ઉરકેરાઈ ગયા અને જોડ્યાં કે "કાણું કહે છે કે હું વિધવા છું ? મારું જીવન મારા પતિના જીવન સાથે જોતજોત થઈ ગયું છે." ધણિયું રાખ પૂરું બળે તે પહેલાં તો તેઓ ત્યાં મરણ પામ્યા હતાં.

અયાગ મહિલા વિદ્યાપીઠના પદવીદાન સમારંભ પ્રસંગે માંગલિક પ્રવચન કરતાં રાષ્ટ્રપતિ બાલુ રાજેન્દ્રપ્રસાદે બધીય રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓને

એકત્ર કરવાના વિચારને સમર્થન આપી, દેશને માટે સ્ત્રીઓએ કરેલી સેવાઓની પ્રશંસા કરી હતી. અજ્ઞાન અને પરદેશીન કહેવાતી સ્ત્રીઓ આગળ આવી દે-રાનું માન સાચવી લે છે અને કુમળા હૃદયની સ્ત્રીઓ જરૂર પડે પત્યર કરતાંય કઠિણ બની શકે છે, એમ તેમણે જણાવ્યું હતું. સ્ત્રીઓને સાત્ત્વિક તંદુરસ્તી બળવવા

અને બાળકોનો સંભાળ બર્થો ઉછેર કરવાની તેમણે સલાહ આપી હતી. ઉવટે મહિલા વિદ્યાપીઠનાં નવાં નગરોનાં પાંચો નાંખવાની ક્રિયા તેમણે કરી હતી.

મહિલા લીબરલ ફેડરેશન સમક્ષ લડનમાં ભાગલું કરતાં લેડી લેટને દિનંતા બ્લાચિ તંત્ર સંબંધમાં વિચેતન કરતાં જણાવ્યું હતું કે દિનંતા નેનાં કારોબારી તંત્રમાં પ્રતિષ્ઠા અગત્યનાં કેન્દ્ર બનશે. આમાંથી દશ વર્ષોમાં દિનંતીઓએ પ્રાતિક સ્વતંત્રતા સફળ બનાવવી પડશે. પ્રતિષ્ઠામાં ખૂબ અગત્યનું કાર્ય કરવાનું છે અને તેના સંબંધમાં સપૂર્ણ સત્તા આપવામાં આવી છે. કાર્યની

મહિલા પરિષદમાં હાજરી આપી આવેલાં મીસીસ કોરબેટ ચેરાખીએ જણાવ્યું હતું કે પોતાના દેશ ઉપર બહારના લોકો અકુશ ધરાવે એ હિન્દ, માસર; પેરેરયાદન અને સીરીયાના લોકોને રજ્યતું નથી. એ દેશોનાં મારા અનુભવ પરથી મને ખાતરી થઈ છે કે આજની દુનિયામાં પરદેશી સરકારની પદ્ધતિ હવે વધુ વખત માટે રાકય નથી.

મીસ બેપ્સ્ટી પાવરીએ ઇંગ્લાંડની પાલમિન્ટી આગામી ચુંટણીમાં કમેલ્વાર તરીકે હવાં રહેવા નિર્ણય કર્યો છે એમ દિલ્હીના એક પત્રને લઈને તેણી અખરખતી જણાવે છે.

જેલ કમીશનર તરીકે સ્ત્રી: ઇંગ્લાંડના અલ્બર્ટી જેલોનાં મદદનીશ કમીશનર તરીકે એક સ્ત્રીની

સ્ત્રીઓને અન્યાય કરતું બીલ રજુ ન થયું

આખા મુંબાઈ ઇલાકાની શિક્ષિત સ્ત્રીઓનો એક સરખા વિરોધ પાછી, હિન્દુઓના હાતક લેવાના કાયદામાં, હિન્દુસ્ત્રીઓને હડહડતો અન્યાય કરે એવો સુધારો કરતાં સ્ત્રી દેસાઈનું બીલ મુંબાઈ ધારાસભામાં રજુ કરવામાં આવ્યું નથી. મુંબાઈ ધારાસભામાં ગઈ તા. ૨૫મીએ એ બીલ રજુ થવાનું હોઈ, એ બીલ સામેનો વિરોધ દર્શાવતા ઠરાવો ધારાસભાના સભ્યોમાં વહેંચવામાં આવ્યા હતા. અને મુંબાઈની કેટલીક આગેવાન બહેનો ધારાસભાની પ્રેક્ષકોની ગેલેરીમાં હાજર રહી હતી. સ્ત્રી દેસાઈએ આ બેઠકમાં એ બીલ રજુ કરવાનો તેમનો ઇરાદો નથી એમ જાહેર કરતાં હસાહસ થઈ રહી હતી. સ્ત્રીઓએ રજુ કરેલા સફીય વિરોધનું આ પરિણામ કોય એમ લાગે છે.

નીમણુંક કરવાનો વિચાર કરે છે. ને આ પટે કોઈ સ્ત્રીની નીમણુંક થશે તો સ્ત્રી કેરીઓ સાથે સંબંધ ધરાવતા ખાસ પ્રશ્નોની જ આ નવી મદદનીશ કમીશનર સંભાળ લેશે. સામાન્ય જોવાની એ મુલાકાત પણ લેશે. ને સ્ત્રી મદદનીશ કમીશનર નીમાય તો તેને ખૂબ કામ કરવાનું રહેશે તેની પ્રશંસા એને સંકુચિત મ-યાદિઓમાં રોપી ન

લેવામાં આવે એવી અગ્રેસા રાખવામાં આવે છે.

મોટર સાઇકલ પર: મીસ બેપ્સ્ટીએ અને મીસ વાલારા નામની બે યુવતીઓ ૧૧ મી ડીસેમ્બરે મોટર સાઇકલ અને સાઇકલ સાથે દક્ષીણ આફ્રિકાના પ્રવાસે ગઈ છે. તેમણે સાથે બે રીપેરલરો અને ફુરેરાગઈ રાખ્યા છે. દક્ષીણ આફ્રિકાથી તેઓ મોટર સાઇકલ પરજ પાછા ફરનાર છે.

૧૫૦૦૦ સ્ત્રીઓ છુટાછેડા લે છે: અસુખી ચુદ્ધવનને પરિણામે ઇંગ્લાંડમાં દરવર્ષે ૧૫૦૦૦ નેટલી સ્ત્રીઓ અગત્યતનો આશ્રય લઈ છુટાછેડા મેળવે છે. ન્યાયાધીશે મુકરર કરેલી બરણપાપણની ૧૨મો આપવા ઉપરાંત ૩૫૦૦ પતિઓને એસ એ.

ગવતી પડે છે. પરિશિત યુગલોની તકરારોની તપાસ માટેની ખોસ સમિતિએ આ માહિતી એકઠી કરી છે.

જર્મન સ્ત્રીઓને ફ્રાંસીઃ લશ્કરી રહસ્યો ખુલાં પાડી દેવાં માટે ક્રાઉ જોનીઝ વોન ટાઈકેન હેઇન અને ક્રાઉ રેનાઇટ વોન નાઇઝનેર નામની બે પ્રતિષ્ઠિત કુટુંબની જર્મન સ્ત્રીઓને ખર્સિનમાં ફ્રાંસી દેવામાં આવી છે.

ભ્રમહુલ્યા પ્રેમિકાઓઃ ઇલીઝબેથ અને જેન નામની અનુક્રમે ૨૩ અને ૨૦ વર્ષની યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના નેપલ્સ ખાતેના કોન્સલ જનરલ મી. કોઅર્ટ હુ જોઇસની પુત્રીઓએ મસીના ખાતે, ૧૫૦૦ ફૂટ ઉચેથી વિમાનમાંથી કુદી પડી આપવાત કર્યો છે. આ વિમાન એઝીજથી પેરીસ જતું હતું અને બંને સ્ત્રીઓ જ તેની ઉતાણ હતી. આખુંય વિમાન તેઓએ પાડે લઈ લીધું હતું. પાથરોટને એ બંને સ્ત્રીઓ કુદી પડ્યા પછીથી મોડેથી મળી હતી જેન ફેરબસ નામના વિમાની અમલદાર સાથે અને ઇલીઝબેથ ખીટ્ટી નામના વિમાની હેફ્ટેનન્ટ બેડે અદરાઇ હતી. આ બંને યુવાનો એક અડવાડિયા પહેલા મસીના ખાતેની બ્રિટિશ સીપ્હેનની ગંભીર હોનારતને બોજ બન્યા હતા. આથી નિરાશ થઇને બંને પ્રેમિકાઓએ પલ્ક પોતાના દેહને અંત આપ્યો.

તુર્કી પાર્લામેન્ટમાં સ્ત્રીઓઃ તુર્કીસતાનની નવી પાર્લામેન્ટની ચૂંટણીમાં પ્રતિનિધિઓ તરીકે ૧૭ સ્ત્રીઓને પ્રમુખ યુસ્તફ કયાલ પારાએ ઉમેદવાર તરીકે પસંદ કરી છે. પહેલી જ વાર સ્ત્રીઓ મનાધિકારને ઉપયોગ કરશે. ૩૦ વર્ષની ઉમરની સ્ત્રીઓ સરખપદ માટે લાયક છે.

ચીનની મહિલાઓની હડલત

ચીનની મહિલાઓને દેખીતી શુદ્ધાઓની દરામા મુકવા માટે આવતી ચળવળ સાથે સપ્તમા સદેશમાં લડત ચલાવી રહેલી સ્ત્રી સંસ્થાએ ચીનની ૨૦ કરોડ સ્ત્રીઓનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવે છે.

ચીનની મહિલાઓએ કોમીન્ટાંત ચીપ્સમાં મેનવેલા સમાનતાના હક્કો તેમના હાવમાંથી મુક્તી લેવા માટે પ્રયત્ન સાચના સ્થાનિક સાસકો, માર્શલ

ચીઆંગકાઇસેકની દોરવણી નીચે પસાર કરી રહ્યા છે.

આ સ્થાનિક સંજ્ઞાઓના કાયદાઓ અનુસાર ચીનની મહિલાઓ નીચે જણાવેલી કેટલીક વસ્તુઓ કરી શકે નહિઃ—

પુરૂષો સાથે સ્નાનમાં ભાગ લેવે.

પુરૂષો સાથે નૃત્ય કરવું.

ધુમપાન કરવું.

પગ ઉઘાડા મુકવા.

વેઇટલેસ તરીકે કામ કરવું.

ખાંધ વગરના ફેંક પહેરવાં.

ઉપાડા પગે ચાલવું.

ખતિ સાથે રેસ્ટોરામાં જવું.

રસ્તા ઉપર પતિની સાથે સાથે ચાલવું.

સુગંધી વાળી વસ્તુઓ વાપરવી. વિગેરે

કેટલીક જગ્યાએ આ બધા કાયદાઓ પસ કરવામાં આવ્યા છે અને વધુ પસાર થતાં નહીં ચીનના જુના દિવસોના આ પુનરાવર્તન સાં. ચીનની મહિલાઓ બળવો કરવા તૈયાર થઇ છે.

સ્ત્રી જગત માર્શલ ચીઆંગ-કાઇ-ચેકને દોષ દે છે. તેની પત્નિએ અમેરીકામાં કેળવણી લીધી છે અને તેના અંગરક્ષક તરીકે કામ કરે છે. આમ છતાંય સામાન્ય હક્કની તેની સંભાવના પુરાની ઢબની છે.

તેઓ જણાવે છે કે તાલેતરમાં એક કાયદો પસાર કરીને માર્શલે તેમની સામે આ દમનનાં પગલાં લીધા છે. એ કાયદા અનુસાર સ્ત્રીની બંન્ન ચાલને ફોજદારી મુલ્કો કરવામાં આવે છે. અને તે બદલ એક વરસની જેલની સજા કરવામાં આવે છે.

આ કાયદાથી સ્થાનિક સાસકોના હાથ-પાય થયા છે અને સ્ત્રીઓને “તેમના સ્થાન”માં મુકવા માટે અમર્ણીત હદે જવા પડેલાં તૈયાર થયા છે.

માર્શલ ચીઆંગે પોતાનાં મુશ્કેલી ક્રમ નીચેની બાબતોમાં અર્થદીત કર્યાં નહીં તેણે એવું કહ્યું છે કે સ્ત્રીઓએ મળું ન દેખાય, બરોડા દંભાવ એવી લાગી બાંધવામાં અને એક પુરૂષ નીચે પડેલો એવાં ક્રોધ-પહેરવાં.

ગુણસુંદરી અને સ્ત્રીહિતોપદેશ.

[વ્યાખ્યાન ૨, ૪-૪-૦]

(સ્ત્રી-ઉપદેશી સચિત્ર માસિક)

[દિન-૬ જુલાઈ ૨, ૫-૧૩-

તારી : ૨૪ જુલાઈ ના. વર્ષ

સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૦

કાર્યાલય :

ઉપતારી : યજ્ઞેશ દ. શુક્લ

પી

૧૧૪, ગીરગામ પોસ્ટ રોડ, સુભાઈ,

ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૧

વર્ષ ૮મું : પુરતક ૧૫મું

અનુક્રમણિકા

ફોટો-ચિત્રો

વિષય	સંખ્યા	પૃષ્ઠ	વિષય	સંખ્યા	પૃષ્ઠ
અમદાવાદનાં સરમુખત્યાર			આસર, સી. વીરબાબા	૧	૩૫૩
સી. સરશદેવી	૧	મુખ. ડી.સે.	લલકામાં ગુજરાતની સ્ત્રીચિત્ર	૮	૨૫૩, ૨૧૪
અમદાવાદમાં માની આરાધના	૧	૧૦૨	કવિ, સી. માલુખાબાઈ	૧	મુખ. ફેબ્રુ.
અસરુઆલી, મીરસીસ	૧	૨૬૩	કામદાર, સી. રમીબાઈ	૧	મુખ. જોડાટોનવે.
આસર, મી. લીલાવતી	૧	૪૨૩	કેલિનેનો બદિખાર	૧	૧૦
આસર, સી. પદ્માવતી	૧	૩૫૪	પુરોહિતદેવ, ક.	૨	૩૫૪, મુખ. ફેબ્રુ.

ખટ્ટરીયા, સો. કલાવટી	૧	૨૨૫	ખંજાળામાં મુજરાત	૨	૧૧૧, ૧૧૨
ગોખલે, સો. અવંતિકાબાઈ	૧	મુખ. ડીસે.	ભવિષ્યની પ્રભને કેમ ઉછેરશે ?	૩	૬૭, ૬૮, ૬૯
ઘાટકોપરનાં જેઠનિવાસી બહેનો	૧	૪૨૫	બારનો તારણદાર	૧	મુખ-ઓક-નવે
જંડા હંચા રહે હમારા	૨	૨૫૪	બાવનમરમાં જવાહર-દિન	૩	૨૪૪
કક્કર, સો. ગોઠાવરીબહેન ધ	૧	૨૦૬	બાવનમરમાં રાષ્ટ્રચેતન	૩	૮૨
કક્કર, સો. મનોરમા બા.	૧	૨૬૦	મહેતા, બહેન ઇન્દુમતી	૧	૪૮૫
કક્કર, સો. સ્નેહચીલા જ.	૧	૨૮૬	મહેતા, શ્રી. રતનબહેન	૧	મુખ-સપ્ટે.
કાકર, સો. નંદમોરી	૧	૪૨૨	મહેતા, સો. ઉર્મિલા	૧	મુખ-ડીસે
ત્રિવેદી, ક. સુભાષિ	૧	૩૫૩	મહેતા, સો. હંસાબહેન	૨	મુખ-ઓક-નવે;
ત્રિવેદી, શ્રી સચિતાબહેન	૧	૧૦૧			૩૮૬
દક્તરી, ક. મધુકાન્તા	૧	૪૨૧	મુક્તાબહેન, સો.	૧	૨૧૧
દક્તરી, સો. નવલબહેન	૧	૩૦૧	મુંબાઈ મ્યુ. કન્યાશાળા દ. પ્રદર્શન	૨	૩૭૬, ૩૮૦
દર. ક. ત્રિશુભા	૧	૨૪૩	મૂન, મીસ કેથેલીન	૧	૩૧૫
દવે, શ્રી. સુભદ્રાબહેન	૧	૧૦૧	મૂળમાં જ થા	૧	૧૬
દેશદર્શન પ્રદર્શન અને બાણાશાળા	૧	૨૦૧-૨૦૨	મોન્ટેસોરી શાળા	૧	૬૪, ૮૫, ૮૬
દીવાનજી, સો. હર્ષદા	૧	૩૫૪	મણી ગણમાં જન્મદંબાઓ	૧	૮૧
દીક્ષિત, સો. વીરબાળા	૧	૩૫૩	રેડી, ડૉ. મુધુલક્ષ્મી	૧	૩૮૬
દેસાઈ, શ્રી. કુસુમબહેન	૨	૪૧૬	રેડાના તેજબજ, ક.	૧	૨૧૭
દી, શ્રી. રાણીબહેન	૧	૨૪૩	લક્ષ્મીબહેન, ક.	૧	૩૦૨
દા, શ્રી. દેવધાની	૧	૧૦૧	લાલવાણી, શ્રી કીર્તીબહેન	૧	૪૨૩
દાઈ, સો. ભક્તિલક્ષ્મી	૧	૨૬૩	વાંદેર, શ્રી શાન્તિબહેન	૧	૨૧૩
નરસાજન, ક. કામકોટી	૧	૨૬૮	વિલે પારલેમાં જેઠનિવાસી બહેનો	૧	મુખ-નવ્ય.
નર્મણું હૃદય અને તેના ઉપાયો	૭	૩૨૬, ૩૩૦	ચાન્દી, સો. ઉર્મિલાદેવી	૧	૧૧
નાડકરબી, ક. દુર્ગાદાઈ	૧	૩૦૦	ચુકલ, શ્રી. ન્યોલેના	૧	મુખ-ફેબ્રુ.
નાયક, શ્રી. સરોજિની	૧	૩૮૬	રોહ, ક. સુરન્દ્રબહેન મુ.	૧	૨૬૧
નીલકંઠ, ક. વિનોદિની	૧	૩૪૫	સાકરબાઈ, શ્રી.	૧	૪૮ બ
નેદર, સો. ભમા	૧	૩૩	સેન, ત્રીક્ષીર	૨	૨૦૦
નેદર, સો. કમળા	૧	૪૨૪	સેનગુપ્તા, મીસીસ	૧	૨૧૩
ખટ્ટલ, ક. મણિબહેન	૨	મુખ-સપ્ટે;	સેવદ, ક. દિલસાદ	૧	મુખ-ઓક-નવે.
		૩૫૪	સેવદ, ક. લીલા	૧	૨૬૭
ખટ્ટલ, સો. ખંજાબહેન	૧	મુખ-નવ્ય.	સોનાવાળા, સો. કમળાબહેન	૧	૨૪૩
ખટ્ટલ, સો. ચાન્દાબહેન	૧	૩૦૧	સોમજી, ક. સોનિયા	૧	મુખ-ડીસે
ખટ્ટા, શ્રી. દેવીબહેન	૧	મુખ-ફેબ્રુ.	સોલંકી, સો. જનમબહેન	૧	૨૬૬
પાટમુખા વિદેશી કાપડ પર સીલ	૧	૪૧૮	દરજ, સો. સ્નેહચીલા	૧	૩૫૩
પાલબાઈ, ક.	૧	૩૫૪	દમીદમળી, મીસીસ	૧	૩૧૦
પારાર, ક. ગુલાબ	૧	૪૨૦	દિંદુર રાષ્ટ્રીય સેન્ય	૨	૬૧-૬૨
બાદશાહ સરખસ	૧	૨૦	દોસ્તપરબમાં	૧	૬

બાતી-ફેર-યા નાટક

...	...	૧૪	પીકેટીંગ	૧૫૩
...	...	૩૩૩	પ્રસોલકેરી	૭
...	...	૧૧૨	બીકાણી બીલાહું	૧૨૭
...	...	૧૧૮	બોરસળીનો પંખો	૩
૪૬, ૧૭૪, ૨૬૬, ૩૩૮, ૩૮૩			મૂઠ સમાવણું મુકિદ્વાર	૨૪૮
...	...	૩૧૩	રતપુલાણી	૮૮
...	...	૧૪૧	રજીન્માદ	૩૬
...	...	૨૪૮	વીર-પ્રતિજ્ઞા	૨૧
...	...	૧૩૨	સાકરબાઈ	૪૨
...	...	૩૭૪		

લેખ

૧૫૭	મોન્ટેસોરી સાથા	૮૪
૨૧૬	યુવક યુવા મોટે	૨૫૭
૩૨૭	વિધિમૂળ પ્રાણસ્ય	૮૦
૨૪૧	વેદના સમયમાં લખાવ્યવસ્થા	...	૧૪૭, ૩૧૬	
૨૦૬	શ્રીમતી અનંતાલાલ ગોખલે	૨૩૬
૩૩૧	શ્રીમતી રમણદેવ કામદાર	૧૬૪
૧૦૫	સત્યમીએને બે બોલ	૨૮૦
૧૬૧	સીરીયાની ભેગ, તરીકે આગે	૧૧૪
૬૬	સ્નેહાંભિ	૧૧૭
૧૭૦	દિન વિષે એક અંગ્રેજી કુમારિકા	૩૧૫

રાસ-કાવ્ય

...	...	૭૫	રણુચંદ્રી	૩૧૮
...	...	૧૧૧	રણુનાથ	૧૪૦
...	...	૧૪૨	રાધા	૧
...	...	૨૩૫	કેટિયા	૩૩૭
...	...	૩૨૧	લડાયે ના	૧૧૬
...	...	૧૩૨	વાગે છે વાદે રણુધુધના	૩૭૩
...	...	૧૩	વીરાંગનાના કોડ	૧
...	...	૮૩	વરદાતરુ	૭૩
...	...	૨૪૦	શકિતનો અવતાર	૩૨૨
...	...	૩૬૩	ચરના રાસ	૧૪૬
...	...	૧૧૧	સરથ	૨૪૭
...	...	૨૪૬	સંધ્યાના રંગ	૧૨૧
...	...	૧૦૭	દિન દિનીઓનો	૩૩૨

૪
અડીચ્છં.

અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદ ..	૩૮૭	ફૂલવેણી ...	૩૭૮
હતામી પ્રેમ ૧૮૨,૨૮૭,૩૪૨,૩૬૭		મુક્તિસંપ્રાપ્તિમાં ભારતીય મહિલાઓ ...	૬૦,૨૦૭,૨૬૭,૩૫૦,૪૧૯
કેટલીક વાનીઓ ...	૨૫૫	સમસ્ત ગેશીઆની મહિલા પરિષદ ..	૪૨૧
ગુજરાતી હિન્દુ સોમંડળ ...	૫૩,૧૬૧,૨૮૬	સમાલોચના ...	૧૮૪,૨૭૧,૩૬૬
નોંધ ...	૫૭,૨૩૧,૩૧૮	સી જનત્	૫૪,૨૨૪,૨૬૨,૩૪૩,૪૦૫

લેખક-લેખિકા યા સંપાદક

અડાલત, રા. તારાચંદ્ર પો...	.. ૪૨,૧૧૮	નમંદાળદેન, શ્રી. ૮૪
અલીનંદ, રા. ૨૫૬	પટેલ, ડૉ. અમૃતલાલ દ. ૧૦૫,૨૪૧
હરેશી, રા. ચાંપરશી ૧૧૭	પટેલ, રા. નાનાલાલ દ. ૧૪૬
ઓઓ, રા. ચન્દ્રકાન્ત મં. ૧૩,૩૩૭	પાંડેજી, સો. જયમનજીરી બી., ૧૦૪
અંબરિયા, સો. મુદ્રિદાળદેન ૧૬૬	પારેખ, શ્રી. ચંદુભદેન ૧૧૭,૨૫૭
કણિયા, રા. વાનુપ્રસાદ મા...	.. ૧૪૧	પીયૂષ, રા. ૪૬,૧૧૪,૧૭૪,૨૬૬,૩૩,૩૩૮,૩૮૩	
કવિ, શ્રી. ન્હાનાલાલ દ. ૩,૭૫,૩૧૩	પ્રભાસ્કર, રા. જનાર્દન ૧૨૬,૩૨૧
કાંઠાવાળા, સો. કપિલા મ...	.. ૨૫૫	મજમુંદાર, રા. મંજુલાલ ર. ૧૩૨
ખંધગીયા, રા. જુહારાજી...	.. ૧૨૭,૨૬૦	મજમુંદાર, સો. શ્રીમતીબાળા ૧૭૦
ચણાના, રા. વલ્લભદાસ બ.	.. ૧૬૪	મનોરમા, શ્રી. ૮૦
ગોરીઆર, રા. હોરમસજી દ.	.. ૩૩૧	મહેતા, સો. સરેશ્વરિની ૧૪૭,૩૬૬
નગીરદાર, શ્રી. છાયાલાલ ડા.	.. ૭,૧૫૩	મૂન, મીસ કેથેલીન ૩૬૫
જેશી, રા. હમિયાચંદ્ર ૩૨૭	મોહિનીચંદ્ર. રા. ૧૫૨,૩૭૩
કવેરી, રા. મનસુખલાલ મ.	.. ૩૨૨	ચંચલિની, ક. ૧૮૨,૨૮૭,૩૪૨
કકર, સો. સ્નેહલીલા જ.	.. ૧૪૦	સોહાડ, શ્રી. દીવાળીબાઈ ૨૩૧
ત્રિપાઠી, રા. ધનરાંજન હી. ૨૧,૧૬૨,૨૪૮	ચંચલુરા, રા. ગોકુળદાસ દ્રા. ૮૮
દલાલ, રા. રતિલાલ ૨૮૭,૩૬૭	લવીક, ડૉ. ૧૧૭
દવે, ક. ચંદ્રિકા ૬	લલિત, રા. ૨૩૬,૩૩૨
દેસાઈ, સો. દીપકબા ૧૦૭	ચર્મા, રા. સીતારામ જે. ૨૬૬
દેસાઈ, રા. ચંદ્રવંત મ ૧૪,૧૩૨	ચાહ, ક. સાકરબદેન ૨૦૬
દેસાઈ, રા. રમણલાલ વ. ૨૮૦	ચાહ, રા. અંબાલાલ નૂ. ૩૬
દેસાઈ, રા. વિશ્વપ્રસાદ ચં. ૭૩	ચાહ, રા. ચીમનલાલ જે. ૩૭૪
દિવેદી, રા. નમંદાચંદ્ર વ. ૬૬,૩૨૩	ચાહ, રા. મૂળજીભાઈ પી. ૩૬૮
દિવેદી, રા. નારાયણજી હા...	.. ૧,૨૪૦	ચાહ, રા. પ્રભાલ ૧૬૧,૨૪૭
		ચોડા, રા. દેવદ. ૮૩

‘ગુણસુંદરી’ આલેખિભામે

શીરમોર, ૧૯૩૦ ૧ થી ૮	ફેબ્રુઆરી, ૧૯૩૧ ૧૭ થી ૨૪
અનુઆરી, ૧૯૩૧ ૬ થી ૧૬		

Registered No.

આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા

ગુણસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશાલય

પૂર્ણ સંખ્યા ૧૪૨

જુન : ૧૯૩૫

અકીર્ણ.

અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદ	૩૮૭	કૃષ્ણવેણી	૩૭૮
હનામી પ્રેમ	૧૮૨,૨૮૭,૩૪૨,૩૬૭	મુક્તિસંઘમાં ભારતીય મહિલાઓ	...	૬૦,૨૦૭,	૨૬૭,૩૫૦,૪૧૭
કેટલીક વાનીઓ	...	૨૫૫	સમસ્ત એશીઆની મહિલા પરિષદ	...	૪૧૦
ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ	...	૫૩,૧૬૧,૨૮૬	સમાલોચના	...	૧૮૪,૨૭૬,૩૬૬
નોંધ	...	૫૭,૨૩૧,૩૧૮	સ્ત્રી જન્મ	૫૪,૨૨૪,૨૬૨,૪૪૩,૪૦૫	

લેખક-લેખિકા યા સંપાદક

અડાલત, શ. તારાચંદ્ર પો...	..	૪૨,૧૧૮	નર્મદાબહેન, શ્રી.	૮૪
અલીનંદ્ર, શા.	...	૨૫૬	પટેલ, ડૉ. અમૃતલાલ દ.	૧૦૫,૨૪૧
હદેશી, શા. ચંપશી	...	૧૧૭	પટેલ, શા. નાનાલાલ દ.	૧૪૬
ઓઆ, શા. ચન્દ્રકાન્ત મં.	...	૧૩,૩૩૭	પાઠકજી, સી. જયમનચૌરી બી.	૧૦૪
અંબરિયા, સી. મુદિધાબહેન	...	૧૬૬	પોરખ, શ્રી. ચંદુબહેન	૧૧૭,૧૫૭
કણિયા, શા. ભાગુપ્રસાદ આ...	...	૧૪૧	પીપ્પ, રા.	૪૬,૧૧૪,૧૭૪,૨૬૬,૩૩,૩૮૮,૩૮૩		
કવિ, શ્રી. ન્હાનાલાલ દ.	...	૩,૭૫,૩૧૩	પ્રભાસ્કર, શા. જનાર્દન	૧૨૬,૨૨૧
કાંતાવાળા, સી. કપિલા મ...	...	૨૫૫	મજસુદાર, શા. મંજુલાલ ર.	૧૩૨
ખંધડીયા, શા. જુહાપાલ શી...	...	૧૨૭,૨૬૦	મજસુદાર, સી. શ્રીમતીબાળા	૧૭૦
જળાત્રા, શા. વલ્લભદાસ બ.	...	૧૬૪	મનોરમા, શ્રી.	૮૧
ગોરીઆર, શા. હોરમસજી દ.	...	૩૩૧	મહેતા, સી. સુરેશ્વરિની	૧૪૭,૩૬૬
જાગીરદાર, શ્રી. છાયાલાલ ડા.	...	૭,૧૫૩	મૂન, મીસ કેથેલીન	૩૬૫
જેશી, શા. હમિયાસંકર	...	૩૨૭	મોહિનીચંદ્ર શા.	૧૫૨,૩૭૩
જવેરી, શા. મનસુખલાલ મ.	...	૩૨૨	ચરસ્વિની, ક.	...	૧૮૨,૨૮૭,૩૪૨	
કમર, સી. સ્નેહલીલા જ.	...	૧૪૦	ચૌહાણ, શ્રી. દીવાળીબાઈ	૨૪૧
ત્રિપાઠી, શા. ધનશંકર છી.	...	૨૧,૧૬૨,૨૪૮	ચયસુરા, શા. ગોકુળદાસ દા.	૮૮
કલાલ, શા. રતિલાલ	...	૨૮૭,૩૬૭	લતીફ ડા.	૧૧૭
કવે, ક. ચંદ્રિકા	...	૧	લલિત, શા.	...	૨૩૬,૩૩૨	
કેસાઈ, સી. દીપકબા	...	૧૦૭	ચર્મા, શા. સીતારામ જ.	૨૬૧
કેસાઈ, શા. ચયવન્ત મ	...	૧૪,૧૩૨	ચાહ, ક. ચાકરબહેન	૨૦૧
કેસાઈ, શા. રમણલાલ વ.	...	૨૮૦	ચાહ, શા. અંબાલાલ વ.	૪૬
કેસાઈ, શા. વિષ્ણુપ્રસાદ ચં.	...	૭૩	ચાહ, શા. ચીમનલાલ જ.	૩૭૪
કિવેરી, શા. નર્મદાચંકર વ.	...	૬૬,૩૨૩	ચાહ, શા. મણીચંદ્ર પી.	૩૬૮
કિવેરી, શા. નારાયણજી છા	...	૧,૨૪૦	ચાહ, શા. મજલાલ	...	૧૬૧,૨૪૭	
			ચૌક, શા. કેશવ દ.	૮૩

‘શુભસુંદરી’ બાલવિભાગે

શીસેખર, ૧૬૩૦	...	— ૧ થી ૮	ફેલુઆરી, ૧૬૩૧૧૭ થી ૨૧
જનન્યુઆરી, ૧૬૩૧ ૬ થી ૧૬			

અર્પણુપંચ

શ્રીમતી હેડી વિદ્યાગૌરી રમણુભાઈ નીલકંઠ, બી. એ.

પૂજ્ય વિદ્યાગહેન,

ગુજરાતમાં પહેલાં શ્રી ચેત્રચુચેટ હોઈને તમે ગુજરાતી બહેનો માટે ઉચ્ચતર શ્રીશિક્ષણને માર્ગ મોકળો કર્યો; તમારાં પોતાનાં ચંતાને શક્ય તેટલી ઉંચી કેળવણી માટેની સગવડ કરી આપીને તમે શિક્ષિત માતા તરીકેનો આદર્શ રચ્યો; પતિની નાની મોટી હરેક પ્રવૃત્તિમાં પૂરતો રસ લઈને તમે આદર્શ પત્ની તરીકેની ફરજો સંપૂર્ણ રીતે અદા કરી; કુટુંબની નાની મોટી પ્રત્યેક જવાબદારીનું પૂર્ણ શ્રે પાલન કરીને તમે આદર્શ ગૃહિણી તરીકે ગૃહસ્થાશ્રમ દીપાવ્યો.

ઘરના-કુટુંબના સંકુચિત વાતાવરણમાં પેશાબ ન રહેતાં તમે ગુજરાતની શ્રીશિક્ષણની અને સમાજસુધારાની હરકોઈ પ્રવૃત્તિના પુરોગામી બન્યાં; ગુજરાતના સંસારસુધારાનાં કાર્યમાં તમે ઓતપ્રોત બન્યા; દુઃખી વિધવાઓનાં તમે બેસી બન્યાં; બહેર પ્રવૃત્તિમાં લ્યાં લ્યાં તમે પ્રવેશ કર્યો ત્યાં ત્યાં તમે અવિરત કાર્ય અને પરિશ્રમથી અપૂર્વ સફળતા પ્રાપ્ત કરી.

છવનની અનેક લીલી શુદ્ધિઓ તેવા છતાં તમે તેવા અને સ્વાર્પણમાં જ તમારું છવન ધન્ય માન્યું.

શ્રીશિક્ષણ અને સમાજસુધારણા ક્ષેત્રમાં તમે કરેલી સેવાઓ અપૂર્વ છે. ગુજરાતી સ્ત્રીઓ એ સેવાઓ માટે તમારી સદાની કાળી સંદેશો. ગુજરાતની સ્ત્રીઓનું તમારા પ્રત્યેનું આ રૂણ ચર્તિત અંશે દેડવાના ગુણ ઉદ્દેશથી પ્રેરણને તમારા મણિમહાસંપ્રદાય પ્રસંગે અમે “ગુણમુન્દરી” નો આ ‘આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા અંક’ તમને અર્પણ કરી કૃતાર્થ મળ્યો હોય.

મુંબઈ,

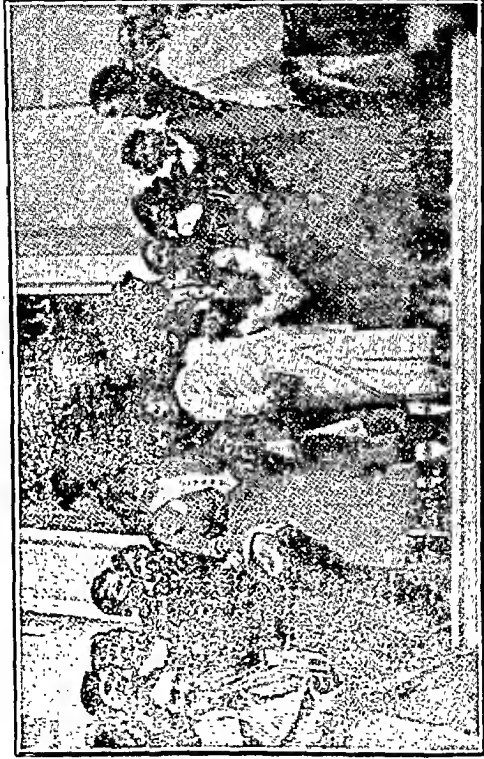
તા. ૧-૬-૩૫

લયદ્વંદુ ના રમા,

યજ્ઞેશ દ. મુકેશ,

તંત્રી

જવનની

અગ્રિણમાં ગોમનં અદવાડિયામાં હરિતાશ્વલ ખાતે મળેલી પરિષદના પ્રતિનિધિ બહેનો: ચિત્રમાં વચ્ચે દિન્દી પ્રતિનિધિ મંડળના આગેવાન મીસીસ મીસીસ હરિતાશ્વલ છે; તેમની જમણી બાજુએ પરિષદના પ્રમુખ મીસીસ કારમેલ એક્સલી છે.

ગુણસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

આંતરરાષ્ટ્રીય
મહિલાઅંક

સ્તંભ ૨૪મું

જુન : ૧૯૭૫

અંક ૪ થી

શિક્ષિત બહેનોને વિનંતિ

ગુણસુન્દરી'નો આંતર રાષ્ટ્રીય અંક કાઢવાનો છે અને તેમાં કાંઈ સંદેશ પાઠવવાનું તેના તંત્રીઓ મને લખ્યું. સંદેશ ચોકલવો એ મોટી વ્યક્તિઓનું કામ છે. મારે તો આપણા દેશની બહેનોને વિનંતિ માત્ર કરવાની છે. દુનીઆના સર્વ દેશો કેટલા આગળ વધ્યા છે તે જોતાં જણાશે કે તે પ્રગતિનું મૂળ તમામ જનતાનું શિક્ષણ છે. આ જગતનાં અનેક અનિષ્ટો અસાનના પરિણામ રૂપે હોય છે. તેથીજ ઘોર તમ અસાન દૂર કરવા

માટે સર્વેએ પ્રયત્ન કરવાનો છે. શિક્ષિત બહેનો જેમને કુરસદ છે, જેમનામાં શક્તિ છે તે સર્વે પોતાનાં અલણ લાઈ-બહેનોને લખતાં વાંચતાં કરી દે તો અદ્ય સમયમાં દેશની અલણતા મોટે ભાગે ઓછી થઈ

જાય. વાંચન સરખું જ્ઞાન ચેળવવાનું બીજું સાધન નથી. માટે એ સાધન પ્રાપ્ત કરાવવા આપણી બહેનો પોતાનાથી થાય તે સર્વ પ્રયત્નો કરે એ ગારી તેમને આગ્રહભરી વિનંતિ છે. આથી ઘણા પ્રશ્નોનો ઉકેલ આવશે એવી મારી શ્રદ્ધા છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય જગતમાં જેમણે પોતાની અપૂર્વ બુદ્ધિનો સ્વતંત્રતા અને સમાનતાને કાળે જે અનેક પ્રકારનાં દુઃખો

‘It is blessed to be among women’ સ્ત્રીઓના સંસર્ગ મળવો એ સદ્ભાગ્ય છે. આવી મતલબની એક આય-રીશ કહેવન છે. દોઢેક વર્ષ પહેલી ૧૮ મામ સુધીની હિન્દમાંની મારી ‘ગેરહાજરી દરમ્યાન યુનાઇટેડ ફ્રેટ્સ, જીનેવા અને નજી નાં પૂર્વ-માંની સ્ત્રીઓ અને સ્ત્રીમંડળોના પરિચયમાં આવવાનું’ અને સદ્ભાગ્ય મળ્યું છે. અને એ સદ્ભાગ્ય મારાં હિન્દી મિત્રોને પણ મળે ને માટે મરુ એ સરમરણોને તોળી લેવામાં પણ હું મારું અહોભાગ્ય સમજું છું. એ બધીએ સ્વતંત્રતાના આદર્શને માટે મરી ફિટનારી હતી. કેમકે પછી રૂપમા કે રીતે સ્વતં-ત્રતાના એ આદર્શને માટે તેઓ કામ કરી રહી હતી અને દેશ ગમે તે હોય અથવા વિષય પણ ગમે તે હોય પણ એ લડતના અનુભવો ‘જ્યેજ’ મરખા છે, એમ તેઓ બાળ્યની હતી

સ્વતંત્રતાના આ મૈન્યની મહત્તર વ્યક્તિ-ઓ રમિક છે, પૂનને ચોગ્ય છે. અમેરિકામાં અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રીઓના મત મધ્યસ્થને માટે જીવનભર લડનાર એ ‘જહાદુર’ નેતા મીસીસ કેરી ચેપમેન કેટને પકેડીજના મળતાં તો મને ખાસ અનહદ આનંદ થયો હતો. આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી મતાધિકાર મધ (International Alliance for Women Suffrage) નાં તેઓ વર્ષો સુધી પ્રયુખ હતાં, એ સંઘના ન્યુયોર્ક, બર્લિન, જીનેવા અને પેરિસનાં મહત્વપૂર્ણ અધિવેશનોનું પ્રયુખ સ્થાન તેમણે શોભાવ્યું હતું. મદામની વીમેન્સ ફ્રાન્સપન એસોમીએશનને તેમણે, તેમની પામેનાં ટ્રસ્ટમાંથી પાંચ વર્ષ સુધી વાર્ષિક ફાળો આપ્યો હતો આ કારણે હું તેમને મળવા માટે ખાસ

ના માંડિત

આવર હતી. જે દેશમાં સ્ત્રીઓને મતાધિકાર ન હોય, તે દેશમાં સ્ત્રીઓને મતાધિકાર મેળવી આપવાની લડત લડવા માટે જ આ ફ્રાન્સનો વિશિષ્ટ ઉપયોગ કરવાનો હતો. આ ફ્રાન્સમાંથી વાર્ષિક નાણા આપવા માટે મીસીસ કેરી ચેપમેન કેટની પ્રકૃતિ પસંદગી હિન્દ ઉપર ઉતરી આ હિન્દમાં સ્ત્રીમતાધિકાર મા-સકે લડત ચલાવવામાં તેમની એસોસીએશન તરફથી મોકલવામાં આવેલાં નાણાંનો ઉપયોગ થયો. અહીં એટલું કહેવું જોઈએ કે હિન્દમાં સ્ત્રીઓ પુરુષોની સમાન મતાધિકાર ધણી જ સહેલાઈથી અને મફતગતથી મળ્યો. મીસીસ કેરી ચેપમેન કેટ આજે ૭૦ વર્ષની વયમાં છે. વિશ્વના પ્રત્યેક દેશમાં તેમનો રમ અને અભ્યાસ ઉગ્ર છે. પરંતુ થોડાક વર્ષથી તેમનો પગ લાંગી ગયો છે. એ આને પરિણામે તેઓ લગ-ભગ ધરમાં રહેવાની સ્થિતિમાં છે. ન્યુ યોર્કની બહાર ૩૦ માઇલ પર આવેલાં તેમનાં નિવાસ સ્થાનની એ અને ડૉ. કર્મીન્સે ધણી જ આનંદદાયક સુલાકાત લીધી હતી. ધણીએ વિષયો પર તેમની જટાહર વાતચીતની અમે મળહ માણી. તેમનો નિવાસ, લાક્ષણિક પરાંવાસી અમેરિકન જેવો હતો પુસ્તકો, પુષ્પો, અનેક ભૂમિના સોરતેશથી ભરેલા તેમનો વિશળ આગાર, અત્યંત સાદો છતાં કચનાં ચમકતાં જરા શુભિકા : શ્રીમતી સરખા ગદ્યા વિનાનાં

ભાવ દર્શાવીને સ્ત્રીજાતિના ગૌરવનું ભાન કરાવ્યું છે; હીને વિરોધના પ્રયત્ન જીવાળ સામે ઝડપી છે તે

સનારીઓ

ભારતીયી યજ્ઞકટ મારી રહેલો તેમનો ભોજ-
નગાર, મનને મુખ્ય કરે એવાં હતાં. તેમનું
કેવળ આનંદચેર છે અને તેનાં એક ખુણામાં
મોટર ગેરજ છે. ગેરજ ઉપર સોફર-માળા
તેમનાં કુટુંબ સાથે રહે છે. આજુબાજુની
નાની ચોગાનની જમીન અને એ મકાન
તેમની જ માલિકીના છે અને એનો ખુણે
ખુણે એ નિવાસ કોઇ સંસ્કારી, સ્વાચ્છ અને
સ્વાતંત્ર્ય સ્ત્રીના હોવાની છાપ પાડે છે. વીમેન્સ
મિનિયમ એસોસીએશનનું મુખપત્ર 'સ્ટ્રીકમ'
તેઓ ધણા જ રૂઝ અને સહાનુભૂતિથી નિય-
મિત રીતે વાંચે છે. બધારણનાં તેઓ પ્રખર
હિમાયતી છે અને એક મહાન સંસ્કારક અને
વક્તા તરીકેની તેમની બક્ષિસોને લીધે, આ
જન્મ મહા કર્તવ્યશીલ હોવાના મુશ્કેલ ત્રીધે
તેમણે મહાન લડત ચલાવી હતી કે જે લડતે
૧૯૨૧ માં યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકાની
એકેએક સ્ત્રીને રાજકીય મતાધિકાર મેળવી
આપ્યો.

પણ અપૂર્વ પ્રતિભા અને કાર્યશીલતાથી
મને ચોક્કસ નાખનારી તો અમેરિકાની મુલન
પેઢીની સ્ત્રી નેતાઓ જ હતી. એઓમાંથી બેને-
એડીસ પોલ અને માર્ગરેટ સેંગરનો
તો મારે ખાસ ઉલ્લેખ કરવો જોઈએ. મીસીસ
ચેપમેન કેટલી તો એ
ઉલ્લેખ જ છે. એટલે
કે તેઓ જન્મથી જ
બળવાખોર છે. મી-

સીસ કેરી ચેપમેન કેટ બધારણવાદની પ્રખર
હિમાયતી છે ત્યારે આ બે બહાદુર-લડાયક
નેતાઓ છે અને તેઓના આદર્શો માટે તેઓ
જેલ નિવાસ પેઢી ચૂકી છે.

એડીસ પોલ, અમેરિકાની નેશનલ
વીમેન્સ પાર્ટી-રાજકીય સીપક્ષ પાછળનું જ્ઞેમ
છે. સ્ત્રીમતાધિકાર માટેની ચળવળનો એ અગાઉ
લડાયક વિલાસ હો, અને તે વખતથી જ
'સ્ત્રીઓ માટે સમાન હક્કો' એ તેઓનો
મુદ્દાતેજ છે. વોર્શીંગ્ટન ખાતે આલેક્સા રાષ્ટ્રીય
સ્ત્રી પક્ષનાં મુખ્ય મથકે હું એડીસ પોલને
મળ્યો. એક અડચણમાં મુખી હું તેમની માન-
નીય મહેમાન બની હતી, અને પાછળથી
સ્ત્રીઓ માટે રોકેરીપણના સમાન હક્કો સંબં-
ધમાં જ સપ્તાહ મુખી મેં જીનેવામાં તેમની
સાથે કામ કર્યું હતું. હિન્ડ માટેની આંતર
રાષ્ટ્રીય સમિતિના એક માછ મુખ્ય તરીકે
પણ મેં તેમની સાથે કામ કર્યું હતું.

હજી પાણી ધણાં ઉર્ધા છે, એ કહેવત
બગાજર તેમને લાગુ પડે છે. તેઓ સન્નિય
છે અને શાન્તિ એ તેમનું મુખ્ય લક્ષણ છે.
લાગ્યે જ જાહેરમાં તે નેરો છે. સંસ્થામાં
કોઇ પણ હોદ્દો તે ધરાવતાં નથી. ધણા જ
સાદા વસ્ત્રો પહેરે છે. કોઇ પણ આકર્ષક
એ રીત તેઓ રહેતાં નથી. અમેરિકાની
હમેશ મુજબની રાજકીય સ્ત્રી નેતાઓના
કરતાં બધી જ રીતે તેઓ ઉલટાં છે. કેટલીક
વાર તો ઉદર જેવાં તેઓ લાગે છે પરંતુ
શત્રુ સાથે તમે તેને લડતાં જુઓ અને આંખ-
માંથી નવાળા વર્ષાવતા સિંહ જેવાં તેઓ
લાગશે. જતાં પોતાના સાથીઓ ઉપર આટલો
બધો પ્રભાવ પાડનારી બીજી કોઇ સ્ત્રી હું
મળી નથી. તેમની ધ્રુજ તેમના સાથીઓને

ધ્યાન બીજી સ્ત્રીઓ તરફ જે આવાનો વધુ લાપ-
 પણ્ય તેમણે જોયો. આ બધા અનુભવોએ તેમ-
 નામાં બળવાની ચિંતનગારી સળગાવી. પોતાની
 બહેનોને જો જાન, શક્તિ અને શાન્તિ મેળવી
 આપવા માટે જે જરૂર પડે તો આત્મસમર્પણ
 કરવાની લાવના તેમનામાં જાગી.

‘ સંતતિનિયમન માટેની મારી લડત ’
 ‘ My fight for Birth Control ’

એ શીર્ષક નીચે લખાયેલી તેમની આત્મકથા
 સર્વેએ વાંચી જોઈએ આ લડતમાં દરેક
 પ્રકારની નાસજનક હેરાનગતિના તેમણે મામતો
 કર્યો. પણ એને પરિણામે તો તેમને સન્માન
 જ મળ્યું. ન્યુ યોર્કની ૧૦ કરોડની વસતી-
 માંથી કલા, વિજ્ઞાન, ધંધો રોજગાર, અને
 વેપારમાં સૌથી ગણતરી આવતી જવાલંત
 કારકીર્દિ મેળવનાર સ્ત્રીને અમેરિકન વીમેન્સ
 એસોસિએશન-અમેરિકન મહિલા સમાજ તર-
 ફથી અપનાર ચંદ્રક સૌથી પ્રથમ મેળવનાર
 મીસીસ માર્ગરેટ સેંગર જ હતાં. એ ચંદ્રક
 આપતાં એવું જાહેર થયું કે, દુનિયાનું
 આખું જ મામાજી બધારણ મીમીસ માર્ગરેટ
 સેંગરે પછડી નાખ્યું છે. કરોડો લોકોને પ્રાપ્ત,
 સ્વતંત્રતા સુખ આપવા માટે તેમણે જાનનાં
 દાર ધુલ્લાં કર્યાં છે. તેમણે દષ્ટિ, પ્રમાણિકતા
 અને વીરતાના અપૂર્વ ગુણો બતાવ્યા છે.

ન્યુ યોર્કની બહાર ૮૦ માઇલ દૂર અવે-
 લાં મીસીસ સેંગરના સુંદર નિવાસમાં એક
 દિવસ ગાળવા ઉપરાંત, તેમને પોતાને જ
 હાથે તેમનું પોતાનું સંતતિ નિયમનનું
 ક્લીનીક (દવાખાનું) જોવાનું સફળાપ્ય મને
 મળ્યું હતું. એ દવાખાનું એના હેઠળ
 જે રીતે પરિપૂર્ણ કરે છે તેથી મારા મન
 ઉપર ઘણી જ ઉડી અને અનુકૂળ અસર
 પડી છે. એના આજાલીલા રંગના પ્રવેશ
 દારથી તે એની નાનામાં નાની વિમત સુધી

ચોક્કસપાઠ, તેમજ નૈતિક અને શરીરિક કુચ-
 ણતાં તરવરતાં હતાં. પીડિતોની સેવા માટેનાં
 એ જાનમાંથી કુદરતના એક કાનૂની કુદ-
 તના બીજા કાનૂન પરનું પ્રભુત્વ સચોટ થતું
 હતું. હૃદયમાંથી બળતી લાવના દૂર થતી
 હતી માર્ગરેટ સેંગર ધરના શ્રાપમાંથી સ્ત્રી-
 ત્વને મુક્ત કરનારાઓમાંની એક મુખ્ય છે
 એ મેં જોયું; દુનિયામાં પ્રકાશ રેડનારાઓ-
 માંની એક માર્ગરેટ સેંગર છે એ મેં જોયું;
 તેમના આત્મબોજોને લીધે થોડા જ વર્ષોમાં
 આંગી લીધેલાં, આવકારાયેલાં અને સારી રીતે
 પોપણ પામેલાં રાજકીય વસતીથી જ આ
 દુનિયા વસેલી હશે એ પણ મેં જોયું. ખરે
 જ, ત્યારે જ માનવજાતિ વધારે સુખી અને
 વધારે તંદુરસ્ત હશે ! મીસીસ સેંગરની
 ચળવળ કાયદાનાં રૂપે પડેલી મધ્ય છે. રોમ !
 કેથોલીકોની લાગવળે પરિણામે યુનાઇટેડ
 સ્ટેટ્સની સેનેટમાંથી નયું બીલ પસાર કરવામાં
 તેમને પ્રથમ સુરક્ષા પડી હતી. પણ તેમના
 અવિરત પરિશ્રમ થોડાજ ઓછા થવાનો
 હોતો ?

વિશ્વ શાન્તિ કે વિગ્રહમાંથી સ્વતંત્રતાના
 સ્ત્રીની અસરવાળાં બીજાં ક્ષેત્રમાં એક બીજી
 અમેરિકન મહિલાનાં કાર્ય અને વ્યક્તિત્વની
 હું પ્રશંસા કરું છું. એ મહિલા તે રોચરીથ
 સોસાયટી અને રોચરીથ મ્યુઝીયમનાં મંત્રી
 મીસ ફ્રાન્સીસ ગ્રાન્ટ. તે અર્ધ સ્પેનીશ
 વંશજ છે અને રેડ હિન્દીઓનાં વસાહત નજીક
 તેમણે રાજ્યાતનુ જીવન ગાળેલું છે. મહાન
 રશિયન કલાકાર નીકોલમ રોચરીથની પ્રેરણા
 હેઠળ રેડકોસ બેનર જેવોજ ‘ બેનર એક
 પીસ ’ ‘ સુલેહનો ખજા ’ જુદી જુદી સરકારો
 પાસે સ્વીકારાવાની ચળવળ કરનાર મીમ
 ફ્રાન્સીસ ગ્રાન્ટ મુખ્ય છે. આ ‘ બેનર ’ના
 ઉપયોગનો હેતુ એ છે કે, લગ્નના સગવડમાં
 અસ્કૃતિ અને સૌન્દર્યની બધીય વસ્તુઓને

૧ ન પામવા હતાં સંરક્ષણી. રેડકોસ પ્લેજ
 ૨ હોસ્પીટલો અને ધરાવવાઓને મુરશિત
 ૩ છે તેમજ આ 'શાન્તિનો પ્લેજ'
 ૪ ખ્યાત શિલ્પકામ, મંદિરાર્ચના, મહાન
 ૫ તત્કાલ્યો, યુનિવર્સિટીઓ અને ચિત્ર કલા
 ૬ તેઓને સંરક્ષણ આપે. આમ સંસ્કૃતિ એ
 ૭ ધરેલા વર્તનનું. ૧૨જી અને અને પાશ્વર-
 ૮ ની વિરોધી અને. આ વિષય પરત્વે મી.
 ૯ ૧૧૮ ધણું જ મુંદર બોલી શકે છે અને
 ૧૦ કુંદર કુંદર વાક્ય રચના અને શબ્દ પ્રયોગો
 ૧૧ રવાની તેમની શકિતને તે કીમતી મનોગિતી
 ૧૨ તાલુકા જ પહેંચી શકે. પૂર્વના ખાસ કરીને હિન્દ-
 ૧૩ ના જીવન અને આદર્શોનાં તે પદ્યપ્રતિભા છે
 ૧૪ અને નવી દુનિયામાં પૂર્વ અને પશ્ચિમ વચ્ચે
 ૧૫ ધણું જ કુશળ પૂણ-આધારો છે.

રાષ્ટ્રસંઘની એસેમ્બલીનાં અધિવેશન દર-
 ૧ આન. હોનેવા ખાતે હિન્દનો પ્રશ્ન સંસુચિત
 ૨ રીતે રજુ કરવાના મારા મકકમ નિર્ણ-
 ૩ યને પરિણામે. ઇંગ્લાંડમાં સ્ત્રી મતાધિકાર
 ૪ માટેની સફેદરત ચળવળમાં આર્થિક સહાય
 ૫ મેગવી આપવા માટે જાણીતા ચએલાં એક
 ૬ અંગ્રેજ ખાનુનો મને ફરીથી વધુ પરિચય
 ૭ થયો. આ ખાનુ તે હિંદમાં સફેદરત મીસીસ
 ૮ પેંકહર્સ્ટનાં વીસ વર્ષ પૂરનાં મહાકારી
 ૯ મીસીસ એમેલીન પેથીક લોરેન્સ. દર
 ૧૦ વર્ષની સતત લગ્ન અને ચાર વર્ષના મહા-
 ૧૧ રિગ્દને આંતે ઇંગ્લાંડમાં પુખ્ત વયની સ્ત્રીઓને
 ૧૨ મતાધિકાર અપાવવામાં સફળતા મળ્યા પછી,
 ૧૩ મીસીસ એમેલીન પેથીક લોરેન્સે પોતાનાં
 ૧૪ વખત અને વિશાળ રાજકીય લગવગની
 ૧૫ શકિતનો લાભ સ્વતંત્રતાને ઉત્તેજતા. જુદા
 ૧૬ જુદા પ્રશ્નો પરત્વે આપવા માંગ્યો છે. તેમના
 ૧૭ પતિ મજૂર સરકારનાં નાણાં મંત્રી હતા અને
 ૧૮ હિન્દને તેના રાજકીય સ્વતંત્રતાનો જન્મ સિદ્ધ
 ૧૯ હક્ક પુનઃ મેગવી આપવામાં એ. દંપતી રસ
 ૨૦ લે છે. એજ જુના અને અવિરત હતાકથી

તેમણે 'હોનેવામાં હિન્દ દિન'ની જાહેર
 ૧ સભાનું પ્રમુખસ્થાન લીધું. હિન્દમાં દરેક
 ૨ સ્ત્રીને મતાધિકાર આપતી, અને સ્વતંત્રતા.
 ૩ જવાબદારી અને વિધનાં સ્ત્રીત્વનું. શહેરીપણું
 ૪ આપવાનો હેતુ સંપૂર્ણતઃ સિદ્ધ કરતી હિન્દની
 ૫ એ સફેદરત ચળવળના પુરોગામીઓ પૈકી એક
 ૬ મીસીસ એમેલીન પેથીક લોરેન્સ હતાં. એ
 ૭ ચળવળ દરમ્યાન તેમણે ધણી યાતનઓ સહન
 ૮ કરી હતી અને ત્રણવાર તેમને જેલનિવસ
 ૯ મળ્યો હતો. હિન્દની સ્વતંત્રતા માટેની આ-
 ૧૦ પણી પ્રજ્ઞિઓમાં તેઓ આમ ભાગ લે એ
 ૧૧ શુભ શુકન છે એમ મને લાગ્યું.

રાષ્ટ્રસંઘની એસેમ્બલીમાં સ્ત્રીઓની પ્રતિ-
 ૧ નિધિ મંડળમાં આવેલાં સ્ત્રીપ્રતિનિધિ મેડમ
 ૨ વરગારાને હું હોનેવામાં જ મળી. તે યુવાન
 ૩ પણ ઠીંગણી છે. પ્રગતિ-શહેરીપણામાં સ્ત્રી-
 ૪ ઓના સમાન હોયે વિષેના ચી'ની સરકારના
 ૫ ધણા જ પ્રગતિમાન વિચારો દર્શાવવા માટે
 ૬ તેને ખાસ પ્રતિનિધિમંડળમાં મોકલવામાં
 ૭ આવી હતી. સ્ત્રીઓને શહેરીપણાનાં અસમાન
 ૮ હક્કો આપની આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદા માટેની
 ૯ કોટીશીકેશન કોન્ફરન્સે સુચવેલી કક્ષા પસાર
 ૧૦ કરવાની ભલામણ કરતી દરખાસ્ત ત્યારે
 ૧૧ પહેલાં કમીશને પસાર કરી ત્યારે એ આખાંય
 ૧૨ કમીશનની સામે, વિરોધ કરતી વેગાની તેમની
 ૧૩ હિંમત અને ચીજ્વટાઇ મને ધણું જ ગમ્યાં.
 ૧૪ આ કમીશનેએ પોતાનો મત સર્વાનુમતે જ
 ૧૫ જણાવે એવી રીતે ઘણું ગચ્છેલી છે પરંતુ દર
 ૧૬ દર દક્ષિણ અમેરિકામાંથી આવેલી આ' નની
 ૧૭ સ્પેનીય ખાનુને તેના સિદ્ધાંતોને વળગી રહેવામાં
 ૧૮ થી દયાણુ કરવા કે સમજાવવા કોઈ શકિતમાન
 ૧૯ યજ રાકયું નહિ. તે જાણતી હતી કે દક્ષિણ
 ૨૦ અમેરિકા તો જાતીય બેદલાવને નાણુ કરવા માં-
 ૨૧ ગતું હતું. એ જાહેર કરવા માટે જ તે ત્યાં આવી
 ૨૨ હતી અને જૂતવાણીઓના વિચારો સામે તેણે
 ૨૩ આમકપૂર્વક વિરોધ યાજી રાખ્યો.

ડૉક્ટર રોઝા વેલ્ડ સ્ટ્રોસ સમાજ હક્કો માટેની યહુદી સ્ત્રીઓની લીગના અગ્રગણ્ય નેતા છે. રાષ્ટ્રસંઘે સ્થાપેલી શહેરીપણાના સમાનહક્કો માટેની સ્ત્રીઓની સલાહકારક સમિતિ પર, અખિલ એશીયાઈ મહિલા પરિષદના એક પ્રતિનિધિ તરીકે આ બહેને કામ કર્યું હતું. તેમનું જીવન, જે સલામ અને ન્યુયોર્કમાં સરખી રીતે વીત્યું છે. અને આ કારણે તેમનામાં અજબ બ્ય-કિતત્વ આવ્યું છે. સીતેર ઉપર વર્ષની તેમની ઉંમર છે છતાં મારે કહેવું જોઈએ કે તેમની સુંદર આંખો કાંઈ યુવતીના જેટલી જ જવ-લંત છે; અને તેમનું સૌન્દર્ય પણ કાંઈ યુવતીના જેવું જ છે. તેમનો સ્વભાવ પણ ધણો તેજઘર છે. પેલેસ્ટાઇનમાં તેમના સહ-કાર્યકરોનો તેમના પર અજબ પ્રેમ જોતાં મને જરૂર આશ્ચર્ય લાગ્યું નહિ. યહુદી સ્ત્રીઓ યહુદી સ્થાનિક સરકાર અને કોન્સિલમાં સુટબીનો તેમજ મતનો અધિકાર ધરાવે છે તે મોટે ભાગે તેમના પ્રયત્નને જ આભારી છે. મેં જે જે યહુદીઓને જોયા છે તેઓની જેમ આતિથ્યમાં તે ઉદાર છે. જીનેવામાં મારા પ્રત્યે તેમણે ધણી મમતા બતાવી હતી અને પેલેસ્ટાઇનમાં પણ તેમના જ મહેમાન યવાનો તેમણે મને આગ્રહ કર્યો હતા. જીનેવામાં એશીયાઈ મહિલા પરિષદના પ્રતિનિધિ તરીકે ફરજ બજાવવામાં તેઓ સૌથી વધુ વફાદાર હતાં. બધીય ચર્ચામાં પૂર્વની સ્ત્રીઓનું દષ્ટિબિંદુ સૌથી મોખરે રાખવામાં તે ગૌરવ લેતાં.

નજીકનાં પૂર્વમાં સ્ત્રીઓના હિતોને આગળ ધપાવવામાં સૌથી વધુ બાળીતી થતી જતી સ્ત્રી ડેમાસ્કસનાં મેડમ નૂર હમીદા છે. ઘણા પ્રાચીન કુઝ કુટુંબનાં તેઓ સભ્ય છે. ચૂસ્ત આરબ અને મુસ્લીમ છે. ૧૯૩૦માં તેમણે પહેલી “સ્ત્રીઓની પૌર્ણત્ય પરિષદ” યોજી

હતી. ડેમાસ્કસમાં એ મફતગતારી ભરખ હતી, જે કે એમાં પશ્ચિમ એશીયા અને ઇજીપ્તથી જ પ્રતિનિધિઓ આવ્યા હતા. પશ્ચિમ એશીયામાં જુદા જુદા ધર્મો અને જાતિઓની સ્ત્રીઓને એકત્ર કરવાના અને સ્ત્રીઓની હરકતો ફર કરવા માટે અગવળ ચલવવાનો તેમજ અક્ષરજ્ઞાન, આરોગ્ય, બાળલગ્ન, પક્ષા અને અનેક પત્નીની પ્રથાને લાગતી પછાત સ્થિતિમાં સુધારા કરવાના પ્રયત્ન રૂપે એ પરિષદ અગત્યની હતી. એ પરિષદે જે જાહેરાત મેળવી તેમથી ઉત્તેજિત થઈને પાનખર રૂઠામાં ડેમાસ્કસ, (સીરીયા); બગદાદ (ઇરાક) અને તેહેરાન (ઇરાન); એમ ત્રણ જગ્યાએ સ્ત્રીઓની ત્રણ પરિષદોની યોજના કરી. બગદાદમાં મળેલી પરિષદના અધિવેશનની છેલ્લી બેઠકમાં હાજરી આપવા હું શક્તિમાન નીવડી હતી અને તેમાં જે કાર્ય થયેલું તેનો પ્રારંભ હું સમજી શકી છું. અન્યાર સુધીમાં આવી ખીજ કાંઈ પણ સ્ત્રી સાથે મેં કામ કર્યું નથી. શરીર તે ધણું સ્થૂળ છે. વજન પણ ભારે છે છતાં તેમના પગ ધણા હળવા છે અને માથું તેમજ હાથપગ હળવાં છે. તેમની આંખો અને વાળ કાળા ભમ્બર જેવાં છે અને સામડી ગોરી છે. તે વાળોનાં ગુંજળાં કાનની પાછળ વાળે છે. કાંઠો પોશાક તે પહેરે છે. અને એમ લાગે છે કે જાણે તેણે જુરખો પહેરવો જોઈએ છતાં તે જુરખો પહેરતી નથી. આદર્શ ડીક-સના પાત્ર જેવી, કાંઈક પુસ્તકમાંની તે સી હોય એમ લાગે છે. બાળકના જેટલી જિજ્ઞાસાથી, કાંઈ સંતના જેટલી ધાર્મિક શ્રદ્ધાથી, કાંઈ સ્ટીમ શેલરની હાંકવાની શક્તિથી અસકય લાગતી યોજનાઓ તે હાથ ધરે છે. અને મીઠા અપૂર્વ વક્તવ્યના આજન્મ સરસ્થુજીવાર જેવાં બ્યકિતત્વવાદથી, અને બધાય મતભેદોને પતાવી દેવાની અપૂર્વ શક્તિથી તે અપૂર્વ બળ જમાવીને એ

મીરીસ કેરી એપમેન કેટ

આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી-મતાધિકાર મંથના સ્થાપક અને અમેરિકાનો અગ્રગણ્ય સીનેટ

મીસીસ કોરબેર એશબી

આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા પરિષદના પ્રસ્તાવિત અધિવેશનના પ્રમુખ, આંતરરાષ્ટ્રીય

એ યોગનાઓને શક્ય બતાવે છે. મોટામોટા પર્વતોને ખસેડવા જેટલી તેમનામાં શક્તિ છે. અને મને ખાતરી છે કે તેમના અવિરત કાર્યથી, દુનિયાના એ બધામ ભાગની સ્ત્રીઓમાં અપૂર્વ નગ્નતિનું લાભ પેદા થશે. તેહરાનમાં ધણીજા બહેરાત-પામેલી સ્ત્રીઓની પોર્ગત્ય પરિવર્તન બીજી અધિવેશન મળવાનું હતું. તેમાં છ દિવસ પહેલાં તો એ પરિવર્ત સાથે સાચા ભરાશે કે નહિ તેની પણ તેમને ખાતરી નહતી. ધરાનમાં પ્રવેશવાનો તેમની પાસે પરવાનો સુદાં નહતો. પણ ધરાકર્તા ના રાણીએ મેડમ નરહમોદનો લાવણીનો સત્કાર કર્યો અને સ્ત્રીઓની પરિવર્તમાં તેમ જ આખા એશિયાની સ્ત્રીઓની પ્રગતિમાં તેમણે અપૂર્વ રસ બતાવ્યો. મેડમ હમીદએ ના. રાણી સાહેબાને મળવા જનારી સ્ત્રીઓમાં મારો પ્રથમ સમાવેશ કર્યો હતો એ તેમની સુજ્ઞતા માટે હું ખરેખર મેડમ નરહમોદની આભારી છું. સ્ત્રીઓને નગ્નત કરવા કે વ્યવસ્થિત કરવાનું અને તેઓ માટે સામાજિક કે શિશુ નિપાયક સુધારાઓ મેળવવાનું પુરેગામી તરીકેનું કીમતી અને જરૂરી જે કાર્ય તે કરી રહ્યાં છે તે માત્ર તેક મુસ્લીમ જ કરી શકે.

તેમનાથી જુદી જ પડી આરતી બીજી આગેવાન-અગ્રગણ આરબ સ્ત્રી મેડમ નસીક આબેદ બેદુમ છે. ખરેખર, એમના પર તો હું લાભશૂકા ગંધ છું એમ મારે કબૂલનું જોછએ. આર દિવસ સુધી હું તેમની મહેમન હતી. પછી તે ડેમાસ્કસની અમુદા દરનીયરથી ભરેલ તેમના સુજ્ઞ મકાન લીધે, કે તેમના અવાજના અપૂર્વ અરને લીધે, અથવા તો તેમના સુન્દર મુખ ઉપરની ઘેરી ખેદ બાળથી અથવા તો નવલ-કથા જેવી તેમની જીવનકથાથી પણ હેલ. રાખીટા ફોર્મસ જેવી પ્રખ્યાત અંગ્રેજ નવલ-

કથાકાર સ્ત્રીએ એક નવલકથાની નાવિકા તરીકે પણ એને ચિતરી છે. તે અપૂર્વ છે એ હું બાજુ છું. અરબસ્તાન, પેર્સિયાન, સીરીયા અને ધરાકર્તા પાનઆરબ શહેનશાહ-તમાં આરબોની રાજકીય એકતાના, રાજકીય સ્વતંત્રતાના અને આરબ રાષ્ટ્રવાદના સ્ત્રી નેતા તરીકે તે પ્રખ્યાત છે. ડેમાસ્કસ (સીરીયા)ના સૌથી ધનિક અને સૌથી વધુ લાગવમ ધરાવતાં મુસ્લીમ કુટુંબોમાંના એકમાં તેમનો જન્મ થયો હતો. અને ૨૧ વર્ષની વયે તો રાજકીય કાર્ય કરવા માટે તેઓ વિખ્યાત થઇ ગયાં છે. બ્યારે આરબોએ પ્રથમ ટુર્કી સામે અને પછી મેન્ડેટરી પાવર-ફેન્સ-સામે બળવા કર્યો ત્યારે તેણે પુરવવેશ ધારણ કરીને આરબ લશ્કરમાં પ્રવેશ કર્યો. એ લશ્કરમાં પુરવ મિ-પાલીઓ સાથે પુરેપૂરું એક વર્ષ સુધી રહીને તેણે પુરેપૂરી તાલીમ લીધી. ૫૦૦૦ પુરવોમાં એક સ્ત્રી અને તેમ સુંદર અને પ્રભાવશાળી, સ્વતંત્રતાના જુસ્સાથી જેની રોગરગ ભરાયતી હતી. લશ્કરમાં જોડાતાં પહેલાં ટુર્કોની સામે થતા આરબે નાં બાળકોની સંભાળ માટે તેણે નાણાં એકઠાં કર્યાં હતાં અને તેમણે જે શાળા ત્રણ વર્ષ સુધી વ્યવસ્થિત રીતે ચલાવી તે શહીદોનાં બાળકોની શાળા જ કહેવાતી હતી.

મેટે લાગે આ ચર્ચો દરમ્યાન ડેમાસ્કસની સ્ત્રી-ઓ ઉપર તેણે અજબ શક્તિ-મેળવી અને સ્વદેશી સ્વતંત્રતા માટે લડવા સાર લોકસ-મુદતે તે જે વેળા ઉત્સાહિત કરતી હતી તે વેળા તેને અનેક યાતના સહન કરવી પડી હતી. લશ્કરમાંથી તેને દુર કરવા માટે તેના માતાપિતાએ હમરો એકરનું ખેતર તેને બેટ કહ્યું. તેના બાપાએ પણ આટલી જ જમીન મળી હતી. તેના માતાપિતાને એવી આશા હતી કે તે લોકોને, ખેતીવાડીની નવી અને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિનું શિશુ આપશે. પાછળથી તેણે આ ખેતર તરફ ધ્યાન આપ્યું છે.

મોટાં ખેતરમાં ટ્રેક્ટર ચલાવતી મેં તેને જોઈ છે. મારી પાસે એનું સુંદર ચિત્ર છે. ત્રણ વર્ષ ઉપર બીરૂટ (સીરિયો)ના બહુતા કવિ અને સાહિત્યકાર મો. એમ. બમીલ એવ-લુમને તે પરણી છે. મો. બમીલ તેના કરતાં ઘણા મોટા છે. અને તેમની ભત્રિણને ઘણા મમયથી પરણેલા છે. પરંતુ મુસ્લીમ ધર્મ અનેક પત્નીની છૂટ આપે છે, ખાસ કરીને જે કાંઈ સંતાન ન હોય તો. આ પ્રમંગમાં આતુ જ છે. અનેક પત્નીની પ્રથાના આ લોકો નિરોધી છે છતાં તેઓએ આમ ક્યું છે. પ્રેમનો રંગ અજ્ઞ છે. આ લખને પરિણામે બનેલો બધાય મિત્રો ગુમાવ્યા અને પ્રગતિ માટેની તેઓની આગેવાની પણ ગઈ. લશ્કર કે શીશુ ગવર્યા કરવા કરતાં આ માનવ ત્રિકાણની વ્યવસ્થા કરવાનું નમીકને ભારે પડે છે એની કદપના હું કરી શકું છું. રાષ્ટ્રીય મુક્તિ માટે ૧ લાકડમાં હજીય નસીકનું હલ્લ છે અને ફરેક દિશામાં પ્રગતિ માટે મૂળ પાયા તરીકે સ્ત્રીઓની આર્થિક સ્વતંત્રતાની તે હિમાયત કરે છે. આરજ લશ્કરની તે ઝોનરરી કર્તવ્ય છે. અનુભવી યોજક છે; કુશળ વક્તા છે; શુદ્ધિમાન ભાષણશી છે, રંગરંગમાં દેશભક્તિ ભરી છે; અને એવો સ્વતંત્ર વ્યક્તિ છે કે આ આરજ દેશોમાં સર્વત્ર પહેરાતો પડે તેવો

લાંબા સમયથી ફગાવી દીધેલો છે. તેણે ૫૫ 'બોબ્સ' કરાવેલા છે અને પુરોનાં સ જમાં વર્ષોથી તે ધૂમે છે. આ સુંદર : અત્યંત કુશળ આરમ સ્ત્રી તેના માટે ફાં થોડા જ વખતમાં વધુ સાંભળશે એમ માનું છું. તે અને મેડમ હમીદા હિંદ : બતાની સ્ત્રીઓને મળે એ જરૂરનું છે. બંનેમાં ઘણું સામ્ય છે.

પૂર્વ અને પશ્ચિમની આ બંધીય સ્ત્રી સ્વતંત્રતાની મિત્રા છે. સ્વતંત્રતાની સા ભાષા તે ઉચ્ચારે છે; સ્વતંત્રતા માટે કરના કાર્યકરોને વેઠવી પડતી સા સાતન એ તો એમો ભોગવી છે. તેઓના ચર્ચની પગલે પગલે ચતી મિલિતા આનાં તેઓ ભાગ લે છે. મને ખાસ આનંદ એ બહુતિ થાય છે કે, તેઓના દેશની સ્વતંત્રતા માટે છેલ્લાં દશ વર્ષની અપૂર્વ ભાં દારા તેઓએ સ્વતંત્રતા મેળવી છે. તેવા પ્રગરની સ્ત્રીઓ હિંદમાં તેઓ હજારે સંખ્યામાં જોઈ શકશે. અજ્ઞ, જેવા પુર વિષે આપણે ઘણું સાંભળીએ છીએ. ૫ આના જેવી સ્ત્રીઓ અને એમીલીયા ઇટાલિ અને એમી નોનસન જેવી સ્ત્રી વિઝ નીઓને અગે આપણે તદ્દાપૂર્વક એમ કે શકીએ કે દુનિયામાં અજ્ઞજેરી સ્ત્રીઓં પણ કાંઈ અભાવ નથી.

મનુષ્ય પોતાની ભવને સમજવામાં ઘણી વખત નિષ્ફળ ન્ય છે. પણ તેની પત્ની તેને બરાબ જાણતી ન્ય છે. કોઈક વખત પોતાની ભવને ઉતરી ચકાય છે પણ પત્નીને ઉતરવાનું મુશ્કેલ થઈ પડે છે. પોતાની ભવને દંડ જગતથી પ્રભાવવાનું શક્ય છે પણ પત્નીથી હૃદયને પ્રભાવનું અશક્ય છે ! !

જગતની નજરે તેનાં મુખ્ય બધે નુરી નુરી રીને અંકાતાં હોય પણ પત્નીએ કરેલ મૂલ્યાંકન દેશમાં સાચું જ હોય છે ! અને તેથીજ પત્નીની નજરે જે મદાન છે તે સાચેજ મદાન પુર છે !

દુનિયાભરના દેશોની સ્ત્રીઓને જેણે પ્રેરણા આપી; તેઓના હક્કનું જેણે ભાન કરાવ્યું, જેણે સ્ત્રીઓની સમાન શહેરી તરીકેની ગણના કરવાની હાકલ કરી તે

આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રીમતાધિકાર સંઘ

એની તેત્રીસ વર્ષની લીલી સૂકીનો, પ્રેરક અને રસભર્યો ઇતિહાસ

રજુ કરનાર :

મીસીસ કેરી ચેપમેન કેટ

આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રીમતાધિકાર સંઘ
(International Women Suffrage Alliance) ના આરંભના દિવસો દેતા હતા તે બાજુના માટે તે સમયના બહેર-પ્રગતિમતો પ્રથમ ઉદ્દેશ્ય કરવો જોઈએ.

૧૯૦૨ માં યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાંની વ્યવસ્થિત મહિલા પ્રતિષ્ઠા ૫૪ વર્ષથી પ્રગતિ કરી હી હતી. આંતરવિશ્વે એની સ્વાભાવિક પ્રગતિમાં અવરોધ નાખ્યો હતો પરંતુ ચળવળ સદતર બંધ તો થઈ જ ન હતી. આ ચળવળ ની ચર્યામાં થઈ તે વેળા તો કોઈ પરિણિત સ્ત્રી મિશ્કતની મોટી ધરાવતી નહતી. તેને વારસામાં મળેલી મિશ્કત પણ તેના પતિને નામે ચડતી, પરિણિત સ્ત્રીઓ કાયદેસરનું વીસ કરી શકતી નહિ. પરિણિત સ્ત્રીઓ પોતાના બાળકોને કાયદેસરની વાલી પણ થઈ શકતી નહિ. તેઓ કામ કરી શકતી પણ એ કામ કરવાને અંગે તેઓને જે પગાર મળતો તેના પર માલિકી પતિની રહેતી. હાઇ-સ્કૂલ કે કોલેજ સ્ત્રીઓ માટે ખુલ્લી નહતી. દેશના સામાજિક, ધાર્મિક અને રાજકીય રીત રિવાજોમાં સ્ત્રીઓ સામે આ સિવાય ઘણા ય ભેદો હતા. કાયદાઓમાં છોડાડના કાયદાઓનું જ અનુકરણ થયું હતું. પરંતુ ક્રાંતિ તરફથી ચળવળના પ્રદેશમાં નેપોલીયન યુદ્ધના કાયદાઓનું અનુકરણ થયું હતું.

૧૯૦૨ પહેલાં સ્ત્રીઓના કાયદે પરિણામે

ઘણા ફેરફારો થઈ શક્યા હતા. પરંતુ કમન-લર્માં કાનૂનો અને રીત રિવાજોની મોટી હાર-માળા તેઓએ દૂર કરવાની હતી. મતાધિકાર માટેનું ચિહ્ન તો નિરાશાજનક દેખાતું હતું. યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સનાં ચાર રાજ્યોએ સ્ત્રીઓને મતાધિકાર આપ્યો હતો અને મક્કમ નિર્ણયથી એક સજીવન સંસ્થા આગે કૂચ કરી રહી હતી. બ્રિટન અને સ્કોટલેન્ડનીયન દેશોમાં પરિ-સ્થિતિ લગભગ સરખી જ હતી. પ્રયત્નને એકત્રિત કરવામાં સ્ત્રીઓ ઘણાં એકાં લાભ જોઈ શકી અને જેઓએ એકત્ર કામ કરવાની હાકલને સોધી પ્રથમ જવાબ આપ્યો તેઓ સાચે જ પીર આમાઓ હતા.

૧૯૦૧ માં નેશનલ અમેરિકન ફ્રેન્ચ એસોસિએશનના હોદ્દાદારોએ એવી સૂચના કરી કે, ૧૯૦૨ માં એ સંસ્થાનાં ૩૪ માં વાર્ષિક અધિવેશન પ્રસંગે, વોર્શિંગ્ટનમાં ભરાનારી આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રીમતાધિકાર પરિ-ષદમાં પોતાના પ્રતિનિધિઓ મોકલવાનું આમંત્રણ દુનિયાભરની બધીય રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી મતાધિકાર સંસ્થાઓને મોકલવું; આ પ્રકારનું આમંત્રણ દુનિયાના ઘણાંભાગ દેશોને કરવામાં આવ્યું અને તે પછી કેટલાય માસ મુધી સતત પ્રયત્ન અને પત્ર વ્યવહાર કરવામાં આવ્યાં ત્યાં સ્ત્રીઓના પ્રશ્નમાં કાંઈ-પણ રસ દેવાનું બાજુવામાં ન હતું ત્યાં મીડનરીઓ, યોગાઓ, એસચીઓ ને તપાસ

માટે પત્રો મોકલવામાં આવ્યા. અર્થત તપાસ પછી એમ જાણવામાં આવ્યું કે તે વર્ષમાં માત્ર પાંચ રાષ્ટ્રીય સ્ત્રીમતાધિકાર સંસ્થાઓ અસ્તિત્વમાં હતી. આ પાંચ સંસ્થાઓ તે (૧) ગ્રેટબ્રિટન, (૨) યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકા, (૩) નોર્વે, (૪) સ્વીડન, અને (૫) હોલ્લેન્ડની હતી. કેનેડાએ ઉતાવળે ઉતાવળે એક સંસ્થા સ્થાપી અથવા તે એક સંસ્થાને સંલગ્ન કરી. ઓસ્ટ્રેલીયામાં, પ્રાંતોમાં સંસ્થાઓ હતી પરંતુ કોન રાષ્ટ્રીય સંસ્થા ન હતી છતાં પ્રાંતોએ નાણાં ઉઠાં કર્યા અને ધણીજ જવલંત અને ધણીજ સહાયક નીવડે એવી પ્રતિનિધિ મોકલી.

ન્યાયે પરિષદ મળી ત્યારે ઉપર જણાવેલી આર રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ ઉપરાંત કેનેડા અને ઓસ્ટ્રેલીયાની એક એક પ્રતિનિધિ હાજર હતી. હોલ્લેન્ડ સિવાય દુનિયાની સ્ત્રીમતાધિકાર માટેની એક એક સંસ્થાનું એ પરિષદમાં પ્રતિનિધિત્વ હતું.

નીચેના પ્રતિનિધિઓ એ પરિષદમાં હાજર હતાં: મીસીમ ફોર્ગેન્સ ફેનીક મીલર (ઇંગ્લાંડ; મીસ વીડા ગોલ્ડસ્ટીન (ઓસ્ટ્રેલીયા); ડૉ. ઓગસ્ટા ગોગલન, (કેનેડા: પ્રોફેસર); મીસીમ ગુડ્રુન ડુગુન, (નોર્વે); મીસીમ એમ્મી ઇવાન્સ (સ્વીડન). યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાંથી આર પ્રતિનિધિઓ પસંદ કરવામાં આવી હતી. સુમાં બી. એન્થની; કેરી એપ્પેન કેટ, રેવ. એના હોવાર્ડ ડૉ. અને રાશલ ફ્રાટર એવરી. કોઇપણ વિદેશમાંથી માત્ર એક જ પ્રતિનિધિ હાજર રહી હતી. એટલે અમેરિકાના આર પ્રતિનિધિઓને રાખવાનું નહીં થયું હતું અને દરેક વિદેશી પ્રતિનિધિને આર મત આપીને મતાધિકારનું ધોરણ સરખું કરવામાં આવ્યું હતું. આમ થયું. સુખ્ય કેનેડીયન પ્રતિનિધિ, એક છેલ્લી પહે માંદી,

પડી ગઇ. રોજ રોજ તેનાં આગમનની રાહ જોવાતી. છતાં તે ન આવી શકી. છતાં એન. જેમ્સ એમ હુજ આવી પહોંચ્યા અને કાર્યક્રમમાં તેમણે તેનું સ્થાન પૂર્યું.

આર બીજા દેશો-વ્યવસ્થિત સંસ્થા વિનાનાના પણ પ્રતિનિધિઓ હતા: રશિયાનાં પ્રતિનિધિ તરીકે મેડમ સોશીયા લોવના ક્રીસ્ટેડ; જર્મનીના પ્રતિનિધિ તરીકે ફોલીન એન્ડોની સ્ટોલ; સ્વીડીના પ્રતિનિધિ તરીકે સીનોરીટા ફોક્લીના હાઇડોલો; ટુર્કીના પ્રતિનિધિ તરીકે મીમ ફોર્ગેન્સ ફેન્સામ, (કોન્સ્ટાન્ટીનોપલની વાળાઓ માટેની અમેરિકન કોલેજનાં ડીન), હાજર રહ્યાં હતાં આ પ્રતિનિધિઓ અને પ્રેક્ષકોએ ચોંતપોતપૂર્ણ દેશોમાં જીઓનો દરજ્જો કેવો છે, તે વિષે હેવાળે તૈયાર કરીને વાંચ્યા, કેટલીકવાર આના હેવાળોમાં પડાશના દેશોને પણ મમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.

આવીજ રીતના હેવાળો તૈયાર કરીને એટલ્યમ ગરે મેડમ મેરી ચોપલીને, ડેનમર્ક માટે શર્મોટ નોગે, જર્મની માટે ફો મેરી રટ્ટે, હોલ્લેન્ડ માટે ડચ જીઓના મતાધિકાર સંધે. ઇટાલી માટે એના મેરીયા મેઝોનીએ, સ્વીટ્ઝરલેન્ડ માટે મેડમ હેલન વેન મુલીનને મોકલ્યા હતા. આ દેશના અમેરિકન પ્રતિનિધિઓએ વાંચ્યા હતા. સંસ્થાઓ ન ધરાવતા દેશોના બીજા વધુ હેવાળો અમેરિકન એમ જીઓએ કેટલીકવાર તે દેશોની સ્ત્રીઓની સહાયથી તૈયાર કર્યા હતા. ચીન જાપાન ઇરાન, મેક્સિકો, મધ્ય અમેરિકા, દક્ષિણ અમેરિકાનાં પ્રજાસત્તાક રાજ્યો, ક્યુબા, પોર્ટોરીકો, અને ફિલીપાઇન્સ ખાતેથી આવ્યા હતા.

આમ જયુ મળીને ૩૨ હેવાળો આવ્યા હતા. અંગત તેમજ મિત્રતાને લગતા કક્ષો, કેળવણી, નોકરી, મતાધિકાર વગેરેને લગતા ૨૮ પ્રશ્નોનું પ્રશ્ન પત્રક તૈયાર કરવામાં આવ્યું

૧. એ પ્રમુખત્રણાં ધોરણ પર આ હેવાલો વાર કરવામાં આવ્યા હતા. આ બંધાય વાલો એક ચોપાનીયામાં પ્રકટ કરવામાં આવ્યા હતા. એ ઉપરાંત ચોપાનીયામાં પરિયતું આમંત્રણ, સ્ત્રીકારાયલ સિદ્ધાંતોની જાહેરાત અને કાર્યક્રમ તેમજ નીચીટ પણ પ્રકટ કરવામાં આવ્યાં હતાં. આ પહેલો હેવાલ તો તલાય વર્ષોથી ખલાસ થઇ ગયેલો હોવાથી કે. મળી શકે એમ નથી. યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકાની કેટલીય લાયબ્રેરીઓમાં પાછળથી પરિપક્વતા હોવાથી સાથે આ હેવાલ પણ કાપલોમાં બંધાયેલો પડ્યો છે. બંધાય દેશોમાં આ ચોપાનીયું મોકલવામાં આવ્યું હતું એટલે કેટલાક દેશોમાં પણ એ કંઠાય જગવાઇ રહેલું હોય.

નેશનલ અમેરિકન યુમન સફ્રેજ એસોસિએશનના અધિવેશન સાથે જ પરિપક્વતા સાથે વિવેચના સુધી આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રતિનિધિઓએ મંત્રણા કરી હતી. સુસાં બી. એન્યની પ્રમુખ અને ઓસ્ટ્રેલીયાવાળાં વીડા ગોલ્ડસ્ટીન મંત્રી ચુંટાયા હતાં. આંતરરાષ્ટ્રીય સહકાર આંદોની યોજના વિચારવા માટે મીસીસ ફેનલીક નીધરનાં પ્રમુખપદે પાંચ જાણીની સમિતિ નીમવામાં આવી હતી.

પાછળથી આ સમિતિએ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી મતાધિકાર સમિતિ રચાવવાની તરફેણમાં હેવાલ કર્યો અને એક કામચલાઉ સરપ્રમી સંસ્થા નક્કી થઇ. આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી મતાધિકાર પરિપક્વતા બીજું અધિવેશન, આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સલાની પંચવાર્ષિક બેઠક પ્રસંગે ૧૯૦૮માં બર્લિનખાતે યોજાવવાનું નક્કી થયું. દરમ્યાન આંતરરાષ્ટ્રીય ચળવળનો વિચાર કરવા અને કાયમની આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાનાં સર્વોત્તમ સ્વરૂપ સંબંધમાં પૂરેપૂરી સચ્ચતાએ સહિત પ્રતિનિધિ મોકલવાનું દરેક દેશને જણાવ્યું.

આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રતિનિધિઓએ નવી આંતરરાષ્ટ્રીય કમીટીનાં પ્રમુખ તરીકે સુસાં બી. એન્યનીને પ્રમુખ અને કેરી એપમેન કેટને મંત્રી ચુંટાયા. આ હોદ્દાઓને જર્મન સ્ત્રી મતાધિકારવાદીઓને ઉપપ્રમુખ તરીકેનું નામ સૂચવવાનું જણાવવા સત્તા આપી અને તેઓએ ડૉ. જર અનીતા ઓર્ડપર્ગનું નામ સૂચવ્યું.

ખાસ સમિતિએ સિદ્ધાંતોની જાહેરાત તૈયાર કરી અને પસાર પણ કરી. તથવા ફેરફાર સાથે બર્લિન અને કોપનહેગનની પરિપક્વતાએ જાહેરાત કરી મંજૂર કરવામાં આવી.

બર્લિનની પરિપક્વતામાં આવેલી પ્રતિનિધિઓ પોતપોતાની સમાજોની સલાહ સચ્ચતા સાથે આવી હતી. ઓસ્ટ્રેલીયા, ડેનમાર્ક, ફ્રાન્સ અને જર્મનીએ તો આ દિવસ દરમ્યાન અર્ધાપર્ધા સંસ્થા વ્યવસ્થિત કરીને આ કામ ચલાઉ સંસ્થા સાથે સંબંધ બાંધી દેધો હતો. આમ ૧૦ સહાયકારી સંસ્થાઓ થઇ હતી. પરંતુ બર્લિનની પરિપક્વતામાં નિયમિત રીતે નીમાયલા પ્રતિનિધિઓ તરફેણે તો માત્ર સાત જ દેશોનું પ્રતિનિધિત્વ હતું. આ સાત દેશો તે ડેનમાર્ક, જર્મની, ગ્રેટબ્રિટન, નોર્વે, સ્વીડન, નીધરલેન્ડ અને યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ હતા. ઓસ્ટ્રેલીયા, કેનેડા અને ફ્રાન્સનું પ્રતિનિધિત્વ નહતું. સ્વીટ્ઝરલેન્ડ, ન્યુઝીલેન્ડ ઓસ્ટ્રેલીયા અને હંગેરીથી પ્રેક્ષકો આવ્યા હતા. બંધારણ પસાર થાય ત્યાં સુધીને માટે તેઓને સંબંધ બનાવવામાં આવ્યાં. આમ ચણા પછી હાજર રહેલાં દેશોની ગણતરી કરવામાં આવી અને જર્મની, ગ્રેટબ્રિટન, સ્વીડન, નીધરલેન્ડ અને યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના પ્રતિનિધિઓ બંધારણ પસાર થવાથી હવે આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રીમતાધિકાર સંઘ (International Women Suffrage Alliance)

ને નામે યોગબાતી સંસ્થા સાથે જોડાય ગયા. મંત્રીએ જણાવ્યું કે ઓસ્ટ્રેલીયાથી કેટલ પ્રતિનિધિ આવેલ નથી છતાં આ સંપૂર્ણ યોગ્યતા સંસ્થાનાં સભ્ય તરીકે ઓસ્ટ્રેલીયાને દાખલ કરવાની પત્રદ્વારા તેમને સત્તા મળેલી છે, આમ સભ્યોની સંખ્યા છતી યષ્ટ. છતાં, તરત જ, નોર્વેજીયન અને ડેનીસ પ્રતિનિધિઓએ સાથે મંત્રણા કરી અને તેઓએ પણ સંઘ સાથે જોડાવાની જાહેરાત કરી. આમ કુલ સંખ્યા-સભ્ય દેશોની સંખ્યા-૮ ની યષ્ટ. ફ્રેન્ચ પ્રતિનિધિઓને પેરીસમાં જ બર્લિન આવતાં રોશન પર અકસ્માત નડ્યો અને તેઓ બર્લિન ન પહોંચી શકી.

સંઘ સાથે બર્લિનમાં જોડાયેલી સંસ્થાઓ મુકબ રીતે ચોંટી રહી અને ક્રાન્સ તેમજ કેનેડા પણ પછીથી તરતજ જોડાયાં. ૧૯૦૬ માં બીજી પરિષદ મળે તે પહેલાં તો સ્વીટ્ઝરલેન્ડ અને ન્યુઝીલેન્ડ પણ અમારી સાથે જોડાયાં અને રશિયાની પણ શુભેચ્છા આવી. બર્લિન પરિષદનો હેરાલ કોપનહેગન પરિષદ સાથે ભેળવીને ૧૯૦૬ માં પ્રકટ કરવામાં આવ્યો.

પહેલી ત્રણ પરિષદોમાં હજાર રહેનારી કેટલપણ સ્ત્રી, સ્ત્રી મતાધિકાર ક્યારે સામાન્ય થશે તેની તારીખ કહેવાની હિંમત કરી શકે એમ ન હતું. ભાવિ અધિકારમય ભાગ્યું હતું છતાં ફ્રેન્ચ પરિષદ સાથે નવી રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ સર્વ સાથે જોડાયે જતી હતી. આ સંઘને સફળતાપૂર્વક ક્યારે વિખેરી શકાય એમ તમને થાશે છે, એવા ૧૯૨૩ માં થીસીસ કોમ્પેટ એશીયોએ પૂછેલા પ્રશ્નનું મને સ્મરણ થાય છે, મેં આનંદથી જવાબ આપ્યો હતો:

“જ્યારે આપણે મોસ્કો, રોમ અને કોન્સ્ટાન્ટીનોપલમાં પરિષદો ભરી ચૂકીએ ત્યારે.” હવે રશિયન સ્ત્રીઓ મતાધિકાર ધરાવે છે: આપણે આપણી પરિષદ રોમમાં ભરી છે; ઇસ્તાનબુલમાં પણ ભરીએ છીએ. આ બધું ન માની શકાય એવું લાગે છે.

૧૯૦૨ માં વિરોધની વિશાળ દુનિયા મામે બહાદુરીથી લડી રહેલી પાંચ રાષ્ટ્રીય મતાધિકાર સંસ્થાઓએ તેનીસ વર્ષોમાં તો મોટા કેન્દ્રો નિહાળ્યા છે. દુનિયાના અર્ધા ઉપર દેશોમાં સ્ત્રીઓ સાથેજ માત આપે છે. અને બીજા કેટલાય દેશોમાં સ્ત્રી સંસ્થાઓ આગળ ધપી રહી છે.

એ પણ નોંધવા યોગ્ય છે કે વોશીંગ્ટનની પહેલી નાની પરિષદમાં તુર્કીની પ્રતિનિધિ આવી હતી, તે પ્રતિનિધિ અમેરિકન હતી છતાં તુર્કીની સ્ત્રીઓ કે જે તે સમયે પોતાની વતી બોલી શકતી ન હતી તેઓ સાથે ધણીજ મિત્રાચારી ધરાવતી હતી. ૧૯૩૫માં તુર્કી સ્ત્રીઓની સૂચનાથી તુર્કી સરકાર પોતેજ સંઘને ઇસ્તાનબુલમાં અધિવેશન ભરવાનું આમંત્રણ આપશે અને તુર્કી સ્ત્રીઓ માત્ર મતાધિકાર ધરાવતી નહિ પણ રાષ્ટ્રીય પાર્લામેન્ટમાં ૧૭ સ્ત્રીઓ સુદાસ દશે એ કોણ માની શક્ય હોત !

આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી મતાધિકાર સંઘે બધા દેશોની સ્ત્રીઓને ઉત્તેજન આપ્યું છે, પ્રેરણા આપી છે, સહાય કરી છે. મહાયુદ્ધને પરિણામે દેશો ઉપર જે ભારે સત્તઓ લદાઈ છે તે ન લદાઈ હોતો તો કલ્પ આપણા કાષ્ઠનો અત આવી ગમેલો આપણે જોયો હોત.

સીતા નયનેમાં પરમાત્માએ પોતાના બે દીપક મૂક્યા છે એથી કરીને સંસારમાં ભૂલા પડેલા લોક તે દીપકના પ્રકાશથી પોતાનો સાચો રાહ ચોધી શકે.

—વિદિશ

આ પણી શ્રદ્ધાની કસોટી

લેખિકા:

મીસીસ માર્ગરેટ કોરબેટ એશપી

સ્ત્રીઓની સંપૂર્ણ રાજકીય સ્વતંત્રતાની બે સિદ્ધિઓનો ઉત્સવ ૧૯૩૫ની ઇસ્ત-નબુલ્લી કેબ્રિસમાં આપણે ઉજવીશું. દક્ષિણ અમેરિકાના પ્રજાસત્તાક રાજ્યોમાં સૌથી મોટું આઝીન્ન અને આપણું આ વેળાનું યજ્ઞમંત્રી ગુર્કીનું પ્રજાસત્તાક આ બે દેશોએ સ્ત્રીઓ-

ને પુરોગામી સમાન સંપૂર્ણ રાજકીય સ્વતંત્રતા બક્ષી છે.

આ બે મહાન લાભો સામે સ્ત્રીઓની આર્થિક સ્થિતિમાં થયેલો દેશોમાં પીછેહઠક યથાએની પ્રત્યાપણે મેળવવાની છે. બેકારી અને વિશ્વમંદીના સ્વામાહેન એકસ્વતંત્ર વ્ય-

જાપાનની મહાન સત્રારી મેડમ કાલકો યાહમા

જાપાનની એ મહાન સ્ત્રીનેતા હતી. ત્રણ વર્ષેજ આખા જાપાને એની જન્મ રાતાબ્દી ઉજવી. ટાઈઓમાં તેનું જીવન પ્રવૃત્તિમય હતું. એનું નામ: મેડમ કાલકો યાહમા.

શિક્ષકોને તાલીમ આપનારી શાળામાં તેમણે પ્રવેશ કર્યો હતો અને તેમણે ખ્રિસ્તિ ધર્મ સ્વીકાર્યો હોવાથી બાળાઓ માટેની મીઠાન સ્કૂલમાં તેઓ પહેલાં જ મેટ્રન અને શિક્ષિકા બન્યાં હતાં. શિક્ષણની દિશામાં તેમણે એટલું બધું મહત્વનું કાર્ય કરેલું છે કે તેને સીધેજ તેઓ જાપાનમાં પશુાંજ નીચીતા અને પૂનર્જા છે. અસાધારણ શક્તિ અને પ્રબળ ધૃષ્ટાશક્તિને સીધે અને કેટલેક અંશે તેમના કડવા અનુભવોને પરિણામિ સામાજિક પ્રશ્નોમાં તેઓએ ખુબ રસ લેવા માંડ્યો હતો.

જાપાની સ્ત્રીઓનું ખ્રિસ્તિ ટેમ્પરન્સ યુનિયન તેમણે સ્થાપ્યું. સ્ત્રી અને પુરૂષ માટે નીતિનું સમાન ધોરણ હોવું જોઈએ. એને માટે તેમણે અવીરત કાર્ય કર્યું. અને તેમણે આ કૃષ્ણ સામે જાપાનમાં કાર્ય કરવા માટે સંસ્થા પણ સ્થાપી. સ્ત્રીમતાધિકારની ચળવળમાં પણ તેમને ધણું રસ હતો. જો કે, એ ચળવળ ઘણીજ મોટી શરૂ થવાને કારણે તેઓ એમાં સક્રિય ભાગ લઈ શક્યાં નહિ. પરંતુ સ્ત્રીઓના મતાધિકારની તરફેણમાં ઉપદેશ આપવો એ તેમનું જીવનકાર્ય યથા પડ્યું હતું.

૧૯૨૬માં તેમનું અવસાન થયું. જાપાને આખા દેશો તેમને અપૂર્વ રીતે અંતિમ માન આપ્યું. જાપાનની સ્ત્રીઓએ તેની પાછળ આંસુ સાર્યાં. જાપાનની સ્ત્રીઓને સુધારાનો શંક તેણે જ દર્શાવ્યો હતો.

કિત, તરીકે સ્ત્રીઓના દરજ્જા અને સ્વતંત્રતા પર પદ્ધતિસર પ્રહાર થયા છે. પોતાના જ પરિશ્રમથી પોતાનો નિર્વાહ ચલાવવા માટે પોતાનો હાથ કે જેળનો ઉપયોગ કરવામાંથી તેમ જ પોતાનાં વ્યક્તિત્વનો વિકાસ કરવાની તેની સ્વતંત્રતા પર આક્રમણ થયાં છે.

રાજકીય જાળા અનુભવ ઉપર સ્ત્રીઓને આપવામાં આવતી વધુને વધુ સ્વતંત્રતા અને સંખ્યા વત કે રાહત જેવાં કાર્યમાં સ્વેચ્છાથી વગર મહેનતાણે કામ કરવા માં તેના વધતા જતા સહકાર વચ્ચેનો અન્ન કમાવાની તેમની સ્વતંત્ર-

તતા અને ઉલ્લેખ ધંધામાં તેઓના પ્રવેશમાં પીછેહઠ થઈ રહી છે, એ વચ્ચેના તકાવત સ્પષ્ટ થતો નથી છે.

એકાદીના સંબંધથી ત્રાસેલા, ઉલ્લેખમાં યંત્રની સામે લડવાને નિરાધાર બનેલા આમ વર્ગના સામાન્ય અશિક્ષિત વર્ગને સ્ત્રી એક કટ્ટર હરીફ લાગે એમાં તેને કોણ દોષ દે શકે ? આનો ઉપાય ઉલ્લેખની પેદાશોની વિષમ પહેંચણીમાં રહેલો છે અને ઔદ્યોગિક મુડીવાદીઓના અંગત સ્વાર્થ ખાતર રાષ્ટ્રવાદનો લાભ ઉઠાવવા છે એ ઉપાય સામે આગ્રહ મેલવા કરતાં જાતીય ધર્મથી દોરાઈ જવાનું કેટલું બધું વધુ સહેલું છે ?

લખને, સ્ત્રીઓના નિર્વાહનું એક માત્ર આધન બનાવવું એ સ્ત્રીને પ્રેમાળ સહચારમાંથી વેશ્યાવૃત્તિ પર હસેલી નાખવા જેવું છે, એટલું આપણે પુરોષોને ન સમજાવી શકીએ ? સરખાં કાર્ય માટે સરખો પગાર એ સંરક્ષણની સ્ત્રીઓને ના પાડીને આપણા મજૂર નેતાઓએ જ સ્ત્રીઓને સસ્તી મજૂરીમાં ઉપયોગ કરવાની મુડીવાદીઓને તક કરી આપી છે, એ આપણે એ નેતાઓને થું ન સમજાવી શકીએ ?

ખસ્તાનજીલ્લામાં આપણે આપણાં કાર્યક્ષેત્રનો વિકાસ કરવો જ જોઈએ; આપણે આપણા સિદ્ધાંતોની પુનર્થોષણ કરવી જોઈએ.

પરંતુ દરેક વા કોઈ પણ કારણને અંત

મોદન આપવાના આપણા ઉત્સાહમાં આપણે એ ભૂલવું ન જોઈએ કે, એ ઈરાવોને બચાવ રીતે અમલમાં મૂકવાનો સર્વ આધાર બ્યવસ્થાને લગતા આપણા નિર્ણયો ઉપર જ છે.

૧૯૩૫-૩૮ એ ત્રણ વર્ષોનો કાર્યક્રમ આપણે ખસ્તાનજીલ્લામાં જ યોજવાનો છે. સર્વ દેશોમાં સ્ત્રીઓની વ્યક્તિગત આર્થિક અને રાજનીતિ સ્વતંત્રતા, રાજ્યધારણમાં તેની સમાન ભાગીદારીનો સ્વીકાર, અને એમાં તેનો ફાળો, તેના પર પુરોષોએ લાદેલી કંરજ તરીકેનો નહિ, પણ તેની પોતાની પસંદગીથી સ્વીકારેલો હોવો જોઈએ એ આપણું નિશ્ચિત વલણ હોવું જોઈએ. પૂર્વમાંના આપણા ના સમ્યોને આપણે મહકાર-ઉમંગલાર્થો મહકાર, આપવો જોઈએ; તેઓને પીડબળ આપવું જોઈએ. રાષ્ટ્રસંઘના કાર્યમાં આપણે વિશ્વ-વિસ્તૃત મહકાર આપવાનો છે; મુલેહ શાન્તિ માટે આપણે મહકમ વલણ લેવાનું છે. પણ આ સર્વનો આધાર તો આપણી નવી કારોબારી કેવી રચાય છે અને આપણી રાષ્ટ્રીય શાખાઓ તરફથી આર્થિક ફાળો કેવો મળે છે તેના ઉપર જ છે.

આપણા ઈરાવો “કાગળના ટુકડા” પણ થઈ શકશે; અથવા ઉત્સાહ ત્રેરક અને બળ વત્તર કાર્યનાં ચિહ્ન રૂપે પણ થઈ શકશે. આપણા આત્મભોગના પ્રમાણમાં આપણી શક્તિની કસોટી છે.

મારા મત મુજબ સ્ત્રી અને પુરુષ બંને સમાન કક્ષાઓ છે. પણ સ્ત્રી પુરુષ કરતાં પણ એક વધુ હક્ક ધરાવે છે અને તે હક્ક રક્ષણ મેળવવાનો છે. તમે પરણેલા હો તો જે સ્ત્રીને તમે ચઢાતા હો તેને સુખી બનાવવાના ચલ કરો. તમે ગરીબ હો કે તરંગર હો પણ તમારી પત્ની પ્રત્યે આપણીપણે જાતી, તે તમારા જીવનને આનંદ ને ઉલ્લાસથી ભરપૂર બનાવશે.

આ ત ર રા ષ્ટ્રી ય

જગતમાં સ્ત્રીઓના દરજ્જો

લેખિકા :

મેડેલીન એડ. રાડી

રાષ્ટ્રસંઘનો ૮૪ મો કૌન્સિલનો બેઠક પૂરી થઈ ગઈ. એની સમક્ષ ઘણા અગત્યના પ્રશ્નો હતા. પરંતુ તે સર્વમાં સરના પ્રશ્ને વધારે મહત્વ પકડાયું હતું. આમ રાષ્ટ્રકીય પ્રશ્નોમાં કૌન્સિલ રોકાઈ ગયેલી હોવા છતાં, સ્ત્રીઓના હક્કો ઉપર વિશ્વસંમતમાં થઈ રહેલા પ્રદર્શો સામે તે આંખઆંખ કાન કરી શકી નથી. સ્ત્રીઓના દરજ્જા સંબંધમાં અને ખાસ કરીને મોન્ટીવીડોના સમાન હક્કોના કારણે અને મોન્ટીવીડોના શહેરીપણાના સમાન હક્કોના કારણે સંબંધમાં સ્ત્રીઓએ જે લક્ષ્યમણી કરવાનો હોય તે આગામી કૌન્સિલમાં રજુ કરવી, એમ દર્શાવીને એ પ્રશ્ન પરત્વે કૌન્સિલનું ખ્યાન હોવાનું સ્વીકાર્યું છે.

૧૯૨૩ના ડીસેમ્બર માસમાં આંતર રાષ્ટ્રીય કે મિ દ્વારા સ્ત્રીઓના દરજ્જા સ્થાપના માટે જે દર્શાવે પર, મોન્ટીવીડો ખાતે મળેલી અમેરિકન પ્રજા સત્તાકોના સત્તામી પરિપક્વમાં વિચારણા થઈ હતી. આમાં એક કારણ શહેરી પણાનાં સમાન હક્કને લગતો હતો એના ઉપર ૧૬ અમેરિકન પ્રજાસત્તાઓએ સહી કરી હતી અને તે પછીથી યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ અને ગ્રીસીએ પંચ એને મંજૂરી આપી હતી. બીજે કારણે જાતિના ધોરણના બધા બેદરબાવેને દૂર કરતો હતો અને કયુબા, ઇક્વેડોર, પેરુગાય અને ઉરુગ્વાય એ ચાર દેશોએ તેના પર સહી કરી હતી.

મયા સપ્ટેમ્બર માસમાં સ્ત્રીઓની સલાહકારી સમિતિની પ્રેરણાથી ઘણા દેશોના પ્રતિનિધિઓએ રાષ્ટ્રસંઘમાં મોન્ટીવીડોના શહેરી પણાનાં સમાન હક્કોના કારણની વિચારણા કરવાનો માંગણી કરી હતી. આ માંગણીને માન

આપીને રાષ્ટ્રસંઘની એસેમ્બલીએ આ વિષય ૧૯૩૫ની બેઠકના કાર્યક્રમ ઉપર મૂક્યો.

પરંતુ, શહેરીપણાનાં હક્કોમાં સમાનતાનો પ્રશ્ન કાર્યક્રમ ઉપર દાખલ કરાવવા ઉપરાંત મયા સપ્ટેમ્બરમાં, “ જાતિનાં ધોરણે, જે જે કાર્યદેશના બંધનો છે તે સર્વ દૂર કરવા માટેના ૧૯૩૩ના ડીસેમ્બરમાં મોન્ટીવીડો ખાતે ચાર સરકારોએ સહી કરેલા કરાર પર ખાસ ખ્યાન આપીને સ્ત્રીઓના દરજ્જાનો પ્રશ્ન પણ ” ૧૯૩૫ના કાર્યક્રમ ઉપર દાખલ કરાવવામાં સ્ત્રીઓની સલાહકારક સમિતિને સહ જતા મળી. અને પરિણામે આવતા સપ્ટેમ્બરની રાષ્ટ્રસંઘની એસેમ્બલી “ સ્ત્રીઓના સૌર્વત્રિક દરજ્જા ” વિષે વિચારણા કરશે અને સ્ત્રીઓને પુરોણી સમાન લેખવાની માંગણી કરશે.

કૌન્સિલની તાજેતરની બેઠકમાં સ્ત્રીઓના દરજ્જાનો પ્રશ્ન દર્શાવી હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો પરંતુ એસેમ્બલી માટે પૂરતું સાહિત્ય છે કે નહિ એ દષ્ટિએ ડેનીશ પ્રતિનિધિ, મી. ડી. રૂઝવેનીપસે એકાસોવેકીયન પ્રતિનિધિ, મી. બેનેસનાં અનુમોદનથી સ્ત્રીઓની સલાહકારક સમિતિને હેવાલ કરવા જણાવવું એનો હાથ મૂક્યો હતો. પછી રાષ્ટ્રસંઘના સામાન્ય મંત્રીએ એવી સૂચના કરી કે, સ્ત્રીઓના દરજ્જા સંબંધમાં કે આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા સંસ્થાઓ તરફથી જે કંઈ વિચારો દર્શાવતા નિવેદનો આવે તે સ્વીકારી એસેમ્બલીને મોકલવાની કૌન્સિલે તેમને સત્તા આપવી. બન્યુઆરીની તા. ૧૪ મીએ કૌન્સિલે આ દરખાસ્ત સ્વીકારી હતી.

કૌન્સિલનાં આ પગલાંથી, દુનિયાભરની સ્ત્રીઓને અસાધારણ તક મળે છે. અને એ

તદનો, આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા સંસ્થાઓએ તરત જ લાભ પશુ ઉઠાવ્યો છે. એક આગેવાન આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા મંસ્થાના પ્રમુખ તરફથી સલાહકારક સમિતિને મળેલા પત્રમાંથી નીચેનો ભાગ ઉપયોગી જણાશે:

“ સ્ત્રીઓના દરજ્જાનો આગેવાય પ્રશ્ન મધ્યેમરની એસેમ્બલીના કાર્યક્રમ ઉપર રજુ થશે એવું નિવેદન તાજેતરમાં જ મને મળ્યું છે. ખરે જ આ અપૂર્વ મિદ્ધિ છે. આમાંથી આપણે ધણી મોટી વસ્તુ કરી શકીએ એની મને ખાતરી થયેલી છે. આપણે એમ કરવું પણ જોઈએ. આપણને આ ધણી મોટી તક મળેલી છે, એની પણ મને ખાતરી થયેલી છે અને જો આપણે આ કોના લાભ નહિ ઉઠવીએ તો આપણે એક હાન વિજય હાથમાંથી ગુમાવીશું એમ પણ ને લાગે છે.

આ પ્રમંડ માટે આપણે બની શકે તેટલી ધીપ સ્ત્રી સંસ્થાઓ-ફુનિવાસરની સંસ્થાઓ સાથે સ્ત્રીઓ તરફનો એકત્ર સામનો રવો જોઈએ. આપણા બધાપ્ર પ્રયત્નોને ડાળે એવી આ ખાતર છે. મારા સદસ્યશ્રેણી સાથે દુ’ પણ મંત્રણા કરીશ. અત્યારે મને મુખ્ય વસ્તુ તો એ લાગે છે કે આપણે ચળવળની યોજના કરવા માટે પ્રાથમિક મુલાકાતની જોઈએ. દુ’ તમારી સેવામાં લાગર છું.”

સ્ત્રીઓએ પોતાના બધાપ્ર હક્કો ગુમાવી દીધા છે એવા એક દેશમાંથી આવેલા સ્ત્રી કાર્યકરોના એક પક્ષ તરફથી મહી વિનાનો પત્ર આવ્યો છે. છોનેમાં સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્યનો ખજ હજીપ ઉડતો રહ્યો છે એને માટે તેમાં આવેલા માનવામાં આવ્યો છે. એ પત્રનો અંતભાગ આ રહ્યો:

“ અહીંના તમને નૈતિક રીઠા અલગત છે જ. વ્યવહાર રીઠા તમને મળે તે માટે અમે કામ કરવાનું આશુ રાખીશું.

સહાય કરી શકે એવી સ્ત્રીઓના મોટા ભાગની ખરાબ આર્થિક પરિસ્થિતિને કારણે અહીં સ્ત્રી ચળવળ ધણી જ મર્યાદિત છે. મોટા ભાગની સ્ત્રીઓએ પોતાની નોકરીઓ ગુમાવી દીધી છે અને તેઓ નવું કામ મેળવી શકે એમ ન હોવાથી, બધી આવકમાંથી તેઓ વચિત યજ ગાઈ છે. આ કારણે તેઓએ કાંઈપણ અર્થ કરવામાંથી-અરે, દામમાં પ્રવામ કરવામાંથી મુદ્દા મુકત રહેવું પડે છે. આંતર-રાષ્ટ્રીય મંથંધો જળવી રાખવા માટે તો ધણાજ મહાન વ્યક્તિગત જોગો આપવા પડે એમ છે. આમ કરવામાં પણ ‘ આંતરરાષ્ટ્રીય અસરવાળાં ’ હોવા માટે તેમના પર શંકા ધરાવય એનું જોખમ પણ જોડવાનું રહે છે. આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા મંસ્થાઓમાં કામ કરનારા આવેલા કાર્યકરોમાંથી કેટલાક હાલમાં મૌન સેવે છે એટલે તેઓ જુ ધારે છે તે જાણવામાં આવતું નથી. આજે જે પરિસ્થિતિ છે તે જોનાં તેઓ કાંઈ પણ કહી શકે એવી સ્થિતિમાં કે તેઓ જે હમ્જતા હોય તે કરી શકે એવી સ્થિતિમાં નથી. અત્યંત માદમ અને દિમ્બત બતાવ્યા વિના એમ યજ શકે એમ નથી અને એમ કરવાનો અર્થ નિરર્થક જોગ બની જવાનાં પરિણામમાં જ આવે એ યજુ જોઈએ છે.”

યુનાઈટેડ રેટસ, જ્યાં યુરોપ કરતાં સ્ત્રીઓના હક્કો ઉપર તરાપ મારવાના ધણી જોગ પ્રચાસ થયા છે ત્યાંની એક સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્યવાદી સંસ્થાના હોદ્દાધાર તરફથી એક પત્ર આવ્યો છે:

“ સ્ત્રીઓના હક્કોની ચર્ચા કરવાને અને કેટલાય દેશોમાં સ્ત્રીઓની સ્વતંત્રતા પર ધજ ગુદેલા હજીવાની સ્થિતિમાં પણ સ્ત્રીઓને સંબળવાને ફુનિવાસરના દેશો પર દગાજ કરવામાં સ્ત્રીઓની સલાહકારક સમિતિનું કાર્ય વેક ચળવી સ્ત્રીઓ માટે અપૂર્વ છે.”

અત્યારે દેશવટો ભોગવતા એક માણસ સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યવાદી નેતા તરફથી સલાયતી માંગણી આવી છે. તેઓ લખે છે: "હું તમને અભિનંદન આપું છું. આ સંસ્થાતાને પરિપાક સ્ત્રીઓ કેવી રીતે મેળવે છે એના વિષે મને આશા છે કે અમે તમારા તરફથી જલદી સાંભળવા પામીશું. જે અમારી સલાયતી જરૂર હોય તો અમે તે આપવા માટે તૈયાર છીએ."

રાષ્ટ્રસંઘની કૌન્સિલની તાજેતરની બેઠકમાં સ્ત્રીઓની સલાહકારક સમિતિ સાથે કામ કરનારી સ્ત્રીઓમાં નીચેની આગેવાન સવારીઓ પણ હતી. રાષ્ટ્રસંઘની કૌન્સિલે નીચેની સ્ત્રીઓની સલાહકારક સમિતિની પ્રચાર સમિતિના પ્રમુખ ફ્રાન્સીસીયન વોન મેથ, વીએના; સ્ત્રીઓની સલાહકારક સમિતિના મદદનીશ એમ મ. સ્ટ્રી, મીસ એલ સ્ટ્રી, એ. વાન ધપન, ફ્રાન્ક, હોલાન્ડ; સ્ત્રીઓની સલાહકારક સમિતિના એન. ખળનચી ડો. રેની છૅન્ડ, જીનેવા; સ્ત્રીઓની સલાહકારક સમિતિની ખરડા ઘડનારી સમિતિના સભ્ય ફ્રો એલન ફૂપ, ડોપનહેગન; સ્ત્રીઓની સલાહકારક સમિતિની ખરડા ઘડનારી સમિતિના સભ્ય મીસ એલીસ પોત, વોર્સોટ્ટન, મીસીસ હેલન હોપ ક્રીલી; મીલવોક્ષી, વીસ્કોન્સીન, મીસ મેટેલીન ડોડી, ન્યુયોર્ક.

કૌન્સિલની બેઠક પૂરી થયા બાદ સ્ત્રીઓની સલાહકારક સમિતિની પ્રચાર સમિતિ ભેગી મળી હતી. અને તેણે સમિતિમાં પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતી ૪૫૦ લાખ સ્ત્રીઓ તરફથી કૌન્સિલના પ્રમુખ, મો. તરફી રસ્તુ બે; કે. માકના મો. ડી. સ્ટેવેનીયસ અને કેકેરલોવેકીયાના મો. બેનેસ ૪૨ પત્ર લખીને તેમણે કરેલી સલાહ માટે આભાર માનવામાં આવ્યો છે.

રાષ્ટ્રસંઘની એસેમ્બલી માટે સાહિત્ય બેઠક

કરવા માટે સમિતિએ એક પેટા સમિતિ પણ નીમી છે. આ હેતુવાદ કરવામાં જે બધીય સ્ત્રીઓ એકત્ર થાય તો તે બહુ જ કીમતી યજ્ઞ પડે એમ સમિતિને લાગે છે. આજે સ્ત્રીઓને ખાસ કરીને જ્યાં સ્ત્રીઓના અવાજ નહિ જોવાજ છે ત્યાં જે મુશ્કેલીઓ પડે છે તેના વિષે બધી સ્ત્રીઓ એકમત છે એમાં તો કાંઈ શંકા જ નથી. બહાખરા દેશોમાં સ્ત્રીઓએ જે લાભો અને હક્કો મેળવેલા છે તેમાંથી પણ પીછેહઠ થતી લાગે છે. સ્વીટ્ઝરલેન્ડમાં જીનેવાનાં કેન્ટનમાં માત્ર કેન્ટન જ સ્ત્રીશિક્ષકોને પુરૂષ શિક્ષકો જેટલોજ પગાર આપતું હતું. એણે હાલમાં પુરૂષશિક્ષકો કરતાં સ્ત્રીશિક્ષકોના પગાર વધારે ઘટાડવાનો નિર્ણય કર્યો છે. લગભગ બધેજ આતું છે. સ્ત્રીઓને સૌથી પહેલું સહન કરવું પડે છે. નોકરીઓ કે કામ ધંધાપરથી તેઓને હુસેલી કાઢવામાં આવે છે. પરિશિત સ્ત્રીઓને નોકરી કરવા દેવામાં આવતી નથી. તેઓને ફરીથી રસોડામાં અને છાકરાં સંભાળવાનું કામ કરવા માટે જવાનું કહેવામાં આવે છે. તેઓના વિચારો લક્ષમાં લેવાતા નથી. કાયદા આગળ બાળકો જેની જ કોઠિમાં સ્ત્રીઓ પણ આવી ગઈ છે.

આ બધા અન્યાયો અને બેદરબરી એકત્ર કરીને રાષ્ટ્રસંઘ સમક્ષ રજૂ કરવા જ જોઈએ. આવી બાબતો રજૂ કરી શકાય એવી દુનિયાની એજ એક માન સંસ્થા છે. હક્કોની માનવ હક્કોની, જેમ પુરૂષોએ માંગણી કરી હતી તેમ માંગણી કરવાની આ સ્ત્રીઓ માટેની તક છે. જ્યાં બધાં માનવ પ્રાણીઓ, સ્ત્રીઓ કે પુરૂષોને સમાન લેખવામાં આવે, કાયદાની દ્રષ્ટિએ તેઓને સમાન હજી મળે એવો નવો યુગ સર્જવા જોઈએ, સ્ત્રીઓ માટે એ જાહેર કરવાની આ તક મળી છે.

: : : : સ્ત્રી અને પુરુષ બન્ને માટે : : : :

નીતિનું સમાન ધોરણ

લેખિકા :
મીસ એલીસન નીલાન્સ

આંતર રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી મતાધિકાર સંધના કાર્યકર્મોને એક અગત્યનો વિભાગ સ્ત્રી અને પુરુષ માટે નીતિનાં સમાન ધોરણ પરલે કાર્ય કરે છે. આ વિષય પરનાં કમીશને પોતાનાં કાર્ય માટે નીચેના સિદ્ધાંતો નિશ્ચિત કરેલ છે.

“માનવ વ્યક્તિત્વ, જાતીય નિયમન અને જાતિ પ્રત્યેની જવાબદારીના સ્વીકાર પ્રત્યેના માનનીય ધોરણે એકજ પ્રકારનું ઉચુ નૈતિક ધોરણ સ્ત્રી અને પુરુષ બન્ને જાતિઓ માટે સ્થાપિત કરવું જોઈએ. આ રીતે જાહેર થયેલો સિદ્ધાંત અને એમાં સમાવશ કય દેસરના, શિક્ષણ વિષયક તેમજ સામાજિક મંજોગોનો કાયદા દ્વારા સ્વીકાર થવો જોઈએ અને એનાં પાલનમાં તેનો અમલ થવો જોઈએ.

આથી, સ્ત્રીઓનો અનીતિ માટેનો વેપાર, કાયદેસરનો ગુન્હો લેખાવો જોઈએ અને એથી તેને માટે સજા થવી જોઈએ.

વેરમાવૃત્તિનો કાનૂન અને સ્ત્રીઓ સામે ગામાન્ય રીતે અને ચોક્કસ વર્ગની સ્ત્રીઓ માટે અપવાદ રૂપ રખાતા કાનૂનો નાબુદ થવા જોઈએ.”

આ કમીશનના પ્રમુખ ડૉ. પોલીના લુધ-મીએ ૧૯૨૬માં પેરીમની કેબિનમાં રજુ કરેલા હેવાલમાં, પોતાનું ભાષણ કરતાં આ વિષય ઘણોજ સ્પષ્ટ કર્યો હતો. તેમના શબ્દો આ રહ્યા :

“સ્ત્રીઓને ઉત્તરતા દરજ્જા પર રાખવામાં સહાય કરનારા જે કાયદાઓ કાનૂનો મેકાઓથી રચાયેલા છે તેમાં, આપણી

જાતિ પ્રત્યે તિરસ્કાર અને ગેવની લાગણી પુરુષોમાં અને પ્રજાઓમાં ઉત્પન્ન કરવામાં નીતિનાં એવડાં ધોરણના ઉત્તરતા વિષય જોટલો બીજો કોઈ વધારે શક્તિશાળી કાનૂન નથી. આમાંથી સ્ત્રીઓના દરજ્જા પરનો યોગ્ય અસર પ્રકાર વેરમાવૃત્તિનો કાનૂન પેદા થયેલ છે ધણાં ધણાં વર્ષોથી ધણીએ સ્ત્રીઓ અગત્ય પ્રથા સામે લડી છે. તેઓના સત પ્રયાસ છતાં, ધણાં દેશોમાં હજી એ પ્રયાસ રહી છે. અત્યારના જમાનામાં, આંતર મિદ્યાંત અને તેના પાયા ઉપર રચાયેલા કાનૂન ચાલુ રહે એ આપણી સંસ્કૃતિને ન છાજી અને સરમજનક છે.

જ્યાં સુધી નીતિનું એવડું ધોરણ કાયદા જ નહિ પણ આપણા નૈતિક કાયદા જુરસામાં પણ ચાલુ રહેશે ત્યાં સુધી સ્ત્રીઓની સ્વનંતતા તેને સંપૂર્ણ ઉદ્દેશ માધ્યમ નિષ્ફળ જશે. તેથી આ જંગલી, ભૂતકાળ અવશેષ મમી પ્રયાનો સદાને માટે અંત લાવવાના એકજ મર્યાદા પ્રવાસમાં આપણે દુનિયાના દેશોની સ્ત્રીઓ એકત્ર થાય : જરૂરનું છે.”

કેટલાક લોકોને આશ્ચર્ય થશે કે સ્ત્રીઓ અગવળ આ પ્રશ્ન પર આટલો બધો ભાર માટે મૂકે છે ? એના બે મુખ્ય કારણો : પહેલું કારણ એ છે કે, નીતિના એવ ધોરણનો આપણે જ્યારે વિરોધ કરીએ છીએ ત્યારે આપણે પુરુષના આ હક્ક અંગે સ્ત્રીઓ પ્રત્યે એજવા જવાદારીનાં મૂળ ઉપર જ પ્રહાર કરી :

છીએ, બીજું કારણ એ છે કે સરકારે વેરચારિત્રો સ્વીકાર કરેલા છે અને કુટણુ-ખાતાઓની નેગવચ એ સીઓની મુલાખીનું ઓલો વધુ ધાતકી પ્રદર્શન છે.

કાનૂની પ્રથાનો વિરોધ કરવામાં ઓલોએ વિલંબ કરવો જોઈએ નહિ. આપણે એની નિષેધ અને દમણે અવરોધના દરી સ્વીકારે છીએ. આ દમણ કાનૂનોને રોકે આપણા કોઈ લક્ષ્ય એ કારણ કે ગરમીના સેઓથી તે પુરોનું સંરક્ષણ કરશે એમ તેઓને કહેવામાં આવે છે. આથી કિલકું એથી ને આગ સેઓમાં વધારો ન થાય છે. નળીયા અને ધણ ન નિષ્ણાત કાંતરોએ પણ દેવે સ્વીકાર્યું છે કે, વેરચારોનો આ કહેવાનો વેલોધ અંદર તંદુરસ્તીના કાંધ પણ સંરક્ષણને લાગેવાને છે ત્યાં મુધી પ્રગતી હેતર-પીરી કરતાં કાંધ વધારે સારું છે. કાંતરો દિલ્હિજિંદુ વિષે એટલું ન. એથી નહેરુ અસ્થા અને સમ્પત્તા નગવાય છે ? રાષ્ટ્ર-સંઘે ન આપણને નળાનું છે કે, બલિ-આરનાં પરવાના ધરાવતાં કુટણુખાતાને પરિણામે ન ઓલો અને યુવાન આગલોનો વિલંબાપક વેપાર પ્રખ્યાતે આવી રહ્યો છે. યુવાનો પર એની અસર શી ? માતાને હાથે પોતાના ધરમાં હમ્ય આદર્શો અને શિક્ષણ પામેલા એક આગક વેપારની વિશાળ ફુનિયામાં પ્રવેશ કરે છે તારે તેના ઉપર આ પ્રથાની અસર શી પડે છે તે સમજવા માટે આપણે આપણી સામાન્ય લુદ્ધિ ન વાપરવાની છે. તેને તરત ન નળાય છે કે, સરકાર તેના ઉપયોગ માટે માત્ર કુટણુ-ખાતાં ન પૂરાં પાડી નથી, ઓલો પણ પૂરી પાડે છે. વળી, તેને એ પણ નળાશે કે તેની તંદુરસ્તી સંરક્ષવાનો પ્રયત્ન કરવામાં સરકાર માન, પ્રતિષ્ઠા નીતિ અને ન્યાયની દેરે વિચારણાને આલુએ મૂકી દે છે; ઓલોને ચહેરીપણાનાં દેરે દક્ષી વચિત કરી નાખે

છે અને તેઓને તેઓ ઓલો છે એમ સેખાંતી બંધ થઈ જાય, તેઓ માત્ર 'વરીચતી વરુ' બની જાય એટલી હદે હરી ગતોમાં જીને કિતારી નાખવાની હદ મુધી જાય છે.

ઓલો સન્નિધી આમ જનવા ન હક મે. અને માત્ર 'સારી' ઓલો માટે ન નવાય અને સમાનતા મેગવચ લડી રહ્યાં નથી. 'બધી' ઓલો માટે એ મેગવચ લડી રહ્યાં છીએ. ને બીજી ઓલોને તેઓ માત્ર અનીતિમાન છે એટલાં ન કારણે દેરે માનવદક્ષી વચિત રાખવામાં આવતી દોષ અને તે સુધે ન, પુરોનો અનીતિ માટે સરકાર પોતે સરગતા દરી આપી તેનો સ્વીકાર કરતી દોષ તો કાંધપણુ સી પોતાના ન દેશમાં સાચી રીતે સ્વતંત્ર કહેવાય નહિ. સરકાર કે મુનિશિપાલીટી આવી વેરચારિત્રોની પ્રથાનો નિભાવ દરી રહ્યાં દોષ ત્યારે ઓલો પોતે કમી પડેલી આગલોમાં અચ્ચવનું કાર્ય કરે એ ધણા ઓલો ઉપયોગનું છે. "પુરોની પવિત્રતા વિના ઓની પવિત્રતા સંભવિત નથી." નીતિનાં આવાં ભેવડાં ધોરણના સ્વીકારમાંથી ન વેરચારિત્ર અનિવાર્ય રીતે હાલે છે. ગદ અને કુટણુ સંરક્ષણ કરવાનો દોગ કરતી ન્યારે ખરી રીતે તો માત્ર બધીય નૈતિક નવાજવારીઓનો ન નહિ પણ પુરુષ અને ઓના એકએક પ્રત્યેના પ્રેમમાં જે કાંધ સર્વોત્તમ છે તે સર્વનોનાથ કરતી પ્રથા સામે ઓલોએ વિરોધ કરવો ન જોઈએ.

આવી કાર્યકરની વેરચારિત્રોની પ્રથા, સામેની લગતની પ્રથમ શરૂઆત ૧૮૭૦ માં ગ્રેટબ્રિટનમાં મહાન જીનેતા નેમેકેશનન બહુ-લગતે હાથે થઈ હતી. ૧૮૭૫ માં તેમણે ક્રાન્ડીનેન્ટલ એસોસીયેશનીટ ફેરેશનની સ્થાપના કરી હતી. ૧૮૭૦ થી ૧૯૦૧ મુધી તેમણે પોતાનું આખું જીવન આ કાર્ય માટે સમર્પિત કર્યું. ગ્રેટબ્રિટન, ઓસ્ટ્રિય સહેનશા-હતના ધણુખરા આમ ક્રાંતિ (આસ્પાક)

નોરવે અને ડેન્માર્કમાં આ પ્રથા નાણુદ થ-
એલી તેઓ જોષ શક્યાં. ૧૯૦૪ માં એઓ-
લીશનીસ્ટ ચળવળને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રીમતા-
ધિકાર સંઘનો સત્તાશીલ ટેકા મળ્યો અને
૧૯૨૦ માં રાષ્ટ્રસંઘે સ્ત્રીઓના અનીતિ માટે
યતા વેપાર સામે પોતાનું કાર્ય શરૂ કર્યું.
નિષ્ણાતોને હાથે તૈયાર થએલા હેવાલો રાષ્ટ્ર-
સંઘે પ્રકટ કર્યા તે ઘણાજ કીંમતી પૂરવાર
થયા છે. ૧૯૦૬ માં જોસેફાઇન બટલર મરણ
પામ્યાં. તે પછી, સ્ત્રીઓની ચળવળ અને
એઓલીશનીસ્ટ પક્ષના ભેગાં બળને પરિણામે
અને રાષ્ટ્રસંઘના કાર્યને લીધે નીચેના દેશોમાં
આ પ્રથા કે.એનો કેટલોક ભાગ નાણુદ કરી
શક્યા છે: શ્રીલંકા, હોલાન્ડ, ડચકોલોનીઝ,
બલ્ગેરિયા, યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ, ઇસ્ટોનીયા, સ્વી-
ડન, પોલાન્ડ, ઝેકોસ્લોવાકીયા, સ્વીટ્ઝરલેન્ડ,
ક્યુબા, લેટવીયા, પેલેસ્ટાઇન, જર્મની, બોલી-
વિયા, ઉરુગ્વાય, હંગેરી, રમાનીયા અને સ્વિ-
ટ્ઝ સરચાનો. સોવીયેટ પ્રજાસત્તાકે બળવા
પછીથી રશિયામાંથી આ કાનૂન નાણુદ કર્યો છે.

અહીં એટલી નોંધ લેવાવી જોઈએ કે
આ વિજયમાંના કેટલાક વિજય તો અર્ધાં
પર્યાંજ હતા. કેટલાક દેશોએ રજીસ્ટ્રેશનની
અને વેશ્યાઓના ખાસ પોલીસ અંકુશની પ્રથા
બળવી રાખી હતી. આ ઉપરાંત કેટલાક
અગત્યનાં શહેરોએ કુટણુધરો નાણુદ કર્યાં
હતાં. જોકે બાકીના દેશો તો વણુકર્યાં જ
રહ્યાં હતાં. આમાં વીએના, ગ્રેઝ, એન્ટવર્પ,
ડાનઝીગ, એગ્રેજ, જુબલગના (જુગારલા-
વીયા ક્રાન્મના ૧૮ શહેરો, ડામન હોર (ઇજિપ્ત)
અને નાપાલનાં ત્રણ પ્રીફેકચરો. હિન્દ
અને ચીનમાં રેગ્યુલેશનની પ્રથા હતી જ નહિ
પણ શહેરોમાં આવા દુપણુગણા વિસ્તારો
વધવા દેવામાં આવતા હતા. આ બંને દેશોમાં
આની સામે પ્રજામત કેળવાય રહ્યો છે.
યુગાઇ અને મદ્રાસ કુકુણુખાનાં બંધ કરી

રહ્યાં છે અને સ્ત્રીઓના અનીતિ માટેના વેચા-
રને સખ્તાઇથી દબાવે છે. ભતિનાં બેવડાં
ધોરણુ સામે વિરોધ કરવાને પરિણામેજ આ
સાધ્ય થઇ શક્યું છે.

તો પછી, આપણે પણ સ્ત્રીઓ અને
પુરૂષો બંનેને માટે નૈતિક જવાબદારીનાં
સમાન ધોરણુને અનુમોદન આપવું
જોઈએ. આપણે અનુમોદન આપવા તૈયાર
થઈએ એટલે આપણે એને અમલમાં મૂકવું
તત્પર થવું જોઈએ. આનો અર્થ એ
છે કે જ્યાં જ્યાં કાયદામાં, પોલીસના કાનૂ-
નોમાં કે બહાર પ્રજામતમાં જ્યાં જ્યાં
નીતિનાં બેવડાં ધોરણુનું અસ્તિત્વ હોય ત્યાં
ત્યાં આપણે તેનો વિરોધ કરવો જોઈએ.
વેશ્યાઓ સામે કામ ચલાવતાં આપણે અટકીએ
અને એવી સ્ત્રીઓની માંમણી જ દૂર કરવ-
તરફ આપણું લક્ષ્ય કેન્દ્રિત કરીએ એ. યાદ
રાખીએ કે એક સ્ત્રીને, તેનું સ્થાન બીજી
સ્ત્રી લે એ રીતે બચાવવાનું નિરર્થક છે.
વેશ્યાવૃત્તિમાં ભાગ લેતી સ્ત્રીઓની સંખ્યા,
તેઓના બાગીદારો તરફે પુરૂષની, જે સખ્યા
એમાં ભાગ લે છે તેની સરખામણીમાં ઘણી
ઓછી છે. તો પછી સ્ત્રીઓ પ્રત્યે જ શા માટે
લક્ષ્ય કેન્દ્રિત કરવું ? સ્ત્રીઓ પ્રત્યે આપણે
જે દુરતા પાળી છે તેવી દુરતાથી પુરૂષો પ્રત્યે
વર્તન ચલાવતાં નીતિનું ઉચ્ચતર ધોરણુ
મેળવી શકશે એમ કાંઈ નથી. એનો અર્થ
એ છે કે, સારાં ચારિત્ર્યની સળંગપ્રબળચળાનાં
શાની દયાણુથી આપણે પુરૂષોને સીધા માર્ગે
લાવવા જોઈએ. એમાં સૌથી પહેલું અને
અગત્યનું પગલું તે આજે નીતિનું બેવડું
ધોરણુ જેટલાં વિશાળ ધોરણુ સ્વીકાર્યું છે તેટલાં
જ ધોરણુ નીતિનું એક સરખું ધોરણુ સ્વીકાર્યું
થાય ત્યાં મુખી બહાર પ્રજામતને કેળવવાનું
આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રીમતાધિકાર સંઘના નીતિનાં,
સમાન ધોરણુનાં કમીશનનું, આ કાર્ય છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા પ્રવૃત્તિના અનેક સંગઠના પ્રશ્નોમાં એક પ્રશ્ન, પરિશિન સ્ત્રીઓનો, પગાર લઈને કામ કરવાના હક્કનો છે. આ પ્રશ્ન પર આંતરરાષ્ટ્રીય મતાધિકાર સંઘે ખાસ મહિતિ નીચેની છે. ૧૯૩૩ માં માર્શેલ્સ ખાતે આ મહિતિની એક મળી હતી. આ પ્રશ્ન પર મહિતિ ધણી જ સંભાળપૂર્વક ધ્યાન રાખે છે. કામ કરવાના સ્ત્રીઓના હક્કને લગતા બીજા પ્રશ્નો સંબંધમાં પણ આ મહિતિ કાળજી રાખે છે.

આવો જ એક બીજો પ્રશ્ન, સ્ત્રીઓએ રાત્રિના કામ કરવાને લગતા વોર્કમનના કારમાં સુધારણા સૂચનાઓ લેવાનો છે. ૧૯૩૪ ના જુન માસમાં હોનવામાં મળેલી આંતરરાષ્ટ્રીય મજૂર પરિષદમાં આ વિષય પર નવા કાર લેવા ગયા છે.

આ નવા કાર સામાન્ય રીતે ચારીરીક શ્રમના કાર્યમાં ન લેવાઈ હોય એવી સ્ત્રીઓ કે જેઓ વ્યવસ્થા વિભાગમાં જવાબદાર હોવાથી ધરાવતી હોય તેઓને રાત્રિના કામ કરવામાંથી બાતલ રાખવામાંથી મુક્ત રાખે છે. ચારીરીક શ્રમના કાર્યમાં સામાન્ય રીતે ન રોકાયેલી હોય એવી બધી સ્ત્રીઓને રાત્રિના કાર્ય કરવામાંથી બાતલ રાખવામાંથી મુક્ત રાખવાની ધણી આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા સંસ્થાઓએ તેમજ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી મતાધિકાર સંઘે માંગણી કરેલી છે. એનાં કારણરૂપે તેઓએ એવું જણાવ્યું છે કે, આ પ્રતિબંધમાં આ સ્ત્રીઓને અગાઉ સામેલ રાખવામાં આવી ન હતી.

૧૯૩૪ ના જુલાઈમાં પેરીસખાતે મળેલી આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી મતાધિકાર સંઘની એક પડી એક દરાર થયો તેમાં આ બાબતમાં સંઘે કરેલી ભલામણ સ્વીકારવામાં ન આવ્યા બદલ દિલ્લિરિ દરવાજામાં આવી હતી. પાછળથી આ દરાર પરિપત્તના ઉપમાં સુધારાગરી સંસ્થાઓ અને એ સમિતિના સભ્યોને મોકલવામાં આવ્યો હતો.

સ્ત્રીઓ મટેના સરકારીય કારનો સાથે સંબંધ ધરાવતા આ અને બીજા વિષયો

પગના જુદા જુદા દેશોની જોડાયેલી સંસ્થાઓના બિન્ન બિન્ન વિચારો હોવાથી, આ પરિપત્તમાં શાં પગલાં લેવા તેનું કાંઈ સૂચન કરવામાં આવ્યું ન હતું. પરંતુ તેમાં પોત પોતાના દેશોમાં એ સંસ્થાઓએ શા શા પગલાં લેવાં તેને લગતા જુદા જુદા માર્ગો બતાવવામાં આવ્યા હતા. નવા કારથી ઉપસ્થિત થયેલી પરિસ્થિતિનો અભ્યાસ કરવાની અગત્ય અને મરકરો એ વિશે શાં પગલાં લે છે તેના ઉપર દેખરેખ રાખવાની તેમાં ભાર પૂર્વક સૂચના કરવામાં આવી હતી. આ સૂચના કરવાનો હેતુ એ હતો કે આ કારથી ચારીરીક પરિપત્તનું કામ કરતી મજૂરણ સ્ત્રીઓ તેમજ બીજા ધંધામાં પડેલી સ્ત્રીઓનાં હિત માટે ઉત્તેજાતમ જણાય એવાં પગલાં જુદી જુદી સંસ્થાઓ લઈ રહે.

ઉચ્ચમાં, ખાણોમાં સ્ત્રીઓને કામ કરવા દેવા સંબંધમાં નવા કાર વિષે આંતરરાષ્ટ્રીય મજૂર સ્ત્રી તરફથી જુદી જુદી સરકારોને મોકલવામાં આવેલા પ્રત્યપત્રથી ચોક્કસ પ્રકારની ચિંતા હતી. કારણ કે, ખાણવાગા-ઓની આંતરરાષ્ટ્રીય સમિતિના દરાર, “ખાણોમાં કામ કરવાની સ્ત્રીઓને સંપૂર્ણ અંશે એક પણ અપવાદવિના મનાઈ કરતો હતો.”

સરકારોને પૂછેલા બીજા પ્રશ્નોમાં એ પ્રશ્નો આવ્યા હતા: બધી સ્ત્રીકામદારોને આ કારનો લાગુ પડ્યા કે, યોગ્ય અપવાદો રાખવા ? ને અપવાદો રાખવાના હોય તો તે કઈ કદાની સ્ત્રીકામદારો માટે ? આ સંલિત કારનોથી, એવો ભવ ઉપસ્થિત થયો છે કે, ઇન્જનેરો, દાકતરો, નર્સો, આમાછ કાર્યકરો એવા એવા ધંધામાં પડેલી સ્ત્રીઓને પણ એ લાગુ પડી નવ. દિન્દ અને જાપાન સિવાય દરેક જગ્યાએ સ્ત્રીઓને ખાણોમાં કામ કરવાની મનાઈ છે.

આમ સ્ત્રીકામદારોના બીજાં વધુ હોરો પર ચોક્કસ અંકુશ મુકવાનું વલણ અત્યારે જણાઈ નવ છે. આથી સ્ત્રીઓના કામ કરવાના હક્ક ઉપર થતા આવવા દલાઓ સામે આપણે સાવચેતી રાખીએ એ ખાસ જરૂરનું છે.

::: વિશ્વશાન્તિ :::

લેખિકા:
માસ કે. ડી. કટ્ની

‘શાન્તિ ।’ ઘિટનની આમ સભામાં પેણે દિવસે અગત્યની ચર્ચા ચાલતી હતી તે વેળા લેડી એસ્ટરે એ શબ્દ ઉચ્ચાર્યો, “ દરેક સમજી પુરૂષના હૃદયમાં શાન્તિ, વસે છે; અને ખાસ કરીને એ તો સ્ત્રીઓનો પ્રશ્ન છે. ”

શાન્તિ એ મુખ્યત્વે સ્ત્રીઓનો પ્રશ્ન છે, એમ લેડી એસ્ટરે કહ્યું છે તે મારામત પ્રમાણે એમ ધારીને કહ્યું છે કે સ્ત્રીઓ-કે જેમનાં હિતો પુરૂષોના જેવાં જ છે-દુનિયા તરફ કાંઈક જુદી જ દૃષ્ટિએ જુએ છે; તેઓનું મૂલ્યાંકન કરવાનું ધોરણ કાંઈક જુદું છે; અને આમ કરીને તેઓ માનવજીવનને ખાસ મૂલ્યવાળું લેખે છે. એનો વ્યર્થ ઉપયોગ થતો કે ભોગ અપાનો તે જોઈ શકતી નથી.

વિશ્વ યુદ્ધ પછીના તરતનાં જ ચોક્કસ વર્ષો દરમ્યાન વિગ્રહમાં ચણેલી જ્વન હાનિ પ્રત્યે સ્ત્રીઓની આ લાગણી ધણી પ્રબળ હતી. મહિલા સંસ્થાઓની દરેક સભામાં, ખીલ કોઈ પણ પ્રશ્ન કરતાં વિશ્વશાન્તિનો પ્રશ્ન, પ્રશ્નના ધરાવતો. એનું કારણ એ હતું કે, સામાજિક અને રાજકીય ઉન્નતિ માટેના એકે એક પ્રયત્નમાં શાન્તિ એ મોટી જરૂરઆત હતી અને વિગ્રહની આપત્તિ વાળી દુનિયામાં કાંઈ પણ પ્રગતિ થવી શક્ય ન હતી. આથી, આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી મનાધિકાર સંઘનાં ૧૯૨૬ માં પેરિસ ખાતે મળેલાં મહાધિવેશનમાં, શાન્તિ સમિતિની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. આમ “ શાન્તિ એ મુખ્યત્વે સ્ત્રીઓનો પ્રશ્ન છે ” એરી લેડી અપ્ટ ની

માન્યતા માથે દરેક દેશની સ્ત્રીઓની આ મહાન સંસ્થાને જોડી.

પણ એ સુલેહ મેળવવી ક્યાંથી ? એ સુલેહને નિશ્ચિત બનાવવી કઈ રીતે ? આંતર-રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી મનાધિકાર સંઘની શાન્તિ સમિતિને એમ લાગ્યું કે, શાન્તિ માટે માત્ર પ્રચારકાઈ કરવા કરતાં કાંઈક વધારે કરવાની જરૂર છે. આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રશ્નોમાં પોતાનો હિસ્સો ધરાવવાનો દાવો કરતી મહિલા મંદથાને છાગે એવી રીતે તેઓએ શરૂઆતથી જ એનો સ્વીકાર કર્યો કે, શાન્તિની સ્થાપના એ મહાન રચનાત્મક પ્રયાસ છે અને એને માટે આંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધો અને સત્ત્વરથીના શુંચવાડાઓ પ્રશ્નો વિષે સમજૂ મેળવવાની જરૂર છે. નેતાં જ અને જુદાં જ દૃષ્ટિબિંદુઓ મમજવા માટે મહાન પ્રયત્ન કરવાની, પોતાના જ રાષ્ટ્રની, ખીજ રાષ્ટ્રો કે જેઓ તેના દોષ પરત્વે અચૂત નથી તેઓની અંખે જોવાની ઇચ્છાની પણ જરૂર હતી. એને માટે નિષ્પા-લમતા, હેતુની તમન્ના, આંતરરાષ્ટ્રીય કલ્યાણને ખાતર રાષ્ટ્રીય દાવાઓને નમના મૂકવાની પણ જરૂર હતી.

આથી શાન્તિ અભિતિએ પુરૂષના જુદા જુદા ભાગોમાં આંતરરાષ્ટ્રીય અગ્રાસ પરિપદો યોજવાની યોજના ધરી છે. આ પરિપદોમાં જુદા જુદા દેશના પ્રતિનિધિઓએ, એકસ પ્રશ્નોનો તે વિ-ચના નિષ્ણાતોની સલાયથી અગ્રામ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. જીનેવાની સ્ત્રીઓની સંઘ-

વિદુષી માતા : વિદુષી પુત્રીઓ

શ્રીમતી લેડી વિદ્યાગૌરી નીલકંઠઃ અને તેમનાં પાંચ ગ્રેન્ડચાઇલ્ડ પુત્રીઓ : ઉભેલાં : શ્રીમતી
વિત્તાદિની નીલકંઠઃ; શ્રીમતી મરોગિની મહેતા; શ્રીમતી સૌદામિની મહેતા; (બેઠેલાં) શ્રીમતી
જ્યોત્સ્ના મહેતા, શ્રીમતી લેડી વિદ્યાગૌરી નીલકંઠઃ; ડૉ. તરંગિણી નીલકંઠઃ

આંતરરાષ્ટ્રીય સત્તાવીઓ

શ્રી. કુમ્ભાર વાલીન

શ્રી. કુમ્ભાર હેન્સેલ

મીસ એકીસન નીલાન

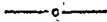
[પરિગમ માટે લુએ: 'આ અંકની લેખિકાઓ' વિષેનો લેખ]

મીસીસ એકી રીશબીય

વિસર્જન કેળીટી સાથે પણ એણે સહકાર કર્યો છે અને સંસ્થામાંથી પરિપક્વતા પરિ-
રિચિતિ સંગ્રહમાં એ સમિતિએ પૂરાં પ્રાપ્તિ
નિવેદનો વહેંચવા માં પણ સહાય કરી છે.
આ સમિતિએ હાલ અને સમગ્રજાના પ્રજા
જ સંગીત પાયા ઉપર પોતાનું કાર્ય આર-
ભેલું છે અને માત્ર પ્રગ્નમત ઉત્પન્ન કરવામાં
સહાય કરવામાં જ નહિ પણ એ પ્રગ્નમત
જાહેર કરવામાં પણ, શાન્તિ અને સંસ્થા-
માંથીના પ્રત્યેક પર આ સમિતિના સભ્યો પોતા
પોતાના દેશોમાં ભારે લાગવગ ધરાવે છે.
તો હવે ભવિષ્યનું શું ? સમગ્રધને
સહાય કરતી અને આંતરરાષ્ટ્રીય શુભેચ્છા
માટે કામ કરતી દરેક સંસ્થાના કાર્યની

અભ્યારના જેટલી વધુ જરૂરીઆત અગાઉ
કદિ ન હતી. આ હેતુ માટે આપણા પ્રસૂપ
અને બોર્ડનાં બીજાં સભ્યોએ કરેલા આખ્યાન-
પ્રવાસ અત્યંત સફળ નીવડ્યા છે. આપણે
એને વિદ્યમાનીને, આપણી સાથે જોડાયેલી
સંસ્થાઓ જે જે દેશોમાં છે તે તે દેશોમાં
થતી શાન્તિ માટેની પ્રવૃત્તિના સંસર્ગમાં રહે-
વાનો હેતુ આપણી સમક્ષ આપણે રાખી
રાખીએ ? હજી તો આ સ્થિતિમાં ભારે કામ
કરવાનું બાકી છે. જે સ્ત્રીઓ શહેરીપણીનાં
સંપૂર્ણ દહી માંગી રહી છે તે સ્ત્રીઓએ
તો ભવિષ્યની વિશ્વ સમસ્તની પ્રગ્નતા મહ-
તર માટે આમ અને મહત્વનો ભાગ ભાજ-
વવાનો છે.

શાકસ માન્યો કે જે પવિત્ર શ્રેમતી પિતા પોતાની પુત્રીને જુએ છે તે સૌથી કમ છે, સ્ત્રીના
શ્રેમમાં કામના પ્રપાત્રી છે. પુત્રના પ્રેમમાં લોભ રહેલો છે પણ જે શ્રેમ પોતાની પુત્રી તરફ રુદ્ધ છે
તેના પ્રેમ દુનિયામાં અથવા બીજે કોઈ સ્થળે મળી શકતો નથી.

—એડીસન

જ્યાં સુધી આદમ એકલો હતો ત્યાં સુધી તો સ્વર્ગ પણ તેને કંઈક સમાન જુએતું. દેવોનાં
ગીત, પદ્યોઓને કલંક, કુલોની સુવાસ, વાયુની લહરી એ બધુંય તેને ગિરસ લાગતું. એ ઉદાસ રહેતો
અને નિસાસા નાખતો. પરંતુ ત્યારથી જ્યારે તેને મળી ત્યારથી તેનું બધુંય દુઃખ દૂર થઈ ગયું અને
જનના કાંઠા સ્વર્ગનાં કુલ બની ગયા.

—કેમ્બલ

કેટલાક સદ્ગુણિ કવિઓએ સ્ત્રીઓને બાળામ કરી છે. તેઓ કહે છે કે સ્ત્રી એક મંદાન
આકૃત છે. જતે જોડેલી મંદાન ગરમ છે. સર્પની જેમ ગરમી બરેલી છે અને કુટુંબને દુઃખથી ઘેરનારી
કાળી રાત છે. પરંતુ આ બધું તો એકતી પામર કવિતાના નુકા કલાક છે. આ અસાર સંસારમાં
જ્યાં સ્ત્રીએ પ્રવલ્લથી મેળવી શકાય છે પરંતુ મુલકણ સ્ત્રી તો ફક્ત પરમાત્માની કૃપાથી જ મળી શકે છે.
જેને આવી સ્ત્રી મળી હોય તે કદી દુઃખી થતો નથી. અને તો આપણું વિશ્વાસ છે કે જો આ જગત
સ્ત્રીઓના કહેવા મુજબ ચાલતું થાય તો દુનિયા સ્વર્ગરૂપી બની જાય.

—ચાપ

માનવ કલ્યાણ માટે જેમની વિજ્ઞાનસેવા મહાકૃપવતી નીવડી એ
જગતભરની સર્વશ્રેષ્ઠ વૈજ્ઞાનિક મહિલા **મેડમ ક્યુરી**

જેમણે બે વાર નોબેલ પારિતોષિક મેળવ્યું : પરિચય કરાવનાર: સીરીલ પી. ફેરીગન

જો કાચના ચરમામાંથી દીપ્તી દીકોને
યુનિવર્સિટી રજીસ્ટ્રાર યુવાન મેરી સ્કોવોડોવ્સ્કા
તરફ જોઈ રહ્યા હતા.

એ તરૂણી વાંકડીયા વાળ વાળી, સ્થિર
ભૂખરી આંખો વાળી, પ્રભાવશાળી મુખમુદ્રાવાળી
હતી. તેના ફેખાવમાં તેના રૂપરંગમાં યૌવન
હવું, દેવતા હતી.

પણ રજીસ્ટ્રારે તો માત્ર આર્થિક યુવાન
તરૂણી જ જોઈ. મેરીએ, કીકીક્ક અને
કેમીસ્ટ્રીના વિદ્યાર્થીઓ તરીકે, કેમ યુનિવર્સિ-
ટીમાં દાખલ કરવાની માંગણી કરવા જોડલી
હિંમત કરી હતી !

“ ના, ના ” રજીસ્ટ્રાર દર્યા. “ એ
જી માટે અનુકૂળ નથી. આવો અભ્યાસ
પુરૂષો માટે જ અનુકૂળ છે. ”

એ ઘટ્ટ પુરૂષ પ્રત્યે સુંગો ઠપકો દર્શાવતી
મેરી જોઈ રહી, શાન્તિથી ‘ સાહેબજી ! ’ કહી
ને તે ચાલી ગઈ. કેકામાંથી સદાને માટે તે
અદૃશ્ય યાદ ગઈ. એવું એ જુવેલા રજીસ્ટ્રારને
જ્ઞાન ન હતું.

અને એ એક જ જુલને પરિણામે ડુનિ-
વર્સિટીએ, ડુનિયાની મહાનમાં મહાન વૈજ્ઞાનિક
ઓને સદાય કરવાની તક ગુમાવી, રેડીયમની
શોધક, મેડમ ક્યુરીને નામે અમરતા પ્રાપ્ત
કરનારી એ મહિલા હતી.

યુનિવર્સિટીના મૂખ અધિકારીથી તરછો-
ડાયલી મેરી સ્કોવોડોવ્સ્કાએ પોલીષ તરૂણીએ
કુંકા જીવનકાળ દરમ્યાન વેરમોન એક
વિખ્યાત વૈજ્ઞાનિક ગણાતા તેના પિતાની
સદાયક તરીકે મારા પ્રમાણમાં વૈજ્ઞાનિક ઘાન

સંપાદન ક્યું હતું. કેકોને તેણે છેલ્લી સલામ
કરી અને પેરીસનો પંથ લીધો.

પુરૂષો જ જેનો અભ્યાસ કરી શકે તે
જ્ઞાન મેળવવાને ખાતરજ, કાંઈ તે માનુષ્યમિ-
થી અત્યંત દૂર ગઈ નહી. કારણકે રશિ-
યાની કારણાહીમાને પોલાન્ડમાં તો તે બળવા-
ખોર હતી.

તેના પિતાના કેટલાક વિદ્યાર્થીઓની ટોળી
માથે તેનામાં પણ તે સમયની દેશપ્રેમની
જ્વાળા બળુકી ઉડી હતી. પોલાન્ડમાં કારણહી
અને રશિયન શત્રુને ઉવલાથી નાખવાનાં એક
કાવતરની તેણે સરકારી લીધી હતી.

મેરી અને તેના મિત્રોની પ્રવૃત્તિની પોલીસને
ખબર પડી ગઈ. પોલાન્ડ છોડવું અથવા તો
સામજીરીયા જવું, એવો સમય તેને માટે
આવી પહોંચ્યો.

એટલે એ તરૂણીએ, વિદ્યાનાં એક ધામ-
માંથી તિરસ્કારાયલી એ તરૂણીએ પેરીમનો
માર્ગ લીધો. માતા જેવાં વાત્સલ્યે એ રમ-
ણીયતા અને વિદ્યાતાની ભૂમિએ તેના મત્કાર
કર્ષો. સાચા વિદ્યાર્થીઓ માટે હમેશાં એનાં
કાર ખુલ્લા રહેતાં હતાં.

અને ભૂખરી આંખો વાળી મેરી એક
કોટડીમાં રહેતી. વર્ષો સુધી એકલી રોડી અને
દૂધ પર તેણે જીવન નિભાવ્યું. કેટલીક વાર
તો તેને ભૂખના કગડા વેઠવા પડતા. સોર-
બોન ખાતે શિક્ષણ આપીને, અરે સમય
આવે બાટલીઓ ધોઈને અથવા તો પ્રયોગ
શાળાઓની ચીમનીઓ સાફ કરીને પણ તે
અભ્યાસ માટે જોઈતાં નાણાં મેળવતી.

અને પેરીસમાં, વિદ્યાર્થી અવસ્થાના આ વર્ષોમાં જ મેરીએ “એક જ” પ્રતિજ્ઞા લીધી જે તેણે તોડી હતી.” એ પ્રતિજ્ઞા તે કાષ્ટના પાશુ પ્રેમમાં ન પડવાની પ્રતિજ્ઞા હતી. એક સાનિક તરીકે વિખ્યાતી મેળવ્યા વિના મેડમ ન પડવાની તેની એ પ્રતિજ્ઞા હતી.

પરંતુ સુંદર તરણ કુમારિકાઓની આવી વેચિત્ર પ્રતિજ્ઞાઓ પ્રત્યે પ્રેમ તો સદા હસે જ છે. પ્રતિજ્ઞા લીધા પછી, થોડા જ દિવસોમાં પીએરી ક્યુરી નામના સુંદર યુવાન વૈજ્ઞાનિક સાથે, મેરી સ્કોલોડોવસ્કા પ્રેમમાં પડી. એની પ્રથમ મુલાકાત પછી જ જ માસમાં મેરી સ્કોલોડોવસ્કા મેડમ ક્યુરી બની, તે સમયે તો કામંદેવે જરૂર હાસ્ય કયું હશે.

આમ, આખીય દુનિયાને પાછળથી વિજ્ઞાનીઓ આંચકા આપનાર દંપતી જીવન શરૂ થયું. કારણ કે, આખીય દુનિયાને ચોંકાવી નાખનારી, તેનું નામ અમર કરી નાખનારી, માનવજીવનનાં કલ્યાણ માટે સર્વોત્તમ કાળો આપનારી, એ અજબ જેવી રેડીયમની શોધ તો મેડમ ક્યુરી તરીકે જ તેણે કરી હતી.

અને એ યુગપ્રવર્તક શોધના જન્મ સાથે જ મારે પણ અહીં લેવા દેવા છે.

મહેજે જ જેવી કલ્પના તમે કરશો કે, કેન્સર જેવા મહારોગના હાથકર ત્રાસમાંથી માનવજીવનને ઉગારવાનું સાધન મેળવી આપનારી, રેડીયમની શોધ, જેવી કલ્યાણકારી શોધ; પૂરેપૂરાં સાધનોવાળા એક અર્વાચીન પ્રયોગશાળામાં સ્વેત કાટ પહેરેલા સહાયકોમાં મધ્ય સ્થાને બેઠેલી મેડમ ક્યુરીએ કરી હશે.

પણ નહિ; સાચી સ્થિતિ એમ નથી. દિવસોના દિવસો સુધી કાષ્ટ ભેદી પદાર્થથી ભરેલો ગ્લાસ પ્રકાશની સામે ધરી રહ્યા પછી એક દિવસ અચાનક મેડમ ક્યુરી પતિને લેકેશીને બોલતી હતી: “મળ્યું મળ્યું, પીએરી, મને એ મળ્યું.” એ દિવસે એ

ક્યુરી દંપતી, પેરીસના એક નકામા પહેલાં શેડમાં-કે જ્યાં તેમણે પોતાની પ્રયોગશાળા બનાવી હતી-પ્રયોગો કરી રહ્યા હતા. તેમના વૈજ્ઞાનિક મિત્રો તો એમ પણ કહેતા કે, એ સ્થાન ઢેરોને વસવા માટે પણ લાયક નથી.

આવાં જ સ્થળમાં, બાટલીઓ, દુરબીનો અને એવાં એવાં સાધનોથી ખીચાખીચ ભરાયેલાં આ સ્થળમાં જ વર્ષની જુદાં જુદાં અને સંશોધન પછી, મેડમ ક્યુરીએ એ મહત્ત્વ શોધ કરી.

યુરેનીયમમાં રેડિયો એક્ટીવીટીની બેકેટેલે શોધ કરી તે પછી તરત જ ક્યુરી દંપતીએ પ્રયોગો દ્વારા જોયું કે, પીયગ્લેન્ડી કે જેમાંથી યુરેનીયમ કાઢવામાં આવતું હતું તેમાં, યુરેનીયમ કરતાં રેડિયો એક્ટીવીટીનું તત્વ વધારે હતું. આથી તેઓએ એને લગતા રસાયણિક પ્રયોગો શરૂ કર્યા અને તેને પરિણામે ૧૯૯૮ માં પોલોનીયમ અને પછી રેડીયમની શોધ થઈ.

મેડમ ક્યુરીની આ અપૂર્વ શોધની પાછળ એક ખેડી માન્યતા ફેલાઈ રહેલી છે અને તે છે કે, રેડીયમની શોધ એ પતિ અને પત્નીની સંયુક્ત શોધનું પરિણામ છે.

પણ એ ખોટું છે. જ્ઞાનના મહાસાગરમાંથી, ગુફાઓનાં અંધકારમાંથી, રેડીયમનો પ્રકરણ ફેલાવનાર માટે મેડમ ક્યુરી પોતે જ જવાબદાર છે. શેષલ ઇન્સ્ટીટ્યુશનમાં મેડમ ક્યુરીનાં સંશોધન કાર્ય વિષે પીએરી ક્યુરીએ નિઅંધ વાંચ્યો ત્યારથી આ જુલની શરૂઆત થઈ હતી.

મેડમ ક્યુરીએ શોધેલા આ અમૂલ્ય પદાર્થને લગતી શોધનો બધો જ બોદ ઉકેલવામાં દુનિયાના વૈજ્ઞાનિકો હજી આજે જ સફળ થયા નથી.

મહારોગો ઉપર રેડીયમના ઉપચાર પણ અજબ રીતે શરૂ થયા છે.

એક દિવસ મેડમ ક્યુરીએ મો. હેન્રી બેકેટેલને એક નાની ટ્યુબ ભેટ કરી. એ

દયુષ્મર્મા આ મહામૂર્લા તત્ત્વના થોડાક ઝેન હતા, એક ઓસ જેટલો પણ આ પદાર્થ અસ્તિત્વમાં નથી એમ કહેવાય છે. ૫૦ લાખ પૌંડ આપતાં પણ એ ખરીદી શકાય એમ નથી.

મેં. બેક્ટરેલે દાટના :ખિરસામાં એ દયુષ મૂકી અને પછી તો દિવસનું રોજનું કાર્ય તેમણે કર્યાં કર્યું.

એ જ રાત્રે તેઓ સુતાની તૈયારી કરતા હતા. તે વખતે તેમની નજર તેમના શરીર પર પડી. તેમણે જોયું કે ખીરસામાં જે સ્થળે દયુષ મૂકી હતી તે જગ્યા આગળ એક ઝીણું દાઝયાનું ચાકું પડ્યું હતું.

અને પ્રો. બેક્ટરલની ચામડી ઉપરનો આ સહેજ દઝારો તો 'બેક્ટરલ બર્ન' ને નામે વિખ્યાત થયો પાછળથી એને પરિણામે જીવંત લાગ ઉપર રેડીયમની પ્રેરણી આશ્ચર્ય કારક અસર થાય છે તેની શોધ થઇ અને કેન્સરની સારવાર માટેનો માર્ગ ખુલ્લો થયો.

હવે તો રેડીયમની કિંમત સોનામાં એના વળન કરતાં બે લાખ ગણી હોવાનું અડમ-દવામાં આવે છે. રોગિષ્ટ શરીરો ભોજો અને કેન્સરને અગેના ઉપચારમાં થી એની લાભદાયક અસરને પરિણામે એ કિંમતે પેણુ તે સરવું છે.

દુનિયાના મહાન મયકેમાં રેડીયમની જે સંસ્થાઓ અત્યારે અસ્તિત્વ ધરાવે છે તે દુઃખી માનવ ભૂતિ માટે આશ્ચર્યજનક સિદ્ધિઓ કરી રહી છે. કયુરી દંપતી પ્રત્યે માનવ ભૂતિ જે રૂણ ધરાવે છે તેનો બદલો કદિ પણ આપી શકાવાનો નથી.

આ કયુરી દંપતી જે સમયે કીર્તિના સુવર્ણ ચિખર પર હવું ત્યારે તેમના ઉપર આપતિ આવી પડી.

વૈજ્ઞાનિકની ધૂનને અગ્રે સ્વસંભાવેથી પ્રત્યેની બેક્ટરેલરી સાથેજ એક દિવસ પ્રો. કયુરી વ્યાખ્યાન આપવા માટે ઉપડ્યા હતા. તેઓ ચિચારોમાં ગરકાવ થઇ ગયેલા હતા.

એક દીપ્ત લગ્નામાયા પત્તાર વત્તા તથા બેડ ભારે લોરી સાથે અચકાકા પડ્યા, લોરીનાં પૈડાં તેમના સાથે ઉપરથી ફરી ગયાં અને થોડીક મીનીટમાં જ પ્રો. કયુરી અવસાન પામ્યાં.

અને જ્યારે આ સમાચાર મેડમ કયુરીને જાણાવવામાં આવ્યા ત્યારે એક પગ માટે તો એમજ લાગી ગયું કે આ આત્મા, આ આધાત સંકળ નહિ કરી શકે. પણ મેડમ કયુરી નર નર સ્વસ્થ થઇ ગયાં. " એના ગયા છતાં, મારા ખ્યારા પીચરીની યાદમાં હું મારી શોધ-બોજો ચાલુજ રાખીશ. " એમ જ્યારે તેમણે કહ્યું ત્યારે સહેજ ફિક્કું હર્યાં પણ ખરં.

અને પતિના અવસાન પછી, ૨૮ વર્ષો પર્વત આ બહાદુર બાઇએ એકલે હાથે, ગયાં જીવાઇમાં તેમના અવસાનનો સમય અબ્બે ત્યાં મુધી કાર્ય કર્યાં કર્યું. અને પેરીસ નજીક સોલ્સ ખાતે પતિની સાથે જ તેણે સમાધી લીધી.

પીચરી કયુરીની દર્શનક્રિયા પ્રસંગે, ૨૮ વર્ષ પહેલાં મેડમ કયુરીએ પતિની કબર ઉપર ગુલાબનો છોડ વાળ્યો હતો. મેડમ કયુરીની દર્શનક્રિયા વખતે એ વર્ષમાં પહેલીજ વાર એ ઝાડપરથી ગુલાબ પુષ્પો ખરેલાં જાણ્યાં.

મેડમ કયુરીનાં અપૂર્વ ચારિત્ર્યને લગતી તો સંખ્યાબંધ વાતો, કહી શકાય એમ છે. જીવનનાં છેકછેલાં વર્ષ મુધી સવારનો નારતો લેતાં પહેલાં જીવવાના સરોવરમાં તરવાની તેમને ટેવ હતી. એ સાગરમાં એક લાગ પર સ્નાન કરવાની મનાઇ હતી. એ સ્થળ મંબંધમાં પ્રો. ગીલ્બર્ટ મેરે નીચેનો પ્રસંગ જણાવે છે:

એક સવારે, મેડમ કયુરી એ સ્થળે ગયાં. કાલદનો તેઓ લાંગ કરી રહ્યાં છે એવું તેમને ભાન સરખું પણ ન હતું. અને પોલીસ તેમને પકડવા માટે પણ આવી રહી હતી.

પરંતુ ત્યાં નરનારી સ્ત્રી તો મેડમ કયુરી છે એટલું જાણવામાં આવતાંજ પોલીસ અમ-

સદાશી પણ આગળ વધતા અટકી ગયા. કાય-
દથી પણ જાણે તેઓ પર હતાં.

એક વાર કેટલાક મિત્રો તેમના સમાજ-
વાદ વિષે કટાકટ કરતા હતા. લગ્ય ક્યુરી ઇન્સ્ટી-
ટ્યુટ ધરાવવા સાથે સમાજવાદના એ આદર્શો
કદ રીતે સુસંગત હતા એમ તેઓ પ્રજ્ઞતા હતા.

મેડમ ક્યુરીએ મહોદ્દા તરફ આંગળી
ધીને તદન સાદાપથી કહ્યું:

“ આ લોકોને માન જેટલો જ ખોરાક
તેમને છે: મારા જેટલાં જ કપડાં આ
લોકોને જેટલાં છે અને એ તેમને મળવાં
તેમને. પરંતુ તેમને કોઈ સંસ્થાની જરૂર
થો. ‘ઇન્સ્ટીટ્યુટનું’ થું કરવું તે પણ તેઓ
નાંચતા નથી. ”

કોઈ પણ રૂપે જાહેરમાં આવવાનો તેમને
મોક્ષ ન હતો, એક વાર પ્રેક્ટિસ ગીલ્સન
મરે એ એક પત્રકાર આગળ મેડમ ક્યુરીનાં
હારપની રમણીયતા વર્ણવી.

“ એ હશે; પણ અમે ડાપાવાળાઓએ
કદિ નિહાળ્યું નથી. ” આવો એ પત્રકારનો
ઉત્તર હતો.

મેડમ ક્યુરીના સંબંધમાં એક બીજી
વાત એવી પણ ઉડી હતી કે તે ઘણી જ
ગરીબ હતી. પણ આ કોઈ સાચું ન હતું.
ફ્રેન્ચ સરકાર તરફથી તેમને સાઈ પેન્શન
મળતું હતું. અને પેરીસમાં રહી ક્યુરીમાં
ક્યુરી રેડીયોલોજીકલ ઇન્સ્ટીટ્યુટનાં મકાનમાં તે
રહેતાં હતાં.

ઘણા દેશો તરફથી તેમને બહિષ્કો
મળેલી છે. અમેરિકન મહિલાઓ તરફથી,
૧૯૨૧ માં તેમને જ્યારે અમેરિકાની સલા-
કાત લીધી ત્યારે પ્રેસીડન્ટ હાર્ડિંગને હાથે
તેમને પૌ. ૮૦,૦૦૦ની કિંમતનું એક ગ્રામ
જેટલું રેડીયમ બેટ આપવામાં આવ્યું હતું.
૧૯૩૩ માં ફીનીક્સનું નોબેલ પારિતોષિક
તેમને, પતિની સાથે મળ્યું હતું. તે પછી
૧૯૧૧ માં તેમને ફ્રેન્ચી મારેનું નોબેલ
પારિતોષિક આપવામાં આવ્યું હતું.

રેડીયમની શોધ થયાને ૨૫ વર્ષો થઈ
ગયા તે પછી તેમને ફ્રેન્ચ સરકાર તરફથી
પૌ. ૫૦૦ નું પેન્શન આપવામાં આવતું હતું.

પતિ અને પત્ની-સાચાં દાંપત્ય જીવનનું
અપૂર્વ દર્શન ક્યુરી દંપતી પૂરું પાડ્યું હતું.
પીઅરીનાં અગ્નિમાન પછી, થોડા જ વખત
જ બાદ મેડમ ક્યુરીએ જણાવ્યું હતું કે,
“ ઘણીયે વસ્તુમાં અમે રમ લેતા. સંશોધન,
પ્રયોગશાળાના પ્રયોગો, અભ્યાસક્રમ, પરીક્ષાઓ
ત્રણેમાં અગીયાર વર્ષ સુધી અમારું દાંપત્ય
જીવન નિમ્ન. તે દરમિયાન અમે લાગ્યે જ
કદિ જુદાં પડ્યાં હતા. ”

પીઅરી ક્યુરીને કામ કરવાનો એટલો અધો
શોખ હતો કે થોડાક દિવસોના આરામ લીધા
પછી તે દુઃખદ સ્વરે બોલતા: “ જાણે હાંખા
સમયથી આપણે કોઈ કામ જ ક્યું નથી
એમ મને લાગે છે. ”

હવે એક જ પ્રસંગ ટાંટી આ લેખ પૂરો
કરીશ.

પીઅરી ક્યુરીનાં અવસાન પછી, પહેલીજ
વાર મેડમ ક્યુરી જાહેરમાં બોલવાનાં હતાં.
અર્ધાની ધારણા એવી હતી કે વ્યાખ્યાનની
શરૂઆતમાં જ, મેડમ ક્યુરી તેમના પર
પતિનાં અવસાનથી આવી પડેલી મંદાન આ-
પતિનો ઉદ્દેશ્ય કરશે.

ધીમેથી વ્યાસ પીઠ પર તે આવ્યાં. ચરમા
સરખા કપોં હાથમાંના કાગળોમાં પર નજર
નાખવા લાગ્યાં.

અને તેમણે શરૂઆત કરી. પીઅરી ક્યુ-
રીનો કોઈ ઉદ્દેશ્ય જ તેમાં ન મળે. સરેજ
ખુખારીને તેમણે હાથમાંના કાગળોમાં પર
નજર મારી:

“ ૧૯મી સદીની શરૂઆતથી વિજ્ઞાન એ
જ પ્રગતિ કરી છે તેનું નિરીક્ષણ કરીએ
છીએ ત્યારે—” તેમણે શરૂઆત કરી.

ત્યાં, વિજ્ઞાનને લાગતું વળગતું હતું ત્યાં
મેડમ ક્યુરીમાં લાગણીવશના રચાન ન હતું.

વિજ્ઞાન, સાહિત્ય, અને શાન્તિની દિશામાં પુરુષોની હરોળમાં ઉભી રહીને, વિશ્વસમસ્તમાં નામના કાઢનાર કાર્ય કરનારી

નાબેલ પારિતોષિકની વિજેતા મહિલાઓ

એમનાં જીવનની ઉપરછલ્લી પછુ મહત્વની ઝાંખી

આલ્ફ્રેડ બર્નહાર્ડ નોબેલ નામના એક સ્વીડીશ ધનિકે સાહિત્ય, પદાર્થ વિજ્ઞાન, રસાયનશાસ્ત્ર, ઔષધિવિજ્ઞાન અને શાન્તિ એ પાંચ વિષયોમાં મહત્વનું કાર્ય કરનારી વ્યક્તિઓને વાર્ષિક પારિતોષિક આપવા માટે લગભગ શ. ૨,૭૦,૦૦,૦૦૦નું દાન કરેલું છે. ૧૯૦૧ થી આ રકમના વ્યાજમાંથી વાર્ષિક પારિતોષિક આપવામાં આવે છે. દુનિયાભરમાં ઉપ-શક્ત વિષયમાં અપૂર્વ સેવા કરનારી વ્યક્તિઓને એ પારિતોષિક આપવાં છે. એ પારિતોષિકની જાહેરાત દુનિયાના એક મહત્વનો બનાવ લેખાય છે.

નોબેલ પારિતોષિક મેળવનારી વ્યક્તિઓ અપૂર્વ જીવિતાળી હોવા વિષે તો હવે કંઈ શંકા રહી નથી. આની અપૂર્વ જીવિતાળી વ્યક્તિઓ માત્ર પુરુષ જ નહીં સ્ત્રીઓ પણ છે એવું નથી પુરુષોની હરોળમાં આ પારિતોષિક મેળવવામાં બેસનારી નામાંકિત મહિલાઓ પણ નીકળી છે. અત્યાર સુધીમાં પદાર્થ વિજ્ઞાન, રસાયન શાસ્ત્ર, સાહિત્ય અને શાન્તિ માટેનાં પારિતોષિકો મેળવવામાં સ્ત્રીઓ જાગ્યછાળી યઈ છે.

મેડમ ક્યુરીને ૧૯૦૩ માં પદાર્થ વિજ્ઞાન (ફીઝિક્સ) માં તેના પતિ સાથે બાગીદારીમાં આ પારિતોષિક મળ્યું. તે પછી, ૧૯૧૧ માં મેડમ ક્યુરીને રસાયન શાસ્ત્ર (Chemistry) માં ફરીથી આ પારિતોષિક મળ્યું. અત્યાર

સુધીમાં આગ બે વાર કંઈ પણ પુરુષો સુદ્ધ પારિતોષિક મળ્યું નથી. મેડમ ક્યુરીએ પેતાની અપૂર્વ જીવિતાળી એ પારિતોષિક બે વાર મેળવ્યું.

સાહિત્ય માટેનું પારિતોષિક મેળવનાર ત્રણ મહિલાઓ છે. એક શ્રીમતી સેલમા લેગર લોફ, બીજી શ્રીમતી ગ્રેઝીયા ડેલેગ અને ત્રીજી શ્રીમતી સીઝિડ અન્ડસેટ. શ્રીમતી સેલમા લેગર લોફને ૧૯૦૬ માં, શ્રીમતી ગ્રેઝીયા ડેલેગને ૧૯૨૬ માં અને શ્રીમતી સીઝિડ અન્ડસેટને ૧૯૨૮ માં આ પારિતોષિક મળ્યાં હતાં. શાન્તિ માટેનું આ પારિતોષિક મેળવનારી બે સન્ના સ્ત્રીઓ શ્રીમતી બર્થા વોન સુટનર અને શ્રીમતી જેન એડ્મસ છે. શ્રીમતી બર્થા વોન સુટનરને ૧૯૦૫માં અને શ્રીમતી જેન એડ્મસને ૧૯૩૨ માં આ પારિતોષિક મળ્યાં છે.

મેડમ ક્યુરી

સૌથી પ્રથમ નોબેલ પારિતોષિક મેળવનાર મહિલા મેડમ ક્યુરીથી 'ગુણસુન્દરી' તથા વાયકો પરિચિત છે. ઉપરાંત આ જ અંકમાં અન્યત્ર મહાન વિજ્ઞાન શાસ્ત્રી સ્ત્રીનો પરિચય કરાવવામાં આવેલો છે.

બેરોનેસ બર્થા વોન સુટનર

નોબેલ પારિતોષિક મેળવનારી બીજી સન્નારી બેરોનેસ બર્થા વોન સુટનર છે. ૧૮૪૭ ના જુલાઈ માસની ૬ મી એ પ્રેગમાં તેમનો જન્મ થયો હતો. તેમના પિતા કાઉન્ટ

કાલિકા કિરકી ઓરડીયાના શિક્ષકોમાંથી હતા. તેમનાં માતા પ્રસિદ્ધ જર્મન કવિ થીયોડોર ક્નેરનાં વંશનાં હતાં. આમ મીસ ખ્યોને નાનપણથી જ સારી શુદ્ધિ પ્રતિભાના વારસો મળ્યો હતો. એમનાં જન્મ પછી થોડાં જ દિવસમાં તેમના પિતાનું અવસાન નીપળ્યું હતું. પણ તેમની માતાએ તેમને સારું શિક્ષણ આપ્યું. શિક્ષણ પૂરું કર્યા બાદ, ઘણાં દિવસો સુધી તેમણે દેશવિદેશનો પ્રવાસ કર્યો. ધણીખરા દિવસો તેઓ ક્રાન્સ અને ઇટલીમાં રહ્યાં. આમ તેમણે દુનિયાનો અભ્યાસ થો. ઇ. સ. ૧૮૭૬ માં તેમણે સુપ્રસિદ્ધ વલકથાકર ફ્રીડર. આર્થર શુન્ડકરવાન સુટનર સાથે લગ્ન કર્યું. અને ૬ વર્ષ સુધી તેની સાથે કેકેસમાં દીકલિસ નામક સ્થળ પર રહ્યાં. પછી ૧૮૮૫ બાદ તેઓ લોઅર ઓરડીયાના એગ્રોનમર્ગ ખાતે રહેવાં લાગ્યાં.

તેઓ એક ઘણાં જ સારાં લેખિકા છે. તેમણે અનેક નવલિકાઓ લખ્યાં છે. સમાજ-શાસ્ત્ર વિશે પુસ્તકો લખ્યાં છે. ૧૮૮૨ માં *Inventory einer Seele*; ૧૮૮૬માં *Die Waffen Nieder*; ૧૮૯૮ માં *Hanna*; ૧૯૦૩માં *Martha's Kinder* એ તેમનાં પુસ્તકો છે. એમાં ૫ *Martha's Kinder* તેમનું વધારે લોકપ્રિય પુસ્તક છે.

થોમક સમય સુધી નોબલ પારિતોષિકના દોતા આલ્ફ્રેડ નોબેલની તે પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી હતી. રાષ્ટ્રીયખંડુત્વના સિદ્ધાંતની તે ભારે વિ-માયતી હતી. આ કારણે નોબેલના ગાન પર તેમનો ઘણો પ્રભાવ પડ્યો હતો. આ વિષય ઉપર ૧૮૯૬ માં *Krieg und Frieden* નામનું પુસ્તક પણ તેમણે પ્રકાશિત કર્યું હતું. ૧૯૦૨ માં ૫૨ વર્ષની વયે તેમનું પતિ અવ-સાન પામ્યા. પતિ વિધાયને અંગે આવી પડેલાં દુઃખમાં વિશ્વએમ પ્રત્યે તેમનું વલણ વધુ મળું

મળું અને ૧૯૦૫માં વિશ્વશાન્તિ માટેના તેમના પ્રયાસોને પરિણામે, શાન્તિ માટેનું નોબેલ પારિતોષિક તેમને આપવામાં આવ્યું. તેમણે પોતાનાં જીવન સ્મરણો લખ્યાં છે. એ ઘણાં મનોરંજક અને અનેક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી છે. ૧૯૧૮ના જીવનની તા ૨૧મીએ તેમનું અવ-સાન થયું છે.

સેલમા લેગરલોફ

નોબેલ પારિતોષિક મેળવનારી ત્રીજી મહિલા સેલમા લેગરલોફ છે. ૧૮૫૮ના નવેમ્બરની તા. ૨૦ મીએ તેમનો જન્મ વર્મલેન્ડના મારબોક ખાતે થયો હતો. એ સ્થળ પ્રાચીન ગાયઓથી ભરપૂર છે. એક સાધારણ કુટુંબમાં તેમનું પાલન પોષણ થયું હતું. લેન્ડસ્કોનાનાં એક સાધારણ વિલાસપમાં તેમણે શિક્ષિકા તરીકે કામ કરવા માંડ્યું. પુખ્ત વય થતાં પહેલાં તેમણે એક સાપ્તાહિક પત્રની સાહિત્યને લગતી હરિશ્ચંદ્રમાં ભાગ લીધો હતો. તેમની પ્રથમ નવલ *Gosta Berlingo Saga*, નાં કેટલાંક પ્રકરણો માટે તેમને સર્વો-ત્તમ છતામ મળ્યું હતું, એ પુસ્તક પાછળથી ૧૮૯૧ માં એ ભાગમાં પ્રકટ થયેલું છે. એનો અંગ્રેજી અનુવાદ ૧૮૯૮માં પ્રકટ થયો હતો. આ પુસ્તક વર્મલેન્ડ પ્રાંતનાં ૧૮૩૦ માં જીવન પર લખાયેલી કથાઓનો સંગ્રહ છે. અને એ કથાઓ લખવામાં લેખિકાએ પોતાની સંગીતમય શૈલી અને જીવી કૃષ્ટતા શન-કિતનો સારો પરિવ્યવ કરાવ્યો છે. ૧૮૯૪ માં તેમણે *Osyniliga Lanker* (*Inri*) નો *ble Link* નામક પુસ્તક લખ્યું અને ૧૮૯૫ પછી તેો માત્ર લેખન તેમનું જીવન ધ્યેય થઇ પડ્યું. વિશેષ અભ્યાસ માટે તેમણે ઇટાલીનો પ્રવાસ કર્યો. તે પછી ૧૮૯૭માં *Antikrist* *Mirakler* નામક પુસ્તક લખ્યું. તેનો અંગ્રેજી અનુવાદ, એક જ વર્ષ પછી થઇ

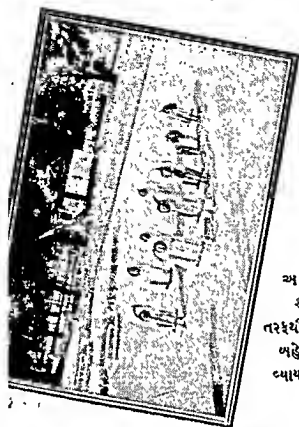
ગયો. એ પુસ્તકમાં સીસીલીનાં કુટુંબજીવનનો ઘણો જ સુંદર ખ્યાલ આપવામાં આવ્યો છે. પછીથી સન ૧૯૦૦માં તેમણે પેવેસ્ટાઇન અને પૂર્વના અન્ય દેશોનો પ્રવાસ કર્યો અને પછી ૧૯૦૧-૦૨ માં તેમણે 'જેમલ્લામ' નામનું પુસ્તક જે ભાગોમાં પ્રકટ થયું. એ પુસ્તકમાં ઝાલાની નામના સ્વીડીશ પ્રાંતમાં ફેલાયલાં ધાર્મિક આંદોલનનું વર્ણન કરવામાં આવેલું છે. પેવેસ્ટાઇન પ્રવાસના ૩૫માં એ થયું છે. તેમણે બીજાં પણ ઘણાં પુસ્તકો લખ્યાં છે તેમાં Korkarlen, (૧૯૧૨) Dunungen (૧૯૧૪) અને Troll Och Manniskor (જે ભાગમાં ૧૯૧૫-૧૯૨૫) એ ઘણી જાણીતી કૃતિઓ છે. ૧૯૦૬માં તેમને માહિત્યને લગતું નોબેલ પારિતોષિક મળ્યું અને ૧૯૧૪ માં સ્વીડીશ એકેડેમીએ તેમને પ્રથમ મહિલા સભ્ય બનાવ્યાં. તેમની ઘણી ખરી કૃતિઓ પરભાષામાં અનુવાદિત થઈ ચૂકી છે.

ગ્રીસીયા ડેલેડા

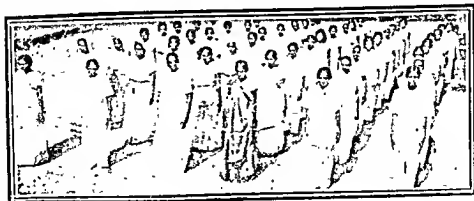
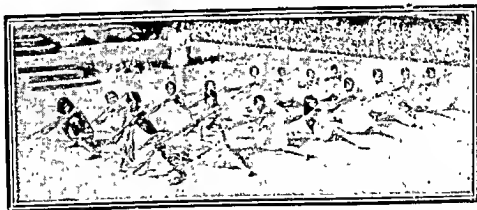
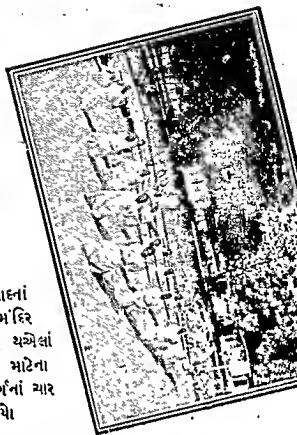
ગ્રીસીયા ડેલેડા સુપ્રસિદ્ધ ઇટાલીયન લેખિકા છે. એમની કીર્તિ માત્ર ઇટાલીમાં જ પ્રચારી રહેલી છે એમ કામ તથી તેમની શરૂઆતની સાહિત્યકૃતિઓ યુરોપની મુખ્ય મુખ્ય ભાષાઓમાં ઉતરી ચૂકી છે. તેમની પાંચ નવલકથાઓ તો અમેરિકામાં પણ ઘણી વખણાઈ ચૂકી છે. તેમની છેલ્લી નવલ 'The Mother' ૧૯૨૪ માં અમેરિકામાં પ્રકટ થઈ હતી. તેમની કૃતિઓની સંખ્યા ૪૦ થી પણ વધુ છે. એમની કૃતિઓ પરથી એક વાત સ્પષ્ટ થાય છે અને તે એ કે, જીવન શું છે તે તેઓ જાણે છે. અને એને પોતાની કૃતિઓમાં નીચે છે. તેમની કૃતિઓમાં સાચી કલા છે. પશ્ચિમની દુનિયામાં તેમના ગ્રંથોનો વાચનને વર્ગ ધણો મોટો છે.

સિમિડ અન્ડમેટ

નોબેલ પારિતોષિક ગેળવવાનું મન્માન પ્રાપ્ત કરનારી પાચમી મહિલા સિમિડ અન્ડમેટ છે. ૧૮૮૨ ના મે ની તા. ૨૦ ગીએ ડેન્માર્કમાં અ.વેલા ફેલ્ડબર્ગ નામના સ્થળે તેમનો જન્મ થયો હતો. તેમણે ક્રિસિયાનિયા મરેન્ટાઇસ કોલેજમાં શિક્ષણ પૂરું કરીને ૧૮૯૯ માં દારકુન તરીકેની નોકરી શરૂ કરી હતી. ૧૯૦૯ સુધી તેમણે દારકુની નોકરી કરી હતી. આ નોકરી દરમ્યાન તેમને સમાજમાં સ્ત્રીઓનું જે નિર્જીવ અસ્તિત્વ છે તેનું પૂરું જાણ થયું. ૧૯૦૭ માં તેમણે એ અનુભવનો તાદરશ ચિતાર દર્શાવતી પહેલી સાહિત્ય કૃતિ Frau Maria Onhe લખી. ૧૯૧૨ માં તો તેઓ પ્રસિદ્ધ થઈ ગયાં. તેમની સુપ્રસિદ્ધ નવલકથા 'Jenny' એ તો માહિત્યની દુનિયામાં ઉપયોગી થઈ ગઈ હતી. જીવનની અનેક કેમળ ભાવનાઓનો તેમણે એ નવલકથામાં એટલી સારસ રીતે ઉત્તેજ્ય કર્યો છે કે કોઈપણ એને માટે આકર્ષીત થઈ જાય વિના નહિ રહે. આ પુસ્તકનો અંગ્રેજી અનુવાદ ૧૯૨૦ માં પ્રકટ થયો. ૧૯૧૯ માં તેમણે એક પુસ્તિકા લખી હતી. એ પુસ્તિકામાં, તેમનામાં જે ધાર્મિક પરિવર્તન થઈ રહ્યું હતું તેનો અંગ્રેજી ચિતાર મળી રહે છે. ૧૯૨૫ માં તો છેવટે તેમણે રોમન કેથોલીક ધર્મનો સ્વીકાર પણ કરી લીધો હતો. આ જ સમય દરમ્યાન તેમણે એક પુસ્તક લખ્યું તે Kristin Lavransdatter એનો અનુવાદ અંગ્રેજીમાં ત્રણ ભાગોમાં (૧) Garland, (૨) The Mistresses of Inuzaly તથા (૩) The cross એ નામે થયેલો છે. ચૌદમી શતાબ્દીનાં જીવનનો અથવા યુરોપીયન જીવનનો એ ઘણો જ સુંદર ચિતાર છે. આ નવલકથાથી સિમિડ અન્ડમેટ અંગ્રેજી ભાષા બોલનારી પ્રજામાં જાણીતી થઈ. એમની

અમદાવાદનાં
શારદામંદિર
તરફથી સર થએલાં
બહેનો માટેના
વ્યાયામવર્ગનાં ચાર
દૃશ્યો

શ્રીમતી શારદા ભટ્ટેતા, બી. એ.

મેડમ ઇ. એ મોરેઝોવા
[જુઓ. સ્ત્રીગત]

શ્રીમતી સુરેશિની ભટ્ટેતા, એમ. એ.

મીના કામનાવા
[જુઓ. સ્ત્રીગત]

સાહિત્ય કૃતિઓમાં માનસ વિજ્ઞાનનો અભ્યાસ
સ્પષ્ટ દેખાય છે તેમની કૃતિ Ovar And
passion-પણ પ્રખ્યાત છે. ૧૯૨૫ માં એ
નવલકથા પ્રકટ થઇ હતી. અને એનો અનુ-
વાદ. The Axe એ નામે અંગ્રેજીમાં
૧૯૨૮ માં પ્રકટ થયો. અસાધારણ સાહિત્ય-
પ્રતિભાને પરિણામે ૧૯૨૮ માં તેમને સાહિત્યનું
નોબલ પારિતોષિક મળ્યું છે.

ଜେନ ଅଣ୍ଡେସ

જેન એડમ્સ અમેરિકાની પ્રખર સમાજ
શાસ્ત્રી મહિલા છે. તેમનો જન્મ સેપ્ટેમ્બર
૪લીનામ્માં ૧૮૬૦ ની ૬ઠ્ઠી માર્ચએ થયો
હતો. રોકફોર્ડ કોલેજને નામે અત્યારે ઝાળ-
ખાતી રોકફોર્ડ પ્રીમિય સેમીનરીમાં તેઓ
વિદ્યાભ્યાસ કરતાં હતાં અને ત્યાં જ ૧૮૯૧
માં તેઓ સ્નાત્તિક થયાં. તે પછી અર્થશાસ્ત્ર
અને સમાજશાસ્ત્રના અનેક ગૂઢ પ્રશ્નોનું
અધ્યયન કરવાના હેતુથી તેઓ યુરોપ અને
અમેરિકામાં કેટલાંક વર્ષ રહ્યાં ૧૮૮૯ માં
તેમણે મીસ એલન ગેટ્સ સ્ટારની સાથે
મળીને તેમણે હલ્લહાઉસ નામની એક સામા-
જિક સંસ્થા સ્થાપિત કરી. એ સંસ્થાની
સુખ્ય સંચાલક તે પોતે બની. એ સંસ્થા
આમજ ચાલતાં ઘણી જ લાલલાયી નીવડી
છે. એની સંજ્ઞાના મોટે લાગે મીસ જેન
એડમ્સની અદ્ભુત વ્યવસ્થા શક્તિને જ
આભારી છે. અનિષ્ટપાણીની દારૂ તેઓ

Inspector of streets and Alleys નીમાર્ગ હતાં. તેમણે એ પદ ધણી જ ખુશીથી સ્વીકાર્યું હતું. એ ઉપરથી જ સાધારણ જનસમાજના આંતરિક જીવન પ્રત્યે તેમને ધણી સહાનુભૂતિ છે તે જણાઈ આવે છે. તે પછી થોડા જ દિવસોમાં તેઓ વક્તા અને લેખિકાના રૂપમાં તેઓ ખૂબ વિખ્યાત થયાં. સામાજિક પ્રશ્નો પરજ તેમનાં લાખણાં અને લેખો લખાતાં. તેમણે એ વિષય ઉપર પુસ્તકો પણ લખ્યાં છે. એમાં Democracy and Social Ethics (૧૯૦૨) Newer Ideals of Peace (૧૯૦૭) અને The Spirit of Youth and City Street (૧૯૦૯) ધણીજ પ્રખ્યાત કૃતિઓ છે. ૧૯૦૫માં, પ્રેગમાં મળેલી આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા મહાસભાનાં તેઓ પ્રમુખ ચુંટાયા હતાં. એ પછીથી શાન્તિ અને સ્વતંત્રતા માટેનાં આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા સંઘની સ્થાપના થઈ હતી. એ સંઘના પ્રથમ પ્રમુખ તરીકે પણ તેમની ચુંટણી થઈ હતી. તેમણે બીજાં પણ કેટલાંક પુસ્તકો લખેલાં છે. તેમાં મુખ્ય મુખ્ય: Twenty years at Hall House (૧૯૧૦); A New Conscience and an Ancient Evil (૧૯૨૨) The Long Road of Women's Memory (૧૯૧૧) અને Second 20 years at Hall House (૧૯૩૦) છે. ૧૯૩૨ માં તેમને શાન્તિ માટેનું નોબેલ પારિતોષિક આપવામાં આવ્યું.

દુનિયાભરની સ્ત્રીઓ

અમેરિકાની સ્ત્રીઓએ તેઓના હાલનો રજાનો મેળવવા હઠત ચલાવી છે. મીસ, સન્સીસ ૧૨કીન્સને પ્રધાનમંડળમાં એક પ્રધાન (મનુરખાતુ) બનાવવામાં આવ્યાં છે. મીમ ક્ય કાયન એવેનને કોપહેગનમાં યુનાઇટેડ સ્ટેટમના બેલ્કી બનાવવામાં આવ્યાં છે. તે ઉપરાંત, અમેરિકામાં સેન્ટર સ્ત્રીઓ, કોએસમાં સ્ત્રીઓ, તેમજ સ્ત્રી અધ્યાપકો, બેકરો, દાકતરો વગેરે પણ છે.

યુગોસ્લાવીયામાં યુનાઇટેડ સ્ટેટમના રાજ-દારી પ્રતિનિધિ તરીકેનું કામ કરતાં મીસીસ જુલીયા વુડરાફ બ્લીકફોર્ડ બેલહેડમાં નવું કાર્ય હાથ ધર્યું છે. તેઓ ચૂરત સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્ય વાદી છે અને જીવનમાં કોઈ પણ સમયે સરકારની સેવા કરવા સ્ત્રી શક્તિમાન છે એમ તેઓ મઠમ રીતે માને છે.

પરંતુ અમેરિકામાં આમાજક વિષમતા અને અનિષ્ટો છે અને સ્ત્રીઓએ તેમાં ફેરફાર કરવાનો છે. ખામ કરીને છૂટાછેડાના કાયદામાં ફેરફારની જરૂર છે. સંતતિનિયમનને લગતી માહિતી મેળવવાનો હક્ક પણ તેઓએ મેળવવાનો છે.

બ્રિટિશ શહેનશાહતમાં

ગ્રેટબ્રિટનમાં મીસ માર્ગરેટ બોંડરીટ પ્રધાન મંડળમાં પ્રધાન હતાં ઉપરાંત, પાર્લામેન્ટમાં સ્ત્રી સભ્યો છે. સ્ત્રી અધ્યાપકો, સ્ત્રી ધારાશાસ્ત્રીઓ, અને દાકતરો છે. થોડાં વર્ષો પહેલાં લેડી એસ્ટરની આગેવાની હેઠળ એક સ્ત્રીમંડળ બાળકના ગુન્હાઓ માટે તથા કન્યાઓની લગ્ન વય ૧૬ વર્ષની કરવા માટે હઠતું હતું.

બ્રિટિશ શહેનશાહતમાં સ્ત્રી વિષયક

કાર્યો પ્રગતિ કરી રહ્યાં છે જે હિંદી સ્ત્રીઓની પ્રગતિ બેના ઇન્ડિયારને રસ પડે તેવાં છે.

(ખાસ પ્રતિનિધિ, ધી ન્યુયોર્ક ટાઇમ્સ એક્ટોબર ૨૯ ૧૯૧૩)

આંકડેન્ડ, ન્યાયખાતાનાં પ્રધાન બેન. જ. કોસેએ ન્યુઝીલેન્ડની કન્યાની લગ્ન વય ૧૨ થી ૧૬ સુધીની બનાવતું બીલ રજૂ કર્યું છે.

નીચૂન પ્રેસ સર્વિસ

ટેપટાકન—એક્ટો. ૨૭—સાઉથ આફ્રિકન બીમેન્સ એટ્રીકલચરલ યુનીયન કોંગ્રેસે કન્યાની લગ્ન વય ૧૨ થી ૧૬ નક્કી કરવાનો કરવ પમાર કર્યો છે. મીસીસ, સીક્વીટ્ઝ કહે છે કે આ લગ્ન વયથી શારીરિક બોડવાળાં અને નબળાં બાળકો ઉત્પન્ન થાય છે. તેણે એક દાખલો આપ્યો કે એક માતા ૪૨ વર્ષની ઉંમરે ૧૭ સંતાનો ધરાવે છે.

બીજા વક્તાઓ બોલ્યા હતા કે લગ્ન નાની વયમાં થવાને લીધે તેમને થોડી મજા કરવામાં આવે છે. પણ એવાઓને જિંદગી ભરતી સજા કરવી જોઈએ.

સ્કેન્ડીનેવીઆમાં સ્ત્રીઓની સ્થિતિ

ધારાસભાની બે મુખ્ય સ્ત્રીઓએ પ્રધાન મંડળમાં સ્ત્રીઓને જગ્યા હોવી જોઈએ એ વાત રજૂ કરી અને પરિણામે સરકારે એક બીલ પસાર કર્યું છે જેમાં લરકર-દરિયાઈ લરકર અને સ્ટેટ ચર્ચ સિવાયનાં વિભાગોમાં સ્ત્રીઓને દાખલ થવાની છૂટ આપી છે

૧૯૧૨ ના કાયદા પ્રમાણે નોર્વેજીયન સ્ત્રીઓને સીવીલ મર્વિસમાં તથા સ્ટેટસ ડીપાર્ટમેન્ટમાં સભ્ય થવાનો હક્ક છે

જાણિકા : સ્ત્રીમતી

અને તેમનો દરજ્જો

પણ પ્રધાનમંડળ, એલચીખાતું, સ્ટેટયર્ચ વગેરે વિભાગો હજી તેમને માટે બંધ છે પણ જો નવું બીલ રજૂ થશે તો ઉપરના કેટલાકે વિભાગો તેમને માટે ખુલ્લા થશે.

નેવેમાં વહાણની એક પેઢી ૨૨ વર્ષથી ફતેહ પૂર્વક જો સ્ત્રીઓ ચલવી રહી છે. તે બંને સ્ત્રીઓ જાતે જ સમારકામ ઉપર દેખરેખ રાખે છે અને તેઓ લગાઇ પડીની ખરાબ સ્થિતિમાંથી પસાર થઇ છે. તેમની પાસે ૨૩,૫૬૦ ટનની ૬ આગબોટો છે.

કેપનહેગનમાં સ્ત્રીપોલીસ

કેપનહેગનની મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલે શહેરમાં પોલીસ વધારવાનું નક્કી કર્યું છે અને તે માટે પાંચ સ્ત્રી પોલીસ લેવાનું નક્કી કર્યું છે. આથી આ શહેરમાં લગભગ ૪૦ સ્ત્રીપોલીસ ચલાવે સંભવ રહે છે. મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલના આ કાર્યથી શહેરના કાઉન્સિલરો સ્ત્રીપોલીસની અગત્ય સમજ્યા છે.

નેવે, સ્વીડન, અને ડેન્માર્ક, એલ્સેન્જલી ફરમાન પોતાના ત્રણ સ્ત્રીપ્રતિનિધિઓ રાષ્ટ્ર સંઘમાં મોકલે છે. મેક્સિકોમાં સ્ત્રી પોલીસોનું દળ ૫૦ સ્ત્રીઓથી ૧૯૨૯ માં શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું. તેમની મુખ્ય ફરજ પાળકોનું રક્ષણ, સ્ત્રીઓનો બચાવ, અને જાહેર અનિર્ણિત અટકાવવાનું હતું. સ્ત્રીપોલીસે એ મુખ્યત્વે ખગીયાઓ, મીનેમાઓ, નાટકો અને હોસ્પિટલોમાં ફરજ બજાવવાની હોય છે, પણ પ્રસંગવશાત્ બીજા કોઈ પણ કાર્ય ઉપર

તેઓને નીમવામાં આવે છે. સ્ત્રી પોલીસ ક્રૂરતી રીતે જ માયાળુ અને પ્રે-

માળ હોય છે અને પોતાની જાતિની નિર્જાનતાને તથા નીતિને ખરાબર સમજે છે.

સ્વીટ્ઝરલેન્ડમાં સ્ત્રીઓ

સ્વીસસ્ત્રીઓને પ્રજાસત્તા ખૂબ ગમે છે. કેમકે તેઓ તેમના દેશને આજે છે. તેઓ ઘણા ફરે છે કે સ્ટેટમાં પોતાની આખર વધી છે અને તેમને પૂરા હક્કો મળ્યા છે; અને ત્યાં લગાઇ વિવશક એક સમિતિમાં સ્ત્રી વધી છે.

પ્રથમ જગત નિબ્ધાત

ફ્રાંસમાં શેત્રંજ તથા સાદીઓની કીમત નક્કી કરવા માટે જગતખાતામાં એક બાઇ નીમવામાં આવી છે. અને ફ્રાન્સે પ્રથમવાર રાષ્ટ્ર સંઘમાં જનિવા ખાતે સ્ત્રીપ્રતિનિધિ મોકલી છે. બેલ્જિયમની જાહેર પ્રત્યૂત્તમાં સ્ત્રીઓ

બેલ્જિયમની પાર્લામેન્ટમાં સ્ત્રીસભાસદો છે (ત્યાં રાજકીય બાબતોમાં સ્ત્રીઓને મત આપવાનો અધિકાર નથી) અને એક સ્ત્રી ચેમ્બર ડી ડેપુટે અને બીજી સેનેટમાં છે. બંને સ્ત્રીઓ સમાજવાદી પક્ષની છે. પ્રાંતિક ધારાસભામાં ચાર સ્ત્રીઓ હોય છે. મ્યુનિસિપાલીટીના સ્ત્રીપ્રતિનિધિઓની સંખ્યા ૧૭૧ છે. તેમાંથી સ્ત્રીઓએ ૧૩ છે. ૧૪ સ્ત્રીઓ સેરીક તરીકે અને ૧૬ ટાઉન ક્લાર્ક તરીકે છે.

જર્મનીમાં સ્ત્રીઓ

જર્મનીમાં સ્ત્રીઓએ ખૂબ પ્રગતિ કરી છે, સ્ત્રીઓનાં બધાં મંડળો વિખેરી નાખવામાં આવ્યાં છે. ડૉ. ફ્રોકજ નામની પ્રધાન બાઇએ જુદાં જુદાં મંડળોની સ્ત્રીઓનું મંડળ સ્થાપ્યું છે. મીસાઇલર તેના ઉપપ્રમુખ છે, હુસી હોફલીસ નામની એક જાણીતી જર્મનસ નરી ક્રામેટીક આર્ટની ડાયરેક્ટર નીમવામાં આવી છે. મીસીસ એડીથ વોન કોલેર સ્ટેટ કન્સ્ટી-

ટયુશનની બોર્ડમાં સેવા કરે છે. જર્મનીની લીટરેચર એકેડેમીમાં ૩૮ મહાયોગ્યથી ૪ સ્ત્રી સભ્યો છે.

ઇટલીમાં સ્ત્રીઓ પ્રત્યેનું વલણ

૧૪ વર્ષના ફેસીસ્ટ અમલ દરમ્યાન સ્ત્રી પ્રવૃત્તિએ ખાજળ પગલાં ભર્યા છે. ધરકામ, બાલઉછેર જેવી બાબતો વિષે અહીં ખૂબ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે.

(આરનેલ્ડા કાટ્ટેસીના ન્યુયોર્ક ટાઇમ્સને તાર)

રોમ-ઓક્ટો, ૨૮, ૧૯૧૯ માં ફેસીસ્ટમની સ્થાપના થઇ ત્યારથી પુરોની પ્રવૃત્તિનું જોર અધિક થયું છે અને સ્ત્રીઓની પ્રવૃત્તિઓ આગળ વધવાને બદલે એકાદ ડગલું પાછળ ભર્યું છે. મુમોલીની પ્રધાન બન્યો ત્યારથી સ્ત્રીઓને યુનિવિયાલિટીમાં મત આપવાનો તથા લાખલ થવાનો હક્ક હતો પણ ધણીવાર યુદ્ધામલા મેયરની જગ્યા ઉપર સરકાર પોતે જ મેયર નીમતી. ફેસીસ્ટ એમ માને છે કે ઇશ્વરે ભાવિપેદીની ઉત્પત્તિ, માયવણી તથા કેળવણી માટે સ્ત્રીઓ બનાવી છે અને એ કામકાજમાંથી તેને ખીજ પ્રવૃત્તિ માટે બહુ ઓછો મમય રહે છે. ખીજ રીતે તેઓ સ્ત્રીઓને ગૃહ-રાણી માને છે અને આ રીતે તે ભાવિ પ્રજા બળવાન અને ખડતલ બનશે એમ માને છે.

ઉપલા નિયમોને અનુમરતાં રાજ્ય વડું અને માતા બનવાનું શિક્ષણ આપે છે તથા શરૂઆતમાં યુવકોની સંસ્થાઓમાં રાજ્ય પ્રત્યેની ફરજ સમજાવવામાં આવે છે, અને સ્ત્રીઓ ત્યારે માતા થવાની તૈયારીમાં હોય છે ત્યારે રાજ્ય તરફથી મલાહ, મદદ અને સગવડ મળે છે.

ખીજ મહત્વની વસ્તુ એ છે કે સ્ત્રીઓને રમતગમતમાં ભાગ લેવા દેવામાં આવે છે પણ એ વિશે ફેસીસ્ટ સરકારનો પૂરો કાણુ છે અને સ્ત્રી શરીરને અને તેના નાજુક બધારણને ધજા કરે તેવી રમતો તેમને રમવા દેવામાં આવતી નથી. ટેનીસ, તરવું, થોડેસ્વારી,

બાયમ જેવી રમત ગમતોમાં ઇટાલીની સ્ત્રી-ભાગ લે છે.

મુનાઇડ સ્ટેટમાં, અને ફ્રિટનમાં આ બધારણ જુદી ઢબનું લાગે છે. આટલું જતા ફેસીસ્ટને જાહેર કરેલી રમતો વિષે ના, પોપે વાંધો ઉઠાવ્યો છે.

એશિયર્સ સ્ત્રીઓની પ્રગતિ

તુર્કી સ્ત્રીઓ ધણી ઝડપથી આગળ વધી રહી છે અને તેમણે સ્વતંત્રતાનો પૂરો લાભ મેળવી મુસ્લીમ રૂઢીનો ત્યાગ કર્યો છે. તેઓ નિર્ભય બની છ'દ્ગીનો સામનો કરે છે.

ચીન અને જાપાનની સ્ત્રીઓ દવા તથા શિક્ષણના કામમાં મારું સ્થાન ધરાવે છે. એને વિષે એ. પી. નો તાર આ રહ્યો:

ઇસ્ટ'શુઝ: ઓક્ટો, ૨૮ સ્વાતંત્ર્ય મળ્યાને દશ વર્ષ થઇ ગયાં છે અને તુર્કી સ્ત્રીઓએ કેળવણી વિષયક કાર્યો કરવાનું નક્કી કર્યું છે.

આવતી કાલે દશવર્ષી ઉત્સવ હોવાથી તુર્ક-સ્તાન સ્ત્રીઓની મુક્તિનો પ્રસંગ પણ ઉજવશે

“ તમારો ચહેરો દુનિયાને બતાવે અને તમે પણ દુનિયા જુઓ, ” આમ ગામી મુસ્તફા બોલ્યો અને શહેરની લાખો સ્ત્રીઓએ છુરખાઓ ફેંકી દીધા.

ત્યારે તેઓએ પ્રથમવાર પડદા બહાર નજર ફેંકી ત્યારે અમેરિકન ચિત્રો દ્વારા ચિત્રણની શરૂઆત થઇ હતી

લગ્નો ઇટાલીમાં અને છુટાછેડા વધ્યા. એક ઇસ્ટ'શુઝનો વેપારી પોતાની સ્ત્રી માથે છુટા-છેડા મેળવવામાં કાબો કેમકે તેની સ્ત્રી ખુન દેવાદાર હતી.

તુર્કસ્તાનથી કેટલાય રૂપિયા કાનમમાં ગયા. ગાઉન્સ, અત્તરો, લીપટીકસ વગેરેની ખરીદી માટે. ઇસ્ટ'શુઝ અને અનકારની સ્ત્રીઓ સુંદર પહેરવેશ માટે પુરોપમાં પ્રથમ આવી

પરણવાના દિવસ મુઠ્ઠી જે વસ્તુ એક બીજાને ઝાગખી શકતાં નહીં અને માર માથાપે નક્કી કરેલાં જોડાંઓ પરણતાં તેને બદલે સ્વતંત્રતા અને મોજ માણવાની પુરી

છૂટ હવે મળે છે. યુવકોમાં આપવાતના કિ-
સ્તાઓ વારંવાર ખતતા તે હવે રાજ્ય તરફથી
વર્તમાન પત્રમાં છાપવાની બંધી થઇ છે.

પાશ્ચાત્ય સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત થવાથી સ્ત્રીઓ
વહેવાર બાબતમાં નિષ્ણાત થતી જાય છે.
માતાઓએ ખરીદેલ પાશ્ચાત્ય માલ તરફ
ઉગતી પ્રજા મોં મચકોડે છે.

પ્રાથમિક શાળામાં બાળાઓની સંખ્યા
૧૯૨૩ કરતાં પાંચ ગણી વધારે છે. ઘણી સ્ત્રીઓ
પ્રેક્ટિસર વસીસ અને લેખક તરીકે કાર્ય કરે છે.

વળી હમણાં સ્ત્રી બેંકર પણ બન્યાં છે.
હાટીને હતીમ નામની બાઇ તુર્કિસ્તાનની મોટી
બેંક પ્રશ્નબેંકની સખ કાયરેક્ટર છે અને
પોતાનાં પાંચ બાળકોની સંભાળ પણ રાખે
છે—ધી ન્યુયોર્ક ટાઇમ્સ ઓક્ટો. ૨૯-૧૯૩૩.

જાપાનમાં સ્ત્રીઓ

પ્રીન્સ ટોકુ ગાવા ને જાપાનીસ રેડક્રોસના
પ્રમુખ છે તે ઇન્ટર નેશનલ રેડક્રોસ કોન્ફરન્સમાં
હાજર રહેવાના છે. અમેરિકન પ્રતિનિધિએ
તેમની હોટેલ, મેડાઇમમાં મુલાકાત લીધી હતી.

“હું જાણીતે રાજ થાઉં છું કે” પ્રીન્સ
બોલ્યા, “અમારા દેશમાં રેડક્રોસ કોન્ફરન્સ
ભરખાથી લોકોનાં દિલ એક બીજા પ્રત્યે
બેંચાયા છે. એટલું જ નહીં પણ ઇતર
દેશના લોકો પ્રત્યે આ માનવી કાર્ય પ્રત્યે
મમતા ઉત્પન્ન થઇ છે અને બાઇચારાની
ભાવના ઉત્પન્ન થઇ છે.”

“ધી રેડ ક્રોસ એ જાપાનમાં મોટું અને
કાર્ય કરતું ખાતું છે.” તે બોલ્યા “આહુ
કાર્ય તરીકે આ ખાતું હોસ્પીટલ, દવાખાનાં,
અને નર્સનું સિદ્ધાંત આપવાનું કાર્ય કરે છે
અને એજ કાર્યકરો લગાઇ દરમ્યાન સાર-
વારમાં ખપ લાગે છે અને આનું પ્રાથમિક
બજ ૨૦૦૦૦૦૦૦ નું છે.

અને એ પ્રિન્સ જેને ફ્રેન્ચ જુનિયર રેડ
ક્રોસનું પ્રતિનિધિ મંડળ મળ્યું હતું તે આજે
લંડન જવા ઉપડશે. [ચીકોગો ડેપ્રીટી ટીપ્પુન.]

હીદી સ્ત્રીઓ પોતાની પ્રતિનિધિ આવ
કોંગ્રેસમાં મોકલે એવી આશા રાખીએ.

ચીનમાં સ્ત્રી પોલીસ

હકોવ ખાતે ૧૯૩૧ માં ૮ સ્ત્રી પોલીસો
કેળવણી આપવામાં આવી હતી અને
શહેરને સ્ત્રી પોલીસ કેળવવાનું પ્રથમ મા
થે છે, અને હમણાં પાઇપીંગ શહેરમાં સ્ત્રી પો
લીસનું એક વ્યવસ્થિત દળ નેવેલ્યુશન અમલ
દારની દેખરેખ હેઠળ કેળવણી પામ્યું છે અ
એજ દળમાં વધુ સ્ત્રીઓ ભળવાથી એક રી
અમલદાર જેણે અમેરિકન રીતે કંવાયન
અભ્યાસ કર્યો છે તે કેળવણી આપે છે
આમાંની ઘણી ખરી વિદ્યાર્થીની છે. અ
તેઓ રોજ સ્ત્રીઓ અને કુમારીઓ સાથે
ફરજો બગાડે છે.

ફ્રાન્સમાં સ્ત્રીઓના દરજ્જો

ફ્રેન્ચ મેડીસીનના અભ્યાસમાં તે ખાતાન
ઉપરી તરીકે બીજી વાર ડૉ. પેપીસોન નામન
બાઇને નિયુક્ત કરવામાં આવી છે અને
આવું પ્રથમ માન મેળવનાર મેડમ બરદેન
ફ્રેન્ટેઇન હતાં. મેડમ પેપીસોન ગળા અને
મોઢાંવા દોંમાં નિષ્ણાત છે. તેમણે બહો
કયું છે કે “મને આશ્ચર્ય થાય છે કે
હવેનો મનુષ્યોના પ્રાણ અમારા હાથમાં હોય
છે પણ મારા ઘણી સિવાય મને પાસપોર્ટ
મળી શકેતા નથી.” કાઉટેસ. આના કે.
નેપ્રેસ એક ફ્રેન્ચ કવિયત્રી છે જે એક
હયા પ્રકારની પદવી અને માન પ્રાપ્ત કરી
શક્યાં છે.

આયર્લેન્ડમાં ત્રણ સ્ત્રીઓને ધારાસલાની
ચુટણી વખતે કેસમાં પાછા ફરતું પડ્યું હતું.

સ્પેનની સ્ત્રીઓ

નવારાજ્ય શાસનથી સ્પેનમાં ડીપ્લોમાને
લાલ સ્ત્રીઓ મેળવી શકે છે. ૨૭૦ ઉમેદ-
વારોમાંથી ૨૭ ઉમેદવારો આમાં ફોલ પામ્યા
છે, અને સફળ થયેલા ઉમેદવારોમાં એક
બહેન પણ છે જેમનું નામ સેનારીયા માર્ગે-

રીટા સેલેરીઆ છે, અને પાંચ બહેનોએ સ્પેનની ધારાસભામાં પોતાની બેઠક મેળવી છે.

ફીલીપાઇનની સ્ત્રીઓની મતદારી

ફીલીપાઇનની સ્ત્રીઓ પુરુષોના જેટલી જ સરતે મત આપી શકે છે, અને તેની ઉંમર ૨૨ વર્ષની, લગ્ની અને વાંચી શકવા ઉપરાંત ૨૫૦ શિલિંગની નીચકત હોવી જોઈએ.

પોલેન્ડમાં પ્રથમ સ્ત્રી શિક્ષણ

હેલ્સીન્કી ડેવિશનસ નામની બધ શિક્ષકગણ લેનાર તરીકે પ્રથમ પોલીશ બાઈ છે તેની ઉંમર ૩૩ વર્ષની છે, તે દેશના શિક્ષણ-ઓમાં તેનું સ્થાન ઉચ્ચ છે અને તેણે મહત્વનાં મકાનોનું નિરૂપણ કર્યું છે. તેણે ઘણી શિક્ષણ દરિદ્રાઓમાં ભાગ લીધો છે, રાષ્ટ્રમાં અને પર રાષ્ટ્રમાં, ૩૧ નંબરથી માંડી ૨ જી, ૩ જી નંબરે છતાં મેળવ્યાં છે.

લીથુઆનીયાની સ્ત્રીઓ

લીથુઆનીયામાં માર્ગેનેન બ્રેજીટ પ્રથમ સ્ત્રી ન્યાયાધીશ છે. ૧૯૨૦ થી મેરીપોલ લોકોટમાં કાર્ય કરે છે. ૧૯૨૦ માં તે ત્યાં કામ-અણઉ સભ્ય તરીકે જોડાયાં અને ૧૯૩૧ માં ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત થયાં. ઘણી બહેનો કાયદોનો અભ્યાસ કરી રહી છે. ઘણી વકીલની પ્રેક્ટીસ માટે, બેરીસ્ટર તરીકે, જજના માટે અનુભવ મેળવી રહી છે.

હોંદી સ્ત્રીઓ

પાશ્ચાત્ય દેશોમાં એવી સામાન્ય માન્યતા છે કે હોંદી સ્ત્રીઓ હમેશાં માનને લાયક છે. જૂનાં વખતમાં તેમજ હમણાં હોંદી સ્ત્રીઓ, વિદ્યાન, ધર્મ અને સમાજ કષ્ટાણુમાં આગળ પડતો ભાગ લે છે. સંગઠિત પ્રવૃત્તિ એ હમણાંની પ્રવૃત્તિ છે.

રાજકીય પ્રદેશમાં સ્ત્રીઓએ હમણાં અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો છે. રાષ્ટ્ર-સ્વાતંત્ર્યની લડતમાં સ્ત્રીઓએ પુરુષોની પડખે રહી ભાગ

ભજવ્યો છે. ૧૯૧૭ માં સ્ત્રી મતદારીની ચળવળ ચલુ ગણાય. હોંદી સ્ત્રીઓનું મંડળ મી. મેટિગ્યુને મળવા ચાલતું હતું. એના પરિણામ રૂપે ડો. મીસીસ મુથુલક્ષ્મી રેડ્ડી મદ્રાસની ધારાસભાના ઉપપ્રમુખ થઈ શક્યાં હતાં.

ગોળમેજે પરિષદમાં હિંદી સ્ત્રી પ્રતિનિધિઓ હતી. નવા બંધારણ પ્રમાણે ૪૦ સ્ત્રીઓ પ્રાંતિક ધારાસભામાં બેઠક મેળવી શકશે. કેમકે મતદારીનાં બંધારણ સામે તેમનો વધો હોવા છતાં આ ક્ષાત્રવામાં આવ્યું છે.

હિંદી સ્ત્રીઓ રાજકાર્યમાં જ ભાગ લે એવું નથી પણ કેળવણી, સમાજ સુધારો અને એવા બીજા કાર્યો પણ કરે છે. ઘણી સ્ત્રીઓ વકીલ, ડોક્ટર, પ્રોફેસર તરીકે ઉપાધી મેળવી ચૂકી છે.

મીસીસી પી. કે. રાય એક કેળવણીકાર છે અને કલકત્તાની સેનેટમાં સભ્ય છે. સુબાઇ અને મદ્રાસમાં ૧૯૨૭ માં બે સ્ત્રીઓને માજિસ્ટ્રેટ નીમવામાં આવ્યા હતા. અને વિદ્યાપતમાં ૧૯૨૦ માં પહેલી સ્ત્રી માજિસ્ટ્રેટ નીમવામાં આવી હતી અને હમણાં જ કલકત્તામાં ૧૧ સ્ત્રી માજિસ્ટ્રેટ નીમવામાં આવ્યા હતા. સુબાઇમાં ૧૬ સ્ત્રી માજિસ્ટ્રેટ છે અને મદ્રાસમાં તેથીય વધારે. કલકત્તાની મ્યુનિસિપાલિટીમાં ૨ સ્ત્રી સભ્યો ચુંટવામાં આવી હતી.

કેમ્બીન અને ત્રાવણકોરના દેશીરાજ્યોમાં ૧૯૨૦ માં બે સ્ત્રીઓ ધારાસભામાં હતી અને ત્રાવણકોરમાં એક સ્ત્રી હેલ્થડીપાર્ટમેન્ટ સંભાળે છે.

૧૯૨૫ માં સરોજની નાયકુ મદ્રાસભાનાં પ્રમુખ થયાં હતાં. અને થોડી સ્ત્રીઓ એમાં કામ કરવા લાગી છે.

આ વર્ષે પ્રથમવાર “ દ્રાશીક ધન વીમેન એન્ડ મીડ ન ” વીશે એક હોંદી સ્ત્રી પ્રતિનિધિ જીનીવા ખાતે નીમવામાં આવી છે.

ગુજરાતની સ્ત્રીઓ અને આંતરરાષ્ટ્રીય જીવન

લખિકા :

શ્રીમતી સરોજિની રહેતા,
એમ. એ.

ગુજરાતના નાનકડા વિસ્તરિત પ્રમાણમાં એને હિંદના બીજા પ્રાંતોમાં ઠીક મહત્વ મળ્યું છે. પણ આ મહત્વ કાંઈ બહુ જુનું નથી. વીસ વર્ષ ઉપર મહાત્મા ગાંધીજી દક્ષિણ આફ્રિકાથી આપીને અમદાવાદમાં વચ્ચા સારથી એમની પ્રત્યક્ષ અસર થવાથી ગુજરાત રાજકીય ક્ષેત્રમાં આગળ વધ્યું અને પરિણામે એની ખ્યાતિ સમસ્ત હિંદમાં પ્રસરી. સામાજિક ક્ષેત્રમાં આપણે બીજા પ્રાંતો કરતાં વિશેષ આગળ વધ્યાં નથી. અને સ્ત્રીઓની કેળવણીની બાબતમાં સિંધ અને પંજાબ આપણને વડાવી આગળ જવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે અને થોડા વખતમાં આગળ જશે જ. કરાંચી જેવા અઢી લાખની વસ્તીના શહેરમાં સવાસો કન્યાઓ કોલેજનું શિક્ષણ લે છે, ત્યારે અમદાવાદ જેવા ચાર લાખની વસ્તીના શહેરમાં માત્ર આશીસ કન્યાઓ લે છે.

૧૯૩૦ ની સત્યાગ્રહની લડત વખતે ગુજરાતી સ્ત્રીઓએ હિંદનું નામ રાખ્યું એ માયું છે. પણ એ લડત ખંધ થયા પછી સ્ત્રીઓનો ઉત્સાહ પણ શમી ગયો છે. રાજસત્તાના અન્યાયો સામે ઝડપી માટે આવેલી હિંમત અને ઉત્સાહ સામાજિક અનિયંત્રોનો સામનો કરવામાં કામ લાગશે એવી આશા પણ એ રાખેલી, પણ તે વ્યર્થ ગઈ છે. જેલની પાતળા સહન કરી આવેલી બહેનોમાંથી પણ કેટલીએ એવી છે કે જે તદ્દન સંકુચિત મનોવૃત્તિની હોઈ વ્યવહારની ઝીણી, નમાલી વિગતોમાં અને નિંદકચડીમાં રસ લે છે તેમજ પોતાને આધીન વહુઓ કે ભાભીઓ પર જીવન ગુજારે છે. દેશમાં એક વખત અગ્રધાને ગણાવેલી સ્ત્રીઓ પણ જે આમ પ્રગતિશીલ જીવનથી વિરુદ્ધ રહે તો સામાન્ય સ્ત્રીસમૂહ પાસે શી આશા રાખી શકાય ?

ગુજરાતની સ્ત્રીઓને માત્ર રાજકીય લડતમાં જ ઉત્સાહ છે, સામાજિક કાર્યોમાં નથી એનું કારણ સમજી શકાયું નથી. જેને રાજસત્તાના અન્યાય સામે તેને રૂઢિસત્તાના પણ સાક્ષાત જ ભેટાએ, છતાં એમ જનતું નથી જ એ તો ચોખ્ખું છે. અખિત્ત હિંદ મહિલા પરિષદની બેઠક દેશ ભરના અગત્યના પ્રશ્નોની ચર્ચા કરે છે અને એ પ્રશ્નોના નિષ્કલ માટે અનેક પ્રકારનું માર્ગ સૂચન કરે છે. છતાં એ પરિષદમાં ગુજરાતી સ્ત્રીઓની હાજરી નહિ જોવી જ છે. સમગ્ર ગુજરાતને તેર પ્રતિનિધિઓ મોકલવાની છૂટ હતી છતાં ગમે વર્ષ માત્ર બે જ પ્રતિનિધિ અમદાવાદ શહેરમાંથી ગયાં હતાં અને તે બેમાંથી પણ એક તો પારસી બંહેન હતાં. સુરત, ભરૂચ, ભાવનગર, રાજકોટ જેવાં શહેરો જ કરોડ રસ લેતા નથી તો નાનાં ગામો કે ગામડાં માટે તો ફરીયાદ કરાય જ ક્યાંથી ? પરિષદની અન્ય પ્રાંતોની શાખાઓ અનેક દિશામાં મહત્વનું કાર્ય કરે છે ત્યારે ગુજરાતનું કામ શૂન્ય છે.

આ પ્રમાણે આંતરપ્રાંતીય જીવનમાં જ ન્યાં સ્ત્રીઓને રસ નથી ત્યાં આંતરરાષ્ટ્રીય જીવનમાં તો હોય જ નહિ એ સમજી શકાય તેવું છે. છેલ્લાં બે વર્ષથી સ્ત્રી વિદ્યાર્થીઓ માટે ત્રણ મહિનાની યુરોપની સફર ગોઠવવામાં આવે છે. આ સફર માત્ર સહેલ કરવાના હેતુથી નહિ પણ જીવ જીવ દેશોની કેળવણીની તેમજ બીજા બહેર સંસ્થાઓ જોવાના હેતુથી ગોઠવવામાં આવે છે. છતાં એક પણ ગુજરાતી કન્યાએ એનો લાભ લીધો હોય એવું જાણ્યું નથી. પશ્ચિમની સંસ્કૃતિનો આપણને મોઢ નથી એ જ આ ઉદાસીનતાનું કારણ છે એવો ખ્યાલ યદ્ય શકે તેમ

નથી. દર વર્ષે ફેટલીએ શ્રીમંત શુજરાની
બહેનો યુરોપની સુસાક્ષરીએ જાય છે.

સ્વદેશીની ભાવના બીજા પ્રતિ કરતાં
શુજરાતમાં વિશેષ પ્રદીપ્ત થયેલી છે તેથી
આપણે દરેક પરદેશી વસ્તુ તરફ અણગમની
નજરે જોષએ છીએ અને તેથીજ આપણી
સ્ત્રીઓને આંતરરાષ્ટ્રીય જીવનમાં રસ નથી
એમ કદાચ કહેવામાં આવે. પણ એ તદ્દન
સાચું નથી. સ્વદેશીની ભાવનાનું આદ્ય
સચ્ચાલક તો બંગાળા છે. અને છતાં
એ આપણા દેશમાં આ બાબતમાં વધારે
ઉદાર મનોવૃત્તિવાળું છે. વિશ્વભાગતીની આંતર-
રાષ્ટ્રીય જ્ઞાનનો વિનિમય કરવાની ભાવના
અત્યારે બંગાળાના શાંતિનિકેતનમાં જ પોષાય
છે. અને બંગાળાના સ્વદેશપ્રેમ માટે કેાણ
શકે લાવી શકે તેવું છે ?

જેમ આસપુ હોય તેમ જ ચાલવા
દેવાની વૃત્તિ જો કે થોડે ધણે અંશે આખા
હિંદમાં વ્યાપી રહી છે, છતાં શુજરાતીઓમાં
એ સૌથી વધારે દેખાય છે. એ જ મારી
માન્યતા છે. આપણે આપણું સાચવીને બેસી
રહેવું, બીજા પચાતમાં પડવું નહિ એ વાણીયા
શાહી છુદ્ધિ પણ શુજરાતને વારસમાં મળી
છે. અને તેને લીધે પણ આપણી બહેનેને
બહારના જીવનમાં રસ નથી, વળી શુજરાતમાં
ધનિક વર્ગ મોટે ભાગે વેપારીઓને જ બનેલો
છે. એ વર્ગને કેળવણીની કીમત ઓછી છે,
અને કેળવણી વર્ગ પાસે ધન નથી.

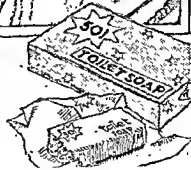
અતિશય સંકુચિત વાતાવરણમાં જન્મેલી
અને માત્ર થોડાં જ વર્ષથી પડદામાંથી યુક્ત
થયેલી ટુકંસ્તાનની સ્ત્રીઓ કે સૈકાઓથી
ઝરથાહીના ઝુલમે વેકી હમણાં જ સ્વતંત્ર
થયેલી રશિયન સ્ત્રીઓ એકદમ પ્રગતિ કરી
શકે અને આપણી શુજરાતી બહેનો જેમને
કદિ પ્રપંદમાં પૂગવું પડ્યું જ નથી તે પ્રગતિ
ન કરી શકે એ ખરેખર ખેંચતક છે. ટુકં-
સ્તાન અને રશિયાની સ્ત્રીઓની ઉન્નતિની
પાછળ રાન્યનું બળ રહેવું છે એ વાત
ખરી છે. પણ આપણી બહેનોએ તો રાન્ય-
સત્તાનો સામનો કરવામાં પણ શકિત બતાવી

આપી છે તો સામોજિક અનિષ્ટોની સામે કમર
કસવામાં એ મતોની સહાયતાની શી જરૂર નથી.

આંતરરાષ્ટ્રીય જીવન એટલે કોઈ જીવીય
કે ધરતીજીવની પરિપદ્ધતિમાં હાજરી આપવી કે
એ પરિપદ્ધતિ વિશેનાં લખાણ પત્રોમાં વાંચવા
એવો અર્થ નથી. જગતભરની સ્ત્રીઓના
જીવનમાં રસ લેવો, એમના અને આપણા
પ્રશ્નની પુલના કરવી અને એમણે જે જે
સુકિત માર્ગ શોધ્યા હોય તે સંબંધી વિચાર
કરવો અને એ માર્ગે આપણે પ્રગતિ કરી
શકીએ એમ છે કે નહિ તે તપાસવું
એવું નામજ આંતરરાષ્ટ્રીય જીવન એમ
હું તો સમજું છું. ‘રશિયાનું છુટાપણું’
આપણે ન જોઈએ; ટુકંસ્તાનની સ્ત્રીઓ તો
રંગ પાઉર જ લગાડી બેઠે છે; અમેરિકાની
લગ્નસંસ્કૃતિ તદ્દન જિન્નલિન્ન થઈ ગઈ છે,
‘એવું કહી આપણી શ્રદ્ધતા સિદ્ધ કરવા ક્ષણ’
મારવાં એ મકુચિત મનોવૃત્તિ દર્શાવે છે,
વળી આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રશ્નોમાં રસ લેવા છતાં
આપણો સ્વદેશપ્રેમ તો કાયમ રહેવો જ
જોઈએ. સ્વદેશપ્રેમ અને આંતરરાષ્ટ્રીય ભા-
વના બંનેનું સુયોગ્ય સંમેલન એ જ સાચી
ઉદાર ભાવના. મમસ્ત જગતમાં અમારા જેવો
કોઈ સમાજ નથી, અમારી હિંદુ સ્ત્રી જેવી
કોઈ સ્ત્રી નથી એમ કહી આપણી જુદીઓ
ઉપર યોગદાં મારવાનો પ્રયત્ન કરવાથી કોઈ
પ્રકારની સિદ્ધિ થતી નથી આપણા સમાજ
સંકેતો છે અને આપણી સ્ત્રીઓ અધમ
દશામાં છે એ સત્ય કબૂલ કરી બંનેને
ઉન્નત કરવા માટે બીજા દેશોની હીલચલ
ઉપર નજર રાખવો અને એમાંથી યોગ્ય લાભ
તે ગ્રહણ કરવું જ જોઈએ. “પશ્ચાત્ય” એ
શબ્દથી જ ભડકી જવાથી કશી પ્રગતિ
થવાની નથી, અને જ્યાં આપણને અનુકૂળ
પડે છે ત્યાં તો આપણે અનેક પાશ્ચાત્ય વ-
સ્તુઓ અને વિચારો ગ્રહણ કરીએ જ છીએ.
માત્ર જ્યાં શ્લેષિતા સામે થવાનો વિકટ પ્રશ્ન
આવે છે ત્યાં જ આપણું શ્રેષ્ઠ છે અને
પાશ્ચાત્ય બધું જોડું છે એમ કહી જવાબ-
દારીમાંથી ખસી જઈએ છે. આ મનોવૃત્તિ
બદલાવા સિવાય આપણો ઉદાર નથી.

—સૌંદર્યભરી ચામડી—

સર્વ લાવણ્યોમાં સૌથી વધુ વહાલ ઉપજાવે છે

શ્રીમ્મા માટે મુંબઈમાં નવાં શિક્ષણ વર્ગો

પદ્ધતિસર વેતરતાં અને શીષતાં, જાતજાતનું હાથથી અને મશીનથી બરતાં, તેમજ તરેહ તરેહનું ચીતરતા શીષવાની ઇચ્છા બહેનોમાં વધતી જાય છે. ઉપરાંત સાચું અંગ્રેજી જોડતાં અને લખતાં શીષવાની ઉત્કંઠા પણ શ્રીમ્મામાં જોવામાં આવે છે. આ વિષયોનું શિક્ષણ યોગ્ય પદ્ધતિસર આપવાના ઉદ્દેશથી નવા શિક્ષણવર્ગો જીન માસથી જોડવામાં આવશે. આ વર્ગોના લાભ કોઈ પણ દેખની બહેન હરાવેલી શી બરીને લઈ શકશે. જે બહેનો એ વર્ગોના લાભ લેવા ઇચ્છતાં હોય તેમણે નીચેને સરનામે રૂબરૂ મળવું' યા પત્રવ્યવહાર કરવો. રૂબરૂ મળવાનો સમય સવારે ૧૦-૩૦ થી જાણે ૧-૩૦ મુધી.

ઠેકાણું : દીક્ષાબહેન રણુછોડદાસ પોરા,
જીવજીવાલ મહારાજ બીહરીંગ, ત્રીજે મન્ડલે,
પ્રીરંગીના દેવળ ગામે, ગીરગામ, મુંબઈ, ૪.

ભારતમાં શિવાજી ને પ્રતાપ ફરી જન્મે એમ તમે ઇચ્છતા હો અને તમારો જાનિ પ્રજાને વીર: બળવાન: આગ્રાહ: જોવાની ઇચ્છા રાખતા હો તો પહેલાં માતાઓને આરોગ્ય ને બળવાન બનાવો.

પરિવર્તનોનાં રેખાચિત્રો

દોષનાર :

શ્રીમતી સારદા મહેતા,

બા. એ.

* *

૫૧ વર્ષીય શ્રીમ. આરોગ્ય મંડળના ઉત્તમ સંપાદકને અંગે શ્રી. ચંદ્રવદન મહેતાએ 'ચેતુ' આગાહી નામનું નાટક ધણીજ હુંદર રીતે કેટલાંક યુવકો અને યુવતીઓએ યોગ્ય વખત ઉપર. લખ્યું હતું. સ્ત્રીઓજ શ્રી પામતો અભિનય કરે, અને પુરુષોજ હુંદર પાત્ર યાપ એજ પ્રયોગ કરાની દષ્ટિએ હુંદર રીતે સફળ થાય છે. આ પ્રયોગમાં બેજ પ્રમાણે થયું હતું. અને તે ઉપરાંત જેક વ્યક્તિ મુશિક્ષિત અને કલ્પારસિક હોવાને ક્ષણે નાટ્યપ્રયોગ બહુજ પ્રશંસનીય થયો હતો.

શ્રી પુરુષો એકજ યજ્ઞને નાટ્યાભિનય કરે, ત્યજ કરે એ વિચારમાળા મગજમાં યાજ્ઞની હતી. એટલામાં નિદાધીન થતાં વિચિત્ર સ્વપ્ન બહુ થયું. નાટ્ય પ્રયોગને પરિણામે કે ગમે તે કારણસર પરંતુ સામાજિક દશ્યનું ચિત્રપટ સ્વપ્નમાં દેખાયું. સ્વપ્ન એટલું તાદરસ હતું કે હજી પણ આંખ આગળથી ખસતું નથી. એક મોટા કેનવાસના પટ ઉપર જુદાં જુદાં ચિત્રો આલેખેલાં હતાં. દરેક ચિત્રમાં આંખણ સંગ્રામમાં હેડલાં. ચાળીસ વર્ષમાં થયે રહેલાં પરિવર્તનોનાં રેખાચિત્રો હતાં.

પ્રથમ ચિત્ર રાજનગરની એક પ્રાથમિક કન્યાશાળાનું હતું. કન્યાશાળાનું મકાન વિશાળ હતું. પરંતુ કન્યાઓની સંખ્યા સોથી વધારે નહિ; તેમાં એ મોટામાં મોટી વિદ્યાર્થિનીની વય

૧૧ વર્ષથી વધારે નહિ હોય. બધી એ કન્યાઓ ભ્રમ્ય ગણાતી કોમની જ માણુમ પડતી હતી. જવદંતે એકાદ બીજી કોમની હોય, બધીજ બાળાઓએ ચણીઓ ને બદન અથવા તે ઉપર હોરણી પહેરેલી હતી. વસ્ત્ર અર્ધાં વિદેશીજ હતાં. સખત બેચીને તેલ ધાણીને માથ પર અંબોડા વાળેલા હતા. હાથે કાર્તે નાકે અને ગગામાં આશ્રુપણો પહેરેલાં હતાં. પગમાં પગરખાં કાષપણ પ્રકારનાં નહોતાં.

એક બીજા પટપર ઉચ્ચ ગણાતી નાગર કોમના કુટુંબમાં ચોક વચ્ચે લગનવિધિ થઈ રહ્યો હતો. દશ વર્ષની કન્યા અને ચૌદ પંદર વર્ષની વર રાગ. કન્યા મિથ્યાશી આંખ મેંદોં લાંબીને ઘાવડી ગાદી યજ્ઞને બેઠેલી હતી. રખેને કપડાંની અંદરથી આંખ ઉધારીને ભાવિપતિ તરફ દેશ્ટિ કરે તેથી પાસે બેઠેલા મામાએ તેની આંખો પોતાના હાથ વતી ઘાળી હતી. કન્યાનાં માતાપિતા કન્યાદાનનું પુણ્ય પ્રગત કરવા પાસે બેઠેલાં હતાં. માતાએ પણ લાંબો ધુમટો તાણેલો હતો ને ભારેભાર આશ્રુપણોથી ચરીર લાંબી દીધું હતું.

ત્રીજા ચિત્રમાં બાળકુલા પાસે ગંદવાડાની અંદર ન્યાતની પંગત જમવા બેઠેલી હતી.

પછીના ચિત્રમાં (જે ચિત્ર લગભગ દશ વર્ષ પછીનું હતું) કન્યાઓની હાઈકુલનું ચિત્ર હતું. ઇંગ્લીશ અભ્યાસ કરતી જુગ

બાળાઓ પારસી ખ્રિસ્તી ઊકરીઓની સાથે માણુમ પડતી હતી. પોપાકમાં જાણે ફેર નહોતો. પરંતુ માથાપર સીધા સેંધાને બદલે કાંધક કાંધક વાંકા સેંધા હોતા. હોરણીઓ થોડી હતી. કન્યાઓની વય ચૌદ પંદર વર્ષની હતી. ઉચ્ચ વર્ણની સાથે થોડીક કારોગર વર્ગની બાળાઓ પણ હતી. અંગપર મોના ચાંદીના ઘાગીના ઓછા હતા. પાસે એક ઊકરાઓની કોલેજ હતી. તેમાં ઊકરાઓની સાથે પ્રવેશ કરતી બે ત્રણ યુવતીઓ હતી. આગળ પાછળ ઊકરાઓ દંડા મશકરી કરતા ઊભા હતા. બસો ત્રણસો ઊકરાઓના વૃંદમાં માત્ર બે ત્રણ બાળાઓ નીચું ત્લેધને ગંભીરતાથી જતી જણાતી હતી. તેમનામાં જાંચું એવાની દિંમત નહોતી, એકાદ બે ઊકરાઓના હાથમાં પથરા હતા અને યુવતીઓ તરફ તાકતા માણુમ પડતા હતા. બાળાઓ બહુજ સ્વાદ વેશમાં નખનાથી જતી જણાતી હતી.

એક બીજા ચિત્રમાં લખમંડપ હતો. પુરો પરચોડાની ધમાક દરી રજા હતા. પુરોએ પશુ મોટાં પાધર્ગા માથે પહેરેલાં હતાં અને એક તાણીને મકાલના હતા. ત્રીઓના પોપાકમાં ખૂબજ પારસીનો નક્કી પોપાક જણાતો હતો. ઝીણાં વસ્ત્રો, બટૂનની માફક ઊંડતી બદનની બાંધ, નાણુક આભૂષણો માથે વાંકી સેંધી, દીલા હુલતા અંબોળ, કન્યાની વય પંદર સોળ વર્ષની અને વીસ આવીસ વર્ષનો વર—

વળી એક ચિત્રમાં વિશાળ જાહેર મજા હતી. કોઇ પરોથી વક્તા માંચણ પર ક્રોએ હતો. લાંબા હાથ કરીને બોલતો જણાતો હતો. સ્વામંડપ પુરોથી ભરાઈ ગયો હતો. આગળની લાઇનમાં માત્ર બે કે ત્રણ ઊંચા શ્રોતા-વર્ગમાં હતી. ત્યાર પછીના ચિત્રમાં પરીક્ષાનો મંડપ હતો. સંખ્યાઅંધ ઊકરાઓ અંદર

ઘાખલ થતા હતા. કન્યાઓની સંખ્યા પણ કીક કીક પ્રમાણમાં હતી. તેમાં એ ગુન્ગરાતી અહેનો ઉચ્ચવર્ણની દિંમતને આગળ જતી હતી. ઊકરાઓ પોતાને રસ્તે ચાલ્યા જતા હતા. ઊકરીઓ ઘાખલ થતી હતી તેની જગાએ પરવા કર્યા વગર ચાલ્યા જતા હતા. પાસે એક કન્યાશાળાના મકાનમાં જાહેર મેજારો ત્રીપુરોનો હતો. કન્યાઓ સંવાદે અને ગરબાનો કાર્યક્રમ બેઠકકે કરે જતી હતી. કન્યાઓની વય પણ સોળ સત્તર વર્ષની હતી.

વળી એક ચિત્રમાં ઊકરાઓની કોલેજમાં ઊકરાઓ અને ઊકરીઓ સાથે સાથે વાનગીન કરતાં ઘાખલ થતાં હતાં. પોપાક બનેનો તદ્દન સાદો સ્વચ્છ સફેદ સ્વદેશી. જાંચું પગમાં ચંપલ-નિખાલસ હાલથી વાતોલાપ કરતાં માણુમ પડતાં હતાં.

જાહેરમજાનું એક દર્શન. દેશના કોઇ પ્રખ્યાત નેતા વક્તા તરીકે, પુરુષ મેદાનમાં સભ્યનું સ્થાન, શ્રોતાવર્ગથી ચીકાર ભરાઇ ગયેલું. પુરો તેટલીજ લગભગ ત્રીજા મકાનમાં ખાદી વસ્ત્રમાં સત્તર થયેલા-ત્રીઓના અંગપર આભૂષણનું નામ નહિ—મજાની વ્યવસ્થા સાચવવાને યુવકો અને યુવતીઓ સ્વયંસેવક અને સ્વયંસેવિકાઓ બીજા પહેરાને કરતાં જણાતાં. કન્યાઓની સંગીત મંડળી સીતાર, દીલરખા, તળલાં જલતરંગ, છત્યાદિ બારતીય વાદ્યો સાથે સુરોક્ષિત રીતે જગીન પર બેઠેલી. સમસ્ત સભા જાણીયા ઉપર જ બેઠેલી. વક્તા માટે એક વ્યાસપીકે કહેલી-પાસેના એક પટ પર જાહેર જલસો. બાળાઓના ગરબા-તાળી નહિં પણ જલસે મજાતા અંગમરોડ, જગજગટ વસ્ત્રાભૂષણ-વસ્ત્ર પણ અંશે સ્વદેશી-કાંધક મારવાડી દગ્ગા-યુવતીઓએ પણ સાડીને બદલે મારવાડી ચુદડીની રંગ બેરંગી હોરણી, મોટા મરવાડી ચણકના પાપરા, પગમાં ધુપરા, હાથ પર

ખંડીઓના ખડકલા, કડાં, બદનની ખાંધ દુકી અથવા ખાંધ વગરનાં-માથા પર હોર-ણીને છેડા નહિં-જેઠાકું માયુ-લાંબા ચો-ટલા, એકંદર કળા તરફ દષ્ટિ વિશેષ-આગલા ચિત્રની જીવનીની સાદાઈથી ઉલટુંજ દરખ.

સાર્વજનિક શાળા-છોકરાઓ અને છોક-રીઓ સહશિક્ષણ લાઇ રહેલાં. છત્રી, ચંપલ સાથે હાથમાં પુસ્તક લઇને ચાલતી, સંખ્યાબંધ મો-ટરો અને ગાડીઓમાં બેસીને શાળામાં જતી-કેટલીએક આઇસીકલ પર જતી-કોલેજના મેળા-વડામાં વિદ્યાર્થીઓની સાથે વિદ્યાનતા પ્રયોગ કરતી, વાઘ વગાડ નિન્ય કરતી, અભિનય કરતી, ઉત્સાહી નાનંદો નિરૂપી શુંજરાતી બાળા ન્યાત નતના ભેદ દૂર કરીને કોલેજની મીઠાબાનીમાં એક સંઘાથે ભાગ લેતી જ દાતી.

રાજનગરનાં ચિત્રપટની સાથે બેચાર ગામડાંનાં દરથો પથ્ય હતાં. એક પટપર ખેડુ-તાંની સખત મલુરી કરતી, ઢોરોને ચારો નીરતી, ઘંટી દગતી, રસોઇ કરતી, બાળકને ધમકાવતી, પાસે ખેડુત દુકા તાણતો પડે શી સાથે વાતોલા તડાકા મારતો બેઠેલો જણાતો. બીજા પટ પર ખેડુતોનાં બાળક બાળકીઓ માટેનું એક છાત્રાલય ખેડુતની કન્યાઓ વિદ્યા-બ્યાસ કરતી, ઘર સફાઇનું કામ કરતી, કપડાં શીવતી, રમકડાં બનાવતી, રેંડીઓ કાંતતી કપડાં વણતી જણાતી હતી.

ચિત્ર ત્રિચિત્ર દરથોની છાપ મગજ પર અંકાઇ ગએલી. નિદ્રામાંથી એકદમ જાગૃત થઇ તે આપણા સમાજના વિચારોના ચંક્રમ-ણમાં મગજ ચક્રોળે ચડ્યું.

સ્વાવલંબી થયા વિના છૂટકો નથી

જન્મભૂમિની સંસ્કૃતિનાં પોષક અને વધક જે જે માર્ગો હોય તે મહણ કરવામાં જ મનુષ્યનો ધર્મ સમાવેલો છે. એટલે સ્વદેશી એ આપણો ધર્મ છે એ સાત્ત સમજવાની જરૂર છે. આ વસ્તુ અત્યારે સમજાવવી પડે એ આપણું લાંછન છે. એ લાંછન નિર્મૂળ કરતું, રાખતું મુખ ઉત્તજવલ કરતું એમાંજ દેશભક્તિ સમાવેલી છે. જે આ સામાન્ય સિદ્ધાંત પ્રજા સ્વીકારે અને તેનું પાલન કરે તો સ્વરાજ્ય આપણી હથેલીમાં છે. પરંતુ મુરકેલી જ ત્યાં છે. આપણી આંખપર એટલાં પડળ ફરી વળ્યાં છે, એટલા ઉધા પાટા બાંધ્યા છે, બંધાવ્યા છે કે તેમાંથી આંખ ઉઘાડતી નથી. આમાં ધનિકવર્ગજ મૂળભૂત શુંદેગાર છે. એશઆશામ, અમનચમન ઉઘાવવાને માટે અનેક સાધનસામગ્રીઓ મેળવવાની લોહપ્રવા, સમાજમાં પેતાનું ઉચ્ચ સ્થાન કાયમ રાખવાની ઇચ્છા, તે પાર પાડવા માટે ખરા ખોટા ઉપાય પ્રયત્ન કરવાના પરિણામથી દેશનો બાપાર નાશ પામ્યો, પ્રજાની સર્જન શક્તિ ધરી મઇ, અને પ્રજા આખી સ્વાવલંબી મીની પરાવલંબી થઇ. ભાવિ પ્રજાનું જે આમાંથી રક્ષણ કરતું હોય તો આપણે સ્વાવલંબી થયા વગર છૂટકો નથી. સ્વાવલંબી થયા માટે આપણા ધંધા રોજગાર, કારીગરી સહુને ઉત્તેજન આપતું પડશે. સ્વદેશીની હાકલ કાયમ કર્યાજ કરી પડશે.

શ્રીમતી શારદા રહેતા

શ્રી તું ધરની રાણી બનીને જ, અને ત્યાં જેટલા પ્રયોગ-હોય તે સર્વ સાથે રાણીની માફક જ વર્તન કરજે.

અગ્નેદ

ઇન્દોરનું મહિલા સંમેલન

લેખિકા : શ્રીમતી જ્યોત્સ્ના મહેતા, બી. એ.

ઇન્દોરમાં અખિલ ભારત હિંદી સાહિત્ય સંમેલન ભરવાનો નિશ્ચય ઘણા વખતથી થયો હતો. જગદ્વંદનીય મહાત્મા ગાંધીજીના આગમનને લીધે તેમાં અપૂર્વ રંગ જાળયો. સાહિત્ય સંમેલનને અંગે ખીજ ઘણી પરિપક્વતા થઈ હતી. ઇતિહાસ, ધર્મ, (તત્ત્વ-જ્ઞાન), વિજ્ઞાન, કવિતા વગેરે વિષયોની પરિપક્વતા યોજના કરવામાં આવી હતી. તેની મધ્યે મહિલા સંમેલનની પણ વ્યવસ્થા થઈ હતી. હિંદી સાહિત્ય સંમેલન દર વર્ષે હિંદના જુદા જુદા શહેરોમાં થાય છે. પરંતુ મહિલા સંમેલનની યોજના આ પ્રથમ વાર જ કરવામાં આવી હતી. તેના તરફથી હિંદના દરેક પ્રાંતમાં નિમંત્રણ મોકલવામાં આવ્યાં હતાં. મધ્યકાલ પ્રાંત, મધ્યપ્રાંત, ઓરીસા અને છેક મગસ ઇલાકામાંથી પણ કોષકોષ મનુષીઓ પ્રતિનિધિ થઈને આવી હતી. પુનપુનર્વ તે આવે પ્રસંગે દૂર દૂરના પ્રાંતોમાં જાન એમાં નવાઈ નહિ. પરંતુ જ્યારે સ્ત્રીઓ પણ જાન ત્યારે તે ઉપરથી એમનો ઉત્સાહ કેટલો દર્શાવે તે જણાઈ આવે છે. હિંદીને રાષ્ટ્રભાષા કરવાની મૂલ્યના માંભળીને ઘણી વખત સ્ત્રીઓ દલીલ કરવામાં આવે છે, કે દક્ષિણ હિંદમાં એ યોજના નિષ્ફળ જવાની છે. પરંતુ આજે એ યોજના અમલમાં મૂકાઈ ચૂકી છે. તેમજ પૂજ્ય મહાત્માજી તથા બીજાઓના પ્રયાસથી દક્ષિણ હિંદના સેંકડો લોકો હિંદી ભાષા બોલતા થઈ ગયા છે. તેમાંથી કેટલાક ત્યાંના પ્રતિનિધિ થઈને ઇન્દોરના સંમેલનમાં આવ્યા હતા. મગસ ઇલાકામાં રહેનારી સ્ત્રીઓને હિંદીમાં વાતચીત કરતી જોઈને સર્વને માનદાશ્ચર્ય થયું.

અત્રેના પ્રખ્યાત શેઠ સર હુકમચંદના પત્ની શ્રી મૌ. કંચનબાઈ મહિલા સંમેલનની સ્વાગત સમિતિનાં અધ્યક્ષ હતાં. તેમણે પોતાના વ્યાખ્યાનમાં કેળવણીનો ખરો આદર્શ કેવો હોવો જોઈએ તે સમજાવ્યું. આજના કટલાક સ્ત્રીપુરુષો એમ માને છે કે સ્ત્રીઓને માત્ર અંગ્રેજી બોલનાં આવડે ને તેઓ ફેશન કરતાં શીખે એટલે કેળવણીની ગણાય. પરંતુ ખરું જોતાં કેળવણીનો આદર્શ જુદોનો વિકાસ અને સારા મંરકાર એજ છે. સમાજસુધારા માટે ઇન્દોર રાજ્યમાં હોદ્દર મરકરે ઘણા ઉપયોગી કામદા કર્યા છે. આલવિવાદના પ્રતિબંધ માટે અહીં કાયદો છે. તેમજ મરણપ્રગમે ગરીબ લોકોને હફાર ખર્ચ કરતા અટકાવવા માટે પણ કાયદો છે. આવા કામદા કરવા માટે આપણે હોદ્દર મરકારનો આભાર માનવો જોઈએ, ને ને કામદાને અમલમાં મૂકવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

પૂજ્ય ગાંધીજીનાં અંગ્રેજ શિષ્યા શ્રીમતી મીરાંબહેન મહિલા સંમેલનનાં અધ્યક્ષ થયાં હતાં. પ્રથમ દિવસે આ સંમેલનનું ઉદ્ઘાટન ઇન્દોરનાં મહારાણી શ્રીમંત સૌ. સંયોગિના આધીને હાથે થયું. ઉદ્ઘાટન કરતી વખતે તેમણે પોતાના ભાષણમાં જણાવ્યું કે સ્ત્રીઓની ઉન્નતિના માર્ગમાં આજે શી ણાધાઓ છે, અને તેના નિવારણને માટે શા ઉપાય કરવા જોઈએ તેનો વિચાર કરવાની ખામ જરૂર છે. આપણી સ્ત્રીઓ કેળવણીમાં ઘણી પછાત છે. એટલે મૌથી પ્રથમ તે તરફ ધ્યાન આપવું જોઈએ. સ્ત્રીઓને શિક્ષણથી વંચિત રાખનાર સૌથી મોટું કારણ પછાતો રીવાજ છે. જે

પ્રતિમાં આ રીવાજ વધારે છે, તે પ્રતિની સિદ્ધિત સ્ત્રીઓ એ રીવાજને નષ્ટ કરવાનો સતત પ્રયત્ન કરે તો જલદી સફળતા મળી શકે મોટાં કાહેરો કરતાં નાનાં ગામડાંની સ્ત્રીઓની સ્થિતિ વધારે દયાજનક છે. સ્વચ્છતાથી કેવી રીતે રહેવાય તે વિષે તેઓ કંઈજ જાણતી નથી. સામાજિક શિક્ષણમાં તેઓ એવી જકડાઈ ગયેલી હોય છે; કે તેથી પોતાનું હિત થશે કે હાનિ તે પણ સમજતી નથી. તે માટે તમારામાંથી કેટલીક સ્ત્રીઓ ગામડાંમાં જઈને પોતાની ખુદેની સ્થિતિ જોઈ મુધારી શકે, તો તમારો પરિશ્રમ સફળ થાય. સમાજમુધારણે પ્રગતિ મળે તેને માટે દરેક જગ્યાએ ઉપયોગી કાયદા કરવાની આવશ્યકતા છે. ન્યાય એવા કાયદા હોય, ત્યાં તેને અમલમાં મુકવાનો ખુબ પ્રયાસ તમારે કરવો જોઈએ. હાલ ધણે સ્થળે ખાજીરાની સ્થિતિ પણ શોચનીય છે. તે માટે અનેક જગ્યાએ સિયુ સંસ્થાઓ ઉઘાડવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આ સંમેલનમાં તમે ઉપયોગી યોજનાઓ વિશે વિચાર કરવા ઉપરાંત કંઈ રચનાત્મક કાર્ય કરીને પતાવો કે જેથી સંમેલનનું સ્મરણ કાયમ રહે, એવી હું આશા રાખું છું.

સાહિત્ય સંમેલન માટે ઉભા કરેલા મોટા મંડપમાં જ મહિલા સંમેલન કરવાનું હતું. પણ આખરે દિવસે સાંજે ખૂબ વરસાદ આવવાથી મંડપ ખરાબ થઈ ગયો. તેથી મહિલા સંમેલન અહીંના ટાઉન હોલમાં કરવું પડ્યું. ત્યાં આશરે હજારેક માણસ બેસી શકે એટલી જગ્યા છે. પરંતુ સંમેલનની ખજાર ધણી દિવસથી ચહેરના દરેક ભાગમાં ખેંચી ગઈ હતી. તેમજ ગાંધીજી એમાં આવવાના છે, એ વાત પણ બધાં જાણતાં હતાં. તેથી લગભગ બેત્રણ હજાર સ્ત્રીઓ ટાઉનહોલ આગળ એકઠી થઈ ગઈ. તે બધી અંદર બેસી શકે તેમ હતું જ નહિ. સ્વયંસેવિકાઓની સ્થિતિ ભયં-

કર થઈ ગઈ. દરેક સ્ત્રી અંદર જવાનો પ્રયત્ન કરે ને તેમને અટકાવ્યા વગર છૂટકો નહિ, બે પક્ષ વચ્ચે એક જાતનું યુદ્ધ થઈ ગયું. આખરે મહારાણી સાહેબના આગમનથી થોડો વખત શાંતિ થઈ. પરંતુ જે સ્ત્રીઓ અંદર પ્રવેશ ન કરી શકી, તેમણે કાંઠાહલ મચાવ્યો. કેટલીક સ્ત્રીઓ તો નિરાશ થઈને ઘેર પાછી ગઈ. બીજી કેટલીક ટાઉનહોલના એટલાપર તથા કેમ્પાઉડમાં જઈ રહી. તેમને સુખ્ય હતું ગાંધીજીનાં દર્શન કરવાનો હતો. ગાંધીજી આવ્યા કે દર્શન માટે તૂટાતૂટ થઈ. અવ્યવસ્થા વધી ગઈ, પણ તે દિવસે સોમવાર હોવાથી ગાંધીજીનાં મનને દિવસ હતો. એટલે એ સ્ત્રીઓને કંઈ કહી શક્યા નહિ. પોંચે મિનિટ ઉભા રહીને પાછા ગયા. ઉદ્ઘાટક, સ્વાગતાધ્યક્ષ તથા અધ્યક્ષનાં ભાષણો યયાં. પણ બધાં ખરાબર સાંભળી શક્યાં નહિ. માત્ર ગાંધીજીનાં દર્શન યયાં તેટલાથી પણ કેટલીક સ્ત્રીઓએ પોતે કૃતાર્થ થઈ એમ ગણી સંતોષ માન્યો.

શ્રીમતી મીરાં ખુદેને ખાદી ધારણ કરેલાં જોઈને સ્ત્રીઓને આશ્ચર્ય લાગતું. એક અંગ્રેજ સ્ત્રી પોતાની રહેણી કરણી છોડીને મહારાણી ગાંધીજીની સેવિકા અને એ વાત જ લોકોને નવાઈ જેવી લાગે છે. મીરાં ખુદેને દિલ્હીલાયા એટલી ધીખી ગયાં છે, કે તેમણે પોતાનું વ્યાખ્યાન લખ્યા વગર મહેડિયી જ કર્યું. તેમના અભિપ્રાય પ્રમાણે હિંદુ સ્ત્રીઓએ પોતાના હંકક માગતાં પહેલાં પોતાનાં કર્તવ્ય શાં છે, તેનો વિચાર કરવો જોઈએ. સ્ત્રીઓએ પોતાનાં ગૃહ તથા ખાજીરાની સંભાળ રાખીને તેમને સુખી કરવાની જરૂર છે. ગૃહની રાણી સ્ત્રી છે, અને તે પોતાની સેવાથી જ ખીજને પ્રેમ અને આદર પામે છે. સ્ત્રીઓએ મરીગ લોકોની અને તેમાં ખાસ કરીને હરિજનોની સેવા કરવી જોઈએ. દિંદની સ્ત્રીઓને તેમનાં

પ્રગતિનો માર્ગ બતાવનાર ગાંધીજી જેવા મહાનુ તેતા મળ્યા છે. એ માર્ગે જો તેઓ પ્રયાણ કરશે તો માનુષ્યમિતો એવા કરવાની અનેક તક તેમને મળશે.

મહિલા સંમેલનની ખીજ બેઠકની વ્યવસ્થા મંડપમાં થઈ ચકી. તેથી ઘણી સ્ત્રીઓની હાજરી છતાં પણ તેમાં શાંતિ જળવાઈ રહી. સ્ત્રીઓને ઉપદેશના ચાર શબ્દો કહેવા માટે મહિલા સંમેલનનાં કાર્યકર્તાઓ તરફથી ગાંધીજીને પહેલેથી નિર્નતી કરવામાં આવી હતી. પહેલે દિવસે મૌન હોવાથી તેઓ આ ખીજે દિવસે પણ સંમેલનમાં આવ્યા, અને સ્ત્રીઓ આગળ થોડું બોલ્યા. સીતા જેવી આદર્શ પત્ની થવાનો તેમણે સ્ત્રીઓને બોધ કર્યો. મર્ડ સ્ત્રીઓએ હિંદી બાપા શીખવી, ગ્રામ ઉદ્યોગને મદદ કરવી, તથા અસ્પૃશ્યતાને બંધ કરવાનો પ્રયાસ કરવો એમ જણાવ્યું. ગાંધીજીના ગયા પછી મહિલા સંમેલનનું બાકી રહેલું કાર્ય શરૂ થયું. શ્રી. મીરાં બહેને કહ્યું કે ગાંધીજીએ તમને સીતા જેવાં થવાનો ઉપદેશ કર્યો છે. સીતા કંઈ પોતાના હક્ક માગતી નહોતી. તે તો માત્ર પોતાની ફરજ તરફ જ બ્યાન આપતી હતી. તે પ્રમાણે તમારે કરવું જોઈએ. વળી પડદાની પ્રથાથી સ્ત્રીઓ આગળ આવી ચકતી નથી. માટે તમારે એ પ્રથાને નાશ કરવી, અને તે માટે તમે ધુલટ કઢાડવાનો રીવાજ છોડી દો. તોજ તમારી ઉન્નતિ થશે.

તે પછી સ્ત્રીઓને લગતા નીચેના પ્રશ્નો બાબત ઠરાવો લેવામાં આવ્યા અને તેના પર ચર્ચા થઈ. અનિષ્ટ સામાજિક રૂઢિઓને તોડવાનું કામ સ્ત્રીઓ હાથમાં લે, તો તેમાં ઘણી સફળતા મળી શકે. કારણ કે ઘણી વખત એવું બને છે કે પુરુષો શિક્ષિત હોવાથી તેમને એવી રૂઢિઓ ગમતી નથી. તે છતાં ધરની સ્ત્રીઓના આગ્રહને વશ થઈ રૂઢિબંધન

પાળવાં પડે છે. બાળકન વખતે કશુંઆત પહેરામણીનો રીવાજ, કન્ય વિક્રય મરણ પ્રમગ્નો અતિશય ખર્ચ વગેરે રૂઢિઓથી હિંદુ સમાજને અત્યંત હાનિ થાય છે. આ બાબત સ્ત્રીઓએ સમજવાની ધણી જરૂર છે. મોટા શહેરોમાં કેળવણીનો પ્રચાર જેટલી ઝડપથી થાય છે, તેટલો ન્હાનાં ગામોમાં થતો નથી. તેને માટે પ્રયત્ન કરવાની ખામ અગત્ય છે. વળી છોકરાઓ તથા છોકરીઓનો અભ્યાસ કમ જુદો રાખવો જોઈએ. કન્યાઓને ગૃહવ્યવસ્થા, બાળસંગોપન વગેરે વિષયો ખામ શીખવવા જોઈએ. જે સ્ત્રીઓ શિક્ષિકા કે નર્સનું કામ કરે છે, તથા જે કારખાનામાં કામ કરે છે, તેમને ઘણે સ્થળે માત્ર સ્ત્રી હોવાથી બાળક વેતન મળે છે. જો તે પુરુષોના જેટલું જ કામ કરતી હોય, તો તેમને વેતન પણ તેમના જેટલું જ મળવું જોઈએ. તેમજ મિલો વગેરે સ્થળે કામ કરતી મજૂર સ્ત્રીઓને પ્રમતિ વખતે પૂરા પગાર સાથે દોઢ એ નહીંતાની રજા મળવી જોઈએ. આવી મતલબના ઠરાવો પણ હતા. કેટલાક બદમાશ લોકો કન્યાઓ તથા સ્ત્રીઓને ફાગલાવીને અથવા બળાકારથી ઉઠાવી જાય છે. પછી તેમને વેચાઓને ઘેર વેચે છે અને ખીજ અનેક આત્યાચાર કરે છે. તેના બદમાશોની તપાસ પોલીસે વધારે સખતાપથી કરવી જોઈએ, અને ન્યાયાધીશોએ તેમને મખત સગ કરવી જોઈએ. ખીજે એક ઠરાવ સ્વદેશી પ્રચારનો હતો. સ્ત્રીઓ અને પુરુષો બન્ને જો સ્વદેશી ચીજો વાપરવાનો નિશ્ચય કરે, તોજ આપણા દેશના ઉદ્યોગોને ઉત્તેજન મળે. હાથની બનેલી ખાદી અને ગામડાના લોકોએ બનાવેલી ચીજો આપણે વાપરીશું તો શરીય લોકોને પોતાના ગુજરાનનું સાધન મળે. સ્ત્રીઓને પરાધીનતામાંથી મુક્ત કરવી હોય તો આપણા હિંદુ કાયદામાં પરિવર્તન કરવાની ઘણીજ આવશ્યકતા છે. વાઙ તો સ્ત્રીને પિતા

અથવા પતિની મિલકતમાંથી સામાન્ય રીતે ઇંછા લાભ મળતો નથી. લક્ષ્યાધ પતિની સ્ત્રી પણ વિધવા થાય તો તેને ખીજની દયા પર હેલુ પડે છે. વળી પતિ અમે તેવો નિર્દય અથવા વ્યભિચારી, કે પ્રમેહાદિ રોગગ્રસ્ત હોય તો પણ હાલના કાયદા પ્રમાણે સ્ત્રીને તે પોતાની સાથે રહેવાની ફરજ પાડી શકે છે. સ્ત્રી પોતાની મેળે પોતાનું મુશ્કેલી યલાવવા તૈયાર હોય, તો પણ પતિ ને ધારે તો તેને અટકાવી શકે છે. આ કાયદો બદલવાની જરૂર છે એવા સંજોગોમાં સ્ત્રીને સ્વતંત્ર રહેવાની છૂટ મળવી જોઈએ. તેમજ ને કોઈ કારણથી

પતિપત્ની જુદાં રહેતાં હોય, અને પત્ની પોતાનાં બાળકોને પોતાની પાસે રાખવાની માગણી કરે, તો તેને તેવી રીત મળવી જોઈએ; હાલના કાયદા પ્રમાણે મળતી નથી. આ પ્રમાણે કાયદામાં ધણા ફેરફાર કરવાની અગત્ય છે. ઇન્દોર રાજ્યમાં જે લેજિસલેટીવ કમીટી એટલે કાયદા બનાવનારી સભા છે, તેમાં એક સ્ત્રીની નીમણૂક કરવી જોઈએ, એવો ઠરાવ પણ આ સંમેલનમાં થયો હતો. હિંદી સાહિત્ય સંમેલનમાં જે હિંદી વિશ્વવિદ્યાલય સ્થાપવાનો ઠરાવ થયો હતો, તેને પણ મહિલા સંમેલન તરફથી અનુમોદન મળ્યું હતું.

રાજેશીને વ્યાપક બનાવો

ભરતખંડની સંસ્કૃતિ વર્ષો થઈ ગઈ છે. એનું કારણ એ જ છે કે ભારતીય સંસ્કૃતિને હપથા સમસ્ત જગતના પ્રશ્નોને નિકાલ લાવવામાં કરવાનો છે. એ પ્રથમપદ લઈને પણ આપણે આપણા પોતાના પ્રશ્નોને વિચાર કરવાનો છે. દરેક રાષ્ટ્રને સિલ્ન સિલ્ન ઇતિહાસ તે જગતના ઇતિહાસનો એક વિભાગ માત્ર છે. પરંતુ આપણે દેશ એટલે વિશાળ છે કે તેમાં આખી સુષ્ટિના ઇતિહાસનો સમાવેશ થઈ નવ્ય છે. ભરતખંડ વિશાળ દેશ છે અને તેમાં પ્રજા પણ વિવિધ છે. એ કંઈ નવી વાત નથી. ઇતિહાસની રાજ્યાવધી જ એ વિવિધતાનું અસ્તિત્વ છે. એ વિવિધતામાં પણ એક પ્રકારની એકતા છે. પરંતુ એ એકતા બદલના દબાણને લીધે કુદિત થયેલી છે. અને તે દબાણ માત્ર રાજકીય જ છે એવું નથી પણ આર્થિક, સામાજિક, ધાર્મિક અને સાંસ્કૃતિક પણ છે એટલે સમસ્ત સમાજની સ્થિતિને લેતા ઉપર આધાર છે તેને વિગ્રહ છે. આ દબાણ બાજુ કાલનું નથી. મુસ્લીમ આગ્રમનથી આરંભ થઈને પાશ્ચાત્ય યુરોપીય પ્રજા-વિરોધ કરીને બ્રિટીશ પ્રજાના ધસારા મુખી આ દબાણ એક સરખું ચાલુ જ રહ્યું છે, ભારતવર્ષીય સંસ્કૃતિ કાયમ રાખવાનો તેમજ એ સંસ્કૃતિને લાભ જગતને આપવાનો હિસાબ માત્ર સ્વરાજ્ય છે, સ્વરાજ્યમાંથીજ સંસ્કૃતિને પોષણ મળે અને સ્વરાજ્યમાં જ સાહિત્ય, વ્યાપાર, કલા ઇત્યાદિની ખિલવણી થાય. અને એ ખિલવણી સ્વદેશી ભાવના-માન્યતાથી જ થઈ શકે. અર્થાત્ સ્વદેશીને વ્યાપક બનાવવા તો જ હિન્દની સંસ્કૃતિ જળવાઈ રહે.

શ્રીમતી શારદા રહેતા

પિતા, ભાઈ, પતિ કે દીયર ને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છતો હોય તો તેણે પોતાની પુત્રી, બહેન, પત્ની અને ભાભીનું કદિપણ અપમાન ન કરવું. ન્યાં સ્ત્રીની પૂલ થાય છે ત્યાં જ દેવતા નિવાસ કરે છે અને ન્યાં સ્ત્રીની પૂલ નથી થતી ત્યાં સર્વપ્રકારનું હતમ કર્મ નિષ્ફળ ભય છે.

શ્રીમતી વિદ્યાબહેન નીલકંઠ

એક સંસ્કારચિત્ર

લેખિકા :

શ્રીમતી બ્યારના શુક્લ

શ્રીમતી વિદ્યાબહેનને ગૂજરાત વર્ષોથી ઝોળખે છે. વિદ્યાબહેન નામ બોનાયું કે વિદ્યાબહેન નીલકંઠનું પ્રથમ રમરણ થવાનું ને છતાં.....

છતાં શું ?

છતાં, એક પ્રશ્ન ઉઠે છે કે વિદ્યા બહેનને ગૂજરાતે માયી રીતે પિઝાન્યાં છે ખરાં ?

કેમ, એમ કેમ કહો છો ? આખું ગૂજરાત વિદ્યાબહેનને માન આપે છે ને એમની પ્રસંશા કરે છે, બીજું શું નેમ્મએ ?

હા, ગૂજરાત એમને માન આપે છે એ ખરું, એમની પ્રસંશા પણ કરે છે; પણ કોણ જાણે કેમ એમ લાગ્યા કરે છે કે એમની શક્તિ-ઓની સાચી પિઝાન હજી ગૂજરાતે દરી નથી. વિદ્યાબહેન ગૂજરાતનાં પહેલાં ગ્રેજ્યુએટ છે, વિદ્યાબહેન સુધારક છે, જાહેર જીવનમાં આગળ પડતો ભાગ લે છે, વગેરે વગેરે વાતો બહુ જૂની યદ ગણ; છેક બાળ-પણથી હું જાણું છું કે વિદ્યા બહેન નામના એક ગ્રેજ્યુએટ બહેન છે, પણ એ મિત્રાચ એમની વિશિષ્ટતાઓ કહ છે એ તરફ દેટલાએ લક્ષ આપ્યું હશે ?

એક વાર કોઈએ એમને માટે એમ કહેલું કે “ શિક્ષણ પ્રાપ્તિ માટે, જાહેર સેવા કાર્ય માટે, તેમજ સાહિત્ય વગેરે ઇતર પ્રવૃત્તિઓ માટે એમને સર્વ પ્રકારની અનુકૂળતા હતી, તેથી જ એમને આટલી સફળતા મળી. ” આ કથન માયું હશે ?

હશે, સાચું હશે; પણ તેથી શું ? મર્વ પ્રકારની અનુકૂળતાઓનો ઉપયોગ કરવા એ તો વ્યક્તિના પોતાના પર જ આધાર રાખે છે

ને ? અનુકૂળતાઓ છતાં જીવન જીવતા ન આવડે તો અનુકૂળતાઓનો દુરુપયોગ કરીને જીવન વેડતી નાખવું, કે એનો મદુરુપયોગ કરીને જીવનને સુંદર ને સુસંગૃહીત બનાવવું એ પ્રત્યેક વ્યક્તિના પોતાના હાથમાં છે.

વિદ્યાબહેન એ કયું. પોતાને મળેલી અનુકૂળતાઓનો સુંદર ઉપયોગ કરીને ગૂજરાત આગળ સ્ત્રોત્વનો નવો આદર્શ રજૂ કર્યો, અને ગૂજરાતના સ્ત્રી-સમાજને આખા ગૂજરાતને એમણે ઉપકારવશ કયું.

એટલું બધું ?

હા, એટલું બધું. અક્ષરશાળ જેટલી સામાન્ય કેળવણી માટે પણ જ્યારે સમાજમાં ભારે ઉઘાસીનતા હતી, ત્યારે એ ગ્રેજ્યુએટ થયાં. છોકરીઓ વાંચતાં લખતાં શીખે તો પીયરના કે સાસરાના સારા માહા સમાચારના પત્રો વાંચવા કે લખવા પૂરતોજ તેનો ઉત્થોગ હોષ શકે એવી માન્યતા હતી, તે વખતે એમણે લેખો લખવાની શરૂઆત કરી મગાં મળીની કાર્યવહાર સાચવવા મિત્રાચ ધરની બહાર સ્ત્રીઓ માટે કશું જ સ્થાન નહોતું, એ પ્રમંથે ધર બહાર નીકળી જાહેર-પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લેવાની એમણે પહેલ કરી અને એ બધું કેવળ દૂરુદવ્યવસ્થિતિ નહીં, મન રીઝવવા ખાતર નહીં, કીર્તિ લોતુપનાથી નહીં; પણ અમુક મિદ્ધાંતની મજાગતાને અર્થે, સ્ત્રી જનતિના હિતને કારણે-મમાજના વિકાસને માટે એ બધું એમણે કયું.

“ એમને અનુકૂળતાઓ હતી ” એમ તમે કશું ખરું ? અનુકૂળ જતિનાં શિક્ષણ

૧૯૩૪નો નવો મોડલ

તારવું કેમણું Notecase] જોવાની લલામણ છે [૨. નં. ૨૬૪૭૦

ફેન્સી લેડીઝ શુટ, સુઝ, અને ચંપલ વીગેરે ખરીદવા માટે
જાણીતું મથક

ગોલ્ડ શીફ્ટ લેધર વર્ક્સ,

આંચ નં. ૪ પીરબાઇ બીલીંગ, સેન્ડવર્ટ રોડ, મુંબઇ-૪
ફેન્સી લેધર ગુડસ, ડ્રેસીંગ કેસ, સુટ કેસ, ડોક્યુમેન્ટ કેસ,
ટેબીન ટ્રેક, કીટબેગ, ડોક્ટરોની ખાસ બેગ, જુવેલ બોક્સ
હોલડોલ, મનીપર્સ બેલ્ટ બેગ સ્ટ્રેપ, વોચ સ્ટ્રેપ વગેરે.

શોરૂમ-૧૫૮-૬૦, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઇ નં. ૨.
સ્વદેશી મારકેટ, નં. ૬-૭ શમી ગલી મુંબઇ નં. ૨.
હોઃ આફ્રીસા લાંગવારી, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઇ નં. ૨.

હાસ્યરસના જાણીતા લેખક

શ્રી. ધનસુખલાલ કૃ. મહેતા રચિત

હાસ્યરસિક. ચોવીસ વાર્તાઓ
આકર્ષક ચિત્રો સાથે-સુંદર રપરંગમાં

સા. સુ. જી

નિર્દોષ આનંદ આપતું ભેટ આપવા લાયક પુસ્તક

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૮-૦ : પોષ્ટેજ : ૦-૩-૩

(રજીસ્ટ્રેશન-ની. પી. ખર્ચ જુદું : ૦-૩-૦)

“ ધનસુખલાલની મર્મીળા કલમ ગુજરાતને જાણીતી છે. કેટલીક નાની વાર્તાઓમાં
ખરે તેમ જ કેટલાંક વિનોદાત્મક શબ્દચિત્રો લેખાવી સકાય, એવાં ચોવીસ હજાર પુલ જેવાં
અને દુઃક લખાણોનો આ સંગ્રહ અને લેખિનીમાં રહેલી મર્મપ્રદુતાને દીપાવે છે. ”

—“ જન્મભૂમિ ”

“ આ વાર્તાઓમાં હિંદુ સમાજની સ્થિતિ સમજાવવા સાથે હાસ્યની પણ રેલ છેલ
લગાવવામાં આવી છે. ”

—“ મુંબાઈ સમાચાર ”—

મળવાનાં
કેકાણાં.

{ “ ગુણસુન્દરી ” કાર્યાલય, ૧૧૪, ગીરગામ, મુંબાઈ, ૪
અને જાણીતા શુક્રસેવરો પાસેથી.

શ્રીઓના ગુપ્ત રોગો ઉપર સરલા પેકેટ

— નો ઉપયોગ કરો. —

ગુપ્ત ભાગમાંથી વહેતી ધાતુને—લિનાશને દૂર કરી સંકેતન કરે છે.

વારંવાર સુવાવડ, વિલાસી ટેવો, કુટેવ, આગસ, મોજશોખ વગેરે કોઈ પણ કારણથી આવેલ ગુપ્ત ભાગની શીથિલતા, નળનાઈ દૂર કરી સ્નાયુઓને મજબુત તૈયાર કરે છે. કોઈ પણ જાતનું નુકશાન થતું નથી, તેની ખાત્રી આપવામાં આવે છે.

પેકેટ કીમત : રૂ. ૧-૦-૦ : સેમ્પલ પેકેટ : ૦-૬-૦ : પોષ્ટ ફ્રી.

નોટ : પત્રવ્યવહાર ખાનગી રહેશે.

લખો : સરલા ગાંધી, ભાવનગર, (B. S. Rly.)

— સંતતિ વિના સંપત્તિ નકામી છે —

શ્રીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી અને વંધ્યત્વ વિનાશક

[અદિરાદિધૃત-ખેરનું ધી.]

આ ધી શ્રીઓના દર્દો જેવા કે, માસીક રૂતુની અનિયમિતતા, ખોટી ગરમી લોહી વિકાર, કેસુવાવડ, રતવાથી બગડતાં બચ્ચાં, પ્રદર, લોહીવા, અધુરા માસે બાળકનો થતો જન્મ, સગર્ભાવસ્થામાં તાવ, અસક્રિય, ફડનો દુઃખાવો, ગર્ભાશયનો સોજો વિગેરે દરદીને મટાડી ગર્ભનું પોષણ કરે છે. છોડ હોય તો પાલવે છે અને ગર્ભાશયને ગર્ભધારણ યોગ્ય બનાવે છે. કીમત રતલ ૧ ના ડાળાના રૂપીયા બે. અરધા રતલનો રૂપીઆ એક વી. પી. પો. જુદું.

વેધ. એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગંઢી ડીપો-ભાવનગર. (કાઠીયાવાડ)

શ્રી કૃષ્ણ મંજરી

(માળા પહેલી)

ભાવ અને ભક્તિભર્યા

કાવ્યોનું ઉત્તમ પુસ્તક

(હુંક મમયમાં પ્રકટ થશે)

લેખિકા: શ્રીમતી ઇન્દુમતિ હ. દેસાઈજી, ભરૂચ.

શ્રી કૃષ્ણભક્તિના ભક્તિસંપન્ન શ્રી-પુરુષોએ વાંચવા; વિચારવા અને કંઈક કરવા યોગ્ય સુદર કાવ્યોનો આ સંગ્રહ લેખિકાના હૃદયભાવનું સુદ્ધ પ્રતિબિંબ પડે છે. જાણીતા ચિત્ર-કાર રવિશંકર સવલના શ્રી કૃષ્ણપ્રભુના, ત્રિરંગી ચિત્રે પુસ્તકના કુમાર પ્રીન્ડરીના અનુ-પમ છાપકામને પૂર્ણ સુદરતા બક્ષી છે. દરેક ભજન-કાવ્ય મંગીત શાસ્ત્ર અનુસાર રાગ-તાલથી ગાઈ શકાય તે માટે તેનો માપ દર્શાવ્યો છે. એ ભજનોથી અનેરો આનંદ વ્યાપશે-પ્રભુપ્રેમમાં મગ્ન થવાશે.

મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧-૪-૦ વી. પી. પોષ્ટજી જુદું.

ફલખો-પ્રયવસ્થાપક " ગુણસુન્દરી ", ૧૧૪, ગીરગામ એક રોડ, મુબઈ, ૪

પ્રિય અને સંસ્કારી સંબંધીઓ એમને મળ્યાં એ ખરું, પણ છેક તેર વર્ષની વયે એમનું લગ્ન થયું હતું એ ત્હમે જાણો છો ? એ તે: અનુકૂળતા તો નહોતી જ ખરું ને ? અને છતાં, એ પેછી એમણે અગ્નિસ વધાઈએ અને ક્રેન્ડુએટ થયાં. નાં, એમણે કૌટુંબિક જીવનને ઠોકરે નહોતું માર્યું, સાંસારિક ફેરવને પ્રત્યે ઉદ્ઘસીનતા નહોતી બતાવી; પરંતુ સામાન્ય પ્રણાલિકાનો ભંગ કર્યો છતાં સ્ત્રી

સુલભ વિનયને મર્યાદા પ્રત્યે એમણે એ એક વસ્તુ સાથે કરી બતાવી અને સ્ત્રી જાતિમાં રહેલી શક્તિનો સમાજને મરિચ્ય કરાવ્યો.

પણ એમનામાં અહંભાવ ખરો કે નહીં ?

અહંભાવ ? કોણ જાણે. જાણ્યો નથી. એમના નિરલિપ્ત નિષ્ઠે તો અનેક વાતો સાંભળી છે. પણ કોણ જ્ઞાને અહંભાવ કહે એ પર એનો આધાર છે. વિદ્યાબહેન જેવાં ગંભીર ને કંઈ સત્તારીને નિરર્થક ધાંધલ કે લપસપાટ

કરવાની ટેવ ન હોય એ સ્વાભાવિક છે, પણ એ કંઈ અહંભાવનું લક્ષણ નથી. ઉદ્ધે ન્હાનાં મ્હોનાં સૌ સાથે સૌ પ્રસંગે સમાન ભારતી એઓ વર્તી શકે છે. એમની સામાજિક પ્રતિષ્ઠાએ, ખીલ્ઓ કરતાં પોતે શ્રેષ્ઠ છે એવું એમને શિખવ્યું હોય એમ લાગતું નથી.

‘લેડી વિદ્યાબહેન નીલકંઠ’ એ નામ જરા ભારે-દમામદાર લાગે છે, ખરું ? પણ નામ પ્રમાણેનો દમામ એ રાખતાં નથી. એમની

સરળતા અને સાદાઈ આપણને મુગ્ધ કરે એવાં છે. ગાંધી યુગની ગૂંજરાતણેમાં પણ શ્રી. કરતુરઆ. ગાંધી કે એવાં એક જે મુખ્ય નામો બાદ કરીએ તો સાદાઈના મૂર્તિમંત નમૂના તરિકે શ્રી. વિદ્યાબહેન કદાચ મોખરે આવી શકે.

એક ઉદાહરણ આપું ? ૧૯૩૩ ના જુન માસમાં સુરતમાં હરિજન સંઘની સ્થાપના કરવા માટે એઓ આબ્યાં હતો, અમે રોશન

પર એમને લેવા ગયેલાં ગાડી આવી અને એક નાનકડી પોટલી હાથમાં લઈ વિદ્યાબહેન નીચે ઉતર્યા, અને પોતાના ખોવાયેલાં ચપલ આમ તેમ ડબામાં ભેંતા લાગ્યાં. એમનાં સામાનમાં આ ન્હાની શી પોટલી સિવાય બીજું કંઈજ નહોતું. અમારી સાથેના એક ભાઈએ પૂછ્યું: ‘વિદ્યાબહેન નથી આબ્યાં ?’

મ્હેં ધીમેથી કહ્યું: “ પેલાં પરિક્ષિતભાઈ પાસે ઉભાં છે. એ વિદ્યાબેન જ છે.”

એમની આંખો સ્થિર થઈ ગઈ. ‘સર રમણભાઈના પત્ની લેડી વિદ્યાબેન તો આ ?’ એમણે પૂછ્યું.

મ્હેને હસવું આવ્યું. મ્હેં કહ્યું ‘હા, શિક્ષિત અને સંસ્કારી ગૂંજરાતણેનો એ આદર્શ છે.’

અને એમાં ખોટું શું છે ? અનેક પ્રતિઓમાં રચી પચી રહેલી વ્યક્તિએ પોતાના તરફ જરૂર કરતાં વિશેષ લક્ષ આપવા માટે

સેવાપરાયણ આદર્શ સ્ત્રી

લેખિકા :

શ્રીમતી લીલાવતી સુનશી

શ્રી વિદ્યાબહેન એકલે ગરવી ગૂંજરાતણક સ્ત્રીઓને મારે કેળવણીના દ્વાર ખોલનાર પ્રથમ સ્ત્રી ક્રેન્ડુએટ અને આખી હંદગા સેવાના અનેક ક્ષેત્રોમાં કાર્ય કરનાર સેવાપરાયણ આદર્શ સ્ત્રી, આદર્શ પત્ની, આદર્શ માતા અને આદર્શ લોકસેવિકા થવાનું કઠણ કામ કોણક વિરત સ્ત્રી જ સાધી શકે છે અને શ્રી વિદ્યાબહેને એ સહેલાઈથી સાધ્યું એમાં એમની મહત્તાનાં દર્શન થાય છે. એમનું જીવન સ્ત્રીવર્ગમાં ઉદાહરણરૂપ નીવડ્યું છે અને એમને લીધે ગૂંજરાત ખૂબ ગર્વ લઈ શકે એમ છે.

અવકાશ જ ક્યાં હોય છે ? કોઈ કહેશે
' વિદ્યાબહેન તો હવે વૃદ્ધ થયાં, આ વયે
સાદા હોય એમાં કંઈ નવાઈ નથી ! ' પરંતુ
એમની સાદાઈ કંઈ વયના વધવા સાથે આવેલી
નથી, એ તો એમના જીવનનું એક સુખ્ય
સક્ષણ છે.

અને એમની કાર્યપ્રણયણતા-એમની
સેવા વૃત્તિનું માપ શાથી કાઢવું ? જનહિતની
કંઈ કંઈ પ્રવૃત્તિઓમાં એમણે શોખ આપ્યો છે
એ ગણવા કરતાં કંઈ પ્રવૃત્તિમાં નથી આપ્યો
એની ગણતરી વધુ સરળ થઈ પડે એમ છે
સાહિત્ય સેવા, સમાજ સુધારણા, આંકેગવણી
વગેરે હેતુઓ સાધતી અનેક સંસ્થાઓ જોડે
એમનો સંજ્ઞ સંબંધ છે.

એમનું કાર્યક્ષેત્ર હજી તો વિસ્તૃત થતું
જાય છે. એમની સમાજ સુધારણાની પ્રવૃત્તિને
ગાંધીજીની અરપરયતાનિવારણની. હાકલે
સ્પર્શ કર્યો ને અમદાવાદ હરિજન સંઘનું
પ્રમુખપદ સ્વીકારી તેમાં એમણે પોતાનો
શોખ આપ્યો. દેશની આર્થિક અવનતિ માટે
સ્વદેશી એ એક જ અમોઘ શસ્ત્ર છે એ
એમના હૃદયમાં વચ્ચું ને અમદાવાદની સ્વદેશી

પ્રવૃત્તિઓમાં પણ એમણે સક્રિય શોખ આપવા
મંડાયો.

આમ જ્યાં જ્યાં તૂટી, જ્યાં જ્યાં અસાન,
જ્યાં જ્યાં ગુલામી ત્યાં ત્યાં બધે એમની
દષ્ટિ ફરી વળે છે ને પોતાની શક્તિઓ વડે
એ મામે શુદ્ધ ખેત્રી ગૂંચરાતના સામાજિક
જીવનનો વિકાસ સાધે છે.

આપણું બધું નહારું ને પારકું બધું જ
મારું, અથવા આપણું બધું મારું ને પારકું
બધું જ નહારું; એવી પક્ષપાતી દષ્ટિ
વિદ્યાબહેનના કોઈ વિચારમાં કે કોઈ કાર્યમાં
હિતરી નથી. આથીજ સૌમાંથી સુંદર તરવો
ઝીલી લઈ જીવનને, કુટુંબને અને મમાજનો
મુમસ્તન ને સુવિકસિત બનાવવામાં એમને
સફળતા મળી.

એમની સ્થિર અને મૂળી સેવાઓથી,
તેમજ એમના સમયની સામાજિક સ્થિતિથી
અસાન માણસો એમના જીવન કાર્યને સમજી
શકે કે નહીં એ જોડે પ્રશ્ન છે; બારા ગૂંચ-
રાતનાં એન્જીએટ માત્ર જ નહીં, પણ ગૂંચ-
રાતનાં પહેલાં સ્ત્રી ક્રાંતિકાર તરિકે વિદ્યાબહેનનું
નામ અમર રહેશે.

સ્વદેશી-આદર્શ તરવર

સ્વદેશીનું તત્ત્વ અમર ને નૈમગ્નિક છે. તે દરેકે પાળવામાં જ દુનિયાની શાંતિ, સમાધાન ને
આરામ વધશે. કારણ સ્વાધર્શન એ જ દરેક માણસનું, રાષ્ટ્રનું અને જનસમાજનું આદર્શ તત્ત્વ છે.

—શ્રી પ્રેમાબહેન કંટક

સૌ પુરુષની અર્ધાંગના છે. તેનો સૌથી ઓટા મિત્ર છે. ધર્મ, અર્થ અને કામનું મૂળ છે.
જે તેનું અપમાન કરે છે તેનો નાશ થાય છે.

મહાબારત

બારતનો ધર્મ બારતવર્ષના પુરોષી નહિ પુત્રીઓની કૃપાથી સ્થિર છે. જે બારતીય સ્ત્રીઓને
પોતાનો ધર્મ ઓડી દીધો હોત તો અત્યાર પહેલાં બારતનો નાશ થઈ ગયો હોત.

સ્વામી દયાનંદ

બે “ગુજરાતણો”

લેખિકા :
શ્રીમતી ગંગાબહેન પટેલ

ગુજરાતની સ્ત્રી શક્તિ તરફ આજથી જોનારાઓને કાંઈક સતોષ થાય એવી પ્રવૃત્તિ હાલમાં ચાલી રહી છે. દરેક નાના મોટા ક્ષેત્રમાં “ગુજરાતણ” પહેંચી ગઈ છે. સામાજિક બળવામાં પણ “ગુજરાતણ”ની હાંમત વધી ગઈ છે. ભણે તે બચસ્થિત કે-વિવેકયુક્ત હાલમાં ન દેખાય પણ આવેલી હાંમતથી આમળ જતાં ડહાપણ ભરેલો બળવો “ગુજરાતણ” કરે એવી શક્તિ તો આવી છેજ. કોલેજોમાં અને ઓપીસોમાં જતાં આજે સ્ત્રીને ડર કે શોભ થતો નથી. પણ એક દિવસ એવો હતો કે જ્યારે ગુજરાતની સ્ત્રીઓ રેલ્વેમાં પુરોના આચારીના નહોતી જઈ શકતી. અરે! એવું પણ હતું કે જ્યારે એક શેરીયો બીજી શેરીમાં એકલી છોકરી જઈ શકતી નહોતી જ્યારે છોકરીઓને લણવાનાં મહાભયંકર પાપ ગણાતું હતું અને ભણેલી છોકરી “વંડી જાય” અથવા તો “વિધવા” થાય એવા અત્યાચાર ભરેલા બહેનો પોતાના હતા ત્યારે ગુજરાતના ગૌરવને વધારતાર બે, “ગુજરાતણો” એ શ્રી. જે. યજ્ઞને સ્ત્રી શક્તિની પ્રતિષ્ઠા વધારી; લલિબની બાળાઓ માટે કેળવણીનાં ઠાર ખૂંદાં મૂક્યાં. એમની મુરકેલીઓ, સમાજના માનસમાંથી જન્મેલી અનેક સારી ખોટી અર્થવાઓ અને આલેખો સામે જૂઠવાની એમની શક્તિની કલ્પના આ યુગમાં તો નજ આવે. જેણે સેવાભામી બહેન શા.દા.બહેનનાં “જીવન સં-ભારણાં” વાંચ્યાં હોય તેની દૃષ્ટિ સમક્ષ એ ખૂતકાળની વિદ્યમણીની શીલમ તરવરે. એ બે-બહેનોએ, એકલી કોલેજની કેળવણી લઈનેજ

ગુજરાતની કીર્તિને વધારી છે, એમ નથી. પણ કેળવણી એટલે કેવળ નામની પાછળની “ઉપાધિ” નહિ પણ લીધેલી કેળવણીથી “જન-સેવા” કરવી એ કેળવણી એમ એમણે દેખાડી આપી ગુજરાતણના ગૌરવને વધાર્યું છે. કૃષ્ણ અને સુદામા, જેના નિલકંઠ અને મહેતા, ના “અદૈત” ને એમણે વિકસાવ્યું છે. અને પોત પોતાના ક્ષેત્રમાં “કાર્ય” સાધવા મિ વા” એ યત્નો પૂર્ધિ પૂર્ણ કરવાને બનતું કયું છે. લેડી વિદ્યાગૌરી, અને સેવિકા શારદા બહેન ગુજરાતની સ્ત્રી શક્તિના પ્રચંડ નિશ્ચયનું મૂર્ત સ્વરૂપ છે. સાહિત્ય અને સેવામાં એમણે કોલેજની કેળવણીને સફળ કરી છે. ૨૨૦ સર ૨મથભાઈ નિશ્ચિંતપેણે આગળ વધ્યા એ વિદ્યાબહેનના શુદ્ધિયુક્ત સંકરારથી અને શ્રી. સુમંતભાઈ ગુજરાતના લાડકાયા થયા છે તે શારદાબહેનના સહકારથી. ઉચ્ચ કેળવણી લીધી એટલે કેવળ પતંગના જેવા રંગ બદલવા યાતો ગમે તેવા ઉગાડ ખર્ચ કરતા એમ નહિ. કેળવણી એટલે ઉછાં-છળાપણાથી વડીલો અને પતિને ન ગણકારવા એમ નહિ, કેળવણી એટલે મર્યાદા વીનાની વાફ્યાતુરી નહિ, પણ કેળવણી એટલે સાંત અને સુષક, બાળા, પત્ની, અને મિત્રાસથી મિંદાન્ત સમજાવનાર વિદુષી. એ સત્ય, લેડી વિદ્યાગૌરી અને પ્રાતઃસ્મરણીય શારદાબહેને પૂરું પાડ્યું છે.

આનાં બહેનો ગુજરાતને જોળે વધુને વધુ રહ્યા અને એમના જીવન આદર્શથી મરવી ગુજરાતણ, સાહિત્ય, સેવા, અને જીવનમાં સાદૃશ્ય મેળવવા બાંધશાળી થાઓ એમ સર્વ ઇચ્છે.

કેટલાંકે જૂનાં સંસ્મરણાં

[અડધી સદી પહેલાં અને તે પછીનાં]

૨૭૭ કરનાર:

શ્રીમતી લેડી વિદ્યાબહેન નીલકંઠ
બી. એ.

આ જગત સુશિક્ષિત સમાજમાં મર્વત્ર સ્ત્રીકાચ છે કે આ જમાનો તે બાલકયુગ છે. કોઈ પણ જમાનામાં બાલકો પ્રત્યે જનમમાન્યું લક્ષ આટલે દરજ્જે દોરાયું નહોતું. બાલક તે ઘણી ઘણી પ્રવૃત્તિઓનું અન્ય છે. બે જમાના પહેલાં આથી જૂની જ સ્થિતિ હતી એ આપણે જાણીએ છીએ. અમારા બાળપણનાં કાંઈક સંસ્મરણાવશેષ 'યુલુ-સુંદરી'ના ઉપતંત્રીની આપણથી અને આપવા પ્રેરાઉ છું.

હિંદુસમાજમાં પુત્રપ્રાપ્તિ એ ધૃશ્વરની મોટામાં મોટી કૃપા મનાય છે. એકંદર માન્યતા તો આવીજ છે કે દીકરા તેજ કુલને તારનાર છે અને દીકરીઓ જગતમાં નકામી જન્મે છે. બાળકો મારેની ઘેલાઈ આપણી હિંદુ માતાઓમાં કયાંય નહીં હોય તેટલી છે પણ તે સુખ્યાને પુરો માટે જ છે. અમારા બાળ-લુના સમયમાં અલખત આજ સ્થિતિ હતી. મારા માત મહ સ્વ. મરદાર રા. બા. ભોજાનાથ સારાભાઈ અમદાવાદના તે જમાનાના અમદાવાદના ત્રણ કે ચાર અગ્રગણ્ય શહેરીઓ નાંમ એક હતા. બધી રીતે પ્રગતિમાન વિચારો ધરાવતા. એમના કુટુંબમાં પણ પુત્ર પુત્રીનો ભેદ હતો. છોકરીઓને પરણીને સાસરે જવાનું છે. ત્યાં મનગમતું વર્તન, સારું ખાવાપીવાનું કે પહેરવા ઓઢવાનું મળવાના સંભવ ઓછા તેથી દેસે વસતી છોકરી થાય એટલે તેને માટે ખાવાપીવાની મર્યાદા બાંધી દેવામાં આવતી. દુધ તો છોકરાઓ અને પુરવઠા મારે જ, મોટી છોકરીઓ અને સ્ત્રી વર્ગને

વાળુ માથે દુધ નહીં. આવા સખત પ્રતિષ્ઠા અને ઉઠરેલાં. મારા પિતાને બહારગામ નોકરી તેથી વિદ્યાભ્યાસને માટે હું મોસાગમાં રહેતી ત્યાં અમારાં માસી શ્રી. જીયુબહેન આ મોટા ધરનો કારભાર સલાવતાં. શ્રીમંત જતાં અતિ બજોળા કુટુંબને લીધે બવરથા ઘણી કરકસરનાળી હતી. જાતજાતના જીવન-સ્વાદને સ્થાન નહોતું. અમુક દિવસો સિવાય મિષ્ટ કે વૈવિધ્યવાળાં ભોજન નહોતાં. દિવસમાં એકજ વાર-સવારે-ઘડા; અને તે પણ ઘડા તૈયાર થાય તે વખત ઉઠીને દાતણપાણી કરી પરવરેલાં હો તોજ મળે. મોડાં ઉઠો તો ઘડા રાખી મુકવા કે કરી કરી આપવો એ વાત નહોતી. નકાવામાં સાથુ વાપરવાનો રીવાજ તે જમાનામાં નહે તો. કપડાં ધોવામાં પણ કોઈ કોઈ વાર સાથુ મળે. લક્ષાધિપતિ અને ગામગરાયવાળા હોવા છતાં દરેક દીકરી અને વહુ પોતાનાં રોજનાં લુગડાં જાતે ધુવે એ રીવાજ હતો. પરંતુ છોકરાને લુગડાં ધોવાં નહોતાં પડતાં. નોકરી તેમનાં લુગડાં ધોતા. ધરમાં પદર વીસ છોકરાં એટલે તેમની જમવાની પંગત બંને વખત જૂદીજ બેસતી.

રા. બા. મગનભાઈ કન્યાશાળામાં યુગ-રાતી છ મોપડી સુધીનો અભ્યાસ થઈ ચકતો. તે પછી મહાલક્ષ્મી ટ્રેનીંગ કોલેજમાં અંગ્રેજ વર્ગો નીકળેલા તેમાં લલુવાની તીવ્ર ઇચ્છાને સ્વ. જીયુબહેનનો સંપર્ક દોઢ મળેલો. એટલે દૂર જવાનો સવાલ મોટો હતો. માંડકી શેરીથી ત્યાં સુધી એકલાં છોકરી માણસથી ન જવાય એવી માન્યતા એટલે એક માણસ

મુકરા અને તેડવા આવે તોજ અને તેમ હતું. અને સહુની સહાનુભૂતિથી એ પણ બન્યું. ઘેર ત્રણ ઘોડા ગાડી અને ત્રણ ચાર ગાડીવાન; ઘરમાં કાષ્ટને તોકરી, ચાકરી માટે નિયમસર બહાર જવાનું નહીં. પરંતુ વિદ્યાર્થીઓએ હાડમારી વેકીજ નેહએ એ સિદ્ધાંતને અનુસરી અમને તડકા, વરસાદ, કે કોઈ પણ પ્રસંગે શાળામાં જવા ગાડી મળતી નહીં. આ બાબતમાં છોકરા છોકરીનો ભેદ નહોતો. આજે નિશાળા આગળ ગાડી મોટરોની અલગાર લાગેલી, જેતાં અમાર તે જમાનાનો ખ્યાલ આવે તેમ નથી. મારા પોતાનાં બાળકો માટે પણ હું એ સખ્તાઈ પંજાવી સડી નથી એ સ્વીકાર છું.

છોકરીઓને 'નાંડ', 'સુધ', 'મેર' એવા અપરંપ્રદાથી સંબોધવાનું બહુ સાધારણ હતું. અમારા કુટુંબમાં મારી સમજણમાં ઘોડા વખત પછી કુટુંબના પુરુષ વર્ગે તે વાંપરવાની સખત બંધી કરેલી અને એ પ્રથા ચાલી ગઇ હતી. હજી ઘણાં પછાત કુટુંબોમાં આ રીત છે. છોકરાને કાષ્ટ કાષ્ટ શેયો, મુલો પીટયો એમ કહે છે પણ તે તો તેના વિરોધીઓ દુરમન દાવે કહે છે. ઘરનાં માણસો કદી તેવા પ્રયોગ કરતાં નથી.

કેટલાંક કુટુંબોમાં સ્ત્રી વર્ગને સવારની રશ્મિલી રસોઇ જમવાની અને પુરુષ વર્ગ માટે ઉની રસોઇ કરવાનો રીવાજ હતો (હજી પણ ઘણી જગ્યાએ હશે) પરંતુ અમારે ત્યાં આવું કદી નહોતું. સર્વે ઉની રસોઇ જમે અને તેમ ન હોય તેમના ઘર માટે ટીકા થતી. સ્ત્રી વર્ગ ને પુરુષ વર્ગ સાથે ભોજાવાની સંપૂર્ણ છૂટ હતી જેથી કરીને દેશ પરદેશના મહેમાનો જે આવતા તેમની વાતચીત અર્થે વોરેનો લાલ નાનાં મોટાં સર્વને મળતો. રાં બા. ભોજાનાથભાઈનું ઘર મહેમાનોથી સદાયે ભરેલું રહેતું.

આજે આપણાં બાળકો-ગરીબનાં બાળકો પણ પ્રમાણમાં રમકડાંથી રમે છે. તે જમાનામાં નહીં જેટલા રમકડાં હતાં. એક પણ રમકડું મારી પાસે નહોતું એમ મને સુસ્પષ્ટ સાંભરે છે. દીંગણ દીંગલીની રમત રમવી એ અમારા ઘરમાં નિર્વ ગણાતું. કાષ્ટ બોળખીતાએ એક લંકડાની પુતળી (જે એક જ આકૃતિની અને બેરોળ હોય છે) મને અપેલી તે મારી પાસેથી છુટવીને ફેડી દેવામાં આવેલી તેનું મને પૂરું સ્મરણ છે. આપણી બાળકીઓ નાનપણથી પરણવાની અને વરવહુ સંબંધી વાતો કરે તે બંધબંધ નથી અને તેમનું બાળપણ એ સિવાયની બીજી બાબતોમાં ગાળવામાં આવે એ લાવનાથી દીંગણ દીંગલીની રમતો નિષિદ્ધ હતી. મેળામાંથી ઘોડાં ઘણાં મારી કે કાગળનાં રમકડાં સીવય બીજાં રમકડાં કાષ્ટની પાસે લાગ્યે જ હતાં.

છોકરોને જેમ અને તેમ લાખી રાંખવાં એ એક તે જમાનામાં નિયમ મણાંતો; તેમને ધડી ધડી ધમકાવવાં, હાડછેડ કરવાં અને બનતા સુધી તેમની માગણીઓ પુરી ના પાડવી એ તેમને ખરી રીતે ઉછેરવાનો માર્ગ છે એમ ઘણું ખરું મનાતું.

અમારા ઘરમાં પુરાણો કયા ઘણીવાર કહેતા અને તેમની પાસેથી રામાયણ પુરુષોત્તમ માંસની કયા વગેરે સાંભળેલું અને પોળમાં માણુભટની કયામાં મહાભારત સાંભળેલું એ જાણે ગઇકાળે બન્યું હોય તેનું તાણું છે. નાટક કે સીનેમા તો તે જમાનામાં હતાં જ નહીં. એટલે જેવા જવાનો સંવાદ નહોતો. મોરબી નાટક કેપની રચાપન થઇ અને પ્રથમ અમદાવાદ આવી ત્યારે સતી સુલોચના અને ભટ્ટકરી નાટક લખવાએલાં મુલોચના નાટક જેએલું એવું યાદ છે પણ તેમાંનું કાંઈ વિગતવાર સ્મૃતિમાં નથી.

ધરના છોકરાઓ દંડ મગદળ વગેરેની કસરત કરતા પણ છોકરીઓને કોઈ જાતની કસરતનું સાધન નહોતું. હાલ પણ લગભગ તેવી જ દશા છે, બહાર ચાલીને ફરવા જવાનો રીવાજ તે દહાડે નહોતો, આજ પણ નથી. પોળનાં ચોકકાંમાં સાતતાળી કે એવી બીજી રમતો રમવામાં આવતી, આમાં પણ પૂરી છૂટથી બામ નહોતાં લેતાં, સામાન્ય રીતે નાગરો પોતાને બીજાથી બહુ ઉંચા માને છે. સંસ્કાર અને વિદ્યાના બળે તેમનામાં કાંઈક ચઢીઆતાપણું હતું. હવે તો બધી કોમો વિદ્યાબ્યાસ કરે છે, અનેક રીતે સુસંસ્કાર મેળવે છે એટલે નાગરોનું અભિમાન ક્યારનું હતું છે. નાગરો પોતાના સિવાયની શક્તિઓ વાત કરે ત્યારે એમજ કહેવાના કે બીજી નાતના અમુક બોલે ચાલે વગેરે. નાત એટલે નાગર સિવાયની એટલુંજ ન પણ આપણાથી ઉતરતી શક્તિના એમ એ શબ્દમાં અર્થ રહેલો છે. બીજી શક્તિઓથી અલગ રહેવામાં તેઓ મોટાઈ માનતા અને હજી પણ માનતા હશે નાગર એટલે વડનગરા નાગર મુહરજ જ, ખાતું પીતું નહીં એટલુંજ નહીં પણ પડોશી તરોકેનો કોઈપણ વ્યવહાર છતર શક્તિઓ સાથે ન રાખવામાં ઘણાખરા નાગરો પોતાની મોટાઈ સમજે છે. આ નાગર તરોકેના જવે સાથે અમને તો કાંઈક એમ પણ લાગતું કે બીજા નાગરો કરતાં પણ અમે ચડી જઈએ તેવા છીએ. કેટલાક આચાર વિચારોમાં આગળ વધેલા તેથી હોય, કે અમે તે કારણથી હોય પણ અમારું કુટુંબ એટલે શ્રેષ્ઠતાની પરાકાષ્ટા એસ લાગતું. શ્રીમંતપણાનું આ પરિણામ હોય એમ મને નથી લાગતું કેમકે બીજા સ્વશક્તિનાં શ્રીમંત કુટુંબો હતા. આ ભાવના તે વખત હતી. કોઈએ શીખવેલી કે ઉપદેશેલી નહીં પણ સ્વયં આવેલી. તે કૌટુંબિક માન્યતા હશે

અને કદાપિ એ મારી માન્યતા જોડી પણ હોય. આ કારણને લઈને બીજા સાથે-અમુક અપવાદ સિવાય-જામાં ભગવાનું યતું નહોતું. વિશેષમાં ઘરમાં ખુબ્બ છોકરાં એટલે રમવામાં જોડ પડે તેમ નહોતું. છોકરા છોકરીઓ સાથે જ રમતાં અને 'હવે તમારાથી ઘરના છોકરાઓ સાથે પણ ના રમાય' એવા હુકમો અમારે ત્યાં નહોતા.

રા. બા. ભોળાનાથભાષના કુટુંબમાં સંગીતનો શોખ ઘણો અને છોકરાઓને શીખવવા ઉત્તાદ આવના, આ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવાની મને ઘણી હોંસ હતી એ જ ઉત્તાદ પાસે શ. સા. મહીપતરામભાષને ઘેર મેં તાલીમ લેવાનું શરૂ કર્યું હતું.

એ જમાનામાં ધારસી ભાષાનો અભ્યાસ ઘણો હતા. અમારે ત્યાં અઘો અરધ છોકરા ધારસી બીજી ભાષા તરીકે શીખતા. તેમને શીખવના મુનદી ઘેર આવતા. તેમની પાસે એ ચોપડી ઉઠીની સીખી ધારસીનો આરંભ કરેતો. દમ વર્ષની ઉંમરે આ શરૂ કરેલું પણ પાછાથી છોડી દીધું અને હવે તો અત્રેએ અદરોમાંથી થોડા ઘણા ઉકેલે છે. બાકી તમામનું વિગ્રહણ થએલું છે.

મારા પિતા સામાન્ય રિયતિના એટલે તેમને ત્યાં રસોઈ હાથે કરવાની અને દસ વર્ષ પછી ત્યાં રસોઈ કરવાં શીખ્યા. ઘણી ગર એકલે હાથે તે કરવાના પ્રસંગ મળતા. રા. સા. મહીપતરામભાષ દુગ્ગાંડ જઈ આવ્યા અને શક્તિમાં દાખલ થયા ત્યારે ન્યાતીલાઓએ તેમની પાસે શરત કરાવેલી કે નાગર રસોઈઆ સિવાય બીજા રસોઈઓ ઘરમાં રાખવો નહીં, ન્યાતના આચાર વિચાર પાળવા. નાગર રસોઈઆ મળવાની મુશ્કેલી તે વખતે પણ ઘણી હતી. પચીસ રૂપીઆને પગાર અને એક ઓર્ડીસર જેટલો મીઠાજ

સહન કરતાં પણ સંખ્યા થોડી એટલે બધાંને તે મળે નહીં. ૨૯ સા. ને ત્યાં ધણાં વર્ષ નાગર રસોઇઓજ હતો, કેમકે ધરમાં સ્ત્રીવર્ગમાં કોઇ નહોતું. હું ત્યાં ગઇ ત્યારે. રસોઇઓ નહોતો. એ બેત્રણ વર્ષ દાથોદાથ રાંધવાનું હતું. નિશાળના અભ્યાસ સાથે વસ્તારી કુટુંબની રસોઇ કરવાની જેથી અંગ્રેજ પાંચમા ધોરણમાં અભ્યાસ સુકી દેવાની લગભગ અણી પર હતી. રાવ સાહેબ ને તેમના પુત્રો બીજા આદ્ય રસોઇઓ રાખવા કહે પણ તેઓ સંમત થાય નહીં. પોતે હમેશ નાહી અબોડીઉં પહેરી જમવા બેસે. ઉધાડા બેસવાનું પસંદ નહીં તેથી રેશમી પહેરણ પહેરે પણ આ બાબતમાં આપેલાં વચનો તેમણે પોતાના મતની વિરૂદ્ધ પણ પાળેલાં. આમ અભ્યાસ સુકી દેવો પડશે એ ભયથી ચોતરફ પ્રયત્ન કરી નાગર રસોઇઓ મેળવ્યો અને અંગ્રેજી છઠ્ઠા ધોરણમાં પહોંચી. અમારાં લેડી સુપરી-ન્ટેન્ડન્ટ મીસીસ મેક્કેની એક તુરંગ ઉઠ્યો કે છઠ્ઠા ધોરણમાંથી અમને મેટ્રીકયુલેશનની પરીક્ષા અપાવવી. એ મુજબ તકમાર તૈયારી કરાવી અને તે પરીક્ષા પસાર કરી.

બાળકોને વખતસર ખવડાવવું, ઝડપ અનુસાર વસ્ત્ર પહેરાવવાં, અને નિશાળે ભણવા મોકલવાં એટલામાં વડીલોની ફરજ સમાપ્ત થતી. તેઓ ભવિષ્યનાં નાગરિક યવાનાં છે; તેમનું શિક્ષણ સર્વોત્ક્રમી હોવું જોઈએ અને તેઓ મહત્વપૂર્ણ વ્યક્તિઓ છે એમ મનાવું નહીં. સ્વાતંત્ર્ય તો તેમને કોઇપણ હીસાબે

મળવું ન જોઈએ એ દૃઢ મંતવ્ય હતું. તેમના ખોરાક વિશે કોઇ કાંઈ વિચાર કરવું નહીં. જે ધરમાં બાળકોને લાડ હોય ત્યાં પણ તેમને મિષ્ટપદાર્થો પુરુષ જથ્થામાં ખવડાવવામાં તેની પર્યાપ્ત મનાતી. આજે પણ ધણે તેવું જોવામાં આવે છે પરંતુ બાળકો નો ખોરાક પુષ્ટિકારક હોવો જોઈએ તેમને અમુક તત્ત્વો મળવાં જોઈએ વગેરે બાબતોનો હાલ જેમ વિચાર થાય છે તેમ થતો નહોતો.

અમારા નાનપણમાં વાંચવાની ચોપડીઓ બાળકો માટે તો હતી જ નહીં. બાલ-મિત્ર નામનું પુસ્તક અને એકાદ બે બીજાં પુસ્તકો તે વખતમાં વાંચેલાં યાદ છે. ‘સ્ત્રીઓધ’ નામનું માસિક પારસી ભાષામાં તરફથી નીકળતું અને તેમાં વાર્તાઓ ઉપરાંત વિવિધ વિષયો આવતા જે વાંચી વાંચનની છતાસા પૂરી કરેલી. શુદ્ધિપ્રકાશ પણ કોઇ વાર વાંચતા મળતું.

સુધારક કુટુંબમાંથી જે સંસ્કાર મળ્યા તેનો વિકાસ અને વૃદ્ધિ થાય એવા બીજા સુધારક કુટુંબમાં જવાથી છારના ધણા અભિલાષો પરિપૂર્ણ થયા. સ્ત્રી વર્ગ તરફ પરિપૂર્ણ માનની દૃષ્ટિએ જોનાર અને તેમના વ્યક્તિત્વનું મહત્ત્વ ગણનાર પરિસ્થિતિમાં જે સુગમતા મળી તેનો અને તેટલો લાભ લીધો છે અને એ જમાના પર પાછળ નજર ફેંકતાં અમારો ઉછેર આદર્શ તો કદાચ નહીં હોય પરંતુ તેનાં સંસ્મરણો દુઃખદ તો નથીજ.

—૨—

કોઇ પણ સ્ત્રીના સ્ત્રીત્વનો બંજ કરતાં પહેલાં મરી જવું એ ધણું જ ઉત્તમ છે. કોઇ સ્ત્રીને પાંપડમાંથી બચાવી લેવી એ સૌથી મોટું તીર્થ છે.

—મહાત્મા ગાંધીજી

x

x

x

‘તારું દેવજી તારી માંતાના પમની પાની આગળ છે.

—હજરત મહમદ

વિદુષી માતાની વિદુષી પુત્રીઓ

૧૯૩૩ ના ફેબ્રુઆરીના “ગુણસુન્દરી”માં શ્રીમતી લેડી વિદ્યાગૌરી નીલકંઠના સતત સંસર્ગમાં રહેલા અગાધ રત્નેશી ભાઈ શ્રી હીરાલાલ પારેખે શ્રીમતી લેડી વિદ્યાગૌરીના જીવનપરિચય કરાવ્યો હતો. તેમાં તેમણે એક રચણે નીચેના શબ્દો લખ્યા છે:

“એમણે (વિદ્યાબહેને) પોતાના કુટુંબમાં એમની પુત્રીઓને જ ની કેળવણી આપીને સ્ત્રી ગ્રેન્યુએટની એક સેના ઉભી કરી છે અને એમના દર્બારથી એની સરસ અસર ઉત્પન્ન થઈ છે કે તે પત્ની મુખાઈ યુનિવર્સિટીમાંથી પ્રતિવર્ષ સંખ્યાબંધ સ્ત્રી ગ્રેન્યુએટ નીકળતી રહી છે; અને એનો યશ કોઈ એક બ્યક્તિને અપાય તો તે લેડી વિદ્યાબહેન અને શારદાબહેન એ બે બહેનોને ઘટે છે.”

શ્રીમતી વિદ્યાબહેનની એ ગ્રેન્યુએટ પુત્રીઓ માટે પણ ગુજરાત જરૂર ગૌરવ લાઈ શકે એમ છે. શિક્ષણ અને સેવાના ક્ષેત્રોમાં એ બહેનો પણ પોતાનો ધોળો સારી રીતે આપી રહી છે એટલે પાંચે બહેનોનો દુકા પરિચય અત્રે અરથાને નહિ કંઠી શકાય.

શ્રીમતી જ્યોત્સ્નાબહેન મહેતા.

શ્રીમતી વિદ્યાબહેનનાં સૌથી મોટાં પુત્રી શ્રીમતી જ્યોત્સ્નાબહેન મહેતાનો જન્મ ૧૮૯૭ ના જીવનની તા. ૧ લીએ થયો હતો. તેમણે અમદાવાદની મહાલક્ષ્મી ટ્રેનીંગ કોલેજને લગતી હાઈસ્કૂલમાં અભ્યાસ કર્યો હતો અને મેટ્રીક પમાર કરી ગુજરાત કોલેજમાં તેઓ દાખલ થયાં હતાં. જીવીયર બી. એ. સુધી આવીને તેમણે ૧૯૧૮ માં નાદુરસ્ત તબીબતને કારણે અભ્યાસ પડતો મૂક્યો હતો. પરંતુ પાછળથી તેમણે અભ્યાસ પુનઃ શરૂ કર્યો હતો અને ૧૯૨૨ માં તેઓ ગ્રેન્યુએટ થયાં હતાં. ૧૯૨૨ ના નવેમ્બર માસમાં તેમનું લગ્ન થયું હતું.

તેઓ સ્ત્રીશિક્ષણ અને મહાજનસુધારાની પ્રવૃત્તિમાં રમ લે છે. ‘ગુણસુન્દરી’ના તંત્રી તરીકે પણ તેમણે શરૂઆતના વર્ષોમાં સેવા કરી હતી. અચારનવાર ‘ગુણસુન્દરી’માં તેઓ લખે છે. ઇન્દોરની યુનિવર્સિટીમાં તેઓ રાજનિયુક્ત સલાહદાયકાં હતાં અખિલ ભારત મહિલા પરિષદની ઇન્દોરની શાખાના મંત્રી તરીકે પણ તેમણે કામ કર્યું હતું.

શ્રીમતી સરોજિની મહેતા.

બીજાં પુત્રી શ્રીમતી સરોજિની મહેતાથી ‘ગુણસુન્દરી’ના વાચકો અજાણ નથી, તેમનો જન્મ ૧૮૯૮ ના નવેમ્બરની તા. ૧૨ મીએ થયો હતો. ઉપર મુજબનાં રચણાએ અભ્યાસ કરીને ૧૯૧૬માં તેઓ ગ્રેન્યુએટ થયા હતાં. તે પત્ની તેમણે લંડનની સ્કુલ ઓફ ઇકોનોમીકસમાં ૧ માસ સુધી સોશીયલ સાયન્સનો અભ્યાસ કર્યો હતો. મુખાઈની સ્કુલ ઓફ ઇકોનોમીકસમાંથી થીસીસ લખીને તેઓ એમ. એ. થયેલાં છે. તેઓ ધણાં ઉદાર વિચારક છે. અને સુવેખિકા છે. સ્ત્રી-સ્વાતંત્ર્યવાદ (અનુવાદ), ગુજરાતની લગ્ન-વ્યવસ્થા અને કુટુંબ સંસ્થા, અને એકાદશી એ ત્રણ તેમનાં પુસ્તકો છે. ‘ગુણસુન્દરી’માં તેમજ અન્યત્ર તેઓ અચારનવાર સ્ત્રીમંડળના વિષયોને ચર્ચાતા લેખો લખે છે. તેમણે અખિલ ભારત મહિલા પરિષદની મુખાઈની શાખાના મંત્રી તરીકે બે વખત કામ કર્યું હતું. અમદાવાદના વનિતાવિશ્રામ મહિલા વિદ્યાલયનાં લેડી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ તરીકે એક વર્ષ પર્ષત કામ કર્યું હતું. આ ઉપરાંત પણ રચાનિક મહિલા પ્રવૃત્તિમાં તેઓ અત્યંત રમ લે છે.

સોને માટે

તાકત-તાકગીથી ભરપૂર

લજ્જતદાર

ઝંડુ દ્રાક્ષા સુવ

વિના વિલંબે વાપરવા માંડે

ખાસ સ્ત્રીઓ માટે

.....
.....તનદુરસ્તી-તાકતથી ભરપૂર

પ્રદરદિ રોગોના અકસીર ધલાજ

ઝંડુ અશોકારિષ્ઠ

સ્ત્રીઓની નબળાઇમાં આબાદ અસર કરનાર
દરેક ઘરમાં હોવો જોઇએ

ખાળકોને હુષ્ટ પુષ્ટ અને મજબુત બનાવનાર

સ્વાદિષ્ટ

ઝંડુ બાલા મૃત

તમારાં ખાળકોને આપો અને
એમને હસતાં રમતાં કલ્લોલ
કર્તાં જોવાનો આનંદ અનુભવો

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ, લી૦ મુંબાઈ નં. ૨૩

મુંબાઈની દુકાન : બુની લાટિયા મહાજન વાડી, કાલગાદેવી રોડ.

આયુર્વેદિક દવાઓનું સચીપત્ર આજેજમંગલો

ગુણગરવી, રાસપ્રિય
ગુજરાતણ બહેનો માટે

નવીન અપૂર્વ રાસસંગ્રહ

બીજાં બધાં સંગ્રહોને લુલાવે એવો આ

બહેનોને, સખીઓને, અને મિત્ર-પત્નીઓને ભેટ આપવા લાયક

રાસમાલિની

નામનો રાસસંગ્રહ મેળવ્યા વિના છુટકો નથી

જાણીતા રાસ-ગીત લેખકોના કુલ ૨૧૪ રાસ-ગીત

આ સંગ્રહમાંથી મળશે. આજે જ તમારી નકલ મેળવી લ્યો.

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૪-૦

પોષ્ટેજ : ૦-૪-૦

ત્રણ સુંદર નવલિકા-સંગ્રહ

લક્ષ્મીની સાહી

લેખક શ્રી. જયકૃષ્ણ વર્મા

ષોડશી

સંપાદક શ્રી. યજ્ઞેશ શુક્લ

અધુ અંક

લેખક શ્રી. નાદુરસ્ત તખીયતને

અભ્યાસ પડતો મૂક્યો હતો. પરંતુ પાંચ લેનારને રૂ. ૩-૦-૦ માં ઘેર બેઠા...

તેમણે અભ્યાસ પુનઃ શરૂ કર્યો હતો મળવાનું ઠેકાણું:

૧૯૨૨ માં તેઓ ગ્રેન્યુએટ થયાં હતાં. ૧૯૨૨-૨૩ " ૧૧૪, ગીરગામ બેક રોડ,
ના નવેમ્બર માસમાં તેમનું જન્મ થયું હતું. સુબાઈ, ૪.

ગેલેરી પામેથી.

યુવાનો અને યુવતીઓને પ્રેરણા પાતી સામાજિક,
હાર્મરસિક નવલિકાઓ

મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦ : પોષ્ટેજ ૦-૨-૩

હિંદના વિધવિધ પ્રાંતોના સાહિત્યના શાણગાર રૂપ
સ્ત્રી-જીવનને સ્પર્શતી વાતાઓ.

મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦ પોષ્ટેજ ૦-૨-૯

ગુજરાતી હિન્દુ સમાજની સ્ત્રીઓના બળતા પ્રશ્નો
ઉકેલતી નવલિકાઓ

મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦ : પોષ્ટેજ ૦-૨-૯

—શ્રી ચંપાબહેન ૬૯૬

ગુજરાતમાં શિક્ષણ અને મંદકારની ફેરમથી સંપ્રાપ્ત થઈ રહેલાં જે ગણમાં ગણિયા કુટુંબો એ તેમાં નીલકંઠ કુટુંબ મોખરાનું મ્યાન ભોગવે છે. શ્રી અને મરસ્વતીનો કવચિત્ જ મેળ મળે એવો સુભગમેળ આ કુટુંબમાં મળ્યો છે. શિક્ષણ અને સંસ્કારને પરિણામે એવાની જાતનામાં પણ એ કુટુંબ એટલું જ આત્યંત ધણું છે.

શ્રીમતી વિદ્યાબહેન, એ નામથી, ગુજરાતના સ્ત્રીશિક્ષણ અને મહાજનસુધારાના ઇતિહાસથી સહેજ પણ માહિતગાર એવી દાખપણ વ્યક્તિ અપરિચિત હોય એ માની શકાય એમ નથી. ગુજરાતમાં નહિ પણ આખાં હિન્દની મહિલાઓમાં શ્રીમતી વિદ્યાબહેન સુપરિચિત છે. સ્ત્રી શિક્ષણ અને મહાજન-સેવાની દિશામાં તેમણે પોતે અને તેમના કુટુંબે આપેલા ફાલો આખાં હિન્દનાં સ્ત્રી શિક્ષણ અને મહાજનસુધારાના ઇતિહાસમાં મહત્વનો છે.

સ્વ. મરદાર ભોળાનાથ સારાભાઈના પ્રખર સુધારક અને મંદકારી કુટુંબમાં શ્રીમતી વિદ્યાબહેનનો જન્મ ૧૮૭૬ ના જુનની તા. ૧ લીએ થયો હતો. શ્રીમતી વિદ્યાબહેનના માતૃશ્રી બાળાબહેન સ્વ. મરદાર ભોળાનાથના મુત્રી થાય. આજ સંસ્કરી અને સુધારક કુટુંબમાં જન્મેલી બાળામાં સરસ્વતી જ મંદકાર અને સુધારાનાં બીજ વચમાં હોય એમાં આશ્ચર્ય નથી.

જે જમાનામાં સ્ત્રી શિક્ષણનું નામનિધાન સુદાં નહતું એટલું જ નહિ પણ જે જમાનામાં સ્ત્રીઓને 'ભણવા' મોકલવામાં અનેક પ્રકરના વહેમો પોષાતા તે જમાનામાં લેણપણની જરા સરખી પણ દરકાર કર્યા વિના આ કુટુંબે બાળાઓને શિક્ષણ આપવાની શરૂઆત કરી હતી.

અમદાવાદમાં રામપુરમાં મગનભાઈ કન્યા-

સંસ્કારમૂર્તિ

[આછી

શાળાની સ્થાપના થઈ હતી. એ સંસ્થામાથી શ્રીમતી વિદ્યાબહેને કેળવણીની શરૂઆત કરી હતી. એમાં પ્રાથમીક અભ્યાસ પૂરા કરી તેમણે મહાલક્ષ્મી ટ્રેનિંગ કોલેજમાં ઇંગ્રેજ દાખરકલનું શિક્ષણ લીધું હતું.

હજી આજે, લગ્ન પછી મોટે ભાગે બાળાઓનાં શિક્ષણની સમાપ્તિ થાય છે; તે આજથી ૫૦ વર્ષ પહેલાની તો વાત જ સ્ત્રી કરવી ? છતાં ૧૮૮૬માં શ્રી. રમણભાઈ સાથે તેમનું લગ્ન થયું. તે પછી, તેમનો અભ્યાસ બધ થવાને બદલે આજુ જ રહ્યો અને ૧૮૯૧માં તેઓ મેટ્રીકની પરીક્ષામાં પસાર થયાં. લગ્ન પછીના કોટુમ્બીક જીવન અને ધર મંસાર ચલાવવા માથે જ તેમણે અભ્યાસ આજુ રાખ્યો હતો. કુટુંબને અંગેની જવાબ-દારીને અંગે કોલેજમાં દાખલ થવા છતાં તેઓ નિયમિત રીતે પરીક્ષામાં બેસી શકતાં નહતાં. છતાં, મતત પ્રપત્તને પરિણામે ૧૯૦૧ માં શ્રીમતી શારદાબહેન માથે તેઓ મુજબ યુનિવર્સિટીનાં ગ્રેજ્યુએટ થયાં. શ્રીમતી વિદ્યાબહેન અને શ્રીમતી શારદાબહેને આમ ગુજરાતની બાળાઓ માટે ઉચ્ચતર સ્ત્રી કેળવણીનાં દાર ખુદમાં કર્યાં.

ગુજરાતની સ્ત્રીઓ પૈકી સૌથી પ્રથમ ગ્રેજ્યુએટ થવારી આ બે મન્નારીઓને અમ દાવદના સુરેષ તેમજ શિક્ષિત વર્ગ તરફથી અદેર મમારબ કરીને આભિનંદન આપવામાં આવ્યું હતું.

વિદ્યાબહેન

[જીવનરેખા]

માત્ર શિક્ષણ મેળવીને બેસી ન રહેતાં એ શિક્ષણનો પોતાના કુટુંબમાં તેમજ લોક કક્ષાણુ અથે ઉપયોગ કરીને તેનો સકુપયોગ આ બને બહેનોએ કરી બતાવેલા છે. શ્રીમતી વિદ્યાબહેને એમની બધી પુત્રીઓને ઉચ્ચતર શિક્ષણ આપ્યું છે. એમની પાંચેય પુત્રીઓ મુંબાઈ યુનિવર્સિટીની ગ્રેજ્યુએટ છે. શ્રી. દિરાલાલભાઈ પારેખની સંસ્થામાં કહીએ તો શ્રીમતી વિદ્યાબહેને “ એમતી ” પુત્રીઓને ઉચ્ચ કેળવણી આપીને સ્ત્રી ગ્રેજ્યુએટની એક મેના ઉભી કરી છે. ”

સર રમણલાલ જેવા પતિ મળવામાં પણ શ્રીમતી વિદ્યાબહેન સહભાગી નીવડ્યાં હતાં. ખરું કહીએ તો એકમેકને મેળવવામાં તેમનું પરસ્પરનું સહભાગ્ય હતું. શ્રીમતી વિદ્યાબહેને એક ઉત્તમ ગૃહિણી તરીકે પોતાનું કર્તવ્ય ઉત્તમ રીતે બજાવ્યું છે એ તેમના કુટુંબના સહજ પણ સંસર્ગમાં આવેલ કોઈ પણ કહી શકશે.

એકલા ગૃહિણી તરીકે સેવા બજાવ્યામાંજ તેમણે પોતાનું કર્તવ્ય માન્યું નથી. સ્ત્રી શિક્ષણ, સાહિત્ય, અને સમાજ સેવાની અનેકવિધ જાહેર પ્રવૃત્તિઓમાં શ્રીમતી વિદ્યાબહેને સક્રીય ફાળો આપેલ છે. અમદાવાદની-ગુજરાતની અનેક સંસ્થાઓની તેઓ પ્રાણરૂપ છે. અમદાવાદ શહેરની કન્વેન્સાન્સાઓ સાથે તેમને ઘણો નિકટનો સંબંધ છે.

અમદાવાદની જુનાગાં જીની કન્વેન્સાન્સા

રા. બા. મળતલાઈ કન્વેન્સાન્સા કે જેમાં શ્રીમતી વિદ્યાબહેને શિક્ષણની સરઆત કરે એ શાળાનાં તેઓ મંત્રી છે. એ શાળામાં શ્રીમતી વિદ્યાબહેનનાં માતૃશ્રીએ પણ શિક્ષણ લીધું હતું. અમદાવાદની સૌથી જુનામાં જુની સ્ત્રી સંસ્થા મેળાનાથ સારાલાલ લિટરરી ઇન્સ્ટિટ્યુટ ફોર વીમેન અને લેડીઝ કલબના રૂપ થી ૩૦ વર્ષો સુધી શ્રીમતી વિદ્યાબહેન મંત્રી હતાં અને હાલમાં તેઓ એ સંસ્થાનાં પ્રમુખ છે. મુંબાઈ છલાકાની આ સૌથી પ્રથમ ટ્રાસ્ટોપોલીટન કલબ છે. ઉત્કર વનિતા વિશ્રામનાં તેઓ મુખ્ય સંચાલક છે. મહિપતરામ અનાથાશ્રમના તેઓ મુખ્ય સંચાલક અને મંત્રી છે. ગુજરાત વનીકપુલર સોમાયટીનાં તેઓ મંત્રી છે. સંસાર સુધારક સમાજના તેઓ મંત્રી છે. મુંબાઈ વીમેન્સ કોન્સિલની અમદાવાદની શાખાનાં તેઓ મંત્રી છે. કવે વિદ્યાપીઠના સીડિક્ટ છે. પ્રાર્થના સમાજ, હરિજન સેવક સમાજ, ગુજરાત મહિલા પાઠશાળા, સ્ત્રી કેળવણી મંડળ, રેડક્રુ હોમ જેવી પદ્ધતિથી ચાલતા અબળાશ્રમ, રેડક્રુસ સોસાયટી, વગેરે સંસ્થાઓની વ્યવસ્થાપક સમિતિમાં તેઓ આગળ પડેલા બાજ સે છે.

અમદાવાદની યુનિવર્સિટીમાં તેઓ પ્રથમ સરકાર તરફથી સભ્ય ચુંટાયેલાં. પણ પછીથી તેઓ ચુંટાયેલાં સભ્ય તરીકે એમાં દાખલ થયાં હતાં અને અમદાવાદ યુનિવર્સિટીમાં પોલીટીનાં ઉપપ્રમુખ પણ ચુંટાયાં હતાં. હાલમાં તેઓ સ્કલેપોર્ડનાં ચેરમેન છે. આ સિવાય પણ બીજી કેટલીક સંસ્થાઓનાં નામ રહી જતાં હોવાનો સંભવ છે.

આ સંસ્થાઓની યાદી ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજશે કે, અમદાવાદની સ્ત્રી શિક્ષણ કે સમાજ સુધારાની પ્રવૃત્તિમાં શ્રીમતી વિદ્યાબહેનનો ફાળો ઘણો મોટો છે. એ બધી સંસ્થાઓની

નામના સમ્ય તરીકે તેઓ રહેલા નથી, પણ એ સમ્યાઓનાં સ ચાલનામાં તેઓ ખામ રમ લખને પોતાનું કર્તવ્ય માગી રીતે બાળવે છે. આ બધાં કાર્યની પાઠળ તેમને ધણો જ સમય આપવો પડે છે. પણ તેઓ નિયમિત રીતે કાગની પતાવટ કરે છે અને કામ કદિ પણ ચઢવા દેતા નથી. ઝડપથી પણ શાન્તિથી તેઓ મર્ કાર્યનો ઉકેલ કરી નાખે છે.

તેમની જાહેર સેવાની કદર તરીકે ૧૯૧૬ માં સરકાર તરફથી તેમને એમ. બી. ઇ નું માન આપવામાં આવ્યું હતું એ પ્રમગે તેમને લેડીઝ કલચ તરફથી જાહેર સન્માન આપવામાં આવ્યું હતું. તે પછી મન ૧૯૨૬ માં તેમને કેમરે હિન્દનો ચદ્રક મરકાર તરફથી મળ્યો હતો. એ પ્રસંગે તેમને માનપત્ર અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું.

૧૯૩૦ માં સત્યાગ્રહની ચળવળ દરમ્યાન પીરમગામમાં સ્ત્રીઓ પર અમલદારીએ આચાર્યાર કર્યાનું સાંભળીને તેમણે, એ પ્રત્યે સગદારનું ધ્યાન જોડવા સગદાર નિયુક્ત પદો પરથી રાજીનામું આપ્યું હતું.

સ્ત્રી મમાજની ઉન્નતિ માટે તેમણે કરેલી સેવાની કદર, લખનાં ખાતે ૧૯૩૨ ના ડીસેમ્બર માસમાં ભગવતી અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદના પ્રમુખસ્થાને તેમને નિયોજીને કરવામાં આવી હતી એ પરિષદને પ્રમુખસ્થાનેથી તેમણે આપેલું વ્યાખ્યાન ભારતીય સ્ત્રી જીવનના કૃત પ્રતીતીની વિહાલ ચર્ચા કરનાર હતું.

મજુરો અને દલિતવર્ગની સ્ત્રીઓના પ્રશ્નમાં પણ તેઓ હિંમત રસ લે છે. એને પરિણામે મુંબાઈ ઇલાકા સ્ત્રી સંજ્ઞાના આશ્રયે ૧૯૩૩ ના સપ્ટેમ્બર માસમાં મળેલી મુંબાઈ ઇલાકાની મજુર સ્ત્રી પરિષદના પ્રમુખસ્થાને તેમની વરણી થઈ હતી. એ પરિષદ પ્રસંગે

તેમણે મજુર સ્ત્રીઓની હાલતનો કંઈ સીતાર રજુ કર્યો હતો.

આટલી બધી જાહેર પ્રવૃત્તિમાં મમ્મા રહેવા છતાં તેમનામાં અલંકારનો લેશ માત્ર પણ પ્રવેશ થયો નથી. તેમના માદાષ અને મોજન્ય, ગમે તેવા દુ.ખીને સહાનુભૂતિ આપવાને તત્પર એવો સ્વભાવ કવચિત જ કાંઈ બીજાનામાં જોવામાં આવે.

સાહિત્યની દિશામાં પણ તેમણે પોતાનો ફાળો આપ્યો છે. જો કે અન્ય પ્રવૃત્તિઓ એટલી બધી છે કે આ દિશામાં તેઓ જોષએ તેડવો સક્રિય ફાળો આપી શક્યાં નથી. તેમણે છેક ૧૮૯૬થી 'સાન સુધા'માં લેખો લખવાનું શરૂ કર્યું હતું. ૧૯૦૭ માં શ્રી. રમેશ દત્તની વાતો 'Lake of the Palms' ના 'સુધા સાસિની' એ નામે તેમણે અનુવાદ કર્યો હતો અને સન ૧૯૧૫ માં વડોદરાના ના. મહારાણીશ્રીએ અંગ્રેજીમાં લખેલા 'Position of Indian Women' નામના પુસ્તકનો તેમણે 'હિન્દુસ્તાનમાં સ્ત્રીઓનું મામાનિક સ્થાન' એ નામે અનુવાદ કર્યો હતો એમના કેટલાક છટક લેખોનો સમાવેશ હાસ્ય મંદિરમાં કરવામાં આવેલો છે.

આ ઉપરાંત, જુદી જુદી પરિષદો કે મલાઓના પ્રમુખસ્થાનેથી તેમણે આપેલા વ્યાખ્યાનોનો જો એકાદ સંગ્રહ કરવામાં આવે તો એક ધણો સારો વિચારપૂર્ણ ગ્રંથ ગુજરાતને મળે એમ છે.

આવા સેવા અને સ્વર્પણના આદર્શ મમા શ્રીમતી વિદ્યાબહેન આયુધ્યવા પદ વર્ષો પૂરા કરી ૬૦ માં વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે એ પ્રમંગ ગુજરાત માટે, ગુજરાતી મહિલાઓ માટે તો ખાસ, ગૌરવ લેવા જેવો છે. ગુજરાત એમનો મહિમહોત્સવ ઉજવીને જરૂર કૃતાર્થ થાય છે.

સુપ્રસિદ્ધ મહારાષ્ટ્રીય લેખિકા શ્રીમતી ઇન્દિરા સહસ્રબુદ્ધેકૃત
નવલકથા 'બાળુ તાઈ ઘડા ઘે' નો ગુજરાતી અવતાર

એ પાટળી કોળી ?

રત્ન કરનાર ;
શ્રી. યજ્ઞેશ હ. શુક્લ

પ્રકરણ ત્રેસું
પાતિવ્રત્ય ભંગ ?

બીજેન દિવસથી ઘરમાં લગ્નની તૈયારી
પૂરેજોસમાં ચર ચઢ.

બાપુજીને મન તો બે ત્રણ દિવસમાંજ
લગ્ન થઈ જાય તો ફીક હતું. પરંતુ તાત્કા
સાહેબની તૈયારી ન હતી. તેમને મુંબાઈમાં
બેઠું કાંઈક જરૂરી કામ ભેગા જવાનું હતું.
એ ઉપરાંત બધી મંડળીને જણાવીને
પુના આવતાં સમય લાગશે એમ પણ તેમનું
કહેવું હતું. આથી લગ્ન પંદર દિવસ આગળ
લગાવાયાં.

ગામમાં ત્યાં ને ત્યાં મારાં લગ્ન થવાનાં
છે એની જાહેરાત થવા લાગી. અમારે ઘરે
પણ જમણવાર ચર ચઢ ગયો. મારી મસ્તી-
આપ બહેનો કુશી અને વેણુ પણ આવી
હતી. વેણુ તો મારી પાછળજ લાગી હતી !

હવે તો સોનુબહેન મુંબાઈગરાં થવાનાં.
હવે તે કાંઈ અમારાં જેવાં ગામડીયાં સાથે
થોડીજ બોલવાની છે ! વળી પતિ તો ભેરી
જે મગિ તે આપે એવાઃ મને તે હોસ પૂરે
એવા. પછી અમારાં સોનુબાઈના બપકાની
વાત જ શી કરવી ! હવે સોનુબાઈ, તું
અમારી માથે બોલશે નો પારીને ?' આમ

એક સરખી તે મારી સાથે બોલી રહી હતી.
તેના મનમાં એમ હતું કે તેના ચીકાવવાથી
મને આનંદ થશે !

પરંતુ તેના શબ્દે શબ્દે 'આ લગ્ન પણ
નથી કરવું' અને આ માણસો પણ નથી
જોઈતાં.' એમ મારા મનમાં થતું. એકવાર
ઘરમાંથી ભાગી જવાનું પણ મન થતું પરંતુ
જવું ક્યાં અને કોની પાસે ? એનો પ્રશ્ન
થયો. ઉપરાંત આવી રીતે હું ભાગી જાઉં
તો લોકો શું કહેશે ? મારી કેટલી બદબોલ
કરશે ? બાપુજીની કેટલી નિંદા થશે ? વગેરે
પ્રશ્નો પણ મારી સમક્ષ ખડા થતા અને
છેવટે આજ પ્રશ્નોનો ઉકેલ ન થવાથી અને
આવા પ્રસંગે જોઈતું ધૈર્ય મારામાં ન હોવાથી
હું લગ્ન કરવા તૈયાર થઈ.

આ બધામાં રમજ જેવી વાત તો એ
હતી કે મારાં લગ્ન થવાનું હતું તાત્કાલિક
સાથે અને હું વિચાર કરતી હતી ભાસ્કરનો !
લગ્નની ક્રિયા થતી વેળા પણ મારા વિચાર
ભાસ્કર વિષે જ ચાલવાના. આ ચોક્કસ
પાતિવ્રત્ય ભંગ ન હતો કે ? પણ સમાજમાં
એ આવે છે !

લગ્ન થતાં સુધીમાં એક વાર ભાસ્કર
મને મને તો કેટલી ગમત આને ! હું

તેની સાથે કેટકેટલી માત કરીંગ, હું મારું
હું ખૂબ તેની આગળ કેવી રીતે કહીશ, અને
તે મને કરી રીતે શાન્તતા આપશે વગેરે
ચિંતાએ મારા મનમાં એક અરખા ચાવી રહ્યા
હતા રના ઉપરથી જનારી પ્રત્યેક વ્યક્તિને
જોઈને, 'રૂતાપર ભાસ્કર દેખાય કે કે શું ?'
એમ ગાડી જેની તેના તરફ હું જોઈ રહતી. કાંઈ
કાંઈ પહેરેના કોઈ યુવાનને ઝટપટ ચાલતો હું
જોની એટલે મને એમ લાગતું કે ભાસ્કર જ
હોવો જોઈએ અને પછી કોઈ આશાવાનની
એમ હું તેને સામે આવતા ગીડી ટીપીને
જોઈ રહતી. પણ એ પ્રત્યેક ગમચે મને
નિરાશ જ થતી. અને તે મને વિમાની ગયો
ઠે, તેને ખારી નાગજી નથી એમ માનીને હું
વિના કારણે તેના ઉપર મનમાં ને મનમાં
રોષે બસતી.

વચનના દિવસે મને કેમે કરી ઉધ આની
નહિ બધા બોલો ધાદ નિરાધીન થઈ ગયા
હતાં એ મમચે હું કરીથી ભાસ્કરને
જોવા ખાતર જગમાં જઈને ઉની રહી.

તે આટલી રૂનિ હતી રના ઉપર કોઈ
કોઈ માણસ દેખાતા હતા.

હું ત્યાં ઉની હતી ત્યાંથી નિચે જનારું
એક દાર હતું એ દાર હમેશા બંધ રહેતું
ખીજે દિવસે વગન હોવાના કારણે, એ દાર
ખુલતું જવામાં આવ્યું હતું. રમમાં નો
બધા ઉઘી ગયાં હતા પાછા લાગમાં
નોકર ચાકર અને રમેશભાઈના બોલવાનો
અવાજ આવી રહ્યો હતો તેઓનું કામ હતું
આવું હતું.

ભાસ્કરની નાદ જોઈને હું ગાડી ગઈ
મને ખૂબ નિરાશ મળી અને તેથી જ
હતાશ થઈને હું ત્યાં જ, જગમાં જ કોંગ
પર માથું નાખીને અસ્થ થઈ બેઠી

એટલામાં મારા ઉપર યુ જો દામખાની

કોઈ પ્રીયેયા 'મોહ, મોહ' એમ બોલવાનો
મને લાસ થયેલ હું ગભરાઈ પથુ જોડીક
આંધા મેચીને ઝટ ઇધને ઉની થઈ અને
દાર તરફ જોવા નાગી તો રસ્તા પર કોઈ
ભાસ્કર જેવો માણસ મને નીચે ઉતરવા મા
અણમારો કરી રહ્યો હોય એમ જણાયું
પરંતુ મને ખાતરી થઈ નહિ

જાઉં કે ન જાઉં એના વિચારમાં જ
લથુભર પડી કરીથી એ જ માણસે અત્યંત
આતુરતાપૂર્વક મને નીચે આવવા માટે
અણમારો કયો, ત્યારે તે ભાસ્કર જ હોવો
જોઈએ એવી માગ મનમાં ખાતરી થઈ અને
હું તાત્કાલિક નીચે ગઈ

એટલાપર, મંડપમાં અને પાછળના
ભાગમાં કાનમ મળતા હતા પાછળના ભાગમાં
માણસો જગતા હતા એટલે હું એટલા પર
રહીને મંડપમાં ગઈ ત્યાં ગયા પછી કોઈ
જોતું તો નથી ને ? એની મેં પાછું વાળીને
જોઈ ખાતરી કરી દીધી. વેલુ અને મોદાભાઈ
શા શા કારસ્તાન ન કરે તે કાંઈ કહેવાય
નહિ !

જીનીની જીલીતી હું આગળ વધી ગારખ્યા
આગળ અવીને એ માણસ તરફ મરામત
જોયું તે ભાસ્કર જ હતો.

મેં મારાં ઉપાડ્યું કે તમને જ ભારત
ગભરાવો મભરાવો આવ્યો અને બોલ્યો

એનું, તારી પરવાનગી લીધા વિના જ
હું અહીં આવ્યો છું-પથુ તારી ઇન્ક
શી ક ?

'ભાસ્કર, મારી છત્રા ? બીજી બી
માઈ શન ? આજ નવાય દિવસથી હું તારી
વાટ જોતી હતી, કોણ જાણે કેમ પણ જ
મને મળવા આવજો એમ મારું મન મને
કહી રહ્યું હતું' હવે આપણે જાણ્યો મળી
શ-મળી નાગી, જોયો જો-વાર નને પે ?

મળી હતી, તારી સાથે જેટલી વાત થઈ શકે તેટલી વાત કરી હતી એમ મને એકસરખું લાગ્યાં કરતું હતું. એટલે તો લગ્ન કર્યા પછીની હું તારી સાથે જેમ રહી છું. પણ તું આવે કંઈ રીતે?—અને મને મળે કંઈ રીતે?—એની જ મને ચિંતા થયાં કરતી હતી. મારા મનમાં એમ થયાજ કરતું હતું કે તું જાણે અહીં આવશે, એટલું જ નહિ પણ તું મને મળ્યા વિના રહેવાનો નથી એમ મને ખાતરી પૂર્વક લાગ્યાં કરતું હતું.

‘વાહ, કેટલું સારું થયું’ મારા મનમાં થતું હતું તેવું જ આ પણ થયું. હવે મને અહીં આવવાની હુદ્દી સુઝાડી એટલે જ સોનું તું મને મળી આવ, મારી પાસે આવ, મને એકવાર મન લરીને મેટવા દે. એટલું કહીને તેણે મને તેનાં હૃદય સરસી આપી.

કેટલોક સમય પછી તબ્બે એજ સ્થિતિમાં કાંઈ પણ જોત્યા વિના ઉભા રહ્યાં.

છેવટે ભાસ્કરે કહ્યું:

‘સોનું, આપણે ગિરાંતે જોલી શકીએ એવી કાંઈ જગા શોધી કાઢ. અહીંથી વળી કાંઈ આપણી વાતચીત માંડળી જશે અને તેનું કાંઈ ભળતું જ પરિણામ આવશે.’

‘જગા? પાછલે બારણે પુલકળ જગા છે, પણ એકદમ ઝાડીમાં આપણે ખેસવું પડશે. પણ એટલું ખરું કે સવાર થતાં સુધી ત્યાં ચલિયું સરખું પણ કરકનાર નથી. આવે છે ત્યાં?’

‘હા, આપણને ત્યાં કાણુ ખાઈ જવાનું છે?’

‘ચાલ, આપણે ત્યાં જ જઈએ.’ એમ કહીને હું બહીતી બહીતી તેના હૃદય પકડીને મારા નાનપણના ખેસવાનાં રથાને તેને લઈ ગયો.

તે સમયે સર્વત્ર સાગં સૂમ થઈ ગયું હતું. આકાશમાંનો ચંદ્રમા પણ ચોતોનો માર્ગે ઝડપવેર કાપી રહ્યો હતો. કામક કામક વારંતે વાદળામાં દંકાઈ જતો અને પછીથી બહાર આવતાં ચાંદની ફેલાઈ રહેતાં બારકરનું સખ મારાથી સ્પષ્ટ રીતે જેમ શકાતું.

ભાસ્કરનો ચહેરો ધણો નિસ્તેજ અને દુઃખી લાગતો હતો.

એક ઝડ નીચે એક પછી તે જોત્યા:

‘મેં ટેકરી પર પથ્થર નીચે મૂક્યો પરંતુ જ્યોતિ ત્યાં રહેવા લાગ્યો. એટલે તે ટેકરી પર આવવાનું બંધ કર્યું છે એમ મને તરત જ જણાઈ ગયું. મને એમ પણ લાગ્યું કે ધરમાં તને હેરાન કરવાની શરૂઆત થયા લાગી છે. તને મળવા માટે મારો જીવ તલબાપક થઈ રહ્યો હતો પરંતુ તને મળવાની તક કેમ મેળવવી તે સમજાવું ન હતું. તું નજરે પડે એટલા ખાતર હું દિવસના કેટલીય વાર અમરતો અમરતો આ રરતા પર જતો આવતો પણ તું કદિ દૃષ્ટિએ પડી નહિ. પછી થોડા જ દિવસમાં તારા લગ્નની ખબરે ચોતરફ પ્રસરી એટલે મને અતિશય સંતાપ થયો અને ‘આ લગ્ન થવા દેવું નથી.’ એવા મેં નિશ્ચય કર્યો, અને એ છરાદાથી જ હું આજે તારા ધર આગળ જ ર્ધ્યા કરતો હતો. તારી ઇચ્છા હોય તો આપણે અચારે જ મુખાઈ જઈએ. આપણે અત્યારે ત્યાં જ રહેવા મગ્ગેલા છે.’

‘ભાસ્કર, આ સંકટમાંથી છૂટવાનો આ માર્ગે ઉપયોગી નથી, આથી બાપુજીના નામને કાલિમા લાગશે અને મારા વિષે લોકો મનમાં ભળતી જ કંપના કરશે.’

‘તો તું તું જે માથુસ સાથે, એના પ્રત્યે તારો પ્રેમ ન હોવા છતાં લગ્ન કરશે?’

‘ભાસ્કર, લગ્ન? લગ્ન કેવું કરવાનું?’

આપણ કહે છે એટલે તેની માથે ચાલી જવાની. લગ્ન તો તારી સાથે જ મારું ગઠ ગઠોલું છે અને તેથી જ આજે છેવટની રાત્રે તારા જોળામાં માથું મૂકીને આનંદ મેળવવાનો મેં નિર્ણય કરેલો છે. '

એમ કહીને હું તેના જોળામાં માથું મૂકીને ખરેખર જ સ્વપ્ન ગઠ.

'સોનું, તારો મારા પર આટલો બધો પ્રેમ છે, તે છતાં તું તારા પોતાના હાથે તારા અને મારા સુખની ખાખ ખનાવવા તૈયાર થઈ છે.'

'તો શું કરું ? આનો બીજો ઉપાય શો ? તું જ કહે. તારી સાથે ચોરી છુપીથી ભાગી છું એ તો કાલ્પના જ ગણુશો. '

'તું કહે છે તે ખરું છે, પણ આપાસાડેબને સ્પષ્ટ કહીને આપણે જમ્યે તો ? '

'હા, એ માર્ગ ધણે ભત્તમ છે. પણ સોકાપવાનેનો સામનો કરવાનું અને તે ઉપરાંત પણ આપણની ઇચ્છા વિરુદ્ધ વર્તન કરવાનું ક્ષેત્ર મારામાં નથી.'

'તારામાં ધીરજ ન હોય તો હું નારા આપણને કહું ? '

'અરે તે મને તરત જ ધરતી બદાર ચાલી જવા કહેશે અને એમ ચાલી જવાની મારી તૈયારી નથી. '

'તો મને કુખમાં છોડીને તું એ માથુસ સાથે જશે ? અને સુખથી રહેશે ? '

'હાય, હાય, ભરકર આમ મને મહેણું ન માર. આ લગ્નથી મને સુખ મળશે એમ તને લાગે છે ? મને તો એમ લાગે છે કે હવે સુખના દિવસો પૂરા થયા. તારાં જીવનના નાશનું મું કારણ બની, એ એકજ વાન મારા મનને અદમ્ય કુખી કરતી રહેશે. ઉપનંત

નારા વિરદમાં મારા દિવસો સનકારમય જશે, એટલું જ નહિ પણ જેની સાથે મારે લગ્ન કરવું પડે છે તેને સુખી કરવાની જવાબદારી મારા ઉપર પડશે અને મારે દેખીતું દોંગીમું વર્તન કરવું પડશે. એટલે ભાસ્કર, ખરું કુખ તો તારા કરતાં મારે જ મોગવવાનું છે. ભાસ્કર, તું સુખી છે, અને તારી કીર્તિ સતત વધતી જાય છે એવી વાત મારે કાન સંભળાતાં જ મને ઘણું સુખ થશે અને અભિમાન લાગશે. માટે તું એવું કામ કરવાનો પ્રયત્ન કર. મને બની શકે તેટલે અંશે જૂલી જવાનો પ્રયત્ન કર કારણ કે તારે માટે તો હું હવે મરી ગયા બરાબર જ છું. મને વિસરી ગયા વિના કાંઈ જ કામ થવાનું નથી. '

'સોનું, તું આમ ન જોલ. આપા શબ્દોથી મારા હૃદયમાં ઉડા ધા પડે છે. અહીં જ પેલા કુવામાં પડીને જીવનનો અંત લાવવાનો મને નિયાર આવે છે. સોનું, તારા મિનાય હું ક્યાં જાઉં ? ક્યાં ભટકું ? ક્યાં રહું, તે તું જ કહે. તું મને કામ કરવા કહે છે પણ હું શું કામ કરું ? મારી નજર આગળ હું ક્યું જોય રાખું ? કયા આધાર પણ હું આ જગતમાં જીવું ? '

એ પછી ભાસ્કર, એકાદ છોકરીની જેમ મુકત કંઠે રડવા લાગ્યો.

મને કાંઈ મૂઝે નહિ, હું પણ તેની સાથે, તેને આઝીને મોઢળે મને ગડવા લાગી.

ચોડીવાર પછી તેનું માથું ઉંચું કરીને હું જોલો:

'ભાસ્કર, આમ હતાશ ન શા. ઇશ્વરના મનમાં એવું હશે કે આપણું લગ્ન નહિ થાય. પછી તેમાં કાંઈ શું કરશે ? '

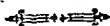
જરા કોપિત થઈને મારા તરફ જોઈ તે જોલ્યો.

રાયચુરાકૃત :

ગુજરાતમાં ગૃહે-ગૃહે વંચાતું રસિક સાહિત્ય : પ્રેમશૌર્યભર્યું લોક સાહિત્ય
અળવંત સમાજ પીતા અને પુત્રી સાથે વાંચી શકે તેવું નિર્દોષ સાહિત્ય

રચવામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પંકાય છે

વખેા :

યુ

સ્ત

કા

લ

ય

સ

હા

ય

ક

સુ

હ

કા

રી

મં

ક

જ

લિ.

વડોદરા

સ્નેહપૂર્ણા : સચિત્ર	શ. ૩-૦-૦
સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ : સચિત્ર	„ ૨-૦-૦
દાસચીવડાની દશ વાર્તાઓ :	„ ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસીદી વાર્તાઓ :	
[બીજી આજ્ઞાતિ] સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ :	
[બીજી આજ્ઞાતિ] સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
રાસ મંદિર :	
[બીજી આજ્ઞાતિ] સચિત્ર	„ ૧-૦-૦
કાઠિયાવાડી કુંદા : [બીજી આજ્ઞાતિ] સચિત્ર	„ ૧-૦-૦
રસિયાના રાસ : સચિત્ર	„ ૧-૦-૦
વ્યાસજીની વાર્તાઓ : સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
પારેવાં :	„ ૦-૬-૦
નવગીત :	„ ૦-૬-૦
ત્રિમહીલા : પ્રથમ ભાગ : સચિત્ર	„ ૧-૪-૦
નાંધીચુગની વાર્તાઓ : સચિત્ર	„ ૦-૧૨-૦
મહીપાળદેવ : સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
દાસચીવડાનો દાયરો : સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
રાયચુરાની રસકથાઓ : સચિત્ર	„ ૧-૮-૦
સોરઠી લોકવાર્તાઓ : સચિત્ર	„ ૧-૧૨-૦
સોરઠ રાણી : સચિત્ર (બીજી આજ્ઞાતિ)	„ ૧-૮-૦

જોમી સાસુ અને વિનિત વહુ

લીલા ડોસી એક ખરેખર જોમનું જન્મ-જન્મ પારદાનજ હતી; જ્યારે તેનો પુત્ર કીશોર અને પુત્રવધુ જ્યાલક્ષ્મી એક સુશિક્ષિત સંસ્કારી દંપતિ હતા. ઇશ્વરકૃપાથી જ્યાલક્ષ્મીને એક પુત્ર અવતર્યો. જ્યાલક્ષ્મી પુત્રને ઉછેરવામાં સંસ્કારી ગૃહલક્ષ્મીને છાજે તેવી સર્વ સંભાળ લેતી હતી છતાં દૈવયોગે એકદમ પુત્ર બીમાર પડી ગયો. જ્યાલક્ષ્મીને તેના વ્હાલસોયા બચ્ચાના દર્દની કંઈ પણ મન ન પડવાથી તેણે પોતાની સાસુની તે બાબતમાં સલાહ લીધી. જોમી અને અછલની પારદાન લીલા ડોસીએ બચ્ચાના રોગને માટે કંઈ પણ વૈદક દૃષ્ટિબિંદુ લક્ષ્મી લીલા સિવાય તરતજ અભિપ્રાય આપ્યો કે, તેને ભૂતનો વળગાડ છે અને તેથી દોરાધાગા, ડાકલા, ભૂતા, વિગેરે ઉપચારોની ધમાલ મચાવી મૂકી. સુશિક્ષિત જ્યાને આ ઉપચારો ગળે ન ઉતર્યા અને તેથી વૈદકીય ઉપચારોની શોધમાં પડી. તેવામાં એક વખતે “ ગુણ્યુનુદરી ” વાંચતા તેની નજર “ જયકર્સ કન્વલશન ક્યોર ” માં “ બચ્ચાઓની આકડીનો રામબાણુ ઇલાજ ” ઉપર પડી અને મેસર્સ વનમાળી લીખાની કું. પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈને સરનામેથી તેનું મફત મળતું સાહિત્ય મંગાવી વાંચી જોતાંજ તેની ખાતી યષ્ઠ કે તેના વ્હાલાં બચ્ચાનું દર્દ ભૂતપ્રેતનો વળગાડ નહીં પરંતુ આચકીનું દર્દજ હતું અને ઉપરોક્ત જયકર્સ કન્વલશન ક્યોરની બાટલી અજમાવતા તેના અનંદદર્પ વચ્ચે બચ્ચુ ખુશખુશાલ હરતું ફરતું યષ્ઠ ગયું અને તેની ખુશાલીનો પાર રહ્યો નહીં.

સૂરા વાંચકો ! આંચકીના દર્દને અચાનક તાથી ભૂતપ્રેતનો વળગાડ માની તમારા વ્હાલાં બચ્ચાઓની જીંદગી જોખમમાં મૂકા તે પહેલાં “ જયકર્સ કન્વલશન ક્યોર ” અજમાવી જોશો તો તમે પણ ખુશાલી અનુભવશો: સુજેષ્ટુ કિં વહુના !

YOUR

તમે આંખોથી જોનાર છો ?
તેમ હોય તો

“ સેલરનું લોટસ હતી ”

વાપરો.

આંખના તમામ દર્દો માટે ખાતી ભેર્યો, જગમશાહુર, અકરીર, કુદરતી ઇલાજ છે.

“ સેલર ” નું જ લોટસ હતી લેવાની

જીદ કરજો.

સાહિત્ય મફત.

પી. એમ. ઝવેરી એન્ડ કું.

દવાવાળા,

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, ૨.

ગાંધીના વહેમાતરમ

શિકાકંઠ સાબુ

(૨૪૨૮૬)

માયાના વાળ ખરી જતાં અટકાવે છે વાળને વધારી મુંવાળા અને કાળા બનાવે છે તેમજ શરીરે ન્હાવાથી ચામડી મુલાયમ થાય છે દરેક ગ્રાહકોએ વાપરી પોતાને સંપૂર્ણ મંતોય જાહેર કર્યો છે ઉપરાંત વડોદરા સ્વદેશી બજાર પ્રદર્શન તરફથી સોનાનો ચાંદ આપવામાં આવ્યો છે કીમત ત્રણ ગોટીની પેટીના તેર આના ૮ ખ. જુદુ.

બનાવનાર:-એમ. એસ. ગાંધી

કડી (૭ ગુજરાત)

મળવાનાં ઠેકાણું.

મે. હરિલાલ ઇશ્વરદાસની કંપની,
૧૨૦, ગીરગામ એક રોડ, મુંબાઈ, ૪.

કાચમી સ્વદેશી બજાર

મુંબાઈ અને અમદાવાદ તેમજ દવાવાળાને ત્યાંથી અને દરેક સ્વદેશી સ્ટોરમાંથી મળશે.

‘સોનુ, નકામી ગમે તેમ શું બોલે છે ? તારા બાપુજીનું મન દુઃખિયવાતું તારામાં ઘેપ નથી એમ કહે, ધધરને આપણે નકામા શા માટે દોષ દીધો છીએ ? આપણા લગ્નની બાબતમાં તું આવું વલણ લેશે, એમ મને કદિ પણ લાગ્યું ન હતું. તારો જ ખરો પ્રેમ નથી, નહિતર આ સંકટમાંથી છૂટતાં શી વાર ? તું માત્ર રળ આપ, અત્યારે અત્યારે આ લગ્નમંડપ હું સળગાવી મૂકું, બોલ સળગાવી મૂકું ? છે તારી તૈયારી ?’

‘જો એમ થાય તો બાપુજી તને જીવતો સુંદાં રહેવા દેશે કે ? તારું મન-સ્થિર નથી અને તેથી તું આવા ઉપાયથી આપણા હેતુ સંકળ થશે એમ માને છે. આ મંડપ સળગાવી મૂકવાની ઇચ્છા તારી જેમ મને પણ પછુ કેટલીયવાર થઈ છે. પરંતુ તેથી જરા સરખો પણ કાપડો થનાર નહિ એમ માનીને હું સ્વસ્થ થઈ બેઠી છું.’

આ સાંભળીને તે હાથે અને બોલ્યો:

‘હવે હું જાઉં છું. અહીં હવે રહીને શું કરવું છે ? મારા પર તારો ખરો પ્રેમ નથી, અને તેથી જ તું મને આ બાબતમાં કાંઈ જ કરવા દેતી નથી. ચાલ, છોડ મારો હાથ. મને જવા દે. ’ એમ કહીને તે મારો હાથ છોડવા લાગ્યો.

મેં તેનો હાથ વધારે મજબુત રીતે પકડ્યો.

‘ધધરે આપણને મળવાની આ છેવટની જ તક આપી છે. તેનો ઉપયોગ આપણે આમ રિસાવા-મનાવામાં જ કરશું ? તારા મત પ્રમાણે, આ મંડપ આપણે સળગાવી મૂકીએ તો મને ધરમાં સુંદાં રહેવા દેશે કે ? પછી હું ક્યાં જાઉં ?’

‘ક્યાં ? ક્યાં એટલે મારી સાથે. ’

‘તારી સાથે ? અને આમ હું તારી સાથે આવું તો લોક મને શું કહેશે ?’

‘ગમે તે કહે, તેની આપણને શી પરવા ?’

‘ભારકર, એમ કેમ ચાલે ? આપણે સમાજમાંથી નીકળીને ક્યાંક જંગલમાં તો જઈને રહેવું નથીને ?’

‘નહિ જ, નહિ. ’

‘તો પછી આપણા પર જે સંકટ આવી પડે તે સોસવું જોઈએ. ’

‘અને આપણું જીવનનો નાશ કરવો જોઈએ. ’ એમ કહીને ભારકરે મારા શબ્દો પૂરા કર્યા.

‘ભારકર, આયુષ્યનો નાશ, આમ આયુષ્યનો નાશ, કેટલાયનો યશો હશે. એવા અભાગીઓ પૈકી જ આપણે બે પણ છીએ. એમ સમજીને લગ્નની બાબતમાં છોડરા છોડરી પર આવી રીતનો જીવન ન થવો જોઈએ. એવા આપણે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ’

મારા આવા શબ્દો સાંભળીને, તે બોલ્યો:

‘સોનુ, તું કેટલી વિચારશીલ છે, કેટલી શાણી છે, કેટલી સ્વાર્થત્યાગી છે. તું તારા વડિલ માણસોને માટે સમાજને માટે તારાં સુખ પર પાણી ફેરવવા તૈયાર થઈ છે. પોતાનું સુખ બાળુએ રાખીને તું તારાં કર્તવ્ય તરફ જોઈ રહી છે. પણ તારા જેવો સ્વાર્થત્યાગ કરતાં મને આવડશે કે ? મને મારી મૂળજ ખાત્રી નથી પણ મારે તારા જેવો સ્વાર્થત્યાગ કરવો જોઈએ. મારે પણ મારું જીવન તું કહે છે એવા જ કોષ્ટક સારાં કાર્ય પાછળ ગાળવું જોઈએ, તે વિના મારાથી જીતવાનું નથી. પણ સોનુ, આપણે ફરીવાર કદીપણ મળી શકીશું ખરાં કે ?’

‘તે હું કેમ કહી શકું ? એ વાત,

મારા ભાવિ પતિ-અરે એ શબ્દ પણ હમ્યા-
રતાં કાંઈનું કાંઈ થઈ જાય છે-ની પરવાનગી
ઉપર અવલંબે છે. તો પણ આપણે પત્ર
વ્યવહાર આણું રહેવામાં કાંઈ હરકત નકરી
નહિ, એમ મને લાગે છે.’

એટલામાં બેના ટોકારા પડ્યા તે સાંભળીને
ભાસ્કર બોલ્યો:

‘સોનું, ધણી રાત્રિ વિતી છે. આપણે
જે કાંઈ વાત કરવી હતી તે હવે પૂરી થઈ
છે. અને હવે જે અર્થમાં તું બીજાની થઈ
છે તે અર્થમાં હું હવે અહીં આવી સ્થિતિમાં
તારી પાસે રહું એ ચોખ્ખું નથી, એટલે હવે
મારો હાથ છોડ અને મને જવા દે.’

‘ભાસ્કર, હજી હું બીજાની થઈ નથી,
આપણે મને બીજાને આપવાનો નિર્ણય
કર્યો છે અને મારું કન્યાદાન તેઓ કરે નહિ
ત્યાં સુધી હું તારી જ છું. મારું લગ્ન તારી
સાથે ક્યારનું થયેલું છે. હવે તો આ મારું
પુનર્લગ્ન જ થઈ રહ્યું છે, અને તે પણ મારો
પતિ જીવતો હોવા છતાં !’

મારા આ શબ્દો સાંભળીને ભાસ્કર ખૂબ
હસ્યો અને બોલ્યો:

‘સોનું, કેટલીક વાર તો તું ધણું જ
ગમ્મત બન્યું બોલે છે.’

‘ભાસ્કર, આ પુનર્લગ્ન નથી તો શું
છે ? આપણો સમાજ ખરે જ જે ‘છોકરીનું’
પહેલું લગ્ન થાય છે (એટલે કે જેને પહેલા
પતિનું નામ ગામ પણ માહિત નહતું તેનું
ફરી લગ્ન થાય છે) તેને ‘પુનર્લગ્ન ! પુન-
ર્લગ્ન !’ એમ કહીને લગ્ન કરવામાં હરકત કરે
છે અને મારા સરખીનું પુનર્લગ્ન બળજબરીથી

કરે છે ! ! આને શું કહેવું ? એટલે સમાજ
આ બરાબર સમજતો થાય ત્યાંસુધી
આપણું જેની થોડી વ્યક્તિના આવા જ હાલ
થશે અને તે સોસવાને આપણે તૈયાર થવું
જોઈએ, ’

એટલામાં બાગમાં કાંઈના આવવાનો
અવાજ સંભળાયો. અમે બંને ગભરાયાં.

આ સમયે, આવી સ્થિતિમાં, અમને
બંનેને કાંઈએ જોયાં હશે તો ?

અરેરે, આપણે અમારો બરાબર પિતો
રંગી નાખ્યો હોત !

મેં તરતજ ભાસ્કરને બાગી જવા જ-
ણાવ્યું. હું જે બાલુએથી અવાજ આવતો
હોતો તે બાલુએ ન જતાં બીજી બાલુએ ગઈ
અને મારી પથારીમાં જઈને સૂઈ ગઈ.

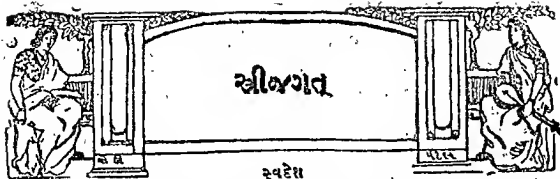
પરંતુ ભાસ્કર ગયો હશે કે કેમ એની મને
ધંધી ચિંતા થતી હતી. પેલો પગરવ આણ-
જતો જ હતો.

હું પથારીમાં પડીને થોડીજ વાર થઈ
એટલામાં બા મારી પાસે આવી અને હું ક્યાં
ગઈ હતી તે પૂછવા લાગી. મેં બાને અહીં
જ હતી એમ ખેંધકક કહ્યું.

બોહું બોલવાની મને મુશ્કેલ ન હતી. પરંતુ
હમણાં લગ્નની આ લાંબગડમાં મારે કેટલીક
વાર આમ કરવું પડતું હતું. તોપણ મને
એને માટે મનમાં લાગ્યા કરતું હતું. અત્યારે
તો મારું આ જુદાઈ જ મને કામમાં આવ્યું.

બાએ તરત જ આપણને જઈને કહ્યું કે હું
ઘરમાં જ હતી. એમ એ વાતચીતની ખટપટ-
નો લાગ સાધીને ભાસ્કર ઝડીમાં સંતાઈ
રહ્યો હતો ત્યાંથી પલાયન થઈ ગયો.

(અપૂર્ણ)

સ્વદેશ

શ્રીમતી કમળા નેહરૂ અત્યંત નાદુરસ્ત તબીયતને કારણે ગઈ તા. ૨૩ મીએ મુંબાઈથી તબીયત સુધારવા માટે યુરોપ જવા ઉપડી ગયાં છે. તેમની પ્રથમ સારવાર લીએનામાં થશે. ઓપરેશન કરીને તેમની ત્રણ પાંસળીઓ કાઢી નાખવી પડશે એમ પણ લાગે છે. તેમની સાથે તેમનાં પુત્રી ક. ઇન્દિરા પણ ગયાં છે. શ્રીમતી કમળા નેહરૂને ચાર વર્ષ સુધી વિદેશમાં રહેવું પડશે, પ્રભુ તેમને જલદી આરોગ્ય બક્ષે એજ પ્રાર્થના !

અમેરિકામાં ભતીય શિક્ષણ: ભતીય શિક્ષણ પરવે બાળકો જણાસા બતાવે એટલે તેઓને ભતીય શિક્ષણ આપવું નેહ્યે. ' અમેરિકામાં ભતીય શિક્ષણ ' એ વિષય ઉપર તાજેતરમાં લા પણ કરતાં કુમારી : કપીલા ખંડવાળાએ ઉપકો અભિપ્રાય આપ્યો હતો.

તેમણે વધુમાં 'જણાવ્યું': " બાળકો, જેઓ આવતી કાલના નાગરીકો છે, તેમને ભતીય વિજ્ઞાન વિષે સામાન્ય જ્ઞાન હોવું નેહ્યે. દરેક બંધકિત માટે આ પ્રશ્ન અગત્યનો છે. ભતીય પ્રશ્ન, એ ભતેજ જીવન છે. એટલે ભતીય પ્રશ્ન વિષે બાળકો ગમે તેવા. કાલ્પનિક ભ્રમ સેવતા થઈ ભત તે પહેલાં તેમને ભતીય શિક્ષણ આપવામાં આવે તો વધારે સારું.

હિન્દમાં તો બાળકબાળકોએજ નહિ, યુવાનો અરે વૃદ્ધો સુધી ભતીય જ્ઞાન ધરાવતા નથી. એટલે તો એ જ્ઞાન આપવાની આવશ્યકતા વિષે વારંવાર બોલવું પડે છે. હિન્દી સમાજમાં તો ભતીય પ્રશ્નને લગતી બાબતો દાખી દેવાનું વાતાવરણ છે. આથી નાનાં બાળકોને પણ એમાં કાંઈક ગંદુ લાગે છે. પરિણામ એ આવ્યું છે કે તેઓ છુપી રીતે એવા બદ-કામો કરે છે કે તેઓની તંદુરસ્તીને નુકસાન પહોંચે છે. જો તેઓને યોગ્ય ભતીય જ્ઞાન આપવામાં આવ્યું હોય તો એવા નુકસાનમાંથી તેઓ બચી જાય.

અમેરિકામાં ૪૮ રાજ્યોમાંથી ચાર કે પાંચ રાજ્યોએ જ કોલેજમાં ભતીય વિજ્ઞાનનો વિષય દાખલ કર્યો છે, અને તે પણ એ પ્રશ્ન ફરજિયાત નથી પણ મરજિયાત છે. જ્યારે રશીયામાં પરિસ્થિતિ જુદીજ છે. ત્યાં ભતીય શિક્ષણનો પ્રશ્ન લગભગ ફરજિયાત છે.

હિન્દ જેવો દેશ કે જ્યાં સામાન્ય શિક્ષણના પણ વાખા છે ત્યાં ભતીય શિક્ષણ દાખલ કરવામાં ઘણી મુશ્કેલી છતાં એ દિશામાં નાના સરખા પણ જે પ્રયત્નો થશે તેનું લાભિષ્યમાં ફળ મળ્યા વિના રહેશે નહિ.

એક પર બીજી: વડોદરાના રહીરા અને વીસ નગરની જી. ડી. હાઇસ્કૂલના મેન્યુઅલ શિક્ષક શ્રી. કાટવાળાએ એક પત્રની અને ત્રણ બાળકો. હોવા છતાં પાઠ્યુની ઔદિચ બાદશુ જ્ઞાતિની વિધવા બાઈ ચંદ્રકાન્તા સાથે પુનર્લન્ન કર્યું.

જી. એ. બની: ભાવનગરનાં મહિલા વિદ્યાલયની ચાર બહેનો કવે વિદ્યાપીઠની જી. એ. ની પરીક્ષામાં પાસ થઈ છે જે વિદ્યાર્થીનીઓ ઇન્ટર અને જે પ્રીવીયસમાં પસાર થઈ છે.

પતિ દેવ: સળત દેવાને કારણે કંટાળી જઈને બોરસદ તાલુકામાં આવેલા દેવાના ગામના યુવાન પતિદેવ જલદ બહાર બહાર બાળક અને પત્નીનું જીન કર્યું છે આ લાઈ સાહેબને ગિરફતાર કર્યા છે.

સ્ટવ સગડીના ભોગ: (૧) વડોદરાના સુપ્રસિદ્ધ મરાઠી સાક્ષર અને વકીલ શ્રી. દાજ નાગેશ આપ્ટેનાં પત્ની સ્ટવની અકસ્માતે આવી ઘડી મરણ પામ્યાં. (૨) મુંબાઈમાં માદિમખતે રાધાબાઈ કેશવ મેડેકર નામનાં બહેન સ્ટવ ઉપર પાણી ગરમ કરવા જતાં સ્ટવની ઝાળ લાગવાથી ઘડી મરણ પામ્યા. (૩) મુંબાઈમાં દોળી ચક્રવામાં રહેતી ધનીબાઈ નામની ૧૮ વર્ષની

ત્રી સાડીને સગડીની ઝાળ લાગતાં તે સળગી જવાથી દાઝી મરણ પામી.

અપધાત કથો: જ્ઞાતિબંધુઓ અને સગા સંબંધીઓની ટીકાઓથી ત્રાસી જઈને કુખ્યા કોનમમાં સોની જ્ઞાતિની પંદર વર્ષની કમલમ નામની બાળાએ આપધાત કથો છે. એક વેપારી જોડે તે પ્રેમમાં પડી હતી. અને બન્ને ક્રેન્ચ પ્રદેશમાં જવા માટે ગાડીમાં બેસતાં પકડાયાં હતાં. વેપારીને પોલીસ નજીમાં રાખ્યો છે.

સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્ય: બે લિન્ન વિચારો: અમૃત-સરમાં મળેલી એક સહામા બીજ લીખ્યું હતકાએ ત્રીઓની ગુલામીનો વિરોધ કરી સ્ત્રીઓની સ્થિતિ સુધારવા અર્થીવ કરી હતી. પ્રમુખ ભાઈ પરમાનંદે એ સહામાં સ્ત્રીઓને પડદા પાછળ રહેવાની બલામણુ કરી.

શિખ સ્ત્રીઓના ઉપવાસ: પંનળની શિખ કોમમાં આગેવાની માટે યતા ઝડા નિવારવા માટે પંનળના ખાનદાન કુટુંબોની ૪૦ શિખ સ્ત્રીઓએ એક પછી એક ઉપવાસ કરી બલિદાન દેવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. શિખધર્મને દાલિત આગેવાનીમાંથી અચાલવાનો ઉપવાસનો હેતુ છે. આ સ્ત્રીઓએ પોતાનાં લોહીથી પ્રતિજ્ઞા પત્ર પર સહી કરી છે અને ત્રણ માસથી બલિદાનની તૈયારી કરી છે.

કર્ણાટક મહિલા પરિષદનું છઠું અધિ-વેશન મેંગોરમા શ્રીમતી ઉમાબાઈ કુંદાપુરના પ્રમુખપદે ગયા માસમા મળ્યું હતું. પરિષદે સ્ત્રી પુરુષ કામદારોની હરકતો દૂર કરવાની માંગણી કરતો, લાયકાત ધરાવતી દાયણો નીમવાની વિનંતિ કરતો; તેમજ ભાવિ બંધારણ પ્રત્યે અસંતોષ દર્શાવતા ઠરાવો કર્યા હતા.

રાષ્ટ્રીય પુનર્ધંડના અને સ્ત્રીઓ મેંગોરમા મળેલી કર્ણાટક પ્રાંતિક રાજકીય પરિષદના પ્રમુખ બાબુશ્રીપ્રકાશ શ્રીમતી આનંદીબાઈના પ્રમુખપદે સ્ત્રીઓની નહેર સહામા લાવણુ કયું હતું. તેમણે સ્ત્રીઓને બહાર પડી રાષ્ટ્રીય પુનર્ધંડના કાર્યમાં સહાય કરવાની વિનંતી કરી હતી.

વરરાત્રની કિંમત ત્રીસ હજાર : કરાં-ચીમાં હાલમાં જ એક લગ્ન થયું. લગ્ન નહિ સોદો થયો. વરવિધ્યની પ્રખર હીમયતી સમાજના એક વરરાત્ર પરણવા નીકળ્યા હતા. તેમના ભાવ બોલવા લાગ્યા સંખ્યાબંધ કુમારિકાઓ માટે

તેમની માંગણી થઈ. ત્રીસ હજારથી ત્રીસ હજારની રકમ આપવાની માંગણી થઈ છેવટે ત્રીસ હજાર સોદો પડ્યો. એક દાકતરની છાકરી એ વરરાત્રએ પસંદ કરી. કારણ કે તેણે ત્રીસ હજારની રકમ આપવાનું મંજૂર રાખ્યું હતું. સિધમા આ કાંઈ પહેલો જ પ્રસંગ નથી, આવા પ્રસંગો તો લગ્નની ઓસરમાં ઠેકઠાથ બને છે.

વિદેશ

અંગ્રેજ લેખિકાને ઈનામ: સાહિત્ય જગતમાં જે સન્માન માટે સૌ ઇંગ્લેંડ છે એ 'ફેનીના વીએ હ્યુરકસ પારિતોષિક' એક અંગ્રેજ લેખિકા મીસ એવીઝાબેથ જેન્કીન્સને ગયે વર્ષે એની બહાર પડેલી નવલ 'હેરીએટ' માટે એનાયત કરવામાં આવ્યું છે.

આ પારિતોષિક એક ક્રેન્ચ સમિતિએ આપ્યું છે. એ સમિતિ સમક્ષ એક બ્રિટિશ સમિતિએ આ વર્ષે આખરી પસંદગી માટે ત્રણ નવલોની બલામણુ કરી હતી. બીજી જે નવલો એવલીન વાક્ની એ હેન્ડ કુલ એફ ડરટ (મુકીબર ધુળ) અને એન્ડોનીઆ બ્લાઈટની 'ફેસ્ટ ઇન મે' (હીમપ્રલય) હતી.

મીસ જેન્કીન્સ ઉત્તર લંડનની એક શાળામાં અંગ્રેજીની શિક્ષિકા છે; એમણે આ પહેલાં લેડી કેરોલીન લેખનું જીવનચરિત્ર અને 'પેટીઈટ એફ એન એક્ટર' ('નટની છબી') નામનાં પુસ્તકો પ્રગટ કર્યાં હતાં.

કોન્ઝેવેટીવ પક્ષના સ્ત્રી પ્રમુખ છેલ્લા ત્રણ વર્ષના ગાળામા ઇંગ્લાંડના કોન્ઝેવેટીવ પક્ષને બીજી વખત સ્ત્રી પ્રમુખની ચુંટણી કરવાની જરૂર પડી છે.

કે. રેલના ઇવાન્સે હમણાં જ હોર્ડાનું એક વર્ષનું કામકાજ પુરું કર્યું છે અને હવે છેલ્લા અઢવાડીયામાં મીસીસ ફ્લેચરે ફાઇને ઉપ-પ્રમુખ તરીકે ચૂંટી કાઢવામા આવી છે. ૧૯૩૮ માં મળનારી " પાર્ટી કોન્ફરન્સ "ની બેઠકની એ પ્રમુખ બનશે એમ માનવામાં આવે છે.

આગલા ઉપપ્રમુખ સર આર્થર સ્ટીવ મેઇક લેન્ડના અવસાનથી મીસીસ ફ્લેચરની ચુંટણી થયેલી છે. મીસીસ ફ્લેચર ન્યુકેસલની કોન્ઝેવેટીવ પાર્ટીની એક કામદાર સ્ત્રી છે.

સ્ત્રીઓને વધુ પ્રતિનિધિત્વ આપની

સભામાં હિન્દ બીલની ચર્ચા દરમિયાન, મીસ એન્ડ્રી-
નોર ફેચમેને બંગાળ, આસામ અને સરહદમાં
બે બે સ્ત્રીઓની બેઠકો વધારવાનો મુદ્દા રજૂ
કર્ચો હતો. સામાજિક મુદ્દાઓ માટે સ્ત્રીઓને વધુ
પ્રતિનિધિત્વ મળવું જોઈએ એવી તેમણે દલીલ
કરી હતી. આ મુદ્દાનો સરકારપક્ષ તરફથી વિરો-
ધ થતાં મુદ્દાને બેચી લેવાયા હતા.

સ્ત્રીઓ કરતાં પુરુષો ઘણા ઘણીકણ છે
જ્ઞાનવંતુઓની નબળાઈના દરેકે નોકર વર્ગે સ્થાપિત
કરેલી સોસાયટીના સભ્યો પૈકીમાંથી ઘણાંને થયાં
છે. ૧૯૨૯ માં એનું પ્રમાણ સભ્ય દીઠ ૯૯ લીન-
સનું હતું. એ વર્ષીને ૧૯૩૪ માં સભ્ય દીઠ ૧.૫૩
નું છે. આ કારણે અગ્ર સ્ત્રી સભ્યોમાં એ દરેકનો
કંઈ પણ વધારો ન થતાં ને સંખ્યા હતી તેટલી
જ રહી છે.

હમણાંજ લંડનમાં બરાયેટી વાર્ષિક સભામાં
આ સભ્ય ઘટના તરફ નેશનલ ફેડરેશનના પ્રમુખ
મી. હેનરીમેસરે ધ્યાન ખેંચ્યું હતું.

પુરુષોમાં આવાં દરેક ધણાંજ પ્રચલિત થઈ
ગયેલા હોવાને કારણે આ બાબતમાં વધારે તપાસ
ગવાની જરૂર છે એમ મી. હેનરીમેસરે જણાવ્યું હતું.

" જો એ દરેક ધણી સંખ્યામાં હોય તો કદાચ
સ્ત્રીઓ પણ એમની ભોળ બની પાટ પરતુ આ
દરેક કંઈક ભયજનક હોય એમ લાગે " મી. લેસરે
કપર પ્રમાણે પોતાનો મત જાહેર કર્યો હતો.

ખરી રીતે આ દરેક પુરુષોમાં ગોટલ ભાવે
જેવામાં આવે છે અને એનું કારણ એકાદીની
ચિંતા તથા પુરુષ કામદારોની કામના અભાવે બની
ગયેલી અચોક્કસ પરિસ્થિતિ છે એમ માનવામાં
આવે છે.

રમત શોખીન સ્ત્રીઓ: અંગ્રેજ સ્ત્રી-ક્રીકેટ-
સોસાયેટીઓ અને ન્યુક્લીઆમાં પ્રવાસ કરીને
સારો દાખલો બેસાડ્યો છે, અને હવે એની ખબર
મળે છે કે વેમ્પીઅન સ્ત્રી કુટુંબોલરોની પ્રખ્યાત
મેસ્ટન ટીમ તરતમાં જ મેચ રમવા માટે પેરીસ
અને ફ્રેન્ક જવાની છે. જર્મની અને ઇટાલીની
પણ મુલાકાત તેઓ લે એવા સંભવ છે.

આ ટીમ ૧૯૧૭ માં એક લાંબાગાના કારખા-
નામાં ધારૂ થઈ. અત્યાર સુધીમાં ૧૦૦ મેચો રમી
છે, ૩૮૧ માં હાર મેળવી છે, ૧૮ રમ્યાં ગઈ છે
અને માત્ર ત્રણજ ગુમાવી છે. રેકૉર્ડ નથી આ ૧

કોઈ પણ પુરુષ ખેલાડીઓની ટીમ આમાં બરત-
માની રાંદે.

આ સ્ત્રી ખેલાડીઓની કમર ૧૯ થી ૨૫
સુધીની છે. સરેરાશ ઉંચાઈ સાઠપાંચ ફીટ છે.
સરેરાશ વજન ૧૩૨ રતલ છે.

પોતાની કારકીર્દીમાં ટીમે પોતાની આવકમાંથી
હાર્ટે પૈડાં હાનમાં આપ્યા છે.

સ્ત્રીઓ માટે સ્વપ્ન ઘર-અરકામની જ-
નનમાંથી બની રાકે તેટલે અગ્રે સ્ત્રીઓને રાહત
મળે અને ઘર કામ વધારે સાફ બને એ હેતુથી
ધરમાં વીજળીક શક્તિનો કુશળતામયો ઉપયોગ
કરવાના પ્રચારના ઉદ્દેશથી લગભગ દસ વર્ષથી
સ્ત્રીઓ માટેની વીજળીક એસોસીએશનની સ્થાપના
લંડનમાં થઈ ચી છે. આ એસોસીએશને હાલમાં
એક નવું કાર્ય ઉપાડ્યું છે, એ કાર્ય તે દરેક સ્ત્રી
જેની ઇચ્છા કરશે એવા મકાનની યોજના છે,

આ 'સ્વપ્ન ઘર'ની યોજના કરવા માટે
એસોસીએશને પોતાની બધી ભુદ્ધિ શક્તિ અને
અનુભવનો ઉપયોગ કર્યો છે. આ યોજનાને પરિપૂર્ણ
ઓછામાં ઓછાં કાર્ય સાથે વધારેમાં વધારે સમ-
ય મળે એવી યોજના થશે. આ 'સ્વપ્ન ઘર'ની
કિંમત એક હાર્ટ પૈડાંની રહેશે. આમાં વિજળીક
સાધનો અને ચોક્કસ પ્રકારનાં ફરનીયરનો પણ
સમાવેશ થઈ જાય છે.

આ 'સ્વપ્ન ઘર'નું પ્રથમ પ્રદર્શન શ્રીલંકામાં
થશે. એ ધણુંજ લોકપ્રિય થાય અને દેશના બધાંજ
ભાગોમાં પ્રચલિત થાય એવી દરેક આશા એસોસી-
એશન મેરે છે.

આ વિજળીક એસોસીએશનની અત્યારે ૭૦૦૦
જેટલી સી સભ્યો છે. એનું ૧૦ થું વાર્ષિક અને
ચોથું આંતરરાષ્ટ્રીય અધિવેશન મેની તા. ૮મીથી
તા. ૧૧ મી સુધી માન્ચેસ્ટર ખાતે બરાણું હતું
સ્પીટરફોર્ડનાં મેડેગ આન્ટરી ટ્રોલીયર સ્પીટર-
ફોર્ડનાં ચાલકવનમાં વિજળીક પ્રતિનિધિ
નિબંધ વાંચ્યો હતો.

સોપામાંથી દરજાકૃતિઓ: મુંબઈ કામમાંથી,
સોપામાંથી ઉપજાવેલી કચા દારા એ છેલ્લાં
ચોવીસ વર્ષોમાં બે હાર હાનમાં હતી છે. એનું
નામ મીસ્ટ્રીસ ઇ. એસ.એન. મુંબઈમાં કેસલ સાઈ-
ટની નજીકમાં કોન્સ્ટેડ પેડ પાર ને રહે છે.

થાણું મજાતું તે ગુણે છે: ખમીસો પણ ફાંકડાં છેલ્લામાં છેલ્લી ઢબના રીતે છે. અને તેની એ કયા માટે લોકો આફરીન પોકારે છે.

એ કલાની કારીગીરીને અગે મળેલાં બે હન્દર ધનામોથી તેનું આખું દાર ઉભરાઈ ગયું છે.

ડરહામ, નોર્થમ્બરલેન્ડ, ચોર્સાથર, લેક્સાથર, ગ્લાસગો અને એડીનબર્ગમાં તેની કૃતિઓનું પ્રદર્શન ભરાઈ ગયું છે. કેટલાય પ્રસંગોએ તે પહેલાં ધનામો જીતી છે.

સર્વત્ર તેની ખ્યાની ફેલાઈ ગઈ છે.

શ્રી પુરૂષના સરખા પગાર. “ વીસેન સીવીલ સર્વન્ટસ ”ની નેશનલ એસોસીએસનના વાર્ષિક ખાણા વખતે કર્નલ રી. કલીફ્ટન એમ. પી. એ જણાવ્યું હતું કે વેપાર લઘોગમાં સ્ત્રીઓ હવે અગણીત સંખ્યામાં દાખલ થઈ છે એ સૌ કોઈ જાણી ચુક્યા છે. એકથ સંબંધી ને પ્રથ આમની સમાજે બહાર પાડ્યો છે તે ઉપર દબાણ કરીને, દેશની મુશ્કેલ પરિસ્થિતિ તરફ સહાનુકૂળી હોવાથી સીવીલ નોકરો વિષે કંઈ પણ કહેવાનો મારો વિચાર નથી. પુરૂષ અને સ્ત્રી બંને ભત્રીને મળના સરખા પગારની બાબત ને ચેરિટીએ રજુ કરી છે તેની સામેના વાંધાને પહોંચી વળવા મુદ્દિ આજે, પાતચિન્ટ હોશીયારીથી સામનો કરશે. જે બહેર જનજાને એમ સાબીત કરવામાં આવે કે, સ્ત્રીઓના પગારનું દર પુરો નેટલા જ રાખવામાં આવે અને સ્ત્રીઓની મજૂરી સરખી થઈ જવા ન પામે તો સરકાર સીધે રસ્તે આવી ન્યા અને બંને ભત્રીને સરખા જ પગારો મળે એ દીસામાં ચોક્કસ પગલાં ભરે.

શ્રીટનની સૌન્દર્યઘેટી સ્ત્રીઓ: સર્વાંગ સુંદર બનવાની અભિલાષા એ અર્વાચીન યુગની સ્ત્રીની ટેવ છે. પણ એ ધળી જ અર્ચાંગ ટેવ છે. મેટ શ્રીટનમાં આ સૌન્દર્ય સાધનાની સામગ્રીઓ તૈયાર કરવામાં દર વર્ષે કાંઈ નહોં તો બે કરોડ પૌંડ ખર્ચવામાં આવે છે.

એક નિષ્ણાને તાજેતરમાં કેટલીક મજૂનરી કરી હતી. તે ઉપરથી એમ માલમ પડ્યું છે કે એક અંગ્રેજ સ્ત્રી સરાસરી વર્ષે ત્રણ પાંડડની રકમ સ્ત્રીતત્વને આકર્ષક બનાવવામાં ખર્ચે છે. હાંડનમાં વસતી સ્ત્રી માટે આ રકમ પાંચ પાંડડની લગભગ થવા ન્યા છે.

શ્રીટનના એક મોટામાં મોટા સ્ટોરના ડીરેક્ટરના જણાવ્યા પ્રમાણે તેમના સ્ટોરમાં થતી માલની ઉચલપાથકમાં મોટે લગાડવાનાં પાવડર, લીપરડીક, સરતાં અતરોના વેપારનું પ્રમાણ ૨૬ ટકા નેટલું છે.

આ રકમ નાની કે નજીવી નથી એની તુલના માટે એક જ દાખલો ટાંકીએ. ગયે વર્ષે મેટશ્રીટને પ્રબંને વાંદુરસ્ત રાખવા પાછળ બહેર પ્રબંનાં નાણાંમાંથી પૌં. ૨૧,૭૨૨,૮૯૧, નો ઉપયોગ કર્યો. સ્ત્રીઓ લગભગ આટલી જ રકમ પોતાના સૌન્દર્યને વધારવા માટેનાં સાધનો ખરીદવા પાછળ ખર્ચે છે.

સરકારી કચેરીની એક ટાઇપીસ્ટ એવો એકરાર કર્યો હતો કે, સૌન્દર્ય વધારવાની સામગ્રીઓ પાછળ દર અઠવાડિયે તે ૭ શી. થી ૮ શીડીંગ ખર્ચે છે. ન્યારે લંચ પાછળ રોજ તે માત્ર ૭ પેન્સ ખર્ચે છે.

“ આજની ડોકરીઓ સૌન્દર્યવેશી છે. ” વેસ્ટ એન્ડના એક જીના કેમીસ્ટને આ અસીપ્રાય છે. “ વીસ વર્ષ પહેલાં ન્યાં હું ” મોટે લગાડવાના પાવડરની એક ડબી વેચતો ત્યાં આજે હું ૨૦ એવી ડબી વેચું છું અને તેય વળી ધણા વધારે નફાથી. ”

મેડમ ઇ. એ. મોરોઝોવા સ્ત્રી અને પુરૂષ વચ્ચે સમાનતાની ધોણણા ફુલીયાબરના દેશોમાં થઈ રહી છે. પરંતુ એનો દરેક દીસામાં અમલ કરનારો દેશ સોવીયેટ રશીયા છે. સોવીયેટ રશીયાની સરકારે સ્ત્રી અને પુરૂષની સમાનતાનો સર્વાંગે સ્વીકાર કરેલો છે.

હાલમાંજ સોવીયેટના એક જીજ્ઞાસુ કારોબાર ચલાવવા માટે મેડમ ઇ. એ. મોરોઝોવા નામનાં બાનુતી ચુટેણી થઈ છે. કક્સ પ્રાંતમાં આવેલાં સોલોમેન્સ્કી પર, તે રાજકારોબાર ચલાવશે. છેલ્લાં બાર વર્ષે દરમ્યાન મેડમ મોરોઝોવા અનેક અત્યંતના હોદાઓ ધરાવી ચુક્યાં છે.

નીના કામનેવા સોવીયેટ રશીયાની બહાદુર મહીલા છે. તેણે મોરડો ખાતે વીમાનમાંથી નીચે પેરેશુટ દ્વારા તીલંબ કરીને કુદવાનો રેકોડ કર્યો છે. મોરડો પરથી પ્રથમ ૧૦૦૦૦ ફીટ ઉચાઈએથી તે વીમાનમાંથી કુતી હતી.

પણ જમીનથી તે માત્ર ૮૦૦ ફીટ ઉચે હતી ત્યારેજ તેણે પેરેશુટ તો ઉપાડ્યું અને તે પાળે સલામતીથી નીચે ઉતરી.

રશીયાની સ્ત્રીઓ જનનના કોઈ પણ શરૂરમાં સ્ત્રીઓ કામ કરી ન હોય તેવી દીસાઓમાં

આને, સેવાયેટ રશિયાની સમસ્યા પોતાને લગત બની રહી છે. શ્રી વિધવાની પ્રતિજ્ઞાનું એક અંદાજપત્ર નીચે પ્રમાણે આપવામાં આવ્યું છે:—

સંખ્યા

કારખાનાઓમાં અને દુકાનોમાં કામ કરતી સ્ત્રીઓ:	૩,૬૬૭,૦૦૦
ખેતરોમાં કામ કરતી સ્ત્રીઓ	૧૬૫,૦૦૦
ખેતીવાડીના શોક શ્રીંગમાં કામ કરતી સ્ત્રીઓ	૫૦,૦૦૦
વૈજ્ઞાનીક શાળાઓમાં કામ કરતી સ્ત્રીઓ	૧૨,૫૦૦
શારીરિક કૌશલ્યોના શિક્ષણ કાર્યમાં કામ કરતી સ્ત્રીઓ	૨,૦૦૦,૦૦૦

એક બીજી રસમય નોંધ કરવા જેવી એ છે કે “કેમીક્લ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ”માં લગભગ ૨૨૫ હજાર સ્ત્રીઓ કામ કરે છે.

સમાન હકો આપે: “પુરોષ જે કામ કરી રહ્યા છે. તે કામ પરિણીત સ્ત્રીઓને નહીં આપવામાં આવે તો સ્ત્રીઓ લગ્નની પ્રાપ્તિ પરાણે ત્યાગ કરશે.”

છત્રીવા ખાતે રાષ્ટ્રસંધના મહાનમાં આંતર-રાષ્ટ્રીય વિદ્યાર્થી સંસ્થાની કમીટી સભામાં એક અંગ્રેજ વિદ્યાર્થીનીએ પરિણીત સ્ત્રીઓના સમાન હકો પર સાબળ કરતાં ઉપસા રાખેલાં વચ્ચાર્યાં હતા.

બાપુલુ કરનાર મીસ એસ. એમ. બોલી, “ફેરેશન એફ યુનિવર્સિટી લીગન” ની પ્રતિનિધિ હતી.

આ કમીટી ઇન્ડર નેશનલ લેબર એસોસિએશનને આંતરરાષ્ટ્રીય કરાર કરવા અને બાગકાનાં

લાવી જવન પ્રદેસ સંબંધમાં માંગણોને સલાહ આપવા છત્રીવામાં એક સેન્ટ્રલ કમીટી સ્થાપવા ધારે છે.

પેરીસની પહેલી સ્ત્રી-પોલીસ: પેરીસમાં પહેલ વહેલી વખતે જ જે સ્ત્રી પોલીસની નીમણૂક થઈ છે.

તેઓને ખાસ પોલીસનું શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું છે, અને પોતાનું કામ સંભાળી લે તે પહેલાં પોલીસ ખાતાના નીમણૂકાતે એમ. લેંગરન તરફથી એમની પરીક્ષા પણ લેવામાં આવી છે.

સુવાળી હેટો, વાળેલાં કાલરોવાળાં જાંબલી બ્લાઉઝ અને બ્રાઉન બ્રેડાં એ એમનો પહેરવેશ છે.

એમને સેપિટી ફરજેની મર્યાદા પ્રીફેક્ટર નક્કી કરે છે. આ ફરજેમાં મોટી સ્ત્રીઓને લગતા, ઊંઝરીઓ તથા બાગકાને લગતા પ્રશ્નોના સમાવેશ થઈ જાય છે. તે ઉપરાંત બીજાં ઘણાં કામો સોંપવામાં આવે છે જેવાં કે ઊંઝરાઓને લીધે માંગતાં અટકાવવાનું ને દાખી દેવાનું, નિયામકમાંથી પલાયન કરી જતાં ઊંઝરાઓને લીધે માંગતાં અટકાવવાનું ને દાખી દેવાનું, નિયામકમાંથી પલાયન કરી જતાં ઊંઝરાઓને સંભાળવાનું, કાપડા વીરૂદ્ધ કામ કરતી સ્ત્રીઓને અથવા ઉગર લાયક નહિ એવી ઊંઝરીઓને દુકાનમાં કામ કરતી હોય તો તેને અટકાવવાનું અને ઊંઝરીઓની નિરાશ પર નખોરા રાખવાનું જાહેર રસ્તાઓ અને કસરતશાળાઓ પર દેખરેખ રાખવાનું, રેલ્વે સ્ટેશન અન્ડર બ્રાઉન્ડ રેલ્વે પર નજર રાખવાનું આદલા કાર્યો સ્ત્રી પોલીસોને સોંપવામાં આવે છે.

—x—

હુબતા દેશને બચાવવાનો ધર્મ

જ્યારે સમસ્ત જગતની વ્યવસ્થા ચમકાવે ચડી છે, સમસ્ત જગત પોતાની સ્થિતિ સુધારવાને સ્વદેશીધર્મ સૂચવે છે ત્યારે આપણે ‘સ્વદેશી એટલે શું’ તેની વ્યાખ્યાનું નિરાકરણ પણ કરી શક્યાં નથી. આ શોકજનક ગંભીર પરિસ્થિતિમાંથી નવરૂપ યદને આપણા ડગલા દેશને બચાવવાનો ધર્મ સહુ કોઈ સમજે એજ ઇચ્છા આપણે રાખીશું. સ્વદેશીમાંજ આપણો ઉદ્ધાર છે. આ સરળ, સોપાન સમ આપણા હાથમાં છે તેનો ઉપયોગ સહુ કોઈએ કરવો ધટે. સ્વદેશીના પ્રચારમાં સહુ સાથે આવો.

—પ્રીમતી શારદા મહેતા

x

x

x

શ્રી વનને પણ રાજમહેશો ભેટવું સુંદર બની જાય છે.

રામાયણ

આ અંકની કેટલીક લેખિકાઓ

: : અંગ્રેજી પરિચય : :

મીસીસ માર્ગરેટ ક્રીન્ડી

હિન્દી મહિલા પ્રવૃત્તિથી પરિચિત કોઈ પણ આ સેવાભાવિ આયરીસ મહિલાને ન ભુલી શકે. હિન્દી સ્ત્રી ચળવળનાં પ્રવૃત્તાઓમાંનાં તેઓ એક છે. અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદનાં તેઓ જનતા છે. અને હિન્દી સ્ત્રીઓનાં હિતો સાચવવા માટે મથન કરી રહ્યાં છે. તેમણે 'આંતરરાષ્ટ્રીય જગતમાં સ્ત્રીઓનાં ધરાવતાં શાહિયાઓ વિશે' તેમના સંસ્મરણ લેખ મોકલીને 'ગ્રુથુમુન્દરી'ના વાચકોને ઉપદ્રુત કર્યાં છે. તેમની કલમની એક પ્રસારીનો લાભ આવતા અકે મળવાનો છે.

મીસીસ કેરી ચેપમેન કેટ

આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી મતાધિકાર સંઘના આ આલ રૂપાંક છે અને વર્ષો મુધી એ સંઘનું પ્રમુખ સ્થાન તેમણે શોભાવ્યું છે. અમેરિકાની મહિલા પ્રવૃત્તિનાં તેઓ અગ્રગણ્ય આગેવાન છે અને તેમણે સ્ત્રીમતાધિકાર અને સમાન ગૃહેરીપણાનાં દરક માટે કરેલી લડત સીસ્વાતમ્યના ઉત્તિદાસમાં ગણતા યોગ્ય સ્થાન ધરાવે. મીસીસ માર્ગરેટ ક્રીન્ડી તેમના લેખમાં આ સત્તારીનો પરિચય કાંઈક વિસ્તારથી કરાવ્યો છે તેના પ્રત્યે વાંચકોનું અમે ધ્યાન ખેંચીએ છીએ.

મીસીસ કોરબેટ એશબી

આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી મતાધિકાર કોમિશનના આ વખતના ઉસ્તાનગુલનાં અધિવેશનનાં આ બંદેન પ્રમુખ છે. વાજેતરમાં જ તેઓ હિન્દી મુવાકાતે આવી જવાં દનાં અને તેમની પ્રવૃત્તિઓથી 'ગ્રુથુમુન્દરી'ના વાચકો માહિતગાર છે. આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી મતાધિકાર સંઘનાં ભારતીય એગ્રી પ્રમુખ છે. બ્રિટિશ સરકારે મસો વધારવાની નીતિ બંદેર કરી, તે સામે તેમણે વિરોધ બંદેર કરીને રાષ્ટ્રસંઘની સમિતિમાંથી રાજીનામું આપ્યું છે.

મીસ એલીસન નીલાન્સ

આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રીમતાધિકાર સંઘની સીધુચ માટે નીતિનું સમાન ધોરણએ માટેનાં કમીશનનાં આ બંદેન ઉપપ્રમુખ છે. ૨૨ વર્ષથી તેઓ બ્રિટિશ એસોસીએશન ઓફ મોરલ એન્ડ સોશીયલ હાઇ-છનના મંત્રી છે. અને બંદેર વાંદુરસ્તી અને નીતિના પ્રશ્નોમાં તેઓ નિષ્ણાત છે. એશિયનની સ્ત્રીમતાધિકાર માટેની સરેજ ચળવળમાં પણ તેમણે ભાગ લીધો હતો.

કોટન ઈન્ડસ્ટ્રી વાલીન

બધાય છેનોમાં સ્ત્રીઓ કાર્ય કરી શકે એવી ચળવળ કરનારી આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રીમતાધિકાર સંઘની સમિતિમાં આ બંદેન પ્રમુખ છે. ગ્રુથુ કામ અને બીજી હસ્તકળા માટેની શાળાઓમાં ઇન્સ્પેક્ટર તરીકે રફાઈનની સરકારી નોકરીમાં ૪૦ વર્ષો મુધી કામ કર્યા બાદ છેક મયે વર્ષે જ તેઓ નિવૃત્ત થયાં છે.

મીસ કે. ડી. કટની

સંઘના ચાન્તિ માટેનાં કમીશનનાં આ બંદેન બ્રિટિશ સભ્ય છે. છનેવાની સ્ત્રીઓની આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓની રાજ બંધી કમીશનનાં તેઓ ઉપપ્રમુખ છે.

કોટન ઈન્ડસ્ટ્રી વર્ગ હેનસન

આ બંદેનને કોઈ લેખ આ અંકમાં નથી પણ ૧૯૩૧ થી આ બંદેન બચાવ પદના ધારા રાજી તરીકે ન્યાયખાતાના પ્રધાન મંત્રીમાં જગા ધરાવે છે; તેઓ કેન્માકનાં કુગળ ધારાસભી છે.

મીસીસ એસી રીસ બીચ

આ બંદેન એસ્ટ્રેલીયાની સ્ત્રી મતાધિકાર પ્રમુખ છે. પશ્ચિમ એસ્ટ્રેલીયામાં તેઓ એ. પી. ઈ રાષ્ટ્રસંઘ મુનીયનમાં એસ્ટ્રેલીયા તરફના ઉપપ્રમુખ છે.

વાળની સુંદરતા માટે ચરણી પ્રગરના શુદ્ધ સર્વોત્તમ અને અગ્રણી

ગોખલે શિક્ષક સાથુ

વાળને સાફ કરી રેશમ જેવા કુમાસદાર મજબુત અને લાંબા બનાવે છે. ઉપરાંત બીજા અનેક પ્રકારના ઉત્તમ નહાવાના સાધુઓ મળશે. વાપરી ખાત્રી કરો. અને મિત્રમંડળમાં બહામણુ કરો. ટેલીફોન નં. ૪૦૬૮૭

ગોખલે મેન્યુફેક્ચરીંગ કું.

ભાયખલા, મુંબઈ. ૮

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને બાળકોની હવનદાત્રી.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી (રજીસ્ટર્ડ)

અગ્ન્યાગ્નિને થતા દરેક દર્દીને મટાડી તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી અને રૂઢપુષ્ટ બનાવે છે. આ સોગડીનું સેવન કરનારા બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન પામ્યા છે. કૌમિત ડબ્બી ૧ ના બાર આના. વી. પી. પો. :લુકું.

વેદ. એન. એચ. મહેતા.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી ડ્રીપો. ભાવનગર (કાઠીયાવાડ)

—એ સુંદર નવલકથાઓ—

ઈર્ષ્યાની આગ

કંપની સરકારના સમયની રોમાંચક પ્રેમકથા

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૦-૦ : પો. : રૂ. ૦-૩-૦

તૂટેલા બંધન

કવિવર રાગોરની સુંદર સામાજિક નવલકથા

મૂલ્ય : રૂ. ૦-૮-૦ : પો. : રૂ. ૦-૨-૦

લખો :

વ્યવસ્થાપક “ ગુણસુન્દરી ”

૧૧૪, ગીરગામ બેક રોડ, મુંબઈ, ૪

જરમાનીની નવી રોધ. રંગ જોઈ લ્યો
સોનાથી મોલાવી લ્યો—કેમીક્લ ગોલ્ડ

સોનાની બંગડીઓ

કારીગરોએ કંઈ એવી તો સુંદર બનાવી છે કે હાથ ઝુમી લેવાને દીક્રા ચાહે છે. રૂ. ૫૦૦) ની બંગડીઓ બનાવી તેની આગળ મુકો અને પછી જુઓ કે કઈ સુંદર લાગે છે ! અનુભવી રાત્રીકાર પણ કહી શકતો નથી કે તે સોનાની નથી, નથી દેખાડો ત્યાં કોઈ પણ રૂ. ૨૦૦) થી : એણી કમિત નહી બતાવે. કપો, કસોટી પર ચડાવો પણ સોનું જ કસ આવશે. ગોરા ગોરા હાથે ઉપર એની બહાર જુઓ, પછી પછીમાં એની નવી નવી રીત દેખાય છે, જે ચાર ચલગ થઈ જાય છે, તો કુલની પાંખડી દેખાય છે. બધી સાથે મળી જાય છે, તો ઉમદા કરચલી જણાય છે. આ પહેરી સ્ત્રીઓ સ્ત્રીઓમાં જઈ ક્યાં પણ બેસે છે ત્યાં રાત દીવસ સોનું પહેરનારી સ્ત્રીઓ અન્યત્રીમાં પડે છે અને પોતે પણ તેવી મંગાવવા તૈયાર થઈ જાય છે. બધાની નજરો તે ઉપર ન પડે તો વાતજ નહી ચમકે દમક રંગ રૂપ દર્શિત કાંચમ રહે છે. બાર બંગડી એક સેટના રૂ. ૨-૮-૦ ત્રણ સેટ ખરીદનારને એક સેટ મફત. માંગણી સાથે માપ મોકલો. પોસ્ટ ૮ આના

ભારત સેવક કંપની મથુરા. [યુ.પી.]

ગુણસુન્દરીના વાચકો !

આટલી નોંધ કરી લેજો !

શ્રી. કનૈયાલાલ ભા. મુનશી

પોતાની આત્મકથા

અર્થે રસતે

એ મથાળા નીચે એમની લાક્ષણિક રસિક શૈલીમાં

કૌ. મુ. દી.

માસિકમાં એપ્રિલ અંકથી નિયમિત લખે છે

તમે કૌમુદીના આદક છો ?

ન હો તો આજે જ રૂ. ૫૧ મ. ગો. શી

મોકલી આદક થઇ જાઓ.

‘ કૌમુદી ’ કાર્યાલય, વડોદરા.

આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા પરિષદ

પંદરેક વર્ષો પર તુર્કસ્તાનના જે વિશાળ મહાલયના હાકમાઈવાળા આગાશેમાં તુર્કીના ગુલામતાની અશ્રંખ પત્નીઓ જતાનામાં મહાલી રહેતી હતી, જે થોડીજ મહેલતા વિરાટ આગાશેમાં એપ્રિલ માસ દરમ્યાન, જગતભરની મહિલાઓની સ્વતંત્રતા માટે ઝંખી રહેલી અને તેને માટે લડત લડી રહેલી દુનિયાની પ્રતિનિધિ સ્ત્રીઓ ભેગી મળી હતી. તુર્કી સ્ત્રીઓ એ સામેજ વિચ્છેદનથી શું ?

આજની તુર્કીની સ્વતંત્ર, પડતામાંથી છુટેલી સ્ત્રી રાષ્ટ્રીય મહાસભાની પ્રતિનિધિ અનેલી મુનીરીપાલીરીમાં રચાત પામેલી, અને સૌથી વધુ પ્રગતીમાત ગણાય એવા ગણાય હકો લગભગ મેળવી ચુકેલી, સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્યવાદી તુર્કીની સ્ત્રીઓ ઉન્નત મસ્તકે, ગ્રીસ દેશની પ્રતિનિધિ મહિલાઓનો સત્કાર કર્યો, આંતર-રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી મતાધિકાર સંધ મહાસભાના આરમ્ભ મહાધિવેશનો એ લગ્ન પ્રસંગ હતો.

આ આરમ્ભ મહાસભામાં હાજરી આપવા માટે ૨૮૦ જેટલી સ્ત્રી સફેલરે ઇસ્તાંબુલ ખાતે આવી હતી. તુર્કસ્તાનની સાથેજ સ્ત્રીઓને સંપૂર્ણ રાષ્ટ્રીય સમાવતા આપવાર દેશ સ્ત્રીઓમાંથી એક સ્ત્રીઓ તે આફ્રેલીનમાં થોડાક દીવસ ઉડીને ઇસ્તાંબુલ આવી હતી: જે ઉપરાંત પણ ન્યુઝીલાન્ડ, ઓસ્ટ્રેલીયા, યુનાઇટેડ સ્ટેટસ અને જર્મની, ડામાનીયા, ઇજીપ્તની પ્રતિનિધિ મહિલાઓ મોટી સંખ્યામાં આવી હતી. પહેલીજ વાર દિન્દથી પણ જે મુસ્લીમ સ્ત્રી પ્રતિનિધિઓ આવી હતી. જમાઇયાથી આવેલી એક નીચા યુવતીએ મહા અધિવેશમાં ખોલનારી ગીત

પાડ્યો. કેલમ્બો થઈને આવેલાં આસ્ટ્રેલીયન પ્રતિનિધિ મંડળ સાથે સ્ત્રીઓની મુસ્લીમ સ્ત્રીઓએ સફળતા ઇચ્છતો સંદેશ પાઠવ્યો હતો. અને પૂર્વની સ્ત્રીઓનાં ભાવી માટે તેમણે આશાવાદ વ્યક્ત કર્યો હતો. ખ્રીશ પ્રતિનિધિઓમાં મહાધિવેશના પ્રમુખ શ્રીમતી માર્ગરેટ કારમેટ એશપી અને પ્રાઈમેન્ટનાં સભ્ય લેડી એસ્ટર ખાસ ધ્યાન ખેંચી રહ્યાં હતાં.

આ અધિવેશન એવું હતું કે જેમાં પૂર્વની સ્ત્રીઓ કરતાં પશ્ચિમની સ્ત્રીઓને ઉત્તર-રત્ન રચાત લેવું પડતું હોય એમ લાગતું હતું. ઇજીપ્તની પ્રતિનિધિ મંડળ મેડમ હોદા આ-શમ્બાશની આગેવાની હેઠળ આવ્યું હતું. એમાં ૧૫ બહેનો આવી હતી. અધિવેશનની ચર્ચામાં એ પ્રતિનિધિ મંડળ આગળ પડતો લાગ લીધો હતો. દિન્દનાં જે પ્રતિનિધિ બહેનો મેડમ હુસેન અને મેગમ હમીદઅલીએ મહા આગમ્ભ કર્યો હતાં, જમાઇયાના ગુલામ પ્રે-શમાંથી આવેલી આફ્રીકન તંશજ, નીચો બાનુએ તેા પોતાની શુદ્ધિ અને સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્ય માટેના આશાવાદથી સર્વને ચક્રીત કરી નાખ્યાં. ઇરાન, ડેમાસ્કસ અને જેરુસલામ સીરીયા અને પાલેસ્ટીન પરીયદ વગેરેની પૂર્વની મહિલા સંસ્થાઓને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રીમતાધિકાર સંધ સાથે જોડવામાં આવી છે.

પશ્ચિમ અને પૂર્વની સ્ત્રીઓ વચ્ચે ભવિ-ષ્યની મંત્રણા એ પ્રશ્નો કીક કીક ચિત્રાય થયો છે. પરિસ્થિતિ ઘણીજ ગંભીર થયેલી કહેવાય છે. પશ્ચિમમાં જર્મની જેવા કેટલાક દેશમાં સ્ત્રીઓને તેઓએ મેળવેલાં હકોથી વંચીત કરવામાં આવી રહી છે અને ખીમ

દેશો પુરુષોના આર્થિક દયાણુને વશ થઇને અત્યાર સુધી સ્ત્રીઓ માટે ખુદ્શાં રહેલાં નોકરીનાં દ્વાર બંધ કરી રહ્યા છે. આ બાબતમાં સ્ત્રીઓને પણ ઉદ્દેશ્ય કરવામાં આવ્યો હતો.

પશ્ચિમમાં આમ પીછેહઠવાદી ચળવળ ચાલી રહી છે અને પ્રથમ સ્વતંત્રતા મેળવનારી પશ્ચિમની સ્ત્રીઓ ફરીથી ગુલામીનાં જુના બંધનોમાં જકડાઇ જાય એવો ભય ઉત્પન્ન થયો છે. તેથી સ્વતંત્રતા મેળવનારી પૂર્વની સ્ત્રીઓએ હવે પશ્ચિમની સ્ત્રીઓની સહાયે આવવાની જરૂર ઉભી થઇ છે.

પણ આ સદકાર કાંઈ એકપક્ષીય રહેવાનો નથી. પૂર્વના દેશોમાં પણ અમુક યોદ્ધા દેશોમાંજ સ્ત્રીઓ સ્વતંત્ર થયેલી છે. ઇજીપ્તના પ્રતિનિધિ મંડળે એ ભાર પૂર્વક જણાવ્યું હતું કે પૂર્વની સ્ત્રીઓ જે પ્રગતિ કરી શકી હોય તો તે તુર્કના નેતા કમાલને જ આભારી છે. તુર્કી મહિલા સંઘના વડા તરીકે મેડમ લતીફ ખેદરે જણાવ્યું હતું કે, તુર્કી સ્ત્રીઓ આજે તેમના મંપૂર્ણ સ્વતંત્ર દરજ્જાએ પહોંચી છે તે કાંઈ પણ હાલ વિનાજ પહોંચી શકી છે. તુર્કી સ્ત્રીઓ બ્યારે ચોખ્ખા જણાઈ ત્યારે સુસ્તક કમાલે નેઓને એ દરજ્જાએ બસી દીધો.

અને ખાનગી મંત્રણાઓ દરમ્યાન ઇજીપ્તની પ્રતિનિધિ બહેનો મુક્ત કંઠે એનો સ્વીકાર કરતી હતી કે ઇજીપ્તની મહિલાઓ કરતાં તુર્કની મહિલાઓ ઘણીજ આગળ વધેલી છે. તુર્કની મહિલાઓના સમાન દરજ્જા પર આવવા માટે હજી તો ઇજીપ્તની મહિલાઓએ ઘણું ઘણું કરવાનું છે. તુર્કી સ્ત્રીઓની સંખ્યા કરતાં સ્વતંત્ર થયેલી ઇજીપ્તની સ્ત્રીઓની સંખ્યા તો ખાસ કરીને ઘણી નાની છે.

હિન્દી પ્રતિનિધિ બેગમ હમીદઅલીએ અનેક પત્નીનો રીવાજ હટી જાય એવું જણાવ્યું હતું. ચીન તપાન,

હિન્દ, અફઘાનીસ્તાન, આફ્રીકા, અને અમેરિકાની સ્ત્રીઓની અવનત દશાનું મૂળ એ પ્રયામાં ગૂંહેલું છે. આ દિશામાં હિન્દમાં ઘણું કામ કરવામાં આવે છે. ખાલિફનો હવે ઓછા ચતાં જાય છે, પરંતુ સામાન્ય રીતે પૂર્વનો સ્ત્રી મમાજ અનેક પત્નીવાદની દમનભરી પ્રયાં હેડળ થવે છે.

નાઝી જર્મનીમાં સ્ત્રીઓના હક્કો સામે પ્રત્યાધાતી ચળવળ ચાલી રહેલી છે તેની ચર્ચા પણ થઇ હતી. આના સંબંધમાં ગમે તેટલી ગમ્મો ઉડતી અટકે તે માટે, આ વિવાદગ્રસ્ત પ્રાંતની ચર્ચા જાહેર બેઠક ધહેલાં ખાનગી બેઠકમાં કરવામાં આવે, એ જરૂરી માનવામાં આવ્યું હતું. હર હોટલરના રાજ્યકાળ દરમ્યાન સ્ત્રીઓ ઉપર મુકાયલા પ્રતિબંધો વિશે જર્મન સ્ત્રી પ્રતિનિધિઓને, નીખાલસ ઉત્તર આપવાનું જણાવવામાં પણ આવ્યું હતું. એ પ્રશ્નોના જે ઉત્તર ત્યાં આપવામાં આવ્યા હતા, તે ઉપરથી પરિસ્થિતિ ઘણીજ ગંભીર હોવાનું માલમ પડ્યું હતું. જાહેર બેઠકમાં લેડી એરટરે જણાવ્યું હતું કે, “ જે સ્ત્રીઓએ મેળવેલા હક્કો સુખાવ્યા છે તેઓએ આશાનો ત્યાગ કરવો જોઇએ નહિ. આખરે તેમને તો ન્યાય આપવામાં આવશે. ” જે દેશોમાં આની પીછેહઠવાળી પ્રવૃત્તિઓ ચાલતી હોય તે દેશોની પરિસ્થિતિનો અભ્યાસ કરીને સ્ત્રીઓના હક્ક માટે સંગઠિત થવાના પ્રયાસ કરવાનું કરાવવામાં આવ્યું હતું.

સ્ત્રીઓ માટે આંતરરાષ્ટ્રીય મલામતી અને આર્થિક સલામતી એ મહામલાના અધિવેશનમાં થયેલા નિષ્ણયોનો મુખ્ય ધ્વનિ હતો.

અમેરીકાનાં ચીસ જેસેફાઇન શમન, બ્રીટનનાં ચીસીસ મારગરેટ કેરએટ એલબી અને ચીસ મેરી ડીંગમેન, ફ્રાન્સનો મેડમ માલાટ્ટે મેલીમર અને મેડમ ડરેકમ ખાનેની આગેવાની હેઠળ, ફ્રાંસીયાની મહિલાઓએ

શસ્ત્રોની ખાનગી બનાવટ સામે કુખેશ હતા-
વવાની જરૂર દર્શાવતો અને ઝઘડાના સમાધાન
માટે આંતરરાષ્ટ્રીય લવાઈની પ્રથા દાખલ કર-
વાની માંગણી કરવામાં આવી હતી. તે સાથે
સ્ત્રીઓના આર્થિક દરજ્જાના આંતરરાષ્ટ્રીય
સીકારની પણ માંગણી યથા હતી.

પરિષદમાં આવેલા પ્રતિનિધિઓએ પોતા-
પોતાના દેશમાં સ્ત્રીઓની સ્થિતિ સંબંધમાં
અવગતોઓ રજુ કર્યા હતાં. ઘણાખરા દેશોમાં
સ્ત્રીઓની રોજી રાખવાનાં સાધનો પર સીધીલ
સર્વિસ દ્વારા જ પ્રદારો કરવાની શરૂઆત થઈ
હતી. ગ્રેટ બ્રિટન, ઇટાલી, ઓસ્ટ્રીયા, નેર્વે,
સ્વીડન, ડેનમાર્ક, હોલાન્ડ, શ્વેડેન્ડ, પોલાન્ડ.
અને બર્મીડીયામાં સનદી નોકરીમાં રહેલી
સ્ત્રીઓ પરાજય પામી રહી છે, અથવા એવો
ભય સેવી રહી છે.

બેલ્જિયમમાં તો રોનોઆક્ષર કે ટાઇપીસ્ટ
તરીકેની નોકરીની જગ્યાએ પણ છેલ્લાં એક
વર્ષથી ત્યાં સુધી પુરો જની શકે ત્યાં સુધી
તેઓને માટે જ અનામત રાખવામાં આવી
છે. એકાદો વેકેશનમાં રાખ્યાની રહેલોઓમાં
જોગતી સ્ત્રી અમલદારોને ૧૯૩૨ થી એવા
કોન્ટ્રાક્ટ પર સહી કરવાની ફરજ પડે છે કે,
લગ્ન થતાંની સાથે જ તેઓએ જગ્યા યુગાવ-
વાનું કબજે છે અને એની જગ્યાએ કોઈપણ
સમયે બરતરફી મળે એવી કોઈ જગ્યા તેને
આપવામાં આવે તો તેના સ્વીકાર કરવો.

બીજા દેશોમાં-ફ્રાન્સ, પોર્ટુગલ અને
તુર્કીના અપવાદ સીવાય સ્ત્રીઓના હક્કો પર
ગંભીર પ્રદારો થઈ રહ્યા છે. જો કે હજી એને
અંગે ગંભીર તુકસાન થયું નથી. ફ્રાન્સમાં
વિગ્રહ ખાતાંમાં સ્ત્રીઓને બહતી આપવા સામે
પ્રતિબંધ મુકતાં પગલાં લેવામાં આવ્યાં છે.

સ્વીડનમાં પુરો માટે તેમજ સ્ત્રીઓ માટે
જુદી જુદી પરીક્ષાઓની પ્રથા દાખલ કરવામાં
આવી છે. અને સ્ત્રીઓ માટે એ પરીક્ષાઓ
ઘણી ઓછી વાર લેવામાં આવે છે તેથી પુરો
જેવા જ હક્કો ધરાવતી હોવા છતાં સ્ત્રીઓ
તાર અમલદારોના હોદ્દાઓ પર પહોંચતી અ-
ટકી જવા લાગી છે.

આ બધામ પ્રદારોમાં સૌથી વધુ સહન
જો કામને પણ કરવું પડતું હોય તો તે
પરિણિત સ્ત્રીઓને છે. જે પ્રશ્નો જાહેર પ્રમ-
મતે પુરતા વિચાર્યા નથી, તે પ્રશ્નો પરંતુ
સહેલાઈથી નિર્ણયો બાંધી નાખતી જાહેર
પ્રજ્ઞની વિચારશક્તિતાના અભાવવાળી મનો-
વૃત્તિને આભારી છે. મજુર સંઘો, યુવાન પુરુષ
કામદારો, એકાકી સ્ત્રીઓ અને પરિણિત
સ્ત્રીઓ કે જેઓ પોતાનાં ઘરમાં જ કામ કરી
રહી છે, એ સર્વ રોજ રજનાર પરિણિત
સ્ત્રીને સજ્જ કરવામાં એકલ થયાં છે અને
માલિકોએ તો પોતાના લાભને જ વિચાર
કરીને આ દીશાનું અનુસરણ કર્યું છે.

આખાં યુરોપમાં, જે સ્ત્રીઓ સમાજોદ્ધાર
મંચીત છે તેઓએ આ ભય સામે પરિષદો,
પ્રચારકાર્ય, પ્રતિનિધિ મંડળો વગેરે દ્વારા
વિરોધનાં પગલાં લેવા માંડ્યાં છે. જો કે, તે
બધામાં સફળતા મળી નથી. ત્યાં સફળતા
મળી છે ત્યાં પણ તે ઘણી મરુદેલીથી મળી
છે. પરંતુ આ દીશામાં પુરો પ્રચાર કરવા
માટે પૂરતું સંગઠન નથી. જુદી જુદી સંસ્થાઓ
વચ્ચે કચગી સહકારનો અભાવ છે એ ખીના-
નો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હતો.

સ્ત્રીઓના આર્થિક દરજ્જા સંબંધમાં,
હજી આજેય ઘણી બેદરકારી જણાય છે, અને
પ્રત્યક્ષાતી વલણો આજ વિચારણાને આભારી છે.

યુવાન માતાઓ માટે ઉપયોગી પુસ્તકો

લેખક : ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ,

એમ. બી. બી. એસ. ડી. પી. એચ. વિ.

હેલ્થ ઓફીસર, મુસ્ત મ્યુનિસિપાલિટી.

બાળ-ઉછેર :

મૂળ કીમત : રૂ. ૧-૮-૦
પરતુ એક બહેનની ઉદારતાથી
ફક્ત આઠ આનામાં
મળે છે : પોષ્ટેજ : ૦-૧-૩

બાળક ગર્ભમાં આવે ત્યારથી તે
મોટું થાય ત્યાં સુધી તેની માવજત
અને ઉછેર માટે ઉપયોગી માહિતી
આપતું આ પુસ્તક યુવાન માતાઓ
માટે ખાસ જરૂરી અને માર્ગદર્શક છે.

*

*

*

*

સંતતિ-નિયમન

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૮-૦
"શુશુસુન્દરી"ના આઠેકો માટે
મૂલ્ય : રૂ. ૧-૪-૦
પોષ્ટેજ : રૂ. ૦-૩-૦

મર્યાદિત સંખ્યામાં બજાવવાનું, ચારિ-
ત્રવાન બાળકો મેળવવા માટે માર્ગ
દર્શવનાર પુસ્તક. વારંવારની સુવા-
વડથી જેમનાં જીવનનું નુકર હરાઈ જાય
છે એવી માતાઓને ખાસ ઉપયોગી

લખો : વ્યવસ્થાપક "શુશુસુન્દરી", ૧૨૪, ગીરગામ મુંબઈ, ૪
એક રૌડ,

ગુજરાતના માનીતા કવિ ખબરદારનાં કાવ્ય ગ્રંથો

દર્શનિકા

વનમાં પ્રવેશતા કવિશ્રીએ ગુજરાતને
અર્પેલું જ દગ્ગર લીટીનું તત્ત્વ
દર્શનયુક્ત વિચારપ્રધાન મોટું કાવ્ય
પાકું સોનેરી પૂઠું, ૪૩૨ પાનાં
ઉંચા જાડા ફેધર વેધર કાગળ
કિંમત રૂ. ત્રણ ટ. ખ. આ. ૬.

કલિકા

મુંગારમનું ૩૦૦૦ લીટીનું અપૂર્વ
ખંડ કાવ્ય, જર્મન વિદ્વાનોની
અત્યંત પ્રસંસા પામ્યું છે.
૨૫૦થી વધુ પાનાં, ઉંચા એ
ન્ડીક કાગળ, પાકું પૂઠું કિંમત
માત્ર રૂ. બે. ટ. ખ. ચાર આના.

ભજનિકા

ભક્તિ, જ્ઞાન અને વેરાઅના પોષોમે
ભજન કાવ્યો.
પાકું સોનેરી પૂઠું, કિંમત
માત્ર રૂપીઆ સવા ૮ ખ.
ત્રણ આના.

રાસ-ચંદ્રિકા

(ભાગ પહેલો)

સુંદર રાસ-મંત્રદની સસ્તી
જતાં આકર્ષક આરતિ
કિંમત : રૂ. ૦-૮-૦
૮. ખ. : રૂ. ૦-૧-૩

મળવાની
ટેકાણાં : વ્યવસ્થાપક "શુશુસુન્દરી", મુંબઈ, ૪ અને જાણીતા બુક-
સલરો પામેથી

“ ગુણ સુન્દરી ”

બાલવિભાગ

તત્ત્વ : સોમલાલ પટેલ,
O/o ધી ન્યુ ઇરા સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, ૭.

પાં. પ : અ. ૬

પ્રસ્તુત ૫

જન : ૧૯૪૫

ફૂલ રે ફૂલ

અલ્યા, ફૂલ રે ફૂલ

મારા જીવનનું ગુલ

તારી મોંઘેરી ફૂલ

કોણ મૂલવશે મૂલ

પેલો પવનનો ફૂલ

તારી સત્તા લે ફૂલ

બહે એકજ હો બૂલ

અલ્યા, ફૂલ રે ફૂલ

જેના કોપે તું ફૂલ

તને દીકરો મહુ ફૂલ

યુવાન માતાઓ માટે ઉપયોગી પુસ્તકો

લેખક : ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ,
એમ. બી., બી. એસ., ડી. પી. એચ. બિ.
હેલ્થ ઓફીસર, સુરત મ્યુનિસિપાલિટી.

બાળ-ઉછેર :

મૂળ પ્રીમત રૂ. ૧-૮-૦
પરંતુ એક બહેનની ઉમરતાથી
ફક્ત આઠ આનામાં
મળે છે. ગોળેજ. ૦-૧-૩

બાળક ગર્ભમાં આવે ત્યારથી તે
મોઢું થાય ત્યાં સુધી તેની માવજત
અને ઉછેર માટે ઉપયોગી માહિતી
આપતુ આ પુસ્તક યુવાન માતાઓ
માટે ખામ નરૂરી અને માર્ગદર્શક છે.

સંતતિ--નિયમન

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૮-૦

“યુલ્કમ્ ઓફ” પત્રક શિયાળ હલુ તે દેડકાલાઇનો ઢાંગ કળી ગયું. કાવકું મોં રાખી
તે બોલ્યું, “મહેરબાન, તમે તમારું પાતણ બેઠાળ કાચું, કાપા કાપાવાળી આમડી
અને કઠંગુ ચરીર તો પ્રથમ સુધારો, પછી બીજાની વાત.”

દેઠકું આ સાંભળી ખૂબ ચરમાઈ ગયું ને તરત જ વીંલે ઝાંઢે ત્યાંથી
ચાલ્યું ગયું.

અનંતરાંકર

“ ગુણ સુન્દરી ”

બાલવિભાગ

તત્ત્વી : સોમભાઈ પટેલ,
C/o પી ન્યુ ધરા સ્ટેલ, સુખર્ષ, ૭.

આફ્રિકાના પહાડી પ્રદેશો છે. આ પહાડી પ્રદેશોમાં મુંઢર સરેવરો અને વિશાળ નદીઓ વહી રહી છે. એનાં રસાળ મેદાનો અને ફળદ્રુપ ખીણો પાકથી ભરપૂર છે. એનાં ઉત્તરમાં આવેલા સ્કેન્ડીનેવીઆની વિશાળ કિયાડોમાં સ્વેચ્છાએ વિહાર કરતી કુદરત દીમે છે. જ્યાં ખજાને માસ મુધી રાત્રી અને દિવસો લંબાય છે એવાં હેમરફ્રેસ્ટ જેવાં શહેરો એનાં હિમ પ્રદેશોમાં વસેલાં છે. લોહ, કોલસા અને અન્ય ખનીજોથી એની ધરતીના લંડારો ભર્યા છે. આમ નાનકડા યુરોપ પર કુદરતની રહેમ ઉતરી છે

યુરોપવાસીઓ પણ જળારા છે. એમણે કુદરતી સાધનોનો ખર્ચો એટલો ઉપયોગ કર્યો એટલું જ નહિ પણ કુદરતને વશ કરવાના હરકોઈ પ્રયત્નો પણ

કરી અને યુરોપના જીન : ૧૯૩૫ નવી વસાહતો ઉઠાડી. આ યુરોપમાં ઘણા વીર પુરુષો યથા ગયા અને એમણે યુરોપની કીર્તિ દિગંતમાં ફેલાવી.

ભણેલા ગણેલા યુરોપવાસીઓ વિદેશોમાં વિચર્યા. એમની તોપ અને બંદુક લઈ તેઓ અમેરિકા, આફ્રિકા અને ઓસ્ટ્રેલિયામાં ગયા અને ત્યાંની ખાળી ભોળાં જંગલી પ્રજાઓનો નાશ કરી એ પ્રાંશોના એ માલિક થયા. એશિયાની પ્રજાઓ પર પણ એમણે વેપારી શુભામી લાદી. એમના જ્ઞાન વિજ્ઞાનની મદદથી એમણે પરદેશો વશ કર્યા. ધરતીના ઘણા ખરા પ્રદેશો પર આજે યુરોપવાસીઓની આજીવ દે છે. યુરોપનો આજે મધ્યાન્હ તપે છે.

વરધભાઈ પટેલ

ધીમે રહી ચાંદો બોલ્યો, “ ના, મા, સારામાં સારી ચીજો તારે માટે લાવ્યો છું. આ રહી બા, એ બધી ય તારે મટે છે ”

સૂરજ અને પવનની વાત સાંભળી માને ખૂબ જોહું આવ્યું, પણ ચાંદાની વાત સાંભળી એને આનંદ થયો.

થોડીવાર પછી હળવે રહી તારલી બોલી, “ સૂરજ, કકત તારા જ સ્વાર્થમાં માને પણ ભૂલી ગયો ? જ ધરતી પર તપ્યા કર અને લોકોને બાળ્યા કર. તારાં બહકા જેવાં કિરણો જેઈ લોકો મોંએ હાથ દેશે, અને તારાથી ભાગતા ફરશે ”

“ અને પવન, જા, ધરતીને ખૂણે ખૂણે ઊડ્યા કર. તને જોઈને મોટાં મોટાં વહાણ અને નાની નાની હોડીઓ, પંખીઓ અને પાંદડાં દૂર નાસતાં ફરશે. ધૂળ ને કચરા સાથે ફરતાં લોકો તને “ વ ટોળિયો ” કહી ગાળ દેશે. ”

તારલી થોડીવાર શાંત રહી ને વળી પાછી બોલી, “ બેટા ચાંદા, તને જોઈ ગને બહુ હિરખ થાય છે. તારાં કિરણોમાં હમેશાં શાંતિ હશે દુનિયામાં સર્વ કોઈ તને જોઈ સચશે અને બેધડી તારી ચાંદનીમાં આનંદ કરશે. નાનાં મોટાં બધાને તું વહાલો લાગીશ, ”

અને ત્યારથી સૂરજ બાળ્યા કરે છે. વંટોળિયો આંખો પૂરે છે અને ચાંદો ચાંદની વેરે છે.

સોમલાલ

ગુપ્તસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

Registered No. B. 1775

દીપોત્સવી અંક

નવેમ્બર : ૧૯૩૫

સિદ્ધાર્થ અને ધાયલ હંસ

શ્રીમતી, સરના મજસુદાર

તંત્રી : જયકૃષ્ણ ના. વર્મા

ઉપતંત્રી : યજ્ઞેશ હ. શુક્લ

તંત્રી : આમલિલાલ :

સોમલાલ પટેલ

કર્મલેખ :

વિક્રમલાલ પટેલ સેડ,

મુંબઈ, ૪.

લવાજમ :

દિવસ : રૂ. ૪-૬-૦

પરદેશ : શીલીંગ ૧૦

જુદક નકલ : બાર આના

યુરોપના વેપારીઓ ગોદરેજના નાહવાના સાબુ પોતાના દેશમાં આયાત કરે છે!!!!!!

પોતાના દેશના નામાંકીત ડાક્ટરો અને રસાયણશાસ્ત્રીઓના ગોદરેજના
નાહવાના સાબુ મટિના ઉંચા અભીપ્રાય બાણી જરમનો હિંદુસ્તાનથી
ગોદરેજના સાબુ અને ખાસ કરીને ગોદરેજના સુખડના સાબુ
મંગાવીને વાપરવા લાગ્યા છે.

એ સુખડના સાબુમાં ચોટા જ્યામાં માઈસોરનું સુખડનું તેલ
વાપરવામાં આવે છે અને કોઇ પણ સુખડના સાબુ કરતાં
એ સાબુ વજનમાં વધારે અને સરતા હોય છે.

કારખાનું: ગોદરેજ સોપ્સ લીમીટેડ.

ડીલાઈલ રોડ, મુંબઈ.

સોલ એજન્ટ : નાદીરશાહ પ્રીન્ટર એન્ડ કંપની.

એસ્પ્લેનેડ રોડ, મુંબઈ.

વેદન્ય ખાતે ભગવાનરી વાખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદ ખાતે પ્રતિનિધિત્વ. ગુરુવા માટે મહેલી મુગ્ધાની મહિલાઓની પરિવારનો પ્રમુખ
શ્રીમતી સારદાબહેન મહેલા અતે ગ્રીષ્મ કાર્મકર બહેનો

પ્રથેશશામા
ડૉ. મેરી કારમા
ઇકલ સ્ટોપ્સ
[એમના પવિત્ર
લેખ માટે બુબો
૫. ૧૫૨

ગુણસુદરો

અને શ્રીહિતોપદેશ

દીપોત્સવી

અંક

પુસ્તક ૨૫મું

નવેમ્બર : ૧૯૩૫

અંક ૩ નો

મહાગુજરાતની

રાસરસિયાણ બહેનાને*

[ઇતિહાસની આરસી સાહી, મેં જોયું માંડી]

બહાલો! આવોને આંગણ આજ ઉતર્યા અજવાણાં ;
મોઘી ગુજરી માતને કાજ રહીએ રઢિયાણાં । ૧

ઉઘડી ચોમેર દિગંત, નિગળે રસધારા ;
ઘડી કિરણ કિરણના તંત, ગુંથિયે દિન ન્યારા । ૨

આ આથમણે અધાર પૂર્યા જડપણમાં ,
આ ચેતનના ચમકાર ચમક્યા ઉગમણમાં । ૩

આવો - આવોને રસિયાં સર્વ, ગરબે રમવાને ।
ગુણી ગુજરાતધુનો ગર્વ રાખો રસદાને । ૪

હો સુંદર ને સુકુમાર, નાબુક નખરાણી ;
હો ચંચળ ચતુરા નાર, હો બુદ્ધિશાળી । ૫

શાણી, શીલવંતી ઠરેલ, ગુહિણી ગુણગારી ;
રૂપ રૂપ ને રંગ રસેલ, અલખેલી ન્યારી । ૬

* તાજેતરમાં પ્રગટ મનાર " રાસચંદ્રિકા ભાગ ૨ નો " માંતું અર્પણગીત.

તેજસ્વી, જાજરમાન, સિંહણ શી શૂરી ;
સાગર શી સ્નેહનિધાન, અતાપે હો પૂરી ! ૭

લક્ષ્મી શી પુણ્યઉદાર, સતી સંયમવંતી ;
હો સેવાનો અવતાર, યુગયુગ ફેરતી ! ૮

લજ્જાશુ હોયતલોલ, સોહાગણ રંભા :
હો વીરમૈયા અણમોલ, દેવી, જગદંબા ! ૯

આવો, આવો, આ રસના ઘાટ થયા કુંકુમવરણ ;
ફૂલડે ફેરી તમ વાટ, ઉભયાં રસજરણાં . ૧૦

સંગીત, નૃત્ય ને જોલ ત્રિવેણીએ ઝીલવો ;
જ ન અં ત ર ના રસઝોળ ઉરઆંગણ ખીટવો ! ૧૧

પાકે શુર્જ રતીર પાસ મોતીડાં છીપે ,
જ્યાં જ્યાં શુર્જરીના વાસ, ત્યાં શુર્જરી દીપે ! ૧૨

શુભગરવી છે શુભરાત, ઔદાયે પૂરી ,
સૌરાષ્ટ્ર કુશળ અભિજાત, રાજરમણ શૂરી ; ૧૩

છે કચ્છતણી રૂઠી જ્યાત, સાહસભર પડે,
સુંબઈ શું મહાશુભરાત દીપે નવખંડે ! ૧૪

એવી શુર્જરભૂમિની નાર, આવો રમવાને !
આ અદલ લલિત લલકાર ભરજો રસગાને ! ૧૫

ફૂલ ફૂલની પાંદડી ટેક થળથળ વેરાઈ :
લ્યો, ગુંથી તે દઉં રસઝોંકય, રહો રસભર ગાઈ ! ૧૬

અરદેશર ફરામજી ખખરદાર

સ્ત્રીઓ અને રાજકીય જાગૃતિ સ્ત્રીનું કાર્યક્ષેત્ર

ધરમાં જ સમાપ્ત થતું નથી, એણે જગતની પ્રવૃત્તિઓ અને ખાસ કરીને દેશની પ્રવૃત્તિઓ વિષે રસ ધરાવવો જોઈએ એ દર્શાવતો શ્રીમતી હંસા મહેતા, બી. એ. નો લેખ

સ્ત્રીનું કાર્યક્ષેત્ર ધરમાં જ સમાપ્ત થતું નથી. એણે જગતની પ્રવૃત્તિઓ અને ખાસ કરીને દેશની પ્રવૃત્તિ વિષે જાણવું જોઈએ એ વિષે હવે એ મત નથી. કૃષ્ણ મંડુકની દશા કેટલાએક સુખી માનતા હશે પણ એણે બહારની સૃષ્ટિ જોઈ હોય તે એવી દશામાં પડી રહેવાનું પસંદ નથી કરતા તે ઉપરથી જ લાગે છે કે એ દશા આદર્શ તો નથી જ. ખાતુ, પીતુ અને વંશ વધારવામાં જ મનુષ્ય જીવંતની પર્યાપ્તિ યતી નથી. એમાં જ યતી હોત તો જનાવરો અને મનુષ્યો વચ્ચે ફેર ના હોત. મનુષ્ય જીવનને કિંમત છે. એ કિંમત શી રીતે આંકી શકાય? મનુષ્યની છુદ્ધિ, મનુષ્યની ભાવનાઓ, મનુષ્યની અધ્યાત્મશક્તિ, મનુષ્યની નૈતિક શક્તિ, મનુષ્યની કલાવૃત્તિ, મનુષ્યની વ્યવહારિક શક્તિ એ સર્વ મનુષ્ય જીવનની ભિન્ન ભિન્ન પ્રવૃત્તિઓ છે. આ સર્વને વિકાસનો માર્ગ જોઈએ. છીએ. એ વિકાસનો માર્ગ ન મળે તો મનુષ્ય જીવન કચડાઈ જાય છે. આમાંથી માત્ર એક જ શક્તિને વધારવામાં આવે તો પણ એ જીવન એકધારે બને છે અને પૂર્ણ વિકાસમાં જ કિંમત છે તે આવા એક તરફી જીવનમાં તો નથી જ.

હિંદુસ્થાનના સ્ત્રી સુશોભન જીવન આજે કચડાઈ ગયાં છે એમ કહેવામાં જરાએ અતિશયોક્તિ નથી. કમનસીબી તો એ છે કે એ જીવન કચડાઈ ગયાં છે એ મોટે ભાગે સ્ત્રી પુરુષો જાણતાં જ નથી. દુનિયાના બીજાં સ્ત્રી પુરુષો સાથે સરખામણી કરે તો જાણે આ ભાન થાય આ અસાન એજ એમના જીવનનું

અંધુરોપણ સામીત કરે છે. આ અસાન દૂર કરવું એ દરેક જાણતી પહેલી ફરજ છે. એ અસાન દૂર થયે આપોઆપ જ એ અસાનનું કારણ દૂર કરવાની ઇચ્છા પ્રકટ થશે.

આ અસાનનું કારણ સમાજની અધોગતિ મનાવવામાં આવે છે. પરંતુ સમાજની અધોગતિનું કારણ શું? રાજકીય કુદર્શા એ જ સમાજની અધોગતિનું મૂળ ગણી શકાય. સમાજ અને રાજકારણને છૂટા પાડી શકાય નહિ કારણ કે સામાજિક નિયમો ધડવાનું કામ પણ એક વખત તો રાજસત્તાના હાથમાં જ હતું. જેવી રાજસત્તા તેવો સમાજ. સમાજને સુધારના માટે પહેલી રાજસત્તાને સુધારવાની જરૂર છે. આજે હિંદુસ્થાનમાં પરદેશી રાજસત્તા છે. એ રાજસત્તા આપણાં સમાજથી દૂર રહેવા માગે છે; રાજકારણ અને સમાજને ભિન્ન રાખવા માગે છે. કારણ કે એને સમાજ સુધરે કે ન સુધરે તેની દરકાર નથી. સમાજ ન સુધરે તેમાં જ એને તો કષ્ટિ છે. એટલે હિંદીઓની પ્રથમ ફરજ તો રાજસત્તા ક્યાં તો બદલવાની અથવા તો રાજસત્તાના મગજમાં સમાજ સુધારવાની અગત્ય દેવાવાની છે.

પરંતુ ત્યાં રાજસત્તા શું છે એ વિશે જ લોકોમાં અસાન હોય ત્યાં આ વસ્તુ બનવી અશક્ય છે. એ જ કારણથી રાજકીય ચેતન દેશમાં જગાડવાની જરૂર છે. પુરુષો તો હજીએ થોડું ઘણું રાજકારણ વિષે સમજતા થયાં છે. પરંતુ સ્ત્રીઓ તો મોટા પ્રમાણમાં અસાન છે એ અફસોસની વાત છે. એને પણ આ અમદ્ય મનુષ્ય જીવનની દશા જાણવાની

કણ્વ ઋષિના તપોવનમાંથી બાળપુત્ર ભરતને લઈને

(અનુષ્ટુપ)

મોહન્ટી વનકલે ને, સુધા શી નયને ઝરે,
સીંચતી બાગમાં વારિ, વનદેવી સમી ખરે.

કણ્વ : (વસંતતિલકા)

આજે શ્રવસુરગૃહ જતી શકુન્તલને,
નિહાળતાં હૃદય-બહાવરું થાય શાને ?
મહારા સમા વનનિવાસી ઉરે ય સાલે;
તો કાં સુતા વિરહથી જગ ના મૂંઝાયે ?

સખીઓ :

શૃંગાર અંગ સજ્જ શાલતી તું શુભાંગી !
રે ! ઝૂરશું તુજ વિયોગથી કામલાંગી !

શકુન્તલા :

બહેની ! આધરી પ્રિયમીલન કાજ થાતી;
તોયે બનું કુઃખી હું આશ્રમ ત્યાગવાચી.

સખીઓ : (મન્દાકાન્તા)

બહાલી બહેની ! તુજ વિરહથી, મર્વ કુઃખી જણાયે,
નાચ-તાં આ મયૂર મધરી થંભી વ્યાકુલ થાયે;
જોને દર્ભાંકુર, ન ગળે, મૃગલાં રાંકડાં એ;
તહારા યોગેશ્વર સરિખડા તાતજી અશ્રુ સારે.

શકુન્તલા : (વસંતતિલકા)

ઓ તાત ! તિવ્ર તપથી તન તો સૂકાયું,
તહેમાં વળી યયું ઉમેરજી આજ મહાર;
ના શોક દેવ ! કરશે વધું શું વધુ હું ?
શી રીત પિતૃકથા ફેડીશ તાતજી ! હું ?

કણ્વ : (ઇન્દ્રવજ્ર)

અખડ સૌભાગ્ય યશી મુહાજે,
રાજેન્દ્રની માનવતી તું થાજે;
પુર સમા પુત્રથી કુલ તારે;
એ નાથ ફેડી મમ ઉર હારે.

કન્યા -

શ્રીમતી દીપકબા

ગૌતમી : (અનુષ્ટુપ)

પ્રદક્ષિણા કરી પુત્રી ! હોમાગ્નિ તણી સત્વર;
શુભ શુકન સાધીને, સિંધાવે પતિમન્દિર.

શકુન્તલા (પદ્મવ ખેંચાતો જોઈ) :

(વસંતતિલકા)

શેં મૃગબાલ ! મુજ પદ્મવ સાહી રે'તું ?
ઓ લાડકા ! પૂંછળ પૂંછળ રે ! ભમે શું ?
રે ! જન્મ આપી જનની ગપ હા ! રીસાધ;
જીછેયું બાલ તુજને દૂધ દર્ભાં દેખ.
જે મહારી સાય હળી ગેલ કરી રમ-તુ,
તહેને નમેરી યપ આજ ત્યજ જઈ હું;
રે બાપુ ! ના પ્રિયપિતા ઉછરંગ લેશે;
અંભાળીને પ્રિત યકી દૂધ દર્ભાં દેશે.

કણ્વ : (માલીની)

વદન રડી રડીને લાડકી ! લાલ લાસે,
નયન યકી વહન્ટી અશ્રુની ધાર ભારે;
ધીરજ હૃદય ધારે બાલકી ! વાર થાય;
કયમ કરી મન વાળું હુથી શેં જોયું નય ?

શકુન્તલા : (વસંતતિલકા)

પિતાજી ! બેટી લઉં આ વનજ્યોત્સ્નિકાને,
કયારે ફરી મીલન પ્રિયલતાનું ચારો ?

પતિ ગૃહે સિદ્ધાવતી શકુન્તલાની વિદાયનો અમર પ્રસંગ

-વિદાય

દેસાઈનું ખંડકાવ્ય

કણ્વ :

હા બહેન ! ભાન્ડુ સમ હેત ત્હમારું બાસે;
બંને વિષે મમ હરે વળા શાન્તિ આજે.

(અનુષ્ટુપ)

આમરૂપ પતિ પામી, મધુરી વનભ્યોસ્તિનકા;
ચક્રવર્તીમતિ કેરી, બની રાસી શકુન્તલા.

શિક્ષે :

સંપ્રદાય પ્રમાણે તો, જાણાય સુધી જનું;
માટે પાછા વળો દેવ ! મારો સંદેશ તે કહું.

કણ્વ : (મંદરાજા)

કેજે હું સંદેશ નૃપેન્દ્રને આ,
અમે છીએ તો વનવાસીઓ હા;
છે લગ્નની કંઠ ન સાક્ષી મારે;
બણે સહ રાસી સમાન આને.

સખીઓ : (અનુષ્ટુપ)

ગુપ્ત વાત કહું બહેની ! ને રાજેન્દ્ર ન ઓળખે;
મુદ્રિકા સાક્ષી રૂપે જે, તે અર્પી સ્મૃતિ પ્રેરજે,

શકુન્તલા :

રે રે ! કંપી રહે હૃદય, આઠ ત્યાં મું ઘસો સખિ !

સખીઓ :

મુંઝાયે શું ! હોમે માત્ર, એવીના એવીની બીતી.

કણ્વ : (વસંતતિલકા)

શી શીખ અર્પું અતિ સદ્ગુણી હું કુમારી !
આદર્શ ગેહિની યજે કુલ તારનારી;
આતા પતિની ઝટ બહેન ! શિરે જ ધારો;
ત્હારી સખતી સહ બહેન સમી પ્રમાણે.

શકુન્તલા :

વાત્સલ્યથી પ્રિય પિતા ! મુજને ઉછેરી,
તે ભૂલી જાઉં ત્યજી હું નગુણી ધણેરી;
વેલી સુકોમલ પડે જ્યમ પવતેથી;
ઓ તાત ! શું ન બનશે ગતિ એવી મ્હારી !

કણ્વ : (તોટક)

પતિ માનિતી સંતવરે હું બનીને,
મહારાસી તણુ પદ મેળવીને;
સુત સર્ષ સમો ઉજરંગ રમે;
હુંજ તાત વિયોગનું હું ભૂલશે !

શકુન્તલા : (વસંતતિલકા)

ક્યારે તપોવન ફરી યજી હું નિદાનું ?
ક્યારે દયામય પિતા ! ત્હમને હું બાણું ?
વાત્સલ્યરનેહ બુધું શે ? વહી રે ! શકું ના;
ચિરાય ચિત્ત ચરણે નવ ચાલતાં હા !

કણ્વ : (અનુષ્ટુપ)

પુત્રને રાજ્ય સોંપીને, રાજરાજેન્દ્રની સહ;
પુત્રી શકુન્તલા હોતો, આવશે આ તપોવન.

સખીઓ :

પિતાજી ! મીઠડી મેના, આજ સાસરિયે ઉડી;
સ્નેહધામ હોમે મૂતાં, ગોઠિ ના મુંદમાં કંઠ.

કણ્વ :

જે ! પુત્રીસ્ત જગમાં પરતું ગણાય,
માતીકે દરત મદો યાપણુ સોંપી આજ;
બોડી સમોવરી મળી પ્રત્યુ પાડ માનું;
ઉછેરી સ્નેહ યજી તે યજું માર્ય મ્હારું.

સંતતિ નિયમન

લેખિકા : શ્રીમતી સરોજિની મહેતા, એમ. એ.

આ વિષય આજકાલ ન્યાં ત્યાં ચર્ચાઈ રહ્યો છે અને એના પ્રત્યે વિવિધ દષ્ટિબિંદુથી જોવામાં આવે છે. અલગત સામાજિક વિષયો માટે હજી કેળવણીના વર્ગમાં જ એ સંબંધમાં કાંઈક પણ જાણતી આવી છે. દેશનો મોટો સમૂહ તો હજી ધોર અજ્ઞાનતામાં મૂકે છે અને વણમાગી પ્રજા ઉત્પન્ન થવા કરે છે, જેમના મોટા ભાગ તો વર્ષ દિવસમાં મૃત્યુ પામે છે.

મંતતિનિયમનનો વિરોધ કરનારા મોટે ભાગે પુરુષજ હોય છે. અનેક બાળકોને જન્મ આપતાં અને ઉછેરતા સ્ત્રીને કેટલો બધો શારીરિક અને માનસિક શ્રમ પહેલે છે તેનો પુરુષોને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ હોતો નથી. એટલે સંતતિનિયમનથી વેરતી ઓછી ધરે, અનીતિ વધશે એવા એવા પોકારો ઉઠાવે છે.

સાંખ્ય દલીલો જવા દઈ જે સ્થિતિ છે તેનો જ વિચાર કરીએ, આપણા દેશમાં સ્ત્રીઓ અને બાળકોનું મરણ પ્રમાણ અતિ-મોટું, કોઈપણ સુધરેલા દેશને સરખાવે તેવું, છે. આનું મુખ્ય કારણ અનેક બાળકોના ઉપરા ઉપરી જન્મથી સ્ત્રીનું શરીર ખૂબ નબળું પડી ગયું હોય છે એ જ છે. આ સ્થિતિ અટકાવવા એકદમ પ્રયત્ન થવા જોઈએ એ સૌ કોઈ કબુલ કરે છે. માત્ર ક્યો. ઉપાય લેવો એ બાબત જ વિરોધ હોય છે. એક વર્ગ એમ કહે છે કે સંતતિ નિયમનના વૈજ્ઞાનિક ઉપાયો લેવા જોઈએ, ત્યારે બીજો વર્ગ બ્રહ્મચર્યની તરફેણમાં છે.

મંતતિ નિયમનની વિરુદ્ધ જે જે દલીલો કરવામાં આવે છે તે વિષે થોડો વિચાર કરીશું. એ જ્ઞાન ફેલાવ્યાથી અનીતિ વધશે એ મૌઠી મોટી દલિલ છે. સંતતિનિરોધના પાશ્વર્ય

જ્ઞાન મિત્રાય પણ અનીતિ આપણા મમાંગમાં ખૂબ મોટા પ્રમાણમાં ફેલાયલી જ છે એ વાત જવા દઈએ તો પણ બીજી વસ્તુ પણ વિચારવા જેવી છે. થોડીક વ્યક્તિઓ અમુક વૈજ્ઞાનિક શોધનો દુરુપયોગ કરે એ બીકથી સમસ્ત સમાજને એનો ઉપયોગ કરતાં અટકાવે એ યોગ્ય છે ? દુનિયામાં દરેક વસ્તુ, જેસા કે કેળવણી જેવી ચીજોનો પણ સારા માણસો સદુપયોગ કરે છે અને ખરાબ માણસો દુરુપયોગ કરે છે. તે જ મુજબ સંતતિ નિયમનના જ્ઞાનના સંબંધમાં પણ બનશે. વળી નિષ્ણાતોના હાથ નીચે ચાલતી સંતતિનિયમનની કસીનીકો, ન્યાં દરેક વ્યક્તિનો ઇતિહાસ તપાસી તેને સલાહ આપવામાં આવે ત્યાં કાંઈ અનીતિને રરતે જનારા પોતાને માટે મલાહ લેવા જશે નહિ. એ લોકો તો હાલ પણ ગમે તે રીતે પોતાનો માર્ગ શોધી લે છે અને ભવિષ્યમાં પણ શોધી લેશે. વળી ધારો કે સંતતિનિયમનના જ્ઞાનથી અનીતિ ફેલાશે એ વાત કબૂલ કરીએ, તો પણ જે બાળકોને માંબાપ કે સમાજ અન્ન વસ્ત્ર કે રક્ષણ જેવી પ્રાથમિક જરૂરીયાતો પણ આપવા શક્તિમાન નથી તેમનો જન્મ થવા દેવો તે વધારે મોટું પાપ નથી ? જે પ્રજાને તદ્દન સામાન્ય કેળવણી કે શહેરી તરીકેના થોડામાં થોડા હકો પણ પ્રાપ્ત કરવાની લેશ માત્ર તક મળવાની નથી તેને ઉત્પન્ન થવા દેવી એ પણ એક પાપ નથી ? અને એની મરજી ઉપરાંત પ્રસૂતિની મરણવેદના ગદન કરવા ફરજ પાડવી એ સામાજિક ગુન્હો નથી ?

મંતતિનિયમનના ઉપાયો કૃત્રિમ હોઈ કુદ-રતથી વિરુદ્ધ છે અને તેથી તેમનો ઉપયોગ ન કરવો જોઈએ એમ પણ કહુંવામાં આવે.

કે. પણ ખરી રીતે સંસ્કૃતિનું મૂળ જ કુદ-
તનો વિરોધ કરવામાં રહેલું છે. રાધેશુ
અન્ન ખાવું, કપડાં પહેરવાં કે ઘરમાં રહી
તાઢ તાપથી રક્ષણ મેળવવું એ પણ કુદરતનો
વિરોધ છે. આપું માનવ જીવન જ કુદરતની
શક્તિઓ સામે લડવાનો એક મહાન પ્રયત્ન
છે અને સંતતિનિયમન એ એનો જ એક
વિભાગ છે.

કૃત્રિમ ઉપાયોથી સ્ત્રીની તંદુરસ્તી બગડે
છે. એમ પણ દલીલ કરવામાં આવે છે. પણ
અનેક સુવાવડાથી એટલી બગડે છે તેટલી એ
ઉપાયોથી કદિ પણ ન બગડી શકે. યોગ્ય
વાચન કે સારી દાકતરી સલાહ મુજબ વર્તવામાં
આવે તો તંદુરસ્તી બગડવાનો સંભવ નથી જ.

વધારે ખડતી સંતતિ અટકાવવી તો
જોઈએ જ, પણ તેને માટે સાચો ઉપાય
અભય છે એમ જ દલીલ કરવામાં આવે
છે તે વિશે વિચાર કરીએ. આવી દલીલ
કરનારા મહાત્મા ગાંધીનો દાખલો આપે છે.
પરંતુ મહાત્માજીએ જે જે સિદ્ધિઓ
કરી તે કદેક સામાન્ય મનુષ્ય કરી શકે તો
દુનિયા સ્વર્ગ જ અને વળી "આત્મકથા"ના
વાચકોનો ખબર હશે કે મહાત્માજી જેવી
અસાધારણ વ્યક્તિને પણ અભયની સિદ્ધિ
કરતાં અતિશય શ્રમ પડ્યો હતો, અને તેવીસ
વર્ષનાં પરિશ્રિત જીવન પછી જ તેઓએ સિદ્ધિ
કરી શક્યા હતા.

હિંદુ ધર્મે સંતાતન કાળથી અભયનો
આદર્શ સ્થાપિત કર્યો છે છતાં કોણે એ
આદર્શ પાળ્યો છે ? કહેવાતા સમયયુગમાં પણ
કેટલા ઋષિ મુનિઓએ, કેટલા કેસોએ અભય
પાળ્યો અને પગાળ્યો ? કેટલા ઋષિઓને
અને દેવેને અનૌરસ સંતાનો હતાં ? જો
મહાભારતનો ગ્રંથ વાંચીએ તો એમ જ લાગે
કે ઔરસ કરતાં અનૌરસ સંતાનોની સંખ્યા
એ જમાનામાં બહુ જ વધારે હતી. તો પછી
આ જમાનામાં આપણે પાછાં અભય તરફ
વળીએ એ કેટલું અશક્ય છે ?

અભયની દલીલ કરનારા બેવહારની
નંદરે કદિ પણ જોતા નથી. આપણો દેશની
ગરીબ અને સ્ત્રીઓની શારીરિક શક્તિ એ
એનો વિચાર કરતાં હાલના જમાનામાં કોઈ
પણ કુટુંબમાં ચારથી વધારે બાળક હોય એ
છે નથી. બાળકોની સંખ્યા ચારની અંદર
હોય તો જ એમને યોગ્ય કેળવણી અને
પોષણ મળે. તો એટલાં બાળકોના જન્મ
પછી જીંદગીભર અને એ બાળકોના જન્મ
વચ્ચે વર્ષો સુધી સ્ત્રી પુરુષ અભય પાળી
શકે એ શક્ય છે ? "હવે પછી બાળકનો
જન્મ થશે તો જીંદગીને જોખમ છે" એમ
દાકતરે સ્ત્રીને તાકીદ આપી હોય છતાં અભ-
ય પગાડું નથી અને બાળકનો જન્મ થાય
છે અને સ્ત્રી મૃત્યુ પામે છે એવા કેટલાંએ
દાખલા બને છે. મલુરીયાત વગેરે બાળકોના
જન્મથી કંટાળી જાય છે, કારણ કે કુંકી
કમાઈના જમાનામાં એક ખાનાર વધે એ
આકૃષ્ટ સમાન થઈ પડે છે છતાં બાળકોના
જન્મ તો થાય છે, અને તેઓ રખડતાં રઝ-
ળતાં જીવે છે કે પોષણના અભાવે મૃત્યુ
પામે છે. આવી જ્યાં સમાજની દશા છે ત્યાં
અભયનો ઉપદેશ શું કરી શકવાનો હશે ?
મરજીના કે જૂખમરજીના લય પણ અભય
પળાવી શકતો નથી એ સર્વત્ર દેખાય છે
છતાં "અભય" "અભય"ની બૂમો
પાડવી એથી શું વળે ? જુના જમાનામાં
જ્યારે સમાજની આસ્થાવસ્થા હતી, જીવન
વધારે પ્રકૃતિ સમીપ હતું ત્યારે પણ કોઈએ
અભય પાળ્યું નથી તો હવેના જમાનામાં
પળાવવા પ્રયત્ન કરવો એ મિથ્યા જ છે.

વળી અભય એ સંજો ઉપાય નથી
એમ પણ જાતિભેદ વિદ્યાના અભ્યાસીઓ
કહે છે. એમના મત પ્રમાણે અભય એ
સંતતિનિયમનના જેટલું જ કૃત્રિમ છે. સ્ત્રી
પુરુષની કુદરતી વાસનાઓને કચરી નાખવાથી
અનેકવિધ અનિષ્ટ પરિણામો નીપજે છે. એમ
તેઓ માને છે. વળી એમને આખી જીંદગી

સાથે કાંઠવાની છે એવાં દંપતી પરજીવી જીંદગીનો મોટો ભાગ અંજલિયર્થે સેવે તો તેથી એમની અન્યોન્ય પ્રત્યેની લાગણીઓ બદલાઈ જઈ વિકૃત સ્વરૂપ પકડે છે એમ પણ તેઓ કહે છે.

અંજલિયર્થનો આગ્રહ ધરાવનાર સ્ત્રીની પતિ, પત્ની આગળ અંજલિયર્થનો દોંગ કરી બહાર જઈ અનીતિને રસ્તે ચાલે છે એવા પણ દાખલા જોયા છે.

એક દલીલ એવી કરવામાં આવે છે પશુપક્ષીઓ માત્ર પ્રજેતપત્તિ માટે સમાગમ કરે છે માટે મનુષ્યોએ પણ તેમ કરવું. પરંતુ પશુપક્ષીઓની રક્ષણ અને પોષણની શક્તિઓ પરિમિત હોવાથી કુદરતે જ તેમનાંમાં નિયમબદ્ધ વાસના મૂકી છે. મનુષ્યમાં તેવું નથી. વળી પશુપક્ષીઓને આપણો આદર્શ રાખી ચાલીએ તો શુદ્ધિથી થતાં દરેક કામ પડતાં મૂકવાં પડે. કારણ કે પ્રાણીઓને શુદ્ધિ નથી. એમની પેઠે મનુષ્યે પણ કુદરત ધસડે તે પ્રવાહમાં ધસડાયા કરવું એવો જ આદર્શ આપણે રાખવો પડે !

બજેલી બહેનો પાશ્ચાત્ય સમાજની વાંદર નકલ કરી સંતતિનિયમનની તરફેણ કરે છે એવો પણ આરોપ મૂકવામાં આવે છે. યુરોપ પાશ્ચાત્ય સમાજ પાસેથી વીજળી, વરાળયંત્ર, વિગેરેની મદદથી મળતી અનેકાનેક વૈજ્ઞાનિક શોધોને અપનાવી હવે સ્ત્રીઓ જ્યાં દુઃખી બહેનોને મુક્ત કરવા એક વૈજ્ઞાનિક શોધનો આશ્રય લે ત્યાં વાંદર નકલ કહેવામાં આવે છે. સ્ત્રીઓનાં દુઃખ સ્ત્રીઓ જ સમજી શકે છે. અને પોતે જ જ્ઞાન મેળવ્યું છે તેના લાભ અંજાન બહેનોને આપવા પ્રયત્ન કરવો તેમાં વાંદર નકલ ક્યાં આવી ?

પાશ્ચાત્ય દેશોમાં અનીતિના હેતુથી, સ્વાર્થ શુદ્ધિથી કે બાળસંભાળની પીડામાંથી ટળવા માટે સંતતિનિયમનનાં સાધન શોધાયાં છે એમ જે માને છે તેમણે એ શોધનો ઇતિહાસ જાણવો જોઈએ. અમેરિકામાં અનેક બાળકોની માતા

બનેલી સ્ત્રીને એક બાળકના જન્મ વખતે પોતે શક્તિહીન હોવાથી ખૂબ કષ્ટ પડ્યું અને એને એક લાલી સ્ત્રી દાકતરે મહાપ્રયત્ને મૃત્યુ સુખમાંથી બચાવી. દાકતરે તાકીદ આપી કે ‘આ તમારું છેલ્લું જ બાળક હોય’ જોઈએ. હવે બીજું બાળક થશે તો તમને હું નંદિ બચાવી શકું’ માત્ર એક જ વર્ષ પછી દાકતરને, ઓળખાણવાળી એક બીજી સ્ત્રી દાકતર તરફથી સંદેશો આવ્યા કે એક બહુ મુશ્કેલ કેસમાં મદદ કરવા અમુક જગ્યાએ એકદમ આવો. દાકતર ત્યાં દોડી પહોંચી ત્યાં જઈ જોયું તો ગયે વર્ષે જેને પોતે તાકીદ આપેલી તેજ સ્ત્રી ફરી પ્રસવ વેદનાથી પીડાતી હતી ! અને દાકતરોએ પોતાનું બધું જ્ઞાન અને બધી શક્તિ વાપરી તળતોડ મહેનત કરી છતાં તે સ્ત્રીને બચાવી શક્યાં નહિ. અને સ્ત્રી મરણ પામી. તાકીદ આપનાર દાકતરે ઘેર આવી પોતાની બેગ ફેંકી દીધી અને ‘એપ્રેન’ ફાડી નાંખ્યું. અને પ્રતિજ્ઞા કરી કે જ્યાં સુધી નબળી સ્ત્રીને બાળક થતું અટકાવવાનો ઉપાય હું શોધી શકું નહિ ત્યાં સુધી મારે દાકતર તરીકે ધંધો કરવો જ નહિ અને સ્ત્રીઓના પ્રાણ બચાવવા મિથ્યા દાંડાં મારવાં નહિ. અને લાંબા પ્રયત્ન પછી એણે એવો ઉપાય શોધી કાઢી પોતાની દર્દીઓ ઉપર સફળતાથી અજમાવ્યો. આમ અસંકત સ્ત્રીને મૃત્યુમાંથી ઉગારવા માટે યોજાણો ઉપાય એ જ કામમાં આપણા દેશમાં વાપરવા જલામણ કરવામાં આવે તેમાં એટલું બધું અયોગ્ય શું છે ?

સંતતિનિયમનની દલીલો કરતાં હિંદુ-સ્તાનની આર્થિક સ્થિતિનો વિચાર અનેક વખત કરવામાં આવે છે. આર્થિક સ્થિતિ સુધરી શકે તેમ છે, અને તે માટે અમુક અમુક પ્રયત્નો કરવા જોઈએ પણ સંતતિનિયમનનો આશ્રય ન લેવો જોઈએ એમ ધણા કહે છે. ધણાં બાળકો હોય તો

આર્થિક ભોળો પુરુષ ઉપર પડે ને તેથી તેના દુઃખ નિવારણ માટે યોજનાઓ ઘડવી એમજ આ દલીલનો હેતુ છે. બિચારી સ્ત્રીની કોઈને પડી નથી, ખવડાવવું તો પુરુષને છે ને ? પછી સ્ત્રી લલે બાળકોને જન્મ આપી આવી મુશ્કેલ જીવન ગુજારે કે મરણ પશુ પામે ! ચૌદ વર્ષની ઉંમરથી આગીસ વંચે સુધીમાં બાળકોને ઉછેરી, ઉત્તમરા વેડી દીવાની ચંદ્ર જાય તો પણ એમાં પુરુષોનું શું જાય છે ?

સંતતિનિયમનનાં સાનથી અનીતિ ફેલાય, માટે બ્રહ્મચર્યના ઉપદેશો કે આર્થિક યોજનાઓ આપી પોતે અનીતિનાં પાંપમાંથી બચી જવું એમ ધણા માને છે. આમાં કેવળ કાપરતા સિવાય કશું નથી. જે સ્થિતિ છે તેનો જ સામનો કરવાનો છે. હિંદુધર્મના

આદર્શો (જે કદિ પગાયા જ નથી તે) સમજાવ્યાથી કે અશક્ય યોજનાઓ મૂક્યાથી કોઈ સિદ્ધિ થવાની નથી.

એક ચેતવણી પણ આપવાની છે. જે નિષ્ણાત દાકતરોના હાથ નીચે ચાલતી સંતતિ-નિયમનની કક્ષીનીકો સ્થાપવામાં આશો નહિ, તો સ્ત્રીઓ ધુતારાઓના હાથમાં ફસાતી જશે. અનેક બાળકોના જન્મથી કંટાળેલી સ્ત્રીઓ જાહેરખબરથી ઠગાઈ નુકસાનકારક દવાઓ કે અણુધક સેવાઓના વિનાશક ઉપાયો લઈ સંતતિ અટકાવવાના પ્રયત્ન કરે છે અને અંતે પોતાની તંદુરસ્તીને નુકસાન કરે છે, એ સર્વ અનુભવીઓને ખબર છે. આમાંથી સ્ત્રીઓને બચાવવી હોય તો કક્ષીનીકો સ્થાપની જ પડશે.

[સ્ત્રીઓ અને રાજકીય જાગૃતિ : પાનાં ૧૩૭ થી ચાલુ]

હોંસ હોવા નોંધએ અને એ હોંસ હોય તો પછી એણે પણ રાજકીય બાબતમાં રસ લેવો જ નોંધએ, રાજકીય સત્તા હોના હાથમાં છે એ વિષે ખ્યાન રાખવું નોંધએ.

હિંદના નવીન બંધારણમાં સ્ત્રીને મતનો અધિકાર થોડો ઘણો આપવામાં આવ્યો છે. એ મત શું તે વિષે પણ સ્ત્રીઓમાં જ્ઞાન નથી તો પછી એના ઉપયોગની તો ક્યાંથી જ ખબર હોય ? રાજસભામાં પ્રજાનો હાથ છે એ ધાખવવાનું સાધન તો મત ન્યાં ન્યાં પ્રજા-શાસન છે ત્યાં ત્યાં દેશની તમામ પુખ્ત ઉંમરની પ્રજાને સત્તા સુટવાને અધિકાર મળે છે એ અધિકાર એ મતદારો પ્રદર્શિત કરે છે. એટલે મતનો ઉપયોગ એ મહત્વનો પ્રશ્ન છે. સમાજ તેમજ દેશના લાભમાં જે કામ કરાવે તેવાર હોય અને તે પણ માત્ર મહોંએથીજ નહિ પણ જોણે એવાં કાર્ય કરી બતાવ્યાં હોય તેને જ મત આપવો. પૈસા આપીને તેમજ બીજા અનેક દયાણો લાવીને મત લેનારા ઘણા સ્વાર્થસાધકો નીકળશે, તે વખતે કોણ પાત્ર છે અને કોણ અપાત્ર છે એનો નિર્ણય કરવા નેટલી શક્તિ પણ દરેક મત આપનારમાં

હોવા નોંધએ. તો જ મતની કિંમત છે. મતનો ગેરઉપયોગ કરવો એમાં દેશને તેમજ પ્રજાને હાનિ છે.

હિંદના નવીન બંધારણ પ્રમણે પણ રાજ્યનો સર્વ કારભાર હિંદીઓને મળવાનો નથી. જે કંઈ ઉપલક્ષ સત્તા મળશે તેથી પ્રજાને એવો મહત્વનો લાભ થવાનો નથી. એટલે જ્યાં લગી એ સર્વ રાજ્ય કારભાર, હિંદી પ્રજાને ન મળે ત્યાં લગી એ મેળવવાનો પ્રયત્ન એક બા બીજી રીતે ચાલુ રાખવો જ નોંધએ. એ પ્રયત્નમાં પણ ઓના સહકારની આવશ્યકતા રહેશે જ, પ્રજા કાયદાની લડતથી-*Constitutional fight*-અથવા તો આર્થિક શક્તિ વડે લડી શકે. *League of Nations* રાષ્ટ્રસંઘ પાસે પણ આર્થિક હથિયાર જ છે. એટલે એ હથિયારને ગેરકાયદેસર તો જ ગણી શકાય. શાંતિની લડતમાં તો એ જ સર્વોત્તમ હથિયાર છે. આર્થિક શક્તિનો ઉપયોગ સ્ત્રીઓ ધારે તો બહુજ સારી રીતે કરી શકે, પરંતુ એ જાણવો માટે પણ એનામાં રાજકીય જાગૃતિ હોવી નોંધએ.

[આવો રખાણ હો !—એ ઢાળ]

તહારો કુંવર કા'ન હો, કહે પડ્યો રે ।
 મૂકે મું આડ નીત નીત, જસોદા હો ।
 કહે પડ્યો રે ! તહારો
 મહિનાં બરેલ માટ હો, માથે ધરેલાં;
 મારે છે કાંકરાનો માર, જસોદા હો ।
 કહે પડ્યો રે ! તહારો
 લતાં રે જમના હો, પાણીડાં બરવા,
 પાલવડો તાણતો કા'ન, જસોદા હો ।
 કહે પડ્યો રે ! તહારો
 ખંસરી બબલીને હો । હરે એ ચિત્તાડાં,
 નેણામાં નિન્દ ના'વે, જસોદા હો ।
 કહે પડ્યો રે ! તહારો
 સાખ્યુ ઘણાં દંત હો, હાવાં ન સાંખ્યું,
 આ તે ભુલમ કેવડો ? જસોદા હો ।
 કહે પડ્યો રે ! તહારો

卐

મળીશું ત્યાં ભેગાં

જયમનગૌરી પાઠકર

ધણુંએ જાણું છું નવ કદિય એ રેહ મળશે,
 અધૂરું આયુ આ રડી રડી હવે પૂરણ થશે,
 છતાં માનું છું કે જીવનપથમાં એ પમરશે,
 રહી દેઝાસેયે સહચર સદા સાથ કરશે. ૧

ભણે આજી ત્યારે નયનપથમાં ના છર્ચો હશે,
 પરતું બિન્દુ આ નયન દ્રવતામાં વિલસશે,
 અધૂરી આશાઓ કદિક વરસો કહે કનડશે,
 બળી અચુમાં એ સુખ જીવનજીવા છીપવશે. ૨

કદી કેા સગ્ગનંધી હૃદયમણમાં ફાર બારશે,
 સહ્યું ના જાતાં તે કદિક તનુ પ્રસ્વેદ ધરશે,
 વહી વાયુ સંગે શરીરમન એ રાગત કરશે,
 વખી શ્વાસે શ્વાસે સહમનના કોડ પુરશે. ૩

કદી ઘેરો ઘાટે તિમિર પડશે આરો નડશે,
 ઘણું ગોતું તેાયે જીવનરણમાં માનું ન થશે,
 અરે ! ત્યારે આવી જીવન-પથમાં તેજ બારશે,
 મને નભાળી એ સુખ સુચિ પથે લ ! જશે. ૪

અધૂરાં કર્તવ્યો અવનિ પરનાં પૂરણ થશે,
 અને આકાશોથી અગીમર કુજ હાર્યે હરશે,
 જથિનો ત્યારે હા ! પ્રણયમય એ માદ કરશે,
 મળીશું ત્યાં ભેગાં, નવ કદિ ફરી ભેડ પડશે. ૫

ડો. બર્નાડોના ગ્રામ્ય બાળાશ્રમ

લેખક : શ્રીમતી જયશ્રી રાયજી બી. એ.

માણસને એકને એક જોરાકથી અરૂચી થાય છે, ને જોરાકમાં વારંવાર ફેરફાર કરવાથી તે તરફ રૂચી થઈ તે પછીને વધારે પુછી આપે છે. તેજ પ્રમાણે આપણા નિત્યના વાતાવરણમાં પણ કંઈક ફેરફાર કરવાથી તથા રચના ફેરફારથી મન વધારે પ્રકુલ્લ થાય છે અને આથી સુખાકારીમાં કાયદો થાય છે. પૈસા ખર્ચી લોકો હવાફેર કરવા જઈ શકે છે ને આરામ મેળવી શકે છે. પણ જેઓ બીચારા આ ભતતો ખર્ચ કરી ન શકે તેમને જન્મથી જ ઘરેડામાં હોઈ પડે તેમાં ને તેમાં જ આયુષ્ય પુરું કરતાં સુધી રહેવાનું—તેમના મનને પણ સંકુચીત વાનાવરણમાં પુરાઈ રહેવાનું. આ રીતે મનને મર્યાદામાં નાખવાથી, કહેવત છે કે નવરા બેઠો નજબાદ, માણે તે પ્રમાણે નવરું મન અનેક ગુન્હાઓ મનમાં સેવે છે. જેને આપણે વારંસામાં ઉતરી આવેલા ગુન્હા કે દોષો કહી તે તરફ બેદરકારી સેવીએ છીએ. તેને બદલે આજકાં Environment આજુબાજુના વાતાવરણમાં ફેરફાર કરીએ તો જરૂર તેના અધાપતનમાંથી બચાવી તેને એક ઉપયોગી નાગરિક બનાવી શકીએ. લંડન જેવાં મોટા શહેરમાં જે મોટા પ્રમાણમાં ગુન્હા થતા તેનું મુખ્ય કારણ શહેરમાં જે ગરીબલતામાં બાળકો રહેતા તેની જીંદગી તે સંકુચીત વાતાવરણમાં રહી તેના માનસ ઉપર આજુ ખરાબ છાપ પડેલા કરતી તે હતું. આવાં બાળકોને બચાવવા માટે ડો. બર્નાડોને એક ગ્રામ્ય બાળાશ્રમ વસાવવાની પ્રેરણા થઈ. તેમણે ઇ. સ. ૧૮૭૩ માં હેલ્થેસમાં બાર્કીંગ સહિત તરફ એક

Girl's Village Home છોકરીઓ માટે ગામડાની સ્થાપના કરી. આ ગ્રામ્ય ધીરે ધીરે વધીને અત્યારે ત્યાં ૧૫૦૦ બાલિકાઓની વસ્તી થઈ છે. આની સફળતાથી પ્રેરાઈ The Boys Garden City એટલે બાલોદ્યાન કરીને લુડ્ડેક્સીંગ તરફ એક છોકરાઓ માટે ગામડું વસાવ્યું. જ્યાં અત્યારે ૭૫૦ છોકરાઓ રહે છે. ગામડામાં છૂટાં છૂટાં કોટેજ કુટીર હોય છે ને દરેકમાં ૨૦ થી ૨૨ બાળકોને રાખવામાં આવે છે. આ બાળકોની દેખરેખ માટે દરેક કુટીરમાં એક Mother માતા ને તેના હાથ નીચે ચારેક બીજા મદદનીશ બહેનો રહે છે. શ્રીમંત લોકો આવાં જુદાં જુદાં કોટેજ બંધાવી આપવા માટે પૈસાની મદદ આપે છે ને દરેક મદદ કરનાર બ્યક્તિના નામનું તે કોટેજ કહેવાય છે. તેમજ દરેક બાળકના નિલાય માટે પણ જુદા જુદા લોકો પાસે પૈસા ઉધરાવવામાં આવે છે. ડો. બર્નાડોનો ઉદ્દેશ હતો કે કોઈ પણ આશરો લેવા આવનાર બાળક અહીંથી પાછું ન જાય. તેઓ પોતાને "Father of Nobody's Children" કહેવાડતા અને સરતાં સુધી તેઓ ગરીબ બાળકોની સેવા માટે અહીં ગામડામાં જ રહ્યા. દર વર્ષે એપ્રિલરહેને દિવસે એપ્રિલરના જે જે માણસો લંડનમાં હોય તેમને આ ગામડાની મુલાકાત લેવા માટે આમંત્રણ મોકલવામાં આવે છે. બાળકો રકબીટીંગ તથા ફીલ વગેરેનો પ્રોગ્રામ બતાવે છે. પછી બધાને જુદાં જુદાં કોટેજની મુલાકાત લેવા લઈ જાય છે. ગામડામાં બાળકોને શિક્ષણ આપવા શાળા હોય છે. વળી

એટલા રૂપીઆ એાછા થાય. એટલે જો કે આવા સ્ટોરમાંથી માલ ખરીદતી વખતે બજારથી સરતો ન મળે તો પણ વર્ષ આખરે બોનસ મળે તેથી માલ સરવાળે બજારથી મસ્તો થાય.

આવા સ્ટોર ખીનસલાસદોને પણ માલ વેચે છે. ફક્ત ખીન સલાસદોને વર્ષ આખરે બોનસ ન મળે. એટલે આ રીતે દરેક જણને સલાસદ થવાની એક જાતની લાલચ રહે.

આવા સ્ટોરની વ્યવસ્થા ઘણી વાર સલાસદો વારા ફરતી વગર વેતને સેવા ભાવે કરે છે. કોષ્ટક વાર પગારદાર તોફારો રાખવામાં આવે છે.

આવા સ્ટોરનો માલ સરવાળે મસ્તો મળવા ઉપરાંત એક બીજો કાયદો રહે છે. બજારમાં માલ ખરીદીએ તે માટે સારા ખરાબ વિષે પણ આપણને ખાતરી ન આવી શકે સાધારણ સ્ત્રી પુરુષને દરેક ચીજ સારી છે કે ખરાબ એની પારખ થોડી જ હોય છે. વેપારી હલકી જાતનો માલ જોઈ જાતનો છે એમ કહી આપે તે જોઈ જાતની કિંમત લે. આવી રીતે છેતરાવાનો સંભવ બજારમાં હંમેશા રહે છે. પણ સહકારી સ્ટોરમાં આવું કદી ન બને. પહેલા તો સ્ટોર બધા સલાસદોનો હોય છે, તે ખીણું વેપારીઓ નફો વધારવા માટે છેતરપીંડીનો આશય લે તેવો ઉદ્દેશ સ્ટોરમાં કોઈને હોતો જ નથી. વળી માલ સારો છે કે નહિ, તે જોવાની ચીવટ મહકારી સ્ટોરમાં દરેક સલાસદને સ્વાભાવિક રીતે રહે છે. એટલું જ નહિ પણ હિંદુસ્તાનમાં સાધારણ અનુભવ છે તેમ જો વેપારીઓ હલકો માલ આપે તો ખરીદનાર નિષ્પાય છે. જ્યાં વેપારીઓ વચ્ચે હરીશમ્પ હોય ત્યાં જો એક વેપારી આપણને છેતરે તો આપણે ખીજા પાસે માલ ખરીદીએ. પણ

જ્યાં બધાજ વેપારીઓ મરખા અપ્રમાણિક હોય ત્યાં બિચારો ખરીદનાર શું કરી શકે ? પણ સહકારી સ્ટોરનો સલાસદ તો ખીજા મલાસદો સાથે સ્ટોરની થાપણ અને વ્યવસ્થામાં અંશભાગી હોવાથી સ્ટોર ઉપર ઠાણ રાખી શકે છે. એટલે સ્ટોરમાં કોઈને નફા માટે હલકો માલ આપવાની ઉત્કંઠાનો અભાવ ને સલાસદોનો ઠાણ આ બેને લીધે સ્ટોરના માલના સરતો પણ અને સારાપણા માટે ખરીદનાર બેધડક રહી શકે છે.

હવે આ વાપરનારઓના સહકારની આપણા કમનસીબ દેશમાં કેટલી અગત્ય છે તે તપાસીએ. આપણા દેશમાં નિર્ધનતા સર્વત્ર વ્યાપી રહેલી છે. વળી દેશના મોટાભાગના લોકો ટૂંકી કમાઈવાળા છે. ત્યાં માલની ખરીદીમાં એક પાછનો બચાવ પણ નહીં વાત ન ગણાય. મહિને પચાસ સાઠ રૂપીઆની કમ કમાઈવાળો પુરુષ આપણા શહેરોમાં કેમ પોતાનું ને કુટુંબનું ભરણપોષણ કરે છે તે તો જોને અનુભવ હોય તેજ જાણે. આવી વ્યક્તિ આધાપચર્યા ને કપડાલતામાં મહિને બે રૂપીઆ પણ બચાવી શકે તો એની કેટલી જરૂર છે તે વિષે વધુ વિવેચનની જરૂર જ નથી.

વળી સ્વદેશીની જેમને ધમક છે તેમણે ઘણીવાર અનુભવ્યું હશે કે સ્વદેશી માલ ખરેખર મેળવવો કોષ્ટકવાર કેવો ભગીરથ પ્રયત્ન માગી લે છે ! વેપારીઓ તો નફાનાં લોભમાં ઘણી વાર ભાનભૂલા થઈ જાય છે. વિદ્યમતી કે જાપાની માલ સ્વદેશી કહી ધકેલી દેતાં એમને જરાએ આયેકો લાગતો નથી તેજ પ્રમાણે આપણા કારખાનાવાળાએ ઘણી વાર લોકોની સ્વદેશીની તીવ્ર ભાવનાનો જો લાભ લઈ માલના ભાવ વધારે છે, નખો કરી નાંખે છે, આ બધી મુશ્કેલીઓ સામે વાપરનારઓ વ્યક્તિગત કાંઈ જ કરી શકે, પણ સંસુધાયમાં ધણું કરી શકે.

જમાનો સંઘળળનો છે. દરેક કેશળે આપણે જોઈએ છીએ કે બધા જાતજાતના સંઘ જમાવે છે. સહકારી સ્ટોર એ વાપરનારાઓના સંઘરૂપ છે આપણા દેશમાં તો એની વિશેષ જરૂર છે. આવા સ્ટોરો વગર સાધારણ વાપરનારાઓ અપ્રમાણિક કારખાનાના માલિકાએને વેપારીઓની સામે ટક્કર ઝીલવામાં નિષ્ફળ નીવડી

અસહાય ને દીન અવસ્થા ભોગવે છે.

ખીલું. હજી, આપણા દેશમાં આપણને સંઘમાં ભેગા મળી કામ કરતાં નથી આવડતું. એક મંડળ ઊભું થાય કે તેમાં તરો પડે અને મારા-મારી ચાપ ને કરવાનું કામ ધણી વાર બાલુ પર રહી જાય છે. આનું કારણ આપણામાં શીરતનો અભાવ છે. તો આવા સ્ટોરો સંઘમાં કામ કેમ કરવું એની પણ સારી કેળવણી આપે છે. સ્ટોરનો દરેક સલાસદ માલ સરતો ગેળવી શકે છે ને સાથે સાથે દેશના ઘડતરમાં પણ સત્કાર શક્તિ આપે છે.

ઉપર જણાવેલા બધા ખ્યાલોનો વિચાર કરતાં કેટલીક બહેનોને વિચાર આવ્યો કે સહકારની ભાવનાનું જ્ઞાન ફેલાવવાની ઘણી જરૂર છે ને તે સહકારી ધોરણ પર નાનો સ્ટોર ખોલીને થઈ શકે. એમ ધારી કેટલીક બહેનોએ બેગા થઈ પહેલાં તો ચોટા બજો

માલ સામટો મંગાવીને વેચવાનો પ્રયોગ કર્યો ને તેમાં ખીલ બહેનોનો મારો સાથ મળતાં ખીલ બહેનો પાસે શેરો ભરાવી એક રીતમં-રની સંસ્થા તા. ૧૦-૪-૩૦ ને દિવસે રજીસ્ટર કરાવી તેનું નામ " ગુજરાતી સ્ત્રી સહકારી મંડળ લીમીટેડ " -આ કંપની તા. ૫-૬-૩૦ ને દિવસે રજીસ્ટર થઈ. શરૂઆતમાં સલા-

સહોની સંખ્યા ૧૭૭ હતી પણ હાલમાં ૪૫૦ મલાસદો છે. દરેક શેરની કિંમત રૂ. ૧૦ રાખવામાં આવી છે. શરૂઆતમાં તો બહેનોનો મારો સહકાર મળ્યો પણ હમણાં ભોષાએ તેવો સહકાર નથી એમ કહીએ તો ખોટું નથી. જે વખતે આ સ્ટોર નીકળ્યો તે વખતે એ લતામાં સ્વદેશી માલની હાલ છે તેટલી બધી દુકાનો ન હતી એટલે તે કારણે હશે પણ ધરાકી સારી હતી. આ સ્ટોરનો બધો આધાર બહેનોના સહકાર પર જ છે. આ કંઈ વેપાર કરી

ઋકિમણી

— ગીત —

રમણીમાં રતનમણિ ઋકિમણી રે લોલ !
નમણી નારાયણી નિહાળ જો !
પુણ્યનાં પરાક્રમ શ્રી કૃષ્ણનાં રે લોલ !
ઋકિમણીનાં રંગન ઉછાળ જો !

વેદર્શી દમયંતી સમ સતી રે લોલ !
રાજલક્ષ્મી ઋકિમણી રસાળ જો !
વેણુ ગોપાળ ધુસે નાચતા રે લોલ !
ઋકિમણીજ વેળયંતી માળ જો !

દ્વારિકાને દ્વીપ રમ્યાં દગ્ધતી રે લોલ !
ભારતની રચી યુગપાળ જો !
એકમેક પ્રેમથી ચળાવતાં રે લોલ-
જ વન રસની ઘટમાળ જો !
ઋકિમણીજ તારણહારિણી રે લોલ !
શ્રીકૃષ્ણ તારણ હાર જો !

લલિત

નદો મેળવવા કાટેલી દુકાન નથી. ધણી વખત એવું બને છે કે ખીળ વેપારી એકાદ ચોજ ધરાકી બાંધવા સુલભ ભાવે વેચી ખીળ પર મારો જોવો નદો લઈ લે એટલે એજ ચીજ સ્ટોરમાં કદાચ વેધારે માલની લાગે પણ તેથી આ સ્ટોર છેતરે છે એમ કહેવું એ તદ્દન ગેરવાજબી છે. દરેક સલા-

સદ બહેન એ સ્ટોર જોડેલો બીજા કોઈનો કે
તેડેલો જ પોતાનો છે એ ખ્યાલ રાખશે તો
આવી ગેરમબલુત નહિં જ થાય. સ્વદેશીનો
પ્રચાર એ આ સ્ટોરનો બીજો મુખ્ય હેતુ છે.
પણ બહેનોને તેમા ખામ કરીને સલાસદ
બહેનો માલ આ સ્ટોરમાથી જ ખરીદી સહ-
કાર નહિ આપે તો સ્ટોર સારો ન જ ચાલી

શકે એટલું ખાસ ધ્યાનમા રાખવા જેવું છે.
સ્ટોરનું વેચાણ માત્ર થાય તો પછી નવો
નવો માલ ભરવાની પણ સગવડ થઈ શકે,
માટે આશા રાખુ છું કે શુજરાતી બહેનોનો
આ સહકારના ધોરણ પર ચાલતો સ્ટોર છે
તેને બધો જરૂરનો માલ ખરીદી પૂરતો સહ-
કાર આપશે.

ગુણીયલ ગુજરાતણ

[કૃત્યગીત]

લોકગીતોની કેટલીક રમ્ય પંક્તિઓમાં કૃત્યગીતના ઢાળ ભર્યા પડ્યા છે. એવા

‘ રામ ને સીતા પાદ વદે રે,

લાવલો રે એક પીછું પાન:’

હૃદય કમળમાં રામ રમે રે. ’

એ નામક લોકગીતનો ઢાળ લઈ આ નવું કૃત્યગીત રચ્યું છે. ભવિષ્યની ગુજરાતણોની દૃકરીએ ન્યારે કૃત્યકદમ કરતી નીકળશે ત્યારે પગના તાલ સાથે બંધબેસતી આ નવા ગીતની પંક્તિઓ એમનો લાંબો પંથ કાપવામાં બહુ મદદગાર થશે:—લેખક

ગરવી ગુણીયલ ગુજરાતણ,

ચુકનવંત જગ સોહાગણ

ગરવી ગુણીયલ ગુજરાતણ.

વચને મીઠી માધુરી છું,

દિલડે દીઠી દિલાવરી છું,

આંખડીયે અમી સોભાવણ:

ગરવી ગુણીયલ ગુજરાતણ.

ઉપા સમી છું ઉજમાળી,

જીવન મગીચ રસમાળી,

પોષક માનવ જગ આંગણ:

ગરવી ગુણીયલ ગુજરાતણ.

નીતિધર્મની છું માતા,

સંતોષી છું સુખદાતા,

મણિ જીવનની પૂલરણ:

ગરવી ગુણીયલ ગુજરાતણ

વશુંધરા સમ વિજ્યાતા,

સુખે દુઃખે શાંતિશાતા,

શૃંગજીવનની ગોવાલણ:

ગરવી ગુણીયલ ગુજરાતણ.

જગદંબા સમ ન્યોત મરે,

પગલે પૂરવી પાવન કરે,

રણચંદી છું સમરાંગણ:

ગરવી ગુણીયલ ગુજરાતણ.

સંત સતીની છું દાતા,

વીર પુરુષ જનનીજ્યાતા,

આવતારો આને આંગણ:

ગરવી ગુણીયલ ગુજરાતણ.

ગોકુળદાસ દારકાદાસ રાયચુરા

ન્યારે વ્યાખ્યાન કરતાં તેઓ કોઈવાર હાથનો અભિનય કરવા નય છે ત્યારે તેમનાં ખુલ્લાં હાથનાં માંસજ તેમનાં કૌપતની પ્રતીતિ કરાવે છે. મોટે ભાગે તો તેઓ હાથ પાછળ જ જોડેલા રાખે છે. અને પછી તેમનાં મુખમાંથી મીઠી અને અરખલિત વાણી નીકળવા મોકિ છે.

જાતીય વિજ્ઞાનના અભ્યાસીઓ અને વિજ્ઞાનવેત્તાઓ તેમને ડૉ. મેરી કારમાઇકલ રોપ્સ, ડી. એસરી., પીએચ. ડી., એફ. એલ. એસ. પ્રાચીન વનસ્પતિ વિદ્યાના નિષ્ણાત, અને કોલસાને લગતા સંશોધનનાં નિષ્ણાત તરીકે પિજાને છે. ન્યારે સાહિત્ય જગત તેમજ નાટકનો રસિકવર્ગ તેમને ધંરીકા ક્રેના નામે પિજાને છે. આમ ડૉ. મેરી રોપ્સ અને ધરીકા ક્રે એ બે જુદી જુદી વ્યક્તિઓ નહિ પણ એકજ વ્યક્તિના બે નામાભિધાનો છે.

અર્વાચીન દુનિયાની સૌથી વધુ ક્રાન્તિકારી ચળવળના એક નેતા તરીકે ડૉ. મેરી રોપ્સ-નું નામ આજે આગળ તરી આવે છે. દેવળોની પ્રાર્થનાથી માંડીને તે વિશ્વવિખ્યાત દ્વા ચિત્રકાર 'લો' ના કલાચિત્રો સુધી ડૉ. મેરી રોપ્સનો ઉદ્દેશ થાય છે. જહોર તંદુરસ્તીની શાહી સંસ્થા-(Royal Institute of Public Health) થી માંડીને તે સામાન્ય સંસ્થા પણ સંતતિ નિયમનના પ્રશ્ન પરત્વે એમને આધારભૂત ગણે છે. રચનાત્મક સંતતિ નિયમન અને જાતીયપ્રગતિ માટેની સંસ્થા (Society of Constructive Birth Control and Racial Progress) એ સંસ્થાના તેઓ સ્થાપક હોવા ઉપરાંત અમગરૂપ સંચાલક પણ છે.

સંતતિનિયમનની ચળવળ સંબંધમાં કેટલીક ગેરસમજ ફેલાયતી જણાય છે. સંતતિ નિયમન એટલે બાળજન્મ પર સર્વાંશે પ્રતિબંધ એમ કેટલેક સ્થળે મનાય છે. અને ડૉ. મેરી રોપ્સની સંસ્થા માટે પણ એમ મનાય

છે. પણ ખરી વસ્તુસ્થિતિ જુદીજ છે. સૌથી પ્રથમ એમની સંસ્થાનો ઉદ્દેશ વસતીને મર્યાદિત કરવા કરતાં તંદુરસ્ત બાળકો જન્મે એવી સ્થિતિ લાવવાનો મુખ્યત્વે છે. બીજી અગત્યની બીના એ નોંધવા યોગ્ય છે કે, આ પ્રવૃત્તિને કારણે ડૉ. મેરી રોપ્સ વિશ્વભરમાં ખ્યાતિ પામ્યાં એ એક અકસ્માત જ છે.

અંગત સંજોગો અને આકર્ષક તકને લીધે તેમના પર આ ફરજ આવી પડી ન હોત તો કદાચ ડૉ. મેરી રોપ્સ ખાણના પ્રધાન મંડળના હૈયાનિક અને ઔદ્યોગિક સંશોધન ખાતાઓનાં નિષ્ણાત સલાહકાર જ રહ્યાં હોત અથવા લંડનની યુનિવર્સિટીમાં પ્રાચીન વનસ્પતિવિદ્યાની શાખાના સ્થાપક બન્યાં હોત, અથવા તો પીનેરો પંથના એક નાટ્યકાર તરીકે નાની સરખી કમાણી કરનાર નાટ્યકાર બની બેઠાં હોત અથવા તો લોકશ્રિયતામાં ઇલા વ્હીલર વીલકોક્ષ અથવા તો વીલ્હેમીના સ્ટીશની હરિકાષમાં ટકકર ઝીસે એવી માત્ર જીર્મિ ગીતો ગાનારી - ક્વચિત્રી બની રહ્યાં હોત.

ડૉ. મેરી રોપ્સ એક શિક્ષીના પુત્ર છે: તેમના પિતા ઓઓને યુનિવર્સિટી શિક્ષણ આપવાના પ્રખર હિમાયતી હોવા ઉપરાંત તેમનાંમાં સાહિત્ય પ્રત્યેની રસદષ્ટિ ભરી વિદ્વતા પણ હતી. તેમની કૃતિઓ ખ્રિશ્તીય યુગીયમના વાચનાલક્ષનાં કેટલોગમાં ઠીક ઠીક જગા રોકે છે. આમ ડૉ. મેરી રોપ્સને વારસામાં જ બેરોડે રસ મળ્યો: વિજ્ઞાનનો અને સાહિત્યનો.

૧૯૨૪ માં પ્રકટ થયેલાં એક પુસ્તકમાં ડૉ. મેરી રોપ્સના નીચેના શબ્દો વંચાય છે: "વર્ષો પહેલાં મેં મારે માટે મારે જીવન કેમ જીવવું તેની રૂપરેખા દોરી હતી. કારણ કે મને તે આદર્શ લાગી હતી. વીસ વર્ષો વૈજ્ઞાનિક સંશોધનમાં માગવાની, વીસ વર્ષો વૈજ્ઞાનની વિચારણા પાછળ માગવાની અને તે પંડીનો વીસ વર્ષો માનવજાતિની સેવા

પાછળ ગાળવાની એ યોજના કરી હતી. અને એ સમય દરમ્યાન દુનિયાનો જે અનુભવ જીવનમાં થયો હોય તેનું આલેખન કરતી એક જ કવિતા લખવી અને ત્યારે એ કવિતા પૂરી થાય ત્યારે મૃત્યુને શરણ થવું. ”

આવી રીતે લખી રખાવણી યોજનાઓમાં મોટે ભાગે બને છે તેમ જીવન અને મંજોગો એ, એ યોજનાને અમલમાં ન મૂકવા દીધી. પરંતુ ધણીખરા સ્વપ્નસેવીઓ કરતાં તેમણે યોતાના કાર્યક્રમને પાર પાડવા વધારે શીથલ થઈ પ્રયાસ કર્યો છે એની કોઈથી ના પાડી શકાય એમ નથી. તત્વજ્ઞાની વિચારજ્ઞાની વીસ વર્ષો હજી અધુરાં જ રહ્યાં છે એ સાચું પણ વૈજ્ઞાનિક સંશોધનનાં વીસ વર્ષો તો સાથે જ પૂરાં થયાં છે અને “ માનવગતિની સીધી સેવા ” માટે ભારે પ્રયત્ન તેઓ કરી રહ્યાં છે. અને ડૉ. મેરી સ્ટોપ્સની અવિરત કારકર્દિ અને સિદ્ધિઓએ કદાચ કવિતાનાં ઝરણને વધારે અસરકારક રીતે વહવા ન દીધું હોય તો તેમાં દોષ કાઢી શકાય એમ નથી.

પ્રાયશ્ચિક અભ્યાસના કાળ દરમ્યાન વિજ્ઞાન પ્રત્યેની તેમની અભિરુચિ સૌથી વધુ પ્રયત્નશીલ થઈ છે. ખર વર્ષની ઉંમરે તેઓ અમરી લખતાં, એમાં એક નોંધ આવી છે: “ મુકવાર તો, જ, શાળામાં ગઈ. આજે ઘણી જ મજા પડી, કાલસા અને કાલસાની ખાણો વિષે આજે પદાર્થપાઠ હતો. ” હજી તો બાલિકા જ હતી ત્યાં તો ૧૩ વર્ષની ઉંમરે બાળાઓ અને શિક્ષકોની સલામાં તેમણે પ્રાચીન ઐતિહાસિક વસ્તુઓ રાખનારી સોસાયટીના સંગ્રહસ્થાને ને તેમના પિતાએ ભેટ કરેલાં ચક્રમંડળોં હથિયારો વિષે શાન્તિથી વ્યાખ્યાન કર્યું હતું. અને તે પછી તેમની યોતાની મુચ્ચતાથી, જ, અઠવાડિયાં સુધી નોંધ લઈને કોલેજમાં દીકરાં તેમણે કેમીસ્ટ્રી (રસાયણશાસ્ત્ર) ના વર્ગોં લીધા હતા. આ વખતે તેઓ માત્ર ૧૬ વર્ષની વયની વિદ્યાર્થીની હતી.

આજ સમય દરમ્યાન કદાચ તેમણે કવિતાઓ રચવાની શરૂઆત કરી હશે. હવે તો તેમનો કાવ્ય સંગ્રહ ‘ રીવીલેશન ’ (Revelation) ને નામે પ્રકટ પણ થઈ ચૂક્યો છે. એ અરસાની તેમની એક કવિતા અત્રે ઉતાર:

It you would understand
and live aright,
Do in the world your duty
to the world
As men prescribe.....
I do not ask men's prayers,
if they but live
Their lives aright accord-
ing to their laws...
But do not warp thy
earthly life, my child, :
For joyous life alone
is perfected.

આ કવિતામાં દર્શાવાયેલી ઊર્મિઓ ધણી જ સલામ છે. ૧૬ વર્ષની વયે ડૉ. મેરી સ્ટોપ્સને તેનું કુલ્પવી જીવન ક્યારી નાખ્યું ન હતું. મુખી બનવાનો હક્ક તેમનાં ખેંચતું મૂળજૂત તત્ત્વ સદાને માટે રહ્યું છે.

વિજ્ઞાનનાં વિદ્યાર્થીની તરીકે લંડન યુનિવર્સિટીમાં તેમણે પ્રવેશ કર્યો. યુનિવર્સિટીની પરીક્ષાઓમાં પહેલા વર્ગના ઓનર્સ સાથે તેમણે પ્રથમ સ્થાન મેળવ્યું. વીમેન્સ યુનિયન ડીપેર્ટમેન્ટ સોસાયટીનાં તેઓ પ્રમુખ હતાં. હોમી ડીમમાં પણ તેઓ સામેલ હતાં. છેવટની પરીક્ષામાં ઓટની અને જીઓલોજીમાં તેમણે પહેલો વર્ગ-ઓનર્સ મેળવ્યું. અને પ્રવાસ માટેની શિષ્યવૃત્તિ જિતી. તે પછી તેઓ મ્યુનીચ ગયાં ત્યાંની ઓટેનીકલ ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં કામ કરીને તેમણે ડૉક્ટર ઓફ ફિલોસોફીની પદવી મેળવી. એજ અરસામાં અક્ષરભાત તેમણે લગન માટેની માંગણીની

સ્વીકાર કર્યો. તે પછી તેઓ ઈંગ્લાંડ પાછા ફર્યા અને માચેસ્ટર યુનિવર્સિટીમાં વિજ્ઞાનના વ્યાખ્યાનકાર તરીકે તેમણે જગા સ્વીકારી. આ વિષયના વ્યાખ્યાનકાર તરીકે નીમાનાર ડૉ. મેરી સ્ટોપ્સ સૌથી પ્રથમ મહિલા હતાં.

૧૯૦૫ માં તેઓ ડૉક્ટર ઓફ સાયન્સ બન્યાં. ઈંગ્લાંડમાં આ પદવી મેળવનાર તેઓ સૌથી નાનાં હતા. તે પછી, 'ફેસીલાઇઝડ એન્ટ્રાઇસપર્મસ' ના અભ્યાસ માટે જાપાન ગયાં. અમેરિકન એસોસિએશન ઓફ માયન્સમાં હાજરી આપવા યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ ગયાં, અને પછી કેનેડા ગયાં. જ્યાં તેઓ તેમના પ્રથમ પતિને પરણ્યાં. ત્યાંથી ઉત્તરવૃત્તની શોધ-ખોળ કરનારી દુકંદી સાથે ગયાં, અને ત્યાંથી ખનીજની શોધખોળ માટે સ્વીડન ગયાં.

સ્ત્રી મતાધિકારની ચળવળના એક ભાગ તરીકે શરૂ થયેલા નાકર સત્યાગ્રહ સંઘ (Tax Persistence League) માં તેઓ જોડાયાં. વિગ્રહ દરમ્યાન કોલસો અને બજારલુને જગતા પ્રતોનાં તેઓ નિષ્ણાત બન્યાં. Cro-taceous Flora, Angiosperms અને Palaeobotany વિષેના વૈજ્ઞાનિક પ્રકાશનો અળીએક જેટલાં તેમણે કરેલાં છે. આમ એક વૈજ્ઞાનિક તરીકેની શરૂઆતની તેમની કારકિર્દી એટલી બધી જવડાંત હતી કે વિશ્વવિખ્યાત વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી બનવાનું ભાવે તેઓ માટે ઘણાંએ નિશ્ચિત કરી રાખ્યું હતું.

પણ અકસ્માતોએ તેમને બીજા જ દિશામાં વાળ્યાં. એ અકસ્માતમાં પ્રથમ તેમનું કોઈક વહેલી વયે થયેલું લગ્ન કહી શકાય. માનસિક અને કાયદાની કેટલીક યાતનાઓ પછી તેઓ લગ્ન નિષ્ફળ ફરાવવામાં સફળ થઈ શક્યાં. 'Wine that turned to Vinegar' નામની તેમની કવિતા તેમનાં એ મમવનાં માનસિક દુઃખનો સચોટ ખ્યાલ આપે છે.

તેમના પતિની અમાધારણ વિવશતાના-

ને પરિણામે, વીસમીસદીનાં ઈંગ્લાંડમાં શારીરિક અને માનસિક જાતીય પ્રતોનાં વિષેનાં અજ્ઞાન પ્રત્યે તેમનું લક્ષ્ય ખેંચાયું. અને તેમનાં સૌથી વધુ પ્રચાર પામેલાં અને સૌથી વધુ સફળ પુસ્તક "Married Love" નું પ્રકાશન પણ આડકતરું એને જ જગ્યામદર કહી શકાય.

તે પછી માચેસ્ટરમાં તેમને કાઉન્સિલર માર્ગેટ એસ્ટનની મુલાકાત થઈ હતી. માર્ગેટ એસ્ટન સામાજિક કાર્યકર હતાં અને શિશુકલ્યાણની પ્રવૃત્તિઓનાં ઘણાં રસ લેતાં હતાં. તેમનાં શબ્દરમાં સંતતિનિયમનનું કડીનીક સ્થાપના માટે તેઓ પ્રયાસ કરી રહ્યાં હતાં.

લગ્નમાંથી ઘટાછેડા મેળવ્યા પછી, પુણ્ય વિગ્રહના અંત પહેલાં, ડૉ. મેરી સ્ટોપ્સ તેમના બીજા પતિ હર્બે વરડોમરેને મળ્યાં. તેઓ આવશે બાધાજનનાં બનાવનાર, ફક્ત ઈંગ્લેન્ડ ઓફિસર અને ઉદ્યોગપતિ તેમજ સખાવની ગૃહસ્થ હતા. માર્ગેટ એસ્ટનના આગ્રહને વધ થઇને માચેસ્ટરની એક હોસ્પિટલને સંતતિનિયમનનું કડીનીક સ્થાપવાને તેઓ સમજી શક્યા હતા.

અને પછી, ૧૯૨૦-૨૧ માં જન્મપ્રમાણના કમીસનને અંગેના અનુભવો પછી, તેમણે લોડ અને લેડી વિસોપી ડી ક્રોક અને ડૉ. માર્સીલીએ, સંતતિનિયમનના જ્ઞાનનો પદ્ધતિસર પ્રચાર કરવાની હિમાયત કરી, લઘુમતિના હેવાલ પર મંજૂરી કરી ત્યારે બૌદ્ધિક માન્યતાને વ્યવહારમાં ઉતારવાનો તેમણે પ્રયામ કર્યો.

૧૯૨૧ માં તેમણે અને તેમના પતિએ સ્વિટ્ઝરલેન્ડના હાલમાં સંતતિ-નિયમનનું સૌથી પ્રથમ કડીનીક સ્થાપ્યું. એની સ્થાપનાનો ઉદ્દેશ સમજાવવાની હસ્તપત્રમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે: "અહીં માતાઓને માત્ર બાળકોને પેદા કરનારી જ નહિ પણ, મારાં બાળકોનો સર્જક લેખવામાં આવશે. માતાના

અકુશમાં હોય એવું માતૃત્વજ હવે આપણી પ્રજાની સાચી પ્રગતિ કરી શકશે.”

આ દેશમાં ડૉ. મેરી સ્ટોપ્સ પહેલાં પણ સંયમિત માતૃ-પિતૃપદના ખીજા હિમાયતીઓ હતાં; તેમણે સ્થાયેલી સંસ્થાઓ ઉપરાંત ક્લીનિકાની સ્થાપના માટેની ખીજા સંસ્થાઓ હતી. એની બીસેન્ટ, માર્ગરેટ એશટન, માર્ગરેટ સેંગર, મીરીસ હાવમાર્ટીન અને ખીજા બારેક મહિલાઓ તેમના જેવા જ. હેતુ માટે મથન કરનારી હતી.

પરંતુ આખી દુનિયામાં એક પુરોગામી કાર્યકર્તા તરીકે ડૉ. મેરી સ્ટોપ્સ જ વિખ્યાત થયાં છે. તેમનાં નામ પર જ સેંકડો લોકો તેમના નામનો ખોટો ઉપયોગ કરીને રળી ખાય છે. અને લાખોની સંખ્યામાં તેમનાં જ પુસ્તકોનું વેચાણ પણ થાય છે. ‘Married Love’ ની ૧૯ આવૃત્તિઓ થઇ ગઇ છે. અને ૧૯૨૩ સુધીમાં એની ૧૯૧,૦૦૦ નકલો ખપી ગઇ હતી. ‘આફ્રિકાની ભાષા, અરબી, ચીનાઇ, ફ્રેન્ચ, જર્મન, સ્પેનીશ, ડેનીશ, સ્વીડીશ, ડચ, પોલીશ, હંગેરીયન, રુમાનીયન અને એક ભાષાઓમાં પણ એના અનુવાદ થઇ ગયા છે. ગુજરાતીમાં પણ એ પુસ્તક ઉતરેલું છે.

Married Love પછીનાં તેમનાં પુસ્તકો પણ હજારોની સંખ્યામાં ખપ્યાં છે. રચનાત્મક સંતતિનિયમન અને જાતીય પ્રગતિ માટેની સંસ્થા કલકત્તાથી પેર સુધી પોતાનું કાર્ય કરે છે.

તો પછી, એમનાં જેવી જ બક્ષીસ ધરાવતી અન્ય વ્યક્તિઓ દંડાયલી રહી અને ડૉ. મેરી સ્ટોપ્સ વિશ્વવિખ્યાત બન્યાં એનું રહસ્ય શું? માતા અને પિતા બન્ને તરફથી મળેલા બેવડા વારસામાં એનો જવાબ સમાઈ જાય છે. પિતાના વારસાને લીધે તેઓ ડૉક્ટર ઓફ સાયન્સ બન્યાં અને ‘Cretaceous Flora’ ઉપરના નિબંધાત લેખામાં.

બંધારે તેમની માતાના વારસાએ તેમને કવયિત્રી, સ્વપ્નદર્શી, પરીકથાઓની લેખિકા અને નાટ્યકાર બનાવ્યાં. વિજ્ઞાનના નિબંધાતને આ સાહિત્યકીય શુણ્ણોએ, પ્રજાને રૂચે અને અસર પાડે એવી રીતે શુદ્ધ વૈજ્ઞાનિક વિષયને નિરૂપવાની શક્તિ આપી.

અને એમનાં પુસ્તકોનાં નામો જ શુણ્ણોતે: Married, Love, Radiant, Motherhood Enduring Passion આવા કવિત્વમય નામો કોઇ શુદ્ધ વૈજ્ઞાનિકને સુઝે પણ ખરા? તેમની શૈલીનો વિચાર કરો. ચૂસ્ત સાહિત્યકીય દષ્ટિએ એની કસોટી કરતાં કદાચ એની ભાષાની અતિ મીઠાશ માટે ખેદ ઉપજે. પણ પ્રચારલક્ષી સાહિત્યનાં પ્યેયને એ કેટલી ઉત્તમ રીતે પાર પાડે છે? અનુકુળ લાગણીઓને કેટલી ઉભાથી એ સ્પર્શે છે? કોઇપણ વાંચનારને એ વૈજ્ઞાનિક નબ સત્યથી આંચકો લાગતો નથી.

તેમની કવિતાઓમાં પણ એવી જ કુમાશ અને ઉષ્મા જણાઇ આવે છે. વળી તેમાં એમનાં વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાનનો પણ સમાવેશ થએલો જણાઇ આવે છે. કોઇ સમાજશાસ્ત્રને લગતો નિષંધ લખવા જેટલી જ સરળતાથી તેઓ કવિતા રચે છે. પ્રેરણા યતાં જ તેમની કલમ ચમકે છે. તેઓ કહે છે: “દરેક કવિતાં જવજંત સંદેશ છે.” અને આવી પ્રેરણા કઇ રીતે થાય છે તેનું વર્ણન તેમણે “Man othor Poems and a Preface” ની પ્રસ્તાવનામાં જણાવેલું છે.

ડૉ. મેરી સ્ટોપ્સ, કુશળ ધંધાખાજ અને સાવચેત નિયામક છે છતાં તેમનો આત્મા તો રસિક જ રહ્યો છે. તેમનો ડાંખો હાથ શું કરે છે તે તેમનો જમણો હાથ ભાગ્યે જ જાણવા પામે છે.

ડૉ. મેરી સ્ટોપ્સનો વૈજ્ઞાનિક દેહ પ્રયોગશાળામાં પ્રયોગો કરતો બેસે: પણ ‘મેરી કા ફેર-નુ’ કવિ હૃદય તો હમેશાં રંગભૂમિ પર

લેખક : શ્રી. તારાચંદ્ર પોપટવાલ અડાલત,
'લીરની વાતો' અને 'વીરાંગનાની વાતો' ના લેખક

આ પુત્ર સારંગપુર રૂપમતીને ઓળખતું. એને લીધે. તે સારંગપુરે દૂર દૂર સુધી ખ્યાતિ મેળવી હતી. લોકો કહેતા કે 'સંગીતશાસ્ત્રમાં એ પોતાની માતાને પથુટી નય એવી કળાકૃતિ છે !'

દીકરોને દીકરી કરતા કે 'એની ફાઇએ નામ પાડવામાં ખૂબ કરી છે. એનામાં નામ તેવા શુભ કર્યા છે ? રૂપરૂપને અંધાર હોય તેને જ રૂપમતીનું નામ શોભે !'

અને એ દીકરા માવ બોલી તે નહોતી. આંખને આંછાં નાંખે એવી ભક્તરી સૌંદર્ય છતાં એનામાં નહોતી એ વાત ખરી, પરંતુ એ કુરુપાની પંક્તિમાં મુકી સકાય એવી તે નહોતી જ. ઘઉં વર્ણી આ રૂપમતીની ધાટીલા દેહલતા, મોઢક મુખકું, નમણું નાક અને હરીણી શા ચપલ નયનો સૌ કોણને એના તરફ આકર્ષતા અને બ્રહ્માએ નવરાશની વેળાએ આ સચ્ચ મતિ ધરી હોવી એમ એને અભિપ્રાય ઉચ્ચારવાની ફરજ પાડતા.

પરંતુ એ બાહ્ય આકર્ષણ કરતાં કંઈક વિશેષ એનામાં હતું અને એ તેના મધુર કંઠ ! ગાનામાં શીકાસ ભરી હોય તેમ એ બોલતી તો નવાં ફૂલ ઝરતાં, એ ગાતી તો નવું વીણા ગાછ ઉડતી, એ સંગીતની મૂલ

મયાવલી ત્યારે જગતના માનવી યંબી જતાં, કોઈ બાજુરની મુરલીથી સર્વ યંબી બળ તેમ.

ઉત્તરેનથી પપ માછલ પશાનમાં કાલી નદીના તીરે આવેલા સારંગપુરમાં એની માતા રહેતી. ગાવા બળવવાનો તે રૂપમતિને માતા તરફથી વારસો મળ્યો હતો. સંગીત શાસ્ત્રમાં એ પારંગત બની હતી, સંગીતની આરાધના એજ એના શુવનનું પરમ ધ્યેય હતું.

નવાં જુઓ ત્યાં એજ વાત થતી કે આ તે ઉકરકામાંથી રત્ન સાંપડના જેવી વાત છે. ક્યાં એની ધનદોષ્ટ પ માતા અને ક્યાં આ સાત્વિકરૂતિની મુંઢરી ! વારાગિનાને પેટે જન્મ લેવા છતાં થી એની ધર્મપારચણતા ! રવી નિષ્કલક પવિત્રતા ! શી ઉત્તમ નીતિ-રિતિ ! એણે તે પોતાનાં નામ સાથે આપણા ગામની કીર્તિપ્રભા ઓખેર દેલાવી દીધી છે !

[૨]

એ કીર્તિની ફરફર સુધી પ્રસરેલી ફેર-મચી એક નરજમર તેના તરફ આકર્ષિતો. પ્રેમદીપકમાં હોમાઈ જનાર પતંગની આક્રમ એણે પોતાનું શુવનસંસ્કૃત એના ચરણે ધરી દીધું.

એનું નામ બાળબહાદુર. એક સમયે માળવાનો સ્વતંત્ર રાજ બની બેઠેલો એ પંદોણ

જવાંમઈ શિકારનો શોખીન હતો. કોઈ કોઈ વખત કવિતા પણ રચતો, ગાવા બળવવામાં પણ પારંગત હતો. એણે રૂપમતીની સંગીત પ્રવીણતા પારખી અને એને પોતાની અર્ધાંગના બનાવી.

બંનેનો પ્રિય વિષય સંગીત, બંને એ કળામાં નિપુણ, એટલે બંનેનું મિશ્રત કૃધ-સાકરના બેળ સમુન્નીવડ્યું.

તે મામાન્ય વારાંગનાની પુત્રી હતી એ બાળબહાદુર બૂલી ગયો. એને તો પોતાનો સંગીતશોખ સંતોષે એવી સહચરી મળી એટલે જીવન ધન્ય લાગ્યું. રાજ્યેભવની છલ-કાતી મમ્મદિ અને સુખમાહેબી પણ રૂપ-મતીની મધુરી વાણી અને કર્ણપ્રિય ગાનનાં અમૃતપાન આગળ તુચ્છ લાગી.

રૂપમતી પણ પોતાને બડભાગી માનવા લાગી. કેવળ વિષયવાસનાની તૃપ્તિ અર્થે પતિપદ માટે વલખાં મારનાર અનેક નવ-જીવનો એના આગળે આવી કીંબરા ધસી ગયા હતા, પરંતુ એનો માથો જીવનસંગાથી બની રહે તેવો કાષ્ટ એની નજરમાં આવ્યો નહોતો. એને મોહ નહિ પરંતુ અમર પ્રેમ લેધનો હતો. મંગીતદેવીની ઉપામના કરતાં બાળબહાદુરને એણે જોયો, સાંભળ્યો, પૂરો પારખ્યો, અને એનું હૃદય કુપુરું. અમર પ્રેમની એ પૂજારણે પોતાનું તન અને મન બંને બાળબહાદુરને અર્પણ કર્યાં.

નિંદાખોર જગતને ચર્ચા કરવાનું બહાનું મળ્યું. રૂપમતીની સાત્વિકતાભરી વાને એમને પોથીમાંના રીગણા જેની લાગી, પેમો દેખી મુનીવર ચળે એ ન્યાયે રૂપમતી ખરું જોતાં બાળબહાદુરને નહિ, પરંતુ તેની રાજ્યમમ્મદિને પરણી છે એવા માર્મિક દટાણોની ઝડી પણ ચોગેરથી વર્ષો રહી.

પરંતુ એ પ્રેમી યુગલને જગતની ખદવા નહોતી. કાષ્ટ આરાધ્યદેવી પોતાના આંગણે

આવી ચડી હોય એટલા પૂજ્યભાવથી બાળ-બહાદુર રૂપમતીનાં સુખસગવડ સાચવતો. કાષ્ટ અણમૂલું નરરત પોતાને સાંપડ્યું હોય અને તેનું જાતન કરવાનો પોતાનો પરમ ધર્મ હોય એવી વક્ષાદરીથી રૂપમતી બાળબહાદુરની સેવા સુશ્રુષા કરતી, એનો પડ્યો બોલ ઝીલી લેતી, એને પ્રસન્ન રાખવા આકાશ પાતાળ એક કરતી.

પ્રેમી યુગલ સુખહિંગેણે હિંચતું સંસારમાં સ્વર્ગ ઉતારતું.

[૩]

લોકોમાં ચણપણ ચણપણ ચર્ચા ચાલી કે બાળબહાદુર રૂપમતીના રૂપમાં લટુ બની ગયો છે !

“ એ રૂપમતીની વાત તો જવા દો, ભાઈ, ખરી વાત એમ છે કે બાળબહાદુરને ગાવા બળવવાનો જખરો નાદ છે, ‘વંદારને મશાલ’ ની માફક એને વળી સંગીતકળામાં કુશળ રૂપમતી મળી એટલે એમનો તો મનમાન્યો મેળ મળી ગયો. રાજ્યનું ગમે તે થાય એની એને શી પડી છે ? ”

અને એ ટીકા કંઈ ખોટી નહોતી. બાળબહાદુર રાત ને દિવસ ગાવા બળવવામાં રૂપમતીનું સ્વરસંગિત માંભળવામાં, એના વીણસમા કેમળ કંઠની હલક ઝીલવામાં, એના માધુર્યભર્યા વેણનું સુધાપાન કરવામાં રચોપચો રહેતો, નિરાદિન મહેલ, મુદંગ, અને વીણના રણકારથી ગાજી ઉઠતો; તળલચી આ તબલાના ઠેકા દેવામાં મરત બંનતા, માણંજો પોતાના માગને આંકે પહોર મુગજી રાખતા, અને એના સતત ઉપયોગથી મંદિરના વાતાવરણને રણચણાવી સુકતા.

“ રૂપમતિ ! જનનતની દુર ! તારા રનેદ-ભયાં સદચારમાં માફ જીવન ધન્ય લાગે છે ! ”

“ એવા મધુ પડતા વખાણ ન કરીએ

સ્વામિ ! હું તો
આપના ચરણની
રજકિ કરી છું. "

" એમ ન' કહે,
તું તો મારા મન-
મંદિરની મૂર્તિ ! -
મારી આરાધ્ય દેવી !
મારા પ્રાણનો આ-
ધાર ! મારી પ્રિય
પરતુ સંગીતકળાને
પોષનાર સંજીવની !
તું ન હોત તો મારી
આ ધૂન કોણુ પો-
ષત ? મારા ગાવા
અન્યવાના શોખને
કોણુ સંતોષત, જ-
ગતની ઉપાધિએને
ભૂલાવી દેત આનંદ
મરત કોણુ બનાવત ?
સામેજ સુદંરી !
તારા સહવાસમાં મારા
જીવનનું સાચુંક સ-
મજીયું છું. "

" એ આપની
મારા પ્રત્યેની મમતા
મારે હું દીનાનાથ
દિનનંદુનો આભાર
માનું છું પરતુ તારા
આમ દિવસ રાત
ગાનતાનમાં જ શીત
બની રહેતું એમાં
આપના જીવનનું સા-
ચુંક નથી હો ! "

" ત્યારે ? "

" આપના જી-
વનનું સાચું માફક
તો રાખી તરીકે પ્ર-

અભિલાષ

: ૧ :

આજો દિવસ રવિ રશ્મિઓ ફેંકતા,
નિખિલ જગતમાં પ્રસરી રહ્યો ;
દુર્ગંધ ચૂસતો રસકંઠ પોષતો,
જીવનનાં તત્વને સીંચી રહ્યો :

: ૨ :

રજનીનાં બાલમાં સોહતો ચન્દ્રમા,
ચેતન જડમાં વ્યથી રહ્યો ;
બાણમાં બ્રહ્માં મતિ માનવના અંતરે,
અમૃતના ઓઘો ફેલી રહ્યો !

: ૩ :

રાત્રિ - અંધોડલે જડ્યા તારકીઆ,
અવની - ઊરમાં ટમકો રહ્યા ;
ગગનને આરે બિંદ્યા વાદળોટુંદ,
વારિનાં છુંદ છુંદ વરસી રહ્યાં !

: ૪ :

દુર્ગંધ ચૂસતો સૂરજ હું બહુ,
અખિલ પૃથ્વીમાં પ્રસરી રહું !
રાજેશીના બાલમાં પોહતો ઇન્દુ એ,
સુધાની કૈવર સીંચી રહું !

: ૫ :

તારાનું રૂપ લે વસુધામાં ટમકું !
વાણી એ વારિ વરસી રહું !
ઉંચા આહાશમાં વિધવિધ રૂપ લે,
મૃત લે એ ટાળમાં ધૂમી રહું !

શાહિનીચન્દ્ર

વામાં. રાજ્યની આ
બાદી વધારવામાં;
રૈયતના સુખદુઃખની
સંજાણ લેવામાં અને
રાજ્યની પ્રવૃત્તિપાલ-
નનો ધર્મ પાળવામાં
છે, નહિ કે માત્ર
પોતાનો શોખ સં-
તોષવામાં.

બાજબહાદર ચ-
મકેયો, રૂપમતી આ
હું કહે છે ? ગમે
તેવા દાવપેચથી પણ
રાજ્યને પોતાના સૈન-
દર્થી કે વિષય જાળ-
માં ફાલી રાખનાર
રાણીએને તેણે ભેંધ
હતી. આ રૂપમતી
જાણી શુકીને તેને
કર્તવ્યનું બાન ક-
રાવી રાજકાજમાં
ગુંથવાની અને એ
રીતે પોતાનું જ
અદિત કરી લેવાની
ચુખાઈ કાં કરે ?

ગમે તેમ હોય
પરંતુ આતું સુખ
તે કાં છોડે ?
રાજ્યનું ચક્રનું હોય.
તે ધામ, સત્તા જ-
હાનમાં જાય ! તેથી
શું આતું દુઃખાપ્ય
સુખ તે જતું કરે ?

રાજ્ય ધરભાર-
ની ચિંતા દિવાને

ખરી ! હકીકતી ઝોરતઝત ! ' મરદાર મનમાં જ ગણુગણ્યો.

આજ સુધી તેણે મેળવેલા વિજયના અનેક પ્રમગો આજ આ મંગીત માત્રાસિ ઉપર મેળવેલા વિજય પાસે કંઈ વિમાતમાં ન લાગ્યા.

આશાલયો એ મરદાર ઉતાવળા પગલે મહેલમાં આવી પહોંચ્યો.

શયનખંડ પાસે આવતા જ તેનું હૈયું આનંદના અનિરેકથી ધડકવા લાગ્યું. કેવો સુંદર શણુગાર ! કેયું મહેકવું વાતાવરણ ! સમ્પત્તી કેવી મકાશધર સગવડ ! એને લાગ્યું કે ખરેખર આજે પોતે સ્વર્ગવિહાર કરવા નીકળી પડ્યો છે !

શય્યા પાસે આવતા તેણે નેપથ્ય કે રૂપમતી રૂમાલથી પોતાનું મોઢું ઢાકી સુષ્પ ગઈ છે !

રૂખેને પોતાને આવતા મોઢું ધવાથી આ રમણી રીસાઈ ગઈ હોય !

“ ભુલશુભ ! આના આનંદના સમયે આવી રીમ તે હોય ? આ રૂમાલ હકીકતે, તારા મુખચંદ્રના દર્શનની ધ્યામ છૂપાવવા દે ! ”

પરંતુ રૂમાલ નજર ખર્યો.

“ કેમ નહિ માને ? અહીં આવતાં વીલંબ થયો એ મારી બૂલ યદ્ય હોય તો હું તોળ્યા કહી છું, લે, પછી છે કંઈ ? ”

અને ગઈ કાળે વિજેતાના ગર્વથી ગાજતા સરદારે ખરેખર પોતાના ગાલ ઉપર તમાચા મારી તોળ્યા કરી !

જતાવ ન તો રૂમાલ ખર્યો કે ન એને મુખચંદ્રના દર્શન થયાં.

“ બમ, બડુ થયું, દિલગ્યા, આયકની આગી આકરી ક્યોટી ન હોય, તું નહિં હકાવે તો જો હું જ તારા મુખનું ઢાકણ ખમેડું છું...”

અને અધિરા બનેલા સરદારે શય્યામાં મૂનેલી રૂપમતીના મુખ ઉપરનો રૂમાલ એથી લીધો.

એ મુખચંદ્રના એને દર્શન તો થયાં, પરંતુ રૂપમતીને નિદ્રામીન થયેલી તંજે નેહ.

‘ હરકત નહિં, આ તો વળી સુંદર નક !

એક વખત અધરામૃતનું પાન કરી તૃપ્ત થવા દે ! ’ અને આવેશમાં તેણે પોતાના હોઠ તેના હોઠ સાથે મીલાવ્યા.

પરંતુ આ શું ? નહોતી એ હોઠમાં ઉષ્મા કે નહોતું જરૂર ચેતન !

એ ચમકી ઉઠ્યો.

રૂપમતીના મ્હેરા તરફ તેની નજર ગઈ અને એની રાડ ફાટી ગઈ. “ ગજબ ! ગજબ ! ”

રૂપમતીના મુખ ઉપરની લાક્ષી ઉડી ગઈ હતી, તેને બદલે લીલો-કાળો રંગ મ્હેરા ઉપર છવરાઈ ગયો હતો, તેણે બંને હાથે તેનું મુખ પકડીને તેને ધણુધણ્યાં.

પરંતુ તે ન બોલે કે ન ચાલે ! નીર્જીવ પુતળું પડ્યું હોય તેમ તેનું આંખું અંગ નિઃચેતન થઈ પડ્યું હતું !

“ હજો ! હજો ! ” સરદાર બૂમો પાડવા લાગ્યો,

તેના મેવકો દોડી આવ્યા, દામીઓને ધમકાવવામાં આવી, પણ કંઈ રક્ત્ય ન બાળી શકાયું. અંતે એ શયનખંડ અને શય્યાની ખારીક તપામ કરવાનું ફરમાન છુટ્યું.

“ સરદાર માહેબ, આ ચીટી ! ” ઝોશીકા તળેથી એક કાગળ હાથ લાગતાં મેવક બોલી ઉઠ્યો.

મરદારે એ ચીટી ઝડપી લીધી. ક્ષણભાગમાં તેના આંતર નખેતા એ પત્ર ઉપર ફરી વળ્યા.

ચીટીમાં ફક્ત બેજ વીટી લખી હતી—

‘ રૂપમતિ કુઃખણી બતી, વિષ્ણુ બહાદુર બાજ તમ વીણુ જીવ તપાપી રહ્યો, અહિં દવેશું કાજ. ’

મરદાર મમજ ગયો. રૂપમતીએ બાજ બહાદુર પ્રત્યેના પોતાના પ્રેમને અખંડિત રાખ્યો અને અમર બનાવ્યો. એ વફાદાર ઝોરને વિપાત કરીને બાજબહાદુર પાછળ પોતાને પ્રાણ ન્યોછાવર કર્યો, કાગળ એ તો પ્રથમથી જ એને આપી ચૂકી હતી. એને અમર પ્રેમ અને દાન-દિવના અને દેહનાં !

કાંઈ અદશ્ય શક્તિ એને પ્રેરી રહી હોય તેમ મરદારનું મસ્તક એ માધિવ-પતિપરાયણ પ્રમદના ચરણે પૂજ્યભાવે નમી પડ્યું.

ગલ રાતાં પુલડાં

[બાલહત્યાના 'મનાવેદનાતુ' આં ચિત્ર છે. બહુ અંગ્રેજી લોકગીત છે: તેમાં એક કુમારિકા જીએ કરેલા ગર્ભપાતનો પસંગ છે. એ પસંગી ગુજરાતી લોકકથાઓમાં ઉતારેલું આ ગીત છે.]

ઢાળ—“ સોનલા ઇંદોણી રૂપા બેડલું” રે

પાલવ છોડને ।

“ પાણીડાં ગઈતી તથાવ

તવનલી, તવ પાલવ છોડને.

—એ લગ્ન-ગીતનો.

૧
વનરા તે વન ફેરી કાંઠમાં રે
રાતાં ફુલડાં;
હાં રે બાઇએ પધરાબ્યાં પેટનાં બાળ,
વનરામાં ગલ રાતાં ફુલડાં.

૨
અરધી રાતલડીનો પાંદલો રે
રાતાં ફુલડાં;
હાં રે નીચે મલકે છે મા-એક્યું બાળ,
વનરામાં ગલ રાતાં ફુલડાં.

૩
હસ મા એવડું હો લાડકા રે
રાતાં ફુલડાં;
હાં રે મારાં કળીએ કાળજડાં કપાય
વનરામાં ગલ રાતાં ફુલડાં.

૪
જમણે હાથે મીચી આંખડી રે
રાતાં ફુલડાં;
હાં રે બાઇએ ડાએ હાથે દમરી છે ડોક
વનરામાં ગલ રાતાં ફુલડાં.

૫
બાર માસ બાળ-કુંવારડી રે
રાતાં ફુલડાં;
હાં રે બાઇનાં તેર માસે લખિયાં લગન
વનરામાં ગલ રાતાં ફુલડાં.

૬
એકા રે દરીની ઉપવાસણી રે
રાતાં ફુલડાં;
હાં રે બાઇ તો હરિ-મંદિર પુજવાને લાય
વનરામાં ગલ રાતાં ફુલડાં.

૭
હસતા ને રમતા હીંગાળે રે
રાતાં ફુલડાં;
હાં રે બાઇએ નિરખ્યા છે બાળ ગોપાળ,
વનરામાં ગલ રાતાં ફુલડાં.

૮
થડક્યા થાનેલા, થંભી બધ રે
રાતાં ફુલડાં;
હાં રે બાઇની છાતીમાં છલછલ દૂધ
વનરામાં ગલ રાતાં ફુલડાં.

૯
સરખ્યાં જો હત મારે બોળલે રે
રાતાં ફુલડાં;
હાં રે તમને પેશવત કું હીર ને ચીર
વનરામાં ગલ રાતાં ફુલડાં.

૧૦
બૂલી હો બૂલી જુડી માવડી રે
રાતાં ફુલડાં;
હાં રે મારી તે દીની મરેદલી દોક
વનરામાં ગલ રાતાં ફુલડાં.

૧૧
આવડાં ધાવણ આલે ઉમરે રે
રાતાં ફુલડાં;
હાં રે મારી તેડની તરફે સંભાર,
વનરામાં ગલ રાતાં ફુલડાં.

૧૨
જુલું હું જશેના માને બોળલે રે
રાતાં ફુલડાં;
હાં રે તારે બોળલે અગન ફેરી આળ,
વનરામાં ગલ રાતાં ફુલડાં.

અવેરચંદ મેઘાણી

શ્રી લીલાવતી મુનશીની સાહિત્ય સેવા

[શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશીની દષ્ટિએ] *

અનુ :

શ્રી. શાન્તિલાલ શુ. તોલાદ

શ્રીમતી લીલાવતી મુનશી (જન્મ ૪. સ. ૧૮૯૯) શ્રી. મુનશી સાથે થોડા સમય સુધી “ ગુજરાત ” ના સહતંત્રી હતાં; તેમણે સમકાલીન અને ઐતિહાસિક વ્યક્તિઓના સંખ્યાબંધ રેખાચિત્રો, નકશો, નવલિકાઓ, એકાંકી નાટકો, રાજનિશિઓ હિન્દ અને યુરોપના પ્રવાસપત્રો અને નિર્બંધો લખ્યાં છે. ૪. સ. ૧૯૨૧ સુધીના તેમના મુખ્ય લેખો “ રેખાચિત્રો અને બીજા લેખો ” નામથી પુસ્તકાકારે પ્રકટ થયા છે. “ કુમાર દેવી ” (૧૯૩૦) એક પંચાકી નાટક છે. ૪. સ. ૧૯૨૫ પછીની તેમની નવલિકાઓ અને નાટકોઓનો સંગ્રહ ૪. સ. ૧૯૩૨ માં “ જીવનમાંથી જડેલી ” નામે પ્રસિદ્ધ થયો છે. તેમના અન્ય પ્રકીર્ણ લેખો હમણાં જ (૧૯૩૫ માં) “ વધુ રેખાચિત્રો: લુનાં અને નવાં ” નામથી બહાર પડ્યાં છે. જોલનિવાસ અને રાજકીય જીવનની અન્ય પ્રવૃત્તિઓને લીધે તેમના સાહિત્યકાર્યમાં હમણાં હમણાં અંતરાય પડવા માંડ્યો છે.

આપણી ભાષામાં શ્રીમતી લીલાવતી મુનશીની શૈલી નિશિષ્ટ અને અનેરી છે. પ્રસંગાનુસાર સરળ, ચક્ષુ મર્મચ્છેદી, રમતીયાળ અથવા ઉર્મિલ તેમની શૈલી અર્વાચીન સમ-

યની સુંદર ગુજરાતી ભાષાના પ્રતીક રૂપે છે. શ્રદ્ધા અને સહેલાઈથી તેઓ ભાષામાંથી આવશ્યક સાધનો મેળવી લે છે. અનેરો સંયમ દાખવતી તેમની ભાષા કદીમ સાહિત્યકીય અસર ઉપગમવતો પ્રયત્ન કરતી નથી. તેઓ પોતાની પરિમિતતા સમજે છે અને તેથી શ્રદ્ધા અને કુશળતાપૂર્વક જે ન કરી શકાય તે માટે ભાગ્યે જ પ્રયત્ન કરે છે. શ્રીમતી લીલાવતી અને શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશીની સાહિત્યકૃતિઓ ગાદા સંસર્ગમાં સર્ગાઈ છે. એકની શૈલીએ બીજાની શૈલીને અનેક રીતે સ્પર્શી છે, તે છતાંય શ્રીમતી લીલાવતીના અચૂક રસદષ્ટિ શ્રી. મુનશીની શૈલીને આનંદા-હતા રંગની ભલક અને અલંકારોની ઝમકથી દૂર રહેવા પામી છે. શ્રી. લીલાવતીએ દોરેલા ચિત્રોના રંગ કલાત્મક રીતે સમન્વિત બની નયનને આલ્લોકે છે અને નહિ કે ચક્રિત કરે છે. સાહિત્યમાં તેઓ અર્વાચીન રમણીના માનસશાસ્ત્રીય દષ્ટિબિંદુના પ્રતિનિધિ છે. જીવન તેમજ સાહિત્યમાં અત્યાર સુધી સ્ત્રીને એક રાજ્યગારેલી-દીગંધી તરીકે જ લેખવામાં આવતી. શ્રીમતી લીલાવતીની કૃતિઓમાં આપણે સ્ત્રીને એક માનવ તરીકે નીહાળીએ છીએ—જીવનને આંગણે મુગી અભિલાષા

૧ [નોંધ:-શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશી વિરચિત તાજેતરમાં પ્રકટ થયેલા અંગ્રેજી મંથ “ Gujarati and its Literature ” માંથી આ અવતરણ આપણી ભાષામાં ઉતાર્યું છે. મૂળ મંથના આકાશના શૈક્ષણિક આ લેખને પ્રસંગોપાત સંક્ષિપ્ત કર્યો છે. એક વિદ્વાન પતિએ પોતાની પ્રતિભાવાન પત્નીની સાહિત્યસેવાના કરેલા મૂલ્યાંકન ઉપરાંત, આ લેખ શ્રીમતી લીલાવતી મુનશીનું સ્થાન અર્વાચીન ગુજરાત સાહિત્યમાં નિર્ણય કરે છે તે દષ્ટિએ, ઉપયોગી છે. મૂળમાંનાં પહેલાં વચનને સ્થાને અને ત્રીજું વચન વાપર્યું છે, અને કેટલેક સ્થળે મૂળને વળગી ન રહેતાં થોડા આવશ્યક ફેરફાર કર્યાં છે.

શાન્તિલાલ તોલાદ.]

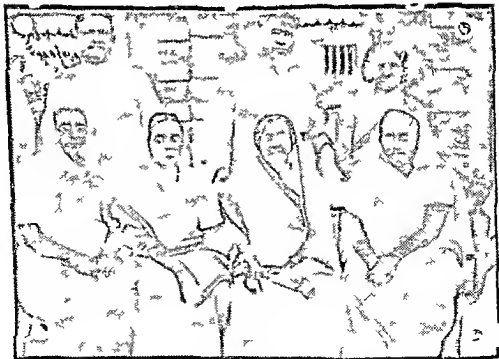

ગાંધીજીનાં અંગે ભાવનગર-
રમાં રાહેર સફાઈનું કાર્ય
કરનારી સેવા બાપિ બહેનો

ફ્લોરેન્સ એસન
અમેરિકામાં ન્યાયામૂર્તિનું પદ ભોગવતા આગેવાન મહિલા

શાન્તાદાસ ગુજરાતી હિન્દુ ઓમડગના આગ્રમ મિત્રના
વાર્ષિકોત્સવ વખતે સેવાનો કાર્યકરોનો ફોટો

સાથે ઉમેલી નહિ પરંતુ જીવન અને તેની કૃતિઓને બંધાવવા સમજતી; એક પુરુષ જે જે કરી શકે તે સર્વ સાધવા તત્પર; હુકમો સાહસ, અહંભુતતા અને સૌંદર્યને આકર્ષી એક બંધુબોર ! પુરુષ જ્યારે સ્ત્રીના સ્વતંત્ર અસ્તિત્વનો સ્વીકાર કર્યો ત્યારે અર્વાચીન વિશ્વની શરૂઆત થઈ એ જાનના તેમના એક નિઃસંધર્મ સુંદર રીતે વ્યક્ત કરવામાં આવી છે. તેમની વાર્તાઓમાં સ્ત્રીની મહત્તા પુરુષથી વિશિષ્ટ રીતે પોતાનું વ્યક્તિત્વ બીજાવવામાં માલમ પડે છે અને જેટલે દરજ્જે પુરુષ આ વિકાસમાં સ્ત્રીને મદદ કરે છે તેટલે દરજ્જે પુરુષની મહત્તા છે. ફક્ત એકવીસ વર્ષની વયે લખાયેલી તેમની “કારમીરની અંધરી” તેમનો દષ્ટિકાળ સ્વપ્નામાં જે મુશ્કેલીઓ નડી હતી તેના પરથી સુંદર રીતે પડેલા ઉચ્ચકે છે.

(૨)

લેખિકામાં એક મહાન ગુણ છે તે આત્મીયતાનો સૂર, સ્વયંપ્રકાશનો એક આછોરો સ્પર્શ અને વાંચકની આસપાસ અંગતતાની તત્પર ગુચ્છિત-આત્મીય વાતો કહેતો-અંતરે જાદુ. આથી જ આત્મલક્ષી આવિષ્કારોને પ્રદર્શિત કરતાં સાહિત્યસ્વરૂપો-જેવાં કે અંધરી, પત્રો અને રેખાચિત્રો-માં શ્રીમતી લીલાવતીની લેખિની સુંદર ગદ્યની પરાકાષ્ટાએ પહેલે છે. પરંતુ આને લીધે તેમની કૃતિઓનું વર્તુલ પરિમિત બને છે: પુરુષો તેમજ વસ્તુઓના પ્રસંગોમાં તેમને જાગ્યે મદ્દજતા મળે છે. તેમની જે વાર્તાઓ નાવિકાઓના દષ્ટિકાળની આસપાસ ગુચ્છાયેલી નથી. તેના નિર્માણમાં સ્વાભાવિક કૃતિઓ પ્રવેશવા પામે છે. તેમની શરૂઆતની નાટિકાઓ લાલકલ્પના વાર્તાલાપ અને નાવિકાના જીવન પર લેના દષ્ટિબિંદુથી વર્ણવેલી વાર્તાઓ છે. લલકલ્પણ તરીકે “કુમારદેવી”માં એક જ

જીવન માત્ર છે તે કુમારદેવી, જ્યારે અન્ય પાત્રો ફક્ત કુમારદેવીને વર્ણવવા માટે સર્ગાયેલાં છે.

શ્રીમતી લીલાવતી જેવી અસાધારણ નિરીક્ષણ શક્તિ અથવા તો માનવ આચરણને અતિ સૂક્ષ્મ દષ્ટિથી પૃથક્કરણ કરવાની શક્તિ ધણા થોડા જોડે ધરાવે છે. પોતાની કેટલીક નવલિકાઓમાં તેઓ નિર્દય વાસ્તવિકતાથી પુરુષનો સ્ત્રી તરફના વર્તન પરથી પડેલા ઉચ્ચકે છે: પરિણામે અન્ય લેખિકા કરતાં આગળ વધીને તેઓ સાહિત્ય સ્વરૂપની નવી ભૂમિકા રજૂ કરે છે.

કુદરતનાં સૌંદર્ય જોઈને તેમને જે આહ્વાદ થાય છે તે ખાસ કરીને “કારમીરની અંધરી” અને “ધુરોપના પત્રો” માં સરસ રીતે વ્યક્ત થાય છે. કારમીરના વેરીનાગંની મુલાકાતનું વર્ણન એક સુંદર શબ્દચિત્ર છે.

શુભ ચંદ્રિકામાં સ્નાન કરી રહેલી વેની-સની મહાન નહેરનું અને લંડનથી એરોપ્લેનમાં પારીસ જતાં કુદરતી સૃષ્ટિ સૌંદર્યનું તેઓએ આગેનું વર્ણન આપણી લાપામાં વિરલ એવા શબ્દ ચિત્રો રજૂ કરે છે.

[૩]

તેમની નવલિકાઓ અને નાટિકાઓ ધણે ખરે જાણે જીવન અને કૌતુહલપ્રિય વૃત્તિથી વ્યાપ્ત બંધુબોર રમણીના વિવિધ અનુભવો રજૂ કરે છે: જે કંઈ ફર હોય છે તે સંજ્ઞાઓમાં અને હેતુઓમાં. દરેક વખતે નારીનું વ્યક્તિત્વ સરખું જ હોય છે: તેના દુર્ભાગ્યની જોખમદારી પુરુષને શીરે લાદવામાં આવે છે અને આવા પુરુષને ઉપહાસ, વ્યંગ અને ધુણાવાન ચીતરવામાં આવે છે. તેમની “ઝાંઝવાના જળ” નામની સુંદર નવલિકાની નાવિકા કથા એક ગ્રેમીને તિરસ્કારી કાઢે છે. કારણ કે તે “અંધમાં વિજયના ગર” સાથે.

દીધો “ મારે તો જ્યાં ત્યાં પાલખીએ ચડી
પરણી જ નાંખવાનું છે ને ! ”

“ એમ કેમ ? તારી પત્નીનું પોપણ
કરવા તું બીજાના જેટલો જ શક્તિવાન છે. ”
તેની માતાએ દલીલો કરવા માંડી “ તું
વિદ્યાપીઠની પદવીઓ મેળવો ચૂક્યો છું.
સરસ્વતીની કૃપા થઇ છે પણ હજી લક્ષ્મી
પ્રસન્ન થવાની વાર છે પણ એથી શું ? ”

પુત્રની પદવી ઉપર માતાને ગૌરવ લેતી
જેમ શ્રીકાંતને હસતું આવ્યું. આપણી વિદ્યા-
પીઠોના એમ. એ. ! લગભગ તમામ ધંધા
માટે નાણાયક.

પુત્રને મૌન સેવતાં જેમ માતાએ પોતાનું
પારાયણ આગળ ચલાવ્યું, “ તારે માટે અનેક
માર્ગો આવી ચૂક્યા છે. આજ સુધી બધાને
મેં ઉડાવ્યાં ક્યાં છે. પરંતુ આજે તો એક
સૌંદર્યની મહારાણીનું માથું આવ્યું છે. મેં
મારી જાતે તેને જોયેલી, ત્યારે તો એ નાની
બાલિકા હતી. પરંતુ એ પરદેશ ગયાં ને હું
વિસરી ગયેલી. આજે જ તારી ડોસીએ મને
કહ્યું કે એ તો સોળ વર્ષની સુંદરી થઇ
ચૂકી છે. એની મેહકંતાની તો વાત જ કર-
વાની નથી. સંપૂર્ણ લંબગોળ વદન ને આકર્ષક
કેશકલાપ, દાંત જરા મોટા ખરા પણ
એમાં શું ?

શ્રીકાંત આ સ્વર્ગસુંદરીને પરણવા જરાય
અધીરો નહોતો છતાં ય આ નજવી જોડણી
તો એના આકર્ષણમાં ઉમેરો થતો હશે એમ
તેણે માની લીધું.

“ તારા ડોસી જેવાંની પસંદગી ઉતરી તો
એ કન્યા કુંવારો રહે જ કેમ ? ” શ્રીકાંતે
ફેંસલો આપ્યો “ પણ બા ! તારા દીકરામાં
પણ જોડ છે. તેનું શું ? ”

“ જુ ” તેની બાએ એને તુચ્છકારી
કાઢ્યો. “ પ્રશ્નોની જોડ તે જવાતી હશે ?

નાનપણમાં તું પડી ગયેલો તેથી સહજ કાંપો
પડ્યો છે, તેમાં શું થઇ ગયું ? ”

“ પણ બા ! હું એવા કાપાની વાત
કરતો નથી. ” શ્રીકાંત ગંભીર બન્યો, “ મારી
જોડ તો એથી પણ ગંભીર છે. મારે દિવસમાં
ચારવાર ખાવા જોઇએ છે. ”

એની માતાને જોડું લાગ્યું હોય તેમ
જણાયું. “ છોકરીના આપ નથી ” તે બોલી
“ નહિ તો કપારની થે કાઢ શ્રીમંતને ઘેર
જાહેવાજ ગઇ હોત. અત્યારે એમના હાંચપંચ
બંધાઇ ગયા છે એટલે આપણા જેવાં મરી-
બનો જાવ આવ્યો છે. માટે વાત હંમવામાં
કાઢી નાંખવાને બદલે તું પરણીશ કે નહિ
તેનો મને રીતસર જવાબ આપ ”

“ પણ એ માટે વિચાર તો કરવા દે. ”
શ્રીકાંતે વાત ઉડાવી; જટપટ વાણી પતાવી તે
બહાર નીકળી ગયો.

હિંદની પ્રણયભૂમિમાં પરણતું એ પણ
એક ધંધો છે એ વાત શ્રીકાંત અત્યાર સુધી
સાચ બૂલી ગયો હતો. અત્યારે શક્તિ માદક
એ સ્મરણ તાણી થયું. સૌંદર્યની મહારાણી
શિરછત્ર વિહોણી હતી, એટલે પહેરામણીની
આજ્ઞા તો ગહોતી. ગુજરાતણી લાંબો સમય
સૌંદર્યની રાણી રહેતી નથી. દસ બાર વર્ષમાં
તો એ દસ બાર બાલકોની માતા બની જાય
છે ને એનું સૌંદર્ય અકલિત રીતે ક્યાંય
અદૃશ્ય થઇ જાય છે. એટલે સૌંદર્ય કરતાં
કંઇક વધારે આપી શકે એવા કુટુંબમાં પર-
ણતું એને ઠીક લાગ્યું. જો કે વિદ્યાપીઠની
પદવીઓએ પૈસા કમાવાની શક્તિ પૂરેલી
નથી હોતી છતાં ય બવિધના ધસુરોને તો
એથી સારી છાપ પાડે છે જ ને એમની
ચેલીની દોરી દીકરી ચાલે છે.

રાત્રે શ્રીકાંત વિચાર ચગડાવે ચડ્યો.
એને કુબ્જી કન્યા પરણી સારી જેવી રૂકમ
લગાવવા દિલ થયું. ધીમે ધીમે એના મગજમાં

“ ભલે ” મદનલાલ ઉઠ્યા, “ અંદર જઈ મારે એમને ખબર આપવી જોઈએ. ”

એ અંદર ગયા. ચિંતા શ્રીકાંત પર ઉતરી. મદનરાયની દીકરી કેવી હશે ? છોકરી સુંદર હોય તો નિરાંત થઈ જાય. એ સૌંદર્ય-ભૂતિ ન હોય પણ સુંદર વદનમાં એની માતાએ કહ્યું તેવી લાંબા દાંતની ખોડ હોય તોય હરકત નહિ. અરે ! વદન શામળું હે. પણ નયન જરા વિશાળ હોય, ભ્રમરો ચમકદાર હોય ત્હોય નભાવી લેવાય. એનું નાક પોપટ જેવું હોય કે ગોળ હોય તેની પંચાત જ નથી કરવી

“ એક ક્ષણમાં હું આવી ” એક દાસીનો અવાજ સંભળાયો. ઝોરીમાં નાણું ગોઠવતી તે દાદર ઉતરી ગઈ.

શ્રીકાંતનું હૈયું નિરાશાથી ધડકી રહ્યું. હવે કન્યા આવતી હશે. ખીલકુલ કુખડી હશે તો એ શું કરશે ? આ પહે પાછા પડવામાં સાર નહોતો. શરદની પેઢી ને ચાર ધરનેા વારસો અમદાવાદમાં કાણુ આપે એવું હતું ? એ વિચાર આવતાં જ તે થંભ્યો ને વિચારવા લાગ્યો.

કન્યાના આગમન સુધયક પડ્યું હો સંભળાયા. રેશમી વસ્ત્રોનો ફડફડાટ કાને પડ્યો. “ ગંડીઓનો ” એવુંકર થયો. ઘુસપુસ વતી સંભળાઈ. જાને હાથમાં ઢિંમત એકી કરી શ્રીકાંત ફરી ખુરસીમાં બેઠો.

એક દાસી ચીઠાઈની યાળી લઈ આવી, એની બાલુમાં જ કન્યા આંધીનું પ્યાલું લઈ આવી. મદનલાલ પણ પાછળ જ હતા. શ્રીકાંત ઉચું પણ જોઈ શક્યો નહિ. એણે માત્ર ભરેલા ચંપલ ને ગુલાબી બનારસી સાડી જ જોઈ.

“ આ મારી પુત્રી તરંગિણી. ” મદનલાલે પીછાન કરાવી, “ આપની પીછાન કરાવવા લઈ આવ્યો છું. ”

શ્રીકાંતને પરાણે ઉંચું જોવું પડ્યું. કન્યા કુખડી નહોતી એ જોઈ તેને નિરાંત વળી. પરંતુ મોટા દાંત કાંત નભાવી લેનાર છે એવું પ્રભુ પ્રથમથી કળી ગયો હશે. કન્યાના ઉપલા તમામ દાંત મોટા હતા. તે ઢાંકવા તે ઘણાય પ્રયત્ન કરતી પણ સફલ થતી નહિ. તે શામળી હતી પણ છેક કાળી નહોતી. એકેવડા બાંધાની હતી. જાડી નહિ.

“ આંખને કાંઈ પૂછવું હોય તો પૂછો ? ” મદનલાલ બોલ્યા.

શ્રીકાંત શરમાયો “ ક્યાં ભણે છે ? ” તેણે પૂછ્યું.

“ વીનીત વર્ગમાં; મહિલા પાઠશાળામાં. ” કન્યાએ બધાં જ દાંત ઉઘાડ્યા વિના છૂટકો ક્યો નહિ.

વાર્તાલાપ લંબાયો જ નહિ. શ્રીકાંતે ઠીક ઠીક નાસ્તો કરી લીધો. ચ્હા લઈ તે જવા ઉઠ્યો.

કન્યા તે પહેલાં જ વિદાય થઈ હતી. “ તમારો જવાબ મારે જાણવો જોઈએ. ” મદનલાલે ખુલાસો માગ્યો.

“ મને કંઈ હરકત નથી ” શ્રીકાંતે ઉત્તર લીધો “ લગ્ન નક્કી કરી જણાવજે. ”

મદનરામ હર્ષ પામ્યા જણાયા, “ પણ શરૂઆતની વિધિ પતાવી દેવી જોઈએ ને ? ” તે બોલ્યા, “ તમારી માતાને ક્યારે મળવાનું રાખીશું ? ”

“ મારી માતાને મળવાની કાંઈ જ જરૂર નથી. ” શ્રીકાંત અકળાઈ બોલી ગયો “ મારી માતા છેક જ જૂના વિચારની છે. એને સ્ત્રીઓની સ્વતંત્રતા પાલવતી નથી. નર્મની છોકરીને એ નવવધૂ તરીકે કદાચ ન પણ સ્વીકારે. ”

એને ગમ્યું તો નહિ પરંતુ એની માતા વાંધો ઉઠાવે તેની એને ધણી જ ખીક હતી

પરંતુ મદનલાલને એથી જરા પણ ખોટું લાગ્યું નહિ. “લગ્ન” તે બોલ્યા, “જૂના વિચારની હિંદુ માતા” વધી લીધા ચિત્ત રહે જ નહિ. ”

એટલે લગ્ન છૂપી રીતે થઈ ગયાં. શ્રીકાંતે એની માતાને કંઈ જ કહ્યું નહોતું. કન્યાના આપે વરને જે આપવું ઘટે એ બધું જ આપ્યું. હીરાની વીટી, ‘કાંકાનું’ ધડિયાળ, રેશમી વસ્ત્રો ને ચાંદીનાં વાસણો, તરંગિણી પણ વસ્ત્રાલંકારોથી સજ્જત થયેલી હતી. શ્રીકાંતને અલંકારોનું મુલ્ય એ હજાર રૂપિયા હશે એમ લાગ્યું. થોડુંક ચાચરચીડું પણ કન્યાદાનમાં આપ્યું. મણેક હજારની મત્તા મેળવી, શ્રીકાંતને મદનલાલની લલાચ પર હસવું આગ્યું. આટલી બધી મૂડી આમ વ્યાજગરની ચીજોમાં શેકવાને બદલે શારશી પેદીમાં શેકવાની જરૂર હતી. વાર્ષિક ત્રણસો રૂપિયા વ્યાજની આવક ન થાય. પરંતુ હજી હમણાં જ લગ્ન થયેલાં હોવાથી તે કંઈ જ કહી શક્યો નહિ.

આ લોકો બહુ જૂના વિચારનાં નહોતાં. એટલે શ્રીકાંતને પત્ની સાથે રહેવાની તક મળી.

ખંડમાં કોઈ નહોતું. કન્યા એકલી જ મોં છૂપાવી બેઠી હતી. શ્રીકાંતે પોતાનો સ્વર બગતો મૃદુલ બનાવ્યો. “ઘર છોડતાં લાગી આવતું હશે. તરંગિણી ! એવું હશે તો હું તને હમણાં નહિ લઈ જાઉં ”

તરંગિણીએ હેંચું નેપું. “ માતા છે જ ક્યાં તે મને જવાનું ન ગમે ? ”

શ્રીકાંતની મુચ્છવળે પાર રહ્યો નહિ. “ તું મદનલાલની પુત્રી નહોતી ? ” તેણે પૂછ્યું “ એમનાં પત્ની તારાં માતા નહિ ? ”

“ હું મદનલાલની પુત્રી ખરી ” નમવધૂ બોલી “ પણ આ તો મારી આરમાન મા છે. ”

શ્રીકાંતનો સ્વર બેસી ગયો “ તારી આરમાન માતા તને ચાહે છે તો ખરીને ? ” તેણે નિરાશામાં પૂછ્યું “ એને ખીલું સંતાન તો નથી. ”

“ એને મારા પિતાથી એક પેલું સંતાન નથી. ” તરંગિણીએ ખુલાસો કર્યો “ મારા પિતાને તો હું એકલી જ પુત્રી છું પરંતુ મારી આરમાન માને આગલા પતિથી બે દીકરા છે. એ લોકો લગ્નમાં આવ્યા જ નહોતા. એમના અસ્તિત્વની ખીના તમારાથી છૂપાવવાથી એ માતાપિતા ઉપર રોષે લગાશે. ”

શ્રીકાંતે બંને હાથમાં માથું છૂપાવી દીધું. “ ઘડીબર કોઈ ખોટું નહિ. ”

તરંગિણીને સહજ ખુલાસો કરવાની અગત્ય જણાઈ “ મેં પણ પિતાજીને એમ કરવા ના કહ્યું હતું ” તેણે કહ્યું. “ પરંતુ પિતાજી તમને અસત્ય કહેવા તૈયાર નહોતા. તમને ભેટ સોગાદો પણ આગવા ચાહતા હતા. વળી આજ્ઞામાં પણ જે આવશે તેથી તમને સંતોષ જ થશે. ”

તરંગિણી સાચું જ બોલતી હતી. શ્રીકાંતને બધું કશું ક્યાં વિના છૂટકો નહોતો. મદનલાલે એક પણ વાક્ય અસત્ય ઉચ્ચાર્યું નહોતું. એવું કિસ્મત જ વાંકું હતું કે એણે જુદો અર્થ કર્યો. પણ શારશી પેદી તો ચાલુ હતી ને ? કદાચ ત્યાં કંઈ નોકરી મળી જશે.

વહુધેલાઓ—

શ્રીમતી સાર અમે, સાડીઓ વણાવશું,
જીવનના હઠાવા લણાય;
—રંદિયા મીઠા સુરે રે.

યુવકો—

નીંદર વેચીને, એક વેઠે ઉત્તમગરા
ખીખનાં નેણે શુભાલ.
—રંદિયાના મીઠા સુરે રે.

વહુધેલાઓ—

(કાણુ કહે છે ગાય નોતી મારા બહાલા-એ રાગ.)
કાણુ કહે છે ? * દાક્ષિણ્ય અમારાં,
યુરોપિયનથી ઓછાં છે ?
હું કહું છું—દાક્ષિણ્ય અમારાં,
યુરોપિયનથી અદકાં છે—

યુવકો—

મોં મલકે છે, વાતો કરતાં
મનધર જમને રમતાં છે
કાંતી, કાંતી, આંટી કરતાં
સરવાળા મેળવતાં છે

સત્યાશ્રુડી યુવકેદીઓ—

મીણા તણાયે છે તાર—વજેરે.

પ્રવેશ ત્રીજો

[એક શ્રીમતી પ્રવેશ કરે છે—વિજેગથી બહે-
બાકળા બની ગઈ છે. જેલની ઓડીસમાં મુલાકાત
આડે છે—પ્રેક્ષીજ મુલાકાત હોવાથી અર્ધબાનમાં—
અર્ધબાનમાં લવલી હોય એમ બોલે છે.]

શ્રીમતી—આર્પણુત્ર ! ક્યાં હશે ?

વહુધેલા—દેવી ! પંચવટીમાં છું.

શ્રીમતી—(મૂર્ખામાં બોલે છે) અરે !
પંચવટી તો અપશુકનીઆળ છે. જોગીને
વેષે રાવણુ આવીને સંતિ સીતાને ત્યાંથી જ
હંરી ગયો હતો. આર્પણુત્ર ! 'બહાલા-રસિયા,
તમારું કાષ્ટ હરણુ કરી જશે તો હું શું કરીશ ?

[શ્રીમતી આકાશવાણી સાંભળે છે.]

“ જોગીને વેષે રાવણુ આવ્યો ને—

દસ માથાને દૈત્ય રે,

હાથમાં તે પવન પાવડી—

જમ સીતા પાસે માગી બીખ.”

શ્રીમતી—[નચ્ચત-સ્વપ્નમાં પડી છે લવે છે.]

પતિની છુદ્ધિ તારમાં. તણાતી જોઈ
છું. ઇતિહાસ, રાજ્યકારણ, તત્વજ્ઞાન કાવ્ય
અને સાહિત્યથી પોતાનો માનસિક અને
આધ્યાત્મિક વિકાસ કરવાનો આવી. સારો
લાગ મૂકી, સીતાજી સુવણુશ્રુગના મોહમાં,
પડ્યાં હતાં એવી રીતના અમારી તરફના
કાષ્ટ અગમ્ય મોહમાં પડેલા હું એમને જોઈ
છું. દેશભક્તિને માટે એ કાંતના નથી. અમારા
કેવળ સ્થૂલ મોહો જ, એમને ઘેર્યા છે. પ્રભો !
પતિતપાવન પ્રભો !

સંયુક્તા—[પ્રવેશ કરે છે—શ્રીમતીને કમળ-
પત્રથી પવન નાખે છે. શ્રીમતી હજી બાનમાં
આવતાં નથી. આખરે રૂપાની હારીમાં, ગોદાવરી-
માંથી રીતલ જલ લાવીને શ્રીમતીની આંખો પર
ધીમેથી સંયુક્તા છાંટે છે. (સ્વગત) કહે છે]
“ મારે પણ એક રસિયા વાલમ હતા. ”

[શ્રીમતી સુતી સુતી નચ્ચત થાય છે પણ
હજી ઠીક રાકાઈ નથી. સુતેસુતે સંયુક્તાને પૂછે છે]

શ્રીમતી—“ મારે પણ એક રસિયા વાલમ
હતા ” એમ તમે બોલ્યાં ખરું ?

સંયુક્તા—હા બહેન, મારા મોહમાં
તદ્વિલન થઈ, એમણે દીકરીનાં દાર મુઠ્ઠી ઘેરી
રાહને આવના દીધા હતા. એ મહા અપ-
રાધનું ફળ આપણી ભારતમાતા હજી
બોજવ્યા કરે છે !

[શ્રીમતી બેઠી થાય છે. દુઃખી હૃદયે સંયુક્તાની
કથની સાંભળે છે]

સંયુક્તા—[શું કહું કથની મારી બહેન-
એ રાગ]

શું કહું ? કથની મહારી બહેન !

મોહ પડેલા સ્વામી !

હિન્દુ દંપતી-જીવન

લેખક :

ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ,

ડી. પી. એચ. (છગેડ) હેલ્થ ઓફિસર, સુરત.

દક્ષિણ હિંદના એક પ્રખ્યાત હિંદુ લેખકે હિંદુ સમાજના દંપતીજીવન અને ગૃહવ્યવસ્થા વિષે ટકોર કરી છે કે “ We have no homes but houses, no wives but women ” આ વાક્યનો ગુજરાતી ભાષામાં ખરો અર્થ હુંકમાં સમજાવવો બહુ મુશ્કેલ છે. આટલા માટે પત્ની અને ગૃહ એ બે આપણી ભાષામાં દરોજ વપરાતા શબ્દો તેમના ખરા સ્વરૂપમાં હિંદુ સંસારમાં હરતી ધરાવે છે કે કેમ તે બાબત આપણે વિચાર રહ્યું.

યુરોપના કોઇ ચિત્રકારને, તે દેશના એક, ખૂબમજા જીવન ગાળનાર મધ્યમ વર્ગના ‘પતીનું’ ચિત્ર આલેખવાનું કહ્યું હોય તો તે કે નાનું મરણ માદા કરતીચરવાળું ‘ગિજાનખાનું’ બતાવે, તેમાં તેમાં શિયાળાની ઈંદીથી બચવા માટે, ઈલાકની અંદર ગોઠવેલી મધકીમાં (Domestic Hearth) બસતે બસતે સળગતો અગ્ની બતાવે, સાદી નીચા ઘાટની ખુરશી પર બેઠેલો અને સ્ટ્રીગારેટ પીનો પતિ બતાવે અને વધારામાં, પતિ પત્નીની બાજુમાં રમકડાં સાથે બેસ કરતું બાળક બતાવે !

એક હિંદી ચિત્રકારને, મધ્યમ વર્ગના એક હિંદુ દંપતીના ગૃહસંસારનું ચિત્ર આલેખવાનું કહ્યું હોય તો તે કેવું ચિત્ર આલેખશે તેનો આપણે કોઇ વખત વિચાર કર્યો છે ? હિંદી ચિત્રકાર ગમે તેટલો હોંશિયાર હશે તો પણ તેને હિંદુ દંપતીના આદર્શ ગૃહજીવનનું ચિત્ર દોરતાં બહુ મુંઝવણ લાગશે. તે બીચારાને

આ ચિત્ર દોરતા અગાઉ અનેક પ્રશ્નો અને કોયડાઓનો ઉકેલ કરવો પડશે.

મહુમ પ્રખ્યાત ચિત્રકાર રવિવર્માએ કદાચ આજ કારણથી હિંદુ સંસારનું એક પણ ચિત્ર દોરવાની હિંમત નહિ કરી હોય અને તેમણે પુરાણોની કાદબાનિક વ્યક્તિઓનાં ચિત્રો દોરી સંતોષ માનવો પડ્યો હશે !

કોઇ પણ આધુનિક ચિત્રકારે પણ, હિંદુ દંપતી જીવનનું સુંદર ચિત્ર દોરી નામના મેળવી નથી.

હિંદી ચિત્રકારને પહેલી મુશ્કેલી તો એ ન જીણશે કે તેણે પત્ની કેવી ચિતરવી ? સંયુક્ત કુટુંબમાં કેદીની જેમ રહેતી ધૂમટો કાઢતી અને છુપાતી છુપાતી ચાલતી સ્ત્રીનું ચિત્ર દોરવું કે ઉચી એડીના બૂટ પહેરતી, વાકી-સેંથી પાડતી, અને ચમકતાં વિદેશી કેપડાંથી સજાયવી યુવતી ચિતરવી કે ખાદીના સાદા વસ્ત્ર અને ચંપલ પહેરનારી સખળા ચિતરવી કે આર્થિક હાડમારી અને અસા-નમાં નલખ્યાં ભારતી, અર્ધદગ્ધ અને આદર્શ વગરની, અડધાં રત્નેશી અને અડધાં વિદેશી વસ્ત્રોમાં સજાયલા કાલના મધ્યમ વર્ગની સ્ત્રી ચિતરવી ?

હિંદી ચિત્રકારને બાળુ પર મૂકી, આપણે હિંદી લેખકો આ બાબતમાં શું ધારે છે તે જોઇએ. આ દેશના માંસારિક નલકકથા લખનારા લેખકોએ હિંદુ દંપતીનું ગૃહજીવન જુદા જુદા સ્વરૂપમાં બતાવ્યું છે. સાક્ષર શ્રી ગોવર્દનરામે દંપતીજીવનના પણ નમૂનાઓ ગુજરાત સમક્ષ ધર્યાં સરસ્વતિચંદ્ર અને

કુસુમ, લુદિધન અને મુણ્ણુદરી, અને પ્રમાદ-ધન અને અધકંકિશોરી. શ્રીયુત કનૈયાલાલ મુનશીએ પોતાની ઐતિહાસિક તેમજ સાંસારિક નવલકથાઓમાં બે ત્રણ હિંદુ દંપતીઓના ચિત્ર બહુજ સારી રીતે રચ્યું કર્યું છે.

હાલના લોકપ્રિય લેખક શ્રીયુત રમણલાલ દેસાઈએ પણ પોતાની દરેક નવલકથામાં હિંદુ દંપતી જીવનનાં સુંદર તમુનાઓ રચ્યું કર્યું છે.

પરંતુ હિંદુ દંપતીના જુદી જુદી રીતે આવેખાંચલા આટલા બધા ચિત્રોમાંથી કેાઈ પંથુ ચિત્રે આપણા જીવન પર સચોટ અસર કરી હોય તેવું જણાવું નથી.

સાંસારિક જીવનના સુખનો આધાર એકલા પતિની અથવા પત્નીની લાપગત ઉપર નથી રહેતો. આ દેશમાં, સ્ત્રી કરતાં પુરૂષને વધારે હક્ક હોવા જોઈએ એવી માન્યતા જમાનાથી આજતી આવી છે તે ઉપરાંત મધ્યકાળના હિંદી સાહિત્યમાં, પુરૂષ કરતાં સ્ત્રીની લાપગત દરેક રીતે, સાધારણ રીતે ઓછી જ છે તેવું લખાણ મોટા પ્રમાણમાં મળી આવે છે.

આવી માન્યતાની અસર આપણા મન ઉપર એકંકો વળેથી થઈ છે અને તેને લીધે હજી સુધી દંપતીજીવનનાં સુખનો કેાઈએ હજી અણ ઉકેલાયેલો રહ્યો છે. આ લેખકના એક કેળવાયેલ અને શ્રીમંત મિત્ર લગભગ પાંત્રીસ વર્ષની ઉંમરે વિધુર થયા. તેમણે અનેક મિત્રોએ ફરી પછણવા આમ્રહ કર્યો. તેનો જવાબ તેમણે આપ્યો કે “ હિંદુ સાંસારિક જીવનમાં એવું શું રથું કે મને ફરી પછણવાનું મન થાય ? ” મારા ધારવા મુજબ હિંદુ સાંસારિક જીવનની આ કડક પરંતુ યોગ્ય ટીકા છે. હિંદુ દંપતીઓ અધારે કેવું જીવન ગાળે છે તેવું બારીમધથી જો આપણે નિરીક્ષણ કરીએ તો તેમાં દંપતી જીવનના સુખ જેવી કેાઈ વસ્તુ છે ? અને

છે તો સેંકડે કેટલા ટકા છે ? આલો આપો આ દેશના મધ્યમ વર્ગનું દંપતી જીવન તપાસીયે.

હિંદુ સમાજમાં સાધારણ રીતે ઊંચકરતાં ઊંચકરીને ઓછી તેમજ ઉતરતા પ્રકારની કેળવણી આપવાનો રીવાજ છે. આ લીધે પતિ કરતાં પત્નીની વિકસાત ઓછી જ હોય છે. જન્મેની વિકસાતને મેળ લાગ્યે જ હોય છે. આ ઉપરાંત, શારીરિક, માનસિક અને આત્મિક ઉન્નતિ કરવાના જે સંયોગો એક ઊંચકરને હિંદુ સમાજમાં મળી શકે છે તે સંયોગો ઊંચકરીને લાગ્યે જ મળે છે. અ પરિસ્થિતિનું સીધું પરિણામ પતિ પત્નીન દરેક બાબતમાં અસમાનતા છે. દંપતીજીવનના સુખનો આધાર પતિ અને પત્નિનો એ બીજા સાથે કંઈ જાતનો સંબંધ છે તેન ઉપર છે એટલે કે પત્નીની દશ નોકર મિત્ર અથવા શેક, આપણમાંથી જેને મળતી હશે તે મુજબ તે દંપતી સુખી કે દુઃખી હશે. દંપતી જીવનના ખરા સુખની ઉત્પત્તિ, પતિ પત્નીન એક બીજા તરફની સમાન લાવના ઉપર છે, સમાન લાવવાનો ખરા અર્થે ઘણા સ્ત્રી પુરૂષ બરાબર સમજી શકતા નથી અને તેને લીધે તેમનું સાંસારિક વહાણ જગતના તોફાની દરીયામાં સતોષકારક રીતે ચાલવું નથી.

પતિ અને પત્નીના કાર્યક્ષેત્રો તદ્દન જુદા છે, આ વાત સમાન હકનો તિયાર કરતી વખતે જુલાઈ જતી ન જોઈએ. બીજા એક વાત ખાસ સમજવાની જરૂર છે તે એ છે કે કુટુંબનું પોષણ કરવા ખાતર પૈસા કમાઈ લાવવાનો ધંધો જોડેલો માન ભર્યો, પુરૂષ વર્ગ માને છે તેટલો જ માન ભર્યો ધંધો, બાળકો ઉછેરવાનો અને શુદ્ધકર્મ કરવાનો છે તે પુરૂષ જાતિ એ બૂલી જવું ન જોઈએ. શુદ્ધ એ એક પ્રજાસત્તાક રાજ્ય જેવી સંસ્થા છે. આવી સંસ્થામાં કેાઈ પણ વ્યક્તિની જોડકમી ચાલવી ન જોઈએ.

પતિ અને પત્ની તે બન્ને પોતપોતાને કુદ-
રતે નિર્માણ કરેલો ધર્મો માનણ્યો અને
મોજાવાળો સમજે અને પોતપોતાના કાર્ય-
ક્ષેત્રમાં પોતાની બ્યાબાળી ફરજ બજાવે તો
સંસારમાં સ્વર્ગ ધરે ધરે ઉત્પન્ન થાય.

દંપતી જીવનને સુખી બનાવવાની ઇચ્છા
રાખનાર પતિ પત્નીએ નીચેની અગત્યની
સૂચનાઓ ઉપર મનન કરી તેમને જીવનમાં
ઉતારવ તો ચત્ન કરવો જોઈએ અને જો આમ
કરવામાં આવે તો, જે દંપતીઓ અમુક
નજીવા કારણોને લીધે દુઃખી જીવન ગાળી
રહ્યાં છે તેઓ જરૂર સુખી થાય.

(૧) કોઈ પણ સ્ત્રી પોતાના પતિના
અમુક કિસ્સાથી કદાપિ સંતુષ્ટ થતી નથી,
તેને તો પતિનો અપૂર્ણ અને અવિલકત
પ્રેમ જોઈએ છે.

(૨) કોઈ પણ પુરૂષ પોતાની પત્નીના
આજા કે અધૂરા પ્રેમથી સંતુષ્ટ થઈ શકતો
નથી. તેને પણ પત્નીનો અપૂર્ણ તેમજ ભાવ-
ભીનો પ્રેમ જોઈએ છે.

(૩) પતિની દોહલ અને ચાલુ અવસ્થા
પર પતિ પત્ની બન્નેનો મરજો હક હોવો
જોઈએ અને કુટુંબના ધનનો વ્યય બન્નેની
સહકારમાં (Jointly) કરવો જોઈએ.

આરતે સળગતો અગ્નિ બતાવે, સાદી નીચા
ઘાટની ખુરશી પર બેઠેલો અને સીંગરેટ
પીતો પતિ બતાવે અને વધારામાં, પતિ
પત્નીની બાજુમાં રમકડાં સાથે બેસી કંઈક
બાળક બતાવે !

એક હિંદી ચિત્રકારને, મધ્યમ વર્ગના
એક હિંદુ દંપતીના ગૃહસંસારનું ચિત્ર આલે-
ખવાનું કહેલું હોય તો તે કેવું ચિત્ર આલેખશે
તેનો આપણે કોઈ વખત વિચાર કર્યો છે ?
હિંદી ચિત્રકાર ગમે તેટલો હોશિયાર, હશે તો
પણ તેને હિંદુ દંપતીના આદર્શ ગૃહજીવનનું
ચિત્ર દેરતાં બહુ મુંઝવણ લાગશે. તે બીચારાને

આર્થિક સ્થિતિથી અગત્ય રાખવી ન જોઈ-
એ. દરેક મનુષ્યને પોતાની જાંઘીમાં આર્થિક
વિપત્તિઓ આવે છે, અને પતિ જો પોતાની
આર્થિક સ્થિતિના કટોકટીના પ્રસંગે જો
પોતાની પત્નીને તે બાબતથી વાકેફ ન કરે તો
પત્નીન તેની ખરે સમયે મદદગાર બની શકતી
નથી.

(૬) પતિ પત્નીએ એક બીજાના શોખ
અને વૃત્તિઓને અનુકૂળ રહેવા જરૂર ચત્ન
કરવો. એક બીજાની વૃત્તિને નહિ અનુસરવા-
થીજ દંપતીજીવન દુઃખમય બને છે. પતિ
પત્ની બન્ને એક બીજાની ખરાબ ટેવોને,
સમજાવટ, વિનવણી અને લાગણીમય વર્તનથી
સુધારી શકે છે. આ કાર્ય માટે ધમકી અને
કોપનો જો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો તેનું
પરિણામ વિપરીત જ આવે છે.

(૭) આખો દિવસ સખત કામ કરી
અને કંટાળીને પતિ ધરે આવે ત્યારે તેને
હસતે મુખે અપાયેલો આવકાર અને તેને મન
ગમતો બનાવેલો આદર-પ્રીતિ પતિને પોતા-
ના ગૃહમાં જ સ્વર્ગનું ભાન કરાવે છે, તે
વાત દરેક પત્નીએ જરૂર યાદ રાખવી જોઈએ.

(૮) કેટલીક જુના વિચારની સ્ત્રીઓ
પોતાને અંતાન થયા પછી પોતાની
બધી કાળજી અને લાગણી પતિ તરફથી
સંકેતી લાઈ બાળકો તરફ દાઢવે છે. પતિને,
પોતાના બાળકો ગમે તેટલાં બહાવાં હોય છતાં
વગરની, પત્ની આવી વર્તણૂકથી સંતુષ્ટ કે સુખી
વસ્ત્રોમાં સજ્જ થઈ પત્નીની પહેલી ફરજ
ચિતરવી ?

હિંદી ચિત્રકારને બાજુ પર મૂકી, રાખવી. બાળક
હિંદી લેખકો આ બાબતમાં શું કહેતા હશે
તે જોઈએ. આ દેશના સાંસારિક નવલકવી જોઈએ
લખનાર લેખકોએ હિંદુ દંપતીનું ગૃહજીવન જ પુણ્ય
જીવન સ્વરૂપમાં બતાવ્યું છે. સાક્ષર કરી બાળકને
ગોવર્દનરામે દંપતીજીવનના પણ નમૂના
ગુજરાત સમક્ષ ધર્મોઃ સરસ્વતિચંદ્ર અમીના મા

ચોકડાળીને ઘેર આવેલા પતિને આનંદિત અને સુખી કરવાની જેટલી પત્નીની કરજ છે તેટલી જ કરજ ગૃહકર્પથી કંટાળેલી અને થાકેલી પત્નીની સંભાળ લેવાની પતિની કરજ છે. આ જાતની પરરપર-સહાનુભૂતિ તેજ સંસારને સ્વર્ગ બનાવવાની આવી છે.

(૧૦) પતિ અથવા પત્નીએ પોતા-પોતાને અતિશય પ્રિય શોખમાં બહુ મરગુલ રહેવું જ નોંધ્યે. જરા તવરાશ મળે કે તરત જ હારમોનીપમ કે દિલરૂપા સ્વપ્નને ભેમનારી સંગીતની શોષિન પત્નીઓથી ધણીએ પતિઓ કંટાળે છે. આખો દીવસ પાઠ પૂજા અને ધર્મના પુરતક વાંચનારી અને ધર્મની જ વાત કરવાની પત્નીઓને “ભગતડી”નું ઉપનામ કેટલાંએ પતિઓએ આપ્યું છે. ધણી વખત કેટલાંક પતિઓને તો, આવી સ્ત્રીઓને, પાંજરાપોળમાં મૂકવાનું મન થઈ જાય છે. આવી જ રીતે બીડીઓ ડુંકનાર પાના કે સોગરા બાહુ રમનાર પતિ માટે, પત્નીને તિરસ્કાર છુટે છે.

મંદીર મંદીર ભટકતી અથવા આખો વખત બહેનપણીઓના ઉમરા ગણનારી પત્નીઓથી પતિ કંટાળે તેવી જ રીતે પત્નીને ઘેર રહેવા દઈ દરરોજ એકલા નાટક સીનેમા જોનાર અથવા રાતના અગીવાર વાગ્યા સુધી કલ્પમાં વાત જ રમનાર પતિથી કેટલીયે પત્નીઓને આપધાત કરવાનું મન થાય છે.

(૧૧) પત્નીએ પોતાના પિયર પક્ષના સગાવહાલાનો અંણુધટો પક્ષ લેવાથી અને તેમના પર વધારે પડતી લાગણી રાખવાથી અને પતિએ પોતાના માતાપિતાના કંટાળના માથુસો તરફ વધારે મંમતા અને પક્ષ-પાત રાખવાથી ધણી દંપતીના જીવનમાં ઝેર રેડ્યું છે. હિંદુસમાજની મનોદશાને અનુ-મરીને ધિરજથી અને ઉદારભાવે આ દિશામાં વર્તન ચલાવવાની દરેક પતિપત્નીની કરજ

છે. અત્યારે આ દેશમાં જુના વિચારના સંયુક્ત કુટુંબોમાં સાત પેઢીનો દરનો પિતરાઈ પોસાય છે પણ સાળીનો અનાથ ખાજક ન પોસાય. આવી જ રીતે કેટલાક સુધરેલા વિલકત કુટુંબોમાં તદ્દન નજીકના સગા પિતરાઈને ઉભા રહેવાનું સ્થાન મળવું નથી અને સાળી સાહે અને તેમના હોદ્દાઓનો કાયમનો વાસો થઈ રહ્યો છે. આ બંને પરિસ્થિતિ અસહનીય છે. આવા સંજોગોમાં પતિ પત્ની બંનેએ વિવેક અને દીર્ઘદ્રષ્ટિ વાપરીને વર્તન કરવું જોઈએ.

(૧૨) ધનવાન, મધ્યમ અને ગરીબ એવા દરેક કુટુંબોમાં પત્નીની મોટામાં મોટી જોખમદારી તે પતિની તંદુરસ્તી અને તેની કમ્બોને અનુકૂળ ખોરાક આપવો તે છે. આપણા દેશમાં આટલા બધા હોટેલો ઉદ્ભવતાં જાય છે અને તે બધાનો સારી રીતે નિભાવ થાય છે તેના શું કારણો છે તે બાબતનો આ દેશની સ્ત્રીઓએ ગંભીરપણે વિચાર કરવાની જરૂર છે. પતિને ભાવતી અને મન ગમતી રસોઈ અને ખીશ વાનીઓ જો તેને ધરમાં જ મળી શકતી હોય તો તે હોટલમાં સ્વાદિષ્ટ વસ્તુઓ ખાવા માટે જાય જ શા માટે ?

(૧૩) સ્ત્રીજાતિને કુદરતે અનેક બંધિયો કરેલી છે તેમાંથી હેતાળ અને હસંયુષો સ્વભાવ, કુટુંબ વાતસલ્ય, પતિ તરફ અગાધ પ્રેમ, કામળ કંઈનો સંગીત ગાવામાં ઉપયોગ, અને ભરત ગુંથણ અને ચિત્રકળાથી મૂલને ચણગારવાની શક્તિ આ બધાનો જો તે વિવેકપૂર્વક ઉપયોગ કરે તો, પુરુષજાતિનું નાટક, સીનેમા, કલ્પ અને નાચ ગાનના જલસા તરફનું આકર્ષણ આપોઆપ ઓછું થાય અને હિંદુ જાતિનો સજાગતો સંસાર જરૂર સ્વર્ગમય બને.

(૧૪) દંપતી જીવનને સુખી બનાવવા માટે પત્નીની જેટલી જોખમદારી છે તેટલી જ પતિની પણ જોખમદારી છે. પોતાને

જન્મ આપનારી માતા, બહુલા પિતા અને ભાઈ ભાંડુનો રવેન્છાપૂર્વક ત્યાગ કરી, અને એક અન્નપુષ્પ અને પરાયા કુટુંબમાં, પતિ પ્રત્યેના પ્રેમથી આકર્ષાઈ, પતિના ગૃહમાં મદાને માટે જીવન ગાળવા રહેવા જોડેલો આત્મત્યાગ કરવા વાળી પત્ની પ્રત્યે જો પતિ જરા પણ જોરકારી ભરેલું વર્તન ચલાવે અને તેને એણું આવવા દે તો તે એક મહાન પાપ અને વિશ્વામઘાતનું જ કાર્ય ગણાય.

(૧૫) અંગ્રેજ પ્રભુ અત્યારે પોતાની કોઈ પણ વસ્તુથી વધારેમાં વધારે મગરૂર હોય તો તે દેશના મધ્યમ વર્ગના દંપતી જીવનથી (Middle class family life)

છે. અત્યારે અંગ્રેજ પ્રજાને કોઈ બહુલામાં બહાલી વસ્તુઓ હોય તો તે ગૃહ અને ગૃહજીવન (Home and domestic life) છે.

લેખ પૂરો કરતા અગાઉ આ લેખન શરૂઆતમાં લખાવલું વાક્ય ' We have no homes but houses, no wives but women ' તે વાક્ય વાંચકને ફરી માફ દેવડાવવાનું મન થાય છે. નવિન ભારતનાં યુવકવર્ગને, હાલના હિંદીધરો (Houses) ને ગૃહો (Homes) બનાવવામાં અને હાલની હિંદી બેરીઓ (Women) ને પત્નીઓ (Wives) બનાવવામાં આ લેખ કંઈક માર્ગદર્શક નિવડે ! છત્રોમ્.

આગમન

બાર મેઘે રેલે મૂશળધારા
વીજ કરે કંકડાટ;
ઝાંતર-દખખજી વાયરે ગહારા,
અંતરના કંકડાટ;
હેયે હતી ધારજી કારી,
આંખો નિદ-ધેનથી ભારી: ૧

એવે આવી ગહારે બારજો,
કોઈવાત વદે ધારી ધીર,-
" સુખ સૂતી જગ નિદથી, તહારે-
આવતો ખાજી અધીર;
સિંધુ કેરા નીર-ઝોવારે,
બેની ! તહારે નાથ પધારે." ૨

દિપ પેટયા અંગ અંગમાં,
મન વાયે વાલપ શરજાઈ;
આજ બિજોગજી આંગણે બેની !
કંથ આંખાની વધાઈ;
આલી ચોટ ચાલ રંગીસો,
આંખો ગહારો છેલ છબીસો

સાજ સજ્યો નહીં અંગ પિયુનો,
રોલું ન રીઝવું બાળ;
લીધાં નહીં ધૂપ, દિપ, મુગધી-
અંદન કે કૂલ થાળ;
દારે રંગોળી ન કિધી
દોહું નાથ વાટ પે" દિધી. ૩

નૂટ નૂટયા ગહારે બાજો,
મેંતો આસન એમને દિધાં;
ગૂંજ કરી પ્રિત - ગોઠી-
ઉર અશ્રુત પાયાં ને પિધાં;
રંગ્યાં રેન હેતથી આઝાં,
આંખો ઉર રાતનો રાત:

ગળનન વિધનાથ જોપી

નવરાત્રિના ગરબા

વનિતા વિશ્વામ, મુંબાઈની બાળાઓનું ગરબાદત્ત

કુળવાનો જેમને ત્યાં પુછકા સંતાન હોય, અને પુછકા પૈસો હોય એમને ત્યાં એકાદ પુત્રનું મરણ થાય અને એકાદ વધુ વિધવા થાય તો ચે શું ? કાનખલુરાને ધણાએ પગ હોય છે. એમાંથી એકાદ પગ તૂટે તેથી ઓઢો એને એક થાય ! કદાચ પોતાની સાસુનું માનસ આવું હશે, એમ તેને લાગ્યું.

સમય વહેતાં ત્રીજે પુત્ર પોતાની સ્ત્રી સહિત દેશાવર ગયો અને સાસુસસરા તથા સત્તા એટલાં જ કુટુંબીઓ સાથે વસવા લાગ્યાં. શેકડા કાંઈ જાનનો વેપાર કરતા નહીં સાસુજી હમેશાં ધરણી અને "કોમતી" વસ્ત્રો પહેરીને ધરમાં ફરતાં હતાં. "સત્તાને આશ્ચર્ય ઉપજતું કે, લક્ષ્મીને ચસુઓ નથી કે શું ? પુત્રવધૂ ધરમાં વિધવા છે એમ જતાં એની લાગણીની લગીરે દરકાર નહીં કરનારાં અને વિદ્યાર્થી જીવન ગાંગનારાંને ત્યાં લક્ષ્મીએ શું જોધને વાસ કર્યો હશે ?

પણ એક દિન એના આશ્ચર્યનો રોડ અત્યંત આઘાતકારક રીતે થયો. સત્તાએ વાગે તેની ઉઘ એકદમ ઉડી ગઇ અને ભાષા-રૂપ વિચારો આવવા લાગ્યા. તેને સમજાયું નહીં કે, શાથી તેને ન સમજાય એવો ભય ઉપજતો હતો ? ધરમાં નોકરો ઉપરાંત એક નોકરડી પણ હતી. સત્તાએ તેને પોતાના ખંડમાં બોલાવવા અને સુવાડવાનો વિચાર કર્યો અને તેથી તે પોતાના ખંડમાંથી બહાર નીકળીને એ નોકરડી સુતી હતી ત્યાં ગઇ. એને માણસ પડ્યું કે, નોકરો તેમજ નોકરડી હજી જાગતાં હતાં અને કાંઈક મસલત કરતાં હતાં.

"શું છે ? તમે લોધા હજી કેમ જાગો છો ?" સત્તાએ પૂછ્યું.

પહેલાં તો ઓં અવાજ રહ્યો પણ પછી નોકરડીએ કહ્યું : "સત્તા બહેન, આવતી કાલે પ્રજાતે આ ધર પર આશ્વત્થ વરસવાની છે. હમણાંજ આ નોકર સમો ખજાર લાવ્યો છે

કે, એક રથજો પોલિસખાતાએ દરોડો પાડીને એક અનીતિનું ધામ પકડ્યું છે. એમાં ફનીઆભરની તમામ અનીતિઓ વધોથી ચાલતી હતી. અને એ ધામનાં મુખ્ય સંચાલક સમાજમાં કુટીન અને આખરકાર-ગણાતાં એક પૈસાપત્ર ધણીધણીઆણી છે. અને જણુને પોલિસખાતાએ પકડ્યાં છે અને કે ક્યાં છે."

સત્તાએ પૂછ્યું : "એમાં આપણા ધર ઉપર આશ્વત્થ મુજરશે. એમ તું શા ઉપરથી કહે છે ?"

"બહેન, કહેતાં ટલ ઉપડતી નથી. જે ધણી ધણીઆણી પકડ્યાં છે તે કાણ છે, એ આપ જાણો તો આપને ધણો આઘાત થાય"

"એ કાણ છે ?"

નોકરડી ચૂપ રહી. સત્તાએ બહુવાર પૂછ્યું, જાણતે પૂછ્યું; પણ કોઈએ જવાબ લીધો નહીં. આખરે તેણે નોકરડીને તેના હાથ દેવના સોગંદ લીધા અને ત્યારે સત્તાએ તેના કહેવાથી જાણ્યું કે, એ પકડાયલાં તેનાં સાસુ અને સસરાજ હતાં !

સત્તા એકદમ મૂંઝવેનું ચંદ્ર ગઇ.

પ્રાતઃકાળ થતા પહેલાં નોકરો અને નોકરડી પોતપોતાનું જે કાંઈ હતું તે લઇને તે ધરમાંથી જતાં રહ્યાં. સત્તા શુદ્ધિમાં આવ્યા પછી શૂન્ય ચિતે તે ધરમાંથી ચાલી નીકળી. નોકરડીએ સાચું કહ્યું હતું. બીજો દિન પ્રણાતે એ વાત જાગજાંદર થઇ ગઇ કે, અનીતિનું ધામ પકડાયું છે અને તે ચલાવવા પૂનમચંદ અને તેની પત્ની હતાં.

તેમના પર કેમ ચાલ્યો. તેમને શેઠોના ફિટકાર વચ્ચે સાન સાત વર્ષની સખત કેદની સજા થઇ. તેમનું ધર જાત કરી લેવાયું.

સત્તાના જીવનનું વિશમર્યાદાન દવે નર્મદા

નદીને કિનારે એક મદૂલી છે. વર્ષોનું તેનું આશ્રય આઘાતકારક રીતે દૂર થઇ ગયું છે.

નિર્ધનતામાંથી તેની શાસ્ત્ર સાથી ધનવાન થઇ એને ભેદ તે જાણી ચુકી છે. જેણે ધર્મ તજ્યો; નીતિ તજી, શીલ તજ્યું તેને લક્ષ્મી-ભાયા-પ્રાપ્ત થઇ ! એ માયામાં જે

ન દસાય અને ધર્મ તથા નીતિને ચુસ્તપણે વળગી રહે તેને કદી પરતાવાનું હોયું નથી.

અપરિગૃહવત અને અનાસક્તિયોગને તપસ્વીઓ શામાટે વળગી રહે છે એ લતાના ખમાલમાં હવે જરાબર આવી જવાથી, તે કદાપિ નર્મદા કિનારો છોડવા માગતી નથી.

પાંખો આપો

મ્હને જાએ જડયાના કોડ :

હાં રે ! મ્હને જાએ જડયાના કોડ :

કોઇ મ્હને પાંખો આપો :

હો દેવ ! મ્હને પાંખો આપો .

ચાલીનાં તેજ કેરી ચુંદરી હું બોલું ;

મ્હારી એ ચુંદરીએ તારલા હું ચોલું .

મ્હને ગગન ધૂમવાના કોડ :

હાં રે ! મ્હને ગગન ધૂમવાના કોડ :

કોઇ મ્હને પાંખો આપો :

હો દેવ ! મ્હને પાંખો આપો .

પાંખીડાંની હૃદયવાત સુણવી છે મ્હારે ;

વેરું વેરું ગુંજતા એ સ્નેહને સિતારે .

મ્હારે જાણું ગગનને ગોખ :

હાં રે ! મ્હારે જાણું ગગનને ગોખ :

કોઇ મ્હને પાંખો આપો :

હો દેવ ! મ્હને પાંખો આપો .

મેઘધનુ-રંગ માંછી રંગવી છે ચુંદરી ;

ચન્દ્ર કેરી સાથ મ્હારે ફરવી છે કુદરી .

મ્હારે જાણું છે ચંદ્રીને ચોંક :

હાં રે ! મ્હારે જાણું છે ચંદ્રીને ચોંક :

કોઇ મ્હને પાંખો આપો :

હો દેવ ! મ્હને પાંખો આપો .

નેન ભરી નીરજું હું જડતા આ વિશ્વને ;

સાત સાત સાથે ને હુંગરોના દેશને .

મ્હને જાએ જડયાના કોડ :

હાં રે ! મ્હને જાએ જડયાના કોડ :

કોઇ મ્હને પાંખો આપો :

હો દેવ ! મ્હને પાંખો આપો .

મૂળજ્ઞાન પી. શાહ

ત્રણ ગદ્યકાવ્યો

રચનાર:-

શ્રી. રત્નલક્ષ્મી હરિલાલ પટેલ

૧

પુલ પુલની પાંખડીઓ ખરી જાય છે, પ્રેમઅંશિની । સમસ્ત વાટિકા તારાં પ્રેમ-કુસુમોથી આન્ધાદિત થઇ છે !

હૃદયના પરાગ ઝરી ઝરી જાય છે, સ્રોતસ્વિની । સમસ્ત નમોમંડળ તારી સૌરભ-સિતાથી મહેકી રહ્યું છે ।

આત્માનાં અમૃતવર્ષા વધ્યાં જાય છે, સુધાંદાસિની । સાર જગત એનાં સુવર્ણ સ્પર્શથી સમલકૃત થઇ રહ્યું છે ।

નિદોષ, નિરાપાસ, નિર્મલ, આત્માનો પુણ્યસંભાર જગત પર ફાલતી રહેનાર જીવન-સંભવે ! પામર મનુષ્યની પાગલ-સૃષ્ટિમાં ઉતરી આવનાર તું કાણ

દેવાંગના છો ? !

૨

અનંત જીવનને આરે આપણે એ મળ્યા; સૃષ્ટિના બંધો તુટી ગયા, દેહના સાહજિક ધર્મો વિખેરાઇ ગયા.

નમન, અનસ્ત, આત્માની સાથે આત્મા મિલાવી, અનંત જીવનને આરે આપણે હોમાં જગતલોકના કદમલાટ શમી ગયા. પ્રવૃત્તિ કુપ્રવૃત્તિના ધોંધાટ ઓઝરી ગયા.

અનન્ય ઐક્યની નિરવ શાંતિમાં, પરમ સાયુજ્યની હંડી નિષ્ક્રિયતામાં, અનંત જીવનને આરે આપણે મળ્યાં.

૩

ખજવાન સાગર પગ આગળ ધોરે છે: જીવન સખા ! પણ તેનું શું ?

મોજાં કારમા ઉછાળાં ખાઇ હૃદયને વીધી નાંખે છે: પ્રિયસખા ! પણ તેનું શું ?

આકાશ દોર દોર વાદળ ભરી આભકમળને પ્લાવિત કરી નાંખે છે; આત્મસખા ! પણ તેનું શું ?

સાગર છો ધોરે, મોજાં છો ઉછળે, આકાશ છો વાદળદળ ભરી ઉમટે:

આત્માના અમર ઐક્યની આપણી હોડી, પ્રિયતમે !, એ સમસ્ત અંધારજગતને તારી જશે અને સામે તારે, મુખલેખ, મુખના સુવર્ણ પ્રદેશમાં આપણને ઉતારશે !

૬૫. શ્રી. વ્યોમેશચન્દ્ર પાઠકજીના ઘોડા વખતમાં પ્રસિદ્ધ થનારા નાટક

જવતી જુલિયટ માંથી એક પ્રવેશ

[જિન્દુનું ઘર. જિન્દુને કોકિલા વાત કરે છે.
સોમો વાસીકું વાળે છે.]

કોકિલા (ધીમેથી)—આ તમારા નોક-
સાથી હું તદ્દન કંટાળી ગઈ છું.

જિન્દુ—કેમ ?

કોકિલા (ધીમેથી)—એ લોકો કંઈ
ને કંઈ બહાને આપણે બેઠાં હોઈએ છીએ ત્યાં
આવ્યા જ કરે છે. મારા મનમાં કે તમે અહીં
એકલા હશે તો અહીં વળી મોમો જ બિત્તો છે.

જિન્દુ (ધીમેથી)—કંઈ નહિ. દમણી
હું એને બહાર મોકલું છું, (મોટે સારે)
એમ મોમા, અત્યારે ઘર સાફ કરવાનું હોય
કે મવારના પહોરમાં ?

સોમો સાહેબ, તમે દમણી જ બીક્યા
એટલે હું ઓરડામાં શી રીતે આવું ? આ
ઓરડા મિત્રાવ આખું ઘર વાળી નાખ્યું છે,
સાહેબ.

જિન્દુ (ચાટ પડી જઈ)—હીક હીક, સે
આ પેમા શ્રે, ને એક મધ્ય કોકિલા લઈ આવ.
સોમો—કોકિલા ! તે શું ?

જિન્દુ (ગીડાઈને)—અક્કલ મેં કોયલા
કધું, ત્યારે તું કોકિલાનું નામ શેનો ? છે ?

સોમો—નહિ, સાહેબ, આપ કોકિલા જ
બોલેલા.

કોકિલા (દમતાં દસતાં)—તમે બૂલ-
માં માઉં જ નામ બોલેલા.

જિન્દુ (ગૂંચવણ જઈ)—આ દા. હું
બૂલમાં કે.વલા બોલેલા. કોકિલા લઈ આવ
એક મધ્ય.

[નેહર દસતો દસતો જાય છે. જિન્દુ કોકિ-
લાની પાસે જવા જાય છે, એટલામાં સોમોએ આવીને
બિત્તો રહે છે, જિન્દુ તાળીને તેના સામું જુએ છે.]

જિન્દુ—કેમ ! શું છે ?

ભટ—સાહેબ, જમવાની વખત થઈ
ગઈ છે.

જિન્દુ—એટલામાં રસોઈ થઈ ગઈ !
હજી તો હમણાં બીક્યો.

ભટ—સાહેબ, દસ થઈ ગયા. પછી ગઈ
કાલે આપને મોકું થયું તેમ આજે મોકું
યશે તો મને તમે વદશો,

જિન્દુ—દસ !

ભટ—હા, સાહેબ.

જિન્દુ—જા, આવું છું.

[જિન્દુ ભટના ગયા પછી હાથ લાંબા કરી કોકિલા
તરફ જાય છે : એટલામાં સોમો પાછો આવે છે.]

જિન્દુ—સોમા, તું માથુંસ છે કે કોણ
છે ? મેં તને કોયલા લેવા મોકલ્યો તે હજી
તું ગયો નથી !

સોમો—સાહેબ, હું જતો જ હતો પણ
કોઈ આવ્યું છે. કહે કે સાહેબને કંઈ આવ
કે અમતવાના કામસર મળવું છે.

જિન્દુ (ગીડાઈને)—મવારના પહોરમાં
અમતવાનું કામ ! લોકો કેવા વખત જોઈને
આવે છે ! મોકલ. (મોમો જાય છે)

જિન્દુ (બચે છે) વળી કોણ છે ?
પહેલું હું તેને પછવાળો છું કે માથુંસની
પાસે જવું તે વખત જોઈને જવું એટલું
તમે જાણો છો ?

શેજદાર (ઓરડીમા આવીને)—મિસ્ટર,

જિન્દુ—બિમા રૂંદો. હું કદું છું તે
માંલજો. પોલિમમાં અક્કલ નથી હોતી એતો
જાણીતું છે પણ તમે મૂખના ચિત્રમણિ
છો, એટલું ચારે તમને કહેવું જોઈએ.

કોજદાર—અક્કલ તો ઇન્વરે આપી હોય
તે ખરી; પણ તમે વિવેકદીન થઈને માઠું
અપમાન શેના કરો છો ? આમ બોલવાનું
કંઈ કારણ !

ખિન્દુ—કારણ એ કે તમે લોકોને ઘેર ક્યારે જવું તે જાણતા નથી. આ વખત મળવા જવાનો છે ?

ફોજદાર—સવારના ન જમએ ત્યારે ક્યારે જમએ ? રાતે ખાર વાગે જમએ ? ને અમારો તો ધંધો એવો છે કે રાતે ખાર વાગે પણ કામનાં ખારણાં જમને રોકવાં પડે.

ખિન્દુ—જે ધંધામાં રાતે ખાર વાગે ખારણા રોકવાં પડે તેના જેવો હૃદયહીન ધંધો ખીત્તે દુનિયામાં નથી. તમારે સાંજે આવવું જોઈતું હતું.

ફોજદાર—ગઘ કાલે સાંજે હું આવેલો ત્યારે તમે નોકર પાસે એમ કહેવડવેલું કે અત્યારે મળવા આવવાનો વખત નથી.

ખિન્દુ (બન્ને તેથી ચીડવાઈ)—ખોલો શું કામ છે ?

ફોજદાર—પેની પિસ્તોલ આપી દો.

ખિન્દુ—કમ પિસ્તોલ ?

ફોજદાર—કમ પિસ્તોલ ! અરે વાહ ! તે રાતે તમે મારી પાંચથી ખૂટવી લીધેલી તે, વગી ખીત્ત કંઈ ?

ખિન્દુ—પિસ્તોલ નહિ મળે. અમને તમે કારણ વગર અટકાવ્યાં હતાં તેની તમને હું શિક્ષા કરું છું.

ફોજદાર—તમને શિક્ષા કરવાનો અધિકાર નથી. પિસ્તોલ પાછી આપો છોકાં કે નહીં ?

ખિન્દુ—નથી આપતો, જાઓ.

ફોજદાર (બહારથી એક માણસને ખોલાવે છે)—આમ આવ. આ શું કહે છે તે સાંભળ. જે માંભલે તેની સાક્ષી પૂરજો. (ખિન્દુને) પિસ્તોલ આપો છોકાં કે નહિ ?

ખિન્દુ—ના, તમે શું કરશો ?

ફોજદાર—જેરકાયદેસર હથિયાર રાખ્યા બદલ કરિયાદ માંડીશ. સાહેબજી, હવે પધારજો કોર્ટમાં ને પછી જલમાં.

ખિન્દુ (ગભરાઈને)—અરે ફોજદાર સાહેબ, જિલા રહો આપું છું, (ફોજદારે જાણ્યું છે) કોર્ટ પિસ્તોલ લાવ તો. (કોર્ટવા દોરે છે) અરે ફોજદાર સાહેબ,

ફોજદારનો સાક્ષી—તમે ફોજદારને મૂર્ખના શિરોમણિ કહેતા હતાં પણ મૂર્ખના શિરોમણિ તો તમે છો.

ખિન્દુ—શું કાયદો ન જાણે તે મૂર્ખ !

સાક્ષી—હા, અંગ્રેજ સરકારના રાજમાં કાયદો જાણવો જ જોઈએ.

[કોર્ટના પિસ્તોલ લાવી ખિન્દુને આપે છે.]

ખિન્દુ—તમે એને પિસ્તોલ આપતો. લો. અને ફરીયાદ ન માંડે એટલું કંઈશો તો તમારો મારા પર ઉપકાર થશે.

સાક્ષી—ઠીક ઠીક, (પિસ્તોલ લઈને જાય છે.)

ખિન્દુ (વિચારમાં)—આ કાયદાઓ પર મને એટલી ચીઠ છે; શું માણસથી વગર પરવાનગીએ હથિયાર પણ ન રખાય ! એ કેવો કાયદો ! (પાછી કોર્ટના યાદ આવે છે એટલે હસીને સુખન કરવા જાય છે; એટલામાં ભટ આવીને જોમો રહે છે.)

ભટ—સાહેબ, રસોઈ ટાંડી પડી જશે. બહુ વખત થઈ ગયો.

ખિન્દુ (ખૂબ અકળાઈને)—આ બધા મળીને માંડે કરી મૂકશે. (ભટને) અહીંથી એકદમ ચાલ્યા જાઓ. રસોઈ ટાંડી પડે તો પડવા દો. મને ટાંડી રસોઈ બહુ લાલે છે.

ભટ—જઈ કાલે રસોઈ ટાંડી પડી ગઈ, તેથી આપ સાહેબ ખૂબ અકળાયલા; તેથી સાહેબ.

ખિન્દુ (કંટાળીને)—હા, ભાઈ હા, ભૂલ્યો. આવું છું જા. (ભટ જાય છે)

[ખિન્દુ જવા જાય છે]

કોર્ટલ (તેને અટકાવે છે)—વહાલા ! (ધારીને ખિન્દુ સામું જુએ છે)

ખિન્દુ (સમજી જઈ)—ચાલ ખસ, હવે તને સુખન કરવા નથી માંગતો. એક કલાક ચાંચાં કોષ્ટ જોઈને ખેસવા નથી દેતાં. હવે મારે કિસ નથી કરવી.

કોર્ટલ—તેમાં મારો શો વાંક ? નોકરાને રજા આપો. હું બંધુ કરીશ.

ખિન્દુ (ખુશ થઈ જઈ)—હા, એ સરસ છે ! [સંખ્ય ૬૨ છે]

મ નુ સ્મૃતિ-માં -

સ્ત્રીઓનું સ્થાન

પ્રયોજક :

શ્રી. તર્મદાશંકર વ. દિવેદી

વેદોની સાથે આપણા હિંદુઓનો અત્યંત પૂજ્ય અને આપણી સંસ્કૃતિ, આચાર અને વ્યવહારનો પ્રાચીન કાયદો આધારસ્તંભ મનાતો કોઈ પણ અંશ હોય તો ને મનુસ્મૃતિ જ છે. આપણા રાષ્ટ્રના ઐદિક અને પાર લૌકિક જીવનનું નિયમન કંઈક ચતકોથી મુખ્યત્વે આ અંશદ્વારા થતું આવ્યું છે. આજે પણ કરોડો હિંદુઓ જે કાયદા કાયદોથી પોતાનું જીવન અને વ્યવહાર કરે છે તે તત્ત્વતઃ મનુસ્મૃતિને આધારે જ ધરાવેલા છે. મનુ-સ્મૃતિ એજ આજનો તત્ત્વતઃ હિંદુ કાયદો છે. ખ્રીષ્ટ સ્મૃતિ, સદાચાર અને રૂઢિ, તેના જ વિસ્તાર રૂપે છે અથવા દોનાં જોડાએ, એવા આપણા હિંદુ સ્મૃતિકારોનો મત છે.

હતી, માતાની સ્થિતિ કેવી હતી, પત્નીની સ્થિતિ કેવી હતી; વગેરે વિષયોની તેમાં આપેલી મા-હિતી આજની પ્રત્યેક સુશિક્ષિત સ્ત્રીને જોટલી અભ્યાસ કરવા યોગ્ય છે તેટલી જ સામાન્ય સ્ત્રીઓને પણ આકર્ષક અને ઉદ્બોધક છે. સમાજશાસ્ત્રના અભ્યાસકોને જે અઢી હજાર વર્ષ પહેલાંના હિંદુ સ્ત્રીઓના જીવનનું યથાવત દર્શન કરાવનાર મનુસ્મૃતિ એક જ અંશ છે.

આજે પણ મનુસ્મૃતિ હિંદુ સમાજમાં તત્ત્વતઃ ઘણે અંશે પ્રમાણ્યુત ધર્મશાસ્ત્ર મનાય છે. તેમાં નિર્મલ (કાયદા) અને આચાર બન્નેનો સમાવેશ થાય છે. પ્રાચીન પરંપરા અનુસાર આ બન્ને એકસરખાં અનુ-શ્લેષનીય માનવામાં આવે છે. અને મનુ-

તેમાંના કેટલાક નિયમો જે જેમના તેમ સ્વીકારવામાં આવે તો તે વિના કારણ હાસ્ય-જનક થઈ પડે. એટલે આ સ્ત્રીઓ માન ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ વાંચવા જોઈએ. આજની પરિસ્થિતિમાં પણ તેમાંના કેટલક દ્વિતકારક લાગશે; અને દ્વિતકારક હોઈને તેમને અનુસરવું યોગ્ય છે; અનુસંધાનીય છે એમ માનીને નહીં. અને જે નિયમો હાનિકારક લાગે તેને અનુસરવા નહીં. પણ તેટલા ઉપરથી સર્વ સ્મૃતિઓમાં શ્રેષ્ઠ એવી આ સ્મૃતિને હાનિકારક કે હાસ્યાસ્પદ માનવાની જરૂર નથી ઉત્પન્ન તે કાળના બીજી સંસ્કૃતિઓના જે ધર્મ ગ્રંથો આપણે પ્રાપ્ત થાય છે તે આબિસેન, ઇજિપ્ત, માહુદી, શોક, રોમન, ઇત્યાદિ પ્રાચીન આગળ પડતા ધર્મગ્રંથો સાથે, તેની તુલના કરતાં આપણી આ સર્વથી પ્રાચીન સ્મૃતિ સર્વથી વિશેષ આદર પૂજાને પાત્ર છે. આપણા હિંદુ શાસ્ત્રના તે સમયના, જગતને પોતાના આશ્રયથી સજ્જિત અને પરાક્રમથી કંપિત કરનાર ઉત્તુંગ પ્રબલ રાજપ્રાસાદના પાયાના પૂજનીય અવશેષ છે, એમ સમજી આદરભાવથી અને મમત્વથી આ પ્રાચીન સ્મૃતિનું આપણે સન્માન કરવું જોઈએ.

ભૂગુસ્મૃતિ અને તેનો કાળ:

આજે જે ગ્રંથ મનુસ્મૃતિ તરીકે આપણી પાસે ઉપલબ્ધ છે, તે મનુ સગવાનનો રચેલો નથી; પણ તેમણે અગાઉ બૃહ્મ ઋષિને જે શાસ્ત્રનો ઉપદેશ કર્યો; તેમાંથી જેટલું યાદ રહ્યું તે ભૂગુ ઋષિએ પોતાના શબ્દોમાં પ્રચિત કર્યું તે જ આ મનુસ્મૃતિ.

મનુસ્મૃતિની જે પ્રત આજે પ્રસિદ્ધ છે તેનો કેટલોક ભાગ અત્યંત પ્રાચીનમગના ત્રિશીક આર્યશાસ્ત્રી સમાજસ્થિતિ-દર્શાવનારો છે, અને એકંદર ગ્રંથ પણ પ્રહિપ્ત ભાગ બાદ કરતાં-ઈ. સ. પહેલાંની એટલે બે હજાર

વર્ષ પહેલાંની આસપાસની સમાજની સ્થિતિ દર્શાવનાર છે. આ મોટા ગ્રંથમાં રામાયણ, ભારત, મહાભારત કે ગીતાનો ઉલ્લેખ પણ પ્રાપ્ત થતો નથી. પરંતુ મહાભારત આદિ ગ્રંથોમાં કોઈ પ્રાચીન મનુસ્મૃતિનો ઉલ્લેખ વારંવાર મળી આવે છે. આટલા ઉપરથી પણ આ ગ્રંથ હાલ છે તે સ્થિતિમાં પણ કેટલો પ્રાચીન છે તે જણાઈ આવે છે.

આટલી પ્રાથમિક નોંધ કર્યા પછી હવે જીવન લગતા નિયમો અને આચારનો મહત્વનો ભાગ ક્રમવાર નીચે આપવામાં આવ્યો છે. લેખ વિસ્તારના ભયથી સંસ્કૃત શ્લોકો આપવામાં આવ્યા નથી. માત્ર તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર જ જેમનું તેમ આપવામાં આવ્યું છે. માતાની યોગ્યતા

કોકરગિને જન્મ આપીને ઉછેરવામાં માતાપિતાને જે દુઃખ સદન કરવું પડે છે, તેનો બદલો કોકરગિએ સેંકડો વર્ષો સુધી સેવા કરવાથી પણ વાળી શકતો નથી.

કારણકે તેજ ત્રણ લોક (પૃથ્વી, અંતરિક્ષ અને સ્વર્ગ) કહેવાય છે, તેજ ત્રણ આશ્રમો (બ્રહ્મચર્ય, ગૃહસ્થ અને સંન્યાસ) કહેવાય છે. તેજ ત્રણ વેદો (ઋગ્, યજુર્ અને સામ) કહેવાય છે અને તેજ ત્રણ અગ્નિ કહેવાય છે.

જ્યાં સુધી એ ત્રણે જીવતાં હોય ત્યાં સુધી તેઓની આરા વિના પુત્ર કે શિષ્યે બીજા ધર્મો પાળવા નહિ, પરંતુ નિયતેઓની જ સેવા કરવી અને તેઓનું દિત તથા પ્રિય કરવામાં પરાપણ રહેવું.

એ ત્રણેવની સેવા કરવાથી પ્રાપ્તનું સર્વ ફલેષ્વ પૂર્ણ થાય છે. એ સાક્ષાત્ પરમધર્મ કહેવાય છે. અને બીજો ઉપધર્મ કહેવાય છે.

(અ. ૨, ૨૨૭, ૨૩૦, ૨૩૫, ૨૩૭)

વાળની સુંદરતા માટે ચરબી વગરના શુદ્ધ સર્વોત્તમ અને અબ્જેડ

ગોખલે શિકેકાઈ સાબુ.

વાળને સાફ કરી રેશમ જેવા કુમાસદાર મજબુત અને લાંબા બનાવે છે. ઉપરાંત બીજા પ્રકારના ઉત્તમ નહાવાના સાબુઓ મળશે. વાપરી ખાતી કરો. અને મિત્રમંડળમાં લલામણુ ટેલીફોન નં. ૪૦૬૮૭

ગોખલે મેન્યુફેક્ચરીંગ કું. લાયખલા, મુંબઈ.

તમારા બાળકો માટે નિર્દોષ અને 'ગ્રેડ' વાચન " ગુણસુન્દરી " બાલવિભાગનાં પુસ્તકો

પુસ્તક ૧૬, ૨૭ અને ૩૭

બાળોપયોગી મુંદર પાઠો, વાર્તાઓ, પ્રવાસવર્ણનો, કાવ્યો, પત્રો, પશુ-પક્ષીની વાર્તાઓ વગેરે અનેક બાબતો આ પુસ્તકોમાં મળશે; બાળકો ગાન સાથે અપૂર્વ આનંદ મેળવશે.

મૂલ્ય: દરેક પુસ્તકનું રૂ. ૧-૦-૦ : પોષ્ટેજ : ૦-૨-૩

[" ગુણસુન્દરી "ના ગ્રાહકોને વીસ ટકા વળતર મળશે.]

હાસ્યરસના જાણીતા લેખક

શ્રી. ધનસુખલાલ કૃ. મહેતા રચિત

હાસ્યરસિય ચોવીસ વાર્તાઓ
આકર્ષક ચિત્રો સાથે-સુંદર રૂપરંગમાં

સા સુ જી

નિર્દોષ આનંદ આપતું હેટ આપવા લાયક પુસ્તક

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૮-૦ : પોષ્ટેજ : ૦-૩-૩

(રજીસ્ટ્રેશન-વી. પી. અર્થ લુફ : ૦-૩-૦)

" ધનસુખલાલની મર્મોળી કલમ ગુજરાતને જાણીતી છે. કેટલીક નાની બપે તેમ જ કેટલાંક વિનોદાત્મક ચમત્ક્રિયો લેખાવી ચકાપ, એવાં ચોવીસ હજાર અને હુંકા લખાણોનો આ મંત્રક અને એખિનીમાં રહેલી મર્મપટુતાને દીપાવે છે.

— " જન્મભૂમિ "

" આ વાર્તાઓમાં હિંદુ સમાજની સ્થિતિ સમજાવવા માથે હાસ્યની પણ રેલ જમાવવામાં આવી છે. "

— " મુંબાઈ સમાચાર —

મળવાનાં
ટેકાણાં.

{ " ગુણસુન્દરી " કાર્યાલય, ૧૧૪, ગીરગામ
એકરોડ,
અને જાણીતા શુદ્ધેશ્વર પાસેથી.

સાથે વિવાહ કરવો હોય ત્યારે તેનો વિધિ આ પ્રમાણે જાણવો.

(અ. ૩; ૧૨, ૧૩, ૪૩)

બ્રાહ્મણ અને ક્ષત્રિય આપતિમાં આવી રહ્યા હોય તો પણ તેઓએ શુદ્ધ જાતિની કન્યા સાથે વિવાહ કર્યો હોય એવી વાત ઘાઘ-પણ ઇતિહાસમાં કહેલી નથી.

બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય જાતિના પુરુષો જો ધન અથવા તો કામથી મોહ પામીને શુદ્ધ જાતિની કન્યાને પરણે છે તો તેઓ પોતાનાં કુળોને સંતાનોની સાથે ઘરેલુ યદુપણને પમાડે છે.

જો બ્રાહ્મણ શુદ્ધ જાતિની સ્ત્રીના હોડનું સુખન કરે છે, જેનું મોહું શુદ્ધ જાતિની સ્ત્રીના નિશ્વાસથી અપવિત્ર થાય છે તથા જે શુદ્ધ જાતિની સ્ત્રી વિષે પ્રજા ઉત્પન્ન કરે છે તે બ્રાહ્મણના પાપની શુદ્ધિ માટે શાસ્ત્રમાં પ્રાપ્તિ કહ્યું નથી.

(અ. ૩; ૧૪, ૧૫, ૧૬)

વિવાહ વિધિ:

બ્રાહ્મ, દેવ, આર્ષ, પ્રાજ્ઞપત્ય, આસુર, ગાંધર્વ, રાક્ષસ અને આઠમો અધમ પૈશાચ વિવાહ; આ આઠ પ્રકારના વિવાહ શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે.

જો વિવાહોમાંથી પ્રથમથી અનુક્રમે છ વિવાહો બ્રાહ્મણને માટે ધર્મવાળા જાણવા; છેવટના ચાર વિવાહો એટલે આસુરશાદિક ચાર વિવાહો ક્ષત્રિયને ધર્મવાળા જાણવા અને વૈશ્ય-તથા શૂદ્રને રાક્ષસ વિવાહ બાદ કરતાં બાકીના અસુર, ગાંધર્વ અને પૈશાચ વિવાહ ધર્મવાળા જાણવા.

કન્યા અને વર અન્યોન્યની ઇચ્છાથી એક બીજાને પરણે છે તે વિવાહને ગાંધર્વ વિવાહ જાણવો અને તે વિવાહ એક બીજાના ભોગની કામનાથી થાય છે.

સુતેલી, કેરી વરણના ઘેનમાં પડેલી તથા બેભાન થઈ ગયેલી કન્યાની સાથે એકાંતમાં સંભોગ કરવો તે પૈશાચ વિવાહ કહેવાય છે અને સર્વે વિવાહમાં તે વિવાહ મહાપાપી અને અધમ છે.

(અ. ૩, ૨૨, ૨૬, ૩૨, ૩૪)

રતુકાલ વિચાર:

એકી રાત્રિઓમાં ગમન કરવાથી પુત્રો ઉત્પન્ન થાય છે, અને એકી રાત્રિઓમાં ગમન કરવાથી કન્યાઓ ઉત્પન્ન થાય છે, માટે પુત્રની ઇચ્છાવાળાએ રતુકાળમાં એકી રાત્રિઓમાં સ્ત્રીઓનો સહવાસ કરવો.

પુરુષનું વીર્ય અધિક હોય તો (એકી રાત્રિમાં પંચ) પુત્ર પ્રજા થાય છે અને સ્ત્રીનું શોષિત અધિક હોય તો (એકી રાત્રિમાં પંચ) કન્યા પ્રજા ઉત્પન્ન થાય છે. જો પુરુષ અને સ્ત્રી બન્નેનું વીર્ય સરખું હોય છે તો નપુંસક પ્રજા થાય છે અથવા તો, કન્યા અને પુત્રનું જોડું ઉત્પન્ન થાય છે અને વીર્ય જો ક્ષીણ અથવા તો ઘેડું હોય છે તો ગર્ભ રહેતો નથી અથવા તો ધૃષ્ટી જાય છે.

(અ. ૨, ૪૮, ૪૯)

શુદ્ધિહીની યોગ્યતા:

કન્યાનાં મા બાપો, ભાગ્યે, પતિ તથા દિયરો જો બેડું કસ્યાણુ મેળવતાને ઇચ્છતાં હોય તો તેઓએ કન્યાનો ભોગ્યન આદિથી સત્કાર કરવો તથા વસ્ત્રોની અને આભૂષણોથી તેને રાણગારવી.

જો કુળમાં સ્ત્રીઓનો સત્કાર કરવામાં આવે છે તે કુલ ઉપર દેવતાઓ પ્રસન્ન થાય છે. અને જો કુળમાં સ્ત્રીઓનો સત્કાર કરવામાં આવતો નથી, તે કુળની યજ્ઞયાગ વગેરે સર્વ ધર્મક્રિયા નિષ્ફળ જાય છે.

જો કુળમાં ભત્રીંસો ભાઈઓ અને ભાણી

નય, એ આશામાં હું અહીંથી તહીં ફરતી
ફરું છું ! ને એ જીવતા હશે તો કેમ વારે
મળશે. એમની પાસે આ કમનસીબ બાલકને
હું લઈ જઈ છું. ”

સીપાઈની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં.
એણે પેલા બાલકને પગ આગળથી જાયત્રી લીધી.
અને એનાથી એમ પશુ પૂછી શકાયું
નહીં કે, “ તે’ મને બોળખ્યો કે નહીં ? ”

એ બાલકનો પિતા હતો.

એણે બાલકને હાથમાં લઈ મેંથી સીમેટી
વચ્ચી બાતો રાખવા માંડ્યો. અને જ્ઞાલથી
પંખાજવા માંડ્યો.

જગતના પિતાઓ કેમનાં પશુ બાલક
રક્તાં શે’ ખમી શક્તાં હશે ? જગતની માતા-
ઓનું વાત્સલ્ય જ આ જગતને જીવવા
લાયક રાખી શકે છે સાચો રત્નક પોતાનું
પારકું બોળખતો નથી *

* દિન્દી વપરથી.

નવરાત્રીના દીન

નવરાત્રી નવરાત્રીના દીન, કે આજના આખતાં રે લોલ !
નૌતમ શોભતા રે લોલ !
ફગા દીપાવળીના સંદેશા, શુભ લાખીયા રે લોલ !
સૌને લાખીયા રે લોલ !

સારદ વીણા માજતી, ઉમિં - રવ - ફેલાય !

મંગળ લોભે અવનમું, નવચેતન ઉજરાય :

અદ્ભુત લાવ ભરંતા, નચેત ભરંતા આવીયા રે લોલ !
જગત બળકાવીયાં રે લોલ !
મતિલા-લાવ જગવતાં, સંગીત શાં બલકાવીયાં રે લોલ !
રસીક ફેલાવીયાં રે લોલ !

વર્ષાસીની વાહળી, જાના જગના એક :

બીંબ્યાં જગ-ઉર આપવા, મગદે દીવડે નચેત !

નવલી નવસુન્દરીનાં વૃંદ, સદન સોહાવતાં રે લોલ !
રમે રસકુંજમાં રે લોલ !
રમણી ગીત લલકારે, રસની ધૂમ મથાવતાં રે લોલ !
રામે ધૂમતાં રે લોલ !

રસબલકંતો રસનાધિ, રસવહેતો સુસમીર ;

રસદોળાતી ચક્રિકા, ઉપા કોમલ ધીર :

રસીક રસરાજ-સરદની, મંજરીએ સત્કારીયા રે લોલ !
કુલડે વધાવીયા રે લોલ !
રમે રસમંદની શાં, શુભ ઉન્નત હૈયે આવીયા રે લોલ !
સુભગ સોહાવીયા રે લોલ !

જગુભાઈ રાવળ

“મહેને હવે
સ્મૃતિ લાગે છે!”

ત્યારે ત્હમને બહુ ગરમી લાગે
અને થાકી ગયા હો ત્યારે ત્હમારો
થાક સુગંધીદાર અને તરત ફીણ
વળે એવા હમામ સાબુને વાપરી
ઉતારો. મ્હોટી ગોટી વપરાશમાં
કરકસરવાળી અને ઓછી કીંમતે
મળતી હોવાથી લોકોમાં ઘણી
પ્રીય થઈ પડી છે.

ચોકળી
ફેરતલની ગોટી
ઘણી ઓછી કીંમતે મળતો
ચોકળો વનસ્પતિમાંથી
બનાવેલો સાબુ

HAMAM

રામકો સેલ્સ ડીપાર્ટમેન્ટ
પો. ઓ. બોક્ષ પરદ, મુંબઈ

ધી તાતા ઓઇલ મીલ્સ કું. લી., તાતાપુરમ અને મુંબઈ

ઠહેનોને ખાસ લક્ષ્યમાણ.....

ખચ્યાઓને જીલાખ આપવા માટે સ્વાદિષ્ટ

કેસ-ફેન-મીન્ટ ચોકલેટ વાપરો

કાનજી કે તે ખચ્યાઓ હોશે હોશે ખાય છે.

૪૦ ગોળીની બાટલીની કિંમત ૧૦ આના
છુટક પેકેટનો એક આનો; દરેક દવાવાળા વેચે છે.

સ્ટોકીસ્ટ: મહાત્મખલાલ ચીમનલાલ એન્ડ કું.

મંગળદાસ રોડ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ; મુંબઈ ૨

— સંતતિ વિના સંપત્તિ નકામી છે —

શ્રીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી અને વંધ્યત્વ વિનાશક

[ખદિરાદિઘૃત-ખેરનું ઘી.]

આ ઘી શ્રીઓના દર્દો જેવા કે, મારીક રુગ્મી અનિયમિતતા, ખોટી ગરમી લોહી વિકાર, કસુવાયક, રતવાથી બચ્ચતા બચ્ચા, પ્રદર, લોહીવા, અધુરા માસે બાળકનો થતો જન્મ, સગર્ભાવસ્થામાં તાવ, અશક્તિ, કેડનો દુઃખાવો, ગર્ભાશયનો સોજો વિગેરે દરદોને મટાડી ગર્ભનું પોષણ કરે છે. છોડ હોય તો પાલવે છે અને ગર્ભાશયને ગર્ભધારણ ચોગ્ય બનાવે છે. કોમત રતલ ૧ ના ડાના રૂપીયા બે. અરધા રતલનો રૂપીઓ એક વી. પી. પો. જુદું.

વેદ. એન. એચ. મહેતા.

કાઠિયાવાડી બાલામૃત સોમઠી ડીપો-ભાવનગર. (કાઠિયાવાડ)

ગુણસુન્દરીઓને ગમી ગયેલાં પુસ્તકો

જે માતાઓ પોતાના બાળકોને બહાદુર અને નીડર બનાવવા ઇચ્છે તેમણે

આ પુસ્તકો જરૂર વાંચવા:—

વીરાંગનાની વાતો, વીરની વાતો-ભાગ ૧, ૨, ૩, ૪,

નરખંડા: દરેકના રૂ. અઢી

ઉપરાંત

કાઠિયાવાડની દંતકથાઓ,

સૌરાષ્ટ્રની પ્રેમકથાઓ, દરેકના રૂ. બે

બાળવાર્તાઓ:—

વીર વનરાજ ૨-૩-૦

વીર જગદેવ ૧-૪-૦

ડી. પી. અડાસજી, કાઠી પાસે, વડોદરા.

[મુંબઈમાં:—આર. આર. ચેકની કું. પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ]

પતિ :

હજી જૂદાં, જૂદાં હૃદય દય શું આપણ રહ્યાં ?
હજી જૂદાં, જૂદાં દિલ મુશીલ શું આપણ વહ્યાં ?
મઘ બાદશા મિટ્ટી, જીવિતની યુવાયે સરી સરી,
વહી ચાલી, બહાલી ! ગતિ ત્વરિત વૃદ્ધા પ્રતિ થતી !

હજીયે શું જૂદાં જિગર ? પ્રિય ! સંસાર સરતાં-
પૃથ્વીનાં લાવિએ જીવન : તદ્દપિ રહે ઉર જૂદાં ?
જૂદાં શક્તિ, બાવો, હૃદયરસભૂષણ જૂદી, છતાં-
ધરનાં સંગે શી જગવિકરની આપણુ ધુરા !

ક્યાં જૂદાં સૌ મહારાં સ્વજન ટુજ, સૌજન્ય મુદ્દાથી,
બધ્યાં જૂદાં સૌ મહારાં સદન, ટુજ સૌભાગ્ય મનુષ્યોઃ
હયાં જૂદાં સૌ મહારાં દમન દુઃખ, સાન્નિધ સહનથી,
અ્યાં શીખાં જોડેજો મુખઅભિ, પ્રીતિ સાન્નિધન વતી :

હીમાં જૂદાં સફરનો કુદમણિ અમેઘાં પ્રિય મદને,
દિઘ્યાં વાસિદ્યે એ સુરવન કુસુમે ઉરપથે;
ધયાં જૂદાં ને જીવનમહિંયે બાલક રૂપ,
જોડ્યાં, સત્ક્રિયાં 'પ્રભુતણુ પ્રસાદી, -વિરલ રાં ?

જૂદાં હેમાં, જોડાયે વિષમ ભવસિન્ધુ તરણમાં,
સદા સાથે સાથે હજી રહી નીકા બીલી રહ્યાં;
તુફાનો રહેવાનાં, ખડક યડી સંજાણી સરવુ,
ખડુ સાથે : જોડાયે મનવહનરે બેઠાં જૂદાં !

જીવનની વહી શી ટુજ અણુમૂલી રમ્ય તનની,
સુખજો સોહન્ટી, દિલદ્રશ ફલી મંજરી ભરી;
પ્રીતિ મૂર્તિ તું આ જીવન દીનની મોહિની બની,
છતાં રહેતો છાથી હૃદય ટુજમાં બેઠજી હજી ?

યથેલાં પૂર્વે કે' મણુ પુનીત કર્મો જન્મ ફળ્યાં,
સુયોગે સંસારે જીવિત વિમળાં આપણ મન્યાં;
અધીરી આરાધ્યો, પ્રભુવતી મધુરી ઉરરતિ,
અધૂરી ન્યાં, બહાલી ! અદ્વજ દીસતી જિન્દગી બધી !

પત્ની :

'હજી જૂદાં !' -સાથી યુગલ હૃદયો આપણ રહ્યાં ?
'હજી જૂદાં !' -સાથી દિલવમળમાં દંપતી તણ્યાં ?
વર્ષા સંલગ્ને : ને જીવન અરણ્ય સંકલનમાં,
સયાં, વર્ષો કેરાં ગંઢન વિધિધેયાં વહનમાં

ધયું ઉલ્લાસે મહેં દિલ તમ પટે સ્પષ્ટપદીમાં,
દીધો પ્રીતે ન્યારે કરમુંજ શુચિ, સ્વામી ! તમમાં;
અનેરી આરાધ્યો કનકમય સ્વપ્નાં સમ હતી,-
ફળી દીસતી સો' ખીલતી નવલી જિન્દગી મહિં.

પછી જાન્તિ મિટ્ટી ધીમી ધીમી વહી, નિશ્ચય ગઈ,
પ્રતીતિ ન્યાં લાધી,- સમ નાંહ' તુલા દંપતી મહિં !
કમંગે રંગેલી હૃદયમુદ્દાની ઢર્મિં બાણુ 'યઈ,
વિદારે, સંસારે, બની શુદ્ધિથી ન્યાં દાસી, પ્રતળી !

જીવિતે આનંદો સહયરણના વન્ધ્યજ રહ્યા,
દીઘાં મેત્રિ કેરાં ઉરરમણ મિશ્રા સહુ યયાં !
ધુરાં ધારી જોડાયે શુદ્ધજગતની ધર્મકહી રહે,
વહું 'સંસારબિધ' તરણિતમમાં, ઉર વિહીને !

યુવાયે મઘ ચાલી, સ્મૃતિ પ્રીતિ રહી માવશુદ્ધની,
નવા સમન્ધોમાં નવી અતુલ્યી આત્મવિરતિ;
સમૃદ્ધિ, સન્તાનો, વિવિધ જગતાં બન્ધન બન્યાં,
ધયાં હેથે પ્રેમે, આદ્ય : તદ્દપિ ન્યાં 'પર' બધાં !

હજી 'મહારાં-મહારાં' પતિજી ! રણુ 'મહારાં'જ બધુથે ?
તહમારાં માનો ન્યાં સ્વજન, સદને, બાલક અને !
વિરાળા સંસારે કયું ન સહધર્મિણીનું ? અરે !
ઉરે વેળો શીયાં 'દીન જીવન' શો ક્યેમ ઉતરે ?

અપૂરી માધુરી પ્રીતિતણી તહમારે ઉર નસે ?
સદા શું જોડાયે સહચેરી તણી દોષજ વસે ?
યુવારહેણુ અપ્યું જીવન રસીકું, સ્વામી ! ચરણે,
કજૂ હૈયું જોડાયે પ્રણય નિહુ રહે કોણ સરણે ?

કાંતિને કાળે

[મેક્સીમ ગોર્કીની એક વાર્તા]

અનુવાદક :

શ્રી. નિરંજન લક્ષ્મીરામ પાઠક

હંડીથી ગાત્રો કંપી ઉઠતાં હતાં; હાથ જક-
ડાઇ ગયા હતા; પગ ફુંકળી ગયા હતા;
નાક ઠંકુ હીમ જેવું બની ગયું હતું; ચામડી
નોકર બની ગઇ હતી, છતાં પણ ડોસી બર-
ફને પગવતી કચડતી સ્ટેશન તરફ આગળ
વધી રહી હતી. એના એક ખભા ઉપર
અગવાબોર ચોપાનીયાં અને ચોપડીઓની એક
પોટલી માવચેતીથી બાંધેલી હતી. એક હાથમાં
બીજું એક નાનું પોટલું હતું; જેમાં એક
કાચળી, એક લોટી તથા એક લુખ્ખો-મુઠ્ઠો
રોટલો હતો.

ડોસીનું નામ ઇલ હતું. ગાડીના વખત
પહેલાં તે સ્ટેશન ઉપર પહોંચી ગઇ. ગાડી
આવવાને હજુ વાર હતી એટલે તે ત્રીજા
વર્ગના ગંઘા, અર્ધઢાંકયા મુસાફરખાનાની
જમીન ઉપર પોટલીઓ મૂકી એના ઉપર જ
બેસી ગઇ. ત્યાં એટલી બીડ હતી કે એટલા
માથુસોને ત્યા બેસવાની તો શું પરત્વે ઉભા
રહેવાની પણ જગ્યા ન હતી. ત્યાં બેસવા
માટે એ-એ પથ ન હતી. પરંતુ હા, પાસે જ
દીનના જળ તબે એક ગાદીવાળો સોફો પડ્યો
હતો; જેના પર મૂકે મગડતા બે ત્રણ પોલીસ
બેઠેલા હતા. મુસાફરોને કચવવા તથા ધમકા-
વવા માટે જ ત્યાં હોય એવી રીતે પોલી
સોની બે નાજવાળી ભરેલી બેન્ચ સામે જ
મૂકેલી હતી

પાસે જ ચાવડાની દુકાન હતી. દુકા-
નમાં દેવતા સગી રહ્યે હતે પરંતુ જેના
ખીસ્સામાં ચા પીવાના પૈમા હતા. જ
એ દેવતાથી તાપી શકતા હતા. કેટલાક પોલિ
સીગારેટ ફૂટી રહ્યા હતા, અને કેટલાક મોંમાં

પાછપ રાખી ગરમ ઓવરકોટ પહેરી આબને
માથું મારતાં પ્લેટફોર્મ ઉપર ફરી રહ્યા હતા.
હંડીથી કંપતા મેશનના પોટલો પોતાનો મેથો
વાદળી પોષાક પહેરી બૂતોની માથે આવતા-
જતા જેવામાં આવતા હતા

પામે જ વલા વર્ગના 'વેષ્ટીંગ રમ' 'હો.
રમમાં એશઆરામની દરેક વસ્તુઓ
હાજર હતી. મોટાં-મોટાં જેમાં આખું શરીર
જાણાય એવાં દર્પણો ટાંગેલા હતા. બેસતાંની
સાથે જ અંદર ઉતરી જવાય એવાં નરમ
મોશાઓ પણ હતા. ત્યાં પોલીસ કરેલી ખુર-
સીઓ અને ટેબલોનો ગંજ હતો. ખુરસીમાં
ગરમ કોટ પહેરી અમીરજનદાઓ બેઠેલા હતા.
'બાથ રમ'માં ગરમ અને ઠંડા પાણીના
નળો હતા. જમીન ઉપર કિંમતી શેતરંજ
પાથરી હતી. કહેવાનું તાત્પર્ય એટલું જ કે
ત્યાં આરામની દરેક વસ્તુ મોટા પ્રમાણમાં
હાજર હતી.

લગભગ ૧૫ મીનીટ બાદ એક ખુબસુરત
પહાડી યુવાન વલા વર્ગના વેષ્ટીંગ રમમાંથી
બહાર નિકળ્યો. એના માથા ઉપર કિંમતી
ટોપ હતો. તેણે રંડીવરની ચામડાનો કિંમતી
કોટ પહેર્યો હતો. હંડીથી કંપતી ઇલ હંડીથી
બચવા માટે આરણ્યા આગળ જઇ ઉભી હતી.
દરવાજે નેરથી-એક ધકે ઉઘડવાથી ઇલ
જમીન પર પડી. એક તો દુર્ભાગ ચરીર,
વૃદ્ધાવસ્થા અને દુઃખમાં દટાયેલી હોવાથી
બિચારી ઇલાનું પોટલું ઉછળીને દૂર જઈ
પડ્યું અને તે પોતે એવી સખ્ત પટકાઈ કે
નેના હોંશકોશ ઉડી ગયા. પરંતુ પેલા અમીરી
હાકથી અકાચેલા યુવાને ડોસીને એકાદ બે

નંદ્ર શબ્દો પશુ ન કલા. ડોસીને ઉઠાડવી, એની
મારી માગવી. એ તો દૂર રહ્યું પરંતુ પેલો
છોકરો કુવાન ડોસી સામે નેચા પશુ વગર
ગળાડતો ગળાડતો ચાલ્યો ગયો. એવા એવકુદ
માણસો આ દેશમાં જન્મ લે છે કે આર-
ણ્યો દૂર ઉભા રહેવાનું સમજતા નથી.
આજ દીક શિખામણ મલી ગઈ...લગભગ

પાંચ-સાત મી-

નીટ બાદ કેટલાક

કુલીઓએ આવી

ડોસીનો હાથ ઝા-

લી ઉભી કરી.

પ્રધાના જુના કે-

પડા વધારે મેલાં

ચમ ગંધાં અને

કેટલીક જગ્યાએ-

થી તે કાટી પશુ

ગયાં. અમીરજન-

દાઓ અને અ-

મીરજન દીઓનો

કારણો પાટલુ-

નોમાં હાથ નાખી

દૂરથી આ તમાશે.

નોકર રહ્યો હતો.

કેટલાક ઘાતકી

હાથ કરી રહ્યા

હતા: - "ચોર

છે!" "ઉઠાવ-

ગીર છે!" અને

કેટલાક ટાપસી

પુરી કહેતા: - "પાંચી ઉઠાવગીર છે!"

પરંતુ જુદા જુદા માટે આ કડવા પ્યાલામાં

ખુનના ઘુટની જેમ ગળે ઉતરી ગયા સિવાય

ખીજે ઉપાય પશુ શો હતો? -સારના રસિ-

યનોમાં ગરીબો સાથે અમીરો આવો જ

વ્યવહાર રાખતા હતા.

કોઈએ જમને રોશન માસ્ટરને ખજર

આપનાર આખરદાર હતા. ત્યારના રસિયામાં

માલદાર લોકો જ આખરદાર મણાતા હતા.

રોશન માસ્ટર આવીને ડોસી આગળ ઉભા

રહ્યા; અને આંખોમાંથી આંગાર વરસાવતા

એની તપાસ કરવા લાગ્યા. ડોસી, ખિચારી

દુખીવણ અસહાય અને નિર્બળ તે

પોતાની લગ્ન, આંખો પરથી કુહાવીને

કાંકક કહેવાનો

પ્રયાસ કરવા ગઈ

કે તરત જ ધ-

મકીનો અવાજ

સંભળાયો "તું

મારી સામે આં-

ખો ધૂરકાવીને

શું બેઠ રહી

છે? ચૂકેલ!"

"કાંઈ નહિ

ખાંપછ!" ડોસી

શાન્ત ચમકી.

"કાંઈ નહિ!

કાંઈ નહિ! શું

બંધે છે? ધરકો

ખચર ચમકે

આવું હરામીપણું

કરે છે? હસમ-

બોર! ચોર!"

.....પ્રધાને

એવું લાગ્યું કે

નજી કોઈએ તેને

તમાચો ચોરી

ફૂલ ચૂંટો

ફોરમ ફોરે ફૂલવાડીમાં ફૂલે,
હો સહિયર! ફૂલવાડીનાં ફૂલ ચૂંટો;

ફોરમ ફોરે ને હેયાં ફૂલે,
હો સહિયર! ફૂલવાડીનાં ફૂલ ચૂંટો!

: સાખી :

ફૂલ ખીલ્યાં ફૂલવાડીમાં, ફૂલે ફોરે ફોર,
ફોરે હેયાં ફોરમે, રેલાવે રસ ઊળા.

ફૂલ ખીલે ને હેયાં ફૂલે,
હો સહિયર! ફૂલવાડીનાં ફૂલ ચૂંટો!

ફૂલે ફૂલે ફોરમતાં ફૂલે,
હો સહિયર! ફૂલવાડીનાં ફૂલ ચૂંટો!

: સાખી :

સરજનહોરે સરજયાં, ભાતભાતનાં ફૂલ,
ફૂલવાડીનાં ફૂલ વીનાં, જમની ચોલા ફૂલ.

ચૂંટો ચૂંટો ને ચૂંટો નેણી,
હો સહિયર! ફૂલવાડીનાં ફૂલ ચૂંટો!

રહો પરિમલ જીવનભર તેની.
હો સહિયર! ચૂંટો ચૂંટોને લહાણુ છૂટો!

વાડીલાલ હ. શાહ.

કાલ્યો હોય, અપમાન...વારંવાર ધોર-અપ-

માન તેનું હૃદય નગ્નત-ચપુ. તેણે પોતાની

સમસ્ત ચકિત એકડી કરી કહ્યું: -"તમે જુદા

છે. હું ચોર નથી."

તમામ સુસાધરો બેચા-ચમ ગયા. ખેતરો-

માં જતા ગામડાના લોકો પશુ આ તકદાર

જેવાને માટે લાં એકા યમ મયા,

રોશન મારતર—“ આ ચોર છે. ”

મજુરોમાંથી એક જણ—“ કદાપિ નહિ !
લગભગ ૬૫ વર્ષની ઉંમર હશે-પણ જુઓ
તો ખરા ચહેરા કેવા ચમકી રહ્યો છે ! ”

“ હું ચોર નથી ” ઇશ્ય કહેવા માંડ્યું.
“ કાલે વિપ્લવવાદીઓને કેસ હતો. એમાં
મારો છોકરો પણ આરોપી હતો. હું અભિ-
માન પૂર્વક કહું છું કે મારો છોકરો બધાનો
આગેવાન હતો. એનું નામ પોવેલ છે. કદાચ
તમારામાંનાં ઘણાએ એનું નામ સાંભળ્યું
હશે. એણે ત્યાં કોર્ટમાં મહત્વનું ભાષણ
આપ્યું હતું. જુઓ પોટલીમાં નોટીશોની
નકલો પણ બાંધેલી છે. બળવાખોર પાર્ટીએ
આ નકલો હજારોની સંખ્યામાં છપાવી વેચ-
વાનો નિશ્ચય કર્યો છે...” આમ કહેતાં કહેતાં
તેણે એક પોટલીની ગાંઠ છોડી અને થોડીક
નોટીશોની નકલોને ટોળામાં લૂંટાવી દીધી.
ઇશ્ય એવું કે એ ચોપાનીયા માટે લોકોમાં
પડાપડી થઇ રહી છે. કોઇ બગલમાં તો કોઇ
કોટમાં-ચોપાનીયાને છુપાવી રહ્યું હતું. કોઇ
ઉપર-ઉપરથી ચોપાનીયાને વાંચી લેતું. ઇશ-
્યના આ કૃત્યથી લોકોમાં જનગૃતિ ફેલાઇ
સર્વત્ર નિરવતા છવાઇ ગઇ.

“ ભાઇઓ ! આ માટે મારા દિકરાને
તેમણે જન્મ દેશનિકાલની સજા ફરમાવી છે.
એ જ્યાંસુધી બહાર રહ્યો ત્યાંસુધી જનતાને
સત્યનો પેગામ પહોંચાડ્યો. તેણે લોકોને
સમજાવ્યું કે તમારી જીંદગી કેટલી અધમ
છે. ઝારશાહીએ તમને કેવા થેટાં-ઝકરાં જેવા
બનાવી દીધા છે. તમારું અમૂલ્ય જીવન આ
સત્યાનાથી રાજ્યમાં પારકાને માટે નષ્ટ થઇ
રહ્યું છે. તમારા પાસેથી બમણા અને ત્રણ
ગણા કરો લેવામાં આવે છે. પોતાની પ્રજાના
કપડાં સુદાં ઉતારાવી લે એવો તો કોઇ રાજા
હોઇ શકે ? આ સાચાને છીન-બીન કરી
સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવાની ખાસ જરૂર છે...”

ટોળું વધતું જતું હતું. ઇશ્યના શબ્દો
લોહાના હૃદયમાં સોસરા ઉતરી જતા હતા.
લોકો એની વાતો સાંભળવાને આતુર બની
ગયા હતા.

“ ગરીબાઇ, બીમારી અને અપમાન-આ
ત્રણ વસ્તુઓ રશીયાના શ્રમજીવીઓને પોતાની
મહેનતના બદલામાં મળે છે. ” ઇશ્ય
કહેતાનું ચાકુ રાખ્યું. “ આવી રીતનું
જીવન આપણને ચોરી, લૂંટ અને ચારિત્રહીન
થવા ફરજ પાડે છે. આ ઉપરાંત આપણી
સકાઇ ગયેલી છાતીઓ ઉપર પગ મૂકી
મૂડીવાદીઓને સમુદાય નિત્ય નવા-નવા
એશઆરોમો કરે છે. અતિશય ગરીબાઇ
અને અતિશય અમીરાઇ એ ખરાબ વસ્તુ
છે. પોલીસો, અમલદારો અને લશ્કર બધાએ
અમીરોની રક્ષાને માટે અને ગરીબોને કચ-
કવાને માટે છે. મુડીવાદીઓ આપણે પરસેવે
મોળે ઉઝાવે છે અને આપણને કુતરાની
જેમ જંજીરોમાં જકડી રાખે છે. આપણે મૂર્ખ
છીએ, અશિક્ષિત છીએ, અસંગઠિત છીએ.
આપણું જીવન અધારી રાત જેવું છે. આ
ઉપરાંત આપણને અનેક ભૂલામણીઓમાં
નાખી તરેહ-તરેહની નિશાવાળી વસ્તુઓ પીવ-
ડાવવામાં આવે છે. લાલચરૂપી રાક્ષસના
આધિના ગુલામો તેને પ્રસન્ન રાખવાને માટે
આપણો આત્મ, આપણી તંદુરસ્તી અને
આપણા જીવનનું બલિદાન ચઢાવી રહ્યા છે.
શું કોઇ એમ કહી શકે તેમ છે કે આમાં
મેં કાંઇ ખોટું કહ્યું છે ? ”

ટોળું—“ ના, ના, બધુંયે બરાબર છે.
કહો અમારે તમારી વાતો સાંભળવી છે ! ”

“સાંભળવાની મરજી હોય તો ખુશીથી
સાંભળો. આ જીવનક્રમને બદલવાને માટે
કાંઇક વિચાર કરો. ગરીબ જનતામાં શિક્ષણ
ફેલાવો, શાળ ફેલાવો, અને તેમને મમજાવો કે

સ્વાધીનતા અને સ્વરાજ કોને કહે છે. કેટલાક સામ્યવાદી, નિંદર અને તેજસ્વી દેશભક્તો દેશમાં જીવનની જ્યોતિ પ્રગટાવવા ધૂમી રહ્યા છે. પરંતુ તેમની સંખ્યા નગણ્ય છે. ઝોઝામાં ઝોઝા દેશના દશ લાખ મરણીયાઓએ દેશને માટે હોમાઇ જવા આગળ પમણું ભરવું જોઇએ. દશ લાખ પોવેલોને રશીયામાં મરી ફીટવા બહાર નિકળી જાય તો રશીયાને આ અત્યાચારી રાજ્યની મુક્તિ મેળવતાં દશ દિવસ પહોંત લાગે. ”

...એટલામાં પોલીસવાળા આવી પહોંચ્યા. ટોળાને ધકેલતા, ગાળો લાંડતા, ડંડા ઉઠાવતાં તેઓ ધ્રુવ નજીક આવ્યા. ટોળામાં કેટલાયે માથુસોના માથાઓ નાળીઝીરની જેમ-જેમ ફેરા-ફેટ ફૂટવા લાગ્યાં.

“ સુપ થાય છે કે નહિ ! સુવર ! એક જ ફેટકે ધૂળ ચાટતી કરી નાખીય. ” એક ભેંસ જેવા તગડા સિપાઇએ બંધુકનો કુદો છાતીમાં ઠોકતાં કહ્યું. ખીનએ પાછળથી ધ્રુવને ધક્કો માર્યો અને આટલું જતાં ધ્રુવ ન રોકાઇ ત્યારે પેલા બલીમોએ ધ્રુવના ચાંદીના તાર જેવા વાળને પકડી ખેંચવા માંડ્યા. ત્યારે ધ્રુવ પોલીસ-“ દેશના ખુણે-ખુણામાં દરોજ જે અત્યાચારો થઇ રહ્યા છે તેની સરખામણીમાં તો આ અત્યાચાર કાંઇ હિસાબમાં નથી. કાઇ પણ પોલીસ, કાઇ પણ

સ્ત્રીની ઘોળે-ઢાઢે લાજ લૂંટી શકે છે, ગાય બળદની જેમ પીટી શકે છે ! ”

...આના જવાબમાં ડોસીના સફાઇ ગયેલા ગાલ પર લોખંડી તમાચો પડ્યો. પાછળથી કાઇએ પીક પર રાક્ષસી ડંડા જમાવ્યા.

“ ડોસીને પકડી જવ પણ બિચારીને મારો છે કેમ ? ” ટોળામાંથી કાઇક સાહસિક જીવાને ખૂમ પાડી.

“ ઠીક સાલાઓ ! હરામખોરા ! તમારે પણ ડંડાનો સ્વાદ ચાખવો છે. ” કહેતાં પેલા નાદીરશાહે જોરથી લાડીયાજ કર્યો. ડોસીના કાચ પીક પાછળ બાંધી દેવામાં આવ્યા. વારંવાર ઠોસા પડવા લાગ્યા અને બિચારીને અધમૂઝ કરી નાખી. મુરદેલી, હેરા નગની અને મારપીટથી ધ્રુવ ડગલે-ડગલે જમીન પર પડવા લાગી. શરીરમાં ઠેક-ઠેકાણેથી લોહી વહી રહ્યું હતું. ખરડો સૂજીને લાલચોળ બની ગયો હતો.

“ મને બસે મારી નાખો. પરંતુ તમે આવી રીતે સત્યને કદાપિ છૂપાવી શકનાર નથી. ”

ડોસીની જીભ ઉપર ફક્ત એક જ વાત હતી. પાછી તે બેલાન બની ગઇ. જોનારાઓએ જોયું કે પોલીસની પેલી રાજભક્ત ટોળી ધ્રુવને એવી દશામાં જમીન પર ધસેડતા-ધસેડતા જલખાના તરફ લઇ ગઇ જ્યાં ગોથે દિવસે પોવેલ...પોવેલ...કરતાં ધ્રુવ મરણ પામી...

લગાવ ધખ્યો ! ૨૨૯

“ ચોટા લાગ્યાં માથાપો કરે છે પણ શું ? બાળકો ધરમાં અવાજ કરે છે ? લગાવ ધખ્યો ! કપડાં ગંદાં કરી લાવે છે ? લગાવ ધખ્યો ! અમુક વસ્તુની માગણી કરે છે ? લગાવ ધખ્યો ! અમુક કામ કરવા માગે છે ? લગાવ ધખ્યો ! ન્યાં લુઓ ત્યાં આજે તો લગાવ ધખ્યાનું જ સામાન્ય ચાલી રહ્યું હશે. માળાપોને કાંઇ દિવસ વિચાર કરવાની કુરસદ જ ક્યાં હોય છે કે પોતાનું બાળક અમુક પ્રવૃત્તિ શા માટે કરી રહ્યું છે ? આ તો બાળક પોતાની સહેજ પણ આંડે આંધું, પોતાનું કહેવું સહેજ પણ ન માન્યું એટલે લગાવ ધખ્યો ! માળાપો કાંઇ દિવસ વિચાર કરવાની તરફી લે છે ખરાં કે બાળક જેમ શા માટે કરે છે ? પણ ન્યાં સુધી ‘લગાવ ધખ્યા’નું રાજ હાથ હોય ત્યાં સુધી વિચાર કરવાની તરફી પણ શું કરવા લેવી પડે ?

આપણે માળાપો સહેજ વિચાર કરતાં યઇશું ખરાં ? ”

રાજ્યસમર્પણ

મધ્યાહ્નનો સૂર્ય શિરે તપે છે,
વહ્નિ સમા ચંડ કરે પ્રસારી;
ધીમે ધીમે ઓમ મહી ધપે છે,
વસુંધરાના ઉરને દગડી.

ભરી ઉરે આત્મ મમૃદ્ધિ ભાર,
ને શિદ્ધિ સિદ્ધિ ધરતા અસંખ્ય;
રમંત જેને નિજ આત્મ-અંક,
સમસ્ત શક્તિ નિત બેશુભાર!

શિરે ધરી રથામ જટા સુદેશી,
શરીર ધારી ભગવાં સ્વદેશી,
તે હસ્તમાં તુલ્કિ સુપાત્ર સાહી,
સમર્થ, સ્વામી છ ભમંત, આહી.

ધરે ધરે દાર સમક્ષ થોભી,
“લિક્ષાન્ત દેહિ” વદતા વિભેગી.

*

સમર્થની એક વિચિત્ર લીલા,
શિવાજીએ સેવક મુખ જાણી,
સક્લુપ્ધ ભાવે યદ્ય વ્યથ, વીલા,
પદે પુખ્ત્યા જ્યાંહ કરંત સ્વામી.

યયા ભીના નેત્ર શિવાજી કરાં,
ને કંઠ શુષ્ક કંઠ શોક ભારે,
સ્પર્શી પદો સ્વામી તથા વડેરા,
શિવાજી સાષ્ટાંગ પ્રણામ ધારે.

“પ્રભો, કરો પાવન પર્ણકુટિ”
એવું વદી સ્વામી સહિત મહેલે-
ગયા શિવાજી : કરતા વિષ્ણુટી,
માયા બધી રાજ્યતણી સુમેલે.

વેળા યદ્ય સ્વામીતણી જવાની,
લહી શિવે પત્ર દુરંત કાટયો;
અને ગુરુદેવ ઉઠંગ માહી-
ધીરે મૂકી ભાવ મલીર ધાર્યો.

સુમંદ હાસ્યે નિજ નેત્ર દાળી,
બે પકિત, ત્યાં સ્પષ્ટ અવાજ વાચી -
“સ્વીકારજો સ્વામિન રાજ્યગાદી,
ધરે શિવાજી નિજની પ્રમાદી.”

ભિક્ષુ હમ્મા હાસ્ય અહો, સમર્થ,
નમ્યુ નમ્યુ શીર્ષ શિવાજીનું ત્યાં;
પરંતુ ધીમે વદતા સમર્થ,
જતું બધું પ્યાન શિવાજીનું ત્યાં !

“છે શાસ્ત્રનો ધર્મ સ્વ રાજ્ય રક્ષા
તને કદી ના ભગવાં ધટે છે.
દહિ કરી રાજ્ય નવીન દીક્ષા-
અપુ” તને રાષ્ટ્રભૂમિ તટે એ !

“દૃષ્ટા મહા સ્વપ્ન તણે હતો તુ,
સપ્ના મહારાષ્ટ્ર તણે થયો તું;
કરો હવે દિગ્વિજયી મુયાત્રા,
ઝડો ઉરાડી ભગવો બધે તું !”

મમર્થના નેત્ર યકી અમી વહે,
શિવાજીનું શીર્ષ નમી નમી રહે.

*

અને સહી ઓમ વિષે વહાવી,
છટા અનેરી ભગવી પ્રભાની,
સંધ્યા લગે ગૂઢ ભવિષ્યવાણી,
શિવાજીની અદ્ભુત દાનક્રાણી !

ન્યાં હિન્દી બાળાઓને ગૃહિણીપદની તાલીમ અપાય છે

પ્રયોગશાળામાં કામ કરતી કોલેજની વિદ્યાર્થીનીઓ

લેડી ઇરવીન કોલેજ ફોર વીમેન

પરિચય કરાવનાર :

શ્રી. મુન્દરશ્યામ

માત્ર નવ વિદ્યાર્થીનીઓથી ત્રણ વર્ષ પહેલાં શરૂ થયેલી લેડી ઇરવીન કોલેજનું સ્થાન આજે હિન્દી સ્ત્રીઓના શિક્ષણ-પ્રચારમાં અગ્રણી પડતું છે એમ માનવામાં આવે છે. આ કોલેજની સ્ત્રીઓએ દેશને લગતા શિક્ષણના સિદ્ધાંતને પણ સારી રીતે અપનાવ્યો છે. “આ દેશની સ્ત્રીઓની સંભાળ કેણુ લે છે ?” એી ને વાતો અન્યાર પહેલાં કરવામાં આવી હતી તેના પ્રત્યુત્તર રૂપે આ કોલેજ જન્મતા સમયે સાક્ષી પૂરે છે.

સ્ત્રીઓના શિક્ષણ સંબંધી રીકા કરતાં બેઝન કોલેજના પારિતોષિક સમારંભ વખતે બંગાલના નાહેર કેંગવર્ણના અધ્યક્ષે જણાવ્યું હતું કે હિન્દી સ્ત્રીઓએ સ્ત્રી શિક્ષણમાં વિષયમાં ઉચ્ચતલયો રસ લેવો જોઈએ, અને ૧૯૨૭ માં યુનામાં લરાયેલી

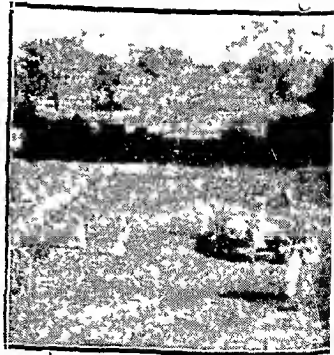
અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદમાં ઉપલા પ્રશ્નની અર્થા હાય ધરવામાં આવી હતી અને દિલ્હી ખાતે લરાયેલી આજ પરિષદની બીજી બેઠકમાં, શિક્ષણ વિષયક યોજના માટે પ્રચાર કરવા એક ફંડ ઉપચારવાનો કાર્ય પણ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

પરિષદની પૂર્ણાકૃતિ પછી ઓલ ઇન્ડિયા વીમેન્સ એન્ડ્યુકેશન ફંડ એસોસીએશન નામની એક સંસ્થા સ્થાપવામાં આવી કે જેમાં લેડી ઇરવીનને પ્રમુખ તરીકે અને મીસીસ સ્ત્રીમજી ફરુનજીને માનદમંત્રી તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યાં. આ સંસ્થાએ સૌથી પ્રથમ કાર્ય એ કબુલે તેણે આખા હિન્દમાંથી વીણીને શિક્ષણ વિચારદોષની એક સમિતિ નીમી.

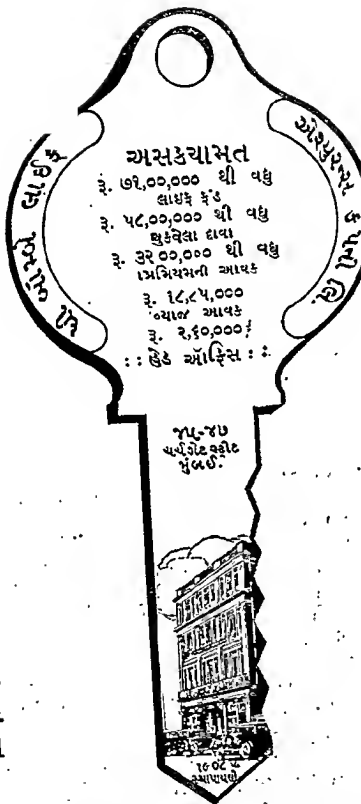
આ સમિતિએ લાંબી અને કાળજી પૂર્વકની વિચારણા પછી એક નવી યોજના

રસોડામાં રાંધતી વિદ્યાર્થીનીઓ

અગીયારમાં આમકામ કરતી વિદ્યાર્થીનીઓ

જા.જી.પ. સર્વિસેસ પ્રા.લિ.

જા.જી.પ. સર્વિસેસ પ્રા.લિ.

અસકચામત
 રૂ. ૭૧,૦૦,૦૦૦ થી વધુ
 લાઘવ ફંડ
 રૂ. ૫૮,૦૦,૦૦૦ થી વધુ
 છુટકેલા દાવા
 રૂ. ૩૨,૦૦,૦૦૦ થી વધુ
 અભિયમની આવક
 રૂ. ૧૮,૮૫,૦૦૦
 બચાવ આવક
 રૂ. ૨,૬૦,૦૦૦
 :: હેડ ઓફિસ ::

જા.જી.પ.
 સર્વિસેસ પ્રા.લિ.

૧૯૦૮ રૂ.
 આપણે

જિં
 દ
 ગી
 ના
 વી
 મા
 નો

સ
 ર
 જ
 ન
 તા
 નો
 ચા
 વી

જોજન્સી અને પોલિસીની વિગત માટે લખો—

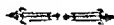
:: પ્રાંચ સેક્રેટરી ::	:: મેનેજર ::	:: પ્રાંચ સેક્રેટરી ::
:: શરાધ બેનર ::	:: હેડ ઓફિસ ::	:: ગાંધી રોડ ::
:: ભાવનગર ::	:: મુંબઈ ::	:: અમદાવાદ ::

રાયચુરાકૃત :

ગુજરાતમાં ગૃહે-ગૃહે વંચાતું રસિક સાહિત્ય : પ્રેમશૌર્યભયુ લોક સાહિત્ય
ખળવંત સમાજ ખીતા અને પુત્રી સાથે વાંચી શકે તેવું નિર્દોષ સાહિત્ય

રચવામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પંકાય છે

મળે:

પુ

સ્ત

કા

લ

ય

સ

હા

ય

ક

સ

હ

કા

રી

મું

હ

જ

લિ.

વડોદરા

સ્નેહપૂર્ણા . સચિત્ર	૨૧	૩- ૦-૦
સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ . સચિત્ર	„	૨- ૦-૦
દાસચંપકાની ૬૧ વાર્તાઓ	„	૧- ૮-૦
રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ		
[બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	„	૧- ૮-૦
કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ :		
[બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	„	૧- ૮-૦
રાસ મંદિર :		
[બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	„	૧- ૦-૦
કાઠિયાવાડી દુહા : [બીજી આવૃત્તિ] સચિત્ર	„	૧- ૦-૦
રસિયાના રાસ : સચિત્ર	„	૧- ૦-૦
વ્યાસજીની વાર્તાઓ સચિત્ર	„	૧- ૮-૦
પારેવાં :	„	૦- ૬-૦
નવગીત :	„	૦- ૬-૦
પ્રેમલીલા : પ્રથમ ભાગ . સચિત્ર	૧-	૪ ૦
ગાંધીયુગની વાર્તાઓ - મચિત્ર	„	૧૨-૦
મહીપાળદેવ : સચિત્ર	„	૮-૦
દાસચંપકાનો દ્વાયરો . સચિત્ર	„	૧- ૮-૦
રાયચુરાની રસકથાઓ : સચિત્ર	„	૧- ૮-૦
સોરઠી લોકવાર્તાઓ . સચિત્ર	„	૧-૧૨-૦
સોરઠી રાણી : મચિત્ર (બીજી આવૃત્તિ)	„	૧- ૮-૦

વિદ્યાર્થીનીઓના રાખે છે. આ કોલેજમાં બગીચાની સંભાળ વિષે બહુજ અગત્ય ખતાવવામાં આવે છે અને આ બગીચાની કાળજીભરી સંભાળ લેના માટે વિદ્યાર્થીનીઓ ચિંતાતુર રહે છે.

કોલેજના શિક્ષણવર્ગો પણ મોટા અને હવા ઉગ્ગસવાળા રાખવામાં આવ્યા છે. જો કે જગ્યાની સંકેશને અંગે લાપણો વિગેરેના કાર્યક્રમ “ ડાઇનિંગ રૂમ ” માં જ પતાવવામાં આવે છે. અત્યારે આ કોલેજમાં મુખ્યત્વે કરીને ત્રણ વિષયો શીખવવામાં આવે છે: (૧) ત્રણ વર્ષ સુધીના શિક્ષિકા તરીકેનો અભ્યાસક્રમ (૨) બે વર્ષ સુધી ગૃહશિક્ષણ અને (૩) એક વર્ષનો ‘ હાઈ ગૃહશિક્ષણનો અભ્યાસક્રમ. આવી રીતે જેટલા પ્રમાણમાં જગ્યાની સગવડ છે તેટલામાં પાંચ છુદ્ધ છુદ્ધ વર્ગોના સમાવેશ કરવો પડે છે.

હિન્દી સ્ત્રીઓને જરૂરી થક પડે અને તેમને ખાસ ઉપયોગમાં આવે તેવાં જ અવ-

તરણો અને ટીપ્પણો કોલેજની દિવાલો પર લખવામાં આવ્યાં છે. કોલેજનો ઉદ્દેશ વિદ્યતા દર્શાવનારી પંડિતા વિદ્યાર્થીનીઓ કે વિદ્યુષી સ્ત્રીઓને બહાર લાવવાનો નથી પરંતુ સુસિક્ષિત અને સારી ગૃહિણીઓ અને કાબેલ શિક્ષિકાઓ ધરાવનારો મુખ્યત્વે છે. કોલેજે નિયત કરેલો કોષ્ટ પણ અભ્યાસક્રમ લેવા પ્રચ્છનાર સ્ત્રીએ કાં તો મેટ્રીકની પરીક્ષા અથવા એવી જ જાતની બીજી પરીક્ષા પસાર કરેલી હોવી જોઈએ.

કોલેજમાં જે ગૃહશિક્ષણ અપાય છે, તેમાં માનસશાસ્ત્ર, નાગરિકધર્મ, જીવનવિજ્ઞાન, આરોગ્ય, રાંધણકળા, કપડાં ધોવાનું તથા બાગબગીચાની વ્યવસ્થા રાખવાનું આદલા વિષયોના સમાવેશ કરવામાં આવેલો છે.

જે બાળાને ‘ શિક્ષિકા ના અભ્યાસક્રમ લેવા પ્રચ્છા હોય તેણે ઉપરના બધાં વિષયો લેવા પડે છે અને તે ઉપરાંત રીઝીક્સ, ફેમી-સ્ટ્રી અને એવાજ બીજા હયા વિષયોના પણ

કપડાં ધોવાનું ‘ ધોન્દી ’ કામ કરતી વિદ્યાર્થીનીઓ

અભ્યાસ કરવાની જરૂર પડે છે. છેલ્લાં વર્ષ દરમ્યાન તેમને ઇતિહાસ, શિક્ષણના મુદ્દાઓ અને તેના અભ્યાસ અને ખાસ કરીને ગૃહવિજ્ઞાનના વિષયોનો પણ અભ્યાસ કરવો પડે છે.

ઉપરનો અભ્યાસક્રમ સિદ્ધાંત તેમજ પ્રયોગ માથે શીખવવામાં આવે છે. આ અભ્યાસક્રમમાં રમ લેનારી વિદ્યાર્થીનીઓની જગ્યાએ પાઠ્યગ્રંથો રમોડાંમાં મુદ્દાકાત લેવામાં આવી ત્યારે જણાવું કે રાંધવાના વાસણ અને હાંડલાઓ માથે ઉત્સાહથી અને રસપૂર્વક તેઓ કામ કરે જતી હતી તેવાજ ઉત્સાહથી તેઓ પ્રયોગ શાળામાં આ વિષયના અભ્યાસમાં તરફીન બનેલી જણાતી હતી. રમોડાવાળા ઓરડામાં બાળાઓએ ખાસ નૈધાર કરેલા અથાણાં ચટણીની તેમજ એવા બીજાં આયુષ્યોની બરછીઓ પહેલી જણાતી હતી.

ગૃહજીવનના જુદા જુદા ક્ષેત્રમાં સ્ત્રીઓને માત્ર જાળાવું અર્થે તર્કિત શિક્ષણ કામ નથી આવતું. દરેક કાર્ય તેમને જાતે જ કરવું પડે છે, એ સામાન્ય નિયમ છે. આ લક્ષ્યબિન્દુ ધ્યાનમાં રાખીને ઉપલી કોલેજની સંચાલિકા આ વિદ્યાર્થીનીઓને ખ્યામ કરીને વ્યવહાર શિક્ષણ આપે છે. કોલેજની હોસ્ટેલના તંત્રમાં પણ વિદ્યાર્થીનીઓ સંકાયરૂપ થઈ પડે છે અને દરેક દિવસે આ કોલેજની છોકરીઓને જુદા જુદા કામો પર નિયુક્ત કરવામાં આવે છે. દાખલા તરીકે કોલેજની મુદ્દાકાતે આવનાર મહેમાનોની સભાગમાં ખામ બે વિદ્યાર્થીનીઓને રોકવામાં આવે છે જ્યારે ચાર છોકરીઓને રમોડાની તેમજ જમવાના ઓરડાની વ્યવસ્થા માટે રાખવી પડે છે. " લોન્ડી " નિ. ના કામકાજ માટે બે અને માંભની માવજત માટે એક વિદ્યાર્થીની રહે છે. આ રીતે વારાફરતી દરેક વિદ્યાર્થીનીને ઉપર મુજબ કામકાજ કરવું પડે છે. અને તેઓ એ કાર્ય ગૃહીણીધર્મ તરીકે જોરબર બજાવે છે.

આ કોલેજમાં સંગીત તેમજ સર્વોત્કૃષ્ટ હિન્દી નૃત્યો શીખવાની પણ સગવડ રાખવામાં આવી છે. કોલેજની વિદ્યાર્થીનીઓએ થોડાં જ વખત પહેલાં શાહીરૌપ્ય મહોત્સવ નિમિત્તે એક કાર્યક્રમ ગોઠવેલો અને તે વખતે કેટલાંક ગીતો તેમજ નૃત્યના પ્રયોગો કરેલા, જે જનતામાં સારી પ્રશંસા પામ્યા હતા.

તે ઉપરાંત આ કોલેજમાં ટેનીસ, બૅડ-મીન્ટન, વૉલી બૉલ અને બાસ્કેટ બૉલની જુદી જુદી રમતો રમવા માટેના સંપૂર્ણ સાધનો રાખવામાં આવ્યાં છે. આ રમતો રમવા માટે કોલેજના બે વિભાગો પાડી નાખવામાં આવ્યા છે. એક છે " હાઉસ બૉલ ઓપોલો " અને બીજું છે " હાઉસ બૉલ બ્યુપીટર " કે જ્યાં ઘણી વખત મેચો પણ રમાડવામાં આવે છે. આ હાઉસોની અંદર એક સુંદર રમનાગાર (ખામ) પણ રાખવામાં આવ્યો છે કે જ્યાં ઓખમત્તુની અંદર ઘણી વિદ્યાર્થીનીઓ રમનાનો લાભ ઉઠાવે છે.

ઉપલી કોલેજની વિદ્યાર્થીનીઓને સંધ નિમમિત રીતે ડીબેટીંગ સોસાયટી ચલાવે છે અને કોલેજજીવનમાં સામાજિક જીવનનું ધડતર ધરે છે. આવી ચર્ચાઓ અને સભાઓને પરિણામે લેડી ઇરવીન કોલેજની વિદ્યાર્થીનીઓએ એક સારા વક્તા તરીકે નામના મેળવી છે. આ કોલેજની ભૂતપૂર્વની વિદ્યાર્થીની કુ. મુમતાઝ શાહનવાઝે દિલ્હી ખાતે યયેસી કેટલીક વક્તૃત્વની દરિદ્રાઓમાં પહેલું દવામ મેળવ્યું હતું.

સ્ત્રીઓને શિક્ષણના સંસ્કાર પાનાર આ મંરયા બીજી ધણી રીતે અદ્વિતીય જણાય છે. દિની જીવન માથે સંકળાયેલી કેટલીક ઓછસ અને વિચિત્ર જરૂરીયાતોને બંધ બેમે એવા ખામ અભ્યાસક્રમની બાળાને કોલેજના શિક્ષણ માથે સાંકળી દેનાર કામ હોય તો આ સંરયા પહેલવહેલી જ છે. વધારામાં આજ કોલેજમાં લગભગ ૫૦ દિન્દી બાળા

એને સારી માતા બનવાનું, બુદ્ધિશાળી મિત્ર થવાનું, બાળકોનાં કાળેસ શિક્ષક બનવાનું અને ઉપયોગી શહેરી બનવાનું ચિંતણું અપાઇ રહ્યું છે.

સ્વચિંત્નલુના પ્રશ્નનો ઉકેલ કરવાના દિન્દી સ્ત્રીઓના આ પ્રથમ પ્રયાસ પર કૉલેજ આરીકાકથી ધ્યાન આપે છે. આ કૉલેજમાં જુની જુની શક્તિ અને કોમળી સ્ત્રીઓ અભ્યાસ કરી રહી છે અને દિન્દની ક્ષમ્ય બધી દિશાઓમાંથી દિન્દુ, મુરલીમ, પારસી

અને ક્રિશ્ચિયન કલ્પનાઓ પણ આ કૉલેજનો ભાગ ઉભાવે છે. ડેટલીક વિદ્યાર્થિનીઓ તો છેક પેશાવર અને ત્રીવેન્દ્રમથી અહીં અભ્યાસાર્થે આવી વસી રહી છે. આ બધી કોમળી વિદ્યાર્થિનીઓને એક સાથે રહેવાનું, જમવાનું, અભ્યાસ કરવાનું તેમજ બેઠવાનું દોષ છે. કૉલેજના આરીક નિરીક્ષણ પરથી જણાય છે કે લેડી ઇન્જીન કોલેજમાં તમા દિન્દુ સ્ત્રીઓનો ક્લિપતિદિન વિકાસ થતો જાય છે.

• અગ્રેષ્ઠ પરથી.

અ બ બી

૧
જે દેશમાં રમણીઓ,
કાઠી જેદ શાસ, ટાકાવની જમતને,
નિજ જ્ઞાન સાગઃ
નેત્રીક્રમા સુધુ મદદ,
બની ન્યાય દેતી,
તે દેશમાં કયમ બની
અજગા રહેતી ?

૨
જે દેશમાં રમણીઓ,
રજુ અંકિ કા યો, જર્જવની સમજનાં,
સદુ આંખજાઓઃ
સૌર્યજદી જય કરી
મુખ માન લેતી,
તે દેશમાં કયમ બની
અજગા રહેતી ?

૩
જે દેશમાં રમણીઓ,
નિજ પમકાલે, દિન્દુલ્લો પચા રહે,
કે રાજાની ને. નિજાજ જોડા કરી,
જહિશન આપનાં,
તે દેશમાં કયમ બની
અજગા રહેતી ?

૪
જે દેશમાં રમણીઓ,
રહેદેવી લકીમી, ઉગા પહે મા કલી
ખતી પરાતી;
સી કાષમાં સદુપરી
પ્રગયે મનાતી,
તે દેશમાં કયમ બની
અજગા રહેતી ?

૫
જે દેશમાં નર કલ, ત્રિય નાનીજાના,
સન્માન રસાનુ વિષ, તાડ પ્રાણ દેવા;
તે દેશમાં પ્રજુવનાં
સદુ દાવ ભૂવા,
નારી જો પ્રતિ જોડે,
કયમ માન લેવા ?

૬
દેશ કો મનિનીઓ,
નિજ દેશ કાલે, જે તાવતો ફી અડો
પુરવડો આલે !
દેશ બની પ્રજુવની
સૌજન્ય જ પાવો,
સરવરે હાલમાં
નવ દેશ રજાલે !

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

દીવાળી ?

આલમાં તારકતોરણ બાંધ્યાં
આજ અમાસની રાત;
અણગણ દીપના ઝળહળ તેજે
મહેલ અને મહેલાત;
માંડી જગે આજ દીવાળી.

આંગણે આંગણે આસોપાલવ,
ફૂલ તણા શણગાર,
રંગોળી ચીતરામણ ચીતર્યા;
વૈભવના તો ખાર;
હણહણી આજ ખુખારે.

દીન અમારી શેરીઓ સૂની,
આંગણમાં અંધાર;
દીપકચેતન તેલ અમારાં
ખૂટી ગયાં આ વાર;
ફરી પાછાં કોણ પૂરાવે ?

ફટફટ ફૂટે આજ ફટકડા
અંતરને ધડકાર;
નવચેતનને છવનમાંહે
કોણ કરે સંચાર ?
ફરી કોણ જ્યોત જગાવે ?

ખંધન, રૂંધણ, મોતનાં નર્તન
ગાળે જ્યાં ચોપાસ,
ત્યાં કયાં હોય ઉદ્ધાસ-ઉન્નમણ ?
વ્યાખ્યો વિનાશ વિનાશ;
ભાંડુ મહારાં હાય પુકારે.

મુંદરત ગા. બેરાઈ

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

[નોંધ: સોની રણછોડ ચીમન ઉપર ઇન્કમેટેક્ષ ખાતાએ આવકવેરાના રૂ. ૧૭-૮-૭ ભરી જવા માટે નોટીસ કાઢેલી, રણછોડે આ વેરા વધારે પડતો હોવા માટે વાંધા ઉઠાવેલા, પોતાની આવક વેરા ભરવા જેટલી નથી એમ તેણે જણાવેલું, પરંતુ ચોપડાના અભાવે તેની એ વાત કોઈએ માની નહિ અને ઇન્કમેટેક્ષ ખાતાએ આવકવેરા આકાશી નોટીસ કાઢી હતી, એ નોટીસમાં જણાવ્યા મુજબ રણછોડે એ રકમ નહિ ભરવાથી, ...ના, કલેક્ટરે એ વેરા વસુલ કરવા માટે રણછોડ ઉપર હેવટની નોટીસ બનવી જણાવ્યું કે સાત દિવસમાં એ રકમ ભરી નહોતો, નહિ તો તમારા ઘર પર જપ્તિ લાવી રકમ વસુલ કરવામાં આવશે. આ નોટીસથી નારાજ થઈ કલેક્ટર ઉપર રણછોડે ફરતે કલ્પાસ મેજસ્ટ્રેટની કોર્ટમાં ફરિયાદ કરી હતી. મેજસ્ટ્રેટ સાહેબે ઇકીઅન પીનલ કોડની કલમ ૩૮૩ ૩૮૪ મુજબના આરોપ કલેક્ટર પર ધક્કા કાઢી મુકદ્દમા ચલાવ્યો હતો. જેને પરિણામે તેમણે આપેલા નિર્ણય નહોતપ્રત્યે જાણવા જોગ હોવાથી અહિં આપવામાં આવે છે, એ ચૂકાદો નીચે પ્રમાણે છે.]

આ ફરિયાદ અત્યંત ગંભીર છે. આરોપી જલ્લાનો કલેક્ટર છે અને તેની ઉપર ફરીયાદી રણછોડ ચીમન પાસેથી ઇકીઅન પીનલ કોડની કલમ ૩૮૩-૩૮૪ ની રૂપે જખરદસ્તિથી નાણાં કઢાવવાનો પ્રયત્ન કરવાનો આરોપ છે. કલમ મુજબ જે કોઈ માણસ ખોળ કોઈ માણસને નુકસાન કરવાનો લાયક બતાવી અપ્રામાણિકપણે તે માણસને કંઈ મિલકત આપવા લક્ષ્યાવે તો તે ગુન્હા માટે ત્રણ વર્ષની કેદની સજા તેમજ ફાંસી સજાને પાત્ર ફરે. "ભય બતાવવો" એ ગુન્હાનું મુખ્ય લક્ષણ છે. એક માણસ જીવન માણસ પાસે નાણાંની માંગણી કરે એ આ સંસ્કૃતિના જમાનામાં અત્યંત દુઃખદાયક છે; પરંતુ જ્યારે વધારામાં જેની પાસે માંગણી કરવામાં આવે તેને તેના જનન-માલ સંબંધી લાયક બતાવવામાં આવે ત્યારે કાયદો વચ્ચે પડી તેનું રક્ષણ કરવાની અને લાયક બતાવનારને સજા કરવાની પોતાની ફરજ માને છે.

ફરિયાદી રણછોડને આરોપી તરફથી ધમકીનો એવો પત્ર મળ્યો છે. એ પત્ર આ પ્રમાણે છે:

"તમારી પાસેથી આવકવેરાની લેણી નીકળતી રકમ ભરી જવાને માટે તમને અજાણ

નોટીસ આપવામાં આવેલી પરંતુ તેની તમારા ઉપર અસર થઈ નથી. પરિણામે એ રકમની તમારી પાસે માંગણી કરવામાં આવે છે અને તમને આ છેલ્લી નોટીસ આપવામાં આવે છે કે જો એ રકમ સાત દિવસની અંદર મને પહોંચતી કરવામાં નહિ આવે તો તમારા ઘર પર જપ્તિ લાવી એ રકમ વસુલ કરવામાં આવશે."

આ પત્ર જેતાં ખાતરી થાય છે કે નાણાં માટે 'માંગણી' અચૂક રીતે કરવામાં આવી છે; આ પત્રમાં 'માંગણી' શબ્દ વધારે જગા ને કાળા અક્ષરોમાં છે તે ઉપરથી એ બાબત વધારે સ્પષ્ટ થાય છે. આ 'માંગણી' ફક્ત 'માંગણી' જ નથી પણ સાથે સાથે ધમકી પણ આપવામાં આવી છે. વળી આ પત્રની શૈલી પણ એવી છે કે વાંચનાર માણસ સહેજે થથરી જાય. એ પત્રમાંના આંખે ઉડીને વળગે એવા કાળા શબ્દો 'માંગણી', 'છેલ્લી નોટીસ', 'સાત દિવસની અંદર', 'જપ્તિ' વગેરે પત્ર વાંચનારને લાયથી ગભરાવી મૂકે એવા છે. પત્રના છેલ્લા શબ્દો-"તમારા ઘર પર જપ્તિ લાવી એ રકમ વસુલ કરવામાં આવશે."-ખાસ જ્ઞાનમાં-રાખવા જેવા છે.

'જપ્તિ' એટલે શું? કોઈ પણ માણસની

રાસરમણી

[લાજ : ' છલકાવું આવે બેઠકું ']

૧

આ ઘમકે રૂપલા ચાંદરણી,
ઘમકે ધુધરી ઝાંઝરની રે,
રજની ન્હોતરતી રમવાને :

૨

આ ધમકારે મહેકે ધરણી,
મહેકે મુન્દડી ચમપકવરણી રે,
રજની ન્હોતરતી રમવાને :

૩

આ છલકે રસભર ચાંદલિયો,
ટમકે રસની વાદળિયો રે,
રજની ન્હોતરતી રમવાને :

૪

આ ગરળાદીવડી ઝરમરતી,
કીકીઓમાં કામણુ ભરતી રે,
રજની ન્હોતરતી રમવાને :

૫

આ શરદે મુન્દરતા ઝમતી,
મનની મેના ટમટમતી રે,
રજની ન્હોતરતી રમવાને :

૬

આ અમૃતચોઘડીઆં વાગે,
રમઝટ રમણાની જાગે રે,
મનનિ ! સંચરીએ રમવાને .

જીવ તું શીદને ચિંતા કરે-વોર્ડન ચિંતા સૌ તુજ હરે !

જીવગીતા વીમાની પોલીસીઓમાં “વોર્ડન” જેટલી સગવડો આપે છે તેવી બીજી કોઈ પણ હિંદી વીમા કંપની આપતી નથી. પહેલા ૪ વર્ષમાં રૂ. ૨૫,૧૫,૦૦૦ તું પૂરું થયેલું જે વીમાતું કામ મળ્યું છે, તે જ સિદ્ધ કરે છે કે “વોર્ડન”ની પોલીસી બાબતમાં કોઈ પણ જાતની શંકા રાખવાતું કારણ નથી. આ પોલીસી ખૂબ વિચારપૂર્વક લેવામાં આવે છે. સંપૂર્ણ સલામતી અને અસાધારણ લાભો માટે “વોર્ડન”ની જીવગીતા પોલીસીમાં તમારી મૂઠી રોકો.

વોર્ડન ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લી.

રીઝી રોડ અમદાવાદ.

શાખાઓ: ૨૭૫, હોર્નબી રોડ, કોટ, મુંબઈ ૧૨, થામ્સ મેડી સ્ટ્રીટ, મદ્રાસ.
૨૧, બ્રોડવેઈ ક્રોસિંગ, કલકત્તા. સંજ-આન્ધ્ર ૧૮૦, હુબતાર પેડ, પૂના.

૧૯-૩૪નો નવો મોડલ

તારતું ડેમ્પ Notecase] . જોવાની લલામણ છે [૨. નં. ૨૬૪૭૦

ફેન્ટો લેડિંગ લુટ સુમ; અને ચંપલ વગેરે ખરીદવા માટે
અણીયું મથક

ગોલ્ડ શીલ્ડ લેધર વર્ક્સ,

આંચ નં. ૪ પૌરભાઈ બીલીંગ, સેન્ડરો રોડ, મુંબઈ-૪
ફેન્ટો લેધર ગ્રુપ્સ, ડરેમીંગ કેસ, સુટ કેસ, ડોક્યુમેન્ટ કેસ,
કેબીન ટ્રંક, કીટબેગ, ડાઈટરોની ખાસ બેગ. જુવેલ બોક્સ
હોલડેલ, મનીપર્સ, બેસ્ટ બેગ રોપ, વોચ રોપ વગેરે.

શોરૂમ-૧૫૮-૬૦, પ્રી-સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૨.
સ્વદેશી મારકેટ, નં. ૬-૭ શામી ગલી મુંબઈ નં. ૨.
હેડ ઓફીસ: ભાંગવાડી, કાલબારેલી રોડ, મુંબઈ નં. ૨.

‘ તમને એમ લાગતું હોય ’ તો કોણ જાણે, પણ તમે અહીં આવ્યા પછી છેક જ લેવાઈ ગયા છો. અને તમારામાં કંઈ તેજ સરખું પણ રહ્યું નથી, એમ કેમ વારં ? તમને કંઈ, લગ્નની કાળજી બાળજી તો લાગી નથી ને ? ’

‘ નારે, એવું કંઈ નથી; પણ મને અહીં ગમતું નથી, એટલું ખરું. સવાર સાંજનો વખત જેમ કામમાં જાય છે તેમ બપોરનો સમય પણ કામમાં જવો જોઈએ. ’

‘ તમે મંસાર માંડશો એટલે એ બધી તકરાર દૂર થઈ જશે, તમે લગ્ન કરવાનો નિર્ણય કરો. પછી તમને દીક દીક ફાવી જશે. ’

ભારકર માત્ર દસ્યો, એટલે તેમણે કહ્યું: ‘ હંશો નહિ, હું કહું છું તે ખરું છે. દીક તમને જો વડુ મેળવવાની ચિંતા હોય તો અમારી વતું હવે લગ્ન થોગ્ય વધતી થઈ જો છે. હું ધણા આનંદથી તમને મારા જમાઇ બનાવીશ. ’

‘ તે બધું ખરું-પણ મારે તો લગ્ન જ કરવું નથી ને ! ’

‘ કેમ ? એવું તમે કંઈ પણ લીધેલું છે શું ? ’

‘ હા, લગભગ એવું જ છે, એમ કહું તો ચાલે. એક હોસ્પીટલ કાઢીને લોકોને ઉપયોગી થવું અને તેની પાછળ જ મારે સર્વ સમય ગાળવો એવી મારી ઇચ્છા છે, પરંતુ તેમ કરતાં પહેલાં કંઈક નામકિત થવું અને તે પછી જ એ લાંબગડમાં પડવું એમ મારું મન મને કહી રહ્યું છે, એટલે હમણાં તો મહાપુદ્ગાં ક્ષેત્રમાં જઈને ત્યાં હું ચા ઉપ-યોગનો થઈ પડું છું તે જોવું, એના મેં વિચાર કર્યો છે. ’

‘ અરે, એનો શો અર્થ છે ? નકામો પ્રાણ જોખમમાં શા માટે નાંખવો ? અહીં તમારી જરૂર શી ઓછી છે ? પછી પુદ્ગ જેવાં રથજો નકામો શા માટે જવું ? અમારે ત્યાં તમને કંઈ કમીના તો પડતી નથી ને ? ’

‘ તમે એવી કલ્પના સુધાં મનમાં લાવશો નહિ. હમણાં હમણાં મારો સ્વભાવ જ એવો થઈ પડ્યો છે કે, મને ક્યાંય દીક લાગતું નથી. ’

‘ એમ ને ? ’ અંબકરાવ ઉત્સાહિત થઈને બોલ્યા: ‘ તો એનો એક જ ઉપાય છે અને તે લગ્ન. તમે તાબડતોબ લગ્ન કરો. હું બધું દીક દીક કરી ઇશ અમારી વતું તમને પસંદ પડે તો તો ઘણું જ સારું. પરંતુ તમને તે પસંદ ન હોય તો હું કંઈ બીજી છોકરી જોઉં. ’

‘ અંબકરાવ, તમે લગ્નની વાત હવે બોલશો જ નહિ. આ પુદ્ગ પૂરું થાય નહિ ત્યાં સુધી લગ્નબાળ કાંઈ જ વિચારવાનું નથી. હમણાં તો પુદ્ગોત્ર પર જવાનો મેં નિર્ણય કરેલો છે. ત્યાં અમારા જેવા લોકોની જરૂર પણ છે. અને વળી મને પુદ્ગો થોડો ધણો અનુભવ થશે. આના પ્રસંગો આપણા આપુખમાં વારંવાર થોડા જ આવે છે ? ’

‘ દીક, પણ તમે તમારા પિતાશ્રીને એ જણાવ્યું છે કે ? ’

‘ જવાનું નક્કી થશે કે તરત જ જણાવીશ. તેઓ મને ના નહિ પાડે. ’

‘ દીક, જેવી તમારી મરજી, પણ મને તો એમ લાગે છે કે નકામો આ ફંદમો ફસાઈને જીવને જોખમમાં ન નાખવો જોઈએ. ’

‘ અંબકરાવ, તમે આવી બધી ચિંતા શા માટે કરો છો ? મેં અરજ કરી છે; હજી તેનો ઉત્તર જ ક્યાં આવ્યો છે ? ત્યાં જવાની માત્ર મારી ઇચ્છા છે ! ’

‘ હું તો કહું છું કે ઉત્તર ન આવે તેજ સારું છે. અહીં શું થોડું કામ છે ? ગય. અકાલિયામાં તમે ન્યુયોર્કનીયાના દરદીને સારો કર્યોને તે તમારો કેટલો બધો ઉપકાર માને છે ! તે મારી આગળ તમારી કેટલી પ્રશંસા કરતો ફનો તેણે મને કહ્યું: ‘ ડોક્ટર બારકરગવ જેવા દકતર મને મળ્યા એટલે જ હું આ દુ:ખમાંથી ઉતર્યો. નહિતર આજ હું અહીં તમારી નજરે પડ્યો ન હોત, ’

આટલા થોડા દિવસોમાં જ તમને કેટલી બધી કીર્તિ મળી ગઈ તે તમે એના બોલવા પરથી જ કળી લોને ! તમને જો કામ જ ભેટવું હોય તો દવાખાનાની સાથે એક હોસ્પિટલ કાઢો, એટલે પછી કાલમ કામ પહેંચ્યા કરશે.’

હા, તેમ કરવું જ છે, પણ તે પાછળથી.’

એટલામાં ભારકર જે પત્ની રાહ ભેટો હતો તેજ પત્ર તેના હાથમાં આવ્યો. એ પત્રમાં તાબડોલ નોકરી પર હાજર થવાનો હુકમ આવ્યો હતો.

તેજ રાત્રે ભારકર ત્યાં જવાને નીકળ્યો. તેણે દવાખાના પર એક ખીજ દાકતરની નીમણૂક કરી અને તેની સાથે કાંઈક રકમ નક્કી કરીને તેણે અંબકરાવ અને તેમના કુટુંબીજનોની વિદાય લીધી.

વનુ, ગોપૂ અને એ ભારકર પ્રત્યે ઠીક ઠીક રહે જાઓ હતા. વનુની બા, ભારકર સુદ્ધ ક્ષેત્ર જેવાં સ્થળે જવાનો હોષ ધણી જ ચિંતામાં પડી હતી. ત્યાં ભારકરના ખાવા-પીવાની કોણું વ્યવસ્થા કરશે, એમ માનીને તેણે બેચાર લાડુ, ચીવડો અને ખીજું થોડુંક ખાવાનું તેમજ અચાણું વગેરે તેને બાંધી આપ્યું અને આંખમાં પાણી લાવીને તેણે કહ્યું : ‘તળીયત સંભાળજે હા !’ ગોપૂ પણ ડાકતર તમે હવે પાછા ક્યારે આવશો ? જલદી આવશેને ? તમને અંબકરની ગોળી લાગવા ન પામે એવી હું રોજ ધ્રુવરને પ્રાર્થના કરીશ. અને વનુબહેન પણ રોજ તુલસીને પાણી ચઢાવતાં એમજ કરવાની છે. કેમ ખરેખર બહેન ?’

પણ વનુ કંઈ જ બોલી નહિ, માત્ર તેમના ચહેરા દુઃખી લાગતો હતો.

પ્રકરણ ત્રીસમું

સ્વપ્નમાં વચનલગ ?

બોલાવેલે ઠેકણે ભારકર સમયસર જઈ પહોંચ્યો.

આજે પોતે કાંઈ મહત્વનું કાર્ય કરવા

માટે દાખલ થયો. એ વિચારથી તેનું મન ઉત્સાહમાં જણાતું હતું.

પણ જેમણે પોતાનો છવ જેખમમાં નાખીને આ આનંદ મેળવ્યો હતો તે બિચારઓની શી દશા થઈ હશે ? કેટલાય જણ મોહું પહોંચું કરીને પાણીની આશાએ પડ્યા હતા. કેટલાય જણ બંદુકની ગોળીથી ધ્રુવ પામેલા દુઃખથી પીડાતા હતા. કેટલાયના શરીરમાંથી લોહીની ધારા પર ધારા વહી રહી હતી.

એ દેખાવ ભેટને ભારકરને એવી અરેશરી થઈ !

‘પ્રભુ, આવા દુઃખી છવેને ઉપયોગી ન થઈ પડવાનું હોય તો પછી કેને ઉપયોગી થવાનું ? ભારકર, કામે વળગ, હવે તારા વિના આ બાપડાઓની ચિંતા કોણ રાખનાર છે ?’ આવા વિચાર મનમાં આવતાં જ તેણે કપડાં કાઢી, હાથ ધોઈ કાર્યના આરંભ કર્યો.

જખમી સિપાઇઓના જખમો પર મક્કમ પટા લગાવવામાં અને તેમની સાથે એ મીઠા-શબ્દો બોલવામાં ભારકરના મનને કેટલો બધો આનંદ મળતો હતો ! ક્યુટીને સમય પૂરો થાય ત્યાં સુધી આ કાર્યનો અંતજ આવતો ન હતો. એટલે તેને મારા વિરહને અંગે કંઈ ત્રાસ પડતો ન હતો. રોજ જખમી સિપાઇઓની તેના વોર્ડમાં જેમ ભરતી થતી તેમ તેની બોલીમાં પણ તેને સલામ કરીને વિદાય માગનારા સિપાઇઓની ગરદી પણ થતી જ. એ સિપાઇઓ તેના તરફ કેટલી બધી કૃતજ્ઞતાથી ભેટા અને તેથી ભારકરના મનને કેટલો બધો આનંદ થતો !

ભારકરના તાબામાંના ઘણા ખરા સિપાઇઓ સારા થતા એ વાત ઉપરી અધિકારીઓના ધ્યાનમાં આવ્યા વિના રહી નહિ. એટલે એ વાત લક્ષમાં રાખીને તેઓએ ભારકરને સુદ્ધ સુખ્ય ઠેકણે મોકલ્યો.

ભારકર આ ઠેકણે આવીને દાખલ થયો. તે પછી પહેલા બેત્રણ દિવસ સાધારણ સ્વચ્છ રીતે પસાર થયા.

આપો છે. આ પુસ્તિકામાં એક હકીકત અમને ખોડી જણાય છે. રાક્ષસમંત્રીને ચંદ્રગુપ્તના પક્ષમાં ન લેવાય ત્યાં સુધી શિખા ન બાંધવાની ચાલુક્યે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી, એમ જણવાયું છે. (જુઓ પાનું ૬). સાચી હકીકત એ છે કે ચાલુક્યે નદોના નાશ કરવા માટે એ પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી અને રાક્ષસમંત્રીને છત્રવાને પ્રથમ ઉભો થયો તે પહેલાં એ પ્રતિજ્ઞા તેમણે પૂરી કરી હતી. બાળકો માટેના પુસ્તકોમાં આવી હકીકતો તરફ ખાસ લક્ષ આપવાની જરૂર છે. નં. ૯: રંભાતુ રસોઈધરમાં શ્રી. જ્ઞેન સુમતિ પટેલ રસોડાની વ્યવસ્થા સંબંધી અનેકવિધ ઉપયોગી માહિતી એક સુગૃહિણીને થોડા એવા અનુભવના નીચાડ તરીકે આપે છે. આ પાંચે પુસ્તકો બાળકોના મનરંજન તેમજ જ્ઞાનવિકાસ માટે ધૂણી ઉપયોગી થશે.

ચાલો વિચારીએ અંધમાળા પ્રકાશક: શ્રી. “કાન્તિકાકા”, “ચાલો વિચારીએ” કાર્યાલય, અમદાવાદ. વાર્ષિક લલાજમ: રૂ. ૧-૦-૦

આ અંધમાળા પણ બાળકો માટે જ ઉપયોગી સાહિત્ય આપે છે. એના પહેલા પુસ્તક “નરવીર” માં ઇશ્વીને સ્વતંત્ર કરવા માટે અનેક સંકટો સહન કરનાર અને પ્રાણની આકૃતિ આપનાર વીર નર ગેરીબાટ્ટી અને તેની પત્ની એનીઝાના પ્રેરક જીવનની ઝાંખી કરાવવામાં આવી છે. જે આપણાં બાલક-બાલિકાઓના હૃદયમાં સ્વદેશપ્રેમની જ્યેષ્ઠ જગવરો. શ્રી ચંદ્રસાધ બટ્ટની લાખા બાળકોને ધણી ગમી જાય તેથી છે બીજા પુસ્તક: “ચાલો વિચારીએ” માં શ્રી. ‘પીનાજી’ શ્રમજી બેનુતો અને મીલમશ્વરોના જીવનની ઝાંખી કરાવી, પ્રખ્યાત એક બાળ મહેનત નહિ કરવા છતાં લીલાલદેવ કરે છે છતાં બીજો બાળ શ્રમ કરવા છતાં ભૂખે કેમ મરે છે, તે પ્રથમ સંબંધી વિચાર કરવા પ્રેરે છે. બાળ-

કોના મગજથી એ પ્રશ્નો થયાથાં સ્વરૂપમાં સમજીને કે કેમ તે તો બાલમાનસશાસ્ત્રીઓ નહીં !

કિરોર અરિતમાળા: પ્રકાશક: શ્રી ચરોતર એન્જ્યુકેશન સોસાયટી, આણંદ. બાર પુસ્તકોનું સામઠું મૂલ્ય: રૂ. ૨-૦-૦

શ્રી ચરોતર એન્જ્યુકેશન સોસાયટી એક આભવાન શિક્ષણકર્તા તરીકે ગુજરાતમાં સુવિખ્યાત છે. એ સોસાયટી તરફથી પ્રકટ થતું ‘બાલમિત્ર’ માસિક ગુજરાતના બાળકોપયોગી મસિકામાં અમર્યાદા લેખો છે. આ અંધમાળા પ્રકટ કરી સોસાયટીએ કંઈક મોટી ઉમરનાં બાળકો-કિરોરોની વાચનમુખ ઉઘાડવાનો તેમજ તે થોડી રીતે સતો-પવાનો સ્તુત્ય પ્રયાસ આદર્યો છે એ બારે પુસ્તકો શ્રી. રસુલભાઈ નંડોરાના હાથે જ રચાયલાં હોય તેમની બાપા એકધારી રહેવા ધામી છે, એ વિશેષ લાભ છે. એ લાખા સ્કેલી, સાદી અને સરોધારી હોય કિરોરોને આકર્ષવા થોડા સાધનરૂપ છે, એ બારે પુસ્તકોમાં અપાયેલા જીવનચરિત્રો દુનિયાના મહાન પુરોહિતા હોય કિરોરોને થોડા પ્રેરણા પાશે. અમે ઇચ્છીએ છીએ કે એની જ રીતે હિન્દની મહાન વ્યક્તિઓનાં તેમજ દેશ પરદેશની મહાન સૌમ્યાનાં ચરિત્રો પણ એજ રીતે લખાવી પ્રકટ કરવામાં આવે એ બારે પુસ્તકોના નામકોનાં નામ તેમની ઉપયોગિતાની સાક્ષી રૂપ છે: (૧) વિજ્ઞાન શાસ્ત્રી ટામસ આલ્વા એડીસન. (૨) દાનવીર એન્ડ કામેગી. (૩) અમેરિકાનો દેશભક્ત બેન-મીન ક્રીકલન. અમેરિકાના પ્રમુખો. (૪) જોસ ગાર્ફીલ્ડ. (૫) અબ્રાહમ લિંકન. (૬) જ્યોજી વોશિંગ્ટન. (૭) હિન્દનો મિત્ર હેનરી ફોસ્ટર. (૮) હવેલીઓનો ઉદ્ધારક વૂકર ટી. વોશિંગ્ટન. (૯) રાધાપાનો સાધુ કાઠન્ડ લીંબા ટોલ્સ્ટોય. (૧૦) ઇરાલીનો વારણદાર ગેરીબાટ્ટી. (૧૧) સ્વિટ્ઝર્લેન્ડનો દેશભક્ત વિલિયમ ટેલ. (૧૨) અમેરિકાનો ધનકુબેર હેનરી ફોર્ડ.

કૃં ન વે ણી

ન્યોતિ સંઘ : અમંદાવાદની મહિલા સંસ્થા

સમાજની ઉન્નતિ અને સંસ્કારિતાનો આધાર નેટલો પુરૂષો ઉપર છે તેટલોજ, કદાચ તેથી પણ વધારે સ્ત્રીઓ ઉપર છે. આજે આપણા સમાજની અવસ્થાના મૂળમાં સ્ત્રીઓની પરાધીનતા મોટું અંશે જવાબદાર છે. સ્ત્રીઓમાં અપાર અજ્ઞાન છે; વહેણ છે, અનાવડત છે, ઘર્ષા છે, સંકુચિતતા, હેરાશાષ્ટ્ય અને બીકણપણું છે, અને હજી ગણાવવું હોય તેટલું બહુંચ છે, પરંતુ તેના પેટાળમાં ઉતરતાં જણારો કે એ બધાનું કારણ તેમની સામાજિક અસમાનતા અને આર્થિક પરવંતતા છે; પરિણામે પુરૂષ વર્ગને વિકાસની ને તકો મળી છે, તે સ્ત્રીને ન મળી હોય તેમની આવી બધ કર અવસ્થા થઈ છે. આ સ્થિતિમાંથી સ્ત્રીઓએ પોતેજ ડગરવાળું છે. પોતાનાં બંધન પોતે તોડી મુકવ દવામાં તેમણે વિહારવાળું છે. સ્ત્રી જાતિના એ ભગીરથ પ્રયાસમાં અને તેટલો વેગ પૂરવા અનેક સ્ત્રીસંસ્થાઓની આપણને જરૂર છે.

ન્યોતિ સંઘ એવી એ સંસ્થાની ખ્યાત પૂરી પાડવાના પ્રયત્નો આદરી રહી છે. તેનો ઉદ્દેશ: “ સ્ત્રીઓનો શારીરિક અને માનસિક વિકાસ સાધી, તેમનામાં નીડરતા, સ્વાશ્રયીપણું, આત્મ-વિશ્વાસ, બંધુત્વ અને નાજીયતા કેળવી, કેમકી ભાવના દૂર કરી તેમને સાત્રાં નાગરિક બતાવવાં ”નો છે.

સંઘને સ્વપણે એક વર્ષ પૂરું થયું છે. તે દરમિયાન તેણે વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ અને વર્ગો દ્વારા અને તેટલા વિશાળ સ્ત્રી સમુદાયને પહોંચવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

માત્ર હમ્ય અને ધનિક કુટુંબની જ બહેનો જરા રહેલવા કે મોજરોખ ખાતર સઘમાં આવતી હશે; સાહિત્ય, સંગીત, અને બીજી લલિતકળાની શોખીન, સુખી અને નિઃશ્ચિંદ બહેનો જ પોતાનો ફાજલ વખત સંઘમાં આપતી હશે, એવી ધણીઓની બિનઅનુમતી માન્યતા

આ એક વર્ષના સતત પરિશ્રમ અને ઉદ્યોગપૂર્ણ કાર્યક્રમને અંતે દૂર થઈ છે. આજે સંઘમાં આવતી બહેનોની સંખ્યા આશરે ૩૦૦ છે તેમાં લગભગ ૨૦ તકા તેા તદ્દન અજાણ્ય અથવા થોડું બણેડી છે. મોટા ભાગની બહેનો કુટુંબની એકધારી ધરેડમાં છપન દસડતી અને રોજ રોજ નિરાશા અને ઉદાસીનતામાં છપન નિયોવતી છે. તેમને અક્ષરજ્ઞાન આપવાની, તેમની અધિા પર જ્ઞાનની પાંખો ઉઘાડવાની સૌથી મહત્વની ફાજ ન્યોતિ સંઘ અદા કરવા ઇચ્છે છે એમને, વાંચતાં, લખતાં, ગણતાં અને સમજતાં શીખવવા માટે સતત પ્રયત્ન ચાલી રહ્યો છે. એ વર્ગમાં દિન પ્રતિદિન ઉમેરો યોગજ બધ છે.

આ બહેનોને માત્ર અક્ષરજ્ઞાન જ નહિ, માત્ર ભણતર જ નહિ, પણ એક સ્વતંત્ર ઉદ્યોગ પણ શીખવવામાં આવે છે. પોતાના ધરમાં જેકાં જેકાં કુટુંબને ઉપયોગી કપડાં સીવી રાકે, એટલું સિવણુ તેા સૌને શીખવવામાં આવે છે. સંગીત અને ચિત્રકળા જેવી લલિતકળાનો પરિચય પણ તેમની રૂચિ અને શક્તિ પ્રમાણે કરાવવામાં આવે છે. આ બધાં કારણે સમાજના એક મોટા અણુરૂપવાયેલા મધ્યમવર્ગની બહેનોને માટે ન્યોતિ સંઘની પ્રવૃત્તિ ખૂબજ ચોવી નીવડી છે.

આ ઉપરાંત એક બીજે પણ એવો વિશાળ સ્ત્રીસમુદાય છે કે જેને હજી સંઘ સતોષપૂર્વક આવરી લઈ શકથો નથી, પરંતુ તેમાં પ્રવેશ તેા કરીજ ચૂકથો છે. વદન મરીખ મત્તર બહેનોને- મિલોમાંથી બેકાર પડેલી બહેનોને-પ્રામાણિક આહ-વિકા આપવાનો તેનો પ્રયાસ ચાલુ છે. સંઘ તરફથી તે દિશામાં બે પ્રયત્નો થયા છે. એક તેા સિવણુ વર્ગમાંજ “ કારીગર વિભાગ ” શરૂ કરવામાં આવ્યો છે. તેમાં બહુજ થોડું અક્ષરજ્ઞાન ધરાવતી બહેનો હામ કરે છે, અને પોતાની આહવિકા

સ્વદેશી ખાંડ અને શુદ્ધ ઘી વાપરવા માટે

વેપારી એમ્બરનું સરટીફિકેટ ધરાવનાર

ગોવિંદાશ્રમ મીઠાઈવાલા

જુમા મસ્જિદ સામે, મુંબાઈ, નં. ૨.

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને બાળકોની જીવનદાત્રી.

ઠાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી (રજીસ્ટર્ડ)

મુશ્મલાને થતા દરેક દર્દને મટાડી તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી અને રૂઝપુષ્ટ બનાવે છે. આ સોગડીનું સેવન કરનારા બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન પામ્યા છે. કીમત ૩ખી ૧ ના બાર આના.

વી. પી. પો. જુહુ.

વૈદ્ય. એન. એચ. મહેતા.

ઠાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગડી ડીપો. ભાવનગર (ઠાઠીયાવાડ)

ગાંધીના વદેમાતરમ

શિકાકઠ સાબુ

(રજીસ્ટર્ડ)

માથાના વાળ ખરી જતા અટકાવે છે. વાળને વધારી મુંવાળા અને કાળા બનાવે છે તેમજ ચીરે ન્હાવાથી ચામડી મુલાયમ થાય છે દરેક ગ્રાહકોએ વાપરી પોતાનો મનુષ્ય સંતોષ જાહેર કર્યો છે ઉપરાંત વડોદરા સ્વદેશી બજાર પ્રદર્શન તરફથી સોનાનો ચાંદ આપવામાં આવ્યો છે કીમત ત્રણ ગોટીની પેટીના તેર આના ૮ ખ. જુહુ.

બનાવનાર:-એમ. એસ. ગાંધી

કડી (ઉ. ગુ.)

મળવાનાં ઠેકાણાં:-

મે. હરિલાલ ધર્મચરણ, મુંબઈ અને

૧૨૦, ગીરગામ જે. એન. જી. અને ત્રણ

કાયમી સી તેઓ મુંબઈની એમ્બર

મુંબાઈ અને આ આપે છે અને એક કલાકના

ત્યાથી અને દરેક કલાકની કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત

—બે સુંદર નવલકથાઓ—

ઈર્ષ્યાની આગ

કંપની સરકારના સમયની રોમાંચક ગ્રેમકથા

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૦-૦ : પો. : રૂ. ૦-૩-૦

તૂટેલા બંધન

જિહ્વેર ગોત્રી સુંદર માયાજીક નવલકથા મેવર્ગમાં પહેલ

હવે એક ખૂ. ૧-૮-૦ : પો. : રૂ. ૦-૨-૦

છે. સંપત્તિ શરૂ.

શાળામાં ભણતી નિ લખો :

યોતું જ્ઞાન મેળવે “ ગુણગુન્દરી ”

જીવનની વિશાળ

સંગીત, ચિત્રકળા જે એક રોડ. મુંબાઈ, ૪

ઓર્થોગિક જ્ઞાન વિના તેઓનું શિક્ષણ તદ્દન યોગ-
યુત્ રહે છે. પરીક્ષાઓની હરીઓમાં તેમનું જીવન
જેવું તેા ધોવાઈ ગયેલું હોય છે કે સામાન્યજ્ઞાન
અને ક્ષુદ્રિત વિકાસને બદલે, સામાજિક જીવનના
અવતરના પ્રકારમાં રસ લઈ શકવાને બદલે તેઓ
તદ્દન નિરતેજ બની ગયેલાં હોઈ નિરસાઈ રહે છે.
આ બેધ પૂરવાના ન્યોતિ સંધને કોડ છે, અને
એથી દર શનિ, રવિ તથા બીજા રમ્યોના દિવ-
સોમાં વિધાર્થીનીઓના વિવિધ વર્ગો યજ્ઞાવવામાં
આવે છે. તેમાં કપર કહી તેની સંસ્કારિતા કેડવાનો
પ્રયત્ન થઈ રહ્યા છે.

આ બંધને અંતે, દુરતમાં રાદ કરેલી પશુ
એક મહત્વની પ્રવૃત્તિને ઉલ્લેખ કરવા આવશ્યક છે.
આ વિભાગ શિશુમંજળ વિભાગ તરીકે ઓળખાય
છે. યોગ્ય બહેનની બહેનો પશુ ને અમુક પ્રકારની
ઉપયોગી તાલીમ, લઈ તેવાર થાય તેા તેમને માટે
પણ વિશાળ ક્ષેત્ર છે. આપણી ધણી બાળસંસ્થા-
ઓમાં, કન્યા બાળાલયોમાં, સ્ત્રી શિક્ષણ સંસ્થાઓ-
માં બાળકોની માવજત અને તેમના શારીરિક મા-
નસિક ઉછેર સંબંધી સાચું જ્ઞાન ધરાવતી બહે-
નોની કેટલી બંધી જરૂર હોય છે ? શિશુમંજળ
વિભાગદ્વારા એવી બહેનો તેવાર કરવાનો અમારો
ઉદ્દેશ છે. એમાં ભેડાવા ઇચ્છતી બહેનો માટે શિ-
બ્યવૃત્તિ (ફોલોવર્શીપ)ની વ્યવસ્થા પણ કરવામાં
આવે છે. વિધવા, વ્યક્તાઓ તેમજ કુમારિકાને આ
પરિ દોરી શકાય તેા સમાજને ઉપયોગી કામ કરવા
એક સાદું ફળ ઉત્પન્ન થઈ શકે એવી અમને ખાતરી
છે, પરન્તુ ઉર્બાગે આ વિભાગમાં બંદૂક બંદૂક
બહેનો અત્યારે ભેડાએલી છે. ગામડાંની બહેનોને
આમાં ભેડાવા ખાસ આમંત્રણ છે.

સંધની આ બધી પ્રવૃત્તિઓની બરાબર હાલે-

હાર શારીરિક તાલીમને તેા રદઆવથી જ મુહત્તવ
આપવામાં આવ્યું છે. રમત, ગમતો, કલાકૃત,
રાસ, હાંડિયા, સાઇકલિંગ વગેરેનું શિક્ષણ રોજ
આપાય છે.

ઉત્સવો, કન્યાઓ, સિનેમા શો, અને બા-
બ્યનો દ્વારા અવારનવાર સંધની બહેનોને વિશિષ્ટ
શિક્ષણનો લાભ આપવામાં આવે છે.

સંધનાં આદર્શો, શ્રેય અને વિચારમુગ્ધિની
ચર્ચા કરતી અને કાર્યક્રમની બહેનોત આપની એક
ચત્રિકા સંધ તરફથી ચલાવવામાં આવે છે, 'ગુજ-
રાત સમાચાર'ના શુરવારના વધારા રૂપે તે ન્યોતિ
પૂર્વિક પ્રસિદ્ધ થાય છે. રૂપિયા બેના વાર્ષિક લવા-
જમથી માફક ધનારને પોરટથી તે પહેાંચતી કર-
વામાં આવે છે. સંધની બહેનોને, વિચારોના ઘડતર
માટે અને લેખનનો અનુભવ આપવા માટે આ
મુખપત્ર મુખજ અગત્યનું થઈ પડ્યું છે.

એવીજ રીતે સંધનું પુસ્તકાલય પણ ફળવણીનું
એક મૂલ્ય પશુ મુખ્ય અંગ છે. પુસ્તકો અને
સામયિક પત્રોનો લાભ સારા પ્રમાણમાં બહેનો
લે છે. બહેનોની બહેનો પણ રૂ. ૩. ૫) દીપોગ્રીઠ
રાખીને આનો લાભ લેવાને એ ઇષ્ટ છે.

સંધમાં આવતી બહેનોના બાળકોને માટે
સંધમાં યોડિયાં ખાતું ચલાવવામાં આવે છે.

સંધની એકંદર પ્રવૃત્તિને ખ્યાલ આપવા માટે
આટલી માહિતી બસ થશે. વધુ માહિતી,
આંકડા તથા વિગત માટે કાર્યનિંધ ભેઠ
લેવા લલામણ છે.

સંધમાં આવતી બહેનોનાં વહીવે, તથા અન્ય
શબ્દરચોને અમારી વિનંતિ છે કે તેઓ સંસ્થાને
નીકરોને પરિચય સાધે અને બને તેટલી મદદ કરવા
ત જ ચૂકે.

નવાં બંધારણમાં સ્ત્રીઓની સ્થિતિ

લે : કુમારી મનોરમા બોઝ એમ. એ.

ટૂંક સમયમાં આપણને નવું બંધારણ મળશે.
ઉલ્લાં સાડા સાત વર્ષથી એ ધડાઉં રહ્યું હતું.
હિન્દની પરિસ્થિતિને અવ્યાસ કરીને ઉભલા
હિન્દી સરકારી કાયદામાં વધુ પ્રગતિ સૂચવી શકાય
તેની બક્ષામણ કરવા માટે સામનન કમીશન
૧૯૨૭-૨૮ ના રીયાળામાં હિન્દ આયુધ હતું તે
આપણે સી નણીએ છીએ. હિન્દમાં પ્રત્નની રાજ-

ગ્રીથ અસ્થિતા નશ્વત થઈ હતી અને પ્રત્નએ તેના
હઠોની માંચણી કરવા માંડી હતી. એને પરિણામે
હિન્દનાં ભાવિ બંધારણ સંબંધમાં ઉલ્લાં પગલાં
લેવાતાં પહેલાં ધડા કમીશનો નીમ્યામાં અને ધણી
પરિવરો ભરતી થશે. ઉપરથી એ બધી વિચારણાઓ
બંધ થઈ છે. હિન્દની સુધારાને બરડો પસાર થયો
છે અને તેને સાદી સમતી મળી છે

અગીઆર વર્ષની બાળા મેરી હોઅર્ગર્ પાણીમા ફૂલકી મારતી વેળા (અદર) માતા સાથે મેરી

મીઆમી જવા નીકળી હતી મીસીસીપીથી ન્યુ બ્રિયરિન્સ સુધી ૧૨૬૦ માઈલ નેટલુ અતર એ બનેલે કામ્યુ હતુ, પણ પછી તેને નાણાની તગી પછી અને ફ્લોરીડા જવા માટે તેને ટેક્સી હાકવાનુ કાર્ય કરવુ પડ્યુ અને મીયામી પહોચી તેજ દિવસે તે ફ્રેડ હોઅર્ગર્ને પરણી

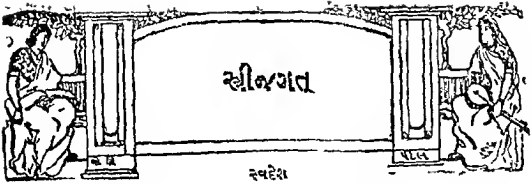
અત્યારે મીસીસ હોઅર્ગર્ મીઆમી બીલી મોર હોટલમા તરવાને લગતી તાનીમ આપનાર તરીકે કાર્ય કરે છે મેરી અને તેની બહેનોને તેણે ત્યાજ તાલીમ આપી હતી રૂચ સૌચો મોગી છે તે બાર વર્ષની વયની છે તેનુ વજન ૯૦ રતવ છે તેણે સાત વર્ષની વયે ફ્લોરીડા સ્ટેટની ગેમ્પીયનશીપો મેળવેલી છે તે પણ ૧૦ કુટના બોર્ડ પરથી ફૂલકી મારીને

તે પછી મીસીસ હોઅર્ગર્ મેરીના વિકાસ પરત્વે લક્ષ આપવા માડ્યુ, જો કે અત્યારે હેલ્થ બે છે

વર્ષની છે તે બધી ય બહેનોને ટપી નબ એવી નીવડવાની તેને આશા છે ૧૯૩૨મા લોઝ આઇ લેન્ડ ખાતે બેન્સ બીચ પર ઓલીમ્પીક ટ્રાઇઆ ઉટસ ખાતે મેરી પ્રથમ ફરીકાઇમા ઇતરી હતી અને ૨૬ ની સપ્તમા તે ૯ મી આવી હતી

મીસીસ હોઅર્ગર્ની શીક્ષણપ્રથા જ અપૂર્વ છે રેતીના ખાડામાથી બાજકોને તે તાલીમ આપવાની રાજઆત કરે છે અને પરીણમે તેઓમા વિશ્વાસ આવતો નબ છે

મેરી એક વર્ષની હતી ત્યારે તરતા શીખી હતી અને ૬ વર્ષની થતા તો તે ફૂલકી મારવામા પણ નીપજાત થઇ ગઇ, માતાની દેખરેખ હેઠળ તે રોજ તાલીમ છે એ ઉપરાત તે બાણે છે પણ સાર અત્યારે આક્રમી ગેડમા છે અને ઘણા સારા માકસ મેળવે છે ગણિત અને કલા પ્રત્યે પણ તેને સારો ગ્રેમ છે

સ્વદેશ

મુંબાઇની મહિલા પરિષદ : ત્રિવેન્દ્રમ માટે રાજનારી અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદ માટે પ્રતિનિધિ બહેનો ચુંટવા મુંબાઇની મહિલાઓની એક પરિષદ તા. ૧૨ મી ઓક્ટોબરે હેન્ડ સેવક સમાજના હોલમાં ભરાઈ હતી. શ્રીમતી પ્રારદા મહેતા પ્રમુખરવાને હતાં. શરૂઆતમાં મોસીસ જે. આર. ડેક્ટરે શ્રીમતી પ્રારદા બહેનની સેવાઓની પિછાન કરાવી હતી. શ્રીમતી પ્રારદા બહેને છેલ્લા દશ વર્ષમાં હિન્દની મહિલાઓએ કરેલી પ્રગતિનો ઇતિહાસ જણાવ્યો હતો અને નવા બધારણ વિશે ચર્ચા કરતા આપવામાં આવેલા મતાધિકાર અસતોપકારક હોવાનું જણાવ્યું હતું. મુંબાઇ ધારાસભાએ શ્રી. દેસાઈનું બીજા ઉઠાવી દીધું તે બદલ સંતોષ વ્યક્ત કરતો, સ્ત્રીઓએ વીમો ઉત્તરાધવો ભેદ્ય એને સ્ત્રીઓના વિમાનું કામ મેળવવા માટે સ્ત્રી કેનવાસરો રાખવાનું ઇચ્છવાભેગ છે એમ દર્શાવતો તેમજ બીજા કારણે પસાર કર્યા હતા.

શ્રી. દેસાઈ બીકેનો

ફેજ : વિધવાઓના હતક યેવાના હક્ક ઉપર તરખ મારતો શ્રી. દેસાઈનો ખરડો મુંબાઇ ધારાસભામાં લેડી ગયો છે. સરકારે ખરડોને વિરોધ કર્યો હતો.

સ્વ. મહેરબાઇ કામા : મુંબાઇની મ્યુનિસિપલ બોર્ડના કન્યાશાળાનાં નણીતાં મુખ્ય

શિક્ષિકા મ્મ. મહેરબાઇ હો. કામાનો ફેરો ગઈ તા. ૧ લી ઓક્ટોબરે સ્કુલસ કમીટીના ચેરમેન ડો. ખરોદેજ લીલાકીવાળાને હસ્તક કન્યાશાળાના હોલમાં ખુલ્લો મુકવામાં આવ્યો હતો. તે પ્રસંગે એક નાનો સમારંભ થોડા મરદુમની સેવાઓ વિષે વિવેચન કરવામાં આવ્યું હતું.

બાલસગન માટે દંડ : આણંદ તાલુકાના ઓડના વતની કણબી મનોર છનાના સાડા નવ વર્ષની પુત્ર ડાહ્યાભાઈનું લગ્ન તેજ મામના કણબી બેચર તળસીની ૧૧ વર્ષની દીકરી ઇમ્મણ સાથે થયેલું તેને અગે રજવાત ધારીદાર મંડળના મંત્રી શ્રી. વેલુભાઈ પટેલે બાળલગ્ન પ્રતિબંધક બીલ મુજબ ફરિયાદ માડતાં વરના બાપને તથા કન્યાના બાપને રૂ. ૫૦૦ બરોનોનો દંડ, ૫૨ અને કન્યાની માને રૂ. ૫૦૦નો દંડ એને લગ્ન કરાવનાર ગોર મહાસાજને રૂ. ૩૦૦ નો દંડ થયો છે.

વિદુલ કન્યા વિ-લાસક : નડિયાદમાં સ્વ. શ્રી. વિદુલભાઈ પટેલના

મહુમ મહેરબાઈ કામા

મમરબાઈ મહાત્મા ગાંધીજીના શુભ હસ્તે રાજ થયેલ શ્રી. વિદુલ કન્યા વિલાસકનો સગાંત હતસવ ગઈ તા. ૧૨ મીએ ઉજવાયો હતો. તે પ્રસંગે રાસ, ગરબા, પ્રીતિકોજન અને સમિલનનો કાર્યક્રમ રખાયો હતો. અત્યારે ડાનાસથમાં ૪૦ વિદ્યાર્થી

નીઓ છે અને ૨૨ સ્થાનિક વિદ્યાર્થીનીઓ આવે છે. બે પુત્ર અને ત્રણ બહેનો મળી પાંચ શિક્ષકો છે. વિદ્યાર્થીનીઓ માટે પ્રવાસ વગેરે કાર્યક્રમ પણ યોજવામાં આવે છે.

પુનર્વર્ગન તળાવના નાણીના સુધારક વલ્લિક કુટુંબનાં બહેન લીલાવતી જેઓ માત્ર ૧૦ વર્ષની ઉંમરે વિધવા થયાં હતાં તેમણે અમદાવાદમાં એક ચુકરેટાલના માવેક શ્રી સુનીલાલ રોક સાથે ગઈ તારીખ ૧૭મીએ પુનર્વર્ગન કર્યું. નોંધ પાત્ર બીના એ છે કે આ પુનર્વર્ગનમાં વર અને વધુ બંનેના કુટુંબીજનોની સંપૂર્ણ સહાનુમતિ હતી.

બીજી કાઠિયાવાડ મહિલા પરિષદ: અમરેલીમાં પ્રથમ કાઠિયાવાડ મહિલા પરિષદ ગણેલી તે વેળા બીજી કાઠિયાવાડ મહિલા પરિષદ માટે ભાવનગર તરફથી મળેલા આ-મંત્રણ મુજબ આવના નવેમ્બર માસની તા. ૨૧ ૨૨ મીએ ભાવનગરમાં કાઠિયાવાડ મહિલા પરિષદનાં બીજા અધિવેશન ભરવાની તૈયારી થઈ રહી છે પરિષદ ભરવા સખંધમાં વિચાર કરવા માટે બાવનગરના નાણીતા કુટુંબની ૩૫ બહેનોએ ભાવનગરની મહિલાઓની બહેર સભા બોલાવી હતી. એ સભાએ શ્રીમતિ કુમદાબહેન ગુણવંતરાય દેસાઈનાં પ્રમુખપદે ભાવનગરમાં પરિષદ ભરવાનો નિર્ણય કરીને એક લાગવમ વાળી સમિતિ સ્થાપી હતી પરિષદ માટે સલાહ આપવા સેવાભાવી ભાઈઓની એક સમિતિ પણ નીમણ છે.

શ્રી તખ્તેશ્વર મહિલામંડળ: ભાવનગરના સ્ત્રીજનમાં સંસ્કાર, આનંદ, ઉલ્લાસ ને જ્ઞાન પ્રેરવા ને યોગ્યતા માટે, ઉપરની સંખ્યા વિજ્યા દશમીને દિવસે શ્રીમતી વસુમતી ચન્દ્રશંકર દેસાઈના પ્રમુખપદે હાલ તુરત શ્રી. પારેખ કુટુંબના

પાર્વતીબુવનમાં રાત્ર કરવામાં આવી છે. બની ગઈયા પ્રમાણે રમતગમતનાં સાધનો પૂરાં પાડવામાં આવ્યાં છે. સંસ્થાનો હેતુ શિવજી, ભસ્ત્રગૃહજી જેવા ગૃહકલ્પોગો તથા સ્ત્રીસહજ લલિત કળાઓનો વિકાસ કરવાનો છે; પ્રસંગે રાસ, ગરબા, વગેરે યોજવા ને દસલો ઉજવવા તથા વ્યાખ્યાનો ફરિક્યા, ચતુર્વિત્રો, પ્રદર્શનો ને સંમેલનો દ્વારા સંસ્કારિતા ને જ્ઞાન યોગ્યતાનો

છે. અઢાર વર્ષ ઉપરની બહેનો માસિક રૂ. ૫ ફી બરી સખ્ય થઈ શકે છે. પ્રમુખ શ્રીમતી વસુમતી દેસાઈ, મંત્રીઓ, શ્રીમતી વિનોદિની ચાક્ષિક અને શ્રીમતી તારાબહેન પારેખ, તથા બીજી દુગેક પ્રતિગિત બહેનોની કાર્યવાહક સમિતિ સુઠાઈ છે. વિજ્યાદશમીને દિવસે મીસીસ કોટવાલ, શ્રી. તારાબહેન પારેખ, શ્રી. કરાળાબહેન પટેલનાં સંગીત તથા રાસ વગેરેનાં વિવિધ કાર્યક્રમ રાખવામાં આવ્યાં હતાં રાત્ર આતથી ૭પની સપ્પામાંથી ધણી બહેનોએ ઉત્સાહથી લાગ લીધો હતો. મંત્રી બહેન શ્રીમતી વિનોદિની ચાક્ષિકે પોતાનું નિવેદન વાંચ્યું હતું. શ્રી. સાગરિકાબહેન મહેતા, શ્રીમતી જયાબહેન દાણી વગેરે દેશીક બહેનોએ પ્રવચન કર્યાં હતાં અને પ્રમુખ તરફથી ચરખત અને પાનસોપારી થયા પછી ગીતરસ સંસ્થાની રાત્ર

અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદનાં આગમી અધિવેશન ડીસેમ્બરની તા. ૨૬ મીથી નવચુઆરીનો તા. ૨૭ સુધી ત્રિવેન્દ્રમ ખાતે મળનાર છે. પરિષદનાં પ્રમુખ વરીકે મહેમુરનાં હુવરા-

કુમારી મેના પરાંજપે,

જેમ જોરાસી.

જેઓ વધુ અબ્યાસ માટે છઠ્ઠાંડ ગયાં

હિંની વરણી થઇ ચૂકી છે. પરિપદ પ્રસંગે સ્વદેશી પ્રદર્શન લેવામાં આવનાર છે અને તેમાં આખ્ય ઉદ્યોગોની બનાવટોને અગત્યનું સ્થાન આપવામાં આવશે. એ પરિપદમાં પરદેશી નાણીતા પ્રેક્ષકો આવવાનો સંભવ છે.

શ્રીઓ માટે ઔદ્યોગિક શાળા. અખિલ ભારતીય મહિલા પરિપદની અલાહાબાદની ગાળા તરફથી અલાહાબાદમાં શ્રીઓ માટે ઔદ્યોગિકશાળા સ્થાપવામાં આવનાર છે. આ શાળા સાથે એક શિક્ષણ વિભાગ પણ સ્થાપવામાં આવશે.

શ્રીમતી મહાદેવી વર્મા, એમ એ હિન્દી સાહિત્યમાં એક પ્રતિભાશાળી કવયિત્રી તરીકે શ્રીમતી મહાદેવી વર્માનું નામ નાણીતું છે. તેઓ પ્રયાગ મહિલા વિદ્યાપીઠના પ્રિન્સિપાલ છે. અલાહાબાદથી નિકળતાં હિન્દી માસિક 'આંદ'નું સંપાદન કાર્ય તેમણે હવે સ્વીકાર્યું છે.

બંગાળી બાળાઓને વિમાની તાલીમ આપવા માટે કલકત્તામાં પગલા લેવાઈ રહ્યા છે. પચ્ચીસ વર્ષની ઉમરની બાળાઓને નવેમ્બરની અધ વચ્ચેની ઉમરમાં ખાતેની બંગાળ ફ્લાઇંગ્સ ક્લબમાં તાલીમ અપાશે. આ હેતુ માટે રૂ. ૧૦૦૦ ખર્ચવાનો દાસ-નેથ સ્મારક સમિતિએ નિર્ણય કર્યો છે.

સંતાકુકડી: નિનિતાલમાં ત્રણ બાળાઓ સંતાકુકડીની રમત રમતી હતી. રમત દરમ્યાન એક અધારીયા ઓ-રડામાં પડેલી મોટી લાકડાની પેટીમાં ત્રણે છોકરીઓ સંતાઈ ગઈ. પાછળથી પેટીનું ઢાંકણ આપોઆપ ઢંકાઈ ગયું. પરિણામે જે છોકરીઓ જીવનગાઈ મરી. એક જેમ તેમ બચી નહ.

શિક્ષિકાઓમાં એકારી: કરાનીની એક કન્યાશાળામાં રૂ. ૩૦ ની શિક્ષિકાની જગ્યા ખાલી પડતાં તેને માટે કુલ ૨૬૪ અરજીઓ આવી ને પૈકીની ૨૧ શ્રીઓ એન્યુએટ, ૪૬ અન્ટર એન્યુ-

એટ અને બાકીની મેટ્રીક હતી.

પતિદેવ : (૧) પત્નીને ગળચો હોળીને મારી નાખ્યા માટે શિકારપુરના એક શ્રીમંતને સાત વર્ષની સજા ફેદની સજા થઈ છે. (૨) સંગ-મેશ્વર તાલુકામાં ચીખડી ખાતે રાક પરથી પત્નીનું ખૂન કરવા માટે બાહુ કુરા નામના છુહારને ફેરોવ ફેરોવ સજા થઈ.

વિદેશ

શ્રિટનમાં રંગભેદ : શ્રિટન જેવા સુધરેલા દેશોમાં પણ કાળાગણને એક તીવ્રપણે ચાલે છે. એના દાખલાઓ અનેક વાર મળ્યા જ કરે છે. વાતેતરમાં એક દાખલો એવો બન્યો છે કે હિન્દનાં એક દેશી રજવાડાંના રાણીએ 'ખાકી પહેલા ફૂલેટો

ભાટે આપવાના છે' એવી નહોતી થયા છતાં 'ફૂલેટ ભાટે આપવાના નથી' એમ જણાવી ના પાડવામાં આવી છે.

મીસ એ હોનેરા એનફીલ્ડ : શ્રીઓના આંતરરાષ્ટ્રીય સહકારી ગીલ્ડ (The International Co-operative women's Guild) નાં મંત્રી મીસ એ હોનેરા એનફીલ્ડનું તાલેતરમાં અવસાન થયું છે. આ મહિલા સંસ્થાની મહાનમાં મહાન વ્યક્તિઓ પૈકી એક મીસ હોનેરા હતાં.

મીસ એનફીલ્ડ વિદુષી હોવા ઉપરાંત બાપારાસત્રી હતા. તેમનો જન્મ નોર્થગલ્ડામ ખાતે થયો હતો. એક્સક્યૂટીવ સમરનીક કોલેજમાં તેમણે

પદ્ધતી પરીક્ષા પસાર કરી હતી. તેમનું આખું જીવન સામાજિક કાર્ય કરવામાં પસાર થયું હતું. વિશ્વશાન્તિ માટે કામ કરનારા આગેવાન કાર્યકરો પૈકીના તેઓ એક હતા. આ કાર્યને અગ્રેજી તમને કો-ઓપરેટીવ ગીલ્ડ પ્રત્યે આકર્ષણ થયું હતું.

સ્વાર્થ જેવી કોઈ વસ્તુ જ તેમનાં જીવનમાં ન હતી. તેમ તેમની કોઈ એવી અભિલાષા પણ

મીસ એ. હોનારા એનફીલ્ડ

નહતી કે જે અંગત સ્વાર્થને પોષતી હોય. પ્રખર આદર્શવાદને નક્કર વ્યવહારમાં ઉતારવાની તેમની ઇચ્છા હતી. તેમને મન તો તેમનું સેવાકાર્ય એજ સર્વસ્વ હતું.

૧૯૦૪ થી આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રશ્નોમાં તેઓ સક્રીય રસ લેતાં હતા. નેશનલ યીસ કાઉન્સિલના કેટલાંક વર્ષો સુધી તેઓ સભ્ય હતા. ૧૯૧૩ થી ૧૯૧૭ સુધી તેઓ સ્ત્રી કામદારોનાં રાષ્ટ્રીય ફેડરેશનના સ્થાપક પર હતાં અને નેશનલ હેલ્થ ઇન્સ્યુરન્સ એક્ટસના વહીવટ સંબંધમાં તેમણે અગત્યનું કાર્ય કર્યું હતું.

૧૯૨૨ થી ૧૯૨૬ સુધી સ્ત્રીઓનાં સહકારી ગૌરવનાં તેઓ સામાન્ય મંત્રી હતા.

તેઓ આ ક્ષત્રી દુનિયાને ત્યાગી ગયાં છે પણ તેમનું કાર્ય તેમનું સ્મરણ ચીરંજીવ રાખશે.

ન્યાયમૂર્તિને પદે અમેરિકન મહિલા

જસ્ટીસ વાઈલ પુલીન: તાજેતરમાં ન્યુયોર્કની શ્રદ્ધ સંસ્થાને લગતા સંબંધો માટેની અદાલત (Domestic Relations Court) ના ન્યાયમૂર્તિ નીમાયાં છે. 'ન્યુયોર્ક' સ્ટેટમાં મેટ્રોપોલીટન ટ્રાન્સજેન્ડર ન્યાય ખાતાનો હોદ્દો ધરાવનારાં જસ્ટીસ વાઈલ પુલીન સૌથી પ્રથમ મહિલા છે. ૩૨ વર્ષની તેમની ઉંમર છે અને તેમના પીતા

રબ્બી સ્ટીફન એસ. વાઈલની માફક જ તેમનામાં પણ સમાજ સુધારા માટે બારે ઉત્સાહ છે.

તેઓ નિષ્ણાત અને અનુભવી ધારારાષ્ટ્રી છે અને રાજ્યના કામદારોનો બદલો આપવાને લગતા કાયદા વિષે તો તેઓ પ્રમાણભૂત વ્યક્તિ હોવાથી છે, મીસીસ પુલીને બર્નમોર, રેડકલીફ, અને બર્નહાર્મ ખાતે શિક્ષણ હીધું હતું અને અર્થશાસ્ત્રમાં તેમણે બારે નામના મેળવી. ચેલ ખાતે તેમણે તેમણે મજૂર કાયદાને લગતા અભ્યાસ કર્યો અને 'ચેલ લો બર્નલ' નું સંપાદન કર્યું. ૧૯૨૮ માં તેઓ કનેક્ટિકટ ખાતે ધારારાષ્ટ્રી થયાં હતાં. ૧૯૨૬ માં ન્યુયોર્ક સ્ટેટના મજૂરોને લગતાં ખાતામાં તેમને

જસ્ટીસ વાઈલ પુલીન

રેકરી નીમવામાં આવ્યાં હતાં આ જગ્યા પર નીમાનારાં પણ તેઓ સૌથી પ્રથમ મહિલા હતાં. તે પછીથી તેઓ કામદારોને બદલો આપવાને લગતી વ્યુરો ખાતે કોરપોરેશનના મદદનીશ સલાહકારો નીમાય હતાં.

તેમને અનુભવ માત્ર એકેડેમીક પદ્ધતિનો નથી રહ્યો. તે પછી તેમણે સામાજિક કાર્ય 'હાઇ થયુ' તેમણે પેરોઇકમા મીલમાં કામ કર્યું હતું પરંતુ ત્યાં તેમને 'બેકલીસ્ટ' પર મુકવામાં આવ્યાં. આથી તેમણે હડતાળ પાડી.

તેઓ વિધવા છે અને તેમને સાત વર્ષનો બાળક છે. તેઓ નિષ્ણાત ચિત્રકર અને શિક્ષી છે.

મીસીસ વાઈલનીયા એકન

ન્યુયોર્ક, રીપબ્લીકનના પ્રતિનિધિ રાષ્ટ્રી એલ. એન્સના પત્ની છે અને તેઓ વોર્મીંગ્ટનમાં સારી પ્રતિષ્ઠા મેળવી રહ્યાં છે. પ્રેસીડેન્ટ રજવેલ્ટની

એલેમ્બિક

હોમોદાક્ષોમાલ

કકડીને ભૂખ લગાડનાર પાચક ટોનીક

ખીલેલા ગુલાબ જેવું ચહેરાતું તુર કોહીનુરના હીરા સમાન છે.

હુનીયામાં સૌન્દર્યવાન ગણાતી મોગલ બેગમ તુરજહાન, સુદરતા વધારવા કુદરતી પુરાબો અને કુલોના અભરોનો ઉપયોગ કરતી હતી. સૌંદર્યના ચાહુગાર માટે એ મહાન બેગમે શોધેલા સાહિત્યથી મનને મુગ્ધ કરી નાખે તેવી ચીજો માત્ર શ્રીમતોજ ખરીદી શકતા તે આજે એ સર્વોત્તમ અને બીન-હરીફ સાહિત્યને "અફઘાન" પ્રોડક્ટ્સમાં વાપરવામાં આવે છે.

તુરજહાન અને મોગલ દરબારની બીજી ખુબખુશ બેગમો પોતાના ચહેરાની જેવી રીતે દરકાર કરતી હતી તેવી રીતે તમે તમારા ચહેરાની જો દરકાર કરવા માંગતા હો તો આજથી જ નીચમીત રીતે "અફઘાન સ્નો" વાપરવો શરૂ કરો જે ચામડીને માફક આવતું ટોનીક હોઈ ચામડીને પોષણ આપે છે અને ચહેરાને કુદરતી ખુબસુરતી બક્ષે છે.

હું ખરનાઈ, રસાયણશાસ્ત્રી વિસારનાં ન્યાયામન સમક્ષ પ્રતિજ્ઞા પૂર્વક કહું છું કે "અફઘાન સ્નો" નામના પદાર્થનું પ્રયોગશીલ કરી તે તપાસતા આ માખણ ચામડીની સંભાળ માટે ખુબખુશ રીતે વધારવાના આસ પદાર્થ તરીકે વાપરવા લાયક છે.

(ક્રાન્સ રસાયણશાસ્ત્રી)

ઈ. એસ. પાટણવાલા, અખટલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, ૩.

અને રામાને લાત મારી કહ્યું, જટ ઉતારી આપ.

મહમદને ગુસ્સાથી બોલતો સાંભળી માતા તરત ત્યાં આવી અને મહમદને રામાને લાત મારતો જોયો. એથી તે બહુ મ' હીલગીર થઈ.

મહમદને બરાબર પાંઠ ભણાવવાના ઇરાદાથી પોતાના વાત્સલ્ય પ્રેમને દબાવી રાખી પુત્ર પ્રત્યેની ફરજ બજાવવા તૈયાર થઈ.

માતાએ મહમદને કહ્યું બાઈ આ સાડું કંચુ' ના કહેવાય. ચાલો ભૂલ થઈ પણ રામાની માફી માગી લો. સ્વમાની મહમદને રામાની માફી માગવાની વાત પસંદ પડી નહિ અને માતાથી રીસાઇને આવ્યો ગયો. માતા પણ મુગી જ રહી હતી અને શું થાય છે તે જોવા તત્પર થઈ.

માતાથી છુટા પડતા મહમદને દુઃખ તો ઘણું લાગ્યું. ક્યા જાઉં એમ વિચાર કરતો માશીને ત્યાં ગયો અને બાધી હકીકત કહી.

મહમદની માતા દંઢ જ રહી હતી. જો કે એ દુઃખી માતાને આંધળાને આંખ બરાબર પુત્રનું સુખ લાગતું હતું. પુત્ર વિયોગ માતાને પુષ્કળ લાગતો હતો અને મહમદ વગર ખીલકુલ ચેન પડતું ન હતું. આ તરફ મહમદની પણ વિચિત્ર સ્થિતિ હતી. માતાના બહાલ ભર્યા શબ્દો સાંભળવાના માતાની મીઠી, ગોઠમાં ભરાવાનું માતાના પ્રેમાળ હાથથી પંપાળવાનું અને કાઢીકાઢી વાતો કરી આનંદ કરવાનું એ ખીન્ન પાસે ક્યાંથી મળે ?

માશીનો લાવ પણ પુષ્કળ જ હતો તો પણ કંઈ માતાની તોલે આવે !

મહમદ રાહ જોતો હતો કે માતા ક્યારે એને બોલાવે.

આમ બંનેની સ્થિતિ વિચિત્ર હતી. માતાને પણ ઘડીકમાં થતું કે મહમદને બોલાવી લાવું. પણ મનને પાછું વાળી મહમદને પોતાની ભૂલનું બાન થાય એમ ઇશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થના કરતી હતી. હે પ્રભુ મહમદને એવી સારી યુદ્ધિ આપજે કે જેથી એ આદર્શ જીવન ગાળી શકે.

મહમદને ૨૪ કલાક તો ૨૪ વરસ જેટલાં લાગ્યાં અને હવે એને લાગ્યું કે મારાથી નહિ જ રહેવાય. માશીને કહ્યું, કે તમે માને કહેવડાવો, કે મને બોલાવો.

માશીએ સંદેશો કહાડ્યો, માતાએ તરત જવાબ મોકલ્યો કે મહમદને માટે બારણાં ઉઘાડાં છે પણ એની ભૂલની માફી તો માગવી જ જોઈએ.

મહમદ ઘેર આવ્યો; રામાની માફી માગી લીધી અને માતાને જજગી ચડવો. મા દિકરાને સ્નેહનાં અશ્રુ આવ્યાં અને ઘણે વર્ષે મન્યાં હોય તેટલો આનંદ અનુભવ્યો. માતાનો પ્રેમ નિઃસીમ છે. પુત્રનું હિત સાચવવા માટે માતાએ કોઈ વળત સમ્પત્તિ થવું પડે છે.

મહમદ હવે મોટો થયો હતો. માતાએ બહુ જ સારી કેળવણી આપી હતી. સત્યપ્રિય, ઇશ્વર શ્રદ્ધા અને સેવા એ મહમદના જીવનમાં રમી રહ્યાં હતાં.

આજે મહમદની માતાનો અમર

આત્મા આ દુનિયાનો ત્યાગ કરીને પ્રભુના
ધામમાં ચાલ્યો ગયો હતો. મહામદને
માતાના વિયોગથી ઘણું દુઃખ થયું અને
એકદમ મૂઠ અવસ્થા ભોગવવા લાગ્યો.

માતાના ગોધનું એને જ્ઞાન થઈ
આવ્યું અને પોતાના જીવનની ફરજ
જાનવવા તૈયાર થઈ પોતાની નજાણીને
કાઢી નાખી.

મહામદ પોતાનું જીવન ઘણી જ સારી
રીતે ગાળી રહ્યો છે. અહાલક લક્ષ્મી છતાં
પોશાકમાં તફાવત સાદાઈ જ માલમ પડે
છે અને સમાજના ગરીબ અને દુઃખી
વર્ગને તન મન અને ધનથી ખૂબ મદદ
કરી રહ્યો છે.

પ્રજા મહામદ તરફ ખૂબ માનની
દષ્ટિથી જોઈ રહી છે. જાણે મહામદ પેગ-
મ્બરને અવતાર ના હોય !

માતાના સ્મરણાર્થે મહામદે પોતાનો
મોટો મહેલ સર્વ પ્રજા માટે આદર્શ
છાત્રાલય કરવા માટે પ્રજાને અર્પણ
કર્યો. નાના મોટા દરેક કાર્યોમાં મહામદ
ઉત્સાહથી મદદ કરતો હતો.

મહામદની વર્ષગાંઠ હતી અને તે
નિમિત્તે લોકોએ મહામદને માન આપવા
જાહેર સભા ભરી હતી. સભામાં ઘણી જ
મેદની થઈ હતી. ખરા અંતઃકરણથી
લોકો મહામદના દીર્ઘાયુષ્ય માટે ઇશ્વર
પ્રાર્થના કરી રહ્યા હતા.

હિંદ માતાને આવા જ અનેક પુત્રો
થઈ હિંદની કિર્તિને વધારે, દેશને આબાદ
બનાવે એ જ સમાજની ઇચ્છા હતી.

મોટા મોટા વક્તાઓએ મહામદના
ચારિત્ર્યની ખૂબ પ્રશંસા કરી, જે કે
માહદેવ મહામદને આ બધું બીલકુલ જમતું
ન હતું. હારના પણ પુષ્કળ ઢગલા ભેગા
થયા હતા.

છેવટે બધાનો ઉપકાર માનતા મહા-
મદે કહ્યું, આજે જે માન મને આપી
રહ્યા છો તેમ જ મારી પ્રશંસા કરી રહ્યા
છો અને તમે બધા અભિનંદન આપો છો
ખજુ તે માટે ખરે હજી મારો નથી પણ
મારી માતાનો છે. એની ઉચ્ચ કેળવણી
એના આશીર્વાદ અને એની શુભ મદદથી
આજે હું જે કંઈ કરી શક્યો છું તે મારી
માતાની જ પ્રસાદો છે.

નાનપણમાં થયેલી ભૂલો સુધારવા
માટે માતાએ કેવી રીતે બોધ આપી
પોતાના જીવનને આદર્શ બનાવવા
મહેનત લીધી હતી તેનો ટુંક વૃત્તાંત
પ્રજાને સંભાળાવ્યો.

છેવટે એ મૃત માતાને હૃદયમાં
સ્મરીને મહામદે પોતાના અશ્રુની અંજલી
અર્પણ કરી.

લોકોનો ઉપકાર માન્યા બાદ મહા-
મદનો જયજયકાર કરી સભા વિખરાઈ
ગઈ હતી. અને મહામદની સર્વ પ્રશંસા
કરી રહ્યા હતા.

- ધન્ય છે એ મેવાભાવી મહામદને.

એણે પોતાનું જીવન સાર્થક કરી
માતાપિતાની કિર્તિને ઉજવણ કરી હતી.

આદર્શખાત્રા

શરદ

ધરતી પર વર્ષે વર્ષે શરદ ઊતરે છે.

કહે છે, કે એની સાથે પોતાને દેશથી એ નવી નવાઇની વસ્તુઓ લેતી આવે છે. સાગરને તળિયે વસતી સીપો એનાં પગલાં પૂજવા ધડીક બહાર ધસી આવે છે. હસતે મુખે એ એને આવકારે છે અને એમને જોઈ શરદ પણ ખૂબ ખૂબ મલકાય છે. હરખનાં આંસુ આવે છે. આંસુ ખરે છે. દડ દડ દડ; અને એ સીપોમાં ઝિલાય છે. એનાં મોતી બને છે.

ધરતીના પટ પર રમવા ઊતરી આવેલી શરદને જોવા આખા ય વર્ષે દરમિયાન કદી પણ ન ખીલી હોય એવો આંદની શરદની પૂર્ણિમાએ ખીલીને હસી ઊઠે છે. શેરીએ શેરીએ માંડવડીઓ મંડાય છે અને રાસ ગરખાની રમઝટ ચાલે છે. નાનાં મોટાં સૌ કેાઈમાં આનંદની હેલીઓ ઊઠે છે

એવી એ રળિયામણી શરદ એની એક કથા છે. કયાંકથી સાંભળી છે; હું 'સંભળાવું' છું.

ધૂધવતા સાગરને કાંઠે નાનાં પણ ઘાટીલાં થોડાં જૂપડાં હતાં. સાગર ખેડનારા માછી એમાં રહેતા હતા.

રોજ પહેા ફાટતાં બધા માછીઓ પોતપોતાની નાની નાની હોડીઓ લઈ દરિયાનાં ડુંગર જેવડાં જેવડાં મોજાં સાથે ખેલતા ફર ફર નીકળી પડતા. આખો દહાડો પાણીમાં બળ નાખી એ માછલાં પકડતા અને છેક અંધારું થયે પાછા વળતા.

પણ એ બધામાં રતનો ભારે જખરા. ડરવું કદી એણે નાવડું નહોતું. પાછા વળવાનો વખત થાય ત્યારે બધા કહેતા, "રતના, શઠ ફેરવ ભાઈ, આ ધડીકમાં તો સૂરજ દાદા ખેર ખેસશે." ત્યારે એ જવાબ દેતો, "આવું છું; તમે ચાલતા થાઓ. આ પછે સુધીમાં તો તમને પકડી પાડીશ." અને જળના લોઢ સાથે ખેલતો એ આગળને આગળ ચાલ્યો જતો. છેક મોડી રાતે એ પાછો વળતો.

આમ ને આમ ઘણા દહાડા પસાર થઈ ગયા.

એક વખત એ પોતાની હોડીને આગળ ને આગળ ચલાવ્યે જતો હતો, સૂરજ આથમી ગયો હતો અને આકાશમાં એક પછી એક એમ તારા અળકી ઝંઝટા હતા. પવનની મીઠી લહેરો વાઈ રહી હતી. રતને હોડીના બંદારિયામાંથી પાવો કાઢી વગાડવા માંડ્યો. દરિયા દેવનાં ને સૂરજદાદાનાં, ટમટંગતા તારાનાં ને રંગખેરંગી ફૂલોનાં કેટલાંય ગીત એણે ગાયાં. ગાતાં ગાતાં એ ભાન ભૂલ્યો. રાત કેટલી પસાર થઈ ગઈ એની પણ એને ખબર ન રહી.

આખી રાત એ પાણીમાં રહ્યો. સ્વાર થતાં એણે ચારે બાજુ ફર ફર નજર ફેંકી.

ઉગમણી બાળુએ એક બેટ પર એને કેટલાંક ઝાડ દેખાયાં. સઢ ફેરવી એણે હોડી એ બાળુ વાળી અને થોડી વારમાં તો એ ત્યાં પહોંચી ગયો.

રતનાને એ બેટ પર જરા લટાર મારી આવવાનું મન થયું. કિનારે ઊતરી એણે હોડી નાંગરી અને હલેસાં ને મુકાન ભાંડાયામાં મૂકી ચાલવા માંડયું.

થોડે દૂર ભાતભાતના રંગનાં મુવાસિત ફૂલોના મંદપ હતા. રતનો એ બાળુ વળ્યો અને ઘડીક વિસાચો ખાવા એ ત્યાં બેઠો. મંદમંદ પવનની હલેરામાં, આખી રાતના ઉન્નગરાથી એને ઊંઘ આવતાં વાર ના લાગી.

ઊઘમાં એ મલક મલક હમી ઊઠ્યો. લીલીછમ ધરતી પર દૂર દૂરથી પંખીનાં ટોળાં ઊતરતાં હતાં. એની પાંખે પાંખે નાનાં નાનાં બાલકો કિલકિલાટ કરતાં હતાં.

થોડી વારમાં તો ચેલાં ટોળાં એ બેઠો હતો ત્યાં ઊતરી આવ્યા. બધાં બાળકો નાચતાં દૂદતાં નીચે ઊતર્યાં અને એની બાળુ બાળુ ભાત ભાતની રમતો રમવા માંડ્યાં.

રમતાં રમતાં કોણ બહુ ક્યાંધી, પણ ધરતી ધ્રુવની નાખે એવો જખરો અવાજ સાંભળાયો અને બાળકો એકદમ દોડી પંખીઓની પાંખોમા ભડાયાં. ઘડીકમાં તો એ બધાં ટોળાં ત્યાંથી અદૃશ્ય થઇ ગયાં.

રતનો તો એ જોઇ આભો બની ગયો. આટલાં બધાં બાળકો ક્યાંથી આવ્યાં હશે, એ વિચારતો એ બેઠો હતો ત્યાં તો થોડે દૂરથી એણે કોઇના રડવાનો અવાજ સાંભળ્યો.

એ અવાજે એ ભગી ઊઠ્યો અને સફાવો બેઠો થઇ ગયો. જુએ છે તો પોતાની પાસે એક નાનકડી બાલિકા બેઠી હતી.

રતનાને એ જોઇ ખૂબ અચંબો થયો. પલવાર તો એ સૂનમૂન બેસી રહ્યો પણ આખરે એણે એને પૂછ્યું, “ બહેન, તું કોણ છે ? ”

“ હું ? ” ચેલી બાલિકાએ મીઠા અવાજે કહ્યું, “ મને તો કશી ખબર નથી ! ”

“ ત્યારે તું અહીં નથી રહેતી ? ” રતનાની ઇતેન્નરી વધી.

“ ના ” એણે ટૂંકો જવાબ દીધો.

રતનાને તો ખૂબ નવાઇ લાગી. ઘડીક વાર એ એને જોઇ રહ્યો. “ તારે મારી સાથે આવવું છે ? ” રતને એને પૂછ્યું.

જવાબમાં એણે માત્ર ડોકું નમાવ્યું; અને બન્ને હોડીમાં જઇને બેઠાં. રતને શઢ હોડયો અને મુકાન ફેરવ્યું, વાતો કરતાં મોડી રાતે એ સૂંપડીએ પહોંચ્યાં.

અને પછી તો એ બાલિકા ઘણા દિવસ ત્યાં રહી. રતનો રોજ રોજ દરિયો ખેડવા જતો. સાંજે પાછા ફરતાં કોઇ દિવસ કમળ તો કોઇ દિવસ પોયણાં એ લાવતો, અને એના હાર ચૂંધી એ બાલને શણગારતો.

એક દિવસ જક કરી એ એની સાથે હોડીમાં બેઠી. દરિયાનાં મોત્ત સાથે

હિલોળે ચડતી હોડી ઘણે દૂર નીકળી ગઈ. ચોડીવારે દૂર કોઈ કિનારો દેખાયો. કિનારે કેટલાંય બાલકો એલતાં હતાં. -

રતનાને એ જોઈ પેલું સ્વપ્નું યાદ આવ્યું. ઘડીવાર એ વિચારમાં પડી ગયો, ત્યાં તો હોડી કિનારે પહોંચી.

“એ આ હોડીમાં તો શરદ છે !” યાંચ સાત અવાજ સંભળાયા ન સંભળાયા ત્યાં તો આખા ટોળામાં “શરદ, શરદ” થઈ રહ્યું.

રતનો તો આ બધું જોઈ ચકિત થઈ ગયો !

“ભાઈ, રતના ! આ મારો દેશ. આ પેલું દેખાય છે તે મારું ઘર. બા બિચારી કેવી વાટ જોતી બેઠી હશે !” રતનાનો હાથ પકડી એ નીચે ઊતરી અને બન્ને ઘેર પહોંચ્યાં.

“શરદ ! બેટા ઘણા દહાડા રાહ જોવાળી.” ઘરમાંથી એની મા દોડી આવી અને શરદને ઊંચકી લીધી.

“આ દોણુ, બેટા ?” માએ પૂછ્યું.

“બા, રતનાને ના જોળખ્યો !” શરદ બોલી બેઠી, “દૈન્ય દૈન્ય કમલ અને પોયણાંના એવા સુંદર હાર પહેરાવતોતો.”

મા અમીલરી આંખે રતનાને જોઈ રહી.

એક બે દિવસ પછી રતનો જવા તૈયાર થયો. હોડીમાં બેસી એણે એક નવર શરદ તરફ નાખી અને બોલ્યો, “શરદ ! કોઈ દહાડો સંભારીશ તો ખરી ને ?”

શરદે હસી જવાળ દીધો, “સંભારીશ તો શું પણ વર્ષે વર્ષે તને મળવા પણ આવીશ.”

રતને હોડી ફેરવી. આખે રસ્તે એને શરદના ને શરદના જ વિચારો આવ્યા કર્યા. તે દહાડે જૂંપડીમાં પણ એને એકલું એકલું લાગવા માંડ્યું,

કહે છે કે ત્યાર પછી રતનો કોઈ વખત પણ એની જૂંપડીમાં દેખાયો નથી.

પણ પોતે કહ્યા પ્રમાણે શરદ તો વર્ષે વર્ષે ધરતી પર ઊતરી આવે છે.

જાણે રતનો અસંખ્ય મુખે એને આવકારતો હોય તેમ કેટલી ય સીપો માં ફાડી એની સામે જોઈ રહે છે. અને એ ગન્નેને મળતાં જોઈ જાંચે આકાશે ચાંદો પણ હરખે ખીલી જાહે છે.

અને આજ મુઘી ય એ કમ હંમેશાં ચાલ્યો આવે છેઃ ધરતી પર વર્ષે વર્ષે શરદ ઊતરે છે.

સોમભાઈ પટેલ

ગુણસુદર્શન

અને સ્ત્રીવિત્તીપદેશણ

Registered No. B. 1

અગ્રિક્ર : ૧૯૩૬

પ. ૨૬:૧૧ સંખ્યા: ૧૫૨.

રાજરાત્રી

દર મહીનાની તા. ૧૫ મીએ પ્રકટ થાય છે.

એપ્રિલ અંકમાં

આઘનંત્રી :
શ્રી. કનૈયાલાલ મા. મુનશી

માહિત્ય મંદ તરફથી

તંત્રી મંડળ :

શ્રી જ્યોતીન્દ્ર હ. દવે,
શ્રી. ધનમુખલાલ કૃ. મહેતા,
શ્રી. રમણ ન. વકીલ,
શ્રી શકરપ્રસાદ છ. રાવલ,
શ્રી. ભાનુશંકર બા. વ્યાસ.

વાર્ષિક લવાજમ :

હિન્દમાં : રૂ. ૫-૦-૦
પરદેશ : ૧૨ શીર્ડીંગ
સંસદના સભ્યો માટે
લવાજમ : રૂ. ૪-૦-૦

કાર્યાલય :

૧૧૧, એસ્પેનેડ રોડ,
કોટ, મુંબાઈ.

શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશીની ત્વં વત્સલકથા

જય સોમનાથ

(પ્રકરણ ૪થું)

નીલા (વાર્તા) ... શ્રી. દુર્ગેશ શુક્લ
લચર્યના પ્રાચીન નિવાસી ... શ્રી. ધનપ્રસાદ મુનશી
વિજેત્રી (નાટક) ... શ્રી. સત્યાતન જ. જુય
કુટેલાં કરમ (વાર્તા) ... શ્રી. કિમનમિહ આગા
મહાશુજરાતનાં સંસ્થાનો ... શ્રી. હુંગરમિંદ મંપટ

અને

શ્રી. સુદરમ, શ્રી. પૂજાલાલ, અરાલતાળા વગેરેનાં કાવ્યો,
દોહન, વર્તમાનસાર, તંત્રીચાનેથી, મમાયોચના વગેરે.

ગુણસુન્દરી અને ગ્રીહિતોપદેશ

લગ્નમ = ૩. ૪-૬-૭] (શ્રી ઉપયોગી સચિત્ર માસિક) [દિન પદ્મ : ૧૦ રાત્રી

તંત્રી : જયજી ના. વર્મા એપ્રિલ : ૧૯૩૬ માર્ચ :

સ્વતંત્ર : ચંદ્રા ૬. ગુરુ ૧૧૪, વિદ્યાલય પટેલ રોડ, મુંબાઈ, ૪

પુસ્તક : ૨૬ મું] અનુક્રમણિકા [અંક ૨ એ

વસ્ત્ર-ચોપન : ગીતપત્ર : ૩. ૮૨૧૨૫ ૩૪૨ : મુદ્રણ વિગતો

કુલ્લો : શ્રી રમણી અમલદાસ ૨૨

વિજયદી હો : શ્રી હિમલય મથક ૪૦

આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા સંમેલન : શ્રી મહા રેશન ૪૨

કોલિંગને : શ્રી જ્ઞાનેન પ્રચાર ૪૩

મારો નિશ્ચય : શ્રી નર્મદાદેવ ૧. દિવેદી ૪૪

કૌવનનાં આમંત્રણ : શ્રી સોમલક્ષ્મી પ્રચાર ૪૬

એમાં વાંક કોનો ? શ્રી હિરાચંદ્ર કે. ચોરી ૪૭

રામ-જયન્તી : શ્રી રીપાળા દેસાઈ ૪૮

હિન્દી વીરગતિના હરોળમાં શ્રી કમળા નહેરૂ : શ્રી આર. એલ. રાવ ૪૯

ચંદ્રનું કુલ : શ્રી જ્યોત્સ્ના ગુપ્તા ૫૦

નાની વહુ : શ્રી સુ. ચી કુમર ૫૧

એ પત્ની કોની ? ચ. ચંદ્રા ૬. ગુરુ ૫૨

શ્રી મુરલિ હિન્દુ ગ્રી-મંડળ : ૫૩

સમાવેશના : ૫૪

ત્રિવિધા સાહિત્ય પારિતોષિક : ૫૫

કુલવેણી : ૫૬

ગ્રીષ્મવૃત્ત : ૫૭

નોંધ : ૫૮

બાલ વિભાગ

તંત્રી : સોમલાઈ પટેલ

મા વળી શાનું કુલ હો : શ્રી વિદુલક ૫૯

એક અમલ ધર : શ્રી કુમલ જડેન દેસાઈ ૬૦

રેશન ભંડાર : નર્મદાદેવ મહેતા ૬૧

પદ્મનું ભર : વિનાયક પટેલ ૬૨

ભાણે પસાયલો : રેણુલાલ જયરાવ ૬૩

યુરોપના વેપારીઓ ગોદરેજના નાહવાના સાબુ પોતાના દેશમાં આયાત કરે છે!!!!!!

પોતાના દેશના નામાંકીત ડાક્ટરો અને રસાયણશાસ્ત્રીઓના ગોદરેજના
નાહવાના સાબુ-માટેના ઉંચા અધીગ્રાથ બાણી જરમનો હિંદુસ્તાનથી
ગોદરેજના સાબુ અને ખાસ કરીને ગોદરેજના સુખડના સાબુ
મંગાવીને વાપરવા લાગ્યા છે.

એ સુખડના સાબુમાં મોટા જથામાં માર્કેસોરનું સુખડનું તેલ
વાપરવામાં આવે છે અને કોઈ પણ સુખડના સાબુ કરતાં
એ સાબુ વજનમાં વધારે અને સસ્તા હોય છે.

કારખાનું: ગોદરેજ સોપ્સ લીમીટેડ.

ડીલાઈલ રોડ, મુંબઈ.

સોલ એજન્ટ : નાદીરશાહ પ્રીંટર એન્ડ કંપની.

એસ્ક્લેનેડ રોડ, મુંબઈ.

गुणसुन्दरी

श्री हिन्दू श्री मङ्गल सुरत वसन्तोत्सव • वसन्त-शोधन गीत-नृत्य

क शशीकला जैतन्धलाल हम्भर

“ पुनः । कोयल । स. आवो, करिये कछ शोधन-नृत्य ”

गुणसुन्दरी

श्री विन्दु श्री मंडव-सुख . वसन्तोत्सव . वसन्त-शोभन गीत-द्वय

ગુણસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

પુસ્તક ૨૬૩

અધિક : ૧૯૩૬

અંક ૨ બે

ઘડુલો

[ઢાળ—' બોલે છે મોર બાલા ! બોલે છે મોર, ']

કુવાને નીર ઠહેની ! કુવાને નીર
ઘડુલો પડયો ઠહેની ! કુવાને નીર !
સરકયો છેડા ને હું તો અમી છગીર
ઘડુલો પડયો ઠહેની ! કુવાને નીર !—કુવા

દૂધી શી દોરડી ને ઉરેરાં નીર
નીચે નમીને સૂર્યા શિરેથી ચીર,
ઘડુલો પડયો ઠહેની ! કુવાને નીર !—કુવા

ઉમેરો નીર ઠહેની ! ઉમેરો નીર
આપું આશિષ જીવો બહાલેરા વીર,
ઘડુલો પડયો ઠહેની કુવાને નીર !—કુવા

અમલે ચઢીને કોઈ જાતોતો વીર
જ્યોતિ ઝીલ્યો ને બની આલી અધીર
ઘડુલો પડયો ઠહેની ! કુવાને નીર !—કુવા

ઉલો 'રે ઉવસ્યા અવમેરો વીર !
તરસ્યા ધોડીલાને પાતો જા નીર,
ઘડુલો પડયો ઠહેની ! કુવાને નીર !—કુવા

ઉતારો ના વીર જરી ? જરાં ના નીર
પામુ ગૂંધા જહારાં આઉં ના ચીર,
ઘડુલો પડયો ઠહેની ! કુવાને નીર, —કુવા

ગાતો ઘડો ચેસી પાતાળે ધીર !
કાઠું હેયે તારે વાગ્યાં ને તીર,
ઘડુલો પડયો ઠહેની ! કુવાને નીર !—કુવા

રમણીક અરાસવાળા

કોઈ ચોક્કસ ચળવળ પ્રત્યે મર્યાદિત નથી, અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સભાની મહત્ત્વ તરીકે કોઈ પશ્ચાત્તર, પક્ષ, વિભાગ કે વર્ગની સ્ત્રીને આવકાર મળે છે એ કારણે, માનવતાના ભલા માટેનાં બધાંય કાર્યમાં સહાય કરવાને તે બળવત્તર બની છે.

હિન્દની સ્ત્રીઓની રાષ્ટ્રીય સભા આંતર રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સભા સાથે જોડાયેલી છે અને બીજા દેશોના જેવા જ તેને પશ્ચ મતના અધિકાર છે. બર્મા સહિત બીજી ૭ પ્રાંતિક સભાઓ હિન્દની નેશનલ કાઉન્સીલ ઓફ વીમેન સાથે જોડાયેલી છે. આ પ્રાંતિક સભાઓ, દેશભરની સંખ્યાબંધ મહિલા સંસ્થાઓ સાથે સંસર્ગમાં રહે છે. આથી, પોતપોતાની દેશોની રાષ્ટ્રીય સભાઓ સાથે જોડાયેલી બધી જ સંસ્થાઓની સ્ત્રીઓને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સભાની કાઉન્સીલની બેઠકમાં પોતાના ખાસ પ્રશ્નોની ચર્ચા કરવાની તક મળે છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સભાની બેઠકો દુનિયાના જુદા જુદા દેશોમાં ભરાઈ ચૂકી છે અને આ વર્ષે સંયુક્ત પરિષદ માટે કલકત્તાની પસંદગી કરવામાં આવી હતી.

કલકત્તા પરિષદમાં ૨૪ વિદેશીની, ૧૯ હિન્દી, અને ૩૦ બંગાળી પ્રતિનિધિઓએ હાજરી આપી હતી એ ઉપરાંત ધણી પ્રેક્ષકા હાજર રહી હતી. વિદેશીની ૨૪ પ્રતિનિધિઓ પૈકી આવર્સેન્ટે ૧, ગ્રેટબ્રિટને ૮, બેલ્જિયમ ૧, રુમાનીયાએ ૪, સ્વીટ્ઝર્લેન્ડે ૩, ફ્રાન્સે ૨, ડેન્માર્કે ૧, ગ્રીસે ૧, હોલેન્ડે ૧, (આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સભાના મંત્રી), યોર્ડેન-લીબાએ ૨, અને ન્યુઝીલેન્ડે ૧, પ્રતિનિધિઓ મોકલ્યાં હતાં. ચીને એક અને એસ્ટ્રેલીયાએ બે પ્રતિનિધિઓ મોકલ્યાં હતાં.

પરિષદની પ્રારંભિક બેઠક તા. ૩૦ મી જાન્યુઆરીએ મળી હતી તેમાં વડેદરાનાં ના.

મહારાણીએ પ્રમુખસ્થાન લીધું હતું. પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતાં અને મોટાં સમારંભ સમક્ષ ના. મહારાણીએ તેમનું વ્યાખ્યાન કર્યું હતું.* સ્ત્રીકેળવણી અને નવાં બંધારણમાં સ્ત્રીઓનો રાજકીય દરજ્જો એ વિષય ઉપર તેમણે ખાસ ભાર મૂક્યો હતો. તેમણે કહ્યું. “ રાષ્ટ્રીય પ્રશ્નોમાં પોતાનો ભાગ સ્ત્રીઓ બરાબર લાજવી શકે અને તે સાથે જ વધારે યોગ્ય માતાઓ પશ્ચ તેઓ બની શકે તેમને યોગ્ય બનાવે એવી તાલીમ સ્ત્રીઓને આપવી જોઈએ. ” હિન્દી રાજકારણમાં સ્ત્રીઓના દરજ્જાની ચર્ચા કરતાં ના. મહારાણીએ સ્ત્રીઓના દાવાઓને પૂરેપૂરા સ્વીકાર કેમ ન મળ્યો તે સમજાવ્યું હતું પશ્ચ જે હકેકા મળ્યા છે તે સારી શરૂઆત કરે છે, અને જો યોગ્ય ઉપયોગ કરવામાં આવશે તો અંતે તેઓના આદર્શો સિદ્ધ થશે,

પરિષદનો વિગતવાર હેવાસ તો આ પાનાઓ માટે ધણો લાંબો થઈ પડશે. પરંતુ આ બેઠકમાં થયેલા ઠરાવો અને કરવામાં આવેલી ભલામણોનો જ્યારે વિચાર કરીએ ત્યારે સભાનું કાર્ય કેટલું સર્વશ્રેષ્ઠ છે તે પૂરેપૂરું સમજી શકાય છે. આખ્યપુનર્વિદ્યાના, સ્ત્રીકેળવણી, સામાજિક કાર્ય કરવા માટે તાલીમ, બાલમંદિરો, સીનેમા, શાળાઓમાં હાકતરી તપાસ, ખેતરાક અને આરોગ્ય, કાર્યવાહી હરકતો, મતાધિકાર, સુત્રાવહી સ્ત્રીઓની મરણ, અને અનોતિ માટે સ્ત્રી બાળકોનો વેપાર એ વિષય ઉપર ચર્ચા થઈ હતી.

આ ઠરાવો અનુસારનું કાર્ય, હિન્દની નેશનલ કાઉન્સીલ ઓફ વીમેન તરફથી વ્યવહાર હશે તેટલા અંશે કરવામાં આવશે.

* આ વ્યાખ્યાન ‘ શુશ્રુષુન્દરી ’ ના માધ્યમસમાં આપ્યું થ આવેલું છે. ઉપરાંત આંતર-રાષ્ટ્રીય પરિષદ જેને આ લેખમાં લેખ્ય છે તેની કાર્યવાહી વગેરે પણ માર્ચના અંકમાં આપાદ ચૂકેલા છે.

આમ્યપુનર્વટના વિષે જોવાતાં હોડી
ટકેડે ઇંગ્લાંડમાં કુટ્ટી વીમેન્સ એસોસીએ-
શન તરફથી થતાં કાર્યનું અવલોકન કર્યું
તું. આ એસોસીએશન ૧૪ સમાજોની
મેમ્બર છે. તેો દિનમાં પણ આવાજ પ્રકારની
મંત્ર સંસ્થા સ્થાપનામાં આવે તેો દિનમાં
ખીઓનાં જીવન અને
રેપ્રેસેન્ટેશન સુધારવામાં

કાર્ય થઈ ચ-
કશે. શ્રીમતી હોડી
વિદ્યાગૌરી નિલકંઠે
દિનના આમડીયા-
ઓની કસ્ટોડિયન
ચિનાર આપીને બી-
ન કાંઈપણ કરતાં
શિક્ષણના અભાવનો
એનાં કારણ રૂપે
ઉદ્ઘોષ કર્યો હતો.
આ નિરક્ષરતા સ-
ભ્યની મદદથી જ
નિવારી શકાય એમ
પણ તેમણે કહ્યું હતું.

સરકાર તેની ક-
મ્પે પ્રત્યે વધારે
ભૂત રહે એ દિ-
ની નેશનલ કાઉન્સિ-
લ ઓફ વીમેન્સ
જેવું જોઈએ.

હોડી એએ બંગા-
ળમાં આમ્ય કેળવણી
અને ઉદ્યોગ વિષે પ્રવચન કર્યું હતું. તેમણે
આમ્ય સમાજોની સ્થાપના કરવાની સૂચના કરી
હતી અને ગામડાંઓ માટે ઓરિજિનલ તાલીમ
આપવા પર્થુ જણાવ્યું હતું, આમ્ય ઉદ્યોગોની
પુનર્વટનાની પણ ઘણી મોટી જરૂર હોવાનું
તેમણે જણાવ્યું હતું.

શ્રીમતી કમળાદેવી ચટ્ટોપાધ્યાયે ગામડાંના
લોકોની અસાધારણ દરિદ્રતા પર ભાર મૂક્યો
હતો અને જણાવ્યું હતું કે ન્યાય સુધી પ્રગતિ
પોતાની આવકના ૮૦ થી ૯૫ ટકા મહેસુલ
પાછળ જ આપવા પડે ત્યાં સુધી કંઈ પણ
સુધારણા થઈ શકવી શક્ય નથી. બ્રિટીશ
પ્રતિ નિધિમંડળનાં

આગેવાન કેમ એલી-
ઝાબેથ કેડબરીનો
મત એવો હતો કે
આમ્ય પુનર્વટનાની
બંધીય યોજનાઓમાં
સંગીતને લોકપ્રિય
કરવાનું કાર્ય અગ-
ત્યની બાબત રહેશે
અને તેથી આમ્ય-
જીવન વધારે આક-
ર્ષક થશે. ઇંગ્લાંડમાં
ફેટલાક સમયથી અમે
શાળાઓનાં બાળકો-
માં સંગીત માટે રસ
ઉપજાવી રહ્યાં છે
અને આમેરિકન અને
રોડીઓનો એને માટે
ઉપયોગ કરવામાં
આવે છે પણ હવે
એને સ્થાને સંગીત-
મંડળીઓ જ યોજ-
વામાં આવે છે.
આજે એવી ૮૦
જેટલી મંડળીઓ તેો

કોકિલાને—

સુલ્કાવ પુન મધુબોલ

કોકિલા !

સુલ્કાવ પુન મધુબોલ !

આજ સુધીમાં મુદ્દયા ધણા—

મેના પોપટ ચઢીલ :

પણ નહિ કે પુન હારે આવે

દહુકા પુન અમોલ—

કોકિલા !

આજ વસન્ત અવનિતલ ઉતરી

એવા માટ ભૂજોલ :

મૂરાવલિ પુન હેડ મનોહર

આંદોલન ઉઠે વિદ્રોહ !

કોકિલા—

વસન્તના અવતરણે ફરતા

વિહંગ બધા કંથોલ :

ત્યારે કેમ ગમે છે પુનને

રહેવું આમ અમોલ ?

જનાર્દન પ્રભાસ્કર

અસ્તિત્વમાં પણ આવી ગઈ છે. બાળાઓની
કેળવણી સંબંધમાં મીસીમ પી. કે. રાયે
કેળવણી ખાતાં હેડના બાળાઓની કેળવણી
માટે ખાસ વોર્ડ સ્થાપવાની સૂચના કરી હતી.
આ બોર્ડને કન્યા શાળાઓ માટે અભ્યાસક્રમ
તેમજ તેમાં સુધારણા કરવાની સત્તા ફોર્મ

જોઈએ. છોકરાઓની કેળવણી પાછળ જેટલો ખર્ચ કરવામાં આવે તેટલો જ ખર્ચ છોકરીઓની કેળવણી પાછળ પણ કરવોતી તેમણે માંગણી કરી હતી અને આજાઓની કેળવણી સંબંધમાં ખામ સ્ત્રી અમલદારની નીમણુંક કરવી જોઈએ એવી માંગણી કરી હતી.

સામાજિક કાર્ય માટે તાલીમ આપવાના સંબંધમાં કેટલાય અગત્યનાં વક્તાઓ બોલ્યાં હતાં. એ પૈકી ડેમ એનીઝાબેથ કેક-બરી, મીસ વેન્ડેર, મીસ ત્યાન (ચીન) અને રૂમાનીઆનાં જાણીતાં સામાજિક કાર્યકર પ્રિન્સેસ કાન્તાકુએને મુખ્ય હતાં. ઘણા ખર્ચ વક્તાઓએ ઐતિહાસિક સામાજિક સેવાની પસંદગી કરી હતી પરંતુ તાલીમ પામેલા કાર્યકરની આગેવાની અને તાલીમ માટેની મોડેલ અવરથાનો અભાવ સર્વને જણાઈ આવ્યો હતો.

‘સ્ત્રીઓ અને વર્તમાન પત્રકારત્વ’ એ વિષય પર ચર્ચા કરતાં સ્વીટઝરલેન્ડના પત્રકાર મીસ હેલ્વેગરે કહ્યું કે સ્ત્રીઓ પત્રકારત્વને લગતું ઠીક ઠીક કાર્ય કરતી હોવા છતાં, ખર્ચપત્રીઓ તરીકે અથવા ખાસ પાનાંઓની લેખિકા તરીકે તેમણે નત્ર સ્થાન એ વ્યવસાયમાં ધરાવે છે. સ્ત્રીઓને લગના અગત્યના પ્રશ્નોને વધારે પ્રકાશન મળવું જોઈએ અને આવારનાં કરતાં એ દિશામાં સ્ત્રીઓએ વધારે મંબીર લેખનકાર્ય હાથ ધરવું જોઈએ.

સુવાવડી સ્ત્રીઓનાં મરણોનો પ્રશ્ન પણ ચર્ચાનો હતો એ આપણે માટે તો માથે જ ધર્યો કટોકટીનો પ્રશ્ન છે. મેતાલે મેળવવાને પરિણામે હિન્દી સ્ત્રીઓનું મરણ પ્રમાણ ઘણું મેંડું છે; એનાથી આપણે સૌ માહિતગાર છીએ. પરિવેદ આ લયજનક પરિસ્થિતિની ચર્ચા કરી હતી અને આ અટકાવી રાક્ષ

એનું મરણપ્રમાણ અટકાવાય એવી રીતિ-ઓનું સૂચન કરવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રશ્ન પરત્વે ડૉ. જીરાડે રજુ કરેલી વિમતો ધણી જ માહિતીસૂચક હતી.

પરિવેદની છેલ્લી બેઠકમાં અનીતિ માટે સ્ત્રીઓ તથા બાળકોના યતા વેપારનો પ્રશ્ન ચર્ચામાં આવ્યો હતો. સ્ત્રીઓને કાયદામાં યથ રહેલા અન્યાય અને બાલકલન પ્રતિબંધક કાયદા વિષે પણ ચર્ચા યથ હતી.

સ્ત્રીઓને કાયદાને અંગે નડતી હરકતો વિષે મીસીસ એસ. એન. રાય બોલ્યાં હતાં અને બાલકલન પ્રતિબંધક ચારદા કાયદા વિષે ડૉ. નવરંગે અને મીસીસ મેનન બોલ્યાં હતાં.

અનીતિ માટે સ્ત્રીઓ અને બાળકોના યતા વેપાર વિષે ચર્ચા શરૂ કરતાં મીસીસ શેપર્ડે જણાવ્યું હતું કે, આ અનિષ્ટ દૃપરતે સમાજનાં વલણમાં એકદમ ક્રાંતિ ન થાય ત્યાં સુધી બધા કાયદા કે વૈષ્ણવીય રાહતકાર્ય નિરર્થક નિવડશે. સ્ત્રીઓને અને બાળકોને અનીતિમાં ફસાતાં બચાવવાનાં કાર્યમાં સ્ત્રીઓની વધારે મોટી સંખ્યા હમણાં રસ લઈ રહી છે અને અખિલ બંગાળ સ્ત્રી મંઘ જેવી સંસ્થાઓ જો દરેક પ્રાંતમાં સ્થાપવામાં આવે તો ઘણું કામ થઈ શકે. આવી સ્ત્રીઓને બચાવવાની મુખ્ય રાહતસંસ્થા માસ્વેચન આર્મી-મુક્તિફોર્સ-એ એ હજીય ચાલુ છે તે છતાં અલ્પસંખ્યા, સેવાસંહન અને હિતસેવક સમાજ જેવી અનેક સંસ્થાઓ પણ આ કાર્ય સારી રીતે કરી રહી છે એમ તેમણે અંતમાં જણાવ્યું હતું.

આ વિષય ઉપર મેગમ શાહનવાઝ ઘણું જ સારું બોલ્યાં હતાં. ચર્ચા દરમ્યાન તેમણે જણાવ્યું હતું કે, રાષ્ટ્ર મંઘ સમક્ષ પડેલા આંકડા પરથી એ પૂરવાર થઈ ચૂક્યું

છે કે હિન્દ, દુનિયામાં સૌથી વધુ નીતિમાન દેશોમાંનું એક છે

આ બધા ઉપરથી જણાવવાને છે તેમ પરિપક્વ કાર્ય ધણું બારે તેમ વિવિધ પ્રકારનું છે. આ બેક્રોમાં ચર્ચાવાલા વિષયો નવા નહિ હોય, પણ દુનિયાના આટલા બધા જુદા જુદા દેશોની ઓછા આપણે જે સુધા-સચ્ચો મેળવવાને મથન કરીએ છીએ તેની માગણી કરવામાં આપણી સાથે એક યાચ એ બાબતજ આપણી પ્રજ્ઞતિઓમાં નવા પ્રાચ્ય પૂરે છે.

સ્વાગત મંમિતિ તરફથી ચોજવામાં આવેલા જુદા જુદા સામાજિક સમારંભોને પરિણામે પરિપક્વ મંબીર કાર્ય કાંઈક હળવું બનવું હતું. આ સમાજક સમારંભોમાં મિત્રાચારીઓ બંધાતી અને વ્યક્તિત્વની પિઠાન યજ્ઞ શકતી. ખરી રીતે તો પરિપક્વની સામાજિક આજી વધારે કાપમી પરિણામે નીપજવવાની આજી રહે છે કારણ કે મિત્રાચારીનો પ્રકાર એકતાની ભાવનાની ગ્રીણવટને પૂરે છે અને તેથી આંતરરાષ્ટ્રવાદના બધા સિદ્ધાંત કરતા સહકારની ભાવના વધારે પ્રખળ રૂપે બંધાય છે. અને આવી ધણી મિત્રાચારી આ પરિપક્વ મા બંધાઈ પણ છે.

સ્વ. સમ્રાટના અવમાનતા શોકને અંગ કેટલાક સામાજિક સમારંભો પડતા મૂકવા પડ્યા હતા. પરંતુ જે થોડા ધણા મોજી શક્યા હતા તે ધણા મરજી નીવડ્યા હતા ખાસ કરીને બેલુરની આગબોટ સહેવગાહ વેળાએ બધાએ બધામ મયમ પડતા મૂક્યો હતો અને મિત્રાચારીની સારી ભાવના ત્યા પ્રગટી હતી. રૂમાનીયાના પ્રિન્સેસ, પ્રખર

સામાજિક કાર્યકર હોવા ઉપરાંત સાચા ફિલ્મો મિત્ર છે અને તેમની સાથે કુદરતના સૌન્દર્ય અને સાચા વાર્તાલાપકારા આનંદ મેળવી શકાય છે. રૂમાનીયાના બેલુર જીવનનું ચિત્ર દર્શુ કરતો તેમનો સીતેમાં ધણોજ આનંદપ્રદ અને માહિતીમયક હતો. શરૂઆતને દિનેયું તેમનું વ્યાખ્યાન પણ ધણું વખણાયું હતું.

કલકત્તાના મેયર અને એડરમેને પ્રતિનિધિઓ અને પ્રેક્ષકોના મનમાં થોડેલ નગર મનામનો કાર્યક્રમ, આ અપૂર્વ પ્રસંગને વ્યાજની રીતે ઊજવો હતો. મેયરે મહેમાનોને કલકત્તા શહેરમાં આવકાર આપ્યો હતો અને કેમ એવીગ્રામેય કેડ મરી, પ્રિન્સેસ કાન્તાકુએને અને મીસીસ રસમજી ફરીદુનજીએ અગ્રેજ, શુરેષીયન અને હિન્દી પ્રતિનિધિઓ તરફથી હિતર આપ્યો હતો.

આ સ્વાગત પછી પરિપક્વના અત આજ્યો હતો અને પ્રતિનિધિઓ પોતપોતાના રથાને જવા રવાના થયા હતા.

આંતરરાષ્ટ્રીય મહકારનું હિન્દ લાંબા સમયથી મોટું કેન્દ્ર છે. કવિવર સ્વીન્દનાથ ટાગોરનું વિશ્વભારતી, દુનિયાના આક્રીના ભાગ સાથે આપણને વધારે ગાઢ સંસર્ગમાં ભાવનારે અગ્રીયીન હિન્દનું આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્કૃતિનું સૌથી પ્રથમ કેન્દ્ર છે, તેથી દેવ દેશ વચ્ચે શાન્તિ અને શુભેચ્છાની હિમાયત કરનારી સ્ત્રીઓ આ બેકક હિન્દમાં બરે એ બરાબર યોગ્ય છે.

આપણા દેશની આલતી આવેલી પરંપ-સૂચાને પૂરેપૂરી રીતે આ પરિપક્વમાં જગની રાખવામાં આવી હતી. આમ પરિપક્વ ધણીજ રતેહમંદ નીવડી હતી

મારો નિશ્ચય

લેખક : રા. નરમંદાશંકર વ. દિવેદી

મારા મિત્ર રસિકલાલની રમ લેવા હું
જ્યારે તેને ઘેર ગયો ત્યારે ત્યાં ધમાલ ચાલી
રહી હતી. દિવાનખાનામાં ભાત ભાતની
સાડીઓ, પોલકાંતું કાપડ અને ખીજા કાપડના
તાકા આમ તેમ વિખરાયેલા પડ્યા હતા.
નીચે મેં રસિકલાલના ખખર પૂછ્યા, ત્યારે
એક સોળ વરસની બાળાએ કહ્યું: ‘ ઉપર
છે, આવો. ’ મને જોતાં જ તેના મનમાં કેવો
ભાવ ઉત્પન્ન થયો અને તેને જોતાં જ મારા
મનમાં કેવી લાગણી જન્મ પામી તે કહેવું
મુશ્કેલ છે. પરંતુ તે જરા યરમાઇ અને
હું પણ સહેજ ખંચકાયો. મારા મનના ભાવ
સ્પષ્ટ રીતે કહેવો મુશ્કેલ છે, તો પણ
‘ વ્યતિપજસિ પદ્ધર્થાનાન્તરઃ કોઽપિ
દેતુઃ ’ એ ઉક્તિ મને યાદ આવ્યા વખત
રહી નહીં.

સામાન્ય રીતે કોઈ પરમહંમ કે પણ
તરીકે મારી ગણના થતી હતી. કારણ કે
મારી આંના મૃત્યુ બાદ મેં કોઈ પણ ઓ
વિષે જરા પણ મોહ દર્શાવ્યો નહોતો, પછી
લગ્નની વાત ક્યાં રહી ! મારો સ્મશાન
વૈરાગ્ય થોડા દિવસમાં ચાલ્યો જરો, એવી
મારા મિત્રોની ખાત્રી હતી, પરંતુ એ વાતને
આજ ખામાં ત્રણથી ચાર વર્ષ વીતી ગયા
હતાં અને મારો મનોનિગ્રહ એવાને એવાજ
રહ્યો હતો; તેથી સધળાની ખાત્રી યથ ચૂકી
હતી. હું ફરીથી લગ્ન કરું, એટલા માટે
મિત્રોએ જૂદા જૂદા પ્રયાસ કરી જોયા હતા,
પણ તે સધળા બર્થ ! મને વૃદ્ધ તપસ્વીના
પ્રસ્તાવ મળી ચૂક્યો હતો. તેથી જ મારું
આવું મક્કમ નિશ્ચયવાણું મન એક તર-

ણીના દષ્ટિવિક્ષેપથી જરા પોચું થયું, તેની
મને પણ નવાઇ લાગી. એ છોકરી સધ-
ળાની દષ્ટિમાં સુંદર દેખાય એવી નહોતી;
છતાં મને તે સુરેખ દેખાઇ, એટલું મારે
સ્વીકારવું જોઇએ. સાથોસાથ એ પણ હું
સ્વીકારીશ કે તેનાં પ્રથમ દર્શને જ મારા મન
ઉપરનો મારો કાણુ મેં ગુમાવી દીધો. દાદર
ચડીને સીધો રસિકની ઓરડીમાં ગયો. દાદર
ચડતાં ચડતાં મનમાં થયું કે એકવાર દિવાન-
ખાનામાં નજર ફેરવી તે તરણીને ફરીથી
જોઉં, પરંતુ એટલામાં રસિક અંદર આવ્યો.

“ શાબાશ ! બે વાગ્યે આવવાનું કહી
ચાર વાગ્યે આવ્યો, આનું નામ જ એપોઇ-
ન્ટમેન્ટ ! ” આવતાં આવતાં રસિકે શરૂઆત
કરી.

“ રસિક, માફ કર ! આવવાની તૈયારી
કરતો હતો. એટલામાં એક જોગબીતો
મળ્યો, તેની સાથે વાત કરતાં જરા મોહું
યઇ ગયું. ” ટોપી ઉતારતાં મેં જવાબ
આપ્યો.

અમે રસિકની ઓરડીમાં બેઠા. દિવાન-
ખાનામાં ગરબા ચાલુ હતી. મેં પૂછ્યું.
“ આ બધી ધમાલ શાની છે ? ”

“ આપણી લીલા પાસ થઇ, તેની
પુશાલીમાં આજે તેણે પોતાની બહેનપણીઓને
બોલાવી છે. ” રસિકે કોય ઉપર લાંબા થઇને
જવાબ આપ્યો. એટલામાં દિવાનખાનામાં
થતો અવાજ એકદમ બંધ પડ્યો અને
સંગીતના સ્વર કાને પડવા લાગ્યા. પ્રથમ તો
મને લાગ્યું કે તે જ તરણી ગાતી હશે; પણ
હું મનમાં જ બોલ્યો, “ આટલા સારા ગુણો

૪ જ તરફીમાં બેગા કરવાની બુદ્ધિ જવાથી પિંચ થઈ શકે જ નહીં ! એ મંગીતથી પરિચિત હોઈ એમ મને લાગ્યું. જરા શેષ લક્ષણકે સાંભળતા એ હમણું મેદવ થયેથી મારી જ કવિતા હતી, એમ જાણી શક્યો. એ મારો કવિતા હતી ટલા ખાતર નહીં, પણ સુમધુર કંઠથી તે વાતો હતી, તેથી તેમને ખૂબ ગમી ગઈ. ! ગાનાર તરફી કોણ છે એમ રશ્મિકેને જવાબું મને મન થયું, પણ એમ કરવાથી સિકે મારી મરકરી ક્યાં વગર રહેશે નહીં રેની પણ મને પાછી ખાતરી હતી.

લાંબા સમય સુધી અમે વાતચીત કર્યા પછી મેં ઉઠવાની તૈયારી કરી. ઉંઘમાંથી નબો હોય તેમ રશ્મિકે બોલ્યો: “હવે બેસને ! પી ઉતાવળ છે ? અરે લીલા ! બહુ કામ-કાજમાં શું થાઈ છે કે શું ? આ નવીનને એમને એમ જવા દેવો છે કે શું ? ”

રશ્મિકે બોલી ન રહ્યો, એટલામાં બારણા-માંથી ટ્રેના ઘોડો બાઝ દેખાયો, મને લાગ્યું કે લીલાબેન આવતાં હશે. મરકરીમાં હું કાંઈ કહેવા જતો હતો; પણ એટલામાં ટ્રેની કડી પકડનારો દાય મને જુદો લાગ્યો, અને સાચે જ મને આશ્ચર્ય થયું ! કારણ કે લીલાબેનને બદલે બારણામાં મારો સાથે વાત કરનારી તરફી જ આ લાજ આવતી મને દેખાઈ. તેને આવતાં જોઈ રશ્મિકે હમીને કહ્યું: “ઓહોહો ! વાહ ! આ લઈને તારે આવવું પડ્યું ! આજ લીલાને વાત કરવાની પણ કુરમ્મ લાગતી નથી કે તમે સધળાં મળી તેને બહાર આવવા દેનાં નથી ! ”

તે દરમિયાન પડી. ચાનો ખાસો લેનાં રશ્મિકે ફરીથી કહ્યું: “તમારું મંગીત અમે હમણું જ સાંભળ્યું.”

મારું મન વિશેષ બંડ કરવા લાગ્યું. રશ્મિકે વાત કરે જતો હતો.

“મંગીન કયું”, તેથી કાંઈ આટલું બધું શરમાવાની જરૂર નથી. ? મારા તરફ આંગળી ચીંધી, “આ પણ કવિ જ છે. તમે હમણું જે ગાઈ તે આમની જ કવિતા.”

રશ્મિકે મારા તરફ આંગળી ચીંધી, પણ તે તરફીએ મારા તરફ જોયું નહીં. મારે કાના તરફ જોયું તે મને સમજાયું નહીં.

“અને આ જો, કવિરાજ,” મને ઉદ્દેશીને રશ્મિકે બોલ્યો. “જેના કામગ કંઠની અત્યાર સુધી તું આટલી બધી પ્રશંસા કરી રહ્યો હતો તે આપણી લીલાની બહેનપણી આ પદા. લીલાની સાથે જ તે પાસ થઈ છે, પણ પહેલો નંબર મેળવ્યો છે કેમ ! ”

“હવે રહેવા દો, રશ્મિકાબાઈ ! આ શું કરો છો ? ” આમ કહી તે એકદમ બહાર ચાલી ગઈ. મને રશ્મિકે ઉપર અત્યંત શરમો આવ્યો. મારા મનનો વિચાર પારખી જઈ રશ્મિકે હસતાં હસતાં બોલ્યો. “એ તો મેં મરકરી કરી હતી. આમ મારકણા માંડ જેવો શું દેખાય છે ! આ પીને તારા કોધની શાંતિ કર ! ”

ચાનો ખાસો મોટે માંડતાં માંડતાં મેં કહ્યું: “તું પણ ઠીક છે ! તે મારા વિષે શા શા વિચાર નહીં કરે ! ”

“પણ તેના વિચાર સાથે તારે શું લાગે વળગે ? તું તો માથું ધ્રુષ થું, બહેને ગમે તે ધારે ! ” મરકરીમાં રશ્મિકે જવાબ દીધો. મારા મનની ચંચળતા રશ્મિકેના પ્યાનમાં આવશે, એવી બીનિતી મેં ચાતનો પ્રવાહ બદલ્યો.

x

x

x

આ નામનો ક્યાં પડી દું ત્યાંથી ઉઠ્યો,

મારી ખોલીમાં બધો સામાન વ્યવસ્થિત કરીને હું વિચાર કરવા લાગ્યો. ૪૨-૩ ઉપરથી પડી ગયેલાં પુસ્તકોના ઢગલા પ્રમાણે મારા મનની સ્થિતિ યદ્યપી હતી, મારી શુદ્ધિ મને કહેતી હતી કે એક રંગીત રમકડાના ભોગથી તું તારા મન ઉપરનો કાશુ ગુમાવી ખેસે એ તારા પુરુષાર્થને શોભતું નથી, તેથી ઉશ્કડું મારું મન મને કહેતું હતું કે આપોઆપ સ્પુરેલા નિર્બ્યાજ પ્રેમને તુતંગ દાખી દેવા જેવું હલકટપણું બીલું કશું જ નથી; એટલું જ નહીં પણ, તે ખોટું ચાપ છે. આ આંતરિક યુદ્ધમાં હેવટે મનને જ વિજય થશે એવાં ચિહ્ન સ્પષ્ટ દેખાવા લાગ્યાં. પક્ષા ઉપર મને પ્રેમ થવા લાગ્યો એ ખરું હોય તો તે કાયમ રહે એવી ઇચ્છા હું શા માટે ન કરું ? જો તેના ઉપર મારો સાચો પ્રેમ હોય તો સમાજથી તે જાનો રાખી મારી સ્વાભાવિક મનોવૃત્તિને દાખી દેવી એ કેટલું મૂખપણું ! મારાં બીજાં લગ્નમા આડખીલી શા છે ? હું ફરીથી પરણું એજ ઇચ્છે છે.

મારા મનમાં આ પ્રકારના વિચારોની ગડમથલ ચાલતી હતી. આવી સ્થિતિમાં હું ઘેર આવ્યો, ત્યારે મારા નામનું એક પાકોટ ટેબલ ઉપર પોંચેલું હતું. અક્ષર રસિકના જેવા હતા; એટલે કપડાં કાઢવા વગર મેં તે વાંચવા માંડ્યો. માથે જ એ રસિકને પત્ર હતો ? આશ્ચર્યથી હું તે વાંચવા લાગ્યો.

‘ પ્રિયમિત્ર નવીન, સપ્રેમ નમસ્કાર.

આ પત્ર જોઈને તને નવાઇ લાગશે. પણ તું અહીંથી નીકળ્યા પહેલાં એક દિવસ અગાઉ મેં તે નાંખ્યો છે. તારી વિરુદ્ધ મેં અને લીલાએ એક ગાળુક કાવતરું ગોઠવ્યું છે. તે આવતી કાલે અમલમાં આવશે. એક સુંદર તરણી અને તારી પરસ્પર ઓળખ કસવાનો અમારો વિચાર છે. કારણ એ છે

કે તારું મંગલ કરવું, અને નવીન, હું ખાતરીથી કહું છું કે આ કાવતરામાં અમને યશ મળશે. તું હવે સુખરૂપ ઘેર પહોંચ્યો હોઈશ. પણ સાચું બોલ, તારું મન સ્વચ્છ છે ખરું ? એક સુંદર તરણીએ તારું મન હરી નથી લીધું ? એજ તરણીએ તને આ લાવી આપી ! તેના સુંદર કંઠમાંથી તે તારો કવિના પણ સાંભળી, તો સોગંદ-પૂવંક કહે કે તને તે ગમી કે નહીં ? લગ્ન ન કરવાનો તારો નિશ્ચય તું હવે ફેરવી શકે નહીં ? કદાચ ફેરવ્યો જ હશે ! તે છોકરીના વડીલ પાસે હતી સુધી મેં તારું નામ લીધું નથી, તેમ તે છોકરીને પણ હતી કશી જ વાત જણાવી નથી. તારું મન બદલાશે અને તારા તરફથી લેખિત જવાબ આવ્યા પછી જ હું આગળ ગોઠવણ કરીશ. જો તારી હા હશે તો આવતા વૈશાખમાં જ તારાં લગ્ન થઈ જશે ! તારાં લગ્ન થયેલાં જોવા લીલા એટલી બધી અધિરૂં બની છે કે નવીન, અમને એ બાબતમાં નિરાશ કરતો નહીં ! છોકરી નક્કરના જેવી સુંદર છે ! તને અને તારા ગુણને અનુરૂપ છે ! એટલે તારો જે વિચાર થાય તે વગતી ટપાલે જણાવજો. આકો હાથ ધરેલા આ કાર્પમાં મને યશ મળશે એમાં શંકા જ નથી ? તારા જવાબની રાહ જોતો. તારો રસિક.’

હું આનંદમાં આવી ગયો. એ પત્ર મેં મારા હૃદય સાથે જોરથી દાખ્યો, અને ફરીથી વાંચી ગયો. પછી મેજનું આનું ઉંચારી તેમાંથી નોટપેપરનું પેક કાઢી લગ્ન કરવા તૈયાર છું એવી મતલબનો જવાબ પણ લખી કાઢ્યો. આવો પ્રસંગ ગોઠવવા બદલ મેં તેને અભિનંદન પણ આપ્યું. પછી તે બંધ કરી માથે ટોપી મૂકી બહાર જઈ ટપાલમાં નાંખી આવ્યો.

તે પછી ત્રીજા કે ચોથા દિવસની વાત છે. કોઈ એક મહત્વનો કાગળ ક્યાં મૂકાયો છે તે સ્મરણમાં નહીં રહેવાથી હું કમાટમાં અને પેટીમાં ખોળાખોળ કરતો હતો. એવામાં મારી જૂની બેગના બાંડલમાંથી મને એક ઘડી વાળેલો કાગળ મળી આવ્યો. તે ઉપરના અક્ષરો મારા હતા. એમ હું તરત જ ઓળખી ગયો.

મેં ઘડી ઉઘાડી નેથું

તો મારી પત્નીને, તેની માંદગીમાં મેં કળેલો એ પત્ર હતો એમ મને સમજાયું. હું તે કાગળ વાંચતા લાગ્યો—

બાકી શાં, તારા અનેક આશીર્વાદ, તારા પત્ર મળ્યો. આવડી માંદગીમાં પણ છેવટે પત્ર લખ્યો ખરો. તું કેટલી પ્રેમાળ છે ! મારા શિવાય તને ચેન નથી

પડતું એમ તું લખે છે. મને પણ ક્યા ચેન પડે છે ? મારો દેહ અહીંયાં છે; પણ માર મન તો તારી પાસે જ છે. હું તને જૂની જામડા એમ લાગે છે; તું તો ગાંડી છે ગાંડી ! હજી મને ઓળખ્યો નહીં ! હું તને વીધરી નહિં એ શક્ય છે ? એકજ બાબતથી તું મને વિચાર પડે—મૃત્યુથી ! હું તારો છું,

શાન્તે, હું સર્વ રીતે તારો છું. હું તારા ઉપર સ્નેહ રાખું છું તે બદલ તને શંકા થાય છે કેમ ? ‘અતિસ્નેહઃ પાપશબ્દકો’ એ સાચું, પણ તું શંકા કુશંકા કાઢી નાંખ અને તારા મનને જરા પણ કષ્ટ ન આપતાં એકદમ સાચું થઈ જા. શાન્તે ! તું મને ચાહે છે ને ? તો મારી ખાતર તારે જીવનું

જ નોંધ્યો.

મારે તારા સં-

બંધમાં એકટ-

ર સાથે વાત

થઈ છે. હવે

તને જલકીથી

ધેર લાવવામાં

હરકત નથી,

એમ તેણે મને

કહ્યું છે. તું

ધેર ‘આવ્યા

પછી આપણે

ખૂબ ગમ્મત

કરશું. અને

એ, તને છો-

ડીને હું અહીં

આવ્યો તે

ઉપરથી તારા

ઉપર મારો

પ્રેમ નથી

એવો ગિદ્દાત

તેં ક્યાંથી

ખાંખ્યો ? તા-

રી ખાતર મારે પરિશ્રમ ન કરવો શું ? માઝં કામ પડ્યું કે પક્ષીની જેમ ઉડતો ઉડતો તારી પાસે આવીશ ! એવી એક પણ દાણ નથી પસાર થતી કે જેમાં મને તું પાદ નથી આવતી. તબિયત સાચવજે. પત્ર લખજે. માત્ર તારો જ—

તેણે તે પત્ર જીવની જેમ જતન કરીને

યૌવનનાં—આમંત્રણ

હું તો વિશ્વ ઉદ્યાન તણી વેલી
હો રાજ ! કોઈ કુલડાં ઝીલો ! કુલડાં ઝીલો !

હું તો જીવનપરાગથી ભરેલી
હો રાજ ! કોઈ પરિમલ ઝીલો ! પરિમલ ઝીલો !

વાયુ વસંત તણુ ઉરમાં આવી ઢળે
હૈયુ આ પ્રેમતણી ભરતીથી ઉભરે

એકજ એ ભોલ મારા હેયાથી નીકળે
હું તો વિશ્વ ઉદ્યાન તણી વેલી

હો રાજ ! કોઈ કુલડાં ઝીલો ! કુલડાં ઝીલો !

હું તો જીવનપરાગથી ભરેલી
હો રાજ ! કોઈ પરિમલ ઝીલો ! પરિમલ ઝીલો !

જીવનમાં આજ મારે ઉગે સોનાનો સૂર્ય
અંતરને આંગણે માંડીને રંગપર્વ

આમંત્રુ અંતરનાં કુલડાં ધરી સર્વ
હું તો વિશ્વ ઉદ્યાન તણી વેલી

હો રાજ ! કોઈ કુલડાં ઝીલો ! કુલડાં ઝીલો !

હું તો જીવનપરાગથી ભરેલી
હો રાજ ! કોઈ પરિમલ ઝીલો ! પરિમલ ઝીલો !

સોમાભાઈ લાવસાર

પાચવી રાખ્યો હતો. પત્ર વાંચીને મને બહુ નાગી આવ્યું. આંખમાંથી રીકળતાં આંસુઓ ફાલવતી લૂછી નાંખી હું આરામ ખુરશી ઉપર પડ્યો. મને થોડી અકળામણ પણ ત્યાં લાગી. મારી પ્રિય પત્ની મારી સમીપ હોય એવો મને લાસ થવા લાગ્યો. કેમ જાણે તે છેવટના ક્ષયની સ્થિતિમાં પથારી પર પડી પડી મારા તરફ ટોકી ટીકીને જોતી હોય ! તેના શબ્દો મારા કાનમાં સંભળાવા લાગ્યા—

“હું સર્વ રીતે તમારી જ છું. સ્વર્ગમાં જન્મશ ત્યાં પણ તમારી જ રહીશ. ત્યાં રહી રહી તમને સુખી જોઈ સુખ માનીશ. પણ તમે તો મને નહીં વીસરી જાવને ? નહીંતર મને નરક પાતના ભોગવવી પડશે ! અરે, પણ હું કેટલી પાપી છું કે મને તમારા બદલ શંકા આવી ! તમારા માટે સ્વપ્નમાં પણ શંકા નહીં કરે...જરા તમે ટેકા આપશો ને ? અને તમારા એક હાથ આમ માયા ઉપર રાખો અને બીજો હાથ હું મારા હાથમાં લઇશ ! અરેખર ! હું કેટલી જાગૃતશાળી છું કે કંકુને ચાહેલે તમારા હાથમાં મમાઈ જઈ છું ! ઇશ્વર મને જન્મોજન્મ તમારી...”

તેના હોઠ સાથે મેં હોઠ બીડ્યા, અને તેના હોઠ કાપમને માટે બીડાઈ ગયા ! મારા કાળજીને સખત આધાત લાગ્યો !

એકદમ હું લાનમાં આવ્યો અને ફાલવતી મોં લૂછી નાંખ્યું, પણ ઉઠવાની હિંમત નહોતી, એમજ એસી રહી હું ફરી વિચારમાં પડ્યો.

હું કેટલો નીચ છું ? એકને તો ખોટા શબ્દો કહી છેવટ સુધી ફસાવી, અને દબે બીજી ઉપર પ્રેમ કરવા તૈયાર થયો છું ! એને તેને પણ ‘જીવીશ ત્યાં સુધી તારા જ ઉપર પ્રેમ રાખીશ’ એવા ભ્રમમાં નાંખીશ !

હું બીજું લગ્ન કરવા તૈયાર થયો છું ! અને પહેલું લગ્ન ? લગ્ન એટલે ત્રી પુરુષનું કલ્યાણકારી ઐક્ય ! પણ પ્રેમ સિવાય લગ્નમાં કલ્યાણ હોઈ શકે ખરું ? પ્રેમ ક્યાં છે ? અને એક લગ્ન પછી બીજું લગ્ન કરવામાં આવે તો ઐક્ય ક્યાંથી રહે ? એ ભ્રમ છે ! છેતરપીંડી છે ! ત્યારે શું હું બીજી તરફની સાથે પ્રેમને કારણે લગ્ન કરીશ. કે ? તેના ઉપર પ્રેમ કેવી રીતે થયો ? મારો અને તેનો કેટલો સહવાસ ? પ્રથમ દર્શને શું પ્રેમ ઉપજ્યો ? એ પણ આત્મવચ્ચના જ છે ! તે મને ગમી ગઈ, શું ગમી ગયું ? સાથી ગમી ગઈ ? તેનું શરીર ! કારણ, મનની તો બિલકુલ ઝાળખ નહોતી. અને શરીર પણ શું નિરપેક્ષપણે ગમી ગયું ખરું ? તે એટલી લાવણ્યસંપન્ન નહોતી, છતાં મને એટલી ગમી શા માટે ગઈ ? કારણ એજ કે તેનું શરીર સૌંદર્ય મને ગમી ગયું અને હું તેના પદ્મજી ઉપભોગ કરી ‘શકું’ એટલા માટે હું તેને પ્રેમપાશમાં બાંધવા તૈયાર થયો ! તેના મનનું સમાધાન શી રીતે થાય ? મારો ખોટી ખોટી વાતોથી ! તેને ખુશી કરવા માટે ગમે તેના યોગદ લેતાં હું અચકાઈશ નહીં ! હું તેને બેધડક કહીશ કે હું તારો છું, હું તને વીસરી, જઈ એ શક્ય નથી. અને મારી પ્રિય-શા માટે આ દુષિત સુખથી તે પતિ-વૃતાનું નામ દઉં !—તે સ્વર્ગમાં પણ મારીજ રહેશે ! હજી હું તેને ભૂલી નથી ગયો—ભૂલી જન્મશ પણ નહીં, હું હજી પણ તેનો છું, સર્વ રીતે તેનો છું, એ વિચારથી તે સ્વર્ગમાં પણ મારીજ રહેનાર છે ! ત્યાંથી જો તે મને જોઈ શકતી હોય તો ? તો તેને નરકમાં જવું પડે ! પણ તેથી મારા સુખમાં બાધા શી રીતે આવવાની. તે સ્વર્ગમાં હોય કે નરકમાં હોય, ગમે ત્યાં હોય, તેમાં શું થયું ! મારી સ્વાર્થપરાયણ વૃત્તિ કાઈથી ડરતી નથી !

મારા આ વિચારથી મને શરમ આવી.
હું મારું મન ખીણ દિશામાં વાળવાનો પ્રયત્ન
કરવા લાગ્યો. પણ ન્યાં ત્યાં મારી નિર્વજ્જ
કૃતિની છાયા મારો પીછો કરતી હતી. હું
ઉડીને આમનેમ આંટા મારવા લાગ્યો, પણ
વ્યર્થ. થોડું કરી આવીશ, એટલે ઠીક થશે
એમ લાગવાથી કપડાં પહેરવા માંડ્યા, એટ-
લામાં મારા નામની ખૂસ સંભળાઈ. એ
અવાજ રસિકનો હતો એમ હું ઘૂસતો
ઝાળખી ગયો. હસવાનો હેખાવ કરતાં મેં
તેનું સ્વાગત કરતાં કહ્યું :—

“ મને લાગતું હતું કે તું આવીશ. ”

રસિક દોડતો દોડતો અંદર આવ્યો.

“ પણ નવીન, આવ્યો નહીં કેમ ? ”

મારો પત્ર મારી આગળજ ફેંકતાં કહ્યું.

મેં તે હાથમાં લીધો અને શ્વય દષ્ટિથી
તેના તરફ જોઈ રહ્યો. મારો ખબો હલાવીને
રસિકે કહ્યું : “ શરણે આવેલાએ સાધ્યાં
નમસ્કાર કરવા જોઈએ; એટલે હું તને બે
હાથ જોડી નમસ્કાર કરું છું ! ”

મેં પત્ર ઉપરથી મારી નજર ખસેડી નહીં.

“ આમ શું કરે છે ? ” રસિકે આન-
દમાં આવી કહ્યું. “ તારાં લગનની વાત
નક્કી થઈ ચૂકી ! ”

શાંતિથી પત્રની ધડી વાળતાં મેં સ્પષ્ટતાથી
ઉત્તર લીધો : “ હા, હા, નક્કી જ છે. ”

“ ક્યારે ? ” રસિકે આતુરતાથી પ્રશ્ન
કયો.

“ ક્યારે ૫ નવી ! ” મેં હસતાં હસતાં
કહ્યું.

રસિક ખૂબ જ ચીડાયો.

“ એટલે તું શું કહેવા માગે છે ? ”
તે બોલ્યો.

“ હું કદિ પણ લગ્ન કરવાનો નથી એ
વાત ચોક્કસ છે ! ” પત્રના કડકા કરતાં
હું બોલ્યો.

રસિક નારાજ થયો. મારા ખબા ઉપર
હાથ મૂકી તે બોલ્યો : “ નવીન ! તું કેવો
નિયત્ર છે ! કેટલી આતુરતાથી હું તારી
પાસે દોડતો આવ્યો છું, અને મને એકદમ
નિરાશ કરે છે ! શું કંઈ ગોટાળો થયો ? ”

મેં કહ્યું : “ કરો ગોટાળો થયો નથી. જો
હું લગ્ન કરું તો જ ગોટાળો થાય ! ”

“ કારણ ? ” રસિકે પૂછ્યું.

હસતાં હસતાં હું બોલ્યો : “ અરે રસિક !
મારી પહેલી ઓ જીવની છતાં મારાથી ખીણું
લગ્ન થી રીતે થઈ શકે ! ”

રસિક મારા તરફ આશ્ચર્યચકિત મુખ-
મુદ્રાથી જોઈ જ રહ્યો.

“ આમ શું ગાંડાની જેમ બંધે છે ! ”

“ મારી પહેલી ઓ સાચોસાચ જીવે છે. ”
મેં હસીને કહ્યું.

શું કહેતું તેની સમજ ન પડવાથી રસિકે
મને કહ્યું :

“ ક્યાં છે ? ”

“ આ અહીંયાં ! ” છાતી ઉપર અંગુઠો
રાખી મેં ગંભીરતાથી જવાબ આપ્યો.

✽ મારા ઉપરથી

એમાં વાંક કોનો ?

લેખિકા :
શ્રીમતા હોરાબહેન ક. મોહી

સ્ત્રી સ્વતંત્ર એ કંઈ એકલા પુરુષને જ વરેલી નથી. સ્ત્રી પુરુષનું યુગલ જગતમાં સાથે જ ઉત્પન્ન થયું છે. પુરુષે પ્રથમ આવી સમાજમાં પોતાનો હક્ક સાબીત નથી કર્યો. સ્ત્રીના ઉપર સત્તા ભોગવાનો તેને પરવાનો નથી મળ્યો. છતાં શુભાની પુરુષ પોતાને સ્ત્રી કરતાં શ્રેષ્ઠ માને છે. જેની પ્રેરણાથી પુરુષ સમાજમાં અગ્રભાગ લખે છે, જેની દોરવણી અને સહાયતાથી તે અદ્ભુત કાંચો કરી રહ્યો છે. અને જેને લીધે તે ચિન્તારહીત થઈને સમાજમાં ફરી રહ્યો છે, તે જ પુરુષ સ્ત્રીને હલકી ગણી તેને તિરસ્કારી રહ્યો છે.

સમાજમાં સ્ત્રી પુરુષના સરખા હક્ક છે સમાજના કેટલાકો તેને માનની દૃષ્ટિએ જુએ છે, છતાં, પુરુષ તરફથી સ્ત્રીને જાણી જાણી અજાણતા જે અન્યાય અપાય છે તેની પુરુષોને આજી ગાંખી પણ નથી મળી એ આશ્ચર્ય છે ! સમાજમાં અત્યારે પુરુષોનું જે સ્થાન છે અને ગર્વથી સમાજમાં વીચરી રહ્યા છે તે સ્ત્રીને ખાભારી છે. તેઓ ભૂલી જાય છે કે તેઓ કાલા અને આટલી બધી પ્રગતિ કરનાર ગણાયા તે સ્ત્રીને જ લીધે. જેનું સ્તનપાન કરી મોટા થયા તે માતા સ્ત્રી જ હતી. સ્ત્રી વગરની પોતાની દયા સમાજમાં કેવી છે તેનો ખ્યાલ તો પત્નીના મૃત્યુબાદ જ પુરુષને થાય, છતાં અહંકારી પુરુષ શુભાન ક્યાં છોડે છે ?

એક બાલુ સુધારાની દિશામત કરવી અને બીજી બાલુ સ્ત્રીઓને પરવંતવાની ખેડીમાં જકડી રાખવી એ કેવો ન્યાય ! કેટલું શાસ્ત્રીય ! કેવું ચારમ જનક ! આથી વધુ અન્યાય સ્ત્રીઓને કેવો મોઢો શકે ?

આજકાલ મહાસ્ત્રીઓ, બેચાર

મિત્રમંડળના વાર્તાવિનોદમાં જુઓ, માનિક અઠવાડિક પેપરમાં જુઓ તો જણાશે કે ન્યા જુઓ ત્યા પુરુષોની વાતનો વિષય સ્ત્રી જ છે. એકાદ સારો વક્તા ગામમાં આવ્યો હોય અને અમુક વિષય ઉપર વ્યાખ્યાન આપવાનું હોય તો, તેમાં સ્ત્રીની ચર્ચા થશે જ. (જો કે ચર્ચા ફળવણી સંબંધે હોય) અને એ જ વસ્તુ ઉપર પુરુષો ભાર દઈ રસપૂર્વક બોલશે. આવી ધણીએ સભાઓમાં સ્ત્રીઓના જ આક્ષેપો સાંભળ્યા છે. સુધારાનો ડોંગ કરનાર પુરુષ, સરખા હક્ક અને સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યમાં માને છે એમ બતાવનાર પુરુષને ખમર નથી કે પોતે મહામાં શું બોલી રહ્યો છે.

સંમારતી દરેક શુંએ ઉકેલવામાં જાણે સ્ત્રીઓ નડતી હોય તેમ પુરુષોને લાગે છે. પણ તેઓ જરા દીર્ઘદૃષ્ટિથી વિચારે તો મહેજે મલમ પડે કે એ નડતર પુરુષોનું છે. સ્ત્રીઓનું નહિ. સ્ત્રીઓને વ્હેમી, ગભરૂ, અજ્ઞા અને કુપ્રયાને અનુસરનારી બતાવનાર પુરુષ જન્મ છે. સહનશીલતાની મૂર્તિ સ્ત્રી બંને બાલુથી સહન કરે છે. એક, તરફ સુધારકોના મીઠા મર્મબેદક આક્ષેપો અને બીજી બાલુથી તેમને રાક્ષસી રૂડીમાં જકડી રાખનાર માંડસાં રૂપી બંધનો. કાષ્ટ પુરુષ આ મહન કરી શકશે ?

કાષ્ટ જનહરમલા વખતે સહભાગ્યે કે કમ-ભાગ્યે સ્ત્રીઓને જો આમંત્રણ હોય તો પુરુષના કરતાં સ્ત્રીની હાજરી વધુ પ્રમાણમાં હોય છે. પક્ષપાતી પુરુષ વિચારવાની તરદી નથી વેતો કે સ્ત્રીઓ કરતાં પુરુષોની હાજરી કેમ ઓછી છે ? ઉત્તમો સ્ત્રીઓ પોતાનું કામ ઝડપથી આટોપી સભામાં મૌ પહેલી આવે છે. અને શાન્ત ચીતે જો કહેવામાં આવે છે તે શ્રવણ કરે છે, જ્યારે ધમંડી પુરુષ તેમના જ ઉપર વાક્યમાણોનો પ્રહાર કરે છે. પોતાને શું કહે-

વાનુ છે તે લક્ષ્ય ચૂકી ઓઝોનો દોષ કહાડો તેના વ્યાખ્યાનની પૂર્ણવૃત્તિ કરી પોતાનો અન્યાયી સ્વભાવ પ્રગટ કરે છે. પુરષો માને છે કે સ્ત્રીઓ આપણને દરેક કામમાં અવરોધ કરનારી છે. શું આ માયું છે ? ખરે એમાં સ્ત્રીઓનો જ વાંક છે ? જરાયે નહિ. દયાની દેવી મનમાં તો ધૂંધવાઈ જશે, પણ પુરુષની મામે એક અક્ષર નાહ ઉઝારે. શા માટે ? શું તેને બોલતાં નથી આવડતું ? શું તેને માહું નથી લાગતું ? પુરુષને હૃદય છે-લાગણી છે અને તેને નથી ? બધુંએ છે, પણ સ્ત્રીઓ સમજે છે કે આપણે નહિ મહન કરીએ તો કાણુ કરશે ? પોતે ખમી લે છે. પુરુષોની વક્ષુદિ ઉપર તેમને દયા દૂટે છે. ભરસામાં સ્ત્રીનું અપમાન કરતાં પુરુષ નથી મમજી શકેતા કે જેને તું તિરસ્કારનાં વચ્ચે સંભળાવે છે, જે સંભાને ઉદ્દેશીને તું બોલે છે તેમાં શું તારી પત્ની, ખેન, માતા કે અન્ય સંબંધી નથી ? સુધારો શું ખદારથી આવવાનો હતો ? પોતાનું એકજ ધર સુધારવા જે પુરુષ મહેનત લેતો હોય તો સભાઓમાં તેને બીજી સ્ત્રીઓને અન્યાય આપવાની જરૂરીઆત ઓછી રહે.

“ સ્ત્રીઓ સમાજમાં અસ્વચ્છ રહે છે અને તેમને લીધે જ સમાજનાં ધરો રોગથી ભરપૂર બન્યાં છે ” એવાં પુરુષોના મોમાંથી વચ્ચે સંભળીને હૃદયમાં કષ્ટ સ્ત્રીને આધાત નહિ ચેતો હોય ? આ શું હડકડતો અન્યાય નથી ? સ્ત્રીને ચારે પામથી બંધનમાં રાખનાર પુરુષ વર્ગ ઉપર આ આક્ષેપો ચતા હોય તો સમાજમાં ધાર્મી કરતા વહેલી તકે સુધારો દાખલ થાય. સ્ત્રીને નિરક્ષર રાખી ઉપરોક્ત મર્મ વાક્યો સાંભળવા તક આપવા દેનાર પુરુષવર્ગ તારો કેટલો ભુલમ છે ! કેાઈ કહેશે આમાં વાંક કેનો ?

જમાનાઓ ચયાં ટીકાઓ સાંભળવામાં દેવાઈ ગએલી સ્ત્રી શબ્દ ઉઝારી નથી શકતી. એવો વખત આવશે કે જ્યારે સ્ત્રીઓ જ

સભાઓમાં મુખ્ય ભાગ ભજવશે અને પુરુષોનાં ઉપર સીધા પ્રહાર કરશે ત્યારે કયો પુરુષ મુંઝે મોંએ સાંભળી રહેવા તૈયાર રહેશે ?

માનવ જાતનો સ્વભાવ છે કે નબળાને દબાવતું પણ જબરાને નમીને જ ચાલવું એ પ્રમાણે નિર્દોષ સ્ત્રીઓને દોષ દેવાને બદલે પુરુષ જાત કે જેણે સ્ત્રીઓને અત્યાર લગી અચાન રાખી, ભિરૂ બનાવી દીધી છે, તેમને જ શિખામણ આપી, તેમના જ મગજનો મોઝા દૂર કરવામાં આવે તો બધું સાફ પરિણામ જલદી લાવી શકાય.

સ્ત્રીઓના દોષ કહાડવા, તેમને વાતવાતમાં ઉતારી પાડવી, બીજા દેશની સ્ત્રીઓ સાથે સરખામણી કરી પોતાની સ્ત્રીઓને હલકી પાડવી વિગેરે અઝાજતું વર્તન કરવાને બદલે તેમના મહુશુભી પ્રશંસા, તેમનામાં રહેલું અજબ બ્યક્તિત્વ, સહનશક્તિ, ઉદારતા, ઉત્સાહ પ્રવાની શક્તિ, મમાજનમાં આગળ વધવાની ધગચ, પ્રેરણાશુદ્ધિ વિગેરે મહુશુભીને વર્ણવી તેમને પ્રોત્સાહન આપવામાં આવે તો પુરુષો તરફ સ્ત્રીઓને કેટલું માન ઉત્પન્ન થાય ! તેમનામાં રહેલું અત્યંત કેટલું વિકસે ? જે વસ્તુ સ્ત્રીઓને યશસ્વીને કરાવવામાં આવે છે તે વસ્તુ તેમને ઉત્તેજન આપીને, તેમનું માન સાચવીને કરાવવામાં આવે તો પુરુષો જરૂર સ્ત્રીઓને ઉન્નત દશાએ પહોંચેલી જોઈ શકે. અને થોડો મહેનત વધુ સાફ પરિણામ લાવી શકે.

સ્વમાન સાને વહાલું છે. સ્ત્રી પણ સમાજમાં ગર્વ પૂર્વક અવનત મસ્તકે ચાલવા અને સધળાં કાર્યો ઉલટબેર કરવા માગે છે. પુરુષ કરતાં સ્ત્રીને સુધારો વધુ પસંદ છે. પણ એટલી જ ખોટ છે કે તેમને નથી તો મનમાનતી કેગવણી મળતી કે નથી તો તેમનાં બંધનો દાલાં ચતાં. એક અચાન અને પરતાં કેદીની પાસેથી તમે કળાકૌશલ્ય અને શુરાતન માગો તે ક્યાંથી મળે ? આપણું નથી તો લેવાની આશા કેમ રાખી શકો ?

રામ-જયન્તી

(લાળ—‘ સાંજની શોભા તે રણિઆમણી ’)

હાં રે સખિ ઉજવિયે જન્મ રામચંદ્રનો !
હાં રે શુભ દિન આજનો રણિઆમણો, હો હ રે,
ઉજવિયે જન્મ રામચંદ્રનો !

હાં રે જ્યારે અવનિમાં ભાર અતિ વધે,
હાં રે પ્રભુ ધર્મ સ્થાપવા અવતાર લે, હો હ રે,
ઉજવિયે જન્મ રામચંદ્રનો !

હાં રે જેણે પિતૃપ્રેમ, બ્રાતૃપ્રેમ દાખવ્યો,
હાં રે જેણે ત્યાગનો મહામંત્ર પાઠવ્યો, હો હ રે,
ઉજવિયે જન્મ રામચંદ્રનો !

હાં રે જેણે ધર્મરાજ્યનાં મૂળ સ્થાપિયાં,
હાં રે જેણે રાજધર્મ કાજ મુખ ત્યાગિયાં, હો હ રે,
ઉજવિયે જન્મ રામચંદ્રનો !

હાં રે જેનું એક પત્નીમત પૂજાય છે,
હાં રે રુડું રામબાણ સિદ્ધ મનાય છે, હો હ રે,
ઉજવિયે જન્મ રામચંદ્રનો !

હાં રે એવાં જીવન આદર્શમય ચેખીએ,
હાં રે સીતા-રામ સ્મરી પાવન થઈએ, હો હ રે,
ઉજવિયે જન્મ રામચંદ્રનો !

હાં રે ગુંથી જીવનમાં આદર્શ ઉચ્ચ રામના,
હાં રે રઘુકુલદીપક દેશં લેયે વારણાં, હો હ રે,
ઉજવિયે જન્મ રામચંદ્રનો !

હૃદયભર્યા માતા : શોકમગ્ન પુત્ર

સ્વ. કમળા નહેરૂની લશ્મ સાથે પંડિત જવાહરલાલ આનંદભવનમાં
માતા સ્વરૂપરાણીને યજ્ઞા તે વખતનું કસ્ટોગ્રાફ દર્શક

શ્રીમતી કમળા નેદરતા અવસાન માટે શોક પ્રદર્શિત કરવા માટે મુંબઈની જુદી જુદી ગદિયા મંડ્યાઓ તરફથી સભા ભરવાગા આવી હતી. તે વખતે પ્રમુખ શ્રીમતી લેડી તારાજહેન ચુનીલાલ મહેતા સાથે દેવાયેલા ઝૂપ ફેટા

ટોનસીલ

અને

(ગળાના કાકડા)

કંઠમાળ

વાઢ-કાપ-વગર

મટે છે

ફરી થતા નથી

કંઠમાળ નાણુદ થઈ શકે નહિ અથવા એ માટેની સારવાર તમારી નાણું-શક્તિની ખડારની વાત છે, એવા જાણુક લયમાં રહી દરદ સહન કરવાની ખીદકુલ જરૂર નથી. કંઠમાળના પ્રથમ દર્શને જ એમ. એમ. કાપડીઆની સલાહ લ્યો અને તેમની સારવારનો લાભ મેળવો. એ સારવારમાં નથી ઓપરેશનની જરૂર, નથી રેડીઅમની જરૂર, નથી વીજળી મૂકવાની જરૂર, છતાં એ સારવારથી દરદ સંપૂર્ણ રીતે અને હંમેશ માટે-ગમે તેવું હઠીલું હોય તો પણ-નાણુદ થાય છે, ગળાના કાકડા પણ ઓપરેશન વિના સાજા કરવામાં આવે છે.

એમ. એમ. કાપડીઆ,

મદકારરાવ વાડી, દાદી શેઠ અગીઆરી સ્ટ્રીટ, કાલબાદેવી રોડ,

મુંબઈ, ૨

ગુણગરવી, રાસપ્રિય
ગુણરાતણ બહેનો માટે

નવીન અપૂર્વ રાસસંગ્રહ

બીજાં બધાં સંગ્રહોને હુલાવે એવો આ

બહેનોને, સખીઓને, અને મિત્ર-પત્નીઓને ભેટ આપવા લાયક

રાસમાલિની

નામનો રાસસંગ્રહ મેળવ્યા વિના છુટકો નથી

જાણીતા રાસ-ગીત લેખકોના કુલ ૨૧૪ રાસ-ગીત

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૪-૦

પોષ્ટેજ : ૦-૪-૦

તમારા બાળકો માટે નિર્દોષ અને પ્રેરક વાચન

“ગુણસુન્દરી” બાલવિભાગનાં પુસ્તકો

પુસ્તક ૧૬, ૨૭ અને ૩૭

બાળાપયોગી મુદ્ર પાઠો, વાર્તાઓ, પ્રવાસવર્ણનો, કાવ્યો, પત્રો, પદ્ય-પદ્ધતીની વાર્તાઓ
વગેરે અનેક બાળો આ પુસ્તકોમાં મળશે: બાળકો જ્ઞાન સાથે અપૂર્વ આનંદ મેળવશે.

મૂલ્ય: દરેક પુસ્તકનું રૂ. ૧-૦-૦ : પોષ્ટેજ : ૦-૨-૩

[“ગુણસુન્દરી”ના આકોતિ વીસ ટકા વળતર મળશે.]

યુવાન માતાઓ માટે બે અણુમૂલ્યાં પુસ્તકો

બાળઉછેર

અર્થમાં બાળક આવે ત્યારથી તે મોટું
થાય ત્યાં સુધી તેના ઉછેર વિશે માહિતિ.

મૂલ્ય : આઠ આના : પોષ્ટેજ : સવા આનો

લખક : ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ, દેશ્ય ઓરીમર, મુરત

મળવાનું ડેપો :

સંતતિ-નિયમન

મર્યાદિત મંખ્યામાં બજવાન અને
તંદુરસ્ત બાળકો મેળવવાની ચાવી.

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૮-૦ : પોષ્ટેજ : ૦-૩-૩

“ગુણસુન્દરી” કાર્યાલય, ૧૧૪, વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબાઈ, ૪
મેસર્સ સી. જમનાદાસની કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ, ૨.

પ્રજના દિવસ શ્રીમતી કમળા નહેરૂએ જે રચના જમાવ્યું હતું અને પ્રજનો જે આઠ તેમણે મેળવ્યો હતો તેણે આઠ હિન્દી ધણી ઓછી સ્ત્રીઓ મેળવી રાકી છે લામી અને સતત માદગી પડી તેમનું અવસાન નીપળ્યું, એથી, તેમના પતિ પ્રત્યેનો હિન્દી પ્રજનો પ્રેમ અને વધારી ખેવડાર્યા છે અને આખા દેશની પ્રજા, પૂરે-પૂરી સચ્ચાઈ અને પરિપૂર્ણતાથી તેમના પ્રત્યે કુદગતી રીતે જ સહાનુભૂતિ દર્શાવી રહી છે

પત્રકારો અને રાજનીતિજ્ઞોની પત્નીઓની મોટે ભાગે હિન્દમા જ અવદશા થાય છે. બધાય દેશમાં આજ સ્થિતિ છે એમ કું ધારે છું

હિન્દના પ્રથમ ચહેરી અને અગ્રગણ્ય રાજકીય નેતાના શ્રામતી કમળા નહેરૂ પત્ની હતા તેઓ પોતે તેમના જીવન વિષે શુ ધારતા, શ્રી જવાહર લાલ નેહરૂ જેવા ભગ્ય અને કાર્યશીલ વ્યક્તિત્વ ધરાવતા પુરૂષને પરણ્યાનો તેમનો અનુભવ શો છે, એ કોઈ જાણતું નથી

એ સ્મરણો કદિ
ભૂલાશે નહિ

લેખક
આર એલ રાવ

તેઓ કોઈ બહુ 'ભણેના' સ્ત્રી ન હતા કોઈ કોયે જમા, કોઈ શાળામાં કે કોઈ યુનિવર્સિટીમાં તેઓ ગયા ન હતા બધીય હિન્દી સ્ત્રીઓના નસીબમાં હજીયા યલા કુ ખસહનની શાળામાં તેમણે તેમના પાઠ પઢ્યા હતા એ શાળામાંથી ધણી ઓછી સ્ત્રીઓ સફળ અને નિષ્કલક બહાર આવી, શકે છે પણ યિતલુ તો ચોકકસ છે કે શ્રી જવાહરલાલ નેહરૂના પત્ની તરીકે તેમનું જીવન મતત ફેરફારવાળું, ભારે પસદગી અને નાપ મંદગીઓથી ભરેલું, ધણાય અસતોષો અને થોડા આ નફ અને વધારે કુ ખભાયું નીવડ્યું છે એમાં કોઈ શક નથી

વીસ વર્ષ પહેલાં, ફેબ્રુઆરી માસમાં દિલ્હીના બજાર સીતારામ ખાતે ઉચ્ચ કાશ્મીરી કુટુંબમાં લગ્નોત્સવ થયો નેહરૂ અને કોલ એ બે કુટુંબો એ લગ્નથી જોડાતા હતા ચલતા આવેલા કાશ્મીરી રિવાજ પ્રમાણે પડિત મોનીલાલ નેહરૂના પત્નીએ વધુનો પચંદગી કરી હતી અને જવાહરલાલને પોતે, એક બે વાર અગાઉ દિલ્હી

માં અને મસુરીની મહેલગાદ દરખાન એ બાળાને જોઈ હતી અને તેને તેઓ મળ્યા પછી હતા. આવા પ્રકારનાં લગ્નમાં ૧૯૩૬ ના યુવાનો જે પ્રકારનાં સાહસ, જુસ્સા કે પ્રેમપ્રમંગની અપેક્ષા રાખે છે, એવા પ્રકારનું આ લગ્નમાં કંઈ પણ ન હતું. બીજી બાજુએ કહીએ તો, એ જુની દુનિયાનું સુખ લગ્ન હતું એમાં વર અને વહુ એકમેકથી મતુષ્ટ હતાં અને કદાચ તેમને એકમેકને ગમવાનો પ્રસંગ મેળવી આપીને તેમને માતાપિતાના આશીર્વાદો સહિત પરણાવી દેવામાં આવ્યાં હતાં.

૧૯૧૬માં એ લગ્નોત્સવ થયો હતો. તે પછી ચાર વર્ષ પડિત જવાહરલાલ નેહરુએ સૌથી પ્રથમ રાજકારણમાં પ્રવેશ કર્યો. કેમ્બ્રિજમાં તેમણે શિક્ષણ લીધું હતું. તેમના પિતા અતુલ મંપતિના માલિક હતા. અને પડિત મોતીલાલ નેહરુ તે સમયે તેમની સત્તા અને રાજકીય મજબૂતાના શિખરે પહોંચી ચૂક્યા હતા. આ બધા વાતાવરણે યુવાન નેહરુ માટે સફળ કાર્યની જૂમિકા રચી રાખી હતી અને તેમણે જે કંઈ કર્યું તે તેમના સમયમાં સૌથી મહાન સિદ્ધિરૂપ લેખાવા લાગ્યું.

‘આનંદભવન’ માં જીવન આનંદ અને ઉલ્લાસમાં વ્યતીત થતું હતું એટલે કોલ કુટુંબમાંથી આવેલી એ નવવધુ માટે તો ખુશતમીબીના એ દિવસો નીવડ્યા હશે. ઔ કોઈ તેના પતિને આહવું હતું. એ વિચાર કુટુંબમાં મહેમાનોને. તો સતત પ્રવાસ આજુ રણા કરતો હતો. અને પડિત મોતીલાલનો આતિથ્ય મત્કાર તેઓની મોજમગાહમાં કંઈ ન્યૂનતા આવવા દેતો નહિ. એક દિવસે તેનો પતિ પણ આ ‘આનંદભવન’ની બીબી પ્રાંતિ અને સુખદજીવનને વરણે અને કોઈક દિવસ તેજ પડિત મોતીલાલજીના પુત્રવધુ તરફ આનંદભવન અને તેનાં આતિથ્ય ભાવનાથી ભરેલાં વાતાવરણ પર માખાન્ય ભોગવશે.

ત્યાં તો રાજકીય ઉપલપાયક મંચી ચૂકી, અને એ સાથે લગ્નમાં એક પછી એક, નેહરુ કુટુંબે પ્રવેશ કર્યો. તે પછી લખનૌમાં એ મહાન પડિત મોતીલાલજીનું અવસાન થયું અને કુટુંબ પર આપતિઓ આવવા માંડી. કુટુંબની એક પછી એક વ્યક્તિએ જેલ નિવાસ કરવા માંડ્યો. કુટુંબજીવનનો સંપૂર્ણ અંત આવ્યો અને અંતે આશાહીન અસાધ્ય માંદગી આવી પડી, એમાંથી સાત થવાય એમ નથી એ સૌ કોઈ જાણતું હતું.

આ ભરી નષ્ટ સ્ત્રી ઉપર બીબી આપતિ આવી પડી. કેટલી ધીરજથી તેણે સર્વ સહન કર્યું હશે તે કહેવાનું મારું ગણું નથી. એતો તેમના પતિનું કાર્ય. પણ શ્રીમતી કમલા નેહરુએ આ પૃથ્વી પર ચોતાનાં ટુંકા જીવનકાળ દરમ્યાન પણ ચોતાને ખાતે કીક કીક સેવા જમા કરાવી છે, એમાં તો કંઈ શંકા જ નથી.

સૌથી પ્રથમ નેહરુ દંપતીને મળ્યાને વર્ષો થયાં છે. અલાહાબાદની કોસવેષ્ટ ગર્ભા કોલેજનાં પ્રિન્સીપાલ મીમ રેદિલ્હી પુવીચાલના આગારમાં મ્હાને પ્લાસો પસાર કરતાં શ્રીમતી કમળા નેહરુની મને સૌથી પ્રથમ જોગબાણ કરાવવામાં આવી હતી. એ પાનખરની એક સાંજનું મધુર રમરણ હજીય મારા હૃદયમાં તાણું જ છે. એ સાંજ મારાથી મહેલાઈથી બૂલી રાકાશે નહિ. કમળા નેહરુ ત્યારે તો તરણ અને નવોદા હતાં. તેમનાં સાદા મૌર્દ્ધમાં વય રૂંધેને માંદગીએ વિરૂંધિ આપી ન હતી. તેમનાં પુત્રી છંદુ સાથે તેઓ ત્યાં આવ્યા હતાં. છંદુએ કોલ પહેર્યું હતું. અને અમારી વચ્ચેની વાત-ચીતમાં કારે “શરમપૂર્વક ભાગ લીધો હતો. એ વાતોલાપ એટલો સુખદ હતો કે જાણે એનો કંઈ અંત જ ન હતો.

માન વર્ષ પહેલાંની આ પ્રથમ મુલાકાત

યશનું કુંડ !

તહને ના રુચું કે જનની જૂમિથી દૂર વસવું ?
હવા થાસે થાસે પરજૂમિની લે ને વિચરવું ?
તહને ના રુચું એ અબળ શરીરે નિત્ય વસવું ?
રુચું ના માતાનું પૂજન ત્યજી શર્યાવશ થવું ?

ચાણ્યાં નહીં મુખ અણલ સૌ મહ્યાં,
સાત્તિક ભાવે પરમાર્થમાં વળ્યા;
ક્યાં બાદશાહી ? ધરવા વિરાગ ક્યાં ?
હા ! દંપતીના વસમ વિયોગ ક્યાં ?

વસંતી વાયુએ ચલિત નવ તહારું ઉર ક્યું,
સુવાની-ઉલટાસે જીવન નવ આચ્છાદિત ક્યું;
વસતે જીવે પીડિત જનનીની ચીસ સૂણી,
ત્યજ્યા, લોકે વાંચ્યા-ધન વિભવ તહે વીર રમણી !

સેવ્યા હશે ભવ્ય કંઈ મનોરથો,
ને ભીષ્મ ત્યાગે કંઈ કેં સહ્યાં કું એ;
શણી મટી સેનિક નમ્ર વું બની,
સ્વાતંત્ર્ય ચુદે શૂર અચણી બની.

અહો ! ફત્તણી શી જગમગી જવાહિર સરખી,
ફળી કાયા તો ચે અણનમ રહી વળ સરખી;
અને સતે પ્રેર્યા અભય સૂરને નિશીઝ વરી-
અહો ! કાંટાળી એ શહીદ તણી વાટે પરવરી.

નહેરૂ કુંડે જીહવીપિકા બની,
ગુલામ હિદે યશદાયિની બની;
તહે આખું રૂઝ્યા-તપ ઉઘે તહે ક્યું,
ને સ્વાર્ષણે ભારત ઉગળું ક્યું.

અરે ! સુડિત સુડિત જપવું ઉર શું આજ વિરચું ?
સૂરીલા દાંપત્યે મધુર વહવું સગીત શરવું ?
થયું તહારું મૃત્યુ ?-કુંચમ તણું શું તર્પણ થયું ?
અહો ! માના યજ્ઞ જીવન કમલા ! તહે હઈ દીધું ?

બલિદાનો યયાં કેં કેં સંજ્યાતીતહજ થશે;
અનિશક્તક્ષણ લોગો એ સૌમાં કેટલા હશે ?
ધર્મયુધ્ધે-પડયું યજ્ઞ મૃદુ પુખ્ત મનોહર,
ભારતે ખોયું-ને ખોયું, જવાહિરે જવાહર.

જયોત્સ્ના શુકલ

ચકતી નથી.
જીવનના એક
વાં બીજા ત-
બકામાં દરેક
પુરવની પત્ની
માટે એ સમય
જરૂર જરૂર
આવે છે.

નવેગરના
એક દિવસની
બપોરે પડિત
જવાહરલાલનો
જન્મદિન હ-
તો. તે બપોરે,
કમળા નેહરૂ-
ને, અમારે ત્યાં
દોડી આવતાં
અને જવાહર-
લાલ ક્યાં ગયા
છે એની પૂછ-
પરછ કરતાં
જોઈને : મને
અને મારી
પત્ની બ-
ન્નેને આશ્ચર્ય
ઉપજ્યું હતું.
જવાહરલાલ
ત્યાંથી તરત
જ મોટરમાં
ફગા ઉપડ્યા
હતા એમ
અમે જણા-
વ્યું, અને તે
પછી, જો ફર-
મદ હોય તો
અમારે ત્યાં
થોડી વાર

પછી તો કે-
ટલીય વાર કું
શ્રીમતી કમળા
નેહરૂને મળ્યો
છું. તેમનું
કરણ પશુ
ધૈર્યભયું સિમ-
ત પતિની
પ્રવૃત્તિ એ માં
પડ્યો પડ્ય
રહેવાની તેમ-
ની બહાદુરી
ભરી ઝંખના
અને તેને ખુશ
રાખવાનો પ્ર-
યત્ન કરતી
એમની ઝખ-
ના એ બધા-
ની મારા ઉપર
ધણી ઉંડી
અચર પડી
છે. કમળા
નેહરૂનાં રમ-
ણ માતૃથી
એ બધું ચ
વાદ આવે છે.
પતિનાં મન-
કારણને સમ-
જવાનું મથન
કરતી એ પ-
તિને સતત
એનું જાન
રહેવું કે તેના
પતિને જો જો-
ધએ છે તે
મર્વ તે આપી

એસો તો આનંદ યશે એમ અમે જણાવ્યું.
કમળા નેહરુએ પતિની ચિંતા ત્યારે પડતી મૂકી
અને સાંજ મુઘી અમારે ત્યાં વાર્તાલાપમાં
આનંદમાં ગાળી. તેમણે તે વખતે ઘણીય
વાતો કરી, લગ્ન પહેલાંના તેમનાં જીવનની,
તેમના 'આનંદભવન' માંના જીવનની,
અને દસતાં દસતાં તેમણે મારી પત્નીને
એમ પણ કહ્યું હતું કે રાજનીતિનો હોય
એવા પતિઓ હોવા એ પણ ભયંકર છે !
અને પછી તેઓ ગયાં.

અને કમળા નેહરુનાં અવસાનથી આજે
નદેર કુટુંબ ગરીબ બન્યું છે. એ મોટાં કુટું-
બમાં અગત્ય પ્રતિભા ધરાવતી અને ઉપરાંત
આકર્ષણનાં કેન્દ્ર સમી વ્યક્તિ તેમનાં અવસાનથી
જ યથા છે. 'આનંદભવન' તો હવે 'પ્રેત'
મં થયું છે. એ નિર્જન અનેલા મકાન
પર મૃત્યુનો રિયર ડ્રોયા ફેલાઈ રહ્યો છે. હિંદના
યશ સંદેરીનાં માતા થીમતી સ્વરૂપરાણી
૫૫ પોતાનાં મૃત્યુની વાટ જોઈ બેઠા છે.

અને પિતાના એ વિચાગ મદાલય સમા

મકાનમાં પ્રવેશતાં પડિત જવાહરલાલને શી
લાગણીઓ થઈ હશે ? જેને આવાં તેની
આહવાયી વંચિત, જીવનને જીવવા જેવું
બનાવનારા સંપ્રગો અને દરેકનો અભાવ,
કરણ સ્મરણો અને મદાકાળનાં ગુંથવાડા
ભરેલાં અને મુંઝવણ ભર્યાં તેમની પ્રજ્ઞનાં
શાળકારણ, એ બધાં સાથે પોતાની જ મુશ્કે-
લીઓ અને પોતાનાં જ દુઃખને બૂલીને
આ લડતમાં પ્રજ્ઞને સદાય કરવા માટે પ્રજ્ઞનાં
સ્વીકૃત નેતા તરીકે ખડા રહેવા માટે જે
દિંમત અને બળ જોઈએ તે કાંઈ સામાન્ય
માણસમાં ન હોઈ શકે !

પણ તેઓ શું કરશે એ વિષે તો કાંઈ
ચંકા છે જ નહિ. તેમને માટે હવે તો
આરામ કે નિવૃત્તિની શાન્તિ છે જ નહિ.
તેમનાં પત્નીનું અવસાન એ તો તેમનાં દુઃખ-
સંદનના લાંઘા પ્રકરણનો માત્ર અંત અને
કદાચ નથી એથી ય વધારે ભયંકર સતતની
શરૂઆત કેમ ન હોય !

ફુનિયા દહી તો, જવાહરલાલ માટે ધણું
ધણું સાંભળશે.

હિન્દી વીરાંગનાઓની હરોળમાં

રૂબરૂ: હેનન સ્વેદર

શાહીવંદ, જો નમે મગજનાં માંગના દો
તો હિન્દના રાષ્ટ્રવાદી નેતાનાં પત્ની થીમતી
કમળા નદેર, જેઓ તાજેતરમાં જ સ્વીદ-
ઝરલેંડમાં હાપના બોમ યજ્ઞને અવસાન પામ્યાં,
તેમનો પ્રસંગ તપાસો.

પુરાણી શરમીરી કુટુંબમાંથી તેઓ આજ્યાં
દનાં દુનાનું અને નાણુક તેમનું પંચનર દનું મળે
દાધીદાનની પૂતળી ન હોય એવાં તે લાગનાં
દનાં. ન્યારે તેઓ પરજાનાં અને સાંધીજીએ
તેમનાં લગ્નમાં દાગડી આપી હતી નહીં તે
અને જવાહરલાલ નદેર જન્મે હિન્દમાં મોટો
તપુ સંપર્ક ગુપ્ત હોય એમ લાગતું હતું.

જતાં, નિર્જેપ રહીને જે સુખ આપી
ચકાપું હોય તે માણવાનો છંદાર કરીને તેમણે
હિન્દનાં લોકમુદની તીવ્ર કંગાડીયન
જંઘારવાનાં કાર્યમાં જોડાવ્યું. અને આમ
તેઓ હિન્દી અમલદારશાહીની મુઝાલમાં
સપડ્યાં.

૧૪ વર્ષનાં તેઓનાં પરિશ્ચિત જીવનમાં,
નદેરુએ સાધારણ વર્ગો જેલમાં આજ્યાં. અને
એ ભણ્યાં ખરાં તો હેઠનાં જ્ઞાન વર્ગમાં જ.
સચિવશ રાજનમંત્રણ સમયમાં જ.

નેહરુના પિતા, મોતીલાલ નેહરુ હિન્દના
મોટી વધુ વિખ્યાને અને પતિના પાસાદારોએ

પેકાંનાં એક હતા. અસાધારણ ચારતા ધરાવતા તેઓ આદર્શ પ્રતિભા ધરાવતા હતા.

મોતીલાલે લડતમાં 'ઝંપલાવ્યું' અને તેઓ જેલ નિવાસને પરિણામે અવસાન પામ્યા.

ન્યારે જવાહરલાલ પકડાયા ત્યારે તેમનાં પત્ની કમળાએ તેમનું સ્થાન લીધું. હિન્દભરમાં તેમણે પ્રવાસ કર્યો; વ્યાખ્યાનો કર્યા અને સંગઠન કર્યું અને ન્યારે તે પશુ જેલમાં ગઈ ત્યારે જ જાપાન.

જેલ છૂટને અને તેમનો નાણુક તખીયત ઉપર ગંજીર અસર કરી. અત્યંત તાપમાં તેમને લયંકર જેલમાં રાખવામાં આવ્યા હતાં, તેમને કાય લાગુ પડ્યો તેમને છોડવામાં આવતાં તેમણે કાકતરોના મનાઈ હુકમને પશુ અવગણીને તેમનું કાર્ય ચાલુ જ રાખ્યું.

'જવાહરલાલ જેલમાં હોય ત્યારે હું શાન્તિથી આરામ લઈ ન શકું.' એલન વિન્કીસનને તેમણે કહ્યું હતું. ૧૯૩૨ માં અલાહાબાદ ખાતે માંદગી બોગવતાં કમળાની મુલાકાત લીધી ત્યારે તેમણે એમ જણાવ્યું હતું.

થોડાંક અઠવાડિયા માટે જવાહરલાલ જેલ ખસાડી આવ્યા અને તેમને વધુ બે વર્ષની મજબૂર કરવામાં આવી. તેમનાં પત્નીની તખીયત એથી મદાને માટે લયગી.

મિત્રોએ અહીં તેમજ હિન્દમાં આજીવન કરી. તેના પતિને તેની મુલાકાત લેવા દેતી નેહરૂએ. પછી તો છેલ્લી આશા સાથે તે જર્મની ગઈ. ન્યારે તે મરણ પથારીએ છે એમ જાણ્યું ત્યારે જ અમલદારશાહીએ તેના પતિને વિમાનદ્વારા તેની પાસે આવવા દીધા.

પછી તે લંડન આવ્યા અને લડત ચલાવવા પાછા હિન્દ ગયા છે. કમળા નેહરૂ હિન્દની વીરાંગનાઓની હરોળમાં બિરાજ છે.

નેહરૂ કુટુંબે તો સાહસી ધર્મ પશુ છોડી દીધો છે. ૨૦૦૦ વર્ષ જુનું તેમનું કુટુંબ છે. પશુ શાંતિપ્રથા હિન્દ માટે યાપરૂ છે એમ માનીને તેમણે શાંતિ પશુ તજી દીધી છે. મને તેની સાથે ખાવાની હદ સુધી તેઓ ગયા છે. અને હિન્દમાં કોઈની સાથે પશુ ખાવાની આ છૂટ તો સાથે જ વીરતા ભરી લેખાય.

બધાય ધર્મોમાં તેઓએ સૌન્દર્ય જોયું અને તેથી અમુક જ ધર્મ મારે એમ તેમણે માન્યું નથી.

લંડનમાં નેહરૂની સભામાં હું ફાજર હતો અને "અરપૂરે તો છપ્પરનાં પોતાનાં જ બાળકો છે" એ શબ્દો મેં તેમનાં મુખેથી સાંભળ્યા હતા.

વીરાંગના જેવું જીવન

કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોર

મહાભારતે શ્રીમતી કમળા નેહરૂના ઉમદા જીવનનો અરજો પરિચય મેળવવા આપણને તક મળી છે. જવાહરલાલ અને કમળાદેવી જનને તમે સારી રીતે જાણો છે. ઇન્દિરાને આપણા આશ્રમમાં મૂકવા તેઓ આત્મ્યાં દર્શાવતાં. કમળાદેવીનું શાન્ત, સૌમ્ય અને પવિત્ર મુખારવિંદ હજી મારી આંખ આગળ નાણું

ચાય છે. આજે આપણે એ વીર આત્માને આપણી માનમરી અંજલિ આપવા અહીં બેઠા થયા છીએ.

કોઈના પશુ અવસાન માટે શોક દર્શાવવા મજાએ ભરવાનું આજ કાલ તો ઘણું સામાન્ય થઈ પડ્યું છે. પશુ એમાં માત્રી આનંદપ્રેરણાનો અભાવ છે. એવે વખતે

માનવમેદની સમક્ષ જવાહરલાલનાં અધૂરું વ્યાખ્યાનો એ પૂરાં કરતાં.

‘રખડતી રખડતી હું આનંદજીવનમાં જન્મ પહોંચી. શ્રીમતી નહેરૂ આગર બન્યાં દર્તા, તોયે પૂર્વની રીત પ્રમાણે એમણે છડીને મારું રવાગત ક્યું. ધ્વનિદા મને આનંદજીવન ખતાવવા લાગી.

‘પૂર્વ અને પશ્ચિમનું અજળ મિશ્રણ ત્યાં દેખાતું હતું. પૂર્વની આધ્યાત્મિક ભાવનાઓ, અને પશ્ચિમનું વૈજ્ઞાનિક જીવન: એનો બદ્ધ જ સુમેળ એ આનંદજીવનમાં દેખાતો હતો.’

ઉપરના ફકરાઓમાં એક અંગ્રેજ નારીએ જેની તારીફ ગાઇ છે તે કમળા નેહરૂ અવસાન પામ્યાં છે. તા. ૨૮ મી ફેબ્રુઆરીએ યુરોપમાંથી હિન્દમાં સન્દેશ ઉતર્યો કે: ‘શ્રીમતી કમળા નેહરૂ આજે સવારે અવસાન પામ્યાં છે,’ માત્ર આટલા જ શબ્દોએ હિન્દમાં અનેકાએક નરનારીઓને ઉડા શોકમાં ડુબાવી દીધાં.

ગામેગામ શોકસભાઓ મળી રહી છે; શોક-હડતાલો પડી રહી છે; પરંતુ કેાઇ માથુસ, પોતાનું કેાઇ સ્વજન અવસાન પામ્યું હોય તેમ સર્વત્ર શોકની હાવા પ્રસરી રહી છે.

શ્રીમતી કમળા નેહરૂના અવસાન બદલ સમસ્ત હિન્દી પ્રજા સુયોગ્ય રીતે શોકપ્રદર્શન કરી શકે એટલા માટે રાષ્ટ્રપતિ શ્રી. ગાંધેન્દ્ર આજુએ તા. ૧૧ મી માર્ચના દિવસને શોકદિન તરીકે પ્રાગવા વિઘાપન બહાર પાડ્યું હતું. એને માન આપીને સમસ્ત ભારતે શોકદિન પાળી એ વીરાંગનાને ભાવભરી અંજલિ આપી હતી.

પંડિત જવાહરનાં મુખફુલ એ રાષ્ટ્રનાં મુખફુલ છે એવી સર્વ સામાન્ય જાતણી

છે. ભાગ્યે જ કેાઇ પુરુષ, ભાગ્યે જ કેાઇ કુટુંબ, હિન્દના ઇતિહાસમાં રાષ્ટ્ર સાથે આટલાં એકતાર બન્યા હશે.

કમળાના અવસાનથી સૌથી વધારે દુઃખ આનંદજીવનમાં એકલા વસતાં જવાહરનાં જ દૃઢ માતા સ્વરૂપશુદિવીને થયું.

કમળાના અવસાનના ખબર આનંદજીવનમાં આવ્યા પછી એ જવાહરનાં માતાજીને કંઇ રીતે પહોંચાડવા એ પ્રશ્ન ભારે જટિલ બન્યો હતો. અલ્હાબાદના ‘લીડર’ પત્રનો પ્રતિનિધિ એ બ્યાન નીચે મુજબ આપે છે:

પંડિત જવાહર તરફથી કમળાના અવસાનના ખબર આપનારો કેબલ સંજ્ઞાના ચારે આનંદજીવનમાં પહોંચ્યો. એ ખબર નગરમાં વીજળીની ઝડપે પ્રસરી ગયા. નગરમાંથી માથુસોનાં ટોળાં માતાજીને દીલાસો દેવા આવવા માંડ્યાં.

‘પરંતુ આનંદજીવનમાં તો માતાજીને હજી એ ખબર કેવી રીતે પહોંચાડવા એ પ્રશ્ન વિચારાઇ રહ્યો હતો. માતાજીનું ચરીર જઠાવરથા અને ચાલુ માર્દિગીને કારણે તદ્દન ફાસ બની ગયું છે.

‘માથુસો આવ્યાજી કરતા દર્તા. વધારે વાર માતાજીને અચાત રાખવાનું હેતુચક્ર હતું. શ્રીમતી વિજયાસક્ષમી પંડિત અને રથુજીત પંડિત માતાજીને જમવાના ખંડમાં લઇ ગયાં. તેમને થોડો આહાર કરાવ્યો, થોડી ચા પાઇ.

‘એ પછી વિજયાસક્ષમીએ જવાહરનાં બહેને આ દુઃખદ ખબર આપ્યા. કુદરતી રીતે માતાજીના અસોસની સીમા રહી નહિ. માતાજીને સખ્ત આપાત લાગ્યો.’

ગાંધીસેન્દરી

અ. ગાંધી પ્રાતિક વીરેન્દ્ર એ પુણ્યદય સુનિર્વહની વાણિક સભા વખતે ડા. ગાંધીસ મીસ્ત્રી પ્રમુખ અને અન્ય સભ્યોના સુપ ફોટો

સ્નેહ સંમેલનોમાં અને ગરબા પાર્ટીઓમાં માલતીના
મુરલી જેવા કંઠથી અનેક હૃદયો મુગ્ધ થઈ જતાં

પણ

ખાંસીએ એના કંઠની મધુ-
રતા હરી લીધી અને માલતી
ગાતી બધ થઈ ગઈ

તેણે પોતાના ડાક્ટરને પૂછ્યું,
અને

ડાક્ટરે તેને સીરોલીન "રેશે"
લેવા કહ્યું.

અને એનાથી તેની ખાંસી ત
ત્કાળ જડમૂળથી ચાલી ગઈ
અને માલતીનો કંઠ ફરી પાછો
બધાને આકર્ષવા લાગ્યો.

ગમે તેટલા વખતની શરદી, સળેખમ અને ખાંસી સીરોલીન "રેશે"થી તત્કાળ
મટી જાય છે અને ક્ષયની પ્રાથમિક સ્થિતિમાં પણ આ દવા એટલીજ અસરકારક છે.
માટેજ દરેક માતાએ પોતાની અને પોતાના બાળકોની તંદુરસ્તીના ક્ષણ માટે આ
સંપૂર્ણ ખાતરીભર્યા ઔષધની એક શીશી હમેશા ઘરમાં જાળી મૂકવીજ જોઈએ.

રેશે

P. O. BOX 199 BOMBAY

રા. રાયચુરા કૃત પુસ્તકો

ગુજરાતમાં ગૃહે-ગૃહે વંચાતું રસિક સાહિત્ય : પ્રેમશૌર્ય ભર્યું લોક સાહિત્ય
બળવંત મમાજ સાહિત્ય પીતા અને પુત્રી સાથે વાંચી શકે તેવું નિર્દોષ
સાહિત્ય રચવામાં

રાયચુરા આજે સર્વત્ર પંકાય છે

સ્નેહપૂર્ણા : (મચિત્ર)	રૂ. ૩- ૦-૦
સોરઠી વીરાંગનાની વાર્તાઓ : મચિત્ર	" ૨- ૦-૦
દાલચીવડાની દશ વાર્તાઓ : મચિત્ર	" ૧- ૮-૦
રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ :	
[ખીજ આવૃત્તિ] મચિત્ર	" ૧- ૮-૦
કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ :	
[ખીજ આવૃત્તિ] મચિત્ર	" ૧- ૮-૦
રાસ મંદિર : [ખીજ આવૃત્તિ] મચિત્ર	" ૧- ૦-૦
કાઠિયાવાડી ફુલા : [ખીજ આવૃત્તિ] મચિત્ર	" ૧- ૦-૦
રસિયાના રાસ : મચિત્ર	" ૧- ૦-૦
વ્યાસજીની વાર્તાઓ : મચિત્ર	" ૧- ૮-૦
પારેવાં :	" ૦- ૬-૦
નવગીત :	" ૦- ૬-૦
પ્રેમલીલા : પ્રથમ ભાગ મચિત્ર	" ૧- ૪-૦
ગાંધીયુગની વાર્તાઓ : મચિત્ર	" ૦-૧૨-૦
મહીપાળદેવ : મચિત્ર	" ૨- ૮-૦
દાલચીવડાનો દાયરો : મચિત્ર	" ૧- ૮-૦
રાયચુરાની રસકથાઓ : મચિત્ર	" ૧- ૮-૦
સોરઠી લોકવાર્તાઓ : મચિત્ર	" ૧-૧૨-૦
સોરઠ રાણી : મચિત્ર	" ૧- ૮-૦

સખો

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા.

કુદતા હોય એ એના શરીરને બૂકીને પણ કામમાં અંપણાવતાં.

સત્યાગ્રહનાં દિવસોમાં કમળા નેહરૂ લગભગ અંપણાવનારાં અલાહાબાદમાં પ્રથમ નારી હતાં, એને ૧૯૩૧ માં છ માસની જેલની સજા થઇ હતી. પરંતુ પંડિત મોતીલાલ નેહરૂની માદગીને કારણે સજાની મુદત પૂરી થતાં પહેલાં તેમને મુક્ત કરવામાં આવ્યાં હતાં.

કમળા સંયુક્ત પ્રાન્તની મહાસભા સમિતિઓમાં મહત્વનું સ્થાન ધરાવતાં. તે રચાનિક અને પ્રાન્તિક મહાસભા સમિતિનાં સભ્ય

હતાં. યુક્ત પ્રાન્તની પ્રાન્તિક મહાસભા સમિતિનાં મંત્રીઓ દરમિયાને મેળવનારાં તે પ્રથમ નારી હતાં.

તે મહાસમિતિનાં એ સભ્ય હતા, અને થોડો વખત મહાસભાની કાર્યવાહક સમિતિનાં-વર્કિંગ કમીટીનાં-પણ સભ્ય હતાં.

x x x

જવાહરલાલને કમળા ઉપર અદ્ભુત પ્રેમ હતો. જવાહરલાલને પીછાનનારા જાણે છે કે આજે કમળાના અવસાન પછી દુનિયા ઉપર જવાહરલાલ સૌથી વધારે દુઃખી માણસ હશે.

દરેક હિન્દી સ્ત્રી માટે ખાસ ઉપચોગી

યોવનના પ્રથમ ડીલે પગ મૂકતી દરેક સ્ત્રી માટે માસિકધર્મ અનિવાર્ય છે. વણી વખત આ માસિકધર્મ જગતના અનુભવોથી અનુભુ બાળાને ગમરાખી મૂકે છે અને તે અનિયમિત તથા દુઃખદાયક હોય તો તેને સારી મુરકલી અનુભવવી પડે છે. એલેપ્સ એલોપ્સીર (યુટેરીન ટોનિક) માસિકધર્મને નિયમિત તથા દુઃખવિહીન બનાવવામાં મદદ કરે છે. તથા માસિકધર્મમાંથી પરિપુમતા બધાં દરોગો ઓ રામબાણુ ઈલાજ છે. એની એકબારલી દરેકદરેક ધરમાં દોળીજ એવજ.

એલેપ્સિક-
એલેપ્સ એલોપ્સીર

દરેક સ્ત્રીએ તંદુરસ્ત સ્ત્રીત્વ આપે છે!

એલેપ્સિક કેમિકલ વર્કસ લુડોલી. મુંબઈ, વડોદરા, મદ્રાસ.

વર્તમાન ચીનની એક નવલિકા

નાની વહુ

લેખક :
હય ચી કુંગ

તે છોકરીની ઉંમર ઓગણીસ વરસની હતી. અને તેની ઉંમર બેતાલીસ વરસની હતી. વાંગ યુ નો જન્મ ચીનના ઉંચા વિદ્વાન કુળમાં થયો હતો. એ કુટુંબ જૂની માન્યતાઓ અને કાનફુસસ ધર્મથી રંગાયું હતું. અવપણમાં માનાયે ઓળે અને બીજા પુગણા માધુઓની વાન કવી હતી.

“ સુંદર મુખો વડે જગત પ્રેમમય અન્યું છે. પણ સ્વર્ગ તેથી હેતરાવું નથી. પૂર્વમાંથી કાષ્ટ સી આવી તેને પકડે તો તું પશ્ચિમ તરફ જો અને પશ્ચિમમાંથી આવે તો તારી મીટ પૂર્વ તરફ માંડ. ”

વાંગ યુને બાળપણના આ પાઠ હજી સાંભરે છે. તે મોરો થયો, ઉંચો થયો અને કદાવર થયો. પણ તેનું લક્ષ હજીતર તરફ જ હતું. અમેરિકાના વિદ્યાલયમાં જે વર્ષો ગાળેલાં તે શોધબોળ અને વિજ્ઞાનના અભ્યાસમાં જ ગાળેલાં. રેડિયોમાં પ્રવિણ થઈ તેણે વૈજ્ઞાનિક ક્ષેત્રમાં સારી નામના મેળવી.

માઇ ઇંગ પણ ઉંચા ચીની કુળમાં જન્મેલી. તેનો સ્વભાવ આનંદી હતો. તે વિનયમંદિરમાં અભ્યાસ કરતી. બધા વિષયો કરતાં તેને કાવ્ય, મંગીત, કથા, અને નવલોમાં વિશેષ રસ પડતો. તેનું શરીર પાતળું અને અપ્રમાણ હતું. તેનું મોં ભરાવદાર અને સુંદર હતું. સૌંદર્ય અને શુદ્ધિનું સૂચન તેમાં થતું હતું. માઇ ઇંગનાં વિનય, શુદ્ધિ અને અભ્યાસમાં કાષ્ટ દરિદ્ર ન હતું.

માઇ ઇંગ અને વાંગ યુ એક મેળાવડામાં

મેળા થયાં. માઇ ઇંગનાં સૌંદર્ય વિનય અને શાણીના જેવું વ્યક્તિત્વ જોઈ વાંગ યુ તેની સાથે પ્રેમમાં પડ્યો. વાંગ યુ એ પોતાની ઓળખ આપી, માઇ ઇંગ નવાઈ પામ્યા વગર બીજા છોકરાઓને જેમ મળતી હોય તેમ મળી, જીવનની માન્યતાઓની અને આનંદની વાતો કરી; એક વૈજ્ઞાનિક હતો અને એક પ્રેમજૂત હતી.

આ પછી વાંગ યુ અનેક કામો મૂકી માઇ ઇંગના જ ચિંતનમાં પડ્યો. જેમ કવિ કીટ, ફ્રેની ક્લાઉનના ચિંતને પડેલો તેમ.

માઇ ઇંગ જીવાન હતી, ધાર્મિક માન્યતાઓ અને માતૃપ્રેમને ઓળખતી હતી-તેના પિતા એ મહિનાની મૂકીને મૃત્યુ પામ્યા હતા- એટલે વિતેલો પ્રમંગ નવો જ લાગતો હતો. નિશાળના અભ્યાસ બાદ તે ગૂંચતાં ભરતાં ચીખી. તે વારંવાર બહેનપણીઓને કહેતી કે કામ ન હોય ત્યારે કામ કાઢવું જોઈએ. તેનું ચારિત્ર્ય તેના વિચારો અને કાર્યોથી વાંગ યુ તેનો પ્રથમક બની ગયો. તે તેને ત્યાં નિત્યનો અંગતુક બની ગયો. તેઓ ધણીએ વાર ફૂલ, ઝાડ, વાદળ કે ઝરણો વિશે કવિતા ગોઠવતાં. આમ શિખાળો વધી ગયો. વાંગ યુ એ માઇ ઇંગને જીવનસાથી તરીકે પર્મદ કરી પોતાની ઇચ્છા તેની સમક્ષ વ્યક્ત કરી, તેની પ્રેરણા વડે પોતે વૈજ્ઞાનિક ક્ષેત્રમાં મશગુલતા મેળવી શકશે. માઇ ઇંગ પણ વાંગ યુની કાર્યદક્ષતા જોઈને તેની અગતીમાં ભાગીદાર થવા ઇચ્છતી હતી. પણ વાંધો માત્ર એક જ હતો કે વાંગ યુ તેની મા

જેવડો મોટો હતો. આથી મા કદાચ પરવા નહીં ન આપે. -માઈ ઇંગ બહાદુર છોકરી હતી. તે માને દુઃખવવા કરતાં પોતે બલિદાન આપી દે તેવી હતી.

“ મા આ વાતને ઇચ્છશે નહિં એથી વાતમાં તકાવત પડી જશે. તમે ઉમદા હૃદયના માનવંત છો. હું પ્રથમથી જ તમને ચાહું છું. અને અંત લગી એમજ ચાહીશ. પોતાને ચાહનારાં શોધી કાઢવાં એ કંઠણ કામ છે. આપણે બીજાને બોગે સાથે રહેવું નથી. આપણે શાંતિમાં જ રહેવું છે, જેની દુનિયાને આજે જરૂર છે. મારી મા વૃદ્ધ થતી ચાલી છે. ધણી માણસો વૃદ્ધ પ્રત્યે દુર હોય છે. મારી માતા વગર હું આજે છું તે ન બની શકી હોત. મારા વગર મારી મા પણ વૃદ્ધત્વ શાંતિથી ગાળી શકશે નહીં. અને મારે માટે પણ દેશનું કે બીજા કોઈનું કલ્યાણ કરવાનું દૂર જ છે. મારી માની સેવા માટે ટૂંકા સમય છે. વૃદ્ધત્વ તેમની પાછળ આદ્ય આવે છે. અને તમે પણ મારા કરતાં હજાર દરજ્જે શ્રેષ્ઠ કુમારિકા શોધી શકશો અને હું તમારી પ્રગતિ વાંચીશ. હીંમતવાળા બનો. વિશ્વ વિશાળ છે. ” એક દિવસ માઈ ઇંગે આવો કાગળ વાંગ યુને લખ્યો.

વાંગ યુ આ પત્ર વાંચીને ગાલારો બની ગયો. તેણે પોતાનો અંત લાવવો કે હજી પલ્લ કરવા ? કદાચ આશા પણ હોય. તેણે નીચે મુજબ પત્ર લખ્યો:

“ તમારો પત્ર મળ્યો. મને શું થયું તે હું લખી શકતો નથી. અંબો બનાવ મારી જિંદગીમાં પ્રથમ જ છે. કદાચ સંગીત જ મારા વિચારો દર્શાવી શકશે. હું તારા માતૃપ્રેમ માટે સહાનુભૂતિ દર્શાવું છું. આપણે ચીના-ઓનો એ સદ્ગુણ છે. મારાં મા બાપ મારા બચપણમાં આદ્યાં ગયાં છે. તમારે મા છે અને તેથી તમે તમારી માતૃભક્તિ દર્શાવી

શકો છો તેથી આનંદ થાય છે. સ્વર્ગમાંના મારા માતાપિતા માટે હું હમેશ પ્રાર્થના કરું છું. મારામાં કાંઈ બળ હોય તો તે મારી પ્રાર્થનાનું જ છે. તને અને તારી માતાને દુઃખી બેવા કરતાં હું મરવું પસંદ કરું છું, પણ તારી જિંદગી તારી મા કરતાં તને પોતાને વિશેષ જરૂરની છે. તારી માતા બે આ વાત જાણે તો તે નડતરરૂપ નહીં બને એમ હું માનું છું. મુખમાં અને શાંતિમાં શ્રવણ એ જ આપણો અભિલાષ છે. એ જ આપણું ધ્યેય છે. તારી માતા મને રમ આપશે તો હું પણ તારી માતાને ચાહતાં શીખીશ. મારા વિચારો તારા ઉમદા વિચારો સાથે મળતા આવે છે. એ ખરું ને ? હું હમેશ પ્રાર્થાશ કે તું અને તારી માતા પર ઇશ્વરના આશીર્વાદ ઉતરે. માતાની પ્રદક્ષિણામાં તારી જાતનું રક્ષણ કરજે. જેમ વિશેષ વૃદ્ધત્વ તેમ આજક વધુ વહાણ લાગે છે. મને સમજાય છે કે તું અને તારી માતા કદી જીર્ણ પડી શકો એમ નથી. હવે મારાથી લખાવું નથી. મારે કહેવાનું ધણું છે. કમ્પે હાથમાંથી સરી જાય છે અને કાગળ બીનો થાય છે. ”

એક સવારે માઈ ઇંગ અને યુંગ યુ મળ્યાં અને બાળકની જેમ રડ્યાં. રાત્રે બન્ને જણાંને સુષ્પે ઉંઢ ન આવી; તેમને લાગ્યું કે જમ દુઃખોથી ભરેલું છે. વાંગ યુને લાગ્યું કે માઈ ઇંગને મેળવવા માટે નવી માતાને પ્રસન્ન રાખવી પડશે. વાંગ યુ કમ્પિત સ્વરે બોલ્યો, “ હવે વિશેષ રડવાથી દુઃખ ઘટે છે પણ આપણે હજી ધણું કરવાનું છે. ”

માઈ ઇંગ બોલી, “ આપણો સવાલ મા ઉકેલી શકશે. તમે માતા પાસે જાવ અને તેમની દયા પાઓ. મા શું કહે છે. તે જુઓ. હવે વિશેષ દુઃખ નથી ઉપજવવું. ”

માઇ ઇગની માતા પાસે વાગ-યુ ગયો અને નમ્યો. “ મારી અને તમારી પુત્રી વચ્ચેનો છેલ્લા થોડા માસનો સંબંધ તમને ખબર છે. માતાનો પ્રેમ સૌથી વિશાળ અને માનભર્યો છે. હું માઇ-ઇગને ચાહું છું અને તેથી જ હું પણ તમને ચાહું છું. તમારી પુત્રીના સુખમાં તમને સુખ મળશે અને આપણે પરસ્પર સુખી થઈશું. તમે એક જિંદગીના વિનાશ કરી બે જણુ સુખી થવા ઇચ્છો છો કે ? આપણે ત્રણે એક સાથે સુખી થઈએ તો ? ”

તેની માની આંખમાંથી આંસુ ટપક્યાં.

“ માઇ ઇગની ઇચ્છા તે મારી ઇચ્છા છે, તેનું સુખ તે મારું સુખ છે, તેની ઇચ્છા આડે મારે કંઈ કહેવાનું નથી. ”

આ આનંદી શબ્દો સાંભળી વાંગ યુ અને માઈ-ઇંગ હર્ષપ્રવૃત્તિ બન્યાં. નવું સ્વર્ગ અને નવી પૃથ્વી તેમને સ્પર્શતાં લાગ્યાં. તેની ગરદન પર હાથ લાંબાવ્યો અને મારે હેઠળ બેગા થયા. ફૂલે પોતાની આંખ ઉઘાડી સૂર્ય સામે જોયું. ચેસ્ટનટની ઘટામાં પંખીઓ ચિત્કાર કરવા લાગ્યાં-જાણે નવી જિંદગી હમણાં જ કેમ શરૂ થઈ હોય. *

* અતુ મુળસંસ્કર ન. દિવેલી.

બહેનોને ખાસ બહામણ.....

બચ્ચાઓને જીલ્લાબ આપવા માટે સ્વાદિષ્ટ

કેસ-ફેન-મીન્ટ ચોકલેટ વાપરો

કારણ કે તે બચ્ચાઓ હાંશિ હાંશિ ખાય છે.

૪૦ ગોળીની બાટલીની કિંમત ૧૦ આના છુટક પેકેટનો એક આનો; દરેક દવાવાળા વેચે છે.

સ્ટોફીસ્ટ: મહાસુખલાલ ચીમનલાલ એન્ડ કું.

મંગળદાસ રોડ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ; મુંબઈ ૨

કેશર, કસ્તૂરી તથા જંગલી જડીબુટ્ટી નાંખેલો સાલમ પાક, બદામ પાક;

. ગુંદર પાક, અડદ પાક, મેથી પાક વગેરે મળશે.

ગોવિંદાશ્રમ મીઠાઈવાલા

જુમા મસ્જિદ સામે, મુંબઈ, નં. ૨.

સુપ્રસિદ્ધ મહારાષ્ટ્રીય લેખિકા શ્રીમતી ઇન્દિરા સહસ્રબુદ્ધેકૃત નવલકથા 'ખાળૂતાઈ ધડા ઘે' નો ગુજરાતી અવતાર

એ પાઠવી કોણી ?

૨જી કરનાર ;

શ્રી. યજ્ઞેશ હ. શુક્લ

પ્રકરણ એકતાલીસમું

વિશ્વાસપાતકી તાત્યાસાહેબ

કુસુમ, તાત્યાસાહેબને ધરે ગયા પછી, વચ-
કુ ગાળામાં બની ગએલી સર્વ હરીકત મેં
ભારકરને જણાવી અને તારે કારણે મને
મુંબઈ આવીને કેમ રહેવું પડ્યું તેના
સમ્બંધમાં એક લાંબો પત્ર મેં તેને લખ્યો.
તે આ રહ્યો:

‘પ્રિય ભારકર,

આ પત્રમાં મેં લખેલી બીના વાંચીને
તું ધણા વિચારમાં પડી જશે અને હું
કેટલી ચમત્કારિક છું એમ જ તને કેટલોક
સમય તો લાગશે. ભારકર આ પત્રમાં તને
જે મુખ્ય વાત જણાવવાની છે તે તો એ
છે કે હું પુનાથી મુંબઈ, તાત્યાસાહેબને ત્યાં
રહેવા આવી છું. પણ મને અહીં રહેવામાં
કંઈ મનઝૂક પડે છે તે માટે નહિ પણ હું
એવી પરિસ્થિતિમાં મૂકાઈ ગઈ કે એમ કયાં
વિના બીજા આશ જ નહોતો, એમ લાગતાં
મેં આ બ્યવહારિક માર્ગ સ્વીકાર્યો છે.

ભારકર, મારા અને કુસુમનો વિચેગ
થવાનો પ્રસંગ આવી પડ્યો. તેને મુંબઈ લઈ
જવા તાત્યાસાહેબ આગ્રહ કરીને બેઠા. એટલે
કુસુમનાં હિત માટે પણ મારે અહીં આવવાની
જરૂર પડી. ભલે હવે ધણીખરી વાત મારે

તેના હિતને દષ્ટિ આગળ રાખીને જ કરવી
પડશે એમ મને લાગે છે,

ભારકર, હજીય મને તારાપર પ્રેમ છે.
તાત્યાસાહેબને મેં એ વાત રપષ્ટ રીતે જણાવી
છે. પરંતુ તેઓ હવે એ વાત તરફ ઝાઝું
ધ્યાન આપતા નથી. પછી તો કોણ ભણે !
મને લાગે છે કે, કુસુમને ખાતર મારા
સર્વ ગુન્હા માફ કરવાનો તેમણે નિર્ણય કર્યો
છે. અને તેમની પોતાની સહનશીલતા
જોઈને તો ખરેખર મને પણ તેમની દયા આવે
છે. મને તેમના માટે માન ઉપજાવે અને
તેમના મુખ માટે મારે પણ થોડું ધણું
કંઈ કરવું જોઈએ એમ મારું મન મને કહી
રહ્યું છે.

આ-ઉપરથી તને હું જુવી ગઈ છું,
અથવા તારા ઉપરનો મારો પ્રેમ ઓછો ગયો
છે, એમ તું રમે માનતો. ભારકર ! પણ,
‘આપણે ત્રણે સરખી વિકટ પરિસ્થિતિમાં
સપડાયાં હોવાથી આપણે એકમેકને થોડો-
ધણે હાથ આપ્યા વિના આપણા આર્થિક-બદ-
હિતો કઈ રીતે પસાર થશે ?’ એમ પણ
મારા મનમાં કદિ કદિ યામ છે, —આથી
કેટલીક વાત મને નાપમંદ હોવા છતાં
તાત્યાસાહેબને ખાતર હું કંઈ છું ! અને તે
વખતે મને મારા-દ્વાંધિક વર્તન બદલ ખરેખર

હસવું આવે છે । અને ‘ હવે પછી હું
આવી દાલિક બનનાર નથી ’ એમ મારું
મન મને કહેવા લાગે છે. કારણ કે, અત્યારે
કેટલીક બીના એવી પણ છે કે જે હું
તાત્કાલિક બની ધરજા મુજબ વર્તું નહિ તો
મારી એકની એક કુસુમને પિતાનો અથવા
તો માતાનો પ્રેમ કાયમને માટે તજવો પડે !
એ સિવાય ધરખાર, માલમતા એમાં પણ
કદાચ નુકશાન આવે । એટલે તને એવું
કાંઈપણ પ્રકારનું નુકશાન સહન કરવું ન પડે
એમ સમજને હું અહીં આવું છું.

તે જતાં, અહીં હું એક શરતે આવવા
કબૂલ થએલી છું. અને તે શરત પાળવા માટે
તાત્કાલિક એ મને તે સમયે જ વચન પણ
આપ્યું હતું જતાં.....!

હું અહીં આવ્યા પછી, તે શરત તેમના
ખ્યાલમાં રહી લાગતી નથી । એટલું જ
નહિ પણ, ‘ એવી મૂર્ખા જેવી શરત વળી
કદિ કોઈએ પાળી છે ખરી કે ? ’ એમ
કહીને તેમણે મને મૂર્ખામાં ગણી કાઢી છે ।

પણ હવે જે યજ્ઞનું હતું તે થઈ ગયું.
આપણા મન વિરૂદ્ધ ગમે તેટલી વાત બનવા
પામે તો પણ તેનો વિરોધ ન કરતાં કુસુમના
મુખને માટે, બીજી સ્ત્રીઓની માફક જ ગમ
ખાતને દિવસો કાઢવા એમ મેં દરાવ્યું છે.

સાચનો મેળાપ તો આવતા જન્મમાં જ થશે,
ખરું ને ?

હાય હાય ! ધ્રુવર ! કેટલી ભયંકર આ
સજા ! એના કરતાં તો અમારી ઓળખાણ
જ ન કરાવી હોત તો શું બગડી જવાનું
હતું ! પણ ધ્રુવર તને પણ શા માટે દોષ
દેવો ? બધીય બૂલ મૂલે મારી જ હોવાથી,
એ બધાનો દોષ ધ્રુવર ઉપર શા માટે
નાખવો ?

ભારકર, એ વિતા તને બીજું હું શું
લખું ?

તારું મદા ચિંતન કરનારી
સોનુ’

x x x

મારો આ પત્ર મગધુના હાથમાં આવ્યો
અને તેણે એ વાંચ્યો પણ ખરો !

મગધુએ ભારકરને એ પત્ર મુદ્દલ બતાવ્યો
જ નહિ ! પત્રના સરનામા ઉપરથી જ
મારા અક્ષર પારખી જમને હું ભારકરને
શું લખું છું તે જાણવાની તીવ્ર જિજ્ઞાસા
મગધુએ થઈ, એટલે મારો પત્ર ફાડીને
વાંચ્યો : પત્રમાંની વિગતો વાંચીને, ભારકરનો
મદાને માટે લગ્ન ન કરવાનો નિશ્ચય અને
તેની મદાની ઉદાસ અને દુઃખી વૃત્તિનું કારણ
મગધુના લક્ષમાં બરાબર આવી ગયું.

એટલું જ કહીને ભાસ્કર આંખે અંધારા જેવું આવેવાથી આશમ ખુરસી પર જટ ઢળને બેસી ગયો. મગુણા એ જોઇને ગભરાઇ. તે તરત જ પાણી લઇ આવી અને તેની આંખ પર છાંટ્યું અને થોડું પાણી તેને પીવા આપીને તેની નાડી તપાસવા લાગી, અને 'આમ આઘાત થવા જેવું' તેમણે શું લખ્યું છે ? ' એમ કહીને તેણે માસ્તરનો પત્ર વાંચી જોવાની પરવાનગી ભાસ્કર પાસે માંગી ! ભાસ્કરે કંટાળાને ક્ષણ અને માથાં પર હાથ ફેરવતાં ' વાંચ ' એટલું કહ્યું.

કુસુમ, માસ્તરના પત્રમાં હું ' ખુશીથી અને ઘણા જ આનંદથી ' તને લખીને તાત્કાલિતજે ત્યાં રહેવા ગઇ અને હવે તેમની માથે ' સુખચેતના રહું છું, ' એમ લખેલું હતું.

એ વાક્ય વાંચીને ભાસ્કરનું હૃદય પાણી પાણી થઇ ગયું.

' માસ્તરે વધુમાં આમ લખ્યું હતું : ' હવે નિરર્થક તેને ખાતર ઝુરીઝુરીને તાર જીવન અગાડ નહિ. મગુણા ઘણી સારી છોકરી છે. તેને તારા પર ઘણો પ્રેમ છે, અને તે કેટલો છે તે સમજાય તે માટે જ અમે તેને અહીંથી ત્યાં મોકલેલી છે. એટલે હવે તું તારી બધીય હઠ છોડી ઢળને મગુણા સાથે લગ્ન કર એ મને ઠીક લાગે છે. આથી એ વિષે તારો શો મત છે તે વળતી ટપાલે મને લખી જણાવજે. મગુણાને મારો પત્ર બતાવીને તેનો મત શો છે તે જણાવજે...'

મગુણાએ એક બે વાર તે પત્ર વાંચ્યો પણ ભાસ્કરને એમાં આઘાત થાય એવું શું છે તે તેના સમજવામાં આવ્યું નહિ. ' મારી સાથે લગ્ન કરવાના વિચાર માત્રથી તો તેને આટલો અધો આઘાત થયો નહિ હોયને ? ' એવો વિચાર મનમાં આવતાં જ મગુણાએ એક દીર્ઘ નિશ્વાસ નાખ્યો અને તે મનમાં

બોલી : ' સોનુએ તે આના પર કાણ જાણે શી મોહીની લગાડી છે ? અને હું એની સદા ભક્તિ કરું છું તે છતાં મારા પર તે પ્રસન્ન થતા નથી ! ઇશ્વર, મારામાં એવી તે શી કમીના છે ? અને સોનુમાં એવું તે શું વધુ છે ? ' એવો વિચાર કરી મગુણા ત્યાં જ ભાસ્કર પાસે બેઠી.

મગુણાને આવા વિચારમાં પડેલી જોઇને ભાસ્કરે તેને કહ્યું,

' મગુણા હું બધી વાત તને ખુલાસા વાર કહીશ. અત્યારે મને જરા ઉધી જવા દે. એટલે મને ઠીક થઇ જશે, '

એટલે મગુણા ઉઠીને જવા લાગી, એટલે ભાસ્કરે એકદમ તેને પૂછ્યું :

' એ વિના બીજા કોઇનો પત્ર નથી કે ? '

મગુણા સાંધ ના કહીને ચાલી ગઇ !

મગુણાના ગયા પછી ભાસ્કર સુષ્ટ ગયો અને પધારીમાં પડ્યો પડ્યો પડિત માસ્તરના પત્ર ઉપર વિચાર કરવા લાગ્યો.

હું તાત્કાલિતજે પાસે કેમ રહેવા ગઇ, એનું જ ભાસ્કરને કેટલાય સમય સુધી આશ્ચર્ય થયા કહ્યું. તે સ્વગત વિચારવા લાગ્યો : ' સોનુ આનંદથી તેની પાસે ગઇ ! શું આશ્ચર્ય ! મને તે બૂલી ગઇ ? મને કાંઇ ન જણાવતાં, મને ન પૂછતાં, તે તાત્કાલિતજે પાસે ચાલી ગઇ ? કે વળી બાપુજી ગમે તેમ બોલું લખે છે ? ને તાત્કાલિતજે તેણે આટલો બધો ફરેતો શા માટે કરાવ્યો હશે ? મને આ વાત પર જરાય વિશ્વાસ બેસતો નથી. હું મગુણા જોડે લગ્ન કરું, એટલા ખાતર જ તો બાપુજીએ આમ લખ્યું નહિ હોય ને ? તેઓ લખે છે ' તાત્કાલિતજે સાથે ઘણા જ આનંદમાં રહે છે ! ' ને એમ હોત તો તેણે ચોતે જ મને ' એમ જણાવ્યું ન હોત કે ? સદિગ્ધાથી મહત્ત્વ

એ તે વાત કરે છે । અને તેમાંની જ આ એક વાત કેમ નહિ હોય ? હું સોનુને ખાતર જ લગ્ન કરતો નથી એ તમને ખરાબર ખબર છે, એટલે 'સોનુ સુખમાં છે' એમ કહેવાથી હું લગ્ન કરીશ એમ જ તેમને લાગતું હોવું જોઈએ. પણ ખુદ સોનુ તરફથી જ એવો ખાતરીથી પત્ર આવ્યા વિના એ બાબતમાં ઠાંધ જ કરવું નહિ, એમ જ મારે કાવવું જોઈએ.....'

ભારકરને ઉંઘ આવી નહિ, એ જોઈને સચુણા પાછી ઓરડીમાં આવી. આટલો સમય તે ઓરડીમાંથી બહાર ગઈ હતી ખરી પણ તેની નજર ભારકરની હાલત પર જ હતી. ભારકર વિચાર કરતા કરતા પોતાના પગ એક સરખા હાલતમાં કરતો હતો. એ જોઈને ભારકર જાગતો છે એ વિષે સચુણાને ખાતરી ઉપજી અને તેણે ઓરડી આગળ ભારકરને જરા અવાજ કર્યો. એટલે કાણુ છે ? જોઈને મારે ભારકરે તરત જ માથા પરથી જોડેલું કાઢી નાખીને સચુણા તરફ જોયું. બે સાથે જ 'ઉંઘ પૂરી થઈ કે ? આર ચાગી ગયા છે. હજી તો તમે જમવાના પણ હોને ?' એમ સચુણાએ કહ્યું.

'પણ તું ચિંતા શા મારે કરે છે ? હું તો એમ જ જાણુ. 'એમ તૂટક ઉત્તર આપીને ભારકર માથે ઓઢીને સૂઈ ગયો.

ભારકરના આ ઉત્તરથી સચુણા પાછી પાતળી થઈ ગઈ અને મોડું ચઢતી તે ઓરડીમાંથી ચાલી ગઈ.

ભારકરને તેના ઉદ્દત વર્તન બદલ તરત જ પશ્ચાત્તાપ થવા લાગ્યો. એથી તેને ઠીક ન લાગ્યું. એટલે તે તરત જ મચુણા પાસે ગયો.

મચુણા તે વખતે સુતરનો ઝમાલ ગૂંથતી બેઠી હતી. ભારકરના હેડા જવાબથી તેને મૂંઝવે જ ખરાબ લાગ્યું હતું. એટલે ઝમાલ

ગૂંથતાં ગૂંથતાં તેની આંખમાંથી આંસુ વહેતાં હતાં. ભારકરને જોતાં જ તેણે આંસુ ઝટપટ છુટી નાખ્યાં અને ઝમાલ બાજુએ મૂકીને બોલી:

'હવે તમને ઠીક લાગે છે ને ?'

'હા ઠીક છે. હવે તો મારું એમ જ લાગ્યા કરવાતું.'

'પણ આમ દુઃખી થવા જેવું એમાં શું બન્યું છે ?'

'તને એ કંઈ રીતે સમજાય ? જો સચુણા, આજે મેં તને બધું કહેવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. એ પત્રમાંની 'સોનુ' તાત્પર્ય સાહેબને ત્યાં ગઈ અને ત્યાં તે ધણી સુખમાં છે, એ વાક્યે જ મારા હૃદયને જખ્ખર આપાત લગાડ્યો છે. હવે મારા હાથપગની નાડી બંધ જ પડશે કે શું એવું એક ક્ષણભર મને લાગ્યું. સચુણા, પત્રમાં દુઃખી થવા જેવું શું છે તે હવે તારાથી સમજાયું કે ?'

'પણ મને તો લાગે છે કે તમે નકામી બગતી જ આશા પર વગગી રહો છો. એનો શો અર્થ ?'

'શો અર્થ ? અર્થ શો વળી ! પણ ગાંડા મનને સમજાવે કાણુ ? હું જ કહે, તને એનો અનુભવ છે ને ?'

સચુણાએ ઘરમઘી મોડું નીચું નમાવ્યું અને તે બોલી: 'તમારી આશામાં અને મારી આશામાં અંતર છે. મારી આશા ફગાવ થવાનો અંભવ છે પણ તમારે માટે તો એ માર્ગ પણ મોકલો નથી.'

'ખરાબર; પણ પ્રેમ તો ગાંડા જ હોય છે ને ? આ જન્મે સોનુ મારી યાદ એ ચક્રમ નથી, એવી મારી ખાતરી દેવા છતાં તે તાત્પર્ય સાહેબ પાસે રહે નહિ એટલાથી જ મને આનંદ થતો હતો અને એ રીતે મારા પર તેને પ્રેમ છે એની સત્યતા પૂરવાર થતી હતી.'

મીસીસ કેરી ચેપમેન કેર

[વિગત માટે જુઓ 'શ્રીમત']

મુંબઈના બ્રિટીશ મહારાજાના પુત્રો આ હરિજન બાળકોને મુંબઈ કાર્યાલય રજુ કર્યો હતો

સ્વસ્તિકની

વાળ માટેની ચાર ઉમદા બનાવટો

સ્વસ્તિકની બનાવટો આખાએ હિંદુઓમાં તેની શ્રેષ્ઠતા માટે પ્રખ્યાત છે તેની ખાત્રી આપને એક જ વખત વાપરવાથી થશે. સ્વસ્તિકના માથામાં નાખવાના તેડામાં કોઈ પણ જાતના ખનીજ તેડા કે જે આજકાલ બજાર માટેમાં ઘણે બાગે વપરાય છે અને જેને લીધે વાળ સફેદ થઈ જાય છે તેનો ખીલકલ ઉપયોગ કરવામાં આવતો નથી અને તેની ખાત્રી બદલ તે પૂરવાર કરી આપનારને રૂ. ૫૦૦)નું ધન્યાં આપવામાં આવશે.

હૈર ટોનિક

પરફ્યુમ્ડ કેસ્ટર ઓઇલ

(સુગંધીદાર કેસ્ટર ઓઇલ)

વાળની ઉમદા ભરાઉદાર ખીલવણી માટે, અકાળે પડતી તાલ અટકાવવા માટે, ઓછાને જડમૂળમાંથી કાઢવા માટે, માથાને ઠંડક આપવા માટે, મજબૂત બનાવવામાં આવે છે. તે તાલ કુદોની મનમસંદ સુગંધથી ભરપૂર છે.

આ તેલ મજાની ઠંડક માટે સર્વોત્તમ છે. તેમજ વાળને પુષ્ટિ આપવા ઉપરાંત કાળા બનાવે છે તેની સુગંધ ઉત્તમ પ્રકારની છે અને તે ખાગકોને પણ લાભદાયક છે.

સુપરફાર્થન હેર ઓઇલ સ્વસ્તિક હેર ઓઇલ

શીકાકર્ષ સાબુ

સ્વચ્છ, શુદ્ધ (સીકાકર્ષ) કરેલા કેપેલેલ તેમ જ તલના તેડામાંથી બનાવવામાં આવે છે અને સુક્રાંતકારક ખનીજ તેડાથી સર્વથા સુક્રાંત હોવાની ગેરંટી આપવામાં આવે છે. ઉપરાંત ખૂબ તેડો, ગુલાબ, મોગરા, કસ્તૂરી, સુખડ તથા સ્પીટ પી એમ પાંચ જુદા પ્રકારની સુગંધમાં બને છે. વધારે સુગંધના રોખવાળાઓને સુપરફાર્થન તથા આખી સુગંધના રોખવાળાઓ માટે સ્વસ્તિક વાપરવાની ભલામણ છે.

બજારમાં મળતા શીકાકર્ષ સાબુથી તદ્દન નિરાશો છે. તેની બનાવટમાં વાળ ધોવા માટેની ઉત્તમ શોએનો સમાવેશ કરેલ છે, જેથી વાળ-સુંવાળાં, ચળકતા, સ્વચ્છ અને ઘટ્ટા બનાવે છે તેમજ માથામાં ખોરા થતો અટકાવે છે. એક ગોળી વાપરી આજે જ ખાત્રી કરો.

ધી સ્વસ્તિક ઓઇલ મીલ્સ લી. મુંબઈ. નં. ૧૫.

ઝિકદમ સસ્તા ભાવે પુસ્તકોનું વેચાણ

પુસ્તકોનું નામ	ફાલ લેવાની કિંમત	આકુ કિંમત	પુસ્તકોનું નામ	ફાલ લેવાની કિંમત
વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય-પ્ર	૧-૮	૧-૧૪	નેપાલ અને આસામ જમણુ	૦-૭
નગ્નમયંતી	૦-૨	૧-૮	બાલવિદ્યાન ભાગ ૨જો	૧-૪
બાલકાવ્યો	૦-૨	૧-૮	બાલવિદ્યાન ભાગ ૩જો	૧-૪
કસરત અને આરોગ્ય	૦-૭	૦-૬	ચતુર બર્થોલ્ડ	૦-૬
શ્રેષ્ઠ સલાહકાર-૨જો	૦-૩	૦-૭	સારી રીતભાત	૦-૫
મધુમક્ષિકા અને જમક	૦-૫	૦-૧૨	વીરકથાઓ	૦-૮
ઉત્તર હિંદુસ્તાની સંગીતનો ઇતિહાસ	૦-૭	૨-૦	અર્વાચીન માર્વજનિક પુસ્તક	૧-૦
શ્રી કવેંનુ આત્મચરિત્ર	૧-૮	૦-૬	વીર અભિમન્યુ	૦-૪
ધરમાં રમવાની રમતો	૦-૩	૦-૬	જીવરામ ભટ્ટ	૦-૪
કેટલાક રોગો-૨જો	૦-૬	૨-૦	કુલજાળ	૦-૧૦
પ્રગતિને પંથે	૦-૮	૧-૮	સોળ સુદર વાતો	૧-૦
ભૂરચના	૦-૫	૦-૫	બાપુની કૃત્ય	૦-૭
માનવશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ શિક્ષણ	૦-૧૬	૨-૦	વિનોદવાટિકા	૧-૦
રોગ અને આરોગ્ય	૦-૧૦	૧-૮	Life of Florence	૧-૦
માદીનો પ્રાકૃતિક ઇતિહાસ	૦-૬	૦-૧૨	ધર્મોપદેશ	૦-૬
લગ્ન અને ભવિષ્યની માતા	૦-૮	૦-૧૦	રસકાંઠે	૦-૫
વિદ્યાશાળા	૦-૮	૧-૦	અ. સૌ કુર્મોરી	૦-૧૦
શિક્ષણનો શાસ્ત્રીય અર્થ	૦-૫	૨-૮	વિનોદવિહાર	૧-૮
સિંહ	૦-૩	૨-૮	ઓલીઆ બેરોની આખાડો	૧-૮
હિંદના ઇતિહાસની વાતો	૦-૬	૦-૧૦	મહનમ દિર	૦-૬
જાત્રોને	૦-૧	૧-૧૨	યુરોપના શિક્ષણમુદારકો	૧-૩
આદારશાસ્ત્ર	૦-૭	૧-૮	ધર્મોની આસ્વાવરચા	૧-૦
બાલકેળવણી	૦-૭	૧-૬	વિષતત્ર	૧-૦
વૈયામિક ન્યાયમાળા	૦-૧૦	૦-૧૩	વીરશીવ સરકૃતિ	૦-૮
મોન્ટેમોરી પદ્ધતિનો આત્મા	૦-૮	૦-૧૩	મહાકાર મીમાસા	૧-૮
તારાશાસ્ત્ર	૦-૬	૧-૮	અમેરિકાનાં સંયુક્ત રાજ્યો	૧-૦
રામાયણપુરસ્કય	૦-૩	૧-૦	કુદરતનું અવલોકન	૦-૧૦
બાલરામાયણ	૦-૩	૦-૧૩	તકમેવન અથવા જાણસેવન વિધિ	૦-૮
હાડપિંજર	૦-૪	૦-૧૪	મહાઆગર	૦-૮
આર્યોની ઓળખાણ	૦-૨	૨-૪	વિજયમત્ર અને ક્ષેત્રની ચાવી	૧-૮
કુમાર વીગ્મેન ભાગ ૨ જો	૦-૪	૦-૧૪	રાજા જીવીવારામ બહાદુર	૧-૨
પદ્મિય	૦-૩	૧-૧૪	મટલીમાં નવચેતન	૧-૨
આરોગ્ય વિજ્ઞાન અને ગદ્યવ્યવસ્થા	૦-૪	૦-૮	મેવદત	૦-૩
		૧-૦	પ્રવાસ વર્ણન	૧-૮

૧૮—પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ તિ. રાવપુરા, વડોદરા

‘ તેને કદિ પણ તમારા પર પ્રેમ હોય એમ મને જરાય લાગતું નથી. ’

‘ તને લાગે તેની સાથે મારે શી લેવા દેવા ? અને તારાથી એ શી રીતે સમજી શકાય ? ’

‘ પણ હવે તો તેના બોલ પ્રેમની સત્યતા પૂરવાર થઈ કે નહિ ? ’

‘ ના; હજી થ નહિ. ખુદ સોનુને જ પત્ર આવ્યા વિના એમ હજી નકકી કહી શકાય નહિ. ’

‘ તેણે તમારા પર આખાદ જુરખી નાખી છે ! ’

‘ તે ગમે તેમ હોય, પણ જુરખી નાખી છે એટલું તો ખરું ને ? ’

‘ હા, દૈવી શક્તિ એમ કહેવું જોઈએ ! ’

‘ ઠીક, તું મારી સોનુને આ શક્તિ માટે જેમ વખોડે છે તેમ શું મેં તને જુરખી નાખી છે એટલે મને કેમ વખોડતી નથી ? ’

‘ હું, તમારી વાત જુદી, અને તેની વાત જુદી, તમે કાંઈ કાંઈ સાથે લગ્ન કર્યાં નથી. ’

‘ અને તેણે પણ લગ્ન કર્યાં કયું છે ! એ તો તેના નામ સાથે લગ્ન થએલું છે. ’

‘ ગમે તેમ હોય, પણ છેવટે તો તે તમને બૂલીજ ગઈ ને ? ’

‘ પણ એ ખરું શા ઉપરથી માનવું ? ’

‘ આ શું ? માસ્તરના પત્ર ઉપર પણ તમને વિશ્વાસ નથી આવતો ? ’

‘ નહિ. જો એમ હોત તો સોનુ મને પત્ર લખ્યા વગર કદિ રહેતજ નહિ. ’

‘ પણ તે હવે સાસરે રહેવા ગઈ છે એટલે તેના પતિ તેને પત્ર લખવાની જગ્યા નહિ કરે કે ? ’

‘ કરે પણ ખરા કદાચ; ના કદાચ કહે છે ! ’

‘ અને તેથીજ તેના તરફથી તમને પત્ર મળનાર નથી. તમારે માસ્તરના પત્ર ઉપરજ વિશ્વાસ મૂકવો જોઈએ. ’

‘ હરકત નહિ. સોનુના પત્રની રાહ જોઈએ પછી ગમે તે નિર્ણય કરીશું. ’

‘ ઠીક પણ આજ તમારે જમવું નથી શું ? ’

‘ હા; હવે વળી જમવાનું જમવાનું કેવું ! હોસ્પીટલમાં રહ્યા પીશ એટલે ચાલશે. ’ એમ કહીને ભારકર કપડા પહેરવા ઉઠ્યો. ઉઠતાં ઉઠતાં તે મથુણા પ્રત્યે બોલ્યો. ‘ હાં પણ હું જે કારણે અહીં આવ્યો તે તો બાલુએજ રહી ગયું. મથુણા, મેં તને જરા ચીદાઈને ઉતાર આપ્યો. તે માટે શેષ કરતી નહિ. ’

‘ નારે બાઈ, એવું તે તમે શું કયું છે કે હું શેષ કરું ? અને તે માટે તમારે આટલી દિલગિરી પણ શા માટે દર્શાવવી જોઈએ ? ’

એટલે ભારકર કદિ પણ બોલ્યા વિના હોસ્પીટલમાં ગયો.

પ્રકરણ બેતાલીસમું

ગરીબ બિચારો દેવ !

કુસુમ, હું તાત્યાસાહેબને ઘરે આવી જો એ ઉદ્દેશથી. એક મારા તરફથી તાત્યાસાહેબને જે કાંઈ નુકસાન થાય તે ભરપાઈ કરવા માટે અને બીજું તને પિતૃપ્રેમ અને વડિજો-પાળિત કંઈક મેળવી આપવા માટે. જો હું તને તારા પિતાથી દૂર રાખું તો તું કદાચ મોટી થયા પછી એ બાબત માટે મારે માથે દોષ મૂકે એટલું જ નહિ પણ કદાચિત એથી મારા વિષે તારા મનમાં દોષ પણ ઉત્પન્ન થાય આવો પૂરેપૂરો વિચાર કરીને હું તમને સાહેબ સાથે એક ઘરને જ રહેવા અવી હતી.

બાબાસાહેબને ત્યાંથી નીકળતી વેળા, ‘ તું માત્ર કુસુમની સંભાળ લેવા ખાતર જ

મારી સાથે ચાલ ' એમ તાત્પ્રસાહેએ મને કહ્યું હતું. પરંતુ તેમને ત્યાં રહેવા આવ્યા ને આઠ દશ દિવસ થયા ન થયા ત્યાં તો તેમણે ' પ તેદેવ તરીકેનો હક્ક ' માખીત કરવાની શરૂઆત કરી. એથી મને ધણું જ ખરાબ લાગ્યું. પણ તારે ખાતર, કુસુમ, સર્વ કાષ્ઠ મેં શાન્તિથી સહન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો !

અને એથી તાત્પ્રસાહેએનું જીવન ધણી જ સુખમાં જવા લાગ્યું !

હું બાસ્કરને તો જરા પણ ભૂલી ગયું નહિ. પણ હવે તું મારા મનને આનંદ આપવા માટે મારી પાસે હોવાથી મારા દિવસ પહેલાંની માફક કંટાળા ભરેલા જના નહિ વળી, એ તારે ખાતર (મને જે કામ કરવાનો પહેલાં કંટાળો હતો તે જ) કામ કરવામાં મને ઘણી હોશ લાગતી હતી આવી રીતે ધરમાની બધી વ્યવસ્થા બેની, પશુઓ વગેરેનું આદરણિય કરવું વગેરે બાબતો કરવામાં મારો સમય જવા લાગ્યો.

તાત્પ્રસાહેમ સ્વભાવે પ્રેમાળ હતા અને તેમને છોન્નરના ધણે જ શોખ હતો એટલે તું તેમની સાથે જસદી દળી ગયું. સવારે વર્તમાનપત્રો વાંચી રહ્યા પછી ઓફિસમાં જવાના સમય સુધી તાત્પ્રસાહેએ તારી માથે રમવામાં જ સમય ગાળતા. છોકરાની માથે છોકરાં જેવાં થઇને રમતાં તેમને આવડતું હતું. એટલે તને પણ એમ રમવામાં મગ્ન પડતી હતી, તારે માટે આવેલા લાકડાના ઘોડાપર બેસવા કરતાં તને તાત્પ્રસાહેબની પીઠના ઘોડા પર બેસવાનું વધારે ગમતું. તાત્પ્રસાહેએ ધરમાની એક ઓરડી તારે માટે જુદી જ રમવા માટે ચણગારીને રાખી હતી. એ ઓરડીમાં તું ધણો સમય રમ્યા કરતી.

હું મારું ધર કામકાજ સંભાળીને લેખન-દ્વારા મારા મતનો પ્રચાર કર્યા કરતી હતી.

મારું આ કામ તાત્પ્રસાહેમને ઝાઝું મમતું નહિ ! તો પણ તે માટે તેમણે ઝાઝી હરકત લીધી નહિ, કારણ કે સારી રીતે ચાલતા સંસારમાં વિનાકારણ વિદ્ય લાવવું નહિ એમ તેમને લાગ્યા કરતું હતું.

x x x

આમ, દેખીતી રીતે તો અમારી સ્થિતિ ધણી સારી હતી ! અમે બન્ને એક-મેકને લીધે ધરપરને સુખ થાય તે માટે સતત પ્રયત્ન કરતાં હતાં તો પણ બેઝાં તાણીને આવેલા પ્રેમમાં કાંઈ સ્વાભાવિકતા થોડી જ આવે ? અને એ રીતે સાચા પ્રેમનો આનંદ કયો થોડો જ મળી શકે હતો ?

મને પહેલેથી જ કૃત્રિમતાનો કંટાળો હતો ! પણ આજે 'તેમ કરવાનું' મારા નસીબમાં લખાયું હતું. એથી મને મારા જીવનપર બારે કંટાળો આવવા લાગ્યો. મને હંમેશાં કાંઈને કાંઈ ડાંખ જેવું લાગ્યા કરતું, અને તેમ જાને લીધે થાય છે તે મને ચોક્કસ ખબર હોવા છતાં, એનો કાંઈ ઉપાય રહી શકતો નહોતો ! આથી હું મનમાં એક સરખી ઉદાસ અને ખિન્ન રહેતી હતી અને ઉપરથી એક સરખી હસતી હતી ! આનું પરિણામ મારી તબીબત પર જેવું આવડું નોંધ્યું તેવું જ આવ્યું. હંમેશાં આપણી સદસદ શુદ્ધિ સુઝાડે ને પ્રમાણે વર્તવું એટલે આપણે હાથે કાંઈ બૂલ થાય નહિ; જે તત્ત્વ બધા સામાન્ય લોકોને માન્ય છે. પરંતુ એ તત્ત્વનો ઉપયોગ કરવાની સમગ્ર કોષ્ટ બાબતે કરી આપવા ઇચ્છતું નથી. એ શું આશ્ચર્યકારક નથી કે ?

અત્યારે પ્રેમનો જે ઢોંગ કરીને હું તાત્પ્રસાહેમ સાથે વર્તતી હતી તે માટે મારી આ તથા આપણું ધણાજ પ્રશંસા કરતા હતા ! તે કહેતા : ' સોન, પત્નીએ પતિની હંમેશા આવી જ રીતે મેવા કરવી જોઈએ; '

તેની મરજી પ્રમાણે વર્તવું અને તેને જેથી સુખ થાય તેવી રીતનું વર્તન રાખવું, એમાં કોનું સાચું બુદ્ધિ છે ?' પણ હવે તો આવું કાંઈ પણ બોલાય તો તેનો જવાબ આપવો જ નહિ એવો મેં નિશ્ચય કર્યો હતો.

પરંતુ મારા સુધારક પિતાશ્રી મને એકાદ માણસને નકામો જ દેવ માનવાને કહે ત્યારે તો મને માત્ર હસવું આવ્યા વિના રહેવું નથી. ગરીબ બિચારા દેવ ! આપણી ઇચ્છામાં આવે ત્યારે, ઇચ્છા અને સમજ સુજન તેનો ઉપયોગ કરતાં આપણે જરાય અચકતા નથી ! પતિને દેવની ઉપમા આપીને, અને તેની આજ્ઞા વિરુદ્ધ વર્તવાથી પાપ લાગે કે નડવાસ ભોગવવો પડે એવો ભય ઉપભવીને, ગરીબ બિચારી સ્ત્રીઓને શુભાભિચારમાં જકડી રાખવાનો એ કેટલો સુંદર માર્ગ છે ! ખરેખર, સ્ત્રીઓને પોતાની અટકમાં રાખવાની, બીજાકાંડાની આ યુક્તિ શોધી કાઢનારાની જેટલી રજૂતિ કરીએ તેટલી ઓછી જ યષ્ટ, પડશે ! હીક, પણ મારા પુરુષ માટેની જ આ બધી વાત છે કે ? નહિ ! એ તો મારામાં મારા પુરુષથી માંડીને તે દુશ્મણોના લંકાર સમા અને વેરવાને ધરે ધરે લટકીને ગંદા રોગનો પ્રચાર કરનારા દોષ પણ પુરુષ પ્રત્યે પણ સ્ત્રીએ તો દેવ સમજીને તેની આજ્ઞાનું પાલન કરવું જોઈએ ! તો જ તે 'સ્ત્રી' 'માત્રી' 'પતિવ્રતા' વગેરે પદ્ધતિઓને લાયક કરે છે ! તેણે તો તેના પતિના મંદિર રોગથી સ્વતઃ ફક્કીને તેના પ્રસાદ પોતાનાં સંતાનોને પણ આપીને, તેમાં જ જીવન પૂરું કરવું જોઈએ, એ પરિસ્થિતિમાં જો તે મરણ પામે તો એવી પતિવ્રતાની જે કાંઈ વાહવાહ થાય તે વિશે તો પૂછતી જ નહિ !

પણ મારી સ્થિતિ એવી ન હતી. જાણી જાણે મને શિક્ષણ આપીને મારું નરસ

મણવાની પાત્રતા મારામાં આપેલી છે, અને હવે હું મારા પતિને દેવ સમજીને તેના પર પ્રેમ કરું એમ તેમને લાગે છે !

પણ જાણીતી ઇચ્છા સુજન મારા મન પર હવે કાંઈ થોડી જ અસર થવાની હતી ? ભારકર તો મારા હૃદયમાં એક સરખું સ્થાન ધરાવતો હતો અને તેના મિલાપની આશા હજી પણ મને હતી જ. આ જન્મે નહિ તો બીજે જન્મે, પણ મારી ઇચ્છા સફળ થાય એવી હું ઇશ્વરને નિર્ભર મને પ્રાર્થના કરું છું.

આવું પરિણામ એ આવ્યું કે, હું દિવસે દિવસે એકદમ લયડતી ચાલી. રોજ મને ઝીણો તાવ આવવા લાગ્યો અને હવે એમાં જ મારો અંત 'આવશે એમ મને લાગવા માંડ્યું.

તાત્કાલિકાએ ઘણા ઘણા દાકતરો પાસે મારી તબીબત તપાસાવી અને દવા શરૂ કરી ! દરેક નવા ઔષધથી પ્રથમ સારી અસર માલમ પડતી પણ ફરી પાછો તબીબત ઉઘડો ખાતી !

મેં લખેલા પત્રોનો ભારકરે ઉત્તર આપ્યો નહિ એથી મને ઘણું જ ખરાબ લાગ્યું. અને તેથી મારા દુઃખમાં વળી વધારો થયો. હું, તાત્કાલિકાએ પાસે રહેવા આવી એટલે તો તેને શેષ ચડ્યો નથી ને ? અથવા તેને અતિશય દુઃખ થતાં તે પણ મારી માફક જ પીઝાઈ રહ્યો તો નહિ હોય ?' વગેરે વિચારોએ મને, ઘણું જ દુઃખ થવું હતું. મેં તેને કેટકેટલા પત્રો લખ્યા પણ એક પણ પત્રનો ઉત્તર તેના તરફથી મને મળ્યો નહિ. આ ઉપરાંત મારો તાવ વધતો ગયો અને એમાં ઉધરસે ઉમેરો કર્યો એટલે તો હું છેક જ પચારીવરા થઈ.

મારી આ વિષમ સ્થિતિને લીધે તાત્કાલિકાએ ઘણી ચિંતામાં પડ્યા.

તખીયત છેક છેલ્લે પાયે જવા લાગી છે એવી તો અધાને ખાત્રી થઇ ગઇ.

દાકતરના જણાવ્યાથી, મને કાર્લા લાઇ જવામાં આવી. ત્યાં ગયા પછી મારી ખાત્રી સુશ્રુષાને અંગે અને ત્યાંની હવાને લીધે મારી તખીયતમાં ફેર પડવા લાગ્યો અને હું સારી થાઉં એવા ચિકિત્સા જણાવા લાગ્યાં.

કુસુમ, એ જ સમયે, તારે માટે મારું આત્મચરિત્ર લખી રાખવાની એક દિવસે મને ઇચ્છા ઉદભવી અને મને જરા સારું માનતાં મેં એ લખવાની શરૂઆત કરી.

—પરંતુ આવું કાંઇક લખું છું એની ખબર મેં કાંઇને જ પડવા દીધી નહિ.

મકરણુ તેતાલીસમું

લખાડ માસ્તર અને ચોર સગુણા

માસ્તરના પત્રમાં લખેલી વાત સાચી છે કે કેમ તે જાણવા માટે ભાસ્કરે મને ઘણા કાગળો લખ્યા પણ તાત્કાલિકાએ મને આવ્યા પછી મને તેનો એક પત્ર પણ મળ્યો નહિ. એટલે મેં પણ તેને ઘણા પત્રો લખ્યા પરંતુ તે પૈકીનો એક પણ પત્ર ભાસ્કરને મળ્યો નહિ.

એથી, 'ભાસ્કરે મારે માટે કાંઇક ગેર સમજ કરી લીધી છે એમ લાગતાં મને વધારે દુઃખ થવા લાગ્યું.'

ભાસ્કરને મારું પત્ર મળ્યો નહિ એટલે પંડિત માસ્તરે મારે માટે લખેલી 'ખાખત' પર તેનો વિશ્વાસ ખેસવા લાગ્યો.

પછી તેણે તેનું હોસ્પીટલનું કામ જોમ ભેર ચલાવ્યું એ ઉપરથી તે જલદી ઠીક ઠીક પેસા કમાઇ શક્યો અને મળેલી સંપત્તિનો ઉપયોગ ગરીબ ગુરખાં માટે થઇ શકે તે માટે તેણે એક 'દરિદ્રનારાયણ' નામની નાની હોસ્પીટલ કાઢી.

એટલે, આ રીતે 'આફ્રિકામાં ભાસ્કરના

ઉત્કર્ષ' જોઇને માસ્તરને ઘણો આનંદ થવા લાગ્યો. પણ ભાસ્કર હજી અપરિણિત છે એ જોઇને તેમને હવે બિલકુલ એન પડતું નહિ, અને તેથી તેઓ ભાસ્કરને 'સગુણા સાથે લગ્ન કરીને એક ગરીબ વિધવાને સંભાર સુખનો ઉપયોગ કરવાની તક આપવા માટે' એક સરખો પત્ર લખ્યા કરતા હતા.

પણ આ પત્રોથી તો ભાસ્કર એકદમ ત્રાસી ગયો હતો. આ ખાખતમાં માસ્તરને કેમ સમજાવવા તે તેના સમજાવવામાં આવતું ન હતું, વળી સગુણાની ઉદાસ અને કારણ ભરી મુદ્રા જોઇને તેને હંમેશાં દુઃખ થતું. પણ તેના સંબંધમાં શું કરવું? એ પ્રશ્નનો ઉકેલ તેનાથી થઇ શકતો ન હતો.

સગુણા સાથે લગ્ન કરવાથી સગુણા અને માસ્તર બન્નેને ઘણોજ આનંદ થશે પરંતુ તેજ દાણે મારી સ્થિતિ કેવી થશે, એમ લાગતાં સગુણા માટે તો વિચાર જ કરવો નહિ એમ ભાસ્કરે મનમનિ મનમાં નિશ્ચય કરતો.

પણ, મારે માટે એરસમજ ઉત્પન્ન થવાથી હવે ભાસ્કરના વિચારે જુદું જ વલણ લેવા માંડ્યું હતું. હું સુખમાં છું, એ જાણીએ 'સગુણાને સુખી કરવાનું' આરા હાથમાં હોવા છતાં હું તેને શા માટે નકામો દુખી કરી રહ્યો છું? આરા નમીયમાં સુખ નથી. તે સુખ ખીળતે આપવાનું આરા હાથમાં હોવા છતાં, તે હું શા માટે ન આપવું? આવા પ્રકારનો વિચાર ભાસ્કરના મનમાં એક સરખો આવવા લાગ્યો અને એક દિવસ માસ્તરનો આજ વાતને યગતો પત્ર આવતાં તેણે ચોતાના વિચારને મૂત્તરરૂપ આપવાનો નિર્ણય કર્યો અને સગુણાને ખોલાવીને તેને તે પત્ર વાંચવા આપ્યો.

સગુણાએ આખોય પત્ર વાંચ્યો. તે પછી કાંઈ પણ ન બોલતાં તે ત્યાં જ ઉભી રહી.

પછી ભાસ્કરે બોલવાની શરૂઆત કરી:

‘ સચુણા, બાપુજીનો આવો પત્ર હમેશાં આપ્યા કરે છે, તારું મન તેમણે કળી દીધેલું છે, એ આ પત્રો ઉપરથી જાણાય છે. મને પણ હવે આ વાત પર વિચાર કરવાની જરૂર લાગવા માંડી છે. પણ તે પહેલાં એક વાત મારે તને પૂછવી છે, અને તે એ કે મારા પત્રો તો હમણાં ગૂંમ થતા નથી ને ? ’

‘ અરે, જરાય નહિ. તમને એમ શા ઉપરથી લાગે છે ? ’

‘ આજ કેટલાક દિવસથી સોનુના પત્રની હું એક સરખી રાહ જોઈ રહ્યો છું. પણ તેના તરફની એક ચીઠ્ઠી સરખી પણ આવી નથી તેથી મને ઘણું જ આશ્ચર્ય ઉપજે છે. ’

‘ ક્યાંથી આવે ? તે તેના સંસારમાં એટલી બધી પળોટાઈ ગઈ છે કે..... ’

‘ શા પરથી ? ’

‘ માસ્તના પત્રમાં એકવાર એમજ લખ્યું ન હતું કે ? ’

‘ તે ઉપરથી તું એમ કહે છે ને ? ’

‘ હા, અને વળી તેણે આટલા દિવસોમાં એક પણ પત્ર લખ્યો નથી, એ ઉપરથી જ માસ્તરનું કહેવું ખરું હશે એમ તમને નથી લાગતું વાર ? ’

‘ હા, હવે એમ કહ્યા વિના ખીજે છૂટકો નથી. ’

એમ કહીને ભાસ્કરે એક લાખો નિશ્વાસ નાખ્યો.

આ હાથે ભાસ્કરના ચહેરા પર દુઃખની છાયા વધુ ને વધુ પ્રસરતી ચાલી. પોતાને જે દુઃખ થઈ રહ્યું છે તે સચુણાની નજરે પડે નહિ તે માટે તેણે પોતા અવિરત પ્રયત્ન કર્યો હતો. પણ છેવટે દુઃખનો અતિરેક થવાથી આંખમાંથી આંસુનાં બિંદુઓ સરી પડ્યાં તે તેણે સ્પષ્ટ રીતે સચુણાને બતાવ્યાં એ કોઈને સચુણાને પણ તેની ઘણી દયા આવી અને તે બોલી:

‘ એ શું ? અમરતી ભલતી જ વાતના નાદ લગાવીને તમે નકામો આમ જીવને કલેશ શા માટે કરો છો ? જે વસ્તુ તમને કદિ જ મળવાની શક્ય ન હતી તે વસ્તુની પાછળ લાગીને તમે જીવનને કેટલું નુકસાન કરી રહ્યા છો. ’

‘ હા, સચુણા, તું કહે છે તે બરાબર છે. પણ અમારા બંનેનાં જીવનમાં એવા કેટલાક પ્રસંગો બનવા પામ્યા છે કે તેથી સોનુની યાદ કર્યા વિના હું રહી જ શકતો નથી. એટલે હું શું કરું ? તે સમયનાં મધુર સ્મરણો યાદ કરું છું કે હૃદયમાં જાણે ખજાણાટ મચી ઉઠે છે. ‘ અહાહા ! તે દિવસો કદિ પાછા જોવાના મળશે કે ? ’ એમ લાગે છે. તે સમય ‘ આપણા જેવું સુખી યુગલ દુનિયામાં ક્યાં જોવાને મળવાતું નથી ! ’ એમ લાગતાં અમને એક પ્રકારનું અભિમાન થતું. પણ ધ્રુવરે અમારું અભિમાન બરાબર ઉતારી નાંખ્યું ! હવે અમારાં જેવાં દુઃખી અમેજ એવી સ્થિતિ ઉત્પન્ન થઈ છે ! ’

‘ એ બધું ખરું હશે પણ હવે તમે તે વાત હૃદયમાં જડી રાખો એનો શો અર્થ ? જે મળવાતું શક્ય નથી તેને વિસરી જ જરૂં થાય નથી કે ? પછી..... ’

‘ હા, અને તેમ હું એ વાત બૂલી પણ ગયો છું, એટલું જ નહિ પણ સોનુને બૂલી જઈ એટલા ખાતર તો બાપુજીએ મને અહીં મોકલ્યો છે તે ? પહેલાં પહેલાં તો મેં અન્ન પાણી પણ છોડી દીધાં હતાં પણ હવે તો જમુંજ છું ને ? ’

‘ ઠીક, પણ તમે મને શા માટે બોલાવી છે ? ’

‘ એટલા જ ખાતર કે, બાપુજી જે વાત માટે એક સરખો આગ્રહ કરી રહ્યા છે તે વાત કરવા માટે હું તૈયાર છું એ તને કહું એટલા માટે. ’

એ માંબળાંને મગગાને ધાગું જ આપ્યાં

અમારા મંડળની સ્થાપના ઇ. સ. ૧૯૩૩ માં કરવામાં આવી હતી. આ મંડળનો હેતુ હિન્દુ યોનામાં પરસ્પર સમાગમ વધારવાનો, તેમના તન અને મનની કેળવણી આપવાનો, તેમની ઔદ્યોગિક, નૈતિક ને સાંસારિક સ્થિતિ ઉન્નત કરવાના સાધનો યોજવાનો તેમજ સ્ત્રી વર્ગના દરેક હકનું રક્ષણ કરવાનો છે.

આ હેતુને પાર પાડવાને મંડળે છેલ્લા બે વર્ષમાં વિવિધ પ્રવૃત્તિ હાથ ધરી હતી. સ્ત્રી વર્ગને જીવણીય યજ્ઞ પઠે એ હેતુથી કેટલાક વિદ્વાનોનાં આખ્યાનો અમે યોજ્યાં હતાં. સામાન્ય સ્ત્રી વર્ગને તેમજ બાલિકાઓને શૃદ્ધ-કૃપયોગી શિક્ષણ આપવાના વર્ગો પણ આ મંડળ તરફથી ચલાવવામાં આવે છે. સંગીત, શીલ્પ ને વેતરકામ, ફેન્સીકામ-માં ભરત ચંચલનો સમાવેશ થાય છે-અને રંગેચળના વર્ગો અનુભવી શિક્ષકો અને શિક્ષિકાઓ કેમ્પિત રીતે ચલાવે છે. આ ઉપરાંત શ્રી. જયકૃષ્ણ ગારદસ વર્મા તરફથી એમના માતૃશ્રીના સ્મરણાર્થે એક સુન્દર પુસ્તકાલય મંડળને ભેટ મળ્યું છે તેમજ આલ્બાટ્રિયામાં બે વાર મંડળના સભ્યોને પુસ્તકો આપવામાં આવે છે. વળી કેટલાંક જીજ્ઞાસી શોધાનીયાં પણ બેનોને મળે એવી ગોઠવણ કરવામાં આવી છે.

આ બધી પ્રવૃત્તિને પગભર કરવાને ઉત્સાહી બેનોનો સહકાર અનિવાર્ય છે. મને જણાવતાં હવે યાવ છે કે અમારી-જીવસ્થાપક સમિતિના બેનો તન, મન અને ધનનો ભોગ આપીને મંડળનું કાર્ય આજળ ધપાવવાને હમેશા ઉત્સુક રહે છે. એમનો

આભાર માનવાની હું આ તકે રત્ન લઉં છું.

વળી આ મંડળને પગભર કરવાને આર્થિક સહાયની પણ જરૂર હોય જ. અમારા મંડળમાં હાલ લગભગ ૨૩૦ સભ્યો છે. એમના વાર્ષિક લગભગમંથી મંડળનો કાયમનો ખર્ચ માગ્યે જ નીકળી રહે. એ મંડળની પ્રવૃત્તિનો વિકાસ કરવો હોય, એ તેની પ્રવૃત્તિને વધારે ને વધારે લોકપ્રિય ને લોકોપયોગી બનાવવી હોય તો મંડળને વધારે સારા પ્રમાણમાં આર્થિક સહાય મળવી જોઈએ. અત્યાર સુધી મંડળે સૂરતની જનતા પાસે જાહેર મદદની માગણી કરી નહોતી. એના આશ્રય હેઠળ અત્યાર સુધીમાં ધેત્રજી ઘરકુત્સવના સમારંભ યોજ્યા હતા પણ તેમાં માત્ર મંડળના સભ્યોને જ નિમંત્રણ આપવામાં આવ્યું હતું. આ વેળા અમારા મંડળના કાર્યથી સૂરતની જનતાને વાકેફ કરવાના હેતુથી તેમજ એમની પાસે વસન્તોત્સવના સમારંભ નિમિત્તે કંઈક આર્થિક સહાય મેળવવાની આશાએ અમે આ સમારંભ ગોઠવવાની હિંમત કરી છે અમને જણાવતાં સંતોષ યાવ છે કે સૂરતની જનતાએ અમારા પ્રયત્નની સુદર કદર કરી છે, ને અમને લગભગ દોઢ હજાર રૂપિયાની મદદ આપી છે. આ સક્રિય સહાનુભૂતિ માટે હું આપ સૌનો નેટ્યો આભાર માનું તેટલો બોલું છું.

સાથે સાથે સૂરતની બેનોને મંડળના કામમાં વધારે રસ લેવાની તેમજ એના વિકાસમાં યથા-શક્તિ ફાળો આપવાની હું આશ્રદભરી વિનંતિ કરું છું. સૌના સહકાર અને આશીર્વાદની અમારા મંડળને માટે યાચના કરી હું વીરમોડ.

વસન્તોત્સવ સમિતિના મંત્રી

શ્રી વસુભતી કાંકેરનું બાપજી

શ્રી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળની વસન્તોત્સવ સમિતિ તરફથી આ સમારંભને સફળ બનાવવામાં એ અનેક ભાઈ બેનોએ અમને સહાય આપી છે તેમનો હું અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું. એ કાર્યક્રમ આપ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે તે તૈયાર કરવામાં મંડળના ઉત્સાહી સભ્યોએ અથામ યત્ન લેઠાવ્યો છે; એની તૈયારી પાછળ તેમણે એક મહિનો થયા ખંતથી પોતાના સવળા ફાજલ સમ-બનો ભોગ આપ્યો છે. એમનો ઉત્સાહ ને મંડળનું

કાર્ય જાહેર જનતા સમક્ષ રજૂ કરવાની ઉત્સુકતા એ ન હોત તો આજે આપણે અંજે બેગ મળી સકયા ન હોત. આથી સૌથી પહેલાં આ બેનોને હું એમની સેવાવૃત્તિ માટે મંડળ તરફથી અભિનંદન આપું છું.

વળી કેટલાંક બેનોએ ઘણા દુર્લભ સમયમાં અંજત સુખ સમયનો ભોગ આપીને આ સમારંભની ટિકિટ વેચીને મંડળને અમૂલ્ય સહાય આપી છે. તેમની મદદને અશાવે આટલી મોટી

૯૩

કુમારી અને બેઠન

[પરિચય માટે જુઓ 'કુન્વેણી']

મીસીસ લેમેકાઈન જેરીંગ્સ મીસ હન્ના કેપેલ
 હળના વિમાનોમાં ઉડ્યામાં ઉડે ઉડ્યાનો સ્ત્રીઓનો આત્મચરિત્ર રસોઈ
 આ મે મહેનાએ કર્યો

“ મહને હવે
સ્કુર્તિ લાગે છે!”

શાકળી
૧૧ રત્નની ગાદી
પ્રતિ એક મહા મન
દાનના વનપરિવર્તો
અનાચિંતા માણુ

ત્યારે ત્વમને બહુ ગરમી
અને થાકી ગયા હો ત્યારે ત્વમ
થાક શ્રુગધીદાર અને તરત
વળે એવા 'હમામ' સાબુને વા
ઉતારો. થાકી ગયેલી વપસાર
કરકસરવાળી અને એકાદી કી
મળતી લોવાથી લોકોમાં
પ્રીય થઈ પડી છે.

HAMAM

રોમમાં એલ દીપાદમર
શ. એલ. એલ. પાર્ટ. મુંબઈ.

હુતિ આપી હતી. જેણે “જયજય ગરવી મુન્દરાત” ના માનુસતવન સાથે એ સમારંભની ખીડી ફોરમ લઈ પ્રેક્ષકવર્ગ ઉઠાડી હતો.

ઈનામો અને હાલોટ્ટી:

આ સમારંભને પરિણામે મંડળ સુરતની જન તાલુકા મ્યાન પોતાના તરફ આકર્ષી શક્યું છે એટલું જ નહિ પણ તેમની સહાનુભૂતિ પણ પોતાના કાર્ય તરફ મેળવવા શક્તિમાન થયું છે. આવા સમારંભો મંડળ અવારનવાર નહરમાં કરવું રહે નો પોતાના કાર્યો મટે આર્થિક સહાય મેળવવા ઉપરાંત એ કાર્યોની ઉપયોગિતાની જનતાને જાણી કરાવી આત્મી આપી શકે એમાં શકા નથી. આ સમારંભમાં જે જે બહેનોએ તનતોડ મહેનત લઈ ભાગ લીધો હતો અને મંડળના કાર્યને યથારી બતાવ્યું હતું તેમનું એક સ્નેહ સંમેલન તા. ૧૫ મી માર્ચને દિને મંડળના મકાનમાં કાર્યવાહકોએ શોભ્યું હતું આ પ્રસંગે શ્રી. ચૈતન્યલાલ સેવકરામ કબર તરફથી સમારંભમાં કાર્ય

કરનાર યાચ બહેનોને ઇનામો તથા ગરબામાં ઉતરનાર બહેનોને પવાલાની હાલોટ્ટી અપાઈ હતી. ઉપરાંત શ્રી. કામરલાલ માણેકલાલ વડીલ, ડૉક્ટર એમ. એમ. મહેતા અને શ્રી. વસન્તબહેન ભરતીઆ તરફથી બીજી બહેનોને ઇનામો અપાયા હતા અને એ રીતે સર્વના ક્રમની યોગ્ય કદર કરવામાં આવી હતી.

મંડળના સમાચાર:

છેલ્લી લગ્નસરા પ્રસંગે-ફેબ્રુઆરી માસમાં શ્રી. પ્રહલાદજી દલસુખરામસદ તરફથી રૂ. ૧૬૦ની કીમતનું એક મશીન ઉપરોક્ત મંડળને ભેટ મળ્યું છે. ઉપરાંત મંડળને છુટક ભેટોમાંથી એક વધુ મશીન ખરીદવામાં આશુ છે. વળી સૌ. મનહરબહેન કૃષ્ણલાલ કાછ અને સૌ. પ્રભાવતીબહેન લલિતમોહન ગાંધીએ મંડળના લાઇફ (આજીવન) સભાસદ બની મંડળના કાર્યને પ્રોત્સાહન આપ્યું છે. એ મદદ માટે મંડળ એ સર્વનો આભાર માને છે.

આપે વસાવ્યું ?

મહાગુજરાતના પ્રખર લેખક શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી કૃત
તદ્દન નરુજ પુસ્તક

વે રા ન માં

આપે નવલિકાઓ તો ઘણી વાંચી હશે પણ આ નવલિકા સંગ્રહ વાંચ્યા પછી તમારાથી વાહ ! વાહ ! કદા વિના રહેવાશે નહિ. શ્રી. મેઘાણીની લાક્ષણિક શૈલીમાં લખાણેલી ૩૧ ઉત્તમ કોટીની નવલિકાઓ, શ્રી. સોમાલાલ શાહની પિંછીથી દોરાયેલ મુંદર ચિત્રવાળું રેપર, પાકું પૂકું, બિંચા કાગળ, મુંદર છપાઈ, પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧૭૫ છતાં કીંમત માત્ર ૧-૦-૦ પાંચેજ જૂડું.

શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી કૃત બધાં પુસ્તકો હમારે ત્યાંથી મળી શકશે.

કોઈ પણ જાતના પુસ્તકો માટે લખો:—

સી. જમનાદાસની કુંપની, બુક્સેલર્સ, પબ્લીશર્સ,
પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨.

સમાસોચના

ખંડિતમૂર્તિઓ : લેખક : શ્રી ઇંદુલાલ ગાંધી, સમરસેટ સ્ટ્રીટ, કરાંચી, કિંમત એક રૂપિયો.

‘ગુણસુન્દરીનાં વાચન’થી છેક અપરિચિત નહિ, એવા ગુજરાતમાં એક આસારપદ કવિ, નાટ્યકાર અને નવલિકાકાર તરીકે નાણીતા યથેલા ભાઈ ઇંદુલાલ ગાંધીનો આ દુકા કાળોનો સંઘર્ષ છે. અત્યાર પહેલાં તેમનાં ખંડકાળોની બે નાની પુસ્તિકાઓ ‘તેજ દેખા’ અને ‘જીવનનાં જળ’ પ્રકટ થઈ ચૂકેલી છે. હવે તેમની કાવ્ય પ્રતિભાને દર્શાવનારાઓ સંઘર્ષ જરૂર આવકાર દાયક યથ પડશે. આ સંઘર્ષમાં ૫૪ કાવ્યો સંઘર્ષમાં છે અને એમાં માનવલાગણીઓનાં પૂર કવિતારૂપે નહતાં માલમ પડે છે. શ્રી ઇંદુલાલમાં માનવજીવનના ઇંડાણમાં કંટારવાની રાકિત છે. નજર સમક્ષની નૈસર્ગિક રાકિતને અવલોકવાની હંડી દષ્ટિ છે અને બાપા સાથે પ્રસાદ છે એને પરિણામે તેની કવિતા વાણી અને વિચારનું સાદું મિશ્રણ બતાવી રાકી છે. ગુજરાતી કવિતાના નવીન પ્રવાહમાં ભાઈ ઇંદુલાલની ખંડિત મૂર્તિઓ, એક સારાં ઝરણાંને ઉમેરે કરે છે. મુરોબનો અને જોડખાં મુદ્રણથી એ પુસ્તક સારા ઉકાવવાળું થયું છે.

આલબેસ : લેખક : શ્રી કરસનદાસ માણેક : પ્રકાશક : મગનલાલ ચૈક, કરાંચી. દોઢ રૂપિયો. કરાંચીના જ એક બીજા સાહિત્યકારનો આ સંઘર્ષ પણ ગુજરાતી કવિતા સાહિત્યના પ્રવાહમાં સારો વધારો કરે છે. “મને મારા કાળોમાં શબ્દો છે” એવાં મૂલ્યન સાથે લેખક પોતાની કાવ્યકૃતિઓની આલબેસ પૂકારે છે એ ઉપરથી જ એમની કવિતામાં એમને પ્રણે આત્મવિશ્વાસ છે, એ પૂરવાર થાય છે અને એ વિશ્વાસ અરથાને નથી એમ આમાંની કવિતાઓનો રસ માણનારને પ્રત્યક્ષ થાય છે. છેક સામાન્ય વિષય મુડી એમની

કવિતાનો વિષય પહેાંચી રાકયો છે, એટલે રસની નિવિધતા પણ જળવાઈ રાકી છે.

વેશનમાં : લેખક : શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી, પ્રકાશક : કોમશંકર મેહનલાલ દવે, ડેન્સો હોલ, કરાંચી, કિંમત બાર આના.

મુખાબનાં સુપ્રસિદ્ધ દૈનિકપત્ર ‘જન્મભૂમિ’ના પાનાઓમાં પ્રસંગે પ્રસંગે, ખાસ કરીને ‘કલમ કિતાબ’ના પાનામાં પ્રકટ થઈ ગયેલી વિચારવંત, રસિક અને ઉપયોગી વસ્તુ આ પુસ્તકમાં સંઘર્ષ-વામાં આવી છે. શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણીની સૂક્ષ્મ દષ્ટિએ માનવતાને નજીવત કરે એવા જે કેટલાક પ્રસંગો એ પાનાંઓમાં રજૂ કરેલા તે આમાં સંઘ-દાયાથી, દૈનિક વર્તમાનપત્રનું સાહિત્ય પણ છેક ફેંકી દેવા સર્જાયું નથી, પણ જે યોગ્ય રીતે એ રજૂ કરવામાં આવે તો એમાં અંયરથ થવા જેવા ગુણો પણ ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં હોય છે એ પૂરવાર થાય છે.

ઉત્તર હિન્દુસ્થાની સંગીતની સંક્ષિપ્ત ઐતિહાસિક સમાસોચના : અનુવાદક : શ્રી મુન્દરલાલ હિં. ગાંધી, પ્રકાશક : ગુજરાત સાહિત્ય સભા, અમદાવાદ. કિં. ૦-૧૦-૦

વડોદરામાં ભરાયેલી પ્રથમ અખિલ ભારતીય સંગીત પરિષદમાં પડિત વિષય નારાયણ ભાત ખડેએ આપેલાં વ્યાખ્યાનનો અનુવાદ પ્રકટ કરીને ગુજરાતી સાહિત્ય સમાજે પોતાનું ક્ષેત્ર માત્ર સાહિત્ય પૂરતું જ નહિ પણ સંગીતાદિ લલિતકળાઓ પાત્રે પણ છે એ સારી રીતે બતાવ્યું છે. શ્રી ભાતખડે જેવા સમર્થ સંગીતા-ચાર્જ સંગીતનો આમાં વિદ્વાતભરેલો ઇતિહાસ આપેલો છે, અને ગુજરાતી સાહિત્યમાં આ વિષય પરના કોઈ પ્રમાણભૂત ગ્રંથના અભાવને કારણે આ અનુવાદ ઉપયોગી યથ પડશે. શ્રી.

ઉપયોગી થશે. ભાષા બાલકોને સહેજે ગમી બધી એવી સાદી ને સરસ છે.

કુમાર સત્યાર્થ પ્રકાશ: પ્રયોજક: શ્રી. રત્નચંદ મહેતા, બી. એ., એલ. એલ. બી., એડવોકેટ; મુદ્રક: ૦-૧૨-૦.

સ્વામી શ્રી. દયાનંદ સરસ્વતીના વિખ્યાત ગ્રન્થ " સત્યાર્થ પ્રકાશ "ની આ ટુંકી આવૃત્તિ અનેક દ્રષ્ટિએ જનસમાજના આબાલ રૂઢ સૌને ઉપયોગી થઈ પડશે. ખાસ કરીને ભાઈ મહેતાએ આ પુસ્તકની યોજના આપણા કુમારો અને કન્યાઓ માટે કરી છે, જેથી નાની વયમાં મોટું પુસ્તક વાંચવા અને પચાવવાનો શ્રમ તેમને હેવો ન પડે અને તેમ છતાં આ પુસ્તક મૂળ પુસ્તકના અનેક સુંદર તત્ત્વો સાચવી રાખતું હોવાથી, મૂળ પુસ્તકના અભ્યાસ એટલી જ અસર તેમના કુમળા મનને ઉપર થાય ઉપરાંત અત્યારના ધર્માત્મીઓ જીવનમાં મોટાઓ મૂળ પુસ્તક વાંચવા એટલો કમય અને ધીરજ ન ધરાવતા હોય તો તેમને પણ આ પુસ્તક ઉપયોગી થશે.

દરિયે દબ લાગ્યો: લેખક: શ્રી ચન્દ્રભાઈ કા. મકે. પ્રકાશક: શ્રી કાન્તિ કાકા મુદ્રક: ૦-૩-૬.

પ્રકાશકની " સાક્ષી વિચારીએ ગ્રન્થમાળા "નું આ પુસ્તક પહેલા વર્ષનું ૫ મું પુસ્તક છે. યુરપની

ગેરી પ્રજાએ આફ્રિકાની કાળી પ્રજાને યુનાનીના બંધનોમાં જકડી નેમના ઉર્પર જે કાળો કેર વર્તાવ્યો હતો અને તેમના શરીરોને શુદ્ધાતો તરીકે વેચવા ઉપરનાં તેમના આલ મીસ્કત અને પ્રદેશ-મહારાજ રચવાને નામે પચાવી પાડ્યા, તેનું વર્ણન વાર્તા રૂપે બાલભોગ્ય ભાષામાં આ પુસ્તકમાં અપાયું છે બાલકોને આ રીતે રાજ્યકીય પ્રશ્નોનું જ્ઞાન સહેલાઈથી આપી શકારો.

અગ્રય નિવાસ: ઉપર જણાવેલા લેખક-પ્રકાશક બાઈઓના મંત્રીત્વ હેઠળ અમદાવાદ નજીક સીંચરવા ગામ પાસે આવેલી આ શિક્ષણ સંસ્થાને પેરિયથ તેના સિદ્ધાંતો આ પુસ્તિકામાં સમજાવ્યા છે. શિક્ષણ પ્રદેશમાં એ નવીન પ્રયાસને અમે વધાવી લઈએ છીએ.

સોયા બીન કોફી: મેસર્સ સોયાબીન પ્રોડક્ટ્સ કંપની, (૧૭ B, એડ્વિન્સ્ટન સર્કલ કોટ, મુંબાઈ) તરફથી અમને સોયાબીનમાંથી બનાવેલી કોફીનો એક ડબ્બો નમુના તરીકે મળ્યો છે. જુદા જાણીતી કોફી જેવો જ રંગ અને સ્વાદ આ કોફીનો છે. બનાવનારાઓ કહે છે કે જુદી કોફી કરતાં વધુ ઉપયોગી તત્ત્વો તાજગી અને વાકાત આપનારા તત્ત્વો આ કોફીમાં છે. અને બાળકો માટે ખાસ ગુણકારી છે.

સાહ્યાર સ્વીકાર: ૨૨

(૧) અર્ધ-અધિકૃત: સંપાદક: શ્રી. વલ્લભલાલ ર. મહેતા. વર્ષ ૩; અંક ૧ થી ૫૨. (૨)

અન્તમંડળ: તંત્રી: શ્રી. પ્રાણલાલ કા. મુનગી. પુ. ૩; અંક ૪ થી ૬. (૩) તરુણ પાત્રભૂપૂર:

તંત્રી: શ્રી. કનૈયાલાલ ભ. મહેતા. પુષ્પ ૭-૮; પાંખડી ૧-૨. (૪) વ્યાપારી જગત તંત્રી: શ્રી. સી. બી. કોઠારી. વર્ષ ૧; અંક ૧. (૫) મૈત્રિક: સંપાદક: શ્રી કૃષ્ણદત્ત પાણીલાલ. ભાગ ૧૨; સંખ્યા

૩૪-૩૮. (૬) અનાવિષ્ઠ જગત: તંત્રી: શ્રી. બળવંતરાય મણીભાઈ દેસાઈ. પુ. ૨; અંક ૬ થી ૮.

(૭) જોનોદય: સંપાદિકા સૌ. કંચનગૌરી સધની. વર્ષ ૧; અંક ૨. (૮) ભટ્ટ ભાસ્કર: તંત્રી: શ્રી. યુનીલાલ પુ. બારોટ. પુ. ૧૫; અંક ૧. (૯) સર્વોદય: તંત્રી: શ્રી. ગુલઝરીલાલ નંદા. વર્ષ ૧; અંક

૧-૨ (૧૦) રશ્મિ: તંત્રી: પ્રો. બૌદ્ધપ્રસાદ જાલા. (સેંટ ઝેરીથર્સ કોલેજ, ગુજરાતી સહિત્ય મંડળ તરફથી). ૧૯૩૫-૩૬, પુસ્તક ૨ (૧૧) આદર્શ વિજ્ઞાન તંત્રી: શ્રી. ચંદુલાલ શાહ પુ ૧; અંક

૧-૨. (૧૨) તિરંગા: તંત્રીઓ: શ્રી. રતિલાલ ભ. કપૂર અને ડો. એસ. એચ. પાન. પુ. ૩; અંક

૧૧. (૧૩) જીવન માર્ગદર્શક: લેખક: ડો. મોનીલાલા હીપ્પેનીસ્ટ્રે.

લગ્નસરામાં ભેટ આપવા લાયક:-

સ્વદેશીની ગેરંટીવાળા સ્વદેશી માલને ઉત્તેજન આપે. અમારા મદુરાના માલનેજ સ્વદેશી મારકેટ કમિટીએ સ્વદેશી માન્ય રાખ્યો છે.

છેલ્લામાં છેલ્લી ઢબની ફેન્સી ફેન્સી ડીઝાઇનો-વાળી સ્વદેશી સુતરની પાકા રંગની મદુરાનાં જરી કિનાર સાડીઓ, ઓઢણી, ખંડ, ધોતીયા, કુપટા વિગેરે ખરીદવાનું બરોમાપાત્ર મથક:-

ઈન્ડિયન હેન્ડ વોવન કલેક્શન સ્ટોર્સ

પ્રો. હંસરાજ ભટ્ટાચાર્ય

કુ. નં. ૨૨

સમીગલી, સ્વદેશી મારકેટ, મુંબાઈ ૨.

ખોરીમી બ્યોર્જેટની પ્રીન્ટેડ સાડીઓ, જરીમાલ વિગેરે અહીંથીજ ખરીદો.

—જો સુંદર નવલકથાઓ—

ઈર્ષ્યાની આગ

કંપની સરકારના સમયની રોમાંચક પ્રેમકથા

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૦-૦ : પે. : રૂ. ૦-૩-૦

તૂટેલા બંધન

કવિવ્રત ટાગોરની સુંદર આભાશુક નવલકથા

મૂલ્ય : રૂ. ૦-૮-૦ : પે. : રૂ. ૦-૨-૦

લગ્નો :

વ્યવસ્થાપક “ગુણસુન્દરી”

૧૧૪, ગીરગામ બેંક રોડ. મુંબાઈ, ૪
મેસર્સ સી. જમનાદાસની કંપની,
પ્રીન્સેમ સ્ટ્રીટ. મુંબાઈ, ૨.

પ્રખસુરતી ફક્ત

એ ત્વચા જેટલી ઉંડી છે.

જ્યાં ચામડીની સપાટી નીચેની નાની તેલ-ગ્રંથીઓ સુકાઈ જાય છે ત્યારે કરચલીઓ પડવાની શરૂઆત થાય છે અને નીચેની ચામડી સંકોચાય છે. સપાટીની છુટી પડી ગયેલી ચામડીથી અશ્વઘ્રાણી આવે છે. અને ત્વચાઓ માટે છુટી દવાની જરૂર છે.

કરચલી થડતી અટકાવો : રાતના પોન્ડુ ક્રીમ ધસો. એ ક્રીમ નીચેની ત્વચામાં પ્રસરતાં તેલ-ગ્રંથીઓને, નસોને અને નાની માસ-પેશીઓને મજબુત બનાવે છે. એનાથી છિદ્રો પણ સાફ થઈ કાળાય દૂર થાય છે.

અરબચડી ચામડી અટકાવો : તમારી સપાટીની ત્વચાને પોન્ડુના વેનીરીંગ ક્રીમની જરૂર છે. પોન્ડુ ક્રીમ વાપર્યા પછી સ્કેરા પર, મગે, હાથ પર પોન્ડુ વેનીરીંગ ક્રીમ લગાડો, તે આખી રાત રહેવા દો અને સવારમાં તમારી ચામડી તમને સુંવાળી, તાજી અને સુંદર જણાશે.

તાંદળ મધક : આ કુપન આજે જ ટપાલમાં મોકલી પોન્ડુના અને ભતના ક્રીમની ટ્યુબો અને પોન્ડુના નવા આનંદદાયક પાવડરનો સારો નેવો નમુનો મેળવો, (કથો રંગ નેહ્યમે તે જણાવો) કુદરતી, ગુલાબી, ક્રીમ કે લાલ.

ડોઝ એન્ડ સીસુર, લી.

૩, વીટ રોડ, મુંબાઈ.

નામ.....

સરનામું.....

..... નં. છ. ૧

ગલિયારા સાહિત્ય પારિતોષિક

ઉગતા લેખકોને મળેલાં ઇનામો

શ્રી ગલિયારા સાહિત્ય પારિતોષિકના વ્યવસ્થાપક શ્રી જહુરાય ડી. ખંધડિયા જણાવે છે કે, અગાઉ પ્રકટ થએલી પત્રિકામાં આ વર્ષનાં ઇનામો ' ઉગતા લેખકો 'માં વહેંચવાનું નક્કી થયું હતું. અને તે વખતે આસરે રૂ. ૫૫૫, વહેંચવાનો ઇરાદો હતો. પરંતુ ઉમેદવારોની સંખ્યા વધી જવાથી તેમજ સર્વને ઉત્તેજન આપવું એવી નીતિ નક્કી થવાથી તે ઇનામની રકમ વધારીને રૂ. ૬૬૦ ની રકમ નક્કી કરવામાં આવી છે. એ ઇનામો નીચે મુજબ વહેંચવાનું નહેર કરવામાં આવે છે:

પુરૂષ લેખકો,

કુલ રૂપીઆ

૧	રા. સુરેશ ગાધી (કરાચી)	૧ હું	ઇનામ રૂ. ૧૦૦)
૨	રા. પુરુષોત્તમ ખીમજી ચૌહાણ (જરીઆ)	૨ જી	" " ૫૦)
૩	રા. અમીરઅલી ભદ્રસ્વણી (ઇટોર)	૩ જી	" " ૨૫)
વધારાના ૩૮	ઇનામો દરેક રૂ. ૧૦) ના ઉત્તેજન દાખલ. ઇનામ	}			" " ૩૮૦) ૫૫૫)
૪૧	મેળવનારાઓના નામની યાદી નીચે આપી છે.				

સ્ત્રી લેખિકાઓ,

૪૨	(૧) શ્રી પેરીનબ્હેન મીસ્ત્રી (અમદાવાદ)	.	૧ હું	ઇનામ " ૫૦)
૪૩	(૨) શ્રી રંગાબહેન ગાધી (કલકત્તા)	.	૨ જી	" " ૨૫) ૭૫)

બાલ લેખકો,

૪૪	(૧) લવજી હંરજી પટેલ ઉ. વ. ૧૩ (ભરૂચગર)	૧ હું	ઇનામ " ૨૫)
૪૫	(૨) મણીરા'કર અં. રાવળ ઉ. વ. ૧૩ (બાવળા)	૨ જી	" " ૧૫)
૪૬	(૩) ભાનુ પી. પંડયા ઉ. વ. ૧૩ (ભાટકુપર)	૩ જી	" " ૧૦)
૪૭	(૪) કુમારી મધુકાન્તા ઉ. વ. ૧૪ (કરાચી)	આસ	ઇનામ " ૧૦) ૬૦)
કુલ ૪૭	ઇનામો		કુલ રૂ. ૬૬૦)

(૨) ૧૯૩૭ ના ઇનામો ગુજરાતી પત્રકારિત્વ વિભાગને આપવા એવું નક્કી થયું છે. તેની વિગતો યોગ્ય સમયે નહેર કરવામાં આવશે.

પુરૂષ લેખકોને ઉત્તેજન દાખલ અપાયલા દરેક રૂ. ૧૦) એવા વધારાના ૩૮ ઇનામો મેળવનારાઓનાં નામો.

શ્રીયુક્તો:—

- ૧ કાન્તિ વડોદરીઆ, ભાવનગર.
- ૨ મનુ કુમાર નેત્રાંધી, ભરૂચગર.
- ૩ પંડયા દીનેશ્વર લાલજી, સુત્રાપાડા.
- ૪ મધુભાઈ રાઠોડ, બીલખા.
- ૫ અંબાલાલ ને. પટેલ, અમદાવાદ.
- ૬ મનુ હ. દવે, સિદ્ધપુર
- ૭ રાન્તિલાલ ઠાકરસી, બાબર.
- ૮ જયંતિલાલ આ. ટાંકે, વડોદરા,

શ્રીયુક્તો:—

- ૯ પ્રિયવદન બક્ષી, હમોઇ.
- ૧૦ ચંદ્રલાલ ગુપ્ત, રાજકોટ.
- ૧૧ મધુસુદન ખી. દેસાઈ, અમદાવાદ.
- ૧૨ ધેવચંદ્ર આર. જુહા, લાડી.
- ૧૩ રાન્તિ કુમાર પંડિત, વંથસી.
- ૧૪ ભગવાનલાલ ને. મહેતા, અમદાવાદ.
- ૧૫ હરિલાલ પંડયા, રાજકોટ.
- ૧૬ માધવજી મોતીલાલ પટેલ, બાલંબા.

૧૭ જેઠાલાલ ડા. શાહ, સાવલી.	૨૮ ભવાનીપ્રસાદ શુક્લ, વડોદરા.
૧૮ મુકુન્દ પરમાર, બાવનગર.	૨૯ નાથાલાલ દવે, બાવનગર.
૧૯ પ્રસન્ન નગીનલાલ વઘીલ, મુંબઈ,	૩૦ હર્ષવંત જોશી, બાવનગર.
૨૦ વસંતલાલ એ. શુક્લ, હુણ્ણવાડા.	૩૧ ધનવંત શ્રોફ, અમદાવાદ.
૨૧ સકરચંદ પોપટલાલ શાહ, અમદાવાદ.	૩૨ પ્રીતમલાલ ઝવેરી, મુંબઈ.
૨૨ ગુલાબશાહ પરાગજી દેસાઈ, વરિયાવ.	૩૩ શા. કનૈયાલાલ હગલલાલ, વડોદરા.
૨૩ રમણિકલાલ અરાલવાળા, અમદાવાદ.	૩૪ નિર્મળચંદ દેસાઈ, સુરત.
૨૪ ખેલ જયંતિલાલ શાહલાલ, કડી.	૩૫ રમણલાલ લલ્લુભાઈ પંડ્યા, ડભોઈ.
૨૫ હરસુખરાય ગો. માંડવીયા, ડુંકચ-માંડવી.	૩૬ પ્રભાકર બેચરાલાલ રાવ, કરાંચી.
૨૬ જયંતિલાલ ગંગાદાસ શાહ, કલકત્તા.	૩૭ મજલાલ માધવજી ઠાંક, વડોદરા.
૨૭ નવિનપ્રસાદ ડી. પંડ્યા, અમદાવાદ.	૩૮ લક્ષ્મીચંદ ગુલાબચંદ ઝવેરી, મુંબઈ.

(૩) ઉપર જણાવેલા સર્વ ઇનામોની રકમ તા. ૩૧ મી માર્ચ ૧૯૩૬ આસપાસ મળીઓ-
ડેરી મોકલી આપવામાં આવશે.

(૪) સર્વ લેખકો તરફથી આવેલા ખાસ લેખો તેમજ મંતવ્ય ખતમાં સુધી માસિકોમાં પ્રગટ
કરવામાં આવશે.

(૫) આ ઇનામો વહેંચવા માટે ઉમેદવારોના પત્રો વગેરે તપાસી જવામાં ગુજરાતના લણીતા
કવિ શ્રી કેશવ હ. સેઠ પોતાના અમુલ્ય સમયનો ભોગ આપીને ન મદદ કરી છે તે માટે તેમનો
આભાર માનવામાં આવે છે.

મુંબઈ તા. ૭ મી માર્ચ ૧૯૩૬.

લી. સેવક,
જદુરાય ડી. ખંભડીયા,
વ્યવસ્થાપક,
શ્રી ગલિયારા સાહિત્ય પારિતોષિક.

લેટર ડી.એન	પાકા રંગની ગેરંટી	સુધ છપાઈ
---------------	-------------------	-------------

પ્રાચીન તથા અર્વાચીન કળામય છાપકામ માટે
આ શીરનામું નોંધી લ્યો.

ગુજરાત ડાઈંગ અને પ્રીન્ટીંગ વર્ક્સ.
૧૩, શમી ગલી, સ્વદેશી મારકેટ, મુંબઈ ૨.
ઘરખાનું:—
ગુજરાત ડાઈંગ અને પ્રીન્ટીંગ વર્ક્સ.
મેજેસ્ટીક સીનેમા પાસે, ગીરગામ, મુંબઈ, ૪

સુતરાઈ તથા
રેશમી સાડીઓ
અહાજ રંગાવો
તથા છપાવો.

ફોલોવેણી

[૧] એમી મોલીસનનું નવું સાહસ

ઇન્હાંડથી આસ્ટ્રેલીયા, એકથી હડનારી સૌથી પ્રથમ મહિલા મોરીસ એમી મોલીસન. ૩૩ વર્ષનું આજે એનું વય છે. વિમાની હૃદયનની દીરામાં તે નવુંજ સાહસ ખેડવા અને એ રીતે મેળવેલી ક્ષતિમાં વધારો કરવા તે તૈયાર થઇ છે. વળી એ નવી દીરામાં પણ પહેલ કરનારી તે તેજ છે. દુનિયાના અધાય ભાગોમાં વિમાની પર્યટનો કરવા માટે તેણે લંડનમાં એક કંપની સ્થાપી છે. ઇચ્છા હોય તો એમાંથી આનંદ પર્યટનોની યોજના પણ કરી શકો.

૧૯૩૨ નો રેકૉર્ડ તોડનારા એક વિમાની મીઠા જેમ્સ મોલીસનને પરણતા પહેલાં એમી, એમી જેન-સન હતી. તેણે એમી જેનસનને નામે વિમાની હૃદયનની દુનિયામાં નામના મેળવી લીધી હતી અને જેમ્સ મોલીસન પણ એવોજ સાહસિક હતો. એ બન્નેના સાહસિક દીલ ખેંચાયા અને એમી-મોલીસનનું યુગલ નમ્યું.

એમી મોલીસનની આ નવી યોજના ઘણીજ મજાની છે એ યોજના વિષે એમીએ એક વાર્તા-લાખમાં જે વિચારો દર્શાવ્યા તે તેનાજ શબ્દોમાં અને ઉતારીએ:

"આનંદપર્યટનની આખીય પ્રથામા હું કાંતી લાવવા માગું છું અર્વાચીન વિમાનીપ્રવાસના દિવસોમાં દુનીયા જોવાનું કેટલું સહેલું અને સલામત છે તે હું મારા ગ્રાહકોને બતાવવા ઇચ્છુ છું.

એક અઠવાડિયામાં તો હું તેમને લંડનથી પેરીસ અને બર્લિન અને જો ઇચ્છા હોય તો ત્યાંથી મોસ્કો પણ લઇ જઇ શકું. આવી રીતની યોજનાથી યુરોપની જુદી જુદી પ્રજાના લક્ષણોને અભ્યાસ અને સરખામણી થઇ શકે એટલુંજ નહિ પણ, પ્રજા પ્રજા વચ્ચે સારી સમજ પણ એકી ઉપજવી શકાય.

મારી ઇચ્છા તો મારા ઉતાડ્યોને અસાધારણ એસઆરઆમ આપવાની છે. તેમને જરા પણ ચિંતા ઉપજતી રહે એવું હું નહિ રહેવા દઉં. એમાં સાહસ તો હું જરાય નહિ ખેડું અને સારી દવામાંજ હૃદયન કરીશ.

વળી આ પ્રવાસ યોજવા માટે જે વિમાન હું વાપરવાની છું તે વિમાન ખાસ તૈયાર કરાવેલું છે. ડી. હેવીલેન્ડ કંપનીએ એ બનાવ્યું છે જે ઇન્ટર વાણું ટ્રેગોન એ બનશે અને એના આંતર રાજ્યમાર અને ફરેનીયર વગેરે ના સમ્રાટના ખાનગી વીમા-નનાં જેવાંજ બરાબર બનશે.

અંખા લાલ મોરકો આમડાંના ડાયાવાળી આરામ ખુરશીઓ એમાં એકક તરીકે રહેશે. ના સમ્રાટનાં ખાનગી વિમાન અને મારા વિમાન વચ્ચે તફાવત એટલોજ રહેશે કે બહારથી માથે વિમાન રૂપેરી લાગશે. રૂપેરી અને લાલ એ મારી રંગયોજના છે.

હજી તો કંપનીની સ્થાપના હમણા જ થઇ છે છતાં મારા જલ્દવામાં આવ્યું છે તે પ્રમાણે વરદીઓ આવવા માંડી છે.

મારા આ પ્રથમ પ્રવાસમાં એક અંગ્રેજ શહેરના મેયર, એકરમેન અને તેમની પત્નીઓ રહેશે. તેઓ પર્યટનની યોજના કરી રહ્યા છે અને ક્યાં જવું છે તેના એકવાર તેઓ નિર્ણય કરી નાંખે એટલે હું કયે માર્ગે જવું તે નક્કી કરી આપીશ અને હોટેલની તેમ જ ખીન નિસર્ગ અવલોકન વગેરેની અને લાડાની યોજના કરી નાખીશ.

એકંદરે લાડું ઘણું જ વાજબી રહેશે. અલબત્ત, સહેલગાહે લઇ જતી આગબોટો કરતાં તો જો કે સહેજ વધારે રહેશે. પરંતુ મારા ઉતાડ્યો, સ્તીમરના ઉતાડ્યોના કરતાં જોવા જેવું વધારે જોઇ શકશે. વિમાનમાં તેઓ હશે ત્યારે જ

આખીય કુનીયા તેમની હેડળ જણાઈ રહેશે એટલે માત્ર જ્ઞેવાને ખાતર જ્ઞેવામાં આજે સમય તેમને લાગશે નહિ.

મેયર અને એડરમેનને સહેલગાદ કરાવીને પાછા આવ્યા બાદ, હું મારા એ વિમાનમાં યુરોપની ફરતે જવાની યોજના કરાશ. પાછળથી હું બીજા વિમાન પણ તૈયાર કરાવવા ધારું છું કે જેથી એક યુરોપની ફરતેના પ્રવાસ માટે કાયમને માટે રાખી શકું અને બીજું ખાસ સહેલગાદ માટે ઉપયોગમાં લઈ શકું. સમય જતાં લંડનથી ચીન જાન, સોવીએટ રશીયા અને દૂર પુર્વ સુધી આવી સહેલગાદો યોજવાની મારી મુસદ્દા છે.

પર્પેટન અને સહેલગાદને મારે નવીન દ્રષ્ટિ

આપરી છે. જે વિમાનમાંથી કોઈને ફોટાગ્રાફ લેવા દશે તો મારું વિમાન તેમની સેવામાં લાગી રહેશે. જે તેમને સંબંધસ્થાનો, દેવળો અને કલા ગેલેરીઓ જોવી દશે તો હું બધીય વ્યવસ્થા કરીશ:

પરંપરિટન અને સહેલગાદમાં પણ અદ્ભુતના અને સોન્દર્ય લાવવાની મારી મુસદ્દા છે. સદરાના રજુમાંથી હું રાત્રે ઘડી ત્યારે તે કેટલું સુંદર લાગતું હતું તે હું કહી નહિ શકું. ચાંદનીમાં પીરામીડોનું સોન્દર્ય તો કહી પણ નહિ શકું. ”

જે વિમાની ઉડવના દરો વધારે નહિ હોય તો એમી મોલીસનની યોજના સારા પ્રમાણમાં ધરાશ મેળવશે એમ સંકા નથી.

[૨] હિન્દની મહારાણીઓ

મહિલાપ્રગતિ અને બીજા શહેર ચળવળોમાં રાજ્યકર્તા કુટુંબોમાંની કેટલીક મહારાણીઓ સક્રિય રસ લઈ રહેલ છે તે નોંધતાં આનંદ થાય છે. કેટલી અને તે પહેલાંની મહિલા પરિપદોમાં લાગ લેવા માટે મધુરબંજ, ત્રાવણકોર અને વટોરરાની મહારાણીઓનાં નામ જણાવતાં છે. ‘ ઇન્ડિયન કો-ઓપરેટીવ રિવ્યુ ’ના ચાલુ અંકમાં તન્વીસ્થાનેથી લખવામાં આવ્યું છે:

“ ઇટોરનાં મહારાણી સાહેબા હોદ્દાર જેમણે ઇન્દોર પ્રિમીયર કો-ઓપરેટીવ બેન્કનું બંધન અને નુસન્નિત ગકાન છુટું મૂક્યું છે તેઓ સદકાર પ્રગતિનાં એક સાચાં દિતચિન્તક છે. સન્નારીઓની એક મોટી સંખ્યાએ મધ્ય હિન્દ, રાજપૂતાના, જ્વાલીયર અને હોદ્દાર રાજ્યોની સદકારી પરિપદોમાં સક્રિય લાગ લીધે છે અને ઇન્દોર રાજ્યમાં ક્ષેત્રો સદકાર પ્રગતિમાં ખરેખર ઉપયોગી લાગ લગતી રહી છે એવી છાપ આપણા મન પર પાડી છે. ”

જેમ મહારાણી હોદ્દાર સદકાર પ્રગતિનાં એક મિત્ર અને આશ્રયદાતા છે તેમ જા. મહારાજ પણ જનતાના દિતચિન્તક હોય તેમ જણાય છે. વપર જે પત્રમાંથી અવતર્યું ક્યું છે તે આગળ

જણાવે છે:

“ સદકાર પ્રગતિનાં ક્ષેત્રનું મહારાજાએ કરેલું આયોજન રૂપક તેમજ સચોટ હતું. તેઓ નામદાર શોભ રીતે જ એ મુરો આગળ ધર્યાં હતાં કે આપણું રાષ્ટ્ર જે આર્થિક પ્રશ્નને અંગે ખૂબ સહન કરી રહ્યું છે તે પ્રશ્ન સંપત્તિની અશોભ વહેંચણીને છે અને સામાજિક ધોરણમાં કોઈ ઉદામ ફેરફારો કર્યાં સિવાય સંપત્તિની પુનઃ વહેંચણી થાય એવા ઇષ્ટિચિન્તકો આ મુરો સમજીને એ સરકારો તેમજ પ્રભતી ફરજ છે. એટલેના હિત માટે પણ તેઓ નામદાર લાગણી બતાવી હતી અને જણાવ્યું હતું કે નજીબી બેનીશાહીવાળો કોઈ પણ દેસ ઉન્નતિ સાધના કરી શક્યો નથી. ”

સંપત્તિની અસમાન વહેંચણી વિષે અને સમાન વહેંચણીની જરૂરીઆત વિષે મહારાજા હોદ્દારે જે કહ્યું છે તે કોઈ સમાજવાદીએ કહ્યું હોત અલબત્ત, તેઓ વ્યવહારમાં સૌ ટકા સમાજવાદી હોય એમ અમે માનતા નથી તો પણ તેઓ અને તેમના પત્ની ઇન્દોરમાંથી ચરીત્રી અને અજ્ઞાનને નારા કરવા માટે કશું કરી શકે તેમ છે.

[મોડર્ન રિવ્યુ-કલકત્તા]

[૩] ડેમ લોરા નાઇટ

શાયલ એકેડેમીના સભ્ય તરીકે એક સ્ત્રીની ધણે લાંબે સમયે ચુ'ટણી થઈ છે. ૧૭૫૮ માં એકેડેમીની સ્થાપના થઈ હતી, તે પછી આજ દીન સુધીમાં એના સભ્યપદનું માન માત્ર ત્રણ જ સ્ત્રીઓને મળ્યું છે એમાં પણ આજે જીવંત હોય એવાં તે એક માત્ર ડેમ લોરા નાઇટ જ છે. એના પહેલાં આ માન મેળવનારી મહિલાઓ મેરી મેન્ડરને નામે આજળાતાં મીસીસ મેરી લોઇડ અને મેરી એન્ગેલીક કોર્મિન હતી.

તે કે એ બન્ને તેા એકેડેમીની સ્થાપના વખતથી જ સભ્ય હતા. એટલે, એના સભ્ય તરીકે ચુ'ટાનાર તેા ડેમ લોરા નાઇટ સૌથી પ્રથમ છે.

ડેમ લોરા નાઇટ નોર્દીંગહામના વતની છે, ત્યાંની કળાશાળામાં તેમણે અભ્યાસ કર્યો હતો. ૧૯૦૩ માં તેણે ચિત્રકાર મી. હોર્સટ નાઇટને પરણ્યા હતા અને એજ વર્ષમાં શાયલ એકેડેમીમાં સૌથી પ્રથમ તેમણે તેમનાં ચિત્રોનું પ્રદર્શન બન્યું હતું.

છેક બાળવયથી તેમને ચિત્રકળાનો શોખ હતો. નોર્દીંગહામ આર્ટ સ્કૂલમાં પાંચ વર્ષ સુધી તેમણે અભ્યાસ કર્યો હતો, તેમના પત્ની મી. હોર્સટ નાઇટ પણ ત્યાં જ અભ્યાસ કરતા હતા. અને એ અભ્યાસકાળ વચ્ચે જ તેમનામાં સ્નેહ વપન્યો એનું પરિણામ સમયમાં આવ્યું હતું.

ડેમલોરા નાઇટ

ક્રાન્સ અને હોલાંડમાં પણ તેમણે અભ્યાસ કર્યો હતો. આજે તેા સરકસજીવનના ચિત્રોનાં ચિત્રકાર તરીકે તે નિષ્ણાત લેખાય છે.

રાષ્ટ્રભાતનો તેનો અનુભવ કડવો હતો. શાયલ એકેડેમીમાં તે એક પછી એક ચિત્ર મોકલતી જતી અને એ ચિત્રો ૧૬ થતાં જતાં, છતાં તે હતાશ નહિ થઈ. અલખત, તેણે એ ઇન્કારાયલાં ચિત્રોને તેા નાશ જ કર્યો હતો. પણ વધારે સારાં ચિત્રો માટે તેણે પ્રયાસ યાદુ રાખ્યો હતો.

૧૯૨૭ માં તેને શાયલ એકેડેમીની એસોસીએટ બનાવવામાં આવી હતી. તે પછી ૭ મહિને તેના પતિને પણ એ માન મળ્યું હતું, ૧૯૨૯ માં તેને ડેમ એાફ ધી બ્રીટીશ એપાયરને ખીતાબ આપવામાં આવ્યો હતો. આવી રીતે બહુમાન પામનાર ડેમ લોરા સૌથી પ્રથમ સ્ત્રી કલાકાર હતી.

એક સમયે એક બેઠકનું તેને આકર્ષણ થયું અને એ વિષય ઉપર તેણે ધણીય સુન્દર આકૃતિઓ વપનવી.

એ ચિત્રો દોરવામાં પણ બેઠકના તત્વોની ખુબીઓ સારી રીતે જાણી રાકાય તે માટે, તેણે પોતે બેઠક નૃત્યની તાલીમ લીધી હતી.

હવે શાયલ એકેડેમીના એસોસીએટ તરીકે એક જ સ્ત્રી છે. એનું નામ મીસીસ ડોડ પ્રેસ્ટર. એ ઉપરાંત ૧૯૨૨ માં મીસીસ એની સ્વીનરટન એસોસીએટ ચુ'ટાયાં હતાં. પરંતુ ૧૯૩૩ માં તેમનું અવસાન થયું હતું.

[૪] ન્યુયોર્કની જેન આદમ્સ, મીસ લોલીયન વોલ્ડ

મોંઘાઓ, ગરીબો નીરાધારોના આર્તનાદને એ અવગણી ન શકી. ઓહીયોમાં જન્મેલી એ ચુદ્દી સુન્દર અને તણ્ણ બાળાએ માતાપિતાનાં ઘરનો ત્યાગ કર્યો અને તે ન્યુયોર્ક આવી.

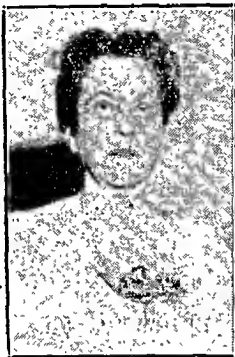
તેના દેશમાં હંચી આશાઓ હતી. તેની સમસ્ટનું કાર્ય શું હતું તે, તે જાણતી હતી. વર્ષોની સતત અને સખત તાલીમ, થોડા વા કોષક વાર તેા મુદલ બટવા વિના બારે પરિશ્રમ કરવાનો

કેતા, પણ એની તેને કાંઈ પડી ન હતી.

ન્યુયોર્કની નસો માટેની હોસ્પીટલમાં ગ્રેનીંગ સ્કલમાંથી સ્નાતક થયા પછી, ન્યુયોર્કનાં પૂર્વ ખાત્તુનાં વિસ્તારોમાં લીલીઅન ડી. વોલ્ટે પોતાનું કાર્ય શરૂ કર્યું. કાર્યની શરૂઆતમાં જ મીસ લીલીઅન વોલ્ટેને જણાઈ ગયું કે, દુઃખ માંદગી અને દતારાણનું ત્યાં સામાજિક વ્યાપેલું હતું. એટલે તેને 'પરીચારીકા સેવા'ની સ્થાપના કરવાનો તેને વિચાર આવ્યો. તેણે સહાય મેળવવા પ્રયાસ કર્યો અને ૧૯૫૫, ડેન્સી સ્ટ્રીટ, ન્યુયોર્ક ખાતે મકાન મળ્યું. અને આમ ડેન્સી સ્ટ્રીટ સેલેક્શન ડેન્સી સ્થાપના કરાખી. આજ દીન સુધી એ કાર્યમ છે.

ચાલીસ વર્ષો સુધી મીસ લીલીઅન વોલ્ટે એનાં અધિષ્ઠાતા હતા. ૧૯૩૩ માં ૬૬ વર્ષની વયે તેઓ પદોત્થા અને તેમણે એ સંસ્થાના વડા તરીકેનાં પદ પરથી રાજીનામું આપ્યું. પણ તેમણે કૃષ્ણાં કાર્યો તો બધાંય આજુ જ રહ્યાં. ન્યુયોર્કની માસનાં અઠમાસીયામાં છુકડીન સ્ટ્રીટ

હાઇસ્કુલના વીધાર્થીઓએ શહેરના અગ્રગણ્ય શહેરી તરીકેના અંદક તેમને અર્પણ કરવાનો નિર્ણય કર્યો. મીસ લીલીઅનને ન્યુ યોર્કની જેન આદમ્સ કહેવામાં આવે છે. સેલેક્શન ડેન્સી રેસીડન્ટ

મીસ લીલીઅન વોલ્ટે

તરીકે તેઓ સતત પ્રવૃત્તિ-શીલ હોવા ઉપરાંત તેમણે સંસ્થા માટે પણ ઘણી સારી પ્રતિષ્ઠા જમાવી છે.

એમનાં કાર્યની ક્રાંતિ એટલી બધી વધતી ગઈ કે તેમને નાણાં માટે અપીલ કરવાની પણ જરૂર રહી નહિ. માત્ર બે-કરો સાથે શૌચીક વાતચીત તેમને કરવી પડતી અને તેમને નાણાં મળી રહેવાં.

ગરીબો માટે તેઓ લડ્યાં છે અને હજી ય લડી રહ્યાં છે.

ન્યુયોર્કમાં એક વાર હોલેના હાર્ટીગટને તેમને માટે નીચેના શબ્દો લખ્યા હતા:

“ પ્રત્નને મન, મીસ લીલીઅન વોલ્ટેની, જેન આદમ્સ, ફરી એમેન કેટ અને બીજી શૌચીક સમ્પ્રદાય વીરંગિનાઓમાં ગણના યાચ છે. માનવ સ્વભાવ અને વાસ્તવિકતાનાં તેમનાં જ્ઞાન પ્રત્યે સન્માન બતાવાય છે.”

[૫] મીસ જન બેરનનું સન્માન

ન્યુઝીલેન્ડની એ વિખ્યાત તારણી છે. વિમાની સાહસમાં અપૂર્વ નામના મેળવનારી એ ત્રણી મીસ જન બેરન ફરીથી વર્તમાનપત્રોમાં ગવાઈ રહી છે. પણ આ વેળા કોઈ નવો હુકમનો રેકોર્ડ કરવા માટે નહિ, પણ અંગાડ કરવા એવા સાહસ માટે તેની કદર થઈ રહી છે એને અંગે તેને તેને વર્તમાનપત્રોમાં આગળ પડતું સ્થાન મળી રહ્યું છે. ગયા નવેમ્બર માસમાં દક્ષિણ આટલાંટીક ઉપર એક્સલેક્યુટ કરવા માટે તેને સન્માન મળ્યું છે.

૧૯૩૫ ના વર્ષની દુનિયાનાં નારી સમુદાયની

એ જનસંત સિદ્ધિ છે. દક્ષિણ આટલાંટીક પર ઉડ-યન કરીને કુમારી જન બેરને દુનિયાભરમાં ત્રણ રેકોર્ડો કર્યાં.

(૧) દક્ષિણ આટલાંટીક ઉપર સદુધી વધુ ઝડપી એક્સલેક્યુટ, તેણે કર્યું: ૧૩ કલાક અને ૧૫ મિનીટમાં તે એટલું જડી. અંગાડ આ રેકોર્ડ ૧૬ ૧/૨ કલાકનો હતો.

(૨) દક્ષિણ આટલાંટીક પર ઉડનારી તે સદુધી પ્રથમ સ્ત્રી હતી.

(૩) લીમ્પની-કેન્ટન સદુધી વધુ ઝડપી ઉડયન

નેહુ કચું. ૬૧ કલાક અને ૧૫ મીનીટ માત્ર એ ઉકુચન માટે તેને લાગી હતી.

આ અપૂર્વ સિદ્ધિઓ માટે ક્રેન્ચ વીમાની સ્ત્રીઓ અને પેરીસની વીમાની કલબોએ તેને સન્માનથી નવાજી છે. નિષ્ણાત વિમાની મહિલા તરીકે તેની કીર્તિને છાને એવા આવકારથી તેઓએ તેને નવાજી છે.

હોસ્પીટલ અને રેડક્રોસના કાર્ય માટે વિમાનોના ઉપયોગ વધુ ને, વધુ પ્રમાણમાં યાચ તે માટે કામ કરનારા એરોનેસ ડી વોન્ડયોરના આમંત્રણથી મીસ છન બેટન લંડનથી પેરીસ મળી હતી.

જે દીવસે તે પેરીસ પહોંચી તે દીવસની સાંજેજ તે ક્રેન્ચ એરેનાટીક ફેડરેશનના ઉકુચન વિમાનની મહેમાન હતી. સોરબોન ખાતે ચોર્ન-ચલાં એક વ્યાખ્યાન પ્રસંગે તે વેળા ફેડરેશનના પ્રમુખ મોન્સિયરેન્ટ ઇનાક કે જેઓ કેટલીયવાર ફ્રાન્સના વિમાન ખાતાના પ્રધાન બની ચુકેલા છે

તેમણે અને નાણીના લશ્કરી વિમાની કર્નલ પીએરે વીઝે વ્યાખ્યાને કર્યાં હતાં અને તેનાં સાદસનાં ત્યાં વખાણ ચર્ચાં હતાં.

બીજે દિવસે તે સ્ત્રીઓનાજ સમારંભ હતો ધણી ક્રેચ વિમાની સ્ત્રીઓને મળ્યા પછી છન બેટન એક ભોજન સમારંભની મુખ્ય મહેમાન બની હતી, સફેદ ઇન્ડ્રેથી ખાતે એ ભોજન સમારંભ યોજવામાં આવ્યો હતો. તેની સાથે જ એક બીજી ભણીતી મહિલા પણ મહેમાન બની હતી એનું નામ માર્કેલીસ ડી નાઓલી. રેડક્રોસ ગ્રાણ-ઓનું અવરોધન કરી આફ્રીકાથી તે આવી હતી.

ગ્રાડીલનો સરકારે પણ તેને સન્માની છે. ગ્રાડીલીયન વિમાની દળે તેને તેના રેકૉર્ડ ઉકુચનના સ્મરણમાં વિમાની ઉકુચનની 'પ્રતિષ્ઠા સરથુ' કંસાણુ 'પુતળુ' બેટ આપ્યું છે. આ અંકમાં અન્વન આપેલું છે.

[૬] ઇરાન પકડો ફગાવે છે

સી સ્વતંત્રતાની ચળવળ અને એની સિદ્ધિ માટે ઉપયોગમાં લેવાના સાધનો, આજના પ્રગતિ-માન ઇરાનનો આ એક મુખ્ય પ્રશ્ન છે. છેલ્લા ચોરાક વર્ષોમાં ટુર્કસ્તાને જે અપૂર્વ પ્રગતિ સાધી છે એજ પ્રગતિને ઇરાન પણ અનુસરી રહ્યું છે. પણ એ પ્રગતિમાં કેટલાક ભેદ તો રહે છે જ.

ઇરાનના પુરુષ વર્ગે માયાના ચોરાક તરીકે યુરોપીયન હેટને અપનાવી ત્યારથી જ સ્ત્રીઓને પકડો ફગાવી દેવાની પ્રવૃત્તિને ડાઙે સમય નહિ લાગે એવી સામાન્ય સમજ ફેલાઈ મળી હતી અને નવા વર્ષની રાજઆતથી જ એની નહેરશ પણ થઈ.

છેલ્લા કેટલાક સમયથી નહેર કેળવણીના ખાતા તરફથી સ્ત્રી સંસ્થાઓ અને ગર્લ ગાઇડેની સ્થાપનાઓ દ્વારા, બીન અમલદાર વર્ગની તરફથી પેટ્રીની સ્ત્રીઓને નહેર પ્રવૃત્તિઓમાં વધારે ને વધારે રસ લેતી કરવાને ઉત્તેજન આપવામાં આવે છે. આ શુભ પ્રવૃત્તિની રાજઆત માટે રજાન માસના અંતનો સમય પસંદ કરવામાં આવ્યો હતો. તે વખતે ઇરાનની રાજધાનીમાં મેળાઓ અને સમારંભો યોજવામાં આવ્યા હતા.

પ્રાંતિક શહેરોમાં ગર્લનરો તરફથી સમારંભો યોજવામાં આવ્યા હતા અને તેમાં બધાય અમલદારો અને આગેવાન વેપરીઓને તેમની પત્નીઓ સાથે હાજર રહેવાને આમંત્રવામાં આવ્યા હતા. આવા સમારંભોમાં પકડો ન હોય એવી સ્ત્રીઓનેજ દાખલ કરવાનું ફરમાન થયું હતું.

અને રાજ પોતેજ આ બાબતમાં આગેવાની લઈ રહ્યા છે એથી પ્રજાને વધારે પ્રેરનાદન મળે છે. ગયા નળ્યુચારી માસના પહેલાં પખવાડીયામાં નાં રાજ પોતે પોતાની બેગમ અને પુત્રીઓ સાથે કેટલીય મહિલા સંસ્થાઓ અને હોસ્પીટલોની મુલાકાતો લીધી હતી. તેમની પુત્રીઓ અને બેગમે પકડો રાખ્યો ન હતો. તેમણે અંગ્રેજ ચોરાક ધારણ કર્યાં હતા. આ મુલાકાતના પ્રસંગોએ નાં રાજે સ્ત્રીઓને પકડો ફગાવી દઇને બીન દેરોની સ્ત્રીઓનું અનુકરણ કરવા અને એ રીતે પોતાના દેશના વિદાસમાં પુરતો હિસ્સો લેવા આમલદારો વિનંતી કરી હતી.

આ વિનંતીને અમલ સારી રીતે યાચ છે છતાં એટલું કહેવું જ બેધએ કે, એ વિનંતીને સ્વીકાર

ન કરનારાઓને કોઈ પણ પ્રકારની હેરાનમતી ભોગવવી પડતી નથી. પણ તેમને કેટલીક અગવડો તો દરેક બાજુએ વેડતી જ પડે છે. દા. ત. તેમને સ્ત્રીનેમા કે સ્નાનાગારમાં પ્રવેશવા દેવામાં આવતા નથી. તેમને બજારોમાં વારંવાર ખરીદી કરવા જવું જવા દેવામાં આવતાં નથી. તેમ તેમને કોઈ બહાર મકાનમાં પણ જવા દેતા નથી. એમાં પણ અમલ-દારોની પત્નીઓ તરફ જરા વધારે સખ્તાઈ રાખવામા આવે છે. જો અમલદાર આ ચળવળ પ્રત્યે અવગ-

ણનાની નજરે જુએ તો તે અમલદાર પટે રહી શકતો નથી. આમાંય આશ્ચર્યજનક તો એ છે કે તેહેરાન કરતાં પ્રાંતિક શહેરોમાં આ ચળવળને વધારે હિતજન મેળી રહ્યું છે. તેહેરાનમાં તો હજીય સ્ત્રીઓનો સારો સરખો ભાગ પડતો રાખે છે.

અનેક પત્ની કરવાના રિવાજ પર પ્રતિબંધ મુકતો કામદો પણ સરકારે કર્યો છે. એ ઉપરાંત સમગ્ર સુધારણાનો એક કાર્યક્રમ પણ સરકાર ચિચારી રહી છે.

જ. જ. એન્ડ સન્સ સુરતવાળાની

ચંપલો

રજવાડાના રાજમહાલયોમાં, મોટાં શહેરોની
સોસાયટીઓમાં અને ગામે ગામ પ્રખ્યાતી
પામેલી છે કેમકે તે
સાડીઓ કલરને મેચ થતી હોય છે.

તમને નજદીક પડે તે દુકાનેથી ખરીદો

૧. મંગલદાસ રોડ, જી. ડી. હોસ્પીટલ સામે;
૨. ભુલેશ્વર રોડ, કુંભાર દુકાન;
૩. સેન્ડહર્સ્ટ રોડ, પ્રાર્થના સમાજ.

રજીસ્ટર્ડ

॥ પરલકર પ્રાદી ॥

વાપરવાથી ભ્રમીન મગજને શાન
કરી આખોનું નેજ વધારે છે
નેમજ ખરી પડના
વાળને અટકાવી
વધારે છે

પરલકર પ્રાદી

॥ ચક્રાચર કુંબેર પરલકર ॥

૧૧૭ ૧૧૮ જુની હનુમાન ગલી મુબઈ ન ૨
સર્વે કેકારે એજદો જોઈએ છીએ

આયુર્વેદનું અમૂલ્ય ઔષધ અને
બાળકોની જીવનહાત્રી.

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી
(રજીસ્ટર્ડ)

બચ્ચાઓને ચતા દરેક દર્દોને મટાડી
તેમને તંદુરસ્ત, દીર્ઘાયુષી અને રૂઢપુષ્ટ
બનાવે છે. આ સોગઠીનું સેવન કરનારા
બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન
પામ્યા છે. દીંમત કબી ૧ ના બાર આના.
વી. પી. પો. જુલું.

વેધ. એન. એચ. મહેતા.
કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી ટ્રીપો.
લાવનગર (કાઠીયાવાડ)

હાસ્યરસના બહુતા લેખક
શ્રી. ધનસુખલાલ કૃ. મહેતા રચિત

હાસ્યરમિક ચોવીસ વાર્તાઓ
આકર્ષક ચિત્રો સાથે-સુંદર કપડાંગમ

સાસુજી

નિર્દોષ આનંદ આપતું સેટ આપવા લાયક પુસ્તક

મૂલ્ય : ૩. ૧-૮-૦ : પોષ્ટેજ : ૦-૩-૩

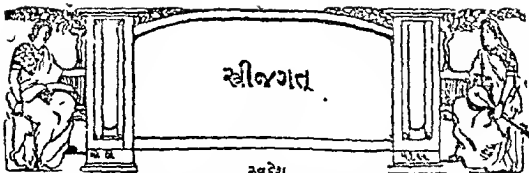
(રજીસ્ટ્રેશન-વી. પી. ખર્ચ જુલું : ૦-૩-૦)

“ ધનસુખલાલની મર્મણી કલમ ગુજરાતને બહુતા છે. કેટલીક નાની વાર્તાઓમાં
ખપે તેમ જ કેટલાંક વિનોદાત્મક રાજ્યચિત્રો લેખાવી શકાય, એવા ચોવીસ હજાર પુલ જેવા
અને હુંકા લખાણોનો આ સંગ્રહ અને લેખિનીમા રહેલી મર્મપદુતાને દીપાવે છે. ”

—“ જન્મભૂમિ ”

મળવાના
ઠેકાણા.

{ “ ગુણસુન્દરી ” કાર્યાલય, ૧૧૪, ગીરગામ મુંબઈ, ૪
અને બહુતા શુકસેવરો પાસેથી.

સ્વદેશ

ત્રિવેન્દ્રમ પરિષદઃ અખિલ ભારતીય મહિલા પરિષદના ત્રિવેન્દ્રમ ખાતે મળી ગએલા અધિવેશનમાં યએલા કરાવો અને કાર્ય વિષે મુંબઈમાં શ્રીમતી કુસુમબહેન કણીયાનાં પ્રમુખ પદે મળેલી બહેનોની નહેર સભામાં ચર્ચા થઈ હતી. શ્રીમતી જયશ્રી બહેન રામજીએ રાજ્યાત્તમાં જણાવ્યું હતું કે પરિષદમાં દિવંદના જુદા જુદા ભાગોમાંથી પ્રતિનિધિ બહેનો આવી હતી, અમે-રિકામાંથી આવેલાં માસીસ માર્ગરેટ સેંગરે પણ આ પરિષદમાં ભાગ લીધો હતો. પરિષદમાં રૂંધાંત્રાં સ્ત્રીવને લગતા કરાવો થયા હતા. ગીસીસ માર્ગરેટ સેંગરે સંવત્તનિયમનને લગતો કરાવ મુદ્દર દલિયો સાથે રજૂ કર્યો હતો. તે કરાવ ખસાર થયો હતો.

શ્રીમતી કુસુમ બહેન કણીયાએ જણાવ્યું હતું કે સંસ્કારિતા અને આદરોને પહેંચી વળવા માટે ઓફેગવણીની ખાસ જરૂર છે. અને તે માટે સ્ત્રી કેળવણી સંબંધી કરાવો

પરિષદના ખસાર થયા હતા તે પછી ઓએને પરિષદના કામકાજ માટે તેમ જ પરિષદના પ્રતિનિધિઓના જવા આવવા માટે ઓએને રેલ્વેની ફાટગાટ મેં જેવી બલામજુ કરતો કરાવ ખસાર થયો હતો.

ગોંડલના તા. મહારાષ્ટ્રીથી નંદકુંવરખા મુબઈમાં વાલકેથરસોડ પંરના બંમલામા તા. ૬ મી

૪

માર્ચને રોજ અવસાન પામ્યા છે. તા. મહારાષ્ટ્રી સાહેબા સાહિત્યના રસીયા હતાં. રાજકોટ ખાતે બરાણથી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનાં સ્વાગતાધ્યક્ષ હતા તેઓ ધણાં સ્વતંત્ર અને પ્રગતિમાન વિચાર ધરાવનારા હતા. તેમણે સૌથી પ્રથમ પોતાના કુટુંબમાંથી પડદા પ્રથાનો ત્યાગ કર્યો હતો તેઓ

ચોતે સાદાં હતાં અને સાદુ જીવન જીવતા હતાં. પ્રભુ તેમના આત્માને શાન્તિ આપે !

સ્વ-સંગીના લેગા,

(૧) મુંબઈમાં ભૂલેશ્વરમાં ભારતરત્નમાં પદિ સાથે રહેલી કાન્નાબાઈ દ્વારકાદાસ કારણનાથ નામની સ્ત્રી સ્વપર રાધતા દાઝી મરજુ પામી. (૨) મુંબઈમાં માડવી ખાને પદિ સાથે રહેલી મણિબાઈ ગેયજી નામની વોસ વર્ષની સ્ત્રી બંગની સમગીપર સાગીને ઊંડો પડવાથી સખત રીતે દાઝો મરજુ પામી. (૩) મુંબઈમાં ભૂલેશ્વરમાં રહેલી માલેકબાઈ નામની સ્ત્રી

શ્રીમતી ગિરિજાબાઈ કેલકર
યાજ્ઞા જીવતા મહિલા પરિષદનાં પ્રમુખ

સમગીથી દાઝી મરજુ પામી.

યાજ્ઞા જીવતા મહિલા પરિષદઃ ગઈ તા. ૨૧-૨૨ ને રોજ પાલવર મુકામે યાજ્ઞા જીવતા મહિલા પરિષદનું પ્રથમ અધિવેશન બરાણું હતું. એને પ્રમુખરૂપાને જાનીવા મહારાષ્ટ્રીય લેખિકા શ્રીમતી ગિરિજાબાઈ કેલકર બિરાજ્યાં હતા. યાજ્ઞા જીવતાની ૩૦૦ જેટલી સ્ત્રીઓએ પરિષદમાં ભાગ

આસ્ટ્રેલીયાના સ્ત્રીમતદાર સંઘના પ્રતિનિધિઓ પેકીનાં એક હતાં.

મેડમ મેરીયા વીરેનને ક્રાન્સની સર-કારે 'લીઇયન ડી ઓનર' એનાયત કર્યો છે. તેમની મેવાઓ એટલી બધી બહુલી છે કે આવી કેદર કેટલીય વહેલી યથ સગી હોત.

ગ્રીસમાં કેળવણી માટે ખર્ચ : નેશનલ કાઉન્સિલ ઓફ વિમેનના આગ્રહને પરિણામે ગ્રીસમાં રાજ્યના કેળવણી ખાતાના આશ્રયે કેળવણી વિષયક સીનેમેટાગ્રાફી માટેની બેરો સ્થાપવામાં આવી છે. એના ડીરેક્ટર તરીકે કાઉન્સિલના બહુલીતાં સભ્ય મેડમ કેરોનીલાની નીમલુક કરવામાં આવી છે.

મીસીસ કેરી એપ્પેન કેટ : ઇયોવા સ્ટેટ કોલેજમાં કાયદાનો અભ્યાસ કરી શકાય તે માટે તેણે લાયબ્રેરીમાં રક્ષાળીઓ ઘોઘ અને બીજા પરીશ્રમ કર્યો અને પૂછી તેા સ્ત્રીઓને મતાધિકાર હોવાજ નેહએ એવો નિશ્ચય કરીને તેમણે સ્ત્રી મતાધિકાર માટે ચળવળ ઉપાડી એટલુંજ નહિ પણ એ ચળવળને સફળતાએ પહોંચાડી.

છેલ્લા પચાસ વર્ષથી હુનિયાભરના દેશોની સ્ત્રીમતાધિકારની ચળવળના પ્રેરણામૂર્તિ સભા એ સન્મારી તે મીસીસ કેરી એપ્પેન કેટ છે. આતર રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી મતાધિકાર સંઘના ન્યુયૉર્ક અને પેરીસના મહાઅધિવેશનમાં એઓ પ્રમુખ હતા. આજે સીતેર વર્ષની વયે પણ સુવેદ માટે, શાન્તિ માટે મથન કરી રહ્યા છે. એમનું અસ્તિત્વ એ દીશામાં સારો પ્રસાવ પાડી રહ્યું છે.

આટલી વૃદ્ધ વયે પણ શાન્તિ માટે તેમની ઝંખના ઓછી યથ નથી. વૉશિંગ્ટનમાં વિમહન કારણ અને હકેલ વિષે ચર્ચા કરવા માટે મળેલી પરિષદમાં ન્યુયૉર્ક ખાતેના ન્યુ રૉરોવે ખાતેના તેમનાં નિવાસસ્થાનેથી તેઓ ખાસ ગયાં હતાં સ્ત્રી મતાધિકાર અને શાન્તિ માટેની મીસીસ કેરની ચળવળની ૫૦ મી જયંતી ચાલતી હોવાનું પ્રેસીડેન્ટ રૂઝવેલ્ટ બહુતા હતા. એટલે બહુટ

હાકસ ખાતે તેમણે મીસીસ કેટની સેવાઓની પ્રથંસા કરતો પત્ર તેમને આપ્યો હતો.

બે બહુલીતા સ્ત્રીઓનાં અવસાન: અમેરિકાની બે બહુલીતા સ્ત્રીઓ ડીસેમ્બર માસમાં અવસાન પામી છે. એક ડૉ. કેથરિન બી મન્ડ જેણે જેલ સુધારણાને પોતાનું જીવનકાર્ય બનાવ્યું હતું તે અને બીજી લીઝેટ્ટ વુડવર્થ રીડ જેઓ બહુલીતા કવચિત્રી હતાં.

પતિને સ્થાને: અમેરિકાની સેનેટના સભ્ય મી. હુ લેંગ જેમનું ખૂન કરવામાં આવ્યું હતું તેમના વિધવા મીસીસ હુ લેંગને પતિની સેનેટ તરીકેની જગ્યાની મુદત પૂરી કરવા માટે તે પટે નીમવામાં આવ્યાં છે. આમ સેનેટમાં એકીસાથે બે સ્ત્રી સભ્યો પહેલી જ વાર બિરાજશે. અમાફ આવી જ રીતે પતિને સ્થાને નીમાયલાં મીસીસ કેરેવેએ પાછળથી ચુંટણીમાં લાગ લીધો હતો અને પોતાની લામકાત ઉપર તેઓ ચુંટાઈ આવ્યા હતાં.

નીમો સ્ત્રીઓની વ્યવસ્થિત પ્રવૃત્તિઓને લગતી માહિતી આપવા માટે તેમજ જરૂર પડે ત્યાં નીમો પ્રવર્તનો અવાજ રજૂ કરવા માટે મેરી મેકલેડ બેથૂનની આગેવાની હેઠળ રંગીન સ્ત્રીઓની નેશનલ કાઉન્સિલ અમેરિકામાં સ્થપાઈ છે.

કેનેડામાં. નાનું સરખું વેળવુડ સ્ત્રીમથર ચૂંટનાઈ પ્રથમ શહેર યથ પડ્યું છે.

સાહિત્યની અધ્યાપિકા: કેરો યુનિવર્સિટીમાં સાહિત્યનાં અધ્યાપિકા તરીકે મેડમ ડેરીયા કાઉન્સિલની નીમલુક યથ છે.

જાપાનની સ્ત્રીઓ એક કલ્પ આમળાં જાપાનની સ્ત્રીઓએ પોતાનું જ વાયરલેસ સ્ટેશન ઉઠાવ્યું કરવા માટે જંગી ફંડ ઉચરાવવા માંડ્યું છે. એ સ્ટેશનમાં માત્ર સ્ત્રીઓ જ નોકરીએ રાખવામાં આવશે અને માત્ર સ્ત્રીઓ જ એ સ્ટેશનથી બ્રોડ-કાસ્ટ કરશે, એમ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રીઓની મંજૂર અને સમાજવાદી પુર્તિમાં જણાવાયું છે.

તમારા બાલકોને નિડર બનાવવા માટે

રાષ્ટ્રીય બાલ-સાહિત્યમાલા

૧. આવા તાંદરા ન જોઈએ બાલકોના માનીતા ગિજુભાઈએ લખેલી સુદર ટુંકી વાર્તાઓ
મૂલ્ય : ૦-૨-૬ : પોષ્ટેજ : ૦-૦-૯
 ૨. વા ન ર સે ના નાં ગી તો નાનકા વાનરોને સરખસ-સભા પ્રસંગે ઉપયોગી થાય એવા ગીતો
મૂલ્ય : ૦-૨-૦ : પોષ્ટેજ : ૦-૦-૯
 ૩. વા ન ર સૈ નિક ર મે શ બાલકો માટે ભાઈ ચન્દ્રશંકર ભટ્ટે લખેલી નિડર સૈનિકની વાર્તા
મૂલ્ય : ૦-૨-૬ : પોષ્ટેજ : ૦-૦-૯
- ...ત્રણ પુસ્તકો સાથે લેનારને સાત આનામાં ઘેર બેઠાં...

વ્યવસ્થાપક “ગુણસુન્દરી”, મુંબાઈ, ૪

એસર્સ સી. જમનાદાસની કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ, ૨.

ગુજરાતના માનીતા કવિ ખખરદારનાં કાવ્ય ગ્રંથો

દર્શનિકા

વનમાં પ્રવેશતા કવશ્રીએ ગુજરાતને અર્પેલું છ હજાર લીટીનું તરવ દર્શનયુક્ત ગદ્યારવિધાન મોટું કાવ્ય પાકું સોનેરી પૂઠું, ૪૩૨ પાનાં ઉંચા જાડા ફેધર વેઇટ કાગળ કિંમત રૂ. ત્રણ ૮ ખ. આ ૬

કલિકા

શ્રુગારગ્નુ ૩૦૦૦ લીટીનું અપૂર્વ ખડ કાવ્ય, જર્મન વિદ્વાનોની અત્યંત પ્રસન્ન પામ્યું છે રપ૦થી વધુ પાનાં, ઉંચા એ નીક કાગળ, પાકું પૂઠું કિંમત માત્ર રૂ. બે ૮ ખ ચાર આના

ભજનિકા

ભક્તિ, જ્ઞાન અને વેદવ્યના પોષણોસા ભજન કાવ્યો.
પાકું સોનેરી પૂઠું, કિંમત માત્ર રૂપીઆ સવા ૮ ખ.
ત્રણ આના

રાસ-ચંદ્રિકા

(ભાગ પહેલો)

સુદર રાસ-સંગ્રહની સસ્તી છતાં આકર્ષક આવૃત્ત
કિંમત : રૂ. ૦-૮-૦
૮, ખ : રૂ. ૦-૧-૩

મળવાનાં હેતુથી. વ્યવસ્થાપક “ગુણસુન્દરી”, મુંબાઈ, ૪ અને ગાણીતા બુક-સલર પાસેથી

આવી શકે એવી રીતે ખુલ્લું રાખતો, ખોરાક દળવાની ઘંટી પણ ખેરાખર સાફ કરાવતો નહિ તેથી ખોરાકમા મેલ જતો. ઘરનો પહેરો ભરનારને તે એક જાતનો પદાર્થ પીવા આપતો તેથી પહેરેગીરો આખો દિવસ ઉઘ્યા કરતા. જ્યારે પહેરેગીરો ઉઘતા ત્યારે દુશ્મનો આવીને મળ કરતા.

ધીરે ધીરે આ ઘરમાં દુશ્મનો ખૂબ પેસી ગયા અને ઘરના માલિકને ઘણો નબળો બનાવી દીધો અને આખરે આવા સારા ઘરનો નાશ થયો.

તમારી બધાની પાસે આવું જ સુદર ઘર છે. માટે જરૂર તમારા ઘરની કાળજી રાખશો. ઘર કેયું તેનો તમે વિચાર કર્યો ? આ ઘર તે તમારું શરીર. આ અજળ જેવું ઘર ભગવાને તમને આપ્યું છે તેને આપણે શરીર કહીએ છીએ. આવું સુદર ઘર ચોખ્ખું રાખવું એ દરેકની ફરજ છે.

સુમન બહેન દેસાઈ

‘ દેશભક્ત ’

યૂરોપમા એક નાનકડો દેશ છે. સ્વીટ્ઝરલેન્ડ એવું નામ. એ હુંગાળ, રસાળ, અને ઘણાજ રમણીય છે. ઘણાંયે રાત્રીએ એને મેળવવા ખૂનખાર લડતા. પણ ત્યાં ના લોકોને તો સ્વતંત્ર રહેવું ગમે એટલે કોઈની પણ આજ્ઞા એ ન માને. કદાચ કોઈ રાજા એમને હરાવે અને ત્યાં રાજ કરે, તો તે માત્ર થોડો વખતજ. બીજેજ મહિને કે, બહુ તો વર્ષે એ લોકો બળવો કરે અને નવા રાજાને હાંકી કાઢે.

સ્વીટ્ઝરલેન્ડની પડોશમાં આસ્ટ્રીઆ દેશ છે. લગભગ સાતસો વર્ષ પહેલાં, ત્યાંના ડયુકે સ્વીટ્ઝરલેન્ડ પર ચડાઈ કરી. ડયુકના લશ્કરમાં તો ઘણાજ તાલીમખાજ લડવંધ્યા; એના ઘોડાઓ પણ પવનવેગી. અને લાલા વગેરે હથિયારો પણ મોટાં અને પાણીદાર. આસ્ટ્રીઆનોએ તો સ્વીટ્ઝરલેન્ડના પાટનગરને જોતજોતામાં ઘેરી લીધું.

સ્વીટ્ઝરલેન્ડ તો નાનો દેશ એટલે ત્યાંના કૈનિક તો બિચારા ગરીબ. એમની પાસે નહિ સારી તાલીમ, સારા હથિયાર કે ઘોડાઓ, છતાં માતૃભૂમિની સેવામા પ્રાણ ત્યાગ કરવો પડે તો એ પાછા ન પડે. ત્યાંના ટેકરા ઉપર દુશ્મનો સામે ચોરસા માડવાનો એમણે નિશ્ચય કરી દીધો. સામનો શરૂ થયો.

આસ્ટ્રીઆનો તો એમના નાના હથિયારોની ઠેકડી કરે. એ તો કહે, કે ‘ આ બધાંને તો આંખ મિંચતામાં મારી નાખીશું. એમનાં શરીરને રાંધી ખાણું બનાવીશું અને એ વડે ડયુક સાહેબને નવાજીશું. ’ પણ એ આછકલાઓને ક્યાં ખબર હતી, કે, એમણે ‘ ત્યાગરૂપી ’ હથિયાર કોઈથી પાછું પડે એમ ન હતું ?

ઑસ્ટ્રીઅનો તો એક બીજાની પાસે પાસે ગોઠવાઈ ગયા અને પોતાના લાંબા લાલા દરેકે આગળ ધરી દીધા. આથી તો એક ન છેદાય એવી લાલાઓની ભીંત બની ગઈ. હવે સ્વીઝ સૈનિકો શું કરે ? ઘણાંયે પ્રયત્ન કર્યા, પણ સ્વીઝ લશ્કર આ ભીંત ન તૂટી તે નજ તૂટી.

એટલામાં એક સાચો સ્વીઝ સિંપાઈ બહાર આવ્યો. એવું નામ આર્નોલ્ડ. એ તો સાચું જ કહી નાખે અને કરી નાખે. લાપણું કરતાં એને ન આવડે. એને એ બધામાં અને તુલ્ય માનતો. એ બોલી ઉઠ્યો, કે, દોસ્તો ‘ માતુભૂમિ ’ બીજાના હાથમાં જાય એ કેમ વેઠાય ? એની સેવામાં મરીશીટી ચહીદ થવું એજ જીવન ગણાય ! ” અને તરતજ એણે તો પેલી લાલાઓની ભીંતમાં ઝંપલાવ્યું. એણે દસ બાર ઑસ્ટ્રીઅનોના હાથમાં લાલાઓ ઝૂંટવી લીધા. પણ લાલાઓની લોહી તરસી અણીઓ આમ કરવામાં લોંબાઈ ગઈ. એટલામાં તો લાગ મળતાં સ્વીઝ સિંપાઈઓ લાલા વગરના ઑસ્ટ્રીઅનો ઉપર તુટી પડ્યા. ઑસ્ટ્રીઅન લશ્કરમાં ભંગાણુ પડ્યું અને ઘણા ખરા સૈનિકો કપાઈ મૂઆ. કેટલા જીવ લઈ નાશી ગયા. છેવટે સ્વીટ્ઝરલેન્ડનો સ્વતંત્ર ધ્વજ અણનમ ફરકતો રહ્યો. પરંતુ દેશનો સાચો દીકરો આર્નોલ્ડ મરી ગયો. લોકોએ એના શરીર પર પુષ્પોનો ઢગ કરી દીધો. એનો મૃત્યુ શોક જાહેર પાળવામાં આવ્યો. એના કુટુંબને વર્ષાસિન બાંધી આપવામાં આવ્યું. લોકોએ ઘણા દિવસ મુખી યશ ગાથાઓ ગાઈ.

આજે પણ સ્વીટ્ઝરલેન્ડમાં એની મરણતિથિ ઉજવાય છે. એની દેશ સેવાએ ઘણાય આર્નોલ્ડસ સન્ન્યા છે અને સરજશે. એ રીતે એ અમર જ કહેવાયને ? કેટલો મહાન દેશભક્ત ?

નર્મદાશંકર મહેતા.

પુખ્ત : બાળકો માટેનું સચિત્ર પત્ર તંત્રીઓ શ્રી. હંસા મહેતા અને શ્રી. મેતક બોજ-રાજ. ગુલિસ્તાન, ખાર, મુંબઈ. વાર્ષિક લવાજમ એક રૂપિય.

માત્ર એક જ રૂપિયાની અંદર બાળકોને માટે આટલું સુંદર, વિવિધતાભર્યું અને સચિત્ર માસિક બાળકોને મળે એ ખરેખર આવકાર દાયક છે. અંગ્રેજી ભાષા જાણતા બાળકો એનો અવશ્ય લાભ લેશે.

‘અખીન ભારત બાળક મંથ’ તરફથી આ પત્રનું પ્રકાશન થાય છે એટલે એક વાત વિચારવાની રહે છે. હિંદુસ્તાનની જુદી જુદી ભાષાઓ વચ્ચે આવા પત્રનું પ્રકાશન અંગ્રેજી ભાષામાં કરવાનું કમય એના તંત્રવાદોએ ઉચિત ધ્યાન રાખે પણ થોડાંક પાનાં દિંદી ભાષામાં રાખ્યા હોત તો એક મહત્ત્વનું કાર્ય મિલ્લ થવું જત. જુદાં જુદા પ્રાંતોના બાળકો હિંદી ભાષાનો પરિચય કરત અને ઘણાં બાળકો લાભ ઉઠાવત.

છતાંય અંગ્રેજી જાણતા બાળકો એનો લાભ લેવાનું ન ચૂકે. મૌને પોપાય એટલા સવાજમમાં પ્રાપ્ત થવું આ મામિદ સાચે જ ઉપયોગી નીવડશે,

પવનનું નેરું

હજી તમને પવનના નેરનું જ્ઞાન નથી. કોઈ અંધકાર રાત્રીએ મુસવાટા કરતો ને ઘુઘવાટા કરતો પવન વાતો હોય ત્યારે, તે છે તેના કરતાં વધારે ભયંકર લાગે છે. ઇંગ્લેન્ડમાં તો કલાકે ૬૦ માઈલની ઝડપ જેટલો વંદોળીઓ આવ્યો હતો. તેનાથી કેટલુંય નુકસાન થયું હતું. તો જે દેશમાં સો માઈલની ઝડપનો વંદોળીઓ આવ્યો હોય તેની શું કશા થાય ?

ઇંગ્લેન્ડમાં સો માઈલની ઉપર વંદોળીઓની ઝડપ બે વખત મપાઈ હતી. ૧૯૨૨ માં દક્ષિણ કિનારા ઉપર વંદોળીઓની ઝડપ ૧૦૮ માઈલની હતી જે વખતે દરિયા પરના ૧૫૦ મકાનો તૂટી ગયાં હતા અને બેન્ડ્રી બેની દીવાદાંડી ઉડી પડી હતી. ઇંગ્લેન્ડમાં બે કોઈ ઝડપીમા ઝડપી વંદોળીઓ આવ્યો હોય તો તે ૧૯૨૦ માં. તેની ૧૧૨ માઈલની ઝડપ હતી.

ઇંગ્લેન્ડમાં બે કોઈ વંદોળીઓથી ખૂબ નુકસાન થયું હોય તો ને ૨૬ ડીસેમ્બર ૧૮૭૬ માં, જે વખતે ટેય નામનો પૂલ તૂટી પડ્યો હતો. સીગ્નલ-મેન આગગાડીનો દીવો બેઠેને તેની વાટ ભેતો ઉભો હતો એટલામાંજ આગગાડીનો દીવો શુભ થઈ ગયો. તેને ખબર જ ન પડી કે થયું શું ? થોડા વખત પછી એને ખબર પડી કે પૂલ ભાંગી ગયો છે. પૂલ તૂટેલો તેનો અવાજ આ વાવાઝોડાના અવાજમાં સમાઈ ગયો. વિચાર કરો કે પવનનો કેટલો મોટો અવાજ હશે ? આગગાડીમાં બેઠેલા ૧૦૦ માણસો મરણ પામ્યાં હતાં.

આ તો સો જ માણસો મરાં ગયા પણ અમેરિકામાં વંદોળીઓથી ભારે નુકસાન થયું હતું. ૧૯૦૦ માં જ્યારે ગેલ્વેસ્ટન નામનું શહેર વંદોળીઓથી ખેદાન મેદાન જેવું થઈ ગયું ત્યારે ૫૦૦૦ માણસો મરણ પામ્યાં હતા. ખીલ વખતે ૧૯૧૩ માં એવોજ મોટો વંદોળીઓ આવ્યો હતો. તે વખતે ૨૦૦૦ માણસો મરણ પામ્યાં હતાં અને ૭૫૦૦૦૦૦૦૦૦ રૂપીઆનું નુકસાન થયું હતું.

હવાનું નેર ખૂબ ભયંકર છે, તે જ્યારે ભારે ભારે ચીજો ભાંગીને ખીલ જાય છે કે જે છે ત્યારે આપણને ખબર પડે છે. ૧૮૪૨ માં જ્યારે ઓહીઓમાં વંદોળીઓ આવ્યો ત્યારે મોટાં મોટા મકાનોને ઉપાડીને આઠ માઈલ દૂર કટકે કટકે કરીને, તેણે ફેંકી દીધાં હતાં અહો હો હો હો કેટલું બધું નેર !

પિનાકી પટેલ

ભાણું પસાયતો

આરે તરફ શાંતિ છે. માત્ર ખળખળ વહેતા ઝરણાનો અને કોઈ કોઈ વાર પવનના સપાટાથી ખડખડ હસતાં પાંદડાંઓનો અવાજ તળલાની માફક શાંતિમાં તાલ પૂરે છે. ભાણું તળાટીએ આપેલો કાગળીઓ લઈ ગીરની વાંકી કેડીમાંથી પસાર થઈ રહ્યો છે. ગીરના જંગલમાં રખડી રખડીને ભાણુંએ ડુંગરોને પોતાના મિત્ર બનાવ્યા છે. ભાણું જ્યારે ભૂલે પડતો ત્યારે એ મિત્રો બોલાવી બોલાવીને તેને માર્ગ બતાવતા. સિંહોની ત્રાડોનો સંદેશો ભાણુંને આપી દેતા. અને કોઈ કોઈ વખત સંકટને પ્રસંગે પોતાના બોળામાં તેને વાસ દેતા.

આજે પણ ભાણું એવા સંકટમાંથી પસાર થઈ રહ્યો છે. નેગીલાસ ખુમાણ બહારવટે ચડ્યો છે. ગીરના ડુંગરોમાં સિંહોની સાથે તેણે વાસ કીધો છે. એક પછી એક ગામડાંઓ તે ભાંગે છે. આવે પ્રસંગે ભાણું કસોટીએ ચડ્યો છે. હંમેશાની તેને પચાસ પચાસ માર્ગલની મજલ થાય છે. ભાણુંના પગની રંગો આલી આલીને ફૂલી ગઈ છે. ચાલવું તે એને મન રમત બની ગઈ છે. પણ આજે તો હલ થઈ ગઈ છે. રપ ગાઉ તો તે આલી ચૂક્યો છે. હજી તેને પંદર ગાઉ કાપવાના છે અને તે પણ વિકટ જંગલમાંથી. સિંહ જોયાની ભાણુંને નવાઈ નથી. પણ અત્યારે રાત્રીના સમયે સિંહની બોડ પાસેથી નીકળવાની ભયંકરતા ભાણું સમજે છે. ભાણુંની ચપળ આંખો આરે તરફ ચકળ વકળ કર્યા કરે છે. અને પગ પોતાનું કામ વફાદારીથી કર્યા કરે છે.

એક ઉંચી ટેકરીની ટોચ ઉપર ભાણું જરા થોભ્યો. આકાશ તરફ નજર ફેંકી તેણે જોઈ લીધું કે રાત્રીના નવ વાગી ચૂક્યા છે. સામી બાજુ નજર ફેંકી તેણે રસ્તાનું માપ કાઢી લીધું. ચિંતાની એક બે રેખા તેના મોઢા પરથી પસાર થઈ ગઈ. તેણે જોઈ લીધું કે સિંહોને શિકારે નીકળવાનો વખત થઈ ગયો છે. પણ ચીટ્ટી પહોંચ્યાડયા વગર તેનાથી કેમ જપાય થોડા વખતમાં તે તૈયાર થઈ ગયો. મોઢા પરની રેખા બદલાઈ અને આગળ ચાલવા માંડ્યું. ખળ ખળ ખળ કરતો તે ટળેટીમાં આવી પહોંચ્યો. આડીની ધીચતા વધી; અંધકારનું જોર પણ જામ્યું.

ભાણુંએ સિંહોનાં પરાક્રમ જોયા હતા પણ તે ડરી જવામાં માનતો ન હતો. ભાણુંને સિંહની ઉદારતાની ખબર હતી છતાં તે બેદરકાર રહેવામાં પણ માનતો ન હતો. વોકળા કિનારે કિનારે તળેટીની ધીચ આડીમાં તેને બે ગાઉ કાપવાના હતા. ભાણુંની ચિંતા આ રસ્તા પૂરતીજ હતી. તે બણતો હતો કે ગીરના સિંહોનો મોટો ભાગ આ જગ્યાએ જ રહે છે. એટલે તે જરા વધારે ગંભીર બન્યો. વધારે સાવચેત બન્યો, કાનને જરા વધારે સરવા કર્યા. ભાણુંએ આ રીતે બે માર્ગલ માર્યા. ભાણુંની હિંમત જરા વધી. પણ થોડા વખતમાં તેના કાને કોઈના કંસટાવાને

અવાજ આવ્યો. તરતજ લાણી થોભ્યો. કાનને તેણે વધારે સરવા કર્યા. એક વખત ચારે ખાણુ નજર ફેંકી લીધી તેને ઝાડ પર ચઢી જવાનો વિચાર આવ્યો. પણ તે જરા થોભ્યો. અવાજ વધ્યો; લાણીને સમજાયું કે તે કોઈ માણસનો અવાજ હતો. ધીમે ડગલે તે આગળ વધ્યો. અવાજની દિશામાં તેણે પોતાની નજર ફેંકી. બે મોટા ઝાડના થડ વચ્ચેથી તેણે જોયું તો એક તરફ મોટા અરખી ઘાડાને પીંખી નાખતો સિંહ અને બીજી લાણુ ધવાયેલો પડેલો સ્વાર તેની નજરે પડ્યા. પ્રસંગની ભયંકરતા તે સમજ્યો. સ્વારની સામે તીજી નજરે જોતાં જોતાં ઘાડાને આરાગતો સિંહ તેને મસ્તીમાં આવેલો લાગ્યો. આ વખતે સિંહની નજરે પડ્યું એટલે કાળના મોઢામાં માથું મૂક્યું એમ તેને લાગ્યું. શું કરવું તે તેને સૂઝ્યું નહિ. બીજીજ પગે તેણે પોતાનું ફાળીયું હાથ પર કોણી મુધી વીંટ્યું. ડાંગને જરા મજબુત ઝાલી અને સ્થિર પગલે તે બહાર આવ્યો. તેનું લોહી ઉઠળી બેઠ્યું. સિંહની સામે તેણે લોહી ઝરતી આંખે જોયું. ખખડાટ થતાંજ સિંહે માથું ઉંચક્યું. તે પણ વિચાર કરતો ન હોય, તેમ ખાવાનું છેડી લાણીની સામે જોઈ રહ્યો. બીજી પગેજ ત્રાડ નાખી હો હો હો કરતો તે લાણી તરફ વધ્યો. લાણી ચેતેલોજ હતો સિંહના ફાટેલા મોઢામાં ભાલાની માફક તેણે ડાંગ ખોસી લીધી અને ફાળીયું વીંટેલા હાથે સિંહના બંને પૂંજ ઝીલી લીધા. સિંહ હવે જીવ પર આવ્યો. તેણે જોરથી પોતાના માથાને ઝટકો માર્યો. લાણીના હાથમાંથી ડાંગ છટકી. ડાંગને મોઢામાંથી કાઢવા સિંહે જોરથી કુંફાડો માર્યો. પણ બિંદે મુધી પહોંચેલી ડાંગ એમ એક કુંફાડે ન નીકળી. લાણી ગભરાયો. એક પળમાં તો તેણે ચારે તરફ નજર નાખી. એકદમ પાસે પડેલા સ્વારની તરવાર તરફ તેનું ધ્યાન ગયું. ઝળ લઈને તરવાર ખેંચી અને બીજીજ પગે સિંહની ગરદન પર એવા જોરથી ઝટકી કે છેલ્લી ત્રાડ દેતું સિંહનું માથું ધબ લઈને હેઠું પડ્યું.

પાસે પડ્યો પડ્યો સ્વાર આ બધું જોઈ રહ્યો. લાણીની મોંઢનગી જોઈ બે ઘડી ધાનું દુઃખ એ વિસરી ગયો.

લાણી તરતજ સ્વાર તરફ વળ્યો. પણ ત્યાં તો બીજી ત્રાડ સંભરાણી. લાણી સમજ્યો કે સિંહની છેલ્લી ત્રાડ સાંભળી સિંહણુ આવી હશે. ઝડપ લઈને તેણે સ્વારને બચકયો ને સ્વારનો ફેંટો કાઢી તેનો એક છેડો સ્વારને ખાંધ્યો ને બીજો છેડો મોંમાં લઈ સડસડાટ કરતો ઝાડ પર ચઢી ગયો. સ્વારને તેણે ઉપર સીંચી લીધો. ઝાડની જાંચી ડાળ પર તે સ્વારને લઈ ગયો ને જોયું તો સ્વાર બેભાન હતો.

અપૂર્ણ

કેસુભાઈ ભાવસાર

૧લી અને ૨થાપાઠ શ્રી. વરદકૃષ્ણ વર્મા, બી. એ, એવમેન. બી., એમ. એકસી (તંડન) દાદા દીવાન

શુભાસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશાલય

ચોથા અંક : ૧૯૩

પૂર્ણ સંખ્યા] પૃ. ૨૬ : અંક

તંત્રી :

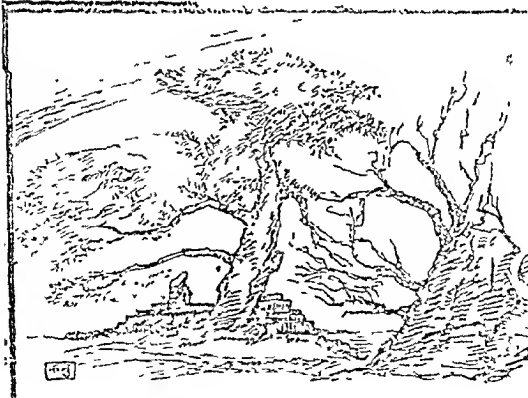
યજ્ઞેશ હ. શુક્લ

તંત્રી : બાળવિજ્ઞાન :

સોમશર્મા ખટ્ટ

આમનો કુલ :

રોચ દેવનાર : શ્રી. કનુ દે

ગાજરાન

દર મહીનાની તા. ૧૫ મીએ પ્રગટ થાય છે

ઑગસ્ટ અંકમાં

શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશીની નવી નવલકથા

આવૃત્તિ :
શ્રી. કનૈયાલાલ મા. મુનશી
સાહિત્ય સંસદ તરફથી

જય સોમનાથ
(ચાલુ વાર્તા)

તંત્રી મંડળ :

શ્રી જ્યોતીન્દ્ર હ. દવે,
શ્રી ધનમુખલાલ કૃ. મહેતા,
શ્રી રમણ ન. વડીલ,
શ્રી રાકરપ્રસાદ છ. રાવલ
શ્રી ભાનુશંકર બા. વ્યાસ

પંખીનો માળો (વાર્તા) : મુરથી શંકર

સૌદામિની (નાટક) : પ્રહલાદ પાઠક

ભાલણ (નિર્મલ) ગજેન્દ્રચંદ્ર પંડ્યા

તૈયબજી રોહની દુકાને (પ્રહસન કાવ્ય) : પતીલ

વાર્ષિક લવાજમ :

અપવાદ : (વાર્તા) હીરાલાલ નાથુરાવી

હિન્દમાં . ર. ૫-૦-૦

પરદેશ : ૧૨ શીર્ષોજ

સંસદના સભ્યો માટે

લવાજમ : ર. ૪-૦-૦

ઉપરાંત નવોન કવિઓના કાવ્યો, દોહન, નવું સાહિત્ય,
તંત્રીસ્થાનેથી વગેરે વગેરે રસપ્રદ લેખમાળા

કાર્યાલય :

૧૧૧, એસ્થેનેડ રોડ,

મદ્રાસ, મુંબઈ

ગુણસુન્દરી અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

લવાનમ : ર. ૪-૧-૦] (સ્ત્રી ઉપયોગી સચિત્ર માસિક) [દિન બદલ : ૧૦ શીર્ષી

આવૃત્તિ અને સ્થાપક : જયકૃષ્ણ ના. વર્મા, બી. એ., એલએલ. બી, એમ. એસ. સી.
(લેડન). (લાલ) દીવાન સાહેબ, હાલાવાડા રાજ્ય.
કાર્યાલય :

તાંત્રી : યજ્ઞેશ દ. શુક્લ ઓગસ્ટ : ૧૯૩૬ ૧૧૪, વિક્રમભાઈ પટેલ રોડ, મુંબાઈ, ૪.

પુસ્તક : ૨૬ મું] અનુક્રમણિકા [અંક ૬૭૦

કવે' વિદ્યાવીરનો પદવીદાન સમારંભ : મુખ્યપદ ચિત્રો	૨૮૫
મહાસભા અને સ્ત્રીઓ : શ્રી. પંડિત જવાહરલાલ નેહરુ	૨૮૭
રણુજીત નર્સિંગ એસોસીએશન : શ્રી. પ્રકાશ	૨૮૯
અન્દ્રમાને, : શ્રી. મોહિનીચન્દ્ર	૨૯૨
ગોળમેજી પરિષદ : શ્રી. નિરંજન	૨૯૩
ગુહસુન્દરીનું સ્વપ્ન : શ્રી. ચૈર્યચન્દ્ર ર. શુક્લ	૨૯૭
ઘેસી ગોવાલણી : શ્રી. રસિક ચિ ત્રિપાઠી	૩૦૦
શિતળા દેવીનો શાપ : શ્રી. ડા. અમૃતલાલ દ. પટેલ	૩૦૫
વર્ષા : ક. કુવર્ણી મજમુદાર	૩૦૮
સાચું સૌન્દર્ય અને સ્વાસ્થ્ય : શ્રીમતી લક્ષ્મીબહેન અનુન સોમીયા	૩૧૦
રંભા : શ્રી. ખલાસી	૩૨૦
સ્ત્રીઓ મારે બુદ્ધિ વિદ્યાવીર : સર મનુભાઈ મહેતા	૩૩૫
ફૂલવેણી :	૩૪૨
સ્ત્રીજગત :	૩૫૧
સમાલોચના :	૩૫૪
નોંધ :	

બાલ વિભાગ

તાંત્રી : સોમભાઈ પટેલ

ભૂતકાં : નટુભાઈ	૧૧૭
દેશસેવિકા : નર્મદાસાંકર આ. મહેતા	૧૧૮
આપ' ભૂમિ : વિદ્યાદેવી રસ્તોળી	૧૨૦
અધ્યા હૂક રે ! હૂક : ચંદ્રકાંત રાવલ	૧૨૧
તીલ :	૧૨૨

યુરોપના વેપારીઓ ગોદરેજના નાહવાના સાબુ પોતાના દેશમાં આયાત કરે છે!!!!!!

પોતાના દેશના નામાંકીત ડાક્ટરો અને રસાયણશાસ્ત્રીઓના ગોદરેજના
નાહવાના સાબુ માટેના ઉંચા અસીપ્રાય જાણી જરમનો હિંદુસ્તાનથી
ગોદરેજના સાબુ અને ખાસ કરીને ગોદરેજના સુખડના સાબુ
મંગાવીને વાપરવા લાગ્યા છે.

એ સુખડના સાબુમાં મોટા જથ્થામાં માઈસોરનું સુખડનું તેલ
વાપરવામાં આવે છે અને કોઈ પણ સુખડના સાબુ કરતાં
એ સાબુ વજનમાં વધારે અને સસ્તા હોય છે.

કારખાનું ગોદરેજ સોપ્સ લીમીટેડ.

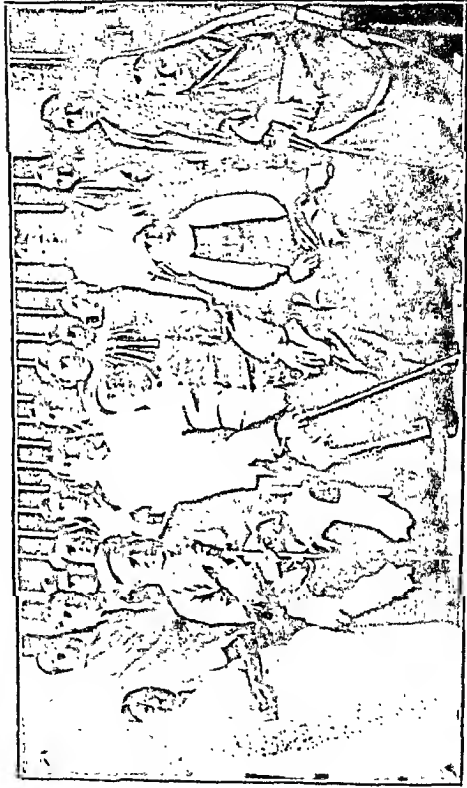
ડીલાઈલિ રોડ, મુંબઈ.

સોલ એજન્ટ : નાદીરશાહ પ્રીંટર એન્ડ કંપની

એસ્પ્લેનેડ રોડ, મુંબઈ.

શીગલી નયીઆપુ દામેદાર દાદરતી હિન્દી બ્રીજીની પુનિવર્સીટીમાંથી આ વર્ષે પદ્મી મેળવનારી સ્નાતિકાઓ

શ્રીમતી રૂપી પ્રેમલીલા, સર મનુષ્યભૂત મહેતા, શ્રી. પાટાશ, અણાણી કચેરી, શ્રી પદવીદાન મહેતા
શ્રીમતી નરમણીબાઈ દામોદર દાદરશી દિન્દી શ્રીજીનાની વિદ્યાપીઠના પદવીદાન સંમારંભ ભુવની તા. ૨૭ મીએ યોગા. તે

ગુપ્તસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

પુસ્તક ૨૬મું

ઓગસ્ટ : ૧૯૩૬

અંક ૬ થી

મહાસભા અને સ્ત્રીઓ

[પદ્મિત જવાહરલાલ નેહરુ]

સ્ત્રીઓને લગતા પ્રશ્નો પરત્વે મહાસભાની કારોબારી સમિતિની બેઠકારી સામે ફરિયાદ કરતાં નિવેદનો ગુજરાતની મહાસભાવાદી સ્ત્રીઓની માટી સંખ્યા તરફથી મને મળ્યાં છે. હાલની કાર્યવાહક સમિતિમાં કોઈ પણ સ્ત્રી સભ્ય ન હોવા સંબંધમાં ખાસ વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો છે. મહાસભાના પ્રમુખ તરીકે એ અધુરું મારી સામેજ હોવા છતાં, આપણા સ્ત્રીવર્ગમાં વધતાં જતાં રાજદીય જીવનના સુખદ ચિહ્ન રૂપે હું આ નિવેદનને આવકાર આપું છું.

કાર્યવાહક સમિતિમાં સ્ત્રીઓનો સમાવેશ ન કરવા બાબતમાં તો મારે જ પૂરેપૂરી જવાબદારી લઈ લેવી જોઈએ. સ્ત્રીઓને, સ્ત્રીઓ હોવાને કારણે ખાતલ રાખવાનો મારો અથવા તો બીજાઓનો કોઈ વિચાર હતો કે હોઈ શકે એ મારે ભાગ્યે જ કહેવાની જરૂર છે. પરંતુ સંજોગો એવા હતા કે અનિવાર્ય રીતે મારે મારી પસંદગી મર્યાદિત રાખવી પડી. એ છતાં સ્ત્રી સભ્યોની નિમણૂક કરવાનું મારે માટે ચોક્કસ શક્ય હતું. પરંતુ મેં ચાલતી આવેલી પરંપરાનો ભંગ કરવાનો નિર્ણય કર્યો; તે એવી આશાએ કે અતિ તો સ્ત્રીઓને ચોતાને જ માટે એ સાફ થઈ પડશે. મારા નિર્ણયથી કાંઈક સાફ થવા પામ્યું છે એ મને જે નિવેદન મળ્યું છે તેજ આપોઆપ સૂચવે છે.

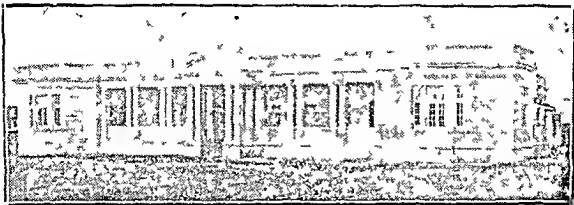
સ્ત્રીઓના પ્રશ્નો પ્રત્યે કાર્યવાહક સમિતિની બેઠકારીને લગતી ફરિયાદ ભાગ્યેજ વાજબી લાગે છે; કારણ કે આવા પ્રશ્નો પરત્વે પુરૂષો ભાગ્યે જ ઉત્સાહ ધરાવતા થઈ શકે છે. પણ એ યાદ રાખવું જોઈએ કે કરાંચીના ઠરાવમાં અને બીજે, મહાસભાએ સ્પષ્ટ રીતે જાહેર કરેલું છે કે, કોઈ પણ જાહેર કાર્યના અમલમાં, નતિનાં કારણે, કોઈ પણ પ્રકારનો બેદરબાવ કે નાલાયકતા રાખી શકાશે નહિ.

મહાસલાને લાગેવળગે છે ત્યાંમુઘી હિન્દની સ્ત્રીઓએ, તેઓના સમાન ફરજી અને નાગરિક તરીકેના હક્કોના સ્વીકાર માટેની લડતમાં વિજય મેળવ્યો છે. આ બે હક્કો સ્વીકારાવવા માટે ઇંગ્લેંડની સ્ત્રીઓને સફળતા મળી તે પહેલાં પેઢીઓ સુધી ભારે કડવાશભરી લડત ચલાવવી પડી હતી. આમ તેઓ માટે દાર ખુદલાં છે અને પ્રવેશ કરવો એ તેઓના હાથની જ વાત છે. પરંતુ લાંબા સમયની ટેવને પરિણામે, તેઓના પોતાનાજ પગ પર ઉભા રહેવાને બદલે, બીજાઓની શુભેચ્છા પર તેઓ આધાર રાખતી હોય એમ લાગે છે. શુભેચ્છા તો ઘણા મોટા પ્રમાણમાં અસ્તિત્વ ધરાવે જ છે. અને એમાં વધારો કરાવવા માટે તેઓએ પ્રયત્ન પણ કરવા બેઠાં પડ્યા છેવટે, બીજાઓની મહેરબાની શોધવાથી નહિ પણ પોતાનાજ સંગઠિત બળદ્વારા તેઓ સામાજિક અને રાજકીય પ્રગતિ સાધી શકશે.

રાજકીય રીતે, આપણી સ્વતંત્રતાની લડતમાં તેઓએ જે વીરતાભર્યો લાભ લીધો છે તેથી પુરોવાની પ્રશંસા તેઓ ક્યારની મેળવી ચૂકી છે. પરંતુ સામાજિક ક્ષેત્રમાં તેઓનું કાર્ય વધારે સખત છે. કારણ કે, આ ભારે સામાજિક બોળમાંથી ફર ધવાને જ્યાં તેઓ પ્રયત્ન કરે છે ત્યાં તેમની સામે જુના રિવાજો અને પુરોવાનાં હિતો અને સ્વાર્થો આવે છે આ કાર્ય માટે તો તેઓએ તેઓના પરજ આધાર રાખવો પડશે. ભે કે અમાશમાના ઘણા, કે જેઓ રાજકીય લડતમાં તેઓના સાથીદાર હતા તેઓ, સામાજિક લડતનો ભાર વહન કરવામાં પોતાનો હિસ્સો આપવાનું ખુશીથી ચાહુ રાખશે.

સ્ત્રીઓનાં હિતોની સંભાળ રાખવા અને મહાસલાવાદી ઓઓને સંગઠિત થવામાં સહાય કરવા સાથે સ્ત્રીઓની એક ખાસ પેટાસમિતિ, નીમવાને કાર્યવાહક સમિતિને સમજાવવાનું મને જણાવવામાં આવ્યું છે. આ વિનંતિ હું ખુશીથી મહાસલાની કાર્યવાહક સમિતિને કરીશ. અને તેઓ સહાય કરવાનું પસંદ કરશે એમાં પણ મને શંકા નથી. પરંતુ મને પોતાને એમ લાગે છે કે હાલમાં આવી સમિતિ જરા કંબખતની થઈ પડશે અને કદાચ બીજા હોડે તેઓના તરફથી કામ કરી રહ્યાં છે એમ ધારીને સ્ત્રીઓને પોતાનેજ મંદ બનાવી દેશે. સ્ત્રીઓની ચળવળની પ્રેરણા અને પરિણામ ખુદ સ્ત્રીઓમાંથીજ આવવું બેઠાં એ મહાસલાવાદી સ્ત્રીઓ પોતે સંગઠિત થાય તો કાર્યવાહક સમિતિ તેઓના પ્રયત્નોને આવકારશે અને મને ખાતરી છે કે તેના તરફથી દરેક પ્રકારની સહાય મળશે.

સ્ત્રીઓને સ્વાશ્રય, સ્વાધીનતા અને જનસેવાના રાહ ઉપર ચલાવવાનું ઉપયોગી કાર્ય કરી રહેલી સંસ્થા

રણજીત નર્સિંગ હોમ

રણજીત નર્સિંગ એસોસીએશન

નૂતનનગર રાજ્યની ઇસ્વીન હોસ્પિટલના ઉપશા માણે સરજીકવ વોડની પહેલી કેબીનમાં ફર્ફ-મિત્રની પયારી પાસે એક ગમણીય સંધ્યાએ હું બેઠો હતો. એ મિત્રે વધરાવળનું એપરેશન કરાવ્યાને પાંચ દિવસ થયા હતા. ફર્ફ સંપૂર્ણ સ્વાસ્થ્ય અને આનંદમાં હતો.

એમની તબીબતની ખમરઅંતર પૂછયા બાદ મારી નજર તેના ખાટલા ઉપરના ફર્ફના કેમ ઉપર પડી તાવ હું મળ્યો તેના આગવા દિવસે ચઢેયો એમ ચાટ જતાવી રહ્યો હતો. ચાટ ઉપર મારી નજર કરતા એ મિત્રે જ વાત શરૂ કરી

“કાલે જ તાવ ચઢેયો આજે મારું છે. મારવાર મારી યાય છે, ઘેર માતા કે પત્ની જેટલી સુશુષ્કા કરે તેટલી જ અને તેની મમતાશરેની મારવાર આ બહેનો અહીં કરી રહેલ છે.”

બહેનોનું નામ આવતાં મારાથી પ્રશ્ન પૂછાઈ ગયો

પરિચય કરાવનાર : શ્રી. ‘વજીહ’

“આ નર્સિંગ એસોસીએશનની બહેનો?”

મિત્રે જવાબ આપ્યો, “હા, એ બહેનો, મમાજે જેની પ્રથમથી દરકાર કરી નથી, તરડોડી છે; આજે પણ મમાજ સમજ્યા વગર જેની નદમોષ કરી રહેલ છે તે બહેનો.”

મિત્ર પોતાની વાત કથે જૂતો હતો. સમયે સવાલ ન કરવાનું વાજબી ધારી એમને મેં બોલવા દીધા

“આ ઇસ્વીતાયમાં હું નમારે નહોતો આવ્યો ત્યારે બદારથી મમાજના લોહિયા આ બહેનો માટે તરેહ તરેહની વાતો કરતા હતા, જુદા કવ કે અને નિંદાની ઝડીઓ વરસાવતા હતા. જાણ્યા વર, જાણ્યાની દરકાર ક્યાં વગર શાવે તેમ બોનતા હતા.

અહીં આવ્યા પછી મને એમ યાય છે કે સમાજના લોહિયા કેટલી હદ સુધી નિંદુર અને કચેર ગતી ચકે છે. બલે તેમને

નાગણી ન-હોય; બહે તેઓ સારી વસ્તુને પ્રસંશે નહિ; બહે તેઓ જોવા જાણવાની દરકાર ન કરે; પણ જે વસ્તુ તે જાણતા નથી, સમજતા નથી, સમજવાની દરકાર કરતા નથી તે વસ્તુને કારણ વગર શા માટે નિંદે છે ? આટલી હદ સુધી આપણો સમાજ નીચે ઉતરી રહ્યો છે, એ અહીં આવ્યા પછી સમજાયુ. ”

મિત્રને થાક ન ચડે એ જોવાનું કામ મારું હતું. વખતે ડૉક્ટર રાઉન્ડમાં આવી ચડે અને અમને વાર્તાલાપ કરતાં અટકાવે એ હીતિ પણ હતી. પણ મિત્રને પોતાના ઉદ્દગાર મને સંભળાવવા જ હતા ત્યાં મારી વાત તે સાંભળે જ શી રીતે ? તેમણે તો પોતાનું કથન આગળ ચલાવ્યું.

“ આવા બેદરકાર અને એકદર સમાજની આ બહેનો ખરેખર એ સમાજની સેવા કરી રહેલ છે. એ સેવામાં એઓ કેવા અવશ્યુનીય પ્રેમ બતાવી રહેલ છે ? બહેનોને આવી સુંદર તક મેળવી આપનારને ધન્યવાદ ધરે છે. ”

સમાજની પરાધીન બહેનો પરાધીનતામાંથી છૂટી પોતાનું જીવન સ્વતંત્ર અને સુખી બનાવી શકે એ ઉદ્દેશથી સ્વપાયેલી આ સંસ્થા નવાનગર રાજ્ય અને આખા કાઠિયાવાડ માટે ગર્વ સમાન છે. આવા મારા સંકલ્પમાં મિત્રે એક નવીન વિચાર ઉમેર્યો.

“ આ સંસ્થાના આશ્રયે કમબાગ્યે કોઇ પતિત કે હલકી સંસ્કારવાળી બહેન આવી ચકે તો તે પોતે પવિત્ર બની ઉચ્ચ સંસ્કાર મેળવી પોતાનું જીવન ધન્ય બનાવી શકે એવું બધા વાતાવરણ અહીં છે. ”

એ એ વિચારમાં પૂર્તિ કરી.

“ સમાજમાં બધા સરખા નથી હોતા. મમાજના જે અંગજૂતો ખોટી નિંદા કરે છે

એ નિંદા કરનારાઓના ચારિત્ર્ય કેવાં અને કેટલાં ઉગ્રવળ છે એની જે તપાસ કરવામાં આવે તો સરમાવાનો વખત આવે. આ નિંદાઓરોને પોતાને સુધરવું નથી; પોતાની જાતને સુધારવી નથી અને જે કોઇ સુધરવાનો કે સુધારવાનો પ્રયત્ન કરે તો તે પ્રયત્ન તોડી પાડી રાજ થવું છે. ”

સમાજની આ દશા હોવા છતાં સ્થિર હૃદયે શ્રી. ડૉક્ટર પ્રાણજીવનદાસ મહેતાએ આ સરથા સ્થાપી છે અને તેને વિકસાવવા તેઓ પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. અલખત આ નીતિની નિશાળ નથી; ચારિત્ર્યની શાળા નથી; વિશુદ્ધિનો આશ્રમ નથી; જે કે સંસ્થા નીતિના કડક નિયમો જાળવે છે; સંસ્થા ચારિત્ર્યની રક્ષા માટે જનગૃત છે અને વિશુદ્ધિ જાળવી રાખવાની એમાં વ્યવસ્થા છે.

આ નર્સિંગ એસોસિએશન સાથે ૨૫, મહારાજા જામસાહેબનું નામ જોડવામાં આવેલું છે. આવી સંસ્થા શરૂ કરતાં પહેલાં ચીફ મેડીકલ ઓફીસર ખુબ વિચારણા કરી હતી નર્સ એ નામ સમાજમાં કેટલા અને કેવા ગુણદોષથી ઉચ્ચારાતું એની એમને ગણતરી હતી. પૂરી વિચારણા પછી મિત્રો અને હિતેચ્છુઓ સાથે એ વિષય પરત્વે મંત્રણાઓ કરી. તેને અંતે નર્સિંગ ઉપચારિકાઓ મારેનો વર્ગ ખોલવાનો નિશ્ચય દંઢ થયો.

એ સ્થાપના પહેલાં અનેક પ્રયત્નો ઉકેલ કરવાનો હતો. વર્તમાન સ્થિતિમાં ઉચ્ચ વર્ગમાંથી પૂરતી સંખ્યામાં બહેનો આ સંસ્થામાં જોડાશે કે કેમ એ એક સવાલ હતો. મેવાના ક્ષેત્રમાં મુશ્કેલીની ગણતરી કરી એ મુશ્કેલીને વિનરૂપ નહિ થવા દેતા આગળ વધવું એજ કષ્ટ છે. ચીફ મેડીકલ ઓફીસરે પોતાની ધારણા મહારાજા જામશી દિગ્વિજયસિંહજી સમક્ષ રજૂ કરી.

તેઓ તે સમયે “ સર ” નહોતા થયા. માંગલિક જન્મદિવસે આ વિચાર રાજન સમક્ષ રણુ થયો. તેમણે સહર્ષ એ વિચારને અનુ-મોદન આપ્યું અને નારીસમાજને આ સંસ્થાની માહિતી આપવામાં આવી. સંસ્થાની સ્થાપના તીથિ ૧૯૩૩ના નવેમ્બરની પહેલી તારીખ મુકકર કરવામાં આવી.

સમય પહેલાં સંખ્યા બંધ બહેનોની વર્ગમાં દાખલ થવાની અરજીઓ આવી. નવાનગર રાજ્યમાંથી

અને બહારથી સિત્તેર અરજીઓ આવી. સંસ્થા પંદર બહેનોથી શરૂ કરવાની હતી કારણ કે તેટલી શિષ્ય-વૃત્તિઓ મળી હતી.

જ્યાં પંદર અને ઉમેદવારો સિત્તેર એટલે દાખલ કરવા માટે લાયકાતની પરીક્ષા લેવામાં આવી. ચાલીસ બહેનો પરીક્ષા આપવા જામનગર આવી. લેખિત અને મોટેથી પરીક્ષા લેવાઈ. પચીસ બહેનો લાયક માલમ પડી.

એ પચીસ બહેનોને શિક્ષણ લઈ પોતાનું જીવન સુધારવાની હોંસ હતી. શિષ્યવૃત્તિ પંદર હતી. દાખલ થયું હતું પચીસને. દશ બહેનોને શું કહેવું એ બીજા પ્રશ્ન મુંઝવણ ઉભી કરી.

મુંઝવણનો માર્ગ જામ સાહેબના મોટા-ભાઈ સંજયન રાજકુમારશ્રીએ સાફ કરી આપ્યો. પોતાનાથી ચર્ચાત કરી મિત્ર વર્ગમાંથી દશ વધારાની શિષ્યવૃત્તિની ગોઠવણ

તેમણે કરાવી આપી. પચીસ બહેનોને નર્સિંગ ની તાલીમ આપવા માટે રણુજીત નર્સિંગ એસોસીએશનની સ્થાપના કરવામાં આવી.

બહેનોના શિક્ષણનો પ્રબંધ ભવ્ય ધરવીન હોરપીટલમાં કરવામાં આવ્યો. પુસ્ત-કોના ગ્રાન સાથે વ્યવહાર તાલીમ આપવાની ગોઠવણ કરવામાં આવી. નર્સિંગની તાલીમ બહેનોને મળે તે સાથે તેમના ગુજરાન માટે માસિક રૂ. પંદરની તેમને શિષ્યવૃત્તિ મળે એવી જોગવાઈ થઈ.

બહેનોની સંખ્યા અને શિષ્યવૃત્તિના પ્ર-શ્નોનો ઉકેલ સહેલા-પથી થતાં ત્રીજે પ્રશ્ન આ સંસ્થાની બહેનોના રહેઠાણનો ઉમેદ થયો. રાજ્ય પાસેથી કોઈ જુદું દરખાશ મોકલ માંગવામાં આવત તો જરૂર મળી ચકત પણ જે બહેનોમાં સંસ્કાર રેડી એમના જીવન સુધારવા પ્રયાસ કરવાનો છે તે બહેનોને રહેવા માટે સ્વચ્છ દવાવાળા, હોરપીટલ

ચન્દ્રમાને

જગન બરુજે ઊગતા ચન્દ્રમારે,
કે ચાત પૂછું આટલી કહી જશે રે લોલ
તારા બાગમાં કેટલાં ફૂલોં રે,
કે ધરતીને આડલાં દીધલાં રે લોલ
તારા બાઈબંધને ક્યાં વિસર્યો રે,
કે દુઃખવાને માટે નિકળ્યો રે લોલ
તારા હીરાનો દાર શું વૃટ્ટિયો રે,
કે આડલાં પુષ્પ બધ્યાં આબથી રે લોલ
તારા મારગમાં આવે વાઢળાં રે,
કે વાઢળાં કોણે મોકલ્યાં રે લોલ
તારા બજારો કોણે હુટીયો રે,
કે રૂપું ઢોળાયું અહીં આંગણે રે લોલ
રાજ રાજ ઊમતો આલમાં રે,
કે કરવાને અવનવી રોષ રે લોલ.

મોહિનીચન્દ્ર

નજીકમાં જ, મકાનની આવરપકતા જણાઈ. ચર્ચાતથી ન્યાં સુદર ભાવનાઓ કામ કરી રહી હતી ત્યાં એ ભાવનાઓ વિજય-વંતી નીવડ્યા વગર કેમ રહે ! સદગત દયારંકર વડીલના પુત્ર ભાઈ જુગતરામે એક સુદર નર્સિંગ હોમ બાંધવા રૂપીઆ દશ હજારની રકમ આપવા ઇચ્છા બતાવી. પોતાના પ્રેમજનની એ માગણીનો સ્વીકાર કરી એટલી અને એથી વધારે રકમ જામસાહેબે ઉમેરી

ધરવીન દોરપીટલના વિચાળ યોગાનમાં સુંદર સંગવડવાળું 'હોમ' બંધાવ્યું.

આ 'હોમ'માં આ બહેનોને રહેવાનું છે. બધી બહેનોને સાથે રહેવાનું હોવાથી અરસપરસના પ્રેમ અને લાગણીથી રહેવાનું સુલભ બન્યું. મેટ્રનની આરા વગર બહાર જઈ શકાય નહિ કે બહારનાને મળી શકાય નહિ. એટલે સંસ્કારો સહેજે વિશુદ્ધ રહી શકે. સંખ્યા વધતાં શરૂઆતનું બાધકામ નાનું પડ્યું અને તેમાં નવા ડોમો વધારવામાં આવ્યા છે.

મર્યાદા તો ઘરે થઈ; પણ જ્યાં નુખી મુંબઈ છપાકાની નર્મિંગ એસોસીએશન આ મર્યાદાનો ભીંખર કરે તદિ અને એ મર્યાદાને તેની સાથે (affiliate) જોડવામાં ન આવે ત્યાં નુખી આ મર્યાદામાં તાલીમ લઈ નેપાથ પતી બહેનોની કિંમત શી રીતે બંધાય ? અને તે બહેનો ના કામની કદર કેમ થઈ શકે ?

એ માટે મુંબઈ પ્રેમીડની નર્મિંગ એસોસીએશને નક્કી કરેલો અભ્યાસક્રમ મુકર કરવામાં આવ્યો અને તેની સાથે એસોસીએશનને જોડવાનો પ્રયાસ શરૂ કરવામાં આવ્યો. એસોસીએશનને જોડનાં પટ્ટેલાં એ એસોસીએશન તરફથી ડો. મંગલદાસ મેટ્રા અને ડો. કૃપરની સમિતિ જામગણ તપાસ કર્યું આવી. દરરોજ પાંચીસ બહેનોને ધરવીન દોરપીટલ નર્મિંગની તાલીમ આપી શકે તેવો મમિતિનો અભિપ્રાય થઈથી એમની ભણ-મજુથી રજુજન નર્મિંગ એસોસીએશનને સીકર કરવામાં આવ્યો.

શાંદિવાર ડો. આરેલાન પત્ર 'કુલકાજ' ના અભિપ્રાય પ્રમાણે " સૌરાષ્ટ્રની ન.રીને મરાઠવ, રત્નપીનતા અને જનમેર ના ગદ ઉપર મુકતા જામનપરમાં ડો. પ્રાજીજનનરામ મેટ્રાના

સુકાનીપદ નીચે ઉપચારિત-નસોં કેળવવાનું કાર્ય " અહીં હાથ ધરાયું છે.

આખા શાંદિવારડાની સાડનીસ લાખની વસ્તી વચ્ચે આ અને આવો ઉપચારિક વર્ગ એક જ છે. ડો. મેટ્રાના મનોરથ મહાન છે. સેંકડો બહેનો આ વર્ગમાં જોડાઈ લાભ લઈ શકે તે અર્થે બધી સંગવડ શંતી આવે અને એ બધી બહેનો તૈયાર થઈ શાંદિવારડાની સેવામાં મુંબઈ જાય એવી અભિલાષા સેવાઈ રહી છે.

એ સમય બહુ દૂર નથી. સૌરાષ્ટ્રના રાજસ્થાનો અને ધનવાનો જેમ જેમ સંદકાર આંખતાં જશે તેમ તેમ આ સંસ્થા વિશેષ વિશાગ પામશે.

માધનવાળી કે સાધન વગરની, સુધવા કે વિધવા, પરાધીન કે સ્વાધીન આજના યુગે પોતાની સ્વતંત્ર આજીવિકા મેળવી પોતાનું જીવન સુધારી શકે એ આ સંસ્થાનો એક લાભ.

શાંદિવારડાના દર્દીનું પ્રમાણ કાલકામાં આવે; બધી નાની મોટી દોરપીટલોમાં નર્મિંગની જરૂરીયાતનો વિચાર કરવામાં આવે તો સહેજે મમનનય નેવું છે કે આવી સેંકડો બહેનોની સૌરાષ્ટ્રને જરૂર છે; અને એ જરૂર રહેવાનો.

શાંદિવારડામાં તૈયાર થતી બહેનો એ કાર્યમાં જ્યારે જોડાય ત્યારે એકે અર્થે એમની મેવાનો લાભ સુદેશાઈથી મળી શકે એ આ મર્યાદાનો ખમ લાભ.

આ મર્યાદાનો અભ્યાસક્રમ તબીબ વર્ગનો છે. દર વર્ષે એ તબીબ પરીક્ષા થાય છે. પરીક્ષાના પ્રશ્નપત્રો મુંબઈથી આવે છે. મુંબઈથી નીમારોપ, ગાળોટલા પ્રેક્ટીસ પરીક્ષા જરૂર આવે છે.

પહેલા વર્ષ માટે

(૧) Anatomy અને Physiology (૨) તથા Elementary Nursing અને Bandaging નો અભ્યાસ કર્યો છે. ઉચ્ચ અભ્યાસના, ક્રમમાં (૧) Medical Nursing તથા (૨) Surgical Nursing અને (૩) midwifery છે.

પહેલે વર્ષે મુંબઈની હોસ્પિટલોના સેન્ટરો સિવાય બીજા સેન્ટરો કરતા જામનગરમાં વધારે વિદ્યાર્થીઓએ પરીક્ષા આપી હતી. બધા સેન્ટરોની પહેલા વર્ષની પરીક્ષામાં ૧૬૯ વિદ્યાર્થીઓ આખા પ્રજાકમાં બેઠા હતા વડોદરામાં ૧૯, અમદાવાદમાં ૧૩, પુણામાં ૧૫ જ્યારે જામનગરમાં ૩૧ ની સંખ્યા હતી. ૧૯૩૫ ના માર્ચમાં પહેલી પરીક્ષા થઈ. જામનગરમાં ૩૧ માર્ચ ૨૧ પાસ થયા. બે વિદ્યાર્થીઓ એક લાઇ અને એક બહેન માન સહિત પાસ થયાં.

દર વર્ષે દશ નવા વિદ્યાર્થીઓ લેવાનું ધોરણ આ સંસ્થાએ ચાલુ કર્યું છે. સંસ્થાનું સુધનું ખર્ચ નવાનગર રાજ્ય ભોગલે છે.

આ લેખ લખતી વખતે આ સંસ્થામાં કુલે ૬૨ વિદ્યાર્થીઓ છે. બહેનો ૩૨ વર્ષ આખરે હતી. નવી ૧૩ બહેનોને દાખલ કરવામાં આવી છે. વર્ગમાં નર્સિંગ હોમથી અલગ ૧૭ લાઇઓ શિક્ષણ લઈ રહેલા છે. કાર્ડિયાવાડના બે રાજ્યોએ પોતાને ત્યાંથી આ વર્ગમાં જોડાનાર ત્રણ બહેનો માટે શિષ્યવૃત્તિઓ આપવા સફર આપ્યો છે.

આ વર્ગમાં દાખલ થતા ઈચ્છનાર બહેનોની લાયકાતમાં ગુજરાતી ૭ ધોરણનો અભ્યાસ છે. અંગ્રેજી જ્ઞાન થોડું ઝાડું હોય તો ઉત્તમ. ઉમરનું પ્રમાણ ૧૮ થી ૪૦ વર્ષનું છે. બહેનોને રહેવા માટે સ્વચ્છ, સજવડાણું 'હોમ' છે. પોશાક હોસ્પિટલ તરફથી મફત મળે છે. શિક્ષણની કાંઈ શી લેવામાં આવતી નથી. વધારામાં બહેનોને નિર્વાહ માટે માસિક રૂ. ૫૦૦ની શિષ્યવૃત્તિ મળે છે.

શિક્ષણ ગુજરાતી ભાષામાં અપાય છે. પાસ થયે બોમ્બે પ્રેસીડન્સી નર્સિંગ એસોસીએશન તરફથી ડીપ્લોમા મળે છે. વર્ગની શરૂઆત જાન્યુઆરીથી થાય છે. જામનગરના રાજ્યગરને અને એમના રાજ્ય અમલને આ સંસ્થા ગૌરવ આપનારી છે.

રશિયા અને હિન્દની સ્ત્રીઓ

રશિયન સ્ત્રી ને હિંદી સ્ત્રીના જીવનમાં ઘણું સામ્ય છે. જે રશિયન સ્ત્રીનું જીવન જુના જમાનામાં હતું તે આજ હિંદી સ્ત્રીનું છે. જે જીવે જુની રશિયન સ્ત્રીના પગમાં ખખડતી, ને આજે દંતકથાની વાતો જેવી બની ગઈ છે તે જીવે આજે હિંદી સ્ત્રીના સૌથી મોટા ભાગના પગમાં ખખડી રહી છે અને સાચા સ્ત્રીત્વનું વિકટ દાસ્ય કરી રહી છે. જે રીતે રશિયન સ્ત્રીત્વ જાણું તે જ રીતે હિંદી સ્ત્રીત્વ કાં ન જાણે ? જે સાચું સ્વતંત્ર મનુષ્યત્વ રશિયન સ્ત્રીએ મેળવ્યું તેણે જ મનુષ્યત્વ હિંદી સ્ત્રી માં ન મેળવે ? જે રીતે રશિયન સ્ત્રીને કામ લાગી તેજ રીતે હિંદીના નારી સમુદાયને પણ કામમાં ન લાગે ?

— સ્ત્રીમતી કમળાદેવી અદ્વૈપાધ્યાય

સ્થળ : સુશીલાનું ઘર.

સમય : બપોરે બે-ત્રણ વાગ્યાનો.

[સુશીલા પોતાના ઘરમા બેઠી બેઠી ચૂથે છે.
[સખીઓ કાન્તા અને શાન્તા મળવા આવે છે.]

કાન્તા : કેમ સુશીલાબહેન, શું કરોછો ?

સુશીલા : આવો, આવો કાન્તાબહેન,
મારા બાઇને મટે આ શાલ ગૂથું છું.
શાન્તાબહેન તમેય આજ તો બૂલાં પડ્યાં ?

શાન્તા : સુશીલાબહેન, તમે મેટ્રીકની
પરીક્ષામાં પાસ થયાં તે માટે અને તમને
અભિનંદન આપવા આવ્યાં છીએ

સુશીલા : તમારી લાગણી માટે આભાર
માનું છું. પણ એમાં મેં કંઈ મોટો વાધ
નથી માર્યો. ધણીય છોકરીઓ મેટ્રીક તો શું
પથ હવે તો બી.એ. ને એમ.એ. પણ થાયછે.

કાન્તા : વાધ માર્યો એમ તો કહેવાય
જ ને ? આપણી નાતમાં છોકરીઓ મેટ્રીક
સુધી તો શું પણ અંગ્રેજી ય ક્યાં ભણે છે ?

શાન્તા : સાચી વાત છે, સુશીલાબહેન.
આ જુઓને અમારો જ દાખલો, હજી પૂરી
ત્રણ ચોપડી અંગ્રેજી ન્હોતી કરી ત્યાં માખાં-
પને પરણાવવાની ઉતાવળ આવી ગઇ અને
ઝૂંમરીમા બેઠી દીધાં.

સુશીલા : એ ખરું, માખાંપોએ એવી
ઉતાવળ ન કરવી જોઇએ. હજી આપણું
શરીર કે જીવિ પૂરેપૂરું ખીલ્યાં ન હોય ત્યાં
માખાંપો, પરણાવી દે પછી હંમેશનાં માંદલા
રહીએ અને કુખી થઇએ એમાં કંઈ
નવાધ છે ?

કાન્તા : તે એમ દીકરીને બહુ મોટી
થવા દે તો બેલા બેલા દેવાવો કેમ કરીને
લેવાય ?

શાન્તા : દેવા શાના દેવાળા કહો,
દેવાળા પરણાવતી વખત તો જાણે હેત

ગોળમેજી પરિષદ

કારનાર : શ્રી. 'નિરંજન'

ઉભરાઇ જતાં હોય અને પછી થાય બેલાઇ-
બેલાણના ઝલકા. એમાં વચ્ચે મરો થાય
આપણો. તમે નશીબદાર છો કે હજી પરણ્યાં
નથી. પરણીશો ત્યારે ખખર પડશે કે સાસુ-
નણીનાં હેત કેવાં હોય છે.

કાન્તા : ઠીક, ઠીક. મૂક હવે એ બધી
પંચાય. હું તો જ્યાં જાય ત્યાં તારું સમાયણ
ચાલે. આજના આનંદના દિવસે ક્યાં સુશીલા-
બહેનને એ બધું સંભાળવે છે ? જે વાત
કરવા આવી છે તે તો કરતી નથી !

શાન્તા : હા રે હા, આ બધી કથામાં
એ તો હું બૂલી જ ગઇ. સુશીલાબહેન, તમે
પાસ થયાં તેની ખુશાલીમાં બધી બહેનપણી-
ઓને તમારે પાર્ટી આપવી પડશે.

સુશીલા : પાર્ટી ? પાર્ટી શાની ?
[સુશીલાનું મોઢું કિતરી જાય છે]

કાન્તા : દયો, એમ ઉડાવવા માંગશો
તે કંઈ ચાલશે ? તમે પાસ થાઓ તે અમને
મોઢું મોઢુંય નહિ કરાવો ?

સુશીલા : પણ બહેન, અત્યારે આ
મિષ્ટાન્ન ઉડાવવાનો વખત છે ? બાપુજી અને
આપણા બીજાં અનેક બાઇ-બહેનો સ્વતંત્રતા
મેળવવા રીયાતો હોય અને આપણે મોજ
ઉડાવીએ એ શોભે ?

શાન્તા : બધુંય શોભે. એમ તો સ્વરાજ
મળતાં વર્ષો વહી જશે-તેથી આપણે શું
ખાણું પીણું ને આનંદ ન કરવો ?

૫૮૨. સેવનલ સોનર એલાપન્સ ગોડની એમરડામર્મ મળેલી બેકમાં હાગર રહેલા પ્રતિનિધિ બહેનો.